Sven Wimnell 20 november 2020:

Världen från Big Bang till början på mars 2020 och viktiga artiklar 12 - 17 november 2020. Debattartiklar 14 -20 november 2020 och utrikes och inrikes artiklar 12 - 17 november.

http://wimnell.com/omr36-39zzzzzzv.pdf

Sven Wimnell 20 november 2020: Världen från Big Bang till början på mars 2020 och viktiga artiklar 12 - 17 november 2020. Debattartiklar 14 -20 november 2020 och utrikes och inrikes artiklar 12 - 17 november.
http://wimnell.com/omr36-39zzzzzzv.pdf

Innehåll

4 **Kapitel 1: Världen från Big Bang till början på mars 2020 och några av de viktigaste inrikes DN-artiklarna 12 - 17 november 2020.**

5 Innehåll i Sven Wimnell 25 mars 2020: Samhällslaneringens problem. Världen från Big Bang till mars 2020. Planering av framtiden för världen och Sverige. Tidningsartiklar 15-20 mars, mycket om coronaviruset och dess följder. **http://wimnell.com/omr36-39zzzzzs.pdf**

7 **Kapitlet om Världen från Big Bang till början på mars 2020**

8 Världens befolkning i början på 1990-talet
9 Världshistorien på nio sidor. Sven Wimnell 1995
18 Filosofins historia. Bertrand Russel om västerlandets visdom.
24 I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria.
44 Kunskapens makt (och maktens kunskap)
48 Tillägg 20 november 2020 om ny filosofibok

49 ÅKE HOLMBERG: Vår världs historia.
58 Exempel på inre verkligheter och sociala miljöer.
59 Världen byggdes om på 1900-talet.
80 Sverige under 1900-talet.
84 1900-talet.

89 Om FN och Svenska FN-förbundet som undersöker hur världen är och försöker göra den bättre
90 FN, *Förenta Nationerna* (engelska *The United Nations*), internationell freds- och säkerhetsorganisation och institution för mellanfolkligt samarbete, bildad vid andra världskrigets slut. Från NE.se
96 Medlemsstater
103 Förenta Nationerna, FN.

107 Svenska FN-förbundet 16 mars 2020.
110 Vad gör FN?
111 FN:s arbete för fred, säkerhet och nedrust-ning
117 FN:s arbete med mänskliga rättigheter och demokrati
124 FN:s arbete för utveckling och fattigdomsbekämpning

135 Om Svenska FN-förbundet

141 FN som organisation
155 FN:s underorgan
166 Sverige och FN

169 Agenda 2030 och klimatet:Museer. myndigheter, skolor m m ska ha tydlig information om framtidsproblemen
170 Förenta nationernas mål i Agenda 2030
171 Klimatförändringen och miljöerna
172 Hav och marina resurser
173 Ekosystem och biologisk mångfald

174 **Några av de viktigaste inrikes DN-artiklarna 12 - 17 november 2020.**
Fler artiklar om inrikes förhållanden finns i kapitel 3

175 **Utrikesförhållanden, försvar och klimat hanteras av utrikesdepartementet, försvarsdeprtementet och miljödepartementet.**

195 **Inre ordning och säkerhet hanteras av justitiedepartementet**

222 **Infratruktur hanteras av infrastrukturdepartementet. Med digitalisering och energi**

224 **Hälso- och sjukvård och hushållens problem hanteras av socialdepartementet. Coronakrisen och hushållens problem**

284 **Utbildning och forskning hanteras av utbildningsdepartementet och kulturdepartementet. Med kulturella verksamheter och idrott.**

322 **Arbetsmarknad och företagare hanteras av arbetsmarknadsdepartementet och näringsdepartementet.**

344 **Penningverksamheter hanteras av finansdepartementet m fl.**

348 **Kapitel 2: DN Debattartiklar 14 -20 november 2020**

364 **Kapitel 3: Utrikes och inrikes DN-artiklar 12-17 november 2020 Och inrikes DN-artiklar 7-11 november 2020**

365 **Utrikes DN - artiklar 12-17 nov 2020 om USA**

403 **Utrikes DN-artiklar 12-17 november 2020 Utom USA**

625 **Inrikes DN-artiklar 7-11 november 2020**

929 **Inrikes DN artiklar 12 - 17 nov 2020**
Artiklar i kapitel 1 ingår ej här
- 1304

Kapitel 1: Världen från Big Bang till början på mars 2020 och några av de viktigaste inrikes DN-artiklarna 12 - 17 november 2020.

Innehåll i Sven Wimnell 25 mars 2020: Samhällslaneringens problem. Världen från Big Bang till mars 2020. Planering av framtiden för världen och Sverige. Tidningsartiklar 15-20 mars, mycket om coronaviruset och dess följder.
http://wimnell.com/omr36-39zzzzzs.pdf

Innehåll

4 **Kapitel 1: Världen från Big Bang till början på mars 2020**

5 Världens befolkning i början på 1990-talet
6 Världshistorien på nio sidor. Sven Wimnell 1995
15 Filosofins historia. Bertrand Russel om västerlandets visdom.
21 I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria.
41 Kunskapens makt (och maktens kunskap)
46 ÅKE HOLMBERG: Vår världs historia.
55 Exempel på inre verkligheter och sociala miljöer.
56 Världen byggdes om på 1900-talet.
77 Sverige under 1900-talet.
81 1900-talet.

86 Om FN och Svenska FN-förbundet som undersöker hur världen är och försöker göra den bättre
87 FN, *Förenta Nationerna* (engelska *The United Nations*), internationell freds- och säkerhetsorganisation och institution för mellanfolkligt samarbete, bildad vid andra världskrigets slut. Från NE.se
93 Medlemsstater
100 Förenta Nationerna, FN.

104 Svenska FN-förbundet 16 mars 2020.
107 Vad gör FN?
107 FN:s arbete för fred, säkerhet och nedrust-ning
114 FN:s arbete med mänskliga rättigheter och demokrati
121 FN:s arbete för utveckling och fattigdomsbekämpning

132 Om Svenska FN-förbundet

138 FN som organisation
152 FN:s underorgan
163 Sverige och FN

166 Agenda 2030 och klimatet:Museer. myndigheter, skolor m m ska ha tydlig information om framtidsproblemen
167 Förenta nationernas mål i Agenda 2030
168 Klimatförändringen och miljöerna
169 Hav och marina resurser
170 Ekosystem och biologisk mångfald

171 Sven Wimnell utredningar 6 februari - 7 mars 2020.

175 **Kapitel 2: Människornas verksamheter**

176 Sven Wimnells hemsida: Samhällsplaneringens problem. Hur ska man kunna förbättra världen ?
176 Mänskligheten har förändrats mycket sedan tidernas begynnelse.
177 Människornas levnadsförhållanden och utvecklingens krafter.

180 Utvecklingens krafter.
181 Systemet för mänskliga verksamheter.
184 Den fundamentala påverkanskedjan
185 Det är huvudsakligen människornas verksamheter som styr utvecklingen i världen.
187 Det är 129 verksamhetsområden som vardera innehåller hundratals eller tusentals mindre verksamhetsområden.

188 Innehållet i Sven Wimnell 20 mars 2018 del 1 av 3: Samhällsplaneringens problem. Områden 1-5 samt 1-9 med myndigheter och professorer, yrken och utbildningar m m. http://wimnell.com/omr40zl.pdf.

193 De svenska biblioteken enligt SAB

213 **Kapitel 3: Planering av framtiden för världen och Sverige**

214 Innehållet i : Sven Wimnell 1 maj 2019: Människornas verksamheter och grunderna för planering av framtiden för världen och Sverige. http://wimnell.com/omr40zp.pdf

240 Samhällsplaneringen och de politiska partierna.
241 Politikområden för politiken 1 oktober 2019
243 Politiken i Sverige för Sverige och världen styrs av personerna på ovanstående lista.

245 Kort beskrivning av svensk planering av världen.
248 Kort beskrivning av svensk planering av Sverige.
250 Kort beskrivning av systemet för mänskliga verksamheter.
251 Befolkningsstorlek per kommun, 2015
253 Gestaltad livsmiljö – en ny politik för arkitektur, form och design.

258 Ledare: Sverige mobiliserar – måste alla göra sitt
259 Corona avslöjar beroendet
260 Inget modernt samhälle kan tolerera massdöd
263 Regeringens krispaket löser inte småföretagens problem

266 Sida - Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete
272 Sveriges regering bör ha en planering för världens framtid och en planering för Sveriges framtid.

272 Systemet för mänskliga verksamheter. Med ministrar
277 Planeringen för Sverige gäller Sverige som helhet, 290 kommuner och 21 län och regioner för sjukvård m m.
278 Planeringen för världen gäller cirka 200 länder, många med delstater, t ex USA och Tyskland.

328 Särskilda utredningar på Sven Wimnells hemsida från och med 20 oktober 2003

345 -574 **Kapitel 4: Tidningsartiklar 15- 20 mars, mycket om coronaviruset och dess följder.**

570 **Statsminister Stefan Löfvens tal till nationen 22 mars 2020**

Världen från Big Bang till början på mars 2020

Världens befolkning i början på 1990-talet. **Enligt Familjens Nya Världsatlas från Bonniers Lexikon 1994.**

Sven Wimnell 1995: Världshistorien på nio sidor. Delar från omr93c

Vårt Jordklot

Vårt universum bildades för cirka 13,8 miljarder år sedan genom big bang eller stora smällen. Jorden bildades för cirka 4,5 miljarder år sedan.

Jordklotets yta består av tunna plattor som flyter på ett glödande innanmäte. På många olika ställen finns vulkanner där kanaler från det inre av jorden då och då för upp glödande material som kan välla ut över marken och upp i luften. Plattorn är rörliga i förhållande till varandra och när de gnager mot varandra kan det uppstå jorbävningar. Sådana jordbävningar kan förekomma på havsbottnarna och ge upphov till mycket stora vågor, tsunami, som fortplantar sig på havsytorna och slår in över land med stor kraft och kan förstöra hela städer.

Jorden får ljus och värme och strålning av olika slag från solen. Jorden har ett magnetfält och allt dras till jordens medelpunkt. Haven upptar två tredjedelara av jordens yta, landytora tar en tredjedel. Över land och vatten finns luften och med land, vatten och luft bildas klimatet med temperaturer, vindar och vågor. Bränder i naturen uppstår lätt.

Liv på jorden uppstod för cirka 3,8 miljarder år sedan. Flercelliga organismer uppstod för cirka 1,2 miljarder år sedan. De första växterna och träden bildas för omkring 400 miljoner år sedan. De första dinosaurierna för 230 miljoner år sedan. De första primitiva däggdjuren för 200 miljoner år sedan.

För 65 miljoner är sedan föll en stor himlakropp ner på jorden i nuvarande Mexico och orsakade enorma skador över hela jorden. Dinosaurierna hade dominerat jorden under 65 miljoner år och utrotades. Små möss av något slag överlevde och från dem utvecklades alla de många däggdjuren som finns nu, bl a människorna.

De första apmänniskorna uppstod för cirka 7 miljoner år sedan. Det finns fossil av cirka 3 miljoner år gamla människoarter. Tidigaste fyndet av den nuvarande arten i världen, Homo Sapiens, är cirka 200 000 år gammal. En mer modern 50 000 år gammal har hittats i Australien, en 45 000 år gammal har hittats i Europa.

Världsbefolkningen.

För två miljoner år sedan levde i Afrika Homo habilis - den händiga människan - som började tillverka och använda redskap av sten och därmed inledde stenåldern. Frukt och grönsaker var den viktigaste födan.

När våra förfäder började äta kött regelbundet utvecklades för ca 1,5 miljoner år sedan en ny redskapskultur och samtidigt uppträdde en ny art, Homo erectus. Fynd av de två arterna har gjorts i trakterna öster om Viktoriasjön i Afrika och man menar att där blev människorna människor.

Tecken tyder på att Homos erectus för drygt en miljon år sedan började sprida sig, först till Asien och sedan till Europa.

Homo erectus levde kvar i ungefär en miljon år och efterträddes av Homo sapiens - den förståndiga - för ca 200 000 år sedan. Vår tids människa, Homo sapiens sapiens, uppträdde för ca 40 000 år sedan, och den spred sig över hela världen även till Australien som var bebodd för 20-30 000 år sedan och till Amerika via Berings sund. De amerikanska kontinenterna var befolkade för ca 12000 år sedan. Under årens lopp har de olika svarta, vita, gula och röda raserna utvecklats men alla av samma art.

Människorna började med jordbruk för cirka 10 000 år sedan och blev då bofasta. Hundar tämjdes för 16 000 år sedan och katter för10 000 år sedan, hästen 5000. Högkulturer uppstod för cirka 5000 år sedan i Egypten , Mesopotamien och i Indusdalen. För cirka 4000 år sedan i Kina och Mellanamerika. Skriftspråk skapades för cirka 5000 år sedan.

Till det levande hör bakterier som åtskilliga gånger under tidernas lopp orsakat epidemier med miljontals döda.

Tiden före skriftspråk brukar kallas förhistorisk tid och tiden med skriftspråk historisk tid. I världshistorien slutar forntiden omkring år 400 och i svensk historia 1060. Medeltiden slutar i båda fallen omkring år 1500, i svensk historia noga räknat 1521. Därefter följer nya tiden. Tidsgränserna för de tre epokerna sattes på 1700-talet.

Forntiden. Till omkring 400.

Den europeiska kulturen, som blivit hela västerlandets, och spritt sig också till österlandet, har sitt ursprung i kulturer kring östra delarna av Medelhavet, bl a i Grekland för ca 2500 år sedan, där den västerländska filosofin började på 500-talet f Kr.

Vid tiden för vår tideräknings början var romarna de dominerande med ett rike runt Medelhavet som var under expansion och på l00-talet sträckte sig långt upp i Mellaneuropa.

Kristendomen vann anhängare och påvedömet utvecklades till en stark världslig makt. De gamla romerska religionerna gick tillbaka, den romerske kejsaren Konstantin övergick till kristendomen och flyttade sitt residens från Rom till Konstantinopel år 330. Kort därefter, år 395, delades riket i Västrom och Östrom. Västrom föll i händerna på germanerna som kom norrifrån, och den siste västromerske kejsaren avsattes 476. Det stora romerska riket föll samman, och det är det som är gränsen för forntiden.

Medeltiden 400-1500.

Den mest intressanta utvecklingen under världshistoriens medeltid tilldrog sig i Europa, och började med ett starkt påvedöme i Sydeuropa och icke-kristna folk som under strider grupperade sig i Mellaneuropa i allt större och större riken. Påvedömet i Rom med den romersk-katolska läran bredde sedan ut sina läror norrut och ökade lnflytandet. I Östrom utvecklades den grekisk-ortodoxa läran utan större inflytande över Europas följande historia. På 600-talet utformade Muhammed den islamska läran, som bredde ut sig främst inom områdena öster och söder om Medelhavet.

Det östromerska riket bestod till 1453 då turkar kom in och tog makten.

Nya tiden. Från 1500.

Såsmåningom bröts påvedömets makt i de övre delarna av Europa av de världsliga furstarna, och lärorna ifrågasattes av bl a Luther, som 1517 började den s k reformationen. Åren kring 1500 innehöll många förändringar som gett anledning till att därifrån räkna en ny epok.

Påvedömet under medeltiden gjorde anspråk på att ha monopol på tolkning av livets alla gåtor och hade bl a en mycket bestämd uppfattning om människornas och jordens plats i universum : jorden var universums centrum och därikring rörde sig solen och himlarna. Denna uppfattning opponerade sig Copernicus (1473-1543) mot i en skrift 1543, han menade att solen stod i centrum.

Columbus upptäckte Amerika 1492 och andra seglade åt andra håll så att världen blev mycket större än förut. En viktig förändring innebar boktryckarkonsten, som började på 1440-talet och som gav nya möjligheter att sprida information.

Inom vetenskap och teknik gjordes framsteg, ett av de stor namnen därvidlag var Leonardo da Vinci (1452-1519). Den nuvarande Peterskyrkan i Rom kom till, kupolen blev klar 1590 under ledning av Michelangelo. Italienaren Machiavelli (1469-1527) framförde åsikter om hur furstarna borde utöva sin makt, i allmänhet och bl a med kraft gentemot kyrkan.

Religionsstridernas tid 1500-1648 och tiden 1648-1815 med bl a oinskränkt furstemakt.

Under nya tidens början skaffade sig Europeerna kolonier i förut okända delar av världen och på hemmaplan fortsatte striderna. Nya tiden fram till 1648, Westfaliska freden, brukar ses som religionsstridernas tidevarv. Under den här tiden bildades också s k nationalstater med starka furstar i ledningen. Sverige blev en stormakt och stod på höjden vid slutet av den här perioden. Tiden 1648 fram till 1789 med den franska revolutionen ses som den oinskränkta furstemaktens epok med bl a mäktiga franska kungar, Ludvig XIV, XV och XVI, som revolutionärerna opponerade mot. I kolonierna i Amerika uppstod också opposition och folk frigjorde sig från herrarna i Europa och bildade Amerikas Förenta Stater 1786. Under den oinskränkta furstemakten tid fanns i Europa stora riken som hade stora resurser och bekämpade varandra. l de striderna förlorade Sverige sin stormaktsställning 1718.

Den franska revolutionen 1789 var en revolution mot den hårda kungamakten och innebar bara början på vägen mot en större spridning av makten.

Napoleon var 20-årig löjtnant när revolutionen bröt ut, han skaffade sig makt, blev kejsare, ville erövra världen och satte hela Europa på krigsfot, men kämpades ned vid Waterloo och placerades oskadliggjord på St Helena i Atlanten 1815.

Efter hans krig samlades Europas mäktiga på kongressen i Wien l815 och ritade upp en ny politisk karta över Europa. Under napoleontidens slutskede var Sverige med mot Napoleon och utkämpade sitt senaste och förhoppningsvis sista krig. Vid Wien-kongressen fick Sverige huvudsakligen gränserna som finns idag.

Drivkrafter under den här perioden var bl a idéerna under den sk upplysningstiden då bl a Montesquieu (l689-1755) skrev om maktfördelning med en udd mot furstarnas starka makt, och Diderot samlade mänskligt vetande i "Encyklopedin" i 35 band 1751-1780.

Genombrottstid för demokrati och industri, 1815-1914.

I världshistorien är 1815 ett stort årtal. Som slutpunkt för den epok som började då kan man sätta 1914 då första världskriget började. Under de hundra åren bröt en demokrati med lika rösträtt för alla i stort sett igenom i några av de mest välutvecklade länderna, och industrier för varutillverkning i stor skala växte fram.

Världsbilden förändrades väsentligt när Darwin 1859 lade fram sin bok om arternas uppkomst, - en stöt mot de kyrkliga lärorna. Inom naturvetenskaperna gjordes viktiga upptäckter och en välutvecklad atomteori fanns innan första världskriget bröt ut. Mendel var pionjär inom ärftlighetsforskningen och gjorde viktiga rön, som dock föll i glömska och fick spridning först år 1900.

Överbefolkning ledde till uppkomsten av fattiga proletärer som Karl Marx intresserade sig för, 1847 författade han tillsammans med Engels ett kommunistiskt manifest. Första internationalen, en arbetarorganisation, bildades i London l864. Den andra bildades i Paris l889 med arbetarombud från 19 länder, bl a Sverige. Då ställdes som mål bl a 8-timmarsdag sex dagar i veckan, vilket blev lag i Sverige 30 år senare 1919, och man införde 1 maj som arbetarnas demonstrationsdag. Denna international upphörde 1914.

Den tredje, kommunistiska internationalen, Komintern, bildades 1919, ledd av Lenin.

I Amerikas Förenta Stater avskaffades slaveriet efter inbördeskrig 1861-1865.

År 1914 behärskade europeerna en stor del av världen utanför Europa, de hade kolonier eller härskade på annat sätt. Självständiga stater utanför Europa var huvudsakligen i Amerika USA, Mexiko och de flesta staterna som 1990 finns söder därom, i Afrika Etiopien och Liberia och i Asien Turkiet, Arabien, Persien och Afghanistan i Främre orienten och bortom Indus : Kina, Mongoliet, Japan, Siam och några småstater i Tibet.

Första världskriget 1914-1918 och mellankrigstiden 1918-1939.

Perioden 1914-1945 bildar en ny epok med första världskriget, mellankrigstiden och andra världskriget. Österrikes tronföljare mördades 1914 med ett skott i Sarajevo och det utlöste första världskriget 1914-1918, som ledde till stora förändringar av Europas karta. Kriget var en fortsättning på gamla maktstrider i Europa och slutade med nederlag för Tyskland.

I krigets spår ägde rum revolutioner i Tyskland och framför allt i Ryssland som förvandlades till Sovjetunionen. Ett antal nationalstater uppstod eller återuppstod. Finland, Estland, Lettland och Litauen blev självständiga stater. Polen, som varit uppdelat på grannländer, återuppstod. Tyskland förminskades. Tjeckoslovakien tog arv efter bl a det medeltida Böhmen. Rumänien förstorades. Serbien växte ut till Jugoslavien. Österrike-Ungern splittades. Det Ottomanska-Osmanska riket som existerat från 1300-talet och omfattat områden i Nordafrika, Mellanöstern och delar långt upp i Östeuropa splittades. En turkisk nationalstat bildades 1923 och av övriga delar bildades såsmåningom många skilda stater. Av Europas många monarkier återstod efter kriget och revolutionerna drygt ett dussin.

På initiativ av USA-presidenten Wilson tillkom 1919 Nationernas förbund, men hans eget land blev aldrig medlem och Sovjetunionen stod också utanför.

Spanien blev republik 1931 och sedan utbröt där inbördeskrig som slutade med att general Franco blev diktator. Italien underkuvade Etiopien 1936 under ledning av Mussolini som gjort sig till överste makthavare, diktator, i Italien. Japanerna ockuperade större delen av Kina 1937-1938. Stalin gjorde sig till diktator i Sovjetunionen.

I Tyskland uppträdde Adolf Hitler och bildade den nationalsocialistiska rörelsen. Han blev rikskansler 1933, statschef 1934 med titeln ”Führer und Reichskanzler” och gjorde sig till diktator. Han tog Österrike mm "under sitt beskydd", dvs ockuperade och anslöt till Tyskland.

Andra världskriget 1939-1945.

Brittiske premiärministern Chamberlain gjorde 1938 med Hitler en överenskommelse som skulle stoppa Hitlers framfart, och kom hem till London med ett papper som garanterade "fred i vår tid". Det blev dock en kort garantitid, hösten 1939 angrep tyskarna Polen och det andra världskriget kom igång. Det var till en början lokalt, men utvidgades våren 1941. Danmark och Norge ockuperades 9 april 1940 av tyskarna och Holland och Belgien den 10 maj. Frankrike var helt ockuperat i juni. Italien inträdde därefter på Tysklands sida.

I en tysk-rysk vänskapspakt 1939 "fick” ryssarna de baltiska länderna, och efter finsk-ryska vinterkriget 1939-40 måste Finland avstå Karelen. Vänskapen tog slut när tyskarna angrep Sovjetunionen 1941. I december det året anföll japanerna USA genom bombning av den amerikanska flottbasen Pearl Habor. Kriget fick därmed full styrka med Tyskland, Italien och Japan på den ena sidan och England, USA och Sovjetunionen på den andra. Krigshandlingar förekom huvudsakligen i Europa, Nordafrika och Ostasien. Sverige kunde hålla sig utanför kriget.

Det gick sämre och sämre för tyskarna och de allierade på andra sidan träffades i Jalta i februari 1945 och gjorde upp om krigsslutet och Europas framtid, det var brittiske premiärministern Churchill, amerikanske presidenten Roosevelt och Sovjetdiktatorn Stalin. Den 30 april 1945 var det tyska nederlaget nära och Hitler begick självmord i en bunker i Berlin. Kapitulation följde kort därefter. Men kriget pågick i Asien. För att få definitivt slut på det lät amerikanske presidenten hösten 1945 fälla två atombomber över Japan, som då kapitulerade. President var vid denna tid Truman, sedan Roosevelt avlidit i början av april. Mussolini avrättades av italienska partisaner.

Det andra världskriget har setts som som en kamp för demokratin mot Hitlers diktatur med "arier" som herrefolk och med en rasism som riktades isynnerhet mot judar med en strävan att utplåna dem helt.

Efterkrigstiden. Från 1945.

Den europeiska politiska kartan efter andra världskriget såg i stort sett ut som före kriget, men de baltiska staterna blev sovjetiska delstater, Polen flyttades västerut och Tyskland delades i öst och väst. Alla de östeuropeiska staterna förvandlades till s k folkrepubliker i rysk regi.

Som supermakter framstod efter kriget USA och Sovjetunionen. Vänskapen dem emellan under kriget övergick snart i fiendskap i ett "kallt krig", en "järnridå" drogs ned i Europa mellan öst och väst. Världspolitiken har under efterkrigstiden präglats av motsättningarna mellan USA och Västeuropa å den ena sidan och Sovjetunionen å den andra.

De krigshärjade delarna av världen återuppbyggdes. Kolonierna frigjorde sig vartefter och bildade en stor mängd nya stater, många i Afrika. De västeuropeiska staterna har blivit fredliga demokratier, även Spanien.

På 80-talet gjorde sig polackerna mer och mer fria från det sovjetiska inflytandet, och med början 1989 har fredliga revolutioner i Sovjetunionens s k satellitstater i Östeuropa ratat den sovjetiska kommunismen som havererat. Tysklands två delar har förenats 1990. I Sovjetunionen har kommunistpartiets partimonopol avskaffats och den sovjetiska s k kommandoekonomin avses bli ersatt av en marknadsekonomi mer av västeurpeiskt snitt.

Nationernas förbund havererade och kunde inte hindra andra världskriget. Som en efterföljare bildades vid krigsslutet Förenta Nationerna, FN. Organisationen har under efterkrigstiden medverkat till att dämpa många svåra konflikter länder emellan. Den medverkade till bildandet av staten Israel 1948 med avsikt att ge judarna det hemland de inte haft och saknat under långa tider. Judarna har dock inte varit nöjda med det land de fått och krävt mera, vilket orsakat strider i trakterna där hela efterkrigstiden, strider som äntligen kanske kan ta slut i och med en påbörjad fredsprocess mellan Israel och palestinierna 1995 och en palestinsk president 1996.

Nutid och framtid. 1995

1980-1988 pågick ett stort krig mellan Irak och Iran med stora förluster för båda men utan några tydliga praktiska resultat. Hösten 1990 invaderades Kuwait av Irak, vilket väckte protester världen över. En FN-allians med USA i spetsen slog i ett sexveckorskrig med all moderna krigsteknik tillbaka Irak, som ålades betala skadestånd och att förstöra vapen mm.

I Sydafrika har konservativa regimer länge förhindrat en demokratisering, men under 90-talet upphörde rasåtskillnadspolitiken och landet fick som president Nelson Mandela, representant för de svarta. I Afrika för övrigt finns många problem med krig och annat, bl a problem med virussjukdomar. I många delar av världen har demokratiseringssträvandena haft stora svårigheter, bl a i Syd-och Mellanamerika. I Sydostasien finns problem.

Atombomber och andra förfärliga krigsredskap har blivit så utvecklade att de kan förstöra möjligheterna till liv på jorden. Mänskligheten har hamnat i en fälla där människorna blir tvungna att samverka. Sedan Sovjetunionen upphört fr o m 1992 ansågs det dock att "det kalla kriget" upphört och att faran för atombomber minskat. I Jugoslavien har efter 1991 pågått ett inbördeskrig som äntligen resulterat i ett slags fred i slutet av 1995.

I Västeuropa har hela efterkrigstiden pågått en integrationsprocess som lett fram till Europeiska Unionen, EU, där Sverige trätt in 1 januari 1995. Unionen lider av "demokratisk underskott", dvs gamla demokratiska principer är satta ur spel, lagar utfärdas av ministrar och mycket bestäms i den av en byråkrati i Bryssel.

Trots motgångar har demokratins princip blivit ledstjärna världen över, men mycket återstår innan den helt slagit igenom i praktiken. Den sovjetiska komunismen avses bli ersatt av mer demokratiska former. Jämsides med demokratin löper jämlikheten. Den svåra uppgiften i framtiden tycks vara att förbättra demokratin och att förbättra jämlikheten. Förändringarna efter 1989, 200 år efter franska revolutionen 1789, ger löften om en bättre framtid, men kan också leda till försämringar om reaktionära krafter tar överhanden.

Afrikas och Asiens äldsta historia.

Den senaste istidens slut för ca 10 000 år sedan var en milstolpe i människornas historia. Då började man med jordbruk. För 10 000 år sedan odlades vete öster om Medelhavet, för 7000 år sedan hirs i Kina och för 6000 år sedan majs i Amerika. I samband med jordbruket började man också med djurhållning med djur både som föda och som dragare.

Människorna blev mer och mer bofasta och bildade samhällen med byar och städer. För ungefär 7000 år sedan ökade befolkningen kraftigt i vissa omraden, t ex i de första städerna, som kom till i fyra floddalar i Egypten, Mesopotamien, Indusdalen och i Kina. Vattnet i floderna utnyttjades för konstbevattning i jordbruket. Samhällena krävde administration och specialiserade yrken och där utvecklades samhällsklasser. Skiftspråk utvecklades, de första kända skrifterna är ca 5000 år gamla. Kunskaper om förhållanden före skriftspråken måste skaffas genom tolkningar av arkeologiska fynd. Som historisk tid brukar ses tider för vilka det finns skriftliga källor. Hiistorisk tid börjar alltså ca 3000 år f Kr.

De första högkulturerna uppstod i Egypten och Mesopotamien ca år 3000 f Kr, i Indien något senare, kanske ca 2500 f Kr och i Kina ca 1500-2000 f Kr. Årtalen är satta med hänsyn till

1. Tekniska och ekonomiska förändringar, framför allt inom jordbruket och transporterna, varigenom en större befoIkning delvis koncentrerad i icke livsmedelsproducerande städer, samt en intensivare handel blev möjlig. Även metallurgins utveckling, som fick inte minst maktpolitiska och militära korsekvenser.
2. Politiska och sociala förändringar, klasssamhällets framväxt och den centraliserade skatteindrivande statens utveckling på bekostnad av stammen och hövdingadömet.
3. En rad religiösa och kulturella omvandlingar, bland dem särskilt skrivkonsten.

I de nämnda trakterna utvecklade människorna sitt tekniska kunnande. Segel och hjul fanns upp. Textil och keramik kunde tillverkas. Man bearbetade metaller och tillverkade svärd och sköldar för att beväpna arméer som skulle skydda samhällena. Handeln utvecklades och de stora kulturområdena knöts samman av handelsvägar, sorn också användes av arméerna med vars hjälp stora områden kunde läggas under centralt styre. Tankar om stora imperier utvecklades.

De första stora imperierna fanns i Mesopotamien men såsmåningom växte flera fram över hela jordklotet. De har under tidernas lopp avlöst varandra. Imperierna har växt och blomstrat tills de blivit för stora och svåra att administera och då fallit sönder.

Omkring år 1000 f Kr länkades högkulturerna kring Medelhavet och fram till Kina samman. Då fanns en handelsväg, den s k sidenvägen, i en slinga mellan Indien, Kina och Persien, som stod i förbindelse med Medelhavets trakter. Kring år noll sträckte sig ett smalt bälte av välden från Atlanten till Stilla havet. I detta bälte bedrevs handel och utbyttes ideer och teknik, bl a spreds de stora världsreligionerna. Det började med buddhismen och hinduismen och fortsatte med judendom, kristendom och islam.

På 300-talet e Kr började nomadfolk på Asiens stäpper anfalla de stora rikena och gjorde handelsvägarna osäkra. In i Europa kom bl a hunner som satte igång omflyttningar så att det romerska riket upplöstes och nya riken tog form.

Mongolerna i norra Asien var ett stort erövrarfolk och kineserna byggde den kinesiska muren som skydd mot dem. På 1200-talet trängde mongolfursten Djingiskan med 100 000 ryttare över den då l000-åriga kinesiska muren och erövrade Peking. Sedan forstsatte erövringarna. Hans son och sonson utsräckte riket så att det omfattade ett stort rike från Svarta havet till Stilla havet. Mongolerna vid den här tiden härjade också i Östeuropa.

Det stora mongolriket delades sedan. På 1300-talet framträdde en ny mongolisk erövrare, Timurlenk, som skapade ett stort rike m\ellan Medelhavet och Indien. Ett mongolbehärskat rike grundades på 1500-talet i Indien.

Europeernas kolonier och utomeuropeisk historia.

Den europeiska kulturen härstammar från de gamla kulturerna i Egypten- Främre orienten- Grekland- Rom och uppstod i kombination med dem och med kristendomen och kulturerna hos folken som kom norr- och österifrån. Den europeiska kulturen fr o m 400-talet har varit livskraftig, på gott och ont, och spred sig fr o m 1500-talet ut till de andra världsdelarna.

På 1200-talet fanns i Euopa ett begär efter indiska och kinesiska produkter och Marco Polo, son till en köpman i Venedig, gjorde resor i Kina mm och förde till Venedig hem kunskaper om Asien. Men handelsvägarna till Asien var i hög grad spärrade för europeerna p g a att Muhammedanerna då behärskade Nordafrika och Främre orienten.

För att kunna få varor från lndien och Kina, bl a siden, kom europeerna på att man kunde nå de länderna genom att segla runt Afrika eller segla västerut runt jorden, en del kände till att jorden var rund. Vasco da Gama seglade runt Afrika och nådde Indien 1498.

Columbus seglade västerut och upptäckte 1492 Amerika, som han trodde var Indien, och folken i Amerika blev kallade indianer. Öarna mellan Nord-och Sydamerika blev de Västindiska öarna.

Den första världsomseglingen startades av portugisen Magellan 1519 under spansk flagg, han seglade västerut söder om Sydamerika, skeppet kom sedan via de Östindiska öarna och Afrikas sydspets tillbaka till Spanien 1522.

När europeerna kom till Amerika hade befolkningen där levt isolerade från övriga världen. I Mellan-och Sydamerika uppstod högkulturer, bl a Mayakultur på 300-talet, Inkakultur på 1100-talet och Aztekerkult]ur på 1300-talet.

Européerna praktiskt taget erövrade Amerika på 1500-talet. Engelsmän och fransmän etablerade sig i Nordamerika och spanjorer och portugiser i Mellan- och Sydamerika. Amerika kristnades och blev västerländskt, men europeerna införde slavdrift med indianer och negrer.

Europeerna anlade vidare kolonier i Afrika, i större delan av Asien och i Australien. Kolonialmakterna har konkurrerat om kolonierna och under årens lopp har många konflikter om dem uppstått.

Vartefter har emellertid foIken i kolonierna frigjort sig från moderländerna. Om man undantar Amerika hade kolonierna sin största utbredning 1914 före första världskriget.

Nordamerikanerna gjorde sig fria och bildade Amerikas förenta stater genom en oavhängighetsförklaring 4 juli 1776. Folken i kolonierna i Sydamerika gjorde sig fria i början av 1800-talet och bildade de stater som finns än i dag. År 1914 bestod Amerika till största delen av självständiga stater, men i nordöstra Sydamerika hade britter, fransmän och nederländare några relativt små kolonier. Kanada var en brittisk koloni.

I Afrika fanns 1914 bara två självständiga stater, Eiopien och Liberia, resten var brittiska, franska, tyska, belgiska, portugisiska och spanska kolonier.

I Asien var de södra delarna till största delen brittiska, franska, amerikanska, nederländska, portugisiska och tyska kolonier. Australien och Nya Zeeland var brittiska. I norra Asien härskade ryssarna fram till Stilla havet.

Japanerna hade isolerat sig från yttervärlden, men USA tvingade dem 1854 att öppna några hamnar för handel. Med det trängde den europeiska kulturen in i Japan, som utvecklade sig till en aggresiv stat och som expanderade mot Korea, Kina och Ryssland. Japan blev en stormakt. Kina hade också isolerat sig men måste 1839-42 öppna hamnar för handel. Inre strider i Kina ledde till att kejsaren avsattes och landet blev en republik 1912. År 1914 var i Asien huvudsakligen Kina, Japan och Siam självständiga stater medan resten behärskades av europeerna.

Folken i kolonierna som fanns 1914 har till största delen gjort sig fria, huvudsakligen i olika omgångar efter andra världskriget.

Läget i världen. April 2005 (Från omr40y)

Mänskligheten har hållit på länge med att försöka förbättra världen. Stora tekniska framsteg har gjorts och förmågan att hantera mänskliga relationer har ökat, men inte så mycket som man kan önska. Krig och osämja mellan grupper av människor sätter en sorglig prägel på förhållandena i världen. Konflikten mellan Israel och palestinierna är ett exempel på höggradig oförmåga att hantera relationer.

Konflikterna tidigare i Sydafrika med apartheid höll på länge men fick såsmåningom en sorts upplösning. I Irak är det krig. I många delar av Afrika är förhållandena ohyggliga. I övriga Asien finns problem. Förhållandena mellan staterna i EU är inte problemfria. USA går inte i takt med den europeiska västvärlden.

Skillnader i religioner, levnadstraditioner, statssystem och ekonomiska resurser ger upphov till konflikter och nya konkurrensförhållanden. Nya industrier i tidigare tekniskt outvecklade länder kan med låga löner konkurrera ut västvärldens industrier med högre löner.

De största problemen i världen gäller relationer mellan människor och grupper och konsekvenser av människornas materiella aktiviteter, men det finns också problem som kommer av annat: jordbävningar, regn, vindar, värme, kyla, gaser, farliga djur, bakterier, sjukdomar od.

Jordbävnings-och flodvågskatatrofen i Sydostasien och skadorna efter den svåra stormen i Sydsverige har medfört långa resonemang om förbättringar av katastrof- och krisberedskapen, men alla kriser och allt annat elände som ständigt pågår behöver tas om hand varje dag.

Förbättringar av levnadsvilloren i världen kan ske genom att förbättra de mänskliga verksamheterna, bl a utbildningsverksamheterna och individernas inre verksamheter med tänkande om världens problem och vilja och förmåga att förbättra världen.

Befolkningen i miljoner i Världen och i Sverige inom parentes.

År		
-7000	10	
-3000	40-80	
0	160	
1000	360	
1650	545	(1,225 000)
1800	906	(2,347 303)
1900	1608	(5,136 441)
1920	1811	(5,904 489)
1930	2015	(6,142 191)
1940	2249	(6,371 432)
1950	2516	(7,041 829)
1960	3019	(7,497 967)
1970	3693	(8,081 229)
1980	4450	
1990	5248	U-länder 4040. I-länder 1209 (23%)
2000	6127	U-länder 4851. I-länder 1276 (21%)
2025	8177	U-länder 6780. I-länder 1397 (17%)

Europa med hela Sovjetunionen: år 1650: 100 miljoner. År 1990: 790. År 2025: 894.
Asien: år 1650: 330 miljoner. År 1990: 3057. År 2025: 4467.
Afrika: år 1650: 100 miljoner. År 1990: 645. År 2025: 1643.
Nordamerika: år 1650: 1 miljoner. År 1990: 275. År 2025: 347.
Mellan- och Sydamerika: år 1650: 12 miljoner. År 1990: 453. År 2025: 787.
Oceanien: år 1650: 2 miljoner. År 1990: 27. År 2025: 40.

Källor till tabellen: till år l000: Bonniers världshistoria del 20, 1987. 1650-1900: Sv. uppslagsbok,"Jorden",1956. 1920-1940: Statistisk årsbok för Sverige (SÅS) 1965. 1950-2025: SÅS 1990: 1990-2025 enligt FNs beräkningar. Sverige 1650: Sv.uppslagsbok ”Sverige”.
(Världsbefolkningen är 2005 cirka 6 miljarder personer)

Källor till de historiska avsnitten.

* Svensk uppslagsbok.
* Åke Holmberg:Vår världs historia. (Bl a kriterierna för de första högkulturerna).
* Bonniers världshistoria.
* Människoarter: Etnografiska museets bok Historien om människan.
* Sveriges historia: Söderlund / Tunberg: Svensk historia för gymnasiet.
* Historien senaste år: Dagens Nyheter.
* Framställningen här är gjord i slutet av 1995, det som sedan hänt är alltså inte med.

Sven Wimnell 17 sept 1997 + 1 februari 2015:
Filosofins historia. Bertrand Russel om västerlandets visdom.
http://wimnell.com/omr109b.pdf

Filosofins historia.
Bertrand Russel om västerlandets visdom.

Många har skrivit om filosofins historia och hur det blir beror av författarna. Bertrand Russel (1872-1970), välkänd engelsk filosof som isynnerhet behandlade matematikens logiska principer, som skrev populära böcker om filosofi, fysik mm och gjorde inlägg i samhällsfrågor av skilda slag och som fick nobelpriset i litteratur 1950 utkom 1959 med en bok ”Wisdom of the West”, som på ett intressant sätt ger en bild av filosofins historia. Boken har översatts till svenska av Anders Byttner och finns i en tryckning 1989, Forums förlag, ISBN 91-37-09595-1, med titeln ”Västerlandets visdom”. 320 sidor

I det följande citeras valda delar ur boken och citaten är valda så, att de avses ge en lättläst allmän bild av filosofins historia insatt i det allmänna kulturella skeendet. De olika filosofernas åsikter och läror citeras inte i detalj utan antyds mest bara. Citaten avses framför allt ge en bild av de olika epokerna i innehållsförteckningen.

Detta är resultatet av en förkortning av Russels text. En ytterligare nedkortning kan vara lämplig, men får ske vid ett senare tillfälle. Förkortningen gjord den 19 jan 1997. Stavfel o d rättade den 17 sept 1997.

Observera, att Russels bok utkom 1959 och att visdomens utveckling efter detta årtal (och några år dessförinnan) inte behandlas. Bl a Popper och hans verk finns inte med.

Sammanställningen 1 februari 2015 innehåller 126 sidor:

	sida
• Prolog	2
• Före Sokrates	3
• Aten	13
• Hellenismen	22
• Den äldsta kristendomen	30
• Skolastiken	37
• Den moderna filosofins uppkomst	51
• Den brittiska empirismen	74
• Upplysningen och romantiken	80
• Utilismen och efteråt	92
• Samtiden	108
• Epilog	123-126

17 sept 1997. Sven Wimnell

Februari 2015:
Boken handlar om filosofernas historia, inte maktens eller demokratins historia. För det behöver man komplettera med andra böcker. Boken har en undertitel:”Den västerländska filosofins historia mot social och politisk bakgrund.” Man behöver inte veta något om filosofi för att kunna läsa boken, men något om den sociala och politiska bakgrunden.

“Prolog

Vad sysslar filosofer med när de arbetar? Det är onekligen en besynnerlig fråga, och vi kan kanske försöka besvara den genom att först förklara vad de inte sysslar med. I den värld som omger oss finns det mycket som vi förstår ganska bra. Tag till exempel en ångmaskins sätt att arbeta. Detta faller inom mekanikens och termodynamikens område. Vi vet vidare en hel del om hur människokroppen är uppbyggd och fungerar. Detta är saker som anatomin och fysiologin undersöker. Eller tänk slutligen på stjärnornas rörelser, om vilka vi vet rätt mycket. Detta faller under rubriken astronomi. All sådan klart avgränsad kunskap tillhör en eller annan vetenskap.

Men alla dessa kunskapsområden gränsar till ett kringliggande område av det okända. När man kommer in på gränsområdena och bortom dem, övergår man från vetenskapens till det spekulativa tänkandets fält. Denna spekulativa verksamhet är ett slags kunskapande och detta, bland annat, är vad filosofin är. Såsom vi senare skall se, började samtliga vetenskapsgrenar som filosofiskt kunskapande i denna bemärkelse. Så snart som en vetenskap fått en solid grundval, arbetar den vidare mer eller mindre självständigt, utom då det gäller problem i gränsområden och metod frågor. Men kunskaparprocessen som sådan gör på sätt och vis inte några framsteg – den löper bara vidare med nya uppgifter.

Samtidigt måste vi göra åtskillnad mellan filosofin och andra slag av spekulation. I och för sig försöker filosofin varken lösa våra svårigheter eller frälsa våra själar. Den är, som grekerna uttryckte det, ett slags turistresa som man gör för dess egen skull. I princip är det alltså inte frågan om några dogmer eller riter eller heliga storheter av något slag, fastän enskilda filosofer naturligtvis kan råka vara envetna dogmatiker. Det finns ju två olika inställningar som man kan inta till det okända. Den ena är att godta uttalanden av personer som säger sig veta på grundval av böcker eller mysterier eller andra inspirationskällor. Den andra – den som intas av vetenskapen och filosofin – är att själv gå ut och se efter.

Slutligen kan vi lägga märke till ett egendomligt drag hos filosofin. Om någon frågar vad matematik är, kan vi ge honom en definition ur ordboken – låt oss säga vetenskapen om talen, för resonemangets skull. Så långt detta uttalande går är det obestridligt och dessutom lätt att förstå för den som frågar, även om han skulle vara okunnig i matematik. Definitioner kan på detta sätt ges på varje område där det finns en stomme av bestämda kunskaper. Men filosofin kan inte definieras på detta sätt. Varje definition inbjuder till motsägelse och är redan ett uttryck för en viss filosofisk inställning. Enda sättet att komma underfund med vad filosofi är, är att bedriva filosofi. Att visa hur människorna i det förgångna har gjort detta är huvudsyftet med denna bok. Det finns många frågor som tänkande människor ställer sig vid ett eller annat tillfälle men som vetenskapen inte är i stånd att besvara. De som försöker tänka själva vill inte heller utan vidare godta de svar som spåmän och siare har till hands. Det är filosofins uppgift att utforska dessa frågor, och ibland att skaffa dem ur världen. Sålunda kan vi känna oss frestade att ställa oss sådana frågor som vad livets mening är, om det nu överhuvudtaget har någon mening alls. Har världen något syfte, leder det historiska skeendets utveckling någonstans, eller är dessa frågor meningslösa?

Sedan har vi sådana problem som huruvida naturen verkligen styrs av lagar eller om det bara är vi som tror att det förhåller sig så, därför att vi gärna vill finna något slag av ordning bland tingen i vår värld.

Vidare har vi det allmänna spörsmålet huruvida världen är delad i två väsensskilda delar, ande och materia, och hur de i så fall hänger ihop inbördes.

Och vad skall vi säga om människan? Är hon bara ett dammkorn som hjälplöst krälar omkring på en liten och betydelselös planet, såsom astronomerna ser saken? Eller är hon, såsom kemisterna kanske anser, en hop kemikalier som blivit sammansatta på något listigt sätt? Eller är människan, när allt kommer omkring, vad hon förefaller Hamlet att vara: "Huru ädel i förnuft! Huru oändlig i förmögenheter!" Är människan kanske rentav allt detta på en gång?

Vid sidan härav finns det moraliska frågor om gott och ont. Finns det ett sätt att leva som är gott och ett annat som är ont, eller är det likgiltigt hur vi lever? Om det finns ett gott sätt att leva, vari består det och hur kan vi lära oss att leva så? Finns det något som vi kan kalla vishet, eller är det som tycks vara vishet bara tom dårskap?

Allt detta är förbryllande frågor. Man kan inte avgöra dem genom att utföra experiment i ett laboratorium, och människor med självständig läggning är ovilliga att falla tillbaka på vad som förkunnas av mångla re i patentmediciner. För sådana människor tillhandahåller filosofins historia de svar som överhuvudtaget kan ges. Genom att studera detta svåra ämne får vi lära oss vad andra människor under andra tider har tänkt om dessa frågor. Och på det sättet börjar vi förstå dem bättre, ty deras sätt att angripa de filosofiska problemen är en viktig sida av deras livsstil. När allt kommer omkring kan detta kanske lära oss konsten att leva, fastän vårt vetande är ringa.”

”Epilog

Vi har kommit till slutet på vår historia. Den läsare som följt oss så långt kan fråga sig, vilken nytta han haft av den. Till honom måste vi rikta ett varningens ord. Om vartenda av de huvudämnen vi behandlat har hela bibliotek skrivits. Någon liten bråkdel av denna massa av material kan ha tagits med vid författandet av denna volym. Att läsa en enda bok, hur omfattande den än må vara, har ännu aldrig förvandlat läsaren till expert. Aldrig så mycket läsning kan faktiskt inte ensam öka vår förståelse för någonting. Vad som måste till förutom kunskapsförvärv är ett visst mått av intensiv eftertanke i de olika ämnen som sålunda insamlats. Detta är också en ursäkt för böcker om filosofins historia, när specialisterna har tillhandahållit så mycket mer detaljerade arbeten om varje särskild fråga som måste behandlas. För lekmannen, liksom förresten även för fackmannen, är det av betydelse att stundom luta sig tillbaka och försöka ta en överblick. Härför behöver han en sammanfattning som varken är för diger eller för detaljerad, och framför allt en som bearbetats av en enda hjärna. Vår framställning är inte encyklopedisk i bokstavlig mening. Ett visst urval har nödvändigtvis gjorts, både av män och idéer. På sin höjd kan man hoppas åstadkomma en skiss av de allmänna tendenserna. Det historiska materialet är på samma sätt strängt schematiskt och sammanpressat. Denna bok har inte syftat till att lära läsaren historia: i stället försöker den påminna honom om den då och då, så att den miljö i vilken de filosofiska uppfattningarna växt fram inte må glömmas. Samtidigt understryker den kontinuiteten i västerlandets kulturtraditioner från Greklands äldsta tid till vår egen tid.

Man kan fråga oss varför vi i en historia som denna inte bereder plats för vad som vanligen kallas österns visdom. Härpå kan flera svar ges. För det första har de bägge världarna utvecklats isolerade från

varandra, varför en sluten framställning av västerlandets tankeliv är tillåtlig. Dessutom är redan detta en tillräckligt förkrossande uppgift, och vi har valt att begränsa vår uppgift till det ämnet. Men det finns ett annat, mera tvingande skäl varför man kan göra detta, ty i vissa väsentliga avseenden skiljer sig västerlandets filosofiska tradition från österlänningarnas spekulationer. Det finns ingen annan kultur än den grekiska där en filosofisk strömning går hand i hand med en vetenskaplig tradition. Det är detta som ger grekernas försök dess säregna prägel; det är denna dubbla tradition som danat västerlandets kultur.

Det har en viss betydelse att ha detta speciella förhållande klart för sig. Att driva vetenskaplig forskning på ett visst område är inte detsamma som filosofi; men en av det filosofiska tänkandets källor finns inom vetenskapen. När vi tänker efter vad det i allmänhet betyder att vara vetenskaplig, sysslar vi med en filosofisk fråga. Studiet av den vetenskapliga metodens regler är ett filosofiskt studium. Ett av de eviga problem som tilldragit sig filosofernas uppmärksamhet är strävan att ge en framställning av hurudan världen är i sina allmänna drag. Men här måste vi vara noga med att göra en distinktion. Det är inte något lämpligt mål för filosofisk forskning att lämna en beskrivning av fakta, som vetenskapen gör. Underlåtenhet att respektera denna begränsning föranledde de systematiska idealisterna att stundom gå vilse. Vad filosofin kan ge oss är ett sätt att betrakta den empiriska forskningens resultat, en ram så att säga, där vi kan samla vetenskapens rön i något slags ordning. I den mån idealismen inte försökt göra mer än så, har den stannat inom sina rätta gränser. Samtidigt kan vi påpeka, att om vi tar itu med vetenskaplig forskning, har vi redan lagt oss till med något slags filosofisk världsåskådning, ty vad vi kallar sunda förnuftets vanliga inställning är faktiskt en härva av allmänna, outtalade antaganden om tingens natur. Att ha fäst uppmärksamheten på detta är kanske den kritiska filosofins främsta förtjänst. Det är i varje fall inte onödigt att erinra om att vetenskapliga teorier syftar till att säga någonting som är sant om världen, vilka nyttiga handlingar de nu kan sätta oss i stånd att utföra. Detta glöms stundom bort av dem som i teorier bara ser abstrakta formella system, precis som de glömmer att tal används att räkna med.

Den värld som är forskningens föremål har inte vi gjort. Vi lyckas visserligen åstadkomma egna misstag och illusioner och finner det ofta svårt att upptäcka att vi har fel. Men det är inte den glädje eller den tröst som en viss tro ger oss som gör den sann. En människa skulle kunna tro sig ha obegränsade ekonomiska resurser, därför att den uppfattningen ger henne tillfredsställelse. Det finns faktiskt folk som anlägger den synen, men bankdirektörer och domstolar är i allmänhet inte benägna att dela deras åsikt. Forskningens rön är stundom felaktiga, men det gör dem inte subjektiva. Det kan med en viss rätt göras gällande, att villfarelse kräver någon som råkar ut för den. Naturen själv kan inte ta fel, eftersom den inte fäller några omdömen. Det är människorna som begår misstag, när de formulerar satser. Ett motiv för pragmatiska teorier kommer kanske härav, ty om villfarelse är något subjektivt i den betydelsen att den är bunden vid någon som råkar ut för den och det ej heller finns någon garanti mot misstag, skulle man kunna tycka, att vi alltid är instängda inom våra egna subjektiva uppfattningar. Men detta är alldeles fel. Det är en sak att säga att misstag alltid kommer att insmyga sig, men en helt annan att hävda att vi aldrig har rätt. Om jag säger om något att det är så, när det faktiskt är så, ingår ingenting subjektivt i ett sådant omdöme. På samma sätt med villfarelse: om jag har fel, så är det faktum att jag har fel ett faktum om världen. Det är av vikt att framhålla den opartiska forskningens objektiva karaktär och den självständiga prägeln hos de sanningar den söker. De som påstår att sanningen är något subjektivt,

som låter sig knådas, märker inte att forskning är omöjlig enligt denna uppfattning. Dessutom tar de fel när de tror att en forskare inte kan följa sin nyfikenhet alldeles oberoende av om hans upptäckter är lönande eller nyttiga. Ingen förnekar att mycken forskning inte är av detta slag, men en del är det. Vetenskapens historia kan inte förklaras med hjälp av pragmatiska begrepp. Respekten för objektiv sanning är ägnad att verka som broms på de illusioner om obegränsad makt som uppstår ur den subjektivistiska felsynen.

Detta leder oss till den filosofiska spekulationens andra källsprång. Hittills har vi bara talat om vetenskapen och de allmänna principerna för dess arbete, som är föremål för filosofiskt studium. Men människan som samhällsvarelse är inte bara intresserad av att förstå världen: en av hennes uppgifter är att handla inom den.

Den vetenskapliga sidan gäller medlen, här är det frågan om målen. Det är främst på grund av sin sociala natur som människan står inför etiska problem. Vetenskapen kan säga henne hur vissa mål bäst skall nås. Vad den inte kan säga är att hon bör följa ett visst mål hellre än ett annat.

Vi har sett ett stort antal olika försök att lösa det etiska problemet. Hos Platon sammanvävs till slut det etiska och det vetenskapliga. Det goda identifieras med kunskap. Det vore trösterikt om det förhölle sig så, men olyckligtvis är Platons åsikter alldeles för optimistiska. De som vet mest kan stundom bruka denna kunskap för onda syften. Och i varje fall – hur mycket man än vet, löser det inte av sig självt problemet vad som bör göras.

Detta är alltså det allmänna problemet om förnuftet och viljan. Om man avvisar uppfattningen att de två på tillräckligt lång sikt sammanfaller, måste man som Occam medge att de är oberoende. Detta innebär naturligtvis inte att de saknar varje samband. Förnuftet kan tjäna som kontroll och vägledare för viljan och lidelserna och gör det också. Men strängt taget är det viljan som väljer målen.

En följd härav är att vi inte kan ge vetenskapliga motiveringar för de mål vi följer eller för de etiska principer vi omfattar. Vi kan börja resonera först om vi från begynnelsen godtar någon etisk premiss. Man skulle sålunda kunna ta för givet att ens handlingar bör vara sådana att de bevarar det samhälle i vilket man lever, eller kanske det kan sägas att ens handlingar bör främja en viss omdaning av samhällssystemet. Vilken den etiska premissen än är, är det möjligt att på denna grundval lägga fram skäl för att visa att den ena eller andra handlingslinjen bör följas. Det väsentliga är att observera, att utan en premiss som innehåller ett ’bör’ kan vi inte dra en slutsats som säger oss vad som bör göras.

Nu skiljer sig de etiska kraven tydligen hos olika människor, och det är en banal sanning att folk ofta är oense i sådana ting. Då uppstår frågan huruvida det är möjligt att finna en etisk princip som har ett visst mått av allmängiltighet. Detta förutsätter i varje fall att kravets godtagbarhet inte skall vara beroende av vilken person som framställer det. Härav sluter vi, att om det finns etiska principer av allmän räckvidd, måste de gälla för det mänskliga samhället i allmänhet. Detta är inte liktydigt med att alla människor är jämlikar i alla avseenden. Det skulle ju vara dåraktigt att påstå att de är det, eftersom de faktiskt inte är det. Människor skiljer sig i intelligens och färdigheter och på många andra sätt, men i den mån man fäller etiska omdömen duger det inte att begränsa dem till en särskild grupp. Om det till exempel anses att man bör handla hederligt så beror detta inte av de människors storlek, utseende eller hudfärg med vilka man har att göra. I denna

mening ger det etiska problemet alltså upphov till föreställningen om människornas broderskap. Det är en åsikt som först uttryckligen framläggs i stoicismens etiska läror men som senare hittade vägen till kristendomen.

Flertalet av de principer som främjar ett civiliserat liv är av detta etiska slag. Inga vetenskapliga skäl kan ges som visar varför det är orätt att utsätta medmänniskor för meningslös grymhet. Jag tycker att det är orätt, och jag föreställer mig att denna åsikt delas ganska allmänt. Men jag är inte säker på att jag kan ge goda skäl för uppfattningen att grymhet är något ont. Det är svåra frågor, som det tar tid att avgöra; kanske en lösning med tiden kan hittas. Men till dess kan det finnas skäl att uppmana dem som har motsatt uppfattning att fråga sig, om deras egna åsikter i dessa ting verkligen är oberoende av att de själva hyllar dem. Då kanske det visar sig, att vad som ser ut som en allmän etisk princip bara betyder att de ber för sin sjuka mor.

Jag har tidigare sagt, att ehuru en äkta etisk princip inte tar hänsyn till person, betyder detta inte alls att alla människor är jämlikar. Ett avseende i vilket det finns uppenbara skillnader är i fråga om kunskaper. Jag menar inte bara rent vetande, utan genomtänkt kunskap. Vi har sett att den sokratiska åskådningen är benägen att identifiera kunskapen med det goda, och vi har kritiserat denna teori som alltför rationalistisk. Här finns emellertid en viktig punkt som inte får förbises. Sokrates erkänner utan vidare att summan av vad en människa vet är försvinnande liten. Vad som till slut är viktigare är att man strävar efter kunskap. Det är den opartiska forskningen som är det goda. Detta är en etisk princip som härstammar från Pythagoras. Att eftersträva en kunskap som erkänns vara oberoende av sökaren – detta har sedan Thales tid varit den etiska drivkraften bakom de vetenskapliga strävandena. Detta lämnar naturligtvis det etiska problem oberört som uppstår på grund av tänkbart bruk och missbruk av uppfinningar. Men ehuru detta problem måste lösas, ökar det inte vår förståelse för problemen, om vi blandar ihop dessa helt skilda och fristående frågor.

Forskaren står sålunda inför en dubbel uppgift. Å ena sidan är det hans sak att efter måttet av sina krafter fullfölja sin forsknings oberoende mål. Han måste göra detta utan hänsyn till om hans rön kommer att trösta eller oroa. Precis som etiska principer inte tar hänsyn till person, behöver forskningens resultat inte respektera våra känslor. A andra sidan har vi problemet att utnyttja upptäckterna på ett i etisk mening gott sätt.

Återstår frågan hur vi skall tolka den etiska principen att det är något gott att söka sanningen; ty uppenbarligen är vi inte alla utrustade med förmåga att ägna oss åt vetenskaplig forskning. Inte heller är det möjligt att vid alla tillfällen avstå från att ta ståndpunkt. Människor måste handla lika väl som tänka. Men det finns en sak som varje människa kan göra, och det är att medge andra friheten att inte ta ståndpunkt till saker som hon själv kanske inte vill dra i tvivelsmål. Detta visar för övrigt hur bedrivandet av opartisk forskning sammanhänger med friheten, som också räknas som ett gott. Tolerans är nödvändig i ett samhälle där forskningen skall blomstra. Yttrande- och tankefrihet är de stora främjarna av ett fritt samhälle, där det är möjligt för forskaren att låta sanningen leda honom vart den vill. Så långt kan envar bidra till det goda som här står på spel. Det betyder inte att vi alla skall ha samma åsikter om allt, men det garanterar att ingen väg spärras genom konstlade hinder. För människan är det oreflekterade livet faktiskt inte värt att leva.”

I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria av Sven-Eric Liedman.

Sven Wimnell 000524: Ett referat av Sven-Eric Liedmans bok
I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria.
Del från omr109.html

"Filosofins historia, som den skrivits av t ex Bertrand Russel, innehåller tankar från begynnelsen och rymmer tankar av många olika slag som inte alltid är till nytta för människorna i dag.

Sven-Eric Liedman, professor i idé-och lärdomshistoria vid Göteborgs universitet, har skrivit en bok, ”I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria”, (Bonniers 1997, 598 sidor) där han koncentrerar sig på aktuella idéer som kan väntas bli av betydelse för utvecklingen i framtiden. Boken vänder sig till allmänheten, men är också tänkt som lärobok vid universitet och högskolor.

Boken är skriven i perioden närmast efter Sovjetunionens fall, under de år då Internet tycktes göra hela världen tillgänglig och en ständigt växande finansmarknad höll allt och alla i sitt grepp. "

Författaren skriver i förordet bl a:
”Boken är tänkt som en helhet men är inte uppbyggd som historiska framställningar brukar vara. Uppbyggnaden är mer tematisk än kronologisk; kronologin finns i de enskilda kapitlen, och genom boken finns också en viss, om än inte konsekvent, rörelse framåt i tiden. I de första kapitlen befinner sig 1500- och 1600-talen i fokus; i de fyra eller fem sista är det snarare 1800- och 1900-talen. Den som har svårt för en historisk framställning som inte konsekvent följer tidslinjen kan välja att se detta som en rad nära sammanhängande studier. Bokens uppbyggnad är lättfattlig men ändå okonventionell.

Efter inledningen kommer en första del där enkla, allestädes närvarande idéer om tiden, rummet och människan behandlas. Den andra delen, bokens självklara centrum och tyngdpunkt, behandlar de stora, idehistoriskt väsentliga institutionerna: skolan först, religionen och politiken sist. Bortsett från skolan har institutionerna parvis kopplatssamman med varandra för att locka fram andra perspektiv än de vanliga. Vetenskapen har konfronterats med moralen, konsten med tekniken, religionen med politiken. Det är inte min tanke att dessa kombinationer skulle vara riktigare än andra; däremot vill jag hävda att de är fruktbara. - De avslutande kapitlen är kortare. Där får bland annat europeernas möten med den del av världen som inte är västerlandet en bara alltför summarisk behandling.

Boken igenom arbetar jag med exempel som skall vara belysande för större sammanhang. I vissa kapitel är exemplen få och föremål för en utförlig framställning, i andra fler och mer sparsamt utredda. Jag inbillar mig inte att jag har tagit upp allt det viktigaste med mina exempel. Däremot hoppas jag att dessa skall vara talande.

Titeln har jag hämtat från kyrkofadern Augustinus, som för 1600 år sedan förklarade att historien utspelas i skuggan av framtiden. Yttrandet härstammar från den tid då ordet ’modern’ började användas men passar förunderligt väl in på vår modernitet, alltså de senaste århundradenas utveckling. Vad som än sker, får det sin glans - hoppfull eller hotfull - av det som kan förväntas komma därefter och som alltid förefaller mer, större, bättre eller värre.

Boken har underrubriken ’modernitetens idehistoria’. ’Modernitet’, alltså, och inte ’det moderna’. Orden är synonyma, men ’det moderna’ är otympligare på svenska och låter direkt tölpaktigt i genitiv. Båda skiljer sig från ’modernism’, som har en snävare innebörd och främst åsyftar konstarternas utveckling från kanske romantiken, kanske Charles Baudelaire och framåt. Moderniteten innefattar däremot förändringens alla aspekter.

Alla sammansättningar med ’modern’ har en besvärande men ofrånkomlig dubbeltydighet. Modernt är å ena sidan det som hände senast och det som just är i svang. Å andra sidan finns det vissa egenskaper som vi ser som moderna oavsett om de framträder på 1770-talet eller 1800-talet. Det kan vara rationalitet, skepsis eller individualism. I den senare innebörden är steget kort från modernitet till upplysning, och det förefaller lämpligt att där just tala om upplysning. Upplysningstiden är i historieböckerna beteckningen på en epok då pregnanta föreställningar om förnuftets, toleransens och den individuella frihetens välsignelser kom till uttryck. Dessa föreställningar har överlevt 1700-talet och ingår i vad som kallats och här också kommer att kallas upplysningsprojektet.

Upplysningsprojektet står i centrum för framställningen. Därmed är också postmodernismens kritik och frågor viktiga. Det är inte min avsikt att slita kontroversen mellan upplysningens och modernitetens talesmän och postmodernisterna. Däremot har jag velat ge diskussionenen både rikare och tillförlitligare historisk bakgrund än som brukar vara fallet. Dessutom har jag på vissa punkter tyckt mig komma till ett slags resultat.”

”Inledning.

’EN DAG KOMMER det ögonblick då solen bara lyser över fria människor som inte känns vid någon annan herre än sitt eget förnuft ...’

Så börjar det berömda sista kapitlet i fransmannen Jean Antoine de Condorcets bok om människans framsteg. I de tidigare kapitlen har han skildrat hur mänskligheten långsamt tagit sig upp ur okunnighetens, hjälplöshetens och fördomarnas barbari och till sist nått den höjd som det sena 1700-talet representerar. Nu blickar han mot framtiden. Han ser framför sig en underbar värld. Allt det han avskyr har försvunnit: religionen med sina präster, tyrannerna med sina lakejer. Slaveri och förtryck har utplånats från jordens yta.

Jämlikhet råder. Alla lever ett längre, rikare och friskare liv än tidigare. Kunskapen blomstrar. Tekniken gör livet lätt och behagligt. Konsten binds inte längre av klassiska mönster utan tillåter sig en större variationsrikedom. Samhället fungerar friktionsfritt. Kunskapen om hur man bör bete sig för att undvika konflikter och uppnå resultat som gynnar alla finns nämligen nedlagd i lagarna och spridd bland medborgarna.

Kort sagt, i Condorcets ögon är det en lycklig, en frigjord värld. Men Condorcet skrev sin bok under svåra omständigheter. Det var år 1793, då franska revolutionen nått sin kulmen. Han hade tidigare spelat en framträdande roll i revolutionen. Han hade utmärkt sig för sina radikala ideer om jämlikhet mellan alla människor, oavsett inte bara börd utan också kön och ras. Men nu hade Robespierre och hans jakobiner fått överhanden i kampen om makten, och de räknade tveklöst Condorcet till sina motståndare. Hans enda chans var att hålla sig undan, gömd i ett litet rum mitt inne i Paris. Medan han skrev sin bok om framstegen i det förflutna och framtiden brände marken under

hans fötter. Han var nätt och jämnt färdig med vad han kallade en ’skiss’ när hans ställning blev ohållbar och han lämnade sitt gömställe för att försöka ta sig ur Paris och finna bättre skydd på annan plats. Strax utanför Paris avslöjades han av den överallt förekommande polisen och häktades omedelbart. Han dog i häktet, troligen därför att han inte orkade med strapatserna under flykten och sinnesrörelsen vid häktningen. Han var redan en åldrad man men efter nutida mått inte gammal, drygt femtio år.

Året efter hans död vände vinden. Condorcet rehabiliterades och 1795 kunde hans bok komma ut... Den har funnit ständigt nya läsare under de två hundra år som gått sedan dess, läsare som reagerat med hänförelse, häpnad eller motvilja. Få har förblivit likgiltiga inför den.

I dag väcker Condorcets bok intresse främst som ett oöverträffat exempel på den typ av framstegstänkande som vi förknippar med 1700-talets franska upplysning. Condorcet var i alla avseenden en storartad representant för denna strömning, en ledande matematiker i sin samtid med sannolikhetskalkylen som specialitet men också en djärv samhällstänkare. Under åtskilliga år var han sekreterare i den mäktiga franska vetenskapsakademin, och mot slutet av sitt liv gjorde omständigheterna i form av franska revolutionen honom till en principfast och okorrumperad politiker.

Condorcet säger ingenting om hur avlägsen den framtid kan tänkas vara som han beskriver i sin bok. På sista sidan ställer han denna kommande tidsålder i motsats till den situation i vilken han själv befinner sig. Tanken på den ljusa framtiden ger frihetsvännen ’en fristad där minnet av hans förföljare inte jagar honom’ och där ’han glömmer den människa som plågas och korrumperas av girighet, skräck och avundsjuka’....

Den mänsklighetens historia som han tecknat i bokens tidigare kapitel är ämnad att visa att människan med sitt förnuft har de nödvändiga medlen för att bygga sig en lycklig värld. Hindren är också många - ’girighet, skräck och avundsjuka’ är bara några av dem. Men den framstegsprocess varom historien berättar kommer bara tillfälligt att kunna hejdas.”...

Sid 47: ”En utforskning av upplysningsprojektet och dess öden, dess metamorfoser, de olika motstånd det mött och dess förankring i olika typer av samhällen är, enligt min mening, det idé- och väl också filosofihistoriskt bästa sättet att närma sig hela frågan om modernite-ten.

Upplysningsprojektets grundläggande problem - förhållandet mellan den moderna utveckling som visat sig basal och den som är variabel - är temat för denna bok...

Upplysningsprojektet, alltså föreningen av mänsklig frihet och lycka med en vetenskaplig, teknisk och ekonomisk framstegsprocess, är i sig en idé, alltså något som människor kan skriva, säga eller tänka. Det är inte redan en praktik men förbundet med ett oändligt antal praktiker, där inte sällan den ena kan motverka den andra. Det är inte heller knutet till en bestämd samhällelig miljö, även om det har uppstått under mycket bestämda, konkreta förhållanden. Från dessa förhållan-den, typiska för det tidiga 1600-talets England, Frankrike och Neder-länderna, har det kunnat slå rot i många olika miljöer för att inemot år 2000 vara spritt över större delen av jordklotet.”

Första delen, kapitel 1-4 : I var mans huvud.
Kapitel 1. Klockan.
Kapitel 2. Rummet.
Kapitel 3: Tiden.
Kapitel 4. Människan.

Andra delen, kapitel 5-8: Institutionerna.

Kapitel 5. Lära för livet. Här behandlas skolans och utbildningens institutioner. Där står bl a på **sid 214**:

”Förnyarnas ståndpunkt kan, renodlad, formuleras så: Skolan skall inte bara anpassa eleven till det samhälle som hon eller han skall gå ut i efter avslutade studier. Den skall ge beredskap för en då redan förändrad värld och inte minst tillhandahålla redskap för att påverka denna förändringsprocess.

Skolan framstår för många till och med som det mäktigaste redskapet för att förändra samhället i önskvärd riktning. Det är framförallt den politiska reformismens ståndpunkt. Om revolutioner är riskabla och leder till kaos och oönskade konsekvenser, förefaller den bästa vägen att skapa en bättre värld vara att påverka den unga, ännu formbara generationen, så att den omsider skall stå redo att bygga det nya samhället. De redan vuxna har vuxit samman med en existerande värld vars vanor de gjort till sina. Barn är däremot formbara.”...

Sid 254: ”I en utbildning som sträcker sig över lång tid hålls de som inte kan få arbete i verksamhet, och dessutom ser de ut att vara på väg mot ett framtida yrke som inte finns. Slagordet om ’det livslånga lärandet’, så tilltalande i sig, kan också tolkas i den riktningen. Det ser bättre ut i statistiken med många studenter än med många arbetslösa.

Dessa anmärkningar kan i och för sig vara riktiga. Men det hindrar inte att kunskap och kunskapssökande kan vara värden som gör livet rikare. Den politiska retoriken, likartad i de flesta länder i dag, brukar innehålla hyllningar till kunskapen i allmänhet och vetenskapen i synnerhet. Det är vetandet som skall ge lösningen på de kriser som avindustrialiseringen har i sitt släptåg. Framför allt är det ett hårt vetande politikerna har i åtanke: elektroniken med datorerna, biotekniken med sin betydelse för den lukrativa läkemedelsindustrin och kanske också något tredje, något som man ännu inte riktigt kan definiera men som utgör den konsekventa följden av den fortgående teknisk-vetenskapliga utvecklingen.

Men i denna, inte sällan lätt desperata, hyllning till forskningen inmänger sig också en uppfattning om värdet av vetande över huvud taget. Begreppen som politiker och samhällsdebattörer använder sig av är ofta otydliga och gör inte skillnad på kunskapens betydelse för välbefinnandet i ett land eller en region och dess värde för den som själv besitter den. Själva denna vaghet är signifikativ och typisk för debatten om skola och utbildning.

Här måste vi bli kvitt vagheten och skilja mellan:

1. Kunskap av värde för ekonomin i vidaste mening, inklusive produktivitet, konkurrenskraft, profit och produktiv sysselsättning;

2. kunskap av värde för det politiska systemet, närmare bestämt demokratin. För en levande demokratisk kultur krävs insiktsfulla och fördomsfria medborgare, insatta i ett vitt spektrum av politiska frågor; och

3. kunskap av värde för den enskilde. - Kunskaper, och i synnerhet

sammanhangsskapande kunskaper, gör livet rikare. Den som har en god kännedom om växt- och djurarter upplever en blomsteräng som bokstavligen mer meningsfull än den okunnige. Ett musikstycke öppnar sig bäst för den som kan identifiera dess struktur och placera dess särart i ett större, musikaliskt och historiskt sammanhang. Den teknikkunnige står närmare sin dator än knapptryckaren.

Den tredje betydelsen formuleras ofta som kunskapen som ett värde i sig. Det är ett uttryck med djup förankring i filosofihistorien men likväl vilseledande. Det är inte kunskapen som sådan som är på tal utan dess förmåga att göra tillvaron värdefullare för sin bärare.

Distinktionen mellan studier som syftar till större individuell insikt och studier som indirekt ger externa effekter går tillbaka till antiken.

Åtskillnaden mellan ekonomiskt värde och politiskt är däremot modern, och slitningen mellan alla tre, märkbar både i de stora moderna pedagogiska teoretikernas arbeten och i de senaste århundradenas ändlösa reformverksamhet, kan ses som konstitutiv för de senaste tre århundradenas utveckling i Europa och, efter hand, i allt större delar av världen. (Det finns också en fjärde kunskapsanvändning, nämligen insikter i religiösa ting för ett bättre liv efter döden. Kort sagt: katekesen eller någon dess motsvarighet är nödvändig för den eviga saligheten. Det finns sådana idéer som propageras än i dag. Men vi lämnar dem för enkelhets skull utanför räkningen.)...

De flesta människor måste tyvärr förr eller senare lämna skolan och söka sin bärgning i världen utanför. De redskap skolan givit dem, vare sig det är elementarskolan, gymnasiet eller universitetet, skall vara nog för att de skall kunna göra sig hemmastadda och behjälpliga i sina olika sysslor.”...

Kapitel 6. Det sanna och det goda. Här behandlas vetenskapens och moralens institutioner. Här behandlas begrepp, bl a: praktisk, praxis, handling, teknik, praktisk filosofi, teoretisk filosofi, vetenskap, forskning, filosofi, historia, experiment, naturvetenskap, moral, etik, socialvetenkskap, politik, ideologi. De vetenskapliga institutionernas metoder och strider o d beskrivs. Ett långt avsnitt om etik finns. I ett avsnitt om specialisering och integration behandlas bl a klassifikationer av specialiteter och hopslagning av specialiteter.

Sid 288-291 om etikens institutioner:
”Det kan förefalla egendomligt att tala om institutionen etik. Det kommer likväl att göras här och jag tror med goda skäl. Varje samhälle håller sig med en uppsättning normer, vissa reglerade i lagar och förordningar, andra - de flesta - spontant utvecklade och mer eller mindre skiftande mellan grupper, klasser, kön och regioner. Samhället kan inte hålla sig stabilt och den enskilde inte känna elementär trygghet utan bestämda föreställningar om hur den ene eller andre kommer att reagera och handla i en viss situation. Varje människa utsätts alltifrån barndomen för en ström av uppmaningar om önskvärt beteende och goda värderingar.

Institutionen etik är summan av alla instanser som på så sätt söker påverka oss och i vissa fall också föreskriver oss att göra på ett eller annat sätt. Etiken är en institution därför att den verkar konserverande och stabiliserande. Men den saknar den enhetlighet som institutionen vetenskap trots sina variationer utvecklat. Man kan inte tala om en etikens front som man talar om en forskningsfront. Det finns inte en internationell standardisering av etiken som det finns av stora delar av vetenskapen. FN:s deklarationer om de mänskliga rättigheterna är ett försök att upprätta en överallt giltig moral- och rättskodex på ett begränsat men centralt område och är inte utan betydelse; men den har

inte samma normerande inflytande som den vetenskapliga normalstandarden, fastän den senare är oreglerad och bara indirekt kan avläsas i handböcker, encyklopedier och som den vanligtvis stumma bakgrunden till forskningsrapporter och artiklar.

Institutionen etik är lös, föränderlig, mångskiftande och full av inre motsättningar. Att verkligen kartlägga den i ett bestämt samhälle vid en bestämd tidpunkt skulle innebära ett enormt arbete. Här blir det fråga om några antydningar. Avsikten med skissen är att sedan kunna blottlägga några avsnitt där vetenskap och etik möts i det moderna samhället.

De etiska instanser som en människa konfronteras med kan liknas vid ett antal koncentriska cirklar, allt vidare i omfattning. Den närmasteär familjen eller dess substitut i form av uppfostrare, nära vänner eller arbetskamrater. Därnäst följer skolan som för den vuxne vanligtvis ersätts av arbetsplatsen med dess chefer och övervakare.

Intresseorganisationen och det politiska partiet har åtminstone för vissa människor och i vissa sammanhang en viktig normfunktion. Religiösa instanser av olika slag, kyrkor, samfund ellcr cnstaka religiösa auktoriteter spelar traditionellt sett och på många håll fortfarande en avgörande roll som normgivare. En uppåtstigande makt även på detta område är massmedierna, som till allt annat brukar lägga ut rättesnören för sin publik. Rättssystemet med sina lagar och domstolar och straff är i varje ordnat samhälle en mäktig etisk instans; militärmakten har en gång varit det, är det på sina håll fortfarande och blir det överallt i krigstid. Över alla dessa maktenheter tronar sedan några århundraden den abstrakta staten med sitt våldsmonopol och sin makt att förbjuda vissa handlingar och föreskriva andra. Bortom staten finns internationella domstolar och lösare eller fastare förbund av stater, vilkas budord framför allt indirekt når den enskilde. Mäktiga stater kan också fungera som ett slags etiska övervakare, som USA inom sin maktsfär och Sovjetunionen, så länge den fanns, inom sin. Mäktiga transnationella företag kan ha liknande betydelse, och deras inflytande är snabbt växande.

Detta intrikata nätverk av instanser med sin brokiga uppsättning moraliska rekommendationer och rättsliga påbud - där moralen säger vad man bör göra, rätten vad man inte får göra - väcker viktiga frågor: Hur motiveras normerna ? Varifrån hämtar de enligt sina sagesmän och sageskvinnor sin kraft och giltighet ?

Det finns ett begränsat antal svar på dessa frågor. De behöver inte utesluta varandra utan kan stundtals kombineras med varandra. Man kan hänvisa till traditionen: så har det alltid varit. Man kan åberopa en högre auktoritet, Gud, hans Heliga skrift eller det mänskliga samvetet, alltså en inre röst som varje ofördärvad människa har. Man kan uttala sig om de konsekvenser som en bestämd handling får; en handling bör undvikas om den leder till övervägande negativa följder men utföras om den utmynnar i positiva ting.

Traditionsargumentet kan uttolkas på olika sätt. Det kan ha en konsekvensetisk innebörd som ofta i en renodlat konservativ argumentation. Resultatet har blivit lyckosamt förr och blir det rimligen igen. Argumentet kan också kombineras med typ nummer två, som har en mer eller mindre påtagligt pliktetisk innebörd. Det säger nämligen att det är vår plikt att handla i enlighet med vissa bud eftersom Gud vill det eller samvetet bjuder det, och vi bör lyda Gud och samvetet. En modern sofistikerad variant kommer med Kant, vars praktiska förnuft sammanfaller med samvetet. Den tredje typen är entydigt konsekvensetisk. Men pliktetik och konsekvensetik kan

förenas. Det fjärde av tio Guds bud lyder enligt den gamla översättningeni Karl XII:s Bibel: »Du skalt ära din fader och dina moder; på det du skalt länge lefwa i landena, som Herren din Gud dig gifwa skal" (2 Mosebok 20:12). Den senaste översättningen, från 1986, har en någorlunda liktydig innebörd: »Hedra din fader och din moder för att det må gå dig väl och du må länge leva i ditt land». I båda formuleringarna förenas plikt- och konsekvensetik. Hedrandet är en plikt, men den som uppfyller plikten kommer att ha nytta av det. Det är en kombination som inte är ovanlig.

Kants och t. ex. Condorcets eller Spencers etikförståelse förenas i sin rationalism. De ser alla etiken som sprungen ur det mänskliga förnuftet och därmed också till roten åtkomlig för rationellargumentation och analys. Det finns viktiga strömningar också i nutiden vilkas företrädare däremot hävdar att etiken är om inteirrationell så arationell eller för-rationell. Kravet på obetingad lydnadmot nedärvda budord eller en regims lagar och förordningar byggerpå den uppfattningen. Men det finns också ett djupsinnigt och raffinerat sätt att driva argumentationen i likartade banor. Det finns alltsedan medeltiden teologer och filosofer som mer eller mindre tydligt företrätt den. Under romantiken utformades på sina håll en idé om att grunden för all etik och all kunskap var en relation mellan ett jag och ett du. Den store dansken Sören Kierkegaard hörde delvis tillsamma linje, men sin nutida inriktning fick den först i och med Martin Heideggers filosofi, vilken i och för sig inte rymmer en etik men kan inspirera till tankar om etiken. Människan befinner sig i världen, utkastad i den, innan hon börjar reflektera över sin tillvaro, säger Heidegger. Delvis inspirerad av denna föreställning utvecklade Emmanuel Levinas sin doktrin att det är etiken som utgör den 'första filosofin' och alltså inte, som i en mäktig tradition alltsedan Aristoteles, en rationellt grundad lära om det varande och dess principer.

Etikens grund är enligt Levinas människans möte med en annan människa i bokstavlig mening. Den andra människans ansikte rymmer en omedelbar vädjan om sympati, och det är ur detta möte som moralens bud kan växa fram.

Kan man tala om en modern utveckling inom etiken som man talar om en modern utveckling inom vetenskapen? Det är då inte i första hand fråga om filosofernas teorier om etiken utan om förändringar inom hela den komplexa institutionen etik, förändringar som filosoferna kan uttrycka, systematisera, reagera emot eller reflektera över. Jag skall uppställa två hypoteser som har ett visst inbördes sammanhang:

1. Konsekvensetiken har fått en starkare ställning på pliktetikens och traditionsetikens bekostnad. Det är en utveckling som hänger samman med samhällets rationalisering i allmänhet och vetenskapens starkare ställning i synnerhet. Ju fler processer som kan förutses, desto större ter sig också möjligheten att förutse konsekvenser av mänskliga handlingar. Det goda blir det som har önskvärda följder. Den handlandes subjektiva motiv för handlingen blir mindre väsentliga. - Det är också sannolikt att samhällets relativa demokratisering verkar i samma riktning. När fler människor får möjlighet att påverka fler frågor och bestämma i fler egna angelägenheter kommer uppmärksamheten på konsekvenser att öka, budordens styrka däremot att minska.

2. Det blir bortom den filosofiska analysen allt svårare att skilja mellan teknik som hjälpmedel att uppnå ett visst mål och praktik i meningen fri och ansvarig mänsklig handling. Mänskliga handlingar betraktas i växande utsträckning som uttryck för en viss - god eller bristfällig - teknik. (Det är alltså inte bara, som vi redan konstaterat,

orden ’praktisk’ och ’teknisk’ som får likartad innebörd. De stycken verklighet de representerar tycks också flyta samman för den moderne iakttagaren.)

Hypoteser av den omfattningen kan här bara tjäna som vägledning för reflexioner, inte som riktmärken för empiriska undersökningar. I det följande bör vi alltså hålla dem i minnet.”

Sid 332:”Tiden från sekelskiftet till 1960- och 1970-talen var samhällsvetenskapernas och i synnerhet sociologins, psykologins och företags- och nationalekonomins stora expansionsperiod. Ännu mot slutet av 1800-talet gjordes de osynliga inom andra ämnesgrupperingar; sociologin och psykologin lösgjordes först sent från filosofin, och ekonomin förde en osäker institutionell tillvaro, ofta inom juridiska fakulteten. Men snart blev de självständiga och utvecklades till stora, centrala ämnen i det framväxande massuniversitetet. Deras expansion hängde nära samman med den massiva utbyggnaden av offentlig förvaltning på alla nivåer liksom med den växande byråkratin inom enskilda företag. Disciplinernas första uppgift var att utbilda en stor kader av människor för dessa sysslor. Men förhoppningen var att forskningen inom disciplinerna också skulle ge lösningar till olika typer av problem. Psykologer, sociologer och ekonomer - och i viss mån också statsvetare - spelade viktiga roller som rådgivare, inspiratörer, utredare och ideologer i olika sektorer av samhället. Ofta definieradede sig politiskt och engagerade sig i ideologiskt färgade debatter eller direkt i det politiska livet. Även när de höll sig utanför det offentliga samtalet kunde de åberopas som auktoriteter och vägvisare av både politiker och administratörer.

I deras verksamhet blev och blir fortfarande gränslinjen mellan det tekniska och det praktisk-etiska vanligtvis omöjlig att dra. Många samhällsvetare såg sig som samhällsingenjörer (en idé som kan spåras till baka åtminstone till Saint-Simon; under 1900-talet gjorde filosofen Karl R. Popper den till fullt utbyggd doktrin). I den meningen var deras uppgift teknisk: de sökte i Max Webers anda goda lösningar på problem som andra hade uppställt. De sökte det bästa, enklaste sättet att förverkliga ett mål till vilket de i sin egenskap av samhällsvetare förhöll sig neutrala.'

I själva verket var denna föreställning om den egna uppgiften som rent instrumentell stark, ja, dominerande bland samhällsvetare, kanske i synnerhet under årtiondena efter andra världskriget. De avstod alltså medvetet från en Condorcets eller Wienkretsens ambitioner och sökte därmed förverkliga vad de såg som en renare typ av vetenskaplighet. Men svårigheterna kan vi se från några välbekanta exempel.

Industrisociologi liksom industripsykologi var under en period blomstrande discipliner. De hade stark ställning både vid forskningsinstitutioner och ute på företag. Deras uppgift var enkelt uttryckt att finna svar på frågor av typen: Hur skall man uppnå maximal trivsel för alla grupper? Hur skall man undvika konflikter på arbetsplatsen? Hur skall förhållandet mellan arbetsgivare och anställda bli det bästa tänkbara? Bakom frågorna låg vissa värderingar beträffande vad som var bra och vad som borde undvikas på en arbetsplats.

Industripsykologer och industrisociologer menade vanligen att de i sitt vetenskapliga arbete förutsatte dessa värderingar; det var i själva verket deras arbetsgivare eller kanske samhället i stort som hyste värderingarna, medan deras egen uppgift i princip inte skilde sig från ingenjörens som skulle finna medel för en bensinsnål bil eller ett självavfrostande kylskåp.

Men samhällsvetarnas arbete blev föremål för stridigheter. Frågorna om parternas rättigheter på arbetsmarknaden liksom chefernas befogenheter och arbetsdisciplinen var notoriskt kontroversiella. Forskarna tvingades i kvistiga fall att ta ställning och anklagades omedelbart för partiskhet, antingen av arbetare eller av företagsledare. Industrisociologi och industripsykologi hade ställt i utsikt att i princip lösa alla konflikter på arbetsmarknaden. Efter hand blev det klart att målet var ouppnåeligt. Själva kom de att gruppera sig i olika skolbildningar vilka associerades med de stridande parterna på arbetsmarknaden. Ideologiska motsättningar blev med andra ord fullt synliga. Forskarna tog ställning i frågor som ytterst gällde hur människorborde handla.

Disciplinerna som sådana har inte försvunnit, men deras position är förhållandevis svagare i dag och förväntningarna på dem är lägre.

Statsvetare har också eftersträvat opartiskhet. Ändå brukar det inte vara svårt att ur deras forskning utläsa deras samhällsideal. Ofta tar de själva ställning i partipolitiken, låt vara vanligen med pretentioner på att kunna skilja mellan sitt personliga politiska engagemang och sin forskning. Men den politiska forskning som är helt och hållet instrumentell tenderar att bli trivial. .

Allra tydligast och dessutom mest framgångsrikt har ekonomernas ideologiska engagemang varit. Under årtiondena efter andra världskriget spelade engelsmannen John Maynard Keynes' teorier en viktig roll, inte bara för ekonomisk politik i snäv mening utan för mer generella föreställningar om vad staten kunde och borde vara för något. Keynes blev den vetenskapliga garanten för en strategi som tilldelade staten en avgörande roll för att övervinna kapitalismens kriser. Hans teori användes också som argument för att staten borde undsätta dem som hade det svårt. I synnerhet gällde det de arbetslösa som i kristider skulle undsättas med hjälparbeten. Keynes blev det samlande namnet för det slags välfärdspolitik som utvecklades i industrinationer utanför Sovjetsfären.

Under 1970-talet genomgick de flesta ekonomer som nyss varit ivriga anhängare till engelsmannen en djupgående ideologisk förändring. Det var inte bara fråga om att de vände Keynes ryggen; de antog en ny samhälls- och världsbild, i vilken deras elever och elevers elever intill i dag skolats in. Deras uppfattning kallas ibland nyliberal och rimmar väl med den nyliberalism som bland andra Milton Friedman utvecklade långt innan vinden vänt för Keynes. I strikt ekonomisk mening innebär den nya huvudriktningen en återgång till en tidigare övertygelse att den totala penningmängden i samhället är avgörande för ekonomin. Keynes gjorde en radikal åtskillnad mellan pengar som låg stilla som besparingar och pengar som sattes in i produktionen.

Den stora krisen från 1929 och framåt berodde på att alla, inklusive staterna, sparade. Då måste det ekonomiska livet förlamas. Keynes tolkning stred mot den som tidigare varit förhärskande och som nu åter kommit till heders, enligt vilken staters finanser bör hanteras som privatpersoners. Finns det ont om pengar måste staten alltså spara. Mellankrigskrisen utlöstes av att för mycket pengar var i omlopp och inte av att så litet sattes in i produktionen. Nutidens kriser har enligt dessa ekonomer samma grund.

Så långt är de konkurrerande teorierna strikt ekonomiska. Men de vidgar snart sitt omfång när arbetslöshetens orsaker kommer på tal. Keynes inledde sitt ekonomiska huvudarbete, The General Theory of Employment, Interest and Money, från 1936, med att inskärpa att anledningen till att människor blir arbetslösa inte är att de avstår från

arbete när de finner att den erbjudna ersättningen är för låg. Det ligger djupare, socioekonomiska orsaker bakom arbetslöshetskriserna.

Den nu dominerande ekonomiska uppfattningen innebär däremot att arbetslösheten just har sin grund i att den arbetande inte finner det mödan värt att arbeta när lönen inte är större. In under denna övertygelse ligger en hel människobild. Det är bilden av den ekonomiska människan (Homo oeconomicus, economic man). Deninnebär inte att en människa har intresse enbart av pengar och rikedomar. Betydelsen är vidare och mer sofistikerad. Människan är ekonomisk - i strikt mening hushållande - i den meningen att hon oförvillat och med klar blick kalkylerar om en framtid där hon vet vad hon själv önskar sig. Den ekonom som i nutiden utlagt denna människobild klarast och mest fullödigt är Friedmans kollega från Chicago, Gary S. Becker. Ytligt sett skriver Becker mycket som inteser ut som ekonomi i snäv mening. Han tar upp ämnen som varför människor gifter sig och varför de begår självmord. Vi brukar anta att när en människa flyttar samman med en annan har det inte sällan med förblindande kärlek att göra. Becker förnekar inte att det finns sådant som kärlek. Men själva steget att förena sitt liv med en annans är resultatet av en sund kalkyl. Man vinner på affären. Kostnader för mat och tvätt och hyra minskar. Sexuella tjänster och gentjänster rationaliseras. Nackdelar som minskat oberoende och risk för konfrontationer taxeras som mindre. Självmördaren gör också en kalkyl över vad ett fortsatt liv skulle innebära. Det är inte förtvivlan,dunkel dödsdrift eller förmörkat sinne som styr fingret till avtryckaren. Han har vägt framtidens sannolika bekymmer mot dess glädjeämnen och sett röda siffror hela vägen.

Becker har tydligare än någon annan givit den nyliberala teorin en ideologisk inramning. Den ekonomiska doktrin som han propagerar för är inte enbart ekonomisk i meningen att den sysselsätter sig med problem som hör till den akademiska specialiteten ekonomi. Den rymmer en samhälls- och människobild utan vilken monetarismen eller teorin om den totala penningmängdens avgörande betydelse förblir hängande i luften.

Men de nutida ekonomerna bär inte bara på en bestämd världsbild. De är också som ekonomer talesmän för en åtminstone partiell etik. De författar visserligen inte etiska traktater som Comte eller Spencer, men i intervjuer och populära artiklar utvecklar de moraliska teser med stor genomslagskraft. De förklarar för människor i allmänhet och politiker i synnerhet att ekonomiska kriser beror på att de ’levt över sina tillgångar’ och underlåtit att ’rätta munnen efter matsäcken’. Idealet av sparsamhet och beskedlighet mejslas fram, men också av initiativrikedom, både när det gäller att finna nya besparingar och söka nya vägar till utkomst.

I vår samtid liksom så många gånger tidigare talas det om normlöshet, och de moraliska förkunnarna är förvirrande många och utmärks antingen av intetsägande välmening eller rigorös fundamentalism utan förankring i förnuftiga överväganden. Ekonomerna är under 1980- och 1990-talen de enda verkligt framgångsrika och konsekventa morallärarna. Det är kanske signifikativt att de talar med vetenskaplig auktoritet. Men framför allt lever de i symbios med den basala moderna utveckling som kapitalismen representerar. Det ger dem styrka i en värld där annars normförvirring råder. ”

Kapitel 7. Artefakterna. I detta kapitel behandlas teknologins och estetikens institutioner. På sid 345 -352 står bl a:

”EFTER SOVJETUNIONENS KOLLAPS började man krympa de statliga anslagen till militärindustrin i USA. Nedskärningarna drabbade i synnerhet de mest spektakulära projekten och friställde därmed tusentals högutbildade naturvetare och tekniker.

För en del av dessa arbetslösa erbjöd kulturindustrin en räddning. En Disneyfilm är i dag ett högteknologiskt projekt som kräver nyskapande insatser; animationerna är extremt avancerade. På vissa områden är det inte längre krigsindustrin utan nöjesvärlden som är teknikledande.... Filmen är i alla avseenden ett masskonstverk. Den kräver stort kapital, den görs i en mängd kopior och den har en appell till massorna som ingen annan konstform.

I den tekniska reproduktionens tidsålder blir estetiken ett viktigare verkningsmedel än förr... Det är ett förhållande som fascisterna och nazisterna inte varit sena att utnyttja. De har med sina uniformer, emblem och flaggor, parader, kampsånger, byggnader och gatuscener estetiserat politiken.... Medan nazisterna utvecklade sitt barbari och Stalins regim mördade sina egna, förverkligades i USA en mjukare, mer smygande form av förtryck och värdeförstöring. Ingenting, inte ens konsten, kunde undgå den kapitalistiska kniptången....

Ett klassamhälle måste hålla sig både med en populärkultur för massorna och en finkultur för dem som vill framstå som förmer. Den senare som inte får förväxlas med den nyskapande konsten, är inte i något stycke friare än den förra... Operan kan vara lika mycket känsloskval och till intet förpliktande förströelse för överklassen som schlagern för resten av befolkningen. Det brukar heta att underhållningskulturen ger möjlighet till verklighetsflykt och att den vanlige åskådaren genom t. ex. filmhjälten eller filmhjältinnan kan identifiera sig med ett märkligt, stort och fritt öde... En butiksflicka tror inte att hon kan bli gift med högste chefen som kvinnan i filmen hon ser, snarare påminns hon om sina egna tillkortakommanden men finner en tillfällig tröst i att hennes lott kunde ha varit annorlunda... Kulturindustrin är som en massproduktion vilken som helst; den hör verkligen hemma i den tekniska reproducerbarhetens tidsålder. Dess syfte är vinst och behärskning av människors tankar och drömmar. Stereotyperna härskar, samma och åter samma former, figurer och berättelser varieras... Allting stängs in i en standardiserad stil, medan den nyskapande konsten inte låter sig begränsas...

Det finns en uppsjö av b-filmer, usla TV-serier, andefattiga schlagrar, imbecill reklam och dåliga tecknade serier som prånglas ut av mediejättarna. Kulturindustrins mäktiga ägare liksom dess styrande ekonomer kan rent av tänkas föredra en dylik kulturell rotvälska, som ger dem lättköpta vinster och mindre bekymmer....

Det vore som alltid en förhastad slutsats att anta att det aktuella tillståndet måste bestå och kanske bli än mer markerat i framtiden. Gränsöverskridanden av alla slag väcker ständigt provinsiella reaktioner, och sådana kan vi se många både groteska och kuriösa exempelpå i dag. Reaktionernas styrka och deras framtida jordmån vet vimycket litet om.

Men en sak kan vi slå fast: den moderna teknikens inflytande på det estetiska skapandet eller på frambringandet av kulturprodukter över huvud är stort och kommer att så förbli om inte en världsomspännande katastrof inträffar. Det gäller inte bara produktionen av CD med

Beethovens symfonier eller indiska ragas eller schlagerlåtar, tryckningen och distributionen av Kalle Anka, Dallas eller Shakespeares samlade skrifter eller den mönstergilla reproduktionen i masskala av Leonardo da Vincis 'Nattvarden' eller pornografiska blad i lyxför--packning. Tekniken genomsyrar också den nyskapande smala kulturen. Datorn är ett viktigt arbetsinstrument både för bildkonstnärer och musiker...

Denna konstarternas närhet till den nyaste teknologin är bara den ena sidan av ett mynt vars andra är de teknologiska artefakternas alltmer estetiskt kräsna utformning. Estetiseringen innebär visserligen inte något nytt: arkitekturen och byggnadskonsten har sedan urminnes tider befunnit sig vid gränsen mellan teknik och estetik, konsthantverket fascinerade sinnena på 1800-talet och maskinernas skönhet är ett konstnärligt tema under nästan hela detta sekel. Det nya är att formgivningen av snart sagt alla varor i dag är utstuderad, ingenting är längre blott och bart funktionellt. En slagborr bör vara vackrare än andra slagborrar för att vinna framgång på marknaden. Datorer och TV-apparater, för att inte tala om bilar, är estetiskt raffinerade skapelser. Det finns inte ett hårschampo som säljs på vanlig flaska och inte en hårborste där inte formgivningen är tänkt som ett försäljningsargument. Till och med busskurerna är i dag exklusivt designade.

Det är mot den bakgrunden som det ter sig fruktbart att föra samman institutionen estetik med institutionen teknologi....

Vår framställning börjar med en begreppshistoria; vi följer det antika techne- eller ars-begreppets utveckling och i synnerhet uppkomsten av det moderna ordet 'estetik', liksom den vindlande historia som leder fram till den nutida innebörden av ordet 'teknologi'. Medan teknologin under största delen av sin moderna historia av sina utövare betraktats som tämligen oproblematisk, är estetikerna oavlåtligen sysselsatta med att efterforska sin disciplins grundvalar och därmed också konstens innebörd. Skillnaden mellan de båda områdena är signifikativ; teknologin representerar i modern mening det handfasta och rättframma eller det praktiska över huvud, medan estetiken och därmed konsten står för det undflyende och eteriska, det awikande och bohemiska - det opraktiska. Maskinen rymmer i sina konstruktörers ögon inga hemligheter. Bara den okunnige begapar den. Konstverket, däremot, har dolda djup.

Det därpå följande avsnittet gäller institutionen teknik och institutionen konst i sina skiftande skepnader (för att undvika missförstånd kan vi slå fast: teknologin betecknar i denna framställning vetenskapen om och den teoretiska reflexionen över tekniken, medan estetiken utgör konstarternas vetenskap och filosofi). Därefter utforskas med en rad nedslag i den konkreta historien deras skiftande relationer till såväl nyttan som moderniteten. Inledningens tema om teknikens och estetikens ömsesidiga närmande återkommer avslutningsvis i ett avsnitt där temat konstens slut och estetikens omgestaltning också tas upp."

Kapitel 8. Den gudomliga politiken. Här behandlas politikens och religionens institutioner. På sid 404-405 står bl a:

"Människorna har blivit ensamma i världen med sina kunskaper och sina tekniska färdigheter, sina politiska kannstöperier och sina grubblerier om gott och ont. Paradiset är inte längre gudarnas belöning men inte heller är olyckan deras straff. Människan har sig själv att tacka och sig själv att skylla.

Det innebär att hon måste ta eget ansvar på alla områden. När det

gäller naturvetenskap och tekniskt kunnande tycks vägen säker: ett pärlband av framgångar ligger bakom henne, och nya framgångar väntar i framtiden. Med politiken är det svårare. Viljorna korsas där. Kan man urskilja en politik som är lika tveklöst förnuftig och därmed överlägsen sina alternativ som man kan tala om en förnuftig ?

Det finns en mäktig tradition som hävdar detta med emfas. Den kommer till mångahanda uttryck... människan har överbjudit naturen, och hon har därmed också blivit ensam herre. Och mera precist: de löften som religionen givit om ett hinsides paradis kan förverkligas på jorden och av människans egen kraft.

Det är en tankegång som har föregångare i andra, mindre moderna traditioner. Själv är den däremot otvetydigt modern. Den utgör den moderna sekulariseringens tydligaste - man kan säga paradigmatiska - uttryck. Några av dess etapper skall vi här stifta bekantskap med.

Först ställs frågan om den moderna framtidstrons bakgrund, en notoriskt kontroversiell fråga. Så mycket är åtminstone säkert som att föreställningen att människan kan bygga sig en egen framtid har rötter både i kristna och judiska kiliastiska traditioner och i en helt inomvärldslig föreställning om en politikens konst, som betvingar det blinda ödet (Machiavelli). Båda rotsystemen blottläggs här liksom religionens och politikens delvis gemensamma, delvis klart åtskilda institutioner. I ett särskilt avsnitt skildras parallellt de politiska försöken att åskådliggöra hur den moderna politiken tagit religionens plats och några stora tänkares och politiska teoretikers reflexioner över religionens inomvärldsliga innehåll och innebörd.

Avslutningsvis skall vi betrakta dagens panorama om ett sådant över huvud kan skönjas ur tillfälligheternas mångfald. Ett tycks åtminstone säkert: tron på en politik som infriar religionens löften har fått sig en knäck. Om postmodernisterna fått rätt på något område så är det här. Dagens alternativ tycks vara: återgång till någon form av religiös tro, men nu med både trosinnehåll och framtidslöften långt vagare än tidigare - eller också väsentligt nedskruvade förhoppningar, om ens några, inför en rent mänsklig framtid.”

Sid 415 och följande:
”Begreppen religion och politik är båda lika vida och diffusa. Ändå talar vi i vardagslag om dem utan besvär eller tvekan. Först inför gränsföreteelser kan vi ibland bli rådvilla. Hur förhåller sig idrott till politik? Eller religion till etik? Eller, för den delen, religion till politik? Inför sådana frågor tvingas vi ibland till avgöranden som är kontroversiella.

Ordet -religio är latin, och det finns ingen direkt motsvarighet till det i sanskrit, grekiska eller kinesiska. Ordets ursprung är dunkelt, men det kunde i klassisk romersk tid användas både om gudstjänster och om det heliga som sådant. Den moderna användningen ligger inte långt från den antika. I ett modernt katolskt lexikon bestäms religionen som ’inte filosofi, inte världsåskådning, inte teologi, utan umgänge med det heliga’. Ett motsvarande evangeliskt lexikon innesluter i religionen föreställningar och handlingar som relateras till Gud eller gudarna, andarna eller demonerna, det heliga eller det absoluta. Ett filosofiskt lexikon ser religion i varje tillbedjan av transcendenta makter, varje lära om det gudomliga och varje trosbekännelse. Det är inte bestämningar av samma omfång och innebörd, och deras olikhet ger en föreställning om svårigheterna att göra en sådan definition och samtidigt möjligheterna att trots allt tala om denna vittfamnande och undflyende företeelse. Vi kommer knappast ifrån att tala om

religionen och till yttermera visso att tala om olika religioner som kristendom, judendom eller hinduism.

Svårigheterna att få ett klart begrepp om vad politik är för något är inte mindre. Det visar motsvarande genomgång av olika standardverk. Ursprunget till ordet 'politik' är visserligen klart och entydigt. Det är det grekiska polis, den antika stadsstaten med dess typiska klassstruktur och den allsidiga omsorg om gemensamma angelägenheter som kännetecknade de fria männens verksamhet. Avståndet från den politik som man talade om där och den som kännetecknar den moderna tiden i Europa är dock stort.... Medan religion alltså vanligen bestämts som ett överhistoriskt och världsomspännande begrepp, är den bestämning av politik som här ges historiskt begränsad och uppenbarligen också formad efter europeiska kulturtraditioner. Ett filosofiskt lexikon är i sin precisering mindre begränsande men söker inte fixera politikens innebörd närmare än att den i enlighet med grekisk föreställningsvärld kan ses som 'borgerliga angelägenheter', där 'borgerlig' innefattar de gemensamma bestyren över huvud.

Dessa svårigheter till trots känner vi oss i de flesta fall på säker mark när vi talar om politik eller religion. Vi kan se dem som bestämda om också svåravgränsade livsområden. Vi kan rent av slå fast att de normalt sett är företeelser som är synnerligen väl och fast institutionaliserade. Det förefaller tveksamt om några andra sfärer i det avseendet kan mäta sig med dem."

Sid 423 och följande:
"I en rad länder stärktes parlametets makt under 1600- och 1700-talens lopp. Den mest drastiska maktökningen skedde i Frankrike, där kungarna länge regerat utan parlamentet men där parlamentet i och med revolutionen snart hade all statlig makt i sin hand. Under en kort period genomfördes som vi sett allmän manlig rösträtt. Revolutionens resultat blev kortlivade, men den hade likväl givit en bild av en möjlig utveckling. Rösträtten i de flesta länder utökades efter hand; fullständig blev den ingenstans förrän under 1900-talet.

Därmed förverkligades en av den politiska demokratins grundpelare. Men den var inte den enda. En rad rättigheter hörde också dit, t. ex. församlings- och yttrandefrihet. Däremot utvecklades det inte, som det ibland hävdats, en enda enhetlig demokratisk ideologi. En engelsk statsvetare, David Held, har gjort en användbar distinktion mellan en beskyddande och en utvecklande demokrati. Den förra ser demokratins främsta uppgift i att utgöra ett värn för de oförytterliga mänskliga rättigheterna, bland vilka idealets talesmän brukar framhålla egendomsrätten. Det betyder att det finns bestämda gränser för vilka beslut som kan fattas i en demokrati. En majoritet kan t.ex. inte driva igenom väsentliga inskränkningar i egendomsrätten. Det demokratiska systemet som sådant framstår också som statiskt. Den utvecklande demokratin, däremot, ser i demokratin mer än ett fast regelverk. I dess hägn skall medborgarna utvecklas mot allt större medvetenhet och kompetens... Med medborgarna kan också själva det politiska systemet utvecklas. Demokratins möjligheter beror i hög grad på medborgarnas aktiva deltagande i det politiska livet. Deras inflytande skall helst också gälla arbetslivet och ekonomiska förhållanden.

Den beskyddande demokratin förenas lätt med en strikt individualistisk samhällssyn, enligt vilken individen föregår samhället. Den konkurrerande uppfattningen ser oftare människan som i grunden en samhällsvarelse. Dess typiska företrädare är socialliberaler, socialdemokrater och demokratiska socialister. Den beskyddande demokratin har sitt fäste bland sådana liberaler som sätter den ekonomiska

friheten i högsätet; under de senaste årtiondena har den försvarats av nyliberaler av olika partifärg.

Den utvecklande demokratin hade initiativet i de flesta europeiska länder utanför den sovjetiska maktsfären och delvis också i USA från 1930-talet och flera decennier framöver. En omsvängning till den beskyddande demokratins fördel började märkas på 1970-talet, den blev påtaglig under 1980-talet och iögonenfallande under 1990-talet, efter Sovjetunionens fall."

Sid 443-444 bl a:
" Politiken har begränsat spelrum i 1990-talets dominerande europeiska och nordamerikanska föreställningsvärld. Det är naturligt att den inte kan väcka förhoppningar som har någon likhet med religiöshänförelse. Men medan staten står lågt i kurs kan nationen som det halvt mytiska inbegreppet av ett lands territorium, historia och kulturomges med en förnyad nimbus. Nationalistiska rörelser får ny kraftoch visar växande aggressivitet. Väsentligen framstår de som försvar för en ordning som ekonomins och kommunikationernas globalisering hotar att utplåna. Medan den stora nationalistiska vågen kring sekelskiftet 1900 ackompanjerade konsolideringen av national-staterna, är nationalismen hundra år senare huvudsakligen nostalgisk. Den legeras stundtals med främlingsfientlighet i en värld av stora folkförflyttningar och flyktingströmmar, stundtals med mordiska känslormot grannar och historiska fiender. Ibland kan nationalismen passa statsmaktens intressen som hand i handske. Den officiella och pompösa franska nationalismen kan både tjäna franska intressen i en obarmhärtig internationell konkurrens och motivera en hårdnande flyktingpolitik av EU-modell. Ännu mer påfallande är den statliga sanktioneringen av nationalistiska stämningar och strömningar i USA. Flaggans plats och roll är där i dag utan motstycke i västvärlden. Amerikanska framgångar hälsas med hänförelse som ibland tar sig religiösa former. I själva verket är föreställningen om USA som det förlovade landet fortfarande levande och uppmuntras livligt uppifrån. En amerikansk president kan inte hålla ett större tal utan att dra in Gud. De flesta europeiska nationer har uppgivit den föreställning som var så vanlig under första världskriget att Gud stod på det egna landets sida i dess kamp mot andra stater. I USA har man den kvar.

Samtidigt har under de senaste decennierna olika kristna samfund vunnit växande inflytande som politiska påtryckningsgrupper. USA, som aldrig haft någon statskyrka, skulle enligt tidiga förutsägelser bli det land som först skulle avkristnas. Så blev det inte alls. Tillhörig-hetentill den ena eller andra kyrkan blev en viktig del av den person-liga identiteten. Att stå utan kyrka eller annan religiös tillhörighet var som att förbli namnlös. Staten får inte favorisera något enskilt samfund utan måste ta hänsyn till alla. Det finns en politiskt stark kristen höger som strävar efter att diktera skolpolitik och abortlagstiftning. Den har synpunkter på allt från skolbibliotekens bokbestånd till inslagen om våld och sex i Hollywoodfilmerna.

De kyrkosamfund som av tradition varit störst - som anglikaner, baptister och romerska katoliker - har problem med att behålla sina medlemmar. Däremot florerar nya, ofta extatiska och extrema rörelser, där subjektivism kan samsas med bibelfundamentalism. Det finns riktningar som säger att människor som råkar ut för olyckor på jorden har sig själva att skylla och att världslig lycka är välförtjänt. De vinner proselyter också utanför USA och har utstofferats med en särskild framgångsteologi.

Men det finns också både i USA och kanske än mer i sekulariserade

länder i Europa en växande religiositet, som är obunden av alla samfund och som inte heller tar hänsyn till gränserna mellan olika trossystem och religioner. Den förknippas ofta med New Age, en sällsam strömning utan centrum och utan organisation men ändå med starkt grepp över sinnena under 1980- och 1990-talen. Det mest anmärkningsvärda med den är att själva dess grundtanke - den som givit strömningen dess namn - är hämtad från astrologin, alltså från den stjärnkunskap som så effektivt och som det tycktes slutgiltigt smulades sönder under den naturvetenskapliga revolutionen.

Beteckningen'New Age' anspelar nämligen på det faktum att solen på grund av jordaxelns rotation inte längre står i Fiskarnas tecken utan är på väg in i Vattumannens vid vårdagjämningen. Förändringen förknippas med en ny tidsålder, som skall kännetecknas av strävan efter helhet på alla områden - mellan ande och materia, kropp och själ, natur och samhälle. Fragment från de stora världsreligionerna samsas; kristet blandas med hinduiskt och buddhistiskt. Själavandringsläran är populär men nu med en innebörd närmast motsatt den ursprungliga. I hinduism och buddhism innebär den en varelses fasansfulla fångenskap i varat, medan den för anhängare av New Age ses som en väg undan döden."

Tredje delen: I skuggan av framtiden.
Kapitel 9: Modernitetens trolldomsglans.
Kapitel 10: Europeerna och de andra.
Kapitel 11: I skuggan av framtiden.

Sid 517 och följande:

"VI HAR TILLRYGGALAGT en lång sträcka tillsammans och nått till vägs ände. Men slutet kan bara vara en ny början. Vid resans startpunkt har man framför sig en synrand där alla linjer löper samman. Väl framme vid denna synrand öppnar sig nya horisonter.

Summeringen måste därför samsas med en antydan om nya resvägar, nya forskningsuppgifter och nya pockande frågor.

Vad har vi funnit? Först två grundläggande förhållanden:

- Moderniteten och dess viktigaste idemässiga representation, upplysningen, har oavlåtligt haft sällskap av sina kritiker och opponenter. Ofta har kritikerna och opponenterna varit till förväxling lika dem de kritiserat. Rousseau är upplysningsman och upplysningens förste store motståndare.

- Det finns inte ett enda upplysningsprojekt utan flera. Den springande punkten är synen på förhållandet mellan vetande och handling, teori och praktik.

Det är ur den senare lärdomen som distinktionen mellan hård och mjuk upplysning vuxit fram. Den kan sammanfattas i tre huvuddelar:

- Hård är den exakta beräkningen, byggd på experiment och kalkyl. Det är den tekniska hanteringen av begränsade problem. Det är maskinens prestanda liksom ekonomins resultat i kalla siffror och administrationens precisa rutiner och beslutsordningar. Det är allt det kvantifierbara och därför jämförbara. - Modernitetens ryggrad, dess enda konsekventa linje, är den hårda upplysningens väg framåt.

- Men till moderniteten hör också en mjuk upplysning. Den har visat sig traditionsbunden och artar sig olika i olika miljöer. Mjuka är världsbilder och teorier på hög abstraktionsnivå. Mjuka är också handlingsnormer, liksom konstnärens sökande efter nya former. Det är det mesta i politiken som inte kan reduceras till ekonomi eller administration. Det är demokratins olika arter men också de moderna diktaturernas. Det är de stora existentiella frågorna om liv och död, kärlek och lidande, där det är svårt att precisera vari det moderna består annat än i en viss rastlöshet och ombytlighet; allt i det moderna är underkastat modenas skiftningar. Det är värden och därmed kvaliteter som inte kan kvantifieras utan att det väsentliga går förlorat.

- Gränsen mellan hårt och mjukt går inte mellan olika verklighetsområden - till och med konsten har sina hårda inslag - utan är analytisk, alltså synlig först för det undersökande ögat. I en mening kan distinktionen synas trivial: den sammanfaller med skiljelinjen mellan kvantitet och kvalitet, vilken är grundläggande men samtidigt så allmän att den inte öppnar några överraskande vyer. Det intressanta ligger på ett annat plan. Den hårda upplysningens domän kan inte bara kvantifieras. Dess utveckling är uniform och kumulativ: man kan bygga vidare på det man redan vet. Den är i ordets neutrala innebörd progressiv. Upplysningsprojektets förhoppningar har infriats och överträffats. Däremot har det mjuka området utvecklats i många riktningar. Varken Kants eller Condorcets dröm har kunnat infrias.

Vi bör inskärpa det särpräglade i upplysningsprojektet:

- Upplysningens stora tanke var att det mänskliga, individuella förnuftet skulle ge upphov till en framstegsprocess på alla områden. Även de som likt Kant gjorde skillnad mellan teoretiskt och praktiskt förnuft såg framför sig en harmonisk utveckling. De räknade inte med kollisioner mellan olika utvecklingslinjer som alla skulle kunna sägas vara förnuftiga. De räknade inte heller med att ifrågasättandet av förnuftet skulle tillhöra den moderna epoken lika mycket som bejakandet.

Det viktigaste partiet i denna bok har handlat om institutioner. Om dem kan sägas:

- Institutioner som rutiniserar och kodifierar olika mänskliga förhållanden är ofrånkomliga i ett mänskligt samhälle. De institutioner som hör moderniteten till är antingen reformerade eller nyskapade, vilket innebär att de medvetet utformats i enlighet med bestämda ideal. De är till både för att bevara ett tillstånd och möjliggöra förändring. I praktiken blir de huvudsakligen konserverande, vilket driver fram en oavlåtlig reformverksamhet som några gånger stegras till revolutioner vilka gör rent hus med det existerande - så långt detta nu är möjligt.

- Det har visat sig fruktbart att jämföra olika institutioner med varandra i ett utvecklingsperspektiv. Förhållandet mellan vetenskap och etik är fortfarande avgörande för upplysningsprojektets möjligheter. Tekniken håller på att förmälas med estetiken. De förhoppningar som knöts till att politiken skulle infria religionens löften har så gott som slocknat

I förhållande till postmodernismens teser om ett nytt skede efter modernitetens kan sägas:

-När det gäller den hårda upplysningen fortsätter moderniteten oförtrutet. Vad beträffar förhållandet mellan konst och teknologi håller något på att hända som innebär att konsten ger den nya tekniken form, samtidigt som den fyller den med innehåll och mening. Angående den politiska sfären har postmodernismen rätt åtminstone på en väsentlig punkt: modernitetens tro på ett jordiskt lyckorike har dunstat bort.

I stenstil kan fastslås:
- Moderniteten har sin egen förtrollning.
- Det är inte den västerländska moderniteten i dess olika manifestationersom spritt sig över världen. Obetingat gäller det bara den hårda upplysningens modernitet, vilken visat sig förenlig med flera olika kulturformer.

Så långt den rena sammanfattningen. Annat låter sig inte summeras lika enkelt. Det gäller själva framstegsiden, som återkommit gång på gång under framställningens lopp men utan att ägnas en särskild behandling. Det gäller den moderna universalismen och dess motsats, den moderna partikularismen, där diskussionen måste föras ett stycke längre än som hittills skett och sättas i samband med modernitetens olika politiska former. Det gäller därmed också en av modernitetens sköraste och mest svårfångade uttrycksformer: demokratin.”

Sid 534-535:
”Oenigheten om demokratins innebörd kommer sällan till synes i den allmänna politiska debatten, där demokratin uppfattas som en given utgångspunkt inom vilken de ideologiska motsättningarna, kanaliserade genom politiska partier, kan spela upp mot varandra. Det hänger samman med att demokratin helt identifieras med en form eller institution med ett litet antal karakteristiska egenskaper som allmän och lika rösträtt, valhemlighet, fri partibildning och långtgående yttrande- och för samlingsfrihet. I den meningen är Ryssland av i dag en demokrati i samma mening som Sverige....

Demokratin är till sitt ursprung västerländsk. Är den likväl en universell styresform som kan förverkligas över hela jordklotet ? Indien är formellt sett en demokrati, liksom Japan. Men den demokratiska kulturen ser mycket olika ut i de båda länderna.

I den kritik som under senare år riktats mot västerlandets föreställningar om universalism har föga sagts om demokratin. Det hänger samman med att demokratin som allmänt ideal tycks undgå kritikens viktigaste anmärkningar. Bortsett från grymhet och förtryck var det mest upprörande med den västerländska imperialismen dess oförmåga eller ovilja att tala med de främmande kulturernas representanter; västerlänningarna talade till dem. Västerländska normer och västerländsk standard sågs som utan diskussion överlägsna. Det är en attityd som inte har försvunnit med de forna koloniernas politiska frigörelse. I dag har den emellertid många skarpa kritiker. Åtskilliga av dem är västerlänningar själva. Men de inflytelserikaste har ett annat ursprung.

Föreställningen om den västerländska överlägsenheten har två huvudformer. Den ena, vanligen rasistisk i sin framtoning, hävdar att de människor som bär upp andras kulturer för alltid är underlägsna. Det bästa de kan göra är att underordna sig västerlandet och efter förmåga efterlikna det.

Den andra tankegången innebär att Europa och Nordamerika skaffat sig ett försprång, men att andra länder med tiden kommer att genomgå en snarlik utveckling och alltså i en mer eller mindre avlägsen framtid når dagens västerländska nivå. Föreställningen kommer till uttryck i den klassiska universalistiska människobilden, utvecklad med stor konsekvens redan av de skotska upplysningsfilosoferna. Den lever vidare än i dag redan i ett uttryck som 'utvecklingsländer'. Den säger att alla mänskliga kulturer är potentiellt lika och därmed att de har potentiellt lika värde.... Varje kultur har sitt värde i sig. Kulturerna kan inte rangordnas i högre eller lägre."

Sid 537:
"Demokratin kan ses som ett tillstånd där människor utan kamp erkänner varandra som medmänniskor och likar. En sådan demokrati existerar visserligen inte i verkligheten. Men den kan framställas som norm och därtill en norm som motsvarar en icke-diskriminerande universalism vilken praktiseras över alla gränser. Den som är beredd att saklöst erkänna en annan människa kan hoppas på erkännande tillbaka. I erkännandet ligger också ett intresse för den andre och hans eller hennes egen art. Det främmande kan till och med bli mer lockande än det välbekanta, och i lockelsen ligger övertygelsen att det går att komma till kunskap om det avlägsna och därmed en typ av förståelse.

Men det förbehållslösa erkännandet rymmer också stora problem. Kan man erkänna en kultur i vilken dödsstraff, tortyr och kvinnoförtryck är naturliga ingredienser? Vad innebär förståelse - sympatisk inlevelse eller insikt om omständigheter som också kan leda till våld och ohyggligheter ?

Tanken om erkännandet har ofta förbundits med betoningen av dialogens betydelse. I en dialog är man inte bara öppen för den andres åsikter och ståndpunkter utan har också möjlighet att söka påverka dem med en saklig argumentation.

I verkligheten förefaller drömmen om allsidigt erkännande och öppen och uppriktig dialog ytterligt avlägsen. Västvärlden visade inte sin motvilja mot Saddam Husseins blodbesudlade regim i Irak i dialog utan genom blodigt krig. En våldsverkare bemöttes med våld, och den läxa Saddam och hela världen fick lära sig av 1991 års krig var att våld bara kan bemötas med våld och att våldsspiralen är utan slut. Världsregeringen och den eviga freden ter sig i dag avlägsnare än för två hundra år sedan..."

Författarens avslutning på sid 539-541:
"Historien rymmer inte några slutresultat. Den utgör i sig ett gigantiskt kollektivt projekt i vilket miljarder viljor samverkar. I detta projekt utgör upplysningsprojektet en liten men icke oväsentlig del. Vi har sett några av dess triumfer och några av dess tillkortakommanden. Men vi har inte sett dess slut. Dess hårda sida lever vidare, läggande sten till sten i ett bygge vars mening inte är given. Condorcets dröm om den exakta naturvetenskapens triumfer, teknikens svit av nydaningar och ekonomins framgångsväg har överträffats. Men hans övertygelse att dessa förnuftets triumfer skulle hänga samman som ler och långhalm med en rättvis fördelning av resurser, ett umgänge människor emellan präglat av ömsesidig respekt och jämlikhet och en fredlig och frihetlig politisk ordning höll inte streck. Etiken och politiken liksom konsten och religionen visade sig vara mjuka, formbara områden. Ekonomisk expansion liksom teknisk och naturvetenskaplig utveckling kunde och kan förekomma även i diktaturer och i hårt segregerade klassamhällen.

Det var ett förhållande som kunde skymta redan i den europeiska expansion som började århundraden före Condorcet. Modern västerländsk teknik och vetenskap spreds över jorden med medel som hade mycket litet med humanitet att göra. En europeisk ekonomisk ordning drevs igenom med vapenmakt och terror och i namn av en Gud som enligt Condorcet hörde hemma i ett oupplyst förflutet. Det är en process som fortfarande pågår i nya former. Men i dag finns det också centra utanför västerlandet som av egen kraft kan föra den hårda upplysningen vidare. Där kan politiska förhållanden, religiösa traditioner och sociala umgängesformer i grunden skilja sig från de europeiska. I detta behöver inte ligga något negativt utan tvärtom den sorts rikedom som variation och mångfald innebär. Det fanns drag av europeisk provinsialism i den mjuka upplysning som Condorcet eller Kant propagerade för.

Men inte bara! I denna upplysningsideologi förekom också värden som inte kan eller får ses som enbart kulturspecifika och som inte heller har något exklusivt europeiskt ursprung (det går att finna motsvarigheter till dem i konfucianistiskt tänkande, i indisk visdom, i afrikansk och indiansk kultur). Humanitet, frihet och jämlikhet är lika viktiga, lockande och svårfångade ideal i dag som för två hundra år sedan.

Det unika för upplysningsprojektet var inte dessa ideer i sig, utan tanken att de skulle kunna förenas med den rationalitet som kommer till uttryck i modern vetenskap, teknik och ekonomi. Det är fortfarande en viktig tanke. Men den kan inte längre uttryckas med samma troskyldiga visshet som en gång Condorcet gjorde. Växande behärskning av naturen liksom växande resurser kan användas till förtryck, terror och utsugning. Fördomar och vidskepelse kan trivas i deras hägn.

Däremot är det svårt att tänka sig en vettigare och förnuftigare värld än vår utan den kombination av hård och mjuk upplysning som upplysningstänkarna talade om. Redan de sår på natur och samhälle som modern teknisk och ekonomisk utveckling förorsakat kräver nya, precisa kunskaper, teknisk utveckling och ekonomiska resurser. Det är inte den hårda upplysningens logik som måste brytas; det är dess inriktning. Och det är här den mjuka upplysningens ideal måste engageras. Dess ideal måste ständigt erövras på nytt i en oavlåtlig upplysningsprocess, som för att inte urarta måste bli rikare och mer öppen för mångfald än på Condorcets tid. Den måste till och med kunna inkludera sin egen motsats, den partikularism som tar sin utgångspunkt i det särskilda, det annorlunda, det ojämförliga.

Det finns inget recept för hur detta skall gå till. Det är alltså en dröm, kanske en illusion. Dess alternativ är inte bara illusionslöshet utan trött och håglös cynism.

Det är fortfarande i upplysningens skugga vi lever. Men det är inte från det förflutna den kastas, utan från framtiden.”

Kunskapens makt (och maktens kunskap)

Forskning & Framsteg nr 4 2004 sid 42-45:

“ Kunskapens makt (och maktens kunskap). Inte alla slags kunskaper får blomstra i vårt så kallade kunskapssamhälle.

AV SVEN-ERIC LIEDMAN.

Kunskap är makt. Det sade den brittiske filosofen Francis Bacon för över fyra hundra år sedan. Fransmannen och 1900-talsfilosofen Michel Foucault går ett steg längre och talar om komplexet maktkunskap. Det är svårt att skilja makten från kunskapen, hävdar han. Det är inte bara kunskapen som ger makt. Makten ger också kunskap. Framför allt skaffar makten sig kunskap, närmare bestämt den kunskap den behöver för att bestå som makt.

En mångfald relationer

Relationerna mellan makt och kunskap är i själva verket mångfaldiga. Man kan skilja mellan åtminstone följande fem:

- den makt över tingen som kunskapen ger
- kunskapen som ger makt över människor
- makten som förbjuder kunskap
- makten som uppmuntrar och favoriserar viss kunskap
- kunskap som avslöjar makten.

Den första relationen är den som Bacon hade i åtanke. Om vi vet något, kan vi också behärska det. Det kan vara en rent intellektuell makt, nog så viktig: jag förstår ett matematiskt problem, en svår text eller en grupp människors sätt att agera.

Kunskapen kan också ge oss teknik med vars hjälp vi kan göra sådant som vi annars inte skulle vara i stånd till. Med kikaren kan vi se längre än med blotta ögat. Med flygplanet kan vi resa långt, med Internet kan vi kommunicera blixtsnabbt över väldiga avstånd.

Men kunskapen kan också tjäna makten i dess utövning. Genom att ge oss personnummer som vi aldrig slipper ifrån, kan makten övervaka och registrera oss, eller ordna våra liv på ett sätt som gör det omöjligt att skilja omtanke från maktutövning.

Kombinationen makt-kunskap har genom tiderna förknippats snarast med den tredje relationen, med maktens övergrepp på kunskapen genom förföljelse, censur eller lagstiftning. Vetenskapshistorien är full av berättelser om hur vetenskapsmän och filosofer tystats av en överhet som ville ha monopol på sanningen. Inkvisitionen avrättade Giordano Bruno och tvingande Galileo Galilei till avbön. Makten sökte begränsa kunskapen när naziregimen i Tyskland påbjöd vad som kallades arisk fysik, liksom när den moderna, mendelska genetiken visades på porten i Stalins Sovjetunion.

Även i vår samtid söker makthavare och påtryckningsgrupper hindra vissa kunskaper från att spridas, alltifrån Iran där det som betraktas oförenligt med islam förbjudits, till den kristna högerns USA där Darwins utvecklingslära fortfarande kan ställas åt sidan till förmån för den bibliska skapelseberättelsen.

Det finns också subtilare och mindre entydiga kunskapsbegränsningar av liknande slag. Den moderna gentekniken ställer den politiska makten inför nya problem. Möjligheten att klona, att kopiera levande varelser, öppnar horisonter som för de flesta ter sig skrämmande.

Det klonade fåret Dolly förbluffade och förskräckte världen på 1990-talet. Nyligen har man lyckats klona även mänskliga celler. Frågan om människans identitet ställs därmed på sin spets. Vad kan staten göra i denna sak? Kan storföretagen ålägga sig en inre disciplin som skyddar vår värdighet och integritet?

Olika intressen styr

I alla tider har makthavare kunnat favorisera vissa typer av vetande på bekostnad av andra. När kyrkan och furstarna en gång gav sitt stöd åt universiteten, var det i för hoppning om att kunskap som i deras ögon var nyttig skulle frodas. De statliga akademierna hade samma ändamål. Stora företag började mot slutet av l800-talet och än mer under 1900-talet att bedriva egen forskning, och därmed fick den rent ekonomiska makten mer påtagligt än tidigare hand om viktiga urvalsmekanismer. I dag samverkar näringsliv och stat i jakt på kunskaper som kan ge vinst och inflytande.

Eftersom den samlade kunskapsmassan är så stor och forskningsområdena otaliga, måste man välja. Ibland görs urvalet öppet och tydligt - som när forskningsråd säger ja eller nej till ansökningar. Ibland ger sig makten själv ut på jakt efter kunskap som av en eller annan anledning ter sig eftertraktansvärd. Lärda institutioner är inte heller passiva i denna intensiva urvalsprocess. Massmediernas intresse har också blivit en faktor att räkna med. Följden blir att vissa kunskapsområden kommer i rampljuset, medan andra dväljs i skuggan och kanske förtvinar.

Slutligen finns kunskapens heroiska sida: att ur underläge avslöja makten. Här framstår kunskapen som själv befriad från makt men ändå som en motmakt med avgörande betydelse. Sinnebilden är barnet som talar om att kejsaren är naken. Men det kan också vara forskaren som trotsar det vetenskapliga etablissemanget eller den vanlige medborgaren som skapar sig insikter i någon skum ekonomisk eller politisk hantering och slår larm.

Att makten uppmuntrar och favoriserar viss kunskap framför annan är vad man nog mest märker av i dagens forsknings-Sverige. Allt ifrån forskningspropositionernas stora och vackra men svepande ord till vetenskapsrådens mer eller mindre salomoniska beslut om vilka projekt som ska få stöd, styrs forskningsresurserna av beslut om vad för slags kunskap som är värd att premieras. En allt viktigare roll spelar de stora företagens intresse att genom spetsforskning vinna större marknader.

Vetenskapen har i det moderna samhället fått rollen som leverantör av olika sanningar. Religionens roll är i detta avseende påtagligt försvagad. Om man bortser från olika fundamentalistiska strömningar - vars inflytande i ett land som Sverige är högst begränsat - har religionen snarare blivit en etisk vägvisare, stämningsskapare eller kanske en kraft som förhöjer intensiteten i livet, ungefär som konsten. New age med sin brokiga mängd trossurrogat är på reträtt. Kvar är en mer eller mindre vildvuxen vetenskapskritik som gärna kallar sig postmodern. Dess betydelse ska inte underskattas, men det är svårt att tro att den i någon nämnvärd utsträckning skulle påverka vare sig tilltro till eller stöd åt forskning.

Många sanningar om människan

Men vetenskapen är inte enhetlig utan består av en mängd olika discipliner. För många områden finns det en enda eller en grupp vetenskapsgrenar med självklar auktoritet. Världsalltet är astronomins område. Jordskorpan hör till geologerna, och utvecklingen av livet samsas en rad biologiska discipliner om.

Men vem levererar sanningarna om människan? Det enkla svaret är förstås att det finns en lång rad olika forskningsgrenar som upplyser oss om olika aspekter av det mänskliga. För kroppen finns olika biologiska och medicinska specialiteter, för själen psykologin och psykiatrin, för människan som samhällsvarelse sociologin, för hennes historiska utveckling historievetenskapen. Filosofer tar möjligen hand om den övergripande frågan om människans egenart.

Men fullt så enkelt är det inte. Här är det öppet för ständiga konflikter mellan olika discipliner. Konflikterna gäller både trovärdighet, uppmärksamhet och resurser. Den stora frågan är vad som utmärker en människa.

I strikt biologiskt perspektiv är varje levande varelse, och därmed också människan, ett ytterst komplext naturligt system. I och för sig behöver biologen och medicinaren inte hävda att detta är hela sanningenom människan. Forskaren vet av egen erfarenhet att hon också är annat: förhoppningar, drömmar, minnesbilder, kunskaper.

En typ av biologi förklarar att dessa företeelser bara är biprodukter av kroppsliga funktioner, i synnerhet hjärnans aktivitet. En annan biologi godtar att de också är något annat. Men inget av dessa påståenden hör till biologin själv utan snarare till en allmän världsbild, kanske en filosofi.

Humanvetenskaper av olika slag - från ekonomi till teologi - kan sträva efter att bortse från människors upplevelser av sig själva. Men det blir till sist bisarrt att föreställa sig att samhällsinstitutioner, diktverk eller religiösa ritualer inte har något med medvetet övervägda mänskliga handlingar att göra. Samma slags hjärna som en gång producerade flintyxan har i nutiden frambringat såväl Picassos målningar som Internet. Något måste finnas mellan hjärnan och den verklighetsom den frambringat. Det är detta något som humanvetenskapernasysslar med.

Liksom biologerna går humanvetarna ibland utanför sitt eget område och ägnar sig åt tänkande på fri hand. De kan till exempel hävda att biologin är en ren konstruktion och dess påståenden om verkligheten utflöden av en viss kulturell situation. En sådan ståndpunkt är dock svår att försvara i ljuset av biologins utveckling och de resultat som den bevisligen uppnått. Kolibakterien är inte ett påfund. Genteknik kan framstå som riskabel men fungerar enligt teorin.

Motsättningarna är störst nu

De kontroverser som om och om igen dyker upp mellan biologer och humanvetare, i synnerhet sociologer och psykologer, har emellertid viktigare skäl än de rent inomvetenskapliga. En specialist har visserligen lätt för att se hela världen i ljuset av sin specialitet. Men hettan i de strider som utkämpas går inte att förklara med bara denna ofrånkomliga närsynthet. Maktkampen handlar om hur människan ska förstås. Ofta handlar den mer konkret om vilken kunskap som ska användas i olika praktiska situationer, till exempel i hanteringen av människor.

Forskare och specialister av olika slag är indragna i denna kraftmätning.En lång rad institutioner, från forskningsråd till sjukhus, är också med- eller motspelare. Företag som har direkta intressen i den ena eller andra sortens behandling - som läkemedelsföretagen - förhåller sig inte overksamma. Politiker och opinionsbildare är viktiga. Men också människor långt bortom såväl specialisternas som makthavarnas krets har betydelse i den mån de sätter sin lit till den ena

eller andra disciplinens företrädare. Specialistens framgång är beroendeav en allmän, mer eller mindre diffus tilltro spridd över hela samhället.

Denna strid kan följas årtusenden tillbaka i tiden. Men det är knappast ett utslag av historisk kortsynthet att hävda att motsättningarna har skärpts under senare decennier. Så många fler individer med specialisternas hela prestige är indragna i den. och så mycket större resurser står på spel.

För några årtionden sedan var det bilden av människan som psykisk och social varelse, och i viss utsträckning historisk, som hade en förhållandevis starkare ställning i medierna och det allmänna medvetandet. Den präglade också många politikers föreställningar. Psykologioch sociologi var discipliner i kraftig expansion.

Sedan femton eller tjugo år har pendeln svängt åt det motsatta hållet. Det är snarare människans biologiska karaktär, inte minst hennes hjärna och hennes genuppsättning, som dominerar bilden av henne. Ett beteende som gemene man för några årtionden sedan förklarade med uppfostran eller olämpligt umgänge skylls i dag på hjärnskada. Påståendet att olika karaktärsegenskaper beror på individens gener har utvecklats till ett folkligt talesätt.

Samhällförändringar bakom

Denna omsvängning kan inte i första hand förklaras med rent vetenskapligaframgångar. Kunskapen om hjärnan har visserligen ökat med imponerande snabbhet. Genetikens triumfer är allmänt bekanta, och farmakologin har arbetat fram många effektiva nya läkemedel.

Men det har också framkommit en rad nya kunskaper om människan betraktad i ett psykologiskt, socialt, ja, historiskt perspektiv. Det grötmyndiga påståendet att "vi vet så mycket mer i dag" används ständigt och jämt särskilt av dem som svårligen kan räknas till detta "vi" men saknar kraft att övertyga.

Det är då rimligare att peka på vissa förändringar i samhället i stort. De har bidragit till en annan människobild, en människobild som stämmer bättre överens med biologins perspektiv än humanvetenskapernas. Vi kan rakna upp några sådana omständigheter:

• skillnaden i framstegens art och tydlighet inom naturvetenskap respektive humanvetenskap
• skillnaden mellan att se en människa enbart som objekt och att se henne också som ett subjekt
• skillnaden mellan välfärdsideologi och renodlad marknadsideologi i synen på människan.

Inom stora delar av naturvetenskapen är enigheten mellan specialister om grundläggande perspektiv och teorier påfallande. Först på hög teoretisk nivå, när man närmar sig stora världsbilder, börjar oenigheten.

Inom de flesta humanvetenskaper däremot förekomrner en större öppen oenighet även på ett konkret, empiriskt plan. Dessutom förefaller resultaten inom sådana naturvetenskaper som vetter mot teknikenmycket robusta och definitiva jämfört med det mesta som humanvetenskapernapresterar.

I en tid när så många - och i synnerhet så många av de mest inflytelserika- hävdar att det gäller att se snabba resultat, får det biologiska

synsättet en favör. Effektivitet präglar också synen på forskningens praktiska tillämpning. Att utgå från människors egen bild av situationenkan te sig både opraktiskt och onödigt kostsamt. Samtal tarlängre tid än en snabb diagnos som utmynnar i en kraftfull medicinering.

Snabbhet och effektivitet är typisk för marknadsideologin. Varje människa är fri och rationell. Anstränger hon sig, kan hon finna den information hon söker. Skillnaden mellan mäktiga och mindre mäktiga individer och kollektiv tonas ner.

Det finns många exempel på konflikter av detta slag, till exempel den om överaktiva barn som utspelas mellan å ena sidan Christopher Gillberg och hans neuropsykiatri och å andra sidan Eva Kärfve och andra sociologer. Det är viktigt att komma ihåg att denna och andra liknande strider inte bara handlar om kunskap utan också - och kanske framför allt - om makt.

Steget från kunskap till makt är aldrig långt. Så är det alltid, och så är det inte minst när det gäller detta exempel.

SVEN-ERIC LIEDMAN

Var 2004 professor i idé-och lärdomshistoria vid Göteborgs universitet.

Tillägg 20 november 2020 om ny filosofibok.

Russels svenska bok om filosofins hitoria finns nu bara på antikvariat.
En senare filosofihistoria är
Bryan Magee: Fllosfins historia, från antikens naturfilosofer till dagens moderna tänkare. 239 sidor i stort format på svenska,204x243x22 mm. Översättning Tryggve Emond. Bonnier fakta. www.bonnierfakta.se. Tryckt i Hongkong 2 018.

Bonniers beskrivning:
»Filosofin börjar med undran«, säger Platon – en av västerlandets största och mest kända filosofer. Och visst finns det mycket i vår tillvaro att fundera på och förundras över – Vad är varat? Har människan en fri vilja? Vad är mod? Frågor som dessa har filosofer i alla tider sysslat med, frågor om vår existens och hur vi når kunskap om verkligheten.

I Filosofins historia får vi ta del av den fängslande berättelsen om den västerländska filosofin genom 2 500 år, från antikens naturfilosofer till dagens moderna tänkare. Professor Bryan Magee, som själv är välkänd filosof och författare och populär producent av program i brittisk radio och tv, ger här en utförlig översikt av tänkandets historia. Han har en förmåga att tydliggöra komplicerade filosofiska problem som gör hans bok lättillgänglig för filosofiskt obevandrade läsare, samtidigt som den går tillräckligt på djupet för att vara givande även för filosofistuderande.

Filosofins historia tar upp de viktigaste frågorna, belyser de stora filosofiska problemen och analyserar de mest betydelsefulla filosofernas centrala verk. Boken är illustrerad med över fyra hundra färgbilder vilka bara för sig själva ger en lysande introduktion till den västerländska filosofin.

ÅKE HOLMBERG: Vår världs historia.

NATUR OCH KULTUR, 584 sidor. Här refereras innehållsförteckningen som ger en bild av världens urveckling. (Från omr93c)
Första utgåvan, andra tryckningen. 1987.

INLEDNING

" Världshistoria är till stor del en efterhandskonstruktion. Vi försöker överblicka det som efter hand blir känt om de första årmiljonerna av människans liv på jorden, den något fylligare kunskap vi har om de följande tiotusentalen år och den väldiga faktamängd som står till buds från de senaste århundradena. Ur det förrådet väljer vi ut sådant som uppfyller åtminstone två villkor:

1. Det skall nu efteråt förefalla oss viktigt, dvs det skall ha påverkat människors tillvaro och synsätt i något betydelsefullt avseende och inte bara tillfälligt. Här förskjuts perspektivet oavbrutet. 1870 tyckte människor åtminstone i Västerlandet, att Tysklands seger över Frankrike var en världshistorisk händelse. Hundra år senare är vi kanske alltjämt intresserade men tror knappast, att mänsklighetens öde ändrades väsentligt av den episoden. Vår egen tids kriser och frågor, som i tur och ordning dominerar nyhetsmedia, kommer också att sållas av tiden. Få av dem blir kvar bland de viktiga.

2. Det som hör hemma i en världshistorisk framställning skall också ha global betydelse, röra inte bara en vrå av världen utan direkt eller genom sina långsiktiga verkningar jordens olika kontinenter och regioner. Gustav Vasa var viktig i Sveriges historia, Gandhi säkert i Indiens, men bara Gandhi hör hemma i världshistorien, eftersom hans ideal har lyst klotet runt.

Men naturligtvis blir vi aldrig ense om vad som är viktigt, varaktigt och globalt, framför allt inte i fråga om enstaka händelser och enskilda individers insatser. Däremot finns knappast någon som inte anser konsten att metodiskt bruka jorden och att producera industriellt som några av de stora märkena i världshistorien. Människan själv i praktiskt taget alla tider och trakter har också fäst ett oerhört avseende vid sitt förhållande till den del av tillvaron som faller utanför vår kontroll: usprunget, döden, rättfärdigheten. Inte mycket har därför påverkat historien så djupt som de stora religionerna.

I en världshistoria måste vidare allt som har med kommunikation att göra vara väsentligt. Både produktionsförhållanden och religion kommuniceras naturligtvis; idéerna, idealen, metoderna sprider sig sakta eller hastigt. Men därjämte är de direkta mötena mellan olika regioners människor starka sammanhållande band i en framväxande världshistoria: handelns, upptäckternas, missionerandets, infiltrationens, invandringarnas, erövringarnas kommunikationer ger efter hand alla människor en handgripligt gemensam världshistoria.

I grova drag är detta de urvalskriterier som har använts för denna världshistoria. Det som fångas i detta nät är förhoppningsvis hårddata, sådant som de spår det förgångna lämnar efter sig tillåter oss att veta med ett stort mått av säkerhet. Man har länge ansett att historikern bör nöja sig med spåren i skrift, så att berättelsen egentligen inte börjar förrän med skrivkonsten och de bevarade skriftliga dokumenten. Det som ligger före hieroglyfema och kilskriften bör historikern lämna åt akeologerna att rekonstruera och tolka. Som praktisk arbetsdelning i forskningen har detta fortfarande sin giltighet. Men en historia som skulle börja mitt uppe i de skrivkunniga högkulturema och lämna 100000 tidigare generationer åt förordet eller helt enkelt därhän, det vore en omvänd torso, ett huvud utan kropp.
Historikern måste börja med att låna friskt från arkeologen."

Jordens erövring och de första högkulturerna.

Åke Holmberg skriver på sidorna 3 - 38 om
Jordens erövring, De första hundratusen generationerna :

1.*Vårt stamträd*

2. *Människans spridning och första redskap*

3. *Jordbruket— "den neolitiska revolutionen"*

4. *Neolitiska kulturer—ett panorama*
Den fruktbara halvmånen än en gång
Europeiska bebyggelseformer och samhällen i början av neolitikum
Megalitmonumentens tid
Den yngsta europeiska stenåldern
Den yngre stenåldern i Östasien
Sydostasien och Oceanien

Fortsätter sedan på sidorna 39 - 114 med
Stads- och statsbyggandet. Högkulturerna:

5. *Vad är högkultur?*
Tekniska och ekonomiska förändringar
Politiska och sociala förändringar
Religiösa och kulturella faktorer: skrivkonsten
.
6. *Sumerernas, semiternas och invandrarstaiernas Mesopotamien*
Sumererna
Akkadema
Babylon och invandrarrikena
Mesopotamisk ekonomi och babyloniskt samhälle
Tankar och tro

7. *Egypten—enflodsriket*
Den fördynastiska tiden
Teorier om rikets enande
Härskarstaten
Gamla riket
Mellersta riket
Nya riket

8. *Induskulturen*
Förspelet
Stadskulturen
Nedgången

9. *Shang och Zhou i Kina*
Shangs äldsta skeden
Shangs kulmen
Västra Zhou. Vår och Höst

10. *Europeisk "bronsålder"*
De egeiska kulturerna
Central- och nordeuropeiska glimtar

11. *Järn och imperier*
Järnteknologi
Hettitema
Assyrien
Filistéer och fenicier
Järnhanteringens spridning

12. *Grekisk kultur*
Den första kolonisationen
Den andra kolonisationen

Den grekiska potentialen
Perserriket
Perserkrigen
Grekisk politik
Konsterna och vetenskapen
Alexander och hellenismen

13. *Världsriket Rom*
Erövringen av Italien
Rom blir Medelhavets härskare
Från republik till principal
Maktapparaten
Rom och provinserna

14. *Amerikanska fornkulturer*
Andiska kulturer
Från olmeker till tolteker
Mississippikulturer

Människan och världsreligionerna. Samfund och samhälle under två tusen år Ca 500 f Kr — ca 1500 e Kr. Sida 115-282

15. Folkreligioner och världsreligioner
Tillbakablick
Profeterna
Världsreligionerna

På siorna 118-119 finns en tabell över buddismen (Asien). hindismen, kristenheten, judendomen och islam från 500-talet före till 1600-talet efter Kr.

Buddhismen i Asien
16. *Från Harappa till Buddha*

17. *Buddhismen i Indien*
Buddhas lära
De första framgångarna
Ashoka och buddhismen
Buddhismens sista årtusende i Indien

18. *Filosofer, kejsare och munkar i Kina*
Den ekonomiska och sociala förvandlingen
Konfucianismen och andra livsåskådningar
Den första kejserliga dynastin
Han-epoken
Buddhismens ankomst till Kina
Sui, Tång och buddhismens guldålder

Song, världens modernaste rike
Mongolkejsama

19. *Det buddhistiska Japan*

20. *Centralasiatisk buddhism*

21. *Indisk utstrålning i Sydostasien*

Kristenheten

22. *Kristendomen erövrar Rom*
Kristendom och judendom i den religiösa smältdegeln
Tidig kristen mission och organisation
Kyrkan och romarstaten under de första tre hundra åren

23. *Bysans*
Kejsarstaten och den kristna kyrkan under 300-talet
De växande klyftorna mellan Öström och Västrom
Schismerna inom kyrkan
Klosterväsendets uppkomst
Konstantinopels partier
Epoken Justinianus: horisonter och fronter
Epoken Justinianus: bysantinismen
Den stora krisen: barbarer, sassanider och muslimer
Bysantinsk motoffensiv och mission
Ett rikes undergång
En kulturs livskraft .

24. *Västrom och dess efterträdare*
Problemet Roms fall
Folkvandringarna
Folkvandringarnas verkningar
Frankerriket
Den feodala samhällsordningen

25. *Det katolska Europas uppkomst*
Påvedömet och provinskyrkoma
Katolsk konsolidering i kärnländerna
Offensiv på de brittiska öama
"Den karolingiska renässansen"
Mission i öster och norr
Ett nytt Europa
Cluny

26 Europa och omvärlden under högmedeltiden
Vikingar, normander och saracener
Kampen mellan påve och kejsare
Korstågen
Mongolerna
Korstågens västerländska verkningar
- kunskapen om Österlandet
De vetenskapliga impulserna från öster
Universiteten
Gotiken

27. *Högmedeltidens nya ekonomi och samhälle*
Uppodling och kolonisation
Städerna och handeln
Befolkningsutvecklingen
Den senmedeltida krisen
Social omgestaltning
Ständerstaten i Franrike och England

28. *Kyrkans kris: från katarerna till Hus*
Bogomiler, valdenser och katarer
Franciskaner och dominikaner
Lollarder och husiter

Islam

29. *Muhammeds budskap och det muslimska samhället*
Islam som världsreligion
Den arabiska bakgrunden
Muhammed: profeten och hans lära
Från sekt till imperium
Sharia-den heliga lagen
Sunna och shia .
Sufism och folklig fromhet
Kalifatet, arabkulturen och filosoferna
Riktningarna och samhällsklasserna

30. *Erövringarna och riket*
Segrarna över Bysans och Persien
Araberna och de besegrade
Omajjader och abbasider
Kalifatets sönderfall
De sammanhållande banden

31. *Det muslimska Spanien och det kristna*
Ockupationen
Andalusien under omajjadema
Reconquistan och den islamiska reträtten
De kristna staterna
De andalusiska impulserna

32. *Islam i Maghreb och Sudan*
Araber, berber och kristna
Maghreb-dynastier
Sudanhandel .
Ghana, Mali och Songhai

33. *Egypten som islamisk centralmakt*
Kolonialtiden och övergången
Fatimidema
Ayyubider och mamluker

34. *Persiskt och muslimskt Uran*
Iranska impulser under abbasidema
Den persiska litterära renässansen
Iransk kulturpolitik under seldjukema
Persien under mongolerna
Timurider och safavider

35. *Seldjuker och ottomaner som islamiska riksbyggare*
Det seldjukiska samhället
Det ottomanska rikets uppkomst
Segern över Bysans och imperiebyggandet
Stat och samhälle i det ottomanska imperiet

36. *Muslimernas Indien och bortom*
Delhisultanatet
Indien och islam
Mogulema
Muslimsk merkantil expansion

Människan och havet. Kolonialismens värld 1500—1800 Sidorna 283 - 366

37. *Färdvägarna*
Tillbakablick
Kineser och européer på de stora haven
Portugisisk offensiv
Från Columbus till Cook
Det portugisiska sjöhandelsimperiet
Det ekonomiska misslyckandet

38. *Kolonialamerika modell Syd*
Conquistadortiden: aztekernas Mexiko
Conquistadortiden: inkas Peru
Den fortsatta erövringen
Indianfolken och spanska kronan
Indianfolken och kolonisterna
Indianfolken och kyrkan. Slaveriet

39. *Kolonialamerika modell Nord*
Fransk kolonisation
De engelska koloniernas tillkomst
Den indianska faktorn

40. *Afrikas belägring*
Maghreb, turkarna och européerna
Länderna vid Nilen
Den västafrikanska scenen .
Portugiser, afrikaner och araber i Östafrika
Konkurrensen om Väst- och Sydafrika
Slavhandeln och dess verkningar i Afrika

41. *Indien, övärldarna och kompanierna*
Sydasien och portugiserna
Java och holländarna
Filippinerna under Spanien
Indien och den engelska kompanihandeln
Om orsakerna till Mogulimperiets tillbakagång
Europeisk inblandning
Det brittiska härskarsystemet

42. *Östasien och de främmande barbarerna*
Ashikagas Japan
Det kinesiska regeringssystemet under Ming
Ming-Kina och omvärlden
Mings undergång
Japans återsamling
Japansk ekonomi under Tokugawa
Qings glansperiod i Kina

43. *Det ryska storriket*
Gyllene Horden
Moskva tar ledningen
Drivkrafterna bakom expansionen
Den ryska samhällsutvecklingen
»Västerländska» strömningar i Ryssland

Spindeln i nätet. Den atlantiska världen 1500—1800. Sid 367-418

44. *Reformationer och nationalkyrkor*
Skiss av reformationens förlopp
Bakgrundsfaktorerna
»Cuius regio, eius religio»
Katolsk reform och motreformation
Reformation och inbördesstrider i England
Reformationens facit

45. *Den naturvetenskapliga revolutionen och samhällstänkandet*
Vetenskap och teknik
Från Copemicus till Newton
Samhällstänkandet

46. *Den starka staten*
Den spanska monarkin

Det franska enväldets framväxt
Versailles
Byråkrati, kyrka och armé i enväldets tjänst
Upplysning och envälde under 1700-talet
Det brittiska systemet

47. *Den västeuropeiska ekonomin och den kommersiella revolutionen*
Prisrevolutionen
Handelsomvälvningens verkningar i Europa
Merkantilismen
Merkantilismens kritiker

48. *Den industriella revolutionen i 1700-talets England*
England, Rom och Kina
Jordbrukets omvandling
Den tekniska nydaningen
De sociala verkningarna 1
Bättre eller sämre?

49. *Revolutionstidevarv: Amerika, Frankrike, Europa, världen*
Det amerikanska upprorets orsaker
Revolutionen
Den första självständighetstiden
Den amerikanska revolutionen och Europa
Franska revolutionens bakgrund: klasser och konflikter
Året 1789
Revolutionen radikaliseras
Direktoriet och Napoleon
Revolutionerna och världen

Västerlandet och världen 1815—1914

Sida 419 - 482

50. Folk och näringar Befolkningsutvecklingen
Migrationema
Jordbrukets expansion
Den fortsatta industrialiseringen och transportrevolutionen
Järnvägarnas betydelse, den europeiska
kontinentens och USA: s framryckning
Industrialismens tredje fas
De sociala verkningarna .

51. *Det europeiska borgerskapets segrar och nederlag*
Konservatismen
Liberalismen
Franskt drama
Brittisk parlamentarism
Tysk nationalism

52. *Proletariatets mobilisering*
Den tidiga arbetarrörelsen och socialismen
Marxismen
Den fackliga och politiska mobiliseringen
Bondeemancipationen i Ryssland
Slavemancipationen i USA
Bonderevolter världen runt

53. *Latinamerikanskt sekel*
Frigörelsen
Instabilitetens orsaker och den sociala hierarkin
Latinamerika i världsekonomin

54. *Afrikas ockupation*
Islam och imperialismen i Nordafrika
Handel och mission i Östafrika
Antislavhandelskampanjer och rivaliteter i Västafrika
Folkvandringar i Sydafrika
Den stora rusningen
Vinster och förluster

55. *Asien under imperialismens epok*
Rysk framryckning och turkisk tillbakagång
Indien från kompani till kongress
Spirande nationalism i Sydostasien
Kejsarnas Kina mot undergång
Det japanska undret

Konfrontationernas sekel. Världskrig och världsrevolution 1914—1945. Sida 483 - 526

56. *Första världskriget*
Bakgrunden
Krigets förlopp
Fredsvillkor och långtidsverkningar

57. *Ryska revolutionen* .
Populism och marxism, arbetare och bönder
Revolution och reaktion 1905-1917
Revolutionen från februari till oktober 1917
Bolsjevikema tar över makten
Kommunisterna tar över landet
Stalin tar över partiet och Sovjetunionen
Kommunistisk världsstrategi

58. *Värld i vapenvila*
Den mexikanska revolutionen
Välstånd och depression i USA
Östasiatiska konflikter
Britternas indiska välde vacklar
Afrikansk nationalism
Fascismen i Italien
Hitlers Tyskland

59. *Andra världskriget*
Kunde kriget ha undvikits?
Spanska, mellaneuropeiska och polska förspel
Krigets förlopp
De närmaste följderna

Förenade och oförenade nationer. Tiden efter 1945. Sida 527 - 572

60. *Imperier rasar, nationer byggs*
Det fria Indien
Indisk utvecklingsstrategi
Pakistan .
Sydöstasiatisk frigörelse
Den arabiska frigörelsen
Afrika söder om Sahara

61. *Ideologier och maktpolitik: revolutioner och kontrarevolutioner*
Kommunismens väg till makten i Kina
Den kinesiska kommunismens egenart
Den permanenta revolutionen i Kina
Vietnam som världskris
Afrikanska omvälvningar
Revolution och kontrarevolution i Latinamerika
Det irrationella Iran

62. *Människorna, tekniken och miljöerna: fattigdom och rikedom*
Befolkningsexplosionen .
Naturvetenskap och teknik under 1900-talet
Livsvetenskapema
Hoten mot mänskligheten
Industriländernas ekonomiska tillväxt
Sovjetisk ekonomi
Utvecklingsländerna
Kinas ekonomiska utveckling
Förhållandet rika - fattiga länder

63. *Från nationalstat till överstat?*
Kommunikationer knyter ihop världen
Världsorganisation
Litteraturanvisningar
Bildkällor och fotografer
Register

Exempel på inre verkligheter och sociala miljöer.

Högkulturernas uppkomst. Från sid 44 och 47.
Handlar om samspel= sociala miljöer.

Mesopotamisk ekonomi och babyloniskt samhälle. Sid 54-55.
Handlar om samspel= sociala miljöer och religioner=inre verkligheter.

Grekernas konst och vetenskap. Sid 95.
Handlar om skönhet, religioner, kunskaper= inre verkligheter, och möten mellan kulturer= sociala miljöer.

Folkreligioner. Sid 116.
Handlar om religioner= inre verkligeter, och samspel mellan religiösa= sociala miljöer.

Den siste romerske kejsaren. Sid 174-175.
Handlar om kulturspridning o d= inre verkligheter och sociala miljöer.

Bysans undergång. Sid 181.
Handlar om vackra saker och religion= inre verkligheter, och spridning av religion= sociala miljöer.

Korstågen. Sid 209.
Handlar om religioner= inre verkligheter, och kunskaps- och kulturspridning= sociala miljöer.

Universiteten. Sid 212.
Handlar om religioner och kunskaper= inre verkligheter, och kunskapsspridning= sociala miljöer.

Gotiken. Sid 213-214.
Handlar om konst, estetik och religioner= inre verkligheter, och kulturspridning= sociala miljöer.

Den senmedeltida krisen. Sid 218-219
Handlar om spridning av kriser och kunskaper om kriser= inre verkligheter och sociala miljöer.

Kyrkans kris. Sid 222.
Handlar om religioner= inre verkligheter, och samspel mellan religiösa= sociala miljöer.

Islam. Sid 230-231.
Handlar om religioner= inre verkligheter, och religionsspridning= sociala miljöer.

Indianfolken och kyrkan. Slaveriet. Sid 310-311.
Handlar om religioner= inre verkligheter, och samspel= sociala miljöer.

Det brittiska härskarsystemet. sid 343-344.
Handlar om samspel= sociala miljöer, och religion= inre verkligheter.

Den ryska samhällsutvecklingen. Sid 362-363.
Handlar om samspel/maktspel= sociala miljöer.

Reformationerna. Sid 368-369
Handlar om religioner= inre verkligheter, och religionsspridning= sociala miljöer.

Den naturvetenskapliga revolutionen. Sid 376-377.
Handlar om kunskaper och religioner= inre verkligheter, och kunskapsspridning= sociala miljöer.

Samhällstänkandet. Sid 377-378.
Hndlar om tänkande= inre verkligheter. och maktspel= sociala miljöer.

Det franska enväldets framväxt. Sid 382-383.
Handlar om maktspel= sociala miljöer, och konst och religion= inre verkligheter.

Ludvig XIV och Versailles. Sid 383-385
Handlar om maktspel och kulturspridning= sociala miljöer, och förlustelser= inre verkligheter.

Från http://wimnell.com/omr7952-7956d.pdf

Världen byggdes om på 1900-talet.

Från omr40y

I de följade huvudsakligen om 1900-talet och efterkrigstiden.

Först en översikt om utvecklingen i världen skriven 1990 och med utvecklingen framförd till och med 1990, i några fall till ungefär julen 1991. När den skrevs visste man ingenting om det som sedan hände.

Makt och sociala relationer i världen 1914

År 1914 behärskade europeerna en stor del av världen utanför Europa, de hade kolonier eller härskade på annat sätt. Självständiga stater utanför Europa var huvudsakligen i Amerika USA, Mexiko och de flesta staterna som 1990 finns söder därom, i Afrika Etiopien och Liberia och i Asien Turkiet, Arabien, Persien och Afghanistan i Främre orienten och bortom Indus Kina, Mongoliet, Japan, Siam och några småstater i Tibet.

I Europa var de mest betydelsefulla makthavarna kungariket Storbritannien (England), republiken Frankrike, Tsarväldet Ryssland och kejsarrikena Österrike-Ungern och Tyskland.

Engelske regenten härskade även i Brittiska samväldet, det Brittiska imperiet, och var från 1876 också kejsare av Indien. Drottning Viktoria som regerade 1837-l901 var den första engelska regenten med denna titel. 1910-1936 regerade sonsonen Georg V. Kejsartiteln upphörde efter andra världskriget. Indien blev fri repøublik 1950 .

I Frankrike hade efter revolutionen 1789 förekommit omväxlande statsskick, ibland republik, ibland kejsardöme. Det sista kejsardömet upphörde 1870 och 1914 gällde “den tredje republiken" med R Poincarè som president.

Den siste tsaren, Nikolaj II, regerade 1894-1917. Furstarna i Ryssland började från och med Ivan den förskräcklige 1533 kalla sig tsar, kejsare. De menade att de övertagit kejsarkronan från det Östromerska kejsardömet som upphörde 1453. Moskvafursten, tsaren, blev den grekiske kejsarens efterträdare som Guds ställföreträdare på jorden med gudagiven och därför oinskränkt makt. Under Nikolajs hela regeringstid rådde i Ryssland upprorsstämningar av flera olika slag, bla gjorde arbetare 1905 ett upprorsförsök som dock slogs ned av tsaren.

Det gamla Tyskromerska riket som grundades 962 av Otto den store upphörde 1806 och kejsarkronan gällde fr o m l804 bara Österrike. Österrike-Ungern bildades l867 och hade Frans-Josef som kejsare från 1848 till hans död 1916.

Det nuvarande Tyskland tillkom 1871 och blev då ett kejsarrike med Wilhelm I som kejsare och Otto v Bismarck som rikskansler. Kejsarens sonson Wilhelm II regerade 1888-1918 (d 1941).

Ferioden 1815-1914 har här förut karakteriserats som genombrottstid för demokrati och industri, men det bör tilläggas att när det gller demokratin var genombrottet i knappaste laget. l914 1evde kvar mycket av de gamla fursteepokernas tänkesätt där makten kom uppifrån. Visserligen hade några kungar och kejsare lämnat ifrån sig en del av maktutövningen, men den avgörande makten stannade kvar i relativt begränsade ledarskikt

Parlamentarism innebär att statschefen lämnar regeringsmaktens utövning åt dem som har majoritet i folkrepresentationen. Parlamentarism infördes i Sverige 1914-1917. I Norge 1884, i Danmark 1901. I England kan begynnelseåret sättas till 1832 då en parlamentsreform genomfördes. I Finland och Tyskland efter första världskriget. I Frankrike återinfördes parlamentarismen under tredje republiken. I Österrike infördes något slags parlamentarism 1867. Men hur ett land med parlamentarism fungerar beror av hur parlamentet kommer till genom rösträttsregler, opinionsbildning mm, och tar man med det var demokratin på det hela taget 1914 i sin linda.

År 1914 fanns i alla jordens länder, även i de mest utvecklade, stora klassskillnader och ojämna levnadsvillkor.Det fanns spänningar och konflikter av många olika slag: mellan stater och rivaliserande kolonialmakter, mellan grupper av stater och regioner, mellan kolonier och moderlärder, centralmakter och underlydande, mellan klasser, raser, politiska och religiösa riktningar, mellan olika språkgrupper och grupper med olika kulturella traditioner, mellan fattiga och rika, kvinnor och män , unga och gamla och mellan olika yrkesgrupper etc. Några särdeles långt komna tankar om att människorna befann sig i ödesdigra konflikter med växt- och djurvärÍlden och jordens klimat fanns knappast .

Tänkesätten och de sociala relationerna.

Tänkesätten och de sociala relationerna i början av 1900-talet var annorlunda än på 1990-talet. I en bilaga, “Det svenska folklynnet” (G Sundbärg, Norstedt Sthlm 1911), till den statliga emigrationsutredningen som började 1907, framskymtar rågot av hur man såg på klasser, nationer och krig o d. Några utdrag ur bilagan återges i det följande. Krig sågs före första världskriget inte som det elände som det blev från och med det kriget. Vidare rådde uppfattningar om att nationerna borde kämpa sig fram till mäktiga positioner. Engelsmännen var världens herrar, och det var något att se upp till och efterlikna .

I de gamla fursteepokerna behövde furstarna stora landområden där de kunde ta ut skatter av befolkningen och ta ut soldater för att behålla och utvidga maktområdena. I en välfungerande demokrati år problemet att åstadkomma välfärd och trygghet för befolkningen och då har krig mellan länderna mest bara negativa konsekvenser. Däremot kan inrikes revolutioner, helst icke våldsamma sådana, ha ett berättigande om det gäller att förbättra välfärdsfördelningen inom ett land.

I England rådde 1914 ett parlamentariskt styrelseskick sedan länge, men det innebar inte att klasskillnaderna var borta, levnadsstandarden jämn. Svenska TV-tittare har på senare år kunnat se flera program som skildrar klasskillnaderna i England före första världskriget, t ex “Herrskap och tjänstefolk” och “Forsytesagan” av J Galsworthy, som fick Nobelpriset i litteratur 1932. Engelsmännen som härskare i Indien har också skildrats i TV. För de yngre TV-tittarna kommer vartefter nya program om äldre tider.

Före kriget 1914 rådde i England den s k viktorianska livsstilen, som har beskrivits som “högborgerlig, strängt konventionell, överdrivet pryd och trångbröstad”. Med första världskriget var det i stort sett slut med den livsstilen, med sysslolös överklass med många tjänare som var så extrem i England och som i olika grad fanns i hela Europa.

Den livsstilen försvann inte med en gång. I Sverige var det relativt vanligt med hembiträden i “bättre” familjer fram till slutet på 30-talet. I de svenska filmlustspelen på 30-talet, som sågs av en stor del av svenska folket, tilldrog sig hanlingen ofta i borgerliga över- och medelklassmiljöer med pigor och betjänter i köksregionerna, där dock överklassen till slut drog de kortaste stråna, det roliga fanns i löjliga klassmotsättningar. Filmerna slutade ofta med att flickan “av börd” efter långt motstånd från pappan fick “mannen av folket” och att pigan med sina undangömda besparingar räddade den höge direktören från konkurs.

Synen före första världskriget på det man kallade naturfolken dominerades i de mer ekonomiskt utvecklade länderna av överlägsenhetskänslor, och man såg nog naturfolken som dumma och efterblivna. I den första ljudfilmen som gjordes i USA i slutet på 20-talet, "“Jazzsångaren", uppträdde den vite Al Jolson sminkad til neger på ett sätt som inte accepteras 1990 och som nu betecknas som rasistiskt Judar hade rykte om sig att lura folk på pengar.

Trots allt förhärligande av krig som förekom före första världskriget var många på det klara med att man borde undvika krig. På 1890-talet började man konferenser i Haag med syfte att åstadkomma regler som skulle hindra krig och befrämja samarbete. Den första fredskonferensen hölls 1899 mellan ombud för 26 stater, den andra 1907 mellan 44 stater. På konferenserna lyckades man åstadkomma vissa konventioner. Ur konfererserna utvecklades sedan Internationella domstolen i Haag, som 1990 ingår i FN-systemet och har domare som utses av de högsta FN-organen. Den avgör tvister mellan stater som erkänt domstolens domsrätt och som undertecknat konventioner man dömer efter. År 1914 kunde Haagkonventionerna inte hindra första världskriget.

Första världskriget, mellankrigstiden och and,ra världskriget ses ibland som ett enda stort krig med en tjugoårig vapenvila mellan krigen. Hur som helst är de två världskrigen viktiga gränser i världshistorien.

Utdrag ur “Det svenska folklynnet” (1911)

“Det svenska folket är af oblandadt germanskt ursprung, och svenskens utseende vittnar ock härom. Han är i regeln lång och välväxt, har ljust hår, bred, hög panna samt blå eller grå ögon. Hufvudskålens bildning är dolikocefal ehuru äfven brakycefala bildningar förekomma - samt ortognat.

Svenskarna äro en af de resligaste nationer i världen. Möjligen stå de i detta hänseende icke tillbaka ens för något annat af de civiliserade folken. Medellängden för en svensk man vid uppnådda trettio à trettiofem år utgör enligst nyaste beräkningar 170,8 centimeter.

Hvad folkupplysningen angår, torde vara allmänneligen kändt, att samtliga de skandinaviska folken härutinnan intaga en mycket fördelaktig ståndpunkt. För Sverige egendomligt är, att konsten att läsa innantill i bok hos oss varit allmänt utbredd redan under flere generationer. Häraf har hos Sveriges folk åstadkommits en andlig mognad, som erbjuder en ovanligt solid grundval för fortsatt utbildning. Å andra sidan saknas kanske till följd häraf understundom den ungdomliga entusiasm för kunskapers inhämtande, som ofta träffas hos nationer, där de stora massorna först nyligen hunnit fram till den bokliga bildningens källor.

Generationer af vårt folk ha alltså redan införts i det uppfostrande tankearbete, som läskunnigheten alltid medför. Gentemot detta står, att landets vidsträckthet och glesa befolkning, väl också mångenstädes fattigdomen, medfört, att lifvet själft ej hos oss lämnar så många tillfällen till andlig utbildning som i rikare och mera tätt befolkade länder. Häraf sker, att den själiska utvecklingen ofta hos vårt folk förefaller ojämn och ej har full förmåga att göra sig gällande i det praktiska lifvet. En viss råhet i sinnet ligger ock ännu mångenstädes kvar såsom ett arf fran flydda seklers oupphörliga krig - och kanske äfven från den period af starkt utbredd dryckenskap, som karakteriserade förra delen af det nyss tilländagångna århundradet.

De egenskaper, som åstadkomma en duglig krigare, hafva i alla tider varit skarpt utpräglade hos vårt folk, och utan öfverdrift kan sägas, att Sveriges krigshistoria är bland de vackraste, som något folk äger. Att dessa egenskaper ännu alltjämt fortlefva, till trots för en åttioarig fred, är af många tecken tydligt. Knappast föres äfven i våra dagar någonstädes ett krig, där ej af egen drift deltager ett betydande antal svenskar, och sällan händer väl, att ej dessa frivilliga stridsmän göra sitt folks gamla rykte heder.

Man må om kriget tänka hvad man vill: det kan ej för nekas, att det uppkallar den mänskliga kraften till en utomordentlig höjd, och i själfva verket gifver hvarje folk i denna situation ett ovanligt klart vittnesbörd om sitt innersta kynne. Hvad vårt svenska folk angår, framträder härvid tydligt den öppna, klara, så att säga ljusa beskaffenheten af dess naturell: ett oförväget mod, ståndaktig tapperhet, oegennyttig själfuppoff'ring och ädel ridderlighet - allt egenskaper som fira sin största triumf under öppen strid på slagfältet." (Sid 1-2)....

"Svenskarnas hufvudegenskaper äro i eminent mening manliga. Denna sida af det svenska folklynnet är det som skapat de otaliga svenska hjältebragderna på lifvets alla områden.

"Zevs, gif släktet gosselynne, hoppfull håg och fantasi!"

Dessa Viktor Rydbergs underbara ord ha väl aldrig träffat så in på något folÎk som på engelsmännen. Och de ha blifvit världens herrar. (Sid 100)....

" Så träder ock nu för tiden allt mera i dagen, att en ny idé börjar vinna en afgörande makt öfver de europeiska folkens åskådning. Denna nya kraft, som väl skall bli nästa tidehvarfs största, är den sociala idén.

Redan känna sig kroppsarbetarna öfverallt såsom bröder, från det ena folket till det andra; och om än denna klass har tagit initiativet, så skola de öfriga efter hand följa efter." (Sid 137)...

"Detta vill naturligtvis icke säga, att folken komma att uppgifva sig själfva såsom folk. Tvärtom, liksom Europas fördelning efter trosbekännelser än i dag är i hufvudsak densamma som år 1648, så skola ock de europeiska nationerna komma att bestå sådana de utkristallisera sig under nationalismens tidehvarf. Därmed skall detta tidehvarf hafva fyllt sin världshistoriska uppgift.

De folk "skola bestå", som äga kraft och mod därtill. Men historien vittnar tillräckligt om, att just i dylika öfvergångstider farorna äro störst för de små och svaga.

I tider af världsomstörtande förändringar är det nödvändigare än någonsin att vara starkt rustad till försvar. Det folk går under, som i dylika ögonblick uppträder svagt och osolidariskt. Och inom den nya världsbyggnaden skola de folk tillkämpa sig den bästa platsen, som stå högst i andlig och materiell kraft." (Sid 138-139)....

"Man säger, att allting nivelleras i våra dagar. Detta är sant i en viss grad. Det kan ej förnekas, att den bildade klassens úmänniskor nuförtiden alltmera föra ungefär enahanda lefnadssätt i Europas alla länder. Och äfven till de lägre samhällslagren sprider sig nivelleringen så småningom. Öfver allt bor man i ungefär lika inredda hotell, öfverallt äro järnvägar och spårvägar ungefär desamma. Folkdräkterna försvinna, och lefnadssättet i allmänhet närmar sig mer och mer att blifva ungefär enahanda inom alla klasser." (Sid 139)....

"Framtiden skall skapa nya förbindelser de olika folken emellan, förbindelser hvilkas art och gestaltning vi ännu icke kunna göra oss fullt reda för. Men det är en stor fara för, att vårt land kommer att ingå i dessa nya organisationer under sämre villkor än som behöfde bli händelsen, - därför att vi komma att ingå med svagare national-medvetande än andra folk." (Sista sidan, 142)

Första världskriget

Första världskriget hade som förspel “skotten i Sarajevo” då Österrike-Ungerns tronföljare mördades. Mordet ingick i de komplicerade politiska förhållandena på Balkan som då blivit “Europas oroliga hörn”. Det hörnet levde 1914 i efterdyningarna efter strider som länge pågått där. Det Osmanska/Turkiska riket gick när det var som störst i slutet på 1600-talet upp urgefär till och med Ungern och Rumänien och omfattade också delar av södra Ryssland. 1699 förlorades Ungern till Österrike och därefter pågick ständiga konflikter om resten på Balkan. 1914 var Turkiet tillbakaträngt från Europa, men så sent som 1912-1913 rasade där krig mellan olika intressenter.

Efter mordet pågick omfattande diplomatiska aktiviteter och en månad senare förklarade Tyskland krig mot Ryssland och Frankrike. Belgien blev genast indraget och ockuperades av tyskarna. Österrike-Ungern gick med på Tysklands sida och Storbritannien och Brittiska imp.eriet förklarade Tyskland krig. Snart var 15 rniljoner soldater på krigsfot.

Japan förklarade Tyskland krig med sikte på att få tyska kolonier i Fjärran Östern. Turkarna kom med på Tysklands sida. Italien var till en början neutralt men anslöt sig sedan till de allierade, England-Frankrike-Ryssland. Balkanländerna blev indragna.

Kriget utkämpades huvudsakligen på Tysklands östfront mot Ryssland och på västfronten mot Frankrike. Det förekom också en Österrikisk-Italiensk front och strider runt Turkiet av vilket de allierade ville ha landområden. Tyskland försökte isolera England med sjökrig runt öarna. 1917 gick USA med på de allierades sida.

Under 1917 gjorde arbetare och låga klasser revolution mot tsaren och överklassen i Ryssland, tsaren avgick och han och hans familj fördes till Sibirien och avrättades där. De nya makthavarna slöt fred med Tyskland 1918. Rysslands huvudstad var 1709-1918 Petrograd, som de nya makthavarna döpte om till Leningrad.

Slutet på första världskriget

År 1918 förlorade Tyskland-Österrike-Turkiet kriget och freder stiftades sedan, de viktigaste i Versaille, där de förlorande fick avträda landområden, Tyskland till de flesta av grannarna, Österrike minskades, en del lämnades till Italien, bandet med Ungern upphörde, och av det Osmanska riket/Turkiet återstod huvudsakligen bara Mindre Asien. Tyske kejsaren flydde till Holland och levde där till sin död . Österrikiske kejsaren dog av ålder under kriget. Tyskland förklarades skyldigt till kriget och ålades att betala skadestånd. De tyska kolonierna tilldelades segrarmakterna och av tidigare turkiska områden ställdes Irak, Palestina och Jordanien under Engelsk förvaltning, Syrien under fransk.

I Ryssland utbröt inbördeskrig som slutade med seger för kommunisterna vilka bildade sovjetstater med enpartisystem och förstatligade egendomar mm. Finland, Estland, Lettland och Litauen blev självständiga stater 1920-1922. Polen återuppstod som självständig stat efter att tidigare ha varit delat på grannländerna. På Balkan ordnades gränserna upp och några nya stater bildades. Nedanför Polen blev det Tjeckoslovakien, Österrika, Ungern, Rumänien, Bulgarien, Jugoslavien, Albanien och Grekland.

Efter inbördeskrig på Irland vid slutet av första världskriget blev större delen av Irland självständigt medan Nordirland stannade hos britterna.

I samband med ryska revolutionen 1917 blev Finland en självständig republik. Det anses att finnarna i Finlad ursprungligen kom söderifrån och att de under århundradena före vikingatiden bosatte sig i Finland. Svenskar slog sig under vikingatiden ned vid kuster i söder och sydväst. Under medeltiden inlemmades Finland i det svenska riket. Det förlorades till Ryssland l809. Den nya republiken 1917 fick först en borgerlig regering under ledning av P E Svinhufvud. Socialister önskade ett nyare samhälle och inbördeskrig bröt ut mellan ”vita”(höger) och “röda”(vånster). General Mannerheim anförde de vita och besegrade de röda.

Mellankrigstiden

Nationernas förbund bildades efter kriget men blev inte någon tillräckligt kraftfull organisation, bl a därför att varken USA eller Sovjetunionen kom med.

Tyskland blev efter många konflikter republik med manlig och kvinnlig rösträtt, den s k Weimarrepubliken, som räknas mellanj 1919 och 1933 då Hitler tog makten. Tyskarna kunde inte betala krigsskadeståndet och elände och konflikter bredde ut sig. Regeringen skaffade pengar genom att trycka sedlar med allt större valörer vilket bara innebar att priserna steg. Till slut kostade en dollar mer än tusen miljarder mark.

I det kaos som uppstod dök österrikaren Adolf Hitler upp och kunde, sedan han blivit tysk medborgare, till slut ta makten 1933. Han gjorde sig till diktator, rustade för krig och förföljde judar. Han kom från fattiga förhållanden och började sin politiska karriär som grov missnöjespolitiker, var framgångsrik som demagog. Han skapade den nationalsocialistiska nazistiska, ideologin, som han beskrev i den bok "Mein Kampf" han började skriva på 20-talet då han en tid satt i fängelse. Han menade att arierna var bäst och borde bli världens herrar, i det korta perspektivet krävde han "livsrum" för tyskarna.

Hitler kom till makten när Hindenburg (f 1847) var president 1925-1934. Efter Hindenburgs död 1934 blev Hitler statschef med titeln "Führer und Reichskanzler".

Han föreskrev en särskild hitlerhälsning som skulle tillämpas både inom militären och inom den civila förvaltningen både i början och slutet av sammankomster: högra armen rak sträckt snett uppåt samtidigt som "Heil Hitler" uttalades. Han föreskrev att barn och ungdomar skulle vara med i "Hitlerjugend" och liknande organisationer där deltagagarna fostrades i den nazistiska ideologin och tränades för krig.

Hitlers främste medhjälpare var Herman Göring. En betydelsefull person var propagandaministern Goebbels, som med alla resurser som behövdes såg till att bara från Hitlers synpunkt lämplig information spreds.

I Italien, som var ett kungarike med Viktor Emanuel III som regent 1900-1946 tog i praktiken Benito Mussolini makten, en själslig frände till Hitler och upphovsman till den italienska fascismen. Italienarna erövrade Abessinien (Etiopien) 1936 och Viktor Emanuel blev kejsare av Abessinien. Mussolini menade att det antika romerska imperiet därmed var återuppväckt. I början av 1939 tog de Albanien. Hitler och Mussolini fann varandra genom de likartade galenskaperna och bildade en "axel" mellan Tyskland och Italien. Hitler var den mäktigaste av de två, Mussolini stod så att säga i skuggan av Hitler. Hitler kommer att leva kvar i världshistorien och kanske som den mest tragiska personen under hela 1900-talet.

Spanien var i början av 1900-talet ett tämligen outvecklat kungarike. Rösträtt till landets parlament (cortes) var sedan 1890 allmän för män, men p g a okunnighet fungerade demokratin inte väl. Arbetare började med demonstrationer och upplopp. Efter många förvecklinger kunde 1931 skapas en republik med vänsterpolitik. Kvinnlig rösträtt infördes 1933 och sedan blev politiken mer högerbetonad. Det utvecklade sig till ett inbördeskrig mellan vänster- och högerkrafter som slutade 1939 med seger för högerkrafterna och med att general Franco blev diktator, han fick viss hjälp från Hitler och Mussolini. Det spanska kriget anses ha kostat 600 000 människor livet.

Portugal blev republik 1910 i vilken förekom många konflikter. l928 upprättades en diktatur som varade över andra världskriget.

I Ryssland grep Josef Stalin makten efter Lenins död 1924 och blev diktator med en kommunistisk politik bedriven med våld och terror. Ryska förhållanden finns skildrade i romaner mm som tillhör litteraturhistoriens klassiker. I- "Krig och fred" har Tolstoj behandlat Napoleontiden. I "Brott och straff" har Dostojevskij givit en inblick i l800-talets Ryssland. 1900-talet har skildrats i "Doktor Zjivago" av Pasternak, som 1958 fick Nobels litteraturpris, och bl a i "Gulag-arkipelagen. Fängelseindustrin" av Solsjenitsyn, Noblepristagare 1970.

I de östeuropeiska nya staterna förekom under mellankrigstiden många konflikter. I Polen, Lettland och Litauen uppstod diktaturregimer. I Österrike höll fascismen på att ta överhanden. I Jugoslavien rådde oroligheter. I Grekland förekom revolutioner. I Turkiet avsattes sultanen och en modernare republikansk författning infördes.

I Indien introducerade engelsmännen 1919 en ny författning som gav indierna vissa nya rättigheter. Mohanda Gandhi trädde fram som företrädare för dem som helt ville frigöra Indien, han tillämpade en ickevåldsprincip för den revolution han ville ha. Han verkade till 1948 då han mördades. I de indiska konflikterna ingick åsiktsskillnader mellan muslimer, dvs muhammedaner med islamsk lära, och andra religiösa riktningar. 1935 ändrades författningen till indiernas fördel.

Jordanien och Irak blev självstandiga med stark anknytning till Storbritannien. Oljeledningar anlades från de två länderna fram till Tripolis och Haifa vid Medelhavet. Engelsmännen behöll sin förvaltning av Palestina. Judar från världen utanför började invandra dit i stor skala. Det uppstod många konflikter mellan judar och araber.

I USA rådde under mellankrigstiden vissa isolationistiska hållningar som innebar ovilja att ha med europeisk politik att göra. Invandringen reglerades hårt, men man tog gärna in vetenskapsmän och andra kunniga personer, bl a framstående judar som blev eller riskerade att bli förföljda i Europa, framför allt i Tyskland. Negrerna i USA särbehandlades och fick inte de vitas rättigheter. Depressionen som följde efter kursfallen på New Yorks börs 1929 föranledde åtgärder som satte ekonomin på fötter igen, i betydande utsträckning igångsatta av presidenten 1933-1945 Franklin D Roosevelt .

I Mexiko ägde på 10-och 20-talen rum en decennielång vänsterrevolution med uppemot 2 miljoner dödsoffer. I Latinamerika för övrigt rådde spända relationer mellan åtskilliga av staterna och inom staterna fanns på olika sätt regimer som inte tillhörde de bästa i världen.

Fjärran östern med bl a Kina och Japan låg under mellankrigstidien mycket långt från Europa, det tog veckor att ta sig dit från Europa, det fanns inget flyg av betydelse, det tog lång tid att åka båt dit eller ta sig fram landvägen, och inga kanonkulor kunde gå så långt. I Sverige upprördes man mer av det som hände i Europa, Främre orienten och Afrika än av det som hände i Kina.

Japanerna hade i gamla tider isolerat sig från yttervärlden, men USA tvingade dem 1854 att öppna några hamnar för handel. Med det trängde den europeiska kulturen in i Japan, som utvecklade sig till en aggresiv stat och som expanderade mot Korea, Kina och Ryssland. Kina hade också isolerat sig men måste l839-1842 öppna hamnar för handel. Inre strider i Kina ledde till att kejsaren avsattes och landet blev en republik 1912.

Under första världskriget gick Japan som nämnts med på de allierades sida, och Kina förklarade Tyskland krig, något som dock p g a avståndet inte rnedförde några krigshandlingar dem emellan. Kina och Japan var fiender men stod båda på de allierades sida, frederna efter kriget bar spår efter detta.

Den kinesiska nya republiken kunde inte hållas samman utan det uppstod stridigheter mellan olika krigsherrar. Kinas kommunistiska parti kom till i början av 20-talet med Mau Tse-tung som ledare. Partiet samarbetade till en börian med Kuomintangpartiet, men de kom att bli fiender. Om herraväldet i Kina utvecklades strider mellan kommunisterna med Mau och Chiang Kai-shek som företrädde kuomintangpartiet

Hitler gjorde 1936 överenskommelser med Japan om samarbete, vilket resulterade i att Japan 1937 började stora militäroperationer som siktade till att erövra hela Kina. Inom några år hade Japan ockuperat stora områden av Kina. Chiang fick lämna sina områden. Mao och kommunisterna förde gerillakrig mot japarerna. Organiserat samarbete mellan de två kinesiska grupperna mot den gemensamma fienden Japan förekom inte och de västerländska makterna protesterade bara lamt mot Japans intrång i Kina.

Andra världskriget

Det andra världskriget bröt ut hösten 1939 sedan Hitler efter hotfulla manipulationer tagit Österrike och Tjeckoslovakien "under sitt beskydd" som han sade. Fransmän och engelsmän under ledning av brittiske premiärministern N Chamberlain försökte hindra det på diplomatisk väg, men gav efter. Det var när Hitler sedan gav sig in i Polen för att erövra det som kriget kom. Dessförinnan hade han i all hast träffat en överenskomlelse med Stalin, som innebar att de två skulle samarbeta. I en hemlig del gjorde man upp om att Stalin skulle "få" Finland, Estland, Lettland och en del av Polen, och Hitler "få" Litauen och en annan del av Polen.

Ett par dar efter det tyskarna börjat krig mot Polen förklarade England och Frankrike krig mot Tyskland. Men Polen krossades snart och delades upp mellan Tyskland och Sovjetunionen. På Tysklands västfront kom kriget igång med till en början relativt små strider.

I slutet av 1939 angreps Finland av Sovjetunionen, som fått nekande svar från finnarna på en begäran om att få anlägga militärbaser i Finland. Detta krig tog slut våren 1940, har kallats "vinterkriget" och Finland fick avträda vissa områden till Sovjetunionen.

I de baltiska staterna fick Sovjetunionen anlägga baser och efter vissa nyval till de baltiska staternas parlament begärde de att få bli sovjetiska delrepubliker.

Den 9 april 1940 ockuperade tyskarna Danmark och Norge, som bara kunde kapitulera. Den 10 april bröt tyskarna in över Holland, Belgien och Luxemburg, som efter några dagar kapitulerade. Tyskarna fortsatte in i Frankrike, och Italien trädde in i kriget på Tysklands sida. Frankrike måste kapitulera i juni 1940. Norra halva Frankrike besattes av tyskarna medan den södra halvan avrustades och administrerades av den då 84-årige marskalken Petain som ledare för en regering i Vichy. Franske generalen Charles de Gaulle ledde en fransk motståndsrörelse från England.

I England avgick Chamberlain våren 1940 och efterträddes av Winston Churchill, som sedan ledde kriget och som förklarade att han inte hade något annat att bjuda på än blod, svett och tårar.

Hitlers önskan var att erövra England för att sedan ta Sovjetunionen. Trots omfattande luft- och sjökrig gick det inte att ta England. Mussolini satte igång krig i sydöstra Europa och Nordafrika och Hitler måste hjälpa till med det. Med Japan träffade Tyskland-Italien överenskommelser som gick ut på att Japan skulle få dominera i Östasien sedan axelmakterna erövrat världen.

I juni 1941 började Hitler krig mot Sovjetunionen med en fälttågsplan som gick under kodnamnet Barbarossa, han tänkte sig att Leningrad och Moskva skulle vara hans inom några månader. Men det gick inte som han tänkt sig.

Finland kom med i kriget på Tysklands sida mot Sovjetunionen i ett krig som kallas "fortsättningskriget" och som för Finlands del tog slut 1944.

Japıanerna utnyttjade Hitlers framgångar till att stärka sin ställning i Östasien. Japanerna bombade USAs flottbas Pearl Harbor på Hawaii den 7 dec 1941 och det medförde att USA kom med i kriget på Englands och Sovjetunionens sida. President i USA var F D Roosevelt.

Med kriget mellan Tyskland och Sovjetunionen och kriget mellan Japan och USA ingick andra världskriget i ett skede nummer två med krigsaktiviteter över stora delar av världen.

I skede nummer tre, som började under 1943 vände krigslyckan för Tyskland-Italien-Japan så att kriget på det hela taget tilll slut 1945 vanns av de allierade

Under skedena två och tre förekom omfattande strider i Stilla havet och Östasien främst mellan USA-styrkor och japaner. 1943 möttes Stalin, Roosevelt och Churchill i Teheran och diskuterade krigsstrategi och hur det borde bli sedan de allierade vunnit. I Europa ansattes Tyskland-Italien från Sovjetunionen och från Nordafrika , och den 6

juni 1944 landsteg de allierade på franska kusten i Normandie under» general Eisenhowers befäl.

I början på 1945 träffades till ett andra möte Stalin, Roosevelt och Churchilli i Jalta på Krim, och man gjorde överenskommelser om framtiden, bl a diskuterades kampen mot Japan. Roosevelt dog snart därefter av sjukdom och efterträddes av vicepresidenten Harry S Truman.

I Eururopa trängde de allierade allt närmare Berlin som var Tysklands hjärta. Hitler vistades där i en underjordisk bunker och begick självmord den 30 april 1945. Mussoini likviderades av italienska partisaner några dagar därefter och efter ytterligare några dagar följde en formell allmän tysk kapitulation.

I Fjärran Östern fortsatte dock striderna och för att få ett snabbt slut på kriget beordrade Truman i augusti 1945 två atombomber över Hirochima och Nagasaki i Japan, med så omfattande förstörelse att Japan efter några dagar kapitulerade. Den i Japan upprättade ockupationsförvaltningen fick den amerikanske generalen MacArthur som chef.

Det andra˜ världskriget kostade mycket i döda och skadade människor och i materiell förstörelse. Antalet stupade militärer har beräknats till 6 miljoner för Sovjetunionen, 2,25 för Tyskland, 1,2 för Japan och för Frankrike, Jugoslavier, Brittiska samväldet och USA vardera om kring 0,3 miljoner. Antalet civila som fick sätta livet till har beräkrats till 15 miljoner för Sovjetunionen, 5,7 för Polen, 0,35 för Tyskland, 1,4 för Jugoslavien, 0,45 för Frankrike och 0,4 för Ungern, detta inklusive judar som dödats av nazisterna. Den materiella förstörelsen var störst i Sovjetunionen, där går kampen på östfronten under beteckningen "det stora fosterländska kriget".

I Europa blev efter kriget staterna och deras gränser i stort sett som 1938 före kriget, med några undantag. Finland fick ungefär 1940 års gränser. De tre baltisk staterna blev republiker i Sovjetunionen. Polen flyttades västerut. Rumänien fick lämna en del till Sovjet. Italien blev republik. Tyskland sattes under förvaltning av Frankrike-England-UÚSA och Sovjetunionen som vardera fick vissa zoner.

Island som var självständigt kungarike med kungagemenskap med Danmark från 1918 blev självständig republik 1944.

Atombomberna 1945

Andra världskriget tog snabbt slut som en följd av de två atombomberna över Japan i augusti 1945. Man kan nog våga påstå, att de två bomberna inledde en ny epok i världshistorien.

De praktiska möjligheterna att göra en atombomb blev klara en kort tid före krigsutbrottet 1939 då forskare i ett laboratorium i liten skala kunde konstatera att en klyvning av uranatomer ägt rum sedan atomerna bombarderats med neutroner. Man insåg att det frigjordes neutroner vid klyvningen och att dessa skulle kunna klyva ytterligare atomer varvid ännu mer neutroner frigjordes som skulle kunna klyva atomer i en kedjereaktion. Detta var intressant därför att vid klyvningen av varje aton frigjordes energi, som vid en kedjereaktion skulle uppgå till mycket stora mängder.

När sedan kriget kom igång satte forskare igång med att försöka göra atombomber. Den första uppgiften gällde att få fram uran av lämplig sort, viIket inte var så enkelt. Den uransort som lättast kan klyvas, uran 235, finns vanligen bara till en knapp procent i det uran som finns i naturen.

Efter 1940 hölls atombombsforskningn hemlig. Hur det gick till har blivit känt först efter 1945. 1943 koncentrerades allt arbete med bomben till USA och i en öken där gjordes i juli 1945 det första provet med en bomb, en explosion av aldrig tidigare skådat slag. Den› 6 och 9 augusti 1945 fälldes bomberna över Japan.

Världen under efterkrigstiden efter andra världskriget

Vid krigsslutet efter andra världskriget kunde man konstatera att rangordningen bland världens ledande makter ändrats sedan före kriget, nu framstod USA och Sovjetunionen som de mäktigaste, och USA, som före kriget inte velat blanda sig i världspolitiken, blev den ledande västmakten. Sovjetunionens krigsmakt hade under kriget byggts upp kraftigt med hjälp från USA. Storbritannien och Frankrike hade 1945 kvar sina kolonier men förlorade snart greppet om dem, de två imperiemakternas ekonomier var nergångna.

Under efterkrigstiden har kolonierna nästan helt frigjort sig från moderländerna och bildat självständiga stater. I kolonier lever 1990 i runda tal bara 10 miljoner personer. Antalet självständiga stater ca 170.

Under processerna med koloniernas frigörelser har inom och mellan de olika länderna ofta förekommit kamp och strider mellan olika grupper som önskat olika slags samhällssystem. Två system som stått emot varandra har bland andra system varit extrema kommunistiska system som i Sovjeturionen och kapitalistiska system som i USA. Denna kamp har också på olika sätt försiggått i de gamla självständiga staterna.

Världspolitiken har sedan några år efter andra världskriget präglats av motsättningar mellan ”supermakterna” USA och Sovjetunionen och de samhällssystem de representerar. Spänningen mellan de två systemen har tagit sig uttryck bl a i en gränslinje i Europa mellan väst- och östmakter och i enorma krigsmakter och krigsförberedelser på båda sidorna.

Många ansträngningar har under årens lopp gjorts för att minska spänningen mellan de två sidorna och minska krigsmaskinerierna. Systemet i Sovjetunionen och öststaterna har såsmåningom undergått en förändring, som 1989-1990 lett till begynnande sönderfall för det kommunistiska system som byggdes upp av Stalin under mellankrigstiden och som fått karaktär av visst monopol för det kommunistiska partiet, maktfullkomlig partiapparat och centraldirigerad varuprocuktion och varufördelning.

I de östeuropeiska staterna mellan Sovjetunionen och de västorienterade staterna har 1989-1990 gjorts tämligen fredliga revolutioner med förändringar i riktning till väststaternas kapitalistiska system. B1 a har Östtyskland 1990 upphört och uppgått i Västtyskland.

Under 1990 har också träffats avtal mellan väst och öst om minskning av krigsmedel. I Sovjetunionen har 1989-1990 synts tydliga strävanden dels att göra samhällssystemet mer demokratiskt, varvid kommunistpartiet mist sin politiska monopolställning, dels att göra systemen för varuproduktion och varufördelning mer lika dem i kapitalistsystemen där produktion och fördelning som grundprinöcip sker med hjälp av s k marknadskrafter, som dock tuktas av statliga regleringar och internationella överenskommelser av många slag.

I det följande görs en relativt kort genomgång av utvecklingen i världen under efterkrigstiden varvid mest bara noteras förhållanden kring statsbildringar och förekomst av revolutioner o d. Någon närmare genomgång av de många ländernas olika samhällssystem och levnadsvillkor görs inte och utvecklingen förs vanligen fram bara till mitten av l980-talet, undantagsvis längre. Avsikten med redovisningen är att den ska ge en allmän bakgrund så att det kan bli lättare att förstå de stora långsiktiga dragen i utvecklingen, och så att det ska bli lättare att fundera ut hur framtiden bör byggas.

Utgångsläget för framtidsbyggandet är att det 1990 finns ca 170 stater (unioner som USA och Sovietunionen räknas som vardera en stat) och att problemet är hur de kan och bör förbättra förîhållandena inom staterna och hur de kan och bör förbättra relationerna mellan staterna. Genomgången antyder att det finns mycket som borde förändras inom staterna och de förändringarna torde inte kunna ske utan förbättringar i många avseenden mellan staterna.

Det problem staterna har gemensamt är hur man ska kunna åstadkomma en bättre välfärdsfördelning och hur höja den genomsnittliga

välfärdsnivån. Somliga menar att de två delproblemen strider mot varandra. Man talar i det sammanhanget om "tillväxt" och "fördelning" och menar att ökad tillväxt måste ske på fördelningens bekostnad. Det kan ses som en huvuduppgift för de yngsta generationerna att bevisa att förbättring av välfärdsfördelningen väl kan kombineras med tillväxt. All erfarenhet visar att stora skillnader i levnadsvillkor i ett land ger upphov till konflikter som i svåra fall blir blodiga revolutioner med otrygghet och lidande. Stora sk§illnader mellan länder kan leda till krig.

Världens befolkning är 1990 ca 5 miljarder och världens stater har då en genomsnittlig befolkning på ca 30 miljoner. Räknar man bort USA, Sovjeturlionen, Kina och Indien, som tillsammans har drygt halva jordens befolkning, blir genomsnittet för övriga stater ca 16 miljoner

Krig är dyrt. FN-alliansen i kriget mot Irak i januari 1991 sägs kosta tre miljarder kr per dag. Med Iraks kostnader blir det ca fem. Ansvar för kriget har Irak med ca15 miljoner invånare, de bör betala, och det blir ca 300 kr per person och dag. För en familj på 3 personer blir kostnaden ca l00 000 kr för ett tremånaderskrig. Pengarna borde kunna användas på ett bättre sätt.

Förenta Nationerna, FN, bildades i juni 1945 redan före krigsslutet av länder som deltagit i kriget mot Tyskland-Italien-Japan. Det blev sedan möjligt för andra stater att ansluta sig. Sverige anslöt sig 1946. 1990 är nästan alla stater med i FN. Vid mitten av 80-talet stod följande utanför: Andorra, Kiribati, Liechtenstein, Monaco, Nauru, San Marino, Schweiz, Sydkorea och Nordkorea. Taiwan, Tonga, Vatikanstaten och Västsahara, representerande ca 60 miljoner personer i Korea och för övrigt ca 7 miljoner.

FNs grundläggande organ är Generalförsamlingen, där varje medlemsstat har en röst. Vid sidan och under den finns andra organ bland vilka Säkerhetsrådet vakar över freden i världen och Ekonomiska och sociala rådet vakar över levnadsförhållanden och mänskliga rättigheter. FNs sekretariat är det verkställande organet och har i ledningen FNs generalsekreterare.

När FN bildades var huvudsyftet att trygga freden och med hänsyn till det är Säkerhetsrådet det viktigaste organet, det har fem permanenta medlemmar med vetorätt, USA, Sovjetunionen, Storbritannien, Frankrike och Kina samt ett antal representanter för andra stater som väljs av Generalförsamlingen för två år, i början va«r det sex st ‚senare ändrat till tio. Avsikten med Säkerhetsrådet var att det skulle kunna tvinga förbundsmedlemmarna att medverka i atgärder, även militära, mot en angriparstat, om det behövdes för fredens skull.

Vid krigsslutet upptäcktes att nazisterna, som många år förföljt judar, hade särskilda förintelseanstalter för judar och att miljontals judar avlivats. Mängder av utmärglade judar som ännu var i livet kunde räddas. De uppdagade förhållardena väckte den civiliserade världens avsky. Judarna var sedan något århundrade e kr ett folk utan land. Genom FNs insatser kunde judarna ett par år efter kriget bilda staten Israel i Palestina.

I Nürnberg inrättade USA, Sovjeturionen, Frankrike och Storbritannien efter kriget en militärdomstol där man dömde ledande personer i Hitlerregimen för krigsförbrytelser och för brott mot freden och humaniteten. I den första rättegången dömdes 1946 24 st åtalade, de mest ledande, 11 st, till döden genom hängning ocßh resten till fängelsestraff eller frikändes Bland de dödsdömda var Göring, men han undgick hängningen genom att begå sjävmord. Sedan följde flera rättegångar.

Efter kriget sattes Tyskland under förvaltning av England, Frankrike, USA och Sovjetunionen, som vardera fick vissa zoner. Berlin låg i den sovjetiska zonen ca 15 mil från västmaktszonerna och förvaltades i zoner av de fyra makterna. För att västmakterra skulle kunna komma till Berlin överenskoms om vissa transportleder för dem genom sovjetzonen. Förvaltningen skulle ske tills man kommit överens om någon mer permanent ordning .

Sovjetunionen kom att dominera de östeuropeiska staterna mer än västmakterna tänkt sig, där bildades folkrepubliker med kommunistiskt styre av sovjetisk modell. Detta och annat ledde till minskad enighet mellan Sovjetunionen och västmakterna, som 1946 menade att

Sovjetunionen och de östliga folkrepublikerna dragit ned en "järnridå" mot västmakterna. Det "kalla kriget" började.

De krigförande staterna i Europa blev av kriget försvagade ekonomiskt sett. USA-presidenten Truman och hans utrikesminister George Marshall fann det nödvändigt att hjälpa dem och det tillkom hjälp enligt en plan 1947 som kallats Marshallplanen. Sovjetunionen och de andra öststaterna erbjöds hjälp men avböjde. Hjälpen kom därför att gälla bara de västeuropeiska staterna. För distribution av hjälpen bildades 1948 organisationen OEEC, som sedan 1961 ombildades till OECD, Organization for Economic Cooperation and Development, ett rådgivande och utredande organ i ekonomiska frågor, gemensamt för de europeiska staterna utom östblocket samt USA, Kanada, Japan, Australien och Nya Zeeland, säte i Paris.

Sovjetunionen och öststaterna bildade 1947 en propagandaorganisation Kominform som bl a ville visa att USA kom med sin hjälp bara för att stärka sin egen maktställning, USA var ett ho«t mot kommunismen menade de och så var det ju också. Bland öststaterna ville Jugoslavien under ledning av Tito, fastän kommunistiskt, inte underordna sig Sovjetunionen och utstöttes 1948 ur Kominform. Jugoslavien behöll sedan sin självständiga attityd gentemot Sovjetunionen. Kominform upphörde 1956.

Under 1948 ville västmakterna av sina zoner göra en egen stat "Västtyskland". Sovjetunionen ogillade detta och stängde av västmakternas vägar till Berlin. De kunde dock försörja Berlin luftvägen och "berlinblockaden" upphörde 1949. En bestående konflikt mellan Sovjetunionen och västmakterna var etablerad.

Det var klart att väststaterna och öststaterna åtminstone tillsvidare måste gå skilda vägar. För fredligt internationellt samarbete bildades 1949 Europarådet av Storbritannien, Frankrike, Belgien, Holland, Luxemburg, Italien, Irland, Danmark, Norge och Sverige. Senare har tillkommit resterande västeuropeiska stater samt bl a Grekland och Turkiet.

…1949 bildades Förbunds republiken Tyskland (BRD Västtyskland) och Tyska demokratiska republiken (DDR Österrtyskland). Västtyskland kom med i Europarådet. 1948 bildades GATT, "allmänna avtal om tullar och handel" för att främja internationell handel. För viss samordning av kol- och stålprodukter bildades 1951 kol- och stålunionen mellar Frankrike, Beneluxländerna, Västtyskland och Italien.

Atlantpakten, ur vilken sedan bildades militärorgarisationen NATO, bildades 1949 av USA, Kanada, Storbritannien, Frankrike, Benelux, Italien, Portugal, Danmark och Norge. Som en motvikt bildade öststaterna Warzavapakten, 1955. I NATO har senare tilIkommit Island, Grekland, Turkiet, Västtyskland och Spanien. Frankrike lämnade det militära samarbetet 1966 men kvarstår i atlantpakten.

De sex staterna i kol- och stålunionen gjorde 1957 det s k romfördraget som sedan låg till grund för organisationen EEC för europeisk ekonomisk gemenskap, i kraft 1958. 1959 bildades organisationen EFTA av Storbritannien, Danmark, Norge, Sverige, Österrike, Schweiz och Portugal, Finland associerades 1961, för samarbete ungefär motsvarande EEC.

1963 slogs kol- och stålunionen ihop med EEC till EG, Europeiska gemenskapen. In i EG har senare inträtt Storbritannien, Irland och Danmark 1973, Grekland 8l, Spanier och Portugal. Inträde i EG innebar i förekommande fall utträde ur EFTA. EG har ett antal delorgan: kommission och ministerråd i Brüssel, parlamert och domstol i Luxemburg. Frågan om huruvida Sverige ska söka medlemsskap i EG eller ej har diskuterats länge och särdeles intensivt efter slutet av 1980-talet. Konsçekvenserna av medlemsskap är många och stora och 1990 otydliga. (1995 Sverige blev medlem av europeiska unionen 1995).

Josef Stalin dog 1953 och många i världen drog en lättnadens suck. Hans styre övertogs av en samling höga befattningshavare av vilka Nikita Crusjtjev såsmåningom blev den ledande. Han kritiserade personkulten kring Stalin och inledde en "avstalinisering" och medverkade till en något mjukare Sovjetisk utrikespolitik.

Stalins död ingav förhoppningar inom öststaterna om ett mänskligare styre. Arbetare i Östberlin strejkade och demonstrerade1953 men det slogs ned med hjälp av ryska stridsvagnar. I Polen hände

något liknande. I Ungern kom det 1956 till en stor revolution som dock slogs ned av ryska trupper. En liknande resning som också slogs tillbaka ägde rum i Tjeckoslovakien 1968,

Det sovjetiska samhällssystemet medförde att människor i öststaterra gärna ville flytta till Västeuropa, men öststaterna hindrade det genom utreseförbud och gränskontroller. I Berlin byggdes 196l mellan väst- och östzonerna en stor mur, "Berlinmuren", som varit föremål för hat och som snabbt revs 1990.

Andra världskriget fick ett snabbt slut genom atombombsinsatserna 1945. Det var första gången atombomber användes och under hela efterkrigstiden har legat ett hot om att atombomber skulle kunna användas igen. USA och Sovjetunionen byggde upp sina atombombs-kapaciteter till÷ enorma nivåer och gjorde vätebomber som var ännu värre än de första.

Supermakterna tävlade inom rymdtekniken och Sovjet skickade 1957 upp den första satelliten, Sputnik I, och Sputnik II med hunden Laika, USA skickade upp en satellit några månader senare. Bl a med hjälp av rön inom detta teknikområde utvecklade supermakterna nya vapen och vapensystem. De byggde ubåtar som från undervattensläge kunda avfyra atombomber, byggde roboter och raketer som kunde skickas mellan kontinenterna, för försvar byggdes antirobotar etc etc. Med strategiska vapen, som används över stora avstånd, till skillnad från taktiska för närstrid, höll supermakterna en "terrorbalans". Började ena sidan med atomkrig skulle andra sidan genast fortsätta och hela vårlden kunde läggas i ruiner.

En värld i ruiner var till nytta för ingen och det blev klart att det var nödvändigt att avbryta kapprustningen och istället rusta ned. Efter kriser i samband med berlinmurens byggande 1961 och cubakrisîen 1962, som redovisas mer i det följande, upprättades 1963 en direkt telefonförbindelse mellan makthavarna i Washington och Moskva. Supermakterna förstod, att fredlig samlevnad måste etableras.

Nedrustningskonferenser hölls på 50-talet och1958 slutade super-makterna med kärvapenprov ovan jord, 1968 ingicks ett formellt avtal om stopp för kärvapenprov, som undertecknades även av andra, bl a Sverige, men inte av Frankrike och Kina. Frankrike gjorde sitt första atombombsprov i Sahara 1960, Kina 1964. 1968 ingicks ett avtal som skulle förhindra spridning av kärnvapen till nya stater. 1972 ingicks ett avtal SALT nr 1 mellan USA och Sovjetunionen om vapenbegräns-ning, senare följt av ytterligare avtal.

1975 hölls en säkerhetskonferens i Helsingfors med stort antal deltagare, bl a supermakterna, man kom bl a överens om att man inte skulle använda våld mot vararldra och att eventuella justeringar av statsgränser som bildats efter andra världskriget kunde ändras bara med fredliga medel.

I Spanien dog ledaren Franco 1975. Landet blev en demokratisk snäll monarki. I Portugal störtades diktaturregimen 1974 och landet blev en modern demokrati.

Grekland hade 1967 inre problem och militärer gjorde en kupp och införde diktatur. Kungen gjorde en misslyckat motkupp och måste fly landet. Makthavarna störtades 1973 av andra militärer, som hade ut-rikeskonflikter med Turkiet om Cypern och nödgades uppge sitt styre 1974. Efter folkomröstning och val återinfördes demokratin, men monarken avskaffades och Grekland blev en respektabel republik.

I Polen inleddes 1980 en revolt mot regimen genom en strejk, som till ledare fick Lech Walesa, senare fredspristagare och 1990 vald till landets president. Rumäniens makthavare Ceausescu avrättades julen 1989.

Asien

Utvecklingen i Asien under efterkrigs tiden har präglats av konflikterna kring Israel, koloniernas frigörelser och problem i de nya självständiga staterna samt utvecklingen i Kina med den kinesiska kommunismens utveckling och Japan med den kapitalistiska utvecklingen som gjort Japan till en ekonomisk stormakt.

Främre Orienten/mellanöstern

Syrien och Libanon, som efter första världskriget ställdes under fransk förvaltning, blev självständiga 1941-1944, och därmed var alla stater i Främre Orienten självständiga utom Palestina och några småstater i sydost på arabiska halvön som stod under engelskt inflytande och som kan räknas sorn självständiga från 1971.

Cypern, förvaltad av Storbritannien sedan 1925, blev 1960 den självständiga republiken Cypern med grekcypriotiske ärkebiskopen Makarios som förste president. Tvister mellan öns grekiska och turkiska befolkningar och mellan Grekland och Turkiet har därefter orsakat svåra konflikter. Makarios sörtades 1974 men återkom snart till makten. Han dog 1977.

Som ett samarbetsorgan mellan fria och halvfria arabstater bildades 1945 Arabförbundet, antalet medlemmar har sedan ökat och är 1990 ca ett dussin stater på den arabiska halvön upp till och med Syrien och Irak och ca ett halvdussin i norra Afrika utefter Medelhavet och Rödda havet. PLO, en organisation för palestiniers rätt till eget land, bildades 1964, av Arabförbundet erkänt som palestiniernas representant, är också med i förbundet. PLO-ledare har länge varit Yasir Arafat.

Israel och Palestina.

Palestina förvaltades sedan första världskriget av Storbritannien. Britterna ville efter andra världskriget frånträda och FN utarbetade och antog 1947 ett förslag om landets delning i ett judiskt och ett palestinsk område. Arabiska och islamska stater reserverade sig mot FN-beslutet.

När den brittiska förvaltningen upphörde 1948 utropade den judiska befolkningen i Palestina FN-planens judiska områden som republiken Israel. Kringliggande arabstater och Irak ogillade det och angrep den stat Israel menade sig ha bildat. Stora strider utkämpades. FN lyckades 1949 skilja de stridande åt. Medlare var en tid svensken Folke Bernadotte, som mördades av judar under medlingsförsök. Många arabiska palestinier som bodde i områden som blev judiska flydde mot öster och norr och har åstadkommit ett betydande flykting-problem för palestinier utan eget land. Trots allt fick judarna ett område som i stort sett hade FNs välsignelse, men som inte godtogs av araberna. Israel har mottagit många judiska invandrare och blivit med-lem i FN.

Israel har efter 1949 varit centrum för otaliga konflikter. Israel var inblandat i den s k suezkrisen 1956. I det òs k sexdagarskriget 1967, som började av Israel efter vissa attacker utifrån, tog Israel delar av Palestina som inte ingick i 1948 års Israel samt från Egypten Sinaihalvön. Efter sexdagarskriget antog FN en resolution 22 nov 1967: de israeliska trupperna skulle dras tillbaka från “områden som ockuperades under den senaste konflikten”, men resolutionen krävde ock-så erkännande av “alla inom området belägna staters suveränitet, territoriella integritet, politiska oberoende och rätt att leva i fred inom säkra och erkända gränser” .

I det s k oktoberkriget 1973, som började av Egypten och Syrien, stärktes araberna ställning och Israel drog sig senare bort från Sinai. En fred med Egypten kom till 1979, men löste inte problemen.

Syrien och Libanon.

I det nya självständiga Syrien rådde stora inre motsättningar, politiska, sociala och religiösa. Krig och konflikter har präglat utrikespolitiken hela efter krigstiden, Israel har varit huvudfiender. Syrien har engagerat sig i strider i Libanon, där 1975 bröt ut ett inbördeskrig p g a motsättningar, framför allt mellan kristna och muslimer, som är ungefär lika många till antalet där. Det finns i området många typer av religioner som anses ha traditioner ända från korstågstiden. De inre

motsättningarna i Libanon har kombinerats med konflikter med Israel bl a 1978 då Israel trängde in. Många palestinier har flytt in i Libanon. PL0 hade en tid högkvarter där och attackerade Israel därifrån, där är stora skador

Jordan, Saudiarabien och småstaterna.

Jordanien är ett kungarike med kung Hussein som regent sedan 1952.Han har under efterkrigtiden varit en politisk balanskonstnär, med viss västorientering. Jordanien kan ses som demokratiskt i europeisk mening medan de andra arabstaterna mest regeras på andra sätt.

Oljeförekomsterna i Främre Orienten har under efterkrigstiden i hög grad påverkat utvecklingen. På arabiska halvön finns 1990 följande självständiga stater Syrien, Libanon, Irak Kuwait, Israel, Jordanien, Saudiarabien, i öster Bahrain, Qatar, Förenade arabemiraten och i söder Oman (Muskat och Cman), Sydjemen (Demokratiska folkrepubliken Jemen) och Nordjemen (Arabrepubliken Jemen). Saudiarabien och småstaterna har i de flesta fall en gammal monarkistisk styrelseform, ett undantag är Sydjemen. I Saudiarabien ligger muslimernas heliga städer Mecka och Medina.

Irak och Iran. Kurder

Irak blev självständigt 1932 och var ett kungarike till 1958 då det efter en kupp blev republik. Saddam Hussein blev president och ordförande i revolutionsrådet 1979. En fjärdedel av befolkningen, i norr, är kurder som komplicerat de inre förhållandena, de vill göra sig fria från Irak. Kurder finns också i stora områden i Turkiet, där de förföljs, och i Iran där de kämpar. Kurderna är ett folk som vill ha en egen stat, Kurdistan, men inte kunnat astadkomma det.

I Persien, som numera kallas Iran, härskade schahen av Iran till 1979 då han tvingades gå i landsflykt och dog 1980. Han förde ett auktoritärt styre som var inriktat på modernisering av landet men också medförde sociala orättvisor. Sedan han tvingades iväg kom en regim ledd av den tidigare landsflyktige religiöse ledaren ayatollah Khomeni. Hans styre byggde på fundamentalistisk, dogmatisk tilllämpning av Koranen och lär knappast ha förbättrat de sociala förhållandena i landet. Han dog i slutet av 1980-talet, efterträdarna har gått i samma spår. En författare på de brittiska öarna, som kommenterat några rader i Koranen, har av den iranska regimen dömts till döden, med rätt för varje rättrogen muslim att slå ihjäl honom.

Mot Iran startade lrak 1980 ett stort krig som pågick till 1988 med stora förluster för båda sidorna men för övrigt utan några tydliga praktiska resultat.

Hösten 1990 invaderades Kuwait av Irak vilket väckte protester världen över, både i övriga arabstater och i Sovjetunionen, Kina och västmakterna. Diplomatiska försök att få Irak att dra sig tillbaka från Kuwait misslyckades. I en FN-resolution gavs Irak en frist till mitten av januari 1991, därefter kunde våld användas för att tvinga Irak tillbaka. En allians med USA i spetsen öppnade krig mot Irak någon dag efter det tids fristen gått ut, kanske dittills den största händelsen i krigshistorien efter andra världskriget.

Främre Orienten/mellanöstern 1991

FN-alliansens krig mot Irak pågick i sex veckor och slutade när Kuwait återtagits från Irak. Irak ålades betala skadestånd, förstöra vapen mm. Saddam Hussein stod kvar som makthavare i Irak trots försök att störta honom.

Situatuonen för kurderna i norra Irak försämrades.

Efter kriget kom igång förhandlingar mellan Israel och araber/palestinier om deras konflikter, främst genom påverkan från USA.

(De stora höga dubbelbyggnaderna i New York rasade ihop 11 september 2001 efter terroristanfall med kapade flygplan. Sedan har USA startat krig mot Irak och Saddam Hussein tagits tillfånga. Irak har fått en ny regering, men oroligheterna där är inte slut 2005)

Asien bortom Iran

De engelska kolonierna.

I engelsmännens indiska kolonier fanns inre motsäättningar mellan olika grupper, framför allt mellan muslimer och hinduismanhängare. Sedan engelsmännen bestämt sig för att lämna Indien fritt delades landet 1947 i två stater med viss anknytning till Storbritannien,1ndiska unionen (Indien) med övervägande hinduer och Pakistan med övervägande muslimer. Helt självständiga republiker blev de 1950. Frigörelseprocesserna irnehöll många konflikter Det självständiga Indiens förste ledare blev Nehru. Senare ledes landet periodvis av hans dotter Indira Gandhi, som mördades 1984. Därefter har hennes son Rajiv Gandhi stundtals haft makten.

Pakistan kom att bestå av två delar 150 mil från varandra, Västpakistan och Östpakistan, med många olikheter, bl a ifråga om språk. Efter inbördeskrig 1968 och ett krig 1971 mellan Indien och Pakistan, som förlorades av Pakistan, blev Östpakistan en egen självständig stat, Bangladech, som därefter haft många inre konflikter. Bangladech är landet som ofta drabbas av översvämningskatastrofer

Storbritanniens koloni Burma blev självständig 1948, likaså Ceylon, där staten sedan 1972 heter Sri Lanka. Siam var självständigt, men har efter kriget bytt namn till Thailand. I gränstrakterna kring Burma och Thailand finns "den gyllene triangeln" med ett av världens största narkotikaproducerande områden.

Britternas kolonier på de ostindiska öarna blev självständiga efter långa konflikter, Malysia bildades där på 1960-talet. Singapore blev egen stat 1965.

De holländska kolonierna.

Större delen av de ostindiska öarna var nederländska/holländska kolonier. Holländarna var inte lika villiga som engelsmännen att lämna kolonierna, men efter många strider där bildades Indonesien 1949 som en självstandig stat, där de holländska delarna av Guinea inlemmandes först 1963.

De franska kolonierna.

Fransmännens kolonier i Asien, som de erövrade i slutet på l800-talet, "Franska Indokina", omfattade i stort sett 1990 års Vietnam, Laos och Kampuchea. I Vietnam uppträdde efter första världskriget rörelser som ville frigöra landet, det var Vietnams Kuomintang och Indokinas kommunistiska parti under ledning av Ho Chi Minh. Under 1930-talet gjorde de uppror som slogs ned av fransmännen. Under andra världskriget ockuperades Vietnam av japanerna och motståndsrörelserna slogs ihop till organisationen Viet Minh med Ho Chi Minh som ledare. När japarlerna kapitulerade proklamerade Ho Vietnams självständighet 1945. Frankrike ville inte släppa greppet om Vietnam och det blev krig där, som varade 1945-1954. Viet Minh blev en kommunistisk rörelse och fransmännen satte upp en antikommunistisk regim i Saigon. Kriget spred sig till Laos och Kambodja (Kampuchea). Resultatet blev såsmåningom att det 1954-1956 bildades två delar, det kommunistiska Nordvietnam och det antikommunistiska Sydvietnam med 17:e breddgraden som gräns. Frankrike drog sig senare ur Sydvietnam och i stället kom, där USA som stöd.

USA menade att kommunismens utbredning borde hindras. Ur det utvecklades det stora vietnamkriget mellan Nordvietnam och Sydvietnam +USA, som pågick 1965-1975. USA lämnade landet 1973 efter att det i stor utsträckning förstörts med bomber och andra stridsmedel. Antalet dödade och skadade var mycket stort på båda sidor. USA förlorade i döda många tiotusental. Vietnam blev 1976 en självständig republik med kommunistisk regim.

Laos och Kambodja, numera Kampuchea, blev självständiga ungefär samtidigt efter komplicerade och svårartade konflikter, som ännu 1990 inte är avslutade. I Kampuchea togs 1975 makten av de s k röda khmererna, en extrem kommuniströrelse under ledning av Pol Pot. De har på ett grymt sätt försökt genomföra en samhällsomvandling och därvid enligt beräkningar dödat miljontals människor. 1979 besattes landet av Vietnam. Prins Sihanouk, som avsates 1970, har försökt få ordning där.

Kina.

Sovjetunionen erkände 1945 kuomintangledaren Chiang Kai-shek som Kinas ledare och alltså inte kommunistledaren Mau Tse-tung, vilken inte följde direktiven från världskommunismens ledare Stalin. De gamla striderna mellan Kuomintang och kommunisterna fortsatte efter 1945 och 1948-1949 utkämpades dem emellan ett stort fältslag, där Chiang Kai-shek förlorade. Han begav sig till ön Taiwan (Formosa) och blev president i en regim som gjorde anspråk på att representera hela Kina. I det stora Kina på fastlandet grundade Mao 1949 Folkrepubliken Kina med Peking som huvudstad. Kinas plats i FN, i generalförsamlingen och i säkerhetsrådet, besattes av Taiwan. Folkrepubliken Kina hindrades många år av USA att bli medlem av FN, men 1971 övertogs Kinas plats i FN av folkrepubliken.

I Maos Kina började en modernisering och industrialisering av landet. Motsättningarna mellan Kina och Sovjetunionen ökade.1964 provsprängde Kina sin första atombomb, 1967 sin första vätebomb. Åren 1966-1969 bedrev Mao en "kulturrevolution" en renlärighets-och utrensningskampanj som syftade till att utplåna som han menade borgerliga, kontrarevolutionära och revisionistiska tankar och vanor. Maos "lilla röda" bok var vägledande. Revolutionen avbröts av en partikongress 1969. USA-presidenten Nixon besökte Kina 1972 och gjorde vänskapliga överenskommelser med Mao, bl a som ett led i försöken att minska sovjetkommunismens maktställning.

1973 började "de fyras gäng" under ledning av Maos hustru försöka återinföra kulturrevolutionen, Mao var då gammal. De lyckades inte. Mao dog 1976 och därefter modifierades hans dogmatiska kommunistiska politik kraftigt. I det sammanhanget dömdes Maos änka i en rättegång för övergrepp under Maos tid. Det kinesiska samhället liberaliserades, men folket tycks ha gått för fort fram i liberal riktning för att passa makthavarna. Studenter m fl protesterade mot regimen bl a på Himmelska fridens torg 1989 och då slog regimen tillbaka med vapenmakt, något som fördömdes över hela världen.

Japan.

Japan var bland förlorarna i andra världskrigeget och ställdes under ledning av USA-generalen MacArthur. I Överenskommelser vid krigsslutet skulle bl a krigsförbrytare bestraffas, Japan demilitariseras och ombildas i demokratisk liberal riktning. Stora bank- och industrikoncerner skulle upplösas mm. Vissa delar av territorier som tidigare behärslats av japanerna skulle avträdas, bl a skulle Korea bli en egen självständig stat och vissa områden överlämnas till Sovjetunionen och USA. Kejsarinstitutionen fick vara kvar, men med starkt begränsad makt, styrelsen blev parlamentarisk. Såsmåningom avvecklades de amerikanska kontrollorgaren. Japan har efter svårigheter i början utvecklat sig till en av de ekonomiskt starkaste staterna i världen.

Korea, Filippinerna, Afghanistan mm.

Korea skulle bli en stat, men ockupationsförhållandena i slutet på kriget ledde till bildning av två stater med 38e breddgraden som gräns, Demokratiska folkrepubliken Korea i norr och Republiken Korea i söder. Nordkorea öppnade erövringskrig mot Sydkorea 1950 och FN med trupper från många länder, främst USA ställde sig på Sydkoreas sida. Det slutade 1953 med oförändrad gräns sedan Kina också varit med i kriget. Omkring 6 miljoner människor dödades i Kriget, varav ca 3,5 civila. Koreakriget skakade världen.

Filippinerna var USAs koloni fram till 1946 då där blev en självständig republik. Ferdinand Marcos blev president 1965, missbrukade grovt sin ställning för egen vinning, valdes bort 1986 och måste fly.

I Stilla havet har efter andra världskriget bildats ett antal relativt små självständiga stater. I bergstrakterna mellan Kina och Indien har förekommit konflikter och förändringar, bl a i Kashmir och i Tibet som kineserna ockuuperade1951. Tibets Dalailama flydde ur landet , 1959.

Afghanistan var en monarki, blev republik1973 och fick1978 en kommunistisk ledning som dock hade svårt hävda sig. Sovjetunionen sände in trupper i landet som hjälp till kommunisterna. Västmakterna protesterade och de sovjetiska trupperna drogs långt om länge tillbaka.

Afrika

I Afrika finns 1990 drygt 50 självständiga stater med drygt en halv miljard människor. I några små delar med anknytning till Frankrike och Storbritannien bor i runda tal en halv miljon. Före första världskriget,1914, fanns där två självständiga stater, Liberia och Etiopien. Under mellankrigstiden blev Egypten självständigt 1922, resten var kolonier knutna till europeicka stater. Afrikas stater har blivit självständiga huvudsakligen efter andra världskriget. l963 bildades av ett antal fria afrikastater utom Sydafrika organisationen OAU för samarbete.

Liberia bildades på 1800-talet som hem för frigivna amerikanska negerslavar. Etiopien kallades förr Abessinien och är en statsbildning med anor från forntiden. Kejsare i landet var Haile Selassie 1930-1936 och från 1941 tills han avsattes 1971, och landet blev republik.

Staten Sydafrika bildades l910 med anknytning till Storbritannien, fick större självständighet 1931 och blev helt självständig 1961. Situationen där har präglats av och präglas ännu 1990 av förhållandet mellan de vita makthavarna och den svarta befolkningen. De svarta är förtryckta och de vita är ovilliga till demokrati för alla och utjämning av levnadsvillkoren. Premiärministern Verwoerd mördades 1966. Åtskillnadspolitiken, apartheidspolitiken, som rör förhållandet vita-svarta, ogillas av en stor del av världen utan för Genom sanktioner och blockader o d har man försökt få makthavarna att ändra till förmån för de svarta. (Apartheidregimen upphörde och Nelson Mandelas blev president i Sydafrika 1994)

Egypten fick på senare tid viss självständighet inom det Osmanska riket, stod en tid urder engelskt inflytande men blev sjä1vstädndigt 1922, då med något inflytande från engelsmännen, något som dock senare försvunnit. Under 1953 gjordes en vänsterrevolution under ledning av överste Nasser, varvid den kung som fanns där tidigare avsattes och republik infördes. Nasser blev president 1954 och förstatligade 1956 Suezkanalen varvid Frankrike och England som hade intressen där började krig. FN kunde inte göra något åt det p g a Frankrikes och Englands vetorätt i säkerhetsrådet, men genom diplomatiska ingripariden från USA och Sovjetunionen avblåstes kriget, där ocksa Israel varit med. Den engelska premiärministern måste avgå. Hela förloppet går under beteckninger “Zuezkrisen”.

Den ekonomiska utvecklingen i Egypten fick uppsving genom ett väldigt dammbygge vid Assuan, där en stor sjö bildades och gamla stentempel sågades ned och sattes upp igen på högre nivå för att inte komma under vatten.

Egypten har varit och är part i Israels konflikter med omvärlden, bl a i sexdagarskriget 1967 och oktoberkriget 1973. 1977 försökte Egyptens president Sadat åstadkomma varaktig fred med Israel och fick bl a tala i Israels parlament, knesset, andra arabstater ogillade detta. Amerikanske presidenten Carter försökte medverka till fred och inbjöd Sadat och Israels premiärminister Begin till sitt sommarresidens, Camp David, varvid vissa men inte tillräckliga framgångar i fredssträvandena nåddes genom det s k Camp-David-avtalet. Sadat och Begin fick Nobels fredspris 1978. Ett fredsavtal mellan Eypten och Israel ingicks 1979, men det innbar inte slutet på konfllkterra, Sadat mördades 1981.

Libyen blev ett självständigt kungarike 1951, men där gjorde överste Kadaffi en statskupp 1969 och gjorde landet till republik med sig själv som ledare. Tunisien blev självständigt 1955 och Marocko 1956. Algeriet sågs av fransmännen som en del av Frankrike, men det blev ändå fritt 1962 efter ingrepp från franske presidenten de Gaulle och efter blodiga revolutioner ända sedan 1954.

De övriga kolonierna frigjorde sig på olika sätt och många gånger under svåra strider och revolutioner. Ghana bildades 1957, Nigeria 1960, Kongo 1960, Kenya 1963, Uganda 1962, Tanzania 1964, Malawi och Zambia 1964, Rhodesia 1965 och ändrade regim och blev 1980 Zimbabve, Mocambique och Angola 1975 etc etc. FNs generalsekreterare, svensken Dag Hammarskjöld, omkom i en flygolycka på väg till medlingssamtal i Kongo.

Utöver många politiska problem i Afrika finns problem med svält och fattigdom.

Amerika

Utvecklingen i Amerika har gått och går olika i USA-Kanada och Latinamerika, dvs Mexico och staterna söder därom.

USA och Kanada har uppstått ur engelska och franska kolonier, man talar engelska där och i Kanada delvis franska, den dominerande religionen är protestantisk kristendom, men det finns många katoliker, den s k ekonomiska utvecklingen är i världspersrektiv god.

De latinamerikanska staterna har bildats ur sparska och port ugisiska kolonier, rnan talar moderländernas språk, dominerande religion är romersk-katolsk kristendom och den ekonomiska utvecklingen där är fylld av svårigheter.

I vänsterevolutionen i Mexico åren kring första världskriget förstatligades naturrikedomar, vilket antyder att styrningsprinciperna där är annorlunda än i det privatkapitalistiska USA. Mexico var med i andra världskriget på de allierades sida, men styrelseskicken i USA och Mexico är för olika för att det ska råda fullständigt samförstånd dem emellan. Under efterkrigstiden tycks regimen i Mexico trots sin vänsterinriktning ha prioriterat snabb ekonomisk utveckling framför utjämning av levnadsvillkoren. Mexico City har blivit en av världens största städer med omfattande fattig slum kring lyxiga rikemansområden.

Åv de sydamerikanska staterna kom de flesta med i andra världskriget på de allierades sida, men som passiva deltagare utom Brasilien som medverkade i strider.

Efter kriget bildades för gemensamt uppträdande vid kriser, krigsfara och krig organisationen OAS för amerikanska stater, i vilken ingår stater både från Nord- och Sydamerika.

De latinamerikanska staterna blev självständiga huvudsakligen under l800-talet och hade i början av 1900-talet ofta ålderdomliga traditioner och samhällssystem. Statsgränserna är vanligen arv från kolonialtiden. Under efterkrigstiden har i dem förekommit många revolutioner som gått i olika riktningar, ibland åt vänster, ibland åt höger.

I Asien och Afrika har frigörelser från moderländerna, gränsdragningar och inre omvälvningar gått hand i hand. I Latinamerika finns ett tidsavstånd mella staternas frigörelser och efterkrigstidens inre omdaningar. De på l800-talet frigjorda staternas styrelseskick fick från början l800-talskarakRtär. Så hade t ex Brasilien en kejsare från 1822 till 1891 då landet blev republik med militärdiktatur. Slaveri avskaffades i Brasilien 1889 och vid andra världskrigets slut kan där ha funrits ännu levande frigivna slavar. Konflikterna i de latinamerikanska delarna av Amerika gäller i första hand de inre förhållandena, men i flera fall finns motsättringar i gränsfrågor. I början av 1930-talet fördes krig mellan Bolivia och Paraguay.

Nordamerikanska kapitalägare gjorde urder mellankrigstiden investeringar i de latinamerikanska länderna, i olja, gruvor industrier mm, som väckte viss ovilja där investeringarna gjordes. I Peru bildades på 1920-talet en organisation som ville samla indianska foIk till kamp mot USA-kapitalismen.

I Chile fanns på 1930-talet fascistisk makt och nazistsypatier. I Argentina beundrade på 1930-talet en del geneíraler och godsägare Mussolini. I Brasilien rådde en fascistisk diktatur från början av 1930-talet till 1945, men landet gick 1942 med i kriget på de allierades sida.

Under efterkrigstiden framträdde i flera latinamerikarlska länder vänsterradikala riktningar. För tiden fram till mitten av 1980-talet kan man notera bl a följande.

På Cuba gjordes 1959 en blodig revolution då Fidel Castro störtade en högerdiktatur och inrättade ett kommunistiskt styre. Han förstatligade bla mot obetydlig ersättning nordamerikansk egendom, vilket starkt ogillades av USA. USA försökte invadera Cuba 1961 i Grisbukten men misslyckades. USAs försök ogillades av FN. Sovjetunionen fick inflytande på Cuba och installerade där raketbaser som kunde skjuta bomber mot USA. USA kände sig hotat och krävde att Sovjetunionen skulle föra bort sina offensiva vapen från Cuba. Inför risken av krig mellan USA och Sovjetunionen, kanske med kärnvapen, drogs raketbaserna bort. Detta var “Cubakrisen”, som setts som mycket allvarlig i världsfredsperspektiv.

I Colombia blev det inbördeskrig mellan flera olika grupper. I Bolivia störtades 1952 en härskarde militärjunta, men armén slog tillbaka 1964 och ett inbördekrig bröt ut, där 1967 Castros medarbetare Che Guevara stupade. l979 gjordes försök att återinföra civil regering.

I Peru har under större delen av efterkrigstiden härskat militärjuntor som till en del fört reformvänlig politik.

I Chile inledde kristna demokrater på 1960-talet en reformpolitik. l970 vann socialisten Allende presidentvalet och började en hårdare vänsterkurs, bl a med förstatligande av koppargruvor. Det väckte reaktion och Allende störtades och mördades 1973 av en militärjunta under ledning av general Pinochet, som sedan förde ett diktatoriskt högerstyre. En viss förbättring har senare skett

I Argentina blev Juan Peron 1946 president och diktator, störtades 1955. En ny regim störtades 1966. 1973 kom Peron tillbaka som ledare men dog 1974 och efterträddes av hustrun Isabel i ett Argentina på gränsen till inbördeskrig. Isabel störtades 1976, terror och våld rådde. 1982 försökte Argentina ta Falklardsöarna från Storbritannien, varvid utbröt ett krig som engelsmännen vann. Argentinas misslyckande i kriget ledde till en ny regim.

I Brasilien störtades efter andra världskriget den rådande diktaturen och en tämligen parlamtntarisk regim rådde fram till 1964 då militärer tog makten och förde en otrevlig politik. Vid mitten av 1980-talet återställdes demokratin.

I de mellanamerikanska småstaterna har särskilt på senare år förekommit mycket omfattande strider och revolutioner.

Britternas koloni i Guyana blev 1966 den självständiga republiken Guyana, med viss anknytning till Storbritannien. Holländska Guyana blev 1975 den själv ständiga republiken Surinam. Franska Guyana är fortfarande en fransk koloni.

I Amerikas övärldar har under efterkrigstiden bildats några sjävständiga nya stater. På Haiti fanns ett diktatoriskt styre som störtades 1986.

I norvästra delarna av Sydamerika finns områden med stor produktion av narkotika, som sedan förs ut och ställer till elände i världen.

För staterna i Mellan- och Sydamerika gäller att de i de flesta fallen har stora klasskillnader med välbärgade klasser och klasser med många fattiga som lever under usla förhållarden. Det ger politiska spänningar som leder till kupper och revolutioner än åt vänster än åt höger. Stabilitet för regimerna lär man inte kunna räkna med förrän levradsvillkoren utjämnats mera.

Kanada blev brittiskt 1867, men har sedan dess blivit mer och mer självständigt. Det har ännu 1990 viss formell anknytning till Storbriannien, men kan i praktiken ses som helt självständigt, isynnerhet som 1947 antogs en lag om kanadensiskt medborgarskap.

Amerikas förenta stater/USA

USA kan kort karakteriseras som kapitalistiskt och är kommunismens motståndare nummer ett. Efter andra världskriget växte där fram en extrem rädsla för kommunismen, som de såg breda ut sig över stor del av världen, bl a i de östeuropeiska staterna väster om Sovjetunionen, och i Asien. I USA pågick från 1950 och 1952-1954 under ledning av senator Mc Carthy en förföljelse av personer som var eller misstänktes vara kommunistsympatisörer. Många fick lida av det. Den världsberömde filmskaparen Chaplin kom på den svarta listan och flyttade till Schweiz, han var kritisk mot kapitalismens avig-sidor, bl a i filmen “Moderna tider” 1936.

I USA bildades 1947 underrättelseorganet CIA, som ofta fungerat som ett hemligt verktyg för utrikespolitiken. FBI är en avdelning inom USAs förvaltning som ska sörja för landets inre säkerhet.

Slaveriet avskaffades i USA efter inbördeskriget 1861-1865, men de frigivna och deras efterkommande har haft svårt att få de fullständiga rättigheter de ska πha. 1964 antogs vissa lagar som skulle förhindra orättvisor den ickevita befoIkningen utsattes för. Den avsedda effekten inställde sig inte med ens och de färgade måste ännu 1990 kämpa för sina rättigheter. En av kämparna var Martin Luther King, som fick Nobels fredspris 1964 och mördades 1968.

USA är landet där nästan var och en har ett skjutvapen och beredskapen att anvånda vapnen är hög. President John Kennedy mördades 1963 och hans bror Robert mördades 1968 när han ställde upp som presidentkandidat.

President Nixon avgick p g a den s k Watergateskandalen, där Nixons partikamrater gjorde inbrott i motståndarpartiets lokaler och gjorde saker som medverkade till att Nixon återvaldes till president 1972 efter hans första presidentperiod.

USA har världens största industriproduktion, största krigsmakt och står i främsta ledet när det gäller naturvetenskaplig forskning och teknologi. USA var inte först i rymden med satellit, men vawr först med att sätta en människa på månen,1969.

USA är först, bäst och störst i många avseenden men har inte lyckats skapa paradiset på jorden. I USA hyllar man konkurrens och frihet, frihet för var och en att göra affärer med nästan vad som helst, tjäna pengar, bli miljonärer och bygga upp ett eget lyckorike. Tyvärr har systemet en baksida med utslagning av dem som inte hänger med. Det finns fattigdom och slum i USA som USAs kapitalistiska marknadssystem inte tycks kunna hantera tillfredsställande.

USA har under efterkrigstiden blivit ett slags världspolis som vakar över individernas frihet i världen enligt USAs principer och har därvid gjort ingrepp i världspolitiken som inte alltid varit lyckade. Vietnamkriget var en olycka för USA. I länder i Mellan- och Sydamerika har USA mer eller mindre öppet försökt styra den politiska utvecklingen med diskutabla metoder.

(De stora höga dubbelbyggnaderna i New York rasade ihop 11 september 2001 efter terroristanfall med kapade flygplan. Sedan har USA startat krig mot Irak och Saddam Hussein tagits tillfånga. Irak har fått en ny regering, men oroligheterna där är inte slut 2005)

Oceanien, polarområdena och rymden.

Till Oceanien räknas Australien, Nya Zeeland och världshaven till de delar de inte räknas in i de stora kontinenterna. Den enda som enligt den offentlig statistiken har besittningar i polarområdena är Norge, som har ett område vid sydpolen.

Som en ny kontinent kan man räkna rymden kring jorden, som under efterkrigstiden stundtals varit och är befolkad.

Europa 1991

Under 1991 gick förändringarna i Sovjetunionen snabbt: Kommunistpartiet förbjöds och upplöstes, Sovjetunionen upphörde att existera vid jultiden. De tre baltiska staterna blev självständiga och de flesta av de övriga delstaterna i Sovjetunionen bildade “De oberoende staternas samvälde”, OSS, där de tre största staterna är Ryssland, Vitryssland och Ukraina och där Rysslands folkvalde president Boris Jeltsin blev den främste ledaren. Ryssland dominerar och har intagit Sovjetunionens plats i FN.

I Jugoslavien började 1991 ett inbördeskrig till följd av gamla konflikter mellan delstater och folkgrupper, och en upplösning till flera oberoende stater började.

Sverige ansökte om medlemsskap i EG. EG-staterna kom i slutet av året överens i princip om att bilda en union, bl a med gemensam centralbank och gemensam valuta, inom några år.(1995 Sverige blev medlem av europeiska unionen 1995).

Världens djur-och växtvärld.

I det föregående har berättats om människornas värld. Men det finns annat levande som har rätt att leva pa planeten, djuren av alla de slag och växterna. I dagens demokratier har djuren och växterna ingen rösträtt, mänliskorna måste tänka på att föra deras talan.

Källor till världshistorien:

- Å Holmberg, Vår världs historia, NoK 1952.
- Å Holmberg och A Thulstrup: Historien efter 1914, 2 upplagan, Esselte Stud.1981.
- Bra böckers världshistoria.
- Bonniers världshistoria.
- Nils G. Wollin: Allmän konshistoria. Nodisk Rotogravyr. 1947

Sverige under 1900-talet.

Riksdagens tidning, Från Riksdag och departement, nr 40 1999: Inför år 2000. Så började och slutade 1900-talet.

1900 John Filip Nordlund, mördaren på Prins Carl, halshuggs.
1901 Allmän värnplikt införs.
1902 Gatukravaller och tre dagars storstrejk för allmän rösträtt.
1903 Lapplands-Expressen avgår från Stockholm till Narvik.
1904 Den första biografen öppnas.
1905 Unionen med Norge upplöses. Det nya riksdagshuset på Helgeandsholmen tas i bruk.
1906 LO och SAF erkänner varandra i avtal. I Mölle har damer och herrar setts bada tillsammans.
1907 Oscar II avlider och efterträds av Gustav V.
1908 Dramaten sätter upp Strindbergs ”Mäster Olof”.
1909 Allmän rösträtt för män till andra kammaren. Stor lockout och storstrejk berör 300000 arbetare. Efter en månad gav arbetarsidan upp.
1910 Den sista avrättningen äger rum i Sverige. Hinke Berggren håller föredraget "kärlek utan barn"och döms till fängelse.
1911 Karl Staaff (lib) bildar regering.
1912 Olympiska spel i Stockholm.
1913 Folkpension, som dock är för liten för att man ska kunna leva på den.
1914 Bondetåg, borggårdskris och nyval.
1915 Matpriserna stiger kraftigt.
1916 På två år har 40 svenska fartyg drabbats av tyska torpeder eller minor vilket kostat 128 människor livet.
1917 Parlamentarismens genombrott. Nils Eden (lib) bildar regering tillsammans med Hjalmar Branting (s). Hungerdemonstrationer i Västervik och Stockholm. Brödbutiker och bagerier plundras i Norrköping, Göteborg och Seskarö. Militärer sätts in.
1918 Klädransonering. Spanska sjukan bryter ut i Malmö, 27 000 människor dör i epidemin under året.
1919 Riksdagen beslutar om åtta timmars arbetsdag.
1920 Motbok införs i hela landet, tilldelningen är 4 liter starksprit i månaden. Sverige går med i Nationernas Förbund. Den första rent socialdemokratiska ministären bildas.
1921 Allmän och lika rösträtt för män och kvinnor. NF beslutar att Åland ska vara finskt.
1922 Folkomröstning om alkoholförbud. Motståndarna vinner med 51 procent.
1923 För första gången sänds en gudstjänst i radio.
1924 Allsvenskan i fotboll startar.
1925 Radion börjar sända reguljärt.
1926 Det första eldrivna tåget går mellan Stockholm och Göteborg.
1927 Den första serietillverkade Volvobilen. Fem bilar produceras per dag. Telefonlinjer öppnas till Paris, London och New York.
1928 Stora protester mot riksdagens lag om kollektivavtal och arbetsdomstol.
1929 Diktantologin "Fem unga" utkommer.
1930 Riksdagen beslutar om fri fart på vägarna. Passfrihet vid resor över Öresund.
1931 Militär skjuter fem demonstrerande arbetare i Ådalen. Arbetslösheten stiger. Devalvering. Riksbanken överger guldmyntfoten.
1932 Ivar Kreuger skjuter sig i Paris. Bankkris och ruin för småsparare. Per Albin Hansson (s) bildar regering.
1933 Kohandel mellan socialdemokraterna och bondeförbundet. Ernst Wigforss lägger en expansiv statsbudget.
1934 Riksdagen inför arbetslöshetsförsäkring. Rekordlåga födelsetal.
1935 En statlig utredning föreslår övergång till högertrafik.
1936 Skolplikten förlängs till 7 år. Den borgerliga riksdagen beslutar mot s-regeringens vilja att försvaret ska rustas upp. Regeringskris. Semesterregering. Efter valet koalitionsregering (s och bf).

1937 Riksdagen förbjuder svenskar att ta värvning i spanska inbördeskriget.
1938 Lag om två veckors betald semester. LO och SAF undertecknar "Saltsjöbadsavtalet".
1939 Regeringen avger en neutralitetsförklaring i samband med att andra världskriget börjar. Ransoneringskort utdelas. De fyra stora riksdagspartierna bildar samlingsregering. En militär frivilligkår för Finland börjar organiseras. Ture Nermans "Trots Allt!" tas i beslag.
1940 För att spara bensin förbjuds all privatbilism. Riksdagen tillåter censur. Livsmedelsransoneringar införs. Regeringen godkänner ysk transitering av personal och krigsmaterial till Norge. En Karl Gerhard-revy förbjuds.
1941 Rösträttsåldern sänks från 23 till 21 år. Regeringen tillåter att tysk trupp passerar från Norge till Finland. Gunder Hägg sätter världsrekord på 1500 meter. Vilhelm Moberg ger ut "Rid i natt! Eyvind Jonsson "Grupp Krilon".
1942 Livsmedelsransonerna är knappa. Det är brist på eldningskol. Två svenska malmbåtar på väg till Tyskland torpederas.
1943 Läger inrättas. Ubåten Ulven minsprängs. Efter tyskarnas nederlag på östfronten stoppar regeringen den tyska transittrafiken till Norge. Nöjesskatt på dans införs.
1944 Exporten av kullager till Tyskland upphör. I stället går exporten till England. Under hösten flyr 30 000 balter till Sverige. Statsystemet i jordbruket avskaffas.
1945 Tyskland kapitulerar. Samlingsregeringen ersätts av en s-regering. Metallstrejken pågår i fem månader.
1946 Sverige utlämnar 146 balter (flyktingar i tysk uniform) till Sovjetunionen. Engelska blir första främmande språk i alla skolor. Riksdagen beslutar om fria skolböcker och skolmåltider. Sverige blir medlem av FN. Tage Erlander blir statsminister efter Per Albin Hansson.
1947 Födelsenummer införs och källskatten dras på lönen. Penicillin börjar säljas på apoteket. Bilkörning på söndagar förbjuds för att minska bensinimporten. Barnbidrag införs.
1948 Ungdomskravaller på Södermalm i Stockholm. FN-medlaren. Folke Bernadotte, mördas av Stemligan i Jerusalem. Bertil Ohlin blir oppositionsledare för folkpartiet.
1949 Ny tryckfriheÎtsförordning. Kronan devalveras med 30 procent mot dollarn.
1950 Nioårig enhetsskola.
1951 Koalitionsregering (s och bf). Lagstadgade semestern förlängs från två till tre veckor. Religionsfrihetslag antas.
1952 Passfrihet införs i Norden. Ett svenskt militärflygplan av typ DC 3 försvinner över Östersjön.
1953 Dag Hammarskjöld blir generalsekreterare i FN.
1954 TV-sändningar börjar. Norden blir en gemensam arbetsmarknad.
1955 Motboken avskaffas. Det blir ett bestämt nej i folkomröstning om högertrafik (82,9 %). Allmän sjukförsäkring införs.
1956 Torsten Kreuger säljer Stockholms-Tidningen och Aftonbladet till LO.
1957 Folkomröstning om ATP. Bondeförbundet lämnar regeringen i protest.
1958 Nyval till andra kammaren.
1959 Med en rösts övervikt beslutar riksdagen att införa ATP.
1960 Omsättningsskatt införs. Sverige sänder en FN-styrka till Kongo.
1961 Sverige beslutar att inte söka medlemskap i EEC. Dag Hammarskjöld omkommer i en flygolycka i Kongo.
1962 Riksdagen beslutar att minska antalet kommuner till cirka 300.
1963 Fyra veckors semester. Riksdagen beslutar att införa högertrafik.
1964 Polisväsendet förstatligas.
1965 Rösträttsåldern sänks från 21 till 20 år. Asea får en order att ställa i ordning det första kärnkraftverket i Oskarshamn.
1966 Amerikanska flaggan bränns utanför USA:s ambassad i samband med Vietnamdemonstrationer.
1967 Vietnamdemonstranter och polis drabbar samman.

1968 Olof Palme, då utbildningsminister, går i en Vietnamdemonstration tillsammans med Nordvietnams Moskva-ambasadör och håller ett USA-kritiskt tal. USA kallar hem sin Stockholmsambassadör. Femdagarsvecka införs. Kårhusockupationen.

1969 Olof Palme efterträder Tage Erlander. Högerpartiet byter namn till moderata samlingspartiet. Riksdagen beslutar att avskaffa ett- och tvåöringarna. Den vilda strejken vid LKAB:s gruvor varar i fyra månader.

1970 Sydkraft får tillstånd att uppföra den första reaktorn i Barsebäck. TV sänder i färg. En värnpliktig döms till fängelse för att ha vägrat att klippa sitt långa hår. Val hålls till den nya enkammarriksdagen.

1971 Enkammarriksdagen med 350 ledamöter öppnar. Riksdagen flyttar tillfälligt till Kulturhuset vid Sergels torg.

1972 Olof Palme jämför USA:s bombningar i Vietnam med nazisternas terrordåd.

1973 Riksdagsvalet resulterar i två jämnstarka block, 175 mandat mot 175 mandat. IB-affären. Opec minskar utbudet av olja och oljepriserna stiger.

1974 Riksdagen antar en ny regeringsform och ny riksdagsordning. Parlamentarismen grundlagsfästs. Kungen får bara ceremoniella uppgifter. Rösträtts- och myndighetsåldern sänks till 18 År.

1975 Riksdagen (s och m) beslutar om fortsatt utbyggnad av kärnkraften.

1976 Riksdagen beslutar om en rejäl daghemsutbyggnad. Medbestämmandelagen antas. LO lägger fram sitt löntagarfondsförslag. Socialdemokraterna förlorar regeringsmakten efter 44 år. Thorbjörn Fälldin blir statsminister för en trepartiregering. Regeringen ger klartecken till laddning av Barsebäck II.

1977 De statliga budgetunderskotten börjar växa. Lag om fem veckors semester. Kronan devalveras med 10 procent Stora demonstrationer mot kärnkraften.

1978 Centern godtar att Forsmark III byggs. Trepartiregeringen faller på kärnkraftsfrågan. Ola Ullsten (fp) blir statsminister.

1979 Efter reaktorhaveriet i Harrisburg bestäms det att en folkomröstning ska avgöra kärnkraftsfrågan. De borgerliga partierna vinner riksdagsvalet med ett mandat.

1980 Folkomröstning om kärnkraften. Inget alternativ vinner majoritet. Riksdagen tolkar resultatet som att de tolv reaktorerna ska vara avvecklade till år 2010. Storkonflikt på arbetsmarknaden.

1981 Moderaterna lämnar trepartiregeringen sedan mittenpartierna gjort upp med socialdemokraterna om skatten. Kronan devalveras med 10 procent. En soövjetisk ubåt går på grund i Karlskrona skärgård.

1982 Socialdemokraterna gör ett bra riksdagsval och återtar regeringsmakten. Kronan devalveras med 16 procent.

1983 I Stockholm samlar 4-oktoberkommitten 75 000 demonstranter mot löntagarfondema. U-båtsjakter pågår, bland annat i Horsfjärden.

1984 FN-konferensen i Stockholm.

1985 Sverige får sin första kvinnliga partiledare i Karin Söder (c).

1986 Olof Palme mördas på Sveavägen i Stockholm. Ingvar Carlsson utses till statsminister.

1987 Socialdemokraterna beslutar att avskaffa kollektivanslutningen av LO-medlemmar till partiet.

1988 Miljöpartiet kommer in i riksdagen. Ebbe Carlsson-affären leder till att riksdagens konstitutionsutskott inleder TV-sända utfrågningar.

1989 Rättegången mot Christer Pettersson inleds. Tingsrätten dömer Pettersson för mordet på Olof Palme, men hovrätten frikänner honom. För första gången påÖ länge finns inget underskott i statsbudgeten. En okänd kommunalpolitiker från Katrineholm, Göran Persson, blir skolminister.

1990 Den socialdemokratiska regeringen gör en helomvändning och vill föra in Sverige i EG. En stor skattereform genomförs.
1991 Ny demokrati lyckas komma in i riksdagen. Miljöpartiet åker ur riksdagen. Carl Bildt bildar en fyrpartiregering (m, kd, fp och c).
1992 Stora budgetunderskott. Löntagarfonderna avskaffas. Bankkris. Ränte- och valutakris. Regeringen och socialdemokraterna lägger fram flera gemensamma krisprogram. Försvaret av kronan misslyckas och i november börjar kronan flyta fritt.
1993 Arbetslösheten är mycket hög.
1994 Passagerarfärjan"Estonia" går under, 852 människor omkommer. Socialdemokraterna vinner riksdagsvalet. Ny demokrati åker ut och miljöpartiet kommer tillbaka. EG-omröstningen slutar med 52,3 prEocent ja och 46,6 procent nej.
1995 Sverige blir medlem av europeiska unionen. Mona Sahlins kontokortsaffär gör henne omöjlig som partiledare och statsminister efter Ingvar Carlsson.
1996 Göran Persson blir socialdemokratisk partiordförande och statsminister. För första gången sedan 1940-talet råder deflation.
1997 Spel på Joker för 12 kronor ger 61 miljoner kronor i spelvinst.
1998 Den socialdemokratiska regeringen samarbetar med miljöpartiet och vänsterpartiet i riksdagen. Vid en diskoteksbrand i Göteborg omkommer 63 ungdomar, cirka 140 skadas.
1999 En av kärnkraftsreaktorerna i Barsebäck stängs. Aktiekursema på Stockholmsbörsen går upp med cirka 50 procent.

1900-talet.

Referat av en sammanställning i Dagens Nyheter, DN, 991210 sid A7. Ett urval händelser och ett urval nobelpris i kemi, fysik och medicin, text av Clas Svahn.

1900-1909

Guglielmo Marconi skickar de första radiosignalerna från England till Kanada 1901, något som kommer att påverka hela århundradet. I USA gör bröderna Wright en 40 meter lång flygfärd (1903) och tre år senare konstrueras den första elektriska glödlampan med volframtråd. 1909 når Robert Peary nordpolen och samma år grundas scoutrörelsen.

Nobelpris:

Kemi 1902: Emil Fischer för förståelsen av hur organiska molekyler ser ut, bland annat socker, vilket har lett till flera kemiska industrier. Fischers upptäckter utvecklades sedan av A von Baeyer, som belönades
1905.

Fysik 1901: Wilhelm Röntgen för upptäckten av röntgenstrålningen som i dag används i otaliga sammanhang, bland annat inom medicinen.

Fysik 1903: Henri Becquerel, Pierre Curie och Marie Curie för upptäckten
av radioaktiviteten och att kärnan i en radiumatom sönderfaller.

Fysik 1909: Guglielmo Marconi och F Braun för upptäckten av radiovågorna.

Medicin 1902: Ronald Ross för att han visat att myggor bär på malaria.

Medicin 1905: Robert Koch för upptäckten av tuberkelbakterien, en upptäckt som kom att rädda miljoner liv.

1910-1919

Norrmannen Roald Amundsen når sydpolen 1911, och 1912 förliser atlantångaren "Titanic" varvid mer än 1 500 människor omkmmer.

Året efter inför Henry Ford det löpande bandet på sina bilfabriker och Charlie Chaplin filmdebuterar. 1914 startar det första världskriget med att den österrikiske tronföljaren mördas; Panamakanalen invigs och öppnar en port mellan Atlanten och Stilla havet. 1915 produceras de första stridsvagnarna och det första flygplanet helt i metall. 1917 skakas Ryssland av en revolution, bolsjevikledaren Lenin kommer till makten. Första världskriget slutar 1919.

Nobelpris:

Kemi 1911: Marie Curie för upptäckten av flera radioaktiva element, radium och polonium vilket används för att behandla cancertumörer. Också Ernst Rutherfords forskning, som belönades 1908, var viktig i detta sammanhang.

Kemi 1918: Fritz Haber för upptäckten av hur man syntetiserar ammoniak, vilket gav upphov till bland annat konstgödselindustrin.

Fysik 1918: Max Planck för upptäckten av energikvantat, att energi uppträder i små paket. Planck lade fram teorin år 1900 och kom att påverka hela 1 900-talets fysik på ett grundläggande sätt. Flera upptäckter byggde vidare på Plancks energikvanta och ledde sedan fram till kvantfysiken.

1920-1929

Sverige får allmän rösträtt 1921 och året efter väljs fyra kvinnor in i andra kammaren och en i första. 1924 blir George Gershwin världsberömd för sin "Rhapsody in blue" för piano och orkester; de första vinterolympiska spelen hålls i franska Chamonix, men först i efterhand gavs tävlingarna olympisk status. 1925 publicerar en för världen okänd Adolf Hitler sitt politiska manifest "Mein Kampf"; den

självhäftande tejpen uppfinns. 1927 införs graviditetstester och Charles Lindbergh gör den första ensamflygningen nonstop över Atlanten. 1928 uppfinns bandspelaren. Årtiondets sista år blir händelserikt:
televisionen uppfinns och börsen på Wall Street kraschar,
vilket blir inledningen till en djup depression.
Nobelpris:
Fysik 1921: Albert Einstein för beskrivningen av fotonen, bäraren av ljuset. Man kan säga att Einstein "uppfann" fotonen, något som bland annat lett fram till laser och fotocell. I hans Nobelpris ingår också ett erkännande för relativitetsteorierna (den speciella 1905 och allmänna 1916) och teorin om materiens atomstruktur.
Fysik 1922: Niels Bohr för upptäckten av hur en atom är uppbyggd, att elektronerna rör sig i banor runt en kärna.
Medicin 1924: Willem Einthoven för elektrokardiogrammet, EKG, som visar vilka skador som uppstått på hjärtat efter en infarkt.

1930-1939

Årtiondet inleds med upptäckten av planeten Pluto, den första Musse Pigg-filmen med ljud, och Adolf Hitler tar makten i Tyskland (1933). Medan depressionen fortsätter, fram till vändningen i en börshausse 1936-37, får världen uppleva uppfinningar som 8 mm smalfilm (1932) och nylonet (1935). BBC inleder regelbundna tv-sändningar 1935. 1937 skapar Alan Turing den första datorn, p-automater införs, den första helautomatiska tvättmaskinen tillverkas och i England byggs den första radarstationen. Samma år exploderar luftskeppet "Hindenburg" utanför New York. Olyckan innebär slutet för all trafik med luftskepp. 1938 står Golden Gate-bron i San Francisco klar. 1939 bryter andra världskriget ut.
Nobelpris:
Kemi **1931**: Garl Bosch och Friedrich Bergius för deras upptäckt av kemiska metoder för att framställa syntetisk bensin och olja ur stenkol vilket lade grunden till en stor del av den kemiska industrin.
Fysik 1932: Werner Heisenberg för osäkerhetsrelationen. Han visade att man inte kan bestämma en partikels läge och energi samtidigt
utan att rubba den.
Fysik 1939: Ernest Lawrence för cyklotronen som framställer radioaktiva preparat genom att accelerera laddade partiklar och skicka dem in i kärnan. Används för att ta fram kortlivade radioaktiva preparat
som inte skadar patienten, för att hitta sjukdomstillstånd eller för att motverka cancertillväxt.
Medicin 1930: Karl Landsteiner för upptäckten av blodgrupperna vilket möjliggör säkra transfusioner. Tidigare misslyckades flertalet transfusioner utan att man visste varför.
Medicin 1939: Gerhard Domagk för upptäckten av prontosil, en typ av sulfa mot bakterier.

1940-1949

För andra gången under 1900-talet skakas världen av ett storkrig. När kriget slutar 1945 har USA bland annat kommit att fälla de första taktiska atombomberna över Hiroshima och Nagasaki. 1941 har vad som kommit att kallas "världens bästa film", Orson Welles "Citizen Kane", premiär. 1942 genomförs den första kontrollerade kärnklyvningen
och Astrid Lindgren ger ut "Pippi Långstrump". 1946 får amerikanska AT&T tillstånd att driva ett mobilt telefonnät. 1947 sätts den så kallade Marshallplanen i verket; ett amerikanskt återuppbyggnadsprogram
för Västeuropa. lBM presenterar den första kommersiella datorn 1948 och George Orwells dystra framtidsroman "1984"ges ut.

Nobelpris:
K**emi 1944**: Otto Hahn för upptäckten av att atomkärnan kunde klyvas vilket gav upphov till atombomben och kärnkraftverken.
K**emi 1948**: Arne Tiselius för upptäckten att man genom att låta laddade partiklar vandra i elektriska fält separerar ämnen. Pharmacia växte upp ur hans upptäckter.
Fysik 1947: Edward Appleton för upptäckten av hur radiovågorna rör sig i jonosfären. Han visade därmed hur man kan sända radio över långa sträckor. 1946 lyckades Appleton skicka en radarsignal till månen och tillbaka.
Medicin 1945: Alexander Fleming, Ernst Boris Chain och Howard Walter Florey för upptäckten av penicillinet och dess verkningar. Fleming gjorde sin upptäckt redan 1928.
Medicin 1948: Paul Hermann Müller för upptäckten av växtgiftet DDT som trots sitt dåliga rykte har räddat miljoner liv i u-länderna.

1950-1959

Den första respiratorn tas i bruk 1950. 1951 uppfinner Erik Wallenberg förpackningsmetoden Tetra Pak, grunden till en svensk miljardindustri; i Afrika slås kolonierna Tripolis, Cyrenaica och Fezzan samman till Libyen. 1952 spränger USA en vätebomb och följs snart av Sovjetunionen. 1954 uppfinns den kiselbaserade solcellen; Ernest Hemingway får Nobelpriset i litteratur. 1956 avlider seklets mest namnkunnige vetenskapsman, Albert Einstein, och den första telefonkabeln dras över Atlanten. När Sovjet skickar upp den första satelliten 1957 inleds en kapplöpning med USA om herraväldet i rymden. 1958 deklarerar Kinas ledare Mao Zedong "Det stora språnget framåt"; pacemakern uppfinns och p-pillren in troduceras. 1959 blir Ingemar Johansson världsmästare i tungviktsboxning.
Nobelpris:
Kemi 1953: Hermann Staudinger för upptäckten att polymerer består av mycket stora molekyler vilket utgör grunden för plastkemin .
Kemi 1954: Linus Pauling för hans forskning kring kemiska bindningar som lade grunden till för-ståelsen för hur dessa, och all kemi, fungerar.
Fysik 1952: Felix Bloch och Edward Purcell för upptäckten av NMR, Nuclear Magnetic Resonance, grunden till magnetkameran som kan se in i kroppens olika organ. En vidareutveckling belönades 1991.
Fysik 1956: William Shockley, John Bardeen och Walter Brattain för transistorn, byggstenen i all modern elektronik.
Medicin 1952: Selman Abraham Waksman för upptäcken av streptomycin, den första verksamma antibiotikan mot tuberkulos.
Medicin 1954: John Enders, Thomas Weller och Frederick Robbins för upptäckten av hur poliovirus förökar sig, vilket ledde till poliovaccinet.

1960-1969

Den 12 april 1961 blir Jurij Gagarin, Sovjet, den första människan i rymden. Samma år omkommer FN:s generalsekreterare Dag Hammarskjöld
i en flygkrasch i nuvarande Zambia. 1962 står supermakterna
på randen till ett kärnvapenkrig under Kubakrisen. 1963 skakas
världen av mordet på USA:s president John F Kennedy, året efter
ingriper USA i det vietnamesiska inbördeskriget på Sydvietnams sida.
1965 utbryter krig mellan Indien och Pakistan och 1967 sexdagarskriget
mellan Israel och Egypten, Syrien och Jordanien där Israel
erövrar Golanhöjderna och Västbanken. 1968 mördas Robert
Kennedy under en valturné. Den 21 juli 1969 landar "Apollo 11 " på
månen och Neil Armstrong blir första människan på en annan
himlakropp.

Nobelpris:
K**emi 1960:** Willard Frank Libby för upptäckten av C14-metoden som kan åldersbestämma organiskt material.
Kemi 1962: John Kendrew och Max Perutz för att ha visat att proteiner har en tredimensionell struktur vilket har varit viktigt inom den biotekniska industrin.
Fysik 1964: Charles Townes, Nikolaj Basov och Aleksandr Prokhorov för lasern.
Fysik 1969: Murray Gell-Mann för upptäckten av kvarkarna. Han upptäckte 1964 att protoner, neutroner med flera är uppbyggda av ännu mindre partiklar. Också 1957 års pris, som visade att umversum skiljer på höger och vänster, samt 1979 års pris, där den elektromagnetiska och svaga växelverkan förenades har lagt grunden till en ny syn på materiens innersta väsen.
Medicin 1962: Francis Crick, James Watson och Maurice Wilkins för att de visat hur DNA-molekylen är uppbyggd och därmed hur den mänskliga arvsmassan fungerar. Upptäckten, som gjordes 1953, lade grunden till den biotekniska industrin, som tillverkning av mänskligt insulin som har räddat livet på manga diabetiker (se även 1978 års pris).

1970-1979
Årtiondet inleds med uppfinnandet av mikroprocessorn, grunden till hemdatorerna. 1971 tar sonden "Mariner 9"de första detaljerade bilderna av Mars. 1972 konstrueras det första tv-spelet. Samma år skakas USA av Watergateskandalen som leder till president Richard Nixons avgång två år senare. Popgruppen ABBA vinner schlagerfestivalen
1974; forskare varnar för att freoner kan skada ozonskiktet.
1975 börjar de första hemdatorerna säljas i USA. Mao Zedong avlider 1976. 1977 har filmen "Star Wars" premiär, 583 månniskor dödas vid en flygolycka på Teneriffa. 1978 föds världens första provrörsbarn. 1979 inträffar en allvarlig olycka vid kärnkraftverket i Harrisburg, USA.
Nobelpris:
Fysik 1971: Dennis Gabor för hologrammet som används inom industrin för analys och för att se och skapa 3D-bilder.
Fysik 1978: Arno Penzias och Robert Wilson för upptäckten av den kosmiska bakgrundsstrålningen som visade att universum med stor sannolikhet har bildats genom en ursmäll, Big Bang.
Medicin 1978: Werner Arber, Daniel Nathans och Hamilton O Smith för hur man klipper isär och fogar ihop DNA. Pristagarna grundlade den genetiska ingenjörskonsten .
Medicin 1979: Alan M Cormack och Codfrey N Hounsfield för datortomografi. En metod som gör det möjligt att se strukturer i hjärnan och att upptäcka tumörer.

1980-1989
1980 mördas John Lennon i New York. 1981 går U 137 på grund i Karlskrona skärgard. 1982 bryter Falklandskriget ut mellan Argentina och Storbritannien; aids upptäcks. 1985 konstaterar forskarna ett hål i ozonskiktet över Antarktis. 1986 mördas statsminister Olof Palme på Sveavägen i Stockholm; kärnkraftverket i Tjernobyl havererar. Magsårsmedicinen Losec börjar användas 1988. 1989 försvinner jarnridån och Berlinmuren rivs; World Wide Web introduceras.
Nobelpris:
Kemi 1980: Paul Berg, Walter Gilbert och Frederick Sanger för att de kunde visa hur DNA var uppbyggt i sekvenser. Grunden för den moderna biotekniken.
Kemi 1989: Sidney Altman och Thomas Cech för upptäckten att RNA kan ha samma funktion som protein.
F**ysik 1986**: Ernst Ruska för elektronmikroskopet som gjorde det

möjligt att se föremål mindre än ljusets våglängd. I dag kan det förstora omkring två miljoner gånger. Ruska tillverkade sitt mikroskop redan 1931 men belönades först 55 år senare.
F**ysik 1989:** Norman F Ramsey för upptäckten som ledde fram till atomuret som i dag utgör grunden för GPS-navigeringen. Priset byggde på andra upptäckter som hade belönats 1943 och 1944.
Medicin 1988: James W Black, Gertrude B Elion och George H Hitchings för att de visat att betablockerare hjälper mot för högt blodtryck.

1990-1999
Tyskland återförenas 1990, kriget vid Persiska viken, och rymdteleskopet
"Hubble" skjuts upp. 1991 börjar Jugoslavien falla sönder då Slovenien och Kroatien förklarar sig självständiga och ett blodigt krig startar i Kroatien. 1992 inleds ett krig också i Bosnien. 1993 störtar ett Jas-plan i Stockholm. 1994 sjunker passagerarfarjan "Estonia" och 852 människor omkommer; tunneln under Engelska kanalen öppnas; Nelson Mandela blir president i Sydafrika. 1997 lyckas forskare klona ett får som döps till Dolly. Prinsessan Diana omkommer i en trfikolycka i Paris.
Nobelpris:
Kemi 1993: Kary Mullis för upptäckten att man från en liten mängd celler kan kopiera DNA, vilket gör att kriminaltekniker kan spåra gärningsmän utifrån hudfragment eller mycket srnå mängder blod. Filmen "Jurassic Park" bygger på denna upptäckt.
Kemi 1995: Paul Gutzen, Mario Molina och Sherwood Rowland för upptäckten att ozonlagret påverkas av kemiska ämnen i atmosfären.
Fysik 1991: Pierre-Gilles de Gennes för upptäckten av flytande kristaller. Grunden för platta datorskärmar.
Fysik 1992: Georges Charpak för konstruktionen av en känslig medicinsk detektor som gör att man kan använda betydligt lägre röntgendoser vid undersökningar.
Fysik 1997: Steven Chu, Claude Cohen-Tannoudji och William D Philips för en vidareutveckling som kan bli framtidens atomur.
Medicin 1990: Joseph E Murray och E.Donnall Thomas för hur man kan transplantera mänskliga

Periodska systemet kan hämtas här:

Nationalencyklopedin, periodiska systemet. http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/periodiska-systemet (hämtad 2020-03-20)

Om FN och Svenska FN-förbundet som undersöker hur världen är och försöker göra den bättre

FN, *Förenta Nationerna* (engelska *The United Nations*), internationell freds- och säkerhetsorganisation och institution för mellanfolkligt samarbete, bildad vid andra världskrigets slut. **Från NE.se**

Stadgan för FN trädde i kraft 24 oktober 1945 sedan den ratificerats av erforderligt antal stater. FN ersatte det i och med andra världskrigets utbrott 1939 avsomnade Nationernas förbund (formellt upplöst i april 1946) och växte fram som ett resultat av samarbetet mellan de allierade under andra världskriget.

En konferens med deltagande av USA, Storbritannien, Sovjetunionen och Kina i Dumbarton Oaks, USA, drog i augusti–oktober 1944 upp riktlinjerna för en organisation för internationell fred och säkerhet. Den 25 april 1945 möttes så representanter för femtio länder i San Francisco för att närmare utforma planerna.

Konferensen pågick till 26 juni, då organisationens stadga undertecknades, liksom stadgan för den internationella domstolen. FN konstituerades i januari 1946 och fick sedan sitt högkvarter i en för ändamålet under åren 1948–52 uppförd byggnad vid East River på Manhattan i New York.

FN-stadgan består av 111 artiklar, uppdelade på en ingress och 19 kapitel. Organisationens syfte anges i den första artikeln vara att upprätthålla fred och säkerhet, lösa konflikter och hindra fredsbrott, befästa världsfreden genom åtgärder grundade på principen om folkens likaberättigande och självbestämmanderätt, åstadkomma internationell samverkan för konfliktlösning och befordra mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla, samt att samordna nationernas verksamhet för dessa syften.

Artikel 2 innehåller FN:s grundsatser. Där föreskrivs t.ex. att våld eller hot om våld icke får användas i mellanstatliga konflikter.

FN har sex huvudorgan: Generalförsamlingen, Säkerhetsrådet, Ekonomiska och sociala rådet, Förvaltarskapsrådet, Internationella domstolen samt sekretariatet. Därjämte finns ett stort antal biträdande organ och fackorgan. År 2001 delade FN och dess generalsekreterare Kofi Annan på Nobels fredspris för ”deras insatser för en bättre organiserad och fredlig värld”.

Generalförsamlingen

Antalet medlemmar i FN har växt från de ursprungliga 51 till 193. Varje medlemsstat har rätt att företrädas av upp till fem delegater men har en röst i Generalförsamlingen (*The General Assembly*). I viktiga frågor krävs två tredjedels majoritet. Generalförsamlingen sammanträder årligen från tredje tisdagen i september till in i december, någon gång längre. Extra sessioner kan inkallas på begäran av Säkerhetsrådet eller en majoritet av FN:s medlemmar.

Generalförsamlingen kan diskutera vilken fråga som helst som faller inom FN:s område, men får inte lägga förslag i någon fråga som behandlas i Säkerhetsrådet om detta inte begär så. Till skillnad från Säkerhetsrådet kan Generalförsamlingen inte fatta för medlemmarna bindande beslut (annat än i val- och budgetfrågor). Resolutionerna kan endast fungera som rekommendationer.

Genom tillväxten av antalet medlemsstater har Generalförsamlingen i betydande utsträckning kommit att domineras av länder från tredje världen. En viktig roll spelar frågor om mänskliga rättigheter och förhållandet mellan rika och fattiga länder. Generalförsamlingen har begränsade möjligheter som *aktör*. I stället har den blivit ett viktigt *forum* för debatt och opinionsbildning. Den har behörighet att föreslå åtgärder för att förebygga hotande konflikter (om inte frågan behandlas av Säkerhetsrådet), men kan inte besluta om ingripande med maktmedel. Betydelsefulla är de sex huvudutskott mellan vilka de olika ärendena på dagordningen fördelas. Det är i utskotten som den verkliga sakbehandlingen äger rum. Till Generalförsamlingens uppgifter hör att på förslag av Säkerhetsrådet välja generalsekreterare, nya medlemmar, utse de tillfälliga medlemmarna i Säkerhetsrådet liksom medlemmar i Ekonomiska och sociala rådet och andra råd och att, liksom Säkerhetsrådet, utse ledamöter i Internationella domstolen, behandla budgetfrågor och frågor rörande förvaltarskapssystemet.

Systemet med en stat – en röst har sina problem, och har tvivelsutan bidragit till att Generalförsamlingens betydelse i internationella politiska frågor reducerats. Systemet innebär nämligen att 80 relativt små stater, som representerar en inte särskilt stor del av jordens befolkning, kan genomdriva beslut som saknar stöd hos övriga och inte minst hos de större länderna. Detta har givit upphov till en debatt om ”weighted voting”.

Säkerhetsrådet

Huvudansvaret för upprätthållande av fred och säkerhet har lagts på Säkerhetsrådet (*The Security Council*). Detta har femton (ursprungligen nio) medlemmar, varav fem permanenta. De senare är Frankrike, Kina, Ryska federationen, Storbritannien och USA. De tillfälliga medlemmarna väljs enligt en rotationsprincip för en mandattid av två år. Under 2017–18 satt Sverige för fjärde gången i Säkerhetsrådet. De tre tidigare tillfällena inföll 1957–58, 1975–76 och 1997–98.

För beslut i procedurfrågor krävs nio röster, vilka som helst. För beslut i s.k. intressefrågor, t.ex. om användande av tvångsmedel, krävs dessutom enighet mellan de fem permanenta medlemmarna. De har alltså var och en för sig vetorätt och kan hindra en resolution. En nedlagd röst betraktas emellertid inte som veto. De permanenta medlemmarna kan också använda sin vetorätt när det gäller att avgöra om en fråga skall behandlas som en procedurfråga (det s.k. dubbla vetot).

Säkerhetsrådets medlemmar ska ständigt vara representerade vid FN:s högkvarter, vilket medger sammanträden med kort varsel. En stat vars intressen särskilt berörs av en fråga eller som är part i en tvist som behandlas av Säkerhetsrådet, får delta i rådets överläggningar, dock utan rösträtt. Medlemmar av sekretariatet eller andra utomstående kan inbjudas till Säkerhetsrådets sammanträden för att ge information. Endast Säkerhetsrådet kan anta för medlemmarna bindande resolutioner.

De olika metoder för konflikthantering FN har till sitt förfogande har ibland karakteriserats som en ”eskalationsstege”, från diplomatiska övertalningsförsök till obligatoriska sanktioner, ekonomiska såväl som militära. Kapitel VI i FN:s stadga handlar om fredlig lösning av tvister. De rekommenderade metoderna, som där nämns i artikel 33, är sådana som under lång tid varit fast förankrade i internationell rättspraxis. Den mest använda metoden är att försöka uppnå en lösning på dispyten genom direkta *diplomatiska förhandlingar* mellan parterna

själva. En annan möjlighet är att få till stånd en *opartisk undersökning* av de faktiska omständigheter som ligger till grund för dispyten. En metod som inte finns klart angiven i artikel 33 är utnyttjandet av ”*good offices*”, dvs. att en vänligt sinnad tredje part försöker få konfliktparterna att komma samman för att dessa därefter själva skall försöka åstadkomma en lösning. Syftet är alltså bara att få parterna att börja samtala med varandra – tredje parten deltar inte själv i diskussionen. *Medling* innebär däremot att tredje parten också aktivt deltar i diskussionen om själva tvisten och också för fram lösningsförslag. En mer formell och mindre flexibel åtgärd än medling är *förlikning*. Här försöker man lösa en dispyt genom att föra över den till en förlikningskommission, eller till en enskild förlikningsman. Parterna kan emellertid också bestämma sig för att överlämna kontroversen till *skiljedom*.

En juridiskt bindande metod är också att få konflikten löst genom *rättsligt avgörande* vid en redan konstituerad internationell tribunal. Om inte dessa rekommenderade fredliga medel att lösa en konflikt är tillräckliga, finns möjligheten för Säkerhetsrådet att använda sig av de olika tvångsmedel som finns angivna i kapitel VII. I artikel 41 talas det om olika slags sanktioner, icke-militära tvångsmedel som Säkerhetsrådet kan besluta om: ett helt eller delvis avbrytande av ekonomiska förbindelser och alla slags kommunikationer, samt begränsningar av de diplomatiska förbindelserna. Beslut om sanktioner är bindande för alla FN:s medlemsstater. Fram till tidigt 1990-tal hade sanktioner endast kommit till användning mot tre stater, nämligen Sydafrika (vapenembargo 1977), Sydrhodesia (nuvarande Zimbabwe; ekonomiska sanktioner 1966) och Irak (Kuwaitkriget 1990–91).

På senare år har FN:s säkerhetsråd i ökad utsträckning använt sig av sanktionsinstrumentet. År 2009 fanns nio pågående sanktionsregimer mot olika länder. Därutöver fanns två allmänna sanktionsregimer riktade mot internationell terrorism. Sanktioner kan inte komma i fråga mot någon av rådets permanenta medlemmar, eftersom dessa har rätt att delta i omröstningen och alltså kan inlägga veto. Den väpnade aktionen mot Nordkorea 1950–53 var inte en följd av ett bindande sanktionsbeslut, utan av en rekommendation om bistånd till Sydkorea från Säkerhetsrådets sida. Skulle sanktioner inte heller vara tillräckligt kan Säkerhetsrådet slutligen, enligt artikel 42, ”företaga sådant inskridande medelst luft-, sjö- eller landstridskrafter, som kan befinnas nödvändigt för att upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet. Dessa åtgärder kan innefatta demonstrationer, blockad och andra operationer av luft-, sjö- och landstridskrafter tillhörande medlemmar av Förenta Nationerna”. Formerna för FN:s användning av militära maktmedel anges i de följande paragraferna.

FN var tänkt som ett världsomfattande kollektivt säkerhetssystem. Så kom det emellertid inte att fungera, eftersom det förutsatte en enighet mellan de ledande makterna, Säkerhetsrådets permanenta medlemmar, vilken snabbt bröt samman med det kalla kriget. Då västblocket kontrollerade en majoritet av Säkerhetsrådets röster, började Sovjetunionen snart göra flitigt bruk av sin vetorätt. Då Säkerhetsrådet inte kunde fungera, sökte västsidan föra över Säkerhetsrådets fredsbevarande funktioner till Generalförsamlingen. Viktigast i detta sammanhang var ”Uniting for Peace”-resolutionen, som antogs av Generalförsamlingen i november 1950 i samband med Koreakriget (kallad Acheson-planen efter USA:s dåvarande utrikesminister). Generalförsamlingen befullmäktigades därmed att överta vissa av Säkerhetsrådets centrala funktioner i samband med brott mot freden, då rådet var blockerat på grund av oenighet bland de permanenta

medlemmarna, men kan endast besluta om *rekommendationer* av ekonomiska sanktioner, eller militära åtgärder, om freden brutits.

Från 1960-talet har dock Generalförsamlingen kommit att få en allt mindre betydelse som organ för att hantera konflikter, och en av orsakerna till detta är den stora ökningen av antalet medlemsstater. Då tidigare koloniala stater i Afrika och Asien kommit att kontrollera mer än två tredjedelar av Generalförsamlingens röster, har de permanenta medlemmarna i Säkerhetsrådet blivit allt mer angelägna att återfå sitt speciella inflytande genom att återskapa Säkerhetsrådet som det centrala organet för behandlingen av säkerhetsfrågor.

Militärt ingripande av FN till skydd för en medlemsstat som försvarar sitt territorium mot yttre aggression, har förekommit vid två tillfällen, Koreakriget 1950–53 och Kuwaitkriget (”Gulfkriget”) 1990–91. Ingripandet 1950 möjliggjordes av att Sovjetunionen vid denna tidpunkt bojkottade säkerhetsrådets sammanträden i protest mot att Taiwan (Formosa) innehade Kinas plats i rådet. Säkerhetsrådets resolution innebar att Nordkorea stämplades som angripare och FN:s medlemsstater uppmanades att ställa trupper till förfogande. Från sovjetisk sida hävdades att resolutionen innebar ett brott mot stadgan, eftersom den antagits utan Sovjetunionens medverkan.

Sedan Irak 2 augusti 1990 invaderat och ockuperat Kuwait antog Säkerhetsrådet den 29 november en resolution som gav de regeringar som samarbetade med Kuwaits regering mandat att använda ”alla nödvändiga medel” för att få Irak att dra sig ur Kuwait och för att återställa fred och säkerhet i området. Mandatet innebar rätt för den av USA ledda koalitionen att använda militära maktmedel. Säkerhetsrådet åberopade inte artikel 42, utan åberopade helt allmänt ”Kapitel VII”. Den använda metoden, delegering av uppgiften att använda militära medel för att återställa fred och säkerhet, stämmer sålunda inte med det i stadgan angivna förfaringssättet, men innebär inte heller ett stadgebrott. Frågan har blivit livligt omdebatterad.
FN:s fredsbevarande styrkor har ingenting att göra med de i kapitel VII angivna metoderna för konfliktlösning. Det rör sig om icke-stridande förband, som efter beslut av Säkerhetsrådet eller efter rekommendation av Generalförsamlingen med de berörda parternas medgivande kan sättas in vid en allvarlig konflikt för att övervaka stilleståndsavtal och liknande uppgifter. FN:s första fredsbevarande styrka organiserades i samband med Suezkrisen 1956 på generalsekreteraren Dag Hammarskjölds initiativ. Stadgan innehåller ingenting om dessa ”peace-keeping operations”, men de har kommit att bli en viktig del av FN:s fredsbevarande verksamhet och vunnit allmän uppskattning. Ett tecken på detta var att FN:s generalsekreterare Javier Pérez de Cuéllar som representant för de fredsbevarande styrkorna 1988 fick motta Nobels fredspris.

Ekonomiska och sociala rådet

Ekonomiska och sociala rådet (*The Economic and Social Council*, *ECOSOC*) är till skillnad från säkerhetsrådet underställt Generalförsamlingen. Det handhar ekonomiska, sociala, kulturella och humanitära uppgifter. Rådet har (2009) 54 medlemmar som kan omväljas. Mandatperioden är tre år och varje år väljes en tredjedel av medlemmarna. Man sammanträder en gång om året i New York och därefter under samma år en gång i Genève.

I stadgans kapitel IX behandlas internationellt ekonomiskt och socialt samarbete. Det heter där att FN skall främja högre levnadsstandard, full sysselsättning, framåtskridande i ekonomiskt och socialt avseende samt lösandet av internationella problem på det ekonomiska, sociala och hälsovårdande området. Därjämte skall man främja samarbete i

kultur- och uppfostringsfrågor och arbeta för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla. ECOSOC har ett utomordentligt vitt arbetsfält, som kan betecknas omfatta allt som hänger samman med internationell välfärdspolitik. Man anordnar konferenser, utarbetar rapporter och tillsätter kommissioner för olika områden. Sådana har skapats t.ex. för mänskliga rättigheter (Commission on Human Rights), för narkotikaproblem (Commission on Narcotic Drugs), för samordning av FN:s många hjälpprogram (Committee for Program and Coordination). ECOSOC har också tillsatt en rad regionala ekonomiska kommissioner och har tagit initiativ till en rad internationella organisationer. Rådet har ansvar för en lång rad s.k. biträdande organ. Det finns ett fyrtiotal sådana, av vilka en del är knutna till ECOSOC, andra till Generalförsamlingen eller till båda. Dit hör t.ex. UNICEF (United Nations Children's Fund), UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), UNDP (United Nations Development Programme), som är FN:s organ för utvecklingsprogram och sorterar under Generalförsamlingen men har rapportskyldighet till ECOSOC. ECOSOC har också nära förbindelser med en rad fackorgan som genom avtal knutits till FN och anses tillhöra "FN-familjen", men som förblivit självständiga. Dit hör ILO (International Labour Organisation), IMF (International Monetary Fund), WHO (World Health Organization), FAO (Food and Agriculture Organization), UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) m.fl. En stor del av den verksamhet som ECOSOC bedriver genom underställda organ och organisationer finansieras med frivilliga bidrag.

Förvaltarskapsrådet

Förvaltarskapsrådet (*The Trusteeship Council*) är ett av FN:s huvudorgan som nu förlorat det mesta av sin betydelse. Efter första världskriget berövades förlorarna sina kolonier. Dessa lades under NF:s mandatkommission och fördelades som mandat mellan segrarna. Förvaltarskapsrådet fick nu överta ansvaret från föregångaren, men samtidigt infördes en förändring i form av FN:s förvaltarskapssystem. Det innebär att de icke självstyrande områdena (ej att förväxla med kolonier) tillförsäkrades vissa grundrättigheter. Ett avtal skulle ingås mellan FN och den förvaltande staten, och det ankom på Förvaltarskapsrådet att under Generalförsamlingen övervaka att avtalet följdes. Av de ursprungligen 12 förvaltarskapsområdena har alla uppnått självstyrelse, varför rådet praktiskt taget förlorat all betydelse. Medlemmarna utgörs av Säkerhetsrådets permanenta medlemmar.

Internationella domstolen

Internationella domstolen (*The International Court of Justice*) är FN:s främsta juridiska organ. Den ersätter den tidigare Haagdomstolen, NF:s 1920 inrättade mellanfolkliga domstol, och har liksom denna 15 medlemmar, av vilka fem väljs gemensamt av Säkerhetsrådet och Generalförsamlingen vart tredje år för en period av nio år. Domstolen har sitt säte i Haag. Alla medlemmar i FN är automatiskt anslutna till domstolen. Denna kan emellertid genom beslut av Generalförsamlingen efter tillstyrkan av Säkerhetsrådet utnyttjas också av stater som inte är medlemmar. Internationella domstolen kan med bindande verkan avge domar i tvister mellan stater. Utslag kan inte överklagas. Den kan emellertid också avge rådgivande yttranden på begäran av Generalförsamlingen eller Säkerhetsrådet. Ett villkor för att ett mål skall tas upp är att de tvistande medger detta. Om endast den ena parten vänder sig till domstolen, och den andra parten vägrar att ingå i svarsmål, måste målet avvisas, eftersom domstolen då inte är behörig. En stat kan emellertid ha avgivit en allmän förklaring att den godtar domstolens kompetens.

Sekretariatet

FN:s sekretariat består av *generalsekreteraren* och en stor internationell tjänstemannakår, som omfattar vid högkvarteret i New York omkring 4 500 personer, men därutöver en stab på mer än 50 000 personer i kontor över hela världen, framför allt i Genève i det gamla NF-högkvarteret i Palais des Nations. Generalsekreteraren utses av Generalförsamlingen på förslag av Säkerhetsrådet för en tid av fem år och kan omväljas. Han deltar i Generalförsamlingens, Säkerhetsrådets, Ekonomiska och sociala rådets och Förvaltarskapsrådets sessioner, men har inte rösträtt. Till hjälp har generalsekreteraren ett antal vice och biträdande generalsekreterare, som representerar de viktigaste länderna och områdena och som har ansvar för olika delar av FN:s verksamhet. Generalsekreteraren tillsätter personalen vid sekretariatet enligt regler fastlagda av Generalförsamlingen. Grundregeln är att tillsättningen skall ske med hänsyn till meriter och kompetens hos de sökande, men att också rimlig geografisk fördelning skall eftersträvas. Personalen är internationell och ansvarig endast inför FN. Den får inte ta emot instruktioner från någon regering eller något organ utanför FN. Generalsekreteraren är inte endast högste chef för FN:s förvaltning, utan har också en viktig politisk roll. Artikel 99 i stadgan fastslår att han ”äger att fästa säkerhetsrådets uppmärksamhet på varje omständighet, som enligt hans mening kan hota upprätthållandet av internationell fred och säkerhet”. Detta ger honom möjlighet att agera utan formella beslut av Säkerhetsråd eller Generalförsamling och ställer stora krav på diplomatisk och politisk förmåga. Det innebär också att generalsekreterarrollen kan utformas mycket olika beroende på innehavaren och på de skiftande internationella betingelser som råder.

Generalsekreterare

Trygve Lie	1946–53
Dag Hammarskjöld	1953–61
U Thant	1962–71
Kurt Waldheim	1972–81
Javier Pérez de Cuéllar	1982–91
Boutros Boutros-Ghali	1992–96
Kofi Annan	1997–2006
Ban Ki Moon	2007–16
António Guterres	2017–

Medlemsstater

Medlemmar	Datum för medlemskapet
Afghanistan	19 november 1946
Albanien	14 december 1955
Algeriet	8 oktober 1962
Andorra	28 juli 1993
Angola	1 december 1976
Antigua och Barbuda	11 november 1981
Argentina	24 oktober 1945
Armenien	2 mars 1992
Australien	1 november 1945
Azerbajdzjan	9 mars 1992
Bahamas	18 september 1973
Bahrain	21 september 1971
Bangladesh	17 september 1974
Barbados	9 december 1966
Belgien	27 december 1945
Belize	25 september 1981
Benin	20 september 1960
Bhutan	21 september 1971
Bolivia	14 november 1945
Bosnien och Hercegovina1	22 maj 1992
Botswana	17 oktober 1966
Brasilien	24 oktober 1945
Brunei	21 september 1984
Bulgarien	14 december 1955
Burkina Faso	20 september 1960
Burma (Myanmar)	19 april 1948
Burundi	18 september 1962
Canada	9 november 1945
Centralafrikanska republiken	20 september 1960
Chile	24 oktober 1945

Colombia	5 november 1945
Comorerna	12 november 1975
Costa Rica	2 november 1945
Cuba	24 oktober 1945
Cypern	20 september 1960
Danmark	24 oktober 1945
Djibouti	20 september 1977
Dominica	18 december 1978
Dominikanska republiken	24 oktober 1945
Ecuador	21 december 1945
Egypten2	24 oktober 1945
Ekvatorialguinea	12 november 1968
Elfenbenskusten	20 september 1960
El Salvador	24 oktober 1945
Eritrea	28 maj 1993
Estland	17 september 1991

Etiopien	13 november 1945
Fiji	13 oktober 1970
Filippinerna	24 oktober 1945
Finland	14 december 1955
Frankrike	24 oktober 1945
Förenade Arabemiraten	9 december 1971
Gabon	20 september 1960
Gambia	21 september 1965
Georgien	31 juli 1992
Ghana	8 mars 1957
Grekland	25 oktober 1945
Grenada	17 september 1974
Guatemala	21 november 1945
Guinea	12 december 1958
Guinea-Bissau	17 september 1974
Guyana	20 september 1966

Haiti	24 oktober 1945
Honduras	17 december 1945
Indien	30 oktober 1945
Indonesien3	28 september 1950
Irak	21 december 1945
Iran	24 oktober 1945
Irland	14 december 1955
Island	19 november 1946
Israel	11 maj 1949
Italien	14 december 1955
Jamaica	18 september 1962
Japan	18 december 1956
Jemen10	30 september 1947
Jordanien	14 december 1955
Kambodja	14 december 1955
Kamerun	20 september 1960

Kap Verde	16 september 1975
Kazakstan	2 mars 1992
Kenya	16 december 1963
Kina	24 oktober 1945
Kirgizistan	2 mars 1992
Kiribati	14 september 1999
Kongo (Brazzaville)	20 september 1960
Kongo (Kinshasa)	20 september 1960
Kroatien1	22 maj 1992
Kuwait	14 maj 1963
Laos	14 december 1955
Lesotho	17 oktober 1966
Lettland	17 september 1991
Libanon	24 oktober 1945
Liberia	2 november 1945
Libyen	14 december 1955

Liechtenstein	18 september 1990
Litauen	17 september 1991
Luxemburg	24 oktober 1945
Madagaskar	20 september 1960
Malawi	1 december 1964
Malaysia5	17 september 1957
Maldiverna	21 september 1965
Mali	28 september 1960
Malta	1 december 1964
Marocko	12 november 1956
Marshallöarna	17 september 1991
Mauretanien	7 oktober 1961
Mauritius	24 april 1968
Mexico	7 november 1945
Mikronesiska federationen	17 september 1991
Moçambique	16 september 1975

Moldavien	2 mars 1992
Monaco	28 maj 1993
Mongoliet	27 oktober 1961
Montenegro1	28 juni 2006
Namibia	23 april 1990
Nauru	14 september 1999
Nederländerna	10 december 1945
Nepal	14 december 1955
Nicaragua	24 oktober 1945
Niger	20 september 1960
Nigeria	7 oktober 1960
Nordkorea	17 september 1991
Nordmakedonien4	8 april 1993
Norge	27 november 1945
Nya Zeeland	24 oktober 1945
Oman	7 oktober 1971

Pakistan	30 september 1947
Palau	15 december 1994
Panama	13 november 1945
Papua Nya Guinea	10 oktober 1975
Paraguay	24 oktober 1945
Peru	31 oktober 1945
Polen	24 oktober 1945
Portugal	14 december 1955
Qatar	21 september 1971
Rumänien	14 december 1955
Rwanda	18 september 1962
Ryska federationen6	24 oktober 1945
Saint Christopher och Nevis	23 september 1983
Saint Lucia	18 september 1979
Saint Vincent och Grenadinerna	16 september 1980
Salomonöarna	19 september 1978

Samoa	15 december 1976
San Marino	2 mars 1992
São Tomé och Príncipe	16 september 1975
Saudiarabien	24 oktober 1945
Schweiz	10 september 2002
Senegal	28 september 1960
Serbien1	1 november 2000
Seychellerna	21 september 1976
Sierra Leone	27 september 1961
Singapore5	21 september 1965
Slovakien7	19 januari 1993
Slovenien1	22 maj 1992
Somalia	20 september 1960
Spanien	14 december 1955
Sri Lanka	14 december 1955
Storbritannien	24 oktober 1945

Sudan	12 november 1956
Surinam	4 december 1975
Swaziland	24 september 1968
Sverige	19 november 1946
Sydafrika	7 november 1945
Sydkorea	17 september 1991
Sydsudan	14 juli 2011
Syrien2	24 oktober 1945
Tadzjikistan	2 mars 1992
Tanzania8	14 december 1961
Tchad	20 september 1960
Thailand	16 december 1946
Tjeckien7	19 januari 1993
Togo	20 september 1960
Tonga	14 september 1999
Trinidad och Tobago	18 september 1962

Tunisien	12 november 1956
Turkiet	24 oktober 1945
Turkmenistan	2 mars 1992
Tuvalu	5 september 2000
Tyskland9	18 september 1973
Uganda	25 oktober 1962
Ukraina	24 oktober 1945
Ungern	14 december 1955
Uruguay	18 december 1945
USA	24 oktober 1945
Uzbekistan	2 mars 1992
Vanuatu	15 september 1981
Venezuela	15 november 1945
Vietnam	20 september 1977
Vitryssland	24 oktober 1945
Zambia	1 december 1964

Zimbabwe	25 augusti 1980
Österrike	14 december 1955
Östtimor	27 september 2002

Information om artikeln

Medverkande

- Göran Rystad

Litteraturanvisning

D. Bourantonis & J. Wiener (utgivare), *The United Nations in the New World Order* (1995);
J. Lepgold & T.G. Weiss (utgivare) *Collective Conflict Management and Changing World Politics* (1998);
G. Melander & I. Segerstedt Wiberg, *FN för en tryggare värld* (1982);
M. Pugh, *The UN, Peace and Force* (1997);
B. Roberts (utgivare), *Order and Disorder After the Cold War* (1995);
I. Segerstedt Wiberg, *Mötesplats FN* (1990);
R. Thakur (utgivare), *Past Imperfect, Future UNcertain* (1998);
T.G. Weiss (utgivare), *Collective Security in a Changing World* (1993);
T.G. Weiss m.fl. (utgivare), *The United Nations and Changing World Politics* (1994);
N.D. White (utgivare), *Keeping the Peace* (2:a upplagan 1997).

Källangivelse

***Nationalencyklopedin*, FN. http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/fn (hämtad 2020-03-13)**

Förenta Nationerna, FN.

Från http://www.un.org/ 15 mars 2020

Mycket stor bild på hela systemet:
http://www.un.org/en/pdfs/18-00159e_un_system_chart_17x11_4c_en_web.pdf

MAIN BODIES

General Assembly
- GA President

Security Council
- SC President

Economic and Social Council
- ECOSOC President

Trusteeship Council
International Court of Justice
Secretariat
- Secretary-General

DEPARTMENTS / OFFICES

- New York
- Geneva
- Nairobi
- Vienna
- UN System Directory
- UN System Chart
- Global Leadership
- UN Information Centres

RESOURCES / SERVICES

- Emergency information
- Information on COVID-19 (Coronavirus)
- Reporting Wrongdoing
- Meetings and Events
- UN Journal
- Documents
- Guidelines for gender-inclusive language
- Databases
- Library
- UN iLibrary
- UN Chronicle
- UN Yearbook
- Bookshop
- Publications for sale
- Maps
- Media Accreditation
- NGO accreditation at ECOSOC
- NGO accreditation at DGC
- Visitors' services
- Exhibits
- Procurement
- Employment
- Internships
- Model UN
- UN Archives
- UN Audiovisual Library
- UN Card: 10 Facts
- How to donate to the UN system

KEY DOCUMENTS

- UN Charter
- Universal Declaration of Human Rights
- Convention on the Rights of the Child
- Statute of the International Court of Justice
-

NEWS AND MEDIA

- News
- Press Releases
- Briefings
- Spokesperson
- Photos
- UNIfeed
- Webcast
- Vídeos
- UN in Action
- Social Media
- The Essential UN

ISSUES / CAMPAIGNS

- Global Issues
- Observances
- UN75 - 75th Anniversary of the United Nations
- Sustainable Development Goals
- Climate Change
- UN and Sustainability
- Action for Peacekeeping (A4P)
- Democracy
- Rule of Law
- Refugees and Migrants
- Global Health Crises
- Action to Counter Terrorism
- Victims of Terrorism
- Children and Armed Conflict
- Violence Against Children (SRSG)
- Sexual Violence in Conflict
- Violence Against Women and Girls (Spotlight Initiative)
- Preventing Sexual Exploitation and Abuse
- Prevention of Genocide and the Responsibility to Protect
- The Rwanda Genocide
- The Holocaust
- The Question of Palestine
- Decolonization
- Messengers of Peace
- Secretary-General's High-level Panel on Digital Cooperation

UNITED NATIONS

A-Z Site Index

ECONOMIC AND SOCIAL COUNCIL

Från den stora biden på hela systemet

Specialized Agencies

FAO Food and Agriculture Organization of the United Nations
ICAO International Civil Aviation Organization
IFAD International Fund for Agricultural Development
ILO International Labour Organization
IMF International Monetary Fund
IMO International Maritime Organization
ITU International Telecommunication Union
UNESCO United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNIDO United Nations Industrial Development Organization
UNWTO World Tourism Organization
UPU Universal Postal Union
WHO World Health Organization
WIPO World Intellectual Property Organization
WMO World Meteorological Organization

WORLD BANK GROUP

- IBRD International Bank for Reconstruction and Development
- IDA International Development Association
- IFC International Finance Corporation

Functional Commissions

- Crime Prevention and Criminal Justice
- Narcotic Drugs
- Population and Development
- Science and Technology for Development
- Social Development
- Statistics
- Status of Women
- United Nations Forum on Forests

Regional Commissions

ECA Economic Commission for Africa
ECE Economic Commission for Europe
ECLAC Economic Commission for Latin America and the Caribbean
ESCAP Economic and Social Commission for Asia and the Pacific
ESCWA Economic and Social Commission for Western Asia

Other Bodies

- Committee for Development Policy
- Committee of Experts on Public Administration
- Committee on Non-Governmental Organizations
- Permanent Forum on Indigenous Issues
- UNAIDS Joint United Nations Programme on HIV/AIDS

UNGEGN United Nations Group of Experts on Geographical Names
UNGGIM Committee of Experts on Global Geospatial Information Management

Research and Training

UNICRI United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute
UNRISD United Nations Research Institute for Social Development

WHO World Health Organization 15 mars 2020

https://www.who.int/

What we do
Countries
Programmes
Frequently asked questions
Employment
Procurement

Regions
Africa
Americas
South-East Asia
Europe
Eastern Mediterranean
Western Pacific

About us
Director-General
World Health Assembly
Executive Board
Member States
Ethics
Permissions and licensing
Cyber security

0M KLIMATET

http://www.un.org/en/sections/issues-depth/climate-change/index.html

http://www.un.org/sustainabledevelopment/climate-change-2/

http://www.un.org/climatechange/

Från svenska FN-förbundet 16 mars 2020 https://fn.se

Svenska FN-förbundet 16 mars 2020.

-
- **VI GÖR**
  - Vi samarbetar internationellt
  - Vi stödjer FN-projekt i världen
  - Vi utbildar och informerar
  - Vi granskar och påverkar
- **STÖD OSS**
  - Bli månadsgivare
  - Ge en gåva
  - Starta din egen insamling
  - Gåvobevis
  - Webbshop
- **ENGAGERA DIG**
  - Bli medlem
  - Engagera dig lokalt
  - För dig som är ung
- **NYHETER**
  - Presskontakt
- **OM OSS**
  - Kontakta oss
  - Lediga tjänster
  - Kalender
- Om webbplatsen
- **FN I SKOLAN**
  - Bli FN-skola
  - FN-rollspel
  - Skolmaterial

KONTAKTE-post: info@fn.se

Nyheter

Kriget i Syrien – nio år av humanitär katastrof
13 MARS, 2020 / NYHETER
Syrienkonflikten, en av världens största humanitära kriser, går den 15 mars in på sitt tionde år. FN-förbundets katastrofinsamling går till krigets offer. Annelie Börjesson kommenterar utvecklingen i en artikel på DN Debatt.
LÄS MER

Coronavirus stoppar aktiviteter
12 MARS, 2020 / NYHETER
Som en följd av coronavirusets spridning och av hänsyn till alla deltagare tvingas Svenska FN-förbundet att ställa in eller skjuta upp aktiviteter under våren. Här hittar du aktuell information.
LÄS MER

Våld mot kvinnor ett dolt hot i Georgien
11 MARS, 2020 / BLOGG
Vår praktikant Vide Wassberg har landat i Georgien lagom till den 8 mars. I sin första blogg reflekterar han över synen på mäns våld mot kvinnor.
LÄS MER

Kvinnors rättigheter är mänskliga rättigheter!
08 MARS, 2020 / BLOGG
Vi har alla ett ansvar att bidra till förståelse för att jämställdhet är en självklarhet, skriver Annelie Börjesson på FN-bloggen på internationella kvinnodagen den 8 mars.
LÄS MER

Viktigt år för världens kvinnor
06 MARS, 2020 / DEBATTARTIKLAR
Nya hot mot kvinnors rättigheter gör det viktigt att försvara jämställdheten, skriver Annelie Börjesson och företrädare för FN-rörelsen i hela landet inför internationella kvinnodagen den 8 mars.
LÄS MER

"Jag vill gifta mig med någon som jag själv har valt"
06 MARS, 2020 / NYHETER
Mere Ali är en förebild i sin hemby i norra Etiopien. Trots motstånd från sin egen familj har hon vägrat att gifta sig. Nu driver hon samtalsgrupper för ogifta flickor för att öka medvetenheten om barnäktenskap och kvinnlig könsstympning.
LÄS MER

13 kvinnor dödas varje år
05 MARS, 2020 / VÄRLDSHORISONT
Mäns våld mot kvinnor i Sverige är ett allvarligt samhällsproblem som uppmärksammas alldeles för lite – både av de myndigheter som har ansvar i frågan och av media.
LÄS MER

Långt kvar till jämställdhet
04 MARS, 2020 / VÄRLDSHORISONT
När den så kallade Pekingplattformen antogs sågs den som väldigt progressiv och som en stor seger för kvinnorörelsen. 25 år senare har få av målen uppnåtts och konservativa och extremistiska intressen inskränker på nytt kvinnors rättigheter.
LÄS MER

Jan Eliasson och FN-förbundet möter företag på NextM
03 MARS, 2020 / NYHETER
FN:s tidigare vice generalsekreterare Jan Eliasson och FN-förbundets ordförande Annelie Börjesson inledningstalar vid teknik- och marknadsföringsmässan NextM den 24-25 mars. OBS! På grund av coronaviruset skjuts evenemanget upp till den 14-15 september.
LÄS MER

Feministisk plattform fyller 20 år
03 MARS, 2020 / VÄRLDSHORISONT
FN:s resolution 1325 tillkom för att öka kvinnors inflytande i fredsprocesser och stärka kvinnors säkerhet. 20 år senare har den blivit ett viktigt verktyg för civilsamhället i konfliktländer.
LÄS MER

Jämställdhet nödvändig för att vinna kampen mot fattigdom
02 MARS, 2020 / VÄRLDSHORISONT
Inför internationella kvinnodagen tittar vi i senaste numret av tidningen Världshorisont närmare på hur kvinnor är överrepresenterade bland de människor som lever i extrem fattigdom.
LÄS MER

Fattigdom i Sverige – finns det?
27 FEBRUARI, 2020 / VÄRLDSHORISONT
Fattigdom är komplext. Det kan handla om allt från materiell nöd till socialt utanförskap. Vår tidning Världshorisont försöker reda ut fattigdomsbegreppet och tittar närmare på fattigdom i Sverige.
LÄS MER

Mitt nya land och en inspirerande kollega
21 FEBRUARI, 2020 / BLOGG
Vår praktikant Orfeas har landat i Tanzania och slängts direkt in i arbetet med de globala målen. En kollega som särskilt inspirerat är Godfrida som brinner för jämställdhet.
LÄS MER

”Sverige kan spela viktig roll för samsyn i FN”
20 FEBRUARI, 2020 / VÄRLDSHORISONT
Anna Karin Eneström är Sveriges nya FN-ambassadör. Efter många års arbete med multilaterala frågor utsågs hon nyligen till chef för Sveriges ständiga representation i FN i New York.
LÄS MER

Folkvalda besökte FN i Köpenhamn
14 FEBRUARI, 2020 / NYHETER
Svenska FN-förbundet och riksdagens FN-nätverk besökte nyligen en rad organisationer i FN-staden i Köpenhamn.
LÄS MER

Internationella praktikanter i Georgien och Tanzania i vår
12 FEBRUARI, 2020 / NYHETER
Årets internationella praktikanter spenderar våren i Georgien och Tanzania. De ska bidra till våra systerorganisationers arbete för bland annat demokrati och de globala målen.
LÄS MER

35 686 namn mot kärnvapen till Ann Linde
11 FEBRUARI, 2020 / PRESSMEDDELANDEN
Fem organisationer överlämnar på tisdagen 35 686 namnunderskrifter till stöd för FN-avtalet mot kärnvapen till utrikesminister Ann Linde. Överlämnandet sker vid ett möte på UD i Stockholm.
LÄS MER

Könsstympning minskar i Afar
06 FEBRUARI, 2020 / NYHETER
I Afarregionen i norra Etiopien har det länge funnits en tro att flickor som inte könsstympas eller gifts bort tidigt blir vilda. Att lokala ledare börjat ta avstånd från de grymma traditionerna har gjort att könsstympning och barnäktenskap nu minskar.
LÄS MER

VISA FLER >

Information om FN

Här finner du information om FN:s arbete, dess uppbyggnad och annan användbar information om världsorganisationen.

Svenska FN-förbundet är en ideell organisation som jobbar med FN-relaterade frågor i Sverige. Mer information om Svenska FN-förbundet och vårt arbete hittar du här.

Vad gör FN?

FN grundades 1945 och består för närvarande av 193 medlemsländer. Generalsekreterare är portugisen António Guterres som haft uppdraget som generalsekreterare sedan den 1 januari 2017. Mer information om FN som organisation hittar du här.

FN:s verksamhet omfattar alla områden av internationell politik och delas traditionellt in i tre stora ämnesblock:

- Fred, säkerhet och nedrustning
- Mänskliga rättigheter och demokrati
- Hållbar utveckling och fattigdomsbekämpning

FN:s arbete för fred, säkerhet och nedrustning

För FN har ett centralt mål alltid varit att bevara världsfreden. FN har bidragit till lösningar av tvister mellan nationer, minskning av spänningar, förebyggande av konflikter och stopp för strider.

Världsorganisationen har genomfört komplicerade operationer som inneburit fredsskapande åtgärder, fredsbevarande insatser och humanitärt bistånd. FN har även spelat en viktig roll vid lösningen av några av de mest långdragna konflikterna under senare år.

Fred

FN:s främsta uppgift är att bevara den internationella freden och säkerheten. Detta var huvudsyftet när man skrev FN-stadgan 1945.

Säkerhet

När FN bildades diskuterade man säkerhet ur ett statligt perspektiv, eftersom det är stater som är medlemmar i FN. Säkerhet är ett tillstånd då stater känner sig skyddade mot faktiska, potentiella eller upplevda hot mot deras självständighet, suveränitet och politiska institutioner. I brist på en effektiv säkerhetsgaranti, fortsätter länder att söka säkerhet i militära termer, genom kalla kriget talade man om militär - vilket innebar att större militär kapacitet i förlängningen uppfattades som mer säkerhet. Idag är kapprustningen inte lika påtaglig men stater har fortfarande nationella försvar i syfte att försvara sig vid väpnade angrepp.

Idag har dock det statliga säkerhetsbegreppet breddats och man talar också om mänsklig säkerhet med betoning på individens säkerhet som

tillgodoses med utveckling och mänskliga rättigheter snarare än med vapen.

Nedrustning

Nedrustning är en process för att minska storleken på och utgifterna för väpnade styrkor, att förstöra befintliga vapen, att successivt avskaffa möjligheterna att tillverka nya vapen samt att demobilisera militär personal och integrera dem i det civila samhället. På grund av säkerhetsriskerna med total nedrustning talar man också om vapenkontroll som innebär en reglering av vapen men ej total nedrustning av vapenarsenaler.

Hur arbetar FN med fred, säkerhet och nedrustning?

FN:s arbete omfattar till större delen fred och säkerhet. FN har ansvar för att bevara internationell fred och säkerhet i enlighet med FN-stadgan kapitel (1). FN arbetar med förebyggande diplomati, fredsoperationer samt återuppbyggande av stater efter konflikt.

Engagera dig

Var med oss i arbetet för en bättre värld. Ju fler vi är, desto mer kan vi göra tillsammans

BLI MEDLEM IDAG! >

Vilka inom FN arbetar med freds- och säkerhetsfrågor?

Det finns en mängd olika aktörer som arbetar med fred och säkerhetsfrågor inom FN-systemet. Här beskriver vi några av de största aktörerna.

Säkerhetsrådet

I enlighet med kapitel V, artikel 24 (1) i FN-stadgan så har säkerhetsrådet det övergripande ansvaret för att upprätthålla den internationella freden och säkerheten i världen. Det är FN:s säkerhetsråd som kan auktorisera fredsinsatser och det är endast här som man kan ge mandat att agera med våld i olika fredsinsatser.

Det är FN och FN:s generalsekreterare som ska verkställa de beslut som säkerhetsrådet fattar, samt rapportera till säkerhetsrådet om pågående konfliktområden eller situationer som FN redan arbetar i eller bör arbeta i.

Generalförsamlingen

Generalförsamlingen är Förenta Nationernas centrala organ där varje nation kan framföra sin uppfattning och bli hörd av de andra medlemsstaterna i vilken fråga det än må vara. Varje land har en röst, rika som fattiga, stora som små. Särskilt viktiga frågor vad gäller fred och säkerhet avgörs med två tredjedelars majoritet av de röstande, i övrigt används enkel majoritet. Varje medlemsland representeras av en delegation som i regel leds av en diplomat med ambassadörsstatus. Generalförsamlingens resolutioner kan ses som rekommendationer som medlemsländerna bör följa och kan också sätta press på

säkerhetsrådet att agera i en konflikt som säkerhetsrådet inte har tagit ställning till ännu.

FN:s avdelning för fredsbevarande insatser, Department of Peacekeeping Operations (DPKO)

FN:s avdelningen för fredsbevarande insatser har till uppgift att hjälpa medlemsstaterna och generalsekreteraren i deras ansträngningar att upprätthålla internationell fred och säkerhet. Avdelningen ansvarar för den politiska och verkställande ledning av FN:s fredsinsatser runt om i världen och koordinerar kontakten mellan säkerhetsrådet, de länder som bidrar med personal samt parterna i konflikten med syftet att underlätta genomförandet av säkerhetsrådets mandat för FN:s fredsinsatser. Avdelningen arbetar också med att samordna FN-insatserna och dom ger vägledning och stöd till de militärer, poliser och civila som FN:s fredsinsatser består av. Hållbar utveckling och fattigdomsbekämpning

FN:s fredsbyggande kommission, the Peacebuilding Commission (PBC)

FN:s fredsbyggande kommission etablerades på grund av att en mer långsiktig strategi för att bygga fred efterfrågades. Det saknades institutionella mekanismer i FN för att stötta den långsiktiga freden. FN har länge intervenerad i konflikter för att skapa fred och har lyckats bra med detta, men i många berörda länder har konflikten brutit ut på nytt bara efter några år, ofta som en konsekvens av att FN lämnat konfliktområdet. Därför har man försökt att implementera ett mer långsiktigt fredsbyggande som ska ge en mer långsiktig fred. FN:s fredsbyggande institution är uppdelad i tre pelare; FN:s fredsbyggande kommission, Fredsbyggande fonden och supportkontoret för fredsbyggande.

FN:s avdelning för utrikespolitik, Department of Political Affairs (DPA)

Avdelningen för utrikespolitik, DPA, etablerades 1992 och ligger under FN-sekretariatet som leds av FN:s generalsekreterare Ban Ki-moon. Chef för DPA är för närvarande undergeneralsekreteraren, nuvarande amerikanen B Lynn Pascoe.

DPA har en central roll i FN:s arbete med att säkra den internationella freden och säkerheten. Detta görs inom ramen för konfliktförebyggande och fredsbyggande under en väpnad konflikt men också i efterkrigssituationer.

DPA bevakar globala politiska frågor och agerar som rådgivare till generalsekreteraren och andra aktörer till exempel: FN:s fredsoperationer, FN:s politiska operationer, FN:s särskilda sändebud, säkerhetsrådet och valobservatörer.

Kvinnors roll i krig, fred och säkerhet

Den 31 oktober år 2000 beslutade FN:s säkerhetsråd att anta resolution 1325 om kvinnor, fred och säkerhet. Resolutionen syftar till att öka kvinnors deltagande i arbetet med att förebygga, hantera och lösa konflikter. Resolutionen är den första som lyfter fram kvinnor som aktörer inom fredbyggande. Denna resolution innebär att ett tydligt genusperspektiv förts in i de frågor som ligger på säkerhetsrådets bord.

Vilka arbetar med nedrustningsfrågor?

Här presenterar vi några av alla de aktörer inom FN-systemet som arbetar med nedrustningsfrågor.

Generalförsamlingens första utskott

Efter generaldebatten i generalförsamlingen vidtar behandlingen av specifika frågor på dagordningen. En del frågor diskuteras direkt i generalförsamlingen, men de flesta sakfrågor diskuteras först i något av generalförsamlingens sex huvudutskott. Dessa är uppdelade efter innehåll där det första utskottet behandlar nedrustningsfrågor.

FN-sekretariatets avdelning för nedrustning, Office for Disarmament Affairs (UNODA)

FN-sekretariatet har en avdelning för nedrustning, där all nedrustningsarbete koordineras.

Institutet för nedrustningsforskning, United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR)

UNIDIR är ett självständigt institut för nedrustningsärenden med syfte att ta fram forskningsmaterial som ska bistå medlemsländerna inom nedrustningsområdet.

Nedrustningskonferensen, United Nations Conference on Disarmament (CD)

Konferensen är ett globalt regelverk för multilaterala förhandlingar kring FN:s vapenkonventioner och diskussioner kring nedrustning av vapen. Eftersom vapenreglering och nedrustning är högpolitiska frågor så har man beslutat att alla beslut ska tas i konsensus. Detta gör att konferensen är mycket demokratisk men också ineffektiv.
Det finns svårigheter att komma överens men man har lyckats enas om flera avtal, där vi valt ut de som har haft störst betydelse:

- Partiella provstoppsavtalet (PTBT), 1963
- Icke-spridningsfördraget (NPT), 1968,
    - Kärnvapennedrustning
    - Icke-spridning av kärnvapen
    - Fredlig användning av kärnenergi
- SALT-avtalen (SALT I resp SALT II 1971 och 1979)
- Kemvapenkonventionen (CWC)
- Kapprustning i rymden (PAROS)
- SALW (illegal handel, kontroll av lätta vapen).
- Särskilt inhumana vapen (CCW) 1980
- Truppminor Ottawakonventionen 1999
- Kontroll av vapenhandeln (import, export transitering)
-

Särskilt inhumana vapen, Convention on Certain Unconventional Weapons (CCW)

Inom ramen för denna vapenkonvention så har man beslutat att förbjuda vapen som är särskilt inhumana, till exempel brandvapen och splittervapen.

Ottawakonventionen (Ban Land Mine Treaty)

Ottawakonventionen trädde i kraft 1999 och har för närvarande 162 parter. Konventionens huvudsyfte är ett absolut förbud mot användning, utveckling, tillverkning, anskaffning, överföring och lagerhållning av minor. Konventionen syftar också tilll att hantera konsekvenserna av användandet av minor. Detta arbete innefattar rehabilitering för minskadade samt det omfattande arbetet med att röja befintliga minfält och skapa en minfri värld.

Skyldighet att skydda

Vid ett toppmöte i FN 2005 enades världens länder om en ny folkrättslig princip**:** Skyldighet att Skydda eller Responisbility to Protect (”RtoP” eller ”R2P”). Syftet var att ge världssamfundet större möjlighet att ingripa för att skydda civilbefolkningar från folkmord, etnisk rensning, krigsbrott och brott mot mänskligheten. Denna princip är ett verktyg för att i första hand förhindra att dessa övergrepp begås, men även för att ingripa om det förbyggande arbetet misslyckas.

Att rädda kommande generationer undan krigets gissel var redan från starten en av FN:s huvuduppgifter. Men världens konflikter och förståelsen för vad säkerhet innebär har förändrats sedan FN bildades. Idag utspelar sig många konflikter inom stater i stället för mellan dem, och civilbefolkningen drabbas ofta i mycket hög grad genom t ex våldtäkter som strategiskt krigföring, hungersnöd och flyktingproblematik. I flertal fall har civila systematiskt dödats, ibland på uppmaning av landets regering.

Bland annat Afrika har drabbats av konflikter av detta slag, t ex folkmordet i Rwanda och konflikterna i Somalia, Sierra Leone, Liberia, Demokratiska republiken Kongo och Uganda, men vi har också sett dem i Europa på Balkan under 1990-talet. Vid slutet av 1990-talet stod det klart att FN och FN:s medlemsländer inte kunde leva upp till sitt syfte att behålla fred och skydda civila. En diskussion inleddes som utgick från individers och samhällens säkerhet till skillnad från den traditionella uppfattningen om att värna om statsuveräniteten och staters rättigheter.

Diskussionen grundar sig i en paradox som har sina rötter i utformningen av FN-systemet. Å ena sidan har vi gång på gång sett hur individer hotas när stater misslyckas med att skydda dem och ibland har regimer t o m attackerat sin egen befolkning. Å andra sidan bygger FN och FN:s konflikthantering just på staters suveränitet och på att denna ska respekteras.

Bakgrund till skyldighet att skydda

Bakgrunden till skyldighet att skydda är den så kallade ICISS-kommissionen (International Commission on Intervention and State Sovereignty) som myntade begreppet i en rapport från 2001.

Tidigare hade FN:s konflikthantering baserats på staters suveränitet och på att denna ska respekteras. FN får enligt stadgan bara ingripa när det finns ett hot mot internationell fred och säkerhet, inte så länge den väpnade konflikten sker inom ett lands gränser. Men efter misslyckandena på 1990-talet insåg man att denna princip har resulterat i att män och kvinnor länge kunnat utsättas för övergrepp som tvångsförflyttning, sexuellt våld och avrättningar medan världssamfundet bara sett på utan legitimitet att ingripa.

På uppmaning av FN:s dåvarande generalsekreterare Kofi Annan utvecklade därför ICISS-kommissionen grunderna till det som sen skulle bli skyldighet att skydda. Vid världstoppmötet år 2005 kom man fram till att statssuveränitet måste komma till ett pris i form av skyldigheter gentemot den egna befolkningen och säkerhetsrådsresolutionen om skyldighet att skydda röstades igenom.

Så här fungerar Skyldighet att skydda

FN:s medlemsländer har nu med hjälp av internationell lag har fastställt att suveränitet innebär även att stater har ett ansvar, eller en skyldighet, att skydda befolkningen i landet från de allra grövsta brotten, d v s de brott som omnämns i Romstadgan; folkmord, etnisk rensning, krigsbrott och brott mot mänskligheten. Det är fortfarande

staten själv som har främsta ansvaret för att skydda den egna befolkningen, men om en befolkning är utsatt för svårt lidande eller försök till dessa brott och landet i fråga inte vill eller kan stoppa lidandet, så har FN och världssamfundet inte bara rätt att hjälpa till, utan faktiskt en skyldighet att agera.

För att förtydliga och förenkla hur detta ganska stora ansvar ska gå till så har skyldighet att skydda-principen delats upp i tre pelare:

- I första hand (paragraf 138) har stater själva det främsta ansvaret att skydda invånarna från de här brotten, och i detta ingår även uppsåtet att begå dem.

- I andra hand (paragraf 139 I) har det internationella samfundet en skyldighet att med fredliga medel (kap Vi och VIII) uppmuntra och assistera staters arbete med att skydda sina invånare.

- I sista hand (paragraf 139 II), om staten själv misslyckats totalt med att skydda sin befolkning, har det internationella samfundet skyldighet att ingripa med alla tillgängliga medel. Detta inkluderar även, som en allra sista utväg, tvingande militära medel enligt kap VII i FN-stadgan.
-

Förebyggande arbete anses vara den viktigaste delen av skyldigheten att skydda. Möjligheterna att förebygga bör alltid uttömmas innan en intervention övervägs, och vid fullgörandet av skyldigheterna att förebygga och att reagera bör alltid mindre inkräktande och tvingande åtgärder övervägas innan mer tvingande och inkräktande åtgärder vidtas. Diplomatiska, humanitära och andra fredliga medel går alltså alltid före militära interventioner.

Exempel där åtgärder vidtagits

Sedan 2005 har principen implementerats på flera håll, i Kenya 2008 och Elfenbenskusten 2011 och i samband med den fredsbevarande operationen i Sydsudan 2014. Ett annat mer omdiskuterat exempel är Libyen 2011 när säkerhetsrådet agerade enligt skyldighet att skydda. Syftet var att stoppa omfattande våld mot den libyska befolkningen från Khaddaffiregimen.

Vem arbetar med Skyldighet att skydda?

År 2004 tillsatte FN en särskild rådgivare för förhindrandet av folkmord och år 2008 tillsattes även en särskild rådgivare för skyldighet att skydda. Deras arbete är att tidigt identifiera alarmerande situationer samt att utfärda rekommendationer till generalsekreteraren och världssamfundet. Bedömningar måste göras från fall till fall och agerande ska ske i samarbete med relevanta regionala organisationer.

Skyldighet att skydda är dock först och främst medlemsländernas eget ansvar och varje land måste arbeta både nationellt och internationellt för att förhindra folkmord, krigsbrott, brott mot mänskligheten och etnisk rensning. Som stöd i detta arbete har flera länder, b la Sverige inrättat en särskild ansvarig tjänsteman i regeringskansliet för skyldighet att skydda.

Även civilsamhället har en viktig roll i att stärka principen och att uppmärksamma politiker, beslutsfattare och befolkningen i stort om både problem och möjligheter.

FN:s fredsinsatser

FN:s fredsinsatser består av militär personal såväl som polis och civil personal. Deras övergripande uppgift är att bevara och skapa internationell fred och säkerhet och vanligtvis skapas dem genom ett beslut från säkerhetsrådet. Insatsernas storlek och uppgifter regleras också av mandat från säkerhetsrådet men det är FN:s medlemsländer som måste bidra med personal. Om FN av olika skäl inte kan eller har tillräckliga resurser så kan organisationen ge mandat till regionala aktörer att utföra fredsoperationen, till exempel Euroepiska Unionen (EU), Afrikanska Unionen (AU), Economic Community of West African States (Ecowas) eller andra koalitioner av stater, så kallade "coalitions of the willing".

Mandatet för de olika insatserna kan vara allt från traditionellt fredsbevarande uppgifter som att övervaka ett eldupphörsavtal till att skydda civila och främja de mänskliga rättigheterna. Det blir även allt vanligare med fredsframtvingande insatser för att hantera dagens alltmer komplexa inbördeskrig där civilbefolkningen ofta är en direkt måltavla.

Det finns idag 16 FN-insatser på fyra kontinenter. Insatserna består av över 100 000 militärer, poliser och civila från över 120 länder. Några av deras uppgifter är att:

- Främja mänsklig säkerhet och demokratiska maktfördelningssystem
- Bistå med valobservatörer
- Skydd av civilbefolkningen
- Stärka rättssystem och polis genom så kallade säkerhetssektorreformer ("SSR")
- Social och ekonomisk utveckling

Den svenska truppen i Mali

Efter ett riksdagsbeslut om att Sverige ska bidra med soldater till FN-insatsen i Mali, Minsuma, skickades ca 250 kvinnor och män till Timbuktu i nordvästra Mali vid årsskiftet 2014/2015. Läs mer om den svenska FN-truppen i Mali.

FN:s arbete med mänskliga rättigheter och demokrati

De mänskliga rättigheterna täcker in många delar av en människas liv.

De syftar till att alla människor ska få möjlighet att leva ett drägligt liv och inkluderar regler om människors möjlighet att överleva, inbegripet föda och husrum, om människors rätt till sina innersta tankar och trosuppfattningar, om skydd för familjen, frihet från tortyr och slaveri, om rätt till utbildning, yttrandefrihet och att delta i landets styrelse.

De mänskliga rättigheterna gäller för alla. De slår fast att alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De mänskliga rättigheterna är universella. De gäller över hela världen, oavsett land, kultur eller specifik situation.

Alla rättigheter är lika viktiga

De mänskliga rättigheterna är nerskrivna i konventioner. Presentationen av rättigheterna i kategorier innebär ingen gradering. De är alla viktiga. En rad beslut inom FN har understrukit vikten av att de olika rättigheterna ses som ömsesidigt samverkande och som delar av samma helhet. Den markeringen har kommit som en reaktion på att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna i praktiken har fått lägre prioritet än andra rättigheter och ibland beskrivits som ambitioner snarare än som verkliga rättigheter.

Ett fungerande rättssystem är en nödvändighet

De mänskliga rättigheterna reglerar förhållandet mellan statsmakten och enskilda människor. De utgör en begränsning av statens makt över individen och slår samtidigt fast vissa skyldigheter för staten gentemot individen.

Staterna är skyldiga att respektera folkrättens regler. Varje land har ett ansvar för att dess åtaganden vad gäller de mänskliga rättigheterna omsätts i nationell lagstiftning. Det räcker dock inte med lagar som klargör statens skyldigheter eller som förbjuder vissa handlingar. Det måste också finnas ett fungerande rättssystem (poliser, advokater och åklagare, opartiska och rättvisa domstolar) som upprätthåller lagarna.

Därutöver krävs kompletterande åtgärder såsom främjande – genom information och på annat sätt – av de mänskliga rättigheterna.

Kränkningar av de mänskliga rättigheterna

Om en kränkning sker av de mänskliga rättigheterna är det i första hand den aktuella statens ansvar att se till att den enskilde får upprättelse. Men de mänskliga rättigheterna är en internationell angelägenhet och det är därför fullt legitimt för andra stater att framföra åsikter om och försöka påverka situationen i olika länder där rättigheterna kränks.

Inom ramen för de mänskliga rättigheterna är det alltså stater som har skyldigheter och individer som har rättigheter. Enskilda individer är skyldiga att under landets lagar respektera andra människors rättigheter. Enligt huvudregeln är det dock enbart stater som internationellt kan ställas till svars för kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna

Omedelbart efter denna historiska händelse uppmanade generalförsamlingen alla medlemsstater att offentliggöra förklaringens text och att ”göra den spridd, känd, läst och förstådd framför allt i skolor och andra undervisningsinstitutioner utan hänsyn till olika länders eller regioners politiska förhållanden”.

Efter andra världskriget fanns det en stark vilja att på internationell nivå skapa en gemensam överenskommelse om universella och odelbara rättigheter så att liknande övergrepp inte skulle kunna ske i framtiden. FN:s generalförsamling antog den 10 december 1948 en allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna. Förklaringen definierar vilka de grundläggande mänskliga rättigheterna är och togs fram av den dåvarande kommissionen för mänskliga rättigheter under ledning av Eleanor Roosevelt. Den uttrycker den gemensamma viljan och strävan hos FN:s medlemsstater att arbeta för mänskliga rättigheter, rättvisa och jämställdhet i alla världens länder.

Deklarationen säger att envar är berättigad till dessa absoluta rättigheter, utan åtskillnad av något slag. Det handlar om mänsklig värdighet och hur mänsklig värdighet kan beskyddas. Texten säger att det är just erkännandet av människors universella och odelbara rättigheter som ligger till grund för rättvisa, frihet och fred i världen.

30 Artiklar

Den allmänna förklaringen består av 30 artiklar som gemensamt uttrycker de grundläggande och universella fri- och rättigheterna. Artiklarna behandlar både sådant som alla har rätt till, som frihet och utbildning, och sådant som alla har rätt att vara fri från, som slaveri och tortyr.

Det är den första universella förklaringen om att det finns grundprinciper av odelbara rättigheter som gäller för alla och som världens stater gemensamt ska leva upp till. Förklaringen är också utgångspunkten för alla juridiskt bindande internationella folkrättsliga konventioner och den utgör grunden i det internationella arbetet med att övervaka de mänskliga rättigheterna i världens stater.

Hela världens förklaring

När FN:s generalförsamling antog texten till den allmänna förklaringen 1948 sa man att texten skulle spridas över hela världen, oberoende av regioners politiska förhållanden för att den skulle utgöra ett gemensamt rättesnöre för alla nationer att sträva efter. I dagsläget har nästan alla världens stater accepterat den allmänna förklaringen som ett kontrakt mellan regeringen och deras invånare. Den har också fungerat som en utgångspunkt för det expanderande folkrättsliga systemet om skydd av olika individers och gruppers rättigheter.

Eftersom den allmänna förklaringen antogs den 10 december 1948 är den 10 december den dag då man uppmärksammar mänskliga rättigheter världen över. Den allmänna förklaringen är idag översatt till 360 språk och håller därmed världsrekordet som världens mest översatta dokument.

Läs den fullständiga förklaringen:
Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna
The Universal Declaration of Human Rights

Så skyddar FN de mänskliga rättigheterna

FN:s främsta redskap för att skydda de mänskliga rättigheterna är konventioner. Länder som har ratificerat en konvention har förbundit sig att agera i enlighet med dess innehåll.

Ett land ansluter sig till en konvention i två steg:

1. Först sker ett undertecknande som ett viljeuttryck av en regering att verka för en ratificering av konventionen.
2. Därefter ser landet över och ändrar, om det är nödvändigt, sin nationella lagstiftning så att den överensstämmer med konventionen.
3.

När arbetet med den nationella lagstiftningen är klar kan landets styre godkänna att konventionen ratificeras. Länder som har ratificerat en konvention kallas för konventionsstater.

Det finns möjlighet att reservera sig mot konventionstexten, något som många länder utnyttjar.

Reservationer urholkar konventioner

Ett problem med reservationer är att innehållet i en konvention riskerar att urholkas om ett land reserverar sig mot alltför många eller alltför viktiga bestämmelser och MR-instrumentet ger kanske inte längre det skydd det var tänkt att ha.

Wienkonventionen om traktaträtten slår fast att reservationer inte kan tillåtas om de är oförenliga med en konventions ändamål och syfte. Det är emellertid inte alla MR-konventioner som hänvisar till denna bestämmelse och dylika reservationer är följaktligen tillåtna i dessa fall. En av de konventioner som har flest reservationer är konventionen om avskaffande av all form av diskriminering av kvinnor. Cirka 60 länder har reserverat sig mot delar av innehållet.

Ett moraliskt åtagande

Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna är inte juridiskt bindande för de stater som skrivit under den, men det innebär ett moraliskt åtagande för staterna. Det har utifrån den allmänna förklaringen formulerats 25 juridiskt bindande konventioner, vilka har antagits av FN:s generalförsamling.

Kärnkonventionerna är:

- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR)
- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR)
- Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (ICERD)
- Konventionen om avskaffande av all form av diskriminering av kvinnor (CEDAW)
- Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (CAT)
- Konventionen om barnets rättigheter (CRC)
- Konventionen om skyddet av alla migrantarbetares och deras familjers rättigheter (ICRMW)
- Konventionen om skydd av personer med funktionsnedsättning (ICRPD)
- Konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden

Läs mer om varje konvention här

Granskningen

Varje konvention har en kommitté som sköter övervakar staternas arbete med konventionen. Varje stat som har ratificerat en konvention är skyldig att kontinuerligt lämna skriftliga rapporter till den aktuella kommittén. Sverige har ratificerat sju av de nio kärnkonventionerna. Konventionen om migrantarbeteras rättigheter och konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden har inte antagits.

En regeringsrepresentant inbjuds att redogöra för rapporten och om kommittén anser att rapporten är oklar eller ofullständig får regeringen i fråga ta fram ett bättre underlag.

Därefter granskar kommittén rapporten och det hela utmynnar till slut i en kommentar om landet i fråga. Kommittéerna väljs i egenskap av experter och inte som representanter för sitt land. FN:s kontor för mänskliga rättigheter ger stöd till kommittéerna.

Svenskar som tidigare suttit med i kommittéerna är Lisbeth Palme (barnkommittén), Peter Nobel (rasdiskrimineringskommittén), Elisabeth Palm (MR-kommittén) och Göran Melander (kvinnokommittén). Idag Krister Thelin med i MR-kommittén.

Kritik mot Sverige

Med jämna mellanrum rapporterar Sverige om efterlevnaden av sina internationella MR-åtaganden till FN:s övervakningskommittéer.

Barnkommittén har vid flera tillfällen uttryckt kritik för avsaknaden av en åldersgräns för könsmognad, vilket försvagar skyddet mot att barn utnyttjas i pornografi. Dessutom anser barnkommittén att systemet med självstyrande kommuner leder till att barn riskerar att behandlas olika i olika kommuner. Kvinnokommittén har konstaterat att stora löneskillnader förekommer mellan män och kvinnor och tortyrkommittén har kritiserat Sverige flera gånger för att ha avvisat flyktingar trots att de löper risk att utsättas för tortyr när de återkommer till sitt hemland.

Rasdiskrimineringskommittén har upprepade gånger riktat kritik mot Sverige om att samer, romer och andra minoriteter diskrimineras, att hatbrott för sällan leder till åtal, och att Sverige inte uppfyller kraven i konventionen beträffande rasistiska organisationer.

Utöver kritiken ger också kommittéerna förslag på hur regeringen kan förbättra skyddet av de mänskliga rättigheter som omfattas av konventionen i fråga.
Se vilka konventioner som Sverige och andra länder har anslutit sig till

FN:s råd för mänskliga rättigheter

FN:s råd för mänskliga rättigheter bär ett stort ansvar för arbetet med mänskliga rättigheter inom FN. Rådet har existerat sedan 2006. Det ersatte den tidigare kommissionen för mänskliga rättigheter som under de senaste 30 åren hade mandat att följa upp tillämpningen av de mänskliga rättigheterna och som utvecklade ett övervakningssystem av brott mot de mänskliga rättigheterna.

Även om kommissionens arbete innebar en rad framsteg för det internationella arbetet med mänskliga rättigheter var kommissionens möjligheter att snabbt reagera på kränkningar inte större än medlemsstaternas politiska intressen. Mycket kritik riktades bland annat mot att länder som själva systematiskt kränkte mänskliga rättigheter satt som medlemmar i rådet och kunde hindra arbetet

genom att forma olika allianser och övertalningskampanjer. Debatten var politiserad och fokuserad mer på meningsskiljaktigheter än på människorättsfrågor.

Alla länder granskas
För att göra arbetet mer effektivt beslutade man att göra om förutsättningarna för medlemskap, arbetsformer och att inrätta nya granskningsmöjligheter. Reformens syfte var att man skulle förbättra övervakandet av de mänskliga rättigheterna och undvika kommissionens misslyckanden. Man skulle därför förändra arbetssättet, förbättra granskningsmekanismerna och ställa upp kriterier för medlemskap.

En av de största innovationerna är den så kallade universella periodiska granskningen (UPR). Istället för att utvalda länder skall pekas ut och kritiseras, som var situationen i kommissionen, kommer alla länder granskas rutinmässigt.

Frivilligorganisationer bidrar med information
Frivilligorganisationer spelade en viktig roll i kommissionens granskningsarbete då de bidrog med information om situationen för de mänskliga rättigheterna i länder som kommissionen och specialrapportörerna inte hade tillgång till. En annan central angelägenhet är därför vilken tillgång frivilligorganisationer kommer få till att bidra till granskningen av länder i det nya rådet.

Alla stater granskas under en 4-årsperiod

47 länder är medlemmar och sammanträder regelbundet i Genève. Det finns även möjlighet att kalla till specialsessioner då kritiska MR-situationer behandlas separat. På rådets möten antas resolutioner om olika MR-frågor och kritik riktas även mot enskilda länder som bryter mot mänskliga rättigheter inom ramen för den universella granskningmekanismen UPR.

Sverige kandiderade för en ordinarie plats i rådet för perioden 2013-2015 men valdes inte in och kan därmed inte delta i rådets omröstningar om olika frågor. Istället har Sverige sk observatörsstatus vilket ger möjlighet att delta i diskussioner och föreslå frågor till dagordningen. Som exempel på en fråga som Sverige drivit och fått gehör för är tillsättandet av en specialrapportör för Iran.

Individuella klagomål

Efterlevnaden av FN:s kärnkonventioner övervakas av speciella kommittéer, en för varje konvention. Individuella klagomål kan föras fram till följande kommittéer, om staterna godkänt denna möjlighet:

- Kommittén för medborgerliga och politiska rättigheter
- Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
- Kommittén för avskaffande all slags diskriminering mot kvinnor
- Rasdiskrimineringskommittén
- Tortyrkommittén
- FN:s kommitté för personer med funktionsnedsättning.
- Kommittén för barnets rättigheter
- Kommittén för migrantarbetares rättigheter
-

Ett klagomål från enskild kan inte vara anonym och staten som klagomålet avser måste ha godkänt enskildas möjlighet att vända sig till kommittéerna. Ärendet måste vara relevant och alla inhemska rättsmedel måste ha uttömts innan den aktuella FN-kommittén kan behandla det.

Medborgerliga och politiska rättigheter

För att klagomål skall kunna föras fram till kommittén som granskar medborgerliga och politiska rättigheter måste den aktuella staten ha ratificerat det första tilläggsprotokollet till konventionen som tillåter enskilda att föra fram klagomål.
Human Rights Committee
c/o OHCHR-UNOG
12 11 Geneva 10, Switzerland

Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

För att klagomål skall kunna föras fram till kommittén som granskar ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter måste den aktuella staten ha ratificerat tilläggsprotokollet till konventionen som tillåter enskilda att föra fram klagomål.
Committee on Economic, Social and Cultural Rights
c/o OHCHR-UNOG
12 11 Geneva 10, Switzerland

Rasdiskriminering

Om klagomålet rör rasdiskriminering och om staten ratificerat rasdiskrimineringskonventionens paragraf 14 skickas ärendet till:
Committee on the Elimination of Racial Discrimination
c/o OHCHR-UNOG
1211, Geneva 10, Switzerland

Tortyr

Tortyrkonventionens paragraf 22 tillåter enskilda att vända sig till kommittén för klagomål. Har staten godkänt detta skickas klagomålet till:
Committee against Torture
c/o OHCHR-UNOG
1211 Geneva 10, Switzerland

Diskriminering av kvinnor

Klagomål som rör diskriminering av kvinnor kan föras fram av enskilda sedan ett frivilligt protokoll om detta antogs 1999. Kvinnokommittén sammanträder i Genève och i New York:
Committee on the Elimination of Discrimination against Women
c/o OHCHR-UNOG
1211 Geneva 10, Switzerland

Barnets rättigheter

För att klagomål skall kunna föras fram till kommittén som granskar barnets ttigheter måste den aktuella staten ha ratificerat det tredje tilläggsprotokollet till konventionen som tillåter enskilda att föra fram klagomål.
Committee on the rights of the Child
c/o OHCHR-UNOG
12 11 Geneva 10, Switzerland

Funktionshindrades rättigheter

Klagomål som rör funktionshindrades rättigheter kan framföras till kommittén förutsatt att den berörda staten antagit det frivilliga protokollet som hör till konventionen.
Comittee on the rights of people with disabilities
OHCHR
United Nations Office at Geneva
1211 Geneva 10 (Switzerland)

Migrantarbetares rättigheter

Klagomål som rör migrantaretares rättigheter kan framföras till kommittén förutsatt att den berörda staten accepterat konventionens artikel 77. (Sverige har inte ratificerat konventionen).
Committee on Migrant Workers
c/o OHCHR-UNOG
12 11 Geneva 10, Switzerland
Fax: + 41 22 917 9022 (particularly for urgent matters)
E-mail: tb-petitions@ohchr.org

Om enskild klagorätt inte är möjlig

I de fall då enskild klagorätt inte är möjlig finns andra sätt att göra kommittéerna uppmärksamma på att ett land inte lever upp till sina åtaganden enligt konventionerna.

Enskilda organisationers kunskap och efterforskningar ses som en stor tillgång då kommittéerna skall bedöma ländernas efterlevnad av konventionerna. Den enskilde kan använda NGO:s som kanal för att nå fram till kommittéerna.

Dock bör understrykas att en sådan process tar mycket lång tid och att den enskildes särskilda ärende löper stor risk att försvinna i mängden av information som förs fram till kommittéerna.

FN:s arbete för utveckling och fattigdomsbekämpning

När FN-stadgan antogs och FN bildades i San Francisco 1945 var det fred och säkerhet som stod på agendan. Slutligen enades man om att också utvecklingsfrågor skulle få en viktig roll inom FN:s arbete.

Detta ledde till etableringen av ett till huvudorgan i FN: det ekonomiska och sociala rådet, eller *United Nations Economic and Social Council (ECOSOC)*, som skulle ha det övergripande ansvaret över utvecklingsfrågor.
FN:s arbete med utveckling har med åren överskridit från enbart social och ekonomisk utveckling för fattigdomsbekämpning, till att även inkludera ett miljöperspektiv. Idag fokuserar FN på det som kallas *hållbar utveckling*. FN:s arbete för hållbar utveckling består av tre dimensioner: Miljömässig hållbarhet, social hållbarhet och ekonomisk hållbarhet.

Begreppet hållbar utveckling

Begreppet hållbar utveckling introducerades först 1981 och fick internationell spridning i och med lanseringen av *Brundtland-kommisionen* och rapporten ”Vår gemensamma framtid”. I rapporten tillskrevs att ekonomisk och social hållbar utveckling är omöjlig att uppnå om vi inte tar hand om miljön och våra naturresurser.

Vidare antogs Agenda 21 i Rio 1992 – ett omfattande konferens-dokument innehållande långsiktiga mål och riktlinjer för att skapa hållbar utveckling. 2012 ägde en ny konferens rum, Rio+20, då världens ledare diskuterade vad som skulle hände efter Millennie-målen som har sin grund i Millenniedeklarationen 2000. Konferensen resulterade i dokumentet ”The future we want”, en uppstart till vad som år 2015 ledde till en historisk överenskommelse – Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling.

FN:s arbete för hållbar utveckling

Internationella konferenser, dokument och deklarationer representerar formella åtaganden av världens länder och politiska ledare. Men FN:s arbete för hållbar utveckling pågår ständigt varje dag som har en betydande och livsavgörande effekt för många av världens människor. FN:s arbete för hållbar utveckling kan delas in i två delar: (1) Det kortsiktiga humanitära utvecklingsarbetet och akut katastrofhjälp och (2) det långsiktiga utvecklingsarbetet för hållbar utveckling.

FN:s humanitära insatser

När FN startade sin verksamhet 1946 gällde det att människor som nödställts på grund av andra världskriget. Människor behövde mat, vatten, mediciner, kläder, bostäder och trygghet. Arbetet med mänskliga rättigheter vid kriser, katastrofer och konflikter har därefter fortsatt. FN har ett samordnande organ för de humanitära insatserna och för katastrofbiståndet kallat *OCHA, Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*.

FN:s organ för hållbar utveckling

FN:s långsiktiga utvecklingsarbete får oftast mindre uppmärksamhet än FN:s humanitära insatser vid krig och katastrofer. I detta arbete ingår 15 olika organ med särskilda fokusområden.

FN-organ finns på plats i princip i alla länder i världen med varierande mandat beroende på i vilket land de befinner sig. FN-organens utvecklingsarbete bedrivs framförallt i samråd med berörd regering, men också tillsammans med nationella eller lokala enskilda

organisationer. Regeringar har vanligtvis visioner om utvecklingen i det egna landet om fem, tio eller kanske tjugo år framåt.

Dessa visioner kompletteras ofta med handlingsplaner som beskriver hur regeringen ska arbeta för att nå visionen. FN-organ på plats tillfrågas av regeringen vad de kan bidra med i detta utvecklingsarbete. Från och med 2016 fram till 2030 implementeras FN:s nya Agenda 2030, i *alla* FN:s medlemsstater.

Reformeringsarbetet Delivering as One – One UN

Ofta finns kanske 15-20 FN-organ på plats i ett och samma land. De har varierande uppgifter, men ibland kan arbetet vara överlappande. För att FN ska kunna bistå länder att nå de globala målen för hållbar utveckling krävs det samordning och samarbete mellan alla inblandade FN-organ. FN:s fältarbete måste reformeras och effektiviseras. Sedan 2006 pågår ett omfattande reformeringsarbete av FN:s fältarbete. Det kallas *One UN* eller *Delivering as One*.

I de länder denna princip är verksam försöker man uppnå: Ett gemensamt program, en gemensam budget, en gemensam ledare och ett gemensamt kontor. Ett ytterligare moment som flera länder infört är ”en gemensam röst”, det vill säga att FN-organen inom ramen för initiativet utser en talesperson. Idag är cirka 40 länder anslutna till Delivering as One.

Vårt arbete med Agenda 2030 och de globala målen

En av Svenska FN-förbundets fokusfrågor är Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling. De globala målen är 17 ambitiösa och universella mål som antogs av världens ledare 2015. Målen ska bidra till socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbar utveckling och vara uppnådda till år 2030 i världens alla länder.

Vi arbetar med att kommunicera FN:s arbete och engagera för de globala målen för hållbar utveckling. Genom att engagera dig i FN-förbundet får du tillgång till verktyg för att göra skillnad, träffa likasinnade och engagera dig för globala målen på olika nivåer.
På den här sidan kan du läsa mer om hur vi arbetar med Agenda 2030, men även läsa mer och ansöka om projektbidrag, få svar på de vanligaste frågorna om de globala målen och läsa spännande nyheter i vår verksamhet.

LÄS MER OM GLOBALA MÅLEN >

Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling

Globala målen antogs av världens ledare 2015. Målen ska bidra till en socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbar utveckling och vara uppnådda till år 2030 i världens alla länder.

Bakgrund

Globala målen ersatte den 1 januari 2016 de åtta millenniemålen som FN och världens länder hade arbetat med sedan år 2000.

Millenniemålen, som främst världens fattigare länder arbetade med, skulle ha uppnåtts år 2015. Millenniemålen fokuserade på att bland annat utrota fattigdom, bekämpa malaria och minska barnadödlighet.

De globala målen speglar sina föregångare men i annan skepnad. Millenniemålen var ett bra verktyg för att driva på och kunna mäta utvecklingen i världen. När världens ledare samlades i Rio de Janeiro för en FN-konferens om hållbar utveckling år 2012 beslutades det att nya mål skulle tas fram för att ersätta millenniemålen, och att det skulle vara en bred och inkluderande process.

Hur målen togs fram

Flera olika aktörer välkomnades för att under tre års tid diskutera och bidra till innehållet i den nya agendan. Det civila samhället, forskare och akademiker så väl som företag har bidragit till att ta fram en agenda som ska gälla för alla människor och alla länder i hela världen.

De 17 målen är indelade i 169 delmål och medel med tillhörande indikatorer. Indikatorerna är mätbara, vilket innebär att vi kan följa upp och utvärdera arbetet med målen. Alla mål är viktiga för att skapa en hållbar utveckling, och målen är odelbara och integrerade. Flera av målen är beroende och direkt kopplade till varandra, vilket innebär att om vi bidrar till framgång för ett av målen ger det positiva effekter på andra mål.

Tre dimensioner av hållbar utveckling

Agenda 2030 och Globala målen syftar till att skapa en hållbar utveckling. En hållbar utveckling innebär att vi tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjlighet att tillfredsställa sina behov. Det innebär att vi måste leva på ett sätt idag som innebär att framtida generationer ska kunna ha samma möjligheter som vi.

De tre dimensionerna av hållbar utveckling, det vill säga de ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensionerna, var en viktig utgångspunkt i framtagandet av de globala målen. De tre perspektiven genomsyrar målen för att skapa en hållbar, inkluderande och rättvis utveckling för alla.

Ansvar för genomförandet

Agenda 2030 gäller för alla människor och länder och vi måste gemensamt arbeta för att nå dem. Det kräver engagemang från olika aktörer som civilsamhällesorganisationer, kommuner och landsting samt forskare och näringsliv. Vi har alla en viktig roll att spela för att ingen människa ska lämnas utanför. Det är den första utvecklings-agendan som inkluderar världens alla länder, oavsett inkomst- eller utvecklingsnivå.

Ansvaret för att genomföra målen vilar på varje medlemslands regering, men FN kan bidra med stöd i genomförandet. Agenda 2030 är inte juridiskt bindande, utan en deklaration och ett frivilligt åtagande. I Sverige är civilministern ansvarigt statsråd för det nationella genomförandet av de globala målen och ministern för internationellt utvecklingssamarbete och klimat ansvarigt statsråd för att bidra till Sveriges internationella arbete för genomförandet.

LÄS MER OM FN-FÖRBUNDETS ARBETE MED AGENDA 2030 >

Dela vår dröm

Bli medlem och bidra till att vi når de globala målen till år 2030.

BLI MEDLEM IDAG! >

Globala målen för hållbar utveckling

Mål 1: ingen fattigdom
Mål 1 handlar om att avskaffa fattigdom i alla dess former överallt.

Mål 2: ingen hunger
Mål 2 handlar om att ingen ska lida av hunger och att alla människor ska få bra och näringsrik mat året om.

Mål 3: god hälsa och välbefinnande
Mål 3 handlar om att säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar.

Mål 4: god utbildning för alla
Mål 4 handlar om att alla ska få tillgång till utbildning av god kvalitet.

Mål 5: jämställdhet
Mål 5 handlar om att uppnå jämställdhet och alla kvinnors och flickors egenmakt.

Mål 6: rent vatten och sanitet
Mål 6 handlar om att försäkra att alla människor har tillgång till rent vatten och sanitet.

Mål 7: hållbar energi för alla
Mål 7 handlar om att alla individer ska ha tillgång till pålitlig och prisvärd energi.

Mål 8: anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt

Mål 8 handlar om att alla människor ska ha ett arbete med goda arbetsvillkor och främja en inkluderande ekonomisk tillväxt.

Mål 9: hållbar industri, innovationer och infrastruktur
Mål 9 handlar om att bygga motståndskraftig infrastruktur, främja en inkluderande industrialisering samt uppmuntra nya innovationer.

Mål 10: minskad ojämlikhet
Mål 10 handlar om att minska ojämlikheter inom samhällen och mellan länder.

Mål 11: hållbara städer och samhällen
Mål 11 handlar om att göra städer säkra, inkluderande och hållbara.

Mål 12: hållbar konsumtion och produktion
Mål 12 handlar om att säkerställa strukturer som bidrar till en mer hållbar konsumtion och produktion.

Mål 13: bekämpa klimatförändringarna
Mål 13 handlar om att bekämpa en av vår tids största utmaningar, nämligen klimatförändringarna.

Mål 14: hav och marina resurser
Mål 14 handlar om att bevara och använda världens hav, sjöar och marina resurser på ett hållbart sätt.

Mål 15: ekosystem och biologisk mångfald
Mål 15 handlar om att bevara skog, bekämpa ökenspridning och stoppa förlusten av den biologiska mångfalden.

Mål 16: fredliga och inkluderande samhällen
Mål 16 handlar om att främja fredliga, rättvisa och inkluderande samhällen.

Mål 17: genomförande och globalt partnerskap
Mål 17 handlar om att alla världens länder måste uppnå ett partnerskap för att tillsammans stärka arbetet för en hållbar utveckling.

Har du Världskoll?

Interaktiv sajt om utveckling i världen med lärarhandledning.

OM VÄRLDSKOLL
Världskoll drivs av Svenska FN-förbundet. Syftet är att visa på hur utvecklingen och läget i världen ser ut, genom att presentera fakta och statistik. Här finns chansen att utmana sin världsbild, testa sina kunskaper och lära mer!

Läs mer
OM SVENSKA FN-FÖRBUNDET
Vi är en ideell organisation och en svensk folkrörelse som arbetar med att föra samman individer och organisationer i ett gemensamt arbete för en bättre värld och för ett starkare och bättre Förenta Nationerna.

Läs mer
FINANSIERAT AV SIDA
Världskoll drivs av Svenska FN-förbundet och finansieras av myndigheten Sida. Sida har ej deltagit i produktionen och ansvaret för innehållet är utgivarens.

Material om globala målen
Här samlar vi material om Agenda 2030 och Globala målen.
Globalis
Fakta och statistik om länder i världen och konflikter

FN-organ som arbetar med utveckling

Det finns flera program och fonder som arbetar med social och ekonomisk utveckling. Ibland kallas de underorgan. Programmen och fonderna är upprättade av generalförsamlingen och därmed en del av FN. Det är de som bedriver FN:s utvecklingsarbete i fält. De kan också ha ett normativt mandat, det vill säga dra upp riktlinjer och utarbeta normer för, och vara rådgivande till, FN:s medlemsländer i utvecklingsarbetet.

Förutom dessa underorgan finns det ett antal fackorgan som är självständiga organisationer med egna medlemsländer, styrelser och budgetar. Bland de sistnämnda finns exempelvis Världshälsoorganisationen WHO, Internationella arbetsorganisationen ILO och FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation FAO. Nedan återfinns några av FN:s underorgan och länkar till deras hemsidor.

UNDP

FN:s utvecklingsprogram UNDP har ett övergripande samordningsansvar för FN:s arbete i fält. UNDP arbetar i 177 länder. Organisationen har fem huvudområden: god samhällsstyrning och demokrati, fattigdomsbekämpning, hiv/aids, miljö och energi, samt förebyggande av och återuppbyggnad efter konflikter. UNDP bistår länder i deras arbete för att nå millenniemålen. UNDP har ett kontor i Stockholm.

UNICEF

FN:s barnfond Unicef var det första underorganet som generalförsamlingen upprättade. Året var 1946 och Unicef:s första uppgift var att bistå barn i Europa efter andra världskriget. 1953 fick UNICEF ett nytt mandat att bistå barn i utvecklingsländer. Unicef finns på plats i drygt 190 länder och regioner med utvecklingsarbete eller med nationella kommittéer. Unicef arbetar för barns överlevnad och utveckling, utbildning och jämställdhet, förebyggande av hiv/aids, samt skydd mot våld och övergrepp. FN:s konvention om barnets rättigheter genomsyrar organisationens arbete.

UNFPA

FN:s befolkningsfond UNFPA är ett av de minsta underorganen. Därmed inte sagt att fondens verksamhet är oviktig, snarare tvärtom. UNFPA:s huvuduppgifter är att stödja kvinnor, män och ungdomar så att de kan planera sina familjer och undvika oönskade graviditeter och sexuellt överförbara sjukdomar, inklusive hiv. UNFPA arbetar för att kvinnor ska kunna genomgå säkra graviditeter och förlossningar.

WFP

Världslivsmedelsprogrammet WFP arbetar för att alla människor alltid ska ha tillgång till den näring de behöver för att leva ett bra liv. WFP bistår människor med livsmedel i katastrofsituationer, i samband med återuppbyggnad efter konflikter/katastrofer och i långsiktiga utvecklingsprogram som ”mat för utveckling” och ”mat för arbete”. WFP har ett omfattande program för att ge skolbarn gratis och näringsrik skolmat, ett program som Svenska FN-förbundet är del av i kampanjen ”Skolmat blir kunskap”. WFP bistår omkring 90 miljoner människor i ett 70-tal länder. FN-förbundets projekt Skolmat stödjer WFP:s arbete i fält.

UN Women

UN Women är det senaste FN-organ som generalförsamlingen inrättat, ett beslut från juli 2010. UN Women är en sammanslagning av FN:s kvinnofond Unifem, FN:s enhet för kvinnofrågor DAW, forsknings-institutet for kvinnor Instraw och kontoret för FN:s generalsekreterares speciella genderrådgivare. Organisationen inledde sitt arbete i början av 2011. Bland fokusområdena finns arbetet mot våld mot kvinnor, kvinnors roll i freds- och säkerhetsarbetet, kvinnors ledarskap och delaktighet, kvinnors ekonomiska makt (inkl. fattigdomsbekämpning).

Klimatförhandlingar genom åren

Under 1980-talet växte en stark opinion fram kring klimatfrågan. Media började uppmärksamma problematiken och oroade forskare försökte etablera frågan på den internationella dagordningen.

Klimatkonventionen

1990-talet inleddes med förhandlingar och vetenskaplig konsolidering som ledde fram till en Ramkonventionen om klimatförändringar som antogs i Rio 1992. Den trädde i kraft i mars 1994 och har idag runt 190 underskrifter, det vill säga nästan alla medlemsstater i FN har undertecknat ramkonventionen.
Det blev ingen lätt uppgift att komma överrens om en konvention. För att överhuvudtaget få till stånd ett förslag fick en rad frågor lämnas öppna och en hel del andra formuleras så vagt att de gav ett tillräckligt stort tolkningsutrymme för enskilda stater.

Kyotoprotokollet

Den första förhandlingskonferensen med konventionsstaterna ägde rum 1995. Där enades medlemmarna om en ny förhandlingsprocess som skulle leda fram till ett tilläggsprotokoll som skulle komma att kallas Kyotoprotokollet. Detta skulle specificera utsläppsmål och åtagandeperioder för länder i Nord samt mekanismer för att uppnå dessa mål. Allvaret i klimatfrågan underströks samtidigt av att klimatpanelen publicerade sin andra bedömningsrapport under 1995. Denna markerade stärkt vetenskaplig konsensus kring att människan påverkade klimatet och blev en viktig faktor i förhandlingarna under 1995-1997.

Förhandlingsprocessen fram till Kyoto var minst lika svår som förhandlingarna kring klimatkonventionen. Resultatet förväntades

förtydliga den vaghet som Klimatkonventionen byggt in, och som av många forskare och miljöorganisationer sågs som en allvarlig brist.

Förhandlingarna mellan åren 2001 och 2005 beskrivs antagligen bäst i termer av relativt lugn. Dessa år ägnades främst åt tekniska detaljer samt att öka det politiska trycket för att få underskrifter och ratificeringar av protokollet. I och med att Ryssland ratificerade protokollet, i oktober 2004, uppnåddes ”55-gränsen” som markerade att det kunde träda i kraft. Rysslands ratificering även till att det andra kriteriet uppfylldes; att parterna till Kyotoprotokollet stod för minst 55 procent av de reglerade utsläppsminskningarna. Protokollet kom därför att träda i kraft i februari 2005.

Vid en partskonferens senare i Bali 2007 (CMP3) antogs den så kallade Vägkartan mot Köpenhamn. Denna vägkarta eller färdplan krävde att parterna skulle fördjupa förhandlingarna kring långsiktiga gemensamma visioner. Balimötet betydde också att förhandlingsprocess kring nya åtaganden under klimatkonventionen skulle intensifieras.

COP15 i Köpenhamn (2009)

Medan Kyotoprotokollet genomförs i praktiken visar ny vetenskap allvaret i klimatfrågan. FN:s klimatförhandlingar fortsätter och det nya avtalet som skall färdigställas i Köpenhamn i december 2009 måste vara ambitiöst. Långt innan mötet i Köpenhamn började stod det klart att knäckfrågorna inte skulle kunna lösas i tid för att en överenskommelse skulle kunna nås i Köpenhamn.

Det betydde dock inte att förhandlingarna helt hade gått i stå. Under den tiden hade en rad revolutionerande genombrott nåtts, inte minst att utvecklingsländerna för första gången gått med på att diskutera egna utsläppsmål. Även inför och under förhandlingarna i Köpenhamn gjordes en rad framsteg bland annat rörande avskogning och tekniköverföring.

Köpenhamnsackordet

För att möta civilsamhällets förväntningar på COP-15 bildades en inofficiell förhandlingsgrupp, vars syfte var att komma fram till en slags politisk ambition med vida ramar inför framtida förhandlingar. Ett 30-tal nyckelländer bjöds in för att förhandla om vad som skulle komma att kallas ”Köpenhamnsackordet” .

Köpenhamnsackordet satte bland annat upp ett mål för att hålla den globala temperaturökningen under två grader och innehöll löften om kortsiktiga finansiella bidrag på 10 miljarder dollar per år mellan 2010 och 2012 liksom en ambition att generera 100 miljarder dollar per år från och med 2020. Ackordet accepterades dock aldrig i plenum. I stället förnyades de officiella förhandlingsmandaten, denna gång med sikte på Cancún i Mexiko i slutet av 2010.

Efter mötet i Köpenhamn och inför nästa stora möte med de beslutsfattande partskonferenserna under klimatkonventionen och Kyotoprotokollet, i Cancún i december 2010, hölls fyra officiella förhandlingsrundor. Dessa kom att präglas av uppfattningar kring Köpenhamnsackordet som bland många uppfattades som ett försök att sätta Kyotoprotokollet ur spel och i stället fokusera förhandlingarna på ett enda allomfattande nytt avtal. Dessutom kom processen kring ackordet att uppfattas som icke transparent och orättvis. Köpenhamns eftermäle, en avsaknad av tilltro i processen, kom därför att prägla 2010.

COP16 i Cancún (2010)

För att markera att organisationen FN är kapabel till handling och för att underlätta processen mot nya beslut och eventuellt till och med nya avtal i Sydafrika 2011 planerades att fokus för Cancún skulle ligga på ett ”balanserat paket” av en rad beslut i viktiga konvergensfrågor.

Förhandlarna var dock oense om exakt vad detta paket skulle innehålla för att i tillräckligt hög grad tillfredsställa samtliga förhandlingsparter. Sakfrågekonflikterna från Köpenhamn låg kvar och kompromissviljan under året som gått hade varit väldigt låg. Med denna utgångspunkt inleddes förhandlingarna i Cancún väldigt trevande. Å andra sidan är detta något som kännetecknar de flesta klimatförhandlingsrundorna.

Överraskande nog visade sig alla parter betydligt mer förhandlingsvilliga i Cancún än tidigare under året. Det mexikanska ordförandeskapet hade jobbat mycket intensivt med att förtydliga förhandlingsprocessen. Förhandlingstempot ökade markant och tilltron mellan förhandlarna verkade också tillta.

Beslut fattades bland annat om avskogning och skogsvård i fattiga länder samt frågan om att inrätta en speciell klimatfond för finansiering av anpassning och utsläppsreducerande åtgärder, även detta i fattiga länder. Dessutom lyckades förhandlarna enas om ett globalt tvågradersmål och ett ramverk för anpassningsåtgärder antogs.

Dessutom beslutades om ett globalt register för att registrera utsläppsminskande åtgärder, också i utvecklingsländer. Mät- och rapporterbarhet av utsläppsminskningar i den rika världen, liksom av överföring av finansiella medel, rörde sig också framåt. Slutligen bör också nämnas att historiska utsläpp för första gången någonsin, under COP, tydligt kopplats till ett historiskt ansvar.

COP17 i Durban (2011)

Processen efter Cancún och inför nästa beslutsfattande klimatkonferens i Durban, Sydafrika, omfattade tre officiella förhandlingsrundor. Dessa hölls i Bangkok, Bonn och Panama. Året präglades inledningsvis framför allt av diskussioner kring dag- och arbetsordningar under de olika rådgivande förhandlingsorganen, både de tillfälliga så kallade ad-hoc grupperna som förhandlar fram nya avtal och de permanenta rådgivande organen för implementering respektive vetenskap och teknik som hanterar bredare frågeställningar inom deras respektive mandat.

Utkomsten av de tre förhandlingsrundorna inför Durban var relativt magert för Kyotospåret. Även om en hel del framgång nåddes inom en begränsad del av de tekniska områdena, så som beräkning av utsläpp från skogs- och markanvändning, så kvarstod de stora frågorna om viljan att stödja en andra åtagandeperiod eller inte. Däremot var processen under 2011 nyttig så till vida att den tydliggjort vilka länder som inte skulle skriva in sina utfästelser under Kyoto och vilka som kunde tänka sig att göra så. Dessutom förtydligades en rad knäckfrågor, såsom frågan om CDM ska bindas till åtagandeperioder eller ej; den andra åtagandeperiodens längd och beräkningsgrunder för åtaganden; hur Kyotospåret hänger samman med, eller inte hänger samman med, Konventionsspåret; samt vilka frågor som får behandlas under det förhandlingsmandat som givits sedan tidigare, och vilka som faller utanför ramen.

Tiden mellan Cancún och Durban kännetecknades av att förhandlingspartnerna konkretiserade sina positioner. Att dessa förtydligats kan tolkas som en större öppenhet och tilltro i processen, vilket underlättade förhandlingarna i Durban. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att förväntningarna på Durban var relativt lågt ställda.

Processen levererade förväntade beslut i en rad frågor av mer teknisk och mindre principiell betydelse, så som att göra teknikmekanism operationaliserbar samt att besluta om några huvudpunkter kring det institutionella ramverket för finansiering. Ytterligare en rad beslut fattades, till exempel kring frågor om referensnivåer för avskogning i fattiga länder och teknik för koldioxidavskiljning och -lagring inom ramen för den så kallade rena utvecklingsmekanismen (CDM) under Kyotoprotokollet.

De stora knäckfrågorna kvarstod dock, och kvarstår alltjämt. Durban markerar, för dessa mer principiella frågor, emellertid ett intressant avstamp vars betydelse fortfarande är svårt att utvärdera. Två centrala, mer principiella, beslutstexter antogs: (i) ett beslut om att fatta beslut kring inrättandet av en andra åtagandeperiod under Kyotoprotokollet i Qatar i december 2012, och (ii) beslut om ett nytt förhandlingsspår under ramkonventionen att konkluderas 2015 och implementeras från 2020.

COP21 i Paris (2015)

Flera av de svårlösta frågor som följde i kölvattnet av klimatmötet på Bali 2007 och det mandat som där antogs och som skulle resultera i ett nytt klimatavtal vid mötet 2009 i Köpenhamn finns kvar på dagordningen för mötet i Paris. Parallellt skulle en ny åtagandeperiod under Kyotoprotokollet diskuteras, även denna fråga återstår för Paris att fatta beslut om. Bali-mandatets byggstenar består av en gemensam vision, utsläppsminskningar, anpassningsåtgärder och stöd till genomförande. Dessa byggstenar är lika aktuella idag som 2007. På så vis är flera av de knäckfrågor som gjorde Köpenhamn till en stor utmaning, inte minst frågor om ansvarsfördelning, transparens och jämförbarhet, finansiering och rättslig form, fortfarande stora utmaningar för förhandlingarna under det nya mandat som gavs i Durban 2011.

Paris bör jämföras med Köpenhamn för att lära både av det som gick bra och det som gick snett. Det franska ordförandeskapet har också gjort sin hemläxa. Avtalet ska, enligt ordförandeskapet, tas fram i en helt inkluderande och transparent process. Dessutom är Paris annorlunda från Köpenhamn på grund av minst fyra viktiga omständigheter som förändrats under de sex år som gått sedan COP15 och som gör att förutsättningarna för ett avtal ser bättre ut i Paris än de gjorde i Köpenhamn.

För det första: världen har förändrats. Många länder som 1992 hamnade i klimatkonventionens kategori ”icke-Annex 1”, och därmed har mjukare åtaganden, är idag bland de större utsläpparna räknat i totala utsläpp. För det andra: förhandlingarna förs nu under ett samlat mandat, vilket minskar koordineringsproblemen. I Köpenhamn fördes förhandlingarna under två separata mandat, (a) för ett nytt avtal under FN:s klimatkonvention och (b) för ett tillägg i form av en andra åtagandeperiod till Kyotoprotokollet. För det tredje: det finns en ökad förståelse för att avtalet inte är den slutgiltiga lösningen utan början på en delvis ny process för att nå målet. För det fjärde: Sedan 2012 har de tidigare tillsatta permanenta rådgivande organen kunnat förbereda flera viktiga beslut som antagits av konferenserna i Warszawa 2013 och Lima 2014, vilket gör att Parisavtalet vilar på en rad redan förberedda grundstenar.

Över 23 000 representanter från 196 stater var nominerade att delta vid förhandlingarna i Paris. Dessa förhandlare, liksom det franska ordförandeskapet, är värda en stor eloge: att trots en snårig förhandlingstext, kraftigt cementerade åsiktsskillnader och

komplicerade processregler kunna enas om ett avtal krävde stora arbetsinsatser. Avtalet är en stor framgång för det FN-ledda klimatsamarbetet.

För första gången någonsin skrivs tvågradersmålet in i en avtalstext. Parallellt stärks också det rättsliga ramverket runt anpassningsåtgärder. Ett globalt anpassningsmål har inrättats genom Parisavtalet om att höja anpassningsförmågan och ekosystemens motståndsförmåga samt att minska samhällenas sårbarhet.

Avtalet sammanfogar viktiga beslut som fattats av Klimatkonventionens partskonferens under det senaste decenniet till en betydligt stabilare helhet än vad som fanns på plats innan Paris. Den grund som lagts i Paris ackompanjeras av en byggplan för att så småningom kunna nå tvågradersmålet. Flera processer har initierats för att öka staternas vilja att bidra till bygget.

En temporär arbetsgrupp – arbetsgruppen för Parisavtalet – har inrättats för att jobba vidare med frågor innan det nya avtalet träder i kraft. Denna ska ta fram och förtydliga hur riktlinjer för vad staternas framtida utfästelser ska innehålla, utfästelserna ska granskas och revideras, den kollektiva ambitionsnivån ska förstås och kunna utvärderas, stöd till fattiga länder ska mätas och rapporteras samt avtalets uppföljningsmekanism ska fungera.

Om Svenska FN-förbundet

Vi är en ideell organisation och en svensk folkrörelse som arbetar med att föra samman individer och organisationer i ett gemensamt arbete för en bättre värld och för ett starkare och bättre Förenta Nationerna.

Vi har tusentals medlemmar som är organiserade i lokalföreningar och distrikt. Vi är dessutom en paraplyorganisation för ett 80-tal riksorganisationer som är anslutna till oss som ett stöd för FN-tanken. Genom vår skolverksamhet finns idag även 40 FN-skolor runt om i landet.

Vi gör skillnad. Vi skapar en bättre värld genom att varje dag arbeta för fred, utveckling och mänskliga rättigheter. Vårt arbete sker både lokalt i Sverige, och globalt på olika platser runt om i världen. Vi driver projekt inom flickors rättigheter genom projektet Flicka, vi ökar kunskap och minskar hunger genom projektet Skolmat, vi röjer minor och sprider kunskap om dess effekter genom projektet Minor, och vi bedriver katastrofinsamling till Syrien. All insamling går via Svenska FN-förbundets 90-konto, PG 90 05 63-8, och granskas av Svensk Insamlingskontroll.
Läs vår integritetspolicy.

VANLIGA FRÅGOR OM SVENSKA FN-FÖRBUNDET >

Vad är Svenska FN-förbundet?

Svenska FN-förbundet är ideell organisation och en del av en världsomspännande rörelse som arbetar för ett bättre och starkare Förenta Nationerna. Nationella FN-förbund finns i cirka 100 länder.

Är Svenska FN-förbundet en del av FN-systemet?

Nej. Vi är en fristående medlemsorganisation med 6 000 individuella medlemmar, omkring 100 lokalföreningar och 90 anslutna riksorganisationer. Vi engagerar också företag och omkring 30 certifierade FN-skolor.

Vad gör ni?

Vi informerar och utbildar om FN, debatterar FN-frågor och granskar hur Sverige uppfyller sina åtaganden som FN-medlem. Vi driver projekt till stöd för FN:s humanitära verksamhet och samarbetar med FN-förbund i andra länder.

Till våra viktigaste uppgifter hör att verka för att FN fungerar så bra som möjligt och att framföra konstruktiv kritik när så krävs. Vi framhåller också medlemsstaternas ansvar att ge FN det politiska, ekonomiska och ibland militära stöd som krävs för att organisationen ska kunna utföra sina uppgifter.

Vilken är relationen mellan FN-förbundet och FN?

Svenska FN-förbundet är inte en del av FN-systemet men vi samarbetar nära med flera FN-organisationer och vi har rätt att använda FN:s symboler och färger. Genom FN-förbundens världsfederation har vi rådgivande status i en rad FN-organ. Här hemma har vi täta kontakter med regeringsföreträdare,

riksdagsledamöter och myndigheter i frågor som rör FN och svensk FN-politik.

Hur finansieras FN-förbundets verksamhet?

FN-förbundet finansieras av bidrag från Sida, Forum Syd, UD, privatpersoner och företag samt av medlemsavgifter.

MER OM SVENSKA FN-FÖRBUNDET >

Organisation

Svenska FN-förbundet är en svensk folkrörelse och en ideell organisation. Arbetet leds av en styrelse med 13 medlemmar. Ordförande är Annelie Börjesson. Ett kansli i Stockholm med ca 25 anställda driver verksamheten under ledning av tf generalsekreterare Eva Rundgren-Forsberg.

Förbundsstyrelsen

Mellan kongresserna, som är Svenska FN-förbundets högst beslutande organ, är det förbundsstyrelsen som är förbundets beslutande organ. Styrelsen sammanträder normalt fyra gånger per år.

Förbundsstyrelsens huvuduppgift är att styra och kontrollera verksamheten genom bl a formulering av mål, fastställande av policybeslut, skapande av nödvändiga resurser och genom fortlöpande uppföljning av genomförda aktiviteter.

Valberedningen tar inför kongressen fram förslag på ledamöter till förbundsstyrelsen. I detta uppdrag ska valberedningen sträva efter en jämn könsfördelning och en bred åldersrepresentation samt mångfald vad gäller bakgrund, tillhörighet, färdigheter, erfarenheter och kunskaper. De personer som föreslås ska stödja FN:s och Svenska FN-förbundets mål och syften.

Förbundsstyrelse, revisorer och valberedning inför nästa mandatperiod väljs under kongressen av ombud för FN-föreningar, FN-distrikt och anslutna riksorganisationer. Den nuvarande förbundsstyrelsen valdes på Svenska FN-förbundets kongress i Örebro i juni 2018 och är valda till nästa kongress.

Har du frågor till vår styrelse? Kontakta oss via formuläret nedan.
Ditt namn* Din e-post* Meddelande till styrelsen*

Kongressen

FN-förbundets kongress hålls vart tredje år och är FN-förbundets högsta beslutande organ. På kongressen bestäms verksamhetsinriktningen för en treårsperiod, motioner behandlas och förbundsstyrelsen väljs. Senaste kongressen hölls i Örebro år 2018.

Distrikt och föreningar

Svenska FN-förbundet har ca 100 lokala FN-föreningar och 20 FN-distrikt med totalt omkring 6 000 medlemmar. Genom att bli medlem i FN-förbundet blir du automatiskt medlem i din närmaste lokalförening och en del av en nationell gräsrotsrörelse för en bättre värld. Där träffar du andra FN-vänner och kan välja att engagera dig i allt från styrelsearbete till konkreta förändringsprojekt. Hitta din närmaste lokalförening och ta reda på vad som händer på just din ort! Gå med i din lokala FN-förening genom att bli medlem hos oss!

För dig som redan är medlem
I medlemsregistret finns kontaktuppgifter till våra medlemmar. Det är där du som är ordförande i en lokalförening loggar in för att hitta och/eller uppdatera telefonnummer, mailadresser och annat som rör era medlemmar. Mer information om medlemsregistret finns i vår styrelsehandbok.

TILL MEDLEMSREGISTRET >

Bli medlem!

Genom att bli medlem i Svenska FN-förbundet stärker du vår röst för mänskliga rättigheter, fred och utveckling. Du skapar hopp och räddar liv. Ju fler vi är, desto mer kan vi göra tillsammans. Nu och i framtiden.

Välkomna att söka bidrag från FN-förbundet

Det fanns tidigare sex bidrag att söka från FN-förbundet för FN-föreningar, FN-distrikt och ambassadörer. Från årsskiftet 2019 har systemet blivit enklare. Nu erbjuder förbundet bara två bidrag, Årligt projektbidrag och Projektbidrag Mini. Båda administreras av förbundets organisationssekreterare (projektbidrag@fn.se).
Årligt projektbidrag betalas ut en gång per år – i början av året. För mindre projekt som inte kunnat förutses i samband med ansökningsomgången för de årliga projektbidragen går det att söka ett mindre bidrag under terminerna, Projektbidrag Mini. Läs mer om de båda projektbidragen nedan.
NYTT OM PROJEKTBIDRAG SEDAN 2019 >

Årets FN-vän & FN-supporter

FN-föreningar, FN-distrikt och anslutna riksorganisationer är välkomna att nominera en kandidat vardera till Årets FN-vän samt Årets FN-supporter.

Nu är det dags att nominera Årets FN-vän och Årets FN-supporter för 2020! Sista nomineringsdag är den 13 augusti 2020.
Om priset årets FN-vän

FN-föreningar, FN-distrikt och anslutna riksorganisationer har möjlighet att nominera kandidater till priset Årets FN-vän. Priserna

delas ut i samband med FN-förbundets seminarium som hålls i oktober med anledning av FN-dagen.
Utmärkelsen Årets FN-vän instiftades av Svenska FN-förbundet 2005 och ska gå till en person eller organisation i Sverige som har verkat till stöd för FN och FN-tanken.
Nominera Årets FN-vän här.

Tidigare pristagare av Årets FN-vän

2019: Olof Skoog
2018: Beatrice Fihn
2017: Yasmin Sherif
2016: Staffan de Mistura
2015: Anders Kompass
2014: Thomas Hammarberg
2013: Hans Corell
2012: Margot Wallström
2011: Ove Bring
2010: Carolina Klüft
2009: Hans Blix
2008: Inga-Britt Ahlenius
2007: Birgitta Olsson
2006: Jan Eliasson
2005: Hans Rosling

Material

Här finns nedladdningsbart material och utställningar att låna för dig som är aktiv i en förening.

Riksorganisationer

Under FN-förbundets paraply finns 78 riksorganisationer som tillsammans utgör basen för verksamheten på riksnivå. Riksorganisationerna är delaktiga i den internationella rörelsen för ett starkare FN.

Som riksorganisation:

- ger ni oss ett viktigt stöd i vårt arbete för en bättre värld där mänskliga rättigheter respekteras, krig förebyggs och de globala målen för hållbar utveckling förverkligas
- har ni möjlighet till samverkan, gemensamt påverkansarbete och erfarenhetsutbyten
- har ni möjlighet att delta i våra projekt
- kan ni påverka vårt arbete genom vårt högsta beslutande organ, kongressen, som utser en förbundsstyrelse där det är möjligt för riksorganisationer att väljas in
- får ni aktuell information samt inbjudningar till seminarier och kurser
- får ni vår medlemstidning Världshorisont fyra gånger per år
- får ni rabatt på våra kurser, böcker, skrifter och försäljningsmaterial

Om er organisation är rikstäckande, demokratisk, har årsmöten som utser en styrelse, innehar stadgar och anser det viktigt att främja FN:s och FN-förbundets mål och syften är ni välkomna med en medlemsansökan! Även stiftelser är välkomna med frågor gällande medlemskap.

Har ni frågor eller vill göra en ansökan, kontakta Susanne Knutsson, Generalsekreterarassistent.
VÅRA RIKSORGANISATIONER >

WFUNA

Svenska FN-förbundet ingår i FN-förbundens världsfederation, WFUNA (World Federation of United Nations Associations), tillsammans med omkring 100 andra FN-förbund.

Både WFUNA och Svenska FN-förbundet har en rådgivande status i ECOSOC, FN:s ekonomiska och sociala råd, vilket bland annat innebär en möjlighet att lägga fram förslag till rådet och även delta som observatörer i officiella FN-möten och konferenser.

UNA Europe Network

FN-förbunden i Europa samverkar inom det så kallade UNA Europe Network, i första hand inom ramen för EU. Syftet med gruppen är att underlätta samordning och informationsflöde för aktiviteter och opinionsbildande arbete, men även att ha kontakter i Bryssel med företrädare för kommissionen och Europaparlamentet. Det europeiska nätverket träffas två gånger per år i antingen Genève eller Bryssel.

Nordiska generalsekreterarkonferensen

Den nordiska generalsekreterarkonferensen har som syfte att främja samarbete mellan de nordiska FN-förbunden. Vid konferensen, som äger rum en gång per år, får de nordiska FN-förbunden tillfälle att utbyta erfarenheter och idéer för att bättre nyttja förbundens resurser och kapacitet samt diskutera möjliga samarbeten.

LÄS MER OM VÅR RÅDGIVANDE STATUS I FN >

Svenska FN-förbundets etiska riktlinjer

Svenska FN-förbundet arbetar för en värld där de mänskliga rättigheterna respekteras, där väpnade konflikter förebyggs, där det råder social och ekonomisk rättvisa och där utvecklingen är hållbar. FN-förbundet är en religiöst och partipolitiskt oberoende organisation vars verksamhet utgår från FN:s tre huvudpelare: fred, utveckling och mänskliga rättigheter. Alla som verkar på uppdrag av FN-förbundet har ett ansvar att förvalta organisationens värdegrund såsom den beskrivs i förbundets måldokument.

Syftet med dessa etiska riktlinjer är att tydliggöra de förväntningar som ställs på anställda, förbundsstyrelseledamöter, ledamöter i FN-fondens styrelse, volontärer och andra som i olika sammanhang representerar FN-förbundet. Uppförandekoden bidrar till ett gott arbetsklimat samt skapar förtroende för FN- förbundet som aktör inom det civila samhället.

Vägledande principer

* Icke-diskriminering
FN-förbundet värnar om allas lika värde oavsett etnisk tillhörighet, kön, trosuppfattning, funktionshinder, sexuell orientering, politisk åskådning eller ålder. FN-förbundet accepterar inga former av trakasserier eller mobbing.

* Förtroende
FN-förbundet präglas av öppenhet och transparens. Representanter för förbundet ska ge en rättvisande information om förbundet och dess verksamhet och genom sitt sätt att uppträda se till att förtroendet för FN-förbundet bibehålls.

* Respekt
FN-förbundet eftersträvar ett gott arbetsklimat som kännetecknas av samarbete, omsorg och
ömsesidig respekt, såväl inom organisationen som i möten med andra.

* Anti-korruption
FN-förbundets anti-korruptionspolicy gäller för all verksamhet. Den som representerar förbundet ska inte fatta beslut som medför personlig nytta för sig själv eller närstående. Förbundet har som princip att alltid agera vid misstanke om korruption och oegentligheter.

* Ansvar
FN-förbundets ekonomiska resurser kommer i huvudsak från statliga anslag men även från exempelvis medlemmar och företagspartners. Alla som representerar förbundet har ett ansvar för att medlen används till de ändamål de är avsedda för och på mest effektivt möjliga sätt.
Volontärverksamhet

Volontärer som representerar FN-förbundet eller utför uppgifter för FN-förbundets räkning ska informeras om de etiska riktlinjerna och ges övrig information som behövs för utförandet. Utvärdering av volontärverksamhet görs av kansliets medarbetare i så nära anslutning till insatsen som möjligt. Utvärdering sker muntligt och i den omfattning som är relevant i sammanhanget.

Efterlevnad
De etiska riktlinjerna ska ingå som en integrerad del i FN-förbundets verksamhet. Om brister i riktlinjerna eller dess efterlevnad upptäcks ska FN-förbundets ledning informeras. Ledningen ansvarar därefter för eventuell åtgärd. Ledningen ansvarar också för uppdatering av riktlinjerna

Övrigt
FN-förbundets mål och värdegrund beskrivs i förbundets måldokument. Övriga riktlinjer och policyer som finns är stresspolicy, personalhandbok med regler och rättigheter, jämställdhetsplan och handlingsplan för sexuella trakasserier. Det finns även antikorruptionspolicy, företagspolicy för företagssamarbeten och insamlingspolicy samt regler för ekonomihantering i ekonomihandbok.

Stadgar
Stadgar för Svenska FN-Förbundet, distrikt och föreningar.
LÄS MER

Personal
Personal på kansliet. Information och kontaktuppgifter.
LÄS MER

FN som organisation

FN är ett mellanstatligt, globalt forum för samarbete, beslut och överenskommelser i frågor som är viktiga för hela mänskligheten. Samarbetet bygger på frivillighet och ska inte inkräkta på någon stats rätt till självbestämmande. Det är frivilligt att gå med och frivilligt att ansluta sig till olika konventioner. Dock har alla medlemmar en skyldighet att följa FN-stadgan och folkrättens principer.

Är FN en sorts världsregering?

Nej. En regering representerar ett land och ett folk. FN representerar varken en särskild regering eller ett enskilt folk. Det är en organisation med suveräna stater som medlemmar. FN kan bara göra det som medlemmarna själva bestämmer och kan i princip inte tvinga ett land att göra något. Undantaget är beslut fattade av FN:s säkerhetsråd, som är bindande för FN:s medlemsstater. FN är en mellanstatlig organisation, inte överstatlig som EU, där medlemsländerna lämnar över beslutanderätten för delar av det egna landets politik till EU:s styrande organ.

FN:s officiella språk

I FN finns sex språk på vilka alla officiella dokument ska finnas tillgängliga och till vilka anföranden i generalförsamlingen simultantolkas. Dessa är arabiska, engelska, franska, kinesiska, ryska och spanska.

FN:s stadga

I stadgan framgår syfte, befogenheter och uppgifter för FN, hur FN i grunden ska vara uppbyggt och hur maktfördelningen mellan de olika organen ser ut. Här står även vilka rättigheter och skyldigheter medlemmarna har.

FN:s stadga anger fyra mål för FN: (1) Att upprätthålla internationell fred och säkerhet, (2) att utveckla vänskapliga förbindelser mellan länder, (3) att genom internationellt samarbete främja utveckling och respekt för mänskliga rättigheter, (4) att utgöra en medelpunkt för länders samverkan för att nå dessa mål.

LÄS MER OM FN:S ARBETE >

FN-systemet

FN har sex huvudorgan vars uppgifter och befogenheter är inskrivna i FN:s stadga. Under dessa sorterar ett stort antal underorgan, program och organisationer med olika ansvarsområden och arbetsuppgifter. Tillsammans med fackorganen utgör dessa vad vi kallar för FN-systemet.

FN:s under- och fackorgan är utspridda över jorden med tyngdpunkt på Europa och USA. Några få organ finns i utvecklingsländer. Helt självständiga, men anslutna till FN, är WTO, Världshandelsorganisationen) och IAEA, Internationella atomenergiorganet.

FN:s huvudorgan

Det finns sex huvudorgan vars uppgifter och befogenheter regleras av FN-stadgan. Huvudorganen är:

- Generalförsamlingen
- Säkerhetsrådet
- Ekonomiska och sociala rådet
- Förvaltarskapsrådet
- Internationella domstolen
- Sekretariatet

Alla huvudorgan har sitt säte i New York, förutom Internationella domstolen som finns i Haag, Nederländerna.

Av dessa håller generalförsamlingen, säkerhetsrådet, och ekonomiska och sociala rådet regelbundet möten där medlemsländernas representanter fattar beslut. Under dessa tre organ finns det även många andra viktiga enheter som exempelvis: rådet för mänskliga rättigheter, fredsbyggande kommissionen och kommissionen för hållbar utveckling.

Sekretariatet förser de övriga organen med beslutsunderlag och verkställer sedan besluten.

Förvaltarskapsrådet har i praktiken fullgjort sin uppgift, i och med att de gamla kolonierna upphört och förvaltarskapsområdena fått sin självständighet. Det krävs en stadgeändring för att lägga ner rådet, och ett förslag om detta är inlämnat.

Den internationella domstolen, som löser mellanstatliga konflikter, övertogs från föregångaren Nationernas Förbund med endast ett fåtal ändringar i stadgan. Som tidigare fick domstolen sitt säte i Haag i Nederländerna.

Generalförsamlingen

Generalförsamlingen är det centrala huvudorganet och fattar beslut om FN:s årliga arbete. Alla FN:s 193 medlemsländer är representerade och har en röst vardera. Det görs alltså ingen skillnad mellan små och stora eller fattiga och rika stater.

Enligt FN-stadgan kan eller ska generalförsamlingen:

- Verka för att upprätthålla internationell fred och säkerhet samt agera för nedrustning.
- Diskutera frågor kring fred och säkerhet och föreslå lösningar på konflikter i de fall frågan inte behandlas i säkerhetsrådet.
- Diskutera och ge rekommendationer i alla frågor som ligger inom FN-stadgans område i de fall inte andra FN-organ handhar frågorna.
- Ta initiativ till internationellt samarbete, utveckling av folkrätten, främjandet av mänskliga rättigheter och samarbete inom ekonomiska, sociala, humanitära, kulturella, utbildnings- och hälsorelaterade områden.
- Ta ställning till rapporter från säkerhetsrådet och andra FN-organ.
- Besluta om världssamfundets budget och fastställa medlemsländernas bidrag till den.
- Välja de icke-permanenta medlemmarna i säkerhetsrådet och medlemmar i andra FN-organ samt, på säkerhetsrådets rekommendation, utnämna generalsekreterare.
-

Vilka deltar i generalförsamlingen?

Medlemsstaterna är representerade i generalförsamlingen genom delegationer som utses av sina respektive regeringar. I spetsen för delegationen står en FN-ambassadör. Till delegationens förfogande finns ofta experter på olika sakfrågor. I den svenska delegationen brukar närmare 20 ombud och cirka 50 sakkunniga åt ombuden ingå. En del deltar under hela mötet på hösten, andra deltar kortare perioder. Det är riksdagsledamöter, handläggare från utrikesdepartementet och andra departement och representanter för fackliga och andra enskilda organisationer, till exempel Svenska FN-förbundet. Vid mötena i generalförsamlingen närvarar av praktiska skäl endast ett fåtal personer ur respektive delegation.

Det finns också en mängd aktörer som har så kallad observatörsstatus. Vatikanen har denna position. Palestina, som inte är internationellt erkänd som en fristående stat, är ett annat exempel. Dessutom finns en hel rad internationella organisationer av olika slag som är observatörer utan rösträtt i generalförsamlingen.

Internationella organisationer med observatörsstatus hos generalförsamlingen som har egna kontor vid FN-högkvarteret
Internationella organisationer med observatörsstatus hos generalförsamlingen som ej har egna kontor vid FN

Mötesordning

Generalförsamlingens ordinarie möte öppnas årligen den tredje tisdagen i september och pågår till mitten av december. Mötet återupptas i februari och pågår i princip till nästa generalförsamling öppnar. Det finns ingen tidsgräns för inlägg i debatten. Rekordet innehas av Kubas före detta president Fidel Castro som 1960 talade i fyra och en halv timme.

Mötet inleds med en generaldebatt då många regeringschefer brukar ta tillfället i akt att hålla tal och redovisa sitt lands syn på olika globala frågor och konflikter. Efter generaldebatten börjar det egentliga arbetet i olika utskott och kommittéer som bereder ärenden innan de tas upp för beslut i generalförsamlingen. När det väl är dags att rösta så har de flesta meningsskiljaktigheter redan utretts och resolutioner ändrats genom tillägg eller strykningar. Därför kan beslutet oftast fattas i konsensus och utan någon egentlig omröstning. Vissa frågor tas dock upp direkt i generalförsamlingen för debatt och beslut.

Generalförsamlingens utskott

Det finns sex huvudutskott indelade efter olika områden:

- Första utskottet – nedrustningsfrågor
- Andra utskottet – ekonomiska och sociala frågor
- Tredje utskottet – mänskliga rättigheter
- Fjärde utskottet – politiska frågor och fredsbevarande insatser
- Femte utskottet – administrativa frågor
- Sjätte utskottet – juridiska frågor
-

Beslut, resolutioner och konventioner

Beslut i generalförsamlingen fattas i form av resolutioner. Till skillnad från säkerhetsrådet är resolutioner antagna i generalförsamlingen inte bindande för medlemsländerna. Men även om det handlar om rekommendationer till regeringar är de dock moraliskt bindande. Besluten är ju trots allt ett utslag av världsopinionen och har dessutom ofta föregåtts av intensiva förhandlingar.
De flesta beslut fattas med enkel majoritet. Undantaget är frågor som rör fred och säkerhet, upptagandet av nya medlemmar samt budgetfrågor, som måste tas med två tredjedels majoritet. Beslut kan tas med eller utan omröstning. Eftersom det finns en strävan efter

konsensus, samförstånd i stället för konfrontation, kan de flesta beslut tas utan omröstning.

Konventioner och deklarationer

Barnkonventionen, kvinnokonventionen och rasdiskrimineringskonventionen, alla är de exempel på internationella konventioner antagna av generalförsamlingen. Dessa blir bindande för de stater som undertecknat och ratificerat dem. När ett visst antal stater, vars antal anges i konventionen, ratificerat texten träder den i kraft och blir bindande för dessa och alla andra som senare ratificerar den. Övriga länder är inte bundna av konventionen.

En konvention föregås oftast av en deklaration, som är ett principuttalande eller en förklaring om de principer som ligger till grund för konventionen. Ett exempel är ”FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna”, ett dokument som ofta missförstås för att vara juridiskt bindande.

Läs mer om konventionerna
Antagna resolutioner i generalförsamlingen
Olika konventioners ratificeringsstatus

Möjlighet att ta över frågor från säkerhetsrådet

Om säkerhetsrådet är lamslaget av ett veto eller av annan anledning inte kan hantera en situation eller händelse som hotar freden, bryter freden eller innebär en agressionshandling så finns det en möjlighet att använda sig av den så kallade ”Uniting for Peace”-proceduren. Frågan kan då tas över av generalförsamlingen som kan ge rekommendationer för hur världssamfundet bör eller ska agera. Församlingen kallas då in till ett krismöte (Emergency Special Session). Första gången det hände var i samband med Suez-krisen 1956.Emergency Special Sessions

180 frågor

Generalförsamlingens dagordning består av cirka 180 frågor. En del är rent administrativa och handlar om avgifter till FN, eventuella nya medlemsländer som ska röstas in, fem länder till säkerhetsrådet som byts ut varje år, domare till Internationella domstolen som ska nytillsättas eller beslut om FN:s budget. Andra frågor handlar om gemensamma globala problem och om konflikter mellan länder.

Säkerhetsrådet

FN:s säkerhetsråd ansvar är att upprätthålla världsfred och avvärja hot mot den internationella säkerheten. Medan generalförsamlingen kan diskutera vilket globalt problem som helst, ägnar sig säkerhetsrådet enbart åt frågor som rör fred och säkerhet. FN:s alla medlemsländer har åtagit sig att följa säkerhetsrådets beslut och genomföra dem.

Svenska FN-förbundet
237 prenumeranter
FN:s säkerhetsråd - en kort introduktion

Säkerhetsrådets uppgifter:

- Undersöka varje konflikt eller situation som kan leda till en internationell konflikt.
- Presentera förfaringssätt och förlikningsvillkor för att få fram en lösning.
- Rekommendera handlingar mot varje hot eller aggressiv handling.
- Presentera förslag för generalförsamlingen i samband med val av generalsekreterare
-

Medlemmar

Säkerhetsrådet består av 15 medlemmar varav fem är permanenta medlemmar. Dessa är: USA, Storbritannien, Frankrike, Ryssland samt Kina. De fem permanenta medlemsländerna har vetorätt och kan var för sig stoppa ett beslut i rådet.

Övriga tio medlemmar väljs in på två år vardera enligt modellen fem länder från Asien och Afrika, två från Latinamerika, två från gruppen Västeuropa, Kanada, Australien och Nya Zeeland samt ett från Östeuropa.

Ordförandeposten innehas en månad i taget och cirkulerar bland medlemmarna i bokstavsordning efter ländernas engelska namn. Sverige har vid fyra tillfällen suttit i säkerhetsrådet: 1957-58, 1975-76, 1997-98 och 2017-2018.

Mötesordning

Till skillnad från generalförsamlingen håller inte säkerhetsrådet regelbundna möten.

När som helst dygnet runt kan medlemmarna i säkerhetsrådet kallas till möte med några timmars varsel. Därför måste varje land som är medlem i rådet ständigt ha en representant på plats i New York.

Slutna och öppna möten

Säkerhetsrådet håller så gott som dagligen möten som kallas konsultationer och som inte är offentliga. Vid dessa kan såväl parterna i en konflikt som generalsekreteraren delta eller synpunkter inhämtas från andra aktörer, till exempel humanitära organisationer

I rådssalen hålls de offentliga mötena där uttalanden läses upp och omröstningar med handuppräckning sker. Hur länderna tänker rösta är redan klarlagt i de informella mötena.

Beslut och vetorätt

Säkerhetsrådet antar en mängd resolutioner varje år. För att ett resolutionsförslag ska gå igenom måste man ha nio ja-röster av femton möjliga och bland dessa de fem permanenta medlemmarnas. Dessa har vetorätt, vilket innebär att de var för sig kan stoppa ett beslut. Vetorätten är omdiskuterad och många länder ifrågasätter den. Vetorätten gäller ej i så kallade procedurfrågor. Läs mer om användandet av vetot

Hur hanterar säkerhetsrådet konflikter?

Vilka åtgärder säkerhetsrådet kan besluta om står i FN-stadgans kapitel VI och VII. När en konflikt som hotar internationell fred och säkerhet blossar upp, uppmanar säkerhetsrådet parterna att gå till förhandlingar för att lösa konflikten på fredlig väg.

Säkerhetsrådet kan också föreslå egna lösningar på konflikten. Om strider har utbrutit är säkerhetsrådets första steg att få stopp på striderna – eldupphör – så att förhandlingar mellan parterna kan börja. Säkerhetsrådet kan upprätta en fredsbevarande styrka som får till uppgift att bland annat övervaka ett vapenstillestånd.

Fredsframtvingande åtgärder enligt kapitel VII i stadgan

Om ett eller flera länder inte följer säkerhetsrådets beslut kan rådet besluta om sanktioner mot landet/länderna i fråga. Andra länder uppmanas då att avbryta sina kontakter med landet/länderna. Det kan handla om diplomatiska, kulturella och idrottsliga utbyten, flygförbindelser och handel. Rådet kan använda vapenembargo för att minska tillgången på vapen hos parterna och därmed tvinga fram en fredlig lösning. Till rådet finns flera sanktionskommittéer knutna, som ska övervaka att sanktionerna har effekt. Läs mer om sanktionskommittéerna

Användandet av våld

Som sista utväg kan säkerhetsrådet besluta om kollektiva militära insatser med rätt att använda våld. Dessa kan antingen vara under FN:s kommando och flagg, som i Kongo 1961, Somalia 1992 och Östtimor 1999. Eller så kan säkerhetsrådet godkänna att medlemsländer genomför stridsinsatserna, som i Korea 1950 och Irak 1990 där ett antal länder deltog i respektive insats under USA:s kommando.

Varför ingriper inte FN oftare?

En av de vanligaste frågorna om FN handlar om varför inte FN ingriper oftare och mer kraftfullt. Det man i första hand då tänker på är varför inte säkerhetsrådet kan fatta fler och snabbare beslut.

Ofta är detta en svår balansgång där hänsyn måste tas till en rad faktorer. Alla medlemmar i FN är suveräna stater och de bestämmer själva över sina territorier och sin lagstiftning. FN får inte blanda sig i länders enskilda angelägenheter. Detta är en viktig utgångspunkt i FN:s stadga och hur det internationella samarbetet ska bedrivas och kunna få legitimitet hos alla medlemmar.

Men, hur ska FN reagera när civilbefolkningen plågas och landets egen regering inte kan skydda sina medborgare eller till och med själva utövar våld mot dessa? Det finns en tröghet i FN-systemet, och medlemsländerna har ofta mycket olika synsätt på politiska konflikter. Under den tidsperiod som gick under beteckningen ”det kalla kriget” lamslogs mycket av arbetet på grund av stormakternas låsta positioner. Fortfarande är vetorätten i säkerhetsrådet ett hinder. Dock finns det sedan 2005 en möjlighet för FN att ingripa oftare..

Skyldighet att skydda

Sedan hösten 2005 har FN beslutat att det råder en skyldighet att skydda civilbefolkningar från folkmord, etnisk rensning och krigsförbrytelser. I princip innebär detta att FN ska kunna fatta beslut om tvingande åtgärder för att skydda civilbefolkning och som alltså sätter mänsklig säkerhet framför principen om medlemsländers suveränitet. Läs mer om skyldighet att skydda

Ekonomiska och sociala rådet

Rådet, som förkortas ECOSOC, är ett av FN:s huvudorgan och har vidsträckta arbetsområden. Det behandlar frågor om människors ekonomiska, sociala och kulturella villkor och ska samordna arbetet inom de olika fackorganen och underorganen. ECOSOC ansvarar även för FN:s kontakter med icke statliga aktörer.

Under ECOSOC:s paraply finns en rad kommissioner, underkommissioner, kommittéer och organ som inrättats av generalförsamlingen eller ECOSOC för olika uppgifter. Exempelvis är Kommissionen för hållbar utveckling knutna till rådet.

Hur började det?

Vid förberedelserna till FN:s bildande 1945 var fred- och säkerhetsfrågorna dominerande, vilket var naturligt med tanke på att andra världskriget ännu inte var avslutat. De sociala frågorna hade inte riktigt samma dignitet, men snart framstod flyktingfrågorna och ländernas raserade ekonomier som brådskande att ta tag i. USA tog initiativet till det ekonomiska och sociala rådet, som skulle ägna sig åt dessa frågor.

Från början var 18 medlemsländer deltagare, men efterhand utökades rådet och består numera av 54 stater.

Rådets sammansättning

Av de 54 medlemsländerna finns regeln att de fördelas på de olika världsdelarna så att det finns 14 afrikanska, 11 asiatiska, 6 östeuropeiska, 10 latinamerikanska och karibiska och 13 västeuropeiska medlemmar. De väljs på tre år av generalförsamlingen.

18 av platserna förnyas årligen. Omval kan ske direkt efter en mandatperiod.

Vad gör rådet?

FN:s arbete på de ekonomiska, sociala och kulturella områdena liksom humanitära insatser är fördelade på de olika underorganen. ECOSOC ska enligt stadgan samordna dessa organs verksamhet och fungerar som en länk och en kanal in till generalförsamlingen. Att samordna är ofta komplicerat eftersom fackorganen är självständiga och hävdar sitt oberoende. Även FN:s underorgan har egna styrelser eller verkställande utskott som också vill agera fritt.

Rådet gör också egna utredningar och lägger fram egna resolutioner som kan handla om världshandel, jordbruk, hälsofrågor, mänskliga rättigheter, bistånd, flyktingfrågor etc. Rådets beslut är rekommendationer för medlemsländerna.

På senare år har två nya mötestyper tillkommit som rådet administrerar. Dessa kallas Annual Ministerial Reviews (AMR) och Development Cooperation Forum (DCF). AMR anordnas årligen och DCF vartannat år. AMR tillkom för att stimulera arbetet med millenniemålen och DCF syftar till att effektivisera utvecklingssamarbetet.

Kontakt med frivilligorganisationer

En av ECOSOCS stående kommittéer har hand om FN:s förbindelser med de icke-statliga organisationer, NGO:s, som har rådgivande status i FN. Det handlar främst om folkrörelser och intresseorganisationer, som till exempel Svenska FN-förbundet, Amnesty International, Rädda Barnen med flera.

Att ha konsultativ status innebär bland annat rätt att delta vid FN:s möten och konferenser. Det finns drygt 3000 så kallade NGOs (non governmental organisations) som har denna status. Läs mer om Svenska FN-förbundets konsultativa status i FN

Förvaltarskapsrådet – huvudorgan utan uppgift

Förvaltarskapsrådet är enligt organisationsplanen ett av FN:s huvudorgan. Tidigare hade detta råd som uppgift att övervaka förvaltningen av de tidigare elva så kallade förvaltarskapsområdena och förbereda dessa för självständighet. Numera finns inga sådana förvaltningsområden kvar i världen. Det sista var den lilla ögruppen Palau i Stilla havet som förvaltades av USA och blev en självständig stat och FN-medlem 1994. Därför har rådet egentligen ingen uppgift längre.

Tidigare förvaltarskapsområden:

- Brittiska Togoland, ingår i Ghana sedan 1957
- Somaliland, ingår i Somalia sedan 1960
- Franska Togoland, staten Togo sedan 1960
- Franska Kamerun, staten Kamerun sedan 1960
- Brittiska Kamerun, ingår delvis i Nigeria, delvis i Kamerun sedan 1961
- Tanganyika, självständigt 1961, ingår i Tanzania sedan 1964
- Ruanda-Urundi, staterna Rwanda och Burundi sedan 1961
- Västra Samoa, staten Samoa sedan 1962
- Nauru, staten Nauru sedan 1968
- Nya Guinea, ingår i Papua Nya Guinea sedan 1975
-

Stillahavsöarna delade enligt följande:

- staten Mikronesien 1990
- staten Marshallöarna 1990
- Norra Marianerna, samvälde med USA 199
- Staten Palau 1994

Historiskt

När FN bildades och Förvaltarskapsrådet inrättades fanns det fortfarande ett antal områden i världen som var kolonier eller icke självständiga stater.

Från föregångaren Nationernas Förbund övertog det nybildade FN ett antal förvaltarskapsområden i Mellanöstern, Afrika och Stilla havets övärld. I Mellanöstern hade områdena tidigare tillhört Turkiet. De övriga hade varit tyska kolonier till första världskrigets slut, då Tyskland som förlorare tvingades lämna dem ifrån sig till NF.

Ett tiotal mandatområden överlämnades till FN som inrättade Förvaltarskapsrådet för att främja utveckling och förbereda de före detta kolonierna för självständighet. Folken i respektive mandatområde skulle själva avgöra om och när de ville ha sin självständighet.

Vad händer med rådet?

Numera har rådet upphört att ha möten, men existerar fortfarande formellt och består av de fem permanenta medlemsländerna i säkerhetsrådet. För att upplösa rådet behövs en ändring i FN:s stadga, vilket har föreslagits, men ännu inte skett.

Internationella domstolen

FN:s huvudorgan för juridiska bedömningar och domslut är Internationella domstolen, som finns i Haag i Nederländerna.

Domstolen löser tvister mellan stater, inte individer. Den kan endast döma i tvister den blivit ombedd av någon inbladad stat att döma i, och kan alltså inte ta egna initiativ. På begäran från andra FN-organ kan domstolen också avge rådgivande yttranden. Stater som dragit en tvist inför domstolen och samtyckt till att låta domstolen döma är också tvungna att följa det beslut den kommer fram till. Den typ av tvister som är vanligast förekommande är gränsdragningstvister, till havs eller på land.

Internationella domstolen har ständiga sessioner och består av 15 domare som alla ska komma från olika länder. De väljs ut av generalförsamlingen och säkerhetsrådet på en period av nio år och kan bli omvalda. Vart tredje år väljs fem nya domare. För att ett beslut ska bli giltigt måste minst nio av de femton domarna vara eniga.

Redan före FN:s bildande fanns en mellanstatlig domstol i Haag, som hörde till föregångaren Nationernas Förbund. När detta upplöstes, övertog Internationella domstolen denna tidigare domstols stadga med få ändringar och flyttade in i samma byggnad, Fredspalatset i Haag. Verksamheten kom igång 1946.

Sekretariatet

Sekretariatet administrerar FN-organens verksamhet, tar fram beslutsunderlag, anordnar konferenser och möten samt verkställer de beslut som FN fattar. Generalsekreteraren är sekretariatets chef och rapporterar varje år till generalförsamlingen om FN:s arbete det gångna året.

Sekretariatets arbetsuppgifter täcker alla de områden där FN är verksamt. Det kan handla om administration av fredsbefrämjande insatser och medling i internationella konflikter såväl som katastrofhjälp och bistånd.

Sekretariatet ansvarar också för att sociala och folkrättsliga frågor av global betydelse uppmärksammas, exempelvis genom att arrangera internationella konferenser. Översättningar av tal och mängder av dokument till de sex officiella FN-språken (arabiska, engelska, franska, kinesiska, ryska och spanska) ligger också inom sekretariatets arbetsområde.

Att administrera alla dessa mångskiftande uppdrag kräver en stor och kvalificerad personalstyrka inom många yrkesområden. De FN-anställda är internationella tjänstemän och får inte ta order av sina respektive hemländers regeringar, utan ska vara lojala mot FN.

Personal

Tillsammans sysselsätter sekretariatet ca 44 000 personer, varav 6500 arbetar i New York. Till sekretariatet hör förutom huvudkontoret i New York och FN-kontoren i Genève, Nairobi och Wien ett stort antal kontor och avdelningar spridda över världen. Det finns också regionala informationscentra i många länder. För de västeuropeiska länderna finns ett i Bryssel.

FNs högkvarter

Generalförsamlingen beslutade på sitt första möte i London 1946 att FN:s högkvarter skulle ligga i USA, men New York var inte förstahandsvalet för den kommitté som utsetts till att välja en plats.

Man funderade istället på städer som Philadelphia, Boston och San Francisco och när New York till sist valdes var det ett par ställen norr om staden som kommittén tänkte på i första hand. Det som fick kommittén att bestämma sig för den nuvarande platsen var en gåva i sista minuten på 8,5 miljoner dollar från John D. Rockefeller, Jr. för inköp av tomten vid First Avenue. Senare utvidgades området genom gåvor från staden New York.

Platsen som valdes för FN:s högkvarter var ett nedgånget område med slakthus, småindustrier och en verkstad för järnvägsvagnar. Lastbilar dundrade förbi på First Avenue på den ena sidan och personbilar på den andra utmed East River Drive, senare omdöpt till FDR Drive efter Franklin D. Roosevelt. Sedan FN-sekretariatets byggnad restes har områdets utseende totalt förändrats.

Från början ville arkitekterna bygga ett hus med 45 våningar till en kostnad av 85 miljoner dollar. Efter ingripande av generalsekreterare Trygve Lie skars kostnaderna ned med 20 miljoner dollar och husets höjd sänktes till 39 våningar. USA:s regering gav ett räntefritt lån på 65 miljoner dollar till byggnadskostnaderna. Den sista avbetalningen på detta lån gjordes 1982.

Den 24 oktober 1949 lade generalsekreterare Trygve Lie grundstenen till högkvartersbyggnaden. Nitton månader senare, den 21 augusti 1951, började sekretariatets anställda flytta in i sina nya kontorslokaler.

Internationell zon

Högkvarterets tomt och byggnader är en internationell zon. Det innebär att FN har sin egen flagga och sin egen säkerhetsstyrka som bevakar området.

Organisationen har också ett eget postkontor med egna frimärken. Dessa kan endast användas från FN.s högkvarter, eller från FN-kontor i Wien eller Genève.

ÖVRIG INFORMATION OM FN

FN-dokument

Varje dag dokumenteras en enorm mängd handlingar inom FN. Till all lycka finns det specifika regler för hur dokumentationen går till, och genom att följa dessa hittar man rätt bland alla handlingar.

Dokument som författats av FN:s huvudorgan (exempelvis resolutioner) hittas ofta snabbare om man söker på respektive organs egen hemsida än i det officiella dokumentarkivet. Förutom dessa får man även tag på diskussionsprotokoll, röstningsresultat och handlingar som berör de centrala politiska beslut och deklarationer som fattats under åren.

Var hittar jag dokumenten?

Här har vi listat de viktigaste informationskällorna. De hör alla till FN och är i regel på engelska. Bli inte skrämd av det stora antalet källor. Information inom FN-organisationen dokumenteras nämligen av en rad olika aktörer som delvis överlappar varandra.

Forskningshandbok för FN-dokumentation (United Nations Documentation: Research Guide)

Forskningshandboken för FN-dokumentation ger en överblick av de olika typer av dokument som FN publicerar (rapporter, resolutioner, mötesprotokoll, avgiftsbelagda dokument och pressmeddelanden) och råd för hur man handskas med dem. Handboken förklarar även viktiga förkortningar som används i sammanhanget.

Jobb inom FN

FN-systemet i sin helhet sysselsätter mer än 50 000 personer över hela världen. Bland de anställda finns många yrkesgrupper och kraven på utbildning och erfarenhet varierar. Generellt gäller dock höga krav med utbildning på lägst magisternivå. Men det finns även möjligheter för den som genomgår en utbildning eller nyligen avslutat den att få in en fot.

FN-systemet och direktiv vid rekrytering

FN består förutom huvud- och underorganen av en rad program och underorganisationer som tillsammans utgör FN-systemet. Det som beskrivs i generella termer här gäller FN:s sekretariat, det vill säga högkvarteret i New York och alla regionala FN-kontor och kommissioner. Liknande förutsättningar gäller dock för FN-systemet i stort. Vid rekrytering ska hänsyn tas till en rättvis geografisk fördelning bland medlemsländerna. FN:s generalförsamling har antagit klara direktiv att främja kvinnor vid rekrytering till sekretariatet för att få en bättre balans mellan män och kvinnor. Funktionshindrade ska ges samma möjlighet som andra.

Språkkrav inom FN

Oavsett yrkeskategori förväntas anställda på hög nivå behärska något annat språk förutom engelska. Arbetsspråken i sekretariatet är engelska och franska. De officiella språken i FN är arabiska, engelska, franska, kinesiska, ryska och spanska.

Löner och förmåner inom FN

Lönenivåerna inom FN är i allmänhet fasta och baseras både på akademiska och yrkesmässiga erfarenheter och på tjänstens nivå. För att täcka ökade levnadskostnader vid tjänstgöring utomlands finns

vanligtvis olika typer av ersättningar och förmåner. För medföljande barn utgår normalt ett underhållsbidrag samt utbildningsbidrag. Exempel på andra förmåner är betald semester, sjuklön och fria hemresor varje eller vartannat år. Föräldraledighet finns om än begränsad jämfört med svenska förhållanden. Internationellt anställda omfattas av ett sjukförsäkringsprogram som ska täcka vårdkostnader. Är du fast anställd eller går på längre kontrakt omfattas du normalt av FN:s pensionssystem.

Arbetsområden och yrkeskategorier inom FN

FN:s arbetsområden utgörs av kort sagt allt som har att göra med fred och säkerhet, utveckling eller mänskliga rättigheter. För att driva alla projekt behövs det inte enbart specialister inom respektive område utan även i stor utsträckning folk som ansvarar för olika stödfunktioner som administration, ekonomi, IT, logistik, information, juridik osv.

Vägar in i FN

Rekryteringsbasen för FN är ju milt sagt stor, 193 medlemsländer, vilket naturligtvis gör konkurrensen stenhård. Men det finns en rad möjligheter som kan tjäna som en väg in i systemet. Det handlar dels om praktik, dels om tjänster speciellt anpassade för nyexaminerade och för dig med begränsad yrkeserfarenhet.

Utbildningsområden som passar inom FN

Eftersom FN:s arbetsområden är så många går det inte att med säkerhet säga att en viss utbildning skulle bana bättre väg för en FN-karriär än någon annan. Vill du vara taktisk kan du titta närmare på kvalifikationskraven för olika tjänster, praktikplatser, program och hur antagningsproven går till och sedan matcha din utbildning efter det. Möjlighet till internationell erfarenhet kan vara en fördel liksom språkkunskaper på avancerad nivå i engelska och franska, men även något av de andra FN-språken. Något som nämns i detta sammanhang är krav på ”studier relaterade till utveckling”. Dit räknas enligt FN generellt medicin, ekonomi, politik, sociologi, samhällsvetenskap, statistik, internationella relationer, juridik, teknik och IT. Detta ska dock inte ses som en checklista. Den uppmärksamme noterade kanske att mänskliga rättigheter saknas här, som är ett av FN:s större arbetsområden. När vi pratar om utvecklingsstudier i Sverige menar vi också något annat. Utbildningsvägen till en FN-karriär är alltså bred och det finns stora möjligheter för dig att välja en fil som passar dina intressen och förutsättningar.

Praktik inom FN

Praktik är ett spännande sätt att få kunskap, praktisk erfarenhet och knyta kontakter. Ersättning utgår normalt inte utan det gäller att försöka få stipendium. Genomgående krav är i de flesta fall pågående studier på lägst magisternivå och för det mesta goda språkkunskaper i engelska och/eller franska. Gör inte misstaget att begränsa ditt sökande till praktikprogrammet på FN i New York. Praktikmöjligheter erbjuds på en rad av FN:s organ, program och organisationer och det gäller att lägga ner tid på att leta på de olika hemsidorna i FN-systemet.

Praktikprogrammens längd varierar, oftast mellan två till sex månader. Ett fåtal av FN:s organisationer har kontor i Sverige där det också kan finnas praktikmöjligheter. Skulle du inte hitta någon praktikmöjlighet inom FN, sök andra alternativ. Ett tips är Internationella programkontoret, som har information om praktik och stipendier.

FN:s rekryteringsprocess och ansökan

Rekryteringsprocessen kan se olika ut i FN, men generellt gäller att tjänster utannonseras öppet och att vem som helst som uppfyller kraven kan söka. Ett vanligt sätt att rekrytera till ingångstjänster i FN är genom intagningsprov. Efter avklarat prov placeras du i ett register (roster) varifrån lediga platser fylls på. Detta gäller vissa typer av tjänster hos FN:s flyktingorgan (UNHCR),

Världslivsmedelsprogrammet (WFP) med flera organ och program. Ingångstjänster i sekretariatet rekryteras genom nationella uttagningsprov som hålls i ett antal länder varje år i förhållande till representation bland FN-anställda. Detta sätt att organisera proven är ett sätt att se till att alla medlemsländer finns representerade. Vanligt förekommande är även olika typer av program för att slussa in yngre och välutbildade i systemet.

Nationell rekrytering genom Sida i Sverige

Sida har en nyckelroll i Sverige vad gäller rekrytering och utbildning till internationella tjänster på lägre nivåer. Man ansvarar bland annat för rekrytering av JPO:s (Junior Professional Officers) och för andra program som erbjuder möjlighet till internationell karriär. UD rekryterar till högre tjänster inom FN-systemet.

Var hittar jag de lediga FN-jobben?

Då det inte finns någon samlad databas för jobb och praktik i FN går det inte att nog understryka att du måste lägga ned mycket tid på att leta. FN-systemet består av väldigt många organ och program, alla med sina egna rekryteringsmetoder och hemsidor. Lediga internationella tjänster hittar du även hos Forum Syd, Sida och Utrikesdepartementet. Du kan inte heller utgå ifrån att du i början av din karriär direkt får jobb i FN, ofta behöver du skaffa dig erfarenhet från annat håll först.

Mer information om jobb inom FN

Läs vårt faktablad om att jobba i FN.
Vill du få inspiration till hur du kan starta en karriär inom FN? Läs intervjuer med svenskar inom FN.

Olika typer av tjänster

Det finns en mängd olika typer av tjänster inom FN-systemet. Vilken passar dig bäst?
LÄS MER

Få in en fot i FN-systemet

Ett sätt att få in en fot i FN-systemet är att gå något av de program som finns. VILKET PROGRAM PASSAR DIG?

Vem är du?

Beroende på var i utbildningen och karriären du befinner dig finns det olika alternativ för dig.
LÄS MER

Användbara länkar

En dator, mycket tid och internetuppkoppling. Det är början på din FN-karriär.
LÄS MER

Intervjuer med FN-svenskar

Svenskar som jobbar inom FN-systemet delar med sig av sina berättelser.
INTERVJUER
Jobb inom FN
Att använda FN:s logotyp
Förkortningar
Internationella FN-dagar
Länkar till nyhetstjänster

FN:s underorgan

I takt med att FN:s ansvarsområden utvidgats har FN:s generalförsamling inrättat allt fler underorgan, i många fall på förslag av ekonomiska och sociala rådet, ECOSOC, eller FN-konferenser. De arbetar med ekonomiska, sociala och humanitära frågor, vart och ett med sitt specifika mandat. Underorganen är direkt underställda FN och rapporterar om sin verksamhet till ECOSOC och generalförsamlingen.

Varje underorgan leds av en chef som utnämns av generalförsamlingen eller FN:s generalsekreterare. Underorganen har egna budgetar och finansieras med bidrag från FN:s medlemsländer. Bidragen är frivilliga, vilket gör att många av dem brottas med ständiga ekonomiska problem.

UNCDF (United Nations Capital Development Fund)

FN:s kapitalutvecklingsfond
Denna fond bidrar till att uppnå millenniemålen genom att finansiera projekt och ge mikrokrediter i de minst utvecklade länderna (LDC-länderna) och därigenom bekämpa fattigdomen i världen.

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development)

FN:s konferens om handel och utveckling
UNCTAD är generalförsamlingens viktigaste instrument inom handel och utveckling. Den första FN-konferensen om handel och utveckling hölls i Genève 1964 och resulterade i att UNCTAD blev ett permanent underorgan. UNCTAD ska särskilt tillvarata utvecklingsländernas intressen i handelsfrågor för att påskynda den ekonomiska utvecklingen och minska fattigdomen.

UNDP (United Nations Development Programme)

FN:s utvecklingsprogram
Detta underorgan har huvudansvaret för FN:s uppföljning av millenniedeklarationens utvecklingsmål och är världens största källa för bistånd till utveckling och har kontor i många länder. Syftet är att öka levnadsstandarden och verka för en bättre miljö och en rättvisare ekonomisk utveckling.

UNEP (United Nations Environment Programme)

FN:s miljöprogram

Verkar för en förbättrad global miljö där en ökad levnadsstandard sker med hänsyn till hållbar utveckling. Organisationen stöder utbildning i miljöfrågor och samarbete i dessa frågor länder emellan.

UNFPA (United Nations Population Fund)

FN:s befolkningsfond

Fonden sysslar med befolkningsfrågor i en vid bemärkelse. Familjeplanering, mödrahälsovård, åtgärder för att hindra spridandet av HIV/AIDS och andra sexuellt överförbara sjukdomar är några uppgifter, men även förhindrande av våld mot kvinnor.

UNHCR (Office of the United Nations High Commissioner for Refugees)

FN:s flyktingkommissariat

Huvuduppgifterna är att ge rättsligt skydd åt flyktingar och asylsökanden, ge materiellt skydd åt människor i humanitära katastrofer och att bistå flyktingar och internflyktingar att återvända hem under säkra förhållanden

UNHSP-UN-Habitat (United Nations Human Settlements Programme)

FN:s program för boende- och bebyggelsefrågor

Främsta syftet med detta program är att förbättra bostadsstandarden för fattiga människor i hela världen. Genom forskning och utbildning i frågor som rör bostadsbyggande, sanitet och slumsanering stöder man myndigheter som vill höja bostadsstandarden.

UNICEF (United Nations Children's Fund)

FN:s barnfond

Detta är det FN-organ som är helt inriktat på att verka för barns skydd, överlevnad och utveckling, speciellt för barn i utvecklingsländer och krigshärjade länder. På agendan står även att skydda barn mot HIV/AIDS, vaccinationsprogram och speciell uppmärksamhet på flickors skolutbildning.

UN WOMEN (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women)

UN Womens internationella arbete är inriktat mot främst fem tematiska områden:

– öka kvinnors deltagande på ledande positioner
– motverka våld mot kvinnor
– öka kvinnors deltagande i konfliktlösnings- och fredsarbete
– förstärka kvinnors deltagande som ekonomiska aktörer
– förbättra jämställdhetsprioriteringar på nationell och lokal nivå vad gäller budgetplanering

UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime)

Kontoret för narkotikakontroll och förebyggande av brott

UNODC är en sammanslagning av två tidigare organisationer, United Nations Drug Control Programme och the Centre for International Crime Prevention. Dess uppgifter är att bekämpa narkotikaproblem, kriminalitet och terrorism. Arbetet sker genom fältprojekt runt om i världen, forskning och utbildning samt medhjälp till stater som vill utveckla sina lagar till effektivare instrument inom dessa områden.

UNRWA (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East)

FN:s hjälporganisation för Palestinaflyktingar

Sedan 1950 har hjälporganisationen varit verksam och bistått palestinier som förlorat sina hem och inkomstmöjligheter på grund av den arabisk-israeliska konflikten som startade 1948. Det är enorma penningsummor som kanaliserats via hjälporganisationen och som bl.a. använts till hälsovård, utbildning, katastrofhjälp och livsmedelsbistånd.

UNV (United Nations Volunteers)

FN:s volontärer

Detta är ett program för frivilliga hjälparbetare som är verksamma i många länder. De är yrkesutbildade inom många områden för att kunna hjälpa till med det värdlandet mest behöver. Programmet finansieras och administreras till stor del av UNDP.

WFP (World Food Programme)

Världslivsmedelsprogrammet

Att bistå människor med livsmedel är huvuduppgiften för detta underorgan. Målet är att alla människor ska ha tillgång till den näring de behöver. WFP driver program för att ge skolbarn i fattiga länder näringsrik mat så de kan fullfölja sin grundutbildning. WFP är verksamt både i långsiktiga projekt och i katastrofsituationer.

FN:s fackorgan

Fackorganen är självständiga internationella organisationer och har hand om det mellanstatliga samarbetet inom bestämda ämnesområden.

Det kan handla om att arbeta fram internationella regler för t ex postgång, sjöfart, civilflyg och väderlekstjänst. Utmärkande för fackorganen, jämfört med underorganen, är att de har egna beslutande församlingar bestående av dess medlemsländer. Några fackorgan fanns före FN, andra bildades i anslutning till FN:s tillkomst. Ytterligare andra har tillkommit efteråt.

Fackorganen samarbetar med varandra, FN och FN:s underorgan via Ekonomiska och sociala rådet, ECOSOC, som de rapporterar till en gång per år. Nästan alla fackorgan deltar via FN:s utvecklingsprogram, UNDP, i FN-systemets gemensamma bistånds- och utvecklingsarbete.

FAO (Food and Agriculture Organization of the UN)

FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation

FAO:s övergripande uppdrag är att trygga livsmedelssäkerheten för alla människor genom att förbättra näringsstandard, jordbruksproduktion och lantbygdsbefolkningars levnadsstandard samt bidra till tillväxten i världsekonomin

ICAO (International Civil Aviation Organization)

Internationella civila luftfartsorganisationen
ICAO:s uppgift är att främja en säker och ordnad utveckling av den civila luftfarten i hela världen

IFAD (International Fund for Agricultural Development)

Internationella jordbruksutvecklingsfonden
IFAD:s huvudsakliga mål är att skapa resurser för förbättrad livsmedelsproduktion och bättre näringstillgång bland den fattiga befolkningen i utvecklingsländer

ILO (International Labour Organization)

Internationella arbetsorganisationen
ILO arbetar för att främja social rättvisa för arbetstagare i hela världen och utformar internationella riktlinjer och program för att förbättra arbets- och levnadsförhållanden

IMF (International Monetary Fund)

Internationella valutafonden
IMF uppmuntrar internationellt valutasamarbete och finansiell stablitet genom rådgivning och assistans i dessa frågor

IMO (International Maritime Organization)

Internationella sjöfartsorganisationen
IMO är verksamt inom internationell handelssjöfart med att förbättra standarden för sjösäkerhet och förhindra miljöförstöring till havs

ITU (International Telecommunication Union)

Internationella teleunionen
ITU har som syfte att öka det internationella samarbetet kring alla slags telekommunikationer och främja utvecklingen av teknisk utrustning för dessa. Härifrån fördelas radio- och TV-frekvenser för hela världen. Det hette tidigare Internationella telegrafunionen och bildades redan 1865

UNESCO (UN Educational, Scientific and Cultural Organization)

FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur
UNESCO arbetar för utbildning åt alla, kulturell utveckling, pressfrihet och skydd av världens natur- och kulturarv. Organisationen uppmuntrar också samarbete mellan nationer inom dessa områden

UNIDO (UN Industrial Development Organization)

FN:s organisation för industriell utveckling
UNIDO är FN-systemets centrala samordnande organ för industriell utveckling i utvecklingsländerna

UPU (Universal Postal Union)

Världspostunionen

Unionen skapar regelverket kring internationell posthantering och ger råd i tekniska frågor kring effektiv hantering av post. Den inrättades 1874 och blev ett fackorgan inom FN 1948

WHO (World Health Organization)

Världshälsoorganisationen

WHO:s mål är att alla människor ska uppnå högsta möjliga hälsonivå. De arbetar med hälsoupplysning, vaccinationsprogram, familjeplanering och tillhandahåller läkemedel i utvecklingsländer

WIPO (World Intellectual Property Organization)

Världsorganisationen för den intellektuella äganderätten

WIPO:s uppgift är att skydda upphovsrätten, dels den industriella äganderätten (patent, varumärkesrätt, industriell design m.m.) dels copyright och näraliggande rättigheter(t ex inom litteratur, musik, film och konstnärliga arbeten

World Bank Group

Världsbanksgruppen

Världsbanken är en grupp som består av fem organisationer: den Internationella återuppbyggnads- och utvecklingsbanken IBRD, det Internationella finansieringsbolaget IFC, den Internationella utvecklingsfonden IDA, det Internationella investeringsgarantiorganet MIGA och det Internationella centret för förlikning i investeringstvister, ICSID. Gruppen ger lån och teknisk assistans till utveccklingsländer

WMO (World Meteorological Organization)

Meteorologiska världsorganisationen
WMO:s uppgift är att underlätta globalt samarbete i frågor som rör atmosfärisk miljö och klimatförändringar samt internationellt utbyte av meteorologiska data

UNWTO (World Tourism Organization)

Världsturismorganisationen
WTO uppmuntrar internationell turism som ett medel att förbättra förståelsen mellan människor från olika länder och öka kunskapen om skilda civilisationer. Det blev ett fackorgan inom FN-systemet så sent som 2003

FN:s historia

Vid bildandet 1945 hade FN 51 medlemsländer. I dag har antalet medlemmar ökat till 193. Även frågorna FN har på sin dagordning har sedan starten växt betydligt i omfång. Den nya världsorganisationen tar sin form under några år när andra världskriget rasar i Europa. En föregångare hade FN i Nationernas Förbund, NF, som grundades 1920 i efterdyningarna av första världskriget.

Nationernas Förbund

Året var 1918. Efter drygt fyra års krigande rådde vapenstillestånd i Europa. Första världskriget hade skördat människoliv i en omfattning som aldrig tidigare hade upplevts. Nya stater hade utropats och gränser dragits om. Kriget fick en slutpunkt i Versaillesfördraget, som undertecknades 1919.
En punkt i fredsavtalet var bildandet av en organisation med syftet att förhindra krig och främja internationellt samarbete. År 1920 grundades således Nationernas Förbund, NF, på initiativ av USA:s president Woodrow Wilson. USA blev dock aldrig medlem. NF hade stora likheter med FN men också skillnader. Det krävdes till exempel enhällighet i beslut om sakfrågor. Ingen vetorätt existerade. Som mest hade NF 60 medlemsländer. Sverige blev medlem 1920.

FN:s bildande

Fem minuter i åtta på morgonen den 6 augusti 1945 utplånades staden Hiroshima i Japan. Ett amerikanskt flygplan hade sprängt den första atombomben. Tre dagar senare släpptes den andra atombomben över Nagasaki. Omkring 200.000 människor dödades direkt eller kort efter av bombningarna. Många fler i efterhand.

Under sex år hade andra världskriget rasat. Stora delar av Europa låg i ruiner och så många som 60 miljoner människor kan ha dödats. Svält och sjukdomar härjade. Föräldralösa barn drev omkring. Människor var på flykt från sina hem. Historiens värsta massmord- Förintelsen- hade genomförts. Här i andra världskrigets slutskede föds den nya säkerhetsorganisationen Förenta Nationerna. Den 24 oktober 1945 träder FN:s stadga i kraft, vilket rent formellt var startskottet för arbetet.

Vid starten var 51 stater medlemmar och lovade därmed ”att rädda kommande släktled undan krigets gissel”, som det står i inledningen av stadgan. Men arbetet med att bilda FN var en process som hade startat redan tidigare.

Atlantdeklarationen, 1941

På sensommaren 1941, mitt under brinnande krig, möttes USA:s president Franklin D. Roosevelt och Storbritanniens premiärminister Winston Churchill ombord på en båt ute på Atlanten. De diskuterade kriget men också hur freden skulle tryggas när kriget tagit slut.

En viktig utgångspunkt i samtalen var en framtida världsordning där fria länder samarbetar på ett vänskapligt och civiliserat sätt. De båda statsmännen enades om ett uttalande, Atlantdeklarationen, en programförklaring om världen efter kriget. Mötet på Atlanten blev inledningen till de förhandlingar i flera omgångar som skulle leda till bildande av Förenta Nationerna

De Förenade Nationernas deklaration, 1942

Atlantdeklarationen presenterades på ett möte i Washington i USA den 1 januari 1942. Samtliga länder som deltog i mötet stred mot det nazistiska Tyskland, det fascistiska Italien och Japan i det pågående kriget. Mötet ställde sig bakom Atlantdeklarationen som nu fick namnet ”De Förenade Nationernas deklaration”.

Dumbarton Oaks 1944, FN:s stadga tar form

Under de kommande åren träffades stormakterna USA, Storbritannien, Sovjetunionen och Kina vid flera tillfällen för att diskutera hur den nya internationella fredsorganisationen skulle se ut. Frankrike var tills vidare uteslutet ur de storas klubb. På en konferens i Dumbarton Oaks i USA 1944 skrev de fyra stormakterna ett förslag till stadga för De Förenade Nationernas Förbund.

Jaltakonferensen, 1945

I Jalta på Krimhalvön möttes i februari 1945 Storbritanniens premiärminister Winston Churchill, USA:s president Franklin D Roosevelt och Sovjetunionens ledare Josef Stalin för att överlägga om efterkrigspolitiken gentemot befriade och besegrade länder.
De tre enas om att gemensamt kalla sina allierade till en konferens i San Francisco för att anta stadgan till en ny världsorganisation. Man enades även om hur De Förenade Nationernas säkerhetsråd skulle utformas och grundlade i princip redan här vetorätten.

San Francisco, 1945

Delegationer från 50 stater samlas i San Francisco den 25 april 1945 för att förhandla fram och anta stadgan till en ny världsorganisation. Konferensen är en stor världshändelse och bevakas av mer än 2500 nyhetsreportrar.

Utgångspunkten i förhandlingarna är stadgeförslaget från Dumbarton Oaks med ca 1200 ändrings- och tilläggsförslag. Mest problematisk

och något som rapportas i svensk media som ”Svår kris i San Francisco”, är frågan om vetorätten. Här kör man fast. De mindre staterna försöker begränsa vetorätten men stormakterna håller fast vid överenskommelsen från Jalta.

En verklig kris uppstår när Sovjetunionen hävdar en egen tolkning av stadgan. Efter påtryckningar från USA ger dock Stalin med sig. Stadgan kan färdigförhandlas och antas av de 50 delegationerna den 26 juni.

Ledarna i länderna som slutit sig samman för att få slut på kriget var övertygade om behovet av en kraft som skulle kunna hindra framtida krig och skapa en varaktig fred. De förstod att en sådan kraft endast kunde skapas om världens länder samarbetade i en global organisation. Förenta Nationerna skulle bli denna organisation. Själva syftet med FN utläses enklast ur inledningen till FN-stadgan:

VI, DE FÖRENADE NATIONERNAS FOLK, BESLUTNA

- att rädda kommande släktled undan krigets gissel, som två gånger under vår livstid tillfogat mänskligheten outsägliga lidanden,
- att ånyo betyga vår tro på de grundläggande mänskliga rättigheterna, på den enskilda människans värdighet och värde, på lika rättigheter för män och kvinnor samt för stora och små nationer
- att skapa de villkor, som äro nödvändiga för upprätthållande av rättvisa och aktning för förpliktelser, härrörande ur fördrag och andra källor till den internationella rätten,
- att främja sociala framsteg och bättre levnadsvillkor under större frihet.

FN:s medlemsländer

193 länder är medlemmar i FN. Enligt FN-stadgan är FN öppet för alla stater som vill arbeta för fred. De måste åta sig de skyldigheter som stadgan ålägger medlemmarna och vara villiga och kapabla att uppfylla skyldigheterna. Stater antas som medlemmar i Förenta Nationerna genom beslut i generalförsamlingen på rekommendation av säkerhetsrådet.

Ej medlemmar
Vatikanstaten är den enda internationellt erkända stat som inte är medlem i FN, dock har man permanent observatörsstatus i FN. Ytterligare stater som inte är medlemmar är Cooköarna och Niue, som endast har begränsad självständighet. Palestina, Taiwan, Västsahara och Kosovo är ännu inte internationellt erkända som självständiga stater och kan därför ej heller bli medlemmar i FN. Palestina har dock sedan 2012 status som observatörsstat utan medlemskap i FN.

FN:s medlemsländer
(årtalet anger året landet blev medlem)

FN:s finansiering

FN:s budget är indelad i en obligatorisk del och en frivillig del. Obligatoriskt är bidrag till: FN:s reguljära budget, fredsbevarande operationer, de tillfälliga krigsförbrytartribunalerna för f.d. Jugoslavien och Rwanda samt Capital Master Plan (renoveringen av FN:s högkvarter i New York). Kostnaderna för all annan verksamhet måste täckas av frivilliga bidrag från medlemsländer och från olika typer av insamlingsverksamhet som enskilda organ, program och även frivilligorganisationer bedriver. Till exempel driver FN-förbundet kampanjer för insamling till FN:s verksamhet.

Bidrag efter förmåga

Länderna betalar enligt en bidragsskala som generalförsamlingen fastställt. Skalan är baserad på ländernas förmåga att betala. De minst utvecklade länderna ska aldrig betala mer än 0,01 procent. USA ska betala mest, 22 procent av FN:s reguljära budget. Sverige ska betala ca 1 procent.

FN:s reguljära budget

Vartannat år sammanställer FN-sekretariatet de beräknade kostnaderna för FN:s ordinarie verksamhet i en tvåårsbudget. Budgetförslaget bereds i olika kommittéer och läggs fram i generalförsamlingen för diskussion och beslut. Budgeten ska antas med två tredjedelars majoritet. För bienniet 2010-2011 är summan fastställd till 5,16 miljarder US dollar.

Vad används pengarna till?

Den reguljära budgeten ska täcka kostnaderna för de fem huvudorganen, FN-kontoren i Genève, Nairobi, Wien, de fem regionala ekonomiska kommissionerna, i dagsläget ett trettiotal politiska missioner, FN:s regionala informationscentra med flera enheter som tillsammans sysselsätter omkring 45 000 personer. Kostnaderna omfattar bland annat löner till de anställda, resor för tjänstemän, kostnader för lokaler, el och vatten, konferens- och mötesservice som tolkning, översättning och tryckning av dokument. Finansieringen av katastrofhjälp och underorganens utvecklingsbistånd ligger utanför den ordinarie budgeten.

FN:s budget för fredsbevarande operationer

Kostnaderna för fredsbevarande operationer är ett kollektivt ansvar för FN:s medlemsstater och ska fördelas enligt en bidragsskala som bygger på principen betala efter förmåga. För 2011-2012 var budgeten fastställd till 7,1 miljarder dollar. De fem ständiga medlemmarna i säkerhetsrådet (Frankrike, Kina, Ryssland, Storbritannien, USA) har ett särskilt ansvar och ska stå för merparten av kostnaderna.

FN:s budget för Internationella krigsförbrytartribunaler

Internationella krigsförbrytartribunaler har instiftats för att åtala personer ansvariga för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser i Rwanda och f.d. Jugoslavien. FN uppmanar stater, mellanstatliga organisationer och ickestatliga organisationer att bidra med direkta medel eller i annan form, till exempel utrustning. Halva kostnaden för dessa ska dock täckas med obligatoriska bidrag.

Vad kostar all FN:s verksamhet?

Enligt en beräkning gjord av organisationen Global Policy Forum uppgår kostnaden för hela FN:s verksamhet årligen till ungefär 30 miljarder dollar, eller ungefär 4 dollar per invånare. Det motsvarar mindre än två procent av världens militärutgifter 2010 (Källa: SIPRI).

Finansiell kris

FN är underfinansierat. Den obligatoriska delen av FN:s budget täcker endast omkring en tredjedel av kostnaden för FN:s hela verksamhet, resten måste täckas av frivilliga bidrag från medlemsländer eller annat.

Dessutom betalar många av FN:s medlemsländer inte sina obligatoriska avgifter fullt ut samtidigt som många länder skurit ned på sina bidrag till FN:s underorgan. Till det som måste täckas helt av frivilliga bidrag från medlemsländernas biståndsbudgetar hör till exempel kostnaderna för FN:s utvecklingsprogram UNDP.

I oktober 2011 uppgick medlemsländernas totala skuld till FN:s reguljära budget till 867 miljoner dollar. Det största hålet i den obligatoriska delen utgörs av medlemsländers skulder till budgeten för fredsbevarande operationer som i oktober 2011 uppgick till svindlande 3,3 miljarder dollar.

Alternativ finansiering
Många förslag till reformering av FN har handlat om att hitta alternativ för finansiering av organisationen. Förslagen har innefattat införandet av olika typer av globala skatter på bland annat valutatransaktioner, miljön och vapenhandel till att FN ska öppna sig mer för privat finansiering.

Sverige och FN

På plats i New York

Sverige har, liksom de flesta andra medlemsländer, en ständig representation på plats i New York. Representationens uppgift är att representera Sverige i FN och FN-organisationerna i New York, i den lokala EU-samordningen samt i kontakterna med andra FN-delegationer. Det dagliga arbetet består till mycket stor del av att bevaka de många mötena i till exempel generalförsamlingen och dess olika utskott.

Sverige valdes 2016 in som ny icke-permanent medlem i FN:s säkerhetsråd för perioden 2017-2018.

Sveriges stöd till FN

Stödet för FN i Sverige är starkt både på det politiska planet och bland folk i allmänhet. Sverige är relativt sett en av de största bidragsgivarna till FN och andelen av det obligatoriska bidraget till FN:s reguljära budget uppgår till en procent. Utöver detta ger Sverige omfattande frivilliga bidrag till FN:s olika organisationer, humanitära insatser och utvecklingssamarbete. Sverige har varit medlem i säkerhetsrådet tre gånger sedan inträdet 1946, senaste gången 1997-98.

FN-organ och program i Sverige

FAO

www.faonorden.se
Drottninggatan 88C /Holländargatan 9a

Box 3393
103 68 Stockholm
Tel: 08-20 48 42
e-mail: fao@faonorden.se
FAO är FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation.

UNDP

www.undp.se
UNDP:s nordiska kontor
Drottninggatan 33, 3 tr
111 51 Stockholm
Tel: 08-545 232 50
Fax: 08-22 22 33
E-post: info@undp.se
UNDP är FN:s utvecklingsprogram.

UNHCR

www.unhcr.se
Regionalt kontor för de baltiska och nordiska länderna
Ynglingagatan 14, 6 tr
113 47 Stockholm
Tel: 08-457 48 80
Fax: 08-457 48 97
E-post: swest@unhcr.org
UNHCR är FN:s flyktingorgan

FN-relaterade organisationer, program, institut, kommitéer, myndigheter i Sverige

UNEP/GRID Arendal

www.grida.no
UNEP/GRIDA Stockholm office
Tel: 08-723 04 60
UNEP är FN:s miljöprogram. Grid Arendal är en speciellt tillsatt organisation för att stödja UNEP, specifikt i polarfrågor.

UNICEF Sverige

www.unicef.se
Box: 81 61
104 20 Stockholm
Besöksadress: St Eriksgatan 46 C
Tel: 08- 692 25 00
Fax: 08-652 15 20
E-post: unicef@unicef.se
UNICEF är FN:s barnfond.

UN Women Sverige

www.unwomen.se
Hammarby Allé 93, 4 tr
120 63 Stockholm
Telefon: 08-346104
Epost: info@unwomen.se

Svenska Unescorådet

www.unesco.se
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm
Tel: 08-405 10 00 (växel, Regeringskansliet)
Fax: 08-411 04 70
Unesco är FN:s organisation för samarbete inom utbildning, vetenskap, kultur, och kommunikation/media. Unescorådet är en myndighet och en länk mellan Sverige och Unesco.

World Maritime University – WMU Världssjöfartsuniversitetet

www.wmu.se
Citadellsvägen 29
Box 500
201 24 Malmö
Tel: 040-35 63 00
Fax: 040-12 84 42
E-post: info@wmu.se
WMU:s verksamhet bedrivs under överinseende av Internationella sjöfartsorganisationen IMO, som är ett av FN:s fackorgan.

Agenda 2030 och klimatet:

Museer. myndigheter, skolor m m ska ha tydlig information om framtidsproblemen

Det största problemen i världen nu är klimatkrisen och problemen bakom FNs 17 mål för framtiden, Därför bör museer. myndigheter, skolor m m ha tydlig information om de problemen.

I Museilagen står att "Ett museum ska utifrån sitt ämnesområde bidra till samhället och dess utveckling genom att främja kunskap, kulturupplevelser och fri åsiktsbildning. "

Jag har den 16 augusti 2013 gjort ett förslag om hur det kan ske.

Jag har gjort en text med fyra rubriker:
Förenta nationernas mål i Agenda 2030
Klimatförändringen och miljöerna
Hav och marina resurser
Ekosystem och biologisk mångfald

Jag föreslår att det läggs på första sidan på hemsidan hos alla museer och myndigheter, högskolor, universitet och skolor o d enligt mitt förslag.

Texten är hämtad från Regeringens hemsida på Internet. Och slutar med:

För mer om detta se regeringens hemsida på internet
https://www.regeringen.se/sveriges-regering/

Det börjar med FNs alla 17 mål som innehåller alla problem i världen och Sverige och jag har ordnat så att man enkelt kan klicka fram delmål. Därefter kommer texter om klimatkrisen, hav och biologisk mångfald (mål 13,14 och 15). Det angår alla museer och myndigheter o d. Varje museum eller myndighet kan sedan anknyta till de FN-mål och delmål som de tycker passar dem.

Demokrati- och kulturministern bör se till att alla museer och myndigheter, skolor o d inför dessa texter i början på sina hemsidor

Förenta nationernas mål i Agenda 2030

Mars 2019

Mål 1 är att avskaffa all form av fattigdom överallt.

- **Ingen fattigdom**

Mål 2 är att avskaffa hunger, uppnå tryggad livsmedelsförsörjning, uppnå en bättre kosthållning och främja ett hållbart jordbruk.

- **Ingen hunger**

Mål 3 är att säkerställa att alla kan leva ett hälsosamt liv och verka för alla människors välbefinnande i alla åldrar.

- **Hälsa och välbefinnande**

Mål 4 är att säkerställa en inkluderande och jämlik utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande för alla.

- **God utbildning för alla**

Mål 5 är att uppnå jämställdhet, och alla kvinnors och flickors egenmakt.

- **Jämställdhet**

Mål 6 är att säkerställa tillgång till och hållbar vatten- och sanitetsförvaltning för alla.

- **Rent vatten och sanitet**

Mål 7 är att säkerställa att alla har tillgång till tillförlitlig, hållbar och modern energi till en överkomlig kostnad.

- **Hållbar energi för alla**

Mål 8 är att verka för en inkluderande och långsiktigt hållbar ekonomisk tillväxt, full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla.

- **Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt**

Mål 9 är att bygga upp en motståndskraftig infrastruktur, verka för en inkluderande och hållbar industrialisering och främja innovation.

- **Hållbar industri, innovationer och infrastruktur**

Mål 10 är att minska ojämlikheten inom och mellan länder.

- **Minskad ojämlikhet**

Mål 11 är att städer och bosättningar ska vara inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara.

- **Hållbara städer och samhällen**

Mål 12 är att främja hållbara konsumtions- och produktionsmönster.

- **Hållbar konsumtion och produktion**

Mål 13 är att vidta omedelbara åtgärder för att bekämpa klimatförändringarna och dess konsekvenser.

- **Bekämpa klimatförändringen**

Mål 14 är att bevara och nyttja haven och de marina resurserna på ett hållbart sätt i syfte att uppnå en hållbar utveckling.

- **Hav och marina resurser**

Mål 15 är att skydda, återställa och främja ett hållbart nyttjande av landbaserade ekosystem, hållbart bruka skogar, bekämpa ökenspridning, hejda och vrida tillbaka markförstöringen samt hejda förlusten av biologisk mångfald.

- **Ekosystem och biologisk mångfald**

Mål 16 är att främja fredliga och inkluderande samhällen för hållbar utveckling, se till att alla har tillgång till rättvisa samt bygga upp effektiva och ansvarsskyldiga och inkluderande institutioner på alla nivåer.

- **Fredliga och inkluderande samhällen**

Mål 17 är att stärka genomförandemedlen och återvitalisera det globala partnerskapet för hållbar utveckling.

- **Genomförande och globalt partnerskap**

Klimatförändringen och miljöerna

Enligt den nya museilagen 2017 ska ett museum bidra till samhället och dess utveckling genom att främja kunskap, kulturupplevelser och fri åsiktsbildning.

Förentaa nationens 17 mål gäller för hela världen och också för Sverige.

Som de viktigaste problemen nu kan ses FNs mål om klimat. hav och marina resurser och ekosystem och biologisk mångfald.

Här från regeringens skrivelse till riksdagen: **Politiken för global utveckling i genomförandet av Agenda 2030, skr. 2015/16:182 (pdf 782 kB) :**

Klimatavtalet från Paris från december 2015 är en milstolpe i klimatarbetet. För första gången har världen ett globalt klimatavtal där alla länder åtar sig att bidra med allt ambitiösare åtaganden. Avtalet skapar förutsättningar för ökat stöd till utvecklingsländer, både för att begränsa utsläppen och för att anpassa sig till klimatförändringarna.

Fattiga och sårbara länder som inte har resurser att anpassa sig samt kvinnor, män, flickor och pojkar som lever i fattigdom och utsatthet drabbas särskilt hårt av klimatförändringar. Åtnjutandet av de mänskliga rättigheterna kan påverkas av miljöförstöring och klimatförändringar, inklusive ursprungsbefolkningars rättigheter.

Fattigdomsbekämpningen riskerar att avstanna eller gå om intet om inte klimatförändringarna hejdas. Detta på grund av klimatförändringarnas effekter som t ex. extremare väder som torka, skyfall och stormar, vilket i sin tur också påverkar bl.a. vattentillgång och livsmedelsproduktion, men också stabilitet och säkerhet samt migrationsflöden. Arbeten som syftar till att reducera riskerna för, och minska konsekvenserna av, olyckor och katastrofer är också viktiga för anpassningen till ett förändrat klimat.

Sverige ska gå före i klimatfrågan som är vår tids ödesfråga. Alla länder måste ställa om till ett hållbart samhälle med låga utsläpp och hög motståndskraft mot klimatförändringarnas effekter. Det kräver ett sammanhållet globalt och nationellt klimatarbete samt att klimatarbetet, såväl utsläppsminskningar som anpassning, integreras på ett samstämmigt sätt i alla politikområden.

Sverige ska fortsatt vara en pådrivande part för genomförandet av klimatavtalet från Paris, inte minst i förhållande till utvecklingsländer. OECD-länder som Sverige har ett särskilt ansvar för att gå före genom ambitiösa utsläppsmål. Sverige ska bli ett av världens första fossilfria välfärdsländer. Sverige driver på inom EU för en ambitiös klimatpolitik samt arbetar aktivt med andra länder och aktörer för att stärka allianser och samarbeten.

Sverige bidrar substantiellt till ett flertal globala klimatfonder. Sverige bidrar även till att främja kapacitetsuppbyggnad, teknikutveckling och innovativa lösningar för minskade utsläpp och klimatanpassning inte minst i utvecklingsländer. Sverige ska också bidra till att stödja utvecklingsländernas genomförande av de nationella klimatplanerna.

Kopplingarna mellan utvecklingsstrategier och klimatplanerna bör därmed också stärkas. Det är dock viktigt att även utvecklingsländerna har åtaganden under det nya avtalet och att fler länder uppmuntras att bidra till klimatfinansiering.

Hav och marina resurser
Sammanfattat handlar det om att förebygga och avsevärt minska alla slags föroreningar i havet, i synnerhet från landbaserad verksamhet, inklusive marint skräp och tillförsel av näringsämnen, samt om att hållbart förvalta, skydda och återställa marina och kustnära ekosystem. Havsförsurningens konsekvenser ska minimeras och åtgärdas. Effektiv fångstreglering ska införas. Överfiske, olagligt, orapporterat och oreglerat fiske liksom destruktiva fiskemetoder ska stoppas.

Vetenskapligt baserade förvaltningsplaner ska genomföras i syfte att återställa fiskbestånden på kortast möjliga tid till minst de nivåer som kan ge maximal hållbar avkastning. Minst 10 procent av kust- och havsområdena ska skyddas. Fiskesubventioner som bidrar till överkapacitet, överfiske eller olagligt, orapporterat och oreglerat fiske bör avskaffas och nya sådana ska förhindras.

Utvecklingsländers och de minst utvecklade ländernas behov bör integreras i WTO-förhandlingarna om fiskesubventioner. Den ekonomiska nyttan av ett hållbart nyttjande av marina resurser bör öka för små önationer under utveckling och de minst utvecklade länderna, bl.a. genom en hållbar förvaltning av fiske, vattenbruk och turism.

Vetenskaplig kunskap, forskningskapacitet och havsteknik ska utvecklas, med hänsyn till Oceanografiska kommissionens kriterier och riktlinjer, med fokus på små önationer under utveckling och de minst utvecklade länderna. Tillträde för småskaliga icke-industriella fiskare till marina resurser och marknader ska säkerställas. Bevarandet och hållbart nyttjande av haven och havsresurserna ska stärkas, bl.a. genom att genomföra FN:s havsrättskonvention.

Havens resurser bidrar till global livsmedelstrygghet och kan bidra till en hållbar tillväxt. Detta är viktigt för många fattiga länder och människor som är beroende av kustnära fiske. Det är också av betydelse för utveckling av hållbar turism där attraktiva miljöer med friska kustvatten och korallrev är viktiga.

Tillståndet för kustvatten och haven är mycket allvarligt. Ekosystemen och därmed havets ekosystemtjänster påverkas negativt av bl.a. klimatförändringar, havsförsurning, utvinning av mineral och bottentrålning, marin nedskräpning och miljögifter. Havens motståndskraft och förmågan att uppta och bryta ner näringsämnen och gifter, reglering av klimat m.m. försämras. Många fiskebestånd minskar kraftigt och arter dör ut.

Arbete mot ohållbara fiskesubventioner och överfiske är centralt. Att utveckla och genomföra vetenskapligt baserade förvaltningsplaner i syfte att återställa fiskbestånden till minst de nivåer som kan ge maximal hållbar avkastning är nödvändigt för att säkra livsmedelsresursen i utvecklingsländer och bidra till en hållbar ekonomisk utveckling.

För att bidra till arbetet med hållbara hav behövs samarbete över landgränser och samstämmiga åtgärder mellan flera politikområden som t.ex. miljö-, jordbruks-, fiske-, närings- utbildnings- och utrikespolitik.

Ekosystem och biologisk mångfald
Sammanfattat handlar det om att bevara, återställa och hållbart använda ekosystem på land och i vattendrag och deras ekosystemtjänster, särskilt skogar, våtmarker, berg och torra områden, i enlighet med de skyldigheter som anges i internationella överenskommelser.

Hållbart brukande av alla typer av skogar ska främjas, avskogning stoppas, utarmade skogar återställas och ny- och återbeskogningen kraftigt ökas i hela världen. Ökenspridning ska bekämpas och förstörd mark och jord ska återställas. Bergsekosystemen ska bevaras.

Omedelbara åtgärder ska vidtas för att minska förstörelsen av naturliga livsmiljöer, hejda förlusten av biologisk mångfald och skydda utrotningshotade arter. En rimlig och rättvis fördelning av den nytta som uppstår vid användning av genetiska resurser ska främjas samt lämpligt tillträde till sådana resurser, i enlighet med internationella avtal.

Omedelbara åtgärder ska vidtas för att stoppa tjuvjakt på och handel med skyddade djur- och växtarter. Åtgärder ska införas för att förhindra införseln av invasiva främmande arter samt kontrollera eller utrota prioriterade arter. Ekosystemens och den biologiska mångfaldens värden ska integreras i nationella och lokala planerings- och utvecklingsprocesser, strategier för fattigdomsminskning samt räkenskaper.

Finansiella resurser för biologisk mångfald, ekosystem och hållbart brukande av skogar ska öka och utvecklingsländer ska ges lämpliga incitament att utveckla ett sådant bruk, inklusive bevarande och återbeskogning. Globalt stöd mot tjuvjakt och illegal handel med skyddade arter ska öka, bl.a. genom ökade möjligheterna till hållbar försörjning i lokalsamhällen.

Fungerande ekosystem och biologisk mångfald är grunden för de processer som förser oss med mat, vatten, energi, kläder etc. Skydd, bevarande av och hållbart nyttjande och restaurering av ekosystem och naturresurser samt bevarande av biologisk mångfald är därför nödvändigt.

De viktiga sambanden mellan ekonomisk utveckling och behovet av att skydda och bevara ekosystem, inklusive biologisk mångfald behöver tydliggöras.

Den pågående utarmningen av den biologiska mångfalden drabbar i särskilt hög grad människor som lever i fattigdom vilka ofta livnär sig på naturresurser. Många av dessa är kvinnor. Arbetet i konventionen om biologisk mångfald och de s.k. Aichimålen är väsentligt för att nå flera av de globala målen.

Hållbart brukande av skogsresurser, inklusive minskning av avskogning, är viktigt bl.a. vad gäller klimatpåverkan, hållbar energi, tryggad livsmedelsförsörjning, ekonomisk tillväxt och fattigdomsbekämpning.

Olagliga avverkningar och handel med associerade trävaror ger negativa effekter på skogar och på människorna som lever av och i dessa skogar. Utvecklingsländer har särskilda behov av tekniskt och vetenskapligt kunnande, liksom av resurser, för att utveckla, bevara och hållbart bruka skogsekosystem, inklusive återbeskogning.

Arbete med skog och hållbar utveckling kräver samstämmiga åtgärder mellan olika politikområden som närings-, jordbruks, miljö-, klimat- och utrikespolitik.

För mer om detta se regeringens hemsida på internet
https://www.regeringen.se/sveriges-regering/Några av de viktigaste inrikes DN-artiklarna 12 - 17 november 2020

Några av de viktigaste inrikes DN-artiklar-na 12 - 17 november 2020

Fler artiklar om inrikes förhållanden finns i kapitel 3

Utrikesförhållanden, försvar och klimat hanteras av utrikesdepartementet, försvarsdeprtementet och miljödepartementet.

Ministrar:
Utrikesminister Ann Linde
utrikesdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

EU-minister Statsrådsberedningen Hans Dahlgren
sb.registrator@regeringskansliet.se

Utrikeshandelsminister och minister med ansvar för nordiska frågor Anna Hallberg
utrikesdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Minister för internationellt utvecklingssamarbete. Peter Eriksson
utrikesdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Miljö- och klimatminister samt vice statsminister Isabella Lövin
m.registrator@regeringskansliet.se Miljödepartementet

Utrikes förhållanden behadlas i kapitel 3.

"Hemligt USA-förband på plats i Sverige

DN ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

Ett hemligt amerikanskt elitförband med 120 militärer och fyra flygplan arbetar just nu Sverige. Under två veckors tid ska de ihop med svenska enheter öva flygning på låg höjd, luftlandsättning, angrepp och evakuering.

Såtenäs.
Amerikanerna landade på Skaraborgs flygflottilj F 7 i Såtenäs på måndagen. De tillhör det amerikanska flygvapnets 352:a flottilj för specialoperationer, baserad i Mildenhall i Storbritannien.

Det är ett elitförband vars soldater genomför hemliga uppdrag – ofta luftlandsatta eller fällda i fallskärm i mörker bakom fiendens linjer. Både överraskande angrepp och fritagning av amerikaner som fängslats av terrorister ingår i uppgifterna.

Men deras flygplan syns i dagsljus och därför bjöds medierna på tisdagen in till en pressträff. Närmast oss på betongplattan står två CV-22B Osprey-flygplan. På den öppna landgången längst bak i planet är en tung kulspruta monterad. Kabinen känns som en mörk buss, fullspäckad med teknik, vapen och och fällstolar för 32 soldater.

– Det är ett unikt flygplan genom att det kan starta och landa som en helikopter, men det kan flyga längre och snabbare än helikoptrar, förklarar en av piloterna som inte får uppge sitt namn.

Längre bort skymtar vi två stora Hercules-plan som kan fälla last och soldater samt tanka Osprey-planen i luften vilket ger styrkan lång räckvidd.

Övningen är ett resultat av Sveriges allt tätare samarbete med USA. Under försvarsminister Peter Hultqvists (S) besök i Pentagon 2017 sade USA:s dåvarande försvarsminister James Mattis till DN: ”Om ni hamnar i knipa, då kommer vi”.

Detta är ett förband som snabbt skulle kunna sättas in i Sverige.
– Om vi får en sådan order från vårt högkvarter vore det naturligtvis en möjlighet att demonstrera vårt nära parterskap med Sverige. Med övningen vill vi förstärka partnerskapet och visa att inget land ensamt kan möta de hot som finns i dagens värld, svarar den major som är USA-styrkans chef. Även hans namn är hemligt.

Under de två veckorna i Sverige ska amerikanerna öva lågflygning, eskorteras av Gripen-plan, leda in flygangrepp av både svenska Gripen-plan och amerikanska F 15-plan (baserade i Mildenhall) samt öva med och transportera svenska specialförband.

Om Sverige, med Mattis ord, skulle hamna i knipa, kan ni då ta emot ett sådant här förband?
– Ja, det är jag övertygad om. Det är precis det vi tränar, så att båda länderna ska lära av varandra och öka sin förmåga att samverka för att genomföra gemensamma operationer, svarar övningsledaren vid F 7 överstelöjtnant Jonas Rohlén.

Mikael Holmström
mikael.holmstrom@dn.se "

"Unik klimaträttegång om oljeutvinning i Arktis

DN TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

I Norges högsta domstol pågår just nu slutronden i ett unikt rättsfall som kan få stor betydelse för klimatet. Miljöorganisationer har stämt norska staten för att den har öppnat upp ett nytt havsområde i Arktis, längre norrut än tidigare, för oljeborrning.

År 2016 öppnade Norge för första gången på tjugo år upp ett nytt område i arktiska Barents hav för oljeletning. Tretton oljebolag beviljades licenser för att borra efter olja och gas i det nya området som låg längre norrut än något tidigare på den norska kontinentalsockeln.

Samma år skrev Norge på och ratificerade Parisavtalet och det är ett av skälen till att Greenpeace Norden och den norska miljöungdomsorganisationen Natur og Ungdom tillsammans stämde norska staten. De ansåg att öppnandet av det nya oljeområdet bröt mot Norges löften i Parisavtalet. Avtalet säger bland annat att den globala uppvärmningen ska hållas väl under 2 grader med sikte på 1,5 grader jämfört med förindustriella nivåer.

Miljöorganisationerna hänvisar bland annat till rapporter från klimatforskare som säger att med tanke på den mängd olja som redan produceras kan inte oljan från Arktis pumpas upp och förbrännas om målen ska klaras.

De hävdar att det nya oljeområdet även bryter mot den norska grundlagens miljöparagraf 112. Den säger bland annat: ”Varje person har rätt till en hälsosam miljö och till en natur där produktivitet och biologisk mångfald bevaras.”

Klimatfallet har vandrat genom rättssystemet och varit uppe i två domstolsförhandlingar, tingsrätten 2017 och lagmansrätten, motsvarande den svenska hovrätten, år 2019.

Nu är det upp till de femton domarna i Högsta domstolen att ta ställning i frågan. Förhandlingarna startade på onsdagen i förra veckan, i dag, torsdag, den 12 november är det slutplädering.
Vad domarna kommer fram till kan få stor betydelse både för Norge och oljeindustrin. Norges ekonomi är byggd runt olje- och gasindustrin som står för mer än halva exporten, domarnas beslut kan få stora konsekvenser oavsett hur det blir.

Ingen av de lägre instanserna har gått på miljöorganisationernas linje och dömt staten att dra tillbaka de licenser som har delats ut till oljebolagen.

Hovrätten ansåg till skillnad från tingsrätten att norska staten ska ta ansvar för utsläpp från norsk olja även om utsläppen sker utanför landets gränser. Men fallet avvisades för att rätten ansåg att olje-licenserna inte var tillräckligt omfattande för att bryta mot grundlagen.

Fallet har fått stor internationell uppmärksamhet. Miljöorganisationer och privatpersoner har stöttat och vissa, däribland Greta Thunberg, har också donerat pengar.

FN:s speciella sändebud för mänskliga rättigheter och miljö, David Boyd, tillhör de som stöttar miljöorganisationerna. I en rapport om Norge skrev han bland annat: ”Norge bör sluta leta efter nya olje- och gasfyndigheter, och sluta expandera den fossila infrastrukturen.”

Jannike Kihlberg
jannike.kihlberg@dn.se "

"Nathan Grossman. ”Gretas budskap nådde så många så fort”

DN TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

"I filmen ”Greta” försöker regissören Nathan Grossman kliva in i den världskända klimataktivistens hjärna. Förstå hennes starka drivkrafter. Han följde henne såväl i möten med makthavare som på en segling över Atlanten.

Det började vid Riksdagshuset. Greta Thunberg går dit 20 augusti 2018 med sin plywoodskylt med texten ”Skolstrejk för klimatet” och slår sig ner på gågatan där de folkvalda politikerna passerar.
En skånskklingade dam kliver fram till Thunberg under en av de första dagarna Nathan Grossman börjat filma.

– Varför strejkar du? frågar hon. Du måste gå i skola.

– Vad ska jag med en utbildning till om det inte finns någon framtid, svarar Greta Thunberg.

– Jomen om du får utbildning så kan du påverka framtiden – det är det ni ska göra, ni som är barn och unga. För oss som är gamla är det för sent, replikerar damen.

Nathan Grossman, som filmar dem på avstånd, överger efter det sitt kamerastativ.
– Jag kunde inte låta bli att komma närmare Greta och sätta mig ner intill henne. Jag ville fatta vad som pågick i hennes huvud och försöka

förstå vad som skapat den där världsbilden i henne, säger han när DN träffar honom vid Medborgarplatsen.

– Jag kände ganska snabbt att det inte skulle bli en traditionell intervjufilm utan att jag i stället ville ge plats för hennes röst och tankar om det som hade börjat hända.

Han beskriver hur många unga i den miljörörelse som Greta Thunberg kom att symbolisera som ”ganska nördiga”: miljömedvetna människor som inte söker några handgripliga konfrontationer utan studerar klimatfrågor för att lyfta frågan. Inte för att nå berömmelse och egna framgångar.

– Vad de vill är att skapa förändring – och då förstår man ju att det är väldigt jobbigt att slå huvudet i en tegelvägg varje gång de möter det politiska etablissemanget, säger han.

Nathan Grossman ser just den klyftan som en viktig del i berättelsen om Greta Thunberg globala genomslag. Hastigheten.

Hennes korthuggna budskap sprids häpnadsväckande snabbt. Plötsligt samlas tiotusentals miljövänner i marscher i Belgien och Australien. De bär på skyltar med budskapet att de ”står bakom Greta”.

– Jag förstår fortfarande inte helt hur hennes budskap kunde sippra ner bland så många och så fort. Hur hennes berättelse fick ett sådant bett i så många och skilda kulturer, säger han.

– Men att hon satt där vecka efter vecka utanför Riksdagshuset under den första kalla och slaskiga vintern tror jag betydde mycket för hennes trovärdighet, säger han.

Det är något väldigt osvenskt att som hon på egen hand, rustad med te i termos och yllemössa, utkräva ansvar från myndigheter och makthavare. Driva miljöfrågor utan stöd från ett parti eller en organisation.

– Jo, det är också något väldigt omodernt. För rörelsen som växte fram kring henne var otroligt snabb och spred informationen via olika chattar och grupper. Men grunden i aktivismen som hon startade är *old school*.

– Jag tror att det där säger en del om Greta. Hon krånglar inte till det. Hon försöker göra allt så okomplicerat som möjligt både i sin aktivism, sitt fåordiga sätt att prata och även när hon gör egna val i livet.

I den traditionella politiken blir de flesta aktörerna i stället mångordiga, medan Greta Thunberg konsekvent använder sig av korta meningar, resonemang och metaforer, konstaterar han.

Efter alla framträdanden och möten med makthavare i både Europa och USA beskriver filmen hur hon samtidigt blir alltmer besviken på responsen.

Vänliga leenden, gärna en selfie, men absolut inga löften. I ett klipp möter Frankrikes president Emmanuel Macron henne leende som en förälder till ett litet barn. Andra makthavare är öppet aggressiva, som Brasiliens president Jair Bolsonaro som avfärdar Thunberg som en ”snorunge”.

– Etablissemanget tycker att det är väldigt härligt att skaka hand och ta bilder ihop med henne och de andra ungdomarna. Och när man gjort det så har man tickat av att man bryr sig om klimatet, säger Grossman.

– Men de här ungdomarna är smartare än så och ville se en förändring på riktigt. Se att det fattas kraftfulla politiska beslut – och några sådana har man ju inte sett hittills, betonar han.

I filmens andra hälft återkommer Grossman till den bestående klyftan mellan De unga och De etablerade.

– Det fanns nog ett ärligt uppsåt i att vilja kommunicera med den unga rörelsen. Men när Greta väl kom in i de här rummen som en sorts ... punkare och uttryckte sig på samma sätt som hon gjort i offentligheten och pushade de här ledarna ganska hårt så blev de ändå lite klapp på huvudet, säger han.

– Greta krävde ju mer – systemförändringar. De är sådana ord som Merkel och Macron inte vill höra i sina salonger. Man såg under mötena att Macron inte är van att hantera så unga människor.

De direkt våldsamma angreppen mot henne beskriver Nathan Grossman som resultatet av att många absolut inte vill prata om kärnfrågorna som hon tar upp.

Han är ändå förvånad över att Greta Thunberg blivit så kritiserad, också i Sverige.

– Greta har ju inte kommit med något helt nytt utan presenterar ju ofta bara fakta och modeller som kommer från stora okontroversiella FN-rapporter som det redan skrivits om.

Vad har gjort störst intryck på dig under arbetet med filmen?

– Hastigheten. Hur snabbt den här rörelsen uppstod. Hur så många människor i det nya digitala landskapet organiserade sig. Den kraften har varit fascinerande att se, svarar han och tillägger:

– Med Greta har det varit att få följa en människa som är så konsekvent – som lever som hon lär och lyckas leva klimatmässigt i så många olika situationer.

Nathan Grossmans favoritsekvens i filmen är när Greta Thunberg intervjuas av en fransk reporter om hur hon förändrat sin livsstil för att värna miljön.

Hon rabblar bland annat att hon inte flyger, bara åker tåg, att hon har slutat shoppa och bara äter vegetarisk mat – och betonar sedan att det inte är några märkvärdiga förändringar, bara ”*small changes , you know*”.

– Det är ju just sådana förändringar som krävs – men det flesta av oss som försöker att leva miljömedvetet lyckas nog rätt dåligt med det. I hennes värld är miljömedvetenhet inte att köpa havremjölk och ekologiska bomullströjor.

Runt sju miljoner människor över hela världen demonstrerade för klimatet under den här perioden som du filmat. Vad tror du väntar nu?

– Jag tror att Greta kommer att fortsätta att kämpa. En viktig sak i filmen är att den visar att hon – ihop med en massa andra unga aktivister – inte vill bära klimatfrågan på sina axlar. De vill nå en

punkt där de kan skjuta över miljöfrågan på oss vuxna, på det politiska etablissemanget, understryker han.

På oss som borde arbeta för att lösa den.

Georg Cederskog
georg.cederskog@dn.se"

"Nathan Grossman.
Är 30 år, född i Stockholm, och började i filmyrket som stillbildsfotograf. Hans nya film ”Greta” premiärvisas på Stockholms filmfestival 15, 17 och 19/11. Svensk biopremiär den 20/11.

Gick ut tv-producentlinjen på Stockholms dramatiska högskola 2015 och har sedan dess arbetat med dokumentärer och tv-projekt, däribland ”Köttets lustar” (2017), ”Zlatan – för Sverige i tiden” (2018) och ”Stieg Larsson: The man who played with fire” (2018).

Arbetar i dag som regissör och tv-producent på B-Reel Films. "

"Svenskt stridsflyg övade med amerikanska förband

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Sverige deltog på fredagen i en militär flygoperation över Östersjön tillsammans med elitförband från USA. Flygningen ingick i den största övning som amerikanska specialförband hittills genomfört på svenskt territorium.

Klockan var kvart över tolv på fredagen när åtta militärplan dundrade in över Gotland och Visby. Sex av dem var amerikanska av olika slag, eskorterade av två svenska Gripenplan. Planen fortsatte ut över Östersjön där Gripenplanen avlöstes av Natos incidentberedskap.

Därefter luftlandsattes amerikanska soldater i Estland där de ledde in flygangrepp mot mål på marken. Slutligen återvände USA:s elitsoldater till Sverige med svensk jakteskort.

Den ovanliga flyginsatsen är ett av de många övningsmoment som elitförband från USA nu genomför i Sverige.

– Överflygningen är en relativt komplicerad övning. Den ger oss stora möjligheter att föra samman inte bara specialförband utan också konventionella styrkor från flera länder, säger den amerikanske generalmajoren David Tabor till DN.

David Tabor är chef för de amerikanska specialförbanden i Europa. Fram till mitten av nästa vecka övar hans elitsoldater till lands, till sjöss och i luften på svenskt territorium.

Detta är den största övningen hittills med specialförband i Sverige: 225 amerikaner och ungefär lika många svenskar.

Dessutom deltar understödjande flyg-, mark- och fartygsförband. Det är allt från hemvärnet och svenska Visbykorvetter till robotjagaren USS Ross. Förutom elitsoldaterna från USA:s flygvapen deltar USA-arméns Gröna baskrar och marinens Navy Seals.

– Våra Navy Seals med sina båtar får erfarenhet av skärgårdarna, det är oerhört värdefullt. Dag för dag lär vi oss och blir bättre, och förhoppningsvis också svenskarna. Vi bygger också en vänskap som varar mycket längre än övningarna, säger generalmajor David Tabor.

Från amerikansk sida understryks att flygövningen där Sverige, USA, Nato, Tyskland och Estland deltar visar hur länderna samarbetar i att bygga upp ett kollektivt försvar. Sverige har övergett neutralitets-politiken och ska numera kunna försvara oss ”tillsammans med andra”. Det gör det nödvändigt att genomföra allt mer avancerade övningar för att kunna ta emot till exempel amerikanska specialförband.

– Vad det handlar om är ju att i morgon, eller nästa månad eller år – kan det vara på riktigt. Och då måste vi ha säkerställt att vi klarar det här, säger ÖB Micael Bydén.

Försvarsminister Peter Hultqvist (S) säger:

– Den övning vi genomför med USA är en omfattande övning som handlar om försvaret av Sverige – men ingår i ett samlat säkerhetspolitiskt pussel när det gäller vårt närområde. Det handlar om att bidra till stabilitet och säkerhet i vår del av Europa.

Samarbetet med USA bygger på en överenskommelse som Peter Hultqvist slöt med försvarsminister Ash Carter i juni 2016.

I augusti samma år kom Joe Biden, då USA:s vicepresident, till Stockholm och markerade mot ”herr Putin” att svenskt territorium är okränkbart. Dåvarande försvarsminister James Mattis sade till DN 2017 att USA skulle hjälpa Sverige vid en rysk aggression: ”Om ni hamnar i knipa – då kommer vi”.

– Vi har ju fått den typen av amerikanska markeringar offentligt vid två tillfällen, säger försvarsministern som sätter in övningen i ett större sammanhang.

– Specialförband är en resurs som kan sättas in väldigt tidigt i en konfliktsituation och få en viktig effekt. Kan man då samverka med specialförband från andra länder i ett tidigt skede så är det naturligtvis en fördel, säger Peter Hultqvist.

Försvarsministern vill inte spekulera om vad som kan ske i ett kris- eller krigsförlopp. Han avvisar att Sveriges nära samarbete med USA skulle provocera Ryssland.

– Det finns ingen som har någon anledning att vara provocerad av vår övningsverksamhet. Utan vår enda ambition är respekt för internationell lag och rätt för oss och de andra länderna i vårt närområde.

USA:s specialförband förefaller i vart fall redo att ingripa i Sverige.
– Om den politiska ordern ges – naturligtvis. Det är vad vi gör: följer våra politiska herrar, säger generalmajor David Tabor.

Mikael Holmström
mikael.holmstrom@dn.se "

"Fakta. Flyginsatsen över Östersjön
I insatsen på fredagen ingick: USA: 3 stridsflygplan av typ F-15 E Strike Eagle startade från Lakenheath i England. De lufttankades över Nord- och Östersjön av 2 tankflygplan KC-135 Stratotanker. Från flygflottiljen F 7 i Såtenäs startade 2 avancerade transportflygplan CV-22 B Osprey samt 1 transport- och tankplan av typen Hercules MC 130-J.

Sverige: Gripenplan som eskort.

Nato: Eurofighter Typhoon från Tyskland."

" Uppgifter: USA spionerade på mål i Sverige

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

USA:s underrättelsetjänst NSA ska ha utnyttjat ett topphemligt dansk-amerikanskt spionsamarbete för att komma över information om stridsflygplanet Jas Gripen, uppger källor till Danmarks Radio.

En anställd hos danska underrättelsetjänsten Forsvarets Efterretningstjeneste ska ha slagit larm om att NSA har spionerat på mål i Danmark och en rad andra länder, däribland Sverige, genom att hämta information från danska internetkablar. Det uppger flera oberoende källor med insyn i hemliga rapporter.

NSA sägs bland annat ha utnyttjat spionsamarbetet för information om det svenska Saabtillverkade stridsflygplanet Jas Gripen.

Försvarsminister Peter Hultqvist (S) ville i går kväll inte kommentera uppgifterna.

– Försvarsministern avstår från att kommentera därför att det kommer från anonyma källor, säger Toni Eriksson, pressekreterare hos Peter Hultqvist, till TT.

Saabs kommunikationsdirektör Sebastian Carlsson säger i ett uttalande till DN att ”informationen inte går ihop”.

”Det gör att Saab i detta läge inte vill kommentera frågan närmare eller kan bedöma om det är vår sak att uttala oss.”

Marit Sundberg "

"Halmstad hotas av översvämning – nu ska staden klimatsäkras

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Den globala uppvärmningen ökar risken för översvämningar i flera delar av landet. För sex år sedan fick Lill Hansen sitt hem förstört när byn täcktes av vatten. Nu ska hela Halmstads kommun förstärkas för att möta hoten från klimatförändringarna.

Lill Hansen minns hur vattnet i hallen stod henne upp till knäna.
– Vi stod bara och tittade och tänkte ”det här händer inte”. Vi försökte rädda matbordet genom att ställa det på flaskor, men det var ju meningslöst. Allt gick väldigt fort, säger hon.

Sensommaren 2014 drabbades Halland av kraftiga skyfall. Många av länets åar svämmade över och i Getinge, där Lill Hansen bor, var läget som värst. Stora delar av det lilla samhället vid Suseån täcktes med en halvmeter högt vatten.

De materiella skadorna kostade tiotals miljoner kronor för fastighetsägare och försäkringsbolag, och i Lill Hansens bostadskvarter fick samtliga evakueras. Hon och hennes man Christer flyttade efter översvämningen.

– Vi var tvungna att slänga allt utom köksbordet, för det hade stålben. Mycket går att ersätta, men jag hade en del teakmöbler som hade ett stort affektionsvärde. Fast det är bara ting, inga människoliv, gudskelov.

Halland hotas av vatten från två håll. Dels kan kraftigt regn leda till översvämningar i orter som ligger nära någon av länets åar, dels kan kustnära städer svämmas över av hårda stormar på Kattegatt.

En kvart söderut från Getinge ligger Hallands största stad Halmstad. Vi möter Magnus Eriksson, brandingenjör på Räddningstjänsten, vid en stor parkeringsplats i hamnen.

– Det känns som att översvämningarna kommer mer ofta och att regnen blir mer extrema. Vi får ha en ökad beredskap.

Parkeringsplatsen tillhör en bilimportör och är höjd ett par meter över marken. Det ser ut som att det är för att bilarna enklare ska kunna lastas på ett godståg som står på rälsen bredvid. Men förhöjningen är i själva verket en klimatanpassning.

På grund av sitt läge i norra Laholmsbukten är Halmstad den plats i Sverige där havsnivån kan höjas som mest vid starka vindar. Redan i dag kan vattenståndet bli 2,5 meter högre än normalt vid en storm – och klimatförändringarna kan göra att nivån i framtiden blir ytterligare en meter högre när det blåser hårt.

Förhöjningen kom till för tre år sedan efter att hamnen utsatts för flera kraftiga oväder. 2005 fick 1 670 helt nya bilar till ett värde av 300 miljoner kronor skrotas efter stormen Gudrun, och 2015 orsakade ovädret Gorm omfattande skador på hamnen.

– Att hamnen stormsäkrats har varit positivt och den har klarat sig bra efter att förhöjningen infördes, säger Magnus Eriksson.

Men den globala uppvärmningen gör att risken för översvämningar ökar både vid havet och längs åarna i länet – eftersom skyfallen och extremvädren väntas bli fler.

– Det är svårt att förutse exakt var det extrema vädret kommer att inträffa. Men de flesta scenarier pekar på att sydvästra Sverige blir blötare och mer drabbat av regn, säger Mette Lindahl Olsson, chef för enheten för naturolyckor på Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB).

Även andra städer påverkas av klimatförändringarna. I Västra Götaland, Värmland, Skåne, Dalarna och Småland behöver orter säkras för att minimera skadeverkningarna av höga vattenflöden – och på flera platser har man redan byggt skyddsvallar.

– Det är viktigt att kommunerna agerar. Vi har inte råd att låta översvämningarna hända, säger Mette Lindahl Olsson.

Vi lämnar hamnen och åker vidare. På andra sidan Nissan, som flyter genom Halmstad, ligger ett par exklusivare bostadshus som uppfördes under sent 2000-tal.

Bostadsrättsföreningens ordförande Tony Brandt är upprörd. Han tycker att huset borde ha byggts högre eller inte så nära ån.

– En konsultrapport från 2006, som kommunen beställde, visade att vattnet kan hamna 2,5–3 meter över havsvattennivån. Men lika förbaskat accepterade kommunen att husen byggdes för att klara bara två meter över nivån.

De har redan varit med om flera översvämningar och bostadsföreningen har i dag en krisgrupp som rycker ut ifall vattenståndet blir för högt. I så fall säkrar de portarna som ligger närmast ån, och sätter ut skyddande sandsäckar och pumpar.

Översvämningarna och åtgärderna har kostat föreningen 340 000 kronor, och de har krävt Halmstad kommun på summan eftersom de menar att kommunen borde ha tagit hänsyn till riskerna när de gav bygglov till husen.

– Vi har haft väldigt höga vattennivåer vid två tillfällen. Den andra gången blev det ingen riktigt översvämning på grund av att vi hade alla skydd, säger Tony Brandt.

Att hus uppförs för nära vatten sker även på andra håll i landet. För två år sedan beslutade Länsförsäkringar att bolaget inte försäkrar nya hus som byggs lägre än tre meter över havsnivån i ”klimatkänsliga områden”.

Redan i dag ligger 23 000 bostäder i Skåne under tremetersnivån och måste skyddas, enligt länsstyrelsen. I Halland är motsvarande siffra omkring 3 200.

Regeringen vill att kommuner blir bättre på att ta klimatförändringarna i beaktande. 2018 infördes nya regler i plan- och bygglagen, som bland annat säger att kommuner måste redovisa sin syn på klimatanpassning i sina översiktsplaner.

En ny dom i Mark- och miljödomstolen väntas även innebära att kommuner får större befogenheter att besluta om klimatåtgärder som inte gillas av fastighetsägare och andra organisationer.

I våras gav domstolen Vellinge kommun rätt att bygga en flera meter hög skyddsvall runt delar av Falsterbonäset på grund av översvämningsrisken – trots att både länsstyrelsen, golfklubbar och villaägare opponerade sig.

I Halmstad är man mitt uppe i att klimatsäkra staden och intilliggande byar inför framtiden. I den nya översiktsplanen, som togs fram i höstas, har hänsyn tagits till höjda havsvattennivåer och mer extremväder.

Det handlar bland annat om att avråda från att bygga i områden som kan drabbas av översvämningar och att säkerställa att så kallad ”grön infrastruktur” får stå kvar.

– Alltså parker och grönstråk, där vatten kan samlas om det blir kraftigt regn. Vårt ledningssystem kan inte ta hand om alla extremväder. Ett skyfall kommer väldigt fort och med väldigt mycket vatten, och då räcker inte en dagvattenbrunn till, säger Ellinor Waldemarson, kommunekolog.

Den gröna infrastrukturen är också viktig för att hålla temperaturen nere vid värmeböljor, eftersom träd och växtlighet – till skillnad från betong och sten – inte värms upp lika mycket.

– Den dämpar värmen och ger ett bättre lokalt klimat.

Kommunen räknar med ett värsta scenario där havsnivån i Kattegatt kan höjas med en meter till år 2100 – vilket skulle innebära att vattnet når 3,6 meter högre än normalt när det stormar som värst.

I planen har man lämnat utrymme åt framtida vallar och förstärkningar mot höga vattenflöden. Bland annat i området Söder i Halmstad, där Tony Brandt bor.

– Vi tillåter inte att bygga hus på delar av marken där för att vi ska kunna bygga skyddsanordningar. Men hur stora och breda de blir, och om de ska byggas, är inte beslutat ännu, säger Annika Hansson, planarkitekt på kommunen.

Planen är nu ute på samråd, och först nästa år ska politikerna fatta beslut om mer specifika insatser.

Men det finns en plats där Halmstads kommun redan har agerat: Getinge, där Lill Hansen bor.

Året efter de kraftiga översvämningarna 2014 beslutade sig de styrande för att bygga en stor vall runt delar av orten. Den bekostades av kommunen och staten, kostade 30 miljoner och ser ut som en mindre rullstensås.

När DN är där klättrar ett par barn runt på muren i eftermiddagssolen. De var med under översvämningen för sex år sedan.

– Pappa fick bära ut oss. Vattnet var till magen på mig och högre på Lisa-Marie. Vattnet var smutsigt och luktade skunk. Flera av våra möbler och min favoritleksak gick inte att rädda, säger 11-åriga - Priscilla Mikkelsen.

– Jag hade tre gosedjur som förstördes, säger 9-åriga Lisa-Marie Mikkelsen.

Muren har redan satts på prov. I februari i fjol fick kraftiga skyfall Suseån att svämma över – med vattennivåer på över 2,2 meter. Men vattnet tog sig aldrig in i Getinge.

Lill Hansen hoppas att hon aldrig behöver uppleva det som hände för sex år sedan igen.

– När jag vet att vattennivån är hög kan jag få flashbacks från 2014. Jag börjar fundera på vilka möbler jag ska flytta. Vallen är en trygghet, men jag vågar inte gå ut och titta på hur högt vattnet är.

John Falkirk
john.falkirk@dn.se "

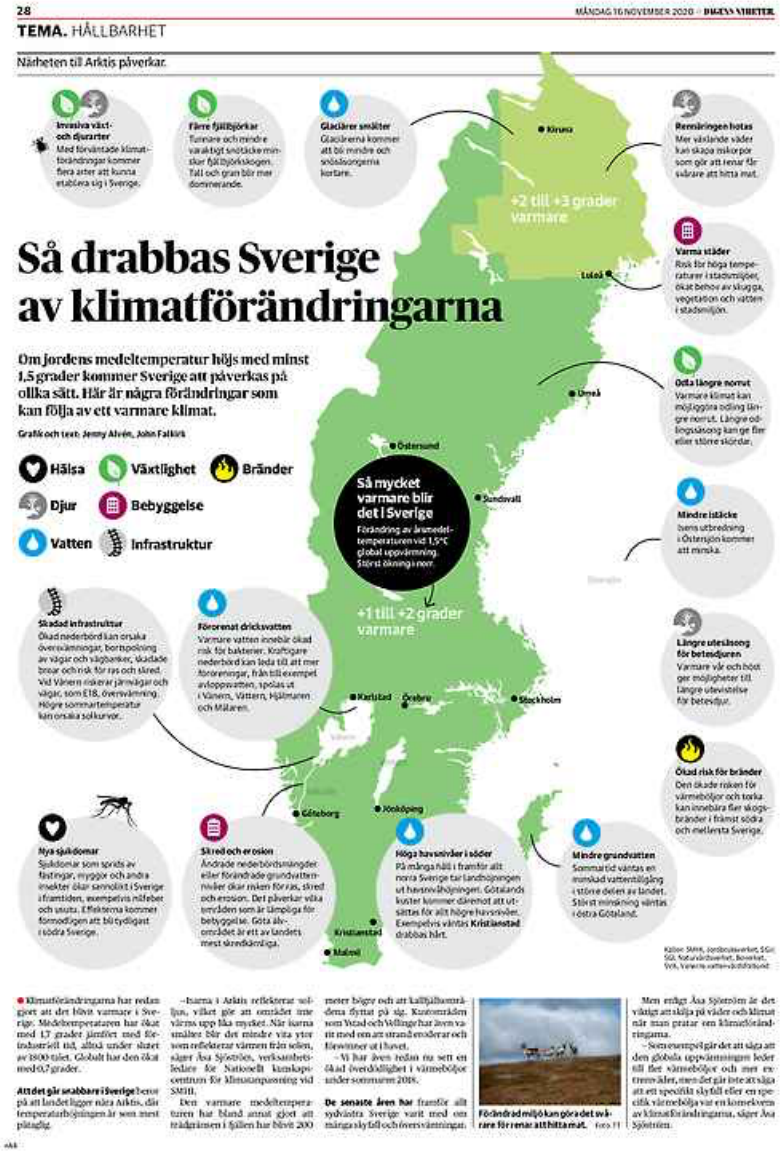

28 MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020 DAGENS NYHETER

TEMA. HÅLLBARHET

Närheten till Arktis påverkar.

Så drabbas Sverige av klimatförändringarna

Om jordens medeltemperatur höjs med minst 1,5 grader kommer Sverige att påverkas på olika sätt. Här är några förändringar som kan följa av ett varmare klimat.

Grafik och text: Jenny Alvén, John Falkirk

Hälsa · Växtlighet · Bränder · Djur · Bebyggelse · Vatten · Infrastruktur

Invasiva växt- och djurarter Med förväntade klimatförändringar kommer flera arter att kunna etablera sig i Sverige.

Färre fjällbjörkar Tunnare och mindre vackert snötäcke minskar fjällbjörkskogen. Tall och gran blir mer dominerande.

Glaciärer smälter Glaciärerna kommer att bli mindre och snösäsongerna kortare.

Renskötseln hotas Mer vårslaskande väder kan skapa mikrorpor som gör att renar förvårsvårare att hitta mat.

Varma städer Risk för höga temperaturer i stadsmiljöer, ökat behov av skugga, vegetation och vatten i stadsmiljön.

Odla längre norrut Varmare klimat kan möjliggöra odling längre norrut. Längre odlingssäsong kan ge fler eller större skördar.

Mindre istäcke Isens utbredning i Östersjön kommer att minska.

Längre utesäsong för betesdjuren Varmare vår och höst ger möjligheter till längre utevistelse för betesdjur.

Ökad risk för bränder Den ökade risken för värmeböljor och torka kan innebära fler skogsbränder i främst södra och mellersta Sverige.

Mindre grundvatten Sommartid väntas en minskad vattentillgång i större delen av landet. Störst minskning väntas i östra Götaland.

Högre havsnivåer i söder På många håll i framför allt norra Sverige tar landhöjningen ut havsnivåhöjningen. Götalands kuster kommer däremot att utsättas för allt högre havsnivåer. Exempelvis väntas **Kristianstad** drabbas hårt.

Skred och erosion Ändrade nederbördsmängder eller förändrade grundvattennivåer ökar risken för ras, skred och erosion. Det påverkar vilka områden som är lämpliga för bebyggelse. Göta älvområdet är ett av landets mest skredkänsliga.

Nya sjukdomar Sjukdomar som sprids av fästingar, myggor och andra insekter ökar sannolikt i Sverige i framtiden, exempelvis mälbet och usutu. Effekterna kommer förmodligen att bli tydligast i södra Sverige.

Skadad infrastruktur Ökad nederbörd kan orsaka översvämningar, bortspolning av vägar och vägbanker, skadade broar och risk för ras och skred. Vid Vänern riskerar järnvägar och vägar, som E18, översvämning. Högre sommartemperatur kan orsaka solkurvor.

Förorenat dricksvatten Varmare vatten innebär ökad risk för bakterier. Kraftigare nederbörd kan leda till att mer föroreningar, från till exempel avloppsvatten, spolas ut i Vänern, Vättern, Hjälmaren och Mälaren.

Kiruna · Luleå · Umeå · Östersund · Sundsvall · Karlstad · Örebro · Stockholm · Göteborg · Jönköping · Kristianstad · Malmö

+2 till +3 grader varmare

Så mycket varmare blir det i Sverige Förändring av årsmedeltemperaturen vid 1,5°C global uppvärmning. Störst ökning i norr.

+1 till +2 grader varmare

Klimatförändringarna har redan gjort att det blivit varmare i Sverige. Medeltemperaturen har ökat med 1,7 grader jämfört med förindustriell tid, alltså under slutet av 1800-talet. Globalt har den ökat med 0,7 grader.

Attdet går snabbare i Sverige beror på att landet ligger nära Arktis, där temperaturhöjningen är som mest påtaglig.

–Isarna i Arktis reflekterar solljus, vilket gör att området inte värms upp lika mycket. När isarna smälter blir det mindre vita ytor som reflekterar värmen från solen, säger Åsa Sjöström, verksamhetsledare för Nationellt kunskapscentrum för klimatanpassning vid SMHI.

Den varmare medeltemperaturen har bland annat gjort att trädgränsen i fjällen har blivit 200 meter högre och att kallfjällbarnträdena flyttat på sig. Kustområden som Vstad och Vellinge har även varit med om att strand eroderar och försvinner ut i havet.

– Vi har även redan nu sett en ökad överdödlighet i värmeböljor under sommaren 2018.

De senaste åren har framför allt sydvästra Sverige varit med om många skyfall och översvämningar.

Men enligt Åsa Sjöström är det vänligt att skylla på väder och klimat när man pratar om klimatförändringarna.

– Som exempel går det att säga att den globala uppvärmningen leder till fler värmeböljor och mer extremväder, men det går inte att säga att ett specifikt skyfall eller en specifik värmebölja var en konsekvens av klimatförändringarna, säger Åsa Sjöström.

Förändrad miljö kan göra det svårare för renar att hitta mat. Foto: TT

" Så drabbas Sverige av klimatförändringarna

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Om jordens medeltemperatur höjs med minst 1,5 grader kommer Sverige att påverkas på olika sätt. Här är några förändringar som kan följa av ett varmare klimat. Om jordens medeltemperatur höjs med minst 1,5 grader kommer Sverige att påverkas på olika sätt. Här är några förändringar som kan följa av ett varmare klimat.

Klimatförändringarna har redan gjort att det blivit varmare i Sverige. Medeltemperaturen har ökat med 1,7 grader jämfört med förindustriell tid, alltså under slutet av 1800-talet. Globalt har den ökat med 0,7 grader.

Att det går snabbare i Sverige beror på att landet ligger nära Arktis, där temperaturhöjningen är som mest påtaglig.

– Isarna i Arktis reflekterar solljus, vilket gör att området inte värms upp lika mycket. När isarna smälter blir det mindre vita ytor som reflekterar värmen från solen, säger Åsa Sjöström, verksamhetsledare för Nationellt kunskapscentrum för klimatanpassning vid SMHI.

Den varmare medeltemperaturen har bland annat gjort att trädgränsen i fjällen har blivit 200 meter högre och att kallfjällsområdena flyttat på sig. Kustområden som Ystad och Vellinge har även varit med om att strand eroderar och försvinner ut i havet.

– Vi har även redan nu sett en ökad överdödlighet i värmeböljor under sommaren 2018.

De senaste åren har framför allt sydvästra Sverige varit med om många skyfall och översvämningar.

Men enligt Åsa Sjöström är det viktigt att skilja på väder och klimat när man pratar om klimatförändringarna.

– Som exempel går det att säga att den globala uppvärmningen leder till fler värmeböljor och mer extremväder, men det går inte att säga att ett specifikt skyfall eller en specifik värmebölja var en konsekvens av klimatförändringarna, säger Åsa Sjöström.

Exempel på förändringar:
Nya sjukdomar: Sjukdomar som sprids av fästingar, myggor och andra insekter kommer sannolikt att öka i Sverige i framtiden, exempelvis nilfeber och usutu. Effekterna kommer förmodligen att bli tydligast i södra Sverige.

Smitta vid bad: Högre vattentemperatur i bräckta vatten som Östersjön ökar tillväxten av de bakterier som orsakar den allvarliga infektionen badsårsfeber, vibriobakterier. Personer med nedsatt immunförsvar är extra utsatta.

Värmeböljor: Förväntas bli vanligare i framtiden, vilket kan orsaka ökade hälsoproblem och dödlighet.

Fjällbjörkskogen minskar: Tunnare och mindre varaktigt snötäcke minskar fjällbjörkskogen. Tall och gran blir mer dominerande.

Invasiva växtarter: Med förväntade klimatförändringar kommer nya arter att kunna etablera sig i Sverige – och andra försvinna.
Skadedjur: Ökade risker med skadedjur.

Östersjön och fjällen extra känsliga: Växt- och djurliv här är känsliga för klimatförändring. Den biologiska mångfalden kommer att förändras.

Odla längre norrut: Varmare klimat kan möjliggöra odling längre norrut och en längre odlingssäsong kan ge fler eller större skördar.
Rennäringen hotas: Mer växlande väder kan skapa isskorpor som gör att renar får svårare att hitta mat.

Smittsamma djursjukdomar: Högre risk för smittsamma djursjukdomar, skadedjur och värmestress hos djur.

Längre utesäsong för betesdjuren: Varmare vår och höst ger möjligheter till längre utevistelse för betesdjur.

Invasiva djurarter: Med förväntade klimatförändringar kommer nya arter att kunna etablera sig i Sverige – och andra försvinna.

Mindre grundvatten: Sommartid väntas en minskad vattentillgång i större delen av landet. Störst minskning väntas i östra Götaland.

Förorenat dricksvatten: Varmare vatten innebär ökad risk för bakterier. Kraftigare nederbörd kan leda till att mer föroreningar, från till exempel avloppsvatten, spolas ut i Vänern, Vättern, Hjälmaren och Mälaren.

Höga havsnivåer i söder: På många håll i framför allt norra Sverige tar landhöjningen ut havsnivåhöjningen. Götalands kuster kommer däremot att utsättas för allt högre havsnivåer. Exempelvis väntas Kristianstad drabbas hårt.

Mindre istäcke: Isens utbredning i Östersjön kommer att minska.
Glaciärer smälter: Glaciärerna kommer att bli mindre och snösäsongerna kortare.

Föroreningar i mark och vatten: Både ökad och minskad nederbörd kan leda till att föroreningar som i dag finns i marken hamnar där det finns människor och växt- och djurliv som kan skadas.

Ökad risk för översvämningar: Ökad nederbörd och mer intensiva regnfall ökar risken för översvämningar.

Ökad ras- och skredrisk: Ändrade nederbördsmängder eller förändrade grundvattennivåer kan göra vissa landområden mer utsatta för skred och ras.

Ökad risk för bränder: Den ökade risken för värmeböljor och torka kan innebära fler skogsbränder i främst södra och mellersta Sverige.

Varma städer: Risk för höga temperaturer i stadsmiljöer, ökat behov av skugga, vegetation och vatten i stadsmiljön.

Skred och erosion: Ändrade nederbördsmängder eller förändrade grundvattennivåer ökar risken för ras, skred och erosion. Det påverkar vilka områden som är lämpliga för bebyggelse. Göta älv- området är ett av landets mest skredkänsliga.

Mer dagvatten: Kraftigare skyfall gör det svårare att hantera dagvatten. Ombyggnationer behövs och ny bebyggelse behöver utformas med hänsyn till detta.

Skadad infrastruktur: Ökad nederbörd kan orsaka översvämningar, bortspolning av vägar och vägbanker, skadade broar och risk för ras och skred. Högre sommartemperatur kan orsaka solkurvor. Järnvägar och vägar vid Vänern, som E18, riskerar att översvämmas

John Falkirk
john.falkirk@dn.se "

”Förändring kräver solidaritet”

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

"Bakom Greta Thunberg finns en hel generation unga som engagerar sig för vår jord och sin egen framtid. Vilka är de viktigaste frågorna för dem? DN träffar tre unga klimataktivister.

Anton Foley, 18
Hur började ditt engagemang för klimat och miljö?
– Mamma och pappa berättade för mig om den globala uppvärmningen när jag var liten. Till en början tänkte jag att det inte kan vara så farligt men med åren har jag insett hur illa det faktiskt är. Samtidigt har det varit svårt att veta hur jag ska agera. Ett steg var att gå över till att äta vegetariskt, sen har jag lyssnat på Greta Thunberg och insett att även jag kan göra revolt.

Vilken är den viktigaste frågan just nu?
– Klimaträttvisa. Rika länder står för de största utsläppen men är inte de som påverkas mest av effekterna. För att uppnå förändring gäller det att vi har internationell solidaritet.

Vad vill du se i för åtgärder?
– Vi måste kunna straffa företag som skadar ekosystemet genom stora utsläpp. I dag har företagen advokater och resurser som gör att de kan betala sig fria. Om de enorma utsläppen hade varit en kriminell handling så hade de ansvariga i stället kunnat hamna i rättegång och fängelse.

Vems ansvar är det?
– Alla som har makt. Så politiker särskilt i länder som Sverige, USA, Storbritannien har ett väldigt stort ansvar att hjälpa politiker i mindre maktfulla länder. Jag ser även att vd:ar till större företag har ett ansvar i att se till att minska sina utsläpp och arbeta på ett mer hållbart vis.
Hur vill du själv vara med och påverka?

– Jag är nöjd med mitt engagemang inom klimatrörelsen. Men jag vill öka mina kunskaper och försöka att sprida ordet ytterligare bland bekanta och vänner, även ta politisk debatt. Jag har ännu inte hittat min nisch, men inför framtiden ser jag mig själv anta ett diplomatuppdrag för FN eller att jag påverkar inom politiken och tar politiska beslut.

Sophia Axelsson, 19
Hur började ditt engagemang för klimat och miljö?
– Jag har varit engagerad så länge jag kan minnas. Från att sluka miljödokumentärer till att starta egna projekt och skriva uppsatser i skolan om hur överfisket påverkar havet. Aktivist blev jag däremot på riktigt under 2018. Sedan dess har jag strejkat varje vecka, utanför riksdagen. Efter gymnasiet har jag även ansvarat för Fridays for futures sociala medier och kommunikation nationellt.

Vilken är den viktigaste frågan just nu?
– Att arbeta för klimaträttvisa. Det är de rika som släpper ut den största andelen fossila bränslen. De som blir särskilt utsatta för den globala uppvärmningen hörs inte alls i frågan.

Vad vill du se i för åtgärder?
– Jag vill se att politikerna gör en systemomställning i Sverige som möjliggör klimaträttvisa. De ska bidra till att göra det enkelt för oss att göra klimatsmarta val i vardagen. Det är svårt i dag när bland annat H&M säljer kläder som tillverkas på ett icke klimatsmart sätt.

Vems ansvar är det?
– Det är upp till politikerna att ställa krav på våra företag. Sen har alla ett ansvar att göra så gott man kan i sin vardag, men i det stora hela har individen inte så stor möjlighet att åstadkomma en systemomställning.
Hur vill du själv vara med och påverka?

– Genom att strejka och sprida information gör jag allt i min makt för att göra folk klimatsmarta. Ju fler vi är som arbetar tillsammans, desto enklare blir det även för våra politiker att fatta bra beslut. I framtiden skulle jag vilja jobba heltid på Greenpeace eller Världsnaturfonden WWF som aktivt sätter tryck på makthavare för att hjälpa miljön.

Hur började ditt engagemang för klimat och miljö?
– Mitt verkliga engagemang började runt 2017, när eleverna i skolan började diskutera frågan. Men vi förstod inte allvaret förrän 2018 när de stora skogsbränderna spred sig i Sverige, det var även då Greta Thunberg satte sig utanför riksdagen. Jag upplever att hon visade mig ett sätt som jag kunde agera på.

Vilken är den viktigaste frågan just nu?
– En mycket viktig fråga är hur vi kommunicerar ut krisinformation om klimathotet. De flesta förstår inte allvaret i den situation vi befinner oss i.

Vad vill du se i för åtgärder?
– Politiker måste ta situationen på allvar och information måste ut. Nu har vi ju lärt oss hur man krisrapporterar med tanke på covid-19 och allmänheten agerar i stor utsträckning därefter.

Vems ansvar är det?
– Media har ett stort ansvar. Sport rapporterar man om som om det vore en rockkonsert, men det globala miljöhotet faller bort. Den viktiga forskningen måste lyftas fram. Sen är det upp till politikerna att faktiskt göra något, de är valda av folket till att skydda oss och måste uppfylla sin plikt.

Hur vill du själv vara med och påverka?
– Jag känner att jag påverkar på ett bra sätt genom att strejka, men jag vill även fortsätta att opinionsbilda. Inför framtiden tänker jag att jag vill utbilda mig till journalist eller på annat vis arbeta med kommunikation för att sprida den information som behöver komma ut.

Johanna Sundbeck
johanna.sundbeck@dn.se "

"Isabella Lövin: Jag ville vara den som förändrade på insidan

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Isabella Lövin (MP) är konstnärsdottern som blev en målinriktad pragmatiker.I februari slutar hon som statsråd, i en tid då klimatarbetet fått luft under vingarna.– Jag är oroad över alla politiska ”oneliners” och kortsiktiga utspel. Politiker måste kunna agera på riktigt, säger hon.

För drygt ett år sedan talade Greta Thunberg inför FN:s generalförsamling i New York.

Budskapet var att världens politiker har stulit hennes barndom med sina tomma ord och att de borde agera som att huset brinner.

– Hon satte verkligen ord på hur akut krisen är. Det är nästan mytologiskt att det krävs ett barn för att säga sanningen, säger Isabella Lövin.

Kände du dig träffad?

– Nej, jag gick in i politiken för att ingen tog klimatet på tillräckligt stort allvar. Jag ville vara den som förändrade något på insidan.
Så det var inte riktat mot dig?

– Jag har aldrig varit delaktig i en politik som försöker gömma undan klimatförändringarna, utan precis tvärtom. Vi i Miljöpartiet kämpar för

att vi ska ha ett samhälle där vi använder naturresurser hållbart, har en cirkulär ekonomi och lever i solidaritet med kommande generationer. Hon tar emot inne på statsrådets hörnkontor i regeringskvarteren.

Utanför fönstren skiner en frisk höstsol, temperaturen är strax över noll grader.

Så fort ett nytt kvinnligt, miljöpartistiskt språkrör utsetts kommer Isabella Lövin att sluta som miljö- och klimatminister, efter att ha haft ansvar för regeringens klimatpolitik sedan 2016.

Hon lämnar politiken i ett skede när det går framåt med klimatarbetet. För tredje året i rad rankas Sverige högst i världen för sina åtaganden mot den globala uppvärmningen, enligt Climate Change Performance Index.

Årets klimatbudget benämns som rekordstor och innehåller bland annat krav på att bränsleleverantörer ökar andelen biobränslen i bensin och diesel, vilket gör att Sverige är på god väg att nå målet om att minska utsläppen från transportsektorn med 70 procent till 2030.

Enligt SCB minskade utsläppen i Sverige med 8,1 procent under årets första kvartal, alltså före pandemin, och i fjol sjönk utsläppen med drygt 3 procent.

– Det känns som en lättnad, samtidigt som vi har mycket arbete framför oss. Vi har nu lagt grunden till den här omställningen, som sakta men säkert kommer att minska utsläppen.

Hon uppfattar att utvecklingen bland annat är ett resultat av att Sverige antagit klimatmål och en klimatlag med krav på en handlingsplan från varje regering.

– Vi har tagit jättestora steg framåt. När Miljöpartiet kom till makten 2014 fanns det ingenting framme. Vi möttes av ett tomt bord. Nu har vi lagt ett helt system på plats.

Det 57-åriga statsrådet blev politiker först i 40-årsåldern. Hon började sin karriär som journalist vid bland annat Expressen och fick sitt stora genombrott med boken ”Tyst hav, om överfiskningen i Östersjön”, som gav henne Stora journalistpriset.

Hon beskriver sig som en visionär realist, som anser att världen kan bli väsentligt bättre, men att man måste utgå från de förutsättningar man har. Erfarenheterna som reporter tror hon har format hennes politiska stil.

– Jag är väldigt envis, uthållig och grundlig, och det kanske är en rest från min tid som journalist. Jag tar mig gärna an ett större arbete. Hon är kritisk till dagens debattklimat, som hon tycker är ytligt.

– Det är väldigt mycket klickjournalistik, politiska ”oneliners” och profilering på sociala medier. Jag är oroad över det och jag tror att det i längden kan göda politikerförakt. Man hör bara politiker som pratar och syns väldigt mycket, men som inte gör så mycket sen.

Men hon uppfattar samtidigt att det är en brist att hon inte tar mer plats.

– Som politiker är det en svaghet att jag inte drivs av att berätta vad jag tycker hela tiden, utan i stället fokuserar på arbetet.

Ända sedan valet 2018 har MP kämpat vid fyraprocentsgränsen. I den senaste DN/Ipsos-undersökningen fick partiet 5 procent.

– Man blir bedömd på ett annat sätt när man sitter i regering. Det var lätt att tycka om oss när vi inte gjorde det. Och förväntningarna var skyhöga när vi klev in i regeringen.

Har ni uppfyllt förväntningarna?

– Ja. Kanske inte alla, naturligtvis, men utifrån att vi är ett fyraprocentsparti. En vanlig uppfattning till höger är att vi har för stort inflytande.

Hade ni kunnat få högre opinionssiffror om du tog mer plats i debatten?

– Det får andra avgöra. Jag är inte i politiken för opinionssiffror utan för att förändra saker. Sedan är det klart att vi vill ha ett så starkt stöd som möjligt för att göra mer skillnad. Men vi måste också bygga ett förtroende hos väljarna, och det gör man inte med ”oneliners”.

Vad har varit roligast under din tid i politiken?

– Att få igenom stora förändringar. Allt ifrån fiskerireformen i EU-parlamentet till att driva igenom klimatlagen och skärpa EU:s utsläppsrättigheter.

Och svårast?
– Att tiden inte räcker till. Det är en oerhört hög arbetsbelastning och ibland är det på gränsen till vad man fysiskt orkar med.

Trots att Isabella Lövin beskriver sig själv som något av en pragmatiker är hon djupt övertygad om sin vision för samhället.

Hennes största inspiration är hennes pappa, den framlidne konstnären Björn Lövin, vars konceptuella verk ofta ifrågasatte sociala klyftor och konsumtionssamhället.

– Hans konstnärskap handlade om att vi behöver ställa oss frågor om vilket samhälle vi vill ha. Han gav mig blicken och självförtroendet till att tänka självständigt och våga jobba för en förändring.

Vad oroar dig mest?

– Klimatförändringarna och hoten mot den biologiska mångfalden, så klart. Men det som gör mig extra orolig är den populism och fakta-resistens som växer i världen.

Tror du att världen kan förhindra en klimatkris?

– Vi kan inte tillåta oss att tänka att vi inte ska klara det. Men jag är inte säker. Det finns en statistisk sannolikhet på 50 procent att vi inte klarar 1,5-gradersgränsen, trots alla insatser som vi gör. Men det är ingen ursäkt att inte agera.

– Att Kina vill bli koldioxidneutralt 2060 är väldigt glädjande. Det kommer sent, men det är mycket bättre än inga mål alls, som det var innan.
Klimataktivister som Greta Thunberg och Andreas Malm tycker att miljörörelsen behöver bli mer radikal. Vad tänker du om det?

– Vi behöver vara många krafter för att driva på omställningen. Miljö-partiets roll är att vara den parlamentariska och politiska kraften som ser till att vi kan förändra med demokratiska medel.

Hade Miljöpartiet kunnat bli mer radikalt?

– Radikalt i bemärkelsen civil olydnad är inte rollen för ett politiskt parti. I alla fall inte för Miljöpartiet.

Vad tänker du om civil olydnad för miljön?

– Det kan vara legitimt för individer att göra. Men jag som minister ska inte uppmana till det.

Varför slutar du nu?

– För att jag har varit i politiken i tolv år och det är oerhört intensivt. Jag tycker att jag har gjort min del i politiken.

John Falkirk
john.falkirk@dn.se"

"Fakta. Isabella Lövin
Ålder: 57 år.
Familj: Bor med maken Lasse samt katterna Greta och Kaspian. Har två vuxna barn och två vuxna bonusbarn.

Yrke: Miljö- och klimatminister samt vice statsminister, och språkrör för Miljöpartiet.

Bakgrund: Journalist, författare och EU-parlamentariker.

Gör en ledig söndag: Njuter av natur och kultur och umgänge med familjen.

På nattduksbordet: Åsa Wikforss ”Alternativa fakta: Om kunskapen och dess fiender”. "

Inre ordning och säkerhet hanteras av justitiedepartementet

Ministrar:

Justitie- och migrationsminister Morgan Johansson
justitiedepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Inrikesminister Mikael Damberg
justitiedepartementet.registrator@regeringskansliet.se

" Polisen gör sig redo för att möta ett terrordåd

DN LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Den svenska polisen har beslutat att inleda en nationell särskild händelse för att snabbt kunna agera vid ett eventuellt terror-attentat. – Polisen känner till att ett attentat kan ske i Sverige, säger Anna Engelberg, pressekreterare vid polisens nationella mediecenter.

Bakgrunden till beslutet om särskild händelse är terrordåden i Frankrike och Österrike, enligt Anna Engelberg.

– Vi har en utökad närvaro på vissa platser och objekt som vi anser nödvändiga, säger hon.

Den nationella särskilda händelsen omfattar i nuläget storstads-regionerna Stockholm, Syd och Väst samt region Mitt. Anna Engelberg vill inte kommentera om detta beror på att risken för terrorattentat är större just i dessa regioner.

Polisnärvaron var under fredagen mycket påtaglig i området runt svenska riksdagen i Stockholm och enligt uppgifter till Dagens Nyheter råder det stor medvetenhet kring det rådande läget inom polis-område City i centrala Stockholm.

Hur kommer allmänheten att märka detta?
– Att vi har en ökad närvaro på vissa platser och objekt. Det finns inga generella rekommendationer till allmänheten att undvika vissa platser

eller agera på ett visst sätt, men vi vill att man ska vara uppmärksam på eventuella råd eller instruktioner som man kan få från poliser i yttre tjänst när man rör sig på vissa allmänna platser, säger Anna Engelberg. Frågan om hur den konkreta hotbilden ser ut hänvisar hon till Säkerhetspolisen, Säpo.

Säpo vill inte kommentera om det är något befarat terrordåd som ligger bakom polisens beslut. Terrorhotnivån i Sverige ligger kvar oförändrat på en förhöjd nivå, en trea på en femgradig skala, vilket innebär att ett attentat bedöms kunna inträffa.

– Vad gäller den förhöjda terrorhotnivån har den legat där sedan 2016. Den är något som hela tiden ses över och görs bedömningar kring. Och skulle det vara några förändringar vad gäller terrorhotnivå skulle vi gå ut och informera om det, säger Karl Melin, presschef på Säkerhetspolisen.

– I sammanhanget ska man komma ihåg att vi hela tiden jobbar med ett stort underrättelseflöde med information och tips, och ungefär varannan dag har vi uppgifter kring eventuella attentat som vi arbetar vidare med för att avfärda eller eventuellt kunna avvärja.

Enligt polisen är anledningen till den ökade beredskapen terrordåden i Frankrike och Österrike. Karl Melin vill inte kommentera om det finns någon ökad hotbild för Sveriges del på grund av dessa.

– Vi följer händelseutvecklingen i de länderna, vilka slutsatser vi kan dra utifrån det kan jag inte gå in på, säger han.

Regeringen har förlängt gränskontrollen till i maj 2021 mot bakgrund av säkerhetsläget i Europa, däribland de senaste terrordåden i Frankrike och Österrike. Enligt inrikesminister Mikael Damberg (S) har regeringen gjort en sammanvägd bedömning och anser att eftersom terrorhotsnivån mot Sverige är fortsatt förhöjd så vill man ha kvar gränskontrollerna i sex månader.

Efter polisens besked om den förhöjda beredskapen säger Mikael Damberg i en skriftlig kommentar till DN:

– Flera terrorattentat har skett i Europa på senare tid. Polismyndigheten har inlett en nationell särskild händelse för att bättre kunna förhindra och snabbt agera ifall något liknande skulle ske i Sverige. Vi står i kontakt med berörda myndigheter och har stort förtroende för deras arbete.

Hanna Jakobson
hanna.jakobson@dn.se
Katarina Lagerwall
katarina.lagerwall@dn.se"

"Fakta. Särskild händelse
En särskild händelse inom polisen är en händelse som inte ryms inom den ordinarie polisverksamheten. Vid en särskild händelse organiserar sig polisen separat från övrig verksamhet, med en ledning och organisation som kan se olika ut beroende på händelsen.

Det kan exempelvis handla om naturkatastrofer, terrordåd och stora olyckor, men också om större demonstrationer, fotbollsmatcher med hög hotbild eller statsbesök med mera.

Vid regionala händelser är det vanligtvis regionpolischefen som beslutar om en särskild händelse, men det förekommer även särskilda

händelser på nationell nivå efter beslut på Noa (nationella operativa avdelningen).
Källa: Polisen.se och Krisinformation.se

Bakgrund. De senaste terrorattackerna
Nice, 29 oktober. En knivbeväpnad 21-årig gärningsman angrep och dödade tre personer som befann sig i kyrkan Notre Dame i Nice, däribland kyrkvaktmästaren. Gärningsmannen skadesköts av polisen vid gripandet, och vårdas på sjukhus med allvarliga skador. Flera andra personer har gripits misstänkta för inblandning.

Wien, 2 november. Fyra personer dog och ytterligare 22 skadades i terrorattacken som utfördes på sex platser kring Schwedenplatz i centrala Wien. Gärningsmannen sköts till döds av polisen. "

"Onecoin. Det här är historien om en miljardbluff – med en utpekad svensk i mitten

DN LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Onecoin lockade med enkla miljoner för den som investerade tidigt. Nästa bitcoin – med ett värde som rusade dag efter dag. I dag beskrivs det som ett svindleri av historiska mått. I toppskiktet: En svensk man som nu riskerar mer än 20 års fängelse. Snart börjar rättegången i New York. DN:s Linus Larsson berättar om en försvunnen kryptodrottning, miljarder som har gått upp i rök och väldigt många lurade människor.

- Ladies and gentlemen...
Sebastian Greenwoods röst spricker. Så mycket tar han i för att överrösta musiken som dränker arenan i Storbritannien medan han kliver ut på scenen.

– ... welcome to London!
Han är klädd i svart smoking med vinröda slag. Fluga. Man känner igen den svenska accenten i hans engelska. På en jättelik skärm bakom honom roterar ett stort, gyllene C. Och så texten under: ”Onecoin.”
– Vad är Onecoin? En kryptovaluta. Vilka är vi!?

Han skriker frågan och publiken svarar: ”*Onelife!*”

Det är sommaren 2016. Onecoin redovisar två miljoner medlemmar. Sebastian Greenwood och de andra grundarna pumpar ut sitt budskap:

Den digitala valutan bitcoin, som redan har rusat i värde, är bara början. Snart, mycket snart, ska alla de som nu hurrade till brandtalet bli stenrika. En finansiell revolution står runt hörnet, mässar svensken och hans kollegor.

Möten som detta är centrala – de framstår som en korsning mellan sektmöte och företagskickoff och de gör allt för att visa för besökarna att du – just du – har bjudits in till en fantastisk värld som ska förändra ditt liv.

– Du kan inte bli en *coin*-miljonär själv. Tala med folk, säger Sebastian Greenwood från scenen.

Där och då trodde många på dem. Tillräckligt många var beredda att gå in med pengar i tron att det var en klok investering. Och inte bara sina egna pengar, de övertalade också vänner och familj att tömma sparkontot.

Tills allt började skaka.

I dag råder det ingen tvekan om vad Onecoin är: En bluff, ett pyramidspel och ett bedrägeri i en omfattning som saknar motstycke. Tiotals, kanske hundratals, miljarder (nej, inte miljoner – miljarder!) kronor har försvunnit.

Folk som trodde att de ägde en förmögenhet i Onecoin har en efter en insett att valutan, om den ens kan kallas det, är värdelös.

Året efter massmötet i London försvann en av grundarna spårlöst. Hennes bror har erkänt brott. En bolagsadvokat har dömts för pengatvätt. Och Stockholmsfödde Sebastian Greenwood tillbringar nu dagarna i ett okänt häkte i New York, samma anläggning där sex-brottslingen Jeffrey Epstein, storbedragaren Bernie Madoff och drogbaronen ”El Chapo” har suttit.

Nu är det upp till åklagaren att bevisa, inte bara att Onecoin var en bluff, utan att Sebastian Greenwood själv är skyldig till bedrägeri. Än är han inte dömd, och vi vet inte hur rättegången kommer bli.

Faktum är att vi inte ens vet hur han ställer sig till anklagelserna. DN har varit i kontakt med advokatbyrån som representerar honom, utan att få något svar. Därmed försvinner också chansen att prata med Sebastian Greenwood själv.

Men det man vet är att rättegången har skjutits upp flera gånger på advokatens begäran. I ett brev, daterat den 28 september i år, skrev advokaten Bruce Barket till domstolen och begärde ännu en senareläggning, till strax före jul. Orsaken tycks vara coronapandemin, och att han inte har kunnat träffa sin klient.

Men Bruce Barket skriver samtidigt att han går igenom stora mängder information, och att det tar sin tid. Kanske ska det tolkas som ett tecken på att advokaten förbereder ett försvar med målet att få sin klient frikänd. Sebastian Greenwood är, precis som alla andra, oskyldig tills motsatsen har bevisats.

Men det är mycket allvarliga anklagelser som riktas mot honom.
Hur kunde allt detta hända?

○ ○ ○

Det är omöjligt att förstå historien om Onecoin utan att nämna bitcoin. Eller egentligen inte bitcoin i sig, utan hajpen kring den digitala

valutan. Man behöver inte förstå exakt hur en valuta som bitcoin – kryptovalutor, som de kallas – fungerar. Men i korthet: Digitala pengar som inte kontrolleras av någon central makt, såsom en riksbank, och som kan skickas över internet utan en bank eller annan mellanhand. När bitcoin uppfanns år 2008 presenterades det som framtidens betalningsmedel, som skulle revolutionera ekonomin och krossa bankmonopol.

Det hände inte.

Däremot fungerade det fenomenalt för spekulation. Under de första åren var bitcoin i princip värda noll. Våren 2013 kostade en bitcoin runt 100 dollar. I slutet av samma år nådde de för första gången 1 000 dollar. Det var visserligen bara början, som mest har de handlats för över 20 000 dollar, men det räckte för att skapa enorm hajp. Det såg vid den här tiden inte ut att finnas något bättre sätt att bli stenrik snabbt. Om man hoppade på i tid, vill säga.

Så dök Onecoin upp. Med löften om att nu fanns en chans att komma först. Storslagna möten med välklädda människor, en blank logotyp och kanske viktigast av allt: En grundare med en aura som många hade svårt att stå emot: Doktor Ruja Ignatova, en högutbildad bulgariska som sällan syntes i annat än galaklänning. Hennes noga odlade image kunde ge ett seriöst intryck: Fin examen från Oxforduniversitetet.

Doktorstitel. Hon hade dykt upp på ett seminarium anordnat av ansedda tidningen The Economist.

Kryptodrottningen, *crypto queen*, som hon blev känd som, kunde tala som ingen annan om hur Onecoin skulle bli nästa stora kryptovaluta. – Om två år kommer ingen tala om bitcoin, sa hon vid ett av mötena.

Men hon var inte ensam. Redan från start flankerades hon av en man som gärna visade sig i privatjet och flashade med rikedom i Youtubeklipp. Ofta var det hans jobb att presentera henne på scenen. Sebastian Greenwood.

○ ○ ○

– På gymnasiet började han förändras.

Det säger en barndomsvän till Sebastian Greenwood. Han går med på att berätta, men vill vara anonym. Vad som hände runt Onecoin vet han inte, säger han. Men han minns de tidiga åren.

Gymnasiet, det var Östra Real. Skolan med fina adressen på snofsiga Östermalm, stadsdelen där Sebastian Greenwood också växte upp. Att gå där betyder att man är omgiven av barn från några av Sveriges rikaste familjer. Inte för att han växte upp under fattiga förhållanden. Men det finns gradskillnader.

– När han var yngre var han hyfsat tillbakadragen. På gymnasiet fick han flashigare ideal. Flashigare kläder och klockor. Vita finskor, backslick och kostym. Lite som i filmen ”Maffiabröder”.

Han slutade gymnasiet, med betyg som var över medel men inte spektakulära. Ett par flyttar runt i Stockholm, alla till fina adresser. Han tycks inte ha studerat vidare i någon större utsträckning.

– Han ville lyckas och han ville att det skulle gå snabbt, inte ta den långa vägen via Handelshögskolan, säger personen som kände honom då.

2011 lämnar Sebastian Greenwood Sverige. De enda spåren därefter är domstolshandlingar där en bank kräver in en skulder på runt 200 000 kronor. Sebastian Greenwood dök aldrig upp i rätten. I ett av dokumenten sägs han bo i Singapore.

Sedan gick några få år. Det gick rykten om att han hade lyckats bra i karriären, men det var oklart hur. Några år senare började han dyka upp i märkliga sammanhang av kryptovalutor med misstänkta upplägg.

Det första hette bigcoin – ja, kanske ett namn valt för att sammanblandas med bitcoin. Men det blev snart Onecoin som blev exceptionellt stort.

○ ○ ○

Den stora varningsklockan som åtminstone borde ha ringt när det gäller Onecoin var inte talet om att det var en ny kryptovaluta. Kloner av bitcoin lanserades på löpande band vid den här tiden.

Nej, Onecoin utmärkte sig framför allt genom hur ”valutan” skulle säljas. Det skedde genom att man köpte ”utbildningspaket”, vilket också gav tillgång till Onecoin. Ju större paket desto fler Onecoin.

Sedan förväntades ”medlemmen” locka vänner och bekanta att också investera. För varje rekrytering fick medlemmen pengar. Och sedan förväntades den nya medlemmen rekrytera ytterligare medlemmar och hela tiden gick en bonus uppåt i kedjan.

Låter det bekant? Det är inte på något sätt nytt. Det brukar kallas nätverksmarknadsföring och används för att sälja allt från kosttillskott till hushållsprodukter. Men när det inte finns någon riktig produkt inblandad, utan enda sättet att tjäna pengar är att rekrytera fler medlemmar, då benämns det med ett annat ord: Pyramidspel.

Så fanns det någon produkt, eller i alla fall något som hade ekonomiskt värde här? För medlemmarna såg det onekligen ut så. De fick ju Onecoin, som ständigt ökade i värde. På en sajt kunde de logga in och se sitt saldo. X antal Onecoin.

Visserligen kunde inte deras Onecoin användas, eller växlas mot vanliga pengar än. Men snart, lovade grundarna, så skulle det bli möjligt. Då skulle alla bli rika.

Bara de investerade lite mer, rekryterade några fler.

○ ○ ○

En man som vi i det här reportaget kommer att kalla Johan är i 35-årsåldern och bor i en stad i Skåne. Runt 2015 fick han tips om ett möte, inte långt från hemmet, där någon form av ny kryptovaluta skulle presenteras. Han gick dit, var först osäker, men blev snart övertygad. Inte om att Onecoin var riskfritt, men att det var värt en investering.

Folk stod ju på stora, upplysta scener och prisade investeringen. Det var inget skumrask i en källare eller anonyma personer på nätet.
– Folk över hela världen gick ju in i det. Allt var så öppet, speciellt jämfört med bitcoin, som man ju inte ens vet vem som äger. Vem vill inte tjäna pengar och bli miljonär?

Han gick in med 30 000 kronor, rekryterad av en bekant som antagligen fick en hyfsad ersättning för det. Och precis som väntat berättade han för några vänner om investeringen. Han pressade eller

lurade ingen att investera, betonar han. De fick följa med på ett möte och bilda sig en egen uppfattning.

– Mötet kändes som ett företagsjippo, alla var så glada. Det var som vilken försäljning som helst, säger han.

För varje ny medlem han lockade fick han 1 000 euro. En hel del av det valde han att köpa ännu mer Onecoin för, säger han. Men faktum kvarstår – han blev belönad.

Är Johan ett offer for Onecoin eller en del av problemet? Faktum är att de flesta är både och. Det har gjort härvan svårare att nysta upp. De som har blivit blåsta har också bidragit till att fler har blivit blåsta, inte sällan vänner och familj.

Kanske var det skuldkänslor som blockerade många från att inse att allt var en bluff.

○ ○ ○

Nyckeln till de utlovade rikedomarna var alltså den utlovade möjligheten att växla Onecoin till andra valutor, eller köpa varor för dem som med vilka pengar som helst. Förväntningarna steg i takt med att värdet såg ut att öka. I teorin var många redan rika.

Från Onecoins ledning kom hela tiden nya löften: Snart. Det var bara alltid något som behövde fixas. Samtidigt fortsatte massmötena, Onecoin öppnade fina kontor grundarna strödde pengar runt sig. Ingen så tydligt som Ruja Ignatova. Flådiga hus, en lyxyacht vid Svarta havskusten. Enligt källan nära Sebastian Greenwood hade han också köpt en fin fastighet på Mallorca, men det är svårt att säga om den finansierades av pengar från Onecoin.

Pengarna från Onecoin, ja. Exakt hur mycket folk lurades att investera går inte att att säga säkert. 3,5 miljarder euro, enligt FBI och flera andra källor. Över 30 miljarder kronor. Det är summor som är svåra att ta in, men låt oss bara säga att det är jämförbart med en halv svensk, årlig försvarsbudget.

Det kan dock vara långt mer. Två källor hävdar i en BBC-granskning att det snarare rör sig om 15 miljarder euro.

Pengar som kommer från folk som, likt Johan i Skåne, såg en chans att bli rika. I vissa fall med hemska resultat.

– Jag blev lurad. Det är tråkigt. Men för många var det en större tragedi än för mig. En del gick ju och tog lån, på 50 000 kronor, någon tog ett på 150 000. För att köpa Onecoin! Det är sinnessjukt, säger han.

För att inte tala om människor i fattigare länder. I BBC-dokumentären ”The missing cryptoqueen” träder en rad offer fram. I en by i Uganda hade en familj sparat ihop lite pengar för att köpa en butik, så att mamman skulle slippa slita ut sin kropp med tungt jordbruksarbete. Sonen i familjen har insett att pengarna är borta. Men han törs knappt berätta det för mamman.

– Det är svårt. Svårt att berätta, säger han.

○ ○ ○

Den 25 oktober 2017 klev Ruja Ignatova på ett flygplan – lågprisbolaget Ryan Air, märkligt nog – från Bulgariens huvudstad Sofia till Aten. Sedan försvann hon spårlöst. Enligt vittnesmål träffade hon rysktalande personer när hon ankom. Var hon är i dag vet ingen. BBC-dokumentären om hennes försvinnande följer spår till Frankfurt,

Dubai, Ryssland … Enligt vissa uppgifter ska hon ha genomgått avancerad plastikkirurgi som gör att hon i dag är svår att känna igen. Efter hennes försvinnande började korthuset falla samman. Myndigheter runt om i världen hade varnat för Onecoin och snaran började dras åt kring ledningen. Bland dem Sebastian Greenwood.

○ ○ ○

En mystisk omständighet kring Ruja Ignatovas försvinnande är att USA en kort tid innan hade väckt åtal mot henne, i hemlighet.

Om, och i så fall hur, hon blev tipsad är inte klarlagt. Men i dag vet vi att FBI siktade inte bara på henne utan även på fler i toppskiktet av företaget bakom Onecoin. Hennes bror, en oftast kostymklädd man med stora biceps och tatueringar långt upp på halsen, greps under en inresa i USA och började samarbeta med polisen. En advokat har redan dömts för pengatvätt av Ruja Ignatovas tillgångar i miljardklassen.

Onecoin byggde ”helt på lögner och bedrägeri”, skrev åklagaren. ”De lovade stora vinster och minimal risk. Men enligt anklagelserna var denna affär ett pyramidspel som byggde på dimridåer snarare än ettor och nollor.”

Hösten 2018 greps Sebastian Greenwood i Thailand, efter en begäran från FBI. Han utlämnades till USA och sattes på Metropolitan Correctional Center, mitt på Manhattan bara kvarter från finans-kvarterens skyskrapor. Det är en märklig byggnad – en enorm, mörk betongkloss som inte gör något för att utstråla just vad den är: En plats för att spärra in några av de värsta brottslingarna.

Där har han suttit sedan dess. Åtalet mot honom omfattar fem punkter av olika bedrägeribrott. Om han fälls riskerar han tiotals år i fängelse. Det återstår att se om rättegången till slut blir av nu i december.

○ ○ ○

I dag vet vi att Onecoin inte bara var en tveksam och vågad satsning på kryptovaluta med tveksamma försäljningsmetoder.

Onecoin var inte någon kryptovaluta över huvud taget. Den komplicerade teknik som ligger bakom bitcoin och andra kryptovalutor fanns helt enkelt inte. Allt medlemmarna såg var siffror på en skärm. Hur mycket en Onecoin var värd, det bestämdes helt godtyckligt av företaget bakom. Värdet ”steg”, inte för att någon var beredd att betala mer, utan för att någon helt enkelt knappade in siffror på ett tangentbord.

Osannolikt nog betyder inget av detta att Onecoin har försvunnit helt. Trots grundare på rymmen och åtalade. I en svensk Facebookgrupp för Onecoinmedlemmar lever hoppet för vissa. ”Berätta vad ni köpt”, säger en. En annan slår tillbaka mot alla som kallar det en bluff: ”Du har ingen riktig koll på det du säger.”

Mönstret känns igen från andra bedrägerier. Den som redan har betalat in pengar får svårt att inse verkligheten, eftersom det skulle innebära att man erkänner ett stort misstag. Lägg till att många har lockat in nära och kära i samma fälla, då kan man bli än mer blockerad. Inom psykologin finns flera kända fenomen som kan förklara: Förlustaversion, om hur vi hellre undviker en förlust än skapar en vinst. (Tänk på känslan att sälja ett fondsparande på minus. Visst känns det svårt, även om du egentligen tror att fonden kommer

fortsätta sjunka?) Eller *”sunk cost fallacy”*, om hur vi fortsätter pumpa in pengar i egentligen hopplösa projekt.

De som har förlikat sig med bluffen, som Johan i Skåne, kan fortfarande minnas den där lockelsen av riktigt stora pengar, riktigt snabbt:

– Man får ju dollartecken för ögonen och bara: Wow.

Linus Larsson
linus.larsson@dn.se "

"Onecoins svar
på anklagelserna
Till BBC:s poddcastserie ”The missing cryptoqueen” har Onecoin bemött anklagelserna. Företaget förnekar att Onecoin skulle vara en bluff och säger att BBC-serien ”inte presenterar någon sann information och inte kan ses som objektiv eller opartisk”.

Onecoin säger också att anklagelserna som framförs runt om i världen bestrids. ”Våra partners, kunder och advokater slåss framgångsrikt mot dem världen över och vi lovar att visionen om ett nytt system, byggt på en finansiell revolution, kommer etableras.”

Uppgiften att Onecoin inte är en riktig kryptovaluta, för att den inte har något värde utanför sitt eget system, bemöts på följande sätt: ”Helt uppenbart uppfyller Onecoin alla kriterier för en kryptovaluta. Vår önskan och mål är att Onecoin ska kunna handlas i betydligt högre grad.” "

"Skjutningarna har ökat med 20 procent

DN TISDAG 10 NOVEMBER 2020

Antalet skjutningar har ökat med nästan 20 procent under årets tio första månader jämfört samma period 2019, enligt statistik från polisen. Den största ökningen har skett i Stockholm.

Antalet skjutningar och sprängningar ökar i Sverige. Från januari till oktober i år har 315 skjutningar bekräftats, en ökning med nästan 20 procent jämfört med samma period förra året. Även dödstalen på grund av skjutning har ökat. Totalt har 37 personer avlidit och 105 skadats, jämfört med 31 respektive 91 personer under samma period 2019.

I Stockholm har polisen befarat att det skulle ske en ökning av skjutningar och dödligt våld. Obalans i gängstrukturer efter flera gripanden är en av anledningarna till det, enligt Palle Nilsson på polisens underrättelseenhet i Stockholm. 2019 tog man fram en nätverksrapport som pekade ut vilka nätverk som stod för majoriteten av våldet.

– Under året som har gått har ett flertal ledande personer gripits och det är ett 40-tal som sitter häktade. Det har skapat en obalans i maktstrukturerna och bråk om makten. Vi sa redan i våras att det kortsiktigt kan leda till ökat våld, säger han.

– Det vore helt oacceptabelt för oss att låta de som byggt upp ett våldskapital fortsätta. Vi har sett att det kan ske en eskalering när vi gör vapen- och narkotikatillslag mot nätverk, men det kan inte hindra

oss från att lagföra bort de som driver det här våldet, säger Palle Nilsson.

Att skjutningarna ökar beror på en frånvaro av kraftfulla åtgärder, menar Moderaterna.

– Det är väldigt allvarligt att skjutningarna ökar från en väldigt hög nivå. Jag kan inte dra någon annan slutsats än att Morgan Johansson (S) och Mikael Damberg (S) har misslyckats med sitt arbete.

Situationen fortsätter förvärras. Hur länge till ska den få göra det?, säger Johan Forssell, rättspolitisk talesperson för M.

– Samtidigt finns det hopp, det är inte nattsvart. Vi har pekat på den danska vägen, men då måste man våga ta i mot de kriminella gängen på ett helt annat sätt än vad man gör i dag.

Den största ökningen har skett i Stockholm. 125 skjutningar under tio månader i år, från 70 skjutningar under samma period under förra året. Hur ser du på det?

– Alla skjutningar är dåliga, men det är ju extra problematiskt att det kan ske i huvudstaden hela tiden. Vidtar man inte kraftfulla åtgärder nu kommer den kriminaliteten att bita sig fast på en nivå, där den kommer att bli mycket svårt att hantera den, säger Johan Forssell. Vad pratar vi om för nivå?

– Det är den nivå vi har nu, när kriminella bygger sin infrastruktur och blir en del av stadsdelar. Människor vänjer sig och då blir det svårare att rycka upp de kriminella nätverken med rötterna.

Inrikesminister Mikael Damberg (S) säger att polisen i Stockholm är ”kraftfullt offensiv” och han hoppas på att det ska resultera i minskat våld.

– Skjutningarna och sprängningarna är ett av våra största samhällsproblem just nu. Jag förstår att människor blir förbannade. Ilskan måste vändas till beslutsamhet, att vi ska trycka tillbaka gängen och att det inte är något vi ska vänja oss vid.

Det går att vända negativa spiraler, menar Mikael Damberg och pekar ut Malmö som exempel.

– Malmö, den stad som länge var symbolen för skjutningar, har haft minskade skjutningar tre år i rad. Det visar att det går att trycka tillbaka våldet när polisen kraftsamlar och det ska vi göra i hela Sverige.

Sebastian Orre
sebastian.orre@dn.se #

"Fakta. Skjutningar 2017–2020
1 januari 2017–31 oktober 2017: 268 skjutningar, 35 döda, 120 skadade
1 januari 2018–31 oktober 2018: 248 skjutningar, 37 döda, 111 skadade
1 januari 2019–31 oktober 2019: 267 skjutningar, 31 döda, 91 skadade
1 januari 2020–31 oktober 2020: 315 skjutningar, 37 dödade, 105 skadade "

"Johan Croneman: Tänk en stund på alla oskyldiga som dör av terrorismens blinda våld

DN TISDAG 10 NOVEMBER 2020

Det som hände i Wien i förra veckan fick mig att inse att någon alltid kommer att stå närmast. Oskyldiga människor världen över som av en ren slump blir offer för terrorism. Vi borde kanske tänka på dem lite oftare.

I juli 2016 publicerade New York Times ett fint, men också skrämmande kyligt, reportage om terrorns offer som jag påmindes om i förra veckan.

var det som mötte sin mördare i centrala Wien, strax efter åtta på kvällen, måndagen den 2 november? Kunde jag föreställa mig något som de nyss sysselsatt sig med, kunde jag föreställa mig ett av de polissamtal som offrens anhöriga fick under den kvällen och natten?

Kunde inte släppa tanken. Vad hade de precis gjort? Vart var de på väg? Skulle de träffa någon speciell? Plötsligt står det en 20-årig fanatisk islamist i vägen och säger att han har rätt att döda i Guds namn. I sin Guds namn. Det finns flera, men hans är den störste.

Rubriken till New York Times reportage som jag drog mig till minnes var, fritt översatt: ”Två veckor, åtta terrorattacker, 247 döda: Hur vi lärde känna offren”.

Tidningens reportrar och korrespondenter i Nigeria, Frankrike, Belgien, Irak och Pakistan letade upp fakta om terroroffren: namn, ålder, yrke – men också något annat litet om deras liv.

Som att 10-åriga Ghaith Ahmed Abdullah Dewan hade en splitterny fotbollsdräkt på sig när han sprängdes i småbitar av IS på en fotbollsstadion i Irak. Eller att fyraåriga Falmata Ba aldrig gick någonstans utan sin docka, och att 24-åriga Sabrina Esmael Fazal tyckte mycket om att laga kongolesisk mat för sina vänner. Boko Haram sprängde en moské i byn Ummarari i Nigeria och dödade 30 bedjande muslimer.

Samtliga terroroffer hade alltså dött under samma tvåveckorsperiod av terror över hela världen. Deras stund på jorden var över.

Det där som hände i Wien fick mig att inse att någon alltid kommer att stå närmast, någon blir alltid det första, helt oförberedda offret. Det är över på en nanosekund. Du kliver ur en taxi och ska träffa din barndomskompis på ett glas rött. Pang. Du är död. Finns det en tröst i det? Att vi inte hinner fatta eller förstå?

Vi står givetvis inte ut med att tänka tanken fullt ut eller ens tänka den korta varianten halvfärdigt. Eller så är det kanske just det vi måste lära oss eller tvinga oss till att göra? Om vi inte tror att det finns ett slut på detta mördande av oskyldiga, hur ska vi då orka upp och gå till jobbet en enda dag till?

Jag slår på tv:n och ser några avdankade (småpackade) och några nyvakna (småkorkade) artister sitta runt ett bord och tävla i att inte säga något enda litet som är värt att lägga på minnet. Jag menar verkligen inte att de ska hålla en tyst minut för terrorns offer i Wien,

och jag vet att det är ett underhållningsprogram och att vi ska försöka ha det lite trevligt en stund, men kanske kunde de bara hålla sin käft i några minuter eller kanske tänka innan de pratar, och kanske eventuellt tänka igenom varför de sitter där de gör? En enda gång, under sextio sekunder? Det flesta kan hålla andan så långt.

Kan det bli så mycket värre?

Förmodligen.
Det återstår några avsnitt.

Jag släppte rätt tidigt den svenska bevakningen av USA-valet, tittade bara på CNN eller andra amerikanska nyhetsmedier. Klasskillnaden mellan den svenska och den amerikanska bevakningen var himmelsvid. Och det ska den ju givetvis också vara – men till slut gick den från himmelsvid till avgrundsdjup, och då släckte jag helt ner det svenska.

Och valvakan kom ju inte heller riktigt i gång förrän först under onsdagen och torsdagen – och då hade jag också ledsnat på alla ideliga svenska spekulationer om ”hur det kommer att påverka oss i Sverige”. Hur ska det gå för svenskarna? Det är alltid en knäckfråga, verkligen. Det är möjligt att vi helt saknar perspektiv. Kanske dags att skaffa oss ett?

Johan Croneman
johancroneman@gmail.com "

" Osexiga slutsatser om polisen

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Varför görs ingenting? Det är en vanlig kommentar när grova brott uppmärksammas i rubrikerna. Främst för att den är retoriskt effektiv. Det låter alltid handlingskraftigt att låtsas som att ingenting ännu gjorts, och att allt hade varit möjligt att förhindra med hårdare tag.
Ett exempel fanns i DN:s artikel (9/11) om att skjutningarna ökat med 20 procent i år jämfört med förra året. Ett bevis för att det behövs hårdare tag, menade Moderaternas Johan Forssell.

Men skjutningarna är enligt polisen en förväntad effekt av att mycket har gjorts. Ett flertal i gängen som säljer narkotika är gripna. Då uppstår en kamp om deras tidigare försäljningsterritorier. Så ser de hårda tagen ut. Förhoppningen är att de ska göra saker bättre på sikt. Även i Riksrevisionens rapport ”Rätt insats på rätt plats – polisens arbete i utsatta områden” framgår att det mesta redan görs. Poliser samlas lokalt i samarbete med kommuner och fastighetsbolag och planerar kommande insatser. Det gnisslar i informationsutbytet med sociala myndigheter och ibland saknas kameror som visat sig minska hot och stenkastning, men annars kämpar poliserna på.

De som finns på plats alltså. För att bygga långsiktig trygghet och tillit är de flesta överens om att det behövs kända och synliga poliser i lokalsamhället. Sedan kallas de i väg för att kolla resehandlingar vid gränsen. Eller för att mobiliseras i en tillfällig kraftsamling som Operation Rimfrost i en annan del av Sverige. Samma poliser är då på grund av långa resor och bristande lokal kännedom ofta mindre effektiva.

Visst är tillfälliga satsningar emellanåt nödvändiga, och ibland förundras man över trögheten i beslutsgången (först i år fick de tolv viktigaste myndigheterna instruktioner om att samarbeta mot grova brott), men poliserna tycks främst behöva få ägna sig åt vanlig grå vardag.

Mattias Svensson "

" Kriminellt gäng knyts till angrepp mot kommunen

DN TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Brandattentatet mot Sigtuna kommunhus föregicks av en skottlossning mot det lokala trygghetscentret. Ytterligare angrepp kan ha planerats och nu misstänks fyra unga män för förberedelse till allmänfarlig ödeläggelse. DN erfar att händelserna bottnar i flera olika ingripanden, varav ett fått en lokal gängledare att känna sig förnedrad av polisen.

I fredags upptäckte Thomas Mileborn, säkerhetschef i Sigtuna kommun, att en kula skjutits mot fönstren till Sigtuna kommuns trygghetscenter i Märsta Centrum. Här arbetar bland annat säkerhetspersonal, tillståndshandläggare och skuldrådgivare. Även polisen och räddningstjänsten har arbetsplatser i lokalerna.

Kvällen därpå, i lördags, punkterades samtliga däck på en polisbil någon kilometer bort.

Och några timmar senare kastades en så kallad molotovcocktail mot entrén till Sigtuna kommuns huvudkontor, också detta beläget i Märsta.

Tre attacker på kort tid, av allt att döma riktade mot den myndighetsutövning som kommunen och polisen står för.

– Vi jobbar utifrån den tesen och att det är en reaktion på vårt och kommunens arbete mot det kriminella nätverk som finns i Märsta,

säger Martin Wallin, samordnare mot grov organiserad brottslighet i Sollentuna lokalpolisområde.

Thomas Mileborn delar den analysen:

– Vi ser ytterst allvarligt på händelserna. De ska betraktas som ett angrepp mot samhället, säger han och visar skotthålet där kulan gick in genom säkerhetsglasen i trygghetscentrets fönster.

Kulan ligger fortfarande kvar, uppfläkt, mellan de två rutorna.
– Vi vill inte skära upp dem för att få ut kulan innan vi fått nya säkerhetsglas levererade, säger Thomas Mileborn.

Skjutningen inträffade sannolikt natten mellan fredag och lördag sista helgen i oktober. Då hade polisen en synlig insats i området och utgick från trygghetscentret. De lämnade strax före midnatt. 01.33 noterade en ronderande väktare att skyltfönstret utsatts för ”skadegörelse”. Först sex dagar senare, den 6 november, när Thomas Mileborn kom till platsen konstaterade han att det handlade om en skottlossning. Då skrevs en tilläggsanmälan om grovt vapenbrott.

Ett par dagar tidigare, den 4 november, gjorde polisen ett framgångsrikt tillslag mot ett av nätverkets misstänkta gömställen, en lägenhet i området Valsta i södra Märsta. Cannabis och andra droger till ett gatuvärde av ett par miljoner kronor beslagtogs tillsammans med illegala vapen. En 40-årig man har nu häktats för grovt narkotikabrott och grovt vapenbrott.

– Vid sidan av polisens arbete har kommunen nyligen stoppat en utbetalning av försörjningsstöd och omhändertagit en ungdom med stöd av LVU. I bägge fallen finns kopplingar till det lokala nätverket, säger Olov Holst (m), kommunalråd i Sigtuna kommun.

Andra källor för fram ytterligare en tänkbar bidragande förklaring:
– En regional polisenhet som normalt inte jobbar i området gjorde nyligen ett ingripande som inte var helt snyggt. En av nätverkets ledargestalter kände sig illa behandlad och det kanske med viss rätt, säger en person.

– Att tappa anseendet på gatan anses ofta mycket värre än att bli av med något kilo narkotika.

Christoffer Bohman, som är lokalpolisområdeschef i Sollentuna, känner till händelsen och berättar att en internutredning har inletts.
– Inom polisen ska vi vara självkritiska till våra ingripanden och i det här fallet har det därför gjorts en anmälan om tjänstefel, säger Christoffer Bohman.

Måndagsnattens brandattentat mot kommunhuset resulterade i en stor polisinsats i Märsta. I samband med den kunde fyra unga män gripas i en bil. Misstanken gäller förberedelse respektive försök till allmänfarlig ödeläggelse. Enligt källor till DN misstänks de fyra först ha kastat en molotovcocktail mot en bensinmack i Sigtuna och därefter fortsatt till Märsta med fyllda bensindunkar i bilen.

– Även om dessa brottsmisstankar har en till synes viss karaktär utgår vi från att det finns kopplingar till de tidigare händelserna, säger Martin Wallin inom polisen.

Ingen av de misstänkta har gjort några medgivanden och på onsdagen släpptes de på fri fot. Misstankarna mot dem kvarstår dock. Trots de

allvarliga misstankarna vill kommunens säkerhetschef Thomas Mileborn inte överdriva hotbilden.

– Syftet har sannolikt inte varit att faktiskt skada någon person, det handlar om att skrämma och markera.

Enligt Thomas Mileborn har de anställda vid kommunen, både de som arbetar i kommunhuset och i trygghetscentret, tagit händelserna med behärskat lugn.

– Alla anställda är medvetna om att vi steppat upp kampen mot de kriminella – och att vi samtidigt ökat skalskyddet och att vi gör kontinuerliga riskbedömningar.

Han beskriver det som att kommunen nu befinner sig vid en så kallad ”tipping-point”, vändpunkt.

– Antingen vinner de kriminella individerna tillbaka den mark de upplever att de förlorat – eller så fortsätter vi trycka på och visar dem att de inte hör hemma här, säger han.

Hans bedömning är att kommunen trots allt är på väg åt rätt håll.

– Jag förstår att det inte ser så ut just nu i allmänhetens ögon, men så är det.

– Vi är beredda på att det kan hända igen och igen. Men vi arbetar långsiktigt och enträget och har fått med alla på tåget.

Inför framtiden hoppas han på en lagändring som kan bli verklighet nästa år, en ändring som skulle göra det obligatoriskt för Sveriges kommuner att jobba brottsförebyggande. Det skulle bryta de sekretessregler som i dag gör det svårt att även inom en kommun dela information om individer.

Men viktigast just nu är, enligt Thomas Mileborn, att polis och åklagare får dem som utfört attentaten gripna och dömda.

– Rättsamhället måste vinna den här kampen. Det finns inga alternativ.

Lasse Wierup
lasse.wierup@dn.se
Ulrika By
ulrika.by@dn.se "

"Fakta. Sigtuna kommun
Sigtuna kommun har drygt 47 000 invånare. Tätorterna är Märsta, Sigtuna och Rosersberg. Inga bostadsområden bedöms vara, enligt polisen, ”utsatta”.

Det finns nästan 30 000 arbetstillfällen i kommunen varav 17 500 är kopplade till Arlanda flygplats. "

"Nätverket växte fram när polisen tittade bort

DN TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Ett 40-tal män och pojkar mellan 17 och 40 år. Täta band till andra gäng runt om i Stockholm. Flera vita företag, bland annat inom restaurangbranschen. Samtidigt: rån, utpressning, våldsdåd och narkotikahandel. Det är bilden av den kriminella gruppe-ringen Märstanätverket och dess verksamhet.

I september 2019 kliver en pistolbeväpnad man upp mot entrén till en populär nattklubb i Märsta. Mannen höjer sitt vapen och trycker av. En man i trängseln framför honom faller ihop, skjuten i magen. En annan flyr in på klubben, blödande från foten.

Dådet är ett i en lång rad grova brott som de senaste fem åren knutits till Märstanätverket, enligt polisen. Det är känt att den misstänkte skytten, 23 år gammal, hyser agg mot nattklubbsägarna, som portat honom och andra narkotikasäljare. Men precis som mängder av andra utredningar mot nätverket ska mordförsöken utanför nattklubben sluta i friande dom. Trots ett flertal vittnen vågar ingen i slutändan peka ut den åtalade 23-åringen – inte ens de ordningsvakter som stått på nära håll.

I likhet med många andra av Stockholmsregionens cirka 50 kriminella gäng har Märstanätverket lyckats bygga upp ett våldskapital som skrämt omgivningen till tystnad. Samhället kunde under lång tid inte mobilisera någon motkraft; när det lokala poliskontoret stängde 2014 blev det växande samhället nära Arlanda flygplats tvärtom lämnat i sticket till förmån för andra bostadsområden där problemen ansågs mer akuta. Det gjorde Märsta till en perfekt plats för kriminella att verka på, något som nätverkets 39-årige ledare intressant nog själv har beskrivit i polisförhör.

”Man är safe där”, sa mannen när han 2017 misstänktes ha gömt ett mordkommando från södra Stockholm på orten.

Men – efter år av ouppklarade sprängdåd, mordbränder, utpressningar och skjutningar bestämde sig lokalpolisområde Sollentuna i början av det här året för att trycka tillbaka nätverket. ”Operation Gimle” sjösattes och Sigtuna kommun gav sitt helhjärtade stöd. Fler och fler poliser syntes på Märstas gator. Och ännu fler spanare lyckades hålla sig gömda medan de dokumenterade medlemmarnas rörelser.

Tecken tyder på att insatsen kan vara på väg att lyckas. Den 39-årige ledaren, som är i det närmaste ostraffad, kommer inom kort att åtalas för grovt bedrägeri och har i avvaktan på det lämnat landet. Hans bror har i sin tur dömts till ett långt fängelsestraff för att ha riggat en bomb utanför en restaurang. Och ledarens barndomsvän åkte i förra veckan fast, misstänkt för att ha gömt nätverkets narkotika och vapen.

Även den ovan nämnde 23-åringen ser till sist ut att vara på väg in i fängelse. På torsdag ställs han inför rätta för att dels ha misshandlat en städerska med ett basebollträ, dels ha åkt runt med en 17-åring och sålt sprit till ungdomar. Och kanske är också tystnadskulturen bruten. Inte mindre än åtta vittnen är kallade till domstolen för att berätta om 23-åringens misstänkta brott.

Lasse Wierup
lasse.wierup@dn.se "

"Flera gängkriminella ledare häktade

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Sju personer i ledarskiktet i ett kriminellt nätverk har häktats efter att ha gripits i Sundbyberg, Borås och Spanien tidigare i veckan, skriver polisen på sin hemsida.

”Vi har med denna insats gripit stora delen av ledarskiktet i ett kriminellt nätverk som skapar problem och otrygghet i ett utanförskapsområde i norra Stockholm. Utredningen har pågått sedan i somras och bevisläget ger att vi nu har flera häktade”, säger polisen Anna Benedetti enligt ett pressmeddelande.

De gripna är misstänkta för flera fall av stämpling till mord, förberedelse till mord och grova vapenbrott. De har också legat bakom nyrekrytering till gängen.

TT "

" Explosion tros ha varit riktad mot polis

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Ett område i Sala backe, Uppsala, spärrades av tidigt på lördagsmorgonen efter en explosion i ett trapphus. I huset bor en polistjänsteman som tros ha varit måltavlan. Polisen har beslutat att inleda en så kallad särskild händelse.

Flera samtal om en kraftig smäll inkom till polisen vid 06-tiden och flera patruller tog sig till platsen, en trappuppgång till ett flerfamiljshus i stadsdelen Sala backe. Ingen person kom till skada men enligt polisen blev det en del materiella skador. På eftermiddagen meddelade Polismyndigheten att en av dess anställda bor i den drabbade fastigheten.

Rikspolischef Anders Thornberg säger i ett pressmeddelande att teorin är att händelsen var riktad mot den personen.

– Är brottet riktat mot polisen i sin yrkesroll är det en attack mot hela Polismyndigheten och rättssamhället, och det kommer vi aldrig att acceptera, säger Anders Thornberg och Ulf Johansson, regionpolischef Mitt, fyller i:

– Vi har under en lång tid haft ett högt tryck mot de kriminella, vilket nu visar sig igen på ett helt förkastligt sätt. Morgonens händelse som misstänks vara riktad mot en polisanställd drabbar också våra medborgare och vårt samhälle i stort.

Polisens beslut om en särskild händelse har fattats för att extra resurser ska tillföras så att inte den ordinarie verksamheten påverkas.

Nationella bombskyddet var på plats under lördagsförmiddagen för att undersöka och säkra brottsplatsen.

En person som bor i området uppger för Upsala Nya Tidning att två personer åkte från platsen på moped efter smällen.

– Vi har ju haft en del grova våldsbrott i Uppsala, men om det finns något samband med den här händelsen är alldeles för tidigt att säga, säger Jonas Eronen.

Inrikesminister Mikael Damberg (S) kallade i ett uttalande det inträffade ett angrepp på vår rättsstat och hela det svenska samhället. ”Polisen är just nu mitt inne i flera offensiva insatser mot de kriminella nätverken i såväl Uppsala som på flera andra håll i Sverige, och de kommer inte att backa en millimeter i sitt arbete. Tvärtom. Våra brottsbekämpande myndigheter kommer oförtröttligt att fortsätta jaga dem dag och natt, och de har hela samhället bakom sig”, säger han.

Ossi Carp
ossi.carp@dn.se "

" Antal dömda för narkotikabrott ökar – men fler får kortare straff

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Både antalet anmälningar och domar för narkotikabrott har ökat kraftigt de senaste åren. Vad som ligger bakom råder det delade - meningar om. – En förklaring är att det finns mer narkotika ute på gator och torg, säger Lennart Karlsson, kommissarie och narkotikapolis.

Dimman breder ut sig bakom ryggen på förundersökningsledare Lennart Karlsson. Med en snäcka i örat väntar han utanför ett av höghusen medan kollegorna söker igenom en lägenhet på jakt efter vapen.

Under 2020 har polisen trappat upp arbetet mot kriminella nätverk i Märsta och Sigtuna efter att antalet grova våldsbrott, ekonomiska brott och narkotikabrott ökat i kommunen de senaste åren. Så sent som i början av oktober sköts en man till döds i stadsdelen Valsta. Här finns både ett så kallat släktbaserat kriminellt nätverk och ett mer löst sammansatt, Märstanätverket. Enligt polisen kan merparten av de senaste årens sprängningar och skjutningar i kommunen kopplas till Märstanätverket.

– De har sin geografiska identitet och tillhörighet i Märsta och begår brott i olika grad. Man tjänar framför allt pengar på narkotikaförsäljning, men också förmögenhetsbrott som utpressning och personrån, säger Lennart Karlsson.

Han ingår i Sollentunapolisens så kallade fokusgrupp och jobbar långsiktigt i kommunerna Sollentuna, Upplands Väsby och Sigtuna. De har pluggat in de brottsaktiva individernas ansikten, lusläst förundersökningar och kartlagt försäljningsplatser.

– Vi jobbar mycket med underrättelser och med profilering. Jag vill betona att vi inte profilerar på någon etnicitet utan på tid, plats och beteende, säger han.

Både civil och uniformerad polis är på plats under kvällens insats tillsammans med en representant från Kronofogden som kan inkassera eventuella skulder. Under kvällen väcks misstankar om att personer med koppling till Märstanätverket har försökt gömma undan ett vapen när polisen dök upp i centrum tidigare på kvällen.

– Vi vet att de lite äldre kriminella nyttjar ungdomar för att bära både narkotika och vapen. En del är inte ens straffmyndiga eller är i alla fall under 18, säger Karlsson.

Ett par timmar senare stoppar en uniformerad patrull en bil med några unga män som enligt polisen har koppling till nätverket, de tillhör ”svansen” på polisspråk. Föraren och passagerarna beordras att kliva ur, visiteras och bilen genomsöks noga. Men inte heller där finns något vapen.

När kvällen är på väg att övergå i natt hittar civila spanare en halv karta Tramadol i området som de tror någon slängt ifrån sig när polisen kom. Det är en starkt beroendeframkallande opioid, populär bland unga. En tablett säljs för en tjuga.

Kontakten sker oftast via krypterade appar. Märstasäljarnas typiska kunder köper oftast kokain eller cannabis och bor inte sällan i centralorten Sigtuna.

– Där finns ungdomar och unga vuxna som ofta har ganska gott om pengar, säger Lennart Karlsson.

Statistik från Brottsförebyggande rådet visar att de anmälda narkotikabrotten har ökat med 41 procent mellan 2010 och 2020, sett till årens första tre kvartal.

Antalet domar för narkotikabrott har mellan 2010 och 2019 ökat med 34 procent. Bara de senaste fyra åren har antalet fängelsedomar för narkotikabrott ökat med 60 procent.

Det finns ingen entydig förklaring till siffrorna. Med 25 års erfarenhet som narkotikapolis och som ordförande för Svenska narkotikapolisföreningen, har Lennart Karlsson flera teorier.

– Den viktigaste förklaringen tror jag är att det finns mer narkotika ute, säger han.

Antalet beslag har ökat hos både polis och tull. Ytterligare ett tecken på att narkotikan ökat är att polisen noterat en mer mättad narkotikamarknad med lägre priser. Ett större utbud leder till en ökad konkurrens mellan de säljande nätverken och därmed ökar också risken för våldsamma konflikter.

Enligt Henrik Tham, professor emeritus i kriminologi vid Stockholms universitet, som följt frågorna i 40 år, är det svårt att veta om efterfrågan ökat eftersom det är svårt att mäta.

– Vi har inga siffror på det. Vi kan titta på de skolundersökningar som vi gjort sedan länge. De visar att andelen som prövat narkotika ligger relativt stabilt. Det finns dock en ökad tolerans, fler unga tycker inte att det är så farligt med narkotika, säger han.

Enligt Brottsförebyggande rådet hör narkotikabrotten till de brotts-kategorier där antalet anmälda brott framför allt är ett resultat av polisens spanings- och ingripandeverksamhet.

– Om polisen satsar mycket kommer det att ge avtryck i statistiken, säger Jon Lundgren, utredare på Brå.

Henrik Tham är inne på samma spår men har en något mer krass syn på polisens arbete: Det handlar om att öka uppklarningssiffrorna och det görs enklast genom att lagföra trafikbrott, rattfylleri och narkotikabrott.

– Polisen tycks vara under press från politikerna och det ger resultat. De tar personer med ett problematiskt narkotikabruk och tar dem oftare för att höja uppklarningssiffrorna. Det är en rimlig hypotes, säger han.

I och med en praxisändring från Högsta domstolen 2011 sänktes straffen för narkotikabrott och färre dömdes till fängelse. Regeringen var inte förtjust och dåvarande justitieminister Beatrice Ask (M) tillsatte en utredning för att skärpa narkotikastraffen igen. Den resulterade i att två nya brottsrubriceringar trädde i kraft 2016: synnerligen grovt narkotikabrott respektive synnerligen grovt smugglingsbrott med en straffskala på 6–10 år i fängelse.

I praktiken innebär det dock en straffsänkning, enligt Lennart Karlsson.

– Man kan tänka sig att fler döms till en kortare strafftid, då kan det finnas risk att återfalla i brott, säger han.

Enligt Brå som undersökte saken i en rapport nyligen finns det inga belägg för att den risken skulle ha ökat efter praxisändringen 2011. Dock har straffen blivit kortare. I början av 2010-talet var straffen i över 30 procent av domarna för grovt narkotikabrott ett fängelsestraff på över fyra år, men under de senaste tre åren har andelen legat på ungefär 25 procent.

I Märsta avtar biltrafiken och få människor rör sig ute efter midnatt. En sista genomsökning av ett trapphus väntar innan passet avslutas för den här gången. För Lennart Karlsson och hans arbetskamrater fortsätter kampen mot narkotika en annan dag.

Gruppen hoppas få jobba mer ostört framöver, utan att tvingas avbryta för att myndigheten plötsligt behöver stöd i en akut situation någon annanstans.

– Det känns uttjatat att säga att det är en resursfråga. Men polisen har 2020 fortfarande inte lyckats med att få ut tillräckligt många personer på gatan. Om det beror på att vi är underdimensionerade generellt eller på att vi byggt en för stor administration vet jag inte, säger Lennart Karlsson.

Hanna Jakobson
hanna.jakobson@dn.se
Hugo Ewald
hugo.ewald@dn.se "

”Man kan inte gå på känsla. Det får inte bli fel.”

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Fram till och med augusti i år har Nationella bombskyddet varit på plats efter 41 explosioner i bostadsområden runtom i Sverige. Sverige sticker ut, enligt underrättelseexperten Eva. – Det finns sannolikt inget liknande i något annat land i Europa. Under Emelies första år som bombtekniker har hon ryckt ut på ett tiotal explosioner i bostadsområden.

Klockan halv fem på torsdagsmorgonen vaknar 25-åriga Matilda Sjöström och 27-åriga Marcus Gunnarsson av ett kraftigt dån. Första tanken är att det är Greven eller Nelson, deras två katter, som vält något, men när de tittar ut genom fönstret ser de att grannarna i huset mitt emot samlats vid fönster och på balkonger, med blickarna riktade mot dem.

– Vi tänker först att det brinner, för vi hör ett larm.

Matilda Sjöström börjar packa ner katterna i en väska för att snabbt kunna ta sig ut.

– Sedan öppnar vi fönstret och hör att ljudet kommer utifrån. Vi tror att det kanske är ett billarm.

Snart hör de dunkande ljud i trapphuset.

– Vi ser att folk börjar peka mot vår trappuppgång, berättar Marcus Gunnarsson.

När polisen så småningom knackar på hos de boende i huset och berättar att en explosion inträffat tänker Matilda Sjöström att det rör sig om en gasspis eller något annat inuti en lägenhet. En olyckshändelse.

En stund senare väcks 30-åriga bombteknikern Emelie, som egentligen heter något annat, i sin andrahandslägenhet av att jobbtelefonen ringer.

Under sitt år på Nationella bombskyddet har hon hunnit åka på ett tiotal liknande uppdrag. I dag är första gången hon kör lastbilen. Med sig har hon sin kollega och i en annan bil åker förmannen för teamet och hans hund, jaktlabradoren Ville. Morgondimman har precis lättat när Emelie kör in i Uppsala strax innan klockan sju på morgonen.

Det är redan flera patruller på plats och avspärrningar kring hela lägenhetsbyggnaden. På första våningen ser det ut som att någon slagit ut en tand på det gula tegelhuset. Där det förut satt ett fönster gapar nu ett ojämnt hål.

Emelie drar på sig skyddsutrustningen och närmar sig byggnaden tillsammans med kollegan och hunden Ville. De letar efter efter spår av det som smällt, men också efter ytterligare en bomb. Sannolikheten bedömer de som låg, men det får inte finnas några tveksamheter när kriminalteknikerna ska göra sitt jobb.

Under tiden blir Matilda Sjöström och Marcus Gunnarsson förbjudna att lämna lägenheten. De läser på nyheterna om vad som hänt: Fönstret är söndersprängt från utsidan.

– Man tänker inte att det ska hända här.

Det är när Matilda Sjöström pratar om Nelson och Greven som rösten har svårt att bära.

– Våra katter sitter ofta i fönstret. Om vi hade bott en våning ner så hade de varit de första som dött.

Hon vänder sig mot sin sambo.

– Jag sa det till dig i morse och du sa att jag inte fick säga så.
Till och med 31 augusti i år har Nationella bombskyddet varit på plats efter 51 sprängningar som redan inträffat. 41 av dessa skedde i bostadsområden. Om man även räknar med september så har Bombskyddet varit på plats efter totalt 74 explosioner, men Bombskyddet har ännu inte hunnit kategorisera vilka som skett i bostadsområden. Förra året aktiverades Bombskyddet vid 131 explosioner, varav 112 i bostadsområden. Eva, som egentligen heter något annat, en av experterna på underrättelse och statistik vid Bombdatacentret, tror inte att siffran kommer att vara lägre i år.

– Det finns fler explosioner och sprängningar som inte vi varit involverade i. Så detta är minimum. Det är en extrem risk för tredje person.

Antalet sprängningar har ökat kraftigt de senaste fem åren. Eva berättar att Bombskyddet år 2014 bara kallades ut på en handfull explosioner. Sedan dess har sprängladdningarna blivit större och hänsynen för personer som kan komma i närheten verkar ha minskat.
– Det här ser inte bra ut. Det finns sannolikt inget liknande i något annat land i Europa.

Att Sverige sticker ut tror hon handlar om att någon började med något som fungerade, som andra har fortsatt med. Tidigare var det några enskilda kriminella grupper som stod för sprängningarna, men nu är det många olika, säger Eva.

– Det finns nyckelpersoner och till viss del går sprängmedlet att spåra, men när det har exploderat är det borta. Då är det svårt att analysera.
Eva berättar att det i Sverige, där sprängämnen behövs i arbetet med vägbyggen och i gruvor, importeras mycket explosiva varor.

– Det är ett flöde i hela Europa och det kan vara svårt att veta var det kommit på avvägar.

Samtidigt har lägesbilden blivit bättre. Bombskyddet har fått ökade resurser och ett så kallat bombdatacenter har inrättats. Där ska information, statistik och underrättelseinformation samlas. Polisen har också stärkt samarbetet med sex andra myndigheter för att komma åt sprängningarna.

– Förut fick vi aldrig reda på att det togs något i beslag, men nu har utredare börjat förstå att man ska höra av sig till oss. Utredningar har också kommit framåt, så vi får en bättre bild även där, kring vem det är som förser vem med vad, säger Eva.

Även lagarna bearbetas för att komma åt sprängningarna. Bland annat föreslås att kontrollen av explosiva varor ska skärpas. Eva säger att det

kan ha en positiv effekt, men konstaterar också att det tidigare gick att köpa dynamit i lanthandeln och att det under den tiden var få sprängningar.

– Det hjälper inte att bara straffa. Vi kanske måste titta på hur de har kunnat bli så här kriminella och på hur utanförskapsområdena har utvecklats i negativ riktning.

○ ○ ○

I det avskalade mötesrummet, hos Stockholmsbaseringen, finns en broderad tavla med texten ”May all detonations be expected. Hellre dega än fega”. Det är måndag och helgen har varit lugn. Däremot finns det en hel del upphittad ammunition som behövs undersökas runt om i landet.

Är det någon som kan tänka sig att vara borta några dagar? Emelie anmäler sig.

Hon är 30 år, yngst på baseringen och en av sektionens få kvinnor. Hon trivs. Gruppen genomsyras av kamratlighet och tonläget är lågmält. När gruppchefen pratar om terrordåd kan de kallas ”herrejösses-händelser” och kemiska, biologiska, radiologiska och nukleära ämnen sammanfattas till ”bassilusker”.

Emelie arbetade som ingripandepolis i sex år innan hon kom till Nationella bombskyddet.

– Jag hade nog haft svårt att vara insatspolis fullt ut, att dra på mig en balaklava och storma en lägenhet. Jag gillar mer det nördiga tekniska, att fundera och klura.

Hon har dock tvivlat på sina förmågor. Rädslan för att inte klara rekryteringsprocessen var dubbel: Hon ville inte gå miste om chansen för egen del, men inte heller ”komma där som tjej” och misslyckas med antagningsproven. Ytterligare en farhåga var att hon som kvinna skulle bli antagen på grund av just det – trots att hon inte var bra nog. Väl på plats i gruppen förstod Emelie att det inte finns utrymme för att låta någon som inte är lämpad arbeta i bombskyddet.

– Det skulle vara alldeles för farligt.

Den här dagen övar Emelie på att vara arbetsledare. Hon har sista ordet när bilder på misstänkt farliga föremål ska bedömas, inskickade från poliser i stora delar av landet: Vad är detta? Kan vi transportera den här? Borde vi spärra av området? Hon sitter vid datorn och studerar en granat som hittats på en återvinning i Skellefteå. Emelie är nästan övertygad om vad hon har framför sig: En svensk granat som är barlastad, alltså utan aktiva sprängämnen.

– Men man kan inte gå på känsla. Det får inte bli fel.

Om hon hittar bevis för sin tes kan de lokala poliserna transportera granaten själva, men om hon tvivlar det minsta kan hon eller hennes kollegor behöva åka de dryga 70 milen för att hantera föremålet.

Emelie slår i den digitala ammunitionskatalogen, men hittar inget som övertygar henne. Färgerna på granaten, som ska indikera vad det är för sort, har försvunnit.

– Rör eller lyft den inte, säger hon till polisen på plats.

Som bombtekniker är det avgörande att känna till sina förmågor, men ännu viktigare att vara öppen med sina tillkortakommanden. Emelie vet att hon ligger efter flera av de andra i gruppen när det gäller teknisk kompetens.

Samtidigt har hon andra styrkor. Emelie säger att de flesta av hennes kollegor är någon typ av fixare och kallar sig själv för en social sådan. Hon har bland annat sett till att det finns en särskild medicin mot hörselskador på alla baseringar. En kollega berättar att Emelies entré har skapat ett mer omhändertagande klimat i gruppen.

Varken Emelie eller hennes kollegor är helt säkra på vad föremålet i Skellefteå är. Till slut ringer Emelie Försvarsmakten, som bistår med hjälp att åka dit och undersöka granaten. Det är svårt att vara den som fattar det yttersta beslutet, men när hon väl har bestämt sig är hon säker. Det måste hon vara. På både sig själv och sina kollegor.

Emelie berättar att gruppen varje vecka ställer sig frågan ”Hur mår vi?”. Flera är småbarnsföräldrar och har perioder av riktigt dålig sömn.

– Vi behöver lita på varandra. Det krävs mycket tänk kring säkerhet för att vi ska komma hem vid dagens slut.

Underrättelseexperten Eva berättar om hur det flera gånger bara varit turen som hindrat folk från att dö i explosioner i Sverige: En gång flög en 10 kilo tung rattstång 40 meter och landade där en person stått en minut tidigare. Vid ett annat tillfälle gick en person in från sin balkong precis i tid för att klara sig.

Andra gånger har inte turen hjälpt: En man i Vårby gård avled 2018 efter att han plockat upp en handgranat som sedan exploderade.
När Emelie utför sitt arbete måste fokus ligga på uppgiften, hon kan inte engagera sig i de drabbade människornas känslor. Men när hon tänker på vad vissa är beredda att utsätta andra människor för blir hon arg.

– Det är så nonchalant mot människoliv. Väljer du att skjuta någon så vet du vem du skjuter på. Men spränger du i en trappuppgång eller ute på en gata så skiter du fullständigt i vem som är där.
○ ○ ○

Tre veckor efter sprängningen i Matilda Sjöströms lägenhetshus sitter det fortfarande avspärrningar kring lägenheten där det smällde och polistejp kvar på utsidan av byggnaden. Det var först på kvällen efter sprängningen som hon och hennes sambo förstod hur chockade de var.
– Vi började tänka på de som bodde i lägenheten och de som kunde blivit drabbade. Det var svårt att ta in.

Matilda Sjöström säger att de inte har ändrat sina rutiner och att de fortfarande tycker om sitt område. Samtidigt möts hon varje dag av hålet i byggnaden som nu är täckt av plywood.

– Man blir påmind om att det är hemskt. Att det kan hända här.
I går, måndag, kom beskedet att en man i 30-årsåldern häktats för sprängningen i bostadshuset. Han misstänks för allmänfarlig ödeläggelse och mordförsök. Han nekar till brott.

Amanda Lindholm
amanda.lindholm@dn.se "

"70–100 personer arbetar på Nationella bombskyddet, de flesta bombtekniker. De har tidigare arbetat som poliser eller inom Försvarsmakten.

Nationella bombdatacentret är en del av Nationella bombskyddet och arbetar med statistik och underrättelse.

Förutom att undersöka och hantera misstänkt farliga föremål har bombskyddet en rad andra ansvarsområden:

Bistår polisen med experthjälp i brottsutredningar och husrannsakningar.

Säkrar platser efter explosioner så att kriminaltekniker kan att arbeta säkert och bistår kriminaltekniker med att säkra spår.

Gör säkerhetsundersökningar inför arrangemang som kräver utökat säkerhetsskydd, exempelvis statsbesök och Nobelbanketten.

Är ansvarigt för omhändertagande och bekämpning av CBRN – kemiska, biologiska, radiologiska och nukleära ämnen."

"20-årig kvinna får åtta år för dråp av pojkvän

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

En 20-årig kvinna har dömts till åtta år fängelse för dråp, sedan hon dödat sin pojkvän under ett bråk i en lägenhet i Solna i somras, rapporterar Expressen.

Kvinnan hävdar att hon under ett våldsamt bråk med pojkvännen fick tag på en kniv i närheten och stack honom, i vad hon beskriver som självförsvar. Mannen fördes till sjukhus men dog senare av sina skador.

Rätten anser däremot att kvinnan själv startade bråket, att hon ljugit i sin beskrivning av vad som hänt i lägenheten, och att åklagaren har motbevisat att hon skulle ha handlat i nödvärn.

TT "

"16-årig pojke häktad för grovt vapenbrott

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

En 16-årig pojke har häktats, på sannolika skäl misstänkt för grovt vapenbrott. Polis och åklagare misstänker att 16-åringen hanterade det vapen som en 14-åring misstänks ha avlossat rakt i huvudet på sin 17-årige kamrat i ett källarförråd förra veckan.

17-åringen blev, enligt DN:s källor, träffad rakt i huvudet när ett vapen avfyrades i ett källarförråd i ett bostadsområde i Farsta förra veckan. Pojken blev mycket allvarligt skadad och ligger enligt uppgifter till DN fortfarande nedsövd. Hans 14-årige vän, som höll i vapnet, omhändertogs på platsen.

– Det handlar om en olyckshändelse, sa 14-åringens juridiska biträde Olof Bexell till DN förra veckan.

Dagen efter greps en 16-åring, misstänkt för grovt vapenbrott. 16-åring ska enligt häktningsprotokollet hanterat vapnet åtminstone två dagar innan skottet avlossades.

– Vi jobbar på för fullt i ärendet. Jag kan inte närmare gå in på vad misstanken rör mer än att det rör hanteringen av vapnet i samband med händelsen, säger kammaråklagare Sara Stolper.
16-åringens advokat Cemal Özkan har tillsammans med sin klient överklagat häktningsbeslutet, men Svea hovrätt har ännu inte tagit ställning till överklagandet.

Både 17-åringen och 14-åringen bor i Farsta. Den nu häktade 16-åringen är skriven i Skärholmen.

Ulrika By
ulrika.by@dn.se "

" Misstänkt mordkommando avslöjat

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Stockholmspolisens offensiv mot gängen fortsätter. Under fredagen häktades fem män som misstänks ha planerat mord på olika orter. Dekrypterade mobilchattar från Frankrike ligger bakom tillslaget.

De fem misstänkta ska under våren ha beväpnat sig och förberett flera mord. Av okänd anledning fullbordades planerna aldrig, som ska ha riktats mot personer i Borås, Uppsala och Stockholm.

Fyra av männen är i 20-årsåldern och ingår, enligt vad DN erfar, i ett kriminellt nätverk med bas i nordvästra Stockholm. Den femte är 30 år gammal och bosatt i Borås. Enligt misstankarna är det den sistnämnde som i två fall ligger bakom mordplanerna.

Ytterligare ett flertal män har häktats i samma utredning, däribland en 33-årig gängledare från Stockholmstrakten som i början av veckan greps i Spanien. Bevisen mot de misstänkta kommer i huvudsak från de hårdkrypterade Encrochat-servrar som franska myndigheter i våras lyckades knäcka.

Under veckan har polisen också gjort framsteg i utredningen mot Vårbynätverket, där mer än 20 personer sitter häktade för mordplaner och en mängd andra grova brott.

I en hyresfastighet hittades stora mängder vapen och sprängmedel som polisen tror skulle användas för olika attentat. Även detta fall har

rullats upp tack vare att fransk polis dekrypterat data som överförts mellan krypterade Encrochat-mobiler.

Enligt DN:s källor finns bevis för att de aktuella grupperingarna i Vårby respektive västra Stockholm kan ha samarbetat i olika brottsprojekt.

– En av personerna har häktats i bägge utredningarna, berättar kammaråklagare Anna Stråth.

Totalt sitter mer än 120 personer häktade i utredningar som grundar sig på dekrypterade data från Frankrike.

Lasse Wierup
lasse.wierup@dn.se "

" Sabotage mot flera polisbilar på Södermalm

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Tre polisbilar på Södermalm i Stockholm utsattes på lördagskvällen för sabotage.

Två av fordonen fick däcken sönderskurna och den tredje fick en backspegel sönderslagen, skriver Viktor Adolphson, yttre befäl på Södermalmspolisen, på Twitter.

När det gäller händelsen med den sönderslagna backspegeln finns en misstänkt. Adolphson säger till Expressen att händelsen troligen är kopplad till att polisen avbrutit en stökig hemmafest.

Samtliga fall rubriceras av polisen som blåljussabotage.

Andreas Nordström "

Infratruktur hanteras av infrastruktur-departementet. Med digitalisering och energi,

Ministar:

Infrastrukturminister Tomas Eneroth
n.registrator@regeringskansliet.se

Energi- och digitaliseringsminister Anders Ygeman
n.registrator@regeringskansliet.se

SW . 651 Kontorsarbete o d. Datoranvändning.
SW . 644 El-, gas-, värme-, vatten- hygienförsörjning o d.
SW . 656 Transportverksamheter, resbyrå, lagring o d.
SW 66/68 Tillverkning av varor.
SW 66 Tillverkning av kemivaror od.
SW 67 Tillverkning av bearbetningsvaror o d
SW 68 Tillverkning av komplexvaror.
SW 69 Tillverkning/ byggande av byggnader o anläggningar.
SW 62 Ingenjörsverksamheter (konstruktion o d)

" 5G-auktion pausas i väntan på rättsbeslut

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Post- och telestyrelsen (PTS) har beslutat att tillfälligt pausa auktionen av 5G-frekvenser. Någon auktion är enligt PTS inte aktuell förrän det står klart om kinesiska Huawei och ZTE kan stängas ute från det svenska 5G-bygget eller inte.

PTS skriver på sin webbsida att myndigheten vill avvakta beslut från kammarrätten innan den avgör hur man ska gå vidare med auktionsförfarandet.

Beskedet lämnas sedan förvaltningsrätten i Stockholm i måndags beslutade att tillståndsvillkoren som stängde ute kinesiska Huawei och ZTE från bygget av de svenska 5G-näten tills vidare inte gäller.

Domstolsbeslutet fattades sedan Huawei Technologies Sweden överklagat PTS-beslutet att stänga ute kinesiska Huawei och ZTE som leverantörer av komponenter när man beslutar vilka operatörer som ska få tillgång till 3,5 GHz- och 2,3 GHz-banden.

”PTS inställning är att villkoren går att överklaga först när beslut om tillstånd har fattats efter auktionen. Beslutet kan alltså inte överklagas särskilt”, skriver PTS.

”Om målet ändå ska prövas i sak anser PTS att det finns väsentliga samhällsintressen, särskilt bevarandet av Sveriges säkerhet, som innebär att PTS beslut bör gälla även under den tid som domstolen prövar ärendet”, fortsätter myndigheten.
TT "

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svar-pa-skriftlig-fraga/sakerhetslacka_H812311

Säkerhetsläcka
Svar på skriftlig fråga 2020/21:311 besvarad av Statsrådet Mikael Damberg (S)

Statsrådet Mikael Damberg (S)
Säkerhetsläcka (docx, 87 kB)
Svar på fråga 2020/21:311 av Björn Söder (SD)

Säkerhetsläcka

Björn Söder har frågat mig vilka åtgärder jag vidtar med anledning av säkerhetsläckan vid företaget Gunnebo och hur jag kommer att arbeta för att förhindra att sådant här sker igen.

Det är naturligtvis mycket olyckligt om det från ett säkerhetsföretag kan stjälas information av det slag som framgår av DN:s artikel. Inte bara myndigheter utan även företag som arbetar med säkerhetskänslig verksamhet har en skyldighet att rätta sig efter lagstiftningen om säkerhetsskydd och vidta förebyggande åtgärder för att förhindra bland annat it-angrepp. Ett systematiskt arbete för att skydda känsliga uppgifter är centralt för hela samhället.

Jag kan inte gå in på detaljer kring den aktuella händelsen, men enligt den information jag har fått har Gunnebo haft en tidig kontakt med Säkerhetspolisen om händelsen, i enlighet med regelverket om incidentrapportering. Jag utgår från att de samarbetspartners som bör underrättas också har underrättats av företaget och att det har gjorts en ordentlig skade- och menbedömning.

Regeringen har de senaste åren arbetat systematiskt för att öka samhällets förmåga att skydda känslig information. En ny säkerhetsskyddslagstiftning, som innebär en ambitionshöjning på området, trädde i kraft förra året. Det pågår också lagstiftningsarbete för att ytterligare stärka säkerhetsskyddet i samhället. Flera myndigheter med nyckelroller på området har också fått särskilda regeringsuppdrag rörande informations- och cybersäkerhet. Den nationella strategin för samhällets informations- och cybersäkerhet som beslutades 2017 genomförs. En mängd åtgärder har vidtagits och flera aktiviteter pågår, bland annat genom myndighetsöverskridande handlingsplaner.

För tre veckor sedan beslutade regeringen om totalförsvarspropositionen, som bland annat innehåller förslag på hur Sveriges civila försvar ska återuppbyggas. Tillsammans med regeringens förslag om tillskott i budgetpropositionen innebär detta den största satsningen på civilt försvar i modern tid och en kraftig höjning av motståndskraften inom flera viktiga samhällsfunktioner, bland annat avseende säkerhetsskydd och cybersäkerhet.

Regeringen har också för avsikt att fördjupa samverkan genom ett nationellt cybersäkerhetscenter. Regeringen har i budgetpropositionen föreslagit att medel tilldelas vissa myndigheter för detta ändamål. Centret ska samverka med bland annat offentliga och privata aktörer. Informationsstölden från Gunnebo visar på vikten av att fortsätta arbetet med att höja cybersäkerheten i samhället. Jag och regeringen arbetar med frågan. De centrala myndigheterna med kompetens på området har en hög förmåga och utvecklar nu sitt samarbete i ett cybersäkerhetscenter. Den viktigaste åtgärden är dock att hos både myndigheter och företag höja medvetandegraden och kunskapen om hur man skyddar känslig information.

Stockholm den 4 november 2020

Mikael Damberg "

Hälso- och sjukvård och hushållens problem hanteras av socialdepartementet. Coronakrisen och hushållens problem

Ministrar:

Socialminister Lena Hallengren
socialdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Socialförsäkringsminister Ardalan Shekarabi
socialdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

"Sjukhus anklagas för att ha skickat smittade till boenden

DN LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Göteborg. Covid-19-smittade återvände från sjukhuset till sina korttidsboenden utan att testas. En sjukhusavdelning anklagas för att ha ljugit kring smittade patienter. Det framkommer i den externa utredning som Göteborgs kommun beställt, och ses som orsaker till den snabba smittspridningen på stadens äldreboenden i våras.

Göteborgs stad har anlitat revisionsfirman KPMG för att granska orsakerna till den omfattande spridningen av covid-19-smitta på stadens äldreboenden i våras med många dödsfall som följd.

Nu är slutrapporten klar. Slutsatsen är att många faktorer bidragit. Anmärkningsvärt är den hårda kritiken från några äldreboenden mot sjukhusvården. Ansvariga har anonymt svarat på frågan vilken de ser som den främsta orsaken till att covid-19 kommit in på deras äldreboende.

”Vi på korttid har fått den största majoriteten ifrån sjukhusen, deras kunskap har varit under all kritik”, säger en av de ansvariga och hävdar att ett av sjukhusen ”utpekat sig med att ljuga om patienter som kommit med symptom och dom säger att patient (är) helt frisk”.

”Deras hygienkunskaper är under all kritik!!”, står det i utredningen. En annan äldreboendeanställd skriver:

”I två av fallen vet vi att patienterna kommit hem och varit covid-19-smittade från sjukhuset. Dvs utan att de varit provtagna, vilket innebär att vi inte har vetat om det. Vi hade inte tillräckligt med testmaterial utan detta fördelades mestadels till sjukhuset.”

Elisabet Lann (KD) är det kommunalråd som ansvarar för äldreomsorgen. Hon reagerar starkt på anklagelserna.

– Om det stämmer att personal har ljugit och hävdat att det gjorts tester som är negativa eller vet att någon är smittad och inte talar om det, då är det ju förstås fruktansvärt allvarligt. Då blir ju äldreboendena rena dödsfällorna. Om det är något som varit tydligt i vår kommunikation så är det att smittan inte ska in på äldreboendena, säger Lann.

Hon anser att det är svårt att kommentera enskilda enkätsvar och säger att de delvis förvånar henne eftersom kommunen redan i mars inrättade en särskild avdelning för äldre som skrevs ut från sjukhus. Samtidigt pekar hon på att det framkommit liknande uppgifter om att sjukhusen slarvade från Stockholm.

Lann är kritisk till att det inledningsvis saknades en övergripande nationell strategi för hur de äldre skulle skyddas – en målsättning som Folkhälsomyndigheten meddelade hade hög prioritet.

– Det är inget nytt att människor rör sig mellan sjukhus och äldreboenden. Att det inte fanns rutiner och strategier är i sig väldigt allvarligt. Jag efterlyste tidigt en sådan här plan, men varje kommun har fått uppfinna sina egna lösningar i en väldigt hårt pressad situation, säger Lann.

Enkätsvaren med äldreboendeanställda pekar också på att personal tagit med sig smittan.

”Personalen har tagit in det. Framför allt de som har varit positiva utan symtom. Personal har inte hållit avstånd och inte använt skyddsutrustning på rätt sätt”, står det i ett av svaren.

En annan av de ansvariga poängterar att det tog mycket lång tid innan man började testa personalen eftersom det var patienterna som prioriterades och att man saknade testutrustning eftersom denna koncentrerades till sjukhusen.

KPMG:s utredning slår fast att det finns stora skillnader mellan när och hur de olika boendena agerat med åtgärder för att minska risken för smittspridning och att vissa boenden redan före den tidpunkt besöksförbudet infördes i staden den 12 mars var i gång med olika åtgärder.

”Från andra boenden kan vi i stället notera att det är först när smitta på allvar konstateras inom staden som reella åtgärder börjar sättas in och verkställas”, skriver utredarna.

Detsamma gäller hygienrutiner.

”Bilden som getts är att kunskap och efterlevnad varierar mellan enheter och mellan personal i verksamheterna. Våra intervjuer angående statusen på kunskapen kring basala hygienrutiner före pandemin indikerar att staden, precis som många andra kommuner, hade utmaningar på detta område”, skriver utredarna.

Materialbrist, kunskapsbrist och hög omsättning av personal är andra orsaker som pekas ut och som utredarna menar att kommunen måste åtgärda för att smittspridning på äldreboendena ska kunna undvikas i framtiden.

På onsdag ska rapporten behandlas av kommunstyrelsen. Elisabet Lann säger att utredning pekar på problem som kommunen redan identifierat.

– Förutom det här med sjukhusen ser jag inga överraskningar i rapporten och det är bra, för då har vi inte tappat tid. Vi kommer att intensifiera arbetet utifrån de rekommendationer som finns i rapporten, framför allt när det gäller kunskap och rutiner kring basala hygienrutiner, säger hon.

DN har sökt ledningen på det utpekade sjukhuset.

Jens Littorin
jens.littorin@dn.se "

”Förskolepersonal måste skyddas”

DN LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Förskolepersonal måste kunna skydda sig med munskydd och visir för att undvika coronasmitta, det har Arbetsmiljöverket slagit fast. – Det kan uppstå situationer i omvårdnaden av barnen då personalen måste kunna skyddas, säger sektionschef Ulrika Scholander.

Myndighetens beslut kommer efter att ett skyddsombud på en förskola i Bergs kommun i Jämtland slagit larm om oro för pandemin och hur personalen ska förhålla sig till barn som uppvisar symtom. Verkets beslut, som innebär att arbetsgivaren måste tillhandahålla munskydd och visir till personalen, gäller enbart för den enskilda förskolan, men principen är densamma på alla förskolor i landet.

– Det är viktigt att man har rutiner som fungerar och följer arbetsmiljölagen. Allra helst hoppas vi såklart att det här kan lösas i samverkan med det lokala skyddsombudet, säger Ulrika Scholander. Hon poängterar att verkets beslut inte innebär att personalen behöver ha skyddsutrustning på sig hela tiden.

– Men vid omvårdnaden av barn som har insjuknat med covid-19-liknande symptom, speciellt de yngre, så kan man behöva komma nära ibland och då är det viktigt att personalen kan känna sig trygg med att inte riskera att bli smittad.

TT "

"Elever med högutbildade föräldrar dricker mer alkohol

DN LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Konsumtionen av tobak minskar medan bruket av narkotika ligger på en jämn nivå bland niondeklassare. Däremot är alkoholkonsumtionen högre hos elever som går på skolor där många har högutbildade föräldrar. Det visar en färsk rapport från Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Segregationen mellan olika grupper av elever i skolan har ökat de senaste tjugo åren. De är mer sorterade beroende på vad deras föräldrar har för utbildning och inkomst, enligt en rapport från Skolverket 2018.

Det är också bakgrunden till fokusrapporten ”Jämlika vanor” från Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, som publiceras den 6 november.

Utredarna har undersökt hur skolsegregationen hänger samman med niondeklassares användning av alkohol, narkotika och tobak under perioden 2006–2019.

Det övergripande resultatet visar att de niondeklassare som dricker mycket fortsätter att minska kraftigt i en obruten linje från 2006 och fram till 2019 i alla skolor.

Pojkar räknas som högkonsumenter om de dricker minst 14 standardglas i veckan och flickor om de dricker minst 9 standardglas i veckan.

Vad rapporten lyfter fram är däremot att elever på skolor med hög socioekonomisk sammansättning, där många elever har högutbildade föräldrar, provar alkohol i större utsträckning.

Det har man även sett i tidigare studier av niondeklassare och är alltså motsatsen till vad man ser i den vuxna befolkningen.
Där ser man att det är lågutbildade som dricker mer och oftare drabbas av alkoholrelaterade skador och sjukdomar.

En förklaring till skillnaden är att det handlar om 15-åringar.
– Eftersom det är niondeklassare vi undersökt så kan det ju helt enkelt handla om att de inte har hunnit etablera några starka vanor, säger Martina Zetterqvist som är utredare och sociolog vid CAN.

Om det har det med invandring att göra, att elever med utländsk bakgrund tenderar att dricka mindre, har rapportförfattarna inte tittat på.

Men i en rapport från 2014, ”Skolelevers drogvanor 2014”, konstaterar CAN att både niondeklassare och gymnasieelever som går i skolor där många har utländsk bakgrund konsumerar mindre alkohol än elever på andra skolor.

Även användningen av tobak minskar generellt och lika stadigt som alkoholkonsumtionen på alla skolor.

Men här är sambanden omvända. Konsumtionen är högre hos de elever som går i skolor med låg socioekonomisk sammansättning, det vill säga de som har flest elever med lågutbildade vårdnadshavare. Särskilt när det kommer till den frekventa användningen, det vill säga de som röker eller snusar dagligen eller nästan dagligen.

En förklaring är det som kallas det sociala arvet.
– Vi vet sedan tidigare att rökning är vanligare bland vuxna med lägre utbildning och inkomst, och att det är vanligare att barn röker om de har föräldrar som röker.

Anledningen till att unga människor generellt dricker allt mindre alkohol förbryllar forskare över hela världen, inte bara i Sverige. Enligt Martina Zetterqvist finns det ingen enskild förklaringsmodell som håller rakt igenom.

– Men vi ser den här minskningen även i andra västländer så det verkar ju vara något som hänt i ungdomskulturen.

Det kan bero på en åldersförskjutning som gör att unga bor hemma längre, umgås med sina föräldrar högre upp i åldrarna och kommer in i arbetslivet senare, menar hon.

– Man brukar säga att 17 är det nya 15. Det kan göra att man debuterar senare i livet med alkohol, tobak och narkotika, säger Martina Zetterqvist.

En del menar att unga sitter hemma och träffas inte fysiskt i samma utsträckning som tidigare. Det skulle kunna göra att de dricker mindre.

– Det är en tes, och visst kan det vara så i vissa grupper. Men det finns studier som tyder på att de som interagerar mycket på social medier dricker mer än andra. Så sambanden är inte helt klara.

En del vill förklara den minskade alkoholkonsumtionen med att unga använder mer narkotika. Men är det kommer till droger, och då framför allt cannabis, ligger konsumtionen bland niondeklassare stabilt, enligt den här rapporten och även andra.

Peter Letmark
peter.letmark@dn.se "

"Villorna 10 procent dyrare på ett år

DN LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Trenden består – villapriserna stiger snabbare än priset på bostadsrätter. På ett år har det genomsnittliga priset på en villa i Sverige stigit med 11 procent, enligt Svensk Mäklarstatistik.

Inte sedan i mars 2017 har Sverige haft villapriser som stigit med tvåsiffriga procenttal. Snittpriset på en villa i Sverige var i oktober knappt 3,8 miljoner kronor – en uppgång med 11 procent jämfört med oktober i fjol.

– Det är en bred uppgång, inte bara kopplad till storstäderna, påpekar Per-Arne Sandegren, analyschef på Svensk Mäklarstatistik.

Som exempel lyfter han fram Västmanland och Västernorrland som båda ligger över 10 procents ökningstakt.

– Och Gotland ligger på 20 och Jämtland 17 procent, tillägger han som exempel.

I Storstockholm och Storgöteborg har priset stigit med 13 procent och i Stormalmö med 10 procent.

De två förklaringar som ligger närmast till hands är dels att utbudet på villor är mindre än efterfrågan, dels att pandemin har gjort att fler söker större bostad när de inser att de kommer att arbeta mer hemifrån. Allt fler köpare vill helt enkelt ha ett extrarum att arbeta från.

Denna trend började i våras. Under maj och juni pressades snittpriserna på bostadsrätter runt om i landet. Det var en effekt av pandemin när oroliga köpare hade svårt att bedöma hur priserna skulle påverkas.

Men den effekten syntes inte alls i villapriserna – de fortsatte att stiga. Och den här trenden har snarast förstärkts. Snittprisökningen de senaste tolv månaderna för bostadsrätter stannar på 6 procent, bara lite mer än hälften av prisökningstakten för villor.

I centrala Göteborg steg priserna med 3 procent på årsbasis, 4 procent i Storgöteborg, 5 procent i Storstockholm och med 6 procent i centrala Stockholm, centrala Malmö och Stormalmö.

Mäklare vittnar också om att det är ett stort tryck på bostadsmarknaden just nu – men varnar samtidigt för effekterna av att smittspridningen tar fart igen. Det påverkar köparna.

– Oron för en andra coronavåg och hur det riskerar slå mot arbetslösheten och börsen har ökat, säger Fredrik Kullman, vd Bjurfors Stockholm i en skriftlig kommentar.

Även Liza Nyberg, vd för Svensk Fastighetsförmedling är inne på samma linje i sin kommentar.

– Framåt tror jag det är viktigt att vi har respekt för att de nya restriktionerna och osäkerheten tillfälligt kan påverka marknaden, säger hon.

Erik Olsson, vd för Erik Olsson Fastighetsförmedling menar dock att de låga bostadsräntorna motverkar effekten av smittspridningen.

Jämfört med september steg det genomsnittliga villapriset i oktober med 1 procent och i samtliga storstadsområden med 2 procent.

Bostadsrättspriserna steg med 1 procent i riket och i centrala Stockholm. De steg med 2 procent i Storstockholm och i centrala Malmö och de var oförändrade i centrala Göteborg, Storgöteborg och Stormalmö.

Dan Lucas
dan.lucas@dn.se "

”Vartannat barn har upplevt ekonomisk utsatthet”

DN ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

"DN. DEBATT 201111
Nästan hälften av alla barn i den årskull som föddes år 2000 har - åtminstone vid något tillfälle befunnit sig i en ekonomiskt utsatt situation under sin uppväxt. Vår kartläggning visar på de brister i familjepolitiken som allt sämre förmår kompensera för barns varierande ekonomiska uppväxtvillkor, skriver Helena Thybell och Tapio Salonen.

De flesta av oss vill leva i ett samhälle där alla människor har en realistisk möjlighet till ett bra liv. Enligt Barnkonventionen har alla barn rätt till en skälig levnadsstandard enligt förutsättningar i respektive medlemsstat. På samhällsnivå bestäms sannolikheten för en gynnsam utveckling mycket tidigt i livet. I forskningen talar man ofta om de första 1 000 dagarna från befruktningen som avgörande. Här har vi som samhälle allra störst möjligheter att lägga grunden till en god hälsa och goda förutsättningar för ett barns uppväxt.

Rädda Barnen har, tillsammans med professor Tapio Salonen, tagit fram rapporten ”Millenniebarnen – en studie om ekonomisk utsatthet bland barn under hela uppväxten”, som är den första i sitt slag i Sverige. Den följer en hel årskull barn under hela deras barndom utifrån deras ekonomiska villkor. Syftet med studien är att undersöka ekonomisk utsatthet för den årskull som föddes år 2000 under hela deras uppväxt, från födelseåret till 17 års ålder. Barnen är antingen födda i Sverige eller har flyttat till Sverige. Måttet ekonomisk utsatthet

utgår från att barn lever i hushåll med låg inkomststandard och/eller försörjningsstöd under ett år. Det här sättet att följa barn under hela deras uppväxttid ger oss ett nytt och hittills unikt perspektiv.

Resultatet av denna studie visar att nästan hälften av alla barn i denna årskull åtminstone vid något tillfälle befunnit sig i en ekonomiskt utsatt situation under sin uppväxt, 53 726 av 113 432 barn (47,4 procent). För de flesta har det rört sig om något eller några enstaka år, medan drygt en tredjedel av samtliga barn har levt i en familj i ekonomisk utsatthet mellan ett och sex år. För andra barn har den ekonomiska utsattheten varat längre, mellan sju och tolv år. Detta gäller nästan 9 000 barn eller 7,9 procent. Slutligen har familjens ekonomiska knapphet varit en mer eller mindre ständig följeslagare under hela uppväxten för 2,9 procent av alla barn födda år 2000.

För många barn i familjer med tillfälliga ekonomiska problem lämnar detta inte några allvarligare eller bestående problem. De flesta har erfarit ekonomisk knapphet under något eller några enstaka år, oftast när barnen varit små och då hushållen ofta varit i en etableringsfas i livet. För många barnhushåll kan ekonomisk utsatthet uppstå i samband med separationer, föräldrars arbetslöshet eller ohälsa eller vid oväntade akuta familjesituationer. Utrikesfödda barn har nästan tre gånger så hög fattigdomsrisk som barn födda i Sverige. Bland de barn som levt i ett hushåll i ekonomisk utsatthet under ett begränsat antal år ingår dock många barn som kommit till Sverige och som varit en begränsad tid i landet.

Studien förstärker den bild av brister i olika samhällssystem som Rädda Barnen har lyft i flera tidigare rapporter, till exempel inom familjepolitiken som numera allt sämre förmår kompensera för barns varierande ekonomiska uppväxtvillkor. När vi följer en årskull under hela deras barndom framträder konsekvenserna av politiska beslut tydligare. Den ger oss fler ledtrådar i hur till exempel långvarigheten i nyanlända familjers etablering, grundnivåerna i föräldraförsäkringen och hur bostadsbidraget är utformat, påverkar den enskilda familjen. Och när vi har ett längre tidsspann, så blir olika politiska samhällstendenser mer uppenbara.

I Sverige finns en stolthet som bygger på bilden av en bred och inkluderande välfärdspolitik. Vi ser en växande uppdelning mellan de som har en förankring på arbets- och bostadsmarknaden, det vill säga de som har ”kommit in” i välfärdssystemen och de som inte har det.

Detta går på tvärs mot vår självbild av vår inkluderande välfärd. Men denna utveckling har skett oavsett politisk majoritet under de senaste decennierna. Vi ser vissa tecken på trendbrott i form av relativt nyligen tillsatta utredningar om exempelvis en social bostadspolitik, ökad träffsäkerhet i den ekonomiska familjepolitiken och ökad jämlikhet på flera områden. Senare tids enstaka höjningar av bland annat barnbidrag och bostadsbidrag för barnfamiljer är också steg i rätt riktning. Som vi kunde visa i vår rapport Välfärd inte för alla ökar trots detta de ekonomiska klyftorna bland barnfamiljer och den ekonomiska familjepolitiken förmår allt sämre att reducera dem.

Vad vi vill se är en, gärna tvärpolitisk, ambition att bygga och förvalta ett välfärdsystem som ger alla barn en skälig levnadsnivå. Rent konkret rekommenderar vi att:

Regeringen bör se till att den ekonomiska familjepolitiken verkligen bidrar till att minska barnfattigdom. Den bör utformas så att den verkligen når till exempel familjer med skulder, ensamförsörjande och/eller familjer utan en stadigvarande bostad.

Barn, unga och föräldrar med erfarenheter av att leva i ekonomisk utsatthet i större grad involveras i forskning och utredning om orsaker och konsekvenser av barnfattigdom i dagens Sverige för att skapa bättre förutsättningar för en fördjupad förståelse för olika levnadsvillkor och mer effektiva politiska åtgärder.

Socialstyrelsen får i uppdrag att utreda och tydliggöra innebörden av en ”skälig levnadsstandard” i relation till principen om barnets bästa, samt samhällets skyldighet att beakta denna rättighet. Rädda Barnen anser att det ofta finns skäl att ifrågasätta exempelvis Socialtjänstens tolkning av begreppet en ”skälig levnadsstandard”.

Bostadsfrågan som sådan lyfts in mer centralt i den familjepolitiska debatten och då i synnerhet för barnfamiljer med bestående låga inkomster.

Alla kommuner säkerställer kompensatoriska åtgärder såsom tillgängliga och utvecklande fritids- och lovaktiviteter för barn och unga i olika åldrar. För att möjliggöra detta bör de få stöd från staten. I dagens samhälle finns en tendens att söka snabba lösningar på bekostnad av de mer långsiktiga investeringar som vi vet av erfarenhet fungerar bättre. Det som i samhällsdebatten benämns som ”utanförskap” ska stävjas med innovativa och avgränsade metoder. Innovation är nödvändigt, men vi måste prioritera helhetstänkande och beprövad kunskap. Sverige behöver en robust bottenplatta av fungerande välfärd för att minska ökande klyftor och för att kunna erbjuda alla barn i Sverige en trygg uppväxt som ger verkliga förutsättningar att kunna välja sin framtid. Vi får inte låta högljudda krav på snabba åtgärder, överrösta ett sansat och framåtsyftande samtal om själva fundamenten för en bra start i livet.

Helena Thybell, generalsekreterare, Rädda Barnen
Tapio Salonen, professor i socialt arbete "

"Bakgrund. Rapporten
Rapporten ”Millenniebarnen” utges av Rädda Barnen. Den är framtagen och sammanställd av Tapio Salonen.

Studien baseras på ett avidentifierat forskningsregister som SCB sammanställt mikrodata för forskningsändamål.

Huvudsyftet är att fånga den faktiska dynamik och de förändringar som sker på hushållsnivå över tid. För detta krävs individ- och hushållsdata, som kan följa den ekonomiska sårbarheten under en följd av år."

" Dricksvatten klarar inte skärpt PFAS-gräns

DN TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Drygt två miljoner svenskar bor i områden där dricksvattnet inte skulle klara det skärpta gränsvärde för miljögiftet PFAS som den europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet har tagit fram. Det visar en undersökning som Naturskyddsföreningen har gjort.

Resultatet visar att 16 av de totalt 42 undersökta platserna har en eller flera vattentäkter där halten av PFAS överskrider EFSA:s gränsvärde. På ytterligare nio platser är halterna så höga att gränsvärdet överskrids när även PFAS från mat och luft räknas med.

TT "

" Akademiker fortsätter jobba från kontoret trots smittspridningen

DN TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Långt ifrån alla akademiker jobbar hemifrån, trots Folkhälsomyndighetens rekommendationer om att göra det. Vissa sektorer sticker ut. Fackförbunden vittnar nu om anställda som känner sig pressade att vara på plats trots att de inte behöver.

Under våren ställde många organisationer snabbt om till hemarbete – men inte alla. När flera fackförbund summerar sina medlemsundersökningar är det några sektorer som sticker ut.

Två av tre medlemmar i Akavia, som bland annat organiserar ekonomer och jurister, uppger att de alltid eller ofta jobbar hemifrån. Bland kommunanställda är siffran däremot betydligt lägre.

– Kommunerna har inte hängt med. Där är det bara 40 procent av våra medlemmar som uppger att de jobbar hemifrån, säger Akavias ordförande Lee Wermelin.

Under hösten har andelen som jobbar hemifrån visserligen ökat med några procent, men fortfarande går utvecklingen för långsamt, tycker Wermelin.

– När det är många som inte kan jobba hemifrån så måste vi som är akademiker ta ett ännu större ansvar, säger hon.

Bland finansanställda fortsätter majoriteten att jobba från kontoret.

Bara var tredje har arbetat hemifrån på heltid sedan i mars, visar Finansförbundets medlemsundersökning. Det beror delvis på kundkontakter, men också på att it-system och banksekretess kräver att vissa arbetsuppgifter utförs inom företagets väggar, säger Rikard Nyström, vice ordförande i Finansförbundet. Men han tror ändå att det ses som nödvändigt att vara på plats i fler fall än vad som är behövligt.

– Jag skulle inte drista mig till att säga att det är tvång, men med tanke på att rekommendationerna från Folkhälsomyndigheten säger att alla som kan jobba hemma ska göra det, så finns det säkert en del som skulle kunna jobba hemifrån mer, säger han.

Till fackförbundet Vision, som organiserar anställda med anknytning till kommun, region och kyrka, kommer dagligen samtal från personer som behöver gå till kontoret trots pandemin. Jonas Ericsson, ordförande för Vision i Västra Götaland, kan ge exempel på anställda som kallats in till arbetsplatsen bara för att delta i ett videomöte.

– Det handlar inte om dumhet eller elakhet, men vi är så inrutade i våra arbetssätt. Jag är själv fostrad i stämpelklockeskolan, att man ska vara på plats 07–16. Jag tror problemet sitter i oss alla, säger han.

Flera fackförbund pekar på att arbetsgivare generellt varit väldigt bra på att anpassa kontoren, men däremot tänkt mindre på resvägen.
– Jag tror att det är på den punkten vi varit mest naiva, att man inte tänker på hela vårt rörelsemönster. För varje person som inte behöver vara på plats, desto färre blir det ju i trafiken, säger Jonas Ericsson.

– Om man måste jobba på arbetsplatsen behöver man ha mer flexibla arbetstider, så att man inte behöver åka i rusningstrafik. Det är inga komplicerade åtgärder, det handlar bara om att tänka till, säger Lee Wermelin.

Det finns också anställda som kan jobba hemifrån, men som känner en press att vara på arbetsplatsen. Akavia, Vision, Finansförbundet, Sveriges ingenjörer och Unionen vittnar alla om medlemmar som kontaktat dem med sådana ärenden, även om det är svårt att säga hur många. Jonas Ericsson tror att det bottnar i en osäkerhet om vad som gäller.

– Innan någon har varit tydlig så är det klart att folk känner sig pressade, säger han.

Om anställda upplever en press att vara på plats tycker hon att det bör ses som allvarligt, tycker Lee Wermelin.

– Hela vår strategi bygger på att man måste hjälpas åt. Och jag tycker också att vi har bevisat under de här månaderna att det går att vara minst lika produktiv när man jobbar hemma, säger hon.

Lovisa Ternby
lovisa.ternby@dn.se "

"Pressad att vara på kontoret? Gör så här:
Ta upp det med arbetsgivaren eller facket. Fråga din arbetsgivare varför arbetet måste utföras på plats. Ett samtal kan vara allt som krävs.
Behöver du vara på plats, be om mer flexibla arbetstider för att undvika eventuell rusningstrafik.

Källa: Akavia och Vision "

”Vi upplever största krisen i modern tid”

DN TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

På onsdagen presenterade den grönblå majoriteten i stadshuset sitt förslag till budget för 2021. Finansborgarrådet Anna König Jerlmyr (M) konstaterade att pandemin kommer att fortsätta att sätta djupa avtryck i Stockholm även 2021. – Det vi genomgår nu är nog den största krisen i modern tid.

Finansborgarrådet inledde budgetpresentationen med att prata om hur pandemin satt spår i staden, landet och världen och fortsätter att utmana oss.

– När vi nu samlar oss för budgeten 2021 så är det pandemin som satt störst avtryck och som fortsätter att påverka, sade hon och fortsatte:
– För oss är det oerhört centralt att vi har en ekonomiskt trygg grund.

Stockholm har drabbats hårt, bland annat ekonomiskt. Arbetslösheten har fördubblats och Arbetsförmedlingen spår att arbetslösheten kommer vara fortsatt hög under nästa år, sade Anna König Jerlmyr och påpekade att staden tar frågan om skuldsättning på stort allvar.

Finansborgarrådet sade vidare att stadsutveckling är ett område som kommer att lyftas i budgeten.

– Vi har som mål att bygga 140 000 nya bostäder mellan 2020 och 2030. Till det tillkommer förskolor och skolor för en attraktiv livsmiljö. Vi går vidare med satsningar på publika torg och offentliga platser. Vi investerar 300 miljoner kronor i detta, för att säkra trygga platser. Ingen ska känna sig orolig när man går hem från tunnelbanan och och ingen förälder ska behöva oroa sig för hur barnen är klädda när de går hem till en kompis.

Hon talade även om den grova organiserade brottsligheten som präglar staden. För att parera den utvecklingen ska en länsöverskridande satsning upprättas. Likaså kommer budgeten att omfatta satsningar mot välfärdsfusk.

Kommunalskatten kommer att ligga kvar oförändrad på 17:74 kronor. Äldre- och trygghetsborgarrådet Erik Slottner (KD) sade att äldreomsorgen kommit att hamna i blixtbelysning under pandemin.
– Vi kommer nu att göra en ovanligt stor satsning på äldreomsorg. Det är den enskilt största satsningen på området på sex år.

Åtgärderna ska bland annat omfatta en höjning på 4,5 procent av hemtjänstpengen och en boendesatsning på personer som är 85 år och äldre där ambitionen är att antalet avslag på ansökningar om särskilt boende ska minskas.

– 40 miljoner ska ge en generösare bedömning och fler över 85 ska få möjlighet till särskilt boende om de så önskar, sade Erik Slottner och berättade vidare att ett ”kompetenslyft” ska höja statusen på äldre-omsorgsyrket.

Bland annat ska resurser satsas på att öka personalens kunskaper i svenska.

På trygghetsområdet kommer bland annat antalet ordningsvakter och övervakningskameror att utökas.

– Vi har återigen blivit påminda om hotet mot vårt öppna samhälle genom flera terrordåd i Europa. Vi kan inte skydda oss mot all terrorism. Men för att stärka skyddet mot fordonsattacker avsätter vi 8,8 miljoner till fler fysiska terrorhinder runt om staden, sade Erik Slottner.

Trafikborgarrådet Daniel Helldén (MP) sade beträffande sitt område att trafiken i Stockholm måste minska.

– Och den vi har kvar måste gå på el. Därför måste vi göra det enklare att ladda bilen. Alla nya garage som byggs av staden ska ha minst 50 procent laddbara platser, sade Helldén.

Han berättade att staden också kommer att fokusera på att underlätta för cyklister, särskilt då nya cyklister tillkommit under pandemin när kollektivtrafiken manat resenärer att välja bort tåg och bussar.

– Vi har sett en enorm cykelboom, vilket har skapat köer på cykelstråken. Vi kommer att göra flera satsningar på området. Bland annat ska en cykeljour avhjälpa hinder och se till att cykelinfrastrukturen håller en fortsatt hög standard. Ingen grop ska stjälpa Stockholms nya cyklister.

Han sade också att Stockholms stad i egenskap av arbetsgivare kommer att erbjuda förmånscyklar till alla sina 40 000 anställda. Oppositionsborgarrådet Karin Wanngård (S) är inte imponerad av budgeten. I ett uttalande avfärdar hon förslaget som en urvattnad kompromiss.

– Det är uppenbart att man har haft svårt att komma överens. Och då får vi sådana här urlakade pappersprodukter i stället för en kraftfull budget med satsningar på jobben, skolan och välfärden. Återigen läggs i realiteten besparingar på förskola och skola, säger Wanngård som även menar att majoriteten ”fortsätter att avveckla allmännyttan”.

Andreas Nordström
andreas.nordstrom@dn.se "

”Fullständigt vansinnig hantering av sjuka äldre”

DN FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Reaktionerna är starka efter DN:s avslöjande om en rapport som visar att läkare varit frånvarande på flera äldreboenden. Särskilt ett av läkarbolagen, Familjeläkarna i Saltsjöbaden AB, pekas nu ut som frånvarande hos de äldre. – Vi vet att våra läkare varit fysiskt närvarande, säger vd Stefan Amér.

DN har avslöjat ett pm där Stockholms stad rapporterar om en utvärdering av läkarinsatser till äldreboenden under pandemin, som sköts av två läkarbolag. Sjuksköterskor och boendechefer beskriver hur läkare i många fall varit helt frånvarande, i vissa fall i över två månaders tid – och att generella beslut tagits om att inte skicka äldre till sjukhus.

Björn Eriksson, hälso- och sjukvårdsdirektör i Region Stockholm uppger att regionen fick ta del av uppföljningen i måndags. Nästa vecka ska ett möte med Stockholms stad hållas för att diskutera den. Han skriver i ett mejl till DN att det är svårt att dra några slutsatser utan ett bredare underlag:

”Om vården utförts korrekt kommer Region Stockholm granska, men även Inspektionen för vård och omsorg har en granskning som nu pågår. Sannolikt kommer det också att bedömas av den statliga coronakommissionen.”

I blågröna regionbudgeten för 2021, som beslutas om i nästa vecka, föreslås en översyn av organisationen för läkarinsatserna för särskilt boende. Vårdutvecklingsrådet Ella Bohlin (KD) säger att hon ser allvarligt på det som framkommit.

– Jag reagerar särskilt på att sjuksköterskorna uttrycker att de känt sig ensamma i sina beslut. Jag tycker att kärnan i våra utvärderingar måste vara – var det rätt eller fel med de här distansbesöken?

– Pandemin har satt vårdvalet om läkarinsatser i särskilt boende i blixtbelysning. Det är oerhört viktigt att vi ser över hur vi hanterade hela situationen och vilka bedömningar som gjorts. Beslutet om besöksförbud gjorde också att de fysiska läkarbesöken minskade. Det verkar som om kontakten mellan patient och läkare inte har fungerat optimalt.

Oppositionsregionråd Talla Alkurdi (S):

– Det här är en fullständigt vansinnig hantering av sjuka äldre stockholmare. Det som framkommer visar hur Moderaterna saknar kontroll och har brustit i styrningen. Man har tillåtit vårdbolag att agera slapphänt.

Alkurdi efterlyser nu agerande från regionens styre och skärpta regler.
Finansborgarrådet i Stockholms stad Anna König Jerlmyr (M):
– En del boenden har efterfrågat en fysisk läkarnärvaro. Där det funnits läkare på plats har det varit en stor trygghet för boendepersonalen. Många har upplevt att en telefonkontakt varit otillräcklig.

Enligt König Jerlmyr har ett av de två bolagen klarat uppdraget bättre.

– Det finns en viss skillnad mellan de två utförarna. Vi kan se att Capios arbetssätt har varit fördelaktigt. Man upplever att de har varit närvarande i större grad. Det måste vi även föra fram i dialog med regionen.

Johan Styrud, ordförande i Stockholms läkarförening, beskriver för DN att flera läkare inifrån bolaget Familjeläkarna i Saltsjöbaden har hört av sig till föreningen om utebliven vård för patienter på äldreboenden.

– De har berättat att man gjort för lite på de särskilda boendena under pandemin. Det har varit stor rotation och för lite kontinuitet. Vissa har arbetat för båda bolagen och upplever tydlig skillnad, säger Styrud.

Stefan Amér, vd och ägare av ett av de två läkarbolagen, Familjeläkarna i Saltsjöbaden AB, uppger dock att det är något han inte känner igen. Han säger att han efter DN:s avslöjande om pm:et under torsdagen kontaktat sex medicinskt ansvariga sjuksköterskor vid äldreboenden där bolaget ansvarar för läkarvården.

– De är mycket nöjda med och tacksamma för vårt arbete. Samtliga ger en väldigt positiv bild och visar stor uppskattning av de insatser våra läkare har gjort. Vi vet att våra läkare har varit ute på fysiska besök på våra äldreboenden under pandemin och de har besökt de patienter de haft ansvar för.

– Ett par läkare blev själva smittade med covid, men kunde fortsätta ronda på distans. Men oftast fanns en läkare fysiskt på plats och de var även i stor utsträckning tillgängliga under kvällar, nätter och helger, och den bilden bekräftas av de medicinskt ansvariga sjuksköterskor som vi har kontakt med varje vecka.

Enligt Amérhar insatser från Avancerad sjukvård i hemmet med bland annat syrgasbehandling utnyttjats till 200 insatser på ”deras” äldreboenden.

Så du menar att bristerna som framkommit endast handlar om det andra läkarbolaget?

– Jag kan bara uttala mig om vår verksamhet och då vet vi att läkarna varit fysiskt närvarande.

DN söker även det andra bolaget, Capio Legevisitten.

Lisa Röstlund
lisa.rostlund@dn.se
Anna Gustafsson
anna.gustafsson@dn.se "

"Vårdchefer kritiserar FHM för misstag om andra vågen

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

I flera månader har Folkhälsomyndigheten (FHM) och statsepidemiolog Anders Tegnell upprepat att de inte tror på en andra våg av smittspridning. Nu ökar dödstalen och trycket på sjukvården samtidigt som testkapaciteten har slagit i taket på flera håll i landet. Vårdchefer och politiker anser att myndighetens felbedömning påverkat deras förberedelser och svenskarnas vilja att följa restriktionerna.

– Jag tänkte börja med att dementera vår kollega i Stockholm, Anders Tegnell, som kanske antydde att läget börjar se bättre ut.

Det är den 22 oktober och Uppsalas sjukvårdsdirektör Mikael Köhler inleder sin pressträff med att säga emot Sveriges statsepidemiolog. Köhler framhåller i stället att läget i regionen försämras, han jämför smittspridningen med en bil som gasar från 20 till 100 kilometer i timmen.

Bredvid sjukvårdsdirektören sitter Fredrik Settergren, chef för smittspårningen och provtagningen i Uppsala. Senare kommer han säga till DN att Folkhälsomyndigheten bidragit till en bild av att Sverige, till skillnad från andra länder, inte skulle drabbas av en andra virusvåg.

– Uppsala var bland de tidigaste att slå larm. Vi såg ju att det här var det någonting som var på väg att hända, säger han.

Efter sommarens nedgång tog smittspridningen åter fart i början av oktober. I regeringskansliets senaste lägesrapport beskriver Folkhälsomyndigheten en ”omfattande samhällsspridning av covid-19.” Över hälften av regionerna har gått upp i stabsläge. Även om läget ännu inte är lika allvarligt som i våras har antalet inrapporterade dödsfall ökat sedan slutet av oktober, på fredagen rapporterades 42 nya döda.

Flera smittskyddsläkare som DN pratat med understryker att det har varit mycket svårt att förutse virusets utveckling. Trots det har Folkhälsomyndigheten och andra svenska experter upprepade gånger gjort bedömningen att Sverige inte står inför en klassisk typ av andra våg i höst.

linje ledde till att den svenska strategin lades om inför hösten. Den 1 september presenterade regeringen och Folkhälsomyndigheten den nya inriktningen på en gemensam pressträff. Fokus flyttades från nationella rekommendationer till lokala restriktioner som skulle bygga på effektiv smittspårning. Den 15 september fattade regeringen beslut om att häva det nationella besöksförbudet på landets äldreboenden.

Sedan sommaren har Anders Tegnell sagt att han inte tror på en typisk andra våg till hösten, utan på spridning i små lokala kluster. Så sent som för tre veckor sedan, den 15 oktober, sa statsepidemiologen under en presskonferens att situationen i Sverige inte kunde klassas som en andra våg.

– Det kräver en väldigt omfattande smittspridning i stora delar av landet, som vi inte alls ser i Sverige.

Samtidigt som spridningen började öka igen fattade regeringen ytterligare beslut om att lätta på restriktioner. Den 22 oktober höjdes publikgränsen på vissa evenemang till 300 personer.

Folkhälsomyndighetens generaldirektör Johan Carlson medgav att det kunde framstå som förvirrande, men sa också att den grundläggande idén är att ha balanserade åtgärder.

– Europa har visat att åtstramning på åtstramning inte har någon större effekt, sa Johan Carlson till DN.

Folkhälsomyndigheten beslutade även att ta bort de riktade rekommendationerna till personer över 70 år. Det uppfattades av många som en lättnad, ”Nu släpps 70-plussarna fria”, skrev Aftonbladet.

Efter att viruset på nytt sprids brett i samhället har Anders Tegnell medgett att myndigheten hade fel. Uppsalas smittspårningschef Fredrik Settergren säger att Folkhälsomyndighetens utlåtanden under sommaren gjorde att regionen förberedde sig för en annan typ av smittspridning, med lokala utbrott, än vad det har blivit.

– Nu fyller vi bara på och fyller på med personal för att försöka hinna med. Det är klart att om man i augusti hade sagt att det var stor sannolikhet för en väldigt besvärlig andra våg här i oktober, ”se till att ni är laddade till tänderna med personal och provtagningsstationer”, då hade vi säkert agerat annorlunda.

Det var i början av oktober som Fredrik Settergren och hans smittspårare märkte hur antalet virussmittade började öka.

– Då tyckte vi inte alls att det såg ut som något kluster eller så, säger han.

– Jag frågade om det inte var någon annan som upplevde det vi såg i Uppsala. Vi hade kurvor som pekade rakt upp. Men nej, det var inget man hade sett, kanske ett litet ökat antal positiva prover bara. Det var som att man tänkte att ”det där är bara för Uppsala”. Men nu är i princip hela landet ikapp oss.

Fredrik Settergren tycker att signalerna till allmänheten var förvirrande i början av hösten.

– Signalerna som kom var att nu kan man ändå träffa sina barnbarn, man ska inte som 70-plussare behöva vara extra orolig. Det blev en väldigt konstig psykologi kring när restriktionerna lättade samtidigt som de flesta såg att smittalen var på väg upp, säger Fredrik Settergren.

Också i Norrbotten utvecklades smittan i en mycket större omfattning än befarat, berättar regiondirektören Anna-Stina Nordmark Nilsson. För att försöka förutspå utvecklingen tog regionen hjälp av Folkhälsomyndighetens tre olika scenarier men försökte också följa spridningen lokalt. Det visade sig vara svårt.

– Vi är vana vid att då en myndighet pratar så lyssnar vi. Vi är en liten region och vi lutar oss oerhört mycket på den kunskap som finns och som vi anser att vi själva inte besitter.

Under hösten har smittan eskalerat och tillräcklig laboratoriekapacitet för testerna saknas. Men ansvaret för situationen vilar också på regionen, anser Anna-Stina Nordmark Nilsson.

– Vi kunde ha varit betydligt kraftfullare och stått upp för ännu mer testning. Men när vi såg att smittan gick ner så flyttades fokus primärt på att återuppta vård som trängts undan på grund av pandemin, säger hon.

Även regionpolitiker DN talat med anser att myndighetens bedömningar kring en andra våg fått negativa konsekvenser. Mikael - Johansson (M), regionstyrelsens ordförande i Kronoberg, säger att de främst förberett provtagningsmaterial för en klustersmitta.

– Hade vi vetat att det skulle bli en andra våg hade vi varit förberedda på större mängder provtagningar. Jag tror vi var uppe i 4 500 prover förra veckan, det hade vi aldrig kunnat tänka oss. Vi tycker att vi hade laddat med både material och extra testkapacitet så det skulle räcka och bli över men det gör det inte.

DN har varit i kontakt med ett tiotal smittskyddsläkare över hela landet. Flera framhåller också att regionen förberett sig så gott det går och att de inte påverkats negativt av Folkhälsomyndighetens felbedömning kring en andra våg.

I huvudstadsregionen vågade man inte lita på några scenarier inför hösten.

– Vi har varit förberedda på att vi skulle kunna få ungefär samma situation som i våras. Vi vet att prognoser och scenarier sällan slår in, säger Björn Eriksson, hälso- och sjukvårdsdirektör i Stockholm.

I stället har regionen noga följt smittspridningen dag för dag, både regionalt och nationellt men också i Europa, för att snabbt kunna öka sjukvårdskapaciteten.

Södersjukhusets akutmottagning, som är en av Stockholms största, befarade en andra våg och upprättade i månadsskiftet augusti/ september en 5-stegsplan.

– Vi är nu inne i plan C redan. Största problemet har vi på akutmottagningen där antalet covidmisstänkta patienter ökar lavinartat samtidigt som personalen insjuknar, säger Clara Strömberg, överläkare på akuten och läkarföreningens ordförande på sjukhuset.

Hon tror att allmänheten påverkades av att expertmyndigheten inte trodde på en andra våg.

– När Folkhälsomyndigheten går ut och säger så där så tänker många att det är lugnt. Folk trängs i butiker och struntar i avståndsmarkeringar.

Torsdagen den 12 november. Folkhälsomyndigheten håller pressträff och berättar att 17 av 21 regioner nu omfattas av skärpta restriktioner. Till DN säger Anders Tegnell att han inte tror att Folkhälsomyndighetens kommunikation haft några konsekvenser för regionernas förberedelser.

– De prognoser som vi har gjort hittills när det gäller hur många sjukvårdsfall och hur många iva-fall som kommer att bli aktuella, de prognoserna har fram till förra veckan legat över vad man har sett i verkligheten.

Hade det varit bättre om regionerna förberett sig för en andra våg i stället för lokala klusterutbrott?

– Jag är helt övertygad om att regionerna varit väldigt inställda på att det kan bli många fall även under den här hösten. Socialstyrelsen och andra har sett till att det finns bra förråd på plats och man har bra beredskap att åter öka sin iva-kapacitet, säger Anders Tegnell.

Enligt Anders Tegnell har det varit jättesvårt att se hur utvecklingen under hösten skulle se ut.

– Vi har fått en situation som är allvarligare än den vi trodde, säger han.

Josefin Sköld
josefin.skold@dn.se
Hanna Jakobson
hanna.jakobson@dn.se
Mia Holmgren
mia.holmgren@dn.se
Mikael Delin
mikael.delin@dn.se "

" Ewa Stenberg: Nu skälver den svenska coronastrategin

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Inga nedstängningar, inga snabbtester, inga munskydd eller appar. Sverige fortsätter att gå sin egen väg. Men coronastrategin prövas nu när vårens mardröm hotar att upprepas i sjuk- och äldrevården. Ändå har det hittills inte blivit någon riktig politisk debatt om hur pandemin ska bekämpas.

Sverige har gått sin egen väg i pandemin. Omvärlden har höjt på ögonbrynen, förundrats eller förfärats över hur svenska restauranger, affärer och gym hållit öppet, över tilltron till att medborgarna frivilligt följer råd och över den negativa inställningen till försiktighetsåtgärder.

Detta är landet som inte hörsammat WHO:s eller EU:s råd om munskydd och smittspårningsappar och som införde skyddsåtgärder senare än andra.

Man skulle kunna tro att särlösningen debatterats flitigt bland politiker. Men så är det inte alls. Hela våren stödde oppositionen i stort sett regeringens hantering.

På försommaren, när Sverige närmade sig 5 000 dödsfall i covid-19, upphörde den politiska borgfreden i ett slag.

I SVT:s partiledardebatt i juni sade KD:s Ebba Busch att regeringen ”har med berått mod tillåtit stor smittspridning i Sverige”. Också andra partiledare var mycket kritiska.

Nu, när smittan sprider sig dramatiskt igen, är tonläget åter mildare.

Moderaterna har kritiserat regeringen för att sända dubbla signaler.

Centerpartiets Annie Lööf och Liberalernas Nyamko Sabuni efterlyser stöd till företag som drabbas av alkoholrestriktionerna. Men oppositionen har inte pekat ut någon alternativ strategi för att bromsa smittan.

Från politiskt håll har det inte heller hörts någon större självkritik, även om regeringen säger att äldreboendena inte var förberedda på smittan.

Det har funnits tid att lära av misstag och bygga upp kapacitet för smittspårning, testning och annat under den relativt sett lugna sommaren och inledningen på hösten.

Ändå hackar nu virusbekämpningen betänkligt. Trots att statsminister Stefan Löfven (S) tagit till brösttoner och varnat för trängsel undviker inte människor gator, torg och gallerior i samma utsträckning som i våras. Det oroar regeringen.

En förklaring kan vara de dubbla signalerna som den gett. Samtidigt som smittspridningen tog ny fart lättade Sverige på viktiga restriktioner. En annan orsak kan vara signalerna från den expertmyndighet som många svenskar har högt förtroende för:

”Det är mycket farligare att gå över ett övergångsställe i stan”, sade till exempel statsepidemiolog Anders Tegnell förra månaden när han fick frågor om sin oro för att smittas av det nya viruset. Folkhälsomyndigheten har avfärdat tanken på en andra sjukdomsvåg.

Det är förstås oerhört svårt att bedöma ett nytt virus, men myndighetens felaktiga scenarier ledde till bristande beredskap i vård och omsorg.

Nu är läget i Sverige åter värre än i Norge, Finland och Danmark. Testning och smittspårning har börjat slå i taket, men tyvärr inte smittspridningen.

Regeringen har aviserat, utan att Folkhälsomyndigheten först begärt det, ett stopp för alkoholservering på restauranger och barer efter klockan 22. Det är en tuffare åtgärd än i våras, som regeringen hämtat från andra länders pandemibekämpning. Också Folkhälso-myndighetens rekommendation till många regioner om att undvika att vara fysiskt nära andra personer än de som man bor med är skarpare än rekommendationerna i våras.

Fler åtgärder verkar vara att vänta. Men det finns fortfarande röda skynken för Folkhälsomyndigheten, som munskydd, smittspårningsappar och snabbtester. Frågan är om regeringen kommer att se mer på andra länder också när det gäller dem.

Ewa Stenberg
ewa.stenberg@dn.se "

"Svenska unga nyktrare än EU-snittet

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Svenska 15-16-åringar dricker något mindre än vad europeiska unga gör i genomsnitt – medan de danska är bland de värsta i klassen. Likväl uppfattar unga att det är relativt lätt att få tag på alkohol och droger i Sverige.

99 647 skolungdomar i 35 olika europeiska länder fick under förra året svara på frågor om konsumtionen av alkohol, cigaretter och droger i den så kallade Espad-studien – European school survey project on alcohol and other drugs.

– Sammanfattningsvis kan man säga att Sverige ligger lägre än de europeiska länderna och under det totala genomsnittet, säger Anna Englund, utredare vid Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN).

I Sverige uppger fler än hälften av ungdomarna – 58 procent – att de har druckit alkohol någon gång i sitt liv. Snittet i Europa ligger på 79 procent. När de fick frågan om de druckit de senaste 30 dagarna var det nästan hälften så många i Sverige som svarade ja som i Europa i stort.

– Vi kan ta ett exempel, ett extremt sådant: I Tjeckien hade 95 procent av eleverna använt alkohol. I Danmark är det också rätt hög konsumtion, säger utredaren Johan Svensson vid CAN.

Fyra av tio danska ungdomar bedömer själva att de har varit berusade under de senaste 30 dagarna. Näst intill alla tillfrågade (95 procent) av danskarna upplever att det är hyfsat lätt att få tag i alkohol.

– Poängen med det här är att visa hur stora variationer det är inom Europa, säger Svensson.

I Danmark dricks det mer per gång och de tycks också börja tidigare. Nästan tre gånger så många danska ungdomar som svenska hade druckit alkohol före 13 års ålder, enligt enkätsvaren.

Samtidigt som Sveriges ungdomar tycks avstå drickande i större utsträckning än sina jämnåriga i andra länder så upplever många att det är enkelt att skaffa sig både det ena och det andra, om man vill.

Uppfattningen att det är lätt att få tag i cigaretter, ecstacy, amfetamin och kokain är mer utbredd i Sverige än i många andra länder. Det är dock elevernas egna intryck och grundar sig därmed inte nödvändigtvis i faktiska erfarenheter.

I studien framstår Island som bäst i klassen på flera områden. Ungdomar röker mest i Italien, Kroatien, Bulgarien och Rumänien. I Italien röks det också mest cannabis bland unionens unga. "

”Bilsubventioner i storstäder är helt åt fanders”

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Karolina Skog, ekonomiskpolitisk talesperson för Miljöpartiet och partiets representant i finansutskottet, förklarar varför regeringen vill höja skatten på förmånsbilar.

– Det här är en subvention i dag, det är mer lönsamt att ha en förmånsbil i dag än att äga den själv. Den diskrepansen vill vi rätta till.

Vi kan också konstatera att det företrädesvis är män med relativt hög medelinkomst som bor i större städer som gynnas av systemet. Det är sammanvägt viktiga skäl till att ta bort subventionen. Det finns en genusaspekt. Män är ekonomiskt gynnade och vi vill att män och kvinnor ska ha samma ekonomiska förutsättningar. Att subventionen nyttjas mer av män än av kvinnor är ett av många skäl till att förändra den. Den nyttjas mer i städerna än i landsbygden och det är väldigt olyckligt och fel eftersom det är i städerna man har möjlighet att välja bort bilen och cykla eller åka buss i stället. Att ha bilsubventioner i städerna är... helt åt fanders!

Har det faktum att det mest är män som kör förmånsbil skyndat på skatteförslaget?

– Jag skulle inte lyfta fram det som en avgörande aspekt. Det här med stad-land är viktigare.

Varför gäller det bara nyregistrerade bilar, varför inte alla befintliga förmånsbilar?

– Det är för att de som nu har tecknat kontrakt har gjort det under vissa förutsättningar, det ska finnas en förutsägbarhet.

Vilka konsekvenser tror du att det får för tjänstebilsmarknaden?

– Det gör det mindre attraktivt att ha tjänstebil. Jag ser framför mig att de som har möjlighet att åka kollektivt eller cykla till jobbet kommer att räkna om kalkylen, och en del av dem kommer då att ta sig till jobbet på andra sätt.

Blir det fler privatägda bilar?

– Självklart kommer det också att bli en effekt. Alla har ju inte möjlighet att välja, så det är jättemånga som kommer att använda bil lika mycket och kanske då äga den privat i stället. På sikt så blir det färre förmånsbilar.

Över hälften av personbilsförsäljningen går i dag till företag. Hur tror du att bilmarknaden kommer att påverkas efter den första juli?

– Företagen har tenderat till att köpa ganska stora bilar, och den effekten tror jag kommer att avta. Privatpersoner väljer mindre bilar som drar mindre, vi kommer alltså att få mer bränslesnåla bilar.

Företagen har stått för den merparten av köpen av laddbara bilar.

Kommer de nya reglerna att fördröja elektrifieringen av bilparken?

– Jag tror att det är svårt att förutse, marknaden genomgår så otroligt stora förändringar, det kommer nya modeller, kostnadsbilden förändras och hur bilarna fungerar ändras. Vi höjer också bonusen till elbilar. Jag får nog överlämna den frågan till de som kan marknaden bättre jag.

Är det inte självklart att elbilsförsäljningen kommer att drabbas då incitamenten att köra elbil i hög grad är riktade mot företagsmarknaden?

– Det sker ju också förändringar i utbudet på marknaden. Jag ser också ett stort informationsbehov. Fler privatpersoner måste tänka på livscykelkostnaderna när de köper bil. Då uppkommer elbilarnas och laddhybridernas ekonomiska förmåner. De som säljer bilar måste också bli bättre på att beskriva det här. Jag kan inte säga att du har fel, men jag kan inte bekräfta det heller.

Gjordes det ingen konsekvensanalys av vad skattehöjningen betyder för elektrifieringsprocessen?

– Jag har inte någon sådan uppgift. Men vi har försökt greppa hur förändringarna sammanfattningsvis kommer att påverka. Vi ser en positiv utveckling och att det kommer fler elbilar som passar privatkunder, det vill säga lite mindre bilar.

Mikael Stjerna "

" Oro inför sista helgen innan alkoholförbudet drar i gång

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Med start fredag den 20 november serveras ingen alkohol på svenska krogar efter kl 22, enligt regeringens förslag. Kan det bli så att medborgarna den sista helgen innan stoppet festar loss, på bekostnad av smittrisken? – Det finns många negativa saker som hypotetiskt skulle kunna inträffa till följd av det här. Men i min roll på miljöförvaltningen tycker jag att det är ett bra beslut, säger Monika Gerdhem som övervakar trängsel på Stockholms krogar.

Sverige går mot mörkare tider vad gäller smittspridningen. Det konstaterade statsminister Stefan Löfven (S) på onsdagen när regeringen presenterade sitt senaste drag mot coronapandemin; ett stopp för alkoholservering efter klockan 22. Det föreslås gälla från 20 november och fram till den sista februari.

Motiveringen är att restauranger och barer är miljöer där människor riskerar att komma närmare inpå varandra än vad som är lämpligt, med tanke på smittorisken. Medan såväl krogar som gäster har sitt ansvar för att avståndet hålls så är det miljöförvaltningarna runt landet som genom inspektioner ska se till att det också blir så i praktiken.
– Vi har inte hunnit fundera över om det kan leda till ett bakslag i helgen, säger Monika Gerdhem.

Hon och kollegorna på miljöförvaltningen i Stockholm kommer att göra samma typ av trängselkontroller som innan regeringen flaggade för striktare utskänkningsregler med start nästa helg. Inspektörerna går två och två till krogar i staden, alltid oanmälda. Monika Gerdhem intygar att de flesta krogar och kroggäster är måna om att respektera de avståndsbegränsningar som coronapandemin fört med sig. Men konstaterar att krogen är en speciell miljö.

– Folk tappar omdömet när de dricker för mycket. Och det är svårt för krögarna att säga nej. Miljön i sig inbjuder till att sitta tätt och det är lätt att glömma bort sig, säger Monika Gerdhem.

Också i Göteborg råder samma bemanning som vanligt för trängselkontroll den här helgen, säger Pia Gustafsson på miljöförvaltningen i staden.

– Då kommer vi se om det är mycket folk ute.

Både Pia Gustafssonw och hennes kollega i Stockholm, Monika Gerdhem, tycker att det är bra att utskänkningstiderna blir snålare över vintern. Och även om ingen har facit på hur den kommande helgen kommer arta sig ute på krogarna så uttrycker båda både en förhoppning och tro om att alla tar sitt ansvar.

Om det är det bästa scenariot, vad är då det värsta?

– Det värsta är om man ser det som en sista chans att festa i stora gäng innan krogarna börjar stänga tidigare på kvällen. Att man samlar hela kompisgänget och går ut i stora sällskap. De får säkert jätteskojigt men det kan bli trångt och det är precis det vi vill undvika, säger Pia Gustafsson i Göteborg.

Sujay Dutt
sujay.dutt@dn.se "

" All vårdpersonal uppmanas bära munskydd och visir

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Smittspridningen i Stockholm beskrivs som oroväckande och Region Stockholm uppmanar nu all vårdpersonal att bära heltäckande visir och munskydd. – Vi kan bara starkt rekommendera. Men det ska mycket till för att man inte ska följa rekommendationen, säger Elda Sparrelid, chefläkare på Region Stockholm.

På torsdagen meddelade region Stockholm att alla medarbetare inom hälso- och sjukvård, kommunal vård och omsorg samt inom tandvård ”rekommenderas starkt” att använda heltäckande visir eller munskydd vid ansiktsnära vård- och omsorgsmoment, något som tidigare gällt bara i kontakt med äldre och personer i riskgrupper.

Detta innebär att all personal som inte kan hålla avstånd, exempelvis vid medicinska undersökningar, byte av lakan eller matning, ska bära det ena eller andra skyddet.

Förändringen kommer sig av att Folkhälsomyndigheten nu rekommenderar munskydd eller visir som en möjlig extra patientsäkerhetsåtgärd. Samtidigt konstaterar myndigheten att det vetenskapliga underlaget är ”svagt för att munskydd kan minska spridning av covid-19 från den som bär munskyddet till omgivningen”, även om experimentella studier visat att munskydd reducerar mängden droppar som kommer ut med utandningsluften och mängden virus i luften nära en person med luftvägsinfektion.

Det saknas däremot studier av visirs skyddande effekt, enligt FHM, även om de ”teoretiskt kan tänkas att de ger ett visst skydd som en mekanisk barriär”.

– Det skyddar patienten från att smittas av personal som eventuellt är smittsamma utan symtom, till exempel de som insjuknar dagen efter, eller de som inte reagerat på att de har lite symtom men kanske ändå är sjuka, säger Elda Sparrelid.

4 666 nya fall av covid-19 har konstaterats under de senaste tre dagarna i Region Stockholm. Totalt vårdas 471 personer för covid-19 vid något av regionens sjukhus.

Marijana Dragic
marijana.dragic@dn.se "

"Hallengren: ”Det gäller att vara förberedd på olika scenarion”

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Socialminister Lena Hallengren (S) medger att det kan upplevas som förvirrande att regeringen först lättar på coronarestriktionerna för att sedan strama åt.– Signalmässigt tror jag att människor upplever att det är förvirrande, säger Lena Hallengren.

Ett par veckor in i november har nästan alla regioner infört striktare råd och rekommendationer för att bromsa smittspridningen av coronaviruset. I våras var smittspridningen värst i storstadsområdena men nu finns den över hela landet. Socialminister Lena Hallengren hoppas ändå att situationen inte ska bli lika svår som den var då.

– Vi är på många sätt väldigt mycket bättre förberedda så det finns mycket som talar för att vi inte borde hamna där. Å andra sidan har vi inget gratis. I våras gjorde människors oro att man inte bara följde råd och restriktioner utan gjorde det med råge. Den situationen har vi inte just nu, säger Lena Hallengren.

– Behandlingsmetoderna har gått framåt, personal inom vård och omsorg vet vad de möter och det finns rutiner på plats. Mycket talar för att vi ska kunna hantera den här situationen bättre.

Hur ser du på att Folkhälsomyndigheten haft fel flera gånger, bland annat om kraften i höstens smittspridning?
– Vilket land är det som har haft rätt? Alla länder försöker göra bästa möjliga prognoser och träffa så rätt som möjligt. Men det gäller att vara förberedd på många olika scenarion. Jag vet inte om det fanns något land i Europa som trodde att det skulle gå så här fort och komma med sådan kraft och drabba de länder som var hårt drabbade förra gången, som Spanien Frankrike och Storbritannien.

– Om det var så att Folkhälsomyndigheten hade fel hela tiden så skulle det vara ett problem men jag känner inte att det är så.

Vad tror du att det ger för signaler att regeringen ena veckan genomför lättnader av restriktioner för till exempel för sittande publik och nästa vecka stramar åt?
– Signalmässigt tror jag att människor upplever att det är förvirrande, det är jag fullt medveten om. När vi gav beskedet om sittande publik var det inte särskilt många som sa att vi inte verkar vara riktigt kloka med tanke på det smittläge vi då hade. Inte heller Folkhälsomyndigheten gav någon sådan kritik.

– Vi vet hur många som drabbas av att ha de begränsningar som vi har. Jag förstår signalerna men i det läget tyckte vi så och jag uppfattar att vi hade ett väldigt stort stöd från de här sektorerna och andra politiska partier.

Är det något annat du ångrar under den här tiden?
– Jag vill inte låta som att jag inte har någon självkritik för det är klart att vi hela tiden rannsakar. Men jag tycker att det är viktigare att tänka vad vi ska göra framåt och vilka lärdomar vi ska dra. Den information som vi har haft i varje givet läge har gjort att vi har försökt att agera på

ett sätt som sätter liv och hälsa först men också säkrar människors arbetstillfällen och att verksamheter inte ska gå i graven.

Vem skulle du säga har ansvaret för att så många dog under våren?
– Det är en supersvår fråga. Jag skulle kunna säga att det är mitt fel eller någon annans fel men jag tycker inte att man kan svara på frågan på det sättet. Det är en pandemi som har drabbat en hel värld och vi är fortfarande mitt i detta. Så fort det lugnar ner sig så ska vi utvärdera.

Men i en pandemi som drabbar en hel värld, vartenda samhälle och varje sektor så måste alla aktörer fundera på vad de gör och vad de kan göra annorlunda.

– Det handar inte om att skylla ifrån sig men det går heller inte att ta på sig allt ansvar själv. Det är ett helt samhälle som gemensamt har försökt att ställa om.

Vilket är ditt och regeringens ansvar?
– Vi har ett ansvar för att ta alla de beslut som är möjliga för oss att ta. Att se till att det finns resurser, att myndigheterna har allt som krävs för att de ska kunna göra sitt uppdrag. Men man kan inte mitt i en pandemi ändra all ansvarsfördelning i ett samhälle. Det är viktigare än någonsin att man tar det ansvar man i normala fall har.

– Man kommer inte ifrån att vi har 21 regioner som har ansvar för hälso- och sjukvård. Det finns ingen vård som bedrivs av staten eller att staten handgripligen organiserar vården. Men det är klart att det finns riktlinjer, utbildningar, vägledning och regelverk.

Hur ser du på att smittan återigen kommit in på äldreboenden?
– Vi har en ökad smittspridning och det syns i alla delar av samhället. Vi ska verkligen inte skuldbelägga någon men på något sätt kommer smittan in. Det är klart att det är jätteolyckligt, det är ingen av oss som vill se smitta på äldreboenden. Men jag hoppas verkligen att personalen känner sig tryggare den här gången.

Vilka verktyg har ni egentligen kvar att jobba med för att bromsa smittspridningen?
– Det är klart att vi kan vidta ytterligare åtgärder. Nu ställs frågor om besöksförbud på äldreboenden och det är klart att vi tittar på det. Men man kan inte bara genomföra en ny åtgärd, och har inte den fått effekt efterföljande dag så måste man införa en ny åtgärd. De lokala råd som finns nu är väldigt restriktiva och ingripande. På olika sätt måste vi få ut informationen och få människor att följa råden. Ambitionen är inte att genomföra mesta möjliga antal åtgärder, det är effekten vi vill åt.

Hans Olsson
hans.olsson@dn.se "

"Den svenska strategin får kritik: Gav dubbla signaler

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

I takt med den ökande smittspridningen väcks nu en rad frågor i riksdagens socialutskott kring den svenska coronastrategin. Flera ledamöter anser att regeringen och Folkhälsomyndigheten har misslyckats med kommunikationen, kommit med dubbla budskap och otydliga signaler.

Folkhälsomyndigheten och flera andra experter missbedömde virusets spridning under hösten. Flera vårdchefer och politiker som DN pratat med säger att deras regioner varit sämre förberedda till följd av detta. De tror också att det påverkat svenskarnas benägenhet att följa rekommendationerna.

Även i riksdagens socialutskott, som arbetat med pandemin sedan starten, har den svenska strategin inför hösten väckt frågor. Camilla Waltersson Grönvall, socialpolitisk talesperson i Moderaterna, befarar att signalerna från Folkhälsomyndigheten har haft negativa konsekvenser, framför allt för regeringens beslutsfattande.

– Det har sannolikt bidragit till de dubbla signaler som just nu präglar regeringens hantering av pandemin, säger hon.

Men också gentemot invånarna spretar budskapet, anser Waltersson Grönvall.

– Det i sin tur riskerar att försvåra för regionerna när de nu arbetar stenhårt för att begränsa smittspridningen, säger hon.

Att regeringen agerar utifrån Folkhälsomyndighetens underlag rådet det ingen tvekan om, enligt utskottets vice ordförande Kristina Nilsson (S).

– Under hela pandemin har det varit så att expertmyndighetens - bedömning ligger till grund för regeringens beslut.

Och eftersom det är svårt att förutspå hur smittan ska utvecklas, så måste Folkhälsomyndigheten vara försiktiga med vilka signaler man sänder ut till allmänheten, anser Kristina Nilsson.

– Det kan ha fått till följd att man inte tagit tillräckligt allvarligt på restriktionerna. Jag kan ta ett exempel. När jag flög ner till Stockholm i våras var det fyra personer på planet och två på Arlanda Express. Nu är det mycket mer folk och det är fullt i stan. Uppenbarligen slappnade befolkningen av i början av hösten.

Hon vill se en tydligare kommunikation från Folkhälsomyndigheten framöver.

– Det kan bli en viss förvirring mot allmänheten om man samtidigt i sin egen region får skärpta restriktioner och det lättas på andra. Det måste vara enkla och tydliga förhållningsregler.

Utskottets ordförande Acko Ankarberg (KD) säger att signalerna från regionerna är mycket allvarliga, men att det är svårt att säga vilken betydelse myndigheternas bedömning har haft.

– Den bristande beredskapen i våras var förödande men sedan dess har vi haft flera månader då såväl kommuner, regioner och staten kunnat säkra upp sin beredskap, och detta oavsett om det blir klustersmitta eller en så kallad andra våg. Skulle vi inte klara det som nu händer på ett bra sätt är det ett enormt misslyckande för regeringen som ytterst styr riket.

partiledare Jimmie Åkesson har tidigare krävt att statsepidemiolog Anders Tegnell avgår. Per Ramhorn, ledamot för SD i socialutskottet, tillhör en av de mest kritiska till myndighetens agerande.

– Folkhälsomyndigheten har under lång tid, även i våras när det var som värst, tonat ned bilden och sagt att vi är på rätt väg, säger han.

– Det har varit en enorm otydlighet under hela detta år. Samtidigt påstår Folkhälsomyndigheten att de är tydliga. Smittspridningen ökar och samtidigt ger man signal om att man kan öka upp publiken upp till 300. Jag tror inte att man förstått vad de här dubbla signalerna innebär.

Josefin Sköld
josefin.skold@dn.se
Hanna Jakobson
hanna.jakobson@dn.se
Mikael Delin
mikael.delin@dn.se "

"Ny studie ökar stödet för att viruset även är luftburet

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

En ny studie visar att coronaviruset sprider sig längre än vad man tidigare trott. Viruspartiklar har upptäckts i ventilationssystemet på Akademiska sjukhuset i Uppsala – långt ifrån där covidpatienter vårdas. – Förekomsten säger att det måste ha kommit dit via luften, säger Lennart Svensson, professor i molekylär virologi och medförfattare till studien.

I den nya Uppsalastudien, som har publicerats i tidsskriften Scientific Reports, har forskarna undersökt om sars-cov-2 kan spridas via ventilationssystem på sjukhus.

– Den här studien är inte den första i sitt slag, det finns studier på exempelvis sars och mers där man kunnat påvisa viruset ganska långt från patienterna. Men den här studien ger ytterligare stöd för att sars-cov-2 även är luftburet. Det är osannolikt att bara droppsmitta skulle kunna flyga upp i ventilationen, säger Lennart Svensson, verksam vid Linköpings universitet och Karolinska institutet.

Forskarna undersökte ventilationsöppningar och centralkanaler som driver ut inomhusluft från tre covid-19-avdelningar vid Uppsala universitetssjukhus under april och maj i år. Det resulterade i fynd av viruspartiklar i ventilationsfiltren ända uppe på vinden, 50 meter från patientrummen.

Att coronaviruset kunde sprida sig så långt överraskade forskarna.

– Vi hade inte förväntat oss att hitta viruset i sådan omfattning och så långt bort. Filtret är jättestort, ungefär 40 gånger 40 centimeter, och säger något om hur mycket virus som hade spridit sig. Att det kunde vara så mycket kunde vi aldrig drömma om.

Viruspartiklarna kan ha funnits i filtren i upp till en vecka, men om de fortfarande är smittsamma har forskarna inte kunnat fastställa. Det är skillnad på om viruset är infektiöst, smittsamt, eller om det rör sig om arvsmassan från en död cell, förklarar Lennart Svensson.

Han jämför med fynden av coronaviruset i avloppsvatten, där man inte heller har kunnat visa att det har smittat någon människa.

Resultaten tyder däremot på att luftburen smitta vad gäller covid-19 kan vara en större risk än man tidigare trott. Lennart Svensson menar att den ökande smittspridningen vi nu ser i Sverige och världen till stor del orsakas av aerosoler från personer utan uppenbara sjukdomssymtom. Ofta är det unga som är de stora smittspridarna eftersom de heller inte blir särskilt sjuka. Något som både Världshälsoorganisationen WHO och Folkhälsomyndigheten har rapporterat om.

– Om man har en stor smittspridning bland individer som inte upplever sig sjuka måste smittan spridas på annat sätt än via droppsmitta. De känner sig friska och varken hostar eller nyser annars skulle de inte kunna gå på fester och nattklubbar eller andra platser där det är mycket folk. Där har vi en jättestor smittspridning i samhället, säger Lennart Svensson.

Forskarnas slutsats är därför att det är rimligt att vidta försiktighetsåtgärder mot luftöverföring.

– Vi tänker munskydd. Det finns ett antal studier som visar att det fungerar. Om du är sjuk och har munskydd är chansen större att du inte smittar.

Tycker ni att det skulle införas ett allmänt bruk av munskydd?
– Nej, det är alltför komplicerat. Munskydd är inte svaret på problematiken men en del av den.

Platser där munskydd kan vara effektivt är till exempel inom kollektivtrafiken, i livsmedelsaffärer och där många människor möts, enligt Lennart Svensson. Men framför allt inom vården där det även krävs andra skyddskläder för att hindra smittspridning likt den som förekom i våras bland äldre, sjuka och personal.

Vädring och ventilation har också visat sig kunna påverka smittspridningen av covid-19 och bland annat Arbetsmiljöverket har nyligen infört specifika riktlinjer för det på arbetsplatser.

Bör vädring bli ett allmänt råd?
– Att vädra är ingen dum idé men vi vet inte hur effektivt det är och det är mindre lätt att göra på sjukhus.

Har FHM underskattat luftburen smitta i sina rekommendationer?
– Det tror jag inte. Jag tror de är medvetna om det här men att de resonerar på ett annorlunda sätt, säger Lennart Svensson.

Katarina Lagerwall
katarina.lagerwall@dn.se "

" Här är risken för att smittas av viruset störst

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Restauranger, gym, kaféer och hotell är miljöer med extra stor risk för smittspridning enligt en ny studie baserad på data från mobiltelefoner i USA:s tio största städer. Studien visar också att utsatta grupper drabbas extra hårt av pandemin eftersom de inte kan minska sin rörlighet lika mycket som andra.

I slutet av februari fanns det färre än 20 kända fall av covid-19 i USA. Men på en tvådagarskonferens för ett medicinföretag i Boston måste någon ha burit på viruset. Fler än 90 av de 200 konferensdeltagarna och deras familjemedlemmar blev smittade, och viruset fortsatte att sprida sig över hela Massachusetts och till andra delstater. Forskare uppskattar att tiotusentals personer blev smittade bara i och runt Boston. På ett bröllop i Jordanien 13 mars smittade brudens far minst 76 av 360 gäster med det nya coronaviruset sars-cov2. En dog. Och den 10 mars smittade en person med förkylningssymtom 52 av de övriga 60 sångarna under en körövning i den amerikanska delstaten Washington. Två av körsångarna dog i covid-19.

Sådana superspridningstillfällen har rapporterats från fester, fabriker, gym, kryssningsfartyg, kyrkor och andra miljöer där många människor samlas inomhus på en begränsad yta under lång tid.

Liknande mönster finns för flera infektionssjukdomar, men för covid-19 är det extra tydligt. En liten andel av de smittade står för den största delen av smittspridningen. I en studie från två delstater i södra Indien som nyligen publicerades i tidskriften Science orsakade 5 procent av de smittade 80 procent av fallen i nästa led. 70 procent av de sjuka smittade ingen annan.

Forskarna vet inte varför somliga personer är så mycket mer smittsamma än andra. Trots det finns det goda förutsättningar att förebygga att superspridningstillfällen kan uppkomma.

– Superspridningshändelser är beroende av att flera olika faktorer samverkar. En är de smittade individernas biologi. Men utöver det sker de flesta superspridningshändelser när många människor är samlade under lång tid på en liten yta. Man kan säga att själva miljön i sig är en superspridare, säger Serina Chang på institutionen för datavetenskap vid Stanforduniversitetet.

Hon och hennes medarbetare har byggt en datormodell för hur smittan spreds på olika platser, som restauranger, hotell, gym, kyrkor och mataffärer, i stora städer i USA under våren.

– Tio procent av platserna stod för över 80 procent av smittillfällena i dessa storstadsområden mellan mars och maj enligt våra resultat. Det är ganska anmärkningsvärt. Smittan sprids alltså inte jämnt i samhället, säger Serina Chang.

Restauranger med bordsservering hade allra störst smittspridning av miljöerna i forskarnas modell, enligt resultaten som publicerades i veckan i tidskriften Nature.

– Restauranger är ungefär fyra gånger så farliga som nästa kategori, som är gym. Därefter kommer kaféer och hotell, säger studiens ledare Jure Leskovec, docent i datavetenskap vid Stanford.

Forskarna utgick från data från mobiltelefoner som visar hur människor rör sig mellan sina bostadsområden och olika offentliga miljöer.

– Vi använder mobildata för att simulera spridningen av covid-19. Vi fångar upp rörelsemönstret för nästan hundra miljoner människor i USA:s tio största storstadsområden, säger Jure Leskovec.
Den nya modellen kan hjälpa beslutsfattare att hantera pandemin, hoppas forskarna.

– Åtta månader in i pandemin debatteras det fortfarande om när vi ska öppna samhället igen, vilka platser som ska öppnas och hur vi ska öppna dem. Vi tror verkligen att det behövs starkare empiriskt underlag för att välja rätt strategi, säger Jure Leskovec.

– Enligt våra resultat bör vi inte behandla alla olika miljöer likadant, eller öppna dem på samma sätt, eftersom risken för smittspridning varierar så mycket, säger Serina Chang.

De mobildata forskarna hade tillgång till var anonymiserade, men de kunde dela in den i grupper på mellan 600 och 3 000 personer efter de olika bostadsområden människornas dagliga rörelser utgick ifrån.

– Vi kunde modellera hur folk rörde sig timme för timme, och förutsäga var och när någon skulle bli smittad, säger Serina Chang.
Forskarna antog att det fanns en liten andel smittade i alla grupper i början av pandemin.

– Vår simulering börjar den 20 mars. Då tryckte vi på play. Varje timme därefter beger sig några personer från de olika grupperna till någon av miljöerna. Alla rörelser i modellen baseras på verkliga mobildata. Några personer är mottagliga för virus, några är smittade. Hur stor sannolikheten är att någon blir smittad i modellen beror på lokalens yta, hur länge man är där, hur många andra besökare som är där samtidigt och hur många av dem som är smittade, säger Serina Chang.

Även när personerna i modellen är hemma finns en viss risk att bli smittad.

– För att kalibrera och kontrollera att vår modell är pålitlig jämförde vi våra förutsägelser med det verkliga antalet dagliga fall av covid-19, enligt rapporteringen i New York Times. Vi visar att vår modell kan förutsäga antalet rapporterade fall i alla tio storstadsområden, säger Serina Chang.

Under våren fick flera modellberäkningar med dystra förutsägelser för pandemins utveckling i Sverige stor uppmärksamhet. Med facit i hand visade det sig att modellerna hade överskattat både behovet av intensivvårdsplatser och antalet döda stort. Enligt en studie som nyligen publicerades i tidskriften Journal of the Royal Society Interface hamnar många sådana modeller rejält fel eftersom de räknar med en jämn smittspridning och inte alls tar hänsyn till dynamiken med superspridningshändelser som har visat sig vara så karakteristiskt för covid-19. De svenska modellerna fick också tidigt kritik för att de var alldeles för komplexa och innehöll ett stort antal okända parametrar.

Modellen Serina Chang och hennes medarbetare har skapat har tvärtom mycket få parametrar.

– Rörligheten är den enda parameter som varierar med tiden. Under den här perioden, från mars till maj, förändrades människors beteenden mycket, med till exempel munskydd, handtvätt, social distans och liknande. Att vår modell ändå lyckas så bra med att återskapa den verkliga infektionskurvan kan tyda på att just rörligheten spelar en avgörande roll för smittspridningen, säger hon.

I hela världen har pandemin slagit hårdast mot låginkomsttagare och andra utsatta grupper. Forskarnas modell ger en möjlig förklaring: De utsatta grupperna har inte haft råd eller möjlighet att stanna hemma.

– Det är slående att vår modell gör korrekta förutsägelser om att grupper med lägre inkomst och med lägre andel vita smittas av covid-19 i en väsentligt högre takt, bara baserat på rörlighet. Det beror antagligen på att grupperna är överrepresenterade bland människor som har jobb som inte kan skötas hemifrån. Det är ju skillnad om man jobbar i eller bara handlar i en mataffär, till exempel, säger Serina Chang.

– Mataffärer som låginkomsttagare besöker är generellt mer fulla med folk. Enligt vår modell är ett besök på mataffären dubbelt så farligt för en låginkomsttagare som för en höginkomsttagare, säger Jurek Leskovec.

Maria Gunther
maria.gunther@dn.se "

" Regioner har inte testkapacitet

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Av 21 regioner har 20 svarat att de har slagit i taket för sin kapacitet vad gäller coronatestning, eller att de är nära att göra det, rapporterar Sveriges Radio Ekot.

Flera regioner uppger att det är svårt för laboratorierna att hinna med att analysera prover.

Endast region Sörmland svarar på Ekots rundringning att man har kapacitet kvar, men regionen uppger ändå att man inte kan testa alla som man önskar då det är problem med att få ut testkit.

TT "

”Våra sjuksköterskor har fått stå ensamma vid svåra beslut”

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Ett pm har avslöjat stor frånvaro av läkare och generella beslut om att inga äldre från vissa äldreboenden skulle skickas till sjukhus. – Våra sjuksköterskor har i många fall stått ensamma, säger Vårdförbundets ordförande Sineva Ribeiro. Socialstyrelsen anser att rekommendationerna för läkare tillämpats fel.

DN har avslöjat ett pm där Stockholms stad utvärderat hur läkarinsatser till äldreboenden – som sköts av två läkarbolag – hittills skötts under pandemin. Rapporten beskriver hur sjuksköterskor upplevt sig stå ensamma med svåra beslut då läkare varit frånvarande, ibland över två månader, och att generella beslut tagits om att inte skicka någon till sjukhus på vissa boenden.

Vårdförbundets ordförande Sineva Ribeiro tar upp att förbundet reagerade redan när nationella riktlinjer om covidvård inom äldreomsorgen kom.

– När våra medlemmar ute i äldrevården fick veta att nu behöver läkarna inte komma ut i verksamheterna längre – kontaktade Vårdförbundet Socialstyrelsen om att vi tyckte att detta blev otydligt.

– Jag blir upprörd över arbetsgivare, tjänstemän och politiker som inte är noga med att WHO:s rekommendationer eller hälso- och sjukvårdslagen ska följas. Rätten att få en enskild bedömning gäller både i regionen och i kommunerna, på sjukhus och äldreboenden. Vi har i efterhand från medlemmar fått höra att våra sjuksköterskor i många fall stått ensamma i de här svåra besluten under pandemin. Vi har pratat med coronakommissionens ordförande och förmedlat dessa medlemsberättelser.

Thomas Lindén, enhetschef vid Socialstyrelsen, reagerar mot att man i flera fall tycks ha tolkat myndighetens rekommendationer felaktigt.

– För mig kan det ju tyckas självklart att rekommendationen om att undvika fysiska besök i de fall där det inte behövs, gäller patienter som inte uppvisar covidsymptom eller andra tecken på sjukdom. Det som förvånar mig är att här tycks man i stället ha tillämpat denna rekommendation på de svårast sjuka patienterna, säger han och fortsätter:

– Rekommendationer utfärdas generellt men måste ju tillämpas individuellt. Om det inte vore så hade det ju inte behövts några läkare eller sjuksköterskor. Det vet ju all vårdpersonal. En god praktik är att när en sjuksköterska bedömer att läkarvård behövs – då kommer man som läkare.

DN har sökt Läkarförbundets ordförande Heidi Stensmyren, som tackar nej till att uttala sig.

Lisa Röstlund
lisa.rostlund@dn.se
Anna Gustafsson
anna.gustafsson@dn.se "

" Sverige kan få vaccin i januari

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Sverige kan få sin första leverans av coronavaccin i januari efter att EU har slutit avtal med läkemedelsbolaget Pfizer om att köpa in 200 miljoner doser. Hur länge immuniteten från ett vaccin håller i sig är fortfarande en obesvarad fråga.– Det vet vi inte än, man får göra försöken stegvis, säger Richard Bergström, Sveriges vaccinsamordnare.

Nyligen meddelade läkemedelsproducenterna Pfizer och den tyska partnern Biontech att data från en pågående fas-3-studie visar att vaccinet de utvecklat har en stark skyddseffekt mot covid-19.

Beskedet fick EU-kommissionen att ingå ett vaccinavtal med Biontech-Pfizer om ett köp av 200 miljoner doser. EU har även en möjlighet att köpa ytterligare 100 miljoner doser när det är bekräftat att vaccinet är säkert och effektivt.

Sverige får två procent av EU:s inköpta vaccin, vilket bland annat innebär totalt fyra miljoner doser från Pfizer. En första leverans om 20 000 doser är inplanerad redan i januari 2021. Det är dock inte säkert att det blir från Pfizer.

Flera andra läkemedelsbolag kan få sina vacciner godkända de närmaste månaderna och EU har även avtal med Astra Zeneca, Sanofi-GSK och Janssen Pharmaceutica NV för att säkerställa att vaccineringen kan sättas i gång direkt då det finns ett säkert vaccin.

– Vi har ett kontrakt som innehåller volymer från januari, men en förutsättning för att det ska hända är att vaccinen blir godkända och det vet vi inte än. Tre läkemedelsföretag ligger ungefär lika långt fram.

Men det var ett så lovande resultat från Pfizer i veckan att jag har varit tydlig till regionerna om att förbereda sig för att kunna börja vaccinera i januari, säger Richard Bergström.

Det färdiga vaccinet kommer i första hand att ges till prioriterade grupper, som äldre, sjukvårdspersonal och övriga riskgrupper. Richard Bergström tror inte det blir ett problem med turordningen bland de cirka tre miljoner svenskar som är prioriterade.

– Man tillverkar vaccin i batcher, som kommer att pytsas ut efterhand. Och om alla de här vaccinen fungerar och blir godkända kommer vi kunna vaccinera alla våra prioriterade grupper under första halvåret, säger han.

Hur länge immuniteten för covid-19 varar efter vaccineringen är ännu oklart. Richard Bergström säger att det är något som kommer att följas upp hos patienterna som deltar i studierna för att se om de återinsjuknar och om de har fått virus som de sprider utan att de märker det.

– Det krävs en lärande miljö och att man fortsätter monitorera även efter att man har vaccinerat så att man kan anpassa rekommendationer och råd.

Vaccin mot vanlig säsongsinfluensa räcker ungefär sju åtta månader, men det är inte jämförbart med coronaviruset, menar Richard Bergström. Där handlar det om fyra virusstammar som cirkulerar och

ständigt ändrar sig. Hos coronaviruset har man inte sett några väsentliga mutationer. Men även om det är stabilt vet man ändå inget om den långsiktiga effekten. Baserat på de studier som gjorts hittills tyder det på att immuniteten håller i sig längre men kanske inte i ett år, säger han.

Det kan också krävas flera doser för att få fullgott skydd, eller olika typer av vaccin. Till exempel använder Pfizer/Biontechs vaccin mRNA-teknik som triggar kroppens egna celler att producera ett protein, medan Astra Zeneca använder ett genförändrat chimpans-adenovirus som kroppen bildar antikroppar mot.

– Strategin kring vaccin är inte kortsiktig utan något man får leva med och kombinera med andra skyddsåtgärder och kunskapsläget. Vi får lära oss hela tiden när det kommer nya data.

Kommer vi kunna lätta på restriktionerna med ett vaccin på plats eller måste vi leva med dem i flera år?
– Det är inte jag som ska svara på det utan Folkhälsomyndigheten. Men när det gäller immuniteten för ett vaccin kan vi nog räkna med ett år, enligt experterna. Men vi vet inte.

Vad är den största utmaning när det gäller vaccinet?
– För varje dag som går blir jag mer optimistisk vad gäller att få fram ett vaccin. Utmaningen är snarare det praktiska, hur vi ska organisera distribueringen och det kommunikativa att förklara för människor att det är flera olika vaccin och oron för biverkningar. Men de som känner sig mindre motiverade får heller inte tillgång till vaccin förrän senare och jag tror att tilltron kommer stiga, säger Richard Bergström.

Katarina Lagerwall katarina.lagerwall@dn.se

" Ministern: Skolor kan stängas efter jullovet

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Smittan ökar som mest bland ungdomar i gymnasieåldern. Nu flaggar utbildningsminister Anna Ekström (S) för att det kan bli tal om att stänga skolor efter jullovet om den fortsätter att ta fart. – Våra skolor är inte byggda för en pandemi, säger hon till Expressen.

I våras gav riksdagen regeringen rätt att stänga landets skolor om det skulle behövas för att stoppa coronasmittan.

Förra veckan var antalet nya smittade högst i åldersgruppen 17–19 år – 18 procent jämfört med 10 procent i samtliga åldersgrupper.

Nu flaggar utbildningsminister Anna Ekström (S) för att det kan bli aktuellt att stänga skolor efter jullovet om smittan ökar efter ledigheten.

Utbildningsministern menar att eleverna måste ta ansvar under jullovet och när skolorna öppnar måste de hålla avstånd, stanna hemma vid symtom samt undvika saker som kramar och fester, menar hon.

– Våra skolor är inte byggda för en pandemi. Men ju mer gymnasieungdomarna kan göra sitt bästa för att följa reglerna, desto större blir chansen att vi kan hålla skolorna öppna, säger Anna Ekström till Expressen.

I våras rekommenderade regeringen landets gymnasieskolor, komvux, yrkeshögskolor, högskolor och universitet att sköta undervisningen på distans för att bromsa smittan.

Anna Ekström utesluter inte det kan bli tal om distansundervisning efter jul.

– Skulle det behövas kommer vi inte tveka på att stänga skolorna, säger hon.

Enligt Anna Ekströms pressekreterare Björn Fridén kan det bli aktuellt att stänga alla typer av skolor, såväl grundskolor som gymnasieskolor och högskolor.

– Det här är samma sak som hon har sagt hela tiden. Det finns inga konkreta planer på att stänga skolor, men redan i mars skaffade sig regeringen befogenhet för att kunna göra det om det behövdes, säger han till DN.

Marit Sundberg
marit.sundberg@dn.se "

" Britton: Vi bromsade för sent

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

I oktober förutspådde matematikprofessorn Tom Britton att ytterligare 100 personer skulle dö i covid-19 i Sverige fram till nyår – om alla följde restriktionerna. Nu tror han att siffran blir betydligt högre.

– Antalet smittade ökar med ungefär 50 procent i veckan. Det är väldigt oroande, säger Tom Britton, professor i matematisk statistik vid Stockholms universitet.

Liksom många andra bedömare, i både Sverige och övriga Europa, hade han förväntat sig mindre lokala utbrott under hösten. I stället sprids smittan på bred front.

– Det beror väl delvis på att vi släppte garden. Under sommaren när man hörde att ingen smittades började nog folk strunta i de råd som gällde. Men då var vi utomhus. Nu när det är kallare och vi trängs ihop inomhus tar smittan fart, säger Britton.

Situationen i Sverige är återigen betydligt allvarligare än i grannländerna Norge, Finland och Danmark. Tom Britton förklarar att det grovt förenklat är tre faktorer som styr smittspridningens utbredning i ett land.

Den första är det ursprungliga reproduktionstalet, alltså det antal personer som i genomsnitt smittas av en infekterad person innan smittskyddsåtgärder eller immunitet spelar in. Den andra faktorn är

graden av immunitet hos befolkningen, och den tredje är hur kraftiga åtgärder som sätts in för att bromsa spridningen.

– Av dessa tre faktorer är det två som missgynnar Sverige jämfört med övriga nordiska länder. Dels har vi ett högre ursprungligt reproduktionstal, dels bromsar vi mindre än de andra länderna. Samtidigt har vi en viss immunitet som gynnar oss, men som vi betalade ett mycket högt pris för i våras, säger Tom Britton.

Hur många fler tror du kommer att dö i pandemin i Sverige?
– Jag både tror och hoppas att det blir färre än 1 000 fram till nyår. Men det beror ju helt på vad vi gör och hur väl vi följer rekommendationerna. Nu har vi ju ganska kraftiga åtgärder, skulle jag säga. I princip gäller ju att man ska undvika umgänge med andra än den närmaste familjen, säger Britton.

TT "

" Högt tryck på laboratorier runt om i landet

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Trycket är högt på flera av landets laboratorier där coronatester analyseras, rapporterar Sveriges Radio Ekot.

– Det ligger på gränsen till vad vi kan hantera nu, så vi försöker utöka personal och antal analysinstrument och dessutom skicka tester till externa labb för att minska trycket, säger Peter Brodin är verksamhetschef på laboratoriet vid Sahlgrenska universitetssjukhuset i Göteborg, till radion.

Laboratorierna för klinisk mikrobiologi kopplade till de stora sjukhusen i Umeå, Uppsala, Stockholm, Göteborg, Linköping och Skåne beskriver alla för Ekot att uppgången i antal inskickade tester för covid-19 sliter på personalen.

– Det är människor kors och tvärs och (det är) svårt för dem att upprätthålla coronaavstånd, utan här jobbar man väldigt ”tight” och pressat i ett mycket, mycket högt tempo och detta pågår långt in på kvällstimmarna fram mot midnatt, säger Ingvar Eliasson är verksamhetschef för klinisk mikrobiologi i Region Skåne.

TT"

" Bonus till vårdcentraler med fasta läkarkontakter

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

I början av nästa år ändras ersättningen till Stockholms läns vårdcentraler och husläkarmottagningar. Nästan all ersättning – 80 procent – ska utgå från antalet listade patienter.

– Vi vill skapa en möjlighet för vårdcentraler och husläkarmottagningar att arbeta långsiktigt och att patienter med stora vårdbehov ska få mer tillgänglighet till en bra vård. Det skapar också en bättre arbetssituation för läkarna, säger sjukvårdslandstingsrådet Anna Starbrink (L).

Det är dessutom, menar hon, ett sätt att skapa förutsättningar för alla vårdcentraler att även bedriva digital vård och anpassa verksamheten efter patienternas behov.

– Vi kan inte sätta en särskild prislapp på chattar och andra digitala kontakter, det blir en alldeles för stor byråkrati.

Det nya förslaget innebär att cirka fyra femtedelar av ersättningen kommer att vara en fast ersättning per år för de patienter som valt en viss vårdcentral eller husläkarmottagning.

Den rörliga ersättningen sänks till 110 kronor per besök för alla slags besök utom psykologbesök, som kommer att ersättas med 425 kronor. Det betyder ett mindre fokus på enbart de fysiska vårdcentralsbesöken.

Ni vill att fler ska ha en fast kontakt i primärvården, men flera vårdcentraler har listningsstopp och tar inte emot fler patienter.
– Det är ett fåtal, de flesta vårdcentraler vill ha fler patienter. Däremot erbjuder de inte alltid möjligheten att lista sig hos en namngiven läkare, säger Anna Starbrink.

Den möjligheten ska finnas, anser majoriteten i Regionen, som inför en bonus för de mottagningar där fler än 70 procent av patienterna är listade på en namngiven läkare och inte bara på mottagningen.
Den totala ekonomiska ersättningen till vårdcentralerna höjs med tre procent eller drygt 180 miljoner 2021.

Dessutom höjs den socioekonomiska och vårdbehovsrelaterade ersättningen. De beräknas genom det individuella vårdbehovsindexet CNI, som använder socioekonomiska förhållanden för att identifiera risk för ohälsa, och ACG, som visar patientens sjukdomsbild och beskriver patientens hälsotillstånd under den närmaste perioden bakåt i tiden.

Även ersättningen för de äldsta, från 65 år och uppåt, höjs.
– Det är viktigt att rikta resurserna dit där de behövs som mest, säger Anna Starbrink.

Förändringarna för vårdcentralerna gäller från februari 2021 och innebär bland annat fler listningsbara läkare och ökade möjligheter för vårdcentraler att ha kvälls- och helgöppet.

Förutom specialister i allmänmedicin, barn- och ungdomsmedicin och geriatrik, kommer även specialister i internmedicin och rehabiliteringsmedicin att kunna verka som husläkare med egen patientlista.

Grundkravet på vårdcentraler är att de ska vara öppna måndag till fredag 8–17, 45 timmar i veckan. Nu får de som har öppet på kvällar och/eller helger mer pengar. 30 000 extra i månaden om de har öppet i ytterligare fem timmar och 65 000 i månaden för tio timmar extra.

Regionen utökar också antalet ST-tjänster, utbildningstjänster för blivande specialister i allmänmedicin, och höjer ersättningen för handledning. Sedan några år tillbaka är även privata vårdcentraler skyldiga att bidra till utbildningen.

Vad gäller för nätläkarna?
– De som inte är fysiskt etablerade i Stockholm har vi inget avtal med, de får betalt av Regionen via den så kallade utomlänsersättningen. Det vill jag att vi kommer bort ifrån, vi har ingen möjlighet att följa upp den vården. Men för det krävs en lagändring, säger Anna Starbrink.

När nätläkarföretaget Kry etablerade sig fysiskt i Stockholm i höstas fick de 10 000 listade patienter på en månad, något som ifrågasattes, patienter och anhöriga berättade i DN att de listat sig av misstag via Krys app. Andra vårdcentraler förlorade patienter och oroade sig för att de skulle tvingas stänga.

Hur ser du på det?
– Jag har inte fått några signaler om att vårdcentraler är på väg att slå igen. Men vi följer det noga och det är också ett skäl till att höja den fasta avgiften, att det inte ska vara så lukrativt att ha många besök. Hur många som kan ha listat sig felaktigt via Krys app vet vi inte, säger Anna Starbrink.

Mia Tottmar
mia.tottmar@dn.se "

"Så har egoism och penninghunger skapat den svenska covidkatastrofen

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Blind tilltro till marknaden och new public management har tagit över den klassiska välfärdsstatens omsorg om människor. Det är en viktig del av förklaringen till att svenska politiker och myndigheter har agerat som de har gjort under pandemin – eller rättare sagt till att de inte agerat. Det skriver tidigare statssekreteraren Ulf Dahlsten.

Statsministern i Nya Zeeland har fått internationell stjärnstatus för sin pandemihantering och belönades med egen majoritet i det nyss genomförda parlamentsvalet. Och i Norden har den finska statsministern gjort allt rätt med ett fall i BNP som hittills är lägre än Sveriges. De har liksom statsministern i Norge prioriterat människors liv och hälsa och klarat coronan så här långt med en bråkdel av antal döda och smittade i förhållande till oss. De tre statsministrarna har en sak gemensam. De är kvinnor.

Sverige har valt en strategi som Folkhälsomyndigheten öppet medgav skulle leda till tusentals fler döda än WHO:s rekommenderade strategi med nedstängning, omfattande testning, smittspårning och isolering av smittade. Många utanför Sverige trodde länge att det var av folkhälsoskäl. Att Sverige bedömde att ett vaccin skulle dröja och ville bygga flockimmunitet. Det förnekar de ansvariga liksom att det förnekandet i sin tur beror på att det visat sig svårt att uppnå flockimmuniteten. En smittspridning som sjukvården klarar innebär

mindre negativa konsekvenser för ekonomin och jobben, hävdar man i stället.

Har det varit betydelsefullt att det är män som svarat för den svenska hittills så misslyckade strategin? Kanske har kvinnor mer empati? När Folkhälsomyndigheten kopplade in en erfaren tidigare statsepidemiolog gick man förbi Anders Tegnells företrädare som var kvinna och som ville ha en annan strategi och valde hennes äldre manliga företrädare.

Det säger något om hur människosynen förändrats i Sverige. Många av oss som var med både under det svenska välfärdsbygget och när övertron på politiken gick i väggen för snart fyrtio år sedan upplever det så. Den valfrihet som följde med paradigmskiftet har haft mycket gott med sig men har utan egentliga politiska beslut följts av marknadsliberalismens sätt att se på människan som driven av rationellt egenintresse. Och i den uppväxtmiljön har många unga blivit individualistiska och fokuserade både på självförverkligande och materiell framgång.

Det är för tidigt att med säkerhet slå fast hur förändringen gått till. Men det står klart att det är fråga om en komplex väv av ändrade attityder, förändringar i det offentliga samtalet och politiska omprövningar. Faktum är att förändringen i människosyn började före paradigmskiftet och kom till uttryck i bland annat public choice-skolan, som hävdade att människan främst drivs av egennytta. Bakom fanns iakttagelsen att många offentliga regleringar tillkommit för att möta särintressen, inte för att främja allmänintresset.

Den humanistiska människosynen har en lång tradition i västvärlden och har inspirerats av både filosofer och religiösa förkunnare. Liberalerna var de främsta fanbärarna vid demokratins genombrott och fick så småningom stöd av en socialdemokrati som frigjorde sig från marxismens krassa människosyn. Den progressiva politik som präglade Sverige från trettiotalet fram till paradigmskiftet för fyrtio år sedan byggde på tillit till människors vilja att göra rätt och ta ansvar för sig själva och andra. Trogna denna människosyn krävde också de progressiva partierna att arbetsgivare skulle behandla sina anställda med respekt och ge dem inflytande och erkänsla. Det gällde också offentliganställda. Lärare fick stort förtroende att själva utforma sin undervisning eftersom de uppfattades som mer drivna av att se de barn de anförtrotts att växa än av de materiella villkoren. Även om det inte är fel med högre lön.

Men den synen har uppenbarligen inte delats av politiker som på ett fördomsfullt sätt kopierat företags styrmodeller i något de kallat new public management. De anställda behandlas som utbytbara produktionsfaktorer som behöver kontrolleras och utvärderas.

Institutet för Framtidsstudier har visat att mellan tjugo och femtio procent av kommunalanställdas tid går åt till administration och rapportering. Anammandet av marknadsliberalismen har kommit att radikalt förändra relationen mellan det offentliga som arbetsgivare och de anställda. Det är inte särskilt förvånande att bristen på tillit från de politiska arbetsgivarna har lett till ökad personalomsättning i viktiga grupper som poliser, lärare och sjuksköterskor.

Socialpsykologer har börjat studera penningens växande roll. Det är viktigt för vår identitet i förhållande till vad vi utvärderar. Om vi tidigt lär oss av omgivningen att framgång mäts främst i ekonomiska resultat och i pengar kommer vi också att sträva efter att lyckas i de dimensionerna. Det är ingen tillfällighet att de mest attraktiva jobben

nu under lång tid funnits inom finansmarknaden, helst med placering i The City i London, medan politiska partier har fått det allt svårare att rekrytera ledare med erforderlig kompetens.

Neuroforskningen har utvecklats snabbt och har lyckats studera hur våra mänskliga reaktioner påverkats av de förändrade värderingarna genom så kallad *neuroimaging*. Psykologerna Carol Burgoyne och Stephen Lea vid University of Essex har funnit att själva närvaron av pengar påverkar våra beteenden. Negativa reaktioner som girighet, rädsla, ilska, intolerans, syndabockssökande och panik blir vanligare.

Närvaron av pengar minskar också vår förmåga att resonera rationellt, har forskarna George Loewenstein, Scott Rick och Jonathan D. Cohen konstaterat i ett samarbetsprojekt mellan flera universitet. Det har gjorts slumpmässiga försök i kontrollerade former i vilka deltagarna betts lösa svåra problem. Försöken var konstruerade så att samarbete mellan deltagarna förväntas ge bättre resultat. En grupp omgavs av symboler för pengar, den andra med mer neutrala symboler som snäckor. Närvaron av symboler för pengar påverkade helt tydligt beteendet. Det blev mindre av samarbete och mer fokus på egennytta än den kollektiva uppgiften, har psykologerna Kathleen Vohs, Nicole Mead och Miranda Goode konstaterat.

Forskare som de svenska statsvetarna Bo Rothstein och Göran Lindvall och numera bortgångne fransmannen Michel Foucault har konstaterat hur viktigt det är med allmänt omfattade gemensamma värderingar och tillit om marknadsekonomin i ett samhälle ska fungera väl. De kallar det socialt kapital. Ledande biståndsgivare har dragit samma slutsats. Tilliten i ett samhälle har visat sig helt avgörande för utvecklingen. De har därför börjat mäta hur människor upplever att man kan lita på varandra och hur många utanför sin egen familj, särskilt med annan etnisk bakgrund, som man har kontakt med och litar på. Den paradoxala slutsatsen är att det är viktigt med en stor civil och offentlig sektor som skapar tillit mellan människor för att marknadsekonomierna ska fungera väl.

Med tanke på de resultat som socialpsykologer och neuroforskare uppnått kan man också misstänka att den alltför långtgående avregleringen av finansmarknaderna spelat en viktig roll för utvecklingen. I dag cirkulerar tre till fem gånger mer pengar än vad som behövs för den reala ekonomin. Det innebär stora finansiella risker men det påverkar uppenbart också vårt samhällsklimat negativt.

Om vi skulle begränsa bankernas möjligheter att skapa pengar, så skulle det alltså kunna ha mer än positiva ekonomiska effekter.

Att tilliten till marknaden tagit över omsorgen om människor förklarar också till del varför politiker och myndigheter agerat som man gjort under pandemin eller snarare inte gjort. I motsats till länder som Finland som litat mindre på marknaden så ställde man inga krav på apotek och vårdgivare att hålla lager för mediciner och skyddsutrustning. Under januari och februari när insikten fanns att pandemin skulle nå Sverige vidtogs inga åtgärder i den blinda tron att eventuella brister kunde täckas på marknaden längre fram.

Hur vår människosyn har förändrats markeras av den breda uppslutningen kring den svenska strategin hos de ”tänk på dig själv”-generationer som har vuxit upp efter paradigmskiftet. De gamla och skröpliga ska ändå dö och de dagliga dödstalen är bara statistik. I alla fall är det så många av oss äldre som enligt FHM ska ”stuvas undan” till årets slut upplever det. Munskydd ska man inte behöva använda eftersom munskydd inte skyddar den som bär det så mycket utan

främst dem man andas på. Trots att det nu finns mer än sjuttio internationella studier som visar att munskydd hjälper vägrar egogenerationerna att skydda de äldre genom att bära dem.

Det finns en betydande minoritet som har visat att allt inte är kallt i Sverige. Sjuksköterskor som anmält sina arbetsgivare när de vägrat upplåta lediga IVA-platser till äldre. Många som valt att utbilda sig för att tjänstgöra i vården i stället för att gå hemma permitterade med nästan full lön. Hemtjänstpersonal som lider med sina gamla och ropar efter skyddsutrustning.

Och inte minst. Generationsundersökningar visar på en helt ny attityd hos de yngsta. Många tar avstånd från sina föräldrars ”tänk på dig själv” och har mer gemensamt med oss som var med när välfärds-Sverige byggdes. När Greta Thunbergs Generation Z söker jobb så skiljer de sig från tidigare generationer genom att de i högre grad söker efter arbetsgivare som har samma värderingar som de själva. De vill kunna känna att det jobb de utför gör en skillnad för världen, enligt en intervjuundersökning gjord av Kantar Sifo. Hos många av dem finns den empati med de äldre som drabbas som många av oss efterlyser och en annan människosyn. Det ger hopp för Sverige. Hopp för oss alla.

Ulf Dahlsten "

" Smör eller olivolja? Här är allt du behöver veta om fett

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Från margarinets dominans på 1980-talet, via olivoljan på 1990-talet till smörets återkomst – vilket fett som är bäst och nyttigast har det gått starka trender i. Men spelar det egentligen någon roll om man steker i smör eller olivolja?

DN reder ut hur fett fungerar.
Fettet har gjort en märklig resa genom vårt kollektiva kostmedvetande. Från att ha varit alla bantningsråds stora hackkyckling till att uppvärderas som nyckeln till både hälsa och viktnedgång. Dess vara eller inte vara i maten vi äter väcker känslor. Men oavsett om man tillhör de som föredrar en fettsnål eller fettrik diet kan alla vara överens om en sak: fett är livsnödvändigt.

– Fett är en byggsten i alla kroppens 100 000 miljarder celler, förklarar näringsfysiologen Kristina Andersson.

– Ytskiktet runt alla våra celler består av fett, så utan fett kan inte celler byggas. Fett är också byggsten för olika hormonliknande ämnen som reglerar vårt blodtryck, till exempel för våra könshormoner. Fett hjälper också huden att binda d-vitamin. Dessutom fungerar fett som energikälla. Till skillnad från kolhydrater som vi egentligen nästan bara använder som bränsle eller protein som nästan bara är byggnadsmaterial har fettet båda uppgifterna.

Fett är ett jättestort ämne, en mängd olika sorters grupper av molekyler med olika funktioner. Men den vanligaste, som vi har mest av i kroppen och som också finns i flest livsmedel, är triglycerider. Dessa består av tre olika sorters fettsyror, och det är dem som vi, märkligt nog, brukar prata mest om när vi pratar om kost. Du känner säkert igen namnen: mättat fett, enkelomättat och fleromättat. När du snappat upp den här terminologin har du också faktiskt lärt dig ganska avancerad kemi.

– Det är egentligen märkligt att det blivit just detta vi fokuserar så mycket på när det gäller fett i mat, säger Kristina Andersson.

– Att prata om hur en viss fettsyra i en viss molekyl ser ut är på en enorm detaljnivå. De allra flesta av oss har inte kunskapen för att kunna förstå exakt hur komplicerad fettets uppbyggnad och olika funktioner är. Så när jag får frågan ”vilken typ av fett ska man äta?” vill jag alltid backa ett par steg och fokusera mer på helheten. Det viktiga kommer inte vara mättat eller omättat fett, utan hur din kost ser ut sammantaget.

Väldigt förenklat kan man säga att de mättade och omättade fetterna går att känna igen på hur de beter sig vid rumstemperatur. Mättade fetter är hårda, omättade fetter är mjuka. En annan enkel minnesregel är att mättade fetter allra oftast är animaliska, medan de omättade med ett fåtal undantag kommer från växtriket. När vi får i oss dessa olika fettsyror genom vår kost får de också olika egenskaper när kroppen ska använda dem till byggnadsmaterial.

– Tittar man på ytskiktet på våra celler så ser man att vilken typ av fett vi äter återspeglas i vad detta består av, säger Kristina Andersson.

– När vi äter mycket mättat fett består ytskiktet av mer mättat fett, och vice versa. Mycket omättat fett i ytskiktet på cellerna gör att signalerna mellan till exempel cellerna i hjärnan eller ett hormons signal når fram bättre. Det har också visat sig att kroppen inte lagrar fleromättade fettsyror på samma sätt som mättade. Detta har misstolkats som att man inte blir tjock om man håller sig till livsmedel som huvudsakligen innehåller dem. Men det stämmer absolut inte. Går upp i vikt gör man av ett intag av energi som överskrider vad kroppen gör av med. Det är den totala mängden som avgör, inte vilken typ av fettsyra som dominerar i maten man äter.

Fett är omgärdat av många myter av det här slaget. När 1980-talets fitnessvåg drog fram över västvärlden kom det slanka idealet ackompanjerat av nya, fettsnåla produkter. Den allmänna bilden av viktuppgång blev att det var fettet som orsakade den. På svenskens frukostbord ersattes smöret av smörgåsmargarinet Lätt & lagom och så småningom kom också minimjölken, en nästan helt fettfri mjölk marknadsförd med den sportiga modellen Emma Sjöberg i reklamen.

När Sverige sedan vid mitten av 1990-talet blev medlem i EU och i allt högre grad började importera matvaror från andra delar av Europa slog olivoljetrenden till. Plötsligt talade man om medelhavskost som den mest hälsosamma dieten. Den enkelomättade olivoljan framställdes som lösningen på alla fettproblem. Kristina Andersson menar att det ligger en hel del i att olivolja är en bra fettkälla. Men hon vill nyansera bilden av den som ett magiskt hälsoelixir:

– Vi vet att ett kostmönster som innehåller olivolja är associerat med minskad risk för hjärt-kärlsjukdom. Motsvarande så vet vi att ett kostmönster som innehåller hög andel mättade fetter är associerat med en ökad risk. Men det innebär inte att du givet får en hälsosam

kosthållning av att ta en matsked olivolja per dag. Allt handlar om vad du äter i övrigt.

– Får du i dig en balanserad kost med mycket vitaminer, antioxidanter, fullkorn, fibrer och så vidare så gör det ingenting om du brer smör på mackan. Och äter du bara friterad mat så kommer inte den automatiskt bli nyttig för att du dessutom dränker den i olivolja. Detsamma gäller för vilket fett du bör välja att steka i. Om du steker väldigt mycket spelar det ingen roll om du väljer olivolja. Själva stekprocessen i sig är ett problem. Se till att steka så lite som möjligt, så kan du använda det fett du tycker är godast när du väl gör det.

Olivolja innehåller heller inte, som man kanske lätt kan tro, bara enkelomättade fettsyror. Precis som smör är olivoljan en mix av de tre olika syrorna, men har större andel enkelomättade. Smöret, motsatt, har större andel mättade. Dessa har i sin tur haft dåligt rykte länge. Men när LCHF-trenden dök upp för dryga tio år sedan fick även det mättade fettet upprättelse. Plötsligt blev det helt okej att servera biffen med vitlökssmör.

– Fett mättar bättre per kalori än vad kolhydrater gör, så ur den synvinkeln fungerar LCHF för viktnedgång, säger Kristina Andersson. – Med en fettrik kost kommer du att hålla dig mätt längre. Men jag tror att en bidragande orsak till att LCHF blev så populärt var att så många som försökt gå ner i vikt ätit den här fettsnåla kosten som var mode tidigare. Att plötsligt få äta feta livsmedel, som man förbjudit sig själv länge, var förstås helt underbart för många.

Nu går kosttrenderna åt det vegetariska och gröna hållet, säger Kristina Andersson. Det innebär också automatiskt att många börjar röra sig bort från processad mat och mer mot rena råvaror. Diskussionen om vilket fett som egentligen är nyttigast hamnar lite i skuggan i en sådan trend. Från 1980-talets fokus på det fettsnåla, till millennieskiftets proteinvurm via GI- och Atkinsdieterna, till vår tids fettfokus via LCHF. Ett kostmode som har mer av ett helhetsperspektiv bryr sig inte lika mycket om vilka proteinkällor, vilka kolhydrater eller vilka fettsyror som finns på tallriken:

– Vi måste äta på ett varierat sätt, och därför förespråkar jag verkligen att vi flyttar tillbaka fokus mer till råvaran, säger Kristina Andersson. – Om vi tar ett extremexempel: säg att jag inte äter något annat över huvud taget än olivolja. Då får jag i princip bara i mig fett och e-vitamin. Men om jag i stället väljer att få mitt behov av fett tillgodosett genom att äta nötter, så får jag på samma gång, i varje tugga, i mig fett, kolhydrater, protein, antioxidanter, vitaminer, mineraler, fibrer.

Jag brukar ta exemplet med en bil. Om jag bara fokuserar på att ha en jättebra motor men inte har några hjul så kommer den ändå inte att rulla. Det blir lite samma sak när folk stirrar sig blinda på hur mycket och vad man ska äta av ett enda näringsämne. Alla skulle må bra av att backa från den absoluta detaljnivån.

Men om man verkligen vill ha ett svar från näringsfysiologen om vilket fett som är bäst då? Jo, men hon har ett:

– Så som forskningen ser ut nu så är det den kallpressade olivoljan som sticker ut och är ”bäst”. Om jag pratar med någon som undrar om den ska välja smör eller olivolja säger jag alltid olivolja. Men äter du i övrigt en varierad kost med mycket råvaror, fisk, ägg, nötter, frön, så tycker jag inte att du ska bry dig så mycket om vilken sorts fett du till exempel har på mackan. Du får i dig alla de bra sakerna med fettet ändå. Välj det du tycker är godast!

Sara Martinsson
kultur@dn.se "

"Fakta. Om fett
Fett är en viktig energikälla och nödvändigt för kroppen för att vi ska må bra. Men fett innehåller också mer energi än andra näringsämnen. Därför bör inte mer än ungefär en tredjedel av den energi man får i sig under dagen komma från fett. Ett högre fettintag än så ökar risken för övervikt och fetma.

I vår kost finns tre olika sorters fett: mättat, enkelomättat och fleromättat fett. De flesta skulle må bra av att byta ut livsmedel med mycket mättat fett mot andra som innehåller mycket omättat. Ett högt intag av mättade fetter är associerat med ökad risk för hjärtkärlsjukdom, och forskningen visar att motsatt minskar risken med ett högre intag av omättat fett.

Mättat fett finns till stor del i: Smör, grädde, glass och bakverk, choklad, fet mjölk och fil, ost, fett kött och charkprodukter som korv och bacon, kokosfett, palmolja.

Enkelomättat och fleromättat fett finns i stor del i: olivolja och oliver, rapsolja och matfetter gjorda på rapsolja, nötter, frön, avokado, fet fisk, majsolja, solrosolja, sojaolja, sesamfröolja.

Källa: Livsmedelsverket "

" Dags för Sverige att göra upp med myterna om vad en ”lockdown” innebär

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Det börjar bli eftermiddag i pandemin. Samtidigt som vaccinet hägrar väntar nu den kanske största utmaningen. Kommer vi att klara det?

På sistone har en del hemma i Sverige bekymrat sig över hur vi har det borta i vår engelska ”lockdown”. Nog måste det vara tufft att vara inlåst?

I Sverige har ”lockdown” nämligen framställts som ett närmast rättslöst tillstånd, med poliser som patrullerar gatorna medan medborgarna hukar sig i stugorna, ägnar sig åt angiveri och går ner sig i depressioner. Trots att det aldrig handlat om ”att låsa in en befolkning i fyra, fem månader” eller att låta ”polisen springa ut på gatan och slå folk och tvinga in dem”, som Folkhälsomyndighetens generaldirektör Johan Carlson beskrivit det.

Låt mig kontrastera detta mot min engelska vardag. Under den fyra veckors nedstängning som infördes den 6 november står det var och en fritt att lämna sin bostad så länge de inte har symtom. Inte bara för matinköp utan även för all slags motion, nöje och avkoppling utomhus. Dessa får avnjutas ihop med en person från ett annat hushåll åt gången. Till skillnad från i våras håller även skolor och universitet öppet. Men varje skolklass ska utgöra en separat social bubbla, så skolmatsalen och andra utrymmen där klasser beblandas hålls stängda.

Visst är det hårt för de som driver eller arbetar inom teatrar, museer, pubar och andra inomhusverksamheter som hålls stängda i fyra veckor. Men för många av de som kan jobba hemma tycks tillvaron tämligen oförändrad. En del av de jag talade med på nedstängningens första dag utbrast ”Ah, det var i dag, ja!”. Ungefär som om jag påmint om att ställa om klockan till vintertid.

Jag är medveten om att dessa människor är relativt välbeställda och för gamla eller nördiga för att sörja inställda pubrundor. Men de dryga 90 procent i Storbritannien som enligt Yougov stöder nedstängningar, även vårens tuffare sådana, återfinns i alla samhällsskikt och åldrar. Närapå en tredjedel i lågstatusyrken eller arbetslöshet anser att deras liv förbättrades under nedstängningarna. En lika stor andel i vårt grannland Finland uppger samma sak.

Detta handlar inte om masochism utan om gemenskap. Under vårens lockdown gick många britter samman med sina grannar via Whatsapp-grupper och liknande för att hjälpas åt med såväl det praktiska som det mentala. ”We’re all in this together”, står det på en väggmålning i mina kvarter. Det överensstämmer såklart inte helt med verkligheten. Såväl virus som motåtgärder drabbar ju redan utsatta grupper som invandrare värre än andra. Men myter är som bekant mäktiga ting alldeles oavsett sin sanningshalt.

I Sverige, till skillnad från Storbritannien, har mig veterligen inga beteendevetare varit med om att utforma strategin. Kanske är det därför som den nu visar sig vara allt annat än långsiktigt hållbar och flexibel. Gemenskapen äventyras av en dramatiskt ökande folklig misstro. Inte gentemot Folkhälsomyndigheten utan varandra: 44 procent tycker att svenska folket beter sig dåligt i kampen mot viruset (Kantar Sifo 6/11).

Envar som arbetat hemifrån sedan i mars vet också att det inte håller i längden att skjuta upp det man gruvar sig mest för till slutet på dagen.

Vid det laget känner man sig förmodligen redan rätt duktig och förtjänt av en paus. Speciellt om ens omgivning framställer den uppskjutna uppgiften som mer tidsödande, orättvis och mentalt nedbrytande än den är. Just så har Sverige hanterat sina restriktioner, genom att skjuta upp och demonisera alltifrån nedstängningar till munskydd.

Och vad händer när det visar sig att resultaten inte håller måttet? Då skyller man ifrån sig. På regionerna. Eller värre. I ”Sverige möts: direkt” (SVT 12/11) förklarar folkkära forskaren Agnes Wold våra höga dödstal med den stora andelen invandrare. De ska ha varit ute och rest till sina ”släktingar och kompisar som bor i Bryssel och London”. Som om de taxibilar som kör mellan Botkyrka och Arlanda har ”folk från Irak och så vidare” i passagerarsätet på väg ut i världen för en härlig weekendresa. Inte bakom ratten, där de löpt större risk än många andra att bli smittade av hemvändande sportlovsresenärer. Till skillnad från många andra länder släppte vi ju dessa rakt ut i samhället utan karantän (Uppdrag Granskning 11/11).

Det börjar bli eftermiddag i pandemin. Omdömet brister. Vaccinet hägrar. Men innan dess har vi antagligen den allra tuffaste utmaningen kvar. Kommer vi att klara den?

Jag vill tro att även vi har det i oss. Vi är inte så annorlunda från våra finska grannar ändå, eller resten av världen. Vi kan också stänga ned restauranger och butiker i en månad. Jurister jag talar med intygar att det inte finns något formellt problem för riksdagen i att snabbt godkänna ett sådant beslut.

Men då måste vi göra upp med den uppgivenhet som Folkhälsomyndigheten upphöjt till dygd. Vi måste säga ifrån, som britterna gjorde i våras, när det visar sig att vi ovetandes deltagit i en flockimmunitetsstrategi. Den strategi som Anders Tegnell envetet förnekat i offentligheten, men som han i sin egen e-post ändå angett att man ”landat i” (SvD 5/11).

Kostnaderna för alternativet är svindlande. På kort sikt i förspillda människoliv och utmattad vårdpersonal. Och på längre sikt i ökande främlingsfientlighet och ett nersolkat internationellt rykte som kanske aldrig återhämtar sig.

Gina Gustavsson "

" Svensk handel efterlyser ekonomiskt stöd

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Butiker, gym och köpcenter innefattas inte av regeringens nya maxtak för allmänna sammankomster. Men de nya restriktionerna kan slå hårt mot handelsföretagen ändå, tror Hans Tjernström Carraro, presschef på Svensk handel.

Ju striktare restriktioner, desto mer förändras människors mönster, enligt Hans Tjernström Carrano.

– Trots att det här inte var riktat mot handeln så uppmanas vi alla att hålla hos hemma mer. Det är klart att handeln trivs i ett öppet samhälle där människor rör sig mycket, och dessa rekommendationer går på tvärs mot det, säger han.

– Vi vill samtidigt vara tydliga med att vi har stor respekt för att myndigheterna gör vad de anser behövs för att komma till bukt med smittspridningen, säger han.

Men det behövs också mer ekonomiskt stöd från regeringen, om butikerna ska kunna klara sig, menar Hans Tjernström Carraro:
– Om man anser att dessa omfattande restriktioner behövs för att stoppa smittspridningen, så menar vi att det finns ett alarmerande behov av att ge företag stödåtgärder, det är helt avgörande för att företaget ska ha en chans att överleva.

Enligt Mattias Hennius, pressansvarig på Ikea Sverige, kommer de nya restriktionerna inte påverkar företagets verksamhet nämnvärt:

– Vi jobbar redan efter rekommendationerna och har genomfört en rad åtgärder. Vi uppmanar redan våra kunder att handla online om det går. Vill man besöka våra varuhus så säger vi att det är bäst att besöka varuhusen på vardagar före klockan 17.00, säger han.

Gymkedjan Friskis och Svettis vill inte kommentera de nya restriktionerna, men enligt företagets pr-ansvarige Josefin Engfelt kan det eventuellt bli aktuellt att vidta ytterligare åtgärder. Kedjan Sats vill inte kommentera eventuella åtgärder.

Maja Andersson
maja.andersson@dn.se
Lovisa Ternby
lovisa.ternby@dn.se "

”En åtgärd som saknar motstycke i modern tid”

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Regeringen skärper nu restriktionerna ytterligare för att dämpa smittspridningen. Från och med nästa vecka förbjuds allmänna sammankomster med mer än åtta personer. – Det här är en mycket ingripande åtgärd, den saknar motstycke i modern tid. Men den är helt nödvändig, säger statsminister Stefan Löfven.

Regeringen snabbehandlar nu ett förslag som innebär att allmänna sammankomster från och med den 24 november begränsas till max åtta personer. Förbudet ska i första hand gälla i fyra veckor men regeringen utesluter inte att det kan bli en förlängning. Avgörande blir hur lyhörd befolkningen är för de nya reglerna.

– Vi lever i en prövningens tid. Det kommer att bli värre. Gör din plikt och ta ditt ansvar för att stoppa smittspridningen, säger statsminister Stefan Löfven.

Utgångspunkten för förbudet är att medborgarna inte följer de råd och rekommendationer som finns i samma utsträckning som skedde under våren. I kombination med att smittspridningen ökar kraftigt i hela landet tar regeringen därför i med hårdhandskarna för att förmå fler att lyda råden.

Förbudet gäller allmänna sammankomster som omfattas av ordningslagen, till exempel demonstrationer eller publikevenemang.

Däremot omfattas inte besök på till exempel köpcentrum eller gym som styrs av andra regler. Statsministern betonar dock att begränsningen på åtta personer ska vara vägledande för alla verksamheter.

– Det här är den nya normen för hela samhället och för hela Sverige. Gå inte på gym, gå inte på bibliotek, ha inte middag eller fester. Hitta inte på undanflykter som skulle göra just din aktivitet okej, säger Stefan Löfven.

– Vi kan inte reglera varje socialt sammanhang eller varje social sammankomst med hjälp av lagen. Beslutet att begränsa sammankomster till åtta personer är en mycket tydlig och skarp signal till varje enskild människa i vårt land och till hela det svenska samhället om vad som gäller framöver, fortsätter han.

Initiativet till de nya hårdare restriktionerna kommer från regeringen.
– Det har skett i dialog med Folkhälsomyndigheten men det här är en lagstiftning som regeringen förfogar över, säger socialminister Lena Hallengren (S).

Hon framhåller att regeringen nu kommer att följa utvecklingen och återkomma om förbudet behöver förlängas över jul- och nyårshelgerna. Folkhälsomyndigheten ska också komma med rekommendationer om resande och umgänge under helgerna.

– Vi ska komma med besked före jul, säger Lena Hallengren.

Inrikesminister Mikael Damberg (S) understryker att målet med förbudet är att ändra människors beteende.

– Vi märker att människor är trötta på pandemin och inte tar riskbedömningarna på allvar. Det här är en mycket tydlig signal om att nu måste vi ställa om och ställa in väldigt mycket verksamhet i Sverige för att smittspridningen inte ska dra iväg, säger Mikael Damberg.

Han betonar att det finns ytterligare möjligheter för regeringen att gå in med åtgärder för att dämpa smittspridningen. I våras stängde till exempel gymnasier och universitet ner den fysiska undervisningen.
– Men vi vill så långt som möjligt värna skolundervisning för barnen. Vi bedömer att det är viktigt inte minst för de barn som har störst problem, säger Mikael Damberg.

Moderatledaren Ulf Kristersson välkomnar regeringens beslut.
– Det är bra att regeringen nu tar smittspridningen på allvar.

Moderaterna står bakom dagens beslut. Detta understryker också vikten av kraftfullt ekonomiskt stöd till dem som nu än en gång drabbas hårt av restriktionerna. Dessutom krävs större laboratorieresurser för ännu fler tester och en tydligare nationell smittspårning, kommenterar han.

Hans Olsson
hans.olsson@dn.se "

" Gränsen sänks till 8 personer – detta gäller

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Publiktaket stramas åt rejält – allmänna sammankomster med fler än åtta deltagare förbjuds. Men vad räknas egentligen som en allmän sammankomst – och hur blir det i jul? Här reds begreppen ut.

1. Vad innebär en allmän sammankomst?
Förbudet gäller formellt för de tillställningar som man behöver söka tillstånd för hos polisen – allmänna sammankomster och offentliga tillställningar som riktar sig till allmänheten.

Teaterföreställningar, demonstrationer, föreläsningar och konserter räknas till exempel som allmänna sammankomster. Idrottsevenemang räknas i sin tur som en offentlig tillställning.

2. Vilka omfattas inte?
Privata tillställningar som till exempel fester och företagsevenemang som inte riktas till allmänheten omfattas inte av förordningen formellt. Till den här kategorin hör till exempel gym, simhallar, bibliotek, restauranger, skolor, allmänna färdmedel, torg, köpcenter och liknande.

Regeringen och Folkhälsomyndigheten har däremot gått ut med råd och riktlinjer om att människor bör avstå från att exempelvis röra sig i butiker, gå på gym och träffa andra än de personer man bor med. Regionerna kan här ha lite olika lokala råd beroende på hur smittspridningen ser ut just där.

3. Om man bryter mot gränsen för allmänna sammankomster, vad händer då?
Polisen har möjlighet att ställa in eller upplösa sammankomster som strider mot förbudet, så länge det är en offentlig tillställning eller allmän sammankomst.

Anordnare kan dömas till böter eller till fängelse i högst sex månader.

4. Vad var det för gräns på 300 deltagare som man beslutade om i oktober?
Den 22 oktober meddelade regeringen att man beslutat om ett undantag i förbudet för allmänna sammankomster och offentliga tillställningar på fler än 50 personer.

För teater, konserter, biografer och sportevenemang med sittplatser satte man gränsen till 300 personer, med visst avstånd mellan dem. De lättnaderna trädde i kraft den 1 november. Men i praktiken har det ingen betydelse då alla regioner i landet har hållit fast vid det lägre taket på 50 personer. Det taket sänks nu från 50 till åtta personer.

5. Varför just åtta?
Enligt statsminister Stefan Löfven (S) är valet av åtta som tak på antalet deltagare vid offentliga sammankomster en effekt av den lagstiftning som används.

Han hänvisar till Justitieombudsmannen som säger att gränsen för en offentlig sammankomst är mellan 5 och 10 personer.

– Så vi har lagt oss i mitten av det spannet så att säga. Sen är det också synkroniserat med det vi har på restauranger, så vi tänkte att det är bra om man har samma siffra, säger Stefan Löven.

6. Vad gäller på restauranger och barer?
I början av november infördes skärpta regler för sällskap på restaurang. Fler än åtta personer får inte sitta vid samma bord på en restaurang.

Regeringen har även föreslagit ett stopp för alkoholservering på krogen efter klockan 22. Stoppet är tänkt att träda i kraft den 20 november och gälla till den sista februari.

7. Hur blir det på arbetsplatser?
Rekommendationen från Folkhälsomyndigheten är att alla som kan ska arbeta hemifrån så mycket som möjligt, åtminstone till årets slut. Den rekommendationen gäller fortfarande.

Regeringen vill också att alla ser till att undvika möten och samlingar med mer än åtta personer.

8. Vad innebär de nya restriktionerna för julfirandet?
Det är inte klart än. Folkhälsomyndighetens generaldirektör Johan Carlson uppger att myndigheten tittar på de frågorna just nu. Ett svar kommer att komma ”i god tid innan jul”, lyder det.

9. Är det besöksförbud på äldreboenden i hela landet?
Nej. Det nationella förbudet upphävdes tidigare i höstas, men kan införas igen om det bedöms vara nödvändigt, uppger regeringen. Däremot har besöksförbud införts på vissa äldreboenden, exempelvis i Stockholm, med stöd i socialtjänstlagen**.TT** "

" Ewa Stenberg: Ett försök att skaka om medborgarna

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Det nya coronaviruset har återigen börjat spridas okontrollerat och regeringen har tappat greppet över situationen. Nu försöker statsministern skaka om medborgarna med tuffa besked och ett än tuffare förslag – att högst åtta personer ska få träffas.

Regeringen backade med rumpan före in i den andra sjukdomsvågen med covid-19. För en månad sedan hade smittan redan börjat öka, men då var regeringen pressad av kultur- och idrottsbranschen och valde trots den negativa trenden att höja gränsen för allmänna

sammankomster. Man såg inte den dramatiska utvecklingen komma och höjde gränsen för hur många som får samlas på olika allmänna sammankomster från 50 till 300 personer, och sände därigenom en signal om lättnader. Det ångrar man nog i dag. Nu ökar smittan snabbt och okontrollerat. Trots att testningen slagit i taket i flera regioner fortsätter statistiken att visa en dramatisk ökning av konstaterat smittade.

Regeringen, Folkhälsomyndigheten och olika regioner har försökt uppmana människor att sluta umgås med personer som inte ingår i hushållet. Men det har inte haft så stor effekt som man hoppats. Nu försöker regeringen koppla ett grepp för att bromsa smittspridningen. Den aviserar ett förbud mot allmänna sammankomster på fler än åtta personer. Det är tänkt att inte bara hindra människor från att gå på föredrag, teater och gudstjänster, utan också att sända ett dramatiskt

budskap. ”Det kommer att bli värre”, sade statsminister Stefan Löfven och påpekade att åtgärden att förbjuda folksamlingar saknar motstycke i modern tid. Genom att skaka om människor ska medborgarna förstå att det är allvar och låta bli att ordna hemmafester, gå bort på middag eller besöka gym.

Det kan låta som en byråkratisk förordningsändring att justera gränsen för allmänna sammankomster. Men historiskt sett är det mycket anmärkningsvärt. Nu kan polis sättas in mot till exempel politiska möten och gudstjänster. Det begränsar demokratin när människor inte får demonstrera och hålla politiska möten och det begränsar religionsfriheten när människor inte får samlas och be. Det är ett allvarligt ingrepp i den individuella friheten att inte få utöva kultur och idrott.

Ändå finns det inget riksdagsparti som hittills kritiserat regeringens förslag om att sänka gränsen för sammankomster, som skickas ut på en snabbremiss till på torsdag. Oppositionen har kritiserat tempot, kommunikationen och att testningen och smittspårningen inte fungerar fullt ut, men partierna föreslår inga alternativa åtgärder.

Alla partier ser att utvecklingen i Sverige åter är på väg åt fel håll, i riktning mot överfulla sjukhus och många nya dödsfall. Men oppositionen vill inte ta strid om själva krishanteringen genom att kräva friheten åter alternativt hårdare regler.

Däremot väntar politisk debatt om de som drabbas när regeringen sätter sin plan i verket. Statsministern uppmanar människor att inte gå på gym, men samtidigt får motionshallarna vara öppna. Detsamma gäller till exempel restauranger och affärer som inte säljer mat och mediciner. Varifrån ska dessa företag få sina intäkter, om alla konsumenter lyssnar på regeringens uppmaningar?

Regeringen har de senaste veckorna fått erfara att människor inte varit lika lyhörda för uppmaningar som i våras. Om inte dagens dramatiska besked ändrar beteendet kan vi räkna med nya genomgripande förslag. Regeringen har den senaste veckan blivit mer offensiv och lämnar inte längre initiativet till Folkhälsomyndigheten som i våras.

Socialminister Lena Hallengren (S) försöker nu se till att testning och smittspårning börjar fungera fullt ut. Regeringen överväger också att införa ett nationellt besöksförbud på äldreboenden. Det kan bli diskussion om att återinföra distansundervisning på gymnasieskolor och universitet. Lena Hallengren kan också hasta fram en ny pandemilag som gör det möjligt att stänga köpcentrum, restauranger, gym och dylikt. Möjligen kan också rekommendationer om munskydd, snabbtester och smittspårningsappar bli aktuella.

I vissa andra länder, senast i Österrike, har det införts utegångsförbud. Så hård kommer regeringen Löfven aldrig att bli. Det är inte ens möjligt enligt svensk lag.

Ewa Stenberg
ewa.stenberg@dn.se "

" Så hanterar Europas länder den ökade smittspridningen

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

”Träffa ingen”, lyder rådet från Österrikes förbundskansler. I Frankrike straffas den som lämnar bostaden utan ett giltigt skäl med dryga böter. Restriktionerna skärps på nytt i flera europeiska länder när antalet fall av covid-19 ökar.

Över 325000 personer har dött i covid-19 i Europa och myndigheter fruktar att antalet smittade och döda kommer att fortsätta öka under vintern.

Utvecklingen har satt hård press på sjukvården i flera länder. Frankrike, ett av de värst drabbade länderna i EU, registrerade uppemot 50 000 smittade per dag i början av november. I Paris används över 90 procent av intensivvårdsplatserna. Även i Belgien och Nederländerna är läget pressat och där har sjukhus tvingats skicka patienter som behöver intensivvård till sjukhus i Tyskland, rapporterar nyhetsbyrån Reuters.

Österrikes förbundskansler Sebastian Kurz talade klarspråk vid presskonferensen i slutet av förra veckan.

– Träffa ingen! Varje social kontakt är en för mycket, sa han, och meddelade att landet går in i en andra lockdown.

Från och med i dag, tisdag, stängs skolor och affärer i Österrike. Undantag gäller för matbutiker och apotek. Utegångsförbud råder, vilket innebär att det endast är tillåtet att lämna bostaden för att köpa mat, läkemedel och för att motionera. Personer som bor ensamma får välja ut en person att träffa.

Österrike hör till de land i Europa som under de senaste två veckorna haft flest antal bekräftade fall av covid-19 per 100000 invånare. Enligt siffror från Europeiska smittskyddsmyndigheten, ECDC, ligger även Schweiz och Tjeckien högt upp på listan, samt små länder som Andorra och Luxemburg. Flera länder, däribland Spanien, har under november registrerat de högsta dödstalen per dag sedan i våras.

I början av november gick Världshälsoorganisationen WHO ut med en varning för en kraftig ökning av smittspridningen i Europa. WHO:s Europachef Hans Kluge beskrev ett explosionsartat förlopp, där dödligheten stiger ”undan för undan”.

Flera länder har valt att skärpa sina åtgärder för att dämpa ökningen av smittspridningen. I Tyskland råder sedan början av november vad tyska medier kallar en ”halv-lockdown”. Pandemins andra våg har slagit hårt mot landet, som under två veckor sett antalet bekräftade fall av covid-19 stiga med en kvarts miljon.

Förbundskansler Angela Merkel vill se krav på munskydd i landets skolor, karantän i minst fem dagar för personer med förkylningssymtom och att skolbarn enbart ska få träffa en kompis på fritiden. Förslagen diskuterades under måndagseftermiddagen med företrädare för Tysklands förbundsländer.

Siffror från Europeiska smittskyddsmyndigheten visar att Storbritannien, Italien, Frankrike, Spanien och Ryssland är det länder i Europa som rapporterat flest dödsfall. Storbritannien har hittills haft

högst antal dödsfall – 52000. Experter varnar, enligt nyhetsbyrån Reuters, för att dödstalen i landet kan komma att stiga till över 80000. Nyligen kom beskedet att läkemedelsproducenterna Pfizer och Biontech utvecklat ett vaccin som i studier visat sig ha stark skyddseffekt mot covid-19. EU har tecknat ett avtal med bolagen om att få köpa 200 miljoner doser.

Brittiska The Guardian rapporterade i förra veckan att den biträdande chefsläkaren Jonathan Van-Tam tror att viss vaccination kan påbörjas före jul. Även i Tyskland vill förbundskansler Angela Merkel att förbundsländerna ska ha en vaccinationsstrategi redo inom fyra veckor.

I Sverige kan den första leveransen av coronavaccin komma i januari, sa vaccinsamordnaren Richard Bergström nyligen till DN. Tre miljoner svenskar – äldre, personer i riskgrupp och vårdpersonal – beräknas vara prioriterade. Förhoppningen är att dessa ska kunna vaccineras under det första halvåret.

Hur länge en person som vaccineras är immun är dock i nuläget oklart. – Det vet vi inte än, man får göra försöken stegvis, säger Richard Bergström till DN.

Lovisa Herold
lovisa.herold@dn.se "

"Norrtälje går mot strömmen – håller viruset i schack

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Norrtälje kommun har klarat covid-19 bättre än de flesta kommuner i Stockholms län. Norrtäljemodellen med tätt samarbete mellan sjukvård och omsorg lyfts fram som en framgångsfaktor för att hålla smittan i schack. Samtidigt har kultur- och fritidsverksamheten stängt ner. – Nu håller vi andan, men med vårt sätt att jobba kan vi agera snabbt, säger Jan Bergman, överläkare på Norrtälje sjukhus.

Claes-Erik Ohlsson reser sig mödosamt ur fåtöljen och flyttar sig med hjälp av rollatorn. Vårdpersonalen kilar in vågen framför fötterna och står skyddande runt för att klara av proceduren. Han har gått ner lite i vikt, och dosen av vätskedrivande kan minskas.

När läkarna Gabriel Ekman, Katarina Schüttler och sjuksköterskan Susanne Enström kliver in genom dörren hemma hos Claes-Erik och hans sambo Grethel Hjuberger har de redan koll på vitalparametrarna: puls, blodtryck och syremättnaden. Kroppstemperaturen mäter sambon dagligen och värdena blir synliga på skärmen inne på teamets lilla expedition på Norrtälje sjukhus.

– Det här känns säkrare än att vara på lasarettet. Och mycket bättre. På sjukhuset så kommer ronden och vips så är den borta, säger Claes-Erik Ohlsson, efter ett ingående samtal om medicinering och dagsform. Gabriel Ekman lyssnar även på hjärtat och känner på magen.

Claes-Erik Ohlsson är 73 år och har tidigare kört buss åt Busslink i Vallentuna, Täby och Norrtälje men också inne i stan.

– Det är ett stressigt yrke, här ute är man glad om det kommer en buss, i stan får man alltid höra ”du är tre minuter sen”. Och ja, det är väl därför jag har åkt på det här, säger han, och syftar på hjärtinfarkten som drabbade honom 2010, som sedan följdes av flera stroker.

Claes-Erik sitter framför tv:n i vardagsrummet iförd munskydd. Att han skulle smittas av coronaviruset vore en katastrof, och genom det mobila teamet från sjukhuset slipper han i alla fall flera av turerna dit.

Jan Bergman, överläkare på medicin- och geriatrikkliniken på Norrtälje sjukhus, berättar att kliniken identifierat en liten grupp äldre patienter, ofta med flera kroniska sjukdomar, som gör återkommande besök på akutmottagningen, och blir inlagda utan att det löser problemen långsiktigt. Med Norrtälje sjukhus och vårdbolatet Tiohundras mobila sjukvårdsteam är syftet att undvika inläggningar och, genom uppkoppling i hemmet, kunna följa patienternas värden och tillstånd och göra en långsiktig plan. Teamet hade lagom kommit i gång i januari, då coronavågen rullade in.

– Och det var ju tur! För den här gruppen ska helst inte vara på sjukhus – det är farligt för dem, säger Jan Bergman när vi träffas på Norrtälje sjukhus.

I den lilla tegelfärgade äldre sjukhusbyggnaden – med ”Lasarett” inpräglat över dörren och vars historia sträcker sig tillbaka till 1800-talet – är det gott om patienter.

Och i den grå och moderna byggnaden, där vårdavdelningarna ligger, är det åter ett ökat tryck.

– Vi har haft överbeläggningar på sjukhuset under hela hösten. Det är många 90-åringar, som klarade sig i våras, men som till slut behövt sin uppskjutna vård, säger Peter Graf, vd för vårdbolaget Tiohundra.

Norrtälje med sina 63 000 invånare och en relativt sett äldre befolkning – var fjärde invånare är över 65 år – klarade vårens mest intensiva fas med covid-19 bra i jämförelse med länet i stort. Fram till och med 9 november hade 35 personer avlidit med konstaterad covid-19, varav 14 på äldreboenden i kommunen och sex med hemtjänst.

Vid coronapandemins början i mars blev det en chock, beskriver Peter Graf, då smittan letade sig in på ett av kommunens äldreboenden. Men det inarbetade och integrerade sättet att samarbeta mellan sjukvården, primärvården och äldreomsorgen i Norrtäljemodellen underlättade för att lösa de praktiska problemen, anser både han och företrädare för kommunen.

– Det saknades skyddsutrustning, och jag blev uppringd en lördag i mars. Sedan åkte medarbetare till sjukhuset och hämtade utrustning till ett äldreboende – genom samarbetet vi har så hjälps vi åt, säger Peter Graf.

Sjukhusets geriatriker bemannar en jourlinje för kommunens särskilda boenden och ryckte ut för att utbilda personal i äldreomsorgen i basala hygienrutiner.

– Läkarföretag i andra delar av länet meddelade att de jobbade nästan bara med telefonronder. Men det var ont om vårdplatser, och vi bestämde att vi måste finnas på äldreboenden, och vara där mer. Inte minst för att sköterskorna skulle känna vårt stöd, säger Katrin Rimsby, överläkare i geriatrik.

På de särskilda boendena fanns inte de medicinska förutsättningarna, men syrgas kunde snabbt föras över från sjukhuset till äldreboenden, säger Jan Bergman.

– Vi ordnade med koncentratorer som vi skickade till äldreboenden. Det är snabba beslutsvägar när vi jobbar över gränserna.

Besöksförbud på äldreboenden in-fördes i Norrtälje redan 12 mars, tre veckor innan beslutet fattades av regeringen. På samma sätt reagerade kommunen snabbt när Länsstyrelsen i början av november beslutade om hårdare restriktioner och avrådde starkt från besök på äldreboenden.

Maria Johansson, tillförordnad förbundsdirektör på Kommunalförbundet sjukvård och omsorg i Norrtälje, KSON, säger att smittspridningen i äldreomsorgen är ”ytterst begränsad” och beskriver hur kommunalförbundet tidigt samordnade inköp och lager av skyddsutrustning mellan omsorgen och sjukvården, vilket hjälpt till att hålla smittan nere i äldreomsorgen.

– Norrtäljemodellen är unik för Sverige, och samverkan mellan region och kommun har verkligen visat sin styrka under pandemin, säger hon. I Regionens budget för nästa år som ska klubbas i veckan föreslås effektiviseringar av Norrtäljemodellen, bland annat genom att beställningarna av vård centraliseras och görs från Stockholm.

– Jag anser att vi effektiviserar hela tiden. Vi har en nollbudget nästa år, vilket betyder två procents effektivisering. Mer ser jag inte att vi kan effektivisera under en pandemi, säger Peter Graf.

De skärpta restriktionerna i Norrtälje påverkar också kultur- och fritidsverksamhet, som efter höstlovet stängt ner.

Men kring det stängda stadsbiblioteket i centrum är det trots allt full ruljans. Utanför biblioteket står en äldre kvinna och knappar på sin mobiltelefon. Efter en liten stund öppnas dörren, och kvinnan tar emot en bok.

– Jag tycker inte att det här är hela världen, för jag är rädd för ”bacillerna”, säger Ami Kilmark.

Hon är en av många låntagare som använder sig av bibliotekets ”take-away”-service, som startade i våras. Proceduren upprepas när strömmen av låntagare dyker upp för att på en avtalad tid hämta böcker som reserverats hemifrån.

Att tidningsrummet och lokalerna successivt gjorts otillgängliga för allmänheten har inte minskat utlåningen, enligt bibliotekarien Anna Mätlik.

– Vi är tre som jobbar, hämtar och ställer upp böcker precis som vanligt. Vi åker även hem till folk.

I andra fritidsverksamheter har personalen delvis fått andra arbetsuppgifter. Genom staden rör sig nu kommunens ”trängselvärdar”, som annars arbetar i badhuset, i gula västar som en påminnelse om covid-krisen, och uppmanar att hålla avstånd.

I Norrtälje centrum är det en eftermiddag i mitten av november svårt att hitta trängsel ens vid busstationen.

Projektledaren Therese Bäckström berättar att trängselvärdarna infördes under sommaren, då Roslagskommunen flerfaldigar sin befolkning.

– Jag har själv vandrat runt och vet att det är en påminnelse. Och är det inte trångt – då har det ju haft effekt!

Anna Gustafsson
anna.gustafsson@dn.se "

"Fakta. Covid-19 i Norrtälje
Befolkning: 63 000.
Avlidna (till och med den 9 november): 35, varav 14 i särskilt boende, 6 med hemtjänst

I Region Stockholm: 2 456 stycken
Sjukdomsfall vecka 45: 118 stycken
Sjukdomsfall vecka 45 per 10 000 invånare: 19 stycken (327 i Region Stockholm)

Totalt sjukdomsfall per 10 000 invånare: 112 stycken
Totalt antal sjukdomsfall: 702 stycken

Källa: Socialstyrelsen, Folkhälsomyndigheten

Fakta. Norrtäljemodellen
Sjukvård, primärvård och omsorg bedrivs i Norrtälje integrerat mellan kommunen och Region Stockholm genom ett kommunalförbund, Kommunalförbundet sjukvård och omsorg i Norrtälje, som äger vårdbolaget Tiohundra som driver Norrtälje sjukhus.

Centralt för Norrtäljemodellen är att ta bort gränsdragningar som inte behövs mellan offentligt och privat och mellan kommun och landsting. Modellen har funnits sedan 2006. Källa: Tiohundra

Fakta. Budgeten för 2021
Den 18–19 november beslutar Regionfullmäktige om budgeten för 2021. Då föreslås besparingar bland annat genom att administration och beställningar av sjukvård och omsorg i Norrtälje centraliseras och görs från hälso- och sjukvårdsförvaltningen i Stockholm. Källa: SLL "

”Lagbrott när regionerna låter privatpatienter gå före”

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

"DN. DEBATT 201117
Hundratusentals svenskar med privat sjukvårdsförsäkring går före kön. Det är ett lagbrott. Men de som begår brottet är inte de privata vårdgivarna, utan regionerna som tecknar avtal i vetskap om att vården inte bedrivs på lika villkor. Regeringens utredare måste nu se till att stoppa detta, skriver John Lapidus, Enna Gerin och Daniel Suhonen.

Hälso- och sjukvårdslagen stadgar att vård ska ges ”på lika villkor för hela befolkningen” och att ”den som har det största behovet av hälso- och sjukvård ska ges företräde till vården”. Men hundratals vårdgivare, i alla landsändar, på alla vårdnivåer, tar emot olika patientgrupper på olika villkor. 680 000 personer med privat sjukvårdsförsäkring går före alla andra medborgare till dessa kliniker.

Problemet är att denna privata vårdverksamhet innebär ett lagbrott. Syftet med en privat sjukvårdsförsäkring är att få förtur och vårdgivarna skriver på sina hemsidor att vård ges på olika villkor för olika patientgrupper. Så uppmanar det privata och vinstdrivande Capio Lundby sjukhus (numera sålt till franska Ramsay som kontrolleras av australiska Ramsay) sina försäkringskunder att kontakta sitt försäkringsbolag för att få förtur till vården. Så skriver det privata och icke-vinstdrivande Ersta sjukhus att ”försäkringspatienter har en egen handläggare som hjälper din vårdsamordnare och dig rätt till snabb vård”.

Det vilar ett tungt ansvar på regeringens utredare Karin Lewin som fått i uppgift att föreslå författningsförslag som ”säkerställer att patienter med privata sjukvårdsförsäkringar inte får snabbare tillgång till vård eller bättre vård i den offentligt finansierade hälso- och sjukvården framför patienter utan sådana försäkringar”.

Lewin kommer att bli hårt uppvaktad av den privata välfärdsindustrin och dess kamporganisationer för fortsatt privatisering av svensk välfärd. Försäkringsbolagen har branschorganisationen Svensk försäkring till sitt förfogande, en organisation som i åratal har spridit myter om privata sjukvårdsförsäkringar (bland annat att försäkringstagare inte alls går före andra patienter trots att det är själva syftet med försäkringen). De privata vårdgivarna är i sin tur organiserade i en kedja bestående av Vårdföretagarna, Almega och Svenskt näringsliv, tre organisationer som alla bejakar den ojämlika sjukvårdsutvecklingen.

Några liknande kamporganisationer finns inte för den offentliga och gemensamma vården. Det leder till en odemokratisk obalans där privata särintressen får oproportionerligt stort inflytande över dessa statliga utredningar via diverse utfrågningar och remissvar, något som vi hoppas att Lewin ska kunna värja sig för.

I vår rapport ”Privata sjukvårdsförsäkringar bryter mot lagen”, som presenteras i dag, som Lewin bör läsa, analyseras alla delar av brottet mot hälso- och sjukvårdslagen: Hur och var det begås, vem som begår det, vilka som är medbrottslingar, vilka konsekvenserna blir samt hur det ska beivras.

Brottet äger rum på de hundratals kliniker som blandar olika patientgrupper i en enda röra. Men de som begår brottet är inte de

privata vårdgivarna, utan alla regioner – samtliga 21 – som tecknar avtal med privata vårdgivare i full vetskap om att vården inte bedrivs på lika villkor.

För att beivra brottet krävs en stopplag som förhindrar regionerna att sluta avtal med privata vårdgivare som samarbetar med försäkringsbolagen. En sådan stopplag infördes av den social-demokratiska regeringen 2006, men lagen var så full av kryphål och undantag att den inte hade någon större verkan.

Lewin bör studera 2006 års stopplag (den revs upp av den borgerliga regeringen 2007) och täppa till alla kryphål och undantag som präglade densamma. Det gäller bland annat de obefintliga sanktionsmöjligheterna och den begränsade räckvidden, där hela primärvården och även vissa sjukhus var undantagna från lagen.

En annan sak Lewin bör studera är den statliga sponsringen av privata sjukvårdsförsäkringar via skatteavdrag. I juli 2018 kom en lag om förmånsbeskattning, något som föga oväntat fick den privata välfärdsindustrin att gå i taket. Tillsammans med Skandia gjorde Svensk försäkring en skrivelse till Skatteverket, som genast omprövade sitt ursprungliga ställningstagande. Nu skulle endast 60 procent av försäkringen beskattas, och vips hade alltså Svensk försäkring lyckats förhandla bort nästan halva lagstiftningen.

Dessa båda åtgärder – förmånsbeskattning och stopplag – kommer emellertid att vara tillfälliga och ständigt omtvistade så länge det finns privata försäkringsbolag och privata vårdgivare som verkar inom det svenska sjukvårdssystemet.

För att permanent komma till rätta med brottet mot hälso- och sjukvårdslagen krävs därför ett förbud mot vinstdrivande aktörer i sjukvården. Det är vinstdrivande aktörer som har möjliggjort framväxten av försäkringsindustrin inom svensk sjukvård. Det var privatiseringen av driften, med början på tidigt 1990-tal, som skapade förutsättningar för ökad privatisering av finansieringen via privata sjukvårdsförsäkringar.

Försäkringsbolagen är beroende av privata vårdgivare som, i huvudsak, är offentligt finansierade. Utan sin offentliga finansiering skulle de privata vårdgivarna inte klara sig. Och utan dessa privata – men offentligt finansierade – utförare i massomfattning, på alla vårdnivåer och i alla landsändar, hade försäkringsbolagen inte haft någonstans att skicka sina 680 000 kunder.

För att efterleva utredningens direktiv måste Lewin resa frågan om vinster i välfärden eller, närmare bestämt, vinster i sjukvården. I grunden är det vinstdriften i sjukvården som möjliggör det brott som Lewin ska beivra.

Brottet mot hälso- och sjukvårdslagen möjliggörs även av den parallella infrastruktur som byggts upp bestående av sådant som vårdsamordnare, skadereglerare, bokningssystem (Boka Doktorn) och expertgrupper av medicinska professorer som strider för vårdgivarnas respektive försäkringsbolagens räkning.

En annan förutsättning är att allt fler aktörer dras in i systemet. Vissa mer och andra mindre medvetna om hur detta parallella system undergräver vårt gemensamma sjukvårdssystem. Här återfinns de 680 000 försäkringstagarna och alla arbetsgivare genom vilka 70 procent av alla försäkringar tecknas.

Men här återfinns i allt större utsträckning även fackförbund. LO är emot den här utvecklingen, men tjänstemannafacken Saco och TCO låter allt fler av sina medlemsförbund erbjuda privata sjukvårds-försäkringar åt sina medlemmar. För TCO är detta en känslig fråga. Gång på gång har man undvikit att svara på frågor om hur man ställer sig till att medlemsförbunden skriver avtal med försäkringsbolagen.

TCO:s tystnad är anmärkningsvärd. I USA lyssnade facken till försäkringsbolagens locktoner, och i dag är det många amerikanska fack som aktivt motarbetar vård på lika villkor. På samma sätt riskerar TCO:s agerande att låsa fast de svenska facken vid en ojämlik sjukvårdsmodell.

Den snabba framväxten av privata sjukvårdsförsäkringar förändrar gradvis vårt sätt att se på sjukvård, från en mänsklig rättighet på lika villkor för alla medborgare till en vara som vilken som helst i en marknadsekonomi. Den snabba framväxten av sjukvårdsförsäkringar raserar den svenska, gemensamma sjukvårdsmodellen, för med ett parallellt system har vi ingen gemensam sjukvård längre.

Det är dags för de partier som tror på den gemensamma sjukvårdsmodellen att ta politisk strid för dess framtid. Brottet mot hälso- och sjukvårdslagen måste stoppas om vi vill ha en jämlik sjukvård på lika villkor i vårt land. Vi hoppas att Karin Lewins utredning blir vändpunkten som på allvar sätter stopp för utvecklingen där principen om vård efter plånbok alltmer kommit att ersätta den svenska principen om vård efter behov.

John Lapidus, rapportförfattare och forskare i ekonomisk historia
Enna Gerin, utredare och biträdande chef på det fackliga idéinstitutet Katalys

Daniel Suhonen, chef på det fackliga idéinstitutet Katalys "

Utbildning och forskning hanteras av utbildningsdepartementet och kulturdepartementet. Med kulturella verksamheter och idrott.

Ministrar:

Utbildningsminister Anna Ekström
utbildningsdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Minister för högre utbildning och forskning Matilda Ernkrans
utbildningsdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Kultur- och demokratiminister samt minister med ansvar föridrottsfrågorna Amanda Lind
kulturdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

" Ledare: Låt public service ha kvar sitt breda uppdrag

DN LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Det har länge funnits stort riksdagsstöd bakom idén att public service ska ha ett brett utbud. Men på senare tid har det börjat mullra på högerkanten.

Kanske var det första tecknet när Moderaternas tyngsta distrikt, - Stockholms län, förra våren röstade igenom ett förslag om att skrota public service. Ett halvår senare, på partistämman, beslutade partiet att tillsätta en mediepolitisk arbetsgrupp, med tydlig inriktning: public service ska kosta mindre och ha ett smalare programutbud. Dessutom utreds hur man kan ställa högre krav på opartiskhet och saklighet, samt införa tuffare sanktioner.

Därefter dröjde det inte många månader innan Sverigedemokraterna gick ut och krävde att chefer för public service-bolag skulle kallas till kulturutskottet för att svara på kritik om just bristande opartiskhet i utpekade program. Sedan sa Linus Bylund (SD), ledamot i förvaltningsstiftelsen för SVT, SR och UR, att han vill att enskilda public service-journalister ska kunna straffas för partiskhet. Efter ytterligare ett halvår slutade de politiska förhandlingarna om att grundlagsskydda public service i oenighet. Och i september berättade Ebba Busch (KD) att en förändring av SVT, SR och UR är att vänta under nästa mandatperiod, om M och KD får bilda regering.

På kort tid har alltså public service gått ifrån att omgärdas av relativt stor enighet till att präglas av konflikter. Den förändringen har dock inte skett i ett vakuum.

Mellan 2013 och 2020 har pressfriheten minskat i över 20 EU-länder och på allt fler ställen försöker politiker styra public service-bolagens innehåll. Givetvis via lagstiftning, men även genom att strypa pengarna till public service-företag, vilket med medieforskaren Maria Norbäcks ord är ett mer sofistikerat sätt att slå undan benen på den oberoende journalistiken, eftersom det inte ser lika illa ut som att införa censur eller ändra lagar.

I Sverige beror utvecklingen sannolikt till rätt stor del på SD. Medan svenska partier traditionellt sett inte har satt mediepolitik särskilt högt upp på dagordningen, är det ofta ett prioriterat område för högerpopulister. Därför märks stora förändringar i exempelvis Polen och Ungern, men även hos grannen, där Danmarks Radios budget skars ner med 20 procent efter en uppgörelse med Dansk Folkeparti.

Det är mot den bakgrunden som varningsklockorna ringer när SD:s kulturpolitiska talesperson, Aron Emilsson, nu i november förklarade att ”det här är ett av de områden där det är tydligt att vi leder oppositionen” och att ”det är en fråga som är föremål för politisk förhandling” vid ett eventuellt samarbete med M och KD.

Därför kommer nu en vädjan till Ulf Kristersson (M) och Ebba Busch: Sätt er inte i en sådan förhandling. Låt public service även i framtiden ha ett brett uppdrag och innehålla allt från nyheter, granskningar, dokumentärer och debatt till drama, sport, barnprogram och underhållning. Rösta inte igenom sänkta budgetanslag – ställ i stället ökade krav på närvaro på orter som saknar bevakning. Och ta inte bort pengar från något som fungerar, utan en plan på vad som ska komma i stället.

Med tanke på hur vindarna blåser i omvärlden, bör varje förändring ske i små steg.

DN 7/11 2020 "

" Ämnesbetyg ska ersätta kursbetyg

DN MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

Dagens kursbetyg på gymnasiet ska ersättas av ämnesbetyg, enligt ett förslag som regeringen och samarbetspartierna nu kommit överens om. – Eleven ska kunna visa vad den kan i själva ämnet och inte vad den presterade på olika delkurser, säger Liberalernas Nyamko Sabuni.

Elever och lärare har länge klagat på det nuvarande systemet med kursbetyg på gymnasiet. Det anses orättvist och återspeglar inte vad en elev verkligen kan och presterar i ett ämne som exempelvis matematik. I dag kan en elev gå ut med flera olika kursbetyg i matematik beroende på hur många delkurser som han eller hon har läst i ämnet.

Det gör att en dålig prestation i en tidig delkurs drar ned slutbetyget oavsett vad eleven presterar mot slutet av utbildningen. Slutbetyget som eleven sedan använder för att söka vidare till högskolan.

Nu har regeringen och samarbetspartierna beslutat att man vill ändra på detta genom att ersätta dagens kursbetyg med ämnesbetyg.

Det betyder att eleven ska få ett enda slutbetyg i själva ämnet.

– Vi vill att man ska bedöma kunskaperna som eleven har när han eller hon har avslutat utbildningen och inte vad han eller hon presterat tidigare. Det bli mycket mer rättvist, säger Nyamko Sabuni som är partiledare för Liberalerna, det parti i januarisamarbetet som har varit pådrivande i den här förändringen.

Dagens system med kursbetyg gör att en elev som kanske är ett matematiskt geni men råkade vara skoltrött vid den första delkursen i årskurs ett, kan få ett dåligt slutbetyg oavsett vad han eller hon presterar i årskurs tre.

Det gör att ambitioner och ansträngningar inte lönar sig som de borde, menar Sabuni.

Hon tror att införandet av ämnesbetyg kan göra att fler blir motiverade att anstränga sig och lägga mer tid på studier under sommaren och loven för att fördjupa sig i ett ämne och bli bättre – eftersom det får en större effekt på slutbetyget.

– Jag tror också att det blir mindre stress och ängslighet, och färre klagomål på betygen. Betygen ska ju innebära en möjlighet för en elev att visa att han eller hon har ansträngt sig och utvecklats.

Det ska också bli lättare för elever på renodlade yrkesförberedande program att läsa in de ämnen som behövs för behörighet till högskole-studier, utan att de ska behöva ta sig igenom alla delkurser, enligt - Nyamko Sabuni.

Förslaget har gått ut på remiss och Skolverket har fått i uppdrag att förbereda för ett genomförande av förändringen till halvårsskiftet 2022.

– Min förhoppning är att det ska vara genomfört till dess, säger - Nyamko Sabuni.

Peter Letmark
peter.letmark@dn.se

"Skola som kopplas till extremism ska stänga

DN TISDAG 10 NOVEMBER 2020

Nya kastets skola i Gävle måste stängas på grund av kopplingar till våldsbejakande extremism och brister i skolans ledning, enligt Skolinspektionen. – Radikalisering och kriminalitet har inget i svensk skola att göra, säger utbildningsminister Anna Ekström (S) till DN.

Redan i november förra året varnade Säpo Skolinspektionen för att barn som går i Nya kastets skola i Gävle riskerar att utsättas för radikalisering.

Grupper med våldsbejakande extremister hade haft möten i skolans lokaler och barnen ”riskerar att utsättas för radikalisering och rekrytering”, skrev Säpo i sin anmälan till Skolinspektionen som först nu, ett år efter den första varningen från Säpo, har beslutat att återkalla tillståndet för friskolan.

Det finns fortfarande allvarliga brister i ägar- och ledningskretsen och skolan har kvar kopplingar till religiös extremism.

DN har sökt skolans ledning för en kommentar till det nya beslutet men utan framgång. När Säpo lämnade sitt tidigare yttrande om skolan i januari förnekade den dåvarande ägaren Rabie Karam att skolan hade kopplingar till radikala miljöer.

Det är en helt vanlig grundskola med ”vetenskap” som inriktning, sade han till DN.

I dag har skolan en annan ägare. Men enligt Skolinspektionen har Rabie Karam kvar sitt inflytande.

Enligt Säkerhetspolisen har han ”kontakt med ett flertal ledande personer inom en våldsbejakande islamistisk miljö”.

Tre av dem utreds av svenska myndigheter och har bedömts utgöra ett hot mot rikets säkerhet.

– Att Säkerhetspolisen över huvud taget är inne i ärenden som har med svensk skola att göra, visar att det är nödvändigt att vi tar tag i det här och att de nya bestämmelserna om ägar- och ledningsfrågor som Skolinspektionen har använt i det här ärendet är nödvändiga, säger utbildningsminister Anna Ekström (S).

Socialdemokraterna vill tillsammans med januaripartierna förbjuda en nyetablering av religiösa friskolor.

Problemet är att skolor som Nya kastet i Gävle kan välja att inte kalla sig konfessionella.

– Därför finns det med ett förslag i den utredning som nu har varit ute på remiss, att det ska anges klart och tydligt vad en skola med konfessionell inriktning är, och att det inte ska vara upp till ägaren att definiera det, säger Anna Ekström.

Liberalernas skolpolitiska talesperson Roger Haddad är kritisk till att Nya kastets skola har fått fortsätta trots återkommande kritik.

– Det är obegripligt och visar att reglerna måste skärpas ytterligare. Skolinspektionens beslut gäller från årsskiftet. Om det överklagas kan skolan drivas vidare i väntan på beslut i nästa instans.

Peter Letmark
peter.letmark@dn.se "

"Kära borgerliga invandringskritiker: Nu kan du göra slut med SD för gott

DN ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

Varför röstar folk på Sverigedemokraterna? Oftast handlar det om att man ogillar invandring och att SD sägs vara det enda parti som vågar kritisera den svenska migrationspolitiken. En typisk borgerlig väljare som klivit över till Jimmie Åkesson torde ha just invandringen som livets röda skynke: Nu får det vara nog.

Till dessa väljare kan jag säga att det var länge sedan det var tabu i Sverige att ogilla invandring och säga det öppet. Den åsikten är numera mainstream – pk, rent av. Sällan står detta så tydligt som med Moderaternas nya idéprogram som släpptes i helgen.

”Många av det svenska samhällets stora sociala och ekonomiska problem (beror) på en ogenomtänkt politik för invandring”, slår programmet fast. Liksom: ”Sverige står inför betydande problem då stora grupper invandrare under lång tid aldrig på allvar blivit en del av det svenska samhället, och när det i närtid tillkommit stora grupper nyanlända som nu ska bli del av vårt samhälle.”

Sverige ska enligt M-programmet vara landet där: ”ett nej ... alltid är ett nej. Där migrationspolitiken anpassas efter vår integrationsförmåga och där alla som kommit hit förväntas göra rätt för sig och bli en del av vårt samhälle.”

Att invandrare ska anpassa sig till Sverige och inte tvärtom är en annan sak man inte påstås få tycka i det här jämra pk-landet. Det

struntar i så fall Moderaterna i: ”Integration (är) inte en dubbelriktad process. Den som kommer hit har en möjlighet och en skyldighet att bli del av vårt samhälle”, skriver programförfattarna.

Är inte det assimilering? Nej, Moderaterna kallar det ”funktionell anpassning”.

Men kanske skulle någon vilja ha ännu skarpare ord än i programmet? Då kan denne någon lyssna på vad M-ledaren Ulf Kristersson sade i sitt tal vid lanseringen:

”Vill vi på allvar bryta segregationen och stoppa kriminaliteten måste vi kraftigt minska invandringen.”

Kraftigt minska invandringen. Var det inte vad man absolut aldrig fick säga i DDR-Sverige?

Så: Du som tror att SD är det enda invandringskritiska alternativet. Du behöver inte lägga din röst på ett parti med rötter i vit makt-rörelsen, där ledande företrädare festar med nynazister, vars representanter skrattar åt skämt om att sparka på judar, där ständigt nya rasistskandaler avslöjas, där politiker springer Rysslands ärenden...

Du kan rösta för minskad migration men välja ett annat parti – ja, rent av flera – än det vars galjonsfigurer tar ställning för en amerikansk president som ägnat tiden efter valet åt att smutskasta valsystemet och därmed undergräva förtroendet för demokratin. SD har spelat ut sin roll.

Erik Helmerson
erik.helmerson@dn.se "

"Ledare: Alla måste ha en chans att få plats på populära skolor

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Det finns många myter om det fria skolvalet. En är att det är synonymt med rätten att välja skola, trots att det aldrig har handlat om någonting annat än att föräldrar och elever får önska.

Om de sökande är färre än platserna är det därför inget problem – det är bara att börja. Men om de sökande är fler än platserna måste det först göras ett urval, eftersom alla inte ryms.

Frågan är hur sållningen ska gå till. Här använder friskolorna framför allt kö.

Det betyder att barn med föräldrar som anmälde dem tidigt ligger bättre till än andra, medan barn som flyttar till en kommun senare i livet, från en annan plats i Sverige eller från ett annat land, ibland inte har en chans. ”Det är svårt för en nyinflyttad familj att få en plats”, som Marcus Strömberg, vd för friskolekoncernen Academedia, nyligen uttryckte saken (Ekot 13/11).

Samma sak gäller många barn till lågutbildade, som mer sällan är ute i god tid.

Det finns ingen acceptabel anledning till att det ska vara så. En nation med en skola som har ett kompensatoriskt uppdrag ska göra sitt yttersta för att utjämna villkoren mellan barn. Då håller det inte att

klamra sig fast vid ett system som ger medel- och överklassen en gräddfil till de populäraste skolorna.

I stället bör köerna slopas och ersättas av ett obligatoriskt skolval, där alla vårdnadshavare skickar in sina önskemål våren före skolstart, oavsett om de väljer en kommunal eller fristående skola. Vid söktillfället har eleverna förtur till en kommunal skola nära hemmet, men i övrigt står ingen före någon annan, och till de översökta friskolorna lottas platserna.

Det handlar inte om att lägga alla barns namn i en tombola, så att en elev kan lottas till en skola som hen inte har valt, vilket det ibland har låtit som i debatten. Lottning ska bara ske mellan dem som vill gå i den aktuella skolan, om platserna inte räcker till alla, vilket föreslogs tidigare i år i utredningen om en mer likvärdig skola.

Kritiken har inte låtit vänta på sig. ”Problemet” är att argumenten för att behålla kösystemet haltar.

Exempelvis skriver Lars Leijonborg, ordförande för Friskolornas Riksförbund, att förslag som exempelvis lottning och kvotering innebär ”att betydelsen av familjernas egna önskningar och ansvarstagande ska få allt mindre betydelse” (SvD 11/11), vilket inte är sant. Tvärtom har alla föräldrar lika stor chans att få sina önskemål tillgodosedda om valet sker så sent som möjligt, eftersom en nyinflyttad kan ha lika starka preferenser som en person som redan på BB kunde planera för barnets skolgång.

Vidare finns det ingen motsättning mellan att vara en ansvarstagande förälder och att inte flera år i förväg veta var man kommer att bo när det är dags för skolstart. Och även om det hade funnits ett samband, är det inte självklart varför barn i ansvarstagande familjer ska ha förtur när det är dags att välja högstadium. En 12–13-åring utan kötid kan längta lika mycket efter att gå i en viss skola som klasskompisen i den köande och ansvarstagande familjen, och det är orimligt att dessa två inte ska ha lika chans.

I alla fall om vi menar allvar med att de egna önskemålen ska betyda någonting.

DN 14/11 2020 "

" Academedia öppnar för kvotering

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Friskolekoncernen Academedia är öppen för att luckra upp dagens kösystem till populära friskolor. Koncernen kan tänka sig ett kvoteringssystem i syfte att öka mångfalden bland eleverna, och stödjer därmed tanken i ett utredningsförslag.

– Problemet i dag är att många föräldrar står i kö till många skolor, det är svårt för en nyinflyttad familj att få plats, säger koncernens vd Marcus Strömberg till Sveriges Radios Ekot.

TT"

" Mer krispengar till biograferna

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Andra omgången av regeringens krisstöd till visningsområdet inom filmbranschen är på väg ut. De 50 miljoner som delades ut i våras kompletteras med ytterligare 60 miljoner. De biografägare som får mest denna gång är Filmstaden och Svenska Bio (delar på 20 miljoner) samt bland annat Cinemascenen i Katrineholm, Folkets hus i Sundsvall och Bio Capitol i Stockholm.

Bland festivalerna får Göteborgs filmfestival störst summa (knappt 3 miljoner) följd av den pågående Stockholms filmfestival (1,8 miljoner). De filmdistributörer som får mest hjälp i höstens stödomgång är Nordisk Film, SF Studios och Triart Film. Totalt ska Filminstitutet enligt uppdrag fördela 375 miljoner kronor i höstens krisstöd. "

”Politiker och väljare inte överens om valfrihet”

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

"DN. DEBATT 201115
Fler lokalpolitiker än väljare vill minska valfriheten inom välfärden. Skillnader märks främst bland rödgröna partier, där en majoritet av politikerna vill ha mindre möjlighet att välja äldreomsorg, skola eller vårdmottagning. När partierna inte är överens med sina egna väljare riskerar stödet för dessa att krympa ytterligare, skriver Anders Lindholm, Demoskop.

Efter att den huvudsakliga skiljelinjen i svensk politik traditionellt har varit vänster och höger så ersattes den logiken vid januariavtalet med en indelning som enklast låter sig beskrivas som gal–tan. Begreppet (grön–alternativ–liberal kontra traditionell–auktoritär–nationalistisk) myntades 2002 av Hooghe, Marks & Wilson. Skalan är välkänd, men också ifrågasatt bland annat för att det är oklart hur mycket gemensamt aktörer med en likartad position har. En annan invändning är att den har drag av att göra en indelning i god kontra ond. Kritiken till trots så har skalan, i kombination med vänster–höger-skalan blivit den kanske främsta valutan när det gäller att förstå väljarnas värderingar.

Utan att närmare gå in på riksdagspartiernas mer exakta position längs gal–tan-skalan så sorteras januaripartierna S, MP, C och L tillsammans med V i en position närmast gal, medan M, KD och SD har en position närmare tan. Positionerna bekräftas i undersökningar om väljarna som Demoskop har genomfört. Mot bakgrund av de fyra januaripartiernas samarbete är det intressant att närmare studera hur dessa partier – trots att de kan anses grupperade i samma del av gal–tan-skalan – i fundamentala frågor skiljer sig åt.

Skillnader kan inte bara konstateras mellan samarbetspartierna, utan väl så mycket mellan partierna och deras respektive väljare. Ett tydligt exempel på dissonans mellan partierna och deras sympatisörer gäller valfriheten.

Inom ramen för Politikerpanelen, Demoskops årliga undersökning riktad till samtliga region- och kommunfullmäktige i Sverige, lät vi undersöka politikernas inställning till valfrihet. En mycket klar majoritet av politikerna anser att det är rätt att man kan välja exempelvis grund- eller gymnasieskola, sjukhus eller vårdmottagning, utförare av hemtjänst och äldreboende. Det gäller för en majoritet i samtliga partier utom inom S och V, där de som anser att det är rätt genomgående är i minoritet. När samma fråga ställdes till allmänheten blir stödet för att kunna välja än mer övertygande. Endast bland V:s väljare är det då en majoritet som anser att det är fel att man kan välja.

Om vi tar möjligheten att välja hemtjänst och äldreomsorg som exempel så kan frågan inte sägas vara särskilt kontroversiell. Bland politikerna är det sju av tio (68 procent) som anser att det är rätt att man kan välja, medan en av fyra (26 procent) är emot. Bland allmänheten blir stödet för valfriheten tydligare, åtta av tio (78 procent) är för och en av sju (14 procent) emot. Skillnaden står främst att finna i att S och V inte går i takt med sina väljare. Bland S-politiker är det en majoritet (60 procent) som är emot rätten att välja, medan majoriteten av S-väljare (56 procent) i stället är för. Inte ens V:s väljare är tydligt avvisande till rätten att välja. Fyra av tio (42 procent) är för, vilket kan jämföras med en av sex (17 procent) V-politiker.

Politiker och allmänhet fick också svara på följande fråga: ”Vad är din övergripande uppfattning om hur valfrihetssystemen bör förändras i välfärden?”

Resultaten uppvisar då en ännu tydligare ideologisk skiljelinje. Såväl bland väljare som bland kommunpolitiker är det två av tre som vill se en oförändrad eller större möjlighet att välja i välfärden. Bland politikerna är det dock en av tre som vill att möjligheten att välja ska vara mindre. Motsvarande andel bland allmänheten är en av fyra.

Skillnaden beror på att det är fler som saknar uppfattning bland allmänheten, men framför allt på att viljan att minska valfriheten dominerar bland politiker i de rödgröna partierna.

Frågan om valfrihet låter sig inte sorteras särskilt väl utifrån gal–tan-skalan. Partierna som ligger närmast tan ställer sig i stor utsträckning bakom marknadsekonomiska lösningar. Valfriheten är därför inte ifrågasatt bland vare sig politiker eller väljare. En majoritet av kommunpolitiker för M, KD och SD vill se en ökad valfrihet, och nästan samtliga vill ha en ökad, eller åtminstone oförändrad, valfrihet. Detsamma gäller partiernas väljare.

Grundläggande valfrihet i välfärden borde ligga väl i linje med liberala och progressiva värderingar. Det skulle till och med kunna vara ett uttryck för möjligheten att välja grönt och hållbart. Bland de väljare och politiker som ligger närmast gal-värderingarna är bilden emellertid avsevärt mer komplex:

Såväl L- som C-väljare delar de uppfattningar som gäller bland politiker och väljare inom M, KD och SD.

Bland V:s kommunpolitiker är det fem av sex (85 procent) som anser att valfriheten ska vara mindre än i dag. En majoritet (59 procent) av V:s väljare är av samma uppfattning, men här är det också en av fyra (24 procent) som vill ha en ökad eller oförändrad rätt att välja.

Det är också en majoritet (60 procent) bland MP:s kommunpolitiker som vill se mindre möjlighet att välja i välfärden. En majoritet (57 procent) av MP-väljarna vill i stället ha oförändrade eller större möjligheter att välja.

Även bilden inom S är splittrad. En klar majoritet (69 procent) av politikerna vill att valmöjligheterna ska vara mindre. Samtidigt vill nästan hälften (42 procent) av S-väljarna ha oförändrade eller större möjligheter.

För att förstå den ideologiska skillnaden mellan partierna är vi tillbaka till den mer traditionella vänster–högerskalan. Ju längre åt vänster preferenserna ligger desto viktigare blir det att reducera eller eliminera valmöjligheter. Att vänsterorienterade politiker vill förneka föräldrar, anhöriga, patienter och andra intressenter inflytande över den egna välfärden är notabelt.

Som en självskattning är den genomsnittliga vänster–höger-positionen på en tiogradig skala 1,67 för Vänsterpartiets kommunpolitiker, 3,04 för S och 3,79 för MP. Såväl V som S ligger tydligt till vänster om sina väljare som landar på 1,91 respektive 3,57. Det är dock inte fallet med MP vars väljarbas nu ligger något till vänster (3,57) om de egna politikerna (3,79). Trots detta vill man alltså ha större möjligheter att välja.

Avståndet till de två övriga partierna som ingick januariavtalet är stort. Snittet för L är 6,33 och för C 5,99. Deras respektive väljare ger sig själva ett snitt på 6,12 respektive 6,08. En position nära mitten borde ge hyggliga förutsättningar att komma överens med övriga partier.

Samarbeten på kommunal nivå ser förstås ändå ofta väsentligt annorlunda ut än den konstellation som för närvarande utgör regeringsunderlag på riksnivå, men där skapas ändå exempel som även får kommunala efterföljare.

Politikens vardag definieras knappast av vare sig vänster–höger eller gal–tan, men utan gemensamma plattformar, vare sig det gäller fördelningspolitik, välfärd, demokratiska principer eller företagande blir det sannolikt svårt att bygga några längre allianser. Och om man inte är överens med sina egna väljare, så blir man det när väljarbasen endast innehåller de som fortfarande instämmer.

Om MP och S låter dragningen till vänster dominera över den liberalisering som efterfrågas av de egna väljarna i frågan om valfrihet, så riskerar stödet för partierna krympa ytterligare.

Fakta. Opinionsundersökningarna
Politikerundersökningen
Målgrupp var politiker i kommunfullmäktige. Undersökningen genomförs via webbenkät, med kombinerad digital och postal avisering. Totalt genomfördes 3 442 intervjuer via internet. Mätperioden var 25 mars–4 maj 2020.

Väljarundersökningen
Målgrupp var den svenska allmänheten. Totalt genomfördes 1 020 intervjuer via internet. Mätperioden var 16–19 oktober 2020.
Källa: Demoskop

Anders Lindholm, senior advisor, Demoskop

Valfrihet i välfärden

Vilken är din övergripande uppfattning om hur valfriheten bör förändras i välfärden? Svar i procent. Bör valfriheten generellt sett bli:

Grafik: DN. Källa: Demoskop

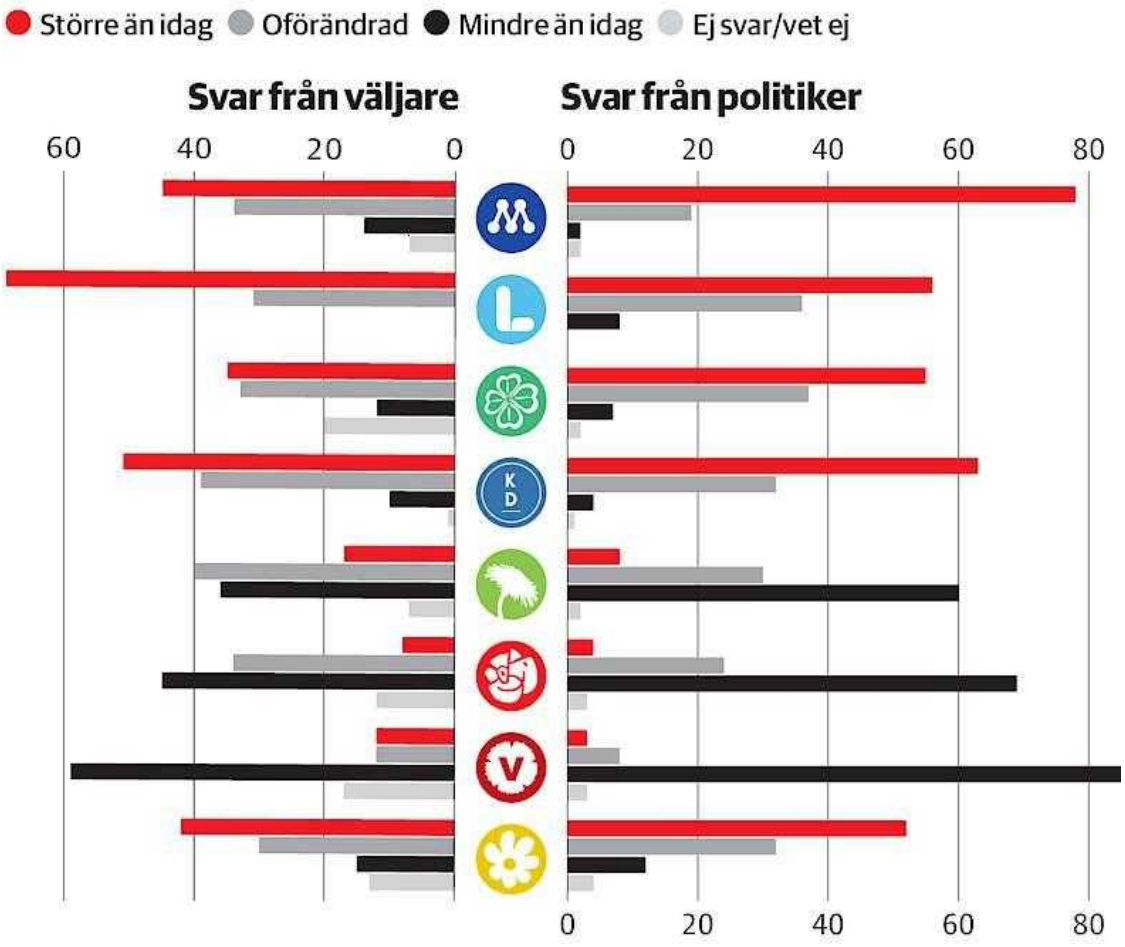

" Falska påståenden. Vi är inte inblandade i Trumps kampanj

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Göran Leijonhufvuds uppgifter om Epoch Times journalistik är felaktiga, skriver tidningens ansvarige utgivare Vasilios Zoupounidis i en replik.

Draken har vaknat har det sagts om Kina. Nu verkar även DN:s tidigare Kinakorrespondent Göran Leijonhufvud ha vaknat med den och gett sig in i smutskastningen av den globala nyhetstidningen Epoch Times (DN 30/10).

Tidningen grundades av exilkinesiska Falungong-utövare, som ett svar på det kinesiska kommunistpartiets (KKP) förtryck av den andliga qigong-metoden och andra förföljda grupper i Kina, samt på grund av KKP:s totala kontroll av kinesiska medier.

Men vad har Leijonhufvud för motiv när han angriper Epoch Times prisbelönta journalistik på ett så okvalificerat sätt, där ogrundade anklagelser, insinuationer och illvilja genomsyrar hans ord?

Leijonhufvud slänger sig med falska påståenden utan att ha några som helst bevis. Som att tidningen ”lierar sig…med…konspirationsteorin QAnon.” Det finns ingen som helst sanning i detta påstående.

Leijonhufvud hävdar även bland annat att Epoch Times är inblandad i Donald Trumps kampanj. De annonskampanjer Leijonhufvud hänvisar till är prenumerationskampanjer för papperstidningen där man använt sig av så kallade sponsrade inlägg, precis som alla andra tidningar. Att då hävda att ”Periodvis har gruppen placerat fler videor och inlägg på sociala medier än någon annan organisation utanför Trumps egen valkampanj”, när inläggen inte alls är kopplade till Trumps kampanj, är ren och skär lögn.

Det är tydligt att Leijonhufvud inte läser Epoch Times, då hade han själv sett att det han hävdar inte stämmer. Han har i stället utgått från vad som skrivits i några utländska tidningar, vars rapportering redan bemötts som osann av The Epoch Times.

Och det är kanske detta som är den digitala erans främsta fallgrop för journalistiken, att klippa och klistra i stället för att själv göra research, och bli en ”nyttig idiot” för någon annans agenda. I detta fall KKP:s.

Vasilios Zoupounidis "

"Så hålls skolorna öppna

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Sverige har gjort en sak rätt under coronapandemin: Grundskolorna har varit öppna. Det är något vi ska vara glada för.

Internationella studier visar att elever i andra länder har halkat flera månader efter i undervisningen och att det är barn från socioekonomiskt svaga familjer som drabbats värst. I exempelvis Norge uppskattas stängningen kosta cirka 1,6 miljarder svenska kronor per dag, eftersom eleverna har lärt sig mindre än vanligt, vilket gör att de kommer att tjäna sämre under sina yrkesliv.

Det betyder inte att Sverige aldrig kan komma i det läget att skolorna behöver stängas, vilket utbildningsminister Anna Ekström (S) nyligen varnade för. Däremot bör vi göra allt vi kan för att undvika scenariot. En enkel sak för att uppnå det är att följa restriktionerna som regeringen presenterade på måndagen, där allmänna sammankomster och offentliga tillställningar med över åtta deltagare förbjuds från och med 24 november. Det finns ingenting som hindrar oss från att anamma det redan i dag.

Vidare är det uselt att många arbetsgivare fortfarande inte gör sitt yttersta för att medarbetare ska kunna jobba hemifrån. Det skulle minska trängseln i kollektivtrafiken, som på en del håll behöver fler turer. Dessutom är det tyvärr dags att stoppa besök på landets äldreboenden igen, och när de yngres undervisning i grundskolan står mot de äldres på universiteten är det de senare som bör stå tillbaka och plugga på distans.

Därefter gäller det att hålla i, för den här gången måste vi vara uthålliga. De senaste månadernas hattande fram och tillbaka, där regeringen först lättade på restriktionerna, sedan stramade åt, och nu talar med en sällan skådad skärpa i rösten är, med socialminister Lena Hallengrens (S) ord, förvirrande.

Låt mig därför sammanfatta måndagens budskap i en enda trist mening: Träffa inte människor i onödan.

Susanne Nyström
susanne.nystrom@dn.se "

" Två av tre friskolor har inga nyanlända elever

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

67 procent av de fristående skolorna i Stockholm, Göteborg och Malmö har inte en enda nyinvandrad elev. Bland de kommunala skolorna saknar endast 6 procent nyanlända. Forskning visar att ett fritt skolval bidrar till segregation. Men åsikterna går isär om hur systemet bör förändras.

”Jag har börjat ta mer initiativ på lektionerna nu”.

Rektorn Linnea Lindquist ler när hon berättar vad en av hennes lågstadieelever sa häromdagen. Ett ord som ”initiativ” är sällsynt på Hammarkulleskolan i Göteborg, där endast två procent av eleverna har svenska som modersmål.

– Vi jobbar jättemycket med elevernas ordförråd. Det räcker inte med ett vardagsspråk för att klara grundskolan, säger hon.

Skolverkets statistik från 2019 visar att nyanlända elever är ojämnt fördelade mellan kommunala och fristående skolor. I Stockholm, Göteborg och Malmö saknar 67procent av friskolorna elever som kommit till Sverige under de senaste fyra åren. Motsvarande andel bland de kommunala skolorna är 6procent.

Nyanlända elever placeras på kommunala skolor, om de inte aktivt söker till en friskola. 2016 införde regeringen en lagändring som var tänkt att skapa en jämnare fördelning av eleverna. Friskolor tilläts införa en särskild kvot för nyanlända, som av naturliga skäl saknade lång kötid.

Men året efter lagändringen var skillnaden mellan andelen nyanlända i friskolor och kommunala faktiskt något större än tidigare. 2015 var 3,4 procent av de fristående skolornas elever nyanlända, att jämföra med 7 procent i kommunala. 2017 var andelen 3,3 procent i friskolor, och 8,5 procent i kommunala, enligt Skolverkets statistik.

På Hammarkulleskolan i Göteborg är majoriteten av eleverna födda i Sverige med utrikesfödda föräldrar. Omkring 15 räknas som nyanlända.

Rektorn Linnea Lindquist säger att ett blandat elevunderlag inte enbart leder till en bättre språkutveckling för barn som inte har svenska som modersmål.

– Det sker ett ömsesidigt lärande i de spontana samtalen mellan barnen. Det leder till stora nackdelar för samhället om barn med olika bakgrund inte möts, säger hon.

1992 genomfördes den så kallade friskolereformen, som gav fristående skolor rätt till skolpeng från staten. Reformen var tänkt att bidra till en större variation inom skolväsendet och att höja utbildningens kvalitet genom ökad konkurrens mellan olika skolor.

Ett större antal fristående skolor och ett fritt skolval har dock lett till att den etniska och sociala segregationen ökat. Det visar forskning som presenteras i utredningen ”En mer likvärdig skola”, som publicerades i våras. Enligt utredaren Björn Åstrand går elever med goda förutsättningar att lyckas i skolan i stor utsträckning på andra skolor än

elever med sämre förutsättningar, vilket bidrar till stora skillnader mellan skolornas kunskapsresultat.

– Det här är en väldigt oroande utveckling. Dels är det så att alla barn inte får samma chanser i svensk skola, trots att vi lovat att det ska vara så. Vi förlorar begåvning, och dessutom tappar skolan sin funktion som en mötesplats där vi lär oss förstå varandra, säger Björn Åstrand. Men att slopa det fria skolvalet finns inte med i utredningens förslag på hur skolsegregationen ska minska.

– Vi föreslår inte att det avskaffas, av det enkla skälet att föräldrar och elever uttrycker att det är viktigt att få göra de här valen, säger Björn Åstrand.

Ett slopat skolval skulle inte heller kunna få brett politiskt stöd, enligt utredaren. I stället föreslår han att alla elever ska välja skola via ett system där både kommunala och fristående skolor ingår. Kö ska inte tillåtas som urvalskriterium, för att skolplatserna inte ska vara upptagna på förhand.

Utredningen föreslår även ett nytt krav på att skolans huvudman ”aktivt verkar för en allsidig social sammansättning av elever”. Det kan bland annat ske genom att skolor tillåts ha särskilda kvoter för elever från socioekonomiskt svaga familjer, eller genom att skolans geografiska upptagningsområde konstrueras för att inkludera elever från olika typer av bostadsområden. Ingen elev ska dock kunna kvoteras in på en skola den inte har sökt till.

Friskolekoncernen Academedia säger till Sveriges Radio att man är öppen för att ta bort kö som huvudsakligt urvalssystem och för att införa ett kvotsystem för att öka mångfalden bland eleverna.

Ulla Hamilton, vd på Friskolornas riksförbund, är däremot kritisk till förslaget om en sådan kvot.

– Det är helt obegripligt hur en sådan kvot är tänkt att fungera. Vad som är ”allsidig social sammansättning” beror helt på hur det ser ut på skolan, vilket gör att du aldrig kan veta vilka elever som prioriteras, säger hon till DN.

Däremot skulle en kvot för elever som är nyinflyttade i kommunen kunna fungera, säger Ulla Hamilton. Hon tycker att fristående skolor får oförtjänt kritik för att ha en låg andel nyanlända elever.

– Det var vi som kom med det ursprungliga förslaget om en kvot för nyanlända. Problemet är att många kommuner inte informerat nyanlända om att de kan söka till friskolor, eller friskolorna om hur många nyanlända som kommit. Om vi ska kunna bidra måste vi ju veta att de här eleverna finns, säger Ulla Hamilton.

På skolgården i Hammarkullen vevar en lärare ett hopprep runt, runt. Rektorn Linnea Lindquist säger att hennes elever inte vet om att de står i centrum för en politisk debatt.

– De är lite för små för det.

Rektorn har läst Björn Åstrands utredning, och säger att flera av förslagen skulle innebära steg i rätt riktning. Viktigast är, tycker hon, förslaget om att kommunala skolor ska få en högre skolpeng än fristående. Det motiveras med att friskolor kan anpassa sina kostnader genom att välja att ta in fler eller färre elever, medan kommunala är skyldiga att ta emot alla elever som behöver en skolplats.

– Jag är inte emot valfrihet och jag är inte emot friskolor. Men friskolor och kommunala skolor måste ha jämlika spelregler, säger Linnea Lindquist.

Förslagen om ett gemensamt system för skolval och förbud mot kö som urvalskriterium är nu ute på remiss. Utbildningsminister Anna Ekström (S) skriver till DN att hon är positiv till flera förslag i utredningen.

”Köer leder till segregerade skolor och elever ska välja skola – skolor ska inte välja elever!” skriver ministern.

Lovisa Herold
lovisa.herold@dn.se "

"Johan Croneman: Jag vill inte höra ännu en seriemördares bekännelser

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Det finns viktiga program om brott och straff. Men hur tänker de som gör tablån en vanlig söndag på SVT1 när allt handlar om samma sak? Slappa dokumentärer om kriminalfall gör mig illamående.

Vårt minne är som bekant selektivt. När jag såg söndagens tv-tablå för SVT1 tänkte jag plötsligt på ”Svensson, Svensson”, ”Cosby”, ”Cleo”, klassisk söndagsunderhållning. Harmlösheten inkarnerad. Och ovanpå det ett ösregnslångt ”Sportspegeln” med Jan Lorentzon.

Nej, jag längtar inte tillbaka, inte en sekund, jag bara tänker högt. Man gör det när man blir lite äldre.

I söndags var det först 20.00 ”Tjuv och polis”, helt vanligt folk begår brott på skoj (roligt). 21.00 den i förväg hyllade ”Jakten på en mördare” (om utredningen kring mordet på 10-åriga Helen Nilsson i Hörby). 21.45 ”Hjärntvättad – en seriemördares bekännelser”. Kvällen rundades av 22.50 med ”Veckans brott”. Ytterligare några mord och några rättegångar.

Riktigt modernt söndagsmys, med andra ord. Brott. Krim. Död.

Den mer intellektuella delen av befolkningen föredrog säkert inledningsvis litteraturmagasinet ”Babel” på SVT2 – där satt nämligen paret Ahndoril, Alexandra och Alexander, och berättade om sin senaste

Lars Kepler-bok, ”Spegelmannen” – om en 16-årig flicka som plötsligt försvinner, fem år senare hittas hon mördad på en lekplats i centrala Stockholm.

Jag betvivlar inte för ett ögonblick deras ambition att också spegla samhället genom ett brott. På samma sätt som ”Jakten på en mördare” också berättar om politiska och samhälleliga stämningar på 90-talet, eller ”Veckans brott”, som seriöst försöker diskutera domstolsväsendet, brott och straff och lagens långa arm.

Det är viktigt, med andra ord. Viktiga berättelser. Viktiga program. Hur viktiga?

De ansvariga för en sådan söndagskväll säger givetvis ”jätteviktiga”, men ”Hjärntvättad – en seriemördares bekännelser” …?

Kan nog inte dra mig till minnes ett mer oviktigt tv-program i manna-minne. Det är sex delar dessutom, totalt sex timmar. Det är den gamla vanliga moderna myten: ”Vi måste verkligen förstå vad det är som händer inne i huvudet på en människa som bestämmer sig för att bli en seriemördare”.

Måste vi verkligen det? Så att vi kan förhindra liknande brott i framtiden? Du och jag – eller ”myndigheterna”, eller samhället? Det måste väl ändå vara den mest urtvättade akademiska klyschan i vår tid. Nu är den dessutom kapad av en hel dokumentärfilmsgeneration.

Måste vi egentligen inte göra allt som står i vår makt för att försöka sätta oss in i vad som hände med offren, och offrens anhöriga? Jag tror aldrig det har varit mer angeläget. Kan ett brott någonsin förstås om vi inte först beaktar konsekvenserna? Till fullo.

Vad som hände i huvudet på Lee Boyd Malvo och hans mentor John Allen Muhammad? Som mördade och slog ihjäl ett dussintal mer eller mindre slumpmässigt valda offer? Är jag intresserad av hur de tänkte?

Nej.
I filmen ”Hjärntvättad” får Lee Boyd Malvo berätta och förklara, urskulda sig och rannsaka sig så många gånger att man till slut blir lätt illamående. Vad är det de försöker hamra in i oss, dokumentärfilmarna, hans försvarare? Att det är han som är det verkliga offret?

Att vi i alla fall inte kan vara helt säkra på att det faktiskt förhåller sig på det viset? Är vi inte alla offer för omständigheterna? Ingen bär skuld.

70-åriga Gert-Inge Bertinsson från Markaryd blev rånad på sin bil, bortförd, misshandlad till döds, dumpad i skogen. De två förmodade förövarna friades nyligen i hovrätten då dödsorsaken inte helt klarlagts och då de bägge männen skyllde på varandra.

Det kan ju nu också visa sig att de två männen kommer från sataniska förhållanden, med bedrövliga barndomsupplevelser, traumatiserade av våld. Ganska sannolikt. Frågan är hur Gert-Inge finns med i den berättelsen? Snart i en tv-tablå i din närhet.

Johan Croneman
johancroneman@gmail.com "

" Johan Hilton: Tro inte att kulturen som går under nu kommer tillbaka

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Att svenskt kultur- och nöjesliv utsätts för något som närmast är ett näringsförbud är en felprioritering och en ytterst skev ansvarsfördelning.

Ena dagen 50, nästa 500, sedan 50, därefter 300, nu 8. Turerna kring publiktaket visar, om inte annat, hur svårt det är att navigera i pandemins svallvågor.

Måndagens redan på förhand aviserade besked om ännu hårdare restriktioner för allmänna sammankomster var därför både väntat och oväntat. Väntat eftersom smittotalen åter skjuter i höjden och åtgärder måste vidtas. Oväntat eftersom det praktiskt taget innebär en total nedstängning av det svenska kulturlivet, på obestämd tid. Frågan är om svensk offentlighet någonsin har stått inför en liknande situation.

Det dramatiska beslutet kommer att försvaras med näbbar och klor på sina håll. Personligen håller jag fast vid att det är en svår felprioritering att med denna närmast fanatiska emfas sikta in sig på just kultur- och nöjeslivet.

För från och med nu är inte bara scenerna, utan uppenbarligen även biblioteken, mer eller mindre satta under näringsförbud. En ytterst skev ansvarsfördelning som ter sig än mer absurd mot bakgrund av de framsteg som gjorts under hösten. De senaste månaderna har teatrar och biografer slagit fullkomligt knut på sig själva för att ta sitt ansvar och erbjuda en covidsäkrad kulturupplevelse, så gott det nu går. Ingen annanstans har jag de senaste månaderna känt mig så trygg som i en salong.

Samtidigt har butiker fortsatt att locka med både utförsäljningar och erbjudanden, ofta på utrymmen som är trängre än vilken innerstadsbuss som helst. Köpcentrum har obekymrat fortsatt sin verksamhet. Snabbköp klistrar fast välmenande uppmaningar på golvet om att det är två meters avstånd som gäller, men vem bryr sig egentligen? Till skillnad från på teatrarna finns där ju ändå inte någon som upprätthåller ordningen. Var är åtgärderna, Löfven?

Om idén med begränsningarna av just kulturlivet är att skicka ut en normerande signal är det bara att konstatera att reservmagasinet från och med nu är uttömt. Kulturen går inte att inskränka mer än vad som redan gjorts. En påminnelse i all anspråkslöshet dock: tro inte att flertalet av de privata scener, fria grupper och andra näringsidkande kulturinstitutioner som nu lär gå under till följd av pandemihanteringen kommer tillbaka. Det gör de inte.

Johan Hilton
johan.hilton@dn.se "

”Nu behöver vi krisstöd – hela branschen - blöder”

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Regeringen föreslår att taket för allmänna sammankomster ska sänkas till maximalt åtta personer från och med nästa vecka. Dessutom stryks det så kallade trubadurundantaget. – Nu får vi näringsförbud på riktigt, säger Calle Nathanson, vd för Folkets hus och parker.

På en presskonferens på måndagen gav statsminister Stefan Löfven (S) tillsammans med flera andra ministrar beskedet att taket för allmänna sammankomster ska sänkas till åtta personer. Förslaget är tänk att träda i kraft tisdagen 24 november.

Regeringens utgångspunkt är att ändringen inte ska gälla i mer än fyra veckor, men de flaggar samtidigt för att den kan komma att förlängas över jul och nyår om läget inte förbättras.

Dessutom ska det så kallade trubadurundantaget tas bort, det vill säga att restauranger och liknande verksamheter har kunnat ha uppträdande artister för en sittande publik som serveras mat eller dryck.

Finansmarknads- och bostadsminister Per Bolund (MP) konstaterade att de skärpta restriktionerna kommer att drabba särskilt kultur- och idrottsbranschen.

– Regeringen har alldeles nyss presenterat stöd för dessa branscher, men det kommer sannolikt inte att räcka. Självklart kommer vi då se över behovet av att stärka stödet till de sektorer som påverkas av de här skärpta restriktionerna, sade Per Bolund.

Mikael Brännvall, vd på Svensk scenkonst, säger att han har förståelse för att regeringen vill ta till ytterligare åtgärder för att bromsa smittspridningen.

– Det här innebär i princip att det inte kommer kunna framföras någon scenkonst under den här perioden. Det är naturligtvis viktigt att staten backar upp det här med fortsatta krisstöd, säger Mikael Brännvall.
– Vi tänker framför allt på de privata scenkonstaktörerna, där många kämpar väldigt hårt för att överleva.

Calle Nathanson är vd för Folkets hus och parker är förstående till de nya restriktionerna.

– Det är en ökad smittspridning och vi får ju bara förhålla oss. Om sjukvården och Folkhälsomyndigheten ser att vi behöver det så är det ju självklart. Vi har ju varit extremt noggranna med hur man bedriver en smittsäker verksamhet.

För ett par veckor sedan hölls ett möte med publikrådet där arrangörsorganisationer, kulturdepartementet, näringsdepartementet och Folkhälsomyndigheten medverkade. Där diskuterades hur smittsäkra arrangemang skulle kunna äga rum.

Hur känns det att restriktionerna nu går åt andra hållet?

– Det kommer att slå hårdare. Nu tidigare hade vi en begränsad näringsverksamhet men nu får vi näringsförbud på riktigt.

Joppe Pihlgren, verksamhetsledare för Svensk Live, menar att åtta personer är nästan lika med noll då det innebär att arrangörer inte kan bedriva en verksamhet.

– Vi har haft förhoppningar om att göra mindre grejer men nu ställs det in helt och hållet. Det är tufft, jävligt tufft. Både ekonomiskt och mentalt.

Han säger att många arrangörer redan har ställt in sina evenemang och att det med tiden blir allt tuffare för branschen att överleva.

– Nu har det gått väldigt lång tid och många har hittat sätt att ändå ta sig fram med de tidigare restriktionerna. Men nu är det väldigt viktigt att det kommer till stöd för det går inte att göra någonting, säger Pihlgren.

Kan branschen leva på livestreamade spelningar?

– Nej det finns ingen ekonomi i det alls. I början gick det bra för att folk ville stötta sitt favorithak, men att göra det på en kommersiell grund fungerar inte. Det kan vara ett mentalt stöd men inte ekonomsikt, svarar Joppe Pihlgren.

Teaterförbundets ordförande Simon Norrthon betonar hur allvarlig situationen är för alla de kulturverksamheter som kämpar under rådande förhållanden. Han efterfrågar också större framförhållning från regeringen.

– Smittspridningen är mycket allvarlig och vi ställer oss förstås bakom regeringens beslut. Men nu är det viktigt att regeringen tydligt deklarerar vad som händer framåt utifrån olika scenarion för att kunna planera verksamheten. Det behövs omfattande stöd för att inte viktig kompetens och arbetsplatser ska försvinna. Vi håller ut, men vi behöver stöd, säger Simon Norrthon.

Även Kungliga operans vd Birgitta Svendén visar förståelse för situationen. Hon har dock svårt att i nuläget uttala sig om de framtida ekonomiska konsekvenserna.

– Allting är väldigt osäkert nu. Vi beslutade i torsdags att ställa in alla våra publika föreställningar till årsskiftet, och kommer vi inte i gång snart med föreställningar kommer även nästa års ekonomi att påverkas kraftigt. Våra budgetprognoser visar att vi kan hålla ut under första kvartalet 2021, men efter det ser vi stora intäktsförluster. Vi har redan gjort kraftfulla besparingar, och det kommer vi att fortsätta med men hur länge de räcker återstår att se, säger Birgitta Svendén.

Hon lyfter också att pandemin resulterar i förlorad arbetskompetens.
– Det gäller hela scenkonstbranschen där fler och fler lämnar sina yrken och söker nya jobb. Vi ser redan nu ett kompetenstapp, och om vi inte kommer upp i något så när normala förhållanden 2021 kommer vi antagligen förlora fler dansare och sångare, men även scenografer och alla de som arbetar med ljus och ljud. Väldigt många yrkeskategorier blöder just nu.

Riksteaterns vd Magnus Aspegren säger att de kommer att ställa in den turnerande verksamheten fram till och med julen och att de nu behöver börja arbeta med hur verksamheten ska komma igång under våren, förutsatt att smittspridningen minskar.

– Nu blir det att vi vänder oss mot olika typer av krisstöd, för hela branschen blöder. De har antytt att det kommer komma, och vi får hoppas och lita på det.

Går det inte att bedriva verksamheten med hjälp av till exempel strömmade föreställningar?

– Absolut, men kruxet är att det inte ger lika mycket intäkter. Vi tittar på betallösningar nu, där man kan köpa en biljett och titta hemifrån, säger Magnus Aspegren.

Under måndagseftermiddagen uppstod förvirring bland landets biografer som antagit att de nya restriktionerna gällde även dem, men i en intervju i ”Studio ett” i P1 sa Anders Tegnell att den nya maxgränsen på åtta personer i publik inte gäller biografer.

Ett felaktigt uttalande, enligt inrikesminister Mikael Dambergs (S) presstalesperson Per Strängberg.

– Tegnell har fel, sade han till DN senare på måndagskvällen.

Biografer betraktas som en allmän sammankomst enligt ordningslagen och regeringens förslag om att begränsa allmänna sammankomster och offentliga tillställningar till max åtta personer innefattar därmed även bioverksamheten.

Däremot finns det ett undantag i begränsningen för sittande publik, som innebär att evenemang kan ha sittande publik med upp till 300 personer.

Sveriges länsstyrelser har dock mandat att göra hårdare begränsningar även för sittande publik, och en majoritet av länsstyrelserna har också sänkt publiktaket till max 50 personer.

– Sannolikt kommer de flesta länsstyrelser följa den nya begränsningen på åtta personer även för publik, säger Per Strängberg.

Mohamed Yussuf
mohamed.yussuf@dn.se
Agnes Laurell
agnes.laurell@dn.se
Moa Malmqvist
moa.malmqvist@dn.se "

" Därför bör vi se personliga data som vår tids asbest

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

I sin bok ”Privacy is power” visar docenten Carissa Véliz hur techbolagen förvandlat en digital skräphög till en regelrätt guldgruva. Elsa Kugelberg ser hur de rester vi lämnar efter oss på nätet långsamt håller på att förgifta oss.

Carissa Véliz
”Privacy is power. Why and how you should take back control”
Bantam press, 224 sidor
Asbest är billigt. Under Sveriges modernisering blev materialet också tack vare sin motståndskraft mot kyla och väta oumbärlig som isolering i bostäder.

Inkapslat i väggarna är asbest, från grekiskans *asbestos*: outsläcklig eller omöjlig att kuva, ofarlig. Men när folkhemmet stod färdigt skulle svenskarna komma att bli ett av världens mest renoverande folk. Om ämnet hamnar i luftvägarna, vilket kan hända vid rivningar och badrumsbyggen, kan det orsaka svåra former av lungcancer.

Carissa Véliz, docent vid Oxforduniversitetets institut för etik och artificiell intelligens, föreslår i nyutkomna ”Privacy is power” att vi bör se på personliga data som en techsamhällets asbest.

Internet var från början horisontellt och demokratiskt, och personliga data bara en slaggprodukt av mänskligt samspel, det digitala spår vi lämnar efter oss. När techbolagen insåg att skräphögen i själva verket är ett användbart och, framför allt, lönsamt råmaterial ändrade nätet karaktär.

Om personliga data hanteras för ett begränsat syfte har vi, precis som de som flyttade in i miljonprogrammen, ingen större anledning att oroa oss. Men när stora mängder intim information samlas in av privata aktörer och säljs vidare i flera led (i värsta fall till främmande makt eller på svarta marknaden där några hundralappar kan bytas mot en persons hela digitala liv) och sedan lagras utan ordentlig it-säkerhet, omvandlas data till ett gift.

Socialpsykologen Shoshanna Zuboff har i ”The age of surveillance capitalism” från 2019 beskrivit hur techföretagen varufierat mänskliga erfarenheter. Drömmar, rädslor och svek kan utläsas från det vi skriver in i sökfältet. Våra ansikten och rörelsemönster avslöjar vad vi nojar över. Techbolagen läser våra mejl och ser våra bilder. De vet vilken mat jag är sugen på i kväll och om du som läser gjort (eller kommer att vilja göra) en abort.

På marknaden säljs informationen vidare och byter form, blir till inflytande över vårt beteende. I det just överståndna amerikanska presidentvalet utgick partierna från extremt integritetskänsliga data från mer än 200 miljoner väljare när de byggde sina kampanjer.

Informationen köptes in från flera källor, samlades i gigantiska nationella databaser och samkördes för att möjliggöra konstruktionen av avancerade modeller där budskap och personaliserade kampanjer kunde testas på skuggprofiler av verkliga individer.

Hur kan han där fås att rösta på Demokraterna? Vad krävs för att just hon ska stanna hemma på valdagen? Vilket budskap kan pusha redan

missnöjda medborgare över gränsen? Det som fått avataren att reagera fungerar sannolikt också på den verkliga individen.

Även vänner av kapitalismen medger att det finns sådant som aldrig ska säljas, som inte passar marknadslogiken, eller vars natur gör det obscent att låta någon profitera på det. Handel med fängelsestraff skulle underminera de principer rättsstaten vilar på, få vill se ett Blocket för mänskliga organ.

Problemet är inte bara, som sociologen Rebecka Selberg skriver i Expressen (23/10), att ”bytesvärdet tenderar att urholka bruksvärdet”, utan att vissa saker till sin essens är sådana att det inte går att utväxla dem mot pengar i ett jämlikt byte eller, för den delen, mot appuppdateringar. Det är till den kategorin Véliz menar att personliga data hör.

Man kan naturligtvis invända att vi alla får skylla oss själva för att vi inte orkar läsa vad det är vi går med på. Men det är omöjligt att förutse hur informationen vi ger bort ska användas, eller vem den kan överföras till. Faktum är att inte ens professionella dataanalytiker vet vilken typ av härledningar som kan göras utifrån våra personliga data och, ännu mindre, vad som kommer kunna utläsas från den med teknik som finns inom fem eller tio år. Redan nu är det enkelt att identifiera en person utifrån en liten mängd anonymiserade data.

Det är därför Véliz vill att dataekonomin helt monteras ned, att marknaden saneras från personliga data och de riktade annonser som baseras på dem. ”Rättigheternas historia är, till stor del, en historia om det progressiva erkännandet av att människor inte är resurser att - exploatera utan individer att respektera”, skriver Véliz. Sociala system, fortsätter hon, kan bara upprätthållas så länge människor samarbetar. Hennes konkreta policyförslag görs därför avhängiga allmänhetens insikt om vad som pågår.

Innan begreppet sexuella trakasserier myntades var varje kvinnas upplevelse individuell, något att hantera själv och inte klaga över. Bristen på en bredare, kollektiv, förståelse av vad som hände försvårade för offren att fullt greppa den pågående överträdelsen, och dess relation till en större maktobalans.

Den som utsätts för ett övergrepp som språket saknar ord för lämnas med en vag obehagskänsla, men bortom den ingen reell möjlighet att förstå vidden av vad hon är med om. Lite på det sättet är det med de kakor, platsinfo, och delning av kontakter som vi tror oss samtycka till.

Med fingeravtrycken, röstigenkänningen och registreringen av våra ansikten. Det går ännu inte att förstå vad det innebär att någon experimenterar med en digital version av ens medvetande. Eller för den delen den egna positionen i förhållande till tech. Såväl den individuella erfarenheten som den bredare maktstrukturen är höljda i ett slags dunkel.

Och ändå har diskussionen om personlig integritet länge känts uttjatad. Ja, vi lämnar ifrån oss information. Och ja, det är vi som är produkten, det som Facebook, Google och de andra faktiskt säljer.

Är det inte väl fåfängt, närmast patetiskt, att tro att någon, särskilt en okänd människa i Silicon Valley, är intresserad av oss? Som enskilda individer är vi alla, trots allt, ingen. Några punkter i ett register.

Med hjälp av Véliz filosofiska nystande i samtiden går det ändå att placera skammen inför att ta personliga data på allvar i en större, ideologisk berättelse. Det är en berättelse om tech, av tech: om Googleanställda underbarn som åker rutschkana, om Amazon som en gåva till svenska konsumenter, om Elon Musk som mänsklighetens existentiella hopp. I den berättelsen blir ”ja till kakor” en minimal – men nödvändig – uppoffring.

Det är därför värt att fråga sig vem som tjänar på mantrat att bara den som har något att dölja behöver oroa sig. I vems intresse ligger det att vi lärt oss att tänka på personlig integritet som en pinsam, individuell preferens, snarare än ett politiskt, kollektivt värde?

På 70-talet, när larmen om asbestrelaterad lungcancer började komma, försökte industrin tona ned faran. Efter att mineralen totalförbjöds 1982 tog Arbetsmiljöverket fram riktlinjer för sanering. Andra isoleringsmaterial utvecklades men fortfarande orsakar asbesten hundratals dödsfall.

När Sverige nu återigen ska rustas är det för att bygga det digitala samhället. Regeringen vill att vi blir ”bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter”. För detta behövs, misstänker jag, en annan berättelse.

Fotnot: Elsa Kugelberg är ny medarbetare på DN Kultur.

Elsa Kugelberg
elsa.kugelberg@dn.se "

"Känslig mimosa. Söndagsintervjun med Mattias Karlsson är ett fullkomligt misslyckande, skriver Sven-Eric Liedman

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Martin Wicklin brukar göra fina intervjuer. Men i söndags misslyckades han fullständigt när han mötte Mattias Karlsson, Sverigedemokraternas chefsideolog.

Karlsson framställde sig hela tiden som en känslig mimosa. Han var ”fruktansvärt nervös” när han hösten 2014 i en lång, väl förberedd plädering meddelade att SD tänkte fälla Stefan Löfvens regering. I dag har han dragit sig tillbaka till sin småländska by därför att han inte ens tålde misstanken att han någonsin tänker efterträda Jimmie Åkesson. Han är så blyg. Ja, och han är ensamstående pappa.

Wicklin lät honom hela tiden glida undan.

Han reagerade inte ens när Karlsson med hög röst bedyrade sin obrottsliga tro på både demokrati och parlamentarism. Varför inte fråga honom om hans syn på utvecklingen i Ungern under Orbán?

Delar Karlsson inte uppfattning med SD:s partisekreterare Richard Jomshof som gärna vill se dagens Ungern som Sveriges framtid?

Lika naturligt hade det varit att påminna Karlsson om hans uppslutning bakom Donald Trump inför det amerikanska valet.

Karlsson borde få redogöra för sin syn på Trumps och hans republikaners agerande efter nederlaget. De försöker uppenbarligen sätta demokratin ur spel. Tycker Karlsson fortfarande att Trump är en man att hålla på?

Ställd inför frågan om alla skandaler med SD:are som avslöjas med de hemskaste åsikter svarade Karlsson att det fanns stollar i alla partier. Det är sant, en och annan finns det. Nyss fick en moderat skolman lämna sina uppdrag, Miljöpartiet har fått göra sig med en del rötägg också – ja, i alla partier finns det just några stollar.

Men Sverigedemokraterna är i fullständig särklass. Ständigt är det någon dittills högst aktad representant för partiet som avslöjas med grova antisemitiska uttalanden eller med rena nazistsympatier. Det besynnerliga är att SD, trots den högtidligt proklamerade ”noll-toleransen”, inte hyst den minsta misstanke om dessa typers hemvist innan de avslöjas. Toleransen gentemot högerextremism tycks så stor att det finns skäl att se den som konstitutiv för partiet.

Men Karlsson lämnades ifred med sin undanflykt.

Han pressades inte heller på kulturpolitik, trots att han är sitt partis talesperson där. Vi har fått en klar föreställning om vad den går ut på kommunal nivå, till exempel i Sölvesborg och – till helt nyligen – Hörby. Spåren förskräcker. Här gäller inte armslängds avstånd. Det levande kulturlivet ska strypas och ersättas med någon sorts påstådd folklighet. Det förskräckande är i synnerhet den okunnighet varmed besluten fattas och genomförs. Den anställda personalen flyr.

Inte heller om detta fick Karlsson några frågor.

Ännu märkligare blev det när han skulle utlägga den konservatism som ska genomsyra hans tankesmedja Oikos. Han orerade om att alla andra länder har ett konservativt block, medan det hittills i det nutida Sverige bara finns socialister och liberaler. Det är sant enbart med den ytterst breda definition av både socialism och liberalism som SD rör sig med. Alla är i deras ögon vänsterliberaler, såvida de inte är marxister.

Men vad är då kärnan i Mattias Karlssons konservatism? Den gäller Sverige, dess traditioner, dess kultur. Inte mycket till konkretion! Karlsson drog ett blanknött Heidenstamcitat – det om bågen – och mer blev det inte. Däremot fick han tala ostört om de faror som nu hotar Sverige. Utvecklingen har varit katastrofal under de senaste - decennierna, förklarade han. Om den inte stoppas, så kommer Nationen Sverige att gå under.

Vi vet alla vad Karlsson och SD åsyftar. Det är invandringen som kommer att stjälpa Sverige. Det var SD:s budskap redan när det var ett litet nazistparti, och det har förblivit så. Det är samma visa som i Ungern och bland Trumpanhängare i USA. Den vita hegemonin är hotad! Snart utgör De andra en majoritet – och vilken framtid har då det som Mattias Karlsson och hans partikamrater definierar som den svenska kulturen?

Det är utmärkt att Mattias Karlsson intervjuas i radio. Men nästa gång måste utfrågaren ha djupa kunskaper både i svensk kultur och svensk historia. Karlsson må vara en känslig själ. Men detta måste han tåla!

Sven-Eric Liedman "

" SVT:s psykologer duckar för kritiken

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Psykologerna Malin Bergström och Lars Klintwall bemöter i sitt inlägg (DN 12/11) inte alls den kritik vi förde fram mot programmet ”Våra barns hemliga liv” (6/11). I stället frågar de retoriskt: ”Varför ska vi alltid skydda barn från starka känslor och konflikter?”

Men stämmer det verkligen att svenska barn i allmänhet är överbeskyddade i en sådan grad att de hindras i sin utveckling? Den forskning som refereras i artikeln ger inte stöd för detta. I stället visar såväl forskning som Skolinspektionens utvärderingar av förskolan på raka motsatsen. Vad forskning verkligen kan visa är i stället hur viktigt det är att vuxna bejakar barns känslor, men utan att för den skull legitimera alla sorters beteenden, och därefter stötta barnet att hitta välfungerande strategier.

Den kritik som Bergström och Klintwall väljer att inte bemöta riktades dock mot det etiskt förkastliga i att skapa ett underhållningsprogram där barn utsätts för sociala experiment som triggar starka känslor och sedan exponera deras utlevelser inför en presumtiv miljonpublik. Att på detta sätt göra barn till objekt för forskarnas spekulativa analyser och allmänhetens nyfikna fascination är oförenligt med barns lagstadgade rätt till integritet och privatliv. Och att likställa detta medielaboratorium med en förskolemiljö är direkt vilseledande då aktiviteterna helt strider mot läroplanen och yrkesetiken.

En sak är vi överens om: vi behöver sprida mer kunskap om barns utveckling och lärande. Men vi måste vara vaksamma. Gränserna för vad som betraktas som acceptabelt i privata och professionella sammanhang gällande bildövervakning och delning/spridning utmanas alltmer. Därför behöver vi på allvar diskutera såväl forskaretik, professionsetik som medieetik.

Malena Janson
Sofia J Frankenberg "

" Större coronautbrott på Sveriges Radio

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Sveriges största nyhetsredaktion, Sveriges Radio Ekot, har drabbats av ett större coronavirusutbrott, rapporterar Dagens Media. Sammanlagt är ett trettiotal personer direkt påverkade av sjukdomsutbrottet.

För Dagens Media bekräftar Ekots chef och ansvariga utgivare, Klas Wolf-Watz, att drygt tio medarbetare har bekräftats sjuka med covid-19. Ytterligare ett tjugotal medarbetare har satts i karantän. Utbrottet startade på Ekot i början av november.

Det är första gången sedan pandemins start som nyhetsredaktionen, med sina 200 medarbetare, fått ett fall av covid-19 inne på redaktionen.

– Vi har gjort en noggrann smittspårning. Alla som har varit nära den sjuka kollegan 24 timmar innan den blev sjuk får vara i karantän och jobba hemifrån, säger Klas Wolf-Watz till Dagens Media.

Enligt Wolf-Watz påverkas dock inte nyhetsarbetet och Ekots innehåll av sjukdomsutbrottet på redaktionen:

– Det är så klart jättetråkigt, det är tufft att bli sjuk i covid-19. Men själva nyhetsarbetet påverkas inte av det här, säger Wolf-Watz.

Kajsa Haidl "

" Så kan du själv börja döstäda ditt digitala liv

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Hur bra koll har du på allt du samlar på dig i datorn, mobilen eller i molnet? Vem ska hand om detta, sortera och slänga den dagen du inte finns med längre? Och vad ska hända med alla dina spår på sociala medier? Dorothy Béen, 81, arbetar för att få fler att förbereda dessa frågor före sin egen död.

Livet före döden
Del 4
Vissa uppfattar döden som skrämmande och mörk. Andra räds inte alls tanken på att allt en dag tar slut. Döden tar också plats i livet för dem som blir kvar. I Insidans serie undersöker vi olika aspekter av den. Tidigare delar i serien publicerades 2,3 och 12 november.

Över 30 seniorer har samlats framför sina datorer. Föreningen Seniornet i Tyresö har bjudit in Dorothy Béen för att hålla en digital föreläsning i ämnet ”Döstäda på nätet”.

I dag är det nämligen inte bara fysiska saker som möbler, fotoalbum och böcker vi lämnar efter oss när vi dör. En mycket stor del av oss lever också ett digitalt liv. Vi delar med oss av vår vardag och våra tankar på sociala medier som Facebook eller Instagram. Vi umgås via sms och mejl, som finns sparade på mobilen, datorn, eller på en okänd server någonstans. På datorer, hårddiskar, usb-minnen eller molnet finns mängder av foton, filmer och dokument som kan vara värdefulla för barn, barnbarn eller andra efterlevande.

– Vi måste fråga oss vem som ska ta hand om detta när vi själva inte finns med längre. Och förbereda, rensa och organisera så systematiskt som möjlig när vi är i livet. Vissa skjuter det framför sig. Ibland alldeles för länge. Till slut är det för sent, säger Dorothy Béen.

Hon är 81 år och lever ett mycket aktivt liv, framför allt digitalt i dessa coronatider. En del av sin tid upplyser hon och hjälper andra med hur de kan vara aktiva även digitalt. Och hur man kan städa och organisera sitt liv i digitala miljöer.

Själv har Dorothy bestämt vad som ska hända med hennes digitala efterlämningar när hon själv är borta. Hon vill underlätta för de efterlevande.

– Våga tänka tanken att du inte lever för evigt. Skjut inte detta arbete framför dig för länge. Det är verkligen inte schyst att låta någon annan ta hand om det, säger hon.

Tankarna om att vi behöver ha ordning i våra digitala liv började för några år sedan när en arbetskamrat till Dorothy Béen dog helt plötsligt. Det blev en chock för familjen. Dorothy visste att hennes arbetskamrat hade väldigt mycket sparat i sina digitala system: fotografier,

forskningsrapporter, mejlkonversationer, kontaktuppgifter, viktiga filmer på en hemsida.

Dorothy, som även kände familjen, erbjöd sig att sortera upp i detta. Hon såg till att fotografier och filmer sparades till familjen, slängde sådant som inte var relevant. Familjen kunde sedan stänga de sociala medier där han varit verksam.

För familjen var det en lättnad att Dorothy tog på sig uppgiften. En förutsättning för hennes arbete var att det fanns en pärm där alla väsentliga lösenord fanns sparade.

Det blev startskottet för Dorothy Béens engagemang för att få en bättre ordning på sitt eget digitala liv – och även inspirera andra att komma i gång.

– Jag brukar prata om att dörensa, döspara och dösäkra, säger hon. Som pensionär började Dorothy sortera allt hon sparat i olika datorer och hårddiskar genom åren. Det var fotografier, filmer, kursmaterial och andra dokument från alla år som hon arbetade som psykologkonsult och personalutvecklare.

– Allt man vill spara behöver bearbetas och göras överskådligt så att man lätt kan hitta det man söker. Man ska inte behöva öppna varje fil för att se vad det är. Det är ju så irriterande, ibland till och med sorgligt när man vet att vissa saker finns, men man inte kan hitta det.

Rensa, sortera och placera det som ska behållas i tydligt märkta mappar, tycker hon.

– Om man inte hittar bilderna så har man ju ingen glädje av dem under resten av sitt liv. De är ju inte till någon nytta för efterlevande heller. När Dorothy behövde hjälp med att spara filmer från en hemsida fick hon kontakt med den ideella föreningen Seniornet på Södermalm i Stockholm. Där blev hon snart en drivande kraft för att få flera att börja rensa i sina digitala liv.

– Vi satte ihop en arbetsgrupp för att börja utforska vad man behöver tänka på i tid och förbereda för efterlevande, säger hon.

De började undersöka vad samhällets institutioner som pensionärsföreningar, begravningsbyråer, jurister, Skatteverket, banker hade för information om detta.

– Ingenstans stod det någonting om att man också ska tänka på den digitala världen. Det blev en viktig fråga för oss att fundera över. Vi insåg att vi måste sprida vår kunskap vidare.

Dösäkra handlar bland annat om vad som ska hända med alla sociala medier där vi varit närvarande när vi går bort.

För att kunna avsluta konton så behövs inloggningsuppgifter. Se till att någon du har förtroende för får tillgång till dem, med anvisningar om vad du vill ska ske med de olika kontona, säger Dorothy Béen. I Facebook kan man i förväg tala om vem som ges rätten att avsluta kontona.

Hon uppmanar alla att skriva ett digitalt testamente där det tydligt framgår vad som ska ske med innehållet på datorer, läsplattor och mobil. Och hur alla sociala medier ska hanteras.

– Där bör man svara på så många frågor som möjligt. Glöm inte att tala om var du förvarar uppgifter om alla inloggningar.

Mobilen tycker hon att man ska rensa regelbundet. Där kan det finnas sådant som man inte vill att andra ska få tillgång till.

– Man har säkert skrivit en hel del fint på mejl och sms, men kanske också sådant som är olämpligt, dumt och som man ångrar. Varför ska man spara det? Bevara bara det som ger dig positiv energi.

I mobilen finns också ditt kontaktnät. Dorothy Béen tycker att vi där ska tänka igenom om det finns några kontakter som inte ska lämnas ut till eftervärlden. Men också vilka kontaktuppgifter som kan vara bra för efterlevande att känna till.

– Man ska också tänka igenom om man har några hemligheter sparade i sms eller mejl. Om det är något som du inte vill att någon annan ska få reda på – ta bort det redan nu!

När Dorothy var som mest involverad i att sprida sin mission om att reda upp sitt digitala liv blev det nödvändigt att sätta arbetet på sparlåga. Hon bestämde sig nämligen för att sälja sitt hus där hon bott i 32 år och flytta in i en mindre lägenhet. Då fick hon själv börja döstäda även fysiskt. Rensa bland möbler, porslin, böcker och skivor.

– Jag ställde ut bokhyllor på gräsmattan fulla med prylar som jag inte behövde längre och bjöd in vänner och bekanta på en stor loppisfest. Vi var en 70–80 personer i trädgården.

Det som Dorothy inte blev av med har hon delat ut. Hon tycker det är roligt om det ger glädje hos någon annan. En hel del saker har hon slängt också. Men inte böcker.

– Det skulle jag ha väldigt svårt för. Jag brukade ta med mig en bok då och då och ”glömma” på tunnelbanan. Och hoppas att någon ville ha den.

Favoritfåtöljen har hon sparat. Den var även hennes terapistol när hon tidvis hade mottagning i sitt hem.

– Den är som en trygg famn att sitta i. I den kan jag koppla av och känna mig omhändertagen, säger hon.

När det handlar om att spara tycker Dorothy att man ska ställa sig två frågor: Vad vill jag ha kvar för egen del under resten av mitt liv? Vad kan barn eller andra efterlevande tycka är viktigt att ta över?

– Sedan tycker jag att det är bättre att ge bort saker medan man lever. Varför ska man vänta tills man är död? Låt det komma till användning nu. Dela ut!

Hur valde du ut vad du skulle behålla?

– Jag vill behålla och omge mig med saker som speglar mig som person. Som hjälper mig att komma ihåg vem jag tycker om att vara, vad jag varit med om. När jag ser på dessa saker så blir jag påmind om mitt liv.

Dorothy Béen är utbildad psykolog och förstår varför många känner ett sådant stort motstånd inför att ta tag i saker som har med ens egen död att göra.

– Det finns nog många olika förklaringar. Många vill inte tänka på att de kan dö över huvud taget. Vissa tar sig inte tid. Andra har så mycket samlat att det känns oöverstigligt.

När man väl sätter i gång kan det också väcka mycket känslor. Man kan hitta vänner där relationen bara rann ut i sanden. Man ställs inför många beslut och ställningstaganden.

– Man kanske frågar sig: ska jag verkligen deleta det här? Det kan upplevas som att jag avslutar en del av mitt liv redan nu.

Hon betonar att en digital döstädning också för mycket positivt med sig. Sorterande av bilder, filmer och dokument väcker många minnen. Man hittar en bekant man tappat bort som man tar kontakt med igen.
– Kanske inspireras man att göra fotoböcker om sitt eller släktens liv eller göra mer av sådant som man gjort tidigare.

Hans Arbman
hans.arbman@dn.se"

"Tips. Så här kan du börja döstäda digitalt

1 Gå igenom och sortera och rensa i det du har i datorer, mobiler, usb-minnen, hårddiskar eller molnet.

2 Märk upp allt i tydliga mappar så att det är lätt och logiskt att hitta.

3 Skriv ett digitalt testamente där det framgår vad du har sparat digitalt, vad du vill ska hända med dina sociala medier och vem som ska ha ansvaret för det.

4 Notera var du förvarar förteckningen över dina lösenord.

5 Lägg det digitala testamentet som en bilaga till ditt fysiska testamente.

6 Demensförbundet har tagit fram en framtidsfullmakt där man kan bestämma vem som ska ha ansvar för ens personliga angelägenheter, så länge man lever.

7 På livsarkivet.se kan man göra en sammanställning över allt som man tycker att efterlevande kan behöva veta.

Källa: Dorothy Béen

Fakta. Dorothy Béen
Bor: Lägenhet i södra Stockholm.
Ålder: 81 år.
Familj: Syster.
Bakgrund: Har arbetat som psykolog och personalutvecklingskonsult.
Gör: Aktiv i föreningen Seniornet. Vill hjälpa andra att hänga med i den digitala utvecklingen och få fler att komma i gång med att döstäda digitalt. Just nu lär hon ut detta via videokonferenstjänsten Zoom. "

" Rusning efter hjälp med att släcka ned sociala medier

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

I dag är sociala medier vardagsmat för många sjuttioplussare. Men få tänker på vad som ska hända med deras närvaro på nätet när de en dag går bort. – Många anhöriga får ett kopiöst arbete med detta efteråt, säger Ulf Lernéus, förbundsdirektör för Sveriges auktoriserade begravningsbyråer.

I dag är många äldre aktiva på flera olika sociala medier. Facebook, Instagram och Twitter är de vanligaste.

Men få tänker på vad som ska hända med deras konton när de dör. Det kan få till följd att ett konto lever vidare trots att personen har avlidit. Det kan få lite makabra konsekvenser. Till exempel när födelsedags-hälsningar strömmar in på en avliden persons Facebooksida.

Varje dag får Sveriges begravningsbyråer flera frågor om hur de ska hantera den avlidnes sociala medier. Kan de få hjälp med att släcka ned kontot eller kan det finnas kvar som något slags minnessida?

Ännu vanligare är det att begravningsentreprenören väcker frågan. Då visar det sig att de allra flesta inte har haft en tanke på att behöva hantera detta.

– Många anhöriga får ett kopiöst arbete med detta efteråt, säger Ulf Lernéus, förbundsdirektör för Sveriges auktoriserade begravningsbyråer.

Facebook är det absolut största sociala mediet för äldre. Här har de anhöriga två val efter att en person avlidit: Släcka ned kontot eller göra om det till en minnessida. I det senare fallet ligger sidan kvar som den är, men andra kan fortfarande skriva inlägg på minnessidan.

– I dag är det vanligast att sidan görs om till en minnessida, säger Ulf Lernéus.

För att släcka ned avlidnas sociala medier anlitar begravningsbyråerna ofta företaget Cynk. Företaget arbetar framför allt med att kartlägga avlidnas försäkringar. Att släcka ned sociala medier har hittills varit en sidoverksamhet i liten skala. Men i år har man sett en stark tillströmning av ärenden.

– Jag skulle säga att intresset för detta har exploderat under de senaste fyra månaderna, säger Cynks vd Niklas Forsenberg.

Han säger att 35 procent av alla svenskar över 76 år har sociala konton. Ofta två eller tre. Och tycker att det är olyckligt att så få bryr sig om att planera för vad som ska hända med dem när man dör.

– Att teckna ned vad man vill med sina sociala medier och ge en fullmakt till någon för att göra detta borde vara lika naturligt som att skriva ett vanligt testamente, säger han.

– Många verkar tro att deras konton i sociala medier bara försvinner när de dör. Men så är det verkligen inte. Vi ligger helt i händerna på Facebook och de andra företagen, säger han.

Dessutom vittnar Niklas Forsenberg om att det kan var ganska komplicerat att släcka ned ett socialt konto. Målsättningen för de flesta sociala medier har inte varit att kontona ska kunna stängas. Från början kunde man inte ens stänga sitt eget Facebookkonto, men det har Facebook tvingats ändra på.

– Konton i Flashback och Tiktok är de enda vi inte kan stänga i dag. Det är omöjligt. De är inte byggda för det.

Men det är inte bara sociala medier som de anhöriga får ta hand om i många fall.

– Det kan vara oerhört svåra situationer som anhöriga ställs inför. Att själv ta ett större ansvar inför sin död borde verkligen ligga högre upp på prioriteringslistan.

Han berättar om en avliden person i somras som hade 147 fordon skrivna på sig, antagligen som ett slags målvakt.

– Bilarna användes av andra och drog på sig p-böter och annat. Hur avyttrar man som efterlevande dem? De fanns ju inte ens fysiskt på den avlidnes tomt.

Ulf Lernéus säger att dagens brokiga familjekonstellationer med omgifta vuxna med barn i olika relationer inte direkt underlättar situationen.

– Det är så många känslor som väcks i anslutning till ett dödsfall. Det kan också leda till svåra motsättningar mellan anhöriga. När alla dessa ska tycka till så blir det inte lättare att hantera när det inte finns några önskemål från den avlidne, säger han.

Hans Arbman hans.arbman@dn.se "

"I gratistjänsten Livsarkivet kan du enkelt göra en sammanställning av sådant som du tycker att dina anhöriga en dag kommer att behöva veta. Det kan vara uppgifter om vem eller vilka du vill ska ärva din kvarlåtenskap eller önskemål om din begravning. Samt vilka anhöriga som ska kontaktas när du avlider.

I Livsarkivet kan du också samla viktiga dokument som samboavtal, äktenskapsförord, testamente, digitalt testamente och försäkringsbrev. Livsarkivet fylls i direkt på hemsidan livsarkivet.se Uppgifter kan lätt uppdateras efter hand.

Livsarkivet kan också fyllas i på papper som du hämtar hos en auktoriserad begravningsbyrå.

När du avlider får begravningsbyrån en automatisk uppgift om det – och ditt Livsarkiv aktiveras."

" Idrottssverige: Stödet kommer inte att räcka

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Regeringens stöd till idrotten i Sverige räcker inte, det menar en majoritet av de svarande i en enkät som SVT har gjort bland landets specialidrottsförbund.

Hittills har ett stöd på 1,5 miljarder kronor utlovats från regeringen – men den summan behöver minst fördubblas under nästa år för att många föreningar ska kunna överleva.

– Man behöver inte vara Einstein för att räkna ut att våra förbund och föreningar har det slitsamt och jobbigt, säger Riksidrottsförbundets ordförande Björn Eriksson.

Eriksson säger till SVT att utan ytterligare stöd kommer det hela att ”sluta illa”.

Bara åtta av de 72 tillfrågade specialidrottsförbunden anser att den totala stödsumman på 1,5 miljarder kronor kommer att vara tillräcklig för idrotten.

TT "

"Svahn: ”Det är naivt att bara oroa sig för skidåkningen”

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Linn Svahn oroar sig betydligt mer för coronapandemin än inställda tävlingar. – Det är en situation som vi aldrig tidigare upplevt. Det är en pandemi som eskalerar, då är det väl naivt att bara fokusera och oroa sig för skidåkningen, säger Svahn.

När Linn Svahn satte sig på flyget till sprinttävlingarna i Québec i början av mars hade hon bara en sak i huvudet.

Hon skulle ha med sig kristallkulan för segern i sprintcupen hem till Östersund.

– Jag var lite naiv, det enda jag tänkte på var att jag ville tävla.

I samma veva slog coronaviruset till på allvar över hela världen.

Land efter land drog sig ur tävlingarna. Till slut tvingades Internationella skidförbundet ställa in säsongsavslutningen och Svahn stod som slutsegrare i sprintcupen.

– Jag riktade snabbt om fokuset inför den här säsongen. Det är ett VM den här säsongen, okej. Då vill jag åka fort och då vill jag tävla och vara riktig vass, säger 20-åringen.

Svahn säger att hon ser fram emot en ny, vanlig, säsong. Men säsongen kommer knappast bli vanlig.

Världscupstävlingarna i norska Lillehammer i början av december har redan ställts in och flera tävlingar ligger i farozonen.

– Det är jättetråkigt men det är också lite av det som vi se i år, det är osäkert vilka tävlingar som kommer att genomföras. Lillehammer är den första som har ställts in och det är absolut tråkigt men det är så det är och något vi måste förhålla oss till.

I helgen väntar Sverigepremiär i Bruksvallarna och helgen efter världscupspremiären i finska Ruka. Efter Ruka väntar tävlingar i Davos där Svahn tog sin första seger i sprintcupen i december i fjol.

– Dit vill jag absolut tillbaka, jag brukar köra bra där. Jag såg att de kommer att kunna köra, i alla fall enligt den schweiziska regeringen.

Linn Svahn, som vann tre individuella sprintar under förra säsongen,

tog hem den totala sprintcupen och blev den andra svenska kvinnan att vinna en titel i världscupen när hon tog över kronan efter Stina Nilsson.

På ett år har hon gått från att vara en okänd junior till favorit att ta åter igen ta hem sprintcupen.

– Det känns bra, man får ju ofta favoritskap när man gjort något bra. Det är många flera som kan åka fort så jag får nog dela på favoritskapet med några svenska och andra åkare, säger Svahn med ett leende.

Svahn slipper den här säsongen konkurrens av Stina Nilsson som gått över till skidskytte.

– Det känns tråkigt, det hade varit roligt att tävla mot henne, säger hon. Trots Nilssons blygsamma placeringar i Sverigecupen i Idre i helgen säger Svahn att hon är imponerad.

– Absolut. Jag är inte förvånad. Det är häftigt att gå från att haft längdskidåkning som kall och arbete dag ut och dag till att så snabbt sadla om och ändå kunna prestera i en ny sport, det är häftigt.

Charlotte Kalla har drabbats av covid-19. Febern har släppt men Kalla är ännu inte tillbaka i träning och missar de inledande tävlingarna på säsongen.

Linn Svahn säger att hon håller avstånd och tvättar händerna.
– Det är lite av en skidåkares vardag så det har jag alltid gjort.

Svahn får frågan om coronapandemin medfört något som är positivt för henne.

– Vad kul att få prata om något positivt om corona. Jag upplever att jag fått väldigt bra träning på hemmaplan och det har absolut varit positivt. Hemmavid är ett starkt kort, det tar jag med mig.

Hon är oroad över smittspridningen men inte för skidåkningen.

– Det enda jag kan göra är att åka fort från a till b, det är det jag fokuserar på. Det är ett VM och det är då jag ska vara som bäst.

Att statsminister Stefan Löfven på måndagseftermiddagen satte stopp för sammankomster med fler än åtta personer inför julen är inget som påverkar Linn Svahn.
– Jag kommer inte styra ihop en stor fest, jag kommer nog inte missa någonting. Jag hoppas på att det blir vitt ute och att jag får käka god mat.

Lars Grimlund
lars.grimlund@dn.se "

"Elitidrotten fortsätter – men flera frågetecken återstår

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Elitidrotten kan fortsätta – men många frågetecken kvarstår efter regeringens besked om sammankomster för maximalt åtta personer. En aspekt kommer dock vara av stor vikt i Riksidrottsförbundets remissvar i frågan: – Om man bannlyser rörelsen för barn under 15 år vore det djupt olyckligt, säger RF-ordföranden Björn Eriksson.

Regeringens förslag om att från och med den 24 november sänka gränsen för allmänna sammankomster till max åtta personer väntas verkställas på torsdag då bland andra Riksidrottsförbundet (RF) har återkommit med sitt remissvar.

Frågorna hur det nya maxantalet kommer att påverka idrottsrörelsen är många, men än så länge är svaren få.

– En publikfri arena omfattas inte av allmän sammankomst. En träning är inte heller en allmän sammankomst. Men likväl kvarstår frågan: Hur ska man förhålla sig till de tilläggssynpunkter och önskemål som lär komma från Folkhälsomyndigheten? Det är något som vi ska ta upp i vårt remissvar på det här förslaget från regeringen, säger Björn Eriksson.

Tror du att idrottstävlingar och -evenemang kommer att kunna genomföras med lagändringen?

– Det är det som är det stora frågetecknet. Och det kanske inte har att göra så mycket med allmänna sammankomster och om det blir publikfritt, för där är regelsystemet någorlunda klart, utan frågeställningen är om man ändå kommer säga att det inte är lämpligt när man gör tillämpningsföreskrifter för det här.

Folkhälsomyndighetens generaldirektör Johan Carlson närvarade vid regeringens pressträff och svarade svävande på frågan om vad det nya beskedet innebär för idrotten:

– Vi kommer att få det här på remiss under de kommande dagarna och vi får se över balansen mellan träningar och tävlingar – hur det ska bedömas. Det är också en fråga för Polismyndigheten.

– Det här är en diskussion som vi har haft uppe varje gång vi har gjort sänkningar.

Björn Eriksson försäkrar att det framgent kommer bli tydlighet kring hur idrotten ska förhålla sig till den nya ordningslagen.
– Vi kommer tillse att information kommer att föreligga i allra högsta tydliga grad. Problemställningen är bara: Var landar kompassen?

Hur vill ni att FHM/regeringen ska behandla elit- och ungdomsidrotten under restriktionstiden som börjar gälla från den 24 november?
– Det är något som vi vill resonera kring innan vi skriver remissvaren, vi har ju inte så mycket tid på oss. Men skulle jag säga vad jag själv har för grundinställning så är det klart att om man bannlyser rörelsen för barn under 15 år vore det djupt olyckligt. Tävlingsidrott är något annat.

– När det gäller ungdomar, det vill säga de födda senare än 2005, är vi rörande överens med FHM att träning och rörelse är av yttersta vikt. Det är något som de flesta vill hålla fast vid. Problemställningen är närmast den tävlingsliknande idrotten som bedrivs, huruvida den kan betraktas som möjlig att fortsätta om den i realiteten inte har publik eller inte. Det är något som de närmaste dagarnas utveckling får utvisa.

Vad tror du om elitidrotten?
– Jag vill ligga lågt med det, beroende på att de individuella idrotterna ägs av sina egna förbund och jag vill väldigt gärna höra hur de resonerar innan jag hamnar i några bestämde uppfattningar.

I Sportbladet svarar kultur- och idrottsminister Amanda Lind (MP) rakt på frågan om elitidrotten kan fortsätta sin verksamhet.

”Det omfattas inte av nya lagen eftersom det är en arbetsplats och inte en allmän sammankomst eller offentlig tillställning”, hälsar hon för tidningen via sin presskontakt.

Sedan den 1 november har idrotten tillåtits att ta in 300 åskådare, men på grund av den ökande smittspridningen har de flesta regioner valt att ligga kvar vid den tidigare gränsen på 50 personer. Enligt Amanda Lind kommer publiknivån inte påverkas av det nya maxantalet på åtta personer vid sociala sammankomster.

”Undantaget om 300 för sittande publik är kvar, men regionerna får precis som nu sänka gränsen”, säger hon till Sportbladet.

Innan Riksidrottsförbundet återkommer med sitt remissvar till regeringen kommer landets specialidrottsförbund att sammanträda för

att gemensamt ta ställning i frågan om hur idrotten bör förhålla sig till de nya restriktionerna.

– Vi kommer nog hitta former för det. Redan i morgon har vi stormöte av det skälet att vi bestämmer hur kompensationsstödet ska se ut för det tredje kvartalet för de seriespelande professionella idrotterna, säger Björn Eriksson.

På måndagskvällen kom även besked om nästa krisstöd till idrotten. 554 miljoner kronor ska delas ut av Riksidrottsförbundet i nästa vecka. Totalt tilldelas 158 miljoner kronor till 2 123 föreningar för perioden juli till september och över 300 föreningar inom bollsporternas högsta serier blir tilldelade 327 miljoner kronor för hela perioden juli till december.

Störst stöd får ishockeyn med närmare 195 miljoner kronor.

Pelle Strandman
pelle.strandman@dn.se "

Arbetsmarknad och företagare hanteras av arbetsmarknadsdepartementet och närings-departementet.

Ministrar:

Arbetsmarknadsminister Eva Nordmark
arbetsmarknadsdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Jämställdhetsminister samt minister med ansvar för arbetet mot diskriminering och segregation Åsa Lindhagen
arbetsmarknadsdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Näringsminister Ibrahim Baylan
naringsdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Landsbygdsminister Jennie Nilsson
naringsdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

"Butiksdöden slår hårt mot Sveriges stadskärnor

DN ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

Tomma butikslokaler fanns det redan. Sedan kom pandemin. Virusutbrottet uppskattas på ett drygt halvår ha påskyndat utvecklingen med fem år. I Köping finns tomma lokaler och frustrerade butiksägare som fortsätter att kämpa, men som inte vet hur länge till. Hur ska Sverige få nytt liv i sina stadskärnor?

Det ekar mellan väggarna på Östra Långgatan 4 i Köping. Kassadisken ligger redan på skroten. Ett par vändor till återvinningscentralen återstår.

Marie Lennerlund lämnar snart tillbaka nycklarna till lokalen där hon drivit butiken Hemma hos Hema de senaste tre åren.

– Jag har lagt ned min själ i det här. Det har varit kreativt och kul att träffa kunder, men nu måste jag landa, säger hon.

Hon har sålt gardiner, tyger och tillbehör.

Eller snarare, det var så hon hade tänkt att det skulle bli. Till slut var det omöjligt och den 1 september började slutrean för att tömma butiken.

– Bittert, säger hon om erfarenheten som hon tvingas dela med många andra butiksägare i trångmål.

Mellan 2017 och 2019 minskade antalet butiker i Sverige med 6 procent från 34 297 till 32 351, enligt ny statistik från HUI research. De siffrorna rymmer inte vad som hänt under coronautbrottet.

Marie Lennerlund sammanfattar orsakerna till att hon måste slå igen butiken.

– Dålig handel, dyr hyra och sedan kom pandemin.
Och e-handeln.

– Kan man beställa tio par skor och skicka tillbaka de som inte passar så blir det tufft för butikerna, säger hon. Samtidigt kan kunderna aldrig känna på kvaliteten.

Det är den här vägen drabbade branscher i sällanköpshandeln går. Till slut återstår bara anslag med lockrop om att allt ska bort till kraftig rabatt. Kort senare gapar skyltfönster och lokaler tomma.

Naturligtvis kan det bero på dåliga affärskoncept. Svårigheterna kan också komma sig av etableringsplatsen. Ibland kallas det för butiksdöden. Kommuner, fastighetsägare och experter värjer sig mot uttrycket. Men det är så tomrummen ser ut i stadskärnan i Köping när gamla trotjänare till butiker försvinner från en dag till en annan.

Slutligen är det kunden som avgör om butiken ska överleva eller dö.
○ ○ ○

Butiker inom mode, skor och väskor som tagit mycket stryk i resten av Sverige gör det också i Köping.

Däremot tror Camilla Nilsson som är näringslivschef på orten att kommunen redan lagt den värsta tiden bakom sig.

– För ett par år sedan såg det riktigt dystert ut. Då utökade vi dialogen med fastighetsägarna. Kommunen har också inrättat en ny tjänst för en anställd som jobbar nästan bara med utvecklingen av stadskärnan.

Camilla Nilsson räknar upp en hundfrisör, ett hundkafé, tre sushirestauranger och två hälsokostbutiker som exempel på nyetableringar i tidigare tomma lokaler. På torget säljer Arbnor Jashari hamburgare från sin food truck.

Exakt hur många butikslokaler som står tomma i centrum vet inte Camilla Nilsson.

– Nu handlar det om en handfull. Ingen tycker det är kul med tomma butiker, helst vill vi fylla dem, så klart, säger hon.

Kommunen arbetar för närvarande med en gestaltningsplan för centrum – var ska det finnas mötesplatser och var ska det finnas gröna ytor?

– Här har vi en god möjlighet att tillsammans planera för den framtida stadskärnan. Att det inte kommer att se ut som det har gjort de senaste sextio åren står helt klart. Vi kanske inte kommer att ha en tydlig handelsplats i centrum, men det kan vara liv och rörelse ändå. Vi måste bara tänka om och tänka nytt, beskriver Camilla Nilsson.
På det hela taget verkar det som att allting kan lösas. Det gäller bara att locka folket tillbaka till stadskärnan.
○ ○ ○

Köping har varken Elgiganten eller Media markt, däremot Oscarsons Radio & tv, etablerad 1948 av Magnus Oscarsons farfar.

När vi träffas berättar han omgående om sommaren som gått och om fönstren till butiken som han fick sönderslagna tre nätter i rad.

– Den fjärde natten tog jag hit husbilen och parkerade. Klockan 03.17 vaknade jag av att det skramlade till igen.

Han beskriver hur han tog fast två tonåringar och fick dem att förstå att det är butiksägaren som betalar dyra självrisker när fönster krossas. Och hur han sedan dess sluppit skadegörelse.

– Den natten gick jag runt till 5.55 på morgonen och räknade till 24 ungar ute på stan, påpekar Magnus Oscarson.

Poliser han stötte på i en parkerad polisbil hade inte tid att höra vad han hade att berätta eftersom de var upptagna av ett annat ärende, stod det att läsa i Bärgslagsbladet.

Läsare blev upprörda och själv är han arg över att inget görs för att ta itu med situationen.

I grannlokalerna på båda sidor om Oscarsons Radio & tv står det tomt sedan SEB lade ned ett kontor för flera år sedan och ett utbildningsföretag flyttade.

– Om det är tomt på gatorna drar man sig för att gå ned på stan, säger Magnus Oscarson.

Det blir en ond spiral.

Otryggheten har brett ut sig, menar han.

E-handeln och elektronikkedjorna har blivit svåra konkurrenter för den tredje generationen i familjen som driver butiken.

– Jag stretar på så länge det går. Om fem år? Då har jag slagit igen skiten, jag är så trött på det här ibland att jag vill spy. Det känns som att jag jobbar i uppförsbacke hela tiden. Om fem år åker jag runt och gör service och installationer, säger Magnus Oscarson.

Någonstans på Stora Gatan tappar DN räkningen på antalet tomma butikslokaler. De är fler än en handfull.

– Problemet är att det är folk från Stockholm och andra platser som äger fastigheterna. De förstår inte att vi inte kan betala 20 000 kronor i månaden i hyra, formulerar en företagare ett av de grundläggande problemen.

Tv- och radiohandlaren Oscarson, klockmakaren Christer Jonsson, zoobutiksägaren Bertil Nilsson, som har ett strålande år bakom sig med rekordförsäljning, och Sören Stenmark som driver herrekipering i Köpings stadskärna är alla överens. Det är viktigt att fylla de tomma butikslokalerna och få fart i centrum.

Ingen vet hur det ska gå till.

På ett sätt skiljer sig kanske inte Köpings stadskärna så mycket från andra mindre orter, tror Sören Stenmark på herrekiperingen Piccadilly. Han säger sig ha sett en liknande utveckling på andra håll.

Black Friday har tagit en stor del av den tidigare julhandeln och under pandemin sitter folk hemma och jobbar i t-tröja.

– Men det är inte bara nätet och coronan. Folk handlar inte som förr. Spontanhandeln är borta eftersom vi inte får ut folk på stan. Ju längre tid det går, desto svårare blir det – och nu är klockan kvart i tolv. Det måste skapas en plan för att locka hit folk, säger Sören Stenmark.

Besvärande för Köping är den återkommande attitydundersökningen om företagsklimat som Demoskop gör på uppdrag av Svenskt näringsliv. Fem år i rad har kommunen fått betyg som ligger under rikssnittet av sina lokala företag. Kommunen har svarat med att kritisera undersökningen för att vara bristfällig.

Senast hamnade Köping på 277:e plats av 290.

○ ○ ○

Svenska städer brottas med svåra frågor hösten 2020. Men förändringen av stadskärnor är inte ny. Historiskt var städer utsatta för krig och bränder. I modern tid ledde bilismen på 60- och 70-talen till att stadskärnorna planerades om.

Senare växte handelscentrum upp utanför städerna och de senaste tio åren har e-handeln vuxit.

– Handelsplatserna i utkanten av staden har ett större utbud och kunderna sparar tid. Därför gillar de att handla där. Och näthandeln är billigare och alltid öppen. Utbudet är enormt. Det drar kunder från stadskärnorna och då blir det tomma lokaler i centrum, säger Oana Mihaescu, forskare vid Handelns forskningsinstitut.

De tomma butikslokalerna får följder.

– Kunderna försvinner från sådana områden. Det blir tomt, mörkt och oattraktivt att vistas där. Det påverkar värdet på fastigheterna och brottsligheten riskerar att stiga. Platsen förfaller och det blir en negativ spiral, beskriver Oana Mihaescu.

Mycket står på spel för svenska innerstäder.

– Före pandemin hade många städer blivit smartare och insåg att för att överleva måste de erbjuda service och kulturevenemang, locka tillbaka kaféer och restauranger och bli en mötesplats för människor, säger Oana Mihaescu.

Gym, spa, mobiltelefonreparatörer och nagelsalonger hade börjat flytta in. I stort sett hade de nya näringarna tagit igen det handeln förlorat när pandemin slog till.

Sedan dess har förutsättningarna rubbats. Stagnationen syns, men statistik saknas till stor del ännu för vad som inträffat i år.

– Det har hänt lika mycket det sista halvåret som jag trodde skulle ske i städerna de närmaste fem åren. Frågan är vad som händer nu. För det är inte så att det blir någon återställning till där vi var i början av året, säger Tomas Kruth, som arbetat med stadsutveckling i 25 år.

Alla i kommunerna måste hjälpas åt med att lägga en etableringsstrategi för vad man vill på de olika stråken i stadskärnan. Vem som helst ska inte kunna flytta in var som helst. De näringar som har nytta av varandra ska bli grannar. Tänk i kluster, lyder i koncentrat Tomas Kruths ledord.

– Men det här är ingen quick fix, säger han

Hur ser svenska stadskärnor ut år 2050?

– En filosofisk sammanfattning är att tänka på varför städer skapades och växte upp på sina platser för flera hundra år sedan. Det var ju inte som handelsplatser, utan som mötesplatser där man träffades i skrån och hade ting. Tanken var att man skulle ha synergieffekter av att man bodde nära varandra. Den återgången får vi se igen. Vi söker platser där man träffar människor, säger Tomas Kruth.

Pandemin ser ut att påskynda processen.

– Den har lärt oss att när man sitter hemma blir suget stort efter att mötas. Första gången jag gick på kafé efter utbrottet var jag lycklig. Man märkte hur mycket man hade saknat det, säger han.
○ ○ ○

En regnig höstdag går vi längs Köpingsån med Peter Adehill som pekar ut platser med potential att dra folk till uteserveringar under sommarkvällar. Innerstaden behöver magneter.

Peter Adehill är den nya aktivitetsledaren för Köpings centrumförening. En man som ägnat hela sitt yrkesliv åt försäljning, som varit med i goda och dåliga tider, som säger att det är många som har det lite tungt nu. Han ska komma med nya idéer.

– Det är lätt att säga att få folk till stan, men det är en lång väg dit. Och det får inte bli så att det är jag ensam som ska fixa det, vi måste hjälpas åt.

Däremot ska han försöka se till att den brokiga skaran av butiksägare drar åt samma håll.

Om yngre tonåringar lockas in till stan kan det få stor betydelse. I stället för att åka till shoppingcentret Erikslund 20 minuter bort med sina föräldrar åker de till Köpings centrum och fikar tillsammans med föräldrarna eller med kompisar, säger den nya ledaren i centrumföreningen.

– Det kanske ligger tre fik i rad. Och när de fyller 18 år fortsätter de att komma ned. Då kanske de i framtiden också väljer att besöka stan med sina barn, fortsätter Peter Adehill.

Fokus ligger på att få folk att stanna i Köping. Han nämner inte ens handeln i det här läget.

Hösten 2020 börjar allt med att hitta platser där folk kan träffas.

Torbjörn Petersson
torbjorn.petersson@dn.se "

" Så ska städer överleva butiksdöden

DN TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Vad händer med alla tomma lokaler i svenska stadskärnor? Fastighetsägare vill inte gärna sänka hyran. En orsak kan vara att värderingen av fastigheten då går ned. – Framför allt är det deras enda intäkt. Då är det ingen långsiktig strategi att sänka hyran, säger Christina Friberg, expert på stadsutveckling vid bransch-organisationen Fastighetsägarna MittNord.

Storstädernas centrum har drabbats hårdast av coronapandemin sett till omsättningen.

Under första halvåret minskade den med 30 procent, jämfört med 8 procent för småstäder, enligt rapporten Cityindex som HUI Research och Fastighetsägarna tagit fram.

I mindre städer påverkas stadsbilden desto mer när butiker tvingas slå igen och lokaler blir stående tomma under lång tid.

– Här har fastighetsägaren en viktig roll som samhällsbyggare.

Stadskärnan måste vara attraktiv för att locka till investeringar och nya etableringar. Vi är måna om att hitta affärsmodeller som ska gynna både verksamheter och fastighetsägare, säger Christina Friberg. Coronapandemin har bara påskyndat utvecklingen som redan hade startat.

– Stadskärnorna kommer att vara viktiga också i fortsättningen, men vi kommer att gå tillbaka till det som var kärnan från början: småskaliga, unika butiker och olika mindre serviceinrättningar. Det lokala och närproducerade i kombination med ett intresse för hållbarhet och hälsa, beskriver Christina Friberg.

Service blir viktigare för konsumenten och gröna oaser i stadskärnorna, lyder profetian.

De stora handelskedjorna kräver mindre lokaler och satsar på show room, paketutlämning och mer personlig service.

– De kommuner och fastighetsägare som snabbast tar på sig uppgiften och involverar sina invånare i utvecklingen går som vinnare ur det här, säger Christina Friberg.

Och de som inte har råd med hyrorna?

I stället för att fastighetsägaren sänker hyran ser branschorganisationen en lösning i att olika verksamheter delar på samma lokaler.

– Man kanske bemannar dem olika dagar. Sådana kombinationer ses redan i dag, där till exempel en frisör och en blomsterhandel delar lokal, säger Christina Friberg.

Vad skulle fastighetsbolag kunna vinna på att låta lokaler stå tomma i stället för att sänka hyran?

DN ställer frågan till Johan Edberg som är aktieanalytiker och expert på fastighetsbolag hos Handelsbanken.

– Över tid kommer hyrorna att gå ned om vakanserna blir varaktigt högre eftersom det blir kamp om hyresgästerna, det är den logiska

följden. Men i det korta perspektivet kan vi få se outhyrda lokaler som en följd av taktik och fastighetsvärdering.

En fastighets värde är en funktion av två faktorer, säger Johan Edberg. Det ena är intjäningsprofilen, hyresintäkter minus fastighetskostnader, och det andra är det så kallade avkastningskravet, diskonteringsräntan.

– Om lokalen blir tom är det inte så att den helt tappar i värde. Då sätts någon form av vakanshyra, en uppskattad hyra. Om den nya marknadshyran, som man tror att man får ut för lokalen, understiger vakanshyran – och om man är väldigt mån om att inte sänka värdet, vilket kan vara en poäng gentemot banken – så kan det finnas incitament för att inte hyra ut lokalen, säger Johan Edberg.

Genom att fastighetsbolagen behåller vakanshyrorna finns inga bevis för att hyresnivån har sjunkit, även om bolagen kan misstänka det.

Fastigheten behåller därmed sitt värde, något som kan påverka kreditvärdigheten gentemot banken, beskriver Johan Edberg.

– Men på längre sikt är det ofrånkomligt att hyresnivån påverkas av vakanser, säger han.

Torbjörn Petersson
torbjorn.petersson@dn.se "

"Fakta.
Butiksdöden har drabbat Sveriges stadskärnor. Coronapandemin uppskattas ha påskyndat utvecklingen med fem år. DN rapporterade i går om tomma lokaler och frustrerade butiksägare i Köping som fortsätter att kämpa, men som inte vet hur länge till. Hur ska Sverige få nytt liv i sina stadskärnor? "

"LO vill fortsätta förhandla om las

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Regeringen jobbar just nu med att göra las-uppgörelsen mellan PTK och Svenskt Näringsliv till lag och brottas med frågan om LO ska få vara en del av det.

Men LO själva vill helst av allt fortsätta förhandlingarna med Svenskt näringsliv. Det säger ordföranden Susanna Gideonsson till Ekot i Sveriges Radio.

– Vi tycker fortfarande att det allra bästa vore om vi kunde göra det i en överenskommelse direkt med vår motpart, i stället för att politiken ska blanda sig i och där vi riskerar att det för varje ny mandatperiod ska ändras än hit och än dit, säger Gideonsson.

TT"

" Pandemin slår hårt mot arbetsmarknadens mest utsatta

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

I pandemin är flera personer med funktionsnedsättningar sysslolösa och tvingas leva på besparingar när de hamnar allt längre bak i Arbetsförmedlingens kö. Krister Ekberg har suttit på sin soffa sedan mars. Lars Andersson får inte in mer än 4 500 kronor i månaden. Nu berättar de för DN om sin oro inför framtiden.

Det är fredag förmiddag och 44-åriga Krister Ekberg sitter med fjärrkontrollen i handen och knappar framför tv:n. De blå väggarna i tvåan på Södermalm tycks nästan sluta sig runt honom, för han känner sig allt mer instängd, förklarar han.

på soffan har han suttit sedan i mars – sysslolös.

– Snart kommer min fru hem och då kan vi ta vår dagliga promenad. Det är det enda vi gör nu om dagarna, och så spelar vi olika sällskapsspel förstås. Utan det hade jag varit ledsen, säger han.

– Det är min fru som gör mig lycklig, jag vet inte vad jag hade gjort utan henne.

Pandemin har gjort det svårare för personer med funktionsnedsättning som behöver stöd och hjälp att hitta jobb, menar Myndigheten för delaktighet (MFD).

Perioden mars till september har i genomsnitt över 62 000 personer med funktionsnedsättning varit inskrivna som arbetslösa hos Arbetsförmedlingen. Det är flera tusen fler än under samma period i fjol och 30 procent färre har fått anställning, 15 procent färre har fått anställning med stöd.

40 000 av de inskrivna har varit utan arbete i tolv månader och drygt 25 000 har varit arbetslösa i två år.

– Personer med funktionsnedsättning är en stor kundgrupp på Arbetsförmedlingen som från ett redan utsatt läge drabbas hårt av de konsekvenser coronakrisen får på arbetsmarknaden, säger Camilla Arvenberg pressansvarig på MFD.

Flera arbetsgivare har inte möjlighet att erbjuda nyanställningar på grund av nedskärningar och antalet långtidsarbetslösa stiger.

Krister Ekberg har en lindrig intellektuell funktionsnedsättning, och är en av de personer som har varit inskriva som arbetslösa på Arbetsförmedlingen under flera år. Under 2016 blev han ”utskriven” från myndigheten i samband med att han skadade ryggen, förklarar han.

I stället hänvisades han till daglig verksamhet.

– Det är hopplöst, för jag skulle precis få en anställning på en restaurang i Stockholm vilket har varit en dröm för mig då jag är kock. Och nu vill inte myndigheten ens hjälpa mig med att hitta ett jobb längre, säger Krister Ekberg.

Majoriteten av unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning räknas som en av de grupper som står allra längst ifrån arbetsmarknaden, enligt FUB:s förbundsordförande Harald Strand.

– Bara cirka två procent av personer med IF har jobb på den öppna arbetsmarknaden, de flesta i arbetsför ålder har daglig verksamhet enligt LSS där dagersättningen ligger på mellan 50 till 100 kronor, säger han.

Krister Ekberg förklarar att han under större delen av pandemin varit helt sysslolös och att han har isolerats i hemmet då flera verksamheter har stängt ner på grund av smittan. Under den pågående pandemin har kommunerna haft begränsade möjligheter att erbjuda personer som är beviljade LSS-insatser.

– Just nu har jag ingenting att göra och många av oss är ledsna över det. Den dagliga verksamheten har varit öppen emellanåt, men jag vågar inte gå dit heller för det är inte smittsäkert. Samtidigt hade jag velat ha ett jobb på den ”riktiga” arbetsmarknaden, men de har tydligen för få SIUS-konsulenter för att ha möjlighet att ta emot mig, har jag förstått det som, säger han.

Enligt en ny rapport som Statistiska centralbyrån (SCB) publicerat är personer med olika typer av funktionsnedsättningar särskilt utsatta på flera områden som exempelvis arbetsmarknad och ekonomi – och läget har förvärrats i pandemin.

I rapporten ”Lämna ingen utanför” hänvisar man bland annat till en tidigare Novus-undersökning av Funktionsrätt Sverige, där 17 procent av 1 122 tillfrågade angav att deras privatekonomi påverkats negativt under pandemin och 55 procent angav att de löser vardagsekonomin med hjälp av besparingar.

Det är något som 52-åriga Lars Andersson känner igen sig i. Under fredagseftermiddagen avslutar han sin arbetsträning för dagen. Lars Andersson berättar att han inte haft en ”riktig” anställning sedan hösten 2012 och står än i dag inskriven hos Arbetsförmedlingen som långtidsarbetslös.

Han är född med ryggmärgsbråck och är på grund av det rullstols-buren. Han berättar att han alltid varit aktiv i sitt liv då han från ung ålder idrottat och tävlat i rullstol.

Därefter har han haft flera olika jobb – bland annat som kontorist.
– Jag jobbade även på en liten fabrik som montör och har suttit i växeln för färdtjänst. En dag var min axlar utslitna och jag fick artros och klämskador i genomgångar av senor och muskler. Jag fick även trycksår av rullstolen som aldrig läkte, det krävde en operation. Efter det levde jag med höga infektionsvärden, förklarar han.

Lars Andersson var sjukskriven under flera års tid och hamnade allt längre ifrån arbetsmarknaden. Samtidigt tog det lång tid att utreda hans arbetskapacitet.

– Från att ha haft en rätt god ekonomi så tvingades jag att leva på min sambo. Under de senaste åren hände inte så mycket, det var för två år sedan som jag äntligen fick börja arbetsträna halvtid på en förening som inriktar sig på personer för funktionsvariationer. Sammanlagt får jag in 4 500 kronor i bruttolön.

– Det känns jobbigt att jag inte kan bidra till hushållet som man skulle vilja, säger han.

Det är även oklart om arbetsträningen kommer att kunna leda till en anställning. Föreningen är ideell och har små resurser.

– Jag är verkligen orolig för framtiden då det inte ser så bra ut för oss personer med funktionsvariationer. Som tur är så klarar jag mig med hjälp av min kära sambo.

Samhall, Sveriges största arbetsgivare för personer med funktionsnedsättning, har arbetat hårt för att ge sina anställda arbete i pandemin. Men även där har man märkt att det blivit allt svårare att hitta jobb, förklarar Samhalls kommunikationschef Albin Falkmer.

– Generellt kan man säga att sådana här tider är väldigt utmanande, särskilt för personer med funktionsnedsättningar eller andra personer som har står längre bort ifrån arbetsmarknaden. Arlanda flygplats använder exempelvis våra tjänster, men har inte haft samma behov nu.

Så då har vi fått ställa om och har bland annat tillverkat skyddsvisir i stället, säger han.

Ett av Samhalls mål är att de anställda ska lämna företaget för ”vanliga” jobb, berättar Albin Falkmer. Vanligtvis lämnar och rekryteras omkring 1 500 personer årligen.

– Men i år kommer vi inte ens att komma upp i hälften av den siffran, säger han.

Samhall beskriver det som en allvarlig situation.

– Det riskerar att sätta personer i ett permanent utanförskap. Det har gjorts en hel del forskning på det här under 90-talskrisen som visade att personer med funktionsnedsättningar var de som fick lämna först och de som hade svårare att komma tillbaka in på arbetsmarknaden sen, säger Albin Falkmer.

Krister Ekberg kramar om sin sambo Anna Madeleine Ekberg som har spenderat dagen på en utbildning tillsammans med sin dagliga verksamhet. Men de båda berättar om oron för att även den ska stänga igen snart på nytt.

– Men vi har i alla fall varandra att ta hand om, värre är det för dem som är ensamma, säger Krister Ekberg.

Johanna Sundbeck
johanna.sundbeck@dn.se "

"Fakta. Funktionsnedsättning
Med funktionsnedsättning menas att ha nedsatt syn eller hörsel, ha tal- eller röstproblem, rörelsenedsättning, allergi eller någon form av psykisk funktionsnedsättning.

En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd, kan vara medfödd eller ha uppkommit till följd av en skada. Det kan vara av bestående eller övergående.

Om du har en omfattande funktionsnedsättning har du rätt att ansöka om stöd för att kunna leva ett så gott och självständigt liv som möjligt. Det är syftet med lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Det är i första hand kommunen som har ansvar för att lagen följs. "

" Apoteas vd om larmen från anställda: Finns ett missnöje

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Medarbetare på Apoteas lager vittnar om ohållbar stress, sexuella trakasserier, kameraövervakning och kollektiva bestraffningar. Och facket har påbörjat en utredning om läget. Har succébolaget drivit personalen för hårt? Nu bemöter företagets vd Pär Svärdson ryktena och kritiken.

Apotea är Sveriges största nätapotek, med runt 900 anställda. År 2019 omsatte företaget drygt 2,7 miljarder kronor och hade en vinst före skatt på nära 63 miljoner kronor. De senaste åren har företag vuxit explosionsartat, och fått stor uppmärksamhet i medier, där företagsbygget beskrivits som en framgångssaga.

Men under de senaste veckorna har kritik riktats mot företagets ledning. I en granskning av tidningen ETC vittnar anställda och tidigare anställda på Apoteas varulager om ett stressigt och tufft arbetsklimat, där det förekommer hotfulla sms från chefer, tvång till övertids- arbete och sexuella trakasserier på arbetsplatsen.

Enligt källorna ska Apoteas ledning använda övervakningskameror för att hålla koll på sina medarbetare och utföra kollektiva bestraffningar när någon i arbetslaget arbetar för långsamt.

Pär Svärdson, Apoteas vd och grundare, bekräftar att det finns brister i arbetsmiljön.

– Det finns uppenbarligen ett missnöje, och om personer känner sig stressade så är det vi som gjort fel. Vi måste hitta modeller för att säkerställa att ingen känner sig stressad på jobbet, säger han.

I mars 2020, när coronapandemin tog fart i Sverige, ökade efterfrågan på apoteksvaror på nätet rejält, och under våren rekryterade Apotea runt 200 nya medarbetare till lagret.

Enligt Pär Svärdson blev företaget pressat mellan viljan att göra kunderna nöjda och samtidigt ha en bra arbetsmiljö på lagret. Resultatet blev inte som han hoppats.

– Vi hann inte anställa chefer i samma utsträckning, vilket har gjort att kommunikationen brustit. Hade vi vetat att det skulle bli en sådan extrem situation hade vi planerat för det och anställt fler inför våren. Nu när vi tittar kritiskt i backspegeln blev det nog för mycket på en gång.

I och med de senaste veckornas ökade smittspridning har Apoteas försäljning ökat med 25 procent. De planerar att anställa ytterligare 100 personer till lagret den närmsta tiden.

– Nu har vi tack och lov hunnit anställa chefer, men vi känner ändå en viss oro. Vi vill ha en tillväxt över tid, och vi vill att företaget ska gå bra. Men efter att vi alla slitit hårt det senaste året, i kombination med den kritik vi fått är vi inte i en bra situation, säger Pär Svärdson.

Han dementerar uppgifterna om att företaget utför kollektiv bestraffning och kontrollerar de anställda genom kameraövervakning.
– Vi har kameror eftersom vi har mycket känsliga produkter, men använder de självklart inte för att övervaka personalen. Om det finns

personer som känner sig övervakade har vi brustit i att kommunicera varför kamerorna finns.

I ETC-granskningen har personer vittnat om sexuella trakasserier på lagret.

– Det är helt oacceptabelt. Vi har en visselblåsarfunktion där man kan mejla, där kan och ska alla rapportera om det händer något, säger Pär Svärdson.

Men trots att det enligt Pär Svärdson är viktigt att sexuella trakasserier inte förekommer på arbetsplatsen, tycks det ske.

– Allt som kommit till min kännedom tycker jag att vi har tagit tag i på rätt sätt, men om det finns någon som inte tycker vi har gjort det så måste vi göra om. Vi har en policy som säger att det är oacceptabelt, men det är vårt ansvar att se till att den också fungerar.

Fackförbundet Unionen, som har Apoteaanställda medlemmar, har nu startat en utredning.

– Vi har en dialog med medlemmar just nu, för att få en ordentlig bild av det som påstås. När vi sammanställt informationen kommer vi kalla Apotea till förhandlingar, för att diskutera de olika delarna i det som kommit fram, men också det som eventuellt kommer komma fram, säger Jörgen Gustavsson, ombudsman för Unionen i Uppland.

Fackets granskning är i inledningsfasen, men redan nu finns indikationer på att medlemmar upplever missförhållanden på Apoteas lager.

– Det pekar på att det som står i ETC-tidningen är upplevelser som våra medlemmar har. Det handlar dels om att de känner sig övervakade, men också att det förekommer kollektiva bestraffningar.

De upplever att det är en väldigt stressig miljö, säger Jörgen Gustavsson.

Enligt honom är det av högsta vikt att ärendet tas vidare.
– Apotea måste se över sin arbetsorganisation, det får inte vara på det här sättet. Vi måste hitta ett sätt som gör att anställda inte upplever den här stressen, säger Jörgen Gustavsson.

För att förbättra arbetsklimatet ska Apotea nu anställa fler seniora chefer, anordna utbildningar inom arbetsmiljö samt göra undersökningar bland de anställda.

– De som arbetar på lagret utgör 90 procent av vårt företag, det är extremt viktigt att de trivs och vi blir ledsna när vi hör att det finns missnöje. Apotea ska vara den bästa arbetsplatsen, säger Pär Svärdson.

Maja Andersson
maja.andersson@dn.se "

"Ökat hemarbete hotar 140 000 svenska jobb

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Om svenskarna på grund av pandemin kommer att vara lika mycket hemma som i våras riskerar 140 000 människor att inom några veckor inte ha ett arbete att gå till. – Och det är snarast i underkant, säger Johan Kreicbergs, ekonom på Svenskt Näringsliv som skrivit en rapport om de skärpta rådens effekter på sysselsättningen.

Genom att ta hjälp av Googles mätningar av mobiltelefoner har Johan Kreicbergs kunnat se hur rörligheten i samhället minskade kraftigt under våren när allt fler arbetade hemifrån.

Det i sin tur fick följder – den privata konsumtionen sjönk. I rapporten syns tydligt hur minskningen av konsumtionen följer på den minskade rörligheten.

De branscher som drabbades hårdast var hotell och restauranger, taxi, flygbolag samt kultur- och nöjeslivet. Även en del av sällanköpshandeln i stora köpcenter fick känna av en kraftig minskning av kundbesök.

Antalet konkurser under mars–maj ökade med 30 procent och antalet varsel ökade med 550 procent, jämfört med motsvarande period förra året. Under sommaren skedde dock en viss återhämtning. Det totala antalet arbetade timmar, som under våren hade minskat med tio procent, steg igen och hälften av fallet togs tillbaka.

Men nu befarar Johan Kreicbergs att Sverige är på väg mot samma läge som under våren och antalet arbetade timmar sjunker igen.

Omräknat till arbetstillfällen motsvarar det 140 000 jobb.

– Det är inte alla som blir arbetslösa eftersom det fortfarande går att använda sig av permitteringar, men 140 000 kommer inte att ha ett jobb att gå till, säger han.

Att företagen ska ha anpassat sig till en ny verklighet stämmer inte, enligt Kreicbergs, trots till exempel restauranger som gått över till take away-erbjudanden.

– Det är oerhört marginellt. Det går inte att undvika att vi får den här jättesättningen igen, säger han.

Sedan han skrev rapporten har skärpta allmänna råd införts i ytterligare regioner och regeringen har meddelat att alkoholförsäljning på krogar och barer ska upphöra klockan 22. Det gör att Kreicbergs beräkning om 140 000 jobb kanske inte håller.

– I dag skulle jag säga snarare i underkant än i överkant, säger han. Han oroar sig också för att det kommer signaler från stora industrier att även de kanske måste gå tillbaka till läget i våras med fler permitteringar.

– Sker det så pratar vi om kanske 200 000 jobb, säger Kreicbergs.

Johan Kreicbergs säger också att det är viktigt att stöden till näringslivet och till jobben fortsätter. Det finns ändå positiva signaler

när det gäller kampen mot coronaviruset, till exempel att det finns flera vacciner som kan komma under våren. Då måste företagen överleva.
– Det gäller att regeringen nu har beredskap för att komma med ytterligare åtgärder, säger han.

Dan Lucas
dan.lucas@dn.se "

"Batterifabrik för miljard ska ge Scania extra skjuts i elrallyt

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Scania bygger en batterifabrik och ett batterilabb i Södertälje för mer än 1 miljard kronor. Satsningen görs för att stå starkare i det el-rally för lastbilar som nu dragit igång och som blir en kamp inte minst mot Volvo. – Vi vill leda skiftet bort från fossildrivna lastbilar, säger vd Henrik Henriksson till DN.

Efter ett tufft år med bland annat två månaders produktionsstopp har Scania åter ökat tillverkningstakten. Och nu finns också ett nytt fokus, eldrivna lastbilar. De första har batterier från sydkoreanska Samsung, men från 2022 ska de komma från Skellefteåbaserade Northvolt, där Scania är delägare.

– Vårt utvecklingssamarbete har fungerat mycket bra. Det är imponerande hur de har rekryterat spetskompetens från hela världen. En viktig del i att vi jobbar med dem är deras tonvikt på hållbarhet i allt från inköp till återvinning, säger Henrik Henriksson.

Men nu går Scania vidare genom att bygga ett eget batterilaboratorium och en egen batterifabrik. Labbet ska vara i full drift nästa höst, fabriken tas i bruk under 2023. Det handlar om en investering på totalt en ”bra bit över en miljard kronor”. Fabriken ska ligga intill den stora chassifabriken i Södertälje.

– Vi får cellerna från Northvolt, men vi vill själv designa våra batteripaket efter typ av lastbil och användningsområde. Labbet ska

användas för att optimera batteriernas prestanda och göra livscykelanalyser i allt från minus 40 till plus 70 grader.

Battericellerna, stora som en inbunden bok, läggs i moduler av skokartongsstorlek, vilka packas i batteripack – stora som en flyttkartong. Tillverkningen blir högautomatiserad och ska skötas av 200 personer, de flesta rekryteras internt.

– Vi vill ha den här i Södertälje, nära vår forskning och utveckling. När volymerna stiger kanske tillverkningen också sker vid våra olika fabriker i världen.

Bygget kommer delvis att finansieras med gröna obligationer, som företaget nu har kvalificerat sig för att ge ut i eget namn. Det är lån öronmärkta för att kraftigt minska koldioxidutsläppen.

Pandemin tvingade Henrik Henriksson göra det som ”inte hänt på Scania sedan 1993”, en rejäl global personalneddragning. 5 000 personer ska vara uppsagda före årsskiftet – dessutom lägger man ner fabriker i Indien, Thailand och Finland. Samtidigt har bolaget gasat, i juni bestämde man sig för att öka produktionen rejält under hösten. Men så tog viruset fart igen.

– För bara några veckor sedan trodde jag att vi var igenom, vi fick ljusa signaler från alla delar av världen, stark orderingång i september. Men kanske vi underskattade den andra vågen. Nu förbereder vi oss mentalt för att det blir mycket produktionsstörningar under detta sista kvartal, säger Henrik Henriksson.

Fast oron är inte som den i våras:

– Nu får vi bra signaler om ett vaccin, Joe Biden är bättre för att han kan ge oss en annan stabilitet och tydligare spelregler. Och politiker runt om i världen har tagit djärva beslut om att lägga enormt stora pengar på en återstart. Tillsammans kan detta bli en kraftfull cocktail som kan skapa tillväxt.

Henrik Henrikssons omvärldsanalys leder till följande slutsats:
– Jag ångrar inte att vi höjde tillverkningstakten somras, och nu återrekryterar vi till produktionen igen. Tanken är att vi i början av nästa år ska stå där starka och vältränade för att gasa ordentligt. Under första kvartalet 2021 börjar Scania leverera en hybridlastbil, som klarar 6 mil på el och en helelektrifierad som går 25 mil.

– Vi har redan börjat sälja, och det går väl lite *för* bra, vi måste titta på hur vi ska kunna justera produktionskapaciteten. Det är ett stort sug i hela Skandinavien, men också i Schweiz där eldrift gynnas av kilometerskatten och i Holland, där det finns ”nollutsläppszoner”. Och de lastbilar som körs minst 100 mil på en dag, ert största segment?

– De ska också elektrifieras, åtminstone före 2025. Vi designar fordon som kan köra 4-4,5 timmar på en laddning, laddas i 45 minuter och sedan köra lika mycket till.

Årtalet är inte slumpmässigt, till dess ska lastbilarnas utsläpp av koldioxid ha minskat med 15 procent, enligt EU:s nya regler. Kravet för 2030 är minus 30 procent.

– Vi välkomnar kraven, de sätter tryck på industrin att ställa om och det vill vi.

Scania utmanas i racet mot de fossilfria transporterna inte minst av Volvo. Företaget lanserade nyligen det man kallar ”ett komplett program med eldrivna lastbilar i Europa under 2021”.

– Hela den europeiska fordonsindustrin är på, men visst har vi två starka svenska spelare. Scania vill leda det här skiftet, men vi välkomnar alla – om det blir en tävling så är det perfekt, ju snabbare det går desto bättre.

Henriksson fortsätter:

– Vi vill ha fokus här och nu, och prata om övergång till biodrivmedel och eldrift. Vi måste bryta kurvan nu – jag blir lite trött när man talar om de häftiga lösningar som ska komma ”i morgon”.

Sedan 2018 gäller att Scania i alla strategiska beslut rättar sig efter vad vetenskapen kräver för att nå Parisavtalets mål om 1,5 grads uppvärmning. Det handlar om att kraftigt minska de egna utsläppen men också dem från deras lastbilar och bussar. Scania kan med hjälp av de uppkopplade fordonen ha koll på bränsleförbrukningen och därmed koldioxidutsläppen.

Och nu har vd:n skrivit en bok, tillsammans med hållbarhetsexperten Elaine Weidman Grunewald. Den heter ”Sustainability Leadership. A Swedish approach to transforming your company, your industry and the world”.

– En handbok för företag som vill ställa om till att bli hållbara på riktigt. Det är en stegmodell, man kan hoppa in på olika ställen beroende på hur långt man kommit. Vi använder Scania som exempel men har också intervjuat en rad olika svenska företagsledare.

Men det är en rätt fluffig titel?
– Vi kanske är ambitiösa där, men jag menar att företagsledare borde ta ett mycket större ansvar. Då kan vi ställa om inte bara enskilda bolag utan hela branscher, och, ja, världen. Det handlar om att utmana dem att agera utan att vänta på lagstiftning och tänka på det egna eftermälet.

I förordet står det om ”ohållbar produktion och konsumtion”. Det låter mer Greenpeace än marknadskapitalism?

– Läs lite längre så står det att lönsamhet och hållbarhet går hand i hand. Ställer du inte om, oavsett industri, kommer ingen att vilja köpa dina produkter och tjänster, jobba hos dig eller investera i dig.
Vad är din egen drivkraft?

– Att lämna efter mig ett arv på Scania som jag kan stå för – något som är ännu starkare än det jag själv fick ärva. Men också att kunna se mina döttrar i ögonen när jag är 70: ”jag gjorde vad jag kunde, behöver inte skämmas.”

Hans Strandberg
hans.strandberg@dn.se "

"Fakta. 50 000 anställda
Scania tillverkar lastbilar och bussar och har 50 000 anställda i 100 länder. I Sverige drivs produktion i Södertälje, Oskarshamn och Luleå, men man har också tillverkning på fabriker i Nederländerna, Frankrike, Brasilien och Argentina.

Försäljningen var i fjol var drygt 152 miljarder, med en nettovinst på drygt 12 miljarder.

2020 har varit tufft, pandemin gjorde att produktionen stod delvis eller helt still i två månader.

Scania ingår i Volkswagens bolag för tunga fordon, Traton. Här finns också tyska MAN och brasilianska Volkswagen Caminhões.

Traton har i höst gjort klart med köpet av Navistar, USA:s största lastbilstillverkare.

Fakta. Nya krav på koldioxidutsläpp för tunga fordon
Enligt Europaparlamentets och Rådets förordning 2019/1242 ska tunga fordons koldioxidutsläpp ner med 15 procent till år 2025 och 30 procent till år 2030, jämfört med 2019 års nivåer. Den fastställdes i juni 2019.

Inledningsvis gäller endast tunga lastblar – som står för 65-70 procent av utsläppen.

Från 2019-24 får branschen räkna varje såld el-lastbil som två.
Böter utgår med 4 250 euro per gram CO2/tkm över 2025 års gräns. "

" Jonas Fröberg: Lastbilsbranschen har varit en fredad zon i Europa

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Utsläppsstinna diesellastbilar har varit fredade från koldioxidkrav i Europa. Nu lagstiftar EU och hotar med miljardböter. Då sjösätts som av en händelse stora satsningar på el-lastbilar.

Få har nog missat att Scania och AB Volvo, två av Sveriges i största företag, snabbt ska elektrifiera sin lastbilsflotta.

Och det görs av i princip en enda anledning:

Rädda klimatet.
Skojar bara.
Det stora skälet är EU:s nya tvingande koldioxidlag – som hotar med miljardböter år 2025.

Det kanske låter märkligt, men lastbilsbranschen har hittills varit en fredad zon i koldioxidsammanhang i Europa, till skillnad från personbilsbranschen som länge haft det.

Från och med 2019 ska koldioxidutsläppen ner med 15 procent till 2025 och 30 procent fram till 2030. Annars hotar miljardböter.
För att prata klartext: det går inte utan el-lastbilar.

Nu när detta är ett fullbordat faktum, lovprisar Scanias och Volvo vd:ar elektrifiering, klimatarbete och Parisavtalet. Lastbilsbolagens europeiska branschorganisation Acea accepterar nu målen. Men för två

år sedan, när lagen var öppen för lobbysynpunkter var tongångarna annorlunda.

I oktober 2018 släppte Acea ett pressmeddelande där EU:s försök rädda klimatet beskrivs som ”mycket alarmerande”.
De ”helt orealistiska noll- och lågutsläppsmålen” skulle innebära ”mycket stora problem” för branschen – som sysselsätter miljontals i Europa hette det.

Acea lanserade i stället ett eget klimatförslag. I det halverade de EU:s klimatkrav. Men det stannade inte där. De ville räkna varje såld el-lastbil fyra gånger i statistiken. I det som kallas verkligheten skulle det innebära en fortsatt ökning av lastbilars utsläpp under 20-talet – inte minskning – när den gröna tankesmedjan Transport and Environment räknade på det.

Spelar det någon roll då?

Jo. Transportsektorn står för en tredjedel av Sveriges klimatutsläpp – och av det står lastbilarna för en fjärdedel. Och lastbilstrafiken beräknas öka kraftigt fram till 2030.

I Volvos fall finns ytterligare en anledning.

Världens största kapitalförvaltare Blackrock fick kallsvetten att rinna från pannor i Volvos styrelserum i somras. Blackrock har både lagt om sin strategi till ”hållbara investeringar” och seglat upp som tredje största ägare i Volvo med 5,3 procent av kapitalet.

Deras krav kan inte viftas bort.

I juni röstade Blackrock nej till att ge ordförande Carl-Henrik Svanberg nytt förtroende som ordförande i AB Volvo. Anledningen: han hade varit för dålig på att berätta hur företaget skulle minska klimatpåverkan.

Beskedet chockade Volvoledningen, enligt flera källor.

Lastbilar har, förenklat, sålts billigt och pengarna har tjänats på service och delar. Snart gäller tvärt om.

Dessutom måste laddnätet byggas ut kraftigt för de tyngde fordonen och vilka som ska göra det är höljt i dimma.

Det är dags att kavla upp ärmarna – hos många.

Jonas Fröberg
jonas.froberg@dn.se "

" Här inne ska Sveriges klimatmål räddas

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Svartön. Industriprojektet Hybrit ska rädda Sveriges klimatmål – och kan på sikt hjälpa världens kamp mot den globala uppvärmningen.På ett fält utanför Luleå ska fossilfritt stål tillverkas i industriell skala. Men inne i pilotanläggningen pågår en kamp mot klockan.

Den lysande, glödheta massan forsar ner genom rännan. Varje dag produceras runt 6 000 ton järn i den sotsvarta masugnen på Svartön i Luleå. Slutprodukten är specialstål för bilar och gruvmaskiner.

– Efterfrågan ökar i världen.

Nils Edberg, expert på råmaterial på SSAB, visar oss runt på den monumentala anläggningen, som varit centrum för svensk stålproduktion i decennier. Ute är det snöslask och noll grader. Framför oss har vi den största av Sveriges tre masugnar, som alla ägs av SSAB. Företaget är i dag landets enskilt största klimatbov eftersom ugnarna slukar stora mängder fossilt kol från Australien. I fjol stod ståltillverkaren ensam för 14 procent av våra totala utsläpp – mer än 2,5 miljoner flygresor till Thailand.

– Med dagens teknik går det inte att ersätta kolet, säger Nils Edberg.

Men nere vid vattnet, ett par 100 meter bort från stålverket, står en blekgrå byggnad som kan förändra detta. Visionen för Hybrit, som projektet kallas, är att tillverka samma mängd stål som SSAB gör i dag – utan att släppa ut fossila växthusgaser.

– Vi vill sluta importera kol och i stället använda lokalproducerad el, säger Martin Pei, teknisk chef på SSAB och initiativtagare till - satsningen, som ägs gemensamt av LKAB, SSAB och Vattenfall. Förenklat ska det ske genom att vätgas – i stället för kol, som i masugnar – separerar syret från järnmalmen och gör materialet till järn. Som restprodukt bildas då vatten, alltså syre och väte.

– Om det går bryter man en tusenårig tradition av hur stål tillverkas. Det är otroligt spännande, säger Svante Axelsson, nationell samordnare för Fossilfritt Sverige.

Men det är bråttom. Sveriges regering vill nå nollutsläpp till 2045 och för att det ska gå måste tekniken vara på plats en bra bit innan, så att industrin hinner ställa om.

Planen är att Hybrit ska kunna tillverka stål i större skala 2035, men än så länge är de inte i närheten av det. När DN är på besök pågår fortfarande bara tester. Tre månader efter invigningen har ännu inget fossilfritt stål tillverkats.

– Många har studerat järnmalmsreduktion med vätgas i laboratorier, fast hittills har ingen tillverkat stål med tekniken i industriell skala, säger Martin Pei.

En annan utmaning är att få tag i tillräckligt med el för att producera vätgasen. Ungefär 15 terawattimmar el per år kommer att behövas när allt är på plats – mer än en tiondel av Sveriges totala elförbrukning. – Sverige har ett stort överskott och vi exporterade över 25 terawattimmar el förra året, så utgångsläget är bra, även om efterfrågan på el lär öka i framtiden. Vi ser stora möjligheter till att

bygga ut produktionen på lång sikt, säger Mikael Nordlander, utvecklingschef för Vattenfalls industrisamarbeten.

Företaget vill bland annat uppföra nya vindkraftverk i Norrland. Men den stora frågan är hur de ska se till så att elnätet klarar av att överföra all el till ståltillverkningen, enligt Nordlander.

– Att bygga ut nätet och få det på plats i tid är en större utmaning än själva produktionen.

I ett bergrum på Svartön vill Vattenfall även skapa en stor vätgasdepå. Där tänker de lagra energi från vindkraften till dagar när det inte blåser så mycket. En så storskalig lagring av vätgas har aldrig gjorts i Sverige tidigare.

– Det ställer stora krav på materialen, och vi vill att den nya depån ska klara av tryckförändringar.

Pilotanläggningen i Luleå kostar 1,7 miljarder kronor och svenska staten har gett stöd för omkring en tredjedel av det. Det fullskaliga verket, som ska byggas senare, beräknas kosta 10-15 miljoner kronor och ägarföretagen tänker även söka pengar för det.

När produktionen är i full gång räknar de med att det fossilfria stålet blir ungefär 20-30 procent dyrare än masugnsvarianten. Trots det hoppas bolagen gå med plus på längre sikt.

– Vi tror att det kommer att finnas aktörer som vill betala lite mer för fossilfritt stål, säger Martin Pei.

Men vinsten ligger inte bara i det som ska tillverkas i Luleå – utan också i att sälja vidare metoden till andra länder. Sverige producerar bara drygt 2 promille av allt stål i världen, eller 4,5 av sammanlagt 1860 miljoner ton per år. Så även om projektet i Luleå går vägen - behöver fler järnverk följa deras devis om klimatförändringarna ska bromsas.

Många regeringschefer och världsledare är intresserade av Hybrit och EU-kommissionens ordförande Ursula von der Leyen nämnde bland annat projektet i sitt State of the union-tal tidigare i höstas.

– Poängen är inte att det kan minska utsläppen med 10 procent i Sverige, utan att tekniken kan spridas i världen. Då får det globala - effekter, säger Svante Axelsson.

Men de har också börjat få konkurrens. Sedan ägartrion beslutade att bygga en pilotanläggning har liknande initiativ dykt upp på andra håll i världen. Bland annat ett i Hamburg, som ägs av den globala jätten Arcelor Mittal.

– Just nu ligger svenskarna längst fram i utvecklingen. De har tydligast plan för hela värdekedjan, alltså allt från elproduktionen till gruvdriften och ståltillverkningen. Projektet i Tyskland har till exempel ingen tydlig idé för hur de ska få tag på fossilfri energi, säger Johan Martinsson, forskare vid KTH som studerar Hybrit.

Om allt går som det ska för Per Hellberg och hans kollegor blir nästa steg att uppföra en så kallad demonstrationsanläggning, som ska bli betydligt större än den byggnad som står här i dag.

Men hittills är det oklart var den ska ligga. Försvarsmakten vill inte att den ska uppföras i Luleå, eftersom stadens flygflottilj kan störas av byggnadens höjd. Ett annat alternativ hade varit närmare Gällivare.

– Än så länge går projektet enligt tidsplanen. Men det kommer säkerligen att dyka upp flera tekniska utmaningar i ett senare skede då pilot- och demonstrationsanläggningen är i gång, säger Johan Martinsson.

Den gråmulna dagen har övergått i skymning. Snart kan den sotsvarta masugnen bli ett minnesmärke för svensk industrihistoria, men Nils Edberg, som har arbetat för SSAB sedan 1982, är inte sentimental.
– Det känns väldigt häftigt att få vara med om omvandlingen. Även om jag kommer att ha slutat jobba när den inträffar, säger 62-åringen.

John Falkirk
john.falkirk@dn.se "

"Jannike Kihlberg: Hybrit visar att en omställning kan ge fördelar

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Projektet Hybrit har satt svensk stålindustri på världskartan när det gäller att bromsa klimatförändringen. Deras ambition att få fram fossilfritt stål hålls fram som det goda exemplet på att en omställning inte bara är möjlig, den kan vara framtidens affärsmodell.

Kommentar
Ska klimatmålen nås är det bråttom att minska utsläppen kraftigt. Världens utsläpp måste halveras om tio år. Industrisektorn står för cirka 30 procent av utsläppen både i Sverige och globalt och har därför en nyckelroll i klimatarbetet. Stålindustrin ensam står för cirka 7 procent av de globala utsläppen.

Företag med stora utsläpp måste göra snabba och kraftfulla insatser om klimatförändringen ska kunna bromsas.

Tillverkningen av stål slukar kol som ger upphov till de höga utsläppen av växthusgaser. Länge ansågs det inte finnas något tillräckligt bra alternativ.

Men för fyra år sedan klev SSAB, LKAB och Vattenfall fram och lanserade ett unikt samarbete. De var först i världen med att starta ett projekt för att ersätta kol med vätgas i stålproduktionen – projekt Hybrit. Fossilfritt ska gälla i hela kedjan, från malmbrytning till stålverket, och vätgasen ska framställas med el från förnybara källor.

Hybrit har blivit en världskändis och lyfts fram av makthavare världen över som ett exempel på hur en utsläppstung industri kan gå före och ställa om. För ett år sedan var projektet en av få industrisatsningar som presenterades under FN:s extra klimatmöte i New York. EU-kommissionens ordförande Ursula von der Leyen har också lyft fram projektet.

Hybrit har också fått efterföljare. Tyska Arcelor-Mittal, en av världens största ståltillverkare, har meddelat att även de ska satsa på vätgas. Beslutet att starta projekt Hybrit kom för fyra år sedan när Parisavtalet var alldeles färskt. Enklaste hade kanske varit att trava på i gamla spår, men investeringar i stålindustri är stora och måste hålla på lång sikt.

”Vi har inte råd att fortsätta investera i en gammal teknik, för oss är det självklart en långsiktig konkurrensfråga.”, sa Martin Lindquist, vd för SSAB, när jag intervjuade honom inför framträdandet i FN förra året.

Klimatfrågan är något som berör alla sektorer i samhället. En stor omställning krävs om klimatförändringen ska bromsas – alltfler företag inser att det kan ge stora fördelar och skapa framtida affärsmöjligheter.

”Hur svenska stålet biter, Kom, låt oss pröva på!”, skrev Esaias Tegnér i dikten ”Karl XII” i början av 1800-talet. Projektet Hybrit har gett raderna en ny innebörd i en ny tid. Den här gången gäller striden klimatförändringen.

Jannike Kihlberg
jannike.kihlberg@dn.se"

Penningverksamheter hanteras av finansdepartementet m fl.

Ministrar:

Finansminister Magdalena Andersson
finansdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Finansmarknads- och bostadsminister, biträdande finansminister
Per Bolund
finansdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Civilminister Lena Micko
finansdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

" Finansministern öppnar för mer stöd till krogbranschen

DN FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Finansminister Magdalena Andersson (S) utesluter inte att restaurangbranschen kan få utökat statligt stöd efter att alkohol-försäljningen begränsats.– Självklart ser vi över om det finns behov av stöd mot bakgrund av den här nya regleringen, säger Magdalena Andersson.
I onsdags meddelade regeringen att det från och med den 20 november blir förbjudet för landets restauranger och barer att sälja alkohol efter klockan 22. Regeringen motiverar beslutet med att risken för smittspridning ökar om människor umgås inomhus under en längre tid.

Regleringen kommer att slå hårt mot delar av den redan prövade restaurangbranschen, som nu får räkna bort en del av de förväntade intäkterna under jul- och nyårshelgen.

Enligt finansminister Magdalena Andersson pågår ett arbete inom regeringskansliet för att se över om krogbranschen behöver extra stödåtgärder på grund av den skärpta regleringen.

– Det kommer självklart att påverka den här branschen och därför tittar vi på om det finns behov av ytterligare åtgärder, säger Magdalena Andersson.

Hon understryker att det redan finns en rad stödåtgärder på plats som krögarna kan använda sig av, till exempel korttidspermittering.

– Det finns stöd att få här och nu men självklart tittar vi på om det finns behov av ytterligare stöd, säger Magdalena Andersson.

Hon kan inte nu säga när det kan komma nya besked om eventuella stödåtgärder till restaurangbranschen.

Hans Olsson
hans.olsson@dn.se "

"Ministern: Man kan inte bara smälla upp en köplada

DN FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Svenska stadskärnor överges när kunderna söker sig till externa köpcentrum och handlar på internet.– Vi vill ha gröna och levande städer, där det ska vara nära till service och där transportbehovet minskar. Därför ser vi med oro på den här utvecklingen, säger finansmarknads- och bostadsminister Per Bolund (MP).

Tomma butikslokaler i svenska innerstäder är inget nytt fenomen, men utvecklingen har enligt experter på stadsplanering accelererat under coronapandemin.

En av de städer som drabbats hårt är Köping, varifrån DN rapporterade tidigare i veckan om butiksägare som saknar kundtillströmningen och försäljningen från förr. De kämpar vidare, men vet inte hur länge till.

– Det är verkligen viktigt med levande stadskärnor för att vi vet att i en miljö där vi har människor i rörelse är miljöerna också trevligare. Det kan man lära sig av 60-talets omregleringar i en del städer där vi ibland skapade döda och tomma områden. Där vill ingen vara efter stängningsdags, säger Per Bolund.

Ju mer Sverige kan planera för täta städer, desto bättre kundunderlag för servicenäringar i tätorter. Det är också ett sätt att minska transportbehovet, påpekar den ansvariga ministern för stadsplanering.

– Så det här är verkligen ett område där miljöhänsyn och social hållbarhet i form av levande innerstäder går hand i hand, säger han. Per Bolund hade gärna sett restriktioner mot köpcentrum utanför stadskärnor, en linje som Miljöpartiet drivit.

– Från Miljöpartiet har vi drivit länge att man borde ha ett moratorium mot externa handelsplatser. I Norge har man gjort så till exempel, där har man byggt in en begränsning och haft som princip att värna stadsnära handel, säger han.

Externa köpcentrum har i dag mer än 20 år på nacken och har varit föremål för diskussioner även i den svenska riksdagen.

Per Bolund beskriver det hela som ett typiskt allmänningens dilemma, där varje person som tar bilen till en storhandel anser sig handla rationellt, men där handlingen för kollektivet får negativa följder i form av utsläpp.

– Då måste vi agera för att vända spiralen åt det andra hållet i stället och vända blicken mot stadskärnorna, säger han.

Därför menar Per Bolund att de verksamheter som leder till många transporter också måste ta den miljökostnad de orsakar.

– Man kan inte bara smälla upp en köplada och tycka att sedan får kommunen ta hand om det där med hur man ska transportera sig dit. Butikskedjorna måste vara en samarbetspartner och ta delansvar för att transporterna sker på ett hållbart sätt, argumenterar han.

Samtidigt kommer Boverket att utreda vad som ibland kallas business improvement districts, för att tillsammans med aktörer från näringslivet se vilka hinder som finns för utveckling i stadskärnor och hur de kan tas bort.

– Jag tror att stadskärnorna har en positiv framtid. Vi ser hur miljö-medvetenheten ökar i samhället, det finns en vilja att handla lokalt och att inte göra långa transporter. Cyklingen har till exempel fått ett väldigt uppsving under pandemin, säger Per Bolund.

Regeringen gav även i förra veckan Boverket i uppdrag att se över möjligheterna att ställa om tomma kontors- och butikslokaler till bostäder.

– I dag när vi ser hur våra arbetsmönster förändras när vi jobbar hemifrån finns det en möjlighet att använda kontorsytor effektivare. I stället för halvtomma kontor som kanske inte används i framtiden flyttar boende in i citykärnan, säger bostadsministern.

Torbjörn Petersson
torbjorn.petersson@dn.se "

"Finansinspektionen sågar bankskatten

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Finansinspektionen (FI) avstyrker regeringens förslag om att införa en så kallad riskskatt på banker. FI ser bland annat bankernas skulder i absoluta tal, som utgör basen för den föreslagna skatten, som ett dåligt mått på bankers risk. FI pekar också på att det finns oklarheter i den definition av skulder som regeringen vill använda.

Myndigheten har dock inga synpunkter på det uttalade syftet med skatten, att stärka de offentliga finanserna.

TT "

Kapitel 2: DN Debattartiklar
14 -20 november 2020

”100 år senare – gör om Stockholmsutställningen”

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

"DN. DEBATT 201114
Stockholmsutställningen 1930 la grunden för funktionalismens genombrott i Sverige. Nu står vi inför nya utmaningar kring hur vi bygger våra städer för att möta klimatkrisen och samtidigt trygga välfärden. Vi föreslår en serie stadsexpon med en internationell utställning som final 2030, skriver nyckelaktörer i samhällsbyggnadsbranschen.

Stockholmsutställningen 1930 visade upp ny svensk arkitektur och presenterade en modell för framtidens bostadsbyggande och la grunden för funktionalismens genombrott i Sverige som kom att styra vårt samhällsbyggande i ett halvt århundrade. Fyra miljoner besökare kunde bevittna hur Sverige etablerade sig som ett modernt föregångsland.

Hundra år efter Stockholmsutställningen står samhället inför nya utmaningar och hur vi bygger våra städer de kommande tio åren är avgörande för hur vi klarar av att möta klimatkrisen och samtidigt säkra välfärden. Sverige har återigen möjlighet att gå före och exportera fossilfri teknik och klimatsmarta lösningar som kan bidra till hållbara städer i hela världen. Nu vill vi att regeringen tar ledningen för en nationell kraftsamling på innovativ och hållbar stadsutveckling där vi än en gång går före. Vi föreslår därför en serie stadsexpon med finalen i en stor internationell utställning 2030 där vi visar upp fossilfria och attraktiva boendemiljöer.

Kunskapen om hur vi behöver utveckla städer och mycket av den teknik och de lösningar som krävs för att genomföra omställningen finns redan, men för att utsläppen ska minska måste de nya lösningarna snabbt kunna skalas upp och få spridning. Att tillämpa den nya tekniken i städerna har många fördelar. Effektivare och utsläppsfria transporter bidrar till bättre luftkvalitet, minskat buller och en tryggare och attraktivare stadsmiljö och därmed ökad livskvalitet för många människor.

Konceptet vi föreslår kallas Plusstaden och har tagits fram av den statliga utredningen Samordning för bostadsbyggande i samarbete med Fossilfritt Sverige. Idén är inte att bara bygga och utveckla stadsdelar som belastar klimat och stadsmiljö så lite som möjligt, utan i stället stadsdelar som ger en positiv påverkan och innebär plus för hela samhället. Stadsdelar som genererar mer förnybar energi än de använder, där grönområden bidrar till hälsa och där vi även odlar mat, där hyresvärden erbjuder nya sätt för de boende att förflytta sig i stället för bara parkeringsplatser och där livsmiljöerna upplevs som attraktiva och trygga. Det handlar inte bara om att bygga nytt utan också att bygga om, reparera och bättre utnyttja miljöer och lokaler som redan finns.

I innovationsprogrammet Viable cities deltar redan flera ambitiösa städer med målet att uppnå klimatneutralitet år 2030. Med utgångspunkt från deras framsteg vill vi samla och exponera spjutspetslösningar i fem nybyggda och utvecklade stadsdelar som bildar en stafett av plusstadsexpon. Därigenom kan vi sprida idéerna nationellt och internationellt och bidra till exporten av klimatsmart teknologi och stadsbyggnad.

Förutsättningar för att nå en större exportmarknad är ett viktigt incitament för att företag ska investera i innovation och plusstadsdelarna blir ett sätt att tillämpa och nå ut med de färdplaner för fossilfri konkurrenskraft som flera branscher redan tagit fram.

Med plusstaden som ny modell för svenskt stadsbyggande kan vi samla en bredd av aktörer från statliga myndigheter, kommuner och näringsliv för att arbeta mot samma mål och säkerställa att de satsningar som redan görs på forskning och innovation når längre än till enstaka pilotförsök och leder till verkliga genombrott och teknikskiften.

Svenska företag på den globala marknaden är beredda att ta steget från att vara leverantör av tekniska lösningar till att ingå partnerskap med kommuner för att utveckla morgondagens systemlösningar och dela risk. Med plusstadssatsningen blir det möjligt att visa upp allt från hur 5G-teknik ger förutsättningar för att styra fossilfria förarlösa varu- och persontransporter i täta stadsmiljöer, optimera stadens tekniska system och förhindra olyckor till återbruk av lokaler och byggmaterial och attraktiva fossilfria boendemiljöer.

Erfarenheter från tidigare satsningar på den här typen av bo- och stadsbyggnadsmässor som H99 i Helsingborg, Bo01 i Malmö och Vallastaden 2017 i Linköping visar att expon bidrar till fokus och kraft i stadsutvecklingen, liksom till ökad exponering för svenska företags innovationer och lösningar.

Satsningen kan starta i samband med det globala hållbarhetsnätverket ICLEI:s världskongress i Malmö i april 2021 och Helsingborg kan genom stadsmässan H22 City Expo bli den första plusstaden år 2022. Stafetten går i mål genom en stor internationell utställning 2030 där de bästa och viktigaste innovationerna presenteras i sitt verkliga sammanhang i expostadsdelarna. Plusstadsdelarna blir byggstenar i visionen om Sverige som en permanent världsutställningen för det fossilfria välfärdssamhället.

För att nå målen krävs att staten stöttar och samordnar näringsliv och städer för att skapa synergieffekter som ger utväxling. Ett 30-tal kommuner och nyckelaktörer i samhällsbyggnadsbranschen har redan ställt sig bakom förslaget. Nu återstår att riksdag och regering fattar de beslut som behövs för att denna långsiktiga satsning ska ges full kraft och uthållig styrning över tid. Fem av förslagen från de statliga utredningarna är:

Statligt investeringsstöd till konsortier av kommuner och näringsliv
Stöd till genomföranden av expon och mässaktiviteter Etablera samlad kunskapsplattform som stöd till utveckling av plusstäder

Uppväxling med EU-medel och gröna obligationer
Uppdrag till expertmyndigheter att arbeta för att överbrygga glappet mellan vad som är värderingsmässigt och tekniskt möjligt och vad som är tillåtet

Plusstaden och en utställning 2030 där Sverige bjuder in världen kan bli lika epokgörande som Stockholmsutställningen 1930. Det är genom att inspirera andra som Sverige kan göra störst global klimatnytta. Låt plusstaden bli vår nya samlande berättelse som visar vägen.

Anita Aspegren, vd IQ Samhällsbyggnad
Svante Axelsson, nationell samordnare Fossilfritt Sverige (M 2016:05)

Helena Bjarnegård, ordförande Rådet för hållbara städer och riksarkitekt
Pernilla Bonde, vd HSB Riksförbund
Håkan Danielsson, vd WSP Sverige
Peter Danielsson, kommunstyrelsens ordförande Helsingborg
Johan Edstav, särskild utredare Samordning för bostadsbyggande (Fi N 2017:08)
Catharina Elmsäter-Svärd, vd Byggföretagen
Johan Felix, Samverkansgruppen för de strategiska innovationsprogrammen inom samhällsbyggnad
Johanna Frelin, vd Riksbyggen
Gunnar Hagman, vd Skanska Sverige
Mats Hederos, vd AMF Fastigheter
Lena Herder, Sverigechef Ikea
Magnus Höij, förbundsdirektör Innovationsföretagen
Jenny Larsson, vd Hitachi ABB Power Grids
Christina Lindenius, vd Svensk Försäkring
Anders Nordstrand, vd Sveriges Allmännytta
Katrin Stjernfeldt Jammeh, kommunstyrelsens ordförande Malmö

”Politiker och väljare inte överens om valfrihet”

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

"DN. DEBATT 201115
Fler lokalpolitiker än väljare vill minska valfriheten inom välfärden. Skillnader märks främst bland rödgröna partier, där en majoritet av politikerna vill ha mindre möjlighet att välja äldreomsorg, skola eller vårdmottagning. När partierna inte är överens med sina egna väljare riskerar stödet för dessa att krympa ytterligare, skriver Anders Lindholm, Demoskop.

Efter att den huvudsakliga skiljelinjen i svensk politik traditionellt har varit vänster och höger så ersattes den logiken vid januariavtalet med en indelning som enklast låter sig beskrivas som gal–tan. Begreppet (grön–alternativ–liberal kontra traditionell–auktoritär–nationalistisk) myntades 2002 av Hooghe, Marks & Wilson. Skalan är välkänd, men också ifrågasatt bland annat för att det är oklart hur mycket gemensamt aktörer med en likartad position har. En annan invändning är att den har drag av att göra en indelning i god kontra ond. Kritiken till trots så har skalan, i kombination med vänster–höger-skalan blivit den kanske främsta valutan när det gäller att förstå väljarnas värderingar.

Utan att närmare gå in på riksdagspartiernas mer exakta position längs gal–tan-skalan så sorteras januaripartierna S, MP, C och L tillsammans med V i en position närmast gal, medan M, KD och SD har en position närmare tan. Positionerna bekräftas i undersökningar om väljarna som Demoskop har genomfört. Mot bakgrund av de fyra januaripartiernas samarbete är det intressant att närmare studera hur dessa partier – trots

Valfrihet i välfärden

Vilken är din övergripande uppfattning om hur valfriheten bör förändras i välfärden? Svar i procent. Bör valfriheten generellt sett bli:

Grafik: DN. Källa: Demoskop

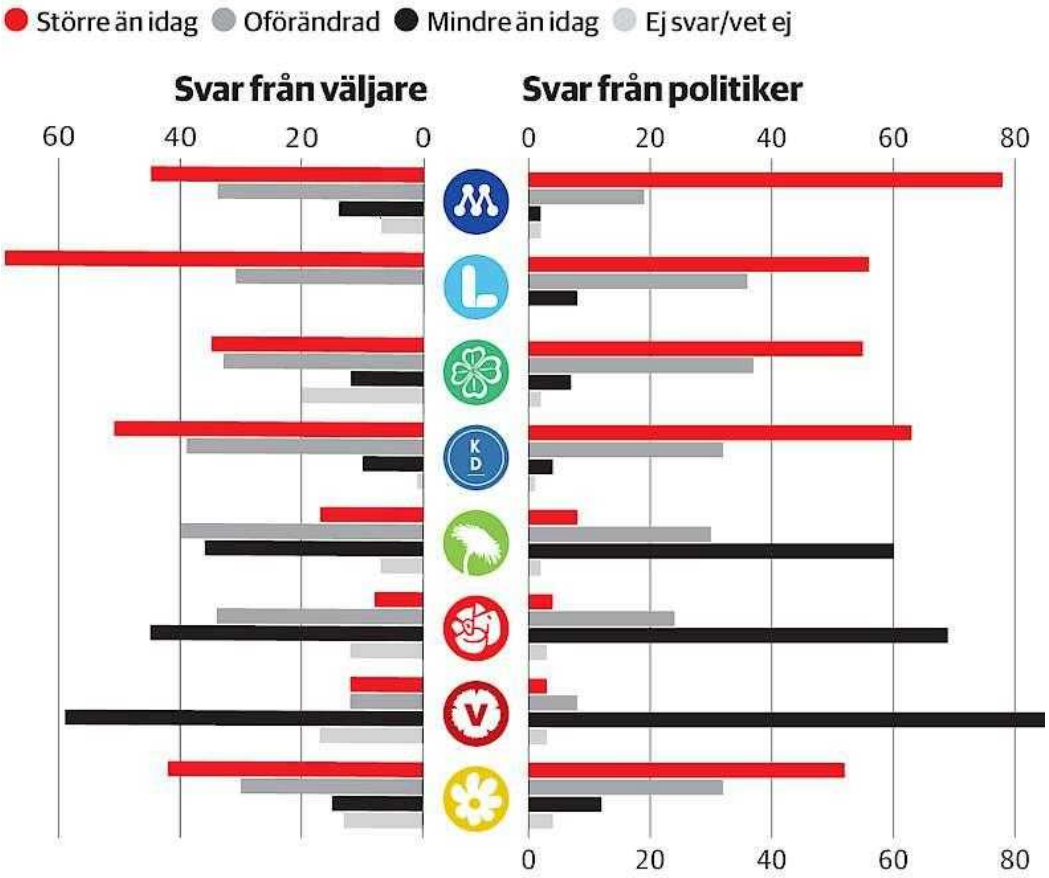

att de kan anses grupperade i samma del av gal–tan-skalan – i fundamentala frågor skiljer sig åt.

Skillnader kan inte bara konstateras mellan samarbetspartierna, utan väl så mycket mellan partierna och deras respektive väljare. Ett tydligt exempel på dissonans mellan partierna och deras sympatisörer gäller valfriheten.

Inom ramen för Politikerpanelen, Demoskops årliga undersökning riktad till samtliga region- och kommunfullmäktige i Sverige, lät vi undersöka politikernas inställning till valfrihet. En mycket klar majoritet av politikerna anser att det är rätt att man kan välja exempelvis grund- eller gymnasieskola, sjukhus eller vårdmottagning, utförare av hemtjänst och äldreboende. Det gäller för en majoritet i samtliga partier utom inom S och V, där de som anser att det är rätt genomgående är i minoritet. När samma fråga ställdes till allmänheten blir stödet för att kunna välja än mer övertygande. Endast bland V:s väljare är det då en majoritet som anser att det är fel att man kan välja.

Om vi tar möjligheten att välja hemtjänst och äldreomsorg som exempel så kan frågan inte sägas vara särskilt kontroversiell. Bland politikerna är det sju av tio (68 procent) som anser att det är rätt att man kan välja, medan en av fyra (26 procent) är emot. Bland allmänheten blir stödet för valfriheten tydligare, åtta av tio (78 procent) är för och en av sju (14 procent) emot. Skillnaden står främst att finna i att S och V inte går i takt med sina väljare. Bland S-politiker är det en majoritet (60 procent) som är emot rätten att välja, medan majoriteten av S-väljare (56 procent) i stället är för. Inte ens V:s väljare är tydligt avvisande till rätten att välja. Fyra av tio (42 procent) är för, vilket kan jämföras med en av sex (17 procent) V-politiker.

Politiker och allmänhet fick också svara på följande fråga: ”Vad är din övergripande uppfattning om hur valfrihetssystemen bör förändras i välfärden?”

Resultaten uppvisar då en ännu tydligare ideologisk skiljelinje. Såväl bland väljare som bland kommunpolitiker är det två av tre som vill se en oförändrad eller större möjlighet att välja i välfärden. Bland politikerna är det dock en av tre som vill att möjligheten att välja ska vara mindre. Motsvarande andel bland allmänheten är en av fyra. Skillnaden beror på att det är fler som saknar uppfattning bland allmänheten, men framför allt på att viljan att minska valfriheten dominerar bland politiker i de rödgröna partierna.

Frågan om valfrihet låter sig inte sorteras särskilt väl utifrån gal–tan-skalan. Partierna som ligger närmast tan ställer sig i stor utsträckning bakom marknadsekonomiska lösningar. Valfriheten är därför inte ifrågasatt bland vare sig politiker eller väljare. En majoritet av kommunpolitiker för M, KD och SD vill se en ökad valfrihet, och nästan samtliga vill ha en ökad, eller åtminstone oförändrad, valfrihet. Detsamma gäller partiernas väljare.

Grundläggande valfrihet i välfärden borde ligga väl i linje med liberala och progressiva värderingar. Det skulle till och med kunna vara ett uttryck för möjligheten att välja grönt och hållbart. Bland de väljare och politiker som ligger närmast gal-värderingarna är bilden emellertid avsevärt mer komplex:

Såväl L- som C-väljare delar de uppfattningar som gäller bland politiker och väljare inom M, KD och SD.

Bland V:s kommunpolitiker är det fem av sex (85 procent) som anser att valfriheten ska vara mindre än i dag. En majoritet (59 procent) av V:s väljare är av samma uppfattning, men här är det också en av fyra (24 procent) som vill ha en ökad eller oförändrad rätt att välja.

Det är också en majoritet (60 procent) bland MP:s kommunpolitiker som vill se mindre möjlighet att välja i välfärden. En majoritet (57 procent) av MP-väljarna vill i stället ha oförändrade eller större möjligheter att välja.

Även bilden inom S är splittrad. En klar majoritet (69 procent) av politikerna vill att valmöjligheterna ska vara mindre. Samtidigt vill nästan hälften (42 procent) av S-väljarna ha oförändrade eller större möjligheter.

För att förstå den ideologiska skillnaden mellan partierna är vi tillbaka till den mer traditionella vänster–högerskalan. Ju längre åt vänster preferenserna ligger desto viktigare blir det att reducera eller eliminera valmöjligheter. Att vänsterorienterade politiker vill förneka föräldrar, anhöriga, patienter och andra intressenter inflytande över den egna välfärden är notabelt.

Som en självskattning är den genomsnittliga vänster–höger-positionen på en tiogradig skala 1,67 för Vänsterpartiets kommunpolitiker, 3,04 för S och 3,79 för MP. Såväl V som S ligger tydligt till vänster om sina väljare som landar på 1,91 respektive 3,57. Det är dock inte fallet med MP vars väljarbas nu ligger något till vänster (3,57) om de egna politikerna (3,79). Trots detta vill man alltså ha större möjligheter att välja.

Avståndet till de två övriga partierna som ingick januariavtalet är stort. Snittet för L är 6,33 och för C 5,99. Deras respektive väljare ger sig själva ett snitt på 6,12 respektive 6,08. En position nära mitten borde ge hyggliga förutsättningar att komma överens med övriga partier.

Samarbeten på kommunal nivå ser förstås ändå ofta väsentligt annorlunda ut än den konstellation som för närvarande utgör regeringsunderlag på riksnivå, men där skapas ändå exempel som även får kommunala efterföljare.

Politikens vardag definieras knappast av vare sig vänster–höger eller gal–tan, men utan gemensamma plattformar, vare sig det gäller fördelningspolitik, välfärd, demokratiska principer eller företagande blir det sannolikt svårt att bygga några längre allianser. Och om man inte är överens med sina egna väljare, så blir man det när väljarbasen endast innehåller de som fortfarande instämmer.

Om MP och S låter dragningen till vänster dominera över den liberalisering som efterfrågas av de egna väljarna i frågan om valfrihet, så riskerar stödet för partierna krympa ytterligare.

Anders Lindholm, senior advisor, Demoskop "

" Fakta. Opinions-undersökningarna
Politikerundersökningen
Målgrupp var politiker i kommunfullmäktige. Undersökningen genomförs via webbenkät, med kombinerad digital och postal avisering. Totalt genomfördes 3 442 intervjuer via internet. Mätperioden var 25 mars–4 maj 2020.

Väljarundersökningen
Målgrupp var den svenska allmänheten. Totalt genomfördes 1 020 intervjuer via internet. Mätperioden var 16–19 oktober 2020.
Källa: Demoskop ",

”Lagbrott när regionerna låter privatpatienter gå före”

TISDAG 17 NOVEMBER 2020

"DN. DEBATT 201117
Hundratusentals svenskar med privat sjukvårdsförsäkring går före kön. Det är ett lagbrott. Men de som begår brottet är inte de privata vårdgivarna, utan regionerna som tecknar avtal i vetskap om att vården inte bedrivs på lika villkor. Regeringens utredare måste nu se till att stoppa detta, skriver John Lapidus, Enna Gerin och Daniel Suhonen.

Hälso- och sjukvårdslagen stadgar att vård ska ges ”på lika villkor för hela befolkningen” och att ”den som har det största behovet av hälso- och sjukvård ska ges företräde till vården”. Men hundratals vårdgivare, i alla landsändar, på alla vårdnivåer, tar emot olika patientgrupper på olika villkor. 680 000 personer med privat sjukvårdsförsäkring går före alla andra medborgare till dessa kliniker.

Problemet är att denna privata vårdverksamhet innebär ett lagbrott.

Syftet med en privat sjukvårdsförsäkring är att få förtur och vårdgivarna skriver på sina hemsidor att vård ges på olika villkor för olika patientgrupper. Så uppmanar det privata och vinstdrivande Capio Lundby sjukhus (numera sålt till franska Ramsay som kontrolleras av australiska Ramsay) sina försäkringskunder att kontakta sitt försäkringsbolag för att få förtur till vården. Så skriver det privata och icke-vinstdrivande Ersta sjukhus att ”försäkringspatienter har en egen handläggare som hjälper din vårdsamordnare och dig rätt till snabb vård”.

Det vilar ett tungt ansvar på regeringens utredare Karin Lewin som fått i uppgift att föreslå författningsförslag som ”säkerställer att patienter med privata sjukvårdsförsäkringar inte får snabbare tillgång till vård eller bättre vård i den offentligt finansierade hälso- och sjukvården framför patienter utan sådana försäkringar”.

Lewin kommer att bli hårt uppvaktad av den privata välfärdsindustrin och dess kamporganisationer för fortsatt privatisering av svensk välfärd. Försäkringsbolagen har branschorganisationen Svensk försäkring till sitt förfogande, en organisation som i åratal har spridit myter om privata sjukvårdsförsäkringar (bland annat att försäkringstagare inte alls går före andra patienter trots att det är själva syftet med försäkringen). De privata vårdgivarna är i sin tur organiserade i en kedja bestående av Vårdföretagarna, Almega och Svenskt näringsliv, tre organisationer som alla bejakar den ojämlika sjukvårdsutvecklingen.

Några liknande kamporganisationer finns inte för den offentliga och gemensamma vården. Det leder till en odemokratisk obalans där privata särintressen får oproportionerligt stort inflytande över dessa statliga utredningar via diverse utfrågningar och remissvar, något som vi hoppas att Lewin ska kunna värja sig för.

I vår rapport ”Privata sjukvårdsförsäkringar bryter mot lagen”, som presenteras i dag, som Lewin bör läsa, analyseras alla delar av brottet mot hälso- och sjukvårdslagen: Hur och var det begås, vem som begår det, vilka som är medbrottslingar, vilka konsekvenserna blir samt hur det ska beivras.

Brottet äger rum på de hundratals kliniker som blandar olika patientgrupper i en enda röra. Men de som begår brottet är inte de privata vårdgivarna, utan alla regioner – samtliga 21 – som tecknar avtal med privata vårdgivare i full vetskap om att vården inte bedrivs på lika villkor.

För att beivra brottet krävs en stopplag som förhindrar regionerna att sluta avtal med privata vårdgivare som samarbetar med försäkringsbolagen. En sådan stopplag infördes av den socialdemokratiska regeringen 2006, men lagen var så full av kryphål och undantag att den inte hade någon större verkan.

Lewin bör studera 2006 års stopplag (den revs upp av den borgerliga regeringen 2007) och täppa till alla kryphål och undantag som präglade densamma. Det gäller bland annat de obefintliga sanktionsmöjligheterna och den begränsade räckvidden, där hela primärvården och även vissa sjukhus var undantagna från lagen.

En annan sak Lewin bör studera är den statliga sponsringen av privata sjukvårdsförsäkringar via skatteavdrag. I juli 2018 kom en lag om förmånsbeskattning, något som föga oväntat fick den privata välfärdsindustrin att gå i taket. Tillsammans med Skandia gjorde Svensk försäkring en skrivelse till Skatteverket, som genast omprövade sitt ursprungliga ställningstagande. Nu skulle endast 60 procent av försäkringen beskattas, och vips hade alltså Svensk försäkring lyckats förhandla bort nästan halva lagstiftningen.

Dessa båda åtgärder – förmånsbeskattning och stopplag – kommer emellertid att vara tillfälliga och ständigt omtvistade så länge det finns privata försäkringsbolag och privata vårdgivare som verkar inom det svenska sjukvårdssystemet.

För att permanent komma till rätta med brottet mot hälso- och sjukvårdslagen krävs därför ett förbud mot vinstdrivande aktörer i sjukvården. Det är vinstdrivande aktörer som har möjliggjort framväxten av försäkringsindustrin inom svensk sjukvård. Det var privatiseringen av driften, med början på tidigt 1990-tal, som skapade förutsättningar för ökad privatisering av finansieringen via privata sjukvårdsförsäkringar.

Försäkringsbolagen är beroende av privata vårdgivare som, i huvudsak, är offentligt finansierade. Utan sin offentliga finansiering skulle de privata vårdgivarna inte klara sig. Och utan dessa privata – men offentligt finansierade – utförare i massomfattning, på alla vårdnivåer och i alla landsändar, hade försäkringsbolagen inte haft någonstans att skicka sina 680 000 kunder.

För att efterleva utredningens direktiv måste Lewin resa frågan om vinster i välfärden eller, närmare bestämt, vinster i sjukvården. I grunden är det vinstdriften i sjukvården som möjliggör det brott som Lewin ska beivra.

Brottet mot hälso- och sjukvårdslagen möjliggörs även av den parallella infrastruktur som byggts upp bestående av sådant som vårdsamordnare, skadereglerare, bokningssystem (Boka Doktorn) och expertgrupper av medicinska professorer som strider för vårdgivarnas respektive försäkringsbolagens räkning.

En annan förutsättning är att allt fler aktörer dras in i systemet. Vissa mer och andra mindre medvetna om hur detta parallella system undergräver vårt gemensamma sjukvårdssystem. Här återfinns de 680 000 försäkringstagarna och alla arbetsgivare genom vilka 70 procent av alla försäkringar tecknas.

Men här återfinns i allt större utsträckning även fackförbund. LO är emot den här utvecklingen, men tjänstemannafacken Saco och TCO låter allt fler av sina medlemsförbund erbjuda privata sjukvårdsförsäkringar åt sina medlemmar. För TCO är detta en känslig fråga. Gång på gång har man undvikit att svara på frågor om hur man ställer sig till att medlemsförbunden skriver avtal med försäkringsbolagen.

TCO:s tystnad är anmärkningsvärd. I USA lyssnade facken till försäkringsbolagens locktoner, och i dag är det många amerikanska fack som aktivt motarbetar vård på lika villkor. På samma sätt riskerar TCO:s agerande att låsa fast de svenska facken vid en ojämlik sjukvårdsmodell.

Den snabba framväxten av privata sjukvårdsförsäkringar förändrar gradvis vårt sätt att se på sjukvård, från en mänsklig rättighet på lika villkor för alla medborgare till en vara som vilken som helst i en marknadsekonomi. Den snabba framväxten av sjukvårdsförsäkringar raserar den svenska, gemensamma sjukvårdsmodellen, för med ett parallellt system har vi ingen gemensam sjukvård längre.

Det är dags för de partier som tror på den gemensamma sjukvårdsmodellen att ta politisk strid för dess framtid. Brottet mot hälso- och sjukvårdslagen måste stoppas om vi vill ha en jämlik sjukvård på lika villkor i vårt land. Vi hoppas att Karin Lewins utredning blir vändpunkten som på allvar sätter stopp för utvecklingen där principen om vård efter plånbok alltmer kommit att ersätta den svenska principen om vård efter behov.

John Lapidus, rapportförfattare och forskare i ekonomisk historia
Enna Gerin, utredare och biträdande chef på det fackliga idéinstitutet Katalys
Daniel Suhonen, chef på det fackliga idéinstitutet Katalys "

”Masstestning för covid-19 är en ohållbar överbudspolitik”

ONSDAG 18 NOVEMBER 2020

"DN. DEBATT 201118
Berörda myndigheter måste skyndsamt utreda undanträngningseffekterna av den pågående masstestningen. Att som nu sätta upp mål om ökad testning utan övre tak är varken ansvarsfullt eller hållbart. Ansvariga politiker bör motstå frestelsen att genom överbudspolitik visa handlingskraft i denna svåra tid, skriver åtta representanter för svenska mikrobiologiska laboratorier.

Den pågående pandemin orsakad av sars-cov-2 påverkar allas våra vardagsliv, om än på olika sätt. Skolor bedriver undervisning delvis på distans, hotell och restauranger har förlorat sina gäster och resebranschen påverkas kraftigt av myndigheternas restriktioner.

Sjukvården är återigen hårt belastad och läkare, sjuksköterskor och undersköterskor har – med rätta – hyllats som hjältar. Några andra som under pandemin fått sökarljuset riktat mot sig är landets kliniska mikrobiologiska laboratorier. Politiker och folk i gemen är nu bekanta med begrepp som PCR, antikroppar, snabbtest och analyskapacitet.

Det sistnämnda har varit flitigt debatterat och experter från vitt skilda områden har återkommande tyckt till om huruvida vi på nationell nivå testar tillräckligt eller inte. Länder som Sydkorea och Kina har i dessa sammanhang framhållits som föredömen, med masstestning av hela samhällen och omfattande isoleringsåtgärder av de som testats positiva.

Svenska laboratorier var, tvärtemot vad som ibland påståtts, tidiga med att sätta upp diagnostik för sars-cov-2 och i mitten av mars hade majoriteten av laboratorierna själva designat och satt upp PCR-analys för ett virus som ingen visste existerade tre månader tidigare.

Folkhälsomyndigheten fick i slutet av mars i uppdrag av regeringen att bistå regionerna med att öka provtagningen, för att identifiera drabbade, bromsa smittspridningen samt möjliggöra för personal inom hälso- och sjukvården att snabbare återgå i arbete vid diskreta luftvägssymtom.

Målet för testningen angavs den 30 april från socialminister Lena Hallengren till 100 000 tester per vecka, vilket vid den tidpunkten var ett mycket svåruppnått mål. Den av Folkhälsomyndigheten angivna provtagningsindikationen var fortsatt relativt snäv, den globala tillgången på analysreagenser osäker och regionernas finansiering av den utökade testningen ännu inte utredd. Sammantaget gav detta en mycket långsam upptrappning av testverksamheten. När volymmålet under början av hösten nåddes blev det uppenbart för fler än kliniska mikrobiologer att siffran 100 000 var helt tagen ur luften. Varken då eller nu vet någon hur många som behöver testas för att testningen i sig ska ha en betydande inverkan på att bromsa smittspridningen i samhället.

Volymmålet har nu ersatts av en uppmaning om att ”testa mera” utan angivet mål eller tak. Under den första veckan i november utfördes cirka 228 000 tester på landets laboratorier till en kostnad av närmare 319 miljoner kronor, räknat utifrån statens ersättning till regionerna. Sveriges testnivå har sedan slutet av augusti legat i nivå med, och de senaste veckorna rent av tydligt över, till exempel Tysklands dito.

Trots detta räcker provtagningen långt ifrån för att täcka allmänhetens efterfrågan på testning.

Denna masstestningsstrategi har inte vid någon tidpunkt varit väl förankrad hos de kliniska mikrobiologiska laboratorierna, vilka ju är de som ska verkställa målet. Myndigheter och politiker har brustit i att tidigt undersöka laboratoriernas förutsättningar att på ett långsiktigt hållbart sätt klara av uppdraget utifrån sin möjlighet att hitta instrument, reagens, förbrukningsmaterial och inte minst personal.

Etablering av betydande analyskapacitet hos privata laboratorier har varit ett viktigt bidrag till arbetet, men trots dessa satsningar hanterar många laboratorier nu inflöden av sars-cov-2-prover som på bara 2–3 dagar motsvarar en normal årsproduktion av luftvägsvirusdiagnostik.

Att systemet alls kunnat upprätthållas bör tillskrivas våra kunniga och engagerade medarbetare som orkat med försämrade arbetsvillkor och ständiga förändringar, och som ofta snabbt och innovativt löst nya diagnostiska och logistiska utmaningar. De biomedicinska analytikerna tillsammans med molekylärbiologer och laboratoriernas it-ansvariga tillhör pandemins mindre uppmärksammade hjältar.

Till följd av den oerhört omfattande testningen befinner sig nu många av landets laboratorier i en svårlöst situation. En global brist på reagens och förbrukningsartiklar gör sig alltmer tydlig där uteblivna leveranser av pipettspetsar och annan plast riskerar att hindra diagnostiken av inte bara covid-19, utan också andra sjukdomar.

Laboratoriemedicin bidrar till cirka 70 procent av alla diagnoser som ställs inom sjukvården och den diagnostik som nu hotas är bland annat

hpv-screening för livmoderhalscancer samt testning för anmälningspliktiga sjukdomar som klamydia och gonorré.

Laboratorierna bemannas främst av biomedicinska analytiker – sedan länge ett bristyrke. Möjligheterna till omflyttning av personal mellan enheter är påtagligt svårare för biomedicinska analytiker än för till exempel sjuksköterskor, då den totala arbetsgruppen är klart mindre. Vi oroas för att sjukskrivningar till följd av långvarig hög belastning nu riskerar att bli verklighet. Detta vore förödande för en redan pressad profession.

Borde då inte en beredskap för storskalig testning ha funnits på landets laboratorier innan pandemin? Det kan man tycka. Faktum är dock att idén att testa bort en pandemi får anses vara helt ny. Såvitt vi känner till förfäktade inte några myndigheter i sina pandemiplaner – innan februari 2020 – masstestning som en central komponent i en framtida pandemihantering. Frågan var till exempel aldrig aktuell i samband med svininfluensan 2009. Regeringens medvetna strategi att under de senaste åren nedmontera de diagnostiska delarna av Folkhälsomyndigheten tyder inte heller på att storskalig testning sågs som en viktig del i pandemiberedskapen.

Med bakgrund av ovanstående vill vi uppmana till en djuplodande och rationell diskussion kring nytta – och biverkningar – av masstestning i detta skede av pandemin. Är strategin hållbar ur ett bredare medicinskt perspektiv? Är det rimligt att ställa in screening för en elakartad sjukdom som livmoderhalscancer för att samtliga medlemmar i en ung familj ska få bekräftat vilket virus som ligger bakom deras förkylning?

Vi uppmanar samtliga berörda myndigheter att skyndsamt utreda undanträngningseffekterna av den nu pågående masstestningen. Att som nu sätta upp mål om ökad testning utan övre tak är varken ansvarsfullt eller hållbart. Ansvariga politiker bör motstå frestelsen att genom överbudspolitik visa handlingskraft i denna svåra tid.

Vi är just nu mitt i vad som förefaller vara en andra våg av pandemin och landets laboratorier och dess personal behöver hålla hela vintern för att även diagnosticera andra allvarliga tillstånd. De kliniska mikrobiologiska laboratorierna har fortsatt en central roll i testningen för covid-19, men vi ser behovet av att vi gemensamt tar ansvar för helheten. Vi måste hitta en hållbar strategi för att ta oss igenom pandemin, utan att försumma andra patientgrupper.

Det är inte förvånande att vi som moderna människor i dag gärna sätter vår förhoppning till att högteknologiska åtgärder ska lösa den svåra situation som en pandemi utgör. Omfattande testning för covid-19 har sannolikt en roll i ett epidemiskt skede då en låg andel testade befinns vara positiva. Den kan däremot aldrig ersätta lågteknologiska, effektiva, men ytterst tråkiga åtgärder som social distansering i en fas där samhällsspridningen är omfattande. Testning är viktigt, men det går inte att enbart testa bort en pandemi.

Oskar Ekelund, överläkare, klinisk mikrobiologi, Region Kronoberg
Ingvar Eliasson, verksamhetschef, klinisk mikrobiologi, Medicinsk service, Region Skåne
Daniel Heimer, överläkare, laboratoriemedicin, Region Västmanland
Anna J Henningsson, överläkare, docent, laboratoriemedicin, klinisk mikrobiologi, Region Jönköpings län samt klinisk mikrobiologi, Region Östergötland
Marcus Johansson, överläkare, diagnostiskt centrum, klinisk mikrobiologi, Region Kalmar län
Maysae Quttineh, leg biomedicinsk analytiker, ordförande för Institutet för biomedicinsk laboratorievetenskap
Lena Serrander, överläkare, klinisk mikrobiologi, Region Östergötland
Martin Sundqvist, överläkare, med dr, Laboratoriemedicinska kliniken, klinisk mikrobiologi, Universitetssjukhuset, Örebro "

”Anders Tegnells argument mot munskydd håller inte”

TORSDAG 19 NOVEMBER 2020

"DN. DEBATT 201119
Folkhälsomyndighetens argument mot munskydd står i bjärt kontrast till vad tillgänglig forskning visar. Detta vid en tidpunkt när smittspridningen är stor och mångas välfärd och liv står på spel. Vi menar att man som ett minimum bör rekommendera munskydd i situationer där det inte är möjligt att hålla avstånd, skriver tio forskare.

I stora delar av världen ökar antalet nya fall av covid-19 och enligt den europeiska smittskyddsmyndigheten, ECDC, upplever Europa en andra våg av smittspridning. Även i Sverige ökar antalet nya fall i en alarmerande takt.

Att avgöra vilka åtgärder som är lämpliga att vidta för att stoppa smittan är svårt och kontextberoende. En åtgärd som är rätt i ett land eller område behöver inte vara det i ett annat. En sak är dock de flesta överens om: åtgärder och rekommendationer ska i möjligaste mån vila på vetenskaplig grund. Enligt Folkhälsomyndigheten är en viktig del av deras uppdrag att ”ta fram och sprida vetenskapligt grundad kunskap”. Även smittskyddslagen slår fast att ”smittskyddsåtgärder ska bygga på vetenskap”.

I ett läge då samhället ställs inför en helt ny situation – som med covid-19 i våras – kan det förstås finnas problem med att basera rekommendationer på forskningsresultat. Initialt kan det helt enkelt vara så att det finns för få studier att grunda beslut på. Dock är vetenskapssamhället ibland snabbt med att i sådana situationer skrida till verket för att studera de nya frågorna. Ett område inom vilket detta skett är frågan huruvida munskydd (skydd för mun och näsa) kan vara en viktig del i en strategi för att bromsa spridningen av covid-19.

Det finns i dag en hög grad av konsensus bland världens forskare och vetenskapliga rådgivare om att bärandet av munskydd, speciellt i slutna utrymmen där det är svårt att hålla avstånd, är ett effektivt sätt att minska smittspridning. Världshälsoorganisationen, WHO, rekommenderar att man använder munskydd, europeiska och amerikanska smittskyddsmyndigheterna, ECDC och CDC, likaså.

Nyligen publicerade artiklar i ledande vetenskapliga tidskrifter, som Science och Nature, ställer sig också bakom en sådan rekommendation (länkar finns i den version av denna artikel som publicerats på dn.se/debatt). Även de flesta av de litet äldre vetenskapliga artiklar som FHM samlat på sin hemsida indikerar att munskydd är effektiva för att bromsa smittspridning.

Det är viktigt att understryka att dessa råd kring munskydd inte är substitut till andra råd och rekommendationer. Naturligtvis ska man följa Folkhälsomyndigetens rekommendation att i första hand hålla socialt avstånd och undvika trängsel, samt hålla sig hemma om man har symtom. I den bemärkelsen har Anders Tegnell rätt när han i en intervju med Dagens Nyheter (7 november) säger att ”det är bättre att hålla sig hemma om man är sjuk”. Vidare säger han att ”tro att munskydden är räddningen nog är farligt”. Självklart räcker det inte med enbart munskydd, utan dessa bör användas som komplement till andra åtgärder i situationer där det är svårt att hålla avstånd.

I samma intervju upprepar dock Anders Tegnell några andra anledningar till varför en rekommendation om munskydd inte skulle vara önskvärd. Till exempel menar han att ”munskydd skickar inte signalen om att man ska hålla avstånd”. Detta är dock en empirisk fråga som de senaste månaderna studerats av forskare. Resultaten från de fåtal studier som nu finns tillgängliga indikerar att det är tvärtom. Två studier, en i Italien och en i Tyskland, visar att människor i gatumiljö håller längre avstånd från personer med munskydd än från dem som inte har mask.

Vidare påpekar Anders Tegnell att masker utgör en kostnad. Det är förvisso sant men ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är det svårt att se att en rekommendation att bära mask i situationer där det inte går att hålla avstånd skulle kunna falla på att det är för dyrt.

Priset på de munskydd som är framtagna för att motverka hotet från covid-19 och som fredar både bäraren och omgivningen från virus är cirka 5 kronor vid inköp av ett stort antal, emedan enstaka munskydd är dyrare. För Stockholmsregionen, med sina cirka 4 miljoner SL-resor per vecka, skulle det alltså röra sig om högst 20 miljoner kronor per vecka, en kostnad som bör relateras till hur mycket användning av munskydd skulle minska smittspridningen.

Vi anser att det är mycket viktigt att information och rekommendationer faktiskt baseras på tillgänglig forskning.

Folkhälsomyndighetens uttalanden om munskydd framstår för oss som stående i bjärt kontrast till vad tillgänglig forskningen visar. Detta vid en tidpunkt när smittspridningen är stor och mångas välfärd och liv står på spel.

Vi menar, att man som ett minimum bör rekommendera munskydd i situationer där det inte är möjligt att hålla avstånd.

Tommy Andersson, professor i ekonomi, Lunds universitet
Kaushik Basu, professor vid Cornell university, fd chefsekonom för Världsbanken
Avinash Dixit, professor i ekonomi vid Princeton university
Bengt Holmström, professor i ekonomi vid MIT, Nobelpristagare i ekonomi, ledamot i Finlands expertgrupp för corona
Simon Levin, professor i biologi vid Princeton university
Jesper Roine, docent i ekonomi vid SITE, Handelshögskolan i Stockholm
Giancarlo Spagnolo, professor i ekonomi vid SITE, Handelshögskolan i Stockholm och University of Rome II
Cecilia Söderberg-Nauclér, professor i mikrobiell patogenes vid Karolinska institutet i Stockholm
Mats Wahlgren, professor i parasitologi och smittskydd vid Karolinska institutet i Stockholm
Jörgen Weibull, professor i ekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm, matematiker "

”Vi vill smittspåra, snabbtesta och byta ekonomisk strategi”

FREDAG 20 NOVEMBER 2020

" DN. DEBATT 201120
Vi är nu mitt i den andra vågen av covid-19. Det politiska ledarskapet måste åter samla sig till kloka beslut: lära av gamla misstag, omedelbart skaffa snabbtester, sjösätta nationell smittspårning och besluta om en träffsäker ekonomisk strategi. Här är de förslag vi skulle ha genomfört om vi bar regeringsansvaret, skriver Ulf Kristersson (M) och Elisabeth Svantesson (M).

Coronaviruset har med full kraft dragit in över Sverige igen. Smittspridningen ökar dramatiskt och hela samhället måste nu ta ansvar för att bryta en farlig utveckling.

Riksdagen, regeringen och regeringens nationella myndigheter måste tala ett gemensamt språk. Regioner och kommuner måste få bästa möjliga förutsättningar för att uträtta sitt viktiga operativa arbete. Och var och en måste ta ansvar för sina beslut i vardagen. Det är tid att hjälpas åt, inte att peka finger. I kriser samarbetar man. Man skyller inte ifrån sig.

En av få ljuspunkter just nu är att vi alla vet så mycket mer om covid-19 i dag än för sex månader sedan. Vårdens hjältar behöver fortfarande mer avlastning men kunskapsläget är trots allt högre. Sverige som land måste lära av våra erfarenheter från första vågen – men också av andra länders framgångar.

Den första lärdomen är att politiken måste samarbeta fullt ut. Riksdag och regering, regering och opposition, staten med våra kommuner och regioner. Jobbet görs främst lokalt men statens muskler behövs. Det vore orimligt med 21 olika teststrategier eller 290 olika upphandlingar för skyddsutrustning. Moderaterna ställer sig därför än en gång till förfogande för det arbete som krävs på alla nivåer. Men på ett villkor: regeringen måste omedelbart sluta skylla sina egna brister och misstag på landets regioner och kommunernas äldreboenden. Att socialminister Lena Hallengren (S) oftare skyller på andra än tar eget ansvar imponerar inte.

Den andra lärdomen från den första vågen är behovet av tydlighet i kommunikationen. Dubbla budskap bidrar till både osäkerhet och bristande respekt, och gör det svårare för människor att göra rätt.

Regeringen måste nu se till att helheten av regeringens och de nationella myndigheternas beslut talar samma språk och att olika myndigheters insatser leds och samordnas bättre. Det finns också ett växande behov att mycket mer transparent redovisa skälen till och analysen bakom Sveriges internationellt avvikande inställning i frågan om till exempel munskydd.

Inget är lättare än att vara efterklok, men det är viktigt att öppet erkänna att den tidiga höstens bedömning av smittspridning slog fel. Det var ett misstag att lätta på restriktionerna samtidigt som smittan tog fart. Att erkänna misstag ökar respekten för framtida svåra beslut.

Vi vill samtidigt säga att regeringen och vaccinsamordnaren framgångsrikt har hanterat frågan om svensk tillgång till vaccin. Det påminner dessutom oss alla om kraften i ett fungerande EU-samarbete.

Men den kanske skarpaste lärdomen av alla just nu är att ingen vet hur länge coronakrisen kommer att pågå. Det betyder att det som hittills inte har fungerat bra omedelbart måste åtgärdas.

Hade vi burit det yttersta ansvaret för Sveriges politiska och ekonomiska coronastrategi så hade vi nu gjort några tydliga kursändringar:

1 Provtagning. Sverige testar fortfarande för lite. För att minska samhällsspridningen är tester helt avgörande, och därför måste labbkapaciteten omedelbart öka. Detta är, enligt överenskommelsen mellan Sveriges kommuner och regioner (SKR) och regeringen, ett statligt ansvar men testkapaciteten har slagit i taket på grund av bristande labbkapacitet. Regeringen måste säkerställa att kapaciteten ökar.

En annan allvarlig brist är att valideringen av snabbtester går för långsamt. Det behövs för att både minska smittspridningen, och hålla i gång kritisk verksamhet. Snabbtester finns nu i allt fler europeiska länder, men inte i Sverige. Regeringen måste omedelbart se till att ett eller flera snabbtester valideras. Annars kommer fler regioner än Skåne att gå fram på egen hand. Staten måste också säkerställa långsiktig finansiering av testningen.

2 Smittspårning. För att bryta smittkedjor måste Sverige ha en mycket mer systematisk smittspårning. Här har länder som Finland lyckats bättre. Att vi har en historisk kompetens från aids och klamydia är bra, men räcker inte. Det behövs nu en mycket tydligare manual för exakt hur smittspårningen ska gå till och särskild smittspårningspersonal måste utbildas och anlitas. Regeringens initiativ om ”smittspårningsmiljarden” och ett statligt utbrottsteam måste följas upp noga.

Dessutom behövs den smittspårnings-app som av oklara skäl aldrig kom till stånd. Även här har Finland lyckats bra, med en mycket vitt spridd app som ger information utan att kränka den personliga integriteten.

3 Ekonomisk strategi. Slutligen är inte Sveriges ekonomiska strategi anpassad till den nuvarande smittspridningen. Regeringens höstbudget i september fokuserar främst på tiden efter corona – och på deras januariöverenskommelse. Det är fel prioritering. Den ekonomiska politiken måste i stället främst fokusera på att hindra utslagningen av jobb, företag och hela branscher till följd av ökad smittspridning och nedstängning. Sverige tillhör numera de länder som har högst arbetslöshet i hela EU.

Krisen slår olika på olika delar av ekonomin och därför behövs riktade insatser. Tyvärr har de flesta av regeringens riktade insatser – omställningsstöd, omsättningsstöd, hyresstöd och företagsakut – dröjt länge eller fungerat dåligt. Att bara förlänga de stöden räcker därför inte.

Villkoren och begränsningarna måste mildras och träffsäkerheten förbättras. Vi har naturligtvis respekt för att regeringen är hårt pressad, men de har haft ett halvår på sig att möta ett förvärrat läge, och vår bild är att ingenting har gjorts. Samma senfärdighet gäller krislagstiftning och pandemilag. Liksom i våras kommer därför mycket av arbetet behöva göras av en majoritet i riksdagen.

Läget är alltså tufft men inte omöjligt. Samarbete, tydlighet och ansvar är våra tre ledord. Vi lägger nu de förslag på bordet som vi skulle ha genomfört om vi bar regeringsansvaret och vi är redo att både hjälpa regeringen och att själva samla stöd att göra det som krävs.

Ulf Kristersson, partiledare (M)
Elisabeth Svantesson, ekonomisk-politisk talesperson (M) "

Kapitel 3: Utrikes och inrikes DN-artiklar 12-17 november 2020

Och inrikes DN-artiklar 7-11 november 2020

Utrikes DN - artiklar 12-17 nov 2020 om USA

" Johan Hilton: Att likna Donald Trump vid kung Lear är en förolämpning mot Shakespeare

DN TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

I ett försök att tillmäta Donald Trumps groteska reaktion över valresultatet en episk tyngd famlar kommentariatet efter Shakespearereferenser. Det bör de sluta med.

Det gick precis som alla hade förväntat sig att det skulle göra. Efter att Joe Biden utropats till segrare i det amerikanska presidentvalet stängde Donald Trump in sig i sitt ovala rum och surade. Det var pinsamt då och ännu värre nu när den ena republikanen efter den andra jamsar med i harangerna om valfusk bara för att de inte har stake nog att stöta sig med en gubbäbis. I någon sorts iver att ändå tillmäta skeendet en värdig episk tyngd har kommentariatet i dagar famlat efter litterära liknelser. Ingen vågar berätta vad som har hänt för Kung Lear, skrev till exempel Washington Post. Referensen användes även av NBC som härledde den till en källa nära Vita huset.

Jag har irriterat mig över det där. Trump må vara mycket, men han är *ingen* Lear. Den som har sett eller läst Shakespeares tragedi – uppenbarligen ingen bland källorna nära Vita huset – vet att det är den figur som kanske minst av alla påminner om presidenten. Lear avhänder sig tronen frivilligt redan i pjäsens inledning, för att därefter få en grundlig lektion i sin egen betydelselöshet och existentiella utsatthet. Det är det som är själva tragedin. Visst blir kungen, precis som Trump, galen, men han har också vett nog att älska. (Och kan för övrigt även formulera sig.)

Om Trump är en Shakespearefigur – och jag drar mig för att koppla samman det största geniet i västerländsk litteratur med en auktoritär fähund – är han snarare en dummare version av Rikard III som just nu går och ylar efter sin häst. I bästa fall en Falstaff, men då i avsaknad av både charmen och den bröliga fryntligheten.

Ändå har Trumps tid vid makten på ett ganska intressant sätt krokat arm med just dramatikern från Stratford-upon-Avon. Redan första sommaren efter att Trump svors in spelades friluftsföreställningen ”Julius Caesar” i Central Park där tyrannen var misstänkt lik Trump.

Reaktionerna över att se den nyvalde presidenten perforeras av förrädares knivhugg gav utslag på Richterskalan. Trump twittrade, naturligtvis. Sponsorer drog sig ur. Demonstranter avbröt föreställningar.

Därefter har ytterligare ett stort antal Shakespearetolkningar med mer eller mindre tydliga hänvisningar till Trumps presidentskap satts upp över hela världen, bland annat en brittisk iscensättning av (återigen) ”Julius Caesar” med Ben Whishaw.

Även här i Sverige har presidenten fällt sin skugga över Shakespeareläsningarna. Galeasen gjorde häromåret en elegant nyversion av ”Hamlet” som på blankvers dissekerade populismens väsen. Där hade den svekfulle kung Claudius omisskännliga drag av Trump, lika vulgär som bredkäftad. Men också oåtkomlig just därför att själva hans politiska idé bestod i att vända kappan efter vinden.

Eller för att tala med Groucho Marx: Det här är mina principer. Om du inte gillar dem har jag andra.

Nu senast dök Trump upp i Verdis ”Falstaff” på Malmö opera. Där hade titelfiguren – som Nicholas Ringskog Ferrada-Noli påpekade i sin recension – mer eller mindre skohornats in i presidentens illasittande kostym och gula hårsvall.

Frågan är om det finns en framtid för honom som scenfigur även när han tvingas bort. Inte omöjligt. I mars, bara dagarna före nedstängningen av USA till följd av pandemin, såg jag en suverän monolog i dragshowformat på Joe’s pub på Manhattan, med Ryan Raftery i den enda rollen. Den handlade om nästa generations högerpopulism, förkroppsligad i en ytlig, bortskämd och opportunistisk kvinna, och byggde i hög grad på helt autentiska citat. Den hette ”Ivanka 2020”.

Av den fick man även lära sig följande: när Donald Trump stänger in sig på sitt rum och surar är det bara att vänta, sedan gläntar man på dörren och kastar in en påse med Big Mac & co. Då brukar han ljusna.

Johan Hilton
johan.hilton@dn.se

" Republikaner vill låta Biden ta del av hemlig information

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Washington
En handfull inflytelserika republikaner uppmanar nu Vita huset att i praktiken påbörja överlämningen av presidentmakten till Joe Biden, ett indirekt erkännande av Demokraternas valvinst.

Donald Trump har fortfarande inte erkänt Joe Biden som vinnare av presidentvalet. De flesta republikaner i senaten spelar med i charaden. Men några av partiets centralgestalter uppmanar nu Vita huset att ge Joe Biden tillgång till hemligstämplad säkerhetsinformation, ett indirekt erkännande av Biden som vinnare.

Överlämningen av presidentmakten är en enorm byråkratisk apparat. Den tillträdande administrationen ska tillsätta omkring 4 000 politiska tjänster, ta över personalansvaret för två miljoner offentliganställda och ytterligare två miljoner amerikaner verksamma inom militären. En budget på 4,7 biljoner dollar ska förberedas.

Detta överlämningsarbete inleds vanligtvis med att en myndighet, General Services Administration, erkänner vinnaren och därmed frigör statliga medel, lokaler specialanpassade för hantering av hemligstämplad information och tillgång till databaser. Samt ger den tillträdande presidenten tillgång till det dagliga underrättelsematerial som kallas *President’s Daily Brief*, hemlig information som sammanställs i gryningen för att presidenten ska kunna försvara USA och landets intressen i världen.

Sedan åtminstone 1968 har tillträdande presidenter fått ta del av President's Daily Brief för att vara redo den 20 januari, när det faktiska regeringsskiftet äger rum.

Men av respekt för Trumps vägran att erkänna valresultatet har General Services Administration ännu inte erkänt Joe Biden som näste president. En säkerhetsrisk för landet som ”kan få allvarliga implikationer”, skriver New York Times i en huvudledare.

Ett antal republikaner verkar dela den riskanalysen. Även om partiet står bakom Trumps försök att påvisa valfusk, säger nu flera enskilda republikanska senatorer och guvernörer att Biden bör få ta del av säkerhetsstämplad information.

Ett indirekt erkännande, kanske, av Joe Biden som landets nästa president. Republikanen Chuck Grassley, senatens 87-årige nestor och ordförande för dess mäktiga finansutskott, säger att Biden bör få tillgång till underrättelseinformation. Det anser även Lindsey Graham, presidentens närmaste man i senaten.

En republikansk senator från Oklahoma, James Lankford, sade i en radiointervju i onsdags att han tänkte ingripa och ”trycka på” om inte Biden började underrättas i slutet av den här veckan.

– Oavsett vem som vinner valet i slutändan så måste folk kunna vara redo för uppgiften, sade James Lankford.

Majoriteten av senatens 53 republikaner har ännu inte officiellt gratulerat Biden till vinsten. Men kanske börjar tiden rinna ut för Trump.

Enligt New York Times har Chuck Grassley satt en deadline för när Trump måste ”acceptera verkligheten”: den 13 december, dagen innan elektorsrösterna formellt utser Biden till USA:s näste president.

Det skulle kunna betyda ytterligare en månad av grundlösa beskyllningar från Vita huset om valfusk innan partiet försöker få tyst på presidenten.

Flera gånger dagligen tigger Trump pengar av sina väljare för att ”försvara valresultatet”. Men merparten av pengarna som skänks till ”election defense fund” går i praktiken till ett konto kopplat till Save America, en kampanjorganisation vigd åt Trumps politiska framtid. Det är kanske så man ska förstå Trumps anklagelser om valfusk. Som en grund till en framtida politisk karriär. Men skådespelet är långt ifrån riskfritt, vilket republikaner är medvetna om.

Björn af Kleen
bjorn.afkleen@dn.se "

"Fakta. Klar valprognos
CNN och flera andra amerikanska medier pekade på fredagskvällen ut Joe Biden som vinnare i delstaten Georgia och Donald Trump i North Carolina. Det innebär att det för första gången finns en klar prognos för de totalt 538 elektorsrösterna.

Bidens vinst i Georgia tar honom upp till 306 elektorsröster. Trumps vinst i North Carolina tar honom upp till 232 elektorsröster – en skillnad på 74 elektorsröster."

"Anhängare till Trump samlas i DC

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Washington. Risken för konfrontationer bedöms som stor när en bred blandning av högerextrema grupper kommer till Washington DC på lördagen, och där möts av motdemonstrationer av nätverk som Refuse Fascism.

Polis och myndigheter håller hittills ögonen på ett relativt litet antal personer, men experter på högerextremism menar att lördagens demonstrationer kan dra ett stort antal deltagare.

Tre större protester, under titlarna ”Million MAGA March”, ”The march for Trump” och ”Stop the steal” mobiliserar Trumpsupportrar för att protestera mot valresultatet i Washington. Dit kommer även ett antal högerextrema individer och grupper, varav flera varit inblandade i våldsamheter, som Proud Boys, Groypers, de milisliknande Oath Keepers och Three Percenters.

Den konspirationsspridande högerextremisten Alex Jones leder en samling anhängare i Washington, dit även välkända nynazister och personer associerade med vitmaktrörelser kommer. Flera har en historia av våld eller uppmaning till våld. Sådana finns också i den information om protesterna som sprids i sociala medier. Några grupper ska samlas på Freedom Plaza ett stenkast från Vita huset, andra vid Högsta domstolen. Endast en ansökan om demonstrationstillstånd har dock hittills inkommit, för ett ”Freedom of speech rally”.

När högerextrema grupper arrangerade en gemensam protest 2018 dök bara några tiotal personer upp. Den här gången tror experter som följer utvecklingen att antalet deltagare den här gången kan bli betydligt större, och att risken för bråk är hög. Bland högergrupperna finns också en uttrycklig vilja till konfrontation med motdemonstranterna, som går att filma och direktsända, enligt Jared Holt, vid The digital forensic lab på tankesmedjan the Atlantic Council, som analyserar desinformation på nätet, och som intervjuats av lokaltidningen The Washingtonian.

District of Columbia har vapenlagar som tillhör de hårdaste i landet, och det förbjudet att bära vapen utan särskilt tillstånd.

Sanna Torén Björling "

"Martin Gelin: Svarta och latinamerikanska kvinnor låg bakom valsegern

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

New York. Joe Biden vann presidentvalet med hjälp av ett historiskt starkt stöd från låginkomsttagare i serviceyrken. Det var inte rostbältets vita män som avgjorde, utan svarta och latinamerikanska kvinnor i storstädernas utkanter.

Analys. DN:s korrespondent
När alla röster har räknats i årets presidentval förväntas Joe Biden ha fått stöd av minst 80 miljoner amerikaner, enligt CNN. Det är ett historiskt rekord. Biden har då fått 15 miljoner fler röster än vad Hillary Clinton fick 2016 och 18 miljoner fler röster än Donald Trump fick när han blev president samma år.

Efter Donald Trumps valseger vallfärdade världens nyhetsmedier och politiska analytiker till små fabriksstäder på landsbygden i rostbältet i norra USA. Alla ville förstå sig på Trumps anhängare.

Sedan dess har den amerikanska politiska debatten dominerats av diskussioner om rostbältets vita arbetarmän, ofta under förevändningen att denna väljargrupp länge är bortglömd och förbisedd. Trumps seger fick under många år den amerikanska kulturen att vända strålkastarna mot den vita landsbygden. Böcker som JD Vances ”Hillbilly elegy” sålde flera miljoner exemplar och den kommer nu i veckan som en påkostad Hollywoodfilm. Den luttrade tidningsredaktören Bill Bradlee åkte till Pennsylvanias landsbygd för en reportagebok om Trump-väljare som fick heta just ”De bortglömda”.

Det går att ifrågasätta hur bortglömd en väljargrupp är om den samtidigt haft monopol på den politiska debatten i fyra år. Även inför årets val riktades mycket fokus på rostbältets vita män, men det var inte där valet avgjordes.

Kärntrupperna bakom Bidens valseger var inte vita arbetarmän, utan äldre svarta och latinamerikanska kvinnor, som länge varit de mest osynliga väljargrupperna i USA. Bidens seger kan enklast förklaras av att han kraftigt ökade stödet bland låginkomsttagare över hela USA, men den mest betydelsefulla ökningen kom just bland svarta och latinamerikanska arbetarkvinnor i storstäder som Atlanta, Milwaukee, Philadelphia och Detroit.

Bidens valseger tar kål på den seglivade myten om att amerikanska låginkomsttagare främst är vita män i blåställ. Det är en föråldrad bild. De stora fabriksstäderna i norra USA kollapsade redan på 1970-talet. Det är därför regionen har kallats just rostbältet.

I dagens USA är de flesta låginkomsttagare inte vita män, utan svarta och latinamerikanska kvinnor med serviceyrken. De städar hotell, säljer snabbmat, kör Uber och levererar Amazon-paket.

Om det finns ett tydligt väljarmönster i presidentvalet så är det att Biden ökade bland just dessa arbetarkvinnor, medan Trump ökade bland välbärgade män. Den enda väljargrupp där Trumps stöd växte markant var bland hushåll med inkomster över 100 000 dollar. Biden ökade däremot Demokraternas väljarstöd just bland hushåll med lägre

inkomster. Bidens segermarginal bland låginkomsttagare (i USA räknat som hushåll med inkomster under 50 000 dollar) var 15 procentenheter. Trump vann däremot med 11 procentenheter bland välbärgade hushåll, med inkomst över 100 000 dollar.

Det enda av USA:s 50 storstadsområden där Donald Trump vann var i Suffolk County, den mest välbärgade delen av Long Island utanför New York, hemvist för de exklusiva strandorterna The Hamptons. Bilden av Trump som en politiker med unik attraktionskraft hos arbetarväljare stämmer alltså inte.

Biden lyckades kraftigt utöka valdeltagandet bland svarta och latinamerikanska arbetarkvinnor i exempelvis Phoenix och Atlanta, i Arizona och Georgia, två av valets avgörande delstater. Där gjordes det viktigaste arbetet inte av Biden själv, utan av aktivister som Stacey Abrams, Nse Ufot och Latosha Brown, som åstadkom den historiska mobiliseringen av svarta kvinnor i Georgia. I Arizona och Nevada, två andra avgörande delstater, hade latinamerikanska kvinnoorganisationer lika stort inflytande.

Att det var kvinnor och etniska minoriteter som avgjorde valet för Biden har betydelse för hans ideologiska mandat. Det är symboliskt viktigt för Biden att hans seger inte kom genom att försöka blidka konservativa arbetarmän. Biden tog i stället avstånd från främlingsfientliga utspel och försökte aldrig vinna tillbaka Trumps väljare genom att flörta med högerpopulism.

I början av valkampanjen besökte samtliga av Demokraternas kandidater New York Times ledarredaktion för utförliga intervjuer. Ledarsidan gick till slut ut med offentligt stöd för Amy Klobuchar och Elizabeth Warren. Men det var ändå Biden som stal showen. I hissen upp till New York Times redaktion träffade han en svart kvinna, Jacquelyn Brittany, som jobbade som säkerhetsvakt i byggnaden. Med av ren beundran klev hon fram till Biden och sade: ”Jag älskar dig, jag gör verkligen det”. De kramades om och tog en selfie tillsammans, som snart spreds på sociala medier.

Andra demokrater var mer populära hos New York Times ledarredaktion, men Biden var solklar favorit för den lågavlönade säkerhetsvakten. Det var just sådana väljare som avgjorde valet för Biden.

Martin Gelin "

"Vi respekterar det amerikanska folkets val.

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Kina gratulerar nu Joe Biden till valsegern i USA genom den kinesiske UD-talespersonen Wang Wenbin vid en presskonferens i Peking.

TT "

300 000

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

inlägg om USA-valet stämplades som ”potentiellt missvisande” veckan före och efter valet. Inläggen utgör enligt Twitter 0,2 procent av alla valrelaterade poster. Donald Trump var en av alla vars meddelanden drabbades – nästan häften av hans tweets dagarna efter valet stämplades.

TT "

"Republikaner vill låta Biden ta del av hemlig information

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Washington
En handfull inflytelserika republikaner uppmanar nu Vita huset att i praktiken påbörja överlämningen av presidentmakten till Joe Biden, ett indirekt erkännande av Demokraternas valvinst.

Donald Trump har fortfarande inte erkänt Joe Biden som vinnare av presidentvalet. De flesta republikaner i senaten spelar med i charaden. Men några av partiets centralgestalter uppmanar nu Vita huset att ge Joe Biden tillgång till hemligstämplad säkerhetsinformation, ett indirekt erkännande av Biden som vinnare.

Överlämningen av presidentmakten är en enorm byråkratisk apparat. Den tillträdande administrationen ska tillsätta omkring 4 000 politiska tjänster, ta över personalansvaret för två miljoner offentliganställda och ytterligare två miljoner amerikaner verksamma inom militären. En budget på 4,7 biljoner dollar ska förberedas.

Detta överlämningsarbete inleds vanligtvis med att en myndighet, General Services Administration, erkänner vinnaren och därmed frigör statliga medel, lokaler specialanpassade för hantering av hemligstämplad information och tillgång till databaser. Samt ger den tillträdande presidenten tillgång till det dagliga underrättelsematerial som kallas *President's Daily Brief*, hemlig information som sammanställs i gryningen för att presidenten ska kunna försvara USA och landets intressen i världen.

Sedan åtminstone 1968 har tillträdande presidenter fått ta del av President's Daily Brief för att vara redo den 20 januari, när det faktiska regeringsskiftet äger rum.

Men av respekt för Trumps vägran att erkänna valresultatet har General Services Administration ännu inte erkänt Joe Biden som näste president. En säkerhetsrisk för landet som ”kan få allvarliga implikationer”, skriver New York Times i en huvudledare.

Ett antal republikaner verkar dela den riskanalysen. Även om partiet står bakom Trumps försök att påvisa valfusk, säger nu flera enskilda republikanska senatorer och guvernörer att Biden bör få ta del av säkerhetsstämplad information.

Ett indirekt erkännande, kanske, av Joe Biden som landets nästa president. Republikanen Chuck Grassley, senatens 87-årige nestor och ordförande för dess mäktiga finansutskott, säger att Biden bör få tillgång till underrättelseinformation. Det anser även Lindsey Graham, presidentens närmaste man i senaten.

En republikansk senator från Oklahoma, James Lankford, sade i en radiointervju i onsdags att han tänkte ingripa och ”trycka på” om inte Biden började underrättas i slutet av den här veckan.

– Oavsett vem som vinner valet i slutändan så måste folk kunna vara redo för uppgiften, sade James Lankford.

Majoriteten av senatens 53 republikaner har ännu inte officiellt gratulerat Biden till vinsten. Men kanske börjar tiden rinna ut för Trump.

Enligt New York Times har Chuck Grassley satt en deadline för när Trump måste ”acceptera verkligheten”: den 13 december, dagen innan elektorsrösterna formellt utser Biden till USA:s näste president.

Det skulle kunna betyda ytterligare en månad av grundlösa beskyllningar från Vita huset om valfusk innan partiet försöker få tyst på presidenten.

Flera gånger dagligen tigger Trump pengar av sina väljare för att ”försvara valresultatet”. Men merparten av pengarna som skänks till ”election defense fund” går i praktiken till ett konto kopplat till Save America, en kampanjorganisation vigd åt Trumps politiska framtid.

Det är kanske så man ska förstå Trumps anklagelser om valfusk. Som en grund till en framtida politisk karriär. Men skådespelet är långt ifrån riskfritt, vilket republikaner är medvetna om.

Björn af Kleen
bjorn.afkleen@dn.se "

"Fakta. Klar valprognos
CNN och flera andra amerikanska medier pekade på fredagskvällen ut Joe Biden som vinnare i delstaten Georgia och Donald Trump i North Carolina. Det innebär att det för första gången finns en klar prognos för de totalt 538 elektorsrösterna.

Bidens vinst i Georgia tar honom upp till 306 elektorsröster. Trumps vinst i North Carolina tar honom upp till 232 elektorsröster – en skillnad på 74 elektorsröster."

" Sönderfallet tjänar inte medborgarna

DN LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Den amerikanska ytterhögern och radikala vänstern före och efter presidentvalet har mycket gemensamt, menar Susan Faludi. Den nye presidenten kommer att få stå ut med upprorsmakare på bägge sidor, skriver hon exklusivt för DN Kultur.

För att vara en jordbävning så var den utdragen som en istid. En tsunami med geologisk tidräkning. En blixt i slow motion. En kategori 5-orkan doserad som ögondroppar. Den mest omformande händelsen i nutida amerikansk politisk historia var lika plågsamt utdragen som en 20-timmars förlossning. Förutom att det inte var 20 timmar – utan fyra och halv dag innan rösträkningen på elektorskartan kunde summera en förmodad vinst för den tidigare vicepresidenten Joe Biden. ”Välkomna tillbaka till vad som har kommit att bli valveckan i USA”, sade Beck Bennet uttryckslöst när han imiterade CNN:s nyhetsankare Wolf Blitzer på Saturday Night Live: ”Jag har varit vaken så länge att min besynnerliga skäggstubb äntligen känns rimlig.”

Eller som min makes kusin Betsy messade när utfallet äntligen bekräftades av nyhetsorganisationerna: ”Det kommer att ta ett tag för mina naglar att växa ut igen”.

För de i den amerikanska vänstern som hade hoppats på ett revolutionärt jordskred den 3 november, kändes en successiv seger som ett slag mot solarplexus. Och det fanns goda anledningar att tappa sugen: demokraterna misslyckades med att vinna senaten, förlorade platser i representanthuset och påverkade inte på något sätt republikanernas strypgrepp på den lagstiftande församlingen.

Det gör att republikanerna kan proppa den federala byråkratin full, initiera oåterkalleliga lagar och regleringar som hindrar maktövergången och sår tvivel om valresultatet. Om republikanerna kan behålla makten genom att förstöra nationen, så kommer de att göra det – och de är i full gång.

Men de sparkade i alla fall ut en elakartad c*ommander in chief*. Och att det tog hela veckan att vinna Vita huset borde inte vara föremål för någon desperation. I själva verket kan den dripp-droppande triumfen innebära en oväntad guldkant.

En sak är att det utdragna förloppet, med tusentals valarbetare som lugnt och stilla jobbade dygnet runt under blickarna från otåliga och ibland fientliga observatörer (medan Trumps demonstrerande supportrar utanför skanderade, skiftande och paradoxalt, ”Räkna alla röster” och ”Stoppa rösträkningen”) upphävde illusionen av segern som antingen förbestämd eller mirakulös.

Detta var i stället demokratins mekanismer i dess allra vanligaste bemärkelse – ett arbete som är långsamt, småtrist, allvarligt och, i slutändan, framgångsrikt. Denna knogande, kvoträknande ansträngning under fyra dagar avslutade vad den amerikanska vänstern har uppnått under fyra år. Det var inte så mycket en kulmen på ett utbrott av omstörtande vrede och spontant uppror, som det var resultatet av noggrann och långsiktig organisation.

Stacey Abrams, den afrikansk-amerikanske kandidaten som knappt förlorade guvernörskapet i Georgia 2016 i en valkretsmodererad (*gerrymandered*) omröstning, sade nej till inviterna att med stjärnstatus söka sig vidare till senaten, för att i stället jobba i kulisserna med ett systematiskt, oglamoröst försök att få ihop en koalition som fick hennes sydstat att bli demokratisk för första gången på en generation.

Och i det större perspektivet vårdade en uppsjö av obesjungna kvinnor ett tilltagande progressivt uppvaknande efter valet 2016. Inte bara i form av The women’s march som lockade miljoner ut på gatorna, men också med hundratals lokala och regionala initiativ till organisering som följde. Organisationer med namn som Moms rising, Vote like a mother och Moms demand action och lokala fackförbund ledda och bemannade av en kvinnlig majoritet, uppvaktade lagstiftarnas offentliga sammanträden, organiserade möten, framställde yrkanden och knackade dörrar och ringde samtal i en tradition som påminner om de amerikanska kvinnornas långa sekel av kamp för rösträtten.

Statistiska undersökningar under det senaste politiska året har pekat på hur amerikanska kvinnor är mer benägna att delta i progressiv organisering än män, och att det är dubbelt så vanligt bland mammor som bland pappor. ”Kvinnor är mobiliserade i en högre utsträckning än vi har sett på minst en generation”, sade statsvetaren Annelise Orleck till The New York Times i augusti.

Denna håll-stadig-kurs-attityd till progressiv mobilisering samverkar med den amerikanska vänsterns benägenhet att vilja lösa ett problem genom att vråla åt det. På senare år har stora delar av vänstern anammat ett av Silicon Valleys valspråk – ”Move fast and break things” – helt bokstavligt. Internetålderns klichéer – sönderfallet tjänar innovationen, institutioner är byggda för att störtas, ungdom slår erfarenhet, klick i sociala medier övertrumfar relationer i verkliga livet, det nya är en dygd – har omarbetats till att bli snabbverkande politiska formler.

Men så som tekniken har visat oss under de senaste åren, och särskilt under de två senaste presidentvalen: sönderfallet tjänar i slutändan den enväldige härskaren, inte medborgarna. Det är oftare fiende till en hållbar demokrati.

Denna frambrytande politiska tendens – med dess dyrkan av det skinande nya, impulsen att slå sönder saker, sammankopplandet av - idealism med självgod förbittring, kravet på snabbspolad behovsuppfyllelse – är, naturligtvis, pubertal. I det avseendet har den amerikanska radikala vänsterns otåliga kinkighet (eller, som pojken säger i en barnbok min mamma brukade läsa högt ur: ”Jag vill vad jag vill och jag vill det nu!”) mycket gemensamt med den fotstampande - tjurighet som hetsar upp Trumpisterna.

Bägge grupperna kräver en karismatisk frälsare som kan riva templet (eller bygga muren) och förändra deras situation bums. En frälsare vars trollstav existerar enbart i deras inbillning. Det är värt att notera att fanbärarna som till slut lyckades sätta Trumpismen på plats inte var de karismatiska älsklingar som den progressiva vänstern mest hejade på, utan de taktiskt mogna veteranerna, talmannen Nancy Pelosi och Joe Biden.

Man bör notera att vänsterns och högerns politiska tonårsaktighet också är typiskt manlig. Trump själv var ett totem för en föregiven maskulinitetskult som använder sig av vapenposer och militaristiskt gift och kallar sig – typiskt nog – Proud boys. Och flash-mobbens pyroteknik hos gatufajtande antifa (antifascistisk rörelse) är, på samma sätt, pojklekar. Ingen vinner den pubertala kampen på lekplatsen, som den som läst William Goldings roman ”Flugornas herre” – eller tillbringat fem minuter i en lekpark – känner till. ”Finns här inga vuxna alls?” frågade den glasögonbärande Piggy i romanen; den enda av de skeppsbrutna pojkarna som kunde ana de dödliga fasor som smög omkring i det styreslösa.

Den stora äran för resultatet av valveckan ska de vuxna, kvinnliga organisatörerna ha, de som såg det övergripande målet och lät långkoks-revolutionen puttra. Den valde presidenten Biden har främst USA:s svarta kvinnor att tacka för sin vinst – och mest av allt de äldre och mer moderata svarta kvinnor som var lika bergfasta som de var engagerade. För dem kan kanske dessa fyra dagar ha verkat som ett framstegets mikrokosmos – arbetet för förändring som de känner till och så väl har utfört, som går vidare centimeter för svårintagen centimeter.

Den nye presidenten kommer att få stå ut med upprorsmakare på båda sidor under kommande veckor och månader. De styrkta Republikanerna på yttre högersidan ropar redan på en återkomst för Trump – eller värre. En polischef i Arkansas yrkade förra fredagen på ”död åt alla marxist-demokrater” och uppmanade sina med-Trumpan-hängare att ”inte ta några fångar” och att ”inte lämna några överlevare” (han fick sparken).

Samtidigt kräver delar av Bidens eget block omedelbara förändringar och ögonblicklig uppmärksamhet. Kongressledamoten för demokraterna, Alexandria Ocasio-Cortez, vars första gärning sedan hon hade valts in i kongressen som en av de yngsta medlemmarna någonsin var att iscensätta en protest mot Pelosi – luftade sina krav och sitt missnöje bara timmar efter tillkännagivandet av valresultatet. Det råder inga tvivel om att det som amerikaner har genomlevt under de senaste fyra åren kallar på en radikal omvärdering av de sociala utmaningarna och nationens visioner. Men det akuta i denna nödvändiga omvärdering ställer också frågor. Kommer vi att ha

tålamodet att metodiskt laga de skador som Donald Trump har tillfogat, eller kommer önskan om en omedelbar omsvängning att göra klyftan mellan oss ännu större?

Den kommande administrationens framgång kan komma att bero på hur väl vi minns de första fyra dagarna efter valet, tålamodet som tillfället krävde, och insikten om att radikal förändring bör räknas röst för röst, minut för minut.

Susan Faludi "

"**Susan Faludi.**
Är 61 år, amerikansk författare och journalist.
Familj: Maken Russ Rymer, journalist och författare.
Bor: Massachusetts.

Utbildning: Harvard University, där hon också undervisar.

Karriär: Pulitzerpriset 1991, skribent i bland annat Wall Street Journal, the New York Times, The New Yorker och The Nation. Hedersdoktor vid Stockholms universitet 2017 och har sedan 1995 medverkat som skribent i Expressen och Dagens Nyheter.

Böcker: ”Backlash. Kriget mot kvinnorna”, ”Ställd. Förräderiet mot mannen”, ”Den amerikanska mardrömmen. Bakhållet mot kvinnorna”, ”Mörkrummet”, med fler. "

" Peter Wolodarski: Galenskapen i USA är en varning till oss alla.

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Donald Trumps antidemokratiska reflexer borde inte överraska någon. Det illavarslande är att Republikanerna inte protesterar.

Saudiarabiens kronprins Mohammed bin Salman är ett råskinn. Han ansvarar för terror och tortyr. Hans respekt för demokrati och mänskliga rättigheter är minimal.

Salmans Saudiarabien råkar också vara det första land som Donald Trump besökte när han var ny som USA:s president 2017. En gammal allians var återfödd, ömsesidigt tycke uppstod, vilket inte var en tillfällighet.

Därför var det symboliskt när Saudiarabien förra söndagen – ett dygn efter att presidentvalet avgjordes – följde efter de flesta länder och gratulerade Joe Biden till valsegern.

Den despotiska saudiska regimen, som investerat i sin relation med Donald Trump, klarade alltså vad det republikanska partiet ännu inte gjort: att erkänna det demokratiska valutslaget.

Det måste ha tagit emot lite för kung Salman och hans son Mohammed, även känd som MBS.

Saudiarabien agerade inte så här för att man börjat värna om den amerikanska demokratin. Härskarna i Riyadh gjorde däremot den

korrekta analysen att Trumps tid som president är över, oavsett hur mycket han gormar om att valet stulits, och att man nu behöver bygga broar till den tillträdande administrationen.

Det har gått en vecka sedan saudierna drog denna slutsats. Därefter har rösträkningen bekräftat att Joe Biden inte bara vunnit. Han tar hem 306 elektorsröster – 270 hade räckt för att besegra Trump – och drygar ut avståndet nationellt till 5 miljoner. I absoluta tal har ingen tidigare amerikansk presidentkandidat fått så många röster som Bidens dryga 77 miljoner, vilket säger något om hans demokratiska legitimitet. Joe Bidens seger är inte hårfin. Den är tydlig.

I normala fall hade den amerikanska regeringen nu förberett sig för ett maktskifte, med all nödvändig administrativ och säkerhetsmässig överlämning som bör ske fram till installationen av den nye presidenten den 20 januari.

Inte denna gång. Allt man före presidentvalet kunde befara om Donald Trumps antidemokratiska reflexer, har besannats efter Joe Bidens seger.

Ingen amerikansk president före Trump har agerat som han. Ingen har visat så lite respekt för valprocessen, ingen har så aktivt underminerat tilltron till demokratin, ingen har ägnat sig åt att sprida lögn på lögn i stället för att bidra till att hålla ihop nationen – nu när väljarna sagt sitt. Men det värsta i detta är inte Donald Trump, för ingen som följt hans framfart de senaste fem åren kan vara överraskad. Det allvarliga är att han lyckats dra med sig större delen av det republikanska partiet i sitt grumliga tänkande.

Republikanernas företrädare har valt att antingen tiga eller ge näring åt Trumps konspirationsteorier och desinformation om valfusk – ogrundade påståenden som samstämmigt tillbakavisades av en rad amerikanska myndigheter. 2020 års presidentval är det säkraste i landets historia, slog man fast i ett unikt och samlat uttalande.

Det tycks göra litet intryck på Republikanerna. Deras ledare i kongressen – såväl senatens majoritetsledare som representanthusets minoritetsledare – har avstått både från att gratulera Joe Biden och att markera mot Donald Trumps attacker på demokratin. Utrikesminister Mike Pompeo har till och med gått så långt som att i veckan skämtsamt tala om att hans departement förbereder sig för en andra mandatperiod med Trump.

Eventuella skämt fastnar i halsen. Den nyvalde presidenten Joe Biden släpps inte in i regeringsbyggnaderna för en normal överlämning. Han får inte del av avgörande underrättelsematerial. När utländska ledare ringer för att framföra sina lyckönskningar till honom och etablera en relation med USA:s nästa president, går samtalen inte genom utrikesdepartementet, vilket är brukligt för en tillträdande president.

Varför? Därför att Trumpadministrationen vägrar att följa det demokratiska protokollet.

Vid det här laget har så många människor runt om i världen vant sig vid Trumps skamliga beteende, att vår förmåga att reagera blivit skadad. Känselspröten fungerar inte längre.

Men det som nu sker är allt annat än normalt. Det är extremt och det är farligt.

Vad försöker Trump åstadkomma? Förvirring och misstro, är det troliga svaret. Ett tag kanske han trodde att attackerna på valprocessen skulle påverka valutgången, och då drog han i den spaken. Sen sprider han bilden av att han kanske kommer att kandidera till president 2024, vilket motsäger att han skulle ha vunnit detta val.

Trump har under sina år som president sällan visat prov på något strategiskt tänkande, han opererar i det eviga nu:et och prövar sig ständigt fram. Går det så går det.

Misslyckas han att välta valprocessen kan han åtminstone få en betydande del av väljarkåren att tro att Trump var den egentliga segraren.

Det får möjligen honom att må bättre. Och det kan underlätta planerna på en comeback senare.

Allt handlar alltid om Trump. Hans omsorg om den amerikanska demokratin är i nivå med den saudiske kronprinsen Mohammed bin Salmans. I veckan har Trump genomfört en historisk utrensning av ledarskapet på försvarshögkvarteret Pentagon. Syftet? Troligen något kortsiktigt ändamål för att belöna lojala som utför exakt vad presidenten önskar – och samtidigt få bort påstått illojala. I värsta fall handlar det om något mycket mörkare.

Att republikanerna är medlöpare i hela denna demokratiska destruktionsprocess är alarmerande, men samtidigt belysande.

Joe Biden besegrade Donald Trump i presidentvalet, vilket är enormt betydelsefullt för världen, men trumpismen är inte död. Den lever och frodas. Den har redan förgiftat ett av USA:s politiska partier och kommer att fortsätta att påverka oss alla de närmaste åren.

Vad som nu sker i USA hade före Trumpåren framstått som otänkbart. Men de som tidigt tog presidenten på orden – historiker som Timothy Snyder, Anne Applebaum och journalister som Masha Gessen –förstod vartåt det barkade.

Det är en varning om farorna med högernationalismen. De som trosvisst bär på dessa idéer ska inte viftas undan. De menar vad de säger. Kan det hända i USA kan det hända praktiskt taget överallt.

Peter Wolodarski
peter.wolodarski@dn.se "

"Nu pumpas miljarder in i en ny kamp om makten i USA

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Joe Biden vann presidentvalet – men riskerar att bli bakbunden i senaten. Nu vänds blickarna mot delstaten Georgia, där de två avgörande senatsvalen sker. DN:s *Hugo Lindkvist* och *Daniel Costantini* var med när kampen om den amerikanska makten drog i gång på nytt.

När den 33-årige demokraten Jon Ossoff ställer sig på scen i Atlanta-förorten East Point påbörjar han sitt livs kanske viktigaste uppdrag. Den här gången handlar det inte enbart om hans egen karriär utan om hela USA:s politiska framtid.

Jon Ossoffs drive in-valmöte äger rum tisdagen efter att Joe Biden har valts till president. Medan resten av landet försöker hinna ta ett djupt andetag för att parera valets ihållande efterskalv, måste politikerna i Georgia inleda en ny intensiv kampanj.

Ossoff, en spjuveraktig tidigare journalist, talar skolat och passionerat. Han väver då och då in konstpauser och blickar ut mot supportrarna. Parkeringsplatsen i East Point blänker dovt orange av belysningen från gatlyktor som reflekteras i de uppradade bilarna.

Han och partikollegan Raphael Warnock kämpar för att vinna varsitt senatsval i Georgia. Mot dem i avgörande andrarundor står de sittande republikanska senatorerna David Perdue och Kelly Loeffler.

Demokraterna hamnar i en drömposition om både Ossoff och Warnock vinner valen. I det läget råder jämvikt mellan partierna med 50 senatorer vardera. Det ger den nya vicepresidenten Kamala Harris utslagsröst i kongressens överhus.

Misslyckas däremot Ossoff och Warnock, eller bara någon av dem, så blir Joe Biden bakbunden under sina första år som president. Han får stora svårigheter att driva igenom partiets politik. Planerade skattereformer, ekonomiska stödpaket, klimatåtgärder och justeringar i sjukförsäkringssystemet riskerar att utebli.

Jon Ossoff förstår hur mycket som står på spel. Uppe på scen tar han ny sats efter en av sina konstpauser:

– I slutändan handlar allt om Georgia.

○ ○ ○

Den som med egna ögon vill studera den politiska förändring som pågår i USA gör klokt i att ta Georgia som utkikspunkt.

En biltur från delstatens nordvästliga delar in mot centrala Atlanta är som att köra genom en pågående resultatbeskrivning av CNN:s resultatnestor John King – han som trycker upp olika amerikanska distrikt på en magisk skärm och aldrig tappar tråden

Färden börjar i skogig, glesbefolkad landsbygd. Den går vidare längs flerfiliga motorvägar genom utplattade småstäder. Närmare storstaden Atlanta dyker först välmående villaområden upp, men även slitna betongiga närförorter.

Georgia var länge ett starkt konservativt fäste. Under 70- och 80-talet blev delstaten synonymt med att också rösta republikanskt, och partiet i delstaten har varit ett väloljat maskineri med stark lokal förankring utanför städerna.

Men de senaste decennierna har dynamiken förändrats.

Befolkningsmängden i Georgia har ökat i snabbt takt, inte minst i det dynamiska och unga Atlanta. Det demografiska skiftet har samtidigt inneburit att en allt större andel av väljarna i dag är utrikesfödda eller tillhör minoritetsgrupper som oftare röstar demokratiskt.

Joe Biden har utropats som vinnare i Georgia med en segermarginal på drygt 14 000 röster, motsvarade 0,3 procentenheter. Siffrorna ska dock granskas de kommande veckorna, först genom en manuell omräkning av rösterna.

Resultatet i delstaten svider ordentligt för Republikanerna. Om årets val är ett första tecken på att partiet på allvar är på väg att tappa greppet om det amerikanska solbältet, där även delstater som Arizona och Nevada ingår, är det djupt bekymmersamt för partiets fortsatta maktambitioner i USA.

När DN i veckan besökte en av valcentralerna i östra Atlanta pågick fortfarande en granskning av siffrorna från den första räkningen. Det är ett monotont och oglamoröst jobb som valarbetarna har utfört. Det har också bedrivits under massiva påtryckningar utifrån.

Donald Trump och hans allierade har efter valet twittrat frenetiskt och utan belägg om valstöld: ”Georgia kommer bli en stor presidentseger, som det var under valnatten”, skriver presidenten i ett inlägg.

Mycket lite tyder i nuläget på att Republikanernas försök att utmana resultatet kommer få betydande effekt på siffrorna. Partiets räddning kan i stället vara bibehållen makt i senaten.

Allteftersom att förutsättningarna klarnar riktas nu allt större uppmärksamhet mot Georgia. Stora donationer till kampanjerna strömmar in. Medier, politiker, opinionsbildare och kändisar planerar för att resa hit.

Precis som Demokraterna förbereder Republikanerna en kraftig mobilisering.

○ ○ ○

Julie Polios ögon tåras när hon tänker på valresultatet förra veckan. Hon är oroad över förändringen som sker i Georgia.

– Jag brukar inte bli så känslomässigt engagerad men nu känner jag mig pressad, säger Julie Polios.

Hon är på väg tillbaka till sin bil efter ett snabbt stopp på Republikanernas lokalkontor i småstaden Marietta, tre mil nordväst om Atlanta.

Hennes händer greppar om några skyltar som hon ska sätta upp hemma i trädgården. På dem står namnen på partiets kandidater i senatsvalet: Kelly Loeffler och David Perdue.

Det förekom fusk i presidentvalet, påstår Julie Polios. Hon ser senaten som Republikanernas enda kvarvarande ”brandvägg” mot socialismen. Grannarna kan ibland bli arga för att hon röstar konservativt men det finns viktigare saker än att bli omtyckt, säger hon.

– Jag tror verkligen inte på vänstern i det här landet. Jag är rädd att förlora min frihet.

Marietta ligger i Cobb county, ett av flera distrikt som sträcker sig från landsbygd in mot Atlantas urbana förorter. Det är också ett av områdena som skiftat till Demokraternas fördel i takt med delstatens demografiska förändringar.

När Hillary Clinton vann i Cobb county i presidentvalet för fyra år sedan var det första gången en majoritet här röstade demokratiskt sedan 1976. I år följde Joe Biden upp det genom att vinna med ännu större marginal.

Inne på Republikanernas partikontor märks dock viljan att ta revansch. Volontären Chris Scheve berättar att telefonen ringer hela tiden.

Antingen behöver folk prata av sig om besvikelsen över valresultatet eller så vill de anmäla sig för att hjälpa till i senatsvalet.

Utformningen på senatsval i Georgia är speciell. För att väljas måste en kandidat kamma hem absolut majoritet, över 50 procent, av rösterna. Om det inte sker i den första rundan går de två ledande kandidaterna vidare till en andrarunda, här kallad ”runoff”.

Det är mycket ovanligt att två ”runoffs” äger rum på samma gång. Men det kommer att ske den 5 januari.

Det första valet handlar om kampen om en ordinarie plats på sex år i senaten. Det andra om ett fyllnadsval där vinnaren får sitta kvar till mellanårsvalet 2022. Det eftersom republikanen Johnny Isakson vid årsskiftet avgick av hälsoskäl och ersattes tillfälligt av partikollegan Kelly Loeffler, som nu alltså försöker behålla sin plats.

Det ska mycket till för att Demokraterna ska lyckas vinna tillbaka två platser på samma gång i en och samma vågmästarstat. Dessutom har Republikanerna statistiken på sin sida, menar Jason Shepherd, ordförande för Republikanerna i Cobb county. Partiet sätter en stolthet i att det aldrig tidigare har förlorat en ”runoff” i Georgia.

– Vi måste verkligen få ut vårt budskap och för det krävs donationer. Det kommer troligen strömma in omkring en miljard dollar till Georgia för arbetet, säger Jason Shepherd.

Han medger att Demokraterna numera är en allvarlig utmanare här i Georgia och att hans parti tappat mark. En viktig förklaring är samtidigt ett mobiliseringsarbete av sällan skådat slag, lett av en nu nationellt hyllad kvinna.

– Republikanerna i Georgia hade inget direkt att kontra med, säger Jason Shepherd.

○ ○ ○

Ett och samma namn återkommer när Demokraternas talare under drive in-mötet i East Point ska tillskriva någon årets valframgångar i presidentvalet 2020.

Stacey Abrams.
Hon, en 46-årig jurist, var under flera år ledamot i delstatens representanthus. För två år sedan kandiderade hon till posten som guvernör i Georgia och var en hårsmån från att vinna. Abrams har förblivit en maktfaktor i Demokraterna och förekom länge i

spekulationerna om vem som skulle bli Joe Bidens vicepresident-kandidat.

Stacey Abrams stora gärning är arbetet mot väljarförtryck och för en kraftigt utökad rösträtt. Hennes nätverk av organisationer har fått sammanlagt nära 800 000 personer att registrera sig som väljare, enligt New York Times. De sista åren har arbetet intensifierats samtidigt som Abrams uppmanat sina partikollegor att se inte bara Georgia som en möjlig delstat att vinna, utan på sikt även flera andra sydstater.

I presidentvalet slog Georgia nytt rekord i valdeltagande: 67 procent av de röstberättigade deltog.

En av de större ideella organisationerna som Stacey Abrams ligger bakom är New Georgia Project. Det är en organisation som enskilt bidragit till att 450 000 personer registrerat sig som väljare de senaste åren: främst unga, afroamerikaner, latinamerikaner, personer med asiatiskt ursprung och nyanlända.

– Det var unga väljare som avgjorde presidentvalet. Men vårt arbete är långt ifrån slut. Vi har ett ansvar att fortsätta hela vägen om vi menar allvar med målet att förändra samhället, säger Nse Ufot, vd på New Georgia Project, till DN över videolänk.

Efter presidentvalet har medier från hela världen jagat Nse Ufot för att ställa frågor om hur man så snabbt bidragit till att förändra den politiska dynamiken i Georgia. Dessutom rasar det in erbjudanden om att volontära de närmaste månaderna – omkring 15 000 personer har hört av sig.

Nse Ufot och New Georgia Project för även diskussioner med flera kändisar som vill göra en insats. Bland dem komikern Chelsea Handler, skådespelerskorna Kerry Washington och America Ferrera och artisten Alicia Keys.

– Hela landet inser att om administrationen med Biden och Harris ska få något gjort så behöver den en demokratiskt styrd senat. Maktbalansen i USA:s senat står bokstavligt talat och faller med de två valen i Georgia i januari, säger Nse Ufot.

På söndagen, dagen efter att Joe Biden utropats som vinnare, satte New Georgia Project i gång arbetet på nytt. De knackar dörr, ringer telefonsamtal, skickar sms. Strategin är att tala med så många som möjligt och inskärpa allvaret med senatsvalet.

Nse Ufot har under åren hon arbetat med New Georgia Project ofta talat om vikten av att skapa en kultur av att rösta och behovet av att motverka väljartrötthet. Organisationen har tagit vidare en rösträttskamp som under många år pågått i den amerikanska Södern, mot alla de lagar och regleringar som kommit till i syfte att göra det svårare för vissa grupper av människor att rösta.

Jonell Clark, en 81-årig pensionerad advokat, är en av alla dem som personligen har utsatts för väljarförtrycket. När DN träffar henne utanför ett livsmedelsvaruhus i Atlantas östra förorter berättar hon om minnena från 1959. Det året som hon fick rösta för första gången.

För att registrera sig som väljare den gången fick hon köa under tre dagar. När det väl blev hennes tur så tvingades hon recitera delar av konstitutionen.

– I hela mitt liv har jag upplevt attackerna mot rösträtten. Deras lagar och regler i syfte att förhindra människor från att rösta, säger Jonell Clark.

Det omöjliga tar bara längre tid än det möjliga, säger Jonell Clark poetiskt. När allt fler unga nu har chans att rösta innebär det också ett ansvar. Därför brukar hon stoppa unga människor på gatan och uppmana dem att gå till vallokalen.

Även om människor kan rösta så löser det inte de stora problemen i det amerikanska samhället, menar Jonell Clark. Hon säger att Stacey Abrams gärning bara är en liten del för att motverka det djupt rotade förtryck som finns kvar. Den rasism som i grund och botten är den stora orsaken till attackerna mot rösträtten.

– Det förblir ett svårt uppdrag fram till dess att folk förstår att vi alla är människor. Att vi alla blöder, att vi alla kommer dö. Att ingen kan äga någon. Det kommer bli en svår kamp att ta och det måste vi vara medvetna om, säger Jonell Clark.

Men för dem med progressiva idéer i Georgia blir den nära förstående senatskampen mycket tuff att vinna.

○ ○ ○

På partikontoret i Marietta sveper Jason Shepherd med handen över kartorna som i detalj visar områdena i distriktet. Han lägger handflatan över bostadsområden på längre avstånd från Atlanta där han tror att Republikanerna snabbt kan stärka sin position på nytt.

Shepherd beskriver Demokraternas mobilisering som en väckarklocka. Det har blivit dags för Republikanerna att jaga i kapp, ragga nya väljare och återgå till tidigare framgångsrika kampanjstrategier, säger Shepherd. Då tror han att en liberal och progressiv utveckling kan undvikas.

– Mycket av det som Stacey Abrams gjorde var saker som det republikanska partiet har gjort i Georgia tidigare. Vi brukade gå ut, knacka dörr, hitta våra väljare och få dem till att gå och rösta. Problemet är nog att partiet blivit offer för sin egen framgång, säger Jason Shepherd.

Republikanerna David Perdue och Kelly Loeffler är två kandidater som knappast kommer att spara på krutet när debatten nu stegras. Den här veckan skrev de båda ett öppet brev där de anklagade statssekreteraren och partikollegan Brad Raffensperger för att ha ”misslyckats med att leverera” ett rättvist val och krävde han skulle avgå.

De sittande senatorerna följer därmed president Donald Trumps linje. Enligt Atlanta Journal-Constitution kan det finnas en enkel förklaring till det. Enligt tidningens uppgifter ska Trump nämligen ha hotat med att twittra negativt om senatorerna inte ställde sig bakom hans anklagelser om potentiellt valfusk. Det, om något, skulle kunna kosta senatorerna stöd från flera väljargrupper.

Jason Shepherd svarar svepande när han får frågor huruvida han också tror på påståendena om valfusk. Han säger bara att man inte kan veta säkert och att partiet inte har kunnat göra tillräckliga observationer under rösträkningen.

– Om man inte kan gå in och undersöka om det förekommit fusk, hur vet vi då om det finns några bevis över huvud taget?
○ ○ ○

En orkester av jubel och biltutor ljuder över parkeringen i East Point när Jon Ossoff talat färdigt. I högtalarna spelas Outkast-låten ”The way you move”.

Politikern ger sig ut på en runda bland sina supportrar. Han gör armbågshälsningar och ställer upp på selfies.

Jon Ossoff ser nöjd ut. Det enda uppenbara missödet skedde mitt under talet. En mindre grupp meningsmotståndare hade tagit sig in på mötet och började häckla honom. När polisen närmade sig lämnade de snabbt platsen.

– Det där ska inte vara fokus här i kväll, muttrar Jon Ossoffs presstalesperson när politikern är på väg fram för att möta medierna. Han svarar bara på en enda fråga. Den handlar om vilket ansvar han känner att det vilar på hans axlar när Joe Bidens möjlighet att bedriva politik nu beror på valutgången här i Georgia.

Jon Ossoff börjar i en annan ände. Han talar om coronapandemin, att den orsakat ett enormt lidande över hela landet. Han säger att senatsvalen inte handlar om politik utan om de humanitära konsekvenserna av vilka som blir valda. Åtgärder för stärkt folkhälsa och återhämtning av ekonomin kräver enligt honom en administration som har ha möjlighet att regera.

– Det är därför dessa val på kommer ha en avgörande påverkan på det här landets framtid på kort sikt, och även på amerikansk historia, säger Jon Ossoff.

Hugo Lindkvist
hugo.lindkvist@dn.se "

"18 november: Poströster kan börja skickas ut i Georgia.
7 december:
Sista dag att registrera sig som väljare.
14 december: Förtidsröstningen i vallokal inleds.
3 januari:
Den nya kongressen i USA svärs in.
5 januari:
Valdagen.
Georgias senatorer svärs in när ett valresultat är klart. Kelly Loeffler behåller dock, åtminstone mellan 3 och 5 januari, sin plats i väntan på ett färdigt resultat. Det då hon innehar en tillfällig plats på en stol där mandatperioden sträcker sig till 2023.

Fakta. Georgia
Folkmängd: 10,6 miljoner.
Största stad: Atlanta.
Guvernör: Republikanen Brian Kemp sedan januari 2019.
Senatorer: Republikanerna David Perdue sedan 2015 och Kelly Loeffler på tillfällig plats sedan januari 2020.
Kongressledamöter: Nio republikaner och fem demokrater från sammanlagt 14 distrikt. "

" Trumpanhängare fyllde gatorna i Washington: ”Vi viker oss inte”

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Ilska mot valresultatet motiverade många av de Trumpanhängarna som demonstrerade i Washington på lördagen: – Vi viker oss inte! sa en deltagare.Bland talare och organisatörer fanns även välkända högerextrema grupper och individer. Experter varnar för att tiden fram till installationen kan bli orolig.

Med flaggor, vimplar, hattar, tröjor, skyltar och banderoller slöt tusentals Trumpväljare upp i huvudstaden, hitresta från hela landet för att visa presidenten sitt stöd – och protestera mot vad de beskriver som valfusk.

President Donald Trump passerade i bil tidigt på förmiddagen sina förtjusta fans på väg till sin golfrunda.

– Röster från avlidna har räknats, en del har röstat med sitt flicknamn för att kunna rösta två gånger. Det kommer att bevisas i domstol, säger Justin Ketelaar, som rest hit från Michigan, och fortsätter:

– Vi är här för att protestera fredligt. Om det efter en lång process visar sig att Biden har vunnit, so be it. Jag tror inte att det blir så.

USA! USA! USA! ekar ropen mellan husfasaderna runt Freedom Plaza, ett stenkast från Vita huset.

– Det är slut med det här landet! För mig startade inbördeskriget 2016 – amerikanerna sköt bara inte på varandra då, säger Christopher Miller från Tulsa, Oklahoma med intensiv, upprörd röst, och syftar på vad han beskriver som liberalernas, etablissemangets och mediernas attacker mot Trump.

Han är inte ensam om att anse att presidenten är orättvist behandlad, inte minns av medierna.

Namn som ”Million MAGA march”, ”Stop the steal” och ”March for Trump” samlade inte enbart vanliga Trumpväljare, även organiserade högerextremister, en del med våldsamt förflutet, som de milisliknande Oath Keepers och Three Percenters och den nyfascistiska gruppen Proud Boys, i svartgula kläder och många iklädda skyddsvästar.

Grupper som Refuse fascism aviserade motdemonstrationer i närheten, men ännu en bra bit in på eftermiddagen lokal tid hade inga sammanstötningar inträffat mellan grupperna.

Många tusen Trumpanhängare marscherade i höstsolen till Högsta domstolen, där en rad republikaner och politiska profiler framträdde inför jublande åhörare. På talarlistan stod bland andra republikanska representanthusledamöter; Sebastian Gorka, tidigare rådgivare i Vita huset och Marjorie Taylor Greene, nyinvald kongressledamot som visat sitt stöd för den vettlösa konspirationsteorin Qanon.

Staden är van vid omfattande protester, polisnärvaron var mycket hög och flera kvarter avspärrade.

Ingenting tyder på att valet utsatts för valfusk. Trumps försök att med hjälp av jurister stämma delstater och valmyndigheter har också hittills

varit fruktlösa: flera ärenden har avskrivits på grund av dålig argumentation och brist på bevis. Med fem miljoner fler röster är Joe Bidens marginal betydande.

Det spelar mindre roll för personer som Tammy Bonner, som rest till DC från Ohio med sin syster:

– Vi viker oss inte. Trump fick 70 miljoner röster – och förlorade?! Hur är det möjligt?

De uttrycker, liksom många här, att de står upp för amerikanska värderingar, dit de räknar skjutvapen, abortmotstånd, invandring, religionsfrihet (vanligen ett sätt att förespråka rätten att neka homosexuella att gifta sig).

– Vi är här för att kämpa för vår rätt till yttrandefrihet. Man får inte vara konservativ i det här landet längre, säger Angela Salyer, Bonners storasyster.

Ingen jag talar med är orolig för att smittas i folksamlingen, Tvärtom anser de att riskerna av pandemin är överdrivna.

– Med Biden blir USA socialistiskt, vi blir väl tvingade att ta ett vaccin också. Staten ska hålla sig undan människors liv, säger Justin Ketelaar. På frågor om varifrån de hämtar sin information svarar flera ”Newsmax”, en konservativ, Trumpvänlig nyhetssajt, och det konservativa One America News Network. Flera har övergivit Fox News, som de menar har förrått Trump när kanalen efter valet förklarade Biden till segrare i flera delstater.

Cynthia Idriss Miller, sociolog vid American university och en framträdande expert på högerextrem radikalisering, säger till DN att hon befarat att tiden mellan valet och installationen kan bli orolig.

– Många av de extrema grupperna har vuxit under pandemin, och nya har tillkommit. En del av dem påminner om milisgrupper. I ett läge där många människor är psykologiskt isolerade är det lätt för konspirationsteorier att få fäste, säger hon.

Vapenförsäljningen har ökat kraftigt under pandemin.

FBI och departementet för nationell säkerhet rankar högt säkerhetshotet från inhemska, högerextrema grupper. Inhemsk terrorism har under de senaste åren dödat fler amerikaner än internationell terrorism, och högerextrema rörelser står för lejonparten av antalet planerade eller genomförda attacker. I oktober avvärjdes ett kidnappningsförsök av guvernören i Michigan, en demokrat, av milisliknande grupper. 14 personer har gripits.

Men problemet är inte enbart amerikanskt, under de senaste fem åren har den högerextrema terrorismen ökat med 320 procent, enligt FN.

Sanna Torén Björling "

"Björn Wiman: Världens små-Trumpar ser och lär av tyrannens teknik

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Det Donald Trump använder i efterspelet till presidentvalet är den stora lögnens teknik. I förlängningen hotar den demokratin i hela världen.

Få fenomen i människans värld har gett upphov till lika många bevingade ord som lögnen. Ofta omges sentenserna av en air av grosshandlarmässig fryntlighet som rimmar illa med innehållets allvar – som i den tyske ”järnkanslern” Otto von Bismarcks berömda observation att det aldrig ljugs så mycket som före ett val, under ett krig och efter en jakt.

Denna gång är det dags att uppdatera prepositionen. I dagens USA är det *efter* valet som lögnerna har nått både en ny frekvens och storleksordning.

Ett av de oftast åberopade citaten är annars det som brukar tillskrivas den tyska nazistregimens propagandaminister Joseph Goebbels: ”Om en lögn upprepas tillräckligt många gånger blir den en sanning.”

Som många berömda citat är det falskt. Goebbels skrev eller sade aldrig så – även om han säkert tänkte det. Uttrycket kan i stället innehållsmässigt härledas till det stycke i Adolf Hitlers bok ”Mein Kampf” där den blivande Führern konstaterade att en stor lögn fungerade bättre än en liten. Vad han menade var att det är lättare att få människor att tro på en riktig rövarhistoria, som till exempel den om en judisk världskonspiration, än på ett simpelt litet påhitt. Anledningen är enkel: de flesta människor ljuger då och då själva och förstår den lilla lögnens mekanismer. Få är däremot beredda att tro att man verkligen kan ljuga så grovt och så skamlöst som det krävs av den stora lögnens upphovsmän.

Donald Trump är inte Adolf Hitler. Men den propagandateknik som han den senaste veckan har spelat ut inför en vantrogen världs ögon är densamma. Redan under valnatten påstod Trump som bekant att han hade vunnit trots att alla röster inte var räknade, och när förlusten var ett faktum vägrade han att erkänna och stod fast vid sin seger, utslungande anklagelser om valfusk, bedrägeri och stöld. Det var inte bara en historiens tillfällighet att en av hans söner talade om ”totalt krig” mot motståndarna – ett uttryck som Joseph Goebbels faktiskt använde när det stod klart för alla att Tyskland skulle förlora kriget.

Donald Trump vet givetvis att det han säger är en stor lögn. Faktum är att han har byggt hela sin politiska karriär och sitt presidentskap på lögnen (minns att allt började med hans kampanj om att Barack Obama inte var född i USA). Inom trumpismen spelar det ingen roll vad man ljuger om eller varför man gör det. Huvudsaken är att den stora lögnen fungerar.

Och det gör den – av fler skäl än vad vi vill tro. Den senaste veckan har många skrattat åt misslyckade presskonferenser utanför trädgårdsbutiker eller åt stollar i MAGA-kepsar som upprepar Trumps schamanistiska skanderande om fusk, stöld och bedrägeri. Det är ett skratt som riskerar att fastna i halsen. Den stora lögnen är i dag farligare än någonsin.

Den tysk-judiska lingvisten Victor Klemperer, som överlevde nazismen, är i dag mest känd för sin analys av språket i Tredje riket och den närmast sönderciterade iakttagelsen att hatspråket är som små doser gift som sväljs helt obemärkt och först inte tycks ha någon effekt, men som efter ett tag ändå verkar.

Mindre ofta citerad är Victor Klemperers påminnelse om hur också hans tidigare vänner ”smittas” av lögnens språk. Utan att själva märka det internaliserar de nazisternas språk och därmed deras sätt att tänka: ”Ingen av dem var nazist. Men förgiftade var de allihopa.”

Så kan det fungera även i dag, överallt. Lögnerna tränger in i språkets minsta beståndsdelar, där de riskerar att förgifta och förstöra all kommunikation och allt tänkande, också hos dem som tror sig resistenta.

Den stora lögnens teknik är därför en påminnelse om den tidlösa skörheten hos både de enskilda människorna och samhällets institutioner. Lögnen tar sig in som en naturlig del av kretsloppet, där den till slut kan fräta sönder den demokratiska offentlighetens kommunikationsmodell: utbildningen, journalistiken, vetenskapen, allt.

En särskild roll i detta har medierna, som ska försöka beskriva en i grunden helt barock situation med det klara, konventionella språkets medel. En kommunikativ modell uppbyggd på rationalitet, insyn och förnuft kraschar mot en verklighet där dessa värden inte längre är giltiga. Det går inte att faktachecka bort fascismen.

Kanske inbillar vi oss att svenska mediekonsumenter är immuna mot galenskaperna. Lärdomen från Victor Klemperer visar att så inte är fallet. När tidningarna i ingresser och rubriker upprepar den stora lögnens ord om ”valfusk” eller att valet ”är stulet” är det själva orden som fastnar. När P1 intervjuar en vredgad Trumpanhängare är det inte reporterns inledande reservationer utan de bisarra besvärjelserna som hänger kvar efteråt. När SVT låter en väljare som påstår att ”katter och hundar har röstat i valet” ge sin analys av omfattande valfusk går de i drängtjänst hos propagandan. Det är orimligt att svenska medier okommenterat vidarebefordrar rena lögner. Medierna tror sig vara opartiska. Men opartiskheten blir i stället en del av lögnen.

Donald Trump kommer själv aldrig att göra det som de flesta förnuftiga människor hoppas att han ska göra: att ge upp. Och eftersom han vet att han inte kan tävla i den ”riktiga” verkligheten fortsätter han att skapa sin egen vid sidan av. Där kommer lögnerna om valets illegitimitet att förfölja Joe Biden under de kommande åren, medan de republikanska möjliggörarna fortsätter underminera demokratin. I den stora lögnens fantasiland fördjupas klyftorna och människor börjar till slut hata varandra.

Vi kan vara säkra på att världens alla små-Trumpar ser och lär av den fallne tyrannens teknik.

Björn Wiman
bjorn.wiman@dn.se "

"Jag ville tala på ett sätt som enade oss

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Under sin kampanj till senaten 2004 var Barack Obama huvudtalare på Demokraternas konvent. Talet sågs av nio miljoner tittare och det enande budskapet fick stort genomslag. Men var USA verkligen redo för en svart president? I ett exklusivt utdrag ur Barack Obamas aktuella memoarer, berättar han om början på vägen till Vita huset.

Det finns inget svart Amerika, inget vitt Amerika, inget spansktalande Amerika och inget asiatiskt Amerika. Det finns bara ett Amerikas *förenta stater*."

Det var nog den rad som de flesta mindes av mitt tal på konventet 2004. Egentligen var det väl tänkt att beskriva en ambition snarare än en befintlig verklighet, men det var en ambition jag trodde på och en verklighet jag strävade efter. Att vår gemensamma mänsklighet betydde mer än våra olikheter var djupt inristat i mina gener. Det beskrev också något jag upplevde som en praktisk syn på politiken: i en demokrati behövde man majoritet för att kunna genomföra stora förändringar, och i USA innebar det att bilda koalitioner över ras- och etnicitetsgränserna.

Det hade jag sannerligen gjort i Iowa, där mindre än 3 procent av befolkningen var afroamerikaner. Under det dagliga arbetet i vår kampanj hade vi inte sett det som ett hinder, utan bara som ett faktum. På sina håll stötte våra organisatörer på rasistiska strömningar, som ibland till och med potentiella anhängare uttryckte rakt ut. ("Ja, jag funderar på att rösta på niggern", var en kommentar vi hörde mer än en gång.)

Men då och då gick fientligheten längre än en oförskämd kommentar eller igenslagen dörr. En av våra käraste anhängare hade vaknat på julafton med sin trädgård full av sönderrivna Obama-skyltar, och huset var vandaliserat och nedklottrat med rasistiska skällsord. Vanligare än sådana handgripliga elakheter var dock de korkade kommentarer som våra volontärer fick ta emot. Det var kommentarer som alla svarta som befunnit sig i en övervägande vit miljö känner till, det vill säga något i stil med: "Jag tänker mig inte honom som svart, egentligen … Jag menar, han är ju så intelligent."

Men på det stora hela tyckte jag att de vita väljarna över hela Iowa påminde mycket om dem jag uppvaktat bara några år tidigare i södra Illinois – vänliga, förståndiga människor som var öppna för mig som kandidat, mindre bekymrade över min hudfärg eller ens mitt muslimskklingande namn än över min ungdom och bristande erfarenhet, eller mina planer för att skapa nya jobb eller avsluta kriget i Irak.

Som mina politiska rådgivare såg det var vår uppgift att se till att det förblev så. Det var inte så att vi väjde undan för rasfrågor. På vår webbsida klargjordes tydligt min inställning i brännande frågor som immigrationsreformer och medborgarrätt. Blev jag tillfrågad under ett rådhusmöte skulle jag utan att blinka förklara problemen med rasprofilering eller arbetsplatsdiskriminering för en helvit landsortspublik. Internt i kampanjen lyssnade Plouffe och Axe när någon minoritetsmedlem i teamet hade åsikter, om det nu var någon som ville klippa om en tv-annons ("Kan vi inte ha med åtminstone en till svart person utöver Obama?" frågade Valerie en gång försiktigt)

eller påminde oss om att vi behövde jobba hårdare för att värva fler svarta och latinamerikanska medarbetare på högre nivå. Däremot bad Plouffe, Axe och Gibbs inte om ursäkt för att de tonade ner varje ämne som kunde stämplas som rasmotsättande, som delade upp väljarbasen längs rasgränserna eller gjorde någonting alls som kunde placera mig i ett fack som ”den svarta kandidaten”. Som de såg det var den omedelbara formeln för framsteg i rasfrågorna enkel – vi behövde vinna. Och det innebar att vi inte bara behövde stöd från liberala vita collegeungdomar, utan även från väljare som fann det surrealistiskt att föreställa sig mig i Vita huset.

”Tro mig”, skämtade Gibbs, ”hur mycket annat de än vet om dig, så har folk lagt märke till att du inte ser ut som de första fyrtiotre presidenterna”.

Samtidigt hade jag inte känt någon brist på kärlek från afroamerikaner sedan jag valdes till USA:s senat. Representanter från de lokala NAACP-kontoren hörde av sig och ville ge mig utmärkelser. Mitt foto dök regelbundet upp i tidningar som Ebony och Jet. Varenda svart kvinna i en viss ålder talade om för mig att jag påminde om hennes son.

Och deras kärlek till Michelle var inte av denna värld. Med sina yrkesmeriter, sin systerliga och kärvänliga stil och sitt hängivna moderskap framstod hon som ett koncentrat av vad väldigt många svarta familjer kämpade för och önskade sina barn.

Trots allt detta var de svartas inställning till min kandidatur komplicerad – vilket till stor del berodde på rädsla. Ingenting i de svartas erfarenhet sa dem att det kunde vara möjligt för en av deras egna att bli nominerad av ett stort parti, än mindre bli vald till USA:s president. Enligt många var det som Michelle och jag hade åstadkommit redan något av ett mirakel. Att sträva efter mer än så verkade dumdristigt, som att flyga för nära solen.

”Jag lovar, min mamma oroar sig för dig på samma sätt som hon brukade oroa sig för mig”, sa Marty Nesbitt strax efter att jag meddelat min kandidatur. Nesbitt var en framgångsrik entreprenör, före detta high school-stjärna i amerikansk fotboll och snygg som en ung Jackie Robinson. Han var gift med en skicklig läkare, hade fem underbara barn och såg ut som den amerikanska drömmen förkroppsligad. Han hade uppfostrats av en ensamstående mamma som jobbade som sjuksköterska i Columbus i Ohio. Endast tack vare ett särskilt program, som utformats för att få in fler människor från minoritetsgrupperna i privatskolor och därefter vidare till college, lyckades Marty ta sig bort och upp från sina hemkvarter, där de flesta svarta män inte hade mycket mer att hoppas på än att stå hela livet vid ett monteringsband. Men när han bestämde sig för att lämna sitt trygga jobb på General Motors efter college för en mer riskabel karriär i fastighetsbranschen blev hans mamma bekymrad. Hon var rädd att han kunde gå miste om allt han hade genom att gapa efter för mycket.

”Hon tyckte jag var galen som kastade bort den tryggheten”, sa Marty till mig. ”Så tänk dig hur min mamma och hennes vänner känner för dig just nu. Att du inte bara *kandiderar* till president, utan faktiskt tror att du kan *bli* president!”

Den inställningen var inte bara ett arbetarklassfenomen. Valeries mamma – vars släkt hade personifierat den svarta yrkeseliten på fyrtio- och femtiotalen – var läkarfru och en av förskolepedagogikens ledstjärnor, men hon uttryckte samma skepsis i början av min kampanj.

”Hon vill skydda dig”, sa Valerie. ”Från vad?” undrade jag.
”Från att bli besviken.”

Vi fick höra det om och om igen, särskilt under de första månaderna av kampanjen – en beskyddande pessimism, en känsla i det svarta Amerika att Hillary var ett säkrare val. Med nationella berömdheter som Jesse Jackson Jr (och mer motvilligt Jesse Jackson Sr) bakom oss lyckades vi få en hel del stöd från afroamerikanska ledare, särskilt yngre. Men många fler valde att vänta och se hur det gick för mig, och andra svarta politiker, affärsmän och pastorer ställde sig bakom Hillary innan jag ens fått chansen att presentera vad jag stod för – antingen av sann lojalitet mot makarna Clinton eller för att de var ivriga att stödja kandidaten med störst chans att vinna.

”Landet är inte redo ännu”, sa en kongressledamot till mig, ”och familjen Clinton har gott minne.”

Samtidigt fanns det aktivister och intellektuella som stöttade mig men som betraktade min kampanj som något helt och hållet symboliskt, lite som tidigare kampanjer av Shirley Chisholm, Jesse Jackson och Al Sharpton – en användbar men tillfällig plattform för en profetisk röst att höjas mot rasgrundade orättvisor. Eftersom de trodde att en seger var omöjlig förutsatte de att jag skulle ta den mest kompromisslösa ställning i allt från positiv särbehandling till skadestånd åt slavättlingar, och de var ständigt uppmärksamma på tendenser till att för mycket av min tid och energi ägnades åt att uppvakta vanliga, mindre reformvänliga vita.

”Var inte en av dessa så kallade ledare som tar de svartas röster för given”, sa en anhängare till mig. Jag var känslig för kritiken, för den var inte helt ogrundad. Många demokratiska politiker hade faktiskt tagit svarta väljare för givna – åtminstone sedan 1968, när Richard Nixon slog fast att vit rasförbittringspolitik var den säkraste vägen till republikansk seger, vilket gjorde att svarta väljare inte hade någon annanstans att ta vägen. Det var inte bara vita demokrater som gjorde den kalkylen. Inte en enda svart politiker som var beroende av vita röster var omedveten om det som Axe, Plouffe och Gibbs åtminstone underförstått varnade för: att för mycket fokus på medborgarrätt, polisvåld eller andra frågor som ansågs vara specifikt svarta riskerade att väcka misstankar hos den breda väljarbasen, kanske rent av slå tillbaka på oss.

Man kunde välja att säga sin åsikt i alla fall, om nu samvetet krävde det, men då var man på det klara med att det fanns ett pris – om svarta drev liknande särintressepolitik som farmare, vapenentusiaster eller andra etniska grupper gjorde, så skedde det på egen risk.

Men det var väl delvis därför jag kandiderade – för att hjälpa till att bryta oss fria från sådana begränsningar? Att omvärdera vad som var möjligt? Jag ville varken vara undfallande – hela tiden söka favörer av liberala välgörare i maktens periferi – eller ständigt protesterande, full av rättfärdig ilska i väntan på att det vita Amerika skulle sona sin skuld. Bägge dessa stigar var vältrampade, bägge hade på något grundläggande plan fötts ur förtvivlan.

Nej, poängen var att vinna. Jag ville bevisa för svarta, vita – för alla amerikaner av alla färger – att vi kunde övervinna den gamla logiken, att vi kunde samla en regeringsduglig majoritet kring en reformvänlig agenda, att vi kunde sätta frågor som ojämlikhet eller brist på utbildningsmöjligheter mitt i centrum av den nationella debatten och sedan faktiskt leverera.

För att åstadkomma detta visste jag att jag behövde tala på ett sätt som nådde alla amerikaner och föreslå politiska åtgärder som alla berördes av: förstklassig undervisning för vartenda barn, kvalitativ sjukvård för varenda amerikan. Jag behövde få in vita som allierade snarare än som bromsklossar för förändring och inlemma den afroamerikanska kampen i en bredare kamp för ett rättvist, rimligt och generöst samhälle.

Jag förstod riskerna. Hörde den dämpade kritiken som inte bara kom från rivaler, utan också från vänner. Att betoning på allmänna program ofta betydde att förmånerna riktades mindre direkt till dem som behövde dem mest. Att man genom att vädja till gemensamma intressen bortsåg från de fortsatta effekterna av diskrimineringen och tillät de vita att slippa kännas vid arvet efter slaveriet, segregationslagarna och sina egna rasfördomar. Att det lade en psykisk börda på de svarta, som ständigt förväntades svälja den rättmätiga ilskan och frustrationen till förmån för något slags avlägset ideal.

Det var mycket begärt av vår svarta befolkning, och skulle kräva en välbalanserad mix av optimism och strategiskt tålamod. Medan jag försökte leda väljarna och min egen kampanj genom detta outforskade territorium blev jag ständigt påmind om att det inte var en abstrakt övning. Jag var bunden till specifika samhällsgemenskaper av kött och blod, fyllda med män och kvinnor som hade sina egna hjärtefrågor och sina egna personliga historier.

Barack Obama"

"Född 1961, USA:s president mellan 2009 och 2017.

Texten är ett utdrag ur ”Ett förlovat land”, den första delen av Barack Obamas memoarer. Boken utkommer den 17 november på Albert Bonniers förlag, i svensk översättning av Manne Svensson.

Makarna Obama sålde rättigheterna till sina respektive memoarer för sammanlagt 65 miljoner dollar. Michelle Obamas självbiografi ”Min historia” utkom hösten 2018.

Efter presidentskapet har de dessutom startat ett produktionsbolag, som gjort dokumentärer för Netflix, bland annat Oscarsvinnaren ”American factory”.

Barack Obama har på svenska tidigare utgivit böckerna ”Min far hade en dröm”, ”Att våga hoppas” och ”Tron på förändring”. "

"Trump och diktaturens härskarteknik

DN SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Vad är egentligen Donald Trump ute efter när han vägrar acceptera resultatet i ett demokratiskt val? De ledande republikaner som sluter upp vid hans sida har gjort sig medskyldiga. Lägger de krokben för sig själva – eller förvärrar det läget? Peter Pomerantsev analyserar diktaturens absurditet.

På 1990-talet reste den amerikanska antropologen Lisa Wedeen i Syrien, som då styrdes av diktatorn Hafez Assad. Det var en brutal och samtidigt bisarr regim. Den som avvek från det förväntade försvann in i tortyrceller i månader, år, decennier utan att de anhöriga fick någon som helst information. Samtidigt var gator och torg fullsmetade med patriotiska affischer med löjliga, pompösa lovord över regimen. Så till exempel hyllades Hafez Assad som ”världens största kemist” (han hade en examen i kemi).

Wedeen slogs av att förnuftiga, och i privatlivet självständigt tänkande människor, upprepade regimens meningslösa och uppenbart absurda slagord.

”I samma ögonblick som du lämnar ditt hem frågar du dig: vad vill regimen?” förklarade en syrier för Wedeen.” Det blir en kamp om vem som kan hylla regimen mest och bäst. Människor tävlar med varandra ...det blir ett eget språk”.

Lisa Wedeen drog slutsatsen att i de hyllningar som människor förväntades överösa Assad-styret med var absurditeten själva poängen. ”Regimens makt bygger på dess förmåga att prägla in nationella fiktioner och få människor att säga saker de annars inte skulle ha sagt”, skrev hon i studien ”Ambiguities of domination”. ”Lydnaden gör människor medskyldiga; den snärjer in dem i självförstärkande dominansrelationer, och gör det därmed svårare för dem att se sig själva bara som offer för statens nycker.” Målet var inte att skapa äkta övertygelse, övertygelsen skulle bara vara ett utanverk, det Lisa Wedeen kallar politikens ”som om”.

Jag har blivit påmind om Assads ”som om” efter det amerikanska valet, när Donald Trump fortsatt att insistera på att det presidentval han förlorat ska annulleras på grund av massivt valfusk. Det är en begäran, utan stöd av någon bevisning, som i sin radikala ambition att underminera förtroendet för den amerikanska demokratin är lika absurd som oroande.

Vad är Trump ute efter när han framför dessa löjliga anklagelser? Tror han verkligen att valet ska vändas upp och ner? Lägger han bara grunden till en framtida berättelse om den förorättade, ett narrativ som han sedan kan samla stöd kring, som kan göra honom till stjärnan i konspirationsmediernas ekosystem? Eller har absurditeten i hans anspråk de republikanska eliterna som målgrupp? Detta är trots allt ett test för dem och ett svårt dilemma: spelar de med blir de nedsmetade av hans lögner, spelar de inte med har de förrått Trump och han kan vända sin väljarbas mot dem.

Det var talande att de första timmarna efter att Trump kommit med sina grundlösa påståenden var det få ledande republikaner som reagerade. Men när Trumps familj började anklaga dem för förräderi kunde man se hur ledande senatorer, inklusive senatsledaren Mitch McConnell, gled över till att bejaka Trumps fiktioner och agerade ”som om” hans anspråk vore trovärdiga. De kan mycket väl ha det

betydelsefulla januarivalet i Georgia i tankarna, där det avgörs vilka som får kontroll över senaten, och vara rädda för att alienera Trumps kärnväljare.

Men kan de vara på väg att lägga krokben för sig själva? Republikanerna har också ett annat dilemma, ett dilemma politiska partier står inför när de förlorat ett val med knapp marginal. På sätt och vis är det lättare att veta vad man ska göra efter en stor förlust. Då är det uppenbart att det som krävs är storstädning och strategibyte.

Men om man gör ett bra val och förlorar knappt kan det vara svårt att avgöra vad man ska behålla och vad man ska kasta överbord. Vilka delar av strategin var det som var framgångsrika och vilka kontraproduktiva? Klarade sig republikanerna bra tack vare Trump eller skulle de ha kunnat lyckas bättre utan honom? Röstade väljare på dem tack vare hans politiskt inkorrekta retorik och hämningslösa förnekanden av fakta, eller la hans lögner och förolämpningar hämsko på viljan att rösta på Republikanerna?

Avstod människor som gillar hans ekonomiska politik, som teoretiskt sett vilken republikansk kandidat som helst skulle kunna göra till sin, från att rösta eftersom de uppfattar honom som personligt frånstötande? Eller drog han in röster från människor som annars aldrig skulle ha röstat republikanskt?

Något liknande hände i Storbritannien när Labour 2017 förlorade valet med knapp marginal. Hade partiet varit nära att vinna för att det lockat till sig en bred koalition av väljare som var upprörda över Brexit? Eller var partiet populärt tack vare sin allt mer vänsterinriktade ekonomiska politik? Vilket var det rätta vägvalet, ideologisk flexibilitet eller ideologisk rigiditet? Partiet bestämde sig för att det måste bli ännu mer ideologiskt renlärigt och vänsterprofilerat – och kollapsade omgående i nästa val.

Betyder det att det kan vara ett misstag av Republikanerna att spela med i Trumps ”som om”? Tidiga opinionsundersökningar visar att 67 procent av dem som uppger sig vara Trumpväljare gillar hans sätt att förhålla sig till valresultatet, och 47 procent tror till och med att han vann.

Men hur reagerar de andra potentiella republikanska väljarna, de som respekterar de amerikanska institutionerna och högaktar valprocessen, tror på fair play och tycker att man under värdiga former ska erkänna ett nederlag? Kommer de att känna sig främmande inför hans sätt att uppträda och sedan rösta mot sitt eget parti, eller åtminstone avstå från att rösta. De senaste opinionsundersökningarna visar att 80 procent av amerikanerna anser att Biden vann valet och ignorerar Trumps vägran att erkänna sig besegrad.

Och ju mer Trump attackerar de amerikanska demokratiska processerna ju fler blir de demokrater och oberoende väljare som motiveras att rösta. USA är trots allt inte Hafez Assads Syrien, inga väljare behöver vakna upp på morgonen för att fundera över vad regimen förväntar sig av dem. Men ledande republikaner har, som människorna i Wedeens ”Ambiguities of domination”, gjort sig medskyldiga. Också detta kan vara Trumps mål: om han faller ska de dras med i fallet, insnärjda i hans fantasier.

Peter Pomerantsev brittisk journalist och författare, länge bosatt i Ryssland. Hans senaste bok på svenska är ”Det här är inte propaganda” (Ordfront förlag) som kom ut i våras."

"Trumpanhängare överger Fox för nya konspiratoriska medier

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Analys.
Besvikna Trumpväljare har ersatt konservativa Fox News med mer extrema nyhetskällor eftersom de anser att kabelkanalen förrått Donald Trump. – Jag tittar på Newsmax. Fox har blivit för liberala, som alla mainstream medier, säger en av dem.Att nå en grupp som hyser allt mindre förtroende för omvärlden blir en av Joe Bidens största utmaningar.

Washington.
Skiftet syns i tittarsiffrorna. I somras hade Newsmax blygsamma 25 000 tittare. Antalet ökade stadigt inför valet. Sedan stack de i väg: nu snittar dagssiffrorna på 437 000.

”Jag har slutat titta på Fox!” säger Trumpväljare efter Trumpväljare jag talar med i huvudstaden Washington.

Många av dem är upprörda över att Fox News inte längre ställer sig bakom allt Trump säger och tar sig för. En väljare från Florida förklarar att hon stängde av på valnatten, när Fox förutspådde Joe Biden som vinnare i Arizona, och senare till hela presidentvalet.

Hon är inte ensam: kabelkanalen har förlorat en del av sin publik, som i valet mellan Trump och Fox News väljer Trump. Lika arga är Trumpanhängarna på sociala mediebolag som tar bort deras konton och inlägg (något som görs vid spridande av uppenbar desinformation).

För information vänder sig många i stället till Newsmax TV och OANN. Newsmax är en kanal på högerflanken som sprider konspirationsteorier och skickligt fångar in de missnöjda. One America News är ett konservativt, mindre mediebolag som fått välkommen pr av presidenten själv.

Om Donald Trump startar sin egen mediekanal när tiden i Vita huset är över, något det spekuleras i, kan han se fram emot en lojal publik som är förbannad på sitt tidigare husorgan.

Det är lätt att förfasa sig över Fox News roll som propagandakanal för Trump, men kanske var det så att Fox faktiskt höll kvar en stor grupp väljare i något slags nationellt, etablerat medielandskap. När de överger det, är det också en markering av att förtroendet för omvärlden – myndigheterna, medierna, ”etablissemanget” – är kört i botten.

Bristen på tillit är tydlig både i glesbygden, långt från Washington, och på demonstrationerna. Sean, som rest från Georgia, förklarar att han kan acceptera Biden som president om det visar sig att han verkligen vunnit valet, men tillägger att ”alla valarbetare röstar på Demokraterna”, och att han inte tror att en omräkning blir korrekt. När jag frågar om han litar på de domstolar som nu prövar Trump-advokaternas anklagelser om valfusk svarar han nej. Så hur ska han låta sig övertygas? På det blir Sean svaret skyldig.

Samma brist på förtroende märks i avvisandet av pandemin. ”Får man det, så får man det”, säger Trumpanhängare, och de tänker absolut inte ta något vaccin.

Den nyvalde presidenten Joe Biden tar i januari över ett USA härjat av kriser: pandemin, ekonomin, klimatförändringarna. Det kräver kraftsamling – men hur når man människor som avfärdar allt som förmedlas av källor som de tar avstånd från?

Det är en fråga som många journalister i USA grubblar över, men också ett huvudbry för en regering och myndigheter som ska informera allmänheten – till exempel om fördelarna med ett vaccin. Sociologen Cynthia Miller-Idriss, chef för en forskningsenhet med inriktning på polarisering och extremism vid American University, menar att desinformationen blir Joe Bidens största och mest angelägna utmaning. Om han inte lyckas bygga upp ett förtroende, så spelar hans politik mindre roll. Kan man stoppa tillbaka anden i flaskan? frågar Miller-Idriss retoriskt, utan något annat svar än att det helt enkelt måste gå.

Sanna Torén Björling "

"Martin Gelin: Trump tycks medge att Biden vann valet

DN MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

New York. Donald Trump medger för första gången att Joe Biden vunnit presidentvalet. Men han vägrar fortfarande erkänna sitt eget nederlag och fortsätter grundlöst hävda att valfusk ägt rum. Trumps juridiska strid mot valresultatet ser ut att förlora stöd, men hans lögner riskerar fortfarande att leda till eskalerande våld.

Analys. DN:s korrespondent
Donald Trumps Twitterinlägg på söndagen – ”Han vann eftersom valet var riggat” – betraktas som det närmaste han kommit att erkänna att presidentvalet är över. Trump kom sedvanligt med grundlösa påståenden om valfusk och skrev att det enbart är nyhetsmedierna som anser att Biden vunnit valet. Men förväntningarna är så låga på ett traditionellt beteende från Trump att även dessa kommentarer tolkades som ett framsteg för chanserna till ett fredligt maktöverlämnande i januari.

Trumps kampanjchef Tim Murtaugh ryckte snabbt ut för krishantering.

– Det är inte på något sätt ett erkännande av nederlag, sade Murtaugh. Men det var åtminstone så det tolkades av många amerikaner som rastlöst väntar på att Trump ska erkänna nederlaget.

Det speglar även att Trumps juridiska strid mot valresultatet präglats av flera bakslag och genanta fadäser i veckan. Ytterligare tre federala domare har nu slagit ner Trumps försök att förändra rösträkningen i Pennsylvania, Arizona och Michigan. De befintliga fall som Trumps jurister nu strider för, i försöken att räkna om rösterna, kan inte meningsfullt påverka valresultatet.

En demonstration i samarbete med Trumps kampanjfolk i Michigan i helgen ordnades av en republikansk lokalpolitiker, Brandon Hall, som själv avtjänat straff för att ha dömts för just valfusk. Enligt New York Times saknas någon övergripande juridisk strategi i Trump-administrationen, utan målsättningen är bara att ”överleva en nyhetscykel i taget”.

De flesta republikaner i kongressen står fortfarande bakom Trumps grundlösa anklagelser om valfusk, men tre senatorer krävde i veckan att Joe Biden ska få tillgång till hemligstämplad information, i ett utspel som tolkats som att de erkänner Bidens valseger. Trumps tidigare säkerhetspolitiska rådgivare John Bolton vädjade på söndagen till fler partikollegor att följa deras exempel.

– De börjar göra sig redo för detta. Jag förväntar mig inget graciöst avsked av Trump. Men jag förväntar mig ett avsked, sade Bolton.

Martin Gelin "

" Biden: Fler kan dö om Trump hindrar övergång

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

USA.
USA:s blivande president Joe Biden gav på måndagen sin syn på landets ekonomi och hur den nya administrationen ska bygga upp landet. Han menar att det är avgörande att få pandemin under kontroll och att båda presidentadministrationerna samarbetar.

På en fråga om vad som kan hända om Trump fortsätter att blockera övergången, svarar han:

– Fler människor kan dö om vi inte samarbetar.

Han betonar vikten av att få tillträde till Trumps vaccin-distributionsplan.

– Jag har hopp om att presidenten kommer att vara lite mer upplyst innan vi kommer fram till den 20 januari.

Kongressen måste även gå samman och klubba igenom ett hjälppaket, menar han.

Biden vill bland annat skapa jobb inom tillverkningsindustrin och teknologisektorn.

– Vår plan kommer att skapa miljontals bra välbetalda jobb som vi behöver i framtiden, för att kunna konkurrera med resten av världen, säger han.

DN "

"Trumpkampanjen slopar stämning i Pennsylvania

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

USA.
USA:s president Donald Trumps kampanj drar tillbaka sina anklagelser om att deras observatörer olovligen hindrades från att övervaka räkningen av poströster i Philadelphia och Pittsburgh i samband med presidentvalet.

Beskyllningen har varit ett Trumps främsta argument för valfusk, men i en skrivelse till en federal domstol återkallar nu kampanjen det påståendet.

Stämningen fokuserar nu endast på anklagelser om att områden där Demokraterna fick flest röster ska ha tillåtit folk att rätta till fel på sina inskickade röstsedlar och att det strider mot delstatens lagar.

TT-Reuters "

" Timothy Snyder. Livet är inte ett marknadsvärde, det är ett mänskligt värde

DN TISDAG 17 NOVEMBER 2020

När författaren och historikern Timothy Snyder hamnade på sjukhus såg han med egna ögon hur sjukt hemlandet USA blivit. Han började skriva om det fallerade sjukvårdsystemet just när pandemin drog in och drabbade hundratusentals amerikaner medan deras president förde dem bakom ljuset. "Jag är djupt oroad över USA nu", säger Snyder i en exklusiv intervju.

Ett land som bygger på en idé om frihet har precis gått till val. Joe Biden har vunnit. På gatorna har hans väljare firat. Samma land väntar på att förloraren Donald Trump ska erkänna det. Han hetsar i stället till motstånd med konspirationsteorier.

Många vill se ett slut, en fredlig maktöverföring. Men i vårt telefonsamtal säger Timothy Snyder att det är långt ifrån över:

– Trump har hela tiden sagt att han inte kommer att acceptera resultatet och nu accepterar han det inte. Han har aldrig utgett sig för att vara en demokratisk politiker. Han har alltid sagt sig uppskatta diktatorskap, säger Timothy Snyder.

Trump, menar Snyder, har personligen tydliga motiv bakom kampen att behålla sin position i Vita huset. Miljardskulder och potentiella brottsutredningar lurar bakom hörnet.

– Jag förväntar mig inte att han någonsin ger upp. Jag är djupt oroad över USA i det här läget. Jag är djupt oroad över att människorna som gjorde att Biden vann valet inte förstår hur mycket jobb som kvarstår innan han når Vita huset.

Den där tanken om landets grundläggande värde är förvisso kanske passé: ”USA är tänkt att handla om frihet, men sjukdom och rädsla gör oss mindre fria.” Så skriver Timothy Snyder i sin bok ”Frihet och solidaritet”, som utkommer på Mondial förlag senare i veckan.

Det är en bok där Timothy Snyder i stället beskriver ett land med en pågående allmän sjuka. Ett tillstånd där människor är drabbade av fysisk sjukdom, av rädsla för vad som händer dem om de blir sjuka och av en omgivande politisk ondska.

Historieprofessorn vid amerikanska Yaleuniversitetet har blivit en inflytelserik röst i ett tidevarv präglat av auktoritära och totalitära uppsving. Med böcker som ”Om tyranni” (2017) och ”Vägen till ofrihet” (2019) har han skärskådat den nyfascism som är på väg att ta över världens supermakter.

De böckerna är skrivna utifrån blickande in med slutledningar dragna från historiska och internationella exempel. ”Frihet och solidaritet” är annorlunda. Den är tillkommen ur hans personliga upplevelser som sjuk i ett sjukt land, och skriven med sjukvårdssystemet både som fokus och utkikspunkt.

Timothy Snyder inleder boken med berättelsen om när han själv var inskriven på sjukhus, omkring årsskiftet till 2020. Han svävade mellan liv och död.

Det är en fasansfull erfarenhet han beskriver. Hur en blindtarmsinflammation snabbt ledde vidare till en leverinfektion, till en livsfarlig blodförgiftning. ”Jag var på väg att tyna bort”, skriver Snyder och beskriver de värsta dagarna som ett tillstånd av limbo och samtidigt en djurisk känsla av vrede.

– Det byggde inte på tankar. Det handlade om att klamra sig fast. Att försöka hålla sig vid liv. En känsla av total förnekelse. Det var en absurd situation. Det fanns ingen anledning till jag att skulle vara där. Du beskriver det som vrede, inte rädsla. Varför?

– Tidigare i sjukdomen var jag rädd. När jag var rädd tänkte jag fortfarande. Jag tänkte på om jag gjort allt kunde för min fru och mina barn. Om jag ordnat allt praktiskt. Men sen, bortom det, handlade det inte längre om rädsla. Det var rent raseri.

Timothy Snyder hade inte behövt hamna i det livshotande tillståndet. Han skriver om flera försummelser när den amerikanska sjukvården missar uppenbara tecken på kroppens skador. Distraherade läkare i ett system som inte är byggt för att ge dem förutsättningarna att behandla och läka.

När orsaken bakom Snyders tillstånd upptäcktes var det nästan för sent. Han genomgick till slut ett akut ingrepp, följd av långvarig behandling. Den första delen av 2020 tillbringade han på sjukhus. Han förde dagboksanteckningar och gjorde skisser.

Skrivandet fortsatte efter att han skrevs ut. Att skriva blev en del av behandlingen ”… eftersom min sjuka bara har mening i den utsträckning som den hjälper mig att förstå vår bredare, gemensamma sjuka”.

I boken gör han upp med landets genomkommersialiserade hälso- och sjukvårdssystem där han ser att ekonomiska värden övertrumfar humanitära. Ett system där ingen amerikan kan känna sig trygg så länge inte vårdgivaren kan tjäna pengar på individens tillstånd.

I den typen av system, där rättigheten till hälso- och sjukvård för var och en inte längre är garanterad, kan människan inte vara fri, menar Snyder.

– Vi talar om frihet hela tiden, men vad menar vi med det? Vårt problem är att vår idé om frihet är abstrakt, begränsad och inte inkluderar våra kroppar. Jag fick en grundläggande insikt när jag var sjuk, inte kunde röra mig och inte fick luft i mina lungor. Det var att jag inte var fri. Jag kunde inte föreställa mig framtiden.

– Eftersom vi inte talar om våra kroppar när vi talar om frihet så blir våra kroppar objekt på marknaden. Det är så i det amerikanska sjukvårdssystemet. Om vi inte gör anspråk på rätten till sjukvård, då gör vi inte anspråk på rätten till våra kroppar. Och gör vi inte anspråk på rätten till våra kroppar, då är vi inte fria.

Som lärare på Oxforduniversitetet hade Timothy Snyder idéhistorikern Isaiah Berlin, som först gjorde distinktionen mellan negativa och positiva friheter. De negativa syftar på avsaknad av förbud eller hinder, de positiva på egenmakten att kunna förverkliga sig själv.

Timothy Snyder tar upp Isaiah Berlin när han får frågan om hur friheten att ha en fungerande kropp passar in i ett amerikanskt samhälle där negativa friheter dominerar diskussionen. Han säger att han alltid kommer att hålla Isaiah Berlin högt, men samtidigt att han anser distinktionen vara felaktig.

– Jag tror på en typ av frihet. Friheten att bli. Friheten att utvecklas. Friheten att vara oförutsägbar. Vad som än förhindrar det, om det nu är frånvaron av sjukvård, måste vi vara emot, säger Timothy Snyder.

Samtidigt som han var som sjukast började ett nytt coronavirus spridas över världen. Elva månader senare har det dödat fler än 1,3 miljoner människor i världen. Allra flest i USA med nära en kvarts miljon dödsfall. Just nu är den uppmätta smittspridningen i landet större än någonsin.

Snyder menar att pandemin sätter ljus på en rad bekymmer i USA:s sjukvård. Hur läkare anställda av privatägda företag inte kan tala fritt. Att ekonomiska incitament på sjukhusen gör att patienter kommer in för sent och skrivs ut för tidigt. Och inte minst vilken syn som finns i USA på svagare, mer utsatta människor och grupper.

– Pandemin gör det uppenbart att människor är väldigt toleranta till sjukdom så länge andra människor är mer sjuka. Jag inser att det låter hemskt men det är sant. Och det är vad vårt sjukvårdssystem är baserat på – konkurrens. Pandemin bekräftar den synen på världen, säger Timothy Snyder.

”Frihet och solidaritet” handlar i delar även om attackerna mot sanningen och Snyder jämför med hur hälsan underordnats. Vad säger det då om läget i landet att man under pandemin haft en president som upprepade gånger ljugit och spelat ned faran? Enligt Snyder är fenomenet välbekant från tyranni sedan tusentals år.

– Presidenten var inte bekväm med sanningen så han uppfann en egen sanning och höll fast vid den, säger Snyder som dock tillägger att

landets befolkning borde ha rustats bättre för att förstå hur en epidemi kan utvecklas för att därmed kunna agera på ett bättre sätt.

– Det handlar inte bara om att presidenten ljuger utan också om att vi är för sårbara för lögner. Det är en av de stora ironierna i det amerikanska samhället. Vi har fler och bättre forskare än alla andra men vetenskaplig kännedom och intuition är inte utbrett i samhället.

Det finns, säger Timothy Snyder, en lockelse för andra länder att influeras av det amerikanska sjukvårdssystemet. Vinstmöjligheterna är enorma när efterfrågan aldrig sinar. Men privatiseras systemet så kommer det hela tiden finnas en dragningskraft mot att göra mer vinst även på människors oro för sjukdom, menar Snyder.

– Det är inte samma sak som att läka människor. Hälsa är ett mänskligt värde, inte ett marknadsvärde. Livet är inte ett marknadsvärde, det är ett mänskligt värde. Man måste bygga sjukvårdssystemet kring värdet av livet och hälsan. Om inte måste man vara förberedd på att de värdena blir mindre viktiga, säger Snyder.

Finns det något sätt för USA att läka, att ta sig framåt efter det här valet?

– Ja, det finns flera sätt. Med Biden och Harris i ledning tror jag att en del saker omedelbart blir bättre. Atmosfären och det nationella samtalet kommer att förändras. Men det är fortfarande en månad till dess att valet officiellt är över och två månader till dess att Biden ska sväras in. Jag är rädd att mycket kommer att hända under de veckorna och månaderna.

Hugo Lindkvist
hugo.lindkvist@dn.se "

Utrikes DN-artiklar 12-17 november 2020
Utom USA

1930-talet är inte på väg tillbaka – 2010-talet är illa nog

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Det är tidig november och den brittiske historikern Richard Evans talar på ett digitalt seminarium med Svenska kommittén mot antisemitism. Mötet hålls till minne av Novemberpogromerna, även kallade Kristallnatten, och temat är konspirationsteorier och antisemitism då och nu.
Bara några dagar tidigare har republikanen Marjorie Taylor Greene valts in i USA:s kongress. Hon har uttryckt stöd för det så kallade Qanon, en konspirationsteori som går ut på att Donald Trump försvarar USA mot en underjordisk, internationell pedofilring. Medlemmarna i ringen, som också dricker barnens blod, omfattar bland andra Hillary Clinton, Barack Obama, Tom Hanks och påven, och deras inflytande går

synnerligen djupt in i den amerikanska statsapparaten.
”En unik chans att krossa denna världsomspännande kabal av satandyrkande pedofiler”, har Taylor Greene sagt om Qanon. Nu har presidentens konstanta antidemokratiska spasmer lett till att sådana som hon ska stifta USA:s lagar.
Fascismen, sa Richard Evans i sitt anförande, är alltid populistisk, men populism är inte alltid fascism. Den som i dagens populistiska rörelser söker tydliga tecken på att Novemberpogromerna är på väg att återupprepas kommer att få det svårt.
Historien kan vara en krycka men också en snubbeltråd. 1930-talet är inte nödvändigtvis på väg tillbaka, 2010-talet är illa nog. Varken Trump eller Ungerns Viktor Orbán bygger gaskamrar. Deras populism är annorlunda, men den förenas med auktoritär nationalism och är fortfarande giftig, fortfarande ett allvarligt hot mot demokratin.
Sedan mer än hundra år finns en populismens röda tråd: konspirationsteorierna. Populister säger sig stå i direktförbindelse

med det mytiska ”folket” och ”folkviljan”, de demokratiska institutionerna är mest i vägen. ”Eliterna” – företag, banker, universitet, till och med regeringar – har svurit sig samman mot vanligt folk. Gärna i en komplott som sträcker sig långt utom landets gränser och som därmed går emot vårt folks intressen.

En yttre fiende behövs: islam, EU, invandrare och, oftare än inte, judarna. Just de hamnar allt som oftast i rollen som syndabock: De är för rika, för mäktiga, för annorlunda – och de konspirerar mot ”folket” och ”nationen” – mot ”oss”.

Mycket riktigt finns antisemitismen representerad även i Qanon: att judar dricker kristna barns blod är en uråldrig konspirationsteori, och dess anhängare återkommer gärna till mäktiga och judiska fiender som George Soros och familjen Rotschild.

Populism är inte alltid fascism, inte alltid antisemitism, men den är alltid ett hot mot demokratin.

Nu kommer konspirationsteorierna om det amerikanska valet, anklagelserna

om fusk sprider sig snabbare än ett coronavirus.
Några dagar före SKMA-seminariet skriver kolumnisten Malcom Kyeyune i Göteborgs-Posten en text om valet.
”Den västerländska expertklassen är i mångt och mycket ett sorts prästerskap, vars jobb det är att berätta för resten av oss bönder hur saker och ting egentligen ligger till i Vetenskapens och Faktans upphöjda sfärer”, skriver han. ”I dag ser vi allt oftare hur denna samhällskast ... agerar mindre som experter och mer som bärare av olika illa dolda politiska agendor.”
Som brexitören och ex-ministern Michael Gove uttryckte saken: britterna har fått nog av experter.
Vilka är denna expertklass, enligt Kyeyune? ”I princip hela den amerikanska mediekåren.” Det är också sociala medier och ”en bred allians av USA:s professionella klasser, offentliga experter och progressiva företag”. Han undviker ordet ”elit”, frågan är om det är tur eller skicklighet.
Internet är en perfekt smittohärd för konspirationsteorier. Detta har superspridarna sedan länge märkt

och flitigt utnyttjat, men något vaccin finns ännu inte inom synhåll. Avvägningarna kommer alltid att stå mellan yttrandefriheten och renhållning mot lögner, uppvigling och hatspråk.
Ingen kan påstå att det kommer att bli enkelt. Ett hjälpmedel är att lära sig att känna igen en konspirationsteori när vi ser den.

Erik Helmerson
erik.helmerson@dn.se

Bara Pekingvänliga ledamöter kvar i parlamentet

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Analys

Peking. Utestängningen av fyra prodemokratiska parlamentariker i Hongkong är ännu ett tecken på hur Kina stärker greppet om staden. De friheter som utlovades vid

överlämnandet från Storbritannien är ett minne blott. I protest avgår nu alla parlamentariker som företräder demokratiska partier.
Yttrandefrihet, pressfrihet, oberoende domstolar och samlingsfrihet. Det är faktorer som skilde ut Hongkong från resten av Kina. En uppsättning grundläggande friheter som fungerat som dragkraft för utländska företag och investeringar – och som gett Hongkongborna en egen identitet. Nu är de friheterna på väg att plockas bort, en efter en.

Med uteslutningen av de fyra parlamentarikerna på onsdagen, och beskedet att resten av de parlamentariker som företräder prodemokratiska partier lämnar parlamentet, försvinner en av få kvarvarande arenor för Hongkongs invånare att uttrycka opposition mot den Pekingvänliga majoritet som sitter i parlamentet. Redan tidigare har demonstrationer i staden, som hölls i flera månader förra året, förbjudits.
Att Hongkong numera styrs med järnhand av Peking blir allt tydligare. Det talar sitt tydliga

språk att uteslutningen av parlamentarikerna kommer efter att den ständiga kommittén i Kina folkkongress, det högsta lagstiftande organet, beslutat att bara de som är patriotiska gentemot Kina ska tillåtas kandidera till parlamentet i Hongkong.
Folkkongressens beslut innebär också att Hongkongs politiska ledning, utan att gå via domstol, kan avsätta parlamentariker direkt om de förespråkar självständighet, vädjar om hjälp från utlandet, inte accepterar Kinas makt över Hongkong eller sätter rikets säkerhet i fara.
Kalla kårar gick genom staden i somras när den nationella säkerhetslagen infördes. Lagen gjorde det brottsligt att förespråka självständighet, omstörtande verksamhet, terrorism och samarbete med utländska krafter. Det låter kanske inte så dramatiskt. Men lagen är vagt formulerad och ger utrymme att användas mot alla som anses besvärliga. Dessutom öppnar den för att misstänkta brottslingar i Hongkong kan fängslas i Fastlandskina, en av de saker

Hongkongs invånare varit rädda ska inträffa.
När Hongkong överlämnades från Storbritannien till Kina 1997 utlovades att staden skulle få behålla sina friheter i 50 år, under principen ”ett land, två system”. Den principen framstår nu alltmer som tomma ord.
Marianne Björklund

Kriget är slut – men den långa konflikten lever kvar

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Kriget i Nagorno-Karabach är en tragedi som påminner om ett självspelande piano. I det sagolikt vackra bergslandskapet utspelar sig en av de längsta konflikterna i världen. Nu verkar kriget, som

blossade upp i slutet av september, ha fått ett slut. Men själva konflikten har inte försvunnit. DN:s *Anna-Lena Laurén* reder ut bakgrunden till dagens situation, som också rymmer samexistens och vänskap.

et var ingen som trodde att vi skulle förlora kontrollen över Hadrut. Därför tog vi inte med oss några saker. Mitt fotoalbum blev kvar.”

Armeniern Gagik Avanesian låter lugn på telefon. Saklig, som om han talade om ett tillfälligt problem.

Den 10 oktober tvingades han lämna hela sitt liv bakom sig. Sitt hus, sitt byggföretag, sina ägodelar inklusive fotoalbumen. Allt han äger och har finns kvar i Hadrut, hans hemby som ligger i södra Nagorno-Karabach, inte långt från gränsen till Iran.

Det här området kontrolleras nu av Azerbajdzjan minst fem år framåt. Enligt det avtal som Armenien och Azerbajdzjan nyligen ingick behåller Azerbajdzjan alla områden som de har erövrat i Nagorno-Karabach.

För 29 år sedan befann sig Leila Jahangirova i exakt samma

situation som Gagik Avanesian. Året var 1991 och hon var åtta år gammal när hon lämnade sin by Tug, som ligger i närheten av Hadrut.

– Vi trodde att vi snart skulle få komma tillbaka och tog nästan ingenting med oss. I sista stund fick pappa en ingivelse och packade ner fotoalbumet, säger Jahangirova.

Gagik är armenier. Leila azerbajdzjanska. Bägges liv har dominerats av kriget. Nagorno-Karabach är en tragedi som ständigt upprepar sig.

”Karabach” är ett sammansatt ord av turkiska och persiska som betyder svart trädgård. Nagorno kommer från ryskans nagornyj, högland. På armeniska kallas området Artsach.

Namnet är ovanligt väl valt. Om våren är grönskan i bergen så stark att den nästan övergår i mörkblått, med nyanser av svart. Det är en bergsprovins, stor som Halland, vackrare än scenerna ur ”Sagan om ringen”. Över hela provinsen ligger medeltida armeniska kyrkor och kloster, stumma vittnen om armeniernas långa historia i området.

Men också azerbajdzjanerna har starka band till Karabach. Geografiskt ligger området precis intill de azerbajdzjanska slätterna. I århundraden har azerbajdzjanska herdar vallat sina får på sommarbete i bergen. Staden Sjusja är hemvisten för många av Azerbajdzjans mest kända intellektuella, poeter, författare och musiker. Sjusja var provinsens kulturella huvudstad, där bägge kulturerna ständigt blandades.

– Vi är väldigt lika varandra. Vi använder persiska och ryska ord. Vi lagar samma mat. Vi bråkar om huruvida dolmar och lavasj-brödet är armeniska eller azerbajdzjanska, säger Leila Jahangirova.

Jag intervjuar henne per telefon från Azerbajdzjans huvudstad Baku. Gagik per telefon från Armeniens huvudstad Jerevan. Bägge är flyktingar – Gagik sedan den 10 oktober, Leila sedan 29 år. De har en gemensam längtan: Att återvända hem.

Hadrut ligger i södra Nagorno-Karabach, precis intill den demarkationslinje som drogs när det första kriget mellan Armenien och Azerbajdzjan gjorde ett

uppehåll år 1994. Då ingick de stridande parterna en vapenvila. Två gånger – 1999 och 2011 – har Jerevan och Baku varit nära ett fredsavtal. År 1999 rann förhandlingarna ut i sanden efter att Armeniens premiärminister, talman och flera andra beslutsfattare hade skjutits ihjäl i en terroristattack i parlamentet. År 2011 i Kazan strandade förhandlingarna på ändringsförslag i sista minuten från båda sidor.
Den 27 september i år bröt kriget ut igen. Gagik Avanasians hemstad Hadrut låg i skottelden från dag ett. Han väntade ändå i det längsta med att lämna den, övertygad som han var om att det armeniska försvaret skulle hålla.
– Eftersom jag är över sextio hade jag inte blivit inkallad. Jag jobbade i stället som chaufför med att transportera ut civila i säkerhet. Alla försökte hjälpa till på alla sätt de kunde. Men när den azerbajdzjanska armén gick in i Hadrut hade vi ingen som kunde försvara oss. Alla var vid fronten, säger Gagik Avanesian.
Enligt honom blev civila i Hadrut bombade från dag ett.

– När vi transporterade civila ut ur Hadrut sköt de på oss med artilleri. Smertj och Uragan. Smertj och Uragan är sovjetiska artillerisystem. Gagik vet hur de låter, det visslande, elaka ljudet när de närmar sig målet. Han är veteran från det första kriget i Nagorno-Karabach 1991–1994. Enligt Human rights watch har både Armenien och Azerbajdzjan gjort sig skyldiga dels till att skjuta på civila mål, dels till att använda förbjudna klusterbomber. Bägge sidor förnekar brotten. Det är dock uppenbart att man har begått dem medvetet, i akt och mening att skrämma fienden.

Historien om Nagorno-Karabach är en historia om både samexistens och konflikt. Att tala om ett evigt hat är inte korrekt. De båda folkgrupperna har trots allt levt tillsammans i hundratals år. Men våldet har ständigt legat under ytan. År 1920 gick azerbajdzjanska soldater in i den viktiga staden Sjusja och massakrerade den armeniska befolkningen. Tre år senare beslöt bolsjevikerna att Nagorno-Karabach skulle bli en del av sovjetrepubliken Azerbajdzjan.

Beslutet har ofta kritiserats som ett typiskt exempel på sovjetisk ingenjörskonst. Med avsikt skapade man etniskt blandade områden där ständigt pyrande konflikter skulle göra befolkningen lätt att manipulera. Thomas de Waal, en av världens främsta experter på Kaukasien, anser emellertid att den här schablonen inte håller i fallet Nagorno-Karabach. I sin hyllade bok ”Black garden” (som kom ut första gången 2003) skriver han att det ur ekonomisk och logistisk synvinkel helt enkelt var en mer praktisk lösning att låta området bli en del av Azerbajdzjan. Armenien ligger på andra sidan bergen. Ekonomiskt har Karabach alltid varit mer kopplat till Azerbajdzjan.

Andra experter anser att Nagorno-Karabach överfördes till Azerbajdzjan i ett försök att stärka stödet för kommunismen i de muslimska delarna av Asien.

I slutet av 1980-talet ökade de armeniska kraven på att provinsen skulle förenas med Armenien. I Jerevan grundades den så kallade Karabach-kommittén, den första officiella organisationen i Sovjetunionen

som inte kontrollerades av kommunistpartiet. De azerbajdzjanska invånarna i Karabach protesterade – för dem var det otänkbart att bli en del av den armeniska rådsrepubliken. Sovjetmakten stod passiv då både azerbajdzjanska och armeniska invånare tvingades lämna sina byar i systematiska etniska utrensningar. De förekom på bägge sidor under flera år innan kriget blossade upp på allvar 1991. Det finns två konkurrerande versioner om hur samexistensen fungerade under sovjettiden. Armenierna talar om en systematisk politik av azerbajdzjanisering. Azerbajdzjanerna om att problemen uppstod på grund av armenisk nationalism.

– Min barnflicka var armeniska. Kvinnan som gjorde hål i öronen åt mig var armeniska. Grannflickan jag lekte med var armeniska. Jag hade många armeniska kompisar på dagiset och i skolan. Armenier och azerbajdzjaner gick på varandras bröllop och begravningar. Det enda som skilde oss åt var religionen, annars hade vi samma kultur, säger Leila Jahangirova,

vars hemby Tug hade både armeniska och azerbajdzjanska invånare.
Det är inte en beskrivning som Gagik Avanesian känner igen.
– Vi armenier upplevde en ständig moralisk press. Partiledningen i Baku flyttade systematiskt in azerbajdzjaner i området för att vår procentuella andel skulle minska. Alla de högre tjänsterna tillsattes i Baku. Det var alltid azerbajdzjaner utifrån som fick dem, aldrig armenier från Karabach. De skickade hit läkare som ibland vägrade tala något annat språk än azeriska med oss.
Samtidigt vittnar både Leila och Gagik om att det inte var ovanligt att invånarna kunde varandras språk.
– Båda mina föräldrar talar armeniska. Min armeniska barnflicka talade azerbajdzjanska, säger Leila Jahangirova.
Enligt Gagik var det främst den äldre generationen som var språkkunnig.
– Jag vägrade lära mig azerbajdzjanska, av princip. De flesta yngre gjorde det inte. Men de äldre kunde ofta azerbajdzjanska. Det är ett lätt språk att lära sig,

azerbajdzjanerna har ryska och persiska ord som vi. Och samma kulturella vanor.
Under kriget på 1990-talet befann sig Azerbajdzjan i politiskt kaos. Den politiska makten skiftade flera gånger, landets militära ledning var inkompetent och många armeniska segrar vanns nästan utan strid. Till exempel Sjusja, den historiskt och kulturellt sett viktigaste staden, intogs av armenierna i maj 1992 efter att hundratals azerbajdzjanska soldater hade deserterat.

Armenierna fick hjälp av Ryssland både när det gäller krigsmateriel och officerare – men det fick även Azerbajdzjan. Att armenierna vann berodde på att de var bättre förberedda och hade starkare stridsmoral.
Nu är situationen den omvända. Den azerbajdzjanska armén är bättre utrustad, bland annat med israeliska drönare som har ställt till med stor förödelse bakom de armeniska försvarslinjerna. Efter drygt en månads strider har de lyckats ta tillbaka en stor del av den buffertzon som Armenien kontrollerar kring Karabach.

Men framför allt vann Azerbajdzjan slaget om Sjusja, Nagorno-Karabachs historiskt och kulturellt sett viktigaste stad. Den ligger på en höjd ovanför områdets huvudstad Stepanakert och ger i praktiken Azerbajdzjan militär kontroll över huvudstaden.
Enligt det avtal som Armenien nu tvingades skriva på kommer Azerbajdzjan att behålla Sjusja, återfå hela buffertzonen samt behålla alla områden de erövrade inom Nagorno-Karabachs gränser.

– Myten om de oövervinneliga armeniska soldaterna har gått upp i rök, sade Azerbajdzjans president Ilham Alijev belåtet i en intervju med den oberoende ryska tidningen RBK.
Han har även flera gånger sagt att Azerbajdzjan den här gången är redo att löpa linan ut.
– Vi har alltid fått höra att det inte finns någon militär lösning. Nu har vi visat på slagfältet att det inte stämmer. Vi har lyckats ändra på status quo, sade Alijev i samma intervju.
För några veckor sedan började en film cirkulera på nätet. Den visar

hur två armeniska krigsfångar arkebuseras av azerbajdzjanska soldater. Filmen är sällsynt rå – fångarna, en av dem en gammal man, skjuts ned invirade i armeniska flaggan. Azerbajdzjan säger att filmen är fejk och ska betraktas som en del av propagandakriget.
Den respekterade internationella journalistorganisationen Bellingcat har dock undersökt videon och bekräftat att den är äkta. Männen sköts i Hadrut, i närheten av Gagik Avanesians och Leila Jahangirovas hemtrakter.

– Jag vägrar titta på den där videon. Varför ska jag göra det? När jag själv krigade vid fronten på 1990-talet sparade vi soldater alltid en sista granat eller kula. Det var för att kunna begå självmord om vi skulle bli tillfångatagna, säger Gagik Avanesian.
Han kallar azerbajdzjanerna ”turkarna”. Många armenier likställer azerbajdzjaner, som talar ett turkiskt språk, med turkar. Detta trots att azerbajdzjanerna är shiamuslimer, medan turkarna är sunnimuslimer. De talar olika

turkiska språk. Men armenierna kopplar det osmanska väldets folkmord på armenierna 1915–1917 direkt till Azerbajdzjan.
Leila Jahangirova säger att hon önskar att det här kriget aldrig hade behövt föras. Hon poängterar samtidigt att de azerbajdzjanska flyktingarna har rätt att återvända hem. Det stadgar även internationella konventioner.
Kriget i Nagorno-Karabach ledde till att Azerbajdzjan fick en enorm mängd internflyktingar. I relation till befolkningen är Azerbajdzjan ett av länderna med flest internflyktingar i världen – totalt uppgår deras antal till nästan en miljon. Många av dem tvingades leva i undermåliga flyktingläger i åratal efter att kriget var slut.
– Jag har redan upplevt krig som barn, jag vill inte uppleva fler. Men Azerbajdzjan har rätt att ta tillbaka sitt territorium. Flyktingarna har väntat i snart trettio år på att få komma hem. Jag önskar att vi kunde sätta oss ner och förhandla. Jag är helt övertygad om att vi kan leva ihop med armenierna i Karabach, jag träffar ibland armenier från Karabach på olika konferenser.

Varje gång söker vi oss automatiskt till varandra. Vi har så mycket gemensamt. President Alijev har lovat att armenierna som bor i Karabach får stanna när det återförenas med Azerbajdzjan, säger Leila Jahangirova.
Det är ett löfte som Gagik Avanesian inte tror ett dugg på.
– Azerbajdzjanerna lyckades få till stånd pogromer mot oss under sovjettiden i Sumgait och Baku, trots att kommunistpartiet försökte hålla dem tillbaka. Föreställ er vad som väntar oss nu ifall vi släpper in dem i Nagorno-Karabach. Det blir ett folkmord.

Anna-Lena Laurén

Armeniernas historia i Nagorno-Karabach är lång. Kristendomen spreds i området från 300-talet. Redan i början av 400-talet byggdes armeniska kyrkor och kloster. På 600- och 700-talen fick de kristna armeniska klostren en allt starkare roll. Det persiska väldet kontrollerade en stor del av bergsprovinsen.
På 1000-talet anländer seldjukerna, förfäder till azerbajdzjanerna. De började använda bergen i Karabach till sommarbeten för sina får, något

som azerbajdzjanerna gör än i dag.
De lokala armeniska samhällena lydde i århundraden under muslimska härskare. Det persiska och turkiska inflytandet syns i språket och i många kulturella uttryck. Synen på kvinnan är mer konservativ i Karabach än i Armenien.
1813 tar ryska imperiet kontroll över området.
1924 blir Nagorno-Karabach en del av den sovjetiska rådsrepubliken Azerbajdzjan.
Partiledningen i Baku börjar flytta in azerbajdzjaner i Karabach.
1923 är andelen armenier 94 procent, 1979 är den 75,9 procent.
I slutet av 1980-talet utbryter pogromer mot azerbajdzjaner i Armenien och mot armenier i Azerbajdzjan. Hela byar flyttas över gränsen.
1988 pogrom mot armenier i Sumgait.
1991–1994 Krig mellan Armenien och Azerbajdzjan om Nagorno-Karabach
1994 Vapenvila. Armenien kontrollerar hela Nagorno-Karabach och sju angränsande azerbajdzjanska regioner.

2020 Den 27 september bryter kriget ut på nytt. Azerbajdzjan återtar en stor del av sina förlorade regioner kring Nagorno-Karabach. Den 9 oktober skriver Armenien och Azerbajdzjan under ett avtal som stipulerar att Azerbajdzjan behåller alla områden man erövrat, att alla flyktingar får återvända och att Armenien måste dra sig tillbaka från den del av buffertzonen man fortfarande kontrollerar.

FN kräver utredning av massakrer

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Moçambique. Uppemot 50 människor rapporteras ha mördats i brutala attacker mot byar i Moçambique de senaste dagarna. Många av offren, varav flera kvinnor och barn, ska ha halshuggits.
FN efterfrågar nu en utredning av massakrerna.

”Generalsekreteraren är chockad över rapporterna om massakrer utförda av icke-statliga väpnade grupper i flera byar… samt rapporterna om halshuggningar och kidnappningar av kvinnor och barn”, skriver en talesperson för FN-chefen António Guterres i ett uttalande enligt Reuters. Lokala medier rapporterar om flera attacker under de senaste dagarna i provinsen Cabo Delgado utförda av grupper med kopplingar till IS. **TT**

Smittan skenar – armén kallas in

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Schweiz. Antalet coronapatienter ökar i alarmerande takt i Schweiz. Nu kallas värnpliktiga in för att bistå den hårt belastade sjukvården. Redan i våras, under den första coronavågen,

mobiliserades armén för att hjälpa till ute i landets 26 kantoner. Då rapporterades det om att en del inkallade bara fått stå och titta på. Den här gången kan de räkna med att få hugga i. Under hösten har både antalet intensivvårdade och dödsfall i grova drag fördubblats för varje vecka som gått. Totalt har över 235 000 bekräftade fall registrerats och närmare 2 700 människor dött i covid-19. Andelen positiva svar bland de testade i Schweiz är just nu en av de största i världen.

TT

Fiskare omkom i krock med greker

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Turkiet. Fem turkiska fiskare har omkommit sedan deras båt kolliderat med ett grekiskt tankfartyg i Medelhavet. Olyckan skedde omkring tre mil utanför den turkiska kusten, i havets nordöstra hörn, enligt Turkiets kustbevakning. Ingen ska ha kommit till skada ombord på det

grekiska fartyget. Olyckan sker i ett spänt läge mellan Turkiet och Grekland, som i somras iscensatte stora övningar ungefär i samma område.

TT-AFP

Terrordömda kan fängslas livet ut

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Österrike. Personer som dömts för terrorbrott i Österrike kan komma att hållas fängslade på obestämd framtid – så länge myndigheterna bedömer att de kan utgöra ett hot. Regeringen vill ge landets domstolar möjlighet att förlänga dessa personers straff hur länge som helst.

– Om en psykiskt störd brottsling kan hållas inlåst livet ut för att han utgör ett hot så kan en terrorist som utgör ett hot hållas inlåst livet ut, sade Österrikes förbundskansler Sebastian Kurz vid en presskonferens.

I de två olika exemplen är det dock två olika bedömningar som myndigheterna ska göra. En annan fråga är om lagstiftningen är kompatibel med Europakonventionen.

I Kurz antiterrorpaket efter terrorattacken i Wien ingår också att dömda personer som avtjänat sitt straff fortsatt kan övervakas med till exempel fotboja.

TT-Reuters

Vaccin klart att testas på människor

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Danmark. Ett covidvaccin som har utvecklats av Statens Serum Institut i Danmark är redo att testas på människor. Folketingets finansutskott har beviljat 18,8 miljoner danska kronor så att de första kliniska testfaserna kan slutföras. Pengarna ska bland annat användas för att producera ett större antal doser av vaccinet. Om det finns tillräckligt med bevis för att vaccinet är effektivt och säkert kan det i ett senare skede godkännas.

”Vaccinet måste testas i stor skala om det har potential att godkännas”, enligt hälsominister Magnus Heunicke.

TT-Ritzau

80 procent av minkarna ska avlivas för pälsning

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Två miljoner minkar har slaktats i Danmark av rädsla för ett muterat coronavirus. I Sverige har pälsningen precis satt i gång. Det betyder att 80 procent av alla minkar ska avlivas för att pälsen ska dras av och säljas.

– Timingen kunde inte vara bättre, säger statsepizootolog Karl Ståhl.

I Danmark har mer än två miljoner av landet omkring 15 miljoner minkar dödats av rädsla för det nya coronaviruset som har muterat och fått en omfattande spridning bland djuren.

På tisdagen stoppades dock slakten tillfälligt sedan det visat sig att regeringen inte har lagstöd för att beordra att minkar även utanför områdena med smitta ska avlivas.

Samtidigt som debatten rasar i vårt grannland har det som kallas pälsningen dragit i gång vid Sveriges omkring 40 minkfarmer, varav 18 finns i Blekinge.
Det betyder att cirka 80 procent av Sveriges cirka 650 000 minkar som finns i Sverige kommer att avlivas och pälsen avlägsnas.
Kvar kommer att finnas omkring 100 000 minkar, enligt Karl Ståhl som är tillförordnad statsepizootolog vid Statens veterinärmedicinska anstalt, SVA.
Enligt honom har Sverige ett långt mer gynnsamt läge än Danmark som haft smittan på minkfarmerna sedan i juni.
– Vi hade vårt första fall av coronavirus hos mink i mitten av oktober men bedömer att vi har en bra kontroll över situationen.
– Det är också en väldigt bra timing att pälsningen kommer just nu. Det hade inte gått snabbare att minska antalet minkar om det svenska Jordbruksverket hade fattat ett beslut om avlivning som i Danmark.
Så vi borde inte göra som i Danmark och avliva alla minkar?

– I nuläget gör vi bedömningen att det inte är nödvändigt eftersom vi har en sådan annorlunda situation.
SVA, Jordbruksverket och Folkhälsomyndigheten tar prover och följer utvecklingen noga. Det gör även Världshälsoorganisationen, WHO, och den europeiska smittskyddsmyndigheten ECDC.
– Om vi hittar något som vi tror kan vara problem kan vi när som helst ändra vår bedömning, säger Karl Ståhl.
Sedan i juni har 214 människor i Danmark visat sig vara smittade med olika varianter av det nya coronaviruset som härrör från minkfarmer.
Muterat virus med ursprung i minkfarmer har även hittats i Sverige, Nederländerna, Spanien, Italien och USA.
– Men i Sverige har vi hittills inte påvisat virus med de mutationer som man beskriver i Danmark och vi har i nuläget inga bekräftade fall där någon människa har smittats med virus från mink, säger Karl Ståhl.
Tolv av de som smittats i Danmark är smittade med den särskilda variant som kallas

kluster 5 och som anses särskilt problematisk.
Den har en förändring i det som kallas spikeproteinet som finns på ytan av viruset och som antikroppar inte reagerar lika starkt emot som hos de andra varianterna.
Därför finns det en oro för att ett framtida vaccin inte ska vara lika effektivt mot just den här virusvarianten.
Vad forskare försöker ta reda på i nuläget är hur smittsam den nya varianten är för människor.
Den har hoppat från människa till mink där den har anpassat sig genom att mutera. Sedan har den nya muterade varianten hoppat tillbaka till människa.
– Förmodligen har den anpassats för att lättare kunna spridas bland mink. Det kan betyda att den har tappat en del av sin förmåga att spridas mellan människor. Men det är sådant man inte vet så mycket om i nuläget, säger Karl Ståhl.
Att intresset är så stort för just den här varianten beror på att den kommer från mink. Det är nämligen särskilt farligt när virus hoppar mellan arter eftersom det

då måste förändras för att kunna överleva i den nya arten.
När det sedan hoppar tillbaka till människa kan det ställa till besvär.
Att antalet minkar är så många i Danmark är en riskfaktor i sig, enligt Karl Ståhl.
– Ju fler värdar som viruset har att hoppa över till, ju fler chanser har det att kunna mutera.
Så hur orolig finns det anledning att vara?
– Om man satsar stora resurser på att ta fram ett vaccin, och om det kommer nya virusvarianter som gör att vaccinet inte blir effektivt så kan det så klart ställa till stora problem. Mer än så kan man inte säga i nuläget.

Peter Letmark
peter.letmark@dn.se

EU-revisorer varnar för risker med coronafond

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

När EU:s gigantiska stödpaket för att hjälpa länderna ur coronakrisen snart ska börja betalas ut är det oklart hur pengarna ska kunna kontrolleras.

– Det finns väldigt stora risker med detta, säger Eva Lindström, EU-revisor.

EU-parlamentet och medlemsstaterna fastställer inom kort en långtidsbudget och ett stödpaket för att hjälpa EU ur den ekonomiska krisen. Sammantaget handlar det om 1 800 miljarder euro som ska börja betalas ut nästa år.

Återhämtningsplanen, populärt kallad coronafonden, ökar kraftigt EU-kommissionens utbetalningar. Men exakt hur det ska gå att kontrollera att pengarna hamnar rätt är oklart.

Får ni hos Europeiska revisionsrätten ökade resurser för att granska utbetalningarna?
– Nej, det får vi inte men vi har naturligtvis en väldigt viktig roll i detta, säger Eva Lindström.
Hon framhåller att det finns stora risker kopplade till återhämtningsplanen.
– Vi har varnat för risken att en del av pengarna inte går till det som de är avsedda för. Vi har full förståelse för att EU måste reagera snabbt, men det finns alltid en risk när väldigt mycket pengar ska tryckas ut snabbt, säger hon.

På begäran av Europaparlamentet kom revisorerna tidigare i höstas med ett yttrande om återhämtningsplanen. Där understryker de att det är viktigt att följa upp de nationella planerna som länderna tar fram.
– Hur detta följs upp av oss och av nationella myndigheten är avgörande för att det ska bli framgångsrikt, säger Eva Lindström.
Störst ansvar för coronafonden ligger på EU-kommissionen, som ska ta in pengarna och se till att de används på rätt sätt. Varje medlemsstat ska i sin tur ta fram

en åtgärdsplan som dessutom andra medlemsstater får ha synpunkter på.
Eva Lindström tillägger att en ytterligare risk är att pengarna inte används fullt ut. Så är det redan nu i den vanliga EU-budgeten. För den finns beslut om vart pengarna ska gå, men det saknas tillräckligt bra projekt att betala ut till eller så är projekten försenade.
– Lyckas man inte fördela ut dessa extrapengar blir heller inte insatsen mot den ekonomiska nedgången efter covid tillräckligt kraftfull, säger Eva Lindström.

Tidigare i veckan offentliggjorde revisorerna sin årsrapport för 2019. I den konstaterar de att EU:s räkenskaper är korrekta och tillförlitliga. Däremot riktar de kritik mot att för stor andel av själva utbetalningarna inte följer EU:s regler.
Av de totala utbetalningarna ligger felnivån på 2,7 procent (2018 var den 2,6 procent). Mest problem, enligt revisorerna, finns inom de så kallade högriskkostnaderna. Det handlar om utbetalningar där reglerna är komplexa, som forskningsprojekt, investeringar i regional

utveckling, landsbygdsutveckling eller biståndsprojekt. För just kostnaderna gör revisorerna därför ett uttalande ”med avvikande mening”.

– Det är första gången på fyra år vi gör ett sådant uttalande, säger Eva Lindström.

Avvikande mening tyder på att det finns omfattande problem. Eva Lindström understryker att det främst hör ihop med att andelen högriskprojekt ökat bland EU:s utbetalningar under 2019.

Pia Gripenberg

Fakta.

I sin årsrapport går Europeiska revisionsrätten, ECA, igenom EU:s inkomster och utgifter. De har granskat 747 transaktioner.

EU:s budget för 2019 låg på 159,1 miljarder euro. Det motsvarar 2,1 procent av medlemsstaternas offentliga utgifter.

EU:s revisorer uppskattar felnivån i betalningarna till 2,7 procent.

"Unga personer är immuna mot deras hjärntvättning staktik. De är i Europa, och regeringen är någonstans nära Iran."

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Den polska filmregissören Agnieszka Holland ger i Variety sitt stöd till de pågående demonstrationerna mot abortlagstiftningen i Polen. Trots den pågående pandemin fortsätter kvinnor att strejka runt om i Polen sedan den polska författningsdomstolen meddelat

att abort av foster med skador strider mot konstitutionen, vilket öppnar för en ytterligare skärpning av landets redan strikta abortlagstiftning.

Ledare: När de får chansen vill också kineser ha demokrati

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Det är mörka dagar för Hongkong. Områdets parlament saknar sedan i onsdags demokratiska representanter. I en process som varit parodisk om den inte varit så allvarlig avsatte Hongkongs regering helt enkelt fyra ledamöter från oppositionen med

vaga anklagelser om att de ”utsatt landet för risk”.
I praktiken handlar det om att de utpekade ledamöterna motsatt sig de ”säkerhetslagar” som trots omfattande demonstrationer och protester pådyvlades Hongkongborna i somras av den kinesiska centralmakten. Lagarna kriminaliserade i praktiken all slags opposition och innebar ett flagrant brott mot löftet vid Storbritanniens överlämnande om ”ett land – två system”.
Effekterna ser vi nu.
Oppositionens övriga 19 parlamentsledamöter har meddelat att de avgår om deras fyra kollegor utesluts. Få andra åtgärder återstår än att visa att demokratin och medinflytandet under de nya lagarna bara är en chimär.
Brutaliteten i den kinesiska statens agerande kan förstås ses som en maktdemonstration. Makthavarna i Peking agerar som de gör för att de kan.
Bland annat för att Hongkong inte längre är lika viktigt för Kinas ekonomi som det tidigare varit. Vid överlämnandet 1997 utgjorde Hongkong 18,4 procent av Kinas bnp, en andel som tack vare

fastlandets goda tillväxt krympt till 2,7 procent. Styret under Xi Jinping anser sig därför ha råd att nu visa sitt rätta ansikte.
Ett allt naknare våld är dock det enda som står till buds för Kommunistpartiets makthavare. Hongkong, liksom Taiwan, har tydligt demonstrerat att även kineser gärna lever i demokrati och frihet, bara de får chansen. De har också visat att sådana samhällen inte innebär kaos och anarki, vilket den fastlandskinesiska propagandan länge försökt göra gällande.
Om inte demonstranterna på Himmelska fridens torg brutalt mördats den 4 juni 1989 är det lika troligt att hela Kina kunnat välja samma väg som Taiwan och i viss mån Hongkong visat är fullt möjlig. Som framgick i ett program av P3 Dokumentär som sändes nyligen (8/11) var protesterna utbredda, och populära också långt in i parti-apparaten.
Demokratins och frihetens väg är alltid en möjlighet. Särskilt i ett materiellt och kulturellt välutvecklat land som Kina krävs betydande repression för att hålla

den tillbaka. Bara den partistyrda förtryckarapparaten står i vägen. Våldet har dessutom ett pris i att det gör frivilliga samarbeten omöjliga. I Taiwan har sympatier för Kina sjunkit i takt med brutaliseringen. Särskilt bland ungdomar ses det nu som betydligt viktigare att ha ekonomiska och politiska band med USA, och medan hälften fortfarande vill se ökat ekonomiskt samarbete med fastlandet vill bara lite drygt en tredjedel se ökat politiskt samarbete (Pew Research Center 12/5).

Vad som händer i Hongkong är alltså inte en isolerad företeelse. I en globaliserad värld är vi beroende av handel och samarbete. Villkoren för dessa beror dock på i vilken utsträckning det finns en ömsesidig tillit.

När diktaturen slår ner demokratirörelser, liksom när den spionerar på och kidnappar människor världen över, så förstör den möjligheter för frivilliga utbyten. Regimens brutala och inträngande kontroll över ekonomi och samhällsliv gör i tilltagande grad kinesiska företag

till säkerhetsrisker i fria och demokratiska länder, vilket diskvalificerar dem från handelsutbyte. Våldets väg stänger fler dörrar än den öppnar.
DN 13/11 2020

”Europas matproduktion kan säkras med ny teknik”

FREDAG 13 NOVEMBER 2020
DN. DEBATT 201113

Lantbruket är på väg in i en ny era, med satelliter och sensorer som styr vår matproduktion. Men Sverige riskerar att halka

efter. Flera faktorer hämmar tekniksprid ningen och etiken kring data är problematisk. Sveriges regering bör driva på för att det digitala lyftet prioriteras, både på hemmaplan och på EU-nivå, skriver aktörer inom svenskt lantbruk.

Europa ligger efter inom digitaltekniken. Därför kommer EU att etablera något de kallar digitala innovationshubbar. Det handlar om starka centrumbildningar som ska stimulera spridning av den nya digitaltekniken till utvalda målgrupper. Den 30 oktober skickade vår regering 15 ansökningar om sådana centrum till EU, varav en är inriktad mot lantbruket. Ingen vet hur EU kommer att prioritera, men vi slår ett slag för lantbruket. Europas matproduktion står nämligen på spel.

Lantbruket är på väg in i en ny era. Satelliter och sensorer styr maskiner och genomlyser åkrar. Djurhälsan stärks med uppkopplade sensorer och systemen börjar kommunicera med varandra. Robotar är på väg ut på fälten och snart kommer

digitala AI-assistenter som hjälper lantbrukaren att fatta beslut.
England och Norge investerar nu miljardbelopp i centrum för lantbruksteknik. Tyskland, med jordbruksminister Julia Klöckner i spetsen, satsar 20 miljoner euro per år på experimentgårdar. Frankrike inrättar professurer i lantbruksteknik.
Vårt svenska lantbruk har högre krav på produktionen än de flesta andra länder beroende på svenska regelverk och vårt klimat. Det gör det extra viktigt att Sverige ligger i framkant inom den digitala omvandlingen. Men vi riskerar att halka efter. Därför vill vi genom samarbete skapa ett centrum för innovativ digital utveckling i lantbruket.
Samhällsutmaningar relaterade till lantbruket handlar inte bara om ökat behov av mat, som ju Nobels fredspris kastar ljus över. Nej, även klimatfrågan och kolinlagring tillhör utmaningarna liksom jordhälsa, djurhälsa och kemikalier. Olika utmaningar står i konflikt med varandra och oron växer. Den 2 november slog Economic research service i USA larm om att tillgången till mat

äventyras om inte Europa hittar en bättre strategi framåt.
Att effektivisera ännu mer går stick i stäv med andra mål. Större produktionsenheter ligger inte i linje med många konsumenters önskan om hur mat ska produceras – och omsorg rimmar inte alltid med effektivitet. Om man vill att kor ska kunna gå längre med sin kalv eller att grisarna ska ha större utrymme måste det ske på bekostnad av ekonomisk effektivitet. Sverige har redan i dag höga krav på djurskydd och miljö.

Men det finns en paradox: Konsumenter säger en sak, men handlar i annan riktning. De flesta är inte beredda att betala för mat som är producerad med stor omsorg. Den krassa verkligheten är att lantbrukarna agerar på en världsmarknad och importmat flödar in. Det svenska lantbruket kan inte konkurrera med pris. Så vad ska lantbruket ta sig till?
Redan har lantbrukarna finslipat metoder till det yttersta. Traditionella koncept har nått vägs ände.
Det är här innovativ digitalteknik kommer in i bilden och ger

lantbrukarna nya verktyg. Såmaskiner kan i dag placera varje frö ett och ett med bestämd position. Andra maskiner kan sedan rensa ogräs runt om plantorna. Med sensorer kan man undvika att skördemaskiner kör över rådjurskid. Spektroskop som läser av infraröd reflektans kan mäta mängden fosfor flera gånger per sekund i utloppet på en gödselspridare. I silosystemen larmar sensorer om mögel frodas. På djursidan har man haft mjölkningsrobotar i nästan 25 år. I dag samlar sensorer in information om varje djur och ger signaler om vad som behöver åtgärdas. Data som samlas in på gården kan också användas för att ge konsumenterna information om bakgrunden till maten.

Ett bärande tema i den nya eran är uppkopplad digitalteknik, stora datamängder och system som själva lär sig att tolka data, till exempel med hjälp av AI. Sverige har ett stort tekniskt kunnande inom akademin, hos teknikbolag och bland rådgivare. Nu är det viktigt att inte bli omsprungna. Ett gap finns mellan teknikens frontlinje och vad som tillämpas på bred front bland lantbrukare.

Flera faktorer hämmar tekniksprid ningen. En faktor är att de flesta lantbruk är små företag som behöver hjälp att utvärdera och testa ny och dyr teknik innan de vågar investera. En annan faktor är att regelverken behöver komma ikapp teknikfronten. Fortfarande får man inte köra drönare bortom synhåll och robotar får inte arbeta ensamma på fälten. Vidare saknas infrastruktur. Varannan landsbygdsbo saknar bredband och risk finns att 5G riktas mest mot storstan. Den låga lönsamheten hämmar också investeringar i ny teknik.

En annan nöt att knäcka är etiken kring data. Redan genereras stora datamängder och det lär bli mer. Vem äger data? Vågar lantbrukare lita på att myndigheter, medier eller aktivister inte använder data på oönskat sätt? Hur skyddas digitala system från sabotage? Kan lantbrukets data hamna i händerna på några få globala bolag som sedan styr utvecklingen som de vill?

För att ge lantbrukare, teknikbolag, lagstiftare och myndigheter vägledning krävs ett

idéutbyte och samarbete mellan akademi, näringsliv och offentlig sektor. En neutral part i form av ett centrum för digitalteknik i lantbruket skulle kunna granska, finjustera och sprida den nya tekniken. Det centrum vi föreslår knyter samman aktörer med kompletterande expertis. Samarbetet är historiskt. Här ingår innovationsmiljöer som Agtech 2030, Drone center Sweden, Gigacow, Krinova, Smartagri, Testbädd för digitaliserat jordbruk, Photonic Sweden och Visual Sweden – koordinerade av aktörer som Agroväst, Linköpings universitet, Region Skåne, RISE och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Med finns också Patent- och registreringsverket (PRV) för att öka kunskapen om värdet av immateriella tillgångar. Genom användning av nya verktyg som AI och ”big data” skulle Sverige kunna lösa upp målkonflikterna i utmaningarna och göra den svenska matproduktionen världsledande. Det ger konsumenterna god och hälsosam mat producerad med stor omtanke om miljö och djur. Det skulle också kunna bidra till

att svenska lantbruksteknikföretag expanderar sin export av smart lantbruksteknik.
Men kommer EU att välja ut just lantbruket för det digitala lyftet? Många sektorer behöver ju ett lyft. Vår regering kan hjälpa EU på traven att fatta rätt beslut. Det kan göras genom att påminna om den betydelse som lantbruket har i samhället – liksom behovet av att säkra matproduktionen genom innovativ digitalteknik.
I dag finns kunskapen om lantbruksteknik utspridd på flera håll. Ett sammanhållande centrum för digitalteknikens tillämpning skulle stärka konkurrenskraften, öka hållbarheten och göra lantbruket till en ännu starkare ekonomisk motor för landsbygden i Sverige. Så låt oss få visa världen hur matproduktion kan vara lönsam, produktiv och hållbar samtidigt.

Anders Carlsson, operativt ansvarig Visual Sweden
Margareta Emanuelson, prodekan SLU
Mats Emilson, vd Agroväst Livsmedel

Jonas Engström, projektledare Testbädd för digitaliserat jordbruk, RISE
Per Frankelius, processledare Agtech 2030, Linköpings universitet
Oleksiy Guzhva, veterinärmedicine doktor SLU
Dirk-Jan de Koning, vice-dekan SLU
Maria Källming, vd Vreta Kluster
Nikolas Larsson, vd Krinova Inkubator & Science Park
Anna Lundqvist, strategisk samordnare, externa relationer, PRV
Emelie Olsson, innovationsledare livsmedel, Innovation Skåne
Anna Rydberg, koordinator för EDIH-ansökan Agtech Sweden, RISE

Smittkurvorna plattas ut i flera länder

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Den senaste veckan har antalet nya konstaterade fall av covid-19 minskat i flera europeiska länder – bland annat Storbritannien, Tyskland och Frankrike. Belgien visar en kraftig nedgång av antalet nya smittade.

– Det finns en viss tendens till att ökningstakten lugnar sig lite i de länder som varit värst drabbade, sade Anders Tegnell på torsdagens pressträff.

Smittkurvorna i Storbritannien, Tyskland och Frankrike har börjat plana ut den senaste veckan. I mindre länder som Belgien, Nederländerna, Irland och Tjeckien är minskningen av antalet nya smittade stor, skriver Bloomberg.

Enligt Johns Hopkins-universitetets data toppade Belgien statistiken med omkring 29 000 nya fall den 31 oktober,

och den 11 november var det knappt 8 000 nya fall.
Irland registrerade 240 nya smittfall det senaste dygnet mot över 1 200 per dag i mitten av oktober.
Även Tyskland går åt rätt håll, med en nedgång från över 30 000 nya fall per dag i början av november till omkring 22 000 den 11 november. Däremellan har smittotalen vissa dagar varit nere på ännu mycket lägre nivåer, ett mönster som man ser i rapporteringen från flera länder. Storbritanniens och Frankrikes kurvor har också böjt av nedåt.
Samtidigt har antalet smittade totalt i världen fortsatt att stiga till rekordnivåer.
Att kurvorna planar ut i Europa tolkas som att åtgärderna mot smittspridningen kan ha haft effekt.
Det finns skäl att vara försiktigt optimistisk, enligt Lothar Wieler, chef för det tyska smittskyddsinstitutet Robert Koch.
Svenske statsepidemiologen Anders Tegnell konstaterade samtidigt att Europa ser ut att gå mot nya smittrekord i veckan.

– Det finns möjligen en viss tendens till att ökningen inte är lika hög längre. Men det ser ut som att vi kommer att få nya rekord även den här veckan när det gäller antal fall, sade han på torsdagens pressträff.

Juan Flores
juan.flores@dn.se
Gustav Olsson
gustav.olsson@dn.se

Handelsavtal i fara efter skövlingar i Amazonas

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Bolsonaros regering har bjudit EU-diplomater på en resa till Amazonas för att visa hur den tacklar skövlingen. Vad som står på spel är godkännandet av världens största handels-avtal. Nu kritiseras resan till

Amazonas för att det som visades upp inte var verkligheten.

När den nästan tjugoåriga förhandlingen om handelsavtalet mellan EU och Mercosur avslutades i juni 2019 firades det både i Europa och i Sydamerika. Båda parter gick med på att avlägsna över 90 procent av sina handelstullar och öppna upp för världens största frihandelsområde.

När Brasiliens president Jair Bolsonaro förra året vägrade släcka de omfattande bränderna i Amazonas menade flera EU-länder att Brasilien bröt mot hållbarhetsmålen i avtalet.

I år har bränderna varit mer omfattande och Bolsonaros regering fortsätter att ignorera skövlingen som följer i brändernas spår. Det har lett till att en majoritet av EU-parlamentarikerna, 356 mot 295, kräver att Brasilien ändrar sin klimatagenda för att avtalet ska kunna träda i kraft. Bland annat Tyskland, Nederländerna och Österrike hotar att inte skriva under.

För att minska motståndet mot handelsavtalet bjöd Bolsonaros

vicepresident, general Hamilton Mourão, in EU-delegationens chef i Brasilien, samt ambassadörerna från Spanien, Portugal, Frankrike, Tyskland, Storbritannien och Sverige att följa med på en tredagarsresa till Amazonas i förra veckan. Han ville visa att regeringen sköter sin uppgift med att bevara regnskogen.
Men resan kritiseras av miljö-organisationer för att endast ha visat upp det vicepresidenten ville att gästerna skulle se.
Med på resan var också Brasiliens miljöminister Ricardo Salles.
– Regeringen skapade en resplan som inte åskådliggjorde verkligheten i Amazonas – sveket mot urfolken, landstölderna, den illegala gruvdriften och den okontrollerade skövlingen. Resan var en bluff, säger Marcio Astrini, chef för organisationen Climate Observatory till The Guardian.
Även Storbritanniens tillförordnade ambassadör kritiserar resans utformning.
– Det var synd att vi inte fick se områden som drabbats mest av avskogning och att vi inte fick möjlighet att prata med organisationer och sociala ledare

som arbetar i regionen, skriver Liz Davidson på Twitter.
Med på resan till Amazonas var Sveriges ambassadör, Johanna Brismar-Skoog. Hon är kritisk mot att EU-delegationen inte fick träffa urfolken själva, men är ändå nöjd med resan.
– Vi fick en viktig möjlighet till informell dialog om skövlingen med flera av de högsta ansvariga regeringsrepresentanterna, säger Johanna Brismar-Skoog.
Hon menar att delegation fick gehör för sin oro.
– Vi möttes av ett erkännande från vicepresidenten om att problemet är allvarligt, säger hon.
Regeringen visade även upp hur rikspolisen arbetar i Amazonas för att avslöja illegal avverkning av regnskogen.
– Vi såg att de har teknologin till att kunna övervaka hela området, säger hon.
EU-ambassadörerna hade velat komma till områden som var skövlade, men vicepresidenten Hamilton Mourão tyckte inte att det var nödvändigt. Delegationen fick inte heller träffa

representanter för landets naturvårdsverk, Ibama.
I stället arrangerade ambassadörerna i förväg ett eget möte med ett flertal miljöorganisationer för att höra deras syn på Bolsonaros politik i Amazonas. Efter kritiken har Bolsonaros vicepresident erbjudit EU-ambassadörerna att göra en ny resa till den del av delstaten Pará där skövlingarna och gruvdriften är som värst i regnskogen.
Brasiliens president Jair Bolsonaro är mycket kritisk mot att länder som Tyskland och Frankrike har synpunkter på skövlingen av Amazonas. Bolsonaro menar att landets suveränitet inte är förhandlingsbar och anser att Frankrike utgör ett militärt hot mot Brasilien. Tysklands ambassadör i Brasilien, Heiko Thoms, menar att Bolsonaro inte förstår vad kritiken handlar om.
– Den största risken för deras suveränitet kommer inifrån och beror på organiserad brottslighet. Brasilien måste utöva sin suveränitet, se till att lagen respekteras och bekämpa brott, säger han och syftar på de illegala

skövlingsligor som härjar ostraffat i Amazonas.

Henrik Brandão Jönsson
Fakta. Mercosur

Mercosur är en sydamerikansk handelsunion som består av:
Argentina
Brasilien
Paraguay
Uruguay
Hållbarhetsfrågorna i avtalet med EU rör bland annat ökade koldioxidutsläpp, skogsskövling och ursprungsbefolkningars rättigheter.

Fredrik Strage: Armenien vann i alla fall det popkultu-rella pr-kriget

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Musiken har fått spela en stor roll i konflikten mellan Azerbajdzjan och Armenien. De råkar ständigt i luven på varandra i Eurovision song contest. I det rådande spända läget kallas artisterna fram till fronten.

I måndags slöts ett fredsavtal mellan Azerbajdzjan och Armenien. Länderna träter sedan mer än hundra år om regionen Nagorno-Karabach, som Azerbajdzjan anser sig ha rätt till men vars befolkning till största delen är armenisk.
Den väpnade konflikten har blossat upp med jämna mellanrum, senast i september när Azerbajdzjan gick till attack med stöd av sin mäktiga granne Turkiet. I fredsavtalet har Armenien tvingats till förnedrande eftergifter. Landets demokratiskt valde premiärminister kritiseras av sina landsmän medan den azeriske diktatorn hyllas som en hjälte på hemmaplan.
Azerbajdzjan och Armenien har även en lång historia av att råka i luven på varandra i Eurovision song contest. När Azerbajdzjan arrangerade tävlingen 2012 vägrade Armenien att delta. Och när Armenien tävlade 2009 protesterade Azerbajdzjan mot att de i en video visade skulpturen Vi är våra berg, en symbol för armeniskt oberoende i Nagorno-Karabach. Det blev också bråk 2015 när Armeniens bidrag ”Don’t

deny” uppmärksammade 100-årsminnet av Turkiets folkmord på armenierna.
I brist på ett Eurovision 2020 verkar musiken ha fått spela en stor roll i den väpnade konflikten. Azerbajdzjan synkroniserade sitt anfall med en bombastisk heavy metal-video där de uniformerade artisterna Ceyhun Ceynalov och Narmin Karimbayova sjöng låten ”Eld” som enligt Google Translate innehåller rader som ”hämnden kallar på oss” och ”seger, seger, varje gång, hatar, hatar, hatar fienden”. Soldater marscherar, missiler avlossas och vokalisterna slår sina nävar mot bröstet medan metalbandet Nur öser på framför uppställda pansarvagnar.
Azerbajdzjans krigshetsande hit släpptes några veckor efter att den turkiska armén gjort en raplåt. Ett otippat val av genre med tanke på att den lokala hiphopscenen varit kritisk mot landets auktoritära riktning. Videon innehåller så många slow motion-explosioner och flygande patronhylsor att den ser ut att vara regisserad av Michael Bay och soldaterna vrålar: ”Vi viker inte en tum. Det röda på flaggan är blodet av dem som offrat sig före oss. Det vita på

flaggan är ljuset från månen. Jag är stolt över att vara turk.”
Armeniens bidrag är en sentimental powerballad som nog hade kommit långt i det verkliga Eurovision men framstår som ganska tafatt jämfört med fiendens musik. Raffi Altunyan skrev ”Hjältekillar” som han framför tillsammans med fem andra skönsjungande män klädda som soldater, läkare och stridspiloter. Armenier som tyckte att den var för smörig kunde i alla fall trösta sig med att kriget fick ett av världens största metalband att återförenas.

System of a Down, vars medlemmar alla har armeniska rötter, hade inte gett ut någon ny musik på 15 år när de plötsligt gav ut den dubbla A-sidessingeln ”Protect the land”/”Genocidal humanoidz” vars intäkter gick till hjälporganisationen Armenia Fund. Gruppen har länge bråkat – bland annat för att trummisen älskar Donald Trump medan sångaren Serj Tankian står till vänster – men när deras hemland anfölls gick de direkt in i studion. ”Some were forced to foreign lands, some would lay dead on the sand”, sjunger de och påminner

om det armeniska folkmordet som så få brydde sig om att Hitler blev inspirerad. ”Would you stay and take command? Would you stay with a gun in your hand?” På omslaget till singeln syns Vi är våra berg-skulpturen som väckte anstöt i Eurovision.
Samtidigt donerade Kim Kardashian West, världens mest kända armeniskättade person, en miljon dollar till Armenia Fund. Landet kanske förlorade den militära konflikten men det popkulturella pr-kriget vann de på knockout.

Fredrik Strage
kulturdebatt@dn.se

Omvärlden rasar mot Kinas agerande

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Peking. Regimen i Peking får massiv kritik av omvärlden efter onsdagens beslut att avsätta fyra prodemokratiska parlamentariker i Hongkong. EU kräver att Peking drar tillbaka lagen som möjliggjorde

uteslutningen, USA hotar med ytterligare sanktioner och Storbritannien anklagar kommunistpartiet för att bryta mot avtalet som slöts vid överlämningen till Kina.

En efter en lämnade de 15 parlamentariker som företräder demokratiska partier in sin avskedsansökan i Hongkongs parlament på torsdagen. De gör det i protest mot onsdagens beslut att fyra av deras kollegor avsätts. Uteslutningarna kom direkt efter att Peking klubbat en lag som möjliggör att parlamentariker kan avsättas, utan att gå vägen via domstol, om de inte är lojala med regeringen i Peking. Brottet de anklagas för är att äventyra rikets säkerhet. Exakt hur framkommer inte.

Därmed stärks Pekings grepp över Hongkong ytterligare. Hongkongs parlament kommer bara att bestå av Pekingvänliga ledamöter. Samtidigt har massdemonstrationer liknande dem förra året förbjudits och en ny säkerhetslag försvårat för kritiker att göra sin röst hörd. Det som var den friaste staden av alla i Kina, och som fick löfte om att få behålla sitt system efter

överlämnandet från Storbritannien, ser nu ut att förlora sina friheter.
Kritiken från omvärlden är massiv. Kina bryter mot det avtal som slöts med Storbritannien vid överlämnandet 1997, hävdade det brittiska utrikesministeriet på torsdagen. Den senast utvecklingen ger varken Hongkong den höga grad av autonomi eller den yttrandefrihet som utlovades, enligt den brittiska utrikesministern Dominique Raab.
Även EU och USA protesterar.
”Den senaste utvecklingen är ett slag mot pluralism och yttrandefrihet i Hongkong”, skriver Europeiska rådet i ett uttalande där man kräver att Peking och Hongkongs politiska ledning omedelbart drar tillbaka lagen som möjliggjorde avsättandet av parlamentarikerna.
USA hotar med ytterligare sanktioner.
Marianne Björklund

EU:s hbtq-strategi ska sätta stopp för hat och hot

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

För första gången presenterar EU-kommissionen en hbtq-strategi. Där föreslås bland annat att regnbågsfamiljer ska erkännas inom hela EU samt att hot- och hatbrott ska bli ett brott i EU.

Över 40 procent av hbtq-personerna inom EU upplevde förra året att de blivit diskriminerade, enligt en undersökning från EU:s byrå för grundläggande rättigheter. Andelen har ökat sedan 2012.

– Medan Irland tagit stora kliv framåt har vi sett hur hotnivån och hatnivån ökar i länder som Polen, Ungern och Litauen. De högernationalistiska auktoritära krafterna använder i ökad utsträckning hbtq-personer som slagträn, säger Malin Björk, EU-parlamentariker för Vänsterpartiet och en av dem som

drivit på för att EU-kommissionen ska ta fram en strategi.
Nu finns ett förslag.
Kommissionen uppmanar alla medlemsstater som inte har en hbtq-strategi att ta fram en, man vill att en regnbågsfamilj som flyttar från en medlemsstat till en annan fullt ut ska accepteras i det nya landet, liksom föräldraskapet.
Man kommer att presentera ett lagförslag där hatbrott och hatspråk ska bli ett brott över hela EU.
– Det är positivt att utveckla lagstiftningen om hatbrott och oerhört positivt att man kommer med lagstiftning för regnbågsfamiljer. Det har stor betydelse i individuella fall, men är också ett erkännande av olika familjeformer, säger Malin Björk.
Hon är däremot djupt besviken över att det saknas konkreta förslag för hur hbtq-flyktingars rättigheter ska stärkas.
– Där är det mest ordtrams, säger Malin Björk.
Hon vill även se garantier för att EU hjälper civilsamhället i medlemsländerna.
– De nödrop vi får från Polen och Ungern kommer från människor som vågat komma ut ur

garderoben och fajtas. Men de håller på att gå under. Det borde finnas en extra nödlina, som finansiering, till dem som står längst fram liksom att erkänna att de förföljs och trakasseras juridiskt.
Malin Björk är orolig för att det på sikt inte kommer att finnas några inhemska rörelser att samarbeta med i dessa länder.
EU-kommissionens förslag ska nu behandlas av parlamentet och ministerrådet (medlemsstaterna).
Samkönade äktenskap är godkända i tretton EU-länder, registrerat partnerskap godkänns i åtta länder medan sex medlemsstater inte har något av detta. De är: Lettland, Litauen, Polen, Slovakien, Rumänien och Bulgarien.
Tidigare i veckan presenterade Ungern ett lagförslag som i praktiken förbjuder samkönade par att adoptera barn. Det har varit möjligt tidigare genom att en person kunnat adoptera barn. Regeringen anser att sådana adoptioner bara ska bli möjliga efter klartecken från familjeministern.

Pia Gripenberg

Över 70 migranter befaras döda

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Libyen. Minst 74 människor befaras ha drunknat efter att en båt med migranter ombord kapsejsat utanför Libyens kust, uppger FN:s migrationsorgan IOM.
”Det har rapporterats att över 120 personer befann sig ombord, bland dessa barn och kvinnor. 47 överlevande har räddats och förts i land av kustbevakningen och av fiskare, medan 31 kroppar har bärgats. Fler offer eftersöks”, står det i ett uttalande från IOM.
TT-AFP

Oppositionella gripna i Armenien

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Armenien/Azerbajdzjan. Våldsamma protester bröt ut i Armenien då premiärminister Nikol Pasjinjan skrev under ett avtal om vapenvila med Azerbajdzjan tidigare i veckan. Nu har tio oppositionella gripits, anklagade för att ha haft en ledande roll i oroligheterna. Bland de gripna finns bland andra ledarna för två oppositionspartier, uppger åklagare enligt nyhetsbyrån AFP. De riskerar upp till tio års fängelse om de befinns skyldiga.

Uppgifterna om gripandena kom på torsdagen, bara några timmar före nya planerade demonstrationer i huvudstaden Jerevan mot det av Ryssland framförhandlade avtalet.

TT

”Vi vinner militärt i Tigray”

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Etiopien. Etiopisk militär har enligt regeringen besegrat lokala styrkor i västra delen av den omstridda regionen Tigray. Det regionala styret utropar samtidigt undantagstillstånd för att bekämpa ”invasionen” av området. Striderna bröt ut i förra veckan sedan premiärminister Abiy Ahmed – som 2019 tilldelades Nobels fredspris – anklagat militären i Tigray i norra Etiopien för att ha attackerat federala styrkor, vilket den regionala militären förnekar. Markstrider och flygangrepp har dödat hundratals människor, och tusentals har också flytt.
Abiy Ahmed skriver på Twitter att de västra delarna av Tigray ”har befriats”.
TT-Reuters

Minkar för avel kan räddas

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Danmark. Alla danska minkar måste inte nödvändigtvis avlivas, enligt livsmedelsminister Mogens Jensen (S). Uttalandet innebär en tvärvändning från de tidigare beskeden från Jensen och statsminister Mette Frederiksen.
– Minkuppfödningen kan inte rå för coronan. Vi gör vad vi kan för att se huruvida det är möjligt att spara avelsdjur, säger Jensen till bland annat TV Midtvest.
Ordern att avliva samtliga danska minkar – även friska djur i områden utan coronasmitta – kom i fredags och har sedan dess fått utstå skarp kritik då regeringen inte har lagen på sin sida i masslaktsuppmaningen.
Förvirringen kring minkhärvan har lett till att oppositionen kräver livsmedelsministerns avgång.
TT-Ritzau

Presidenten inlagd på sjukhus

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Ukraina. President Volodymyr Zelenskyj, som testat positivt för coronaviruset, har lagts in på sjukhus.
– Det är bättre omständigheter för patienter där (på sjukhuset), säger en talesperson och tillägger att presidentens tillstånd inte är allvarligt.
Zelenskyj meddelade i måndags att han testat positivt för coronaviruset. Landets finansminister, försvarsminister samt en av presidentens topprådgivare rapporteras också ha smittats.
Liksom i övriga Europa har smittspridningen tagit fart igen under hösten i Ukraina, vilket fått regeringen att förlänga tiden för en del restriktioner till slutet av året.
TT-Reuters

Moskva inte längre ensam herre på täppan i södra Kaukasus

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Avtalet om eldupphör i utbrytarrepubliken Nagorno-Karabach återger Azerbajdzjan en stor del av de områden som varit ockuperade av armenier i snart 30 år.

Det är inte bara ett nederlag för Armenien. Även maktbalansen i södra Kaukasus har förändrats radikalt. Turkiet kliver på allvar in i regionen, vid sidan av Ryssland.

Under sex veckor av blodigt krig i bergsprovinsen Nagorno-Karabach förhöll sig Ryssland märkligt passivt. Detta beteende från rysk sida har förbryllat. Hur har Ryssland kunnat lämna ifrån sig inflytande på sin kaukasiska bakgård?

Ett svar är att det knappast var frivilligt. Det är Azerbajdzjan som har valt bort sin traditionella partner Ryssland mot Turkiet.
För Armenien är den förnedrande förlusten av stora områden i och omkring den armeniska utbrytarrepubliken Nagorno-Karabach till Azerbajdzjan inget mindre än en nationell katastrof. De inrikespolitiska följderna är explosiva. En stor del av det armeniska folket betraktar stilleståndsavtalet som förräderi och kapitulation. Tusentals demonstranter gav sig ut på Jerevans gator och krävde att premiärminister Nikol Pasjinjan, som skrev avtalet, måste avgå. Pasjinjan har försvarat sig med att han med ”sitt smärtsamma beslut” förhindrade ett ännu större dråpslag mot Armenien. Om striderna hade fortsatt efter förlusten av staden Sjusja till den azerbajdzjanska armén skulle även huvudstaden Stepanakert och tusentals soldater ha förlorats.
I huvudstaden Baku kunde Azerbajdzjans president Ilham Alijev triumferande kungöra att han återerövrat ockuperade områden. Hundratusentals

azeriska flyktingar från de områden som ockuperats av armenierna – nära en femtedel av Azerbajdzjans territorium – får nu möjlighet att återvända till sina hem. Eller vad som finns kvar av dem.

Helt avgörande var att Azerbajdzjan bistods av Turkiet, som sände militära rådgivare, avancerade drönare och enligt obekräftade uppgifter syriska legosoldater – rebeller från Idlib – för att knäcka det armeniska motståndet.

Många ser veckans händelser som att Ryssland har kapitulerat och svikit Armenien, dess viktigaste allierade i södra Kaukasus. Man ingrep inte trots ett kollektivt försvarsavtal från 1992 som stadgar att Moskva ska intervenera militärt på armeniernas sida om de blir angripna. Men Vladimir Putin klargjorde i ett tidigt skede att avtalet innebär en skyldighet att agera endast om Azerbajdzjan attackerar Armeniens territorium. Då Nagorno-Karabach enligt internationell lag tillhör Azerbajdzjan har Moskva ingen formell förpliktelse att ingripa.

Det är onekligen en selektiv tillämpning av internationell lag och liknar inte Putins vanliga hållning – att Ryssland har rätt att säkra och återta förlorad mark i det forna sovjetryska imperiet, även områden som tillhör andra stater. I Georgien 2008 tvekade han inte att bemäktiga sig Abchazien och Sydossetien, och i Ukraina lät han 2014 annektera Krim och besätta delar av Donbass och Luhansk.
Men i södra Kaukasus släpper Putin in den allt mer utmanande turkiske presidenten Recep Tayyip Erdogan. Det är egentligen någonting oerhört, med tanke på att Moskva – med dåvarande presidenten Dmitrij Medvedevs ord – efter erövringen av Sydossetien 2008 förklarade att allt före detta sovjetiskt territorium utgör en zon där Rysslands intressen har företräde. En del bedömare anser ändå att Ryssland är en vinnare i det senaste skedet av konflikten. Ett argument för det är att avtalet mellan Azerbajdzjan och Armenien medlades fram med hjälp av Ryssland. En rysk fredsbevarande styrka på knappt 2 000 man – men ingen turkisk

militär – ska övervaka vapenvilan. Därmed får Moskva en militär närvaro i Nagorno-Karabach (som man redan har i Armenien).
Men tittar man närmare på vad som skett är det en tveksam framgång för Moskva. Snarare liknar det mer en geopolitisk chock.
I Armenien, som på grund av sin geografiska belägenhet tyr sig till Ryssland, betraktas Moskvas agerande som en eftergift till arvfienden Turkiet.
Samtidigt kliver för första gången på över 100 år Turkiet in i vad som länge var en exklusiv rysk inflytandesfär. Putin vill knappast att hans autokratkollega i Ankara, som dessutom leder ett medlemsland i Nato, får fotfäste i Kaukasus.
Därmed har en ny balans etablerats i regionen. Moskva är inte längre ensam herre på täppan i södra Kaukasus, en del av Rysslands ”nära utland”.
Det är en utmaning för Rysslands hegemoni, som nu tvingas placera en ny truppstyrka i Nagorno-Karabach för att försvara sin tidigare obestridda kontroll över regionen.

Ryssland fortsätter att gå balansgång. Moskva tillät det starkare Azerbajdzjan att vinna tillbaka mark från ett försvagat Armenien, samtidigt som man garanterar att ett krympt Nagorno-Karabach får överleva under armenisk kontroll. Åtminstone under de fem åren avtalet om eldupphör stadgar.
Michael Winiarski

Skräckpatrull misstänks ha dödat man

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Sankt Petersburg. Att den belarusiska diktatorn Aleksandr Lukasjenko låter mörda oppositionella är inget nytt. Ändå chockerar 31-åriga Raman Bandarenkos brutala död i Minsk. Det kan leda till en ny demonstrationsvåg.

De kallas tichari – de tysta. Det betyder maskerade män som inte klär sig i uniform, men som är utsända antingen av inrikesministeriet eller av säkerhetstjänsten KGB. Deras jobb är att hota och misshandla, att skapa skräck och få folk att sluta gå ut på gatan.
På kvällen den 11 november stod 31-åriga Raman Bandarenko i en folksamling hemma på gården i Minsk och bevittnade hur dessa tichari rev sönder rödvita band som invånarna hade prytt innergården med. Den rödvita färgen är en symbol för protesträrelsen mot president Aleksandr Lukasjenko.
Plötsligt fick en av de maskerade männen ögonen på Bandarenko. Han knuffades med våld till marken, fick ett slag i huvudet och fördes sedan till en väntande buss. Två timmar senare lämnades han medvetslös på ett sjukhus i Minsk med svåra hjärnskador. På kvällen den 13 oktober var han död.
Över tusen människor samlades natten till fredagen i Minsk för att hedra Bandarenkas minne. De sjöng sången “Murarna ska falla” (Steny ruchnut), tände ljus

och hängde upp plakat med texten “Vi ska överleva – vi är bättre”.
Under de senaste veckorna har Lukasjenkoregimens våld mot befolkningen accelererat. Säkerhetstjänsten och kravallsoldater har förföljt människor ända in i deras bostäder. De dyker ofta upp på gårdar och provocerar medvetet fram konflikter.
Varje gång Lukasjenkoregimen har valt våldets väg har det slagit tillbaka mot den själv. Efter den manipulerade presidentvalet den 9 augusti skingrades demonstranterna med övervåld. Det ledde till ännu större protester. Lukasjenko hoppas att det godtyckliga, besinningslösa våldet ska leda till att folk väljer att stanna hemma från demonstrationerna.
Dödsmisshandeln av Raman Bandarenkos kan tvärtom sätta igång en ny protestvåg. I Minsk pågår redan förberedelserna för en ny stor demonstration i morgon, söndag.
Anna-Lena Laurén

Katrine Marçal: Boris Johnson försöker göra upp med machokulturen

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Boris Johnson har gjort sig av med sin närmsta rådgivare Dominic Cummings. Det markerar slutet på en politisk era. Och början på en ny Boris Johnson. Om det är något den brittiske premiärministern kan är det att byta politisk skepnad.

London.

Det var en gång en Boris som var mot brexit. Sedan blev samme Boris för brexit. Detta var inget nytt: redan i studentpolitiken i Oxford var Boris Alexander de Pfeffel Johnson känd för sin skamlösa förmåga att byta parti när det passade honom. Så har han på många sätt fortsatt. Det fanns en gång en liberal invandrarvänlig Boris. Han var borgmästare i London och bråkade offentligt med en viss

Donald Trump. Sedan blev samme Boris allierad till Donald Trump på världsscenen: en politiskt hårdhänt premiärminister som attackerade public service och parlament i kulturkrigens namn. En högerpopulist som sa sig leda en ”folkets regering” mot de korrupta eliterna i London. Och nu verkar det vara dags för ytterligare en Boris.

Rubrikerna i Storbritannien var enorma när det på fredagen meddelades att premiärministerns kontroversielle rådgivare Dominic Cummings slutar med omedelbar verkan. Detta är mannen som var hjärnan bakom brexitkampanjen 2016. Boris Johnson försöker göra upp med den ”machokultur” som hittills har präglat hans premiärministerskap. En politisk stil, personifierad av Cummings, där man mobbar och hotar sig fram för att ”få brexit gjort”. Detta har över tid förstört Boris Johnson relationer till sitt eget parti, till medier och till de tjänstemän som är satta att implementera regeringens politik.

Boris Johnson påstås dessutom ha tappat intresset för att spela enligt den högerpopulistiska handboken: föra kulturkrig mot BBC eller försöka få oppositionen att säga liberala saker om invandrare som man sedan kan använda för att skrämma den vita arbetarklassen med. Och hela denna förändring hos Boris Johnson verkar dessutom ha skett lagom till att Joe Biden vann valet i USA.

Nu sägs Boris Johnson, enligt källor till Sky News, vilja ”fokusera på de frågor som han verkligen bryr sig om”. Dessa är tydligen: ”klimatfrågan, kvinnors och flickors rättigheter, infrastruktur och brottsbekämpning”. Men, säger elaka tungor, är detta verkligen de frågor som Boris Johnson bryr sig om? Är det inte snarast de frågor som hans 32-åriga miljöaktivist till fästmö bryr sig om? Carrie Symonds är pr-kvinnan som har varit ihop med Boris Johnson i två år. Hon påstås ha fått allt mer politiskt inflytande. Inte minst påstås hon ha fått nog av machokulturen runt premiärministern. Och nu ska den alltså vädras ut.

Vilken Boris kommer vi då att få se härnäst? Nästa år står Storbritannien och Boris Johnson värd för FN:s stora klimatkonferens COP26. Detta är en ”jättesak” för Boris Johnson heter det. Och när han gratulerade Joe Biden till presidentvalssegern gjorde han det också genom att nämna klimatfrågan före både säkerhet och handel som viktiga prioriteringar. Kanske är det med andra ord en ny ”miljö-Boris” som är på väg in på scen?

Oavsett allt måste Boris Johnson först och främst lösa det där med brexit. I skrivande stund finns inget avtal färdigt mellan Storbritannien och EU. Därmed dundrar landet mot en hård brexit den första januari.

På fredagen förväntade sig en del bedömare att Storbritanniens brexitförhandlare David Frost också skulle avgå i protest mot Boris Johnsons utrensningar av hårda brexitörer. Men det har han inte gjort. Brexitförhandlingen fortsätter därmed som förr. Även om Boris Johnson eventuellt alltså är en annan.

Katrine Marçal
katrine.marcal@dn.se

Högt uppsatt jihadistledare dödad av fransmän i Mali

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Mali. En av de högst uppsatta jihadistledarna i Mali, Bah ag Moussa, har dödats av soldater i den franskledda Opération Barkhane. Det meddelar Frankrikes utrikesminister Florence Parly. Moussa misstänks ha stått bakom ett stort antal blodiga attacker i Mali och Burkina Faso. Gruppen som han har lett är knuten till al-Qaida. Moussa – även känd som Bamoussa Diarra – dödades i en stor operation där både helikoptrar och markstyrkor deltog, enligt Parly.

TT-AFP

Barn halshuggna i Moçambique – FN slår larm

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Moçambique. FN kräver omedelbara åtgärder för att skydda civila i provinsen Kap Delgado i Moçambique, där jihadister den senaste tiden har mördat uppemot 50 personer.

Många av offren, även kvinnor och barn, ska ha halshuggits. ”Situationen är desperat, både för dem som är fast i konfliktområden utan tillräckliga medel för att överleva, och för dem som tvingats på flykt”, säger FN:s människorättschef Michelle Bachelet i ett uttalande.

TT-AFP

Polisario: Det är återigen krig i Västsahara

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Västsahara. Enligt självständighetsrörelsen Polisario är det flera årtionden långa avtalet om eldupphör nu överspelat och krig råder återigen i Västsahara sedan Marocko inlett en militärinsats i området.
Den marockanska regeringen i Rabat säger i sin tur att trupper satts in för att ”sätta stopp för blockaden” av lastbilar som ska trafikera sträckan mellan Mauretanien och områden i Västsahara som kontrolleras av Marocko.
TT-AFP

Covidhärjat Österrike stänger skolor

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Österrike. Stängda skolor och hårdare kontaktrestriktioner – det är två av de åtgärder som Österrike nu kommer att vidta för att få bukt med den skenande smittspridningen i landet, erfar flera österrikiska medier.
De nya reglerna kallas i Die Presse för en ”marsliknande lockdown”, och väntas gälla i två till tre veckor.
Beskrivningen syftar på vårens hårda regim, då österrikarna i princip bara fick lämna hemmet för att arbeta, köpa mat eller medicin, eller hjälpa andra, med vissa undantag.
TT

Moskva inte längre ensam herre på täppan i södra Kaukasus

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Avtalet om eldupphör i utbrytarrepubliken Nagorno-Karabach återger Azerbajdzjan en stor del av de områden som varit ockuperade av armenier i snart 30 år.

Det är inte bara ett nederlag för Armenien. Även maktbalansen i södra Kaukasus har förändrats radikalt. Turkiet kliver på allvar in i regionen, vid sidan av Ryssland.

Under sex veckor av blodigt krig i bergsprovinsen Nagorno-Karabach förhöll sig Ryssland märkligt passivt. Detta beteende från rysk sida har förbryllat. Hur har Ryssland kunnat lämna ifrån sig inflytande på sin kaukasiska bakgård?

Ett svar är att det knappast var frivilligt. Det är Azerbajdzjan som har valt bort sin traditionella partner Ryssland mot Turkiet.
För Armenien är den förnedrande förlusten av stora områden i och omkring den armeniska utbrytarrepubliken Nagorno-Karabach till Azerbajdzjan inget mindre än en nationell katastrof. De inrikespolitiska följderna är explosiva. En stor del av det armeniska folket betraktar stilleståndsavtalet som förräderi och kapitulation. Tusentals demonstranter gav sig ut på Jerevans gator och krävde att premiärminister Nikol Pasjinjan, som skrev avtalet, måste avgå. Pasjinjan har försvarat sig med att han med ”sitt smärtsamma beslut” förhindrade ett ännu större dråpslag mot Armenien. Om striderna hade fortsatt efter förlusten av staden Sjusja till den azerbajdzjanska armén skulle även huvudstaden Stepanakert och tusentals soldater ha förlorats.
I huvudstaden Baku kunde Azerbajdzjans president Ilham Alijev triumferande kungöra att han återerövrat ockuperade områden. Hundratusentals

azeriska flyktingar från de områden som ockuperats av armenierna – nära en femtedel av Azerbajdzjans territorium – får nu möjlighet att återvända till sina hem. Eller vad som finns kvar av dem.

Helt avgörande var att Azerbajdzjan bistods av Turkiet, som sände militära rådgivare, avancerade drönare och enligt obekräftade uppgifter syriska legosoldater – rebeller från Idlib – för att knäcka det armeniska motståndet.

Många ser veckans händelser som att Ryssland har kapitulerat och svikit Armenien, dess viktigaste allierade i södra Kaukasus. Man ingrep inte trots ett kollektivt försvarsavtal från 1992 som stadgar att Moskva ska intervenera militärt på armeniernas sida om de blir angripna. Men Vladimir Putin klargjorde i ett tidigt skede att avtalet innebär en skyldighet att agera endast om Azerbajdzjan attackerar Armeniens territorium. Då Nagorno-Karabach enligt internationell lag tillhör Azerbajdzjan har Moskva ingen formell förpliktelse att ingripa.

Det är onekligen en selektiv tillämpning av internationell lag och liknar inte Putins vanliga hållning – att Ryssland har rätt att säkra och återta förlorad mark i det forna sovjetryska imperiet, även områden som tillhör andra stater. I Georgien 2008 tvekade han inte att bemäktiga sig Abchazien och Sydossetien, och i Ukraina lät han 2014 annektera Krim och besätta delar av Donbass och Luhansk.
Men i södra Kaukasus släpper Putin in den allt mer utmanande turkiske presidenten Recep Tayyip Erdogan. Det är egentligen någonting oerhört, med tanke på att Moskva – med dåvarande presidenten Dmitrij Medvedevs ord – efter erövringen av Sydossetien 2008 förklarade att allt före detta sovjetiskt territorium utgör en zon där Rysslands intressen har företräde. En del bedömare anser ändå att Ryssland är en vinnare i det senaste skedet av konflikten. Ett argument för det är att avtalet mellan Azerbajdzjan och Armenien medlades fram med hjälp av Ryssland. En rysk fredsbevarande styrka på knappt 2 000 man – men ingen turkisk

militär – ska övervaka vapen-vilan. Därmed får Moskva en militär närvaro i Nagorno-Karabach (som man redan har i Armenien).
Men tittar man närmare på vad som skett är det en tveksam framgång för Moskva. Snarare liknar det mer en geopolitisk chock.
I Armenien, som på grund av sin geografiska belägenhet tyr sig till Ryssland, betraktas Moskvas agerande som en eftergift till arvfienden Turkiet.
Samtidigt kliver för första gången på över 100 år Turkiet in i vad som länge var en exklusiv rysk inflytandesfär. Putin vill knappast att hans autokratkollega i Ankara, som dessutom leder ett medlemsland i Nato, får fotfäste i Kaukasus.
Därmed har en ny balans etablerats i regionen. Moskva är inte längre ensam herre på täppan i södra Kaukasus, en del av Rysslands ”nära utland”.
Det är en utmaning för Rysslands hegemoni, som nu tvingas placera en ny truppstyrka i Nagorno-Karabach för att försvara sin tidigare obestridda kontroll över regionen.

Ryssland fortsätter att gå balansgång. Moskva tillät det starkare Azerbajdzjan att vinna tillbaka mark från ett försvagat Armenien, samtidigt som man garanterar att ett krympt Nagorno-Karabach får överleva under armenisk kontroll. Åtminstone under de fem åren avtalet om eldupphör stadgar.
Michael Winiarski

Skräckpatrull misstänks ha dödat man

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Sankt Petersburg. Att den belarusiska diktatorn Aleksandr Lukasjenko låter mörda oppositionella är inget nytt. Ändå chockerar 31-åriga Raman Bandarenkos brutala död i Minsk. Det kan leda till en ny demonstrationsvåg.

De kallas tichari – de tysta. Det betyder maskerade män som inte klär sig i uniform, men som är utsända antingen av inrikesministeriet eller av säkerhetstjänsten KGB. Deras jobb är att hota och misshandla, att skapa skräck och få folk att sluta gå ut på gatan.
På kvällen den 11 november stod 31-åriga Raman Bandarenko i en folksamling hemma på gården i Minsk och bevittnade hur dessa tichari rev sönder rödvita band som invånarna hade prytt innergården med. Den rödvita färgen är en symbol för protesträrelsen mot president Aleksandr Lukasjenko.
Plötsligt fick en av de maskerade männen ögonen på Bandarenko. Han knuffades med våld till marken, fick ett slag i huvudet och fördes sedan till en väntande buss. Två timmar senare lämnades han medvetslös på ett sjukhus i Minsk med svåra hjärnskador. På kvällen den 13 oktober var han död.
Över tusen människor samlades natten till fredagen i Minsk för att hedra Bandarenkas minne. De sjöng sången “Murarna ska falla” (Steny ruchnut), tände ljus

och hängde upp plakat med texten “Vi ska överleva – vi är bättre”.
Under de senaste veckorna har Lukasjenkoregimens våld mot befolkningen accelererat. Säkerhetstjänsten och kravallsoldater har förföljt människor ända in i deras bostäder. De dyker ofta upp på gårdar och provocerar medvetet fram konflikter.
Varje gång Lukasjenkoregimen har valt våldets väg har det slagit tillbaka mot den själv. Efter den manipulerade presidentvalet den 9 augusti skingrades demonstranterna med övervåld. Det ledde till ännu större protester. Lukasjenko hoppas att det godtyckliga, besinningslösa våldet ska leda till att folk väljer att stanna hemma från demonstrationerna.
Dödsmisshandeln av Raman Bandarenkos kan tvärtom sätta igång en ny protestvåg. I Minsk pågår redan förberedelserna för en ny stor demonstration i morgon, söndag.
Anna-Lena Laurén

Nu sprider sig metoo i Egypten – men vittnen blir häktade och offren smutskastade

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Gruppvåldtäkten på lyxhotellet i Kairo tystades ned i över sex år.

Då tog metoo-vågen fart i Egypten. Via kampanjer i sociala medier lyckades unga kvinnor få det grova sexualbrottet till domstol. Men nu har fallet tagit en vändning. Flera vittnen har häktats.

Sabah Khodir, en av nätaktivisterna, säger att myndigheterna försöker skydda våldtäktsmännen och svärta ned offret.

Rana har egentligen inte åldern inne för att gå på klubben i Fairmont Hotel. Hon är nyss fyllda 18 och det är tjugoårsgräns. Men hon och väninnan lyckas ta sig förbi vakterna som gallrar hårt

– bara de som är tillräckligt rika, snygga eller kända släpps in.
”Teadance” är Kairos hetaste fest detta veckoslut, den 21 februari år 2014. Det där med ”tedans” är förstås ironi. Det är inte stillsam styrdans och svagt te som gäller på Fairmont Hotel, utan hård techno och house med en särskilt influgen discjockey från Amsterdam.
Strax efter klockan tre på morgonen släcks stroboskopljusen och musiken tystnar. Men festen fortsätter för särskilt inbjudna i en lyxsvit på tjugonde våningen på hotellet. Rana hänger på. Där är det något som går mycket fel.
Fairmont Hotel reser sig som ett art deco-inspirerat Shangri-La i den norra delen av Kairo. Det är inget hotell som frekventeras av oss korrespondenter som besöker Kairo – själv tycker jag att det är lite för avskilt, lite för lyxtråkigt och lite för dyrt. En ”vanlig” svit kostar ungefär 400 dollar och för en lyxsvit kan man få betala upp till 8 000 dollar. Som en jämförelse kan nämnas att en läkare på ett statligt sjukhus i Kairo har en månadslön på ungefär 200 dollar.

När hotellet öppnade i oktober 2010 hade den amerikanska huvudägaren förhoppningar om att dollarstinna turister skulle dras till det femstjärniga etablissemanget, där de övre våningarna har utsikt mot de mäktiga pyramiderna.
Men bara några månader senare nådde den så kallade arabiska våren Egypten. Miljontals egyptier gick ut på gatorna och protesterade mot bristen på demokrati, mot förtryck och korruption. I Kairo ledde revolten till kravaller och undantagstillstånd som skrämde bort turisterna.
Lyxhotellet satsade i stället på den lilla men penningstarka grupp egyptier som spenderar stort på inhemska nöjen. Den hippa festfixaren Ahmed al-Ganzouri anlitades för att dra till sig den yngre publik som rör sig till den senaste dansmusiken och som skyr de stränga alkoholrestriktioner som numera råder i Kairo. Det är på en sådan fest Rana befinner sig, den där natten 2014.
Alkoholen flödar i lyxsviten och det förekommer en del droger.

Någon bjuder Rana på en drink som spetsats med GHB. Ögonvittnen beskriver hur den unga kvinnan blir redlös. Rana leds till ett sidorum i sviten. Där turas upp till nio män om att våldta henne. Efteråt klottrar de med spritpenna på Ranas medvetslösa kropp och filmar henne med mobilkamera. Filmklippen kommer att cirkulera bland ett kompisgäng på 70–80 personer. Ranas stora skräck är att bilderna ska få större spridning. Därför håller hon tyst och försöker tränga bort övergreppen. Medan gänget med rika och nöjeslystna Kairoungdomar fortsätter sin tillvaro med fester och resor. Det ska dröja över sex år, till hösten 2020, innan gängvåldtäkten blir rättssak. Då har våldtäktsmännen gripits efter att ha efterlysts internationellt. Men kan Rana hoppas på upprättelse? Det är långt ifrån säkert. Vi ska återvända till henne, men först några ord om hur kvinnosynen i Egypten ändrats under det senaste decenniet. Vid tiden för festen år 2014 håller något på att hända med det egyptiska samhällets hårt

ingrodda syn på kvinnor som männens egendom.
Uppfattningen att sexrelaterade brott inte är ”riktiga” lagöverträdelser sätts också ifråga. Detta berodde delvis på det folkliga upproret år 2011. Revolten tvingade bort den enväldige presidenten Hosni Mubarak som styrt i nästan 40 år. När jag rapporterade från massprotesterna på Tahrirtorget i Kairo från 2011 och framåt mötte jag unga välutbildade kvinnor som deltagit i manifestationerna.
Nu ville kvinnorna ändra på andra förlegade attityder i det konservativa Egypten. Det var inte gudagivet att egyptiska män skulle ta sig rätten att tafsa, runka och snuskprata, menade kvinnorna. Tysthetskulturen kring övergrepp var inte heller någon naturlag.
I protesternas spår följde flera kvinnotillvända gräsrotsinitiativ. Några unga tjejer i Kairo startade en webbplats där kvinnor kunde rapportera var och när de blivit trakasserade av män. HarrassMap (”Trakasserikartan”) ledde till att frivilliga kvinnor och män vaktade vid platser i Kairo där många övergrepp inträffat.

Samhällsforskaren Mozn Hassan grundade den feministiska rörelsen Nazra som arbetade för att väcka opinion för hårdare våldtäktsstraff, ja, för att domstolarna skulle ta upp våldtäkt över huvud taget.
Den världskända författaren Nawal El Saadawi tog bladet från munnen och berättade om den könsstympning hon utsatts för som sexåring, en sed som majoriteten av egyptiska flickor fortfarande tvingas underkasta sig.
En grupp kvinnor bildade Tahrir Bodyguards, en vaktstyrka som skyddade kvinnor som deltog i gatuprotester från att bli påhoppade av män – poliser, militärer eller manliga demonstranter. Ett hot som var högst påtagligt. Samma kväll som Hosni Mubarak meddelade sin avgång, i februari 2011, befann sig den amerikanska tv-journalisten Lara Logan på det fullpackade Tahrirtorget. Där blev hon attackerad av en mobb som försökte slita av henne kläderna. Logan undgick våldtäkt tack vare en grupp kvinnor som skyndade till hennes undsättning.

Men handlingskraften kom av sig när revolutionen gick i stå. President Mubaraks efterträdare blev Mohammed Mursi, som hade starka band med välorganiserade islamiströrelser där kvinnans frigörelse inte precis stod högst upp på agendan.
När jag besökte Kairo sommaren 2012 intervjuade jag Azza El-Garf, parlamentsledamot för det islamistiska Frihets- och Rättvisepartiet. Hon försvarade könsstympningen av kvinnor och jämförde den med de bröst- och läppförstoringar som görs i västvärlden.
Året efter, i juli 2013, genomfördes en militärkupp i Egypten som banade väg för den auktoritäre presidenten Abdulfattah al-Sisi. Han sitter ännu vid makten och är känd för sin fientliga inställning till frivilligrörelser, i synnerhet sådana som får stöd av utländska bidragsgivare. Det har lett till att kvinnoorganisationer och feministiska nätverk tvingats upphöra, eller begränsa sin verksamhet.
Men ändå sådde revolutionen ett frö som grott hos den nya generationen kvinnor i Kairo, de

som var för unga för att delta i demonstrationerna vid Tahrirtorget i början av 2010-talet.
Egypten har notoriskt dåligt rykte internationellt vad gäller attityder mot kvinnor. Kairo utsågs år 2017 till världens farligaste storstad för kvinnor, i en studie publicerad av forskningsstiftelsen Thomson Reuters. Och enligt en FN-rapport har 99,3 procent av alla kvinnor i Egypten någon gång drabbats av sexuella trakasserier.
Sommaren 2020 bestämde sig den 22-åriga filosofistudenten Nadin Ashraf i Kairo för att registrera ett nytt konto på Instagram. Hon hade länge haft en flyktig bekant i tankarna, en 21-årig man som anklagats för att systematiskt förföljt, våldtagit och utpressat unga kvinnor i sin närhet. Detta hade pågått i flera år. Offren var studiekamrater på de skolor och universitet där mannen gått. Mannen kom från en förmögen och inflytelserik familj.
Men kvinnornas vittnesmål hade viftats bort. En kvinna som på Facebook berättat om hur hon blivit utsatt för sexövergrepp av den 21-årige mannen hotades med

stämning av hans anhöriga om hon inte raderade posten. Varför tilläts han fortsätta sitt metodiska utnyttjande av kvinnor? Varför gjorde ingen något åt saken? Nadin Ashraf hade inga svar, men hon ville inte bara låta saken bero. Hon registrerade ett anonymt Instagramkonto som hon döpte till @assaultpolice. Nadin uppmanade unga kvinnor att höra av sig med sina berättelser om mannens brott och kränkningar. Hon blev mer än bönhörd. Nästan hundra unga kvinnor bidrog med vittnesmål mot 21-åringen. De skickade in kopior av mejlkonversationer och röstmeddelanden där han ömsom tjatar om att mötas, ömsom hotar med att sprida fejkade bilder på kvinnorna. Många mejlade också detaljerade beskrivningar om övergrepp.

På några få dagar fick Nadin Ashraf över 160 000 följare till sitt konto. I dag följer 207 000 personer @assaultpolice. Kontot har blivit en digital mötesplats där kvinnor delar erfarenheter och upplevelser av sexuella trakasserier och sexuellt våld.

Tre år efter att metoorörelsen gjort avtryck i bland annat USA, Sverige, Indien och Mexiko vittnade Egyptens kvinnor om sexism och övergrepp. Och till skillnad från tidigare tillfällen då egyptiska kvinnor utnyttjat sociala medier för att slå larm om våld och sextrakasserier, tog det officiella Egypten vittnesmålen på allvar.

Nationella kvinnorådet (NCW), en statlig institution som ska främja kvinnors rättigheter, polisanmälde händelserna och begärde att åklagarmyndigheten skulle inleda en förundersökning om sexual- och utpressningsbrott mot den utpekade mannen. al-Azhar-universitetet i Kairo, den högsta religiösa uttolkaren inom sunniislam, förklarade att sexuella trakasserier förkastas i Koranen. 21-åringen, som anklagats för nära hundra fall av våldtäkt, greps i sitt föräldrahem. Han har delvis erkänt sig skyldig i sex fall och rättsprocessen mot honom pågår just nu i Kairo.

Precis som i många andra länder följdes det första vittnesmålet i Egypten av en formlig störtflod av av upprop och berättelser. Bland annat kom flera uppgifter om

gruppvåldtäkten på Fairmont Hotel i februari 2014. I slutet av juli började de misstänkta gärningsmännens namn och bilder att spridas på sociala medier.
Samtidigt gick Nationella kvinnorådet ut och uppmuntrade kvinnor att vittna om de övergrepp de utsatts för, i skydd av anonymitet. Det gav Rana mod att äntligen berätta vad hon upplevde den där februarinatten för sex och ett halvt år sedan.
Rana hade haft en svår tid – webbtidningen Mada Masr beskriver hur hon sökte sig utomlands och även gick i långvarig terapi för att bearbeta traumat efter gruppvåldtäkten.
Men i början av augusti gick Rana upp på Nationella kvinnorådets kontor i Kairo med sin historia.
Och hon fick snabbt gensvar.
Kvinnorådet hörde omedelbart av sig till åklagare som utfärdade reseförbud för de män – sammanlagt nio – som misstänktes ha varit med och våldtagit Rana. Det visade sig då att sju dem redan lämnat Egypten några dagar tidigare och flytt till Libanon.

Ärendet hamnade på riksåklagarens bord. Männen efterlystes via Interpol. De kunde gripas av den libanesiska polisen och återföras till Egypten.
Här kunde historien ha slutat. Då hade det blivit en uppbygglig berättelse om kvinnor som sluter sig samman och utmanar ett patriarkalt system. Avslöjanden av sexuella övergrepp som tidigare tystats ned leder till att myndigheterna griper in och våldtäktsmännen ställs inför rätta. De drabbade kvinnorna får upprättelse.

Men riktigt så har det inte blivit. För när gruppvåldtäkten på Fairmont Hotel äntligen hamnade i rättsväsendets hägn tog fallet en ny vändning.
Det var nämligen inte bara de misstänkta gärningsmännen som greps. I slutet av augusti bultade den egyptiska säkerhetstjänsten på dörren hemma hos en av de kvinnor som bevittnat övergreppet på Fairmont Hotel. Även hon greps och häktades. Ytterligare tre personer, alla vittnen, omhändertogs samma dag, liksom två personer ur deras bekantskapskrets. I dag har fyra

av de sex släppts. Men riksåklagaren meddelade att de hade åtal att vänta eftersom de misstänktes för att bryta mot Egyptens morallagar och sprida ”osedlighet”.
Två män sitter fortfarande häktade. Den ene, en 21-årig medicinstudent som pluggar i Ungern och var hemma i Egypten på sommarlov, har över huvud taget inget att göra med våldtäkts-fallet, han var bara 14 år år 2014. Studenten var på besök hos ett av de kvinnliga vittnena när polisen dök upp. Han beslöt att följa med sin väninna till polisstationen, som stöd. Nu sitter han häktad och har placerats i samma cell som de män som misstänks för våldtäkten.
Den andre mannen var med och arrangerade danspartyt på Fairmont Hotel. Han anklagas för att även ha hållit i efterfesten där övergreppet skedde – men det är inte gruppvåldtäkten mot Rana han är brottsmisstänkt för, utan för att ha möjliggjort påstådda sexorgier.
Polisen dammsög vittnenas datorer och mobiltelefoner på foton och videoklipp. Kort där-efter började en del av detta

material att cirkulera på sociala medier, framför allt på webbsajter och tidningar som står regeringen och säkerhetstjänsten nära. Artiklarna och inläggen berättade en annan historia om efterfesten. Nu handlar det inte om en gruppvåldtäkt, utan om orgier med homosexuella inslag där Rana medverkade frivilligt och som en av initiativtagarna. Nyhetssajten Cairo 24, som står regimen nära, publicerade i slutet av augusti en artikel som hävdar att brottsutredningen som påbörjats i själva verket avslöjar ”det största nätverket för perversion mellan unga människor av båda könen, vars verksamhet innebär sodomi, lesbianism och spridningen av aids”.
Källan till artikeln är en släkting till en av de våldtäktsanklagade männen. Han hävdar att två av deltagarna i den påstådda sexfesten hittat på våldtäktsanklagelsen för att själva inte svärtas ned av omoralen. Samtidigt har en storm av hot och hat riktats mot Instagramkontot @assaultpolice, i synnerhet mot den unga initiativtagaren Nadin Ashraf. Hatkampanjen fick henne

att tillfälligt stänga kontot. På senare tid har hon undvikit att nämna Fairmontskandalen. Nadin avböjer också numera intervjuer – hon har inte svarat på förfrågningarna från DN.
Men bland yngre egyptiska kvinnor har Nadin Ashraf fått många supportrar och uppbackare. 29-åriga Sabah Khodir är en av dem som slutit upp bakom @assautpolice.
– De berättelser jag läste, om kvinnor som våldtagits och sedan inte blivit trodda, de gick rätt in i hjärtat på mig. Så jag bestämde mig för att göra allt jag kunde för att sprida budskapet vidare, säger hon till DN via telefon.
Sabah Khodir har egna smärtsamma erfarenheter av sexuellt våld. För några år sedan blev hon utsatt för ett brutalt övergrepp av en man som hon litade på.
– Det blev en psykisk chock som jag inte riktigt kunde hantera. Min utväg blev att lämna Egypten.
Nu bor Sabah Khodir i USA, utanför Washington DC, och försöker stödja sina egyptiska medsystrar via webben. Hon skriver också poesi och föreläser om övergrepp och psykisk ohälsa.

– När 21-åringen blev åtalad i somras kände jag mig optimistisk. Nationella kvinnorådet, en statlig myndighet, stödde kvinnornas vittnesmål och tog dem på allvar. Men allt som hänt kring Fairmontskandalen visar att attityderna är de samma som tidigare. De anklagade kommer från rika och mäktiga familjer och de gör allt för att svartmåla offret. Jag är väldigt besviken, säger Sabah Khodir.

Människorättsorganisationen Human Rights Watch (HRW) har länge uppmärksammat de egyptiska kvinnornas otrygga situation. Rothna Begum, jurist på HRW, har lång erfarenhet av att bevaka kvinnorättsfrågor i Mellanöstern. Hon kallar den senaste utvecklingen i gruppvåldtäktsmålet för ”fasansfullt skrämmande”.

– Budskapet från myndigheterna till de kvinnor som drabbas är ”om ni anmäler sexuellt våld kan ni själva hamna i fängelse”, säger Rothna Begum och fortsätter:

– Jag blir ursinnig när jag tänker på de övergrepp som vittnena utsatts för. Vi har fått redogörelser om ”oskuldstester” på både kvinnor och män, där

fingrar förts upp i könsorganen och analöppningar. Det är ju inget annat än tortyr.
Jag frågar Rothna Begum hur det kommer sig att de egyptiska myndigheterna agerar så motsägelsefullt. Å ena sidan läggs det ner massor med jobb på att efterlysa och gripa de misstänkta våldtäktsmännen. Å andra sidan blir vittnen både häktade och grovt trakasserade. Vad är det som händer?
– Det går inte att se den egyptiska maktapparaten som huggen i ett enda stenblock. Det pågår en ständig dragkamp mellan olika rivaliserande fraktioner som strävar åt olika håll. Hanteringen av gruppvåldtäkten på Fairmont Hotel är ett skolexempel på det, säger Rothna Begum.
– Dessutom är många av lagarna otydliga. Det är brottsligt att uppvigla till osedlighet och att arbeta för att skada Egyptens rykte. Men det är ju lagrum som kan användas lite hur som helst.
De senaste åren har det förekommit flera uppmärksammade fall i Egypten där kvinnor som reagerat mot sexövergrepp själva blivit straffade. Sommaren 2018

dömdes en ung libanesisk kvinna till ett långt fängelsestraff sedan hon i ett filmklipp i sociala medier kritiserat egyptiska män som sextrakasserat henne. Hon fälldes för att ha ”förolämpat den egyptiska staten”.
Finns risken att Rana hamnar i samma situation? frågar jag Rothna Begrum.
– Det går inte att säga säkert, men det är ju uppenbart att åtminstone en del av rättsapparaten inte betraktar henne som ett våldtäktsoffer, utan som en kvinna med klandervärd moral. Och det är bedrövligt.

Foto: Rana heter egentligen något annat.
Erik Ohlsson

FN: Är världens just nu värsta katastrof

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Jemen håller på att duka under i krig, covid-19, hunger och torka, larmar FN.

– Medan vi sitter här och pratar tvingas sjukhus att stänga och vattenreningsprojekt att upphöra. Det behövs ett tillskott på 500 miljoner dollar – snabbt, säger Lise Grande, chef för FN:s humanitära verksamhet i Jemen.

Grande är på snabbvisit i Stockholm för att delta i ett möte. Svenska utrikesdepartementet har sedan en tid tillbaka tagit på sig ansvaret att samordna de internationella hjälpinsatserna i Jemen, som försvåras av det pågående kriget och de stridande parternas ovilja att ge tillträde till drabbade områden.

FN-ombudet Grande kan inte dölja att hon är arg och frustrerad. Ilskan beror på det internationella

samfundets passivitet. Många av Jemens 30 miljoner invånare har drabbats av en omfattande hungersnöd som gränsar till svält, en situation som förvärrats av att coronapandemin fått fäste i landet.
– Jemen upplever just nu den sannolikt mörkaste perioden i landets historia. Fyra jemeniter av fem behöver någon form av hjälp utifrån för att klara livhanken. Det finns inget land i hela världen som är lika beroende av bistånd. En tredjedel av befolkningen vaknar på morgonen och är hungriga. De vet inte var deras nästa mål mat ska komma från, säger Lise Grande och fortsätter:
– Det här är kapabla människor, de skulle kunna försörja sig själva om inte deras tillvaro dominerades av krig. Men just nu har väldigt många ingen annanstans att vända sig än till FN eller frivilliga hjälporganisationer för att få mat för dagen.
Men det humanitära biståndet räcker just nu inte till, inte på långa vägar. För när hjälpen i reda pengar borde öka har den i stället minskat drastiskt, konstaterar Lise Grande.

I början av juni höll FN en så kallad givarkonferens om Jemen, riktad till världsorganisationens 193 medlemsländer. FN:s generalsekreterare António Guterres underströk det allvarliga läget i Jemen och det stora hjälpbehovet för att hålla svälthotet och sjukvårdskrisen stången. Målet var att samla ihop 2,4 miljarder dollar – men omvärlden har hittills bara bidragit med hälften.
Lise Grande har med sig statistik till Stockholm som visar att samtliga givarländer minskat sitt bistånd till Jemen under året. Länder som tidigare varit generösa, som Förenade Arabemiraten och Kuwait, har helt stoppat sitt Jemenbistånd i år. Och Saudiarabien, som förra året gav över en miljard dollar, har i år krympt sitt bidrag med två tredjedelar.
Varför har det blivit så? Lise Grande vill ogärna spekulera – ”jag arbetar med humanitära frågor, inte politik”. Men diplomater och Jemenkännare pekar på några orsaker: dels det sjunkande världsmarknadspriset på olja, som medför att oljeländerna inte längre tycker sig

ha råd att vara generösa. Dels att USA under president Donald Trump inte påverkat sina allierade i Persiska viken att betala ut bistånd.
Konsekvenserna av det minskade pengainflödet har märkts snabbt och brutalt i hjälparbetet, konstaterar Lise Grande:
– FN har hittills drivit 41 biståndsprojekt i Jemen. Det är sådant som sjukhus, vattenverk, skolor, barnhälsovård. Nu har vi på kort tid tvingats stänga eller skära ned i 16 av de här projekten.
Och om inte mer pengar kommer in före årsskiftet – Lisa Grande nämner 500 miljoner dollar (drygt fyra miljarder kronor) – kommer över hälften av projekten att avstanna.
Det är ett känt faktum att biståndet haft svårt att nå de behövande i Jemen. Alla aktörer i konflikten – huthierna som kontrollerar huvudstaden Sanaa, regeringsstyrkorna samt separatistgruppen Södra övergångsrådet – har försvårat för biståndsorganisationerna att göra sitt jobb.

Detta bekräftas av Lise Grande. Men hon konstaterar samtidigt att FN:s närvaro betytt att Jemen kunnat bemästra såväl kolera som torka.

– För tre år sedan drabbades Jemen av den värsta koleraepidemin i modern tid. Men vi lyckades få koleran under kontroll. För två år sedan inträffade en torkkatastrof, den kunde vi också få bukt med tack vare att vi hade tillräckliga resurser. Men nu slår torkan till igen, till det kommer covid-19-pandemin. Får vi inte tillräckligt med pengar kommer folk att dö, säger Lise Grande.

Officiellt är Jemen lindrigt drabbat av coronapandemin: statistiken visar att drygt 2000 människor smittats och något över 600 dödsfall inträffat. Men alla bedömare tycks ense om att de verkliga siffrorna är mycket högre: enligt utländska experter kan så många som en miljon människor vara smittade av coronaviruset i Jemen.

– Vi talar sannolikt om en av de värsta covid-19-utbrotten i världen, säger Lise Grande.

Erik Ohlsson

Varje social kontakt är en för mycket.

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Förbundskansler Sebastian Kurz apropå att Österrike går in i en total nedstängning för att stävja stigande smittotal. Från och med tisdag väntar isolering för befolkningen. De nya restriktionerna gäller till den 6 december.

TT

130

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Secret service-agenter som arbetat med att skydda USA:s president Donald Trump har antingen smittats av coronaviruset eller varit i nära kontakt med en smittad, rapporterar Washington Post.

Agenterna, som arbetat i Vita huset och på Trumps resor, har alla blivit beordrade att självisolera sig och sitta i karantän.

Utbrottet tros ha samband med det intensiva resandet strax före valet den 3 november då Trump höll tio kampanjmöten på 48 timmar.
TT

Oro över hotat eldupphör

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Västsahara Afrikanska unionen (AU) uttrycker stark oro över att vapenvilan i Västsahara, som gällt sedan 1991, hotas.
Utspelet från den afrikanska samarbetsorganisationen kommer sedan den västsahariska självständighetsrörelsen Polisario förklarat att eldupphöret är något som ”tillhör dåtiden”.

Polisarios utspel följde i sin tur på Marockos militärinsats för att åter öppna en väg som leder till Mauretanien.
Även FN-chefen António Guterres säger sig vara djupt bekymrad över utvecklingen.
TT-AFP-Reuters

FN vill avsluta Darfur-insats

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Sudan. FN och Afrikanska unionen (AU) säger i en gemensam rapport att de anser att den gemensamma fredsbevarande insatsen Unamid kan avslutas. Orsaken är den positiva inverkan som processen mot ett civilt styre i Sudan har haft i regionen.
FN:s generalsekreterare António Guterres och AU:s ordförande Moussa Faki Mahamat har båda

godkänt rapporten, som rekommenderar att Unamids uppdrag avslutas vid årsskiftet.
TT-AFP-Reuters

Syrien vill ha hem flyktingar – men många vågar inte

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Syriska regimen vill att de omkring sex miljoner syrier som flytt utomlands under inbördeskriget återvänder. Det framgick av en flyktingkonferens som

genomförts i huvudstaden Damaskus.
Landets ledare Bashar al-Assad, som deltog i konferensen på distans i veckan, hävdade att väst hindrat syriska flyktingar från att återvända hem. Men många syrier som flytt landet är kritiska till regimen och vågar inte återvända av rädsla för repressalier.
Över 100 000 politiska fångar sitter inspärrade i regimens fängelser, enligt människorättsorganisationen Syrian Network for Human Rights. Flera är personer som återvänt hem från bland annat Europa och från Syriens grannländer.
På sociala medier förekommer bland annat en hashtagg med innebörden att ett återvändande till hemlandet kan ske först när diktatorn al-Assad försvunnit från makten.
Konferensen bojkottades av EU, USA och Kanada som anser att tiden inte är mogen – flyktingarna anses inte ha någon reell möjlighet att återvända till Syrien. Turkiet, som tagit emot cirka 3,6 miljoner syriska flyktingar, var inte inbjudet.
Saeed Alnahhal

Uppskjutet klimatmöte hotat även nästa år

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Pandemin kan få långtgående konsekvenser för möjligheten att hålla FN:s årliga klimatmöten. Men alternativa former börjar växa fram.

Det stora klimatmötet COP26 som skulle ha invigts i den skotska staden Glasgow förra veckan blev inställt på grund av coronapandemin. Nu kommer uppgifter om att mötet kanske inte kan hållas som planerat nästa år heller, rapporterar Sky News.

– Vi hoppas kunna hålla vissa delar av mötet i fysisk form, men ser samtidigt framför oss att det till mycket stor del kommer att äga rum på nätet. Det beror till stor del på hur det går att bekämpa pandemin, säger den skotska miljöpolitikern Roseanna Cunningham till Sky News.

Johan Rockström, professor i miljövetenskap och chef för Potsdam- institutet för klimatforskning i Berlin, har tidigare sagt till TT att det

naturligtvis var en besvikelse att årets möte inte kan hållas som planerat – men att det i praktiken inte behöver vara så allvarligt. Kanske är det dags att omvärdera synen på stora möten, menar han.
– Jag ser inte att vi kommer att vilja samla 40 000 människor fysiskt på samma ställe igen, dit alla flyger. Det är passé. Det är ett kapitel som vi nu har avslutat i mänsklighetens historia, att ha den typen av förhandlingsmöten, säger Rockström.
Liksom Cunningham ser han framför sig en blandning av fysiska och virtuella möten.
– Det kommer definitivt att vara fysiskt, men kanske mer i en hybrid- form. Att man har en distribuerad modell med grupperingar som kanske sitter i olika delar av världen och interagerar, säger Rockström.
Klimatarbetet och klimatförhandlingarna har redan flyttat ut på nätet i allt större omfattning. Just nu pågår till exempel mötet Race to Zero Dialogues, där forskare, företag, politiker och representanter för civilsamhället diskuterar klimatfrågan. Det anordnas av Storbritannien i samarbete med FN.I slutet av månaden

arrangeras Climate Dialogues av FN:s klimatkonvention, ett forum för fortsatta förhandlingar inom Parisavtalet. Och på Parisavtalets femårsdag, den 12 december i år, hålls ytterligare ett nätbaserat möte. Då finns stora förväntningar på att världens länder ska presentera uppdaterade klimatlöften för hur de ska sänka sina utsläpp av växthusgaser – så att den globala uppvärmningen kan hållas till högst två grader över förindustriell nivå.

TT

Röda
havet
ERITREA
Asmara
JEMEN
SUDAN
Tigray
DJIBOUTI
Addis
Abeba
ETIOPIEN
SYDSUDAN
SOMALIA
DEM. REP.
KONGO
UGANDA
KENYA
25 mil

Inbördeskrig hotar efter dubbla flygplatsattacker

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Striderna i Etiopien liknar alltmer ett fullskaligt inbördeskrig efter att två flygplatser attackerats med raketer från den omstridda Tigrayprovinsen. Konflikten kan utlösa omfattande etniskt våld, varnar en lång rad organisationer.

Flygplatserna i städerna Bahir Dar och Gondar, som båda används för såväl civilt som militärt flyg, besköts sent på fredagen med raketer. De avfyrades från provinsen Tigray, vars regionala styre TPLF sedan snart två veckor bekämpas militärt av den federala regeringen i Addis Abeba.

I ett inlägg på Twitter bekräftar den federala regeringen att flygplatsområdena skadats av attackerna och att de utförts med ”de sista vapnen i deras arsenal”.

Men att TPLF lyckats slå till mot två olika strategiska mål utanför det egna området vittnar snarast om att operationen mot TPLF inte går så smärtfritt som premiärminister Abiy Ahmed velat göra gällande.
Premiärministern, som så sent som i fjol tilldelades Nobels fredspris, och hans regering har försökt skildra konflikten som en polisiär operation mot kriminella element som ska ställas inför rätta för förräderi. Men det liknar alltmer ett fullskaligt inbördeskrig. Hundratals soldater tros redan ha dödats på båda sidor, enligt flera internationella medier.
TPLF är en militärt härdad rörelse som under 17 års inbördeskrig på 1970- och 1980-talet stred mot Derg-juntan som man lyckades besegra 1991, för att sedan dominera etiopisk politik under det senaste kvartseklet. Efter att ha marginaliserats av Abiys försök till politisk omstöpning av landet, har TPLF brutit alla band med Addis Abeba och sedan början av november råder ett krigstillstånd i landets norra delar.
Redan innan konflikten var ett faktum befann sig 1,9 miljoner

människor på flykt i Etiopien, som med 112 miljoner invånare är det näst folkrikaste landet i Afrika.
Nu rapporterar FN:s flyktingkommissariat UNHCR att 17 000 människor korsat gränsen till Sudan från Tigray. En massaker som uppmärksammats av Amnesty International i veckan ska ha skördat ett stort antal civilpersoners liv i staden Mai-Kadra. Dådet skylls på styrkor som är lojala med TPLF.
FN:s särskilda kontor för förhindrande av folkmord, OSAPG, skriver i ett uttalande att det etniska våldet nått ”alarmerande nivåer” i Etiopien. ”(Vi) har tagit emot rapporter om etniskt och religiöst motiverade förekomster av hets mot folkgrupp, uppvigling till våld och allvarliga människorättsbrott”, skriver man.
Utanför Tigray blir situationen alltmer prekär för de tigreaner som bor på andra platser i landet. Regeringen har börjat kräva att lokala id-kort, som visar etnisk härkomst, ska uppvisas vid utresa ur landet och inflytelserika tigreaner har samlats upp i interneringsläger.

Poliser har krävt att FN:s livsmedelsprogram WFP ska upprätta listor över anställda med tigreansk härkomst på kontoret i Amhara-provinsen, skriver Reuters korrespondent.
EU:s utrikeschef Josep Borrell säger i ett uttalande att ”etniskt motiverade åtgärder och anklagelser om övergrepp är djupt oroande”.
– Risken för en storskalig humanitär kris är överhängande och en omedelbar nedtrappning är nödvändig. Alla parter måste visa återhållsamhet, säger han.
De etniska motsättningarna förstärks genom användandet av lokalt förankrade miliser i säkerhetsoperationerna, enligt Dino Mahtani, biträdande Afrikachef vid International Crisis Group.
– Samtidigt radas etniska tigreaner upp i Addis Abeba och på andra håll. Allt pekar mot en trend av ökat etniskt våld och det kan snart komma att karaktärisera vad som är på väg att bli en större inrikespolitisk kris i Etiopien, säger han till DN.
Sent på lördagskvällen svensk tid kom rapporter om att granater

har avfyrats mot Eritreas huvudstad Asmara och dess internationella flygplats. Det uppger fem utländska diplomater i regionen till nyhetsbyrån Reuters, skriver TT.
Granaterna ska ha avfyrats från etiopisk mark. Två av granaterna ska ha träffat flygplatsen, enligt tre diplomater. Uppgifterna hade på lördagskvällen inte kunnat bekräftas av oberoende källor, och vare sig regeringen i Addis Abeba eller representanter för utbrytarregionen Tigray hade kommenterat uppgifterna, rapporterar TT.

Erik Esbjörnsson
erikesbjornsson@gmail.com

Fakta. Konflikten i Tigray

Regionen Tigray ligger i Etiopiens norra delar och befolkningen utgör cirka 6 procent av landets 112 miljoner invånare. Regionen utgjorde tillsammans Afarregionen och delar av Eritrea kärnlandet i det äldsta Etiopien.
Stommen i den gerilla som störtade diktatorn Mengistus regim 1991 utgjordes av tigreaner vilka sedan kom att dominera den etiopiska politiken. Men deras inflytande har minskat under

premiärminister Abiy Ahmeds styre och förra året lämnade TPLF den styrande koalitionen.
Sedan Abiy kom till makten 2018 har flera tigrayanska myndighetspersoner blivit avsatta eller sparkade – något som enligt den federala regeringen är ett slag mot korruption medan tigreaner sett det som ett sätt att dämpa deras inflytande.
TT/DN

Bränner ned hus – inför azeriskt övertagande

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Flera invånare i Nagorno-Karabach har börjat elda upp sina hus – innan de flyr till Armenien inför Azerbajdzjans övertagande av området på söndag.

I och omkring byn Charektar i distriktet Kalbajar, som formellt tillhör Azerbajdzjan men i årtionden kontrollerats av Armenienstödda separatister, har minst sexton bostadshus stuckits i brand, enligt nyhetsbyrån AFP:s utsända reporter.
– Det här är mitt hus. Jag kan inte lämna det till turkarna, säger en bybo syftandes på azererna, som är ett turkfolk.
Mannen, som inte uppger sitt namn, kastar brinnande plankor och bensindränkta trasor in i sitt tömda hus.
– Alla kommer att bränna ned sina hus i dag. Vi har fått till midnatt på oss att lämna byn.
Tidigare i veckan undertecknade de tidigare Sovjetrepublikerna Armenien och Azerbajdzjan, som är ärkefiender, ett avtal för att få stopp på striderna som rasat sedan slutet av september.
Överenskommelsen, vars juridiska status är något oklar, har hyllats av azerer. Många armenier, å sin sida, anklagar premiärminister Nikol Pasjinian för ett närmast förrädiskt svek.
Avtalet slår bland annat fast att distrikten Kalbajar och Aghdam

återlämnas till Azerbajdzjan. För att övervaka freden skickar Ryssland omkring 2000 soldater till regionen.

TT-AFP

Uppgift: Israeliska agenter mördade al-Qaida-ledare

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Israeliska agenter har dödat en högt uppsatt ledare inom terrorgruppen al-Qaida i Irans huvudstad Teheran, skriver tidningen New York Times. Men varken USA, Iran, Israel eller al-Qaida har bekräftat uppgifterna.

Sent på kvällen den 7 augusti i år kablade den iranska nyhetsbyrån Fars ut nyheten om ett dubbelmord i Teheran. En äldre

man och en ung kvinna hade hittats döda i en bil i en lugn och välbärgad stadsdel i den iranska huvudstaden.
De hade skjutits ihjäl med flera skott. Mannen identifierades som Habib Daoud, professor i historia hemmahörande i Libanon, och kvinnan som hans dotter.
Dryga tre månader senare kommer New York Times med helt nya och spektakulära uppgifter om morden. Mannen ska i själva verket ha varit Abu Mohammed al-Masri, en av grundarna till terrornätverket al-Qaida och betraktad som organisationens andreman efter ledaren Ayman al-Zawahiri.
Den unga kvinnan uppges ha varit al-Masris 27-åriga dotter Mariam som tidigare var gift med en av Usama bin Ladins söner, Hamza, som dödades i en amerikansk drönarattack i september förra året, i gränstrakterna mellan Afghanistan och Pakistan.
Dubbelmordet i Teheran ska ha utförts av två motorcykelburna israeliska agenter, på uppdrag av USA.
Om det verkligen är Abu Mohammed al-Masri som dödats är detta en ansenlig förlust för al-

Qaida. al-Masri (”egyptiern”, ett så kallat krigarnamn) hette egentligen Abdullah Ahmed Abdullah och föddes i norra Egypten år 1963. I slutet av 1970-talet reste han som frivillig till Afghanistan för att bekämpa Sovjetunionens trupper som då ockuperade landet.
I Afghanistan kom al-Masri i kontakt med Usama bin Ladin. Tillsammans byggde de upp al-Qaida, terrororganisation som bland annat låg bakom 11 september-attackerna i USA. Det var också Mohammed al-Masri som planerade de samordnade attackerna mot de amerikanska ambassaderna i Tanzania och Kenya den 7 augusti 1998 där sammanlagt 224 människor dödades. Sedan dess har han varit internationellt efterlyst av den amerikanska federala polismyndigheten FBI, med ett pris på sitt huvud på 10 miljoner dollar.
Men det finns än så länge ett antal frågetecken kring den påstådda likvideringen av al-Masri och hans dotter. Till att börja med har uppgifterna inte kunnat styrkas officiellt. New York Times citerar källor inom USA:s

underrättelsetjänst som är anonyma.
Iran har kategoriskt förnekat att den dödade mannen skulle vara al-Masri. Och varken från amerikanskt eller israeliskt håll har det kommit några bekräftelser.
Annars brukar amerikanska presidenter vara mycket snara med att framhålla morduppdrag mot terrorledare: Barack Obama gav stor uppmärksamhet åt undanröjandet av Usama bin Ladin – al-Qaida-ledaren dödades av amerikanska specialtrupper i Pakistan i maj 2011.
Och Donald Trump var inte precis förtegen när IS-ledaren Abu Bakr al-Bagdadi dödades i Syrien i oktober förra året, för att inte tala om mordet på den iranske generalen Qassem Soleimani i början av detta år.
En annan förbryllande omständighet är att al-Masri uppehöll sig just i Iran. Det finns ju en religiöst-ideologisk rågång mellan al-Qaida, som står för en extremistisk form av sunniislam, och Iran, som är hemvist för shiaislam.
Skillnaderna i tolkningen av islam har i vissa läger lett till hat och

våld – terrororganisationen IS, som är en avknoppning av al-Qaida, har till och med gått så långt att de betraktar shiamuslimer som den värsta sortens avfällingar, som fritt villebråd.
Men enligt underrättelsekällor som New York Times talat med kan Iran ha översett med al-Masris religiösa inställning och gett honom en fristad mot att han bidrar till att planera terrordåd mot amerikanska mål.
Erik Ohlsson

FN: Är världens just nu värsta katastrof

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Jemen håller på att duka under i krig, covid-19, hunger och torka, larmar FN.
– Medan vi sitter här och pratar tvingas sjukhus att stänga och vattenreningsprojekt att upphöra. Det behövs ett

tillskott på 500 miljoner dollar – snabbt, säger Lise Grande, chef för FN:s humanitära verksamhet i Jemen.

Grande är på snabbvisit i Stockholm för att delta i ett möte. Svenska utrikesdepartementet har sedan en tid tillbaka tagit på sig ansvaret att samordna de internationella hjälpinsatserna i Jemen, som försvåras av det pågående kriget och de stridande parternas ovilja att ge tillträde till drabbade områden.

FN-ombudet Grande kan inte dölja att hon är arg och frustrerad. Ilskan beror på det internationella samfundets passivitet. Många av Jemens 30 miljoner invånare har drabbats av en omfattande hungersnöd som gränsar till svält, en situation som förvärrats av att coronapandemin fått fäste i landet.

– Jemen upplever just nu den sannolikt mörkaste perioden i landets historia. Fyra jemeniter av fem behöver någon form av hjälp utifrån för att klara livhanken. Det finns inget land i hela världen som är lika beroende av bistånd. En tredjedel av befolkningen vaknar på morgonen och är hungriga. De vet inte var deras nästa mål mat

ska komma från, säger Lise Grande och fortsätter:
– Det här är kapabla människor, de skulle kunna försörja sig själva om inte deras tillvaro dominerades av krig. Men just nu har väldigt många ingen annanstans att vända sig än till FN eller frivilliga hjälporganisationer för att få mat för dagen.
Men det humanitära biståndet räcker just nu inte till, inte på långa vägar. För när hjälpen i reda pengar borde öka har den i stället minskat drastiskt, konstaterar Lise Grande.

I början av juni höll FN en så kallad givarkonferens om Jemen, riktad till världsorganisationens 193 medlemsländer. FN:s generalsekreterare António Guterres underströk det allvarliga läget i Jemen och det stora hjälpbehovet för att hålla svälthotet och sjukvårdskrisen stången. Målet var att samla ihop 2,4 miljarder dollar – men omvärlden har hittills bara bidragit med hälften.
Lise Grande har med sig statistik till Stockholm som visar att samtliga givarländer minskat sitt bistånd till Jemen under året.

Länder som tidigare varit generösa, som Förenade Arabemiraten och Kuwait, har helt stoppat sitt Jemenbistånd i år. Och Saudiarabien, som förra året gav över en miljard dollar, har i år krympt sitt bidrag med två tredjedelar.
Varför har det blivit så? Lise Grande vill ogärna spekulera – ”jag arbetar med humanitära frågor, inte politik”. Men diplomater och Jemenkännare pekar på några orsaker: dels det sjunkande världsmarknadspriset på olja, som medför att oljeländerna inte längre tycker sig ha råd att vara generösa. Dels att USA under president Donald Trump inte påverkat sina allierade i Persiska viken att betala ut bistånd.
Konsekvenserna av det minskade pengainflödet har märkts snabbt och brutalt i hjälparbetet, konstaterar Lise Grande:
– FN har hittills drivit 41 biståndsprojekt i Jemen. Det är sådant som sjukhus, vattenverk, skolor, barnhälsovård. Nu har vi på kort tid tvingats stänga eller skära ned i 16 av de här projekten.

Och om inte mer pengar kommer in före årsskiftet – Lisa Grande nämner 500 miljoner dollar (drygt fyra miljarder kronor) – kommer över hälften av projekten att avstanna.
Det är ett känt faktum att biståndet haft svårt att nå de behövande i Jemen. Alla aktörer i konflikten – huthierna som kontrollerar huvudstaden Sanaa, regeringsstyrkorna samt separatistgruppen Södra övergångsrådet – har försvårat för biståndsorganisationerna att göra sitt jobb.
Detta bekräftas av Lise Grande. Men hon konstaterar samtidigt att FN:s närvaro betytt att Jemen kunnat bemästra såväl kolera som torka.
– För tre år sedan drabbades Jemen av den värsta koleraepidemin i modern tid. Men vi lyckades få koleran under kontroll. För två år sedan inträffade en torkkatastrof, den kunde vi också få bukt med tack vare att vi hade tillräckliga resurser. Men nu slår torkan till igen, till det kommer covid-19-pandemin. Får vi inte tillräckligt

med pengar kommer folk att dö, säger Lise Grande.
Officiellt är Jemen lindrigt drabbat av coronapandemin: statistiken visar att drygt 2000 människor smittats och något över 600 dödsfall inträffat. Men alla bedömare tycks ense om att de verkliga siffrorna är mycket högre: enligt utländska experter kan så många som en miljon människor vara smittade av coronaviruset i Jemen.
– Vi talar sannolikt om en av de värsta covid-19-utbrotten i världen, säger Lise Grande.
Erik Ohlsson

Varje social kontakt är en för mycket.

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Förbundskansler Sebastian Kurz apropå att Österrike går in i en total nedstängning för att stävja stigande smittotal. Från och med tisdag väntar isolering för befolkningen. De nya restriktionerna gäller till den 6 december.
TT

130

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Secret service-agenter som arbetat med att skydda USA:s president Donald Trump har antingen smittats av coronaviruset eller varit i nära kontakt med en smittad, rapporterar Washington Post.
Agenterna, som arbetat i Vita huset och på Trumps resor, har alla blivit beordrade att självisolera sig och sitta i karantän.
Utbrottet tros ha samband med det intensiva resandet strax före valet den 3 november då Trump höll tio kampanjmöten på 48 timmar.
TT

Oro över hotat eldupphör

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Västsahara Afrikanska unionen (AU) uttrycker stark oro över att vapenvilan i Västsahara, som gällt sedan 1991, hotas.
Utspelet från den afrikanska samarbetsorganisationen kommer sedan den västsahariska självständighetsrörelsen Polisario förklarat att eldupphöret är något som ”tillhör dåtiden”.
Polisarios utspel följde i sin tur på Marockos militärinsats för att åter öppna en väg som leder till Mauretanien.
Även FN-chefen António Guterres säger sig vara djupt bekymrad över utvecklingen.
TT-AFP-Reuters

FN vill avsluta Darfur-insats

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Sudan. FN och Afrikanska unionen (AU) säger i en gemensam rapport att de anser att den gemensamma fredsbevarande insatsen Unamid kan avslutas. Orsaken är den positiva inverkan som processen mot ett civilt styre i Sudan har haft i regionen. FN:s generalsekreterare António Guterres och AU:s ordförande Moussa Faki Mahamat har båda godkänt rapporten, som rekommenderar att Unamids uppdrag avslutas vid årsskiftet.

TT-AFP-Reuters

Syrien vill ha hem flyktingar – men många vågar inte

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Syriska regimen vill att de omkring sex miljoner syrier som flytt utomlands under inbördeskriget återvänder. Det framgick av en flyktingkonferens som genomförts i huvudstaden Damaskus.

Landets ledare Bashar al-Assad, som deltog i konferensen på distans i veckan, hävdade att väst hindrat syriska flyktingar från att återvända hem. Men många syrier som flytt landet är kritiska till regimen och vågar inte återvända av rädsla för repressalier.

Över 100 000 politiska fångar sitter inspärrade i regimens fängelser, enligt människorättsorganisationen Syrian Network for Human Rights. Flera är personer som återvänt hem från bland annat

Europa och från Syriens grannländer.
På sociala medier förekommer bland annat en hashtagg med innebörden att ett återvändande till hemlandet kan ske först när diktatorn al-Assad försvunnit från makten.
Konferensen bojkottades av EU, USA och Kanada som anser att tiden inte är mogen – flyktingarna anses inte ha någon reell möjlighet att återvända till Syrien. Turkiet, som tagit emot cirka 3,6 miljoner syriska flyktingar, var inte inbjudet.
Saeed Alnahhal

Nathan Shachar: Den okuvlige optimisten Dov Khenin rycker alltid ut för de maktlösa

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Några år efter Sovjetunionens upplösning intervjuades Emile Habibi, palestiniernas främste romanförfattare och en av det israeliska kommunistpartiets galjonsfigurer, i tv:

– Vi var inte kommunister. Vi visste att Sovjetunionen var en förtryckarstat. Men det fanns bara ett parti här i landet som arbetade helhjärtat för arabisk-judisk jämställdhet, och det var kommunisterna. Det var huvudsaken för oss.
Orden dök upp i minnet under visningen av ”Kamrat Dov”, Barak Heymans dokumentär om den israeliske kommunistpolitikern Dov Khenin. Liksom Habibi drivs Khenin av ett glödande rättvisepatos, inte av dogmer. Filmen om hans strävsamma gärning, djupt olik konventionella politikers vardag, hade svensk premiär den 10 november med Folkets Bio som distributör. Den har gjorts med svenskt stöd, från Familjen Robert Weils stiftelse, Olof Palmes Internationella centrum och Robert Aschberg.
Dov Khenin är inte riktigt lika ideologiskt sorglös som Emile Habibi. När han utrymmer sitt kontor i Knesset efter fjorton år i parlamentet ser vi honom lyfta ned ett porträtt av Lenin. Men han medger, utan att sväva på målet, att försöken att skapa en kommunistisk mönsterstat ”inte gick”.

Kommunistpartiet var från början ett genuint judiskt-arabisk samarbete. Efterhand miste partiet de flesta av sina judiska väljare, men ledningen bestod länge av politiker ur bägge folken, inklusive partiledaren, som alltid var jude. Detta hade Moskva bestämt, så att dess satellitparti inte skulle se ut som en minoritetsrörelse. 1967 var partiledaren Meir Vilner och hans partikamrat Toufik Toubi de enda i Knesset som fördömde sexdagarskriget.
(Kommunistpartiet har numera uppgått i den gemensamma lista de arabiska partierna tvingades upprätta häromåret för att krångla sig förbi Knessets nya 3,25 procent-spärr.)
I israelisk politik, allt svårare infekterad av hat och bitterhet mellan grupper, folk och politiska läger, har Khenin (född 1958) varit ett unikum, dels som den ende juden i ledningen för det utpräglat arabiska kommunistpartiet, dels som en politiker respekterad och omtyckt också av sina politiska fiender. I Knesset är det svårt att hitta någon som är redo att säga ett ont ord om honom. I filmen är de

enda politiker som fördömer honom två av det egna partiets unga radikalfeminister, som menar att Khenin ”fjäskar för judarna” och att han i egenskap av ”europeisk jude” saknar legitimitet att representera de utsatta.
Men att representera de utsatta är just hans gren. Heymans film om Khenin är samtidigt en film om Israels skuggsidor och dess allra mest rättslösa. Khenin är på plats regnkalla vintermorgnar när polisen vräker fattiga från bostäder de en gång lovats; då de lågavlönade på en textilfabrik försöker hindra ledningen från att flytta produktionen till Jordanien och när beduinbyn Umm al-Hiran – också den en gång lovad invånarna av staten – jämnas med marken av grävskopor. Khenin och filmaren Heyman var på plats i Umm al-Hiran den natt i januari 2017 då specialstyrkor anlände för att driva bort invånarna – upptakten till Khenins mest celebra kampanj.
Under tumultet avlossade polis automateld mot matematikläraren Yakub Abu al-Qi’ans bil. Den dödligt sårade sjönk ihop, hans fot gled av bromspedalen, den

automatväxlade bilen accelererade och dödade en polis. Al-Qi'an lämnades att förblöda och polisledningen, polisministern och premiärminister Benjamin Netanyahu brännmärkte honom som "terrorist". Nyligen bad Netanyahu hans familj om ursäkt för sina ord. Det hade inte skett utan Khenins slit.
Khenin är uppenbarligen en person som värderar sitt samvete högre än sin bekvämlighet. Han lämnade en ombonad position som advokat och universitetslärare i Tel Aviv för att göra gemensam sak med samhällets olycksbarn i landets avkrokar. Samtidigt utmärkte han sig som den mest energiske av lagstiftare, med lagar om allt från minimilön, bortsprungna hundar, cigarrettautomater, sophantering och vattenrening. Han har utsetts av UNICEF till den av världens parlamentariker som gjort mest för att värna om barns rättigheter.
Barak Heyman utbrister häpen i början av filmen:
– Blir du aldrig förtvivlad av all korruption, allt elände? Hur kan du vara så optimistisk? Tänker du

aldrig ”Det här är ju en mardröm”?
– Jo, svarar Khenin, nästan en gång i timmen. Men det är bara startpunkten. Svårigheter är alltid möjligheter.

Nathan Shachar
naranjal@gmail.com

Ledare: Västvärlden fortsätter svika Mellanösterns kvinnor

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Det kallades ”misstänkt kontakt med utländska enheter”. I maj 2018 grep polisen i Saudiarabien flera kvinnliga aktivister. Deras verkliga ”brott” var en fredlig

feministisk kamp för kvinnors rätt att köra bil, slippa det förnedrande systemet med manliga ”förmyndare” och för flera andra reformer.
Men konstruerade misstankar lades fram mot kvinnorna: De anklagades enligt människorättsorganisationen Amnesty bland annat för ”kontakt med fientliga enheter utomlands i syfte att undergräva säkerheten och stabiliteten i kungariket och skaka landets sociala struktur”. Till de fientliga enheterna sades just Amnesty höra.

En av aktivisterna, Loujain al Hathloul, hungerstrejkar nu i saudiskt fängelse. Flera källor bekräftar att kvinnorna torterats; de har misshandlats, fått elchocker, utsatts för waterboarding och hot om våldtäkt.
Om några dagar hålls G20-mötet där Saudiarabien är ordförande. Både före och under sitt ledarskap för organisationen har landet trumpetat ut budskap om hur det är på väg att moderniseras och om vikten av kvinnliga rättigheter.
”Skamlöst hyckleri”, säger Amnestys Mellanösternchef Lynn

Maalouf. Det är svårt att uttrycka saken med större precision.
Under några månader kring den arabiska våren kunde optimister se positiva tecken för kvinnorna i Mellanöstern och Nordafrika.
Men revolutionen kom av sig på snart sagt alla plan, härskare och patriarker var ibland tvungna att omgruppera men det mesta förblev ungefär som förut.
Eller rent av värre. I våras slog FN-organisationen UN Women fast att coronapandemin gjort att situationen för kvinnor i Mellanöstern förvärrats. ”Våld i hemmet mot kvinnor under karantänen som pågår visar sig svepa som en olycksbådande vind i ett stort antal arabiska hem i Mellanöstern”, skriver sajten Feministiskt perspektiv i sitt refererat av rapporten.
På sajten slår också den sudanesiska aktivisten Asel Abdo fast den svarta sanningen: ”I de flesta länder i Mellanöstern finns det inga lagar mot våld i hemmet. Om det finns en lag, som till exempel i Sudan, så tillämpas den inte.”
Allt är inte mörker. I somras rapporterade den israeliska tidningen Haaretz om hur sociala

medier hjälper offer för hedersförtryck och sexuella övergrepp att nå ut med sina berättelser och därmed bryta den tystnadskultur som omgärdar det uråldriga men pågående könskriget mot Mellanösterns kvinnor.
Feministerna i regionen hör till de modigaste aktivister samtiden känner. Riskerna är enorma. Hoten kommer från såväl förtryckarregimer som vanliga män på gatan och den egna familjen.
Få uppgifter är viktigare för en feministisk utrikespolitik som den svenska än att höja rösten och ställa sig bakom Mellanösterns kvinnokämpar. Men det är som att det alltid fattas något, som att stödet från västvärlden aldrig blir tillräckligt kraftfullt och unisont. Var finns bojkottkraven? De kraftfulla fördömandena? De internationella diskussionerna om sanktioner? Var finns uppmärksamheten? Rörelser som Black lives matter får med rätta enorm publicitet och svenska avstickare, medan förtrycket av Mellanösterns kvinnor mal på år efter år.

Några av världens mest patriarkalt förtryckande stater står värdar för allt från G20-möten till fotbolls-VM. Det är fina chanser för omvärlden att kräva jämställdhet och frihet för fängslade aktivister. Låt inte det pågående kriget mot kvinnor svepas in i en slöja av tystnad.
DN 16/11 2020

EU borde ha kommit till tv-soffan för länge sedan

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

För en vecka sedan citerade kolumnisten Andrev Walden en tweet: ”Man måste ändå ge ekorrar att man ser dem lagom ofta”. Han konstaterade att det alltid har gått precis lagom lång tid sedan han senast såg en ekorre

för att han ska bli glad över att se en igen.
Med EU är det tvärtom. Det har i regel gått väldigt långt ifrån lagom med tid sedan man senast funderade på den europeiska unionen – i synnerhet med tanke på hur stor del av riksdagsbesluten som är en direkt följd av redan fattade EU-beslut. Och när något väl tränger igenom i mediebruset, är det få som blir särskilt intresserade.
För som speakern säger i SVT:s nya dokumentärserie ”Bryssel calling”: Bryssel är komplicerat. I programmet följer tv-teamet de svenska EU-parlamentarikerna Alice Bah Kuhnke (MP), Fredrick Federley (C), Jytte Guteland (S) och Sara Skyttedal (KD), från att de anländer i början av mandatperioden, vidare när platserna i de drygt 20 utskotten fördelas, och genom delar av det som kan klassas som politiskt spel eller käbbel.
Upplägget är smart. Man blir något klokare, men framför allt kommer man närmare. Inte minst när nykomlingarna beter sig lika förvirrat som man själv skulle göra, samtidigt som veteranerna konstaterar att ”det är ett

maktspel” och att den som vill få inflytande måste inrikta sig på ett begränsat antal sakområden.
Här hade programmet gott kunnat stanna upp. Med reservation för att det bara finns fyra av sju avsnitt tillgängliga får en andra säsong – jag håller tummarna för en sådan – gärna borra djupare i Brysselmaskineriet och mindre i privatliven.
Vilka frågor avgörs i EU-parlamentet? Hur ser beslutsvägarna ut? Vad ska man som väljare tänka på när man - röstar? Och hur implementeras besluten i Sverige?
Den sortens faktauppgifter finns givetvis tillgängliga redan i dag. Men som det står i utredningen ”EU på hemmaplan” är de flestas kunskaper om EU svaga, vilket inte är någonting att skämmas för. Inte ens universitetslärare i statsvetenskap känner sig bekväma med ämnet, skriver utredaren Maria Strömvik. Och ”ett mer livaktigt offentligt samtal skulle mer än något annat förbättra de demokratiska förutsättningarna för insyn och

deltagande i frågor som beslutas på EU-nivå”.
För att nå dit räcker det inte med enskilda reportage och nedslag, hur pedagogiska och välformulerade de än är. Det krävs att en del program är lättsmälta och avväpnade, så att fler får en relation till den beslutande processen och en förståelse för helheten.
Först då kommer tillräckligt många att tänka på EU lagom ofta.

Susanne Nyström
susanne.nystrom@dn.se

Attack mot Eritrea förvärrar läget i omstridda regionen

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Eritrea dras in i kriget i Etiopien efter att separatister i omstridda Tigrayregionen bombat mål i huvudstaden Asmara. Raketattacken är en vedergällning för att Eritrea ska ha gett sig in i konflikten om Tigray på Etiopiens sida.

Det innebär en kraftig upptrappning av det redan allvarliga läget i regionen.
Flera explosioner skakade på lördagskvällen Eritreas huvudstad Asmara, som ligger på höglandet ett tiotal mil från gränsen till den krigsdrabbade etiopiska provinsen Tigray.
Eritrea är ett av världens mest slutna länder och det var på omvägar som nyheten om explosionerna nådde internationella medier. Tv-kanalen Al Jazeera hänvisar till en eritreansk lokalradiostation för exil- eritreaner i Paris som från boende i Asmara ska ha hört flera explosioner bryta tystnaden i lördagsnatten. En raket ska ha missat att träffa informationsministeriet och två ska ha träffat flygplatsområdet.
Nu bekräftar Debretsion Gebremichael, ledare för Tigrayprovinsens styrande grupp TPLF (Tigreanska folkets befrielsefront), att man ligger bakom raketattacken mot Asmara.
Den eritreanska huvudstaden är ett legitimt mål eftersom Eritrea låter etiopiska regeringsstyrkor använda Asmars flygplatser, säger Debretsion Gebremichael i en

intervju med nyhetsbyrån AFP. Han hävdar också, i en intervju med Reuters, att man bekämpar ”16 divisioner” från den eritreanska armén. ”Strider pågår på flera fronter”, skriver han i ett sms till nyhetsbyrån.
Till AP säger han att så länge eritreanska styrkor strider inne i Etiopien kommer man att angripa alla legitima militära mål.
– Vi kommer att bekämpa dem på alla fronter och med alla medel vi har till vårt förfogande, säger han.
En division kan bestå av över 10 000 soldater och att Eritrea på kort tid ska ha mobiliserat så många trupper väcker frågetecken. Men landet är kraftigt militariserat och har befunnit sig i ett tillstånd av permanent mobilisering under det senaste kvartsseklets kalla krig med Etiopien. Eritrea bedöms ha en armé på minst 250 000 soldater samt en omfattande reserv.
Det eritreanska styret, under ledning av diktatorn Isaias Afwerki, har sitt ursprung i gerillarörelsen EPLF som under 1980-talets inbördeskrig stred jämte Tigraybaserade TPLF mot

Derg-juntan i Addis Abeba. Efter krigssegern gick Eritrea sin egen väg och blev 1993 ett självständigt land, medan TPLF kom att dominera etiopisk politik under många år.
Men relationen mellan de två bundsförvanterna blev snabbt bitter. En omtvistad gränsdragning utlöste krig mellan Etiopien och Eritrea i maj 1998. Gränsstaden Badme stod i centrum för konflikten och detta stridsäpple skulle ha tillfallit Eritrea efter 2018 års fredsavtal mellan länderna, som ledde till att den etiopiska premiärministern Abiy Ahmed i fjol fick Nobels fredspris. Men generalerna i Tigray vägrade att retirera och det är möjligt att staden nu spelar en symbolisk roll för Eritreas inblandning i konflikten.
När Eritrea nu dras in i konflikten blir det långt svårare att nå en snabb lösning. Ingen av de inblandade parterna har sänt några signaler om vilja till samtal. På söndagen skrev premiärminister Abiy på Twitter att ”rättvisan kommer att segra”. ”Genom att främja rättsskipning och kräva ansvar av de som har plundrat och destabiliserat

Etiopien kommer vi att lägga grunden till långvarig fred och harmoni”, skriver Abiy i uttalandet som skiljer sig från hans motståndare Debretsions beskrivning av läget som ett ”fullskaligt krig”.
Abiy har velat göra gällande att militäroperationen, som inleddes för snart två veckor sedan, är en polisiär insats mot TPLF-ledningen – trots att den involverar såväl bombflyg som artilleri och har tvingat honom att mobilisera specialförband från hela landet.

Attacken mot Asmara är en ytterligare bekräftelse på att TPLF ännu har kraftiga vapen i sin arsenal. På fredagen attackerades två flygplatser i de etiopiska städerna Gondar och Bahir Dar med raketer och Debretsion utesluter inte fortsatta attacker.
På AP:s fråga om den etiopiska huvudstaden Addis Abeba kan komma att attackeras säger han:
– Jag vill inte berätta det, men missilerna har lång räckvidd.
Huvudstaden är säte för Afrikanska unionen och har med flygbolaget Ethiopian Airlines

starka framväxt blivit ett transportnav för kontinenten.
I Addis Abeba växer oron bland de många tigreaner som bor utanför sin omstridda hemprovins. Flera människorättsorganisationer varnar för att etniskt våld kan utlösas av konflikten och listor över människor med tigreansk härkomst har upprättats av säkerhetsstyrkor.
Samtidigt vittnar flyende från Tigray om omfattande övergrepp inne i provinsen. Övergreppen ska ha utförts av båda sidor och striderna har nu tvingat över 20 000 civilpersoner att korsa gränsen till grannlandet Sudan i väster.

Erik Esbjörnsson
erikesbjornsson@gmail.com

Presidenten avgår efter att demonstranter sköts ihjäl

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Perus interimspresident Manuel Merino avgick på söndagen efter att polisen dagen före skjutit ihjäl tre regimkritiska demonstranter med hagelgevär.

13 personer har skadats och 16 personer är försvunna efter protesterna i Lima.

Kraven på Merinos avgång blev till slut så många och högljudda att Merino inte såg något annat val än att avgå.

Tidigare på dagen hade kongressens talman bett honom att överväga sin omedelbara avgång.

Avgången sker efter nästan en vecka av fredliga protester på Plaza San Martin i huvudstaden Lima där tusentals samlats för att visa sitt missnöje med att den populära presidenten Martín

Vizcarra tvingats bort från sin post. När polisen under lördagen sköt ihjäl tre personer med hagelskott blev det uppenbart att interimspresidenten tappat kontrollen.
En av många som protesterat mot polisvåldet är ärkebiskopen i staden Trujillo. Han uppmanade regeringen att respektera grundlagen som ger människor rätt att protestera.
– Det är viktigt att lyssna och möta folkets krav för att återfå förtroendet, säger Miguel Cabrejos i ett uttalande.
Landets åklagarmyndighet har också kritiserat övergångsregeringens och polisens agerande.
– I dessa tider av politisk kris uppmanar vi inrikesdepartementet och polisstyrkorna att respektera medborgarnas rättigheter och inte använda oproportionerligt våld, skriver myndigheten i ett uttalande.
Oroligheterna i Peru bröt ut i tisdags efter att kongressen avsatte president Martín Vizcarra. Kongressens talman Manuel Merino tog över och menade att

Vizcarra var ”moraliskt oförmögen” att leda landet eftersom han misstänks ha tagit emot mutor under sin tid som guvernör för sex år sedan. Men Manuel Merino och merparten av de kongressledamöter som röstade för presidentens avgång står själva anklagade för alltifrån penningtvätt till mord. Mot den bakgrunden säger bedömare att avsättandet av Vizcarra var en parlamentarisk statskupp. Polisstyrkornas aggressiva sätt att konfrontera demonstranterna har fördömts av människorättsorganisationer och FN. Polisen sköt tårgas och hagelskott, enligt nyhetsbyrån AFP. En 22-årig man omkom efter att ha träffats av hagel i huvudet, medan ett annat offer, en 24-åring, träffades i bröstet. Offrens familjer har klagat över att myndigheterna inte tillåtit dem att besöka bårhuset för att se sina anhörigas kroppar. Familjen till den döde 24-åringen har berättat att polis besökt deras hem och försökt skrämma dem till tystnad. Det tredje dödsoffret är en 25-årig man som på söndagen ännu inte identifierats.

Tretton personer vårdas på sjukhus och Perus ledande organisation för mänskliga rättigheter, CNDDHH, har publicerat en lista med 16 namn på personer som saknas efter lördagens sammandrabbning i huvudstaden Lima.
Tolv av interimsregeringens 18 ministrar har också meddelat sin avgång, medan premiärministern Antero Flores Araoz tyckt att interimspresidenten borde sitta kvar.
– Miljoner peruaner stöder honom, men tyvärr håller de sig hemma, har den 78-årige premiärministern sagt.
Även flera ministrar ska ha försökt övertala Merino att sitta kvar.
– De har sagt att han inte bör avgå eftersom han inte är skyldig till vad som hänt. Det är en beklaglig inställning, säger kongressledamoten Rennan Espinoza.
Tack vare sin gruvdrift har Peru de senaste två decennierna haft den högsta och mest stabila ekonomiska tillväxten i Latinamerika.

På det politiska planet har det inte sett lika ljus ut: alla presidenter som Peru har haft sedan den auktoritära ledaren Alberto Fujimori tvingades i landsflykt till Japan år 2000 har anklagats för korruption. En del har flytt landet, andra har häktats, och en sköt sig i huvudet när polisen kom för att gripa honom. Kritiker menar att den avgående presidenten Martín Vizcarra avsattes därför att han ville införa reformer för att minska korruptionen i landet.

Henrik Brandão Jönsson

Till ytan är Peru Sydamerikas tredje största land med en befolkning på 32 miljoner invånare.

Trots att landet var först i Latinamerika att stänga sina gränser och införa en så kallad ”lock down” har samhället drabbats väldigt hårt under coronapandemin. Förutom San Marino har Peru flest antal dödsoffer i covid-19 per capita i världen.

Protester mot dödsmisshandel – 700 gripna

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Minst 700 personer greps på söndagen i Belarus huvudstad Minsk när tusentals demonstrerade mot dödsmisshandeln av en 31-årig man i veckan. Parollen var ”Jag går ut” – mannens sista ord innan han gick ut på gården där han över- mannades av okända män.

En lång karavan av militära lastbilar körde redan på söndagsmorgonen in till Minsk. Myndigheterna kopplade bort mobilnätet, stängde tunnelbanestationer och körde fram vattenkanoner samtidigt som kravallstyrkor fyllde gatorna. Myndigheterna gjorde allt för att stoppa protesterna med skrämseltaktik. Trots detta gick tusentals människor ut på gatorna i Minsk, Hrodna, Brest och flera andra belarusiska städer. Detta är den 99:e dagen som belarusierna

demonstrerar mot valfusket i presidentvalet den 9 augusti och söndagens protester är tillägnade Raman Bandwarenka.
Den 11 november övermannade maskerade män – uppenbarligen utsända av säkerhetstjänsten – den 31-åriga Bandarenka hemma på hans gård på Plosjtjad Peremen (Förändringarnas torg.) Bandarenka slogs helt oprovocerat till marken och fördes bort. Två timmar senare lämnades han på ett sjukhus med svåra hjärnskador. Nästa dag avled 31-åringen.

Hans sista ord innan han klev ut på gården, ”Ja vychozju” (jag går ut), blev temat för söndagens demonstration. Polisen och kravallsoldaterna ingrep omedelbart så fort folk började samlas. Redan klockan 12 började de gripa människor. På Förändringarnas torg trängde sig en massiv trupp svartklädda kravallsoldater genom en mänsklig kedja för att förstöra minnesmonumentet som invånarna har rest över Bandarenka. Säkerhetsstyrkorna använde ljusgranater för att tvinga folk att skingra sig.

Den oberoende belarusiska nyhetssajten tut.by rapporterar bland annat om att demonstranter förföljdes av soldater ända in på ett apotek. På videofilmen ser man hur apoteksbiträdet går fram till de kravallutrustade soldaterna och ropar med hög röst: Släpp människan!

Den här typen av solidariska gärningar av butiks- och restaurangpersonal har hela tiden varit en viktig del av protesterna mot president Lukasjenko. Många affärer och kaféer har ställt upp och gömt demonstranter som flyr soldaterna.

Hittills har minst 700 personer gripits, enligt människorättsorganisationen Viasna.

Anna-Lena Laurén

Katrine Marçal: Boris har uppenbarligen inte tänkt på Florida

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Om du tyckte att svensk debatt var besatt av USA: välkommen till Storbritannien!
Här handlar nästan alla politiska frågor om amerikanska valet – från brexit till covid-19.

USA må inte längre vara en brittisk koloni, men många britter verkar övertygade om att huvudpoängen med det amerikanska valet är att skicka signaler om brittisk inrikespolitik.
I alla fall om man får tro den pågående debatten.
Den brittiska ekonomin är just nu stängd på grund av smittspridningen. Vad har det med Biden och Trump att göra?
Jo, de amerikanska opinionsinstituten hade som bekant fel i sina beräkningar gällande röstningen i Florida. Hur ska man då kunna lita på beräkningsmodeller över huvudtaget, undrar en del

brittiska debattörer. Inte minst de som Boris Johnson lutar sig mot i sitt beslut att stänga landet. Boris Johnson har uppenbarligen inte tänkt på eh… Florida. Dags att öppna de brittiska pubarna! Logiken är som ni hör glasklar.
Den andra frågan som självklart kan avgöras utifrån det amerikanska valet är brexit. 2020 har som bekant varit ett bra år för killar med Twitterkonton och grundläggande kunskaper i Excel. Först blev de alla experter på epidemiologi. Sedan kunde de sömlöst gå över till att bli experter på det amerikanska valsystemet. Om detta har irriterat er i Sverige betänk då hur vi har det i Storbritannien.
Här har dessa personer redan i fyra år varit experter på extremt komplex handelspolitik i ljuset av brexit. När de nu har både smittspridningskurvor, amerikansk rösträkning och en brexitförhandling på uppploppet har de liksom gått i spinn.
Den tredje genren av USA-analys är mer politiskt. Jag har döpt den till: ”Den som vann valet vann inte – det gjorde däremot den som inte vann valet”.
Låt mig förklara:

Många till vänster i Storbritannien har argumenterat för att det enda som kan besegra högerpopulismen är en ny radikal vänsterpopulism. Fast nu har Biden alltså besegrat Trump. Det innebär att det alltså var en tråkig mittenpolitiker som gjorde jobbet och detta tycker många brittiska vänstersossar är olyckligt. Därför argumenterar de för att Joe Biden visserligen må ha vunnit valet, men att han ändå inte riktigt vann. Trumpismen är inte död. Trump må vara besegrad men är trots allt inte besegrad.

Det kan ställas mot hur exakt samma personer argumenterar gällande de två senaste brittiska valen. Då var den vänsterpopulistiske Jeremy Corbyn nämligen oppositionsledare och Corbyn förlorade bägge gånger. Men, säger brittiska vänsterdebattörer, Corbyn må ha förlorat men han förlorade ändå inte. Corbyn vann nämligen ”debatten”. Sammanfattningsvis: Joe Biden vann valet men vann ändå inte. Jeremy Corbyn däremot vann inte valet, men vann ändå.

Politisk analys när den är som bäst!
Allt detta är förstås nära besläktat med argumentationen som man kan höra även i Sverige. Den som säger att om vänsterdemokraten Bernie Sanders bara hade fått chansen hade han vunnit mot Donald Trump redan 2016.
I Storbritannien finns en liknande teori fast bland folk i den politiska mitten. Den går ut på att om bara David Miliband – en högersocialdemokrat – hade vunnit partiledarvalet i Labour för tio år sedan hade allt varit annorlunda. Då hade Labour vunnit valet 2015. Brexit hade därmed aldrig blivit mer än en idé i en konservativ tankesmedjerapport.
Att David Miliband i dag uppbär en årslön på över 12 miljoner kronor från en organisation som ska hjälpa världens flyktingar och bor i ett penthouse i New York för pengarna, verkar inte störa de som tror på denna teori. Man borde onekligen sammanföra alla ”Bernie Sanders hade minsann besegrat Trump”-förespråkare med alla ”David Miliband hade minsann besegrat brexit”-förespråkare i ett enda rum.

Det vore intressant.
Fast det finns en kategori av brittisk USA-debattör som har tystnat de senaste dagarna. Det är de som i fyra år har argumenterat för att Donald Trump är ett politiskt geni. De har ägnat en hel mandatperiod åt att skälla på ”liberala medier” för att de framställt Trump som en ”förvuxen och halvgalen barnrumpa”. De som skildrar presidenten på detta sätt är bara storstadsliberaler utan känsla för de djupa strömningarna i folkdjupen har det hetat. Det är ”folkförakt” att kalla Trump galen har man vrålat.
Men när Donald Trump i veckan onekligen har betett sig ganska exakt som en ”förvuxen och halvgalen barnrumpa” har dessa debattörer tystnat. Fast oroa er inte. De kommer säkert att vara tillbaka om några veckor.
Debatten fortsätter.
Leve demokratin!
Katrine Marçal
katrine.marcal@dn.se

Dödstalet stiger efter filippinsk tyfon

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Filippinerna. Antalet filippinier som omkommit i tyfonen Vamco stiger. Hittills har ovädret – det värsta i år – skördat 67 dödsoffer, enligt filippinska myndigheter. Särskilt norra Filippinerna är hårt drabbat, med de mest omfattande översvämningarna på årtionden. Presidenten Rodrigo Duterte har flugit till Tuguegarao-provinsen för att överblicka skadeläget. Omkring 25000 bostäder har skadats eller förstörts av det tropiska ovädret, enligt en talesperson för katastrofmyndigheten.

TT-Reuters

Argentina skärper gränsbevakningen

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Argentina. Argentina förstärker säkerheten vid landets gräns mot Paraguay.
Anledningen är att Argentinas ambassad i London fått trovärdiga anonyma tips om att material som används för att tillverka bomber förs in i landet från Paraguay.
Enligt myndigheterna ska de befarade målen vara judiska. Över 100 personer omkom i två attentat mot judiska mål i huvudstaden Buenos Aires på 1990-talet.
TT

En miljon coronasmittade i Mexiko – 6 000 nya fall

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Mexiko. Mexiko är nu det elfte landet i världen som har registrerat över en miljon smittade av coronaviruset. Landets hälsomyndigheter uppger att nära 6 000 nya fall noterades på lördagen.

Enligt myndigheterna är dock smittotalet troligen mycket högre än så i landet. Drygt 98 000 människor i Mexiko har mist livet i coronapandemin.

Totalt i världen har officiellt 53,8 miljoner smittats och 1,3 miljoner avlidit.

TT-Reuters

Det enda jag kan säga är att vi befinner oss i ett chocktillstånd.

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Kurt Van de Wouwer som fött upp duvan New Kim som såldes på auktion för 1,6 miljoner euro till köpare från Kina.
Det är världsrekord i sammanhanget. Tidigare låg toppnoteringen på över 1,25 miljoner euro (närmare 13 miljoner kronor). Priserna på tävlingsduvor har stigit efter ett ökat intresse för långdistanstävlingar i Kina.
TT-Reuters

Kinas roll stärks i nytt handelsavtal

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Frihandelsuppgörelsen RCEP, kallad världens största, har skrivits under av 15 länder i Asien och Oceanien. Tillsammans står länderna för nästan en tredjedel av världens ekonomi.

Avtalet är ett tydligt tecken på att Kina befäster sin roll i regionen, enligt ekonomen Stefan Westerberg.

Under det pågående och delvis virtuella Asean-toppmötet i Vietnams huvudstad Hanoi enades de tio medlemmarna och fem övriga länder om de sista detaljerna i frihandelsuppgörelsen, som nu har skrivits under, enligt nyhetsbyrån Reuters.

Kina, Japan, Sydkorea, Australien och Nya Zeeland samt de tio Asean-länderna har kommit överens om att inom ett stort antal handelssektorer minska eller ta bort tullar.

Tillsammans står de 15 länderna för 30 procent av den globala ekonomin, en lika stor andel av världens befolkning och avtalet öppnar för länderna att nå 2,2 miljarder potentiella konsumenter.

TT

Ledare: Kreml står sida vid sida med förtryckarna i Belarus

TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Sovjetunionen var en påtvingad gemenskap utan annan legitimitet än våld och tvång. Så snart de fick chansen flydde länderna som ingick i denna ”union” som ur ett brinnande hus.

Det är det första den bör ha i åtanke som diskuterar dagens svenska säkerhetspolitik gentemot Ryssland och vårt gemensamma närområde.
100 mil från Stockholm, i Belarus huvudstad Minsk, misshandlades i veckan 31-årige Raman Bandarenka till döds. Allt tyder på att diktatorn Aleksandr Lukasjenkos säkerhetstjänst är skyldig.
I de demonstrationer som följde på Bandarenkas död ska över 1 000 människor ha gripits.
Demokratirörelsen i Belarus är fortsatt livaktig, uthållig och enastående modig. På tisdagen ska utrikesminister Ann Linde (S) möta den belarusiska oppositionsledaren Svetlana Tichanovskaja.
”Det pågår ett folkmord i Belarus, våldet från staten är exceptionellt”, sa Tichanovskaja när hon nyligen intervjuades i lettisk tv.
Att Sverige liksom EU ska ge fullt stöd till demokratiaktivisterna är självklart. Målet är att det riggade ”val” som hölls i Belarus i augusti ska upphävas och att folket ges en ärlig chans att självt välja sin framtid.

När andra tidigare sovjetrepubliker som Estland, Lettland och Litauen för 30 år sedan gavs samma chans vände de omedelbart Moskva ryggen, sökte sig till den västliga, demokratiska gemenskapen och blev medlemmar i såväl EU som Nato. Det kalla kriget stod aldrig mellan två parter som utgjorde ett likvärdigt hot mot varandra. Det var en expansiv diktatur – Sovjetunionen – mot en allians av länder som av fri vilja och rädsla för Kreml slöt sig samman i en försvarsallians, Nato.

Att Sverige från andra världskrigets slut ända fram till Sovjetunionens sista timmar hade så svårt att erkänna detta faktum är en skamfläck. Den svenska ”tredje ståndpunkten” var stark inte minst inom socialdemokratin: Sovjetunionen och USA var lika goda kålsupare, vi samarbetade hemligen med Nato men hutade offentligt åt Washington så snart chansen gavs.

I helgen skrev två före detta män i staten, statssekreteraren och ambassadören Sven Hirdman och biståndsministern Pierre Schori,

en DN-insändare om svenska militärövningar med Natoländer. De vände sig mot vårens storövning Aurora, där styrkor från Sverige och 12 andra länder skulle delta.
Övningen ställdes in. ”Efter protester”, skrev insändarskribenterna i en försåtlig formulering – den rättades senare – och jo, några hade visserligen protesterat, men skälet till att Aurora frös inne var givetvis coronapandemin.
Sverige deltar också i en pågående övning med bland annat amerikanska styrkor: De ”ska kunna ingripa militärt i andra länder (läs: på andra sidan Östersjön)”, skriver Hirdman och Schori uppbragt.
Som om Nato skulle utgöra ett invasionshot mot Ryssland. Som om någon vettig människa skulle tro att Sverige genom att öva med USA förbereder ett neokarolinskt fälttåg mot Moskva.
Insändaren är en nyttig men samtidigt obehaglig påminnelse om vilka människor och tankar som utformade den svenska säkerhetspolitiken efter kriget. Än i dag, när Ryssland under Putin fortsätter att hävda beslutsrätt

över sina grannar – bland annat genom att hålla torteraren Lukasjenko under armarna i Belarus – ser de den västliga demokratin som lika hotfull som Kremls allt starkare auktoritära styre.
Vi hade 50 år av undfallenhet för diktaturen. Kunde det inte räcka?
DN 17/11 2020

Diktatorn säger åt syrierna att återvända – men till vad?

TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Tänk en uppenbar kvinnomisshandlare som går ut i tv och efterlyser sin familj. Jo, hustrun och de två barnen försvann för en tid sedan, efter ett bråk där det tredje barnet beklagligt nog dog.
Nu ser mannen in i kamerorna och säger åt hustrun att komma

hem: ”Du vet den där plundraren som var här efter att jag hade slagit sönder huset i raseri över att du krävde att få vara med och bestämma över hushållet? Jag har klått upp honom! Så allt är bra igen. Ni kan lugnt komma tillbaka. Åh, just det: Glöm inte att ta med pengar till mig.” Bakom honom står grannen, som alla vet slår sin egen fru, och nickar entusiastiskt.

Sådant är läget när Syriens diktator, Bashar al-Assad, i dagarna håller flyktingkonferens i huvudstaden Damaskus, flankerad av Rysslands skendemokratiske president Vladimir Putin.

Bashar al-Assad förklarar för de över 6,5 miljoner syrier som skingrats över världen att han har besegrat terroristerna i IS och att det är dags att återvända. Till vad? Är förstås den omedelbara frågan. För det som var ”hemma” för syrierna är borta.

Under Bashar al-Assad har inte bara politiska motståndare försvunnit spårlöst, eller fängslats och torterats och mördats – även de fredliga folkliga ropen på demokrati har slagits ned med groteskt övervåld.

Landet ligger i spillror. Bostadshus, skolor och sjukhus hör till de många civila mål som regimen har bombat. Vittnen i Damaskus berättar att strömmen är påslagen två timmar i taget, avslagen i fyra. Den som vill ha bensin måste köa från gryning till sen eftermiddag, brödköerna är kilometerlånga. Överlag är maten gammal och dålig, och dyr. De allra flesta är beroende av familjemedlemmar utomlands som skickar hem pengar varje månad.
Det finns inga jobb, inte heller några samhälleliga skyddsnät för dem som inte själva har pengar till mat. Män som återvänder tvångsinskrivs i armén. Regimkritiker haffas på flygplatsen och fängslas. För nöjet att komma tillbaka till detta ska varje återvändare dessutom betala motsvarande fyra månadslöner till regimen (DN 30/7). Det blir ett gott klirr i kassan för Bashar al-Assad.
Men det är inte den eviga korruptionen eller ens misären och ruinerna som är det värsta. Huvudproblemet är det som gett upphov till förödelsen, nämligen själva styret.

Bashar al-Assad är en samvetslös förtryckare, liksom hans far och farfar före honom. Och så länge han sitter vid makten kommer Syrien aldrig att vara en demokrati, och därmed inte heller en säker plats, varken för dem som blivit kvar eller för dem som tvingats lämna allt bakom sig.

Lisa Magnusson
lisa.magnusson@dn.se

EU-vänlig utmanare vann – svidande bakslag för Putin

TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Oppositionens kandidat Maia Sandu, som vill ha närmare förbindelser med EU, har besegrat Moldaviens proryske president Igor Dodon. Det är en

svidande motgång för Vladimir Putin. En klar majoritet av väljarna i den före detta sovjetrepubliken röstade på Sandu, trots att Putin öppet stödde Dodon.

Analys.

När 99,5 procent av rösterna i den andra avgörande valomgången räknats ledde Maia Sandu över Igor Dodon med ointagliga 57,5 procent mot 42,5 procent. Valutgången är tydlig, men det är inte alls säkert att den politiska situationen i Moldavien därmed stabiliseras.

Det avgörande blir i vilken mån Dodon kommer att acceptera sitt valnederlag, eller om han med Donald Trump i USA som förebild kommer att hävda att han ändå på något sätt har vunnit. Inför valet manade han hotfullt inför sina anhängare i huvudstaden Chisinau att ”försvara vår gemensamma seger”:

– Vi ger inte bort vår seger, och om det visar sig nödvändigt att försvara den från detta gäng, ska vi alla göra det.

Nu kanske det inte kommer att gå till drastiska aktioner eller våldsamheter, sedan Putin redan

på måndagen i ett gratulationstelegram till Sandu skrev att han förväntar sig ”att ni som statschef arbetar för konstruktiv utveckling av våra länders relationer”.
Efter signalen från Kreml uttalade sig Dodon genast mer dämpat, och han förklarade att han kommer att använda lagliga medel för att ifrågasätta valresultatet:
– Jag manar till lugn och fred, absolut inga oroligheter eller protester. Vi får inte tillåta någon destabilisering i vårt land.

Den underliggande oron är ändå tydlig i Moskva för att Moldavien med den nya västvänliga presidenten Sandu, en tidigare ekonom vid Världsbanken och under en kort period premiärminister, ska vända ryggen till Moskva.
Med den sedan fyra år sittande presidenten Dodon, en tidigare ledare för landets kommunistparti, kunde Moskva vara viss om att Moldavien skulle kvarstå i den ryska intressesfären. Att mattan nu dras undan i Moldavien bör vara frustrerande för Putin, särskilt i ett läge när

Rysslands position i andra länder i ”det nära utlandet” är i gungning, nu senast i Belarus, Kirgizistan, Armenien och Azerbajdzjan.
I Kremls världsbild är varje folkligt val i det postsovjetiska området som inte går Rysslands väg resultatet av en USA-ledd inblandning. Några veckor före valet i Moldavien hävdade chefen för SVR, det ryska utrikesspionaget, Sergej Narysjkin att USA eftersträvar en ”färgrevolution” i Moldavien i samband med presidentvalet:

”Vi kan nu klart se att amerikanerna konspirerar för ett revolutionärt scenario i Moldavien, de är inte nöjda med den nuvarande statschefen Igor Dodon, som stödjer konstruktiva relationer med [...] Ryssland”, sade han enligt SVR:s presstjänst.
För en vecka sedan stämde Putin själv in i spionchefens klagan, och kallade ”försöken till utländsk inblandning” i Belarus, Kirgizistan och Moldavien för ”oacceptabla”.
Moldavien, som räknas till de fattigaste länderna i Europa, är alltsedan det blev självständigt för snart 30 år sedan svårt politiskt

splittrat mellan de krafter som vill ha mer samarbete med Ryssland och de som vänder sig västerut, mot Europeiska unionen. En annan viktig faktor är Moldaviens nära etniska och språkliga band med den stora grannen Rumänien.

Sedan Dodon blev president 2016 har han valt Rysslands sida. Hans första utrikesbesök gick till Moskva. I samband med sitt möte med Putin i januari 2017 lovade Dodon att inom kort annullera associationsavtalet mellan EU och Moldavien och stoppa ett planerat närmande till den västliga försvarsalliansen Nato. Samtidigt bad han om att Moldavien skulle få status som observatörsland i den av Ryssland ledda ”Euroasiatiska ekonomiska unionen”.

Men Dodons proryska sväng lyckades inte. Moldavien är en parlamentarisk republik, så presidentposten i Moldavien ger inte oinskränkt makt. Dessutom styrdes regeringen i Chisinau av oppositionen.

Michael Winiarski

Fredssamtal tar paus – ingen samlingsregering

TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Libyen har tagit några trevande steg mot fred, men många hinder återstår innan det plågade folket kan andas ut och se framåt.

Så kan man summera de FN-ledda fredssamtalen om Libyen som avslutades natten till måndagen.

Konflikten i Libyen går snart in på sitt tionde år. Inbördesstriderna som splittrat detta Afrikas oljerikaste land har pågått sedan envåldshärskaren Moammar Khadaffi störtades och dödades 2011.

Sedan dess har situationen i Libyen stadigt förvärrats. Landet har blivit ett näste för människosmugglare och terrorister. Mellan en halv miljon och en miljon migranter, främst från andra delar av Afrika, har tagit sig till landet för att om möjligt kunna göra den riskabla

färden över Medelhavet till det europeiska fastlandet.
Under förra året djupnade också motsättningarna mellan den internationellt stödda regeringen i huvudstaden Tripoli och krigsherren Khalifa Haftar, som kontrollerar den östra delen av Libyen.
Haftar fick ökat stöd av bland andra Ryssland och Förenade Arabemiraten, medan regeringen i Tripoli nu backas upp militärt av Turkiet. De bägge rivaliserande regeringarna stöttas vardera av en uppsjö lokala miliser och islamistiska grupperingar.
Men för en månad sedan gjorde FN, som outtröttligt försökt medla i konflikten, en kraftansträngning att försöka staka ut en fredlig väg framåt för Libyen. De stridande fraktionerna kom överens om en vapenvila som i stort sett håller.
Och i förra veckan påbörjades en fredsdialog med 75 representanter för de stridande parterna.
Samtalen har hållits i Tunis, huvudstad i Libyens grannland Tunisien.
När mötet avslutades natten till måndagen kunde deltagarna berömma sig om vissa framsteg.
Parterna har enats om att försöka

slå samman Libyens rivaliserande institutioner, och det har också bestämts ett datum för gemensamma parlaments- och presidentval: den 24 december 2021, och att innan dess inrätta ett presidentråd.
Men det redovisades också bakslag. FN-sändebudet Stephanie Williams, som bjudit in till dialogen, konstaterade att mötet slutade utan att någon tillfällig samlingsregering utsetts. Williams deklarerade att samtalen fortsätter virtuellt inom sju dagar. En krigstrött civilbefolkning väntar på konkreta resultat.
Erik Ohlsson

Fakta. Restriktionerna i olika länder

TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Finland
Finland hör till de länder som haft minst antal insjuknade och döda i hela Europa under pandemin. Det beror bland annat på appar, tester och strikta reserekommendationer.
– Vi fick aldrig en bred samhällsspridning, utan lyckades

stoppa utbrottet i våras. Inte helt och hållet, men spridningen hölls på en mycket lägre nivå än på många håll i Europa. Det tror jag har hjälpt oss nu. Vi har också haft en strikt resepolitik.
Finländare reste i princip inte alls utomlands i somras, säger hälsosäkerhetsdirektör Mika Salminen.
I höst har det varit vissa lokala utbrott. I staden Vasa låg antalet nya fall uppe i 800 per 100 000 invånare i oktober, vilket är högt även med europeiska mått. Vasa sjukvårdsdistrikt införde då en regional nedstängning av stora delar av samhället i några veckor. Dessutom utfärdades en stark munskyddsrekommendation. De senaste veckorna har situationen lugnat sig och restriktionerna har lättats.
Salminen nämner den så kallade ”coronablinkern”, en app som omkring hälften av alla finländare laddat ner. Den effektiviserar ”testa-spåra-isolera”-strategin eftersom den larmar om man varit i närheten av någon som fått ett positivt covid-test. Appen fungerar med blåtandsteknik (bluetooth) och bygger på anonymitet.

– Vi har hållit tröskeln för att testa sig väldigt låg: i princip uppmanas alla med minsta symtom att testa sig, säger Salminen.
Finländarna rekommenderas använda munskydd i butiker, i kollektivtrafiken och på offentliga platser. Distansjobb gäller också på de arbetsplatser där det är möjligt.
Finländares tilltro till myndigheter samt relativt glesa befolkning brukar nämnas som en faktor när man talar om Finlands låga siffror. Salminen säger att man tidigare sett att Finland klarat sig något lindrigare undan pandemier.

Frankrike

I Frankrike är man nu inne på tredje veckan av nedstängning och utegångsförbud, och på måndagen sa landets hälsominister att ”tecken finns på att kurvan planar ut”.
Restauranger får enbart sälja mat för avhämtning. Nödvändiga butiker får hålla öppet inomhus, men andra butiker tillåts bara ha öppet för avhämtning.
Som vid nedstängningen i våras krävs ett ifyllt formulär och giltigt skäl för att få gå ut, annars

riskerar man 135 euro i böter. Därtill är det masktvång utomhus i storstäder. Skolor är öppna.

Ryssland

Antalet dagliga registrerade nya fall av covid-19 i Ryssland är rekordhögt: över 22 000, vilket är dubbelt så högt som vårens topp i maj. Totalt har 33 000 ryska medborgare dött i covid-19. Ingen nationell lock-down råder. Munskydd är obligatoriskt på allmän plats. I Moskva håller alla barer, restauranger, och nattklubbar stängda mellan 23 och 06 för att stoppa spridningen av viruset. Beslutet gäller till den 15 januari.

Universitet och högskolor har övergått till online-undervisning, liksom skolornas högre stadier från 6:e till 11:e klass.

Storbritannien

Sedan den 5 november är alla pubar och restauranger igenbommade i England (avhämtning är tillåten). Bara nödvändiga butiker får hålla öppet. Alla som kan uppmanas arbeta hemifrån och undvika att gå ut.

Planen är att öppna samhället gradvis efter den 2 december, men

bara om smittspridningen då bromsats.
En liknande nedstängning har införts i Nordirland, medan man i Skottland har ett system med olika lokala restriktioner. I Wales avslutades nyligen en två veckor lång nedstängning.

Belgien

I hårt drabbade Belgien öppnade på måndagen skolorna igen efter ett extra långt höstlov. Smittspridningen minskar något i landet medan dödsfallen ökar. Restriktionerna som finns blir kvar i minst två veckor till. Det innebär bland annat att enbart nödvändiga butiker är öppna, att restauranger bara får sälja hämtmat, att alla över tolv år ska ha munskydd, att högst fyra personer får umgås utomhus samt att det är utegångsförbud på natten.

Polen

I Polen, som hörde till de länder i Europa som klarade sig bäst i våras, har en andra våg av smittspridning exploderat den senaste månaden. Drygt 20 000 smittas av coronaviruset dagligen, och över 400 om dagen avlider.

En omfattande nedstängning gäller, bland annat kulturinstitutioner (teatrar, bibliotek med mera), liksom samtliga restauranger och kaféer (hämtmat är tillåten). På bussar och tåg får endast 50 procent av platserna användas. All undervisning på skolor och universitet sker på distans.

Italien

På måndagen är hela sju regioner i Italien klassade som röda högriskregioner, vilket innebär att man inte får lämna sin hemkommun. Undantag gäller för den som arbetar i en annan kommun.

Hittills har över 45 000 personer avlidit i covid-19 i Italien. En genomsnittlig dag smittas nu cirka 34 000 personer.

För närvarande syns en försiktig tendens att smittan kan vara på väg att plana ut.

Etiopiska styrkor gör framryckningar i Tigray

TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Etiopien/Eritrea.

Regeringsstyrkor i Etiopien säger sig ha tagit kontroll över ytterligare ett område i delstaten Tigray. Striderna har pågått i närmare två veckor och tvingat tiotusentals människor på flykt.

Det är orten Alamata, omkring tolv mil från regionhuvudstaden Mekelle, som ”befriats” från Tigreanska folkets befrielsefronts (TPLF:s) styre, hävdar regeringen i Addis Abeba.

Eftersom informationsflödet från Tigray är strypt har uppgifterna inte kunnat bekräftas av oberoende medier.

TT-Reuters

Iota hotar Centralamerika

TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Latinamerika.

Ovädret Iota har blåst upp till en kraftfull orkan när den nu närmar sig land i Centralamerika – mindre än två veckor efter Etas förödande framfart i regionen. Iota uppstod som en tropisk storm i Karibien i fredags. Sedan dess har den snabbt vuxit i styrka. På måndagen varnade USA:s orkancenter NHC för att det nu är en ”extremt farlig” kategori 4-orkan som stormar fram mot Nicaragua och Honduras.

TT

Marianne Björklund: Nytt handelsavtal i Asien väntas öka Kinas dominans

TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Peking. I helgen skrev 15 länder i Asien och Oceanien under det största frihandelstalet, RCEP, - någonsin i världen. RCEP täcker 30 procent av världens befolkning och tar Asien ett steg närmare mot att bli en frihandelsunion som EU och Nordamerika.

Avtalet kommer lägligt inför Apec-mötet på fredag då ledarna i Asien- och Stillahavsunionen ska diskutera ekonomin i spåren av covid-19. DN:s Asien-korrespondent Marianne Björklund svarar på tre frågor om RCEP.

1. RCEP låter krångligt, vad är det egentligen?

Regional comprehensive partnership är det största frihandelsavtal som någonsin har slutits i världen och undertecknades under en virtuell

ceremoni i Hanoi, Vietnam, i söndags.
Avtalet omfattar 15 länder i Asien och Oceanien och kom till stånd efter åtta års förhandlingar. De länder som ingår i avtalet omfattar 30 procent av världens befolkning och 30 procent av all global handel.
Avtalet innebär förenklade handelsregler och borttagande av tullar, vilket med tiden förväntas ge ett stort ekonomiskt lyft. Peterson Institute for International economics har beräknat att global BNP från år 2030 kommer öka med 186 miljarder per år till följd av avtalet.
– Det här är ett stort steg framåt för vår region. I tider när multilaterism förlorar mark och den globala tillväxten går ner visar RCEP att asiatiska länder stöder öppna leverantörskedjor, friare handel och närmare band, sade Singapores premiärminister Lee Hsien Loong efter att avtalet skrivits under.
Följande länder ingår i avtalet: Australien, Kina, Japan, Nya Zeeland, Sydkorea, Brunei, Kambodja, Indonesien, Laos,

Malaysia, Myanmar, Filippinerna, Singapore, Thailand och Vietnam.

2. Det var en brokig samling länder med väldigt olika inkomstnivåer, vilka är störst vinnare på avtalet?

Japan, Sydkorea och Kina väntas tjäna mest på avtalet. De förra - genom att de får tillgång till billigare varor från lågproducentländer.

För Kina talar mycket för att landet kan öka sin dominans i regionen. Särskilt efter att Indien, som var med i förhandlingarna, drog sig ur, rädd för att den inhemska industrin skulle konkurreras ut av Kina.

Avtalet är också välkommet för Kina i tider när landet är mitt inne i ett handelskrig i USA. Att varken USA eller EU är med i avtalet innebär samtidigt att deras inflytande över handelsreglerna i Asien minskar.

USA:s inflytande i Asien har minskat successivt, en trend som bara blev tydligare sedan Donald Trump som nyvald president drog sig ur TPP-avtalet, ett långtgående frihandelsavtal där både länder i Nordamerika och Asien förhandlade.

För Kina är RCEP första gången landet ingår i ett frihandelsavtal med flera länder. Det öppnar möjligheter för regimen att ståta med hur öppet och frihandelsvänligt landet är i tider när USA blickar inåt i allt större utsträckning.

3. Hur långtgående är RCEP?

Det är inte alls lika ambitiöst som exempelvis TPP där man siktade på att ta bort alla tullar och standardisera produkter. Med RCEP väntas 90 procent av tullarna försvinna under en 20-årsperiod. Jordbruksprodukter ingår knappt alls.

Exempelvis kommer Japan kunna behålla höga importtullar på det landet anser vara politiskt känsliga jordbruksprodukter, som ris, vete, nötkött, fläskkött, mjölkprodukter och socker. Inte heller alla områden i tjänstesektorn ingår och standardisering av produkter, som brukar vara en del av frihandelsavtal, är inte särskilt långtgående.

Avtalets främsta förtjänst anses vara att reglerna om ursprungsland blir enklare. Flera av länderna har redan frihandelsavtal med varandra,

men riskerar stöta på omfattande krångel om delar av en produkt innehåller delar från ett annat land i Asien. Med RCEP kommer det inte ha någon betydelse i vilket av de 15 länderna komponenter till produkter är tillverkade, avtalet kommer omfatta alla länder och tar bort krånglig byråkrati.

Marianne Björklund

Paket från Storbritannien kan bli dyra efter årsskiftet

TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Den som handlar varor på nätet från Storbritannien kan få en obehaglig överraskning efter årsskiftet. Varorna kan bli betydligt dyrare.

– Den fråga man ska ställa sig är om det är värt det, säger

Anna-Lena Heinänen, verksamhetschef på Tullverket.
Storbritannien lämnade formellt EU i januari i år, men under 2020 har landet funnits kvar inom den inre marknaden och EU:s tull-union. Syftet med det är att EU och Storbritannien ska förhandla fram ett frihandelsavtal.
Men dessa förhandlingar går trögt och risken finns att landet lämnar EU:s regelverk vid årsskiftet utan ett avtal – och det får följder för svenska konsumenter som handlar varor på nätet från landet.
Storbritannien har flera ”hubbar”, centraler för näthandel, i landet.
Hittills har det inte varit något problem med det eftersom varor kan skeppas fritt inom EU:s inre marknad
Men när Storbritannien blir ett så kallat tredje land, ett land utanför EU, kan kunder som handlar via nätet råka ut för obehagliga överraskningar.
– Om man bara har beställt varor inom EU så har man ingen vana med vad som händer om man beställer varor utanför EU, påpekar Anna-Lena Heinänen.
– Då tillkommer nämligen olika avgifter som tull och moms,

beroende på vad det är man beställer, tillägger hon.
Svensk moms kommer att läggas på alla varor från första kronan. I de flesta fall är det 25 procent, men för böcker är det sex procent och för livsmedel tolv procent. Moms blir det alldeles oavsett om det blir ett frihandelsavtal eller inte. Utan ett avtal – eller om det blir ett mycket tunt avtal – måste konsumenterna även räkna med tullar,
– Om varan kostar mer än 1 700 kronor, så blir det tullavgift också, säger Heinänen.
Hon tar kläder som ett exempel. Det är tull på 12 procent och 25 procent moms. Många av de större företagen bakar automatiskt in tull och moms i det pris som kunden ser – men långt ifrån alla göra det. Därför är det extra viktigt att konsumenterna verkligen kontrollerar vad kostnaden blir till sist.
– Många köper varor på nätet för att de är tillgängliga, men andra köper för att de uppfattar dem som billiga. Men med tull och moms ska de fråga sig om det är värt det, säger Heinänen.

Vissa andra varor kommer det över huvud taget vara svårt, för att inte säga omöjligt, för en privatperson att handla via Storbritannien. Det gäller framför allt läkemedel

– Man får inte beställa läkemedel från ett land utanför EU utan tillstånd. Vi, eller posten, kommer att skicka tillbaka det, säger Heinänen.

– Och läkemedelsverket brukar inte ge tillstånd till privatpersoner, tillägger hon.

En annan kategori är livsmedel där vissa varor inte får föras in i Sverige utan tillstånd. På Jordbruksverkets hemsida kan man hitta reglerna som styr importen.

Kosttillskott är en typ av vara som kan bli stoppad i tullen, beroende på vad den innehåller.

– Om det innehåller någon substans som är läkemedel kan det stoppas. Men vi läser ju innehållsföreteckningen, säger Heinänen.

Hon tillägger att så länge som varan har skeppats från Storbritannien senast på nyårsafton kommer inte moms och tull tas ut även om varan anländer först en bit in i januari.

Men Anna-Lena Heinänen uppmanar dock alla nätkunder att via Tullverkets hemsida läsa på om vilka regler som gäller för import från Storbritannien efter årsskiftet.

Dan Lucas
dan.lucas@dn.se
TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Flera myndigheter har på sina hemsidor information om vad som händer efter att Storbritannien lämnar EU:s regelverk.
Viktigast är Tullverkets hemsida, tullverket.se. Gå in under ”Privat” och därefter ”Handla på nätet” där du klickar på ”Tullverkets guide för näthandel utanför EU”.
Jordbruksverket, jordbruksverket.se, har också under rubriken Vad händer med brexit, en hel del nyttig information.

Japan tar sig ur recessionen

TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Efter att ha krympt tre kvartal i rad visar Japans ekonomi återigen positiva siffror. Landets BNP växte med fem procent under årets tredje kvartal, vilket är mer än väntat.
Därmed har världens tredje största ekonomi återhämtat sig något från rekordnedgången under det andra kvartalet, då BNP sjönk med 8,2 procent, enligt de senaste reviderade siffrorna. Det var den kraftigaste nedgången för den japanska ekonomin sedan 1980, vilket är så långt tillbaka som det finns jämförelsedata.
Coronapandemin och en höjning av konsumtionsskatten låg bakom recessionen, men både ökad export och en större nationell efterfrågan har nu lyckats vända ekonomin.
TT-AFP

Författare betalar franska bokhandlares böter

TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Litteratur.

Bokhandlare i Frankrike har beordrats att hålla stängt för att hejda landets andra våg av covid-19. Nu går flera bokhandlare emot restriktionerna och håller öppet – ett beslut som får stöd av bokälskare i landet. Flera författare erbjuder sig att betala affärernas böter.

”Genom att minska tillgången till vår kultur öppnar sig en spricka: hotet att förlora vår dyrbara yttrandefrihet”, skriver den franska författaren Didier van Cauwelaert i ett öppet brev till president Emmanuel Macron efter att landets bokaffärer tvingats stänga, skriver New Indian Express.

van Cauwelaert erbjöd sig också att betala böter för alla de bokaffärer i Cannes som trots restriktionerna valt att ha öppet.

Initiativet tas nu efter av fler
författare.
En handfull bokaffärer i Paris har
öppet gått ut med att de ska hålla
öppet trots coronarestriktionerna,
ett beslut som erhållit stöd av
författare, litteraturkritiker och en
mängd bokälskare som hävdar att
böcker är essentiella för -
välbefinnandet.
Moa Malmqvist

Inrikes DN-artiklar 7-11 november 2020

Smittspårningen halkar efter när spridningen ökar

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Covid-19 är en samhällsfarlig sjukdom och måste enligt lag smittspåras. Men flera regioner vittnar om att tiden är knapp när smittspridningen ökar.

– Vi har nått maxkapacitet, säger Björn Strandell på Region Örebro län.

Smittspårningen av covid-19 blir alltmer omfattande när antalet nya covidsjuka skjuter i höjden. Vecka 44 bekräftades omkring 18 500 fall nationellt.

Regionerna Stockholm, Kronoberg och Örebro län är alla pressade av den senaste tidens ökade smitta. I de tre regionerna administrerar centrala enheter smittspårningen av allmänheten. Deras begränsade kapacitet tvingar fram prioriteringar.

– Det vi gör nu är en akutrutin. När vi hade färre fall per dag kunde vi genomföra utvidgad smittspårning. Det betyder att vi kontrollerade med patienternas närkontakter i uppföljande samtal

att de hade fått informationen, säger Björn Strandell, medicinskt ansvarig för smittspårningsgruppen i Region Örebro län.
Covid-19 klassas som en samhällsfarlig sjukdom, och därmed finns lagstiftad smittspårningsplikt. I alla regioner ska smittade få information om hur de smittspårar.
Region Örebro län hade vecka 44 flest covidfall per capita i hela Sverige. Björn Strandell berättar att de ringer alla smittade för att kontrollera att de har sett informationen om smittspårning och genomfört den. Målet är att ringa samma dag som provresultatet – något de i dagsläget inte hinner.
– Vi har nått maxkapacitet. Men vi utbildar hela tiden nya personer för att smittspåra, säger han.
Smittspårningsenheten i Region Stockholm är också hårt belastad. Här har man slutat ringa alla med positiva resultat. I stället kontaktas främst de som inte, via ett digitalt system, bekräftat att de har smittspårat.
– När det var lugnare ringde vi upp varenda kotte med ett positivt

prov. Sedan antalet fall exploderade fokuserar vi på dem som inte har tydliggjort att de har sett informationen, säger Martin Forseth, verksamhetschef med ansvar för smittspårningsenheten i Stockholm.
I stället finns en supporttjänst dit frågor kan riktas.
– Vi tittar på tekniska lösningar för att det ska bli ännu tydligare vilka som upplever att de har smittspårat, och för att enklare kunna påminna de vi är osäkra på. Den manuella hanteringen måste fokuseras dit den verkligen behövs.

Region Kronoberg fick i torsdags skärpta råd på grund av smittspridningen. Catrin Mård, verksamhetschef med ansvar för smittspårning av allmänheten, pekar på högt tryck även här.
– Alla med positiva resultat blir uppringda. Målet är att ringa så fort som möjligt, högst tre dagar efter bekräftad smitta. Nu ligger vi på uppåt fyra dagar. Vi anställer fler sjuksköterskor hela tiden för att ligga i fas, säger hon.
Samtidigt menar regionerna att majoriteten redan har läst på och genomfört smittspårningen när de blir uppringda.

Tove Fall, professor i molekylär epidemiologi vid Uppsala universitet, pekar på problem när smittspårningen överbelastas.
– Smittspårning måste ske snabbt för att det ska vara effektivt. Helst inom tre dagar från insjuknande. Men alla stegen tar tid: Att boka tid, att få provsvar och själva spårningen. Hela idén är att hitta personer som kan ha smittats innan de smittar någon annan, för att bryta smittkedjor.
– Det bästa är om det sköts av proffs, det finns alltid en risk att rätt information inte kommer fram annars. Men det är en resursfråga. Vi måste hitta sätt att långsiktigt arbeta med smittspårning. Till exempel utökade resurser till nuvarande organisationer i regionerna och att introducera en smittspårningsapp. En sådan app och att utbilda en smittspårarkår är ingen jättekostnad för samhället, jämfört med vad vi kan stå inför annars, säger Tove Fall.

Jenny Nyman
jenny.nyman@dn.se

Covid-19 klassas som en allmänfarlig och samhällsfarlig

sjukdom. Enligt smittskyddslagen är den därför anmälningspliktig. Smittspårning innebär att den behandlande läkaren är skyldig att ta reda på hur en person har blivit smittad. Även vem eller vilka andra som kan vara smittade eller har blivit utsatta för smittan. Smittspårningens omfattning och innebörd kan variera beroende på omständigheterna i det enskilda fallet och den fas i pandemin som landet eller regionen befinner sig i.

En person med ett positivt provresultat får information om hur den ska smittspåra och meddela sina närkontakter. Det gäller personer man har varit nära från 24 timmar innan första symptom. Den som ansvarar för smittspårningen måste följa upp att patienten har genomfört den. Om en smittad inte kan eller vill kontakta sina närkontakter själv görs detta av smittspårare. Då gäller patientsekretess.

Källa: Folkhälsomyndigheten och regionerna Stockholm, Örebro län och Kronoberg.

Smittan ökar i Sverige

20 nya dödsfall med bekräftad covid-19 rapporterades in på fredagen i Sverige, enligt Folkhälsomyndigheten. Därmed har totalt **6 022** smittade avlidit i landet. Sammanlagt har **146 461** personer bekräftats smittade av covid-19.

Antal nya smittade per dag

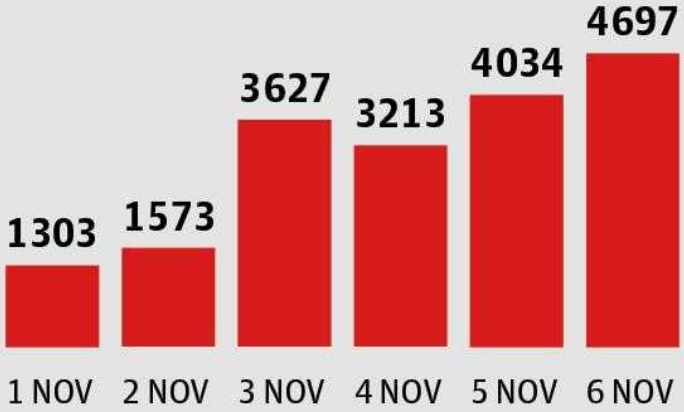

Antal nya avlidna per dag

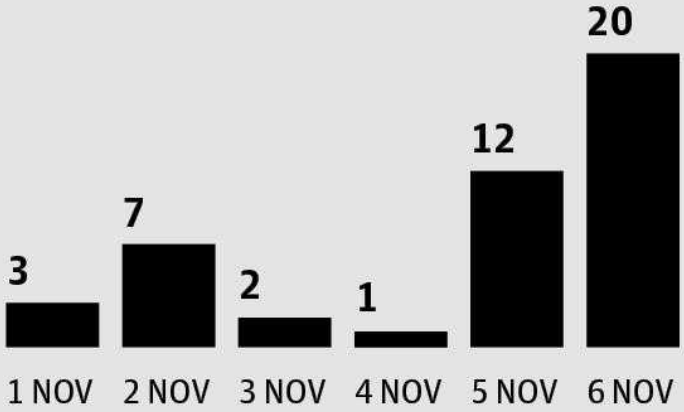

Läget i Finland
17 119 fall, 361 döda

Läget i Norge
22 578 fall, 284 döda

Läget i Danmark
51 753 fall, 733 döda

Anders Tegnell: ”Det är svårt att säga att något går åt rätt håll”

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Folkhälsomyndigheten trodde att det skulle bli en höst där coronasmittan uppträdde i kluster – men nu ser det ut att bli en våg med mycket bredare genomslag.

– Hela landet kommer sannolikt att drabbas och det som är lite oroande just nu är att man inte hinner testa alla som vill bli testade, säger statsepidemiolog Anders Tegnell i en stor intervju.

Med drygt 3 000 nya bekräftade fall per dag och stigande antal döda är Sverige, liksom övriga Europa, på väg in i en vinter som kommer att präglas av covid-19. En del länder stänger åter delar av samhället. I Sverige ligger fokus på att bekämpa smittan lokalt. Några restriktioner på nationell nivå är inte aktuella just nu, säger statsepidemiolog Anders Tegnell.

Finns det någon anledning att tro att inte hela landet kommer att drabbas?

– Nej, det har blivit en annan utveckling än vi trodde. Utvecklingen i andra europeiska länder har gått mot en mycket bredare och mer allmän smittspridning än vad man till och med såg i våras. Nu följer Sverige det mönstret. Hela landet kommer sannolikt att drabbas, mer eller mindre.

När ni lättade på restriktionerna för 70-plussarna den 22 oktober gjordes det i ett läge där smittan i Sverige var på väg att öka. Var det verkligen rätt tillfälle?

– Effekterna för den här gruppen hade blivit så extremt negativa och vi såg väldigt lite spridning där. Det är faktiskt fortfarande så att det inte är där som smittspridningen ökar mest, den här pandemin drivs av personer under 60 år. Det är där motorn finns.

Världshälsoorganisationen WHO talar om ”en explosion” av antalet fall över Europa. Varför tar ni inte ett beslut om hårdare restriktioner för hela landet utan jobbar främst mot regionerna?

– Därför att det är ett väldigt effektivt sätt att jobba eftersom regionerna har ett stort självstyre. Vi kommer att fortsätta arbeta på det viset, säger Anders Tegnell.
Anders Tegnell menar att arbetet mot regionerna gör att det går att förankra beslut mycket brett. De lokala smittskydden, länsstyrelserna, sjukvårdsledningen och kommunerna blir en del av kampen mot coronasmittan. Detta ger enligt honom bättre effekt än mer övergripande nationella restriktioner.

På vilka sätt står vi bättre rustade att möta smittspridningen i dag?

– Vi har en större kunskap om sjukdomen men också en sjukvård som är väldigt mycket mer beredd och en äldrevård som är på tårna på ett helt annat sätt. Vi har också fått med oss betydligt fler aktörer i regionerna, även privata. Det finns en helt annan uppslutning från samhället i dag.
Anders Tegnell tycker också att svenska folket verkligen lyssnar och att de flesta ändrat sitt sätt att leva på ett genomgripande sätt. Bland annat pekar han på att

resandet under höstlovsveckan nyligen var 30 procent lägre än samma vecka 2019.

– Det finns en bild av att det inte händer något men den är inte sann, säger han.

Nu är vi inne i en period där allting verkar öka, ser du något som är på väg åt rätt håll just nu?

– Tittar vi på smittspridningen är det svårt att säga att något går åt rätt håll. Men det finns många ljusglimtar. Jag hörde en intervju med ett äldreboende i Skåne där man snabbt hittat smittan hos personalen och lyckats förhindra att den kom till de boende. Det hade vi mycket svårare att göra i våras. Att man tar ett sådant ansvar, det är det som ger en förhoppning.

Vad är du mest orolig för?

– Att sjukvården inte orkar med. Visserligen har kapaciteten ökat väldigt mycket sedan i våras men det som är lite oroande just nu är att man inte hinner testa alla som vill bli testade. Det är en oroande signal. Att kunna testa är centralt.

I en ny bok, som refererades i Svenska Dagbladet på fredagen, påstår den tidigare chefen för Socialstyrelsens

smittskyddsenhet Peet Tüll, att Folkhälsomyndigheten från början av pandemin arbetade efter tre olika strategier. Den tredje skulle ha varit att uppnå ett slags flockimmunitet genom att låta smittan sprida sig i samhället. Där ska du ha svarat, i ett mejl, att ”jo, vi har vandrat igenom detta och trots allt landat i 3”. Vad menade du?

– Det är ju inte så att en myndighet fattar några som helst beslut utifrån en enskild mejlkonversation. Så är det förstås inte. Att tro att just detta mejl skulle vara beslutet det är som att plocka en droppe ur havet och påstå att den är havet.

Så ni landade aldrig i alternativ 3?

– Nej, vi landade i det klassiska man gör vid pandemier, att försöka få ned smittspridningen så mycket som möjligt med de resurser vi hade på plats och att använda dem på ett effektivt sätt. När det gäller Sverige säger Anders Tegnell att man nu har mycket bättre koll på hur smittspridningen sker eftersom smittspårningen fungerar betydligt bättre än tidigare, men liksom testningen har vissa

resursproblem. Det som då syns är att smittan framför allt sprids i hemmet och på arbetsplatserna som står för ungefär en tredjedel var. Den sista tredjedelen är fester, after work, olika typer av sociala aktiviteter. För Folkhälsomyndigheten är arbetsplatserna och det som händer runt dem avgörande för hur smittan kommer att fortsätta spridas.

Att ta sig till jobbet med kollektivtrafik ser dock inte Anders Tegnell som ett stort problem. Den smittspridningen står för en liten del av all smitta. Familjerna däremot är svårare att göra något åt.

– Att stoppa smittan i familjen är i det närmaste omöjligt. Skulle vi isolera alla familjemedlemmar var för sig leder det till orimliga åtgärder. Är någon covid-19-sjuk ska nu de andra familjemedlemmarna stanna hemma en vecka.

Sedan ett par veckor gäller olika typer av lokala restriktioner i tolv regioner. Var ser du nästa område som kan komma att behöva lokala restriktioner?

– Alla ligger och bubblar skulle jag säga. Vi har en dialog med nästan alla regioner löpande.
Sett till dödsfall per 100 000 invånare under de senaste 14 dagarna visar Europeiska smittskyddsmyndighetens statistik att Sverige, tillsammans med Danmark, ligger på plats 26 av 31 länder i Europa. Efter Sverige återfinns Cypern, Estland, Finland och Norge. Globalt placerar sig Sverige på plats 18 sedan pandemin började med 59,3 dödsfall per 100 000 invånare vilket kan jämföras med genomsnittet för hela världen på 15,85. För Sveriges del inträffade de flesta covid-19-relaterade dödsfall under april och maj.
Finns det någon risk att vi kommer i samma läge som i våras när det gäller de mycket höga dödstalen?
– Det finns goda förhoppningar att vi inte gör det. Inte minst för att man har blivit så mycket bättre på att hantera smitta på äldreboenden. Man har bättre koll på att personalen är välutbildad, att man får testa sig snabbt och att det finns skyddsutrustning. Vi har ändå haft en höst med ganska stor

smittspridning men få fall på äldreboenden.

Hur tänker du kring vården när antalet patienter på intensivvårdsavdelningar ökar?

– Vi är inte ens på 10 procent av det antal som vårdades under våren. Där har vi väldigt långt till ett kapacitetstak. Sedan är det givetvis så att vi måste hålla nere detta eftersom vården har väldigt mycket annat att ägna sig åt. Men jag tror inte att kapaciteten i vården kommer att bli ett stort problem, förutom att personalen är sliten och skulle behöva en längre viloperiod.

I Iran talar man om en tredje våg, USA visar klättrande kurvor och i Europa ser vi en kraftig andra våg i många länder. Kommer vi att få leva med dessa bergochdalbanor tills vi får ett vaccin?

– Ja, troligen. Och även med ett vaccin tills vi har vaccinerat tillräckligt många.

Clas Svahn
clas.svahn@dn.se

Höga dödstal även bland äldre som bor hemma

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Trenden tycks vara bruten och åter dör fler med covid. Nästan alla nya dödsfall under hösten är personer över 70 år.

Inte bara personer på äldreboenden drabbas – också personer som bor hemma har en hög dödlighet om de hamnar på sjukhus, enligt en äldreforskare.

– Budskapet är att det här är en allvarlig sjukdom med stor dödlighet för många äldre. Slappna inte av utan följ smittskyddsråden noga, säger Maria Eriksdotter, överläkare i geriatrik vid Karolinska universitetssjukhuset och professor vid Karolinska institutet.

Den nedåtgående trenden med färre avlidna med covid-19 ser ut att ha brutits. Från att ha legat på ett till två dödsfall per dag är

snittet från mitten av oktober väsentligt högre.
Nio av tio av de som dör med covid-19 är över 70 år. Under hösten har en stor andel dött på äldreboende, men de flesta har enligt Socialstyrelsens statistik dött på sjukhus, dit de oftast kommit från sitt vanliga hem.
Det här visar att dödligheten i covid-19 är hög – inte bara bland de mest sköra och multisjuka på äldreboenden – utan även bland äldre som bor hemma och som kommer in för vård på sjukhus, säger Maria Eriksdotter.

De allra flesta äldre över 70 år bor i eget hem och en majoritet uppfattar ända upp i 85-årsåldern livet som bra, enligt studier.
– Många upplever sig som friska. Men många har kognitiva nedsättningar och det kan också finnas en sjukdomsbild med exempelvis högt blodtryck, kanske diabetes, nedsatt njurfunktion, kanske en stroke.
Det är faktorer som ökar risken för att bli svårt sjuk och dö i covid-19. Men enbart åldern i sig är en riskfaktor, eftersom bland annat lungkapaciteten försämras

med åldern, enligt Maria Eriksdotter.
I somras pekade hon och hennes forskarkollegor på att det inte räcker med besöksförbud på äldreboenden och särskilda råd för äldre (restriktioner som nu är borttagna) för att skydda de äldre. I stället måste smittan i samhället minskas radikalt.
När trenden nu går åt motsatt håll kräver det att alla i samhället tänker sig för, understryker hon.
– Många yngre arbetar ju på sjukhus, äldreboenden och inom hemtjänsten – det gör att de också behöver se över sitt beteende så att de inte går omkring och sprider smitta.
Anja Haglund TT

Polisanställd köpte sex av tonårsflicka

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Cirka 30 män från en rad orter i Västsverige misstänks ha köpt sex av en minderårig tonårsflicka. En av männen har dömts för brottet – en polisanställd vakt vid arresten i Göteborg.

– Jag blev både förvånad och bestört, säger Christian Brattgård, chef för arresten.

Genom en stor utredning kring en underårig tonårsflicka har polisen i region Väst lyckats spåra ungefär 30 män, som nu utreds för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling.

Det är ett brott som sedan årsskiftet bara har fängelse i straffskalan och om männen döms kan domarna få stort betydelse för framtida rättsprocesser.

En av dem som har köpt sex av tonårsflickan, en västsvensk man, dömdes i augusti i år genom ett så

kallat strafföreläggande. Mannen arbetade då som vakt på arresten. Sexköparen från Västsverige dömdes dock inte för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, utan för köp av sexuell tjänst, ett bötesbrott. När domen var fastställd fick mannen sparken.

– Han är inte kvar. Han hade en visstidsanställning och den är avslutad, säger Christian Brattgård, chef för arresten på polishuset i Göteborg.

Den dömde mannen anställdes som civilanställd vid polismyndigheten, men sade på egen begäran upp sin fasta anställning för att arbeta för en privat arbetsgivare. Han var dock kvar som timanställd fram till dess att domen för sexköp hade vunnit laga kraft.

– När jag har en timanställning så går den inte i samma rör som en tillsvidareanställning utan den kan avslutas när som egentligen. Så när jag fick kännedom om det här och om den lagakraftvunna domen så blev han avslutad, säger Christian Brattgård.

Arbetade han på arresten i väntan på att domen skulle vinna laga kraft?

– Nej, då användes han inte.
Hur reagerade du när du fick veta att han har köpt sex av en tonåring?
– Vi som arbetar inom polisen ska vara företrädare för det som är rätt och riktigt. Förtroendet för polisen är jätteviktigt. Begår man brott i eller utanför tjänsten så hanterar vi det utifrån de rutiner vi har.
Alla som arbetar vid polisen genomgår en säkerhetsprövning innan de anställs. Personer som har dömts för allvarliga brott gallras bort.
– Ett incitament är om en person kan vara föremål för yttre påverkan i någon form. Det handlar både om att du rör dig i miljöer där det finns personer som kan påverka dig i din yrkesutövning, men också om det finns skulder, för det kan finnas en risk genom det. Vi hanterar en del pengar när vi avvisiterar personer. För vår del är det oerhört viktigt att vi har personer som vi kan lita på, säger Christian Brattgård.
Beslutet om strafföreläggande mot den västsvenske sexköparen fattades av chefsåklagaren Maria

Sterup vid särskilda åklagarkammaren i Malmö. Som straff ålades mannen att betala 14000 kronor i böter samt en mindre avgift till brottsofferfonden.
Maria Sterup säger sig ha svårt att minnas detaljerna i ärendet när DN frågar varför mannen inte åtalades för det grövre brottet utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling.
– Det är naturligtvis så att det har varit problem med uppsåtet runt flickans ålder. Jag kan inte ge mig in i någon snårig diskussion om detaljer, men så mycket kan jag minnas att det var problem med att fastställa flickans ålder. Utreddes frågan om oaktsamhet i det här ärendet?
– Jag kan inte svara, men naturligtvis har vi gjort det. Jag kan inte ge mig in i detaljer. Det var ju så att det var problem att fastställa vilken insikt han hade i flickans ålder. Det var det som var problemet och därför har jag landat i köp av sexuell tjänst.

Carl Cato
carl.cato@dn.se

Fakta. Så säger lagen

Lagen om sexualbrott ändrades den 1 januari 2020 för att straffet för köp av sexuell handling av barn skulle skärpas. Det lägsta straffet höjdes från böter till fängelse och det högsta straffet höjdes från fängelse i två år till fängelse i fyra år.
Lagen omfattar personer mellan 15 och 17 års ålder. En vuxen person som har sex med ett barn under 15 år döms för våldtäkt mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn.
2018 infördes en ändring av lagen som innebär att den som köper sex av ett barn kan dömas för oaktsamhet om sexköparen inte har försökt ta reda på hur gammalt barnet faktiskt är.

Färjetrafik tas över av kommun efter prisökning

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Kungälvs kommun tar över driften av Marstrandsfärjan. Marstrand är en sommardestination känd bland annat för sin fästning och de årliga segeltävlingarna. Orsaken är att kommunen inte vill acceptera konsekvenserna av Västra Götalandsregionens bolag Västtrafiks nya zonindelning. Den skulle innebära att ett årskort på färjan höjdes från 970 kronor till 7 950 kronor. Nu blir priset i stället 3 975 kronor.

TT

Janne Josefsson: Jan Myrdal försvarade diktaturerna – inte yttrandefriheten

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

– Du har lurat mig inte bara en gång utan två, sa han anklagande. Det blir aldrig någon tredje chans för dig.
Jan Myrdal slängde luren i örat på mig i vredesmod. Jag ville ha med honom i ”Debatt” i SVT om hans ställningstagande för den förskräcklige diktatorn Pol Pot och förnekandet av folkmordet I Kambodja – genom alla år. Detta apropå en ny dokumentär.
Några år tidigare hade jag med honom i samma direktsända program om de olympiska spelen i Peking och hade ställt frågor om hans försvar av massakern på Himmelska Fridens torg. Han var inte särskilt nöjd med kritiska frågor eller invändningar från andra debattörer som inte kunde förstå hur han kunde tycka det var rätt med dödsskjutningarna av alla oskyldiga studenter.
Jan Myrdal kände sig lurad.
Första gången jag intervjuade honom i en direktsändning var i

radioprogrammet ”Kanalen”, dåvarande ”Studio Ett” i P1. Den var den 5 juni 1989. Vi satt i radiostudion och en reporter sände från en demonstration på Sergels torg i Stockholm, dagen efter att tanksen rullat över torget i Peking.
Min första fråga till kinavännen och kommunisten Jan Myrdal var: ”Gråtande, ledsna studenter, men vad känner du en sådan här dag?”
Han svarar, vilket jag borde ha anat:
– Jag är inte här för att känna, utan för att analysera.
Och så stirrar han argt på mig.
Sedan säger han att fascisterna har tagit makten i Kina.
– Men de du kallade för kommunisterna i går kallar du för fascister i dag, säger jag märkbart förvånad.
Jan Myrdal reser sig hastigt och bryskt från stolen och lämnar med några arga tillmälen sändningen.
Sedan anklagar han mig för svek och för att vara en förtappad journalist utan moral och etik.
Efter det har han delvis reviderat sin uppfattning om vad som hände på Himmelska fridens torg och helhjärtat försvarat den

kinesiska diktaturens brott mot mänskliga rättigheter.
Många totalitära diktaturer har han bistått. Enver Hoxhas skräckvälde i Albanien skrev han berömmande om. Var han blind och döv? Nej.
Hur kunde han göra detta?
Myrdal var en kommunist som aldrig svek denna ideologis ideal. Han försvarade diktatur, ett totalitärt och elitiskt samhälle. Ett samhälle utan vare sig yttrandefrihet eller demokrati. I hans värld var det en befrielse och ett paradis.

Det odlas en myt att han ändå ståndaktigt försvarat yttrandefriheten genom alla år. Det är inte sant. Han ställde sig bakom de iranska ayatollornas fatwa mot Salman Rushdie.
Vid Jan Myrdals död dök det upp flera benämningar om honom som bland annat en intellektuell fyrbåk, en uppfriskande författare, en busunge, en av de största och annat.
Många kända människor har beundrat honom som en stor läromästare. Hans årliga pris, ”Leninpriset” på 100000 kronor, har tagits emot av bland andra

Jan Guillou, Roy Andersson,
Mikael Wiehe och Sven Wollter.
Men inte av Susanna Alakoski.
Hon vägrade, vilket borde ha
uppmärksammats mer.
Jag sov vid ett tillfälle för några år
sedan över på Gästis hotell i
Varberg som ägs av Lars Diding,
Myrdals nära vän och ideologiska
kamrat fram till hans bortgång.
Det är där priset årligen delas ut.
Lars Diding frågade om jag ville
skriva några ord i gästboken,
vilket jag gjorde:
En väldigt fin atmosfär, miljö och
personal. Även om det hänger en
och annan massmördare på
väggarna.
Kanske log de båda ändå, om de
någonsin läste det.
Janne Josefsson

Hundratals falsklarm – en anhållen

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

En 37-årig man misstänks ligga bakom hundratals falsklarm till polisen, vilket orsakat stora pådrag under hösten.

– Det har varit alltifrån att personer har bombbälten på sig till människor som går runt med knivar och uppgifter om att någon är på väg att hoppa från ett höghus. Det är verkligen hela spektret, säger Malmöpolisens presstalesperson Nils Norling till Sydsvenskan.

Vid ett tiotal tillfällen har bombliknande föremål dessutom placerats ut i stadsdelen Rosengård.

– Vi har väldigt goda skäl att tro att han ligger bakom åtminstone 200 sådana här samtal under oktober månad fram till nu, säger kammaråklagare Hans Harding till Skånska Dagbladet.

Åklagaren säger till tidningen att mannen kommer att begäras

häktad som misstänkt för grovt sabotage mot blåljusverksamhet. Alla samtal till SOS Alarm spelas in och enligt åklagaren låter det som att det är samma inringare bakom falsklarmen. Samtalen ska nu analyseras närmare.
TT

Man åtalas för mord – ”omfattande knivvåld”

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

En man i 45-årsåldern har åtalats för ett knivmord utanför Bjurholm i Västerbotten. Mannen förnekar mordanklagelserna.
– I första hand menar vi att han har befunnit sig i en

nödvärnssituation och i andra hand att gärningen under alla omständigheter är att bedöma som ett dråp, inte som ett mord, säger hans advokat Robert Svedjetorp till TT.
I augusti i år dödades en man i 50-årsåldern i en bostad.
”Den avlidne mannen har utsatts för ett omfattande knivvåld som har lett till förblödning. Den nu åtalade mannen kunde gripas i relativt nära anslutning till gärningen”, skriver kammaråklagare Anders Norberg i ett pressmeddelande.
Den misstänkte mannen åtalas även för bland annat grovt olaga hot, något som han förnekar.
Rättegången inleds onsdagen den 18 november.
TT

Man som anhölls efter dödskjutning har släppts

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

En man i 30-årsåldern som suttit anhållen misstänkt för skyddande av brottsling i samband med en dödsskjutning i Borås i tisdags har släppts.

– Det finns inte något skäl för häktning, säger åklagare Andreas Ekengren till Borås Tidning. Polisen har hållit flera förhör med mannen och misstankarna mot honom kvarstår. Samtidigt fortsätter jakten på mördaren. Men i dagsläget finns det ingen person som är anhållen i sin frånvaro.

Det var i tisdags kväll som en man i 25-årsåldern sköts till döds i centrala Borås. Polis och ambulans kom snabbt till platsen men mannens liv gick inte att rädda. Mannen var känd av

polisen sedan tidigare från kriminella sammanhang.
TT

Åtal för spridande av hemliga uppgifter

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

En man misstänks ha spridit hemliga uppgifter om sju försvarsanläggningar i ett forum på internet.

Nu åtalas mannen, som är i 60-årsåldern, för grov obehörig befattning med hemlig uppgift. Åtalet vid Västmanlands tingsrätt är det tredje liknande fallet på drygt ett år. Bland annat har en man dömts till ett års fängelse sedan han systematiskt fotograferat och dokumenterat 36 militära skyddsobjekt.
Mats Ljungqvist har tidigare beskrivit hur de inblandade männen samlar på uppgifter om skyddsobjekt som en hobby och delar materialet med varandra.
”Med tanke på det rådande säkerhetsläget är det allvarligt att sprida uppgifter om försvarsanläggningar”, säger Ljungqvist.
TT

Bekräftat – kvarlevor efter bortförd 57-åring hittad på ö

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Det var kvarlevorna efter en 57-årig man, som tros ha bortförts och mördats, som hittades på en ö i Karlskronas skärgård. Det bekräftas av den rättsmedicinska analysen.
Ett intensivt sökande efter 57-åringen har pågått sedan i somras.

Åklagaren bedömer att mannen mördades i en lägenhet i Karlskrona någon gång mellan kvällen den 25 juli och morgonen därpå. Två män sitter häktade som misstänkta för dådet.
TT

Huawei överklagar beslut om 5G

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Kinesiska telekomjätten Huawei har överklagat Post- och telestyrelsens (PTS) beslut att porta bolaget från svenska 5G-nät. Det uppger Huawei för Ekot.

– Vi bekräftar att en överklagan har kommit in, säger Petter Öhrn, pressansvarig på PTS, till TT.

PTS kommer att skicka överklagan vidare till Förvaltningsrätten som sedan ska pröva ärendet, uppger Petter Öhrn.

Det var den 20 oktober som PTS meddelade att produkter från kinesiska Huawei och ZTE inte får användas i svenska 5G-nät.

Försvarsmakten och Säpo hade bistått PTS i säkerhetsprövningen inför den kommande 5G-auktionen.

Säpochefen Klas Friberg motiverade beslutet med att Kina som land ägnar sig åt omfattande spionage**. TT**

Mörka siffror för flyget: ”Nedgång”

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Antalet resenärer vid Sveriges största flygplatser återhämtade sig något under oktober, tack vare höstlovet. Det visar statistik från statliga Swedavia. Men passagerarna hos Swedavia var fortfarande avsevärt färre än oktober 2019 – 743 000 i år jämfört med 3 531 000 förra året. Utrikesresandet minskade med 82 procent och inrikesresandet med 73 procent.

TT

Jonas Fröberg: Därför är det dyrt att ladda din elbil

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Man måste gnugga sig i ögonen och fråga: Är detta ... eh... på riktigt? Vi är i startblocken av elektrifieringen av fordonsparken. Men elbilskunderna är lämnade i sticket i ett dyrt kaos som riskerar att försena en av vår tids ödesfrågor.

Tänk att du rullar in på bensinstationen för att tanka bensin i din Toyota. Men det går inte att betala med bankkort, utan du måste teckna ett avtal och betala via en app eller bricka.

Du vet att du betalar 39 kronor per liter, men Renaultägaren bredvid betalar knappt hälften – 15 kronor per liter – från samma pump.

Då glider Volvoägaren upp på andra sidan och säger att han via Volvo har avtal med en tjänst som liknar Spotify och heter Plugsurfing. Den kan användas överallt men är jättedyr. Han har frågat Volvo vilket pris han egentligen betalar men får inget svar.

Exemplet ovan är fiktivt.
Men för elbilsförarna är logiken i exemplet verklighet.
Snabbladdspriserna är en svårgenomtränglig värld av direktköp och snåriga månadsabonnemang – hos flera olika typer av aktörer. Ska du till Europa och vill ladda billigt måste du ha laddbrickor och appar från ett tiotal laddbolag med dig.
Ta bara exemplet Eon, som byggt upp ett nätverk av snabbladdare. Som avtalskund med Eon betalar du 3:95 kronor per kilowattimme. Kör du Audi och skriver på Audis avtal blir det dyrare: 5:20 kronor – plus månatliga avgifter. Väljer du samlingstjänsten Plugsurfing går det på nära det dubbla: 9:09 kronor.
Logiken bakom?
Att alla vill låsa in kunderna hos just sitt bolag. På en omogen marknad får konsumenten svårt att jämföra och ställa krav. Etik och moral hos aktörerna sätter gränser.
Men elbilarnas genombrott är viktigt på ett högre plan. Enligt Klimatpolitiska rådet kommer Sverige bara att nå halvägs till målet att minska transporternas koldioxidutsläpp 2030.

Ansvarig minister för laddinfrastrukturen är Anders Ygeman (S). Vad tycker du att han ska göra?

Jonas Fröberg

jonas.froberg@dn.se

Rött ljus: Volvo Cars säljer EU-utsläppsrätter till Ford – som därmed får släppa ut mer koldioxid än tillåtet – och slipper böter.

Så undviker du överpriser när du snabbladdar

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Se upp med hur du laddar din elbil. Samlingstjänster som Plugsurfing gör det lättare att hitta laddstolpar och underlättar betalningen, men merpriset som du betalar kan bli högt.

Nästan alla snabbladdningsnätverk för elbilar försöker ”låsa in” kunderna genom att i första hand ta betalt via ett konto. Kunderna betalar sedan via en app eller plastbricka. Att göra en långresa genom Sverige underlättas om du har tecknat avtal med tre eller fyra laddnätverk. Ska du resa utomlands bör du förbereda resan och kontrollera vilka nätverk som fungerar på vägen.
Alla dessa planeringsmödor kan dock förenklas om man använder sig av en samlingstjänst som knyter upp olika nationella nätverk och samlar alla laddningar på en räkning. Plötsligt kan du resa i Sverige och utomlands med bara en laddbricka på nyckelringen. Baksidan är att det kan innebära ett högt merpris. På en och samma laddstation kan kunden med ett konto hos en samlingstjänst betala mångdubbelt mer för en laddning jämfört med direktbetalande kunder. Inte för att samlingstjänsten vill skinna kunderna, utan för att laddoperatörerna tar ut ett högre

pris av företaget som driver samlingstjänsten.
En av de största samlingstjänsterna, även kallade Mobility Service Provider (MSP), är Plugsurfing som erbjuder över 200000 laddställen i Europa. Men priserna som Plugsurfing debiterar är höga.
På landets största laddkedja Bee betalar jag som direktansluten kund 5 kronor per kilowattimme när jag snabbladdar.
Som en jämförelse är min rörliga elkostnad hemma i villan i Stockholm 1,10 kronor per kilowattimme. Så visst är snabbladdning dyrt. Men vad Bee tar betalt är ändå ingenting mot vad Plugsurfing debiterar.
Plugsurfing tar 13,50 kronor per kilowattimme av kunderna som snabbladdar på Bee.
Mer än dubbla normalpriset, och tio gånger mer än vad jag betalar för elen när jag laddar hemma.
På Eons laddstationer kan jag för ovanlighetens skull betala med helt vanliga kreditkort. Pris 5,95 kronor per kilowattimme. Men Plugsurfing-kunden betalar hos Eon 9,09 kronor per kilowattimme. 52 procent mer än kunden med bankkort. Varför då

inte betala med vanligt kreditkort?
Ionity är den kedja av snabbladdare som erbjuder snabbast laddning. Laddarna är på 350 kilowatt men den snabbheten är ännu inte värd så mycket eftersom inga bilar kan ta emot så hög effekt. Men snabbt går det, och för snabbheten tar Ionity bra betalt. 8,70 kronor per kilowattimme är normalpriset. Har du ett Plugsurfing-kort gäller dock ett specialpris. 11,48 kronor per kilowattimme.

Med sådana priser blir elresan dyr. Räkna med 20-35 kronor per mil.
Orsaken till prisskillnaden är att laddoperatörerna tar ut ett betydligt högre pris av Plugsurfing än av direktkunderna. Plugsurfing uppger att de lägger på tio procent för sin egen marginal.
Det påslaget syns när Plugsurfing-kunden laddar hos Fortum. Då blir det tio procent dyrare att tanka med Plugsurfing än med Fortums egen app.
Trots prispåslagen är Plugsurfing det nätverk som Volvo och

Polestar har valt att samarbeta med.
När du köper en ny Polestar får du ett Plugsurfing-kort på köpet.
Vilka rabatter får man som Polestar-ägare på Plugsurfing-kortet?
– För närvarande får Polestar-ägare bara rabatt på Bee-stationer. Där betalar de fem kronor per kilowattimme på snabbladdarna. På Ionity, e-on och Fortum är det listpris som gäller, svarar Brent Ellis på Polestar.

Men fem kronor per kilowattimme är exakt vad normalkunden betalar hos Bee. Vill man spara pengar skaffar man förstås ett laddkort på Bee som kostar 399 kronor per månad som ger upp till 450 kilowattimmar per månad. Det ger ett pris på låga 89 öre per kilowattimme om det utnyttjas maximalt.
Vi har frågat om Volvos kunder kommer att få rabatt på Plugsurfings priser men Volvo vill inte avslöja något om det.
– Det är inget vi kommunicerar, svarar Karin Wik, presschef på Volvo.

Det finns alternativ till Plugsurfing. Ett sådant är Maingau, ett tyskt energiföretag som inkluderar 90000 laddpunkter i Europa. Det intressanta med Maingau är att de erbjuder en nästan fast prislista till skillnad från Plugsurfing. På svenska snabbladdare är priset när detta skrivs 6,86 kronor per kilowattimme (66 cent).
ITyskland kostar laddning via Maingau 4,87 kronor per kilowattimme (47 cent).
Dock med ett undantag. Laddar du på Ionity med Maingau-kort kostar det 7,57 kronor per kWh, i alla europeiska länder. Det är knappt fyra kronor billigare per kilowattimme jämfört med vad Plugsurfing tar på Ionity-laddarna. Det är till och med något mindre än vad Ionity tar av sina egna direktkunder.
Det enda sättet att ladda billigare på Ionity är om man kan utnyttja de rabattabonnemang som till exempel Audi-, Volkswagen- och Mercedes-ägare kan ta del av. Övriga biltillverkare som är delägare i Ionity erbjuder eller kommer att erbjuda rabatter till de egna kunderna. Nackdelen med de avtalen är att det

tillkommer en fast månadskostnad och att de oftast har ett års bindningstid.
Sammantaget kan vi konstatera att det är svårt att orientera sig på laddningsmarknaden. Jämför med hur det ser ut på en bensinstation. Där finns oftast en stor skylt där priserna kan läsas av när man passerar stationen i motorvägsfart. Ingen laddstation bjuder på samma tydlighet.
Kör du Tesla är företagets snabbladdningsnätverk ett förstahandsval. De är billigast bland snabbladdarna med 2,56 kronor per kWh. Men det gäller bara för Tesla-ägare.
Mikael Stjerna

Fakta. Så mycket varierar laddpriserna

Ionity
Prisspann: 3,10-11,48 kr/kWh**
Mercedes Me Charge 3,10*
Audi Charging Service Transit 3,30*
VW We Charge Plus 3,40*
Porsche Charging Service 3,45*
VW We charge Go 6,29*
Maingau 7,57

Ionity listpris 8,70
Plugsurfing 11,48
* Audi Charging Service Transit kostar 2273 kr/år. Mercedes Me Charge kostar, men importören har ännu inte angett hur mycket. Porsche Charging Service 1799 kr/år. VW We Charge Plus 2388 kr/år, VW We Charge Go 1020 kr/år, båda dock endast för VW ID.-modeller
** Ionity har sedan länge övergått till pris räknat i kWh. Dock står det fortfarande 88 kr/session på Jaguar Public Charging App.

Fortum

Prisspann: 2,50-2,75 kr/min*
Fortum 2,50
Plugsurfing 2,75
Jaguar Public Charging 2,75
* Olika priser på olika laddplatser. Pris från Fortum Nykvarn 50 kW CCS.

Bee
Prisspann: 0,89-13,50 kr/kWh*
Bee listpris 5,00
Polestar Plugsurfing 5,00
Audi Charging Service 8,10
Plugsurfing 13,50
Jaguar Public Charging 13,50

* Bee Around månadskort 399 kr ger fri laddning upp till 450 kWh per månad.

Eon
Prisspann: 3,95-9,09 kr/kWh
EON avtalskunder 3,95
EON via app 4,95
Audi Charging Service 5,20**
EON kreditkort 5,95
Maingau 6,86*
Plugsurfing 9,09
Jaguar Public Charging 9,09
* +1 kr/minut efter 1 timmes laddtid

** Kortavgift tillkommer. Audi City 47 kr/månad. Audi Transit 2273 kr/år.

Ministern har lagstiftning i bakfickan

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Laddinfrastrukturen som ska förse våra elbilar och laddhybrider med energi är snårig. Det är inte minst stora skillnader i hur mycket vi behöver betala för att ladda elbilarna, Det har fått energi- och digitaliseringsminister Anders Ygeman (S) att reagera.

– Prisskillnaderna är orimliga men jag ser helst att branschen kan reglera det här själv. Misslyckas den kan vi agera med lagar och regler, säger Anders Ygeman.

Tidigare i år initierade energi- och digitaliseringsministern Anders Ygeman ett möte med bil-, el- och nätaktörer för att försöka skapa lite ordning och reda i en omogen bransch. Mötet handlade allra mest om att försöka hitta gemensamma betallösningar och gemensamma tekniska plattformar.

Arbetet har pågått hela hösten och Ygeman räknar med att få ett färdigt förslag från branschen före julhelgen.
– Det är för svårt för konsumenterna att förutse prisskillnaderna och förstå varför det är olika priser. Det är okej att belöna kundtrohet, det finns redan i dag till exempel i rabatter om du har ett speciellt betalkort, säger Anders Ygeman.
Han tycker dock att prisskillnaderna för snabbladdning är orimligt stora.
– Aktörerna tar betalt på olika sätt, vissa tar betalt för effekt, andra i tid, vissa inkluderar parkering, andra inte. Det är för svårt för konsumenterna att förstå varför det är en skillnad i pris och det behövs ett transparent jämförelsepris, säger han.
Flera mellanhänder har hittat en affärsmodell där de tar betalt för att göra det enklare för kunderna. Men det här tror Ygeman är barnsjukdomar som kommer att försvinna när det finns en enhetlig betallösning och ett jämförelsepris på plats.
– Vi har sett samma utveckling för till exempel roamingavgifter för mobiltelefoner. Det var dyrt till en

början men i dag är det inga roamingavgifter i Europa. Vi vill på samma sätt skapa en enhetlig lösning för hela regionen, för hela Europa, säger Anders Ygeman.
Om inte han blir nöjd med branschens förslag kan det bli tal om regleringar och krav.
– Vi har en kraftfull konsumentlagstiftning som går att använda om branschen misslyckas, men jag föredrar självreglering. Lagar och regler gör det ofta lite stelare och det blir svårare att ändra till nya förhållanden. Jag tror till exempel att fordonet blir en större del av laddningen och att fordonet identifierar sig mot laddpunkten, säger Anders Ygeman.
Han tar Tesla som exempel. Företaget tillåter dock inte andra att ladda i deras laddstationer.
– Över tid är det ändå kunden som bestämmer. De som har ett för krångligt system och för höga priser kommer inte att klara sig på marknaden, säger Anders Ygeman.
Jan-Erik Berggren

Bussar mäter luftkvalitet

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Har du åkt du buss i Stockholm den närmaste tiden så har du varit med och mätt luftkvaliteten på stadens gator.

Mätningarna gjordes den 19 till 26 oktober för att få en bättre uppfattning om hur luften är på olika platser. Resultatet kan komma att användas för att utöka de miljözoner som redan finns i staden.

Det är Senseable Stockholm Lab som valt att använda Keolis bussar som mätinstrument. Senseable Stockholm Lab är i sin tur ett samarbete mellan Massachusetts Institute of Technology (MIT), Kungliga Tekniska högskolan (KTH), Stockholms stad, Stockholms handelskammare och fastighetsbolaget Newsec.
Förutom teststudien i Stockholm genomförs tester i år även i New York.
Tidigare har studier genomförts i ett par andra amerikanska städer.

DN

Fakturerade enligt dyrare avtal – efter att regler ändrats

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Såväl politiker som tjänstemän har velat få in digitala läkartjänster i Region Stockholms utbud för att slippa betala utomlänsersättning för digitala vårdbesök. Samtidigt har privatägda Capio fakturerat 500 kronor för vårdchattar via utomlänsavtalet – trots att chattar inte ska ersättas separat.

Från årsskiftet till den 28 oktober i år har Region Stockholm fakturerats över 296 miljoner kronor för digitala vårdbesök med utomlänsersättning, via Region Sörmland. Mer än dubbelt så mycket som under hela 2019.

För att få stopp på pengarullningen beslutades att alla distansbesök som görs av stockholmare ska faktureras enligt regionavtalet från den 10 juli

2020, där läkarbesök kostar 260 kronor istället för 500.
Men DN:s granskning visar att vårdgivare fortsatt fakturera regionen enligt det dyrare avtalet. Något som fick Kry, som initialt rättade sig efter regionens avtal, att reagera.
”Vi noterar dock att vi sedan vår etablering (1 september) är ensamma om att följa dessa regelverk, då övriga digitala vårdgivare med avtal i Region Stockholm fortsatt hanterar Stockholmspatienter inom ramen för riksavtalet snarare än det regionala avtalet”, skriver Krys Sverigechef Erik Hjelmstedt till chefen för närsjukvården Anna Ingmanson och enhetschef på avdelningen för allmänmedicin Christoffer Bernsköld, i början av september .
Han tillägger: ”Mot bakgrund av det ser vi i nuläget inget annat alternativ än att, från och med i dag, såsom vi har framfört de senaste månaderna, agera såsom övriga aktörer fram tills dess att sådan likabehandlingsprincip appliceras”.
I ett svar till Krys Sverigechef skriver Christoffer Bernsköld samma dag: ”Vi jobbar intensivt

med att få andra aktörer att förhålla sig till samma princip och har fått bekräftat att alla avser att följa den. Vi gör dock samma observation som er, och förväntar oss snar rättelse”. Han tillägger också att han inte sett någon av Regions Stockholms avtalsparter i faktureringen från andra landsting.

DN kan nu berätta att även vårdkoncernen Capio, som har avtal med Region Stockholm, fakturerat för chattar med stockholmare på sin digitala plattform ”Capio go” via riksavtalet.

Sedan maj 2018 har Capio fakturerat Region Stockholm nästan 6 miljoner kronor för nära 15 000 chattar, visar siffror som DN fått ut från Region Jönköping. Från maj 2020 har vårdchattarna istället gått via Region Sörmland. Detta trots att Region Stockholm i sina egna avtal inte ersätter chattar.

– Vi anser att den fasta ersättningen, listningsersättningen, som inte är detaljspecificerad, ger ersättning för telefon, chatt, mejl och annan kontakt med patienten som inte är ett ersättningsberättigat besök,

uppger Anna Ingmanson, chef för närsjukvården i Region Stockholm.
Eftersom Capio är en koncern som består av flera olika bolag har de fakturerat för sin chattjänst Capio Go via ett annat bolag än det som regionen har avtal med, säger Anna Ingmanson. Något de fortsatt med även efter att regelverket ändrades den 10 juli.
Capios kommunikationsdirektör säger att koncernen valt att fakturera via riksavtalet eftersom chattar inte ersatts av region Stockholm.
– Det som har skett hos oss och andra är att man har satt upp digitala vårdkontakter för att driva utvecklingen framåt, säger Henrik Brehmer.
– Vi har fakturerat för digitala besök på utomlänsprislistan för att kunna upprätthålla besöken, det är för patienterna, säger Henrik Brehmer.
Varför har ni fortsatt även efter avtalsändringen?
– Det har varit ett förbiseende, att vi har gjort det. Det är inte korrekt, säger Henrik Brehmer och tillägger att Capio upphört med utomlänsfaktureringen, men

i överenskommelse med regionen kommer att behålla de pengar som betalats ut även efter regeländringen.
När Region Stockholm upptäckte att utomlänsfaktureringen fortsatt mejlade Christoffer Bernsköld till Capios regionchef.
Där uppges att man ser det som ”problematiskt” då Capio har avtal om tjänsterna ”inom ramen för avtalet med vårdcentralerna” och att med tanke på det gemensamma projektet med regionens digitaliseringssatsning där Capio deltagit, i syfte att utveckla digifysiska arbetssätt.
För detta fick Capio Ringens vårdcentral 3 miljoner kronor och höjd listningsersättning, ”för att kompensera för chattbesöken som annars är fria”.
Enligt Christoffer Bernsköld har den fakturering som Capio gjort innan de nya villkoren trädde i kraft i somras varit ”i enlighet med de regler som gällde då”.
– Vi fick kännedom om att Capio eventuellt fakturerade oss i strid med de nya villkoren vid månadsskiftet augusti-september. Vi påpekade detta för Capio den 2 september varvid de senare meddelade att vi tolkar villkoren

lika och de upphörde med denna fakturering.
Capio kommer nu att utreda frågan och återbetala ersättning som ”eventuellt felaktigt har erhållits för utomlänspatienter i Stockholm via Capio Go från den 10 juli i år och till dags dato”, enligt Brehmer.
– Om det skett misstag, utöver vad som nu är känt av oss kommer dessa rättas till i samförstånd med regionen, säger Henrik Brehmer.
Marijana Dragic
marijana.dragic@dn.se
Anna Gustafsson
anna.gustafsson@dn.se

I den sociala - distanseringens tid är vi oförmögna att höra varandra

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Under det amerikanska presidentvalet har en dikt av poeten Osip Mandelstam ekat i journalisten Masha Gessens huvud: en dikt om en diktator. ”Varje rad känns bekant sex decennier senare: känslan av att inte veta var vi lever och

med vilka vi delar ett land.” Här skriver hon om sin känsla av vilsenhet och misstro.

En rad från en rysk dikt flashade genom mitt huvud och borrade sig in i min hjärna när jag, liksom så många av oss, satt klistrad framför alla mina skärmar: på väggen MSNBC:s karta, på en skärm i knät New York Times nålar och i handen skärmen med twitterflödet.

”Vi lever som om landet inte fanns.”

Det kändes som den bästa formuleringen av den vilsenhet och misstro som präglade tisdagskvällen. En alldeles för stor del av landet var inte vad vi trott eller hoppats att det skulle vara, och det oavsett om jag i ”vi” inkluderar mina vänner och min familj och mig själv, de etablerade medierna, opinionsinstituten eller så gott som alla jag hört säga något om valet de senaste veckorna.

Osip Mandelstams dikt, skriven i november 1933, är förmodligen hans mest kända. ”På tio stegs håll hörs inga samtal”, lyder nästa rad. Det räcker inte med att vi inte vet vad som händer i vårt land – vi kan inte tala och bli hörda, vi är

döva för varandra, och stumma. I den sociala distanseringens tid är vi verkligen nästan oförmögna att höra varandra på tio stegs håll. Vi är också nästan oförmögna att se varandra, med våra ansikten till hälften dolda bakom masker.
”Men där orden räcker till samspråk,/Där minns man Bergsbon i Kreml.” heter det i de nästa två raderna. ”Hans fingrar är feta som daggmask,/hans ord är som blytunga lod.”
Besten som för befäl är ofrånkomlig: han är vår gemensamma besatthet och vår delade verklighet. Också när han söndrar oss för han oss samman i vad som finns av samtal.
Här diktens andra strof (i Hans Björkegrens svenska översättning):
Kring honom bossar med tupphals
– han leker med deras fjäsk:
De piper och visslar och jamar.
Han ensam får peka och slå.
Också dessa bilder har blivit välbekanta; kryperiets teater, den oupphörliga iscensättningen av -dominans.
”Som hästskor smids Bergsbons dekret/att slungas mot ögon och ljumskar.”

Dessa rader gestaltar makten utövad inte bara med dekret utan genom anfall, i dagliga fysiska överfall. ”Han suger på dödsstraff som hallon/– det är fest i hans breda bröst.”
Man tror att det var ”Bergsbon i Kreml” som var orsaken till att Mandelstam arresterades 1934. Poeten dog i Gulag 1938. Dikten bevarades av vänner till honom, började cirkulera underjordiskt i Ryssland på 60-talet och publicerades till sist i väst på 70-talet.
Varje rad känns bekant sex decennier senare: känslan av att inte veta var vi lever och med vilka vi delar ett land; den förlamande känslan av att inte höra och inte bli hörd, isoleringen som är det totalitäras förutsättning och följd; och, framför allt, det dagliga utnyttjandet av demonstrativa förödmjukelser och kalkylerad grymhet.
Allt har hänt förut; det har beskrivits.
Fotnot: Masha Gessen är ryskfödd författare och journalist, bosatt i New York.

Masha Gessen

”Bergsbon i Kreml”

Vi lever som om landet inte fanns.
På tio stegs håll hörs inga samtal.
Men där orden räcker till samspråk,
där minns man Bergsbon i Kreml.
Hans fingrar är feta som daggmask,
hans ord är som blytunga lod.
Kring honom bossar med tupphals
– han leker med deras fjäsk:
De piper och visslar och jamar.
Han ensam far peka och slå.
Som hästskor smids Bergsbons dekret
att slungas mot ögon och ljumskar.
Han suger på dödsstraff som hallon
– det är fest i hans breda bröst.

Osip Mandelstam.
Den rysk-sovjetiske poeten, med judisk bakgrund, föddes 1891 i Warszawa och dog i ett sovjetiskt fångläger nära Vladivostok 1938. Han började som anhängare till den ryska revolutionen – liksom många intellektuella – men blev snabbt besviken. Den Stalinkritiska dikten ”Bergsbon i Kreml” från 1933 ledde inte

omedelbart till fångläger, utan till en förvisning som förbjöd honom att vistas i de större städerna. År 1938 dömdes han dock för ”kontrarevolutionära aktiviteter” och skickades till fånglägret där han dog efter bara några månader.
Osip Mandelstam betraktas i dag som en av de mest framstående poeterna från det ryska 1900-talet. På svenska finns flera översättningar av Mandelstams verk, framför allt gjorda av Bengt Jangfeldt.

Jan Stenmark. ”Det här med ensamheten, varför fastnar man i det?”

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Man skulle kunna kalla honom en grafisk nationalskald. Jan Stenmarks bildberättelser hänger i alla fall som som urklipp på vart och vartannat

kylskåp. DN:s *Andrev Walden* och *Thomas Karlsson* möter en ”osocialt kompetent” bildkonstnär i hans ateljé – och måste anstränga sig för att inte tala om döden.

Jan Stenmark, 71, sitter inte bekvämt men det är inte stolens fel. Om det var stolens fel hade han bytt ut den för länge sedan för här sitter han minst fem dagar i veckan och arbetar med sina bilder. Det är en bra stol. Det är ateljéns andra stol som oroar honom, den som står inkilad mellan skrivbordets kortsida och väggen, för där sitter en journalist. Det är mitt fel att Jan Stenmark skruvar på sig. Eller om det är Thomas Olssons fel – förläggaren som övertalade bildkonstnären att släppa in journalisten fast han vet att bildkonstnären helst slipper prata med journalister. Jan Stenmark brukar slippa men hans senaste bok, ”Kärlekens ÅÄÖ”, släpptes i maj och kom väl som så mycket annat bort lite i skuggan av pandemin. Då får man bjuda till.

Du är inte helt bekväm med att göra intervjuer?

– Är det Thomas som sagt det?

Nej, jag lyssnade på den enda radiointervju jag hittade med dig och där pratade du om att du hade oroat dig för den intervjun.
– Jag är orolig för den här också. Det är inte så farligt nu när vi sitter här men jag brukar oroa mig ordentligt innan och efter. Det gnager. Vad ska jag säga? Vad har jag sagt? Och det kostar så mycket energi. Jag gjorde fler intervjuer förr men sedan kände jag väl att den där energin kunde läggas på annat. Jag vill jobba. Det är inte så att jag inte kan jobba kring en intervju men… man får inte må för dåligt för att vara svart, tänker jag.
Han skrattar när han säger det. Han skrattar mycket. Oron gör honom inte alls osympatisk. Jag får kaffe från hans termos och han ställer många frågor om mig. Kanske för att slippa prata om sig själv.
Jag säger att jag också varit orolig, att intervjun legat som en glödbädd i magen i två dagar. Jag tänker att hans oro ska krympa om han förstår att ingen av oss vill vara där. Och det verkar fungera så jag erkänner allt. Att jag sällan gör intervjuer eftersom jag inte är

tillräckligt intresserad av människor för att det ska bli bra. Att också jag vill vara ifred när jag jobbar. Jag skrattar när jag säger det. Han också. Luften blir lätt. Men sedan råkar jag minera stämningen med en komplimang. Det finns undantag, säger jag, människor jag måste få veta mer om. Jan Stenmarks stol blir obekväm igen. Jag ser mig om efter något konkret att förankra samtalet i och han ser lättad ut när jag hittar det.
Berätta mer om dina verktyg. Vad jobbar du med?
Jan Stenmark rullar fram till sitt arbetsbord.
– Saxar, skalpell, lim, maskeringsramar som varit med rätt länge nu, pennor ibland. Sandpapper arbetade jag med i en bok. Ja, det är ganska enkla grejer.
När han vidrört varje verktyg och sagt dess namn blir handen hängande över bordsskivan. Och gamla tidningar att klippa bilder ur?
– Ja, de har vi ju där.
Han nickar mot bokhyllorna bakom stolsryggen. De reser sig från golv till tak som en rad

skiljeväggar, isolerade med en tät gröt av tidningsmappar, böcker och annat råmaterial. Hyllorna sväljer nästan hälften av det lilla rummet. Det är lågt i tak. Utanför dörren löper en korridor kantad av bråte och likadana dörrar till likadana rum. Jan Stenmark har sin ateljé i kontorsänden av en gammal industribyggnad i Liljeholmen. Det finns en skorsten men ingen rök. Huset ser lite döende ut. Från utsidan får man känslan av att det inte kommer att stå där så länge till. Och det är inte som att känslan genast släpper när man kommer in. Men det finns liv här – ett av dem tillhörande en grafisk nationalskald med en humor som inte tycks åldras.

Jag minns att min mamma tejpade upp hans bilder på kylskåpet och av allt jag skrattade åt i tonåren kan jag inte komma på så mycket annat jag fortfarande skrattar åt. Det är något särskilt tidlöst över de tankar som tänks bakom de fällda persiennerna i det här rummet. Tankar som blivit 22 böcker och hundratusentals kylskåps-magneter, almanackor, muggar

och andra husgeråd med sällsamt tonläge.
Jag bryter en glipa i persiennerna, får utsikt mot cementfabriken Cementas cisterner och tänker att de nog är fyllda av cement. Om Jan Stenmark fått sätta bildtexten hade jag väl tänkt någonting roligare. Män som betraktar världen från ett slags skymundan utgör ändå det kanske vanligaste motivet i hans bilder.
Hur går det till? Jag gissar att du hittar bilden först och sedan stirrar på den tills bildtexten kommer?
– Så var det mer i början faktiskt, men redan då skrev jag ganska mycket. I grunden fungerar det så att jag redan har en skriven text och letar efter beståndsdelar till bilden. En person som ser ut på ett visst sätt, en bakgrund och så vidare. Jag börjar ofta där (Jan Stenmark pekar på en nött förvaringsmöbel i skrivbordets ena ände) och bläddrar bland alla urklipp som inte blivit något. Sedan går jag till tidningarna. Anledningen till att det rullat på hela tiden är väl att jag alltid upptäcker saker i ögonvrån medan jag letar, får nya idéer,

klipper ut något, skriver något under.
Kastar du bilder du påbörjat?
– Åtminstone en tredjedel av de monterade bilderna lägger jag bort på vägen till en bok men jag slänger ingenting. Med distans kan man bli överraskad av ett nytt ögonblick. En förändring av idén eller en helt ny idé.
Får jag se en oförlöst bild? Någon som borde bli något fast du inte hittat det än?
– Jag tycker inte om att visa i förväg men kanske om jag har någon jag inte skrivit alls på.

Jan Stenmark bläddrar en stund och hittar ett svartvitt fotografi, klippt ur en tidning.
– Den här har något.
En kvinna har somnat över ett krogbord i en elegant lokal, kanske lobbyn till ett hotell. Hon är ensam vid sitt bord men betraktas från ett skymundan: i bakgrunden sitter en man och väntar på att befruktas av en tanke.
– Eller om det är en kvinna där bakom? Här gungar flötet i alla fall.
Flötet?

– Jamen det är lite som att fiska. Flötet gungar och man känner att här kan det bli napp.
Händer det att du får napp men att tanken är för mörk för att tryckas?
– Inte för mörk men för plump. Att jobba är att inte ha någon censur alls men efteråt kan jag se om det går över en gräns. Jag vill inte vara plump. Jag har säkert en del bilder liggande här som sorterats bort av det skälet.
Men dem får jag inte se?
– Haha, nej.
Skrattar du åt dina egna bilder?
– Nästan aldrig faktiskt. Det händer men då vet jag att bilden måste sorteras bort.
Om du skrattar själv vet du att det är över gränsen?
– Ja, precis.
Kanske är det därför Jan Stenmarks humor åldras väl, för att han har en inbyggd gräns-mätare som garanterar en driftsäker lågmäldhet. Priset för gränstänjande humor brukar ju vara att den självdör när gränserna förlorat sin elasticitet (varför burleska komiker ständigt måste påminna sin publik om att det de säger är förbjudet och

finkamma internet efter någon som blivit kränkt). Men det tidlösa i Jan Stenmarks bildkonst handlar väl också om människans obotliga ensamhet. Ett slags serietillverkade påminnelser om att vi innerst inne är ensamma med våra tankar. Att vi är voyeurer.
Det finns ofta en ”Peeping Tom” i dina bilder. Män eller pojkar som betraktar kvinnor på avstånd.
– Ja, faktiskt. Men jag har aldrig varit en själv! Det finns förstås någonting överlappande mellan konstnären och voyeuren men det är inte jag som står där på bilden, det är nog bara en ensam människa som tittar på livet och längtar dit.
Har du ofta känt dig ensam?
– Inte nu, inte mer än den ensamhet som ryms i de rent existentiella tankarna för varje människa. Mina bilder är inte självbiografiska men jag har haft perioder då det har varit problem, inte i barndomen men i ungdomen.
Vad menar du när du säger problem?
– Vad ska jag säga. Jag har sett och varit med människor som haft verkliga problem så det känns fel

att tala om det. Men det här med ensamheten, varför fastnar man i det? Det är väl smärtpunkter man återkommer till när man fått distans nog att göra humor av dem. När man är inne i någonting jobbigt är det väldigt svårt att se humorn.
Vad var det i ungdomen som du hade svårt att se humorn i?
– Äsch. Jag trivdes ganska bra i skolan fram till sexan men sedan kom realskolan och puberteten och alltihop. Det var vidrigt. Jag ritade mer i böckerna än jag läste dem.
Vad var det som var så vidrigt?
– Jag vet inte. Jag tröttnade väl bara. Eller så var jag för dum för realskolan.
Han skrattar när han säger det. Jag också. Fast både han och jag förstår att det inte är sant. Eller just därför.
– Man sökte till realskolan på den tiden, man skulle ha bra betyg från sjätte klass för att komma in och det hade jag. Men sedan hände det så mycket i kroppen och… jag vet inte. Jag tröttnade. Hoppade av gymnasiet senare och fick läsa in på Komvux i 20-årsåldern. Då hade jag på något

sätt hunnit ifatt, då kunde jag läsa.
Du lärde dig läsa först då?
– Inte bokstavligen, jag kunde läsa förstås, men där fanns ett system jag kunde fungera i. Jag behövde inte vara där lika ofta, vistas i gruppen. Man kunde sitta hemma och plugga.
Jag föll också ihop under gymnasiet och det är en liten sorg att jag aldrig kom till universitetet. Men jag stod bara inte ut med klassrummen.
– Jag vet inte hur någon står ut med att sitta i en sal hela dagarna i nio år plus gymnasiet och kanske universitetet.
Det krävs en viss sorts människor?
– Vi är väl en annan sort.
Jan Stenmark lägger in en snus. Jag lägger in en snus. Han noterar att vi snusar samma märke och säger det. Jag noterar känslan av att möta mig själv på ålderns höst men säger det inte. Det är så förmätet tänkt men vi har ändå en del gemensamt. Vi är båda uppväxta i Norrköping. Bodde till och med på samma gata, Knäppingborgsgatan, men inte samtidigt. Jan Stenmark föddes

1949 och lämnade Norrköping i början av 70-talet för att förlösa den konstnär som väckts någonstans mellan betongväggarna i stadens nya och brutalistiska stadsbibliotek.
– Det var där jag upptäckte surrealisterna. Dalí, Ernst, de Chirico. Jag hade aldrig hört ordet surrealism förut. I dag säger folk att saker och ting är surrealistiska men det fanns inte på kartan då. Jag blev helt fängslad av surrealismen. Någon gång hörde jag ordet i ett samtal en bit bort och då var det som att en ilning gick genom mig. Surrealismen var som ett hemligt sällskap.
Där går våra berättelser isär men de knyts ihop igen i svaret på frågan om han lämnade Norrköping för att hitta sina kretsar.
– Nej, jag har aldrig varit mycket för kretsar.
Du trivs bäst med att arbeta själv?
– Så är det. Jag har inget emot människor eller så men… hur ska man säga, jag är väl osocialt kompetent? Jag minns på Konstfack när man stod och målade i samma sal, att det var svårt att arbeta jämsides andra.

Det är blickar och det kan vara avundsjuka och annat. Jag föredrar att sitta själv.
Hur ser en perfekt dag ut i ditt liv?
– Jag är här i alla fall. Det är en blank dag, sådana har jag nästan alltid men de perfekta blir kvällar också. När jag bara sitter här och skriver. Kanske tar lite vin. Det är någonting som händer då, kanske på grund av vinet, de där kraven på att det ska bli perfekt från början släpper när man dricker lite vin och så blir man ensam kvar med skrivandet. När man tittar dagen efter så är det mycket skit men det kan finnas guldkorn inne i skiten. Förstår du? Man är friare.
Ett yrkesliv lösgjort från alla sorters möten och sociala förtöjningar. Du lever en dröm.
– Alltså, det händer ju att jag träffar människor på arbetstid. Min vän Johan Melbi träffar jag nästan varje dag, han är grafisk formgivare och sitter här borta i samma korridor. Han har formgivit nästan alla mina böcker. Får han komma in här hur som helst?
– Ja, vi är inga sådana där som nöter på varandra. Han kanske har något ärende eller så har jag

något ärende. Ibland är det som att jag inte ser orden när jag skriver, jag förstår inte vad det betyder, är det här ett riktigt ord?! Och så går jag in till Johan och frågar: kan man skriva så här? Och ibland tar vi en lunchpromenad kring Trekanten. (Trekanten är en sjö som heter så fast den har åtminstone fem hörn.)
När jag berättade för min sambo att jag skulle träffa Jan Stenmark sade hon: lever han?
– Haha.
Skrattet saknar ett utropstecken och jag ångrar mig genast. Jag vet inte varför jag berättade det där. Kanske är det något litet fel på min inre gränsmätare för jag ser att Jan Stenmarks stol blir obekväm igen.
Förlåt. Men du kan nog tolka det som ett kvitto på ett slitstarkt konstnärskap. Det känns som att du varit relevant omöjligt länge. Som att du är evig.
– Oj då.
Det är ingen perfekt räddning för Jan Stenmark blir inte bekväm av komplimanger heller. Men han blir åtminstone obekväm på ett annat sätt. Och eftersom jag sagt ”evig” kommer han att tänka på

universums eventuella oändlighet och sedan pratar vi länge om rymden (men den passagen ska min redaktör senare kalla en ”bromskloss” och be mig stryka, så det är inte mitt fel om du fortfarande undrar vad som finns utanför rymden om rymden har ett slut!).
Eftersom temat i din senaste bok är kärlek googlade jag fram ett knippe ”speed dating”-frågor som jag tänkte att vi kunde avsluta med.
– Vad för något?
Det finns formulär på internet med frågor man kan ställa när man dejtar snabbt.
– Vad innebär det att man dejtar snabbt?
Det samlas en massa singlar i en lokal och sen så roterar de kring borden. Och så finns det frågor som man kan ställa för att snabbt skapa sig en bild av en människa.
– Aha.
(Egentligen är det frågor du ska ställa för att någon ska bli kär i dig men det säger jag inte.)
Hur skulle dina bästa vänner beskriva dig?

– Det är lite olika med olika vänner. De är inte så jättemånga men Åke, en god vän sedan många år, kan ibland säga: ”Jan, du kan inte härbärgera.” Så säger han.
Vad menar han med det?
– Att jag inte kan vänta. Känner jag mig försmådd av honom så säger jag det direkt.
Det trodde jag inte om dig. Vilken film såg du senast?
– Det minns jag inte, jag tittar mest på serier nu. Jag var väldigt förtjust i ”Breaking bad”, min dotter har hjälpt mig in på Netflix och nu ser jag ”Better call Saul”.
Otroligt bra. Har du sett den?
Ja, lite din tonart! Lågmäld och omsorgsfullt berättad. Vilken säsong är du på?
– Ja, nu är det ångest. Sista säsongen!
Men du har ”El Camino” kvar?
– Vad är det?
Långfilmen. Epilogen till ”Breaking bad” där Jesse Pinkman är på flykt. Den finns på Netflix.
– Oj! Den ska jag se.
Vilken är den roligaste träningsformen?
– Cykla. Jag cyklar hit varje morgon.

Den här frågan är lite morbid men har du en hemlig aning om hur du kommer att dö?
– Ja, det var en morbid fråga. Det vill jag inte ha någon aning om. Det är väl som när människor spår sig och frågar hur de kommer att dö, vem vill veta det? Nej, det vill jag fan inte ta upp för då får jag ångest.
(Det är som att jag vägrar lära mig att Jan Stenmark inte vill prata om döden fast han så ofta gör humor av den i sin bildkonst.)
Vad är ditt högst värderade minne?
Jan Stenmark blir tyst en stund men sedan börjar orden porla ur honom.
– 1967 skulle vi åka till England. Vi var tre killar i en bil och vi skulle ta vägen genom Tyskland, Holland och Frankrike men i höjd med Amsterdam fick jag något med blindtarmen, den brast nästan, så vi stannade där. Jag blev inlagd på ett sjukhus i Amsterdam och det var någon infektion så jag blev kvar i tre veckor på det där sjukhuset. Och det här tänker jag ofta på för det var en sådan märklig upplevelse. Min pappa hade dött i cancer

några år tidigare, när jag var 15 år, och jag hade utvecklat en stark cancerskräck. Det fanns en läkare på sjukhuset, en korean, och han såg alltid så allvarlig ut när han tittade på mina röntgenplåtar och jag började inbilla mig att han fått vittring på något. Att jag hade cancer och att det var därför jag blev kvar där. Jag låg i den där sängen och började vänja mig vid tanken på att… du vet.
Det gör jag nog. Och jag är nyfiken på hur det här ska mynna ut i ditt högst värderade minne?
– Jamen när jag låg där och tänkte, vad var det då för bild jag såg av det liv jag skulle förlora? Vad var livet när jag längtade till det? Jo, det märkvärdiga var att jag såg mig själv stå och diska på landet. Vi hade en liten stuga på Kvist, en ö i Bråviken, och på stugans baksida fanns en utedisk. Där stod jag. Det kanske var lite soligt där på baksidan men ingen stor upplevelse, ingen fest, ingen tjej, utan någonting väldigt litet. Jag vet att jag tänkte redan då, att det var märkligt att den bilden blev livet när jag saknade det.
Oj.

– Och det där tog jag liksom med mig in i det jag jobbar med också, på något sätt.
Nu har jag bara en fråga kvar, om ditt värsta minne. Men jag misstänker att jag fick veta medan du svarade på den förra?
– Du tänker på min pappa? Det är lite känsligt men jag kan väl säga att det påverkade mig mycket i min syn på livet. Ett slags ambitionsdöd nästan.
En vad?
– Min pappa dog när han var 39 år. Jag var 15 och räknade förstås ut hur många år jag hade kvar. Ambitionsdöden var väl frågan om vad det är för mening med livet, att det är så kort tid att hålla på att utbilda sig och skaffa sig ett yrke när man ändå ska kola.
Men det gjorde du inte.
– Nej. Och ångesten krympte med åren men finns väl alltid kvar någonstans i mig. Nu går tiden så fort. På 60-talet kände jag liksom varje år, säger du en skiva från den tiden så vet jag vilket år den släpptes. Men nu… om jag ska säga när jag läste den eller den boken, om det är fem eller tio eller femton år sedan, så har jag ingen aning längre. Det är som att allt bara rusar i väg.

Så känner jag redan.
– Ja, du är tidigt ute.
Han skrattar när han säger det.
Jag också.
– Det känns som att vi känt varandra länge, säger han plötsligt.
– Eller hur, säger jag och kanske lite för högt.
Andrev Walden

Jan Lennart Stenmark.
Bildkonstnär. Född 11 februari 1949 i Norrköping. Bor på Södermalm i Stockholm med sambon sedan 1982. De har två barn, en son född 1987 och en dotter född 1991.
Studerade vid konstfack 1975–79 för att bli bildlärare (eftersom ”konstnärsdrömmen var ouppnåelig”). Arbetade som - bildlärare i tio år innan Aftonbladet Kultur började publicera hans bilder och då tog han tjänstledigt i tio år innan han till sist sade upp sig.
Publiceras sedan våren 2020 i - Dagens Nyheter.
Hamnade 2001 i konflikt med staden Härnösand efter en bild där en kvinna jagades av en stadssilhuett över bildtexten ”Det

var inte en ensam galning, det var hela Härnösand”.
Aktuell med sin 22:a bok, ”-Kärlekens ÅÄÖ” (Kaunitz-Olsson, 2020), och en utställning med samma namn på Rum för serier i Malmö (24 september–13 februari).
Dela

Glücks poesi är långtifrån universell

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

När det meddelades att Louise Glück tilldelats årets Nobelpris i litteratur lyfte Svenska Akademien fram det ”universella” i hennes dikter. Men den tradition hon verkar i är enbart den västerländska litteraturens – inget annat,

skriver Daniel Kane, professor i amerikansk poesi.
L ouise Glück, som skriver kärnfulla och ofta djupt melankoliska dikter, har fått Nobelpriset i litteratur. Det borde inte överraska någon. Glück har trots allt tidigare korats till *Poet laureate* i USA och fått Pulitzerpriset, Bollingenpriset, Wallace Stevens-priset, The national book critics circle award, The national book award och många andra utmärkelser.
Skuggade av Persefone, Eurydike, Akilles och Dido är hennes dikter djupt och komplext rotade i den västerländska litterära traditionen. De är som regel skrivna på fri vers, ofta i första person. De brukar beskrivas som ”lättillgängliga” på grund av det förhållandevis vardagsnära språket, samtidigt som de sägs vara ”dystra” och ”komplexa” på grund av de såriga och smärtsamma teman de kretsar kring (ätstörningar, depressioner, skilsmässa).
Man kan knappast göra gällande att de för vidare de radikala formexperiment som vi förknippar med amerikanska poeter som Gertrude Stein, Ezra

Pound och William Carlos Williams och de författare som verkar i deras efterföljd. Och med tanke på de senaste kontroverserna kring Svenska Akademien är det en lättnad att Louise Glück inte heller kan förknippas med något obehagligt. Hon är verkligen inte någon Peter Handke som utan att blinka förnekar ett folkmord. Också de purister som rynkade på näsan åt Bob Dylans Nobelpris 2016 kan känna sig lugna, nu när priset har gått till en ”riktig poet”. Louise Glück är, med andra ord, praktiskt taget själva definitionen av ett tryggt val.

Och ändå har hennes Nobelpris fått ett stort antal människor att uttrycka chock och förtjusning som om det faktum att en ofta lagerkransad poet fått ännu ett litterärt pris (visserligen det pris som vi i brist på bättre fraser brukar kalla *The big one*) på något sätt skulle vara ett tecken på revolutionära förändringar i det förstockade litterära etablissemanget. Med risk för att låta överdrivet dramatisk tycker jag att det språk som används för att hylla Louise Glücks poesi

aktivt nedvärderar de möjligheter och den energi som så uppenbart finns i mycket av poesin som skrivs i dag.
De av oss som håller till på vad vi kallar ”poesitwitter” har de senaste veckorna matats med versala tweetar som ”JAG ÄR STARK NOG ATT TRÄNGA IN I DENNA MÖRKA VÄRLD” och ”LOUISE FUCKING GLÜCK”.
Michael Schmidt, Glücks brittiska förläggare på Carcanet Press, förklarade i The Guardian att nyheten gjort hans medarbetare ”alldeles häpna”, men att de också var ”glatt överraskade av det rättvisa i priset”.
Givet alla de priser Louise Glück tidigare fått, och med tanke på hennes ironiska, dystra och akademiska versrader, är det ändå inte lite märkligt att hennes Nobelpris framkallar reaktioner i stil med dem som man kan förmoda mötte kapplöpningshästen Seabiscuit när han tagit hem den klassiska Triple crown-titeln. Men kanske är reaktioner som dessa ändå inte så förvånande, kanske kan de till och med framstå som relativt *behärskade*, mot bakgrund av hur

Nobelkommittén motiverade Louise Glücks upphöjelse. Svenska Akademiens pressmeddelande med nyheten om Glücks pris citerades pliktskyldigt i tidningar runt om i världen; i Indien, USA, Qatar, Storbritannien, Frankrike, Grekland, Kina, Japan och så vidare. I den informerades man om att Louise Glück fått priset för sin ”omisskännliga poetiska röst, som med sträng skönhet gör den enskilda människans existens universell”. Den ”bibliografiska notisen” utvecklar tematiken: ”Glück söker det allmänmänskliga och finner det med hjälp av myter och klassiska motiv, som förekommer i de flesta av hennes verk. Rösterna från Dido, Persefone och Eurydike – den övergivna, den straffade, den bedragna – fungerar som masker för ett jag i förändring, lika personligt som universellt.”
Så i oktober 2020, gör Nobelkommittén den västerländska antiken till det ”universellas” grundval. Är inte det påståendet en smula, ska vi säga, problematiskt? Naivt? Man kan trots allt inte sätta ett

likhetstecken mellan den enes ”Odysséen” och den andres ”Boken om berg och hav”, en kinesisk klassiker.
Att göra anspråk på ”universell” status för vissa verks räkning har genom historien varit ett sätt för konservativa litteraturkritiker att bevara och befästa makten att avgöra vad som är form- och innehållsmässigt acceptabelt. Om jag vore Louise Glück skulle jag känna mig besvärad av att bli påtvingad uppgiften att vara ”universellt” giltig.
Och man kan fråga sig om inte Glück faktiskt också är en aning generad. När New York Times frågade henne hur det kändes att få Nobelpriset svarade hon avväpnande: ”När man tänker på alla amerikanska poeter som inte fått Nobelpriset är det skrämmande. Jag var chockad.”
Hon lade till att hon var: ”Alldeles förbluffad över att de kunde välja en vit amerikansk lyriker. Det är obegripligt./.../ Jag kommer från ett land som just nu inte är omtyckt och jag är vit och vi har fått alla dessa priser.”
Louise Glück framstår som betydligt mer medveten än Nobelkommittén om att de

arketyper hon hyllas för är *hennes*, specifika för hennes kultur och uppväxt. Hon är, för att använda hennes egna ord, ”en vit amerikansk lyriker”, verkligen inte Hon Som Talar För Oss Alla, och det spelar i det avseendet ingen roll hur sparsmakat eller vackert hon uttrycker sig.
Jag kan bara föreställa mig hur tillplattade ambitiösa poeter måste känna sig nu när de läser Glücks poesi – med dess många referenser till grekisk mytologi, dess förfinade New England-städer och landskap, dess tendens att artikulera en parafraserbar berättelse som mynnar ut i en underbart antiklimaktiskt uppenbarelse – och inser att när det ska avgöras vem som får Nobelpriset slår *den* världen fortfarande *deras* världar.
Jag syftar inte bara här på den uppenbara frågan om identitet, det handlar också om poetiska former. Vid sidan av att trumpeta ut att Louise Glücks verk är ”universellt” backar Nobelkommittén på ett kanske mer kringgående sätt upp detta påstående genom att låta oss förstå att hon är rätt lättläst. Kommittén gör gällande att

Glücks poesi ”kännetecknas av att vilja komma till klarhet”.
Böckerna hon skrev kring sitt författarlivs mittpunkt sägs spegla ett heureka-ögonblick, när ”hon upptäckte hur hon kunde använda vardagsspråket i poesin”. Bilderna är ”nästan brutalt öppenhjärtiga”. Hennes skrivande är ”hänsynslöst och sorgtyngt, helt befriat från poetiskt utanverk”.
För att i någon mån illustrera denna karaktäristik citerar kommittén de avslutande två raderna i Louise Glücks diktsamling ”Vita nova”: ”Jag trodde att mitt liv var avslutat och mitt hjärta krossat./Sen flyttade jag till Cambridge.” Här får man Dante (hans ”La vita nuova”) och Harvard (Cambridge, Massachusetts), här finns ett sardoniskt och sorgset desperat skratt mot slutet, en trots dysterheten barmhärtig glimt av hopp (kanske) i världen. Ja, Louise Glück är en fin poet.
Men vad ska vi säga om de poeter vars verk genom själva sin form iscensätter tvivel, villrådighet, fragmentering, förvirring, yrsel, en uppsåtlig tristess? Vad ska vi säga om poeter som avvisar ”vardagsspråket”, den ”säkra”

känslan för form och narrativ, därför att den skräckinjagande och underbara värld vi lever i ropar efter dikter vars form förhåller sig antitetiskt till en början, en mitt och ett slut? Vad ska vi säga om poeter som säger nej till den tröst som finns i sammanhang och insikt, hur kvalificerad insikten än kan vara i verk som Glücks?
Och vad ska vi säga om dikter som spottar på drömmen att vi alla, oavsett var vi kommer ifrån och vad vi upplevt, är primärt och ljuvligt mänskliga? Och vad ska vi säga om de många poeter som är samtida med Louise Glück och vars spektrum av stilar och formexperiment under de senaste 50 åren eller så inte bara formulerar ett nej till en sammanhållen ”röst”, utan också slår sönder illusionen av en ”röst” genom att iscensätta en radikal kritik av det sätt på vilket föreställningen om det universella har använts som redskap för förtryck?
I sådana verk är ”jag” inte så mycket en stabil individ som ställer oss inför eviga sanningar i klassiska masker, som en gobeläng av citat, ett avslöjande

av den från politiken behagligt distanserade ”individen” som en stöttepelare för makten, en stöttepelare som det är dags att montera ner.
Genom att framhålla lättillgänglighet förhåller sig Nobelkommittén, trots sina goda avsikter, nedlåtande mot de många läsare som annars kanske kunde ha uppmuntrats att läsa det utmanande och avvikande snarare än det relativt förutsägbara och normativa. Kommittén har befäst en fundamentalt konservativ idé om det ”universella” som grundat i en specifikt västerländsk tradition.
Det är inte till gagn vare sig för Louise Glück eller den moderna samtida poesin mer generellt. Kan vi inte åtminstone sträva efter att befria lyrikreceptionens vokabulär från ”universellt” och se vad den kirurgiska operationen kan leda till?

Daniel Kane

Efter förlossningen. ”Att bli mamma är som att gå igenom puberteten igen”

LÖRDAG 7 NOVEMBER 2020

Vad som händer med kroppen när man är gravid är väl dokumenterat, vad som händer i hjärnan är mindre känt. Forskning visar att hjärnan förändras lika mycket som under puberteten. Vad betyder det för nyblivna mammor?

Maj 2019 blev jag mamma för första gången till en tjej och en kille. Jag hade stora förväntningar på mitt moderskap, men när jag under vissa stunder kände mig handfallen inför uppgiften tänkte jag att det kanske är något fel på mig? När jag pratade med min barnmorska om det på efterkontrollen sa hon att det är väldigt vanligt och tipsade mig om ett Ted-talk av läkaren och psykiatern Alexandra Sacks. Jag tittade på klippet och kände mig lättad av att någon satt ord på det jag gick igenom.

– I början av min karriär märkte jag ett mönster bland kvinnorna som kom till mig för hjälp. De hade inte förlossningsdepression, men kände sig ensamma och stressade över sin nya roll som mamma. De hade en föreställning om att tiden som nybliven mamma skulle vara den bästa i deras liv och när det inte kändes så trodde de att det var dem det var fel på, säger Alexandra Sacks.
– Vi lär oss mer och mer om förlossningsdepression, men vi måste normalisera övergången till moderskapet. De här två är helt olika saker, säger Alexandra Sacks.
Alexandra Sacks är en av personerna, tillsammans med medicinantropologen Dana Raphael, som har myntat begreppet ”matrescene”. Ordet har ingen svensk översättning, men står för de fysiska, psykologiska och känslomässiga förändringar som uppstår när en kvinna fött barn. Sacks har det senaste decenniet studerat och hjälpt kvinnor att navigera i sina känsloliv under perioder av stora hormonförändringar, som efter en graviditet eller under klimakteriet.

Hon menar att utvecklingsfasen för en ny mamma går att likna vid en andra tonårsperiod – en tid då hormonerna växer, kroppen, identiteten och relationerna förändras. Fasen kan också vara starkt ångestladdad när man går igenom ett virrvarr av känslor och hormonpåslag.

– Alla vet att tonårsperioden, när vi går från att vara barn till vuxna, är enormt påfrestande. Allt från våra kroppar till våra sociala relationer påverkas. En liknande övergång sker för en kvinna när hon blir mamma, säger Alexandra Sacks.

När jag skickar ut en förfrågan i en Facebookgrupp om det är fler mammor som känt samma sak som jag den första tiden i sitt moderskap är gensvaret enormt. Jag får meddelanden från mammor som beskriver en euforisk period där de äntligen hittat sig själva och mammor som fortfarande, flera år efter förlossning, kämpar med sin nya identitet. En av dem är Åsa Ellsäter.

– Mina barn är sju och tre år gamla, men jag tycker fortfarande inte att jag har hittat tillbaka till en egen identitet. Jag saknar

självförtroendet och den inre stabilitet som jag hade innan jag blev mamma.
Åsa Ellsäter klippte av sig håret, testade botox och skaffade sig en personlig tränare. Hon hade i hela sitt liv fått bekräftelse på att hon var en bra kollega, vän och medmänniska. Efter att hon blev mamma började hon ifrågasatta sig själv mer.
– Den där känslan av stark eufori som ska infinna sig när man får sitt lilla barn på bröstet kände inte jag, säger Clara Söderberg-Bah, en annan mamma jag får kontakt med.
Både Åsa Ellsäter och Clara Söderberg-Bah tycker att det är svårt att prata om hur de känner inför sin roll som mamma.
– Det är så stigmatiserat, om man säger det minsta lilla om att man inte alltid älskar att vara mamma så tror folk att det är samma sak som att man inte älskar sina barn, säger Åsa Ellsäter.
– Om man anser att alla mammor ska vara fantastiska vårdnadshavare tjugofyra timmar om dygnet så är man som mamma dömd att misslyckas, säger Alexandra Sacks.

Vad säger man till de som anser att man som mamma borde vara beredd på att man förändras?
– När man inte varit med om något tidigare är det omöjligt att veta hur det är, till exempel att bli mamma. Det bästa man kan göra är att lyssna, i stället för att döma varandra, säger Alexandra Sacks.
– Vi måste vara snällare mot mammor, och speciellt nyblivna mödrar, säger Erika Barba-Müller, doktor i neurovetenskap och psykolog vid Barcelonas Autonoma universitet, som forskat på vad som händer i hjärnan när man blir mamma.
I nio år scannade Erika Barba-Müller och hennes kollegor hjärnorna på kvinnor innan de blev gravida, under graviditeten och efter förlossningen. De jämförde bilderna med en kontrollgrupp av kvinnor som inte hade några barn.
– Vi fann att kvinnorna som hade fött barn hade förändringar i sin hjärnstruktur jämfört med kontrollgruppen, säger Erika Barba-Müller.
– Vi tror att det här betyder att hjärnan anpassas till utmaningarna som moderskapet medför och gör att mamman

lättare kan förstå och ta hand om sitt barn.
När Erika Barba-Müller och hennes team scannade mammornas hjärna två år efter förlossning var förändringen i hjärnan kvarstående, förutom i hippocampus, som har med minnet att göra, där hade den grå massan återhämtat sig lite.
Precis som Alexandra Sacks tycker Erika Barba-Müller att övergången till moderskap går att likna vid puberteten. Enligt henne finns det fem gemensamma nämnare; en ökning av hormoner, att den grå massan i hjärnan minskar, personligheten förändras, att de kognitiva egenskaperna utvecklas men också att under båda perioderna är personen mentalt sårbar.

Med tanke på vad ni fann i er studie, vad kan man som nybliven mamma vara beredd på?

– När en kvinna är gravid är det väldigt stort fokus på hur hon mår fysiskt, man går till BVC och kontrollerar allt är okej och följer förändringarna noga. Men man måste också vara beredd på att ens känsloliv är extra sårbart under den här perioden och efter

förlossningen, säger Erika Barba-Müller.
Hon menar att lika väl som vi förlorar en del av den grå massan i hjärnan när vi blir mammor så förlorar vi även andra saker och att det är normalt att känna en ambivalens till moderskapet.
Både Åsa Ellsäter och Clara Söderberg-Bah menar att det hade varit nyttigt att ifall de hade fått reda på att hjärnan också förändras av att gå igenom en graviditet innan de blev mammor.
– Jag önskar att min barnmorska hade berättat hur det är att bli mamma på ett mer personligt plan, än att prata om amning, säger Clara Söderberg-Bah.
– Jag hade hemskt gärna velat veta det här innan jag blev gravid. Jag har hela tiden tänkt att jag har sämre förutsättningar och att det är mig det är fel på, men hade jag fått veta detta så hade jag kunnat vara lugnare och tryggare och inte behövt ifrågasätta mig själv lika mycket, säger Åsa Ellsäter.

Emma Arpstrand
emma.arpstrand@dn.se

Grå hjärnsubstans utgör en stor del av vårt nervsystem och där

finns storhjärnan, lillhjärnan, hjärnstammen och ryggraden. Grå substans består av nervcellskroppar och nervtrådar samt av stödjeceller. Här finns flera miljarder nervceller som länkas samman via synapser. Mellan synapserna skickas impulser, fram och tillbaka, som får oss att reagera, tänka och handla.
Källa: Demencentrum.se, Nationalencyklopedin
Erika Barba Müller och Alexandra Sacks tips till nyblivna mammor

Våga be om hjälp – du är inte en sämre mamma bara för att du behöver ta hand om dig själv också.
Det är okej att det inte alltid känns fantastiskt att vara mamma.
Var förberedd på att det kan ta ett tag innan du landar i din nya roll och identitet.

M: ”Vi måste kraftigt minska invandringen”

SÖNDAG 8 NOVEMBER 2020

Moderaterna vill förnya sina idéer – och resultatet har nu presenterats. I ett tal framhöll Moderatledaren Ulf Kristersson att segregation och kriminalitet kan stoppas genom att kraftigt minska invandringen.

Uppgiften var att förnya Moderaternas ”idémässiga grund”. Och nu, efter ett och ett halvt år, har ett förslag till idéprogram presenteras.

I ett tal innan idéprogrammet presenterades fokuserade partiledaren Ulf Kristersson bland annat på kriminalitet och integration.

– För de allra flesta är det helt uppenbart att Sverige står inför riktigt allvarliga problem, sa moderatledaren.

– Vill vi på allvar bryta segregationen och stoppa kriminaliteten måste vi kraftigt minska invandringen, tillade han.

Christofer Fjellner är en av dem som lett arbetet med idéprogrammet.
– Det har funnits en felaktig föreställning om att vi ska anpassa hur Sverige fungerar, våra traditioner och värderingar, i förhållande till invandringen. Den som kommer till Sverige ska inte behöva ge upp sin kultur, men ska anpassa sig så att man kan fungera i samhället, säger han.
En annan del av idéprogrammet handlar om välfärden, där Moderaterna förespråkar en ”stark men begränsad” stat.
– I samtiden är vår bild att det offentliga gjort anspråk på mer och mer och samtidigt blivit svagare. Välfärden har blivit större men tunnare, säger Christofer Fjellner.
TT

120 000

SÖNDAG 8 NOVEMBER 2020

bilar tvingas Volvo Cars återkalla i flera länder sedan en defekt krockkudde orsakat en olycka i USA 2018. Volvo har utrett olyckan i nästan ett år och nu kommit fram till att återkalla bilar av modellerna S80 och S60 – på platser där både temperaturen och luftfuktigheten är hög. Återkallandet gäller årsmodellerna 2001, 2002 och 2003.

Så väljer du rätt eldrivet åt dig själv

SÖNDAG 8 NOVEMBER 2020

Försäljningen av eldrivna enpersonsfordon har exploderat. Valmöjligheterna är många – men det är också fallgroparna. Så vad ska man tänka på som konsument?

Elsparkcyklar, hoverboards och monowheels. Eldrivna enpersonsfordon har de senaste

åren förändrat stadsbilden radikalt. Nu uppmanas dessutom alla som har möjlighet att undvika kollektivtrafiken. Det har accelererat trenden.
– Pandemin har definitivt spätt på efterfrågan på den här typen av produkter, säger Alexander Kjellman på Motorsweden, som är återförsäljare av många eldrivna fordon.
En del ser det som ett hållbart alternativ till bilen, men fördelarna är framför allt ekonomiska, tycker Kjellman. Ett fordon kostar från ett par tusen kronor och uppåt, därefter är driftskostnaden låg.
Markus Pilebro, vd för Nordbutiker, som bland annat driver nätbutiken rull.se, ser ytterligare en aspekt.
– Det blir ofta en tidsbesparing eftersom man kan undvika bilköer och slipper leta parkeringsplats. De som väljer elcykel får även hälsofördelar eftersom elcykling ger betydligt mer motion än vad många tror, säger han.
Men hur ska man välja mellan alla olika alternativ? Det finns framför allt två parametrar att ta med i beräkningen: vilken räkvidd och

lastkapacitet man har behov av. En bra tumregel är att de lättare fordonen passar bättre för kortare distanser medan till exempel elcyklar och elmopeder är bättre lämpade för längre distanser.
En person som behöver ett fordon för att åka och handla med på nära håll behöver alltså främst tänka på lastkapaciteten.
– En elcykel med påkopplad cykelvagn är perfekt för att storhandla. Alternativt en el-lådcykel som får plats med både barn och packning, säger Markus Pilebro.

Alexander Kjellman tycker att det beror på hur mycket man handlar åt gången.
– En elsparkcykel fungerar bra om man bara har två påsar, så att man kan ha den ena påsen i ryggsäcken och den andra på styret. Om man däremot har fem påsar kanske det är bättre med en elektrisk flakmoped. Däremellan finns alternativet elmoped, säger han.
Trots att de lättare fordonen inte har så lång räckvidd är de ofta lätta att fälla ihop och bära med sig. På så vis kan de passa de som har möjlighet att ladda i skolan

eller jobbet, även om det är långt. Däremot är det värt att tänka på komforten, om det känns okej att åka ståendes under en längre sträcka.
Elsparkcyklarna har på senare år skapat rubriker om hög olycksstatistik runt om i världen. Även i Sverige står elsparkcyklarna för en relativt stor andel av alla trafikolyckor.
Marie Nordén generalsekreterare för NTF, nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande, ser att samma risk finns för flera av enpersonsfordonen.
– De här fordonen körs ofta av lite mer ovana förare som kanske inte har förståelse för vilka regler som gäller. Många tror att man kan köra på trottoarer, men man kommer upp i rätt höga hastigheter, så man ska köra på cykelbanan, säger hon.
För att undvika olyckor rekommenderar hon att köra försiktigt, läsa på om reglerna och använda skydd.
– Den största risken beror på är att man har hög fart och ändå inte använder skydd. Eftersom få använder hjälm ser vi också att

skallskador är en stor risk, säger hon.
På NTF:s hemsida finns en guide över vilka regler som gäller för de olika fordonen. Där rekommenderar de att hoverboards, eldrivna enhjulingar och skateboads bara körs på inhägnat område.
– Har man ett fordon som går över 20 kilometer i timmen och har en styrka över 250 watt så definieras de som ”övriga fordon” och är i dagsläget inte tillåtna att köra ute i trafiken. Men man kan ställa sig frågande till hur kontrollen ser ut, säger Marie Nordén.
Trots att det finns risker ser hon ändå fördelar med fordonen ur trafiksäkerhetssynpunkt.
– Ju fler som väljer att cykla, gå eller åka den här typen fordon, desto färre bilar får vi i trafiken. Och det i sig är en trafiksäkerhetsvinst, säger hon.

Lovisa Ternby
lovisa.ternby@dn.se

Fatbike/ harleyscooter

9 000–16 000 kronor.
Cirka 40 km.
Max 45 km/h.

Cirka 6 timmar.
Cirka 120 kg.
Den som vill åka bekvämt under längre turer. Finns varianter som klarar passagerare.
Det är något otydligt vad som gäller. De får bara köras på inhägnat område om de inte definieras som moped klass II.

Elsparkcykel/ elscooter

2 500–11 000 kronor.
15–30 km.
20 km/h, men vissa är snabbare.
Cirka 4 timmar.
Cirka 100 kg.
Främst för kortare sträckor. Lätt att fälla ihop och bära med. Finns även modeller med sadel.
På cykelbanor.

Airwheel/monowheel/enhjuling

Pris: 2 500–8 000 kronor.
Räckvidd: 30 km.
Hastighet: 15–25 km/h.
Laddning: Cirka 3 timmar.
Maxlast: –
Passar: Främst för nöjesåkning och kortare resor.
Var och hur får fordonet köras?
Fordonet räknas som en cykel och får köras därefter vid en maxhastighet på 20 km/h. Om

den går fortare får den bara köras på inhägnat område.

Hoverboard

1 400–6 000 kronor.
12–20 km.
10–15 km/h.
Cirka 3 timmar.
Cirka 100 kg.
Främst för nöjesåkning och kortare resor.
Fordonet räknas som en cykel och får köras därefter vid en maxhastighet på 20 km/h. Om den går fortare får den bara köras på inhägnat område.

Elcykel

8 000–20 000 kronor.
35–80 km.
Max 25 km/h.
Cirka 3–6 timmar.
–
För den som vill välja sin ansträngning och kunna ta sig både längre och kortare sträckor.
Praktisk att handla med.
Som en vanlig cykel.

Datajätten får bakläxa för sinade brunnar: ”Får ögonen på sig nu”

SÖNDAG 8 NOVEMBER 2020

Det går inte att utesluta att datajätten Microsofts byggen av datacenter utanför Gävle har lett till sinande brunnar för boende i området.

Det konstaterar länsstyrelsen i en utredning och menar att företaget borde ha sökt tillstånd för de grundvattensänkningar de genomfört i området och att de nu måste ansöka om tillstånd i efterhand.

Som DN tidigare berättat har flera villaägare i byn Stackbo utanför Gävle har fått klara sig helt eller delvis utan rinnande vatten under en stor del av sensommaren och hösten. Detta efter att deras brunnar sinat, något som de misstänkt har att göra med

datajätten Microsofts byggen av stora datacenter i området. Microsoft har sänkt grundvattnet på sin mark utan föregående tillståndsprövning i mark- och miljödomstolen. Detta efter att de genomfört en egen undersökning som kom fram till att det inte borde vara förknippat med några risker att göra på det sättet. Den undersökningen lämnades även in till tillsynsmyndigheten länsstyrelsen i Gävleborgs län, som tidigare gjorde bedömningen att bolaget inte skulle behöva söka något tillstånd enligt vad bolagets egen utredning kom fram till. Men efter att flera brunnar sinade i området under sensommaren inledde länsstyrelsen en egen undersökning. På en inspektion på platsen hittade de då en ny anläggning där det pumpades bort vatten, en anläggning som alltså inte fanns med i Microsofts tidigare utredning. Microsoft själva menar att den nya anläggningen bara pumpar bort regnvatten, medan länsstyrelsen menar att det är mer troligt att de också pumpar bort grundvatten. De menar också att Microsoft i vilket fall som helst inte kan visa att deras

anläggningar inte påverkat grundvattnet i området, och att de därför borde ha sökt tillstånd, och ålägger dem att göra det i efterhand.
I den tillståndsprövningen kan Mark- och miljödomstolen också besluta att Microsoft måste kompensera de villaägare som tvingats leva utan vatten under sensommaren och hösten.
Länsstyrelsen menar också i sin utredning att det finns flera platser i området där Microsofts aktiviteter skulle kunna innebära en permanent bortledning av grundvatten som företagets egen undersökning inte räknat med. Därför ålägger de Microsoft att ta fram ett eget kontrollprogram som ska undersöka hur deras byggen påverkar grundvattensituationen i området.
Grannen Paula Lind, som är en av de grannar som fått klara sig med ytterst lite vatten sedan augusti, är lättad över länsstyrelsens förslag till beslut:
– Det känns skönt att få en bekräftelse på att vi inte är ute och cyklar, länsstyrelsen håller ju med oss om att det är någonting som har hänt, säger hon.

Hon och hennes grannar har fått många olika bekymmer av Microsofts etablering, och har tidigare känt sig motarbetade både av datajätten själv men också av politiker och av myndigheter som inte önskat stöta sig med Microsoft:
– Det som kanske är ännu viktigare med det här är att Microsoft kommer att få ögonen på sig och inte kunna köra med de lösa tyglar de haft hittills, säger Paula Lind.
Microsofts Sveriges kommunikationschef Andreas Wingren kommenterar i ett sms till DN:
”I nuläget kan jag tyvärr inte säga så mycket mer än att vi håller på att gå igenom beslutet och kommer att återkomma till länsstyrelsen inom utsatt tid.”
Stefan Westrin
riksnatverket@dn.se

Missnöjet över rekryteringstester bubblar bland arbetssökande

SÖNDAG 8 NOVEMBER 2020

Rekryterarnas omfattande tester kan vara tidskrävande - och kännas både missvisande och onödiga. DN har pratat med tre nyligen arbetssökande som vittnar om ett bubblande missnöje.

Med löften om mer pricksäkra rekryteringar säljer företag in omfattande tester som ska mäta de jobbsökandes olika kvaliteter. Testföretagen utlovar ett ”objektivt” underlag och marknadsför testerna som en tidsbesparing för den som ska jämföra olika kandidater.

Men vad tycker de som söker jobb om testerna? Litteraturvetaren Natasja Adin märkte av en stor förändring när hon senast sökte jobb. Plötsligt var tester standard.

– Jag blev ganska förvånad, så var det inte för några år sedan, säger hon.

En del tester har varit seriösa och känts relevanta, tycker Natasja

Adin. Men hon har också varit med om sådana som med råge överskrider gränsen till det privata. Hon har till exempel fått svara på frågor om huruvida livet är värt att leva eller om hon har men från barndomen.
– I vissa fall har de verkligen varit integritetskränkande med frågor som snarare handlar om psykisk ohälsa, säger Natasja Adin.
Även de mer seriösa personlighetstesterna ifrågasätter hon.
– Man kan ju ljuga i sina svar, men även när man ärlig säger det väldigt lite om hur man är som person.
Skribenten Malin Turunen bedömer att hon gjorde omkring 25 tester när hon senast sökte olika typer av kommunikatörs- och redaktörstjänster. Hon gjorde både intelligens- och personlighetstester och är starkt kritisk.
– Jag tyckte båda kändes helt befängda när man gjorde dem och jag undrade hela tiden vad de får ut av det här, säger hon.
– Jag kan till viss del förstå iq-testerna, de vill väl veta att man har en hyfsad medelbegåvning.

Men jag kan inte alls förstå de här ovetenskapliga personlighetstesterna.
Juristen Louise Ek, som söker tjänster inom offentlig sektor, har hittills gjort två olika personlighetstester, men som gett helt olika resultat. Därför ser hon en uppenbar risk att arbetsgivarna väljer personer på fel grunder.
– Jag har jobbat ganska mycket med mig själv och tror mig ha ganska bra kännedom om vad jag är bra och mindre bra på. När jag tittade på ett av testresultaten kändes det som att jag läste om någon helt annan som är helt dysfunktionell på en arbetsplats.
Personlighetstesterna är svåra att svara ”rätt” på, tycker hon, eftersom frågorna eller påståendena går att tolka på olika sätt. Vad menas till exempel med att resultat är viktigt för en som person?
– Handlar det om pinnar i statistik eller om välgjorda, bra motiverade beslut? Många påståenden går att problematisera och det blir ganska enkelt att välja fel trots att man uppfyller det arbetsgivaren söker.

Louise Ek, Natasja Adin och Malin Turunen ifrågasätter att testerna används redan i en första sållningsprocess.
– Man får inte ens chans att göra någon form av personligt intryck. Det blir frustrerande, särskilt om man hamnar i ett fack som man inte känner sig hemma i, säger Louise Ek.
Malin Turunen tycker dessutom att det är lättare att ta till sig att man inte har rätt kvalifikationer för jobbet än att personlighetstestet gått dåligt.
– Det kan bli bra deppigt om man inte går vidare efter ett sånt test eftersom det innebär att man har fel sorts personlighet. Det är inte grejt för självförtroendet, säger hon.
Varje test kan ta uppemot 20 minuter. I flera fall kan de också upplevas som utelämnande. Ändå har ingen av de DN pratat med fått någon personlig återkoppling från arbetsgivarna efter att de har gjort testerna.
– Nej, nej, det kommer bara ett autosvar, säger Malin Turunen.
– De har skrivit att de bara kommer höra av sig om jag går vidare. Det känns lite frustrerande

när man lagt ner så mycket tid, säger Louise Ek.

Lovisa Ternby
lovisa.ternby@dn.se

Fakta. Tester vid rekrytering

Arbetssökande kan i dag behöva göra ett eller flera tester för att gå vidare i rekryteringsprocessen. Det kan handla om att bedöma intelligens, personlighet eller motivationsfaktorer, men också inlärningsförmåga och prestation.

Den senaste trenden är värderingstester, som ska avgöra om den jobbsökande passar in i organisationens kultur, som DN skrev om förra söndagen.

Sju drömpappor

SÖNDAG 8 NOVEMBER 2020

Grattis på fars dag. De brukar ha en otacksam roll i kulturen, men i dag hyllar DN Kultur alla pappor genom att lyfta fram fantastiska fäder i fiktionen.

Bosses önskedröm – Fader konungen i Landet Fjärran

Barn- & ungdomsbok. Astrid Lindgren ”Mio, min Mio”

Astrid Lindgren har skrivit om påfallande många underbara pappor, men bäst är Mios pappa, hans fader konungen i Landet i Fjärran. Föräldralöse Bo Vilhelm Olsson satt ensam en kväll på en bänk i Tegnérlunden, när en ande tog med honom till Landet i Fjärran. Där bor Bosses riktiga pappa, som också vet hans riktiga namn. Konungen bygger modellplan med Mio om kvällarna och sätter märken på köksdörren (i slottet!) för att se hur Mio växer. Han älskar att höra Mio skratta och säger aldrig ”Gå din väg, jag har inte tid nu!” Mios fader konungen är en sån önskedröm

att det inte ens finns utrymme över för en mamma.

Den själsstarka och kloka storbonden Lavrans Björgulfson

Roman. Sigrid Undset ”Kristin Lavransdotter”

Kristin Lavransdotter far Lavrans Björgulfson är storbonde i norska Gudbrandsdalen. Det är medeltid och berättelsen rör sig bland höga ätter och stora själar. Och Lavrans är en man med själsstyrka och osedvanlig klokskap. Han är väl sedd, karaktärsfast och älskar sin dotter Kristin över allt på jorden. Hon är bortlovad till den godhjärtade och redbare Simon Darre, men i klosterskolan i Oslo blir Kristin handlöst förälskad i den vackre men opålitlige Erlend och väljer honom mot Lavrans vilja. Kärleken till mannen mäts mot kärleken till fadern. En fadersgestalt och en faderskärlek som gått till historien.

Urfadern som tänder den gudomliga gnistan

Konst. Michelangelo ”Adams skapelse”

Den främsta fadersfiguren i vår kultur måste vara Gud, den allsmäktige. Och den mest berömda bilden av Gud fader finns sannolikt i Michelangelos

takfresk ”Adams skapelse” i Sixtinska kapellet. Själv återsåg jag den förra våren, runtföst i turisthorden från hela världen, med just denna scen som magnetiskt blickfång. Det är nog världens mest kopierade och parafraserade konstverk, en symbolisk akt där Guds pekfinger *nästan* nuddar Adams och tänder den gudomliga gnistan. Nog är detta en fulländad drömpappa, vitskäggig och omsluten av änglavarelser, ansvarig för hela mänsklighetens födelse.

Kaféägaren Lou Solversons trygga och stöttande famn

Tv-serie. Noah Hawley ”Fargo” Homer Simpson, Tony Soprano, Logan Roy. Strömningsvärldens mest fascinerande fadersfigurer är dessvärre dysfunktionella mardrömspappor. Man får leta sig ända upp till USA:s glesbefolkade svenskbygder för att hitta ett anständigt exemplar – den sympatiska kaféägaren Lou Solverson i ”Fargo” (Keith Carradine). En ex-polis med ett varmt fadershjärta i ett frostnupet landskap med ändlösa barrskogar och blodig snö. En trygg och stöttande famn för sin polisdotter Molly och en tålmodig

vinterfiskare med torra pappaskämt: ”Jag fixade två smörgåsar, tonfisk och kyckling. Tonfisken till fiskarna. Såvida man inte tror att de skulle tycka att det vore kannibalism.”

Redaktör Jonas Engström som skyndar hem till Junibacken

Barn- & ungdomsbok. Astrid Lindgren ”Madicken”

”Nog är det konstigt att pappa, som är så skojig själv, kan göra en så tråkig tidning.” Det säger Madicken om sin pappa, Jonas Engström, redaktör på den radikala svenska lokaltidningen Arbetets Härold. Han är den av Astrid Lindgrens många färgstarka fadersfigurer som har mest gemensamt med moderna män: alltid snabb hem på cykeln, ständigt närvarande i samtal med barnen och oförtruten teknikoptimist i tvekamp med den modernitetskritiska hushållerskan Linus-Ida. Några nättroll behövde redaktör Engström dock inte oroa sig för. Det närmsta en Twitterstorm han kommer är det hånfulla tillmälet ”herrskapssocialisten på Junibacken” från den alkoholiserade grannen Nilsson.

Det vemodiga minnet av en älskad och saknad pappa

Låt. Mando Diao ”Strövtåg i hembygden”

Trots att jag hört den så många gånger får jag ändå en liten gråtklump i halsen varje gång Björn Dixgård börjar sjunga den första raden i Mando Diaos tonsättning av Gustaf Frödings dikt ”Strövtåg i hembygden”. En son återvänder en sommardag till platsen för sin faders gård och ser att det nu ”är tomt, det är bränt, det är härjat och kalt”. Med en vemodig kärlek beskriver han minnena av en lycklig och ung pappa, innan sången tystnade ”i hans dödssjuka bröst”. Att låten låg 167 veckor på Svensktoppen handlar förstås om att det är en sagolik tolkning – men säkert också om att den talar rätt ner i mångas saknad över älskade och förlorade pappor.

Den uppmuntrande, tillitsfulle och tröstande Samuel Perlman

Film & roman. Luca Guadagninos filmatisering av André Acimans ”Call me by your name”.

Att komma ut för sina föräldrar är ofta ett av de mest utsatta ögonblicken i en ung hbtq-persons liv. Just därför är det så

hjärtknipande att följa den bejakande attityden hos fadern och modern i 80-talsskildringen ”Call me by your name” när de inser att deras son fallit för sommargästen Oliver. Inte minst när den sköra kärlekshistorien avbryts och Elio söker tröst hos sin far. Efter att ha berättar om en likartad händelse under sin egen ungdom uppmanar fadern honom att ta vara på sorgen och låta den förändra honom i stället för att bara rusa vidare. Det är ett lika vemodigt som sant ögonblick, en stund av total tillit till varandra, som individer snarare än far och son.

Lotta Olsson
lotta.olsson@dn.se
Birgitta Rubin
birgitta.rubin@dn.se
Johan Hilton
johan.hilton@dn.se
Maria Schottenius
maria.schottenius@dn.se
Nicholas Wennö
nicholas.wenno@dn.se
Åsa Beckman
asa.beckman@dn.se
Björn Wiman
bjorn.wiman@dn.se

Martin Hellström: Barnen får ta smällen när politikerna helt i onödan släcker ned kulturskolorna

SÖNDAG 8 NOVEMBER 2020

Varför stängs kulturskolorna med hänvisning till pandemin? Det drabbar bara barn och ungdomar. Nyttan är minimal för att minska smittspridningen och vinsten bara symbolisk.

Kommunerna framstår som handlingskraftiga.

Inte långt efter att publikgränsen på teatern höjdes kom ett nytt bakslag för kulturen i de regioner som fått utökade restriktioner. De som drabbas är barn och ungdomar, inte yrkesverksamma kulturutövare och heller inte föräldrar till barnen. Ingen förlorar inkomst och därför hörs få protester. Jonas Gardell kommer inte att ånyo kräva kulturministerns avgång.

Det som stänger nu är kulturskolorna. Nyttan är minimal för att minska smittspridningen

och vinsten är enbart symbolisk. Kommunerna framstår som handlingskraftiga. De ser ut att göra en uppoffring. Men de väljer att stänga sådant som inte leder till förlust i kronor och ören, utan bara i förlorad kreativitet, kontinuitet, konstnärlig utveckling och skaparglädje och det drabbar bara barnen. Inte någons bankkonto.
Detta sker i flera kommuner, runt Stockholm och i Östergötland bland annat. Här tävlas det om vem som fortast slår igen. Just nu ser Linköping ut att vinna, men många andra ligger tätt efter. Kommundirektör Paul Håkansson och kommunstyrelseordförande Niklas Borg (M) deklarerar att de stänger allt som de har laglig rätt till, och av den uppskruvade allvarstonen ser man vägspärrar och utegångsförbud framför sig. Men vad stänga ner betyder är att låta bli att låsa upp till konsthallen Passagen och kulturhusen Arbis och Skylten, ställen som i hög grad vänder sig till barn och ungdomar. Och så kulturskolan då.
Det talas om distansundervisning men hur ska det gå till med åttaåriga celloelever som ännu

inte vet vilka strängar som ska tryckas ner och hur stråken ska hållas? Det kommer inte att fungera.
Andra kommuner låter barn födda tidigare än 2005 fortsätta i sina ensembler. Men en orkester skapas inte utifrån barns ålder. De yngre behöver de äldre, men de stoppas nu från att delta. Inte för att smittorisken ökar med 100 procent mellan nian och ettan på gymnasiet, utan till grund för beslutet ligger rekommendationen om att låta barn födda tidigare än 2005 fortsätta med idrottsaktiviteter. Men skillnaden är stor mellan ett fotbollslag, som formas utifrån ålder, och en ensemble. De heter inte ”Stråkpojkar 08” eller ”flöjtflickor 07”. De unga behöver de äldre. Så även i teatergrupper och i dansen.
Paul Håkansson säger att han tror att den svenska modellen inte längre fungerar därför att vi börjat slappna av, att vi tar lätt på faran. Det tror inte jag. Däremot finns en trötthet i att endast skrattretande insatser mot smittspridningen görs. Passagen stänger medan kaféerna vägg i vägg, som på en timme har lika många besökare som deras granne konsthallen på

en dag, fortsätter ruljangsen som vanligt. ”Coronasäkrat” förstås, vilket bara betyder fri tillgång till handsprit och plastskärm framför disken. Och kulturskolans dansundervisning förbjuds medan gymmet tvärs över gatan fortsätter låta människor svettas tillsammans.
På den senaste presskonferensen sa Stefan Löfvén att de insatser som görs nu avgör frågan om huruvida vi kommer kunna fira Lucia tillsammans eller ej. Men vad han och många andra verkar glömma är att det inte blir några Luciatåg i december om inte ungdomarna tillåts repetera i november. För så länge vi hanterar kulturutövande barn som större smittspridare än kaféerna så blir det ingen Staffan Stalledräng alls. Då sitter vi den 13 december i tystnad och tuggar på saffransbrödet från de coronasäkrade konditorierna. Utan stämsång till.
Martin Hellström

Med livet som skandalöst material

SÖNDAG 8 NOVEMBER 2020

Märta Tikkanens böcker ”Män kan inte våldtas” och ”Århundradets kärlekssaga” bröt ny mark för hur kvinnor kunde skriva. Biografin ”Borde hålla käft” är ljuvligt rik och intressant, men bitvis outhärdligt pratig, skriver Kristina Lindquist.

Johanna Holmström
”Borde hålla käft. En bok om Märta Tikkanen”
Norstedts, 432 sidor

Den stod långt ner i bokhyllan hemma i vardagsrummet, och det var som att den brände mina händer. Jag var i tidiga tonåren och lyckades inte ens läsa färdigt ”Män kan inte våldtas” – jag skämdes för mycket. Skildringen av hur den kvinnliga huvudpersonen följer med en man hem på sin födelsedag för att bli fastbunden och våldtagen och sedan förtärs av hämndbegär kändes av oklara skäl förbjuden

och smutsig, två decennier efter att boken först kom ut.
I Johanna Holmströms biografi ”Borde hålla käft” minns Märta Tikkanen hur det var då, i Helsingfors 1975. Folk byter trottoar för att slippa hälsa. En kvinna slår till henne och skriker, en annan tycker att hon ska dränka sig i Barösund. Men tillsammans med ”Århundradets kärlekssaga” spelade ”Män kan inte våldtas” en avgörande roll inte bara för Tikkanens författarskap, utan också för den andra vågens feminism och för den finlandssvenska litteraturens synlighet utomlands.
De två titlarna utgör också en självklar litterär axel i en författarbiografi som redan solkats av offentlig strid. I sista stund stoppades ”Borde hålla käft” hos tryckeriet, Tikkanen hotade med att hoppa av och krävde ändringar – i synnerhet ska det ha gällt anonymisering i fråga om en kärleksaffär. Den volym som nu föreligger vill Johanna Holmström knappt kännas vid. ”Inte är den min version”, säger hon till Hufvudstadsbladet (1/10). Så

vems bok är det egentligen jag läser?
Klart är att Johanna Holmström under ett års tid träffat Märta Tikkanen för månatliga samtal, gått igenom hennes litterära produktion och fått tillgång till brevväxlingen med Åsa Moberg och Birgitta Stenberg. Det går inte att säga annat än att det rör sig om ett ljuvligt rikt material, som ger sitt eget läsvärde – trots en del stilistiska brister.
Holmströms prosa blir i vissa kapitel outhärdligt pratig, och låter knappt läsaren dra en enda slutsats på egen hand. Andra episoder (låt säga ”Älgbaletten – en brunstig historia”) liknar ett slags märkliga stilövningar. Holmström är också upptagen av sin egen person på ett sätt som möjligen är tänkt att skänka boken ett slags aktualitet för en yngre publik, men som faktiskt mest blir obegripligt. Kanske är det helt enkelt en så kallad smaksak, hur synlig en biograf bör vara.
Men jag uppskattar verkligen hur Holmström lyfter fram ett slags skrivandets materialitet – det vill säga de frågor om utrymme, produktionsvillkor, ersättning och

erkännande som av allt att döma varit centrala för Tikkanens författarskap. I en symbolisk scen från föräldrahemmet har Märta fått sin första lön, och köper ett skrivbord till sin mamma. I sin egen dagbok utbrister tonåringen att hon inte har någonstans att sitta och skriva: ”Jag vill vara ensam, men ungarna är alltid med överallt”, noterar hon om syskonen som en ”ironisk hälsning till framtiden”. Som fyrabarnsmor ska hon senare sitta med sin skrivmaskin på nätterna.
I ett tidigt skede försäkrar Johanna Holmström att det här inte ska bli en bok om Henrik Tikkanen, hans grandiositet och hans drickande, men inser snart att hon lovat för mycket. Det går inte att tala ordentligt om Märta Tikkanens liv och verk utan honom. Holmström driver rent av tesen att maken kan beskrivas som ett slags musa, likt kvinnorna kring Picasso. Lite löjligt är det, men inte alldeles taget ur luften.
I en passage berättas till exempel hur Henrik Tikkanen reser till Sverige med en älskarinna, och att hustrun är fullt medveten om otroheten. Ändå uppmanar hon honom att åka, hur ska hon

annars få ro att skriva? Episoden dyker sedan upp i hennes debutroman ”Nu imorron”. Holmström häpnar över Märta Tikkanens självutplånande förvissning om att det var hennes eget skrivande – och inte Henriks alkoholism – som tog död på parets kärlek. Men är det inte också indirekt ett sätt att hävda den förkrossande storheten i det egna författarskapet? Det var inte ditt jävla supande, det var jag. Riktigt intressant är också skildringen av den nordiska efterkrigstidens litterära offentlighet. Inte minst kan mottagandet av ”Män kan inte våldtas” tjäna som historielektion för den som menar att dagens litteraturkritik har politiserats och befinner sig i ett slags kvalitetskris. Hufvudstadsbladets kritiker kallar boken ”en sliskig chockroman som är deprimerande att läsa”, och som Holmström konstaterar är de flesta recensioner av boken snarast debattinlägg för och emot Tikkanens oanständiga tilltag. En skribent kallar boken för en monoman och smalspråklig pamflett, för att senare erkänna att hon inte läst den. Henrik

Tikkanen har i sin tur inte läst Kerstin Thorvalls ”Det mest förbjudna”, men avfärdar den som ”porr” på bästa sändningstid. Holmström skriver:
”Sanningen är att han förväxlar den med en annan bok, Agneta Klingspors ’Inte skära, bara rispa’, och det visar tydligt hur kulturmännen på 1970-talet drar alla dessa böcker över samma kam och avfärdar dem buntvis.”
Märta Tikkanen firar ändå triumfer, innan pendeln slår över i ett litterärt 80-tal som inte har plats för ”köttiga kvinnokampsamazoner”, för att citera Svenska Dagbladets Mats Gellerfelt. Sjuttiotalskvinnornas litterära praktik ”spolas ner i diskhon”, skriver Holmström träffande.
På 90-talet följer sedan ytterligare en nedmonteringskampanj, där Tikkanen sägs skriva ”läsa lätt-böcker” och vara så ”straight att till och med den dummaste och/eller ovanaste läsare genast förstår vad hon menar”. Det är plågsamt. Därför blir jag på gott humör när det mot slutet dyker upp en kort passus om Karl Ove Knausgårds autofiktion, som ger den bespottade

bekännelselitteraturen ett slags indirekt upprättelse. Eller som Tikkanen själv säger: ”Allting är material. Livet är material.”

Kristina Lindquist
kulturdebatt@dn.se

Birgitta Rubin: Katalogiseringen av Hilma af Klints samlade verk är en kulturgärning

SÖNDAG 8 NOVEMBER 2020

Hilma af Klints banbrytande konstnärskap dokumenteras nu i sju volymer, där utgivningen just inletts med del två och tre. Så här långt lovar projektet väldigt gott, kommenterar Birgitta Rubin.

Det är ytterst få konstnärer förunnat, en så kallad catalogue raisonné – en katalog över samtliga konstverk med bilder och grundfakta som titlar, tillkomstår, teknik, mått. Men nu är Hilma af Klint i finaste sällskap med berömdheter som Pablo Picasso, Vasilij Kandinsky och Andy Warhol. Vår nationalmålare Anders Zorn har bara fått sina etsningar komplett katalogiserade medan af Klint ska begåvas med sju påkostade volymer av Bokförlaget Stolpe, alla med engelsk text för att möta det explosionsartade internationella intresset.

Jag håller volym nummer 2 i min hand när jag skriver detta, ”Hilma af Klint. The Paintings for the Temple 1906-15”. Ett stiligt klotband där tyget på pärmen ger associationer till en målarduk och där omslagsbilden är det första verket i serien ”De tio största”, med biomorfa former i läckra pastellfärger. Det genomgående fina screentrycket ger rättvisa åt konstnärens lysande kolorit och Patric Leo sobra formgivning håller ihop hela utgåvan, som ska

vara komplett nästa höst och säljas i en kassett.
Den inledande volymen ”Spiritualistic Drawings 1896–1905”, som publiceras först i december, innehåller teckningar och texter från spiritistiska seanser med De Fem, där Hilma af Klint ofta höll i pennan men även andra gruppmedlemmar. Att denna första del blivit försenad kan tolkas som ett tecken från ovan, eftersom vi nu med del 2 får kliva rakt in i hennes helt egna, banbrytande bilduniversum.
Volymen med ”Målningarna till templet” innehåller de särskilt uppmärksammade abstrakta pionjärverken och är också den enskilda del som sannolikt kommer att gå bäst. Bakgrund och upplägg presenteras i ett kort, koncist förord och svitens 193 nummer är luftigt layoutad, oftast med en målning per sida, någon gång två. Alla verk i serien ”De tio största” får ett helt uppslag var, som för att markera målningarnas monumentala format.
Även volym 3 är nu färdigtryckt, med faksimiler från ”De blå böckerna”. De innehåller en dokumentation av ”Målningarna till templet”, där konstnären

klistrat in svartvita foton av verken och kopierat motiven samt utvalda detaljer i miniatyrakvareller.
Så här långt lovar projektet gott, väldigt gott. Idén till en catalogue raisonné kläcktes 2013 av Moderna museets dåvarande chef Daniel Birnbaum, i samband med museets succéutställning ”Hilma af Klint. Abstrakt pionjär”. Vid denna tid var forskningen och litteraturen om konstnären fortfarande rätt begränsad, och jag kan bara instämma i den nu brett förankrade uppfattningen att ett så gåtfullt, komplext och storslaget konstnärskap ”kräver” en grundlig genomlysning.
En catalogue raisonné över Hilma af Klints samtliga verk, drygt 1 200 nummer, ger möjligheter till en visuell överblick som ett arkiv aldrig kan ge, om än digitaliserat i dag. Här kan alla följa en kronologisk utveckling och förhoppningsvis förstå något mer av af Klints gäckande, esoteriska bildvärld. Det är ett redskap som underlättar forskning och etablerar konstnärskapet på djupet – allt som allt en veritabel kulturgärning.

Bokprojektet är ett enormt åtagande, både arbetsmässigt och ekonomiskt. Så all heder år Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse som bekostar kalaset, därtill internationella forskningssymposier om af Klint och flera antologier med texter av olika experter, som Bokförlaget Stolpe också givit ut.
Själva katalogarbetet är ett lagarbete, med i huvudsak ideella insatser från styrelsemedlemmar i Stiftelsen Hilma af Klints verk. Redaktörer är Daniel Birnbaum (nu chef för Acute art i London och DN-medarbetare) tillsammans med Kurt Almqvist (vd för Ax:son Johnson-stiftelsen), med konstnären och antroposofen Ulf Wagner som samordnare av bildmaterialet.
Hilma af Klints kvarlåtenskap är ovanligt omfattande, men fördelen är att nästan allt är samlat i den stiftelse som 1972 upprättades av hennes arvtagare, brorsonen Erik af Klint, och då placerades hos antroposoferna i Järna. Det finns även en grundläggande förteckning som gjordes av en bibliotekarie åren efter konstnärens död 1944, och där Hilma själv hade delat upp

”Målningarna till templet” i olika serier, systematiskt numrerade och daterade.
En stor behållning med den nya katalogen är för mig att kunna följa de makalösa transformationerna i serier som ”Svanen” och ”Duvan”, där figurativa element magiskt glider över i geometriska former i starka, klara färger.
En enda målning saknas i serien ”Duvan”, nummer 10, borta sedan slutet av 60-talet men turligt nog dokumenterad med en diabild. ”Original painting missing” står det nu på sidan 210, med förhoppningen att någon ska känna igen och återlämna verket. Här syns det direkt att duken är veckad och säkerligen i starkt behov av renovering.
Ett annat – och roligare – mysterium är ”Duvan nr 1”, daterad 1915, och som naturvetenskapliga forskare i dag menar är en perfekt återgiven DNA-spiral, flera decennier före modellen presenterades. Lite mindre roligt är att ”Målningarna till templet” också innehåller figurativa delserier av nunnor i olika ställningar, några pinsamt patetiska och närmast obegripliga i sitt unika sammanhang.

Det sista bandet lär bli den största utmaningen, här ska Hilma af Klints mer traditionella måleri presenteras, det hon offentligt ställde ut och sålde till privatpersoner, som porträtt och landskap. Denna konst är spridd i Sverige såväl som utomlands, så det ska bli mycket intressant att se den samlad.
”Hilma af Klint. Catalogue raisonné” krattar manegen, som jag ser det, för ett länge diskuterat museum för Sveriges numera mest kända konstnär.
Birgitta Rubrin

Stockholmsplatser med mörk historia

SÖNDAG 8 NOVEMBER 2020

I dag är det 500 år sedan Stortorget i Gamla stan blev scenen för Stockholms blodbad. Men det finns fler platser i huvudstaden med ett gruvligt förflutet. Här är en stadsvandring som ger kalla kårar.

Mäster Mikaels gata

Stockholms bödels kvarter

Inte långt från Katarina kyrka hittar man idylliska Mäster Mikaels gata, kantad av låga, färgglada trähus med anor från 1700-talet. Men det är ingen vanlig mäster som fått den rofyllda gatan uppkallad efter sig. Mikael Reissuer hade döden som hantverk. Och det fanns en anledning till att han bosatte sig just här. 1635 utsågs han till Stockholms nya bödel och hans arbetsplats, galgen där han hängde de dödsdömda, låg bara ett par hundra meter bort på Stigberget.

Vid den här tiden hade yrket som bödel, eller skarprättare, börjat gå i arv och gav högre lön och status. Innan dess var bödeln ofta en

dödsdömd som undgick dödsstraffet genom att ta över rollen som skarprättare. Karriären fick dock ett tvärt slut år 1650 när vännen Påwel Andersson dör efter ett bråk med Mäster Mikael om en gammal ölskuld. Mäster Mikael påstod att Påwel sprang på hans svärd av misstag. Ett argument som inte bet på rättsväsendet och bödeln Mäster Mikael dömdes till att själv mista huvudet.

Stigberget

Platsen där de dödsdömda hängdes

Högst upp på det kala och obebyggda Stigberget på Södermalm stod den stora galgen, väl synlig över hela stan. Hit fördes dödsdömda som inte sällan under 1600-talet torterats till att erkänna sin skuld. Inför en samlad publik hängdes de sedan i galgen, de värsta förbrytarna högst upp. Liken fick hänga kvar länge som avskräckande exempel på hur det gick för dem som inte höll sig inom lagens ramar. Platsen, där Ersta Sköndal Bräcke högskola ligger i dag, användes som avrättningsplats fram till slutet av 1600-talet, därefter

skedde de flesta avrättningar på galgbacken utanför Skanstull.

Katarina kyrka

Här hölls förhör med misstänkta häxor

På 1670-talet medverkade företrädare för Katarina församling till att 14 människor miste livet under häxprocesserna. I ett rum till vänster om det praktfulla centralaltaret i Katarina kyrka hölls förhören med några av de kvinnor som stod anklagade för att vara häxor.

”Det stora owäsendet” som häxprocesserna kallades, tog fart när 12-årige Johan Grijs flyttat från Gävle till Stockholm efter det att hans mamma dömts för häxeri. Johan, som gick under smeknamnet ”Gävlepojken”, fick bo hos släktingar på Södermalm och började snart peka ut kvinnor i staden som häxor. Andra barn följde efter och vittnade om hur häxorna hämtade dem på nätterna medan de sov och tog dem till Blåkulla.

Nio kvinnor fick sätta livet till sedan de dömts för häxeri efter barnens färgstarka vittnesmål om det osedliga livet i Blåkulla. Sju av kvinnorna halshöggs och brändes därefter på bål. Karin

Johansdotter, ”Smeds-Karin”, tog sitt liv i fängelset. Den nionde kvinnan som föll offer för häxprocesserna var Malin Matsdotter, även kallad Rumpare-Malin. I augusti 1676 klev hon upp på bålet, slogs i järn av bödeln och brändes levande till döds. I publiken stod hennes dotter som vittnat mot henne.
Malin Matsdotter blev den sista som avrättades för häxeri i Stockholm. På hösten började barnens vittnesmål ifrågasättas och flera av dem erkände till slut att de ljugit. Johan Grijs och ytterligare tre unga vittnen dömdes till döden. Andra barn fick piskstraff och minst ett av dem dog av skadorna.
Under häxprocesserna 1668–1676 avrättades mer än trehundra människor i Sverige.

Grims hage

Dumpningsplats för pestens offer

I slutet av juni 1710 anlände fartyget Stäkesund från Pärnu i Estland och la till i Baggensstäket, ett sund mellan Värmdö och fastlandet. Eftersom pesten härjade i Europa rådde strikt karantän. Trots att dödsstraff hotade den som bröt mot reglerna

tog sig besättningsmän i land – och med dem pesten som kom att ta död på 40 procent av Stockholms befolkning.
För att få bukt med den fruktade sjukdomen och minska spridningen märktes husen där smittade befann sig med vita kors som varning. Likvagnar drog igenom staden för att forsla bort de döda. Kyrkogårdarna svämmade snart över av pestens offer. Fattiga som inte var skrivna i Stockholm dumpades i massgravar vid Norrtull och Grinds hage på Södermalm. Grinds hage, eller Grims hage, kallades platsen som i dag sträcker sig från Eriksdalsområdet till Skanstull.

Stortorget

Massavrättningar efter slottsfesten

För 500 år sedan, 1520, var Stortorget i Gamla stan allt annat än en gemytlig turistattraktion. Då var torget skådeplats för en av de värsta massavrättningarna i Sveriges historia.
Det började i försoningens tecken. Efter det framgångsrika danska anfallet mot Sverige kröntes den danske och norske kungen, Kristian II, till kung även av

Sverige. Efter kröningen 4 november hölls det fest på slottet i Stockholm under tre dagar. Merparten av Sveriges elit deltog – även Kristian II:s motståndare, anhängarna till Sten Sture den yngre, som givits full amnesti.
7 november fick dock festligheterna ett abrupt slut. Ärkebiskopen Gustav Trolle anklagade ett stort antal gäster för kätteri och krävde att de skulle straffas för att de varit delaktiga i rivningen av hans borg Stäket och för att han hade avsatts. Nästa dag avgjorde en domstol att Sten Stures anhängare var skyldiga till kätteri – och då gällde inte längre amnestin.
Senare samma dag påbörjades det två dagar långa blodbadet med att biskoparna i Skara och Strängnäs halshöggs på Stortorget. Det fortsatte dagen efter. Enligt den ansvarige bödeln Jörgen Homuth avrättades sammanlagt 82 personer. Bland de som miste livet fanns riksrådet Erik Johansson, pappa till Gustav Vasa som ett år senare, 1521, inledde upproret mot Kristian II, som efter blodbadet blev känd som Kristian tyrann i Sverige.

Gustav Adolfs torg

Firandet slutade i panik

30 december 1778 bjöds stockholmarna på en storslagen fest med gratis mat, vin, musik och dans. På Gustav Adolfs torg, som då hette Norrmalmstorg, byggdes en tillfällig hall där kalaset hölls. Här skulle det firas att kungen Gustav III och drottning Sofia Magdalena efter tolv år som gifta äntligen fått barn, en frisk pojke och tronarvinge.

Relationen mellan kungaparet hade varit minst sagt frostig, och hovstallmästaren Adolf Fredrik Munck fick till slut i uppdrag att se till att äktenskapet fullbordades. Det viskades att det i själva verket var Munck som var far till barnet, den blivande Gustav IV Adolf. Men oavsett ryktesspridningen fanns det nu alltså sent omsider en tronföljare och det skulle högtidlighållas med den stora festen på torget.

Firandet slutade i en katastrof. Kaos uppstod och när folkmassan försökte ta sig ut från hallen klämdes och kvävdes människor till döds. 62 personer avled i tumultet.

14 år senare, 1792, är det inte stockholmarna utan Gustav III

som möter sitt öde vid torget då han dör en tid efter att ha skjutits under maskeradbalen på Operan.

Anna Falk
anna.falk@expressen.se

Förundersökningen om Estonia kan återupptas

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

Riksåklagaren (RÅ) ska pröva om förundersökningen om brott i samband med Estoniakatastrofen ska tas upp igen, rapporterar Sveriges Radio Ekot.
En förundersökning inleddes efter förlisningen, men den lades ner efter några år.
I september presenterades nya uppgifter om skador på Estonias

skrov i en dokumentärserie. En man som överlevde förlisningen har därefter begärt att förundersökningen ska återupptas. Gunnar Merkel, tillsynschef vid RÅ, säger att han kommer att titta på eventuella brottsmisstankar.
TT

En död i Biskopsgården – polisen misstänker mord

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

Polisen utreder ett misstänkt mord, alternativt dråp, efter att en person hittats död i Biskopsgården i Göteborg på söndagen, skriver Göteborgs-Posten.
– Vi gör inte sällan så att vi börjar brett i utredningen men att det

sedan kan koka ned i något annat så småningom, säger polisens presstalesperson Fredrik Svedemyr om brottsrubriceringen om mord.

TT

Kvinna misstänkt mördad i Upplands Väsby

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

En man är anhållen misstänkt för mord sedan en kvinna hittats död i en bostad i Upplands Väsby.

Larmet om dödsfallet kom tidigt på söndagsmorgonen. Polisen kunde inte utesluta att ett brott låg bakom och en förundersökning om mord inleddes.
Den misstänkte mannen greps i bostaden, enligt polisens presstalesperson Helena Boström Thomas. Han anhölls senare under dagen.
– Kvinnan var i medelåldern och mannen är i övre medelåldern. De kände varandra sedan tidigare, säger Helena Boström Thomas.
TT

Unga kvinnor häktade för mordförsök

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

Två unga kvinnor har häktats misstänkta för ett mordförsök i Kristianstad, rapporterar lokala medier.
I onsdags kväll knivskars en man i 25-årsåldern. Han fördes till sjukhus med allvarliga skador. Efter en sökinsats kunde två

kvinnor i 20- respektive 25-
årsåldern gripas.
På söndagen häktades de. Båda förnekar brott, men medger att de har varit på platsen.
TT

430 gram kokain ger långt fängelsestraff

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

En knarkmisstänkt 27-åring hittades sovande hemma hos sin mamma i Göteborg. Bredvid sig hade mannen närmare 430 gram kokain. Nu har han dömts till fyra års fängelse för grovt

narkotikabrott, skriver Göteborgs-Posten. Tullkriminalen misstänkte att mannen smugglade cannabis och åkte först till hans bostad, men utan att hitta honom.

TT

”Bankerna för sårbara vid fastighetskris”

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

Bankerna tar för liten hänsyn till riskerna med att låna ut till fastighetsbolag, anser Finansinspektionen. Det måste finnas buffertar även för osannolika kriser i fastighetsbranschen, anser myndigheten, och föreslår ökade så kallade riskvikter hos bankerna. Det

skulle innebära dyrare lån för fastighetsbolagen.

En lång period av god tillväxt i ekonomin och extremt låga räntor har lett till en underskattning av riskerna i fastighetssektorn, menar Finansinspektionen (FI). Trots att skulderna har stigit snabbt i sektorn, döljs det av att fastighetsvärdena har stigit än mer. Vid en ekonomisk störning kan detta, menar FI, leda till ett kraftigt ökande antal företag som får problem och det kan i sin tur leda till kraftigt stigande kreditförluster hos bankerna.

– Vår uppgift är att se till att bankerna har tillräckligt mycket kapital, inte bara totalt sett utan för varje kategori som de lånar ut till, för att kunna möta de potentiella kreditförluster som kan uppstå i en kris, säger Anders Kvist, senior rådgivare hos FI:s generaldirektör Erik Thedéen.

FI har därför genomfört så kallade stresstester på bankernas utlåning till fastigheter. De har bland annat granskat vad som sker om räntorna och vakansgraderna (outhyrda lokaler och bostäder) stiger, fastighetsvärdena sjunker

och att det generellt blir svårare att få lån för företagen.
– Och när vi då har tittat på hur stora kreditförlusterna kan bli – visserligen i ett osannolikt men ändå inte otänkbart krisscenario på fastighetsmarknaden – så visar det sig att bankerna inte har lagt undan tillräckligt med kapital för just riskerna i utlåningen till kommersiella fastighetsföretag, säger Anders Kvist.

Men bankerna gör väl det genom riskvikter som bygger på historisk erfarenhet av förluster just i fastighetsbranschen?

– Kreditförlusterna i modern tid har varit väldigt små. Det betyder att utgångspunkten för historiskt och statistiskt baserade riskvikter är lite skakig, svarar Kvist.

Tar ni inte på er ett stort ansvar när ni vill höja riskvikterna för att klara ett scenario ni själva kallar osannolikt – och därmed riskerar att försvåra bostadsbyggande när mer än varannan kommun har bostadsbrist?

– Det är vårt uppdrag att ta höjd för det osannolika. De flesta stora kriser har framstått som

osannolika innan de har inträffat, svarar Kvist.
Anders Kvist tycker också att konsekvenserna för bankernas kunder av att höja riskvikterna är små och hänvisar dessutom till konkurrensen, inte minst från den växande marknaden för företagsobligationer, som ett alternativ till banklån.
Han tror inte heller att minskade risker hos bankerna leder till inställda byggprojekt.
– Det här är en relativt marginell företeelse. I beslut om huruvida man ska bygga bostäder eller fastigheter så är det så oerhört många andra faktorer som spelar en större roll, säger han.

Dan Lucas
dan.lucas@dn.se

Nya regler för bankerna riskerar ge höjda hyror

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

I december väntas Finansinspektionen skärpa reglerna för utlåning till fastigheter.

Det leder till dyrare lån för husbyggarna, vilket gör att en nybyggd hyresrätt på 70 kvadratmeter riskerar att få i snitt mellan 400 och 500 kronor i högre månadshyra.

När banker lånar ut pengar måste de ha en buffert för de fall som låntagarna inte klarar av att betala tillbaka lånet.

Storleken på dessa buffertar beror på utlåningens så kallade riskvikt. Ju högre risk, desto högre riskvikt.

Traditionellt har lån till fastigheter och bostäder låg riskvikt eftersom det alltid finns en säkerhet, en pant, i den utlåningen.

Riskvikterna varierar beroende på en rad faktorer, men snittet för svenska banker när det gäller lån till kommersiella bostadsfastigheter – det vill säga flerfamiljshus med hyresrätter – är 14 procent (se grafik och faktaruta).
Finansinspektionen (FI) tycker det är för lågt och vill lägga ett golv – en lägsta nivå som ingen bank får gå under – på 25 procent.
I dag håller bankerna runt sex miljarder kronor i kapital för sin utlåning på drygt 280 miljarder till bostadsfastigheter. Med en höjning till 25 procent bankerna måste hålla elva miljarder kronor.
Det här innebär en fördyring för bankerna eftersom det bundna kapitalet är dyrare än annan finansiering. För att bibehålla sin avkastning på lånen måste de bolla kostnaden vidare till kund.
En del av kostnaden kommer nog bankerna att få ta men resten får kunderna betala i form av högre räntor.
FI har i en promemoria från början av året beräknat att fördyringen till kund – i det här fallet ägare och byggare av flerbostadshus – handlar om

mellan 0,15 och 0,30 procentenheter i högre ränta. Hyresgästföreningen varnar för att detta kommer att leda till högre hyror än annars – i synnerhet för nyproducerades hyreshus där lånen oftast är större än i äldre.

– I vårt remissvar har vi tagit fram att om låneräntan ökar med 0,3 procentenheter för en nybyggd lägenhet på 70 kvadratmeter ökar hyran med 430 kronor i månaden, säger Martin Hofverberg, chefsekonom på Hyresgästföreningen.

FI vill ha ett ännu högre golv för kommersiella fastigheter som inte är bostäder, det vill säga butiker, kontor, lagerlokaler och liknande. Det har Hyresgästföreningen inga invändningar mot, men de menar att skillnaden i risk mellan de olika typerna är större än vad FI anser. Skälet är att i det förstnämnda beståndet gäller marknadshyror, som svänger med konjunkturen, medan i bostadsbeståndet gäller bruksvärdet och förhandlingssystemet.

– En av effekterna av det är att vi har en stabil förutsägbar hyresutveckling. Det brukar många investerare framhålla. Det är en

av de faktorer som gör att det inte finns samma risk, säger Martin Hofverberg.
– Du får inte samma uppgång, men inte heller samma nedgång som kan drabba kommersiella fastigheter, säger han.
Martin Hofverberg påpekar att på många platser i Sverige är det ”på håret” att byggarens kalkyl går ihop.
– Lägger man då till en faktor som den här så kan det vara det som stjälper hela kalkylen. Det är en sak att det blir dyrare. Men hur många projekt är det som trillar över på fel sida? undrar han.
Och det är precis det som Lennart Weiss, kommersiell direktor på byggbolaget Veidekke, befarar kommer att hända.
– Utrymmet för att få ihop kalkylen blir mindre, säger han.
Lennart Weiss påpekar också att ytterligare fördyringar är på väg genom den bankskatt som kommer att införas nästa år samt nya internationella regler för bankerna. Det är kostnadsökningar som i varje fall till del kommer att hamna på de - redan höga hyrorna i nyproducerade hyresrätter.

– Redan i dag ligger hyrorna i nyproduktionen på kritiska nivåer, säger han.
– Även om de här åtgärderna sammantaget bara skulle ge 0,50 procentenheter dyrare lån, så betyder det ändå 1 500 kronor mer i månadshyra för en nybyggd lägenhet, säger Lennart Weiss.
Bankföreningens chefsekonom Johan Hansing tycker att FI lagt sig väl lågt i sina beräkningar av hur mycket dyrare lånen blir av riskviktsgolvet. Han tror att det i snitt handlar om mellan 0,3 och 0,4 procentenheter.
I dag varierar riskvikterna för olika objekt och snittet ligger på 14 procent.
– Men bakom det snittet kan det röra sig om allt från 8 till 20. Då är det klart att ränteeffekten blir kraftigare om man har projekt som ligger på 8, säger Hansing
Även Bankföreningen har räknat på effekten på hyran. Den utgick från en produktionskostnad för en nybyggd lägenhet på 2,5 miljoner kronor där 2 miljoner finansierades av lån. Därefter lade man till 0,3 procentenheter på räntan som bollades vidare till hyresgästen.

– Då fick vi en årlig merkostnad på 6 000 kronor, det vill säga 500 kronor i månaden, säger Johan Hansing.

De här fördyringarna drabbar främst nybyggda bostäder där lånen vanligtvis är större än i det befintliga beståndet. Men även där kommer det att bli effekter på hyran.

– Vi räknar med att det i snitt kan bli mellan 40 och 50 kronor i månaden för våra medlemmars fastighetsbestånd, säger Susanna Höglund, chefsekonom på branschorganisationen Sveriges Allmännytta.

Skälet är att lånen i allmänhet är betydligt lägre i det befintliga beståndet än i nyproduktion.

Dan Lucas
dan.lucas@dn.se

Carl Johan von Seth: Viruskrisen får det att mullra under fastigheterna

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

Butiksdöd, hotande kontorsflykt – och höjda räntekostnader. Pandemin har fått det att mullra i fastighetsbranschen. En kollaps skulle kunna dra hela Sveriges ekonomi med sig. Är det rätt tid att försöka dämpa lånefesten nu?

Analys.

Åren innan pandemin var det stort kalas i svensk fastighetsbransch. Det var billigt att låna, lätt att hyra ut. Kontorshyrorna ökade med över 10 procent per år. Särskilt i Stockholm kunde ägarna se på medan värdet på deras lokaler steg mot skyarna.

I fjol klev så Finansinspektionen in för att stänga baren. Myndigheten slog fast att bankerna gör glädjekalkyler när de lånar ut till fastighetsföretagen och att det måste till nya krav, både på bostadsmarknaden och för affärslokalerna.

Den åtgärd som Finansinspektionen nu planerar kallas ibland höjda riskvikter. Det hela kokar ner till bankernas skuldsättning.
Man kan säga att bankerna finansierar sig på två sätt: Egna pengar, alltså bankens aktiekapital och ägarnas kontantinsats i verksamheten. Och så använder de andras pengar, lån i form av kundernas insättningar och skuldinstrument på finansmarknaderna.
Svenska banker är belånade till över 95 procent. Knappt 5 procent är egna pengar.
Ett svindlande komplicerat regelverk anger hur hög belåningsgrad bankerna får ha, beroende på vilka lån de ger ut. Storbankerna har tillåtelse att till viss del avgöra den saken själva.
Och det är här som Finansinspektionen tycker att bankerna gör glädjekalkyler när det gäller fastighetsaffärerna.
Regelskärpningen innebär att bankerna måste använda en större kontantinsats, mer aktiekapital, när de lånar ut.
Motivet från Finansinspektionen är tydligt: Minska risken för att överbelånade fastighetsbolag går

omkull och drar bankerna med sig, vilket i sin tur är ett säkert recept på samhällsekonomiska problem.
Svenska myndigheter minns bubblan som sprack på 1990-talet. En halv miljon blev arbetslösa i krisen som följde.
Men strängare krav översätts också i dyrare lån till kunderna. Exakt hur mycket är omöjligt att säga. Paradoxen är att Finansinspektionen själv konstaterar att fastighetsföretagen är särskilt känsliga för höjda lånekostnader. Och det var innan pandemin.
En regeländring som är tänkt att förhindra en kris kan alltså försvaga branschen och öka risken för problem.
Viruskrisen har redan lagt sordin på stämningen i fastighetssektorn. Fortsättningen är osäker, med hotande butiksdöd och kanske en ny marknad för kontorslokalerna när pandemin är över. Det stora hotet mot hyresvärdarna, och i förlängningen mot bankerna, är en framtid med mer distansarbete.
När Finansinspektionen nu går in och försöka bromsa branschen vandrar man en svår balansgång.

Carl Johan von Seth
carljohan.vonseth@dn.se

Polisen kritisk till att staden låtit Snösätra förslummas

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

Förslumningen av industriområdet Snösätra i södra Stockholm ökar för varje dag. Nu slår polisen larm och uppmanar staden att agera för att inte ”tappa kontrollen”.

– Situationen är juridiskt komplex, men visst finns det skäl för staden att vara själv-kritisk. Vi kan alltid göra mer, säger Pierre Persson, enhetschef på Enskede-Årsta stadsdelsförvaltning.

Sedan de omdebatterade rivningarna av den södra delen av Snösätra industriområde inleddes i slutet av augusti har problemen eskalerat i den norra delen – den som staden vill omvandla till någon form av kulturpark.

Hela området har sedan 2015 utvecklats till en av världens kanske största, lagliga och ständigt föränderliga graffitiutställningar. När staden 2018 beslutade att riva den södra delen för att låta den uppgå i Rågsveds naturreservat lät inte protesterna vänta på sig.

Staden, som äger marken, fick dock rätt att riva efter att länsstyrelsen prövat en rad överklaganden som gjordes.

I dag har den södra delen jämnats med marken. Återstår gör att riva två nu tömda, stora byggnader vars fasader är täckta med målningar. Det är också i dessa byggnader som det arrangerats en lång rad icke tillståndsgivna,

dygnslånga technofester under åren. Såväl polisen som seriösa företagare i området vittnar om att det brukats mycket narkotika i samband med festerna.
I den södra delen har man också haft omfattande problem med organiserat, olovligt boende och ansamlingar av stöldgods. Polisen beskriver plasten som ett ”tillhåll”.
Nu har dock problemen i de södra delarna flyttat över till den norra. En lastbilsverkstad som drevs i en illegalt hyrd byggnad har flyttat in i ett svartbygge i den norra delen samtidigt som två av tomterna som hyrs av Enskede-Årsta stadsdelsförvaltning olovligen förvandlats till ett skrotupplag.
I området finns det fastigheter där polis och kvarvarande seriösa företagare säger sig veta att människor bor, trots att det är olagligt och betraktas som livsfarligt – både på grund av bristande brandskydd och byggnadernas tveksamma skick.
Flera av byggnaderna – som polisen kallar skjul – har lämnats helt utan bevakning och helt enkelt tagits över utan att staden agerat.

– Jag är väldigt upprörd. Det är obegripligt att staden låter hela området förfalla. De lyssnar inte på vad vi säger och bryr sig inte om oss som vill hålla ordning här, säger pensionären Torleif Cederstrand som på eget bevåg i flera år ägnat sig åt att smala sopor och skräp i kärl som kommunen hämtat upp med sopbil.
Han tänker lägga ner nu, det ”får gå som det går”, menar han.
Övriga företagare som DN varit i kontakt med vill inte uttala sig om läget. Inte för att de inte har åsikter – utan för att de helt enkelt är rädda för vissa av dem som driver verksamhet i området. Många av de seriösa företagarna är kritiska till att varken staden eller polisen agerat snabbare. Problemet beskrivs som ett slags byråkratisk katten-på-råttan-lek. Från stadens håll är så väl Enskede-Årsta stadsdelsförvaltning som stadsbyggnadskontoret och exploateringskontoret aktörer. Polisen uppfattar sig som bakbunden så länge de inte får in anmälningar – och från stadens sida menar man att det är

juridiskt komplicerat att avhysa människor.
– Det är olyckligt att man inte haft kontroll på arrendeavtalen, konstaterar Pierre Persson, enhetshetschef på Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltning.
Från exploateringsförvaltningens håll hälsar man att man håller på med en översyn och från stadsbyggnadskontoret meddelar man att det inte kommit in några anmälningar om vare sig svartbyggen eller olovligt boende.
– Vi gör vad vi kan för att samverka med staden och vill inte peka finger. Vi har dock slagit larm flera gånger. Det som oroar oss mest nu är att ett av svartbyggena kanske utgör en dödsfälla. Vem bär då ansvaret? frågar sig kommunpolisen Mikael Sundberg i Farsta.
Först i torsdags gjorde staden och stadsdelsförvaltningen flera olika anmälningar.
Skrotbilarna som står på stadens mark har nu rödlappats och kommer att forslas bort, och en polisanmälan om egenmäktigt förfarande har gjorts.
– Vi ska se till att lag och ordning gäller på platsen. Vårt mål är ju att det här ska bli så bra som

möjligt. Det finns så många kreativa idéer att ta vara på, inte minst från den ideella föreningen kulturkvarter Snösätra, säger Pierre Persson.
Egenmäktigt förfarande är dock inte i polisens värld ett särskilt högprioriterat brott – även om det är pågående.
– Situationen är otillfredsställande och kräver mycket handpåläggning, konstaterar Pierre Persson.
Ulrika By
ulrika.by@dn.se

Ärenden till åklagare har ökat under pandemin

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

Under pandemin har 6 procent fler brottsärenden har lämnats till åklagare under 2020 jämfört med året innan, rapporterar SVT Stockholm.

En orsak till ökningen är att - effekterna av coronapandemin har

frigjort resurser för Stockholms-polisen för att utreda brott, vilket i sin tur inneburit att fler ärenden kunnat lämnas över till åklagare. Det handlar bland annat om att när idrotts- och kulturevenemang begränsats och ställts in på grund av covid-19 har polisregion Stockholm kunnat utnyttja personalen på ett annat sätt.
– Vi har bland annat låtit personer som annars jobbar med gränskontroller på Arlanda utreda det som vi betraktar som lindrigare brott, säger Michael Fetz som är kommenderingschef i särskild händelse corona till SVT Stockholm.
Det är framför allt inom brotts-kategorin brott mot knivlagen och ringa stöld som ökningen av överlämnade brottsärenden går att se.
DN

Anklagas för sextrakasserier – nu svarar stjärnkrögaren

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

Stjärnkrögaren Stefano Catenacci lämnar på egen begäran och med omedelbar verkan Operakällaren och sin roll som hovtraktör.

I ett öppet brev till Dagens - Nyheter skriver han att han tar de allvarliga anklagelser om sexuella trakasserier som riktats mot honom på största allvar – och att det nu följer en tid av rannsakan. Han förnekar dock att han någonsin skulle ha förgripit sig på någon.

Tolv olika kvinnor pekar ut krögaren Stefano Catenacci som en person som under flera år sexuellt trakasserat delar av sin kvinnliga personal. Kvinnornas vittnesmål har publicerats i tidningen ETC. Några av anklagelserna var allvarliga – dock har ingen av de kvinnor som anonymt talade ut polisanmält Stefano Catenacci.

Även Dagens Nyheter har pratat med flera anställda som bekräftar bilden, men DN valde i det läget

att inte namnge den utpekade mannen.
Redan dagen efter att anklagelserna publicerades beslutade ledningen i Nobis AB, som bland annat äger Operakällaren, i samråd med Stefano Catenacci att han skulle ta timeout från sin roll på Operakällaren.
Nu väljer han att själv träda fram med namn. I ett öppet brev till - Dagens Nyheter skriver han:
”Den senaste veckan har det riktats anklagelser mot mig som person och chef.
Jag tar dessa anklagelser på största allvar och vill från djupet av mitt hjärta be om ursäkt till de personer som upplevt att jag har betett mig på ett opassande sätt och missbrukat mitt ledarskap.
Det har aldrig varit min avsikt att kränka eller förolämpa någon. Det finns all anledning för mig att reflektera över mitt agerande.
Jag står blottad med anklagelser från personer vars smärtsamma anklagelser jag ej kan bemöta då de vill förbli anonyma.
Det är mitt ansvar att be om - ursäkt till de personer som

upplevt att jag har betett mig opassande, men jag har också en skyldighet gentemot min familj och mina barn att stå upp för det som inte är sant. Jag vill tydligt säga att anklagelser om att jag skulle ha förgripit mig på medarbetare inte stämmer. Dessa påstådda händelser bestrider jag bestämt. De har inte ägt rum. Jag har arbetat på Opera-källaren i trettio år och det är en plats och ett arbete jag älskar. Efter den senaste veckans publiceringar är det med stor sorg som jag väljer att lämna Operakällaren och rollen som hovtraktör. Eftersom uppgiftslämnarna är anonyma har jag ingen möjlighet att bemöta deras anklagelser. Jag är förtvivlad och ledsen, på min och min familjs vägnar. Nu följer en tid av rannsakan."

DN har sökt Stefano Catenacci för en intervju, men han avböjer av hälsoskäl.

Advokat Hanna Lindblom företräder nu Stefano Catenacci i två olika juridiska processer där man polisanmält tidningarna ETC och Expressen för grovt förtal.

– De anklagelserna som riktas mot min klient som avser

brottsliga handlingar är väldigt allvarliga och de avvisas, har Hanna Lindblom tidigare sagt till DN.

Hon har också för avsikt att anmäla tidningen till Mediernas etiknämnd.

Hovets presschef Margareta Thorgren säger:

– Om uppgifterna stämmer tycker jag hans agerande är det enda rätta, personen har ett stort eget ansvar i denna historia.

Ulrika By

ulrika.by@dn.se

Så begränsar du tillvaron genom att förstöra för dig själv

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

Du kan förstöra och begränsa ditt liv på många sätt. Dina relationer, din karriär och det egna välmåendet. Det menar Stefan Einhorn, som nyligen

givit ut en bok med tydliga instruktioner för hur du lyckas med detta.

– För att ta till sig boken krävs självinsikt och självironi, säger han.

Människan sätter krokben för sig själv och snubblar sig fram genom livet. Det är givet att rökning, knarkande och stillasittande är destruktivt. Men inte sällan utgör också negativa tanke- och beteendemönster falluckor för oss. Sådana falluckor diskuterar Stefan Einhorn, överläkare, professor och författare till ett dussintal böcker, däribland ”Konsten att vara snäll”, i sin nya bok: ”Konsten att fördärva sitt liv – eller inte”.

Kan man göra något för att undvika att trampa snett? Och i vilka situationer och sammanhang är människan som mest benägen att förstöra för sig själv?

– Vi är bra på att förstöra relationer. Vi ägnar mycket tid åt att oroa oss i onödan för saker och ting. Prestigetänkande är också ett vanligt sätt, säger han.

Om man känner igen sig i beskrivningarna av de olika sätten som man förstör för sig själv, kanske man vill förändra sitt liv

till det bättre, tänker Stefan Einhorn. Men finns risk för motsatt effekt? En där man projicerar de egna egenskaperna på sin omgivning för att på så vis försvara sig själv? Finns det en risk att den som exempelvis är skrytsam och prestigefull av sig, börjar tillskriva sin kollega och kompis sina negativa egenskaper och fortsätter att se sig själv som perfekt och felfri?
– Visst kan vi alla projicera våra egna egenskaper på vår omgivning. Vi kanske tänker ”det här är typiskt Pelle”. För att ta till sig boken krävs självinsikt och självironi, säger Stefan Einhorn. Ibland är det meningen att vi ska gå skilda vägar. Kärleken och intresset för vår partner, som en gång flödade, har kanske sinat. Men ofta finns risken att vi grälar sönder våra i övrigt bra parrelationer.
– Gräl är en effektiv metod för ensamhet. Man brukar säga att om vi behandlade våra vänner som vi behandlar vår partner skulle vi inte ha några vänner kvar, säger Stefan Einhorn.
Det är främst med våra partner som vi grälar och därefter våra

barn och föräldrar. Men var går gränsen för när en konversation övergår till ett gräl?
– Det grälas när en ömsesidig dialog övergår till att försöka besegra den andra partnern och inte vilja partnern väl. Det blir inget informationsutbyte som i en dialog. De fakta som tas upp är möjligtvis för att slå varandra i huvudet, säger han.
Tjat och gräl är bara destruktivt. Stefan Einhorn berättar att människor sällan ändrar uppfattning ändå, enligt forskning. I första hand bör man ställa sig frågorna vad det är som gör att man inte kan stå ut med en viss egenskap hos partnern och om man i stället kan skifta fokuset till partnerns positiva sidor.
Misstänksamhet och svartsjuka kan vara konsekvenser av bekräftelsesökande – en, enligt Stefan Einhorn, ”relationernas dödgrävare”. Ju mer bekräftelse man söker från sin partner, desto mer tränger man upp partnern mot en vägg.
– Kärleken eller förälskelsen tonar bort om du ständigt kräver bekräftelse.
Att vara sur och irriterad ibland är mänskligt. Självförhärligandet och

känslan av att alla andra är dumma och man själv är oskyldig kan vara tillfredsställande. På kort sikt skyddar vi oss själva om vi lägger hela skulden på tillvarons problem. Men i längden förstör vi för oss själva om vi är bittra och förgrämda.

– Det leder ingen vart och vi tar inte itu med problemet. Ju mindre man är sur och irriterad, desto bättre, säger Stefan Einhorn. Medan vi uppför oss och kontrollerar våra impulser i sociala sammanhang, blir vi mer avslappnade och släpper lös våra dåliga sidor när vi kommer hem. Det är alltså de som står oss allra närmast som tvingas att stå ut med våra gräl och vårt dåliga humör. Men även på arbetsplatsen kan vi förstöra för oss själva.

Missnöje – över kollegor, chefer och arbetsuppgifterna – är ett vanligt sätt att förstöra för sig själv på jobbet, menar Stefan Einhorn. Det sprider sig och sänker stämningen. Bland medarbetarna blir man stämplad som omöjlig om man jämt gnäller och är otrevlig. Även här gäller det att se det som är bra på

arbetsplatsen och försöka ändra det som är mindre bra.
– Det finns alltid sådant man tycker är negativt och som man inte är nöjd med, men man behöver inte uttrycka allt man tänker för sina arbetskamrater, säger Stefan Einhorn.
Vi tenderar att göra fiender av de som stått oss närmast – föräldrar, syskon och före detta partner. Det kan, enligt Stefan Einhorn, bland annat bero på att man inte känner sig respekterad och älskad utan bortprioriterad, förminskad och sviken.

Pengar är roten till många oförrätter mellan syskon, som arvstvister. Pengarna symboliserar ofta något annat, menar Stefan Einhorn. Trots att syskonen kan ha samma fakta på bordet, kan de båda känna sig förfördelade och tycka att det andra syskonet gynnas mest vid arv. En enkel parövning som han brukar ha med när han undervisar läkarstudenter inom områden som etik och bemötande, går ut på att byta perspektiv med varandra och försöka förstå den andra parten.

– Det är häpnadsväckande hur en liten övning hjälper, säger han. Det är, enligt honom, inte ovanligt att man omvänder sina vänner till fiender genom att bland annat avfärda alla försök till försoning, med inställningen att motparten har en dold agenda. Eller att själv aldrig be om ursäkt och ha mottot ”hämnden är ljuv”. Men hur gör man tvärtom – en vän av en fiende?
– Enligt vissa studier kan man få en schyst relation till sina ovänner om man behandlar dem med respekt och ber om ursäkt om man felat, säger Stefan Einhorn och fortsätter:
– Det är effektivt för att neutralisera en fiendskap. Det behövs inte mycket. Däremot förlorar man mycket på att ha ovänner.
Det för oss till ytterligare en fördärvande egenskap – prestige. Människor upptäcker lätt den som är full av prestige, värnar om det egna jaget, är stolt och en besserwisser, som tillämpar härskartekniker på alla som upplevs som hotfulla. För chefer kan det vara förödande att vara

prestigefull, menar Stefan Einhorn.
Det finns en fysiologisk grund för vissa egenskaper. Oro är en av människans skyddsmekanismer. Men överdriven oro för saker som att tala inför grupp, sjukdomar, tappa kontrollen och åldras, begränsar våra liv.
Enligt Stefan Einhorn kan vi förbereda oss inför kommande utmaningar för att begränsa eventuella problem.
Konsekvenserna av en för hög dos oro kan bli att vi drar oss från att göra saker, inte tar oss an utmaningar och begränsar vår tankeförmåga genom att grubbla. Vid kontrollbehov går all kraft åt att kontrollera tillvaron.
Ibland kan människans negativa egenskaper få förödande konsekvenser, där det ena kan leda till det andra och till slut drabba stora grupper människor. Det gäller exempelvis personer som ständigt ser fel och brister hos andra och lider av empatibrist, diskuterar Stefan Einhorn.
– Sådana människor tycker att folk inte förstår något och är underlägsna en själv. Det är en form av narcissism, säger han.

I verkligheten är det dessa personer som har en bristande självkänsla, menar han.
– De lägger över sitt självförakt på andra.
Narcissismen kan tillsammans med avundsjuka spridas i en folkgrupp samtidigt som ”de andra” klumpas ihop i en annan grupp, förklarar han. Det kan föda intolerans, rasism och diskriminering som i förlängningen kan leda till folkmord.
Det är svårt att undgå tankarna om att personer i ens liv – inklusive en själv – passar in i Stefan Einhorns många beskrivningar av dåliga egenskaper. Ska man av ren välvilja påpeka när någon man bryr sig om förstör sitt liv?
– Det finns inget enkelt svar. I grunden har vi ansvar för alla i omgivningen och främst de närmast oss. Man får göra en individuell bedömning: kommer det gynna den andra parten eller förstöra den egna relationen, om personen får reda på det här? Det kan vara något som är ganska känsligt. Eftersträva att tala om men ha i åtanke att det inte alltid är det rätta att göra, säger han.

Christian Youhana
christian.youhana@dn.se
Ett exempel. Upplever du att din partner flirtar med andra?
1 Påtala det: ”Säg, ’det gör ont i mig när du flirtar med andra personer’”, säger Stefan Einhorn.
2 ”Och förklara vad du menar med ’flirta’”, fortsätter han.
3 Om det stämmer att partnern flirtar – ge partnern en chans att förändra sitt beteende.

Fakta. Stefan Einhorn

Vem: Stefan Einhorn är professor i molekylär onkologi vid Karolinska institutet och överläkare vid Karolinska universitetssjukhuset. Han är också författare till ett dussintal böcker, varav hälften är skönlitterära, till exempel ”Änglarnas svar” och övriga mer har karaktären av populärfackböcker, till exempel ”Konsten att vara snäll”.
Ålder: 65.
Bor: Östermalm, Stockholm.
Intressen: Golf, titta på tv-serier samt umgås med familj och vänner vilket inte har varit lätt under pandemin.

Catia Hultquist: De gulliga små upptågen har övergått i rena husdjursterrorn

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

Hemarbetet har sina sidor. Det nya problemet stavas husdjur. Många har ju skaffat sig sådana under pandemin. De kan vara hur söta som helst, men juckande under Zoom-möten måste stävjas.

Med coronavåg nummer två och de efterföljande restriktionerna dyker ett nytt fenomen upp i sociala medierflödet.

Hemarbetande bekanta visar plötsligt upp sina uppsnofsade arbetsplatser. Köksbordshörn har bytts ut mot mer uppstyrda hemmakontor med ergonomiskt riktiga skrivbord och stolar.

Fler och fler inser att det där hemmajobbandet, som vi trodde var något charmigt och tillfälligt, faktiskt kommer att pågå ett tag.

Med den insikten eskalerar behovet att återskapa någon form av proffsighet och värdighet från sitt forna jobbjag.

Därmed har det också blivit dags att ta hemmakontorets nya

arbetsmiljöproblem på allvar. Ett av dem har visat sig vara: Husdjur som stör när vi jobbar. Att många skaffat sig husdjur under pandemin är välkänt. Först blev det rusning till hundstall och katthem efter fyrbeningar och sedan fick samma institutioner fullt upp med att omplacera djur som de covidimpulsiva inte mäktat med. Begrepp som coronakatt etablerades och fick en och annan att tveka inför att kombinera hemarbete med husdjur. Men långt ifrån alla.
I The Guardian beskriver författaren och kolumnisten Tim Dowling hur hans arbetsdagar numera präglas av husdjursterrorn. Han blir psykad av hushållets hänsynslösa katt som kliver runt på hans tangentbord och stör i Zoom-möten. Han blir stressad av den uppmärksamhetstörstande hunden som inte verkar fatta betydelsen av ordet deadline. Dowling beskriver också ett växande papegojproblem. Det vill säga fåglarna som köptes som ett trevligt pandemisällskap i våras men ett halvår senare håller på att driva sina ägare till vansinne med sitt skrän. Dowling nämner

oroväckande uppgifter om en 70-procentig ökning av papegojomplaceringar.
Han ser ingen annan utväg än att vända sig till experter för att få hjälp med husdjurens samarbetssvårigheter. Jag läser kolumnen med stigande igenkänning – jag har ju också en fyrbent kollega sedan en tid tillbaka. Mitt husdjur är visserligen ingen coronahund, Sandi införskaffades året innan. Men några veckor in i distansjobbandet skrev jag en djupt romantisk krönika om den nya arbetsrelationen. ”En hund är rena högvinsten i jobbkompislotteriet” var mitt glada budskap.
Missförstå mig rätt, det tycker jag förstås fortfarande. Men sju månader senare är jag aningen mindre överseende med det som jag då beskrev som gulliga små upptåg: ”Hon springer iväg med mina hörlurar när jag ska prata i mobilen, snor mina glasögon när jag har deadline eller dyker upp i bild och juckar mot min arm när jag ska prata om något allvarligt i ett videomöte.”
Som ni förstår går det sistnämnda inte så bra ihop med min nya

ambition om proffsighet och värdighet på hemmakontoret. Inte heller att min fyrbenta kollega har en tendens att äta iphonelurar som snacks. Jag har därför försökt lösa samarbetsproblemen med fortbildning. Nyligen gick vi på kurs där hon fick lära sig att spåra upp och lämna ifrån sig saker. Jag såg framför mig hur hon skulle kunna hjälpa mig att hitta saker som har en tendens att gå upp i rök.

En morgon letar jag efter mina glasögon och mumlar högt för mig själv ”var är glasögonen?”. När jag ger upp och sätter mig ner framför datorn lämnar min kollega lydigt fram glasögonen. Hon har dem i munnen, visserligen krackelerade med ett hål i glaset, men ändå – ett fall framåt. Att juckandet under videosamtalen så smått börjat avta ser jag också som en förmildrande omständighet. Jag tänker inte längre vända mig till facket.

Det hjälper också att tänka på dem som lär ha betydligt värre arbetsmiljöproblem, till exempel kvinnor i restaurangbranschen som tvingats lyda under chefer som får Sandis kroppsspråk att

framstå som blygsamt. I det fallet verkar dessutom dressyr lönlöst.

Catia Hultquist
catia.hultquist@dn.se

”Folk har skänkt spisar, möbler och allt möjligt”

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

Björkö Konstnod har tagit över en skolhus på Björkö i Roslagen. Nu har konstföreningen tilldelats ekonomiskt bidrag och slagit upp dörrarna till nya konstnärsateljéer, berättar

föreningens ordförande Robert Sjöblom.

1 Vad innebär satsningen?

– Det finns en brist på konstnärsateljéer framför allt i Stockholmsområdet och samtidigt ville vi att skolan skulle fortsätta att fylla en funktion på ön. Vi har i dag en handfull ateljéer och vi är på gång att öppna fler. Vi har till och med redan haft internationella konstnärer här i ett samarbete. Det finns ett stort intresse för den här unika miljön, med närhet till havet och utsikt mot Åland.

2 Ni har fått 500 000 kronor i stöd från Norrtälje kommun. Vad går pengarna till?

– Pengarna möjliggör fortsatt utveckling och professionalisering av verksamheten. Skolans lokaler var helt tomma efter nedläggningen och behövde rustas. Vi har också en anställd projektledare.

3 Ni har redan haft några utställningar. Hur har det gått?

– Pandemin påverkar ju och vi har inte kunnat bjuda in särskilt många men det känns helt fantastiskt bara att vara i gång. Projektet har blivit en verklig

glädjespridare och boende på ön hjälper till ideellt. Folk har skänkt spisar, möbler och allt möjligt. Jag har själv rötter på ön och blir helt rörd av att känna den starka gemenskapen och entusiasmen för projektet.

Mohamed Yussuf
mohamed.yussuf@dn.se

Så blev idrotten en del av vårt personliga ”varumärke”

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

Att inte kunna se elitidrott eller röra på sig i grupp är något som många saknar i samband med coronapandemin. Men vad är egentligen idrott? Och vad

tjänar den för syfte i samhället? Eva-Lotta Hultén har läst en ny bok om idrottens historia.

Mitt första och enda tjejlopp blev en besvikelse. Jag hade föreställt mig en massa glada kvinnor i en solig park, lite bajamajor och ett informationstält. I stället möttes jag av sammanbitna miner och ett hav av handel. Över alltihop låg en ljudmatta av dånande musik som avbröts då och då när en hurtfrisk kändis försökte övertyga mig om att Helly Hansen hade fantastiska erbjudanden i sitt tält. I mål efteråt fick jag en påse med sponsrade varor – choklad, inkontinensskydd, äckliga chips och en bunt reklamblad. Många reklamblad blev det. En drös kom hem i brevlådan i förväg också. Kommers i stället för folkfest. Hur hamnade vi här?

I boken ”Den svenska idrottens historia” (Natur & Kultur 2020) berättar historieprofessorn Jens Ljunggren om idrottens utveckling i Europa och Sverige. Han beskriver hur folkliga spel och lekar som utvecklades under medeltiden kunde vara mycket våldsamma.

Några av spelen bestod helt enkelt i att man kastade sten på varandra

eller slogs med svärd. Från 1300-talet och framåt utfärdades i England flera förbud mot våldsam fotboll men utan effekt.
I Sverige var organiserad idrott inte så vanligt förrän betydligt längre fram men här kopplades den under 1800-talet till krigiska ideal. Victor Balck, som kallats för den svenska idrottens fader, menade att ungdomar genom idrotten skulle förberedas för krig och tillvarons kamp. Under andra halvan av 1800-talet ingick vapenövningar i den svenska skolans fysiska fostran. Läroverkselever skulle ägna sig åt övning med gevär och fäktvapen två timmar om dagen och i folkskolan tränade man vapenhandgrepp och marscher.
På 1900-talet inleddes idrottens stora expansion. Staten började stötta idrotten eftersom den ansågs leda till ökad folkhälsa, vara karaktärsdanande, främja nykterheten samt stärka försvaret och minska klassantagonismen. Ändå förekom våld och huliganism redan tidigt.
1906 kastade till exempel publiken sten under en fotbollsmatch mellan IFK Köping och Västerås SK och stormade

planen. Matcher mellan IFK Göteborg och Örgryte ledde flera gånger till våldsamma slagsmål och stenkastning mot spelare. Jens Ljunggren konstaterar: ”Sålunda erbjöd fotbollen unga män en arena där de kunde utveckla och upprätthålla en rad olika former av oskötsamhet, vilket gjorde det svårt för idrotten att vinna legitimitet i samhället.” Karaktärsdanande, var det.
I perioder har man öppet kopplat ihop idrotten med våld och menat att det på ett positivt sätt förbereder unga män för att försvara sitt land. Under andra tider har man i stället hävdat att idrotten minskar stridslusten och pacificerar människor. Det är nästan som om idrotten ändrar skepnad med tidsandan. När det råder samhälleliga ideal om nationalism, ja då påstås tävlingsidrotten uppnå det. När idealen i stället är förbrödring över landsgränser, vips så fyller idrotten den funktionen. Efterfrågar staten disciplin så lovar tävlingsidrotten det och när staten vill ha demokrati och gemenskap sägs den leverera det i stället. Idrotten är konstanten men vad den påstås kunna

åstadkomma skiftar med samhällsidealen.
Långt in på 1900-talet förekom skarp debatt om idrottandets alla problem och avarter; som att tävlande fostrade till egoism och tog tid från viktigare aktiviteter. Många intellektuella, som Artur Lundkvist, Ivar Lo-Johansson och Eyvind Johnson, engagerade sig i kritiken och använde ord som galenskap, fördumning och mänskligt oförnuft. Arbetarrörelsen var kritisk till tävlingsidrotten som de såg som aggressivt nationalistisk och tävlingsmanisk. De anordnade arbetarolympiader där man försökte tona ner konkurrens och främja internationell samhörighet. Exakt hur man skulle skapa samhörighet med tävlande var nog inte helt klargjort.
Kritiken mot idrotten var alltså spridd och omfattande men idrottandet fortsatte att öka och vändningen nedåt kom inte förrän på 2000-talet. På Centrum för idrottsforsknings hemsida kan man läsa att det råder en hälsotrend bland unga men att antalet som idrottar i en förening ändå minskar. Föreningsidrotten

verkar i dag uppfattas främst som en miljö för tävlingsintresserade. De som vill träna för motion och hälsa väljer andra alternativ. 1900-talets idrottshistoria hade kanske kunnat se annorlunda ut om det inte varit tävlingsidrotten som dragit det längsta strået. Under 1800-talet utkämpandes nämligen en strid. Idrotten hade under en lång period utvecklats i två riktningar. Det som blev modern sport föddes i England – med pengar som en viktig drivkraft i form av vadslagning, inträden, priser och kringprodukter. I Tyskland hade man i stället utvecklat gymnastik som tog avstånd från tävlande. Målet var att fostra en ny människa ledd av förnuft och flit och verksam för det allmänna bästa. Gymnastiken ville skapa uppslutning runt nationen och stärka försvarskraften. Det var ideal som låg i tiden och som man delade med tävlingsidrotten. Det kan verka mer sannolikt att tävlingsidrott erbjuder stridsvilja än enskilda gymnastiska övningar men även gymnastiken fylldes alltså med diverse ideal som passade vad som efterfrågades.

I Sverige utvecklades linggymnastiken av fäktmästaren Per Henrik Ling i början av 1800-talet. Målet var en allsidig utveckling av kropp och själ. Läroverken införde gymnastik på schemat och metoderna spreds även utomlands. Inom linggymnastiken menade man att tävlande riskerade att leda till att människan tappade kontrollen över sig själv som moraliskt väsen, drabbades av självkärlek eller människohat och blev dyster, retlig eller djurisk.
Länge var det gymnastiken som hade starkast fäste i Sverige men i slutet av 1800-talet tog friidrotten tog över, med tydliga regler och prestationsideal. Men på sätt och vis har motionsgymnastiken fortfarande ett starkt grepp om Sverige. Friskis och Svettis är en av Sveriges största föreningar och när jag läser om hur Ling i detalj föreskrev hur rörelserna skulle utföras kommer jag att tänka på dagens utbredda yogatrend. Ling talade dessutom om själslig fulländning och harmoni precis som inom yogan. Men idealen om kollektiv styrka och nationell samling är förstås inte gemensamma. Nu handlar

gymnastik och yoga om motion för eget välbefinnande. Det är också vad som driver allt fler unga att motionera på egen hand eller i företagsregi. Alla vill helt enkelt inte tävla.

Många barn får med sig positiva erfarenheter och värden från sitt idrottande, men alldeles för många får det inte, och antagligen ännu fler en mix av både negativt och positivt, visar undersökningar av bland andra Friends och Rädda barnen. De senaste åren har Riksidrottsförbundet på olika sätt arbetat för att tona ner tävlingsinriktningen bland yngre barn. Man har regler mot utslagning i cuper, mot seriespel under 13 år och utbildar tränare i att fokusera mindre på resultat och mer på gemenskap. Har vi nått en vändpunkt?

Kanske, men fortfarande jagar stora klubbar talanger bland småbarn och den som satsar inom vissa idrotter kan ha träning flera timmar varje dag i mycket ung ålder. Många föräldrar och tränare motsätter sig eller förlöjligar också utvecklingen mot mindre tävlingsfokus. Ett återkommande argument är att barn minsann mår bra av att lära

sig att för att få något så måste man förtjäna det; ett annat att det är bra att lära sig kämpa. Men tänk om det är viktigare att barn lär sig att man visst kan få något utan att ha visat sig vara bäst, att alla har lika värde oavsett prestation och att det ibland är okej att ge upp om målet inte är viktigt eller om man mår dåligt av att sträva mot det?
Jens Ljunggren beskriver hur en ny gym- och träningskultur började växa fram i slutet av 1900-talet. Ideal om samhällsnytta och gemenskap trängdes undan. Tidens ideal löd njutning, självförverkligande och livstillfredsställelse. Tjejloppen som uppstod var till en början motionslopp utan tävlingsinslag. Icke så när jag sprang för några år sedan. I dag sprider sig prestationshetsen uppåt i åldrarna. Man ska inte bara ha en framgångsrik karriär utan också tävla i swimrun, triathlon eller att kräla i lera.
Filosofen Kutte Jönsson menar att vi under 1900-talet till en början såg idrotten som främst en hälsofråga där den ingick i folkhemsideologins sundhets- och skötsamhetsideal men att den

sedan har kommit att kidnappas av kommersiella intressen. Han hänvisar till den franske filosofen Jean Baudrillard som skrivit att vi i dag inte främst eftersträvar förbättrad hälsa utan fitness. En ”kroppens hygieniska strålglans” snarare än kroppens ”organiska jämvikt”.
Vi är våra egna varumärken, som vi stärker genom att prestera och i vår tur konsumera rätt varumärken.
Sedan 1970 har idrotten blivit alltmer kommersialiserad: reklam på tröjor och runt planer, konkurrens från olika tv-kanaler om att få sända och försäljning av spelare. Många klubbar drivs på företagsliknande sätt och medlemsinflytandet minskar. Ändå lever på 2000-talet idrotten ännu i hög utsträckning på offentliga medel. Jens Ljunggren kallar svensk idrottsrörelse för en folkrörelsehybrid. Delvis folkrörelse, delvis företag. Samtidigt erbjuder alltfler verkliga företag motion och tävlingar för både barn och vuxna. Själv hade jag precis innan pandemin slog till igen bestämt mig för att betala 2 000 kronor för en yogakurs. Tidigare har jag

några gånger deltagit i yoga för 30 kronor per gång i den lokala ideella gymnastikföreningens regi men den möjligheten finns inte längre. I mitt lilla samhälle finns nu flera yogastudior och två gym. Vem vill behöva engagera sig i en förening när allt man strävar efter är att få en snygg kropp, en harmonisk själ eller åstadkomma prestationer att visa upp i sociala medier?

Eva-Lotta Hultén är journalist och författare.
Eva-Lotta Hultén

”Ingen gör fynd utan kunskap”

MÅNDAG 9 NOVEMBER 2020

Han firar 45 år som konsthandlare i år. ”Antikrundans” Bo Knutsson har sitt yrke som hobby och lockas inte av pensionärstillvaron. ”Det är spänning hela tiden.”

Genom åren har många fått ta del av hans expertkunskaper, inte bara i butikerna i Stockholm och Vänersborg, utan de senaste tre årtiondena också i det populära tv-programmet ”Antikrundan”. Bo Knutsson tröttnar aldrig på att resa landet runt och möta människor och deras klenoder. Under en enda inspelningsdag kan han träffa tusen personer – vilket förstås är skälet till höstens inställda evenemang. Coronapandemin har även satt stopp för mässor och föreläsningar, där Knutsson annars brukar delta. Trist, tycker han, liksom många andra.

– Många kunder ringer och säger: ”Jag har så himla tråkigt”. Men så börjar man prata om gemensamma intressen, och så är man inne i ett intressant samtal, som kanske till och med slutar med att man antingen säljer eller köper något.
I Bo Knutssons bransch ingår möten med människor som en självklar och rolig del av yrket. Vanan att ta folk har han med sig från barndomen. Han växte upp i en lantbrukarfamilj i Marks kommun. Föräldrarna förrättade också auktioner och i hemmet passerade en mängd köpare och säljare, ofta med spännande personligheter.
Unge Bo samlade på frimärken och snusdosor. Med åren började han intressera sig alltmer för kulturhistoriska föremål och deras epoker. Han pluggade ekonomi och nationalekonomi och efter några år som anställd på länsstyrelsen vågade han satsa fullt ut på sin hobby och öppnade butik i Vänersborg.
Fortfarande är nyfikenhet motorn bakom allt, och han lär sig ständigt nya saker.
– Får jag in något föremål som jag börjar lura på kan jag gå upp mitt

i natten och börja läsa om det. Det är spänning hela tiden.
Han har varit ordförande i Sveriges konst- och antikhandlareförening och i den internationella motsvarigheten Cinoa. Kontaktnätet är världsomspännande och han deltar med sina objekt på mässor i både London, Bryssel och New York. Ibland har han varit tidigt ute med nya trender, men Bo Knutssons säkraste råd till den som vill investera i antikviteter är att köpa kvalitet. Det är viktigare än epok.
Han har själv ingen favoritepok. Objektet är det viktiga.
– Jag kan tända lika mycket på ett romerskt glas som på ett nutida glaskonstverk av Peter Hermansson, på ett fantastiskt barockföremål eller en 1900-talsmöbel – om det är tillräckligt bra.
Vid en stor middag hemma – använder du en enhetlig servis eller blandar du?
– Då är jag är rätt klassisk, så det blir oftast en servis. Men däremot kan det nog bli lite olika bestick. Om vi äter soppa kan vi ha skedar som Axel von Fersen har ägt.

– Och till huvudrätten har vi kanske knivblad, stämplade Wedevåg, med skaft av silver och sköldpadd från 1700-talets mitt, som är av den klassen att även von Fersen skulle kunna ha haft dem.
Fyndar du på loppis och second hand-butiker ibland?
– Ja, jag tittar ju alltid, men det är slumpen som avgör om man råkar vara där vid rätt tillfälle och vid rätt sekund, för det är ju ofta fråga om sekunder, säger Bo Knutsson och fortsätter:
– Men ingen gör fynd utan kunskap. Är det här verkligen värt hundra kronor eller tusen kronor, eller är det värt tio tusen? Det är inte alltid så lätt att veta utan ett tränat öga.
Bo Knutsson medger gärna att han lever med sitt jobb praktiskt taget jämt. Sedan 15 år arbetar han med sonen Fredrik och att gå i pension frestar honom inte.
Ska han rensa tankarna sker det bäst vid spisen, där han lagar fisk eller vilt på råvaror från trakten.
Han lyssnar gärna på klassisk musik under tiden, alltifrån Mozart till Ravel eller Arvo Pärt.
Annars uppskattar han långfärdsskridskor och

utförsåkning, och hälsar gärna på dottern som bor ”mitt i backen” i Schweiz.
– Och får man inte åka dit hoppas jag på ordentliga isar i Västergötland, Värmland, Dalsland och Bohuslän. Jag rör mig gärna utomhus., säger Bo Knutsson
Malin Eijde TT

Bo Knutsson
Gratuleras till: Fyller 75 år den 9 november.
Gör: Konsthandlare och expert i Antikrundan. Driver Bo Knutsson Antik & Konsthandel.
Bor: Vänersborg.
Familj: Frun Anita, sonen Fredrik och dottern Sara.
Så firar jag: Med en utomhussopplunch med vänner och familj. Har man sedan tur får man kanske gå på klassisk konsert med Old Ox Chamber Orchestra.”
Om att fylla 75: ”Så länge jag är nyfiken och har kul med det jag gör så fortsätter jag med det.”
Läser helst: Facklitteratur inom historia. En deckare då och då.
Bästa fyndet: ”En ram jag köpte för två kronor under studieåren – och inom ramen fanns ett

japanskt träsnitt av Utamaro som jag sedan sålde i London för en ansenlig peng.”

En klar seger för klimatet

TISDAG 10 NOVEMBER 2020

Joe Bidens seger är en seger för klimatet. För även om USA:s arbete med att minska utsläppen har gått rejält bakåt under de senaste fyra åren, är situationen inte värre än att den går att reparera.

Många av Donald Trumps klimat-skadliga reformer har ännu inte gett full effekt och om Biden menar allvar kan utvecklingen vändas. Hans plan för att

bekämpa klimatförändringen beskrivs som den mest ambitiösa som en amerikansk presidentkandidat någonsin har haft, vilket är goda nyheter. Landet står för cirka 15 procent av de totala utsläppen och en del experter menar att det hade varit omöjligt att nå världens klimatmål om Trump hade fått sitta kvar. Än viktigare än det som sker innanför nationsgränsen är dock att USA på nytt kommer att ta på sig ledartröjan i det globala klimatarbetet, vilken man hade under Barack Obama när Biden var vice president. I linje med Trumps beslut lämnade USA Parisavtalet i onsdags, men Biden har lovat att återinträda så snart som möjligt.
Det är inte minst viktigt eftersom USA då kommer att börja betala sin andel till den gröna klimatfonden, som hjälper mindre och fattigare länder att klara omställningen. Vidare kommer Biden att bjuda in till ett klimattoppmöte redan under sina första 100 dagar i Vita huset och framöver ska klimatet genomsyra USA:s utrikes- och handelspolitik. Dessutom har Biden, precis som EU, satt upp målet om koldioxidneutralitet 2050. Kombinerat med att Kina tidigare

i höstas hävdade att Peking satsar på samma sak, men tio år senare, kan de stora spelarna i världen i bästa fall nu börja dra åt samma håll i klimatarbetet.
Bortsett ifrån att det är nödvändigt om vi ska klara klimatomställningen ska man inte underskatta symboliken. Det hade varit enklare för Brasilien och Ryssland att dra sig ur Parisavtalet, om inte USA snabbt kommit tillbaka.

Susanne Nyström
susanne.nystrom@dn.se

Hovrättsdom ger elev rätt – sent stöd i skolan var diskriminering

TISDAG 10 NOVEMBER 2020

Julia Svensson i Malmö fick inte det stöd hon hade rätt till för att klara skolan.
En hovrättsdom slår fast att kommunen har gjort sig skyldig till diskriminering och ger Julia Svensson rätt till ersättning.

Domen kan få stor betydelse för barn som inte får stöd och hjälp i tid.

Att Julia Svensson kom in på gymnasiet i höstas och gärna löser mattetal på fritiden känns ibland svindlande för hennes mamma, Jenny Svensson.

– Det finns inget som gör mig så glad och stolt. Men vi har en lång kamp bakom oss, säger Jenny Svensson.

Julia Svensson har en funktionsnedsättning och en sjukdom som gör att hon har svårt att koncentrera sig. Hon har inlärningssvårigheter, är ofta trött och har under perioder tillbringat en hel del tid på sjukhus. Julia Svensson vill själv inte låta sig intervjuas i DN, men önskar att mamman svarar på frågor.

När Julia var 10 år och gick i fjärde klass förstod Jenny Svensson att det skulle krävas extra stödinsatser för att dottern skulle nå målen i matte, svenska och engelska.

– Jag kände mig jobbig och krävande, men jag ville bara att min dotter skulle klara skolan, säger Jenny Svensson.

Skolåren, från mellanstadiet och fram till mitten av högstadiet, har

präglats av en kamp om stöd och resurser. De anpassningar skolan först erbjöd var inte tillräckliga – - Julia klarade inte att nå upp till målen.
– Ibland innebar det extra stödet att hon fick sitta ensam, eller tillsammans med en annan elev, i ett klassrum. Då ringde hon mig när jag var på jobbet för att få hjälp, säger Jenny Svensson.
En ansökan om att få flyttas till en resursskola för elever med extra behov av hjälp tog en hel termin att utreda, berättar Jenny Svensson. Och till slut fick de ändå nej.
Under tiden hade Julia Svensson halkat efter ytterligare i skolan. Familjen har gjort två anmälningar till Skolinspektionen. Båda har lett till kritik mot Malmö stad. Något som tidigare uppmärksammats av Sydsvenskan. Myndigheten slog bland annat ned på att skolan inte erbjudit Julia Svensson hemundervisning under hennes tid på sjukhuset.
Enligt skollagen är skolan skyldig att göra extra anpassningar och - sätta in särskilt stöd för elever som inte ser ut att klara kunskapskraven. Om behovet av

stöd beror på en funktionsnedsättning – och - skolans huvudman ändå inte agerar – bryter de sedan 2015 också mot diskrimineringslagen som ger eleven rätt till diskrimineringsersättning.
Julia Svenssons fall var ett av de första att prövas i domstol när antidiskrimineringsbyrån Malmö mot Diskriminering tog sig an ärendet och stämde kommunen för ”bristande tillgänglighet” för drygt två år sedan. Bristande tillgänglighet är en relativt ny del av diskrimineringslagen och innebär att en verksamhet, i det här fallet skolan, är skyldig att vidta åtgärder för att en person med funktionsnedsättning ska få samma förutsättningar som en person utan funktionsnedsättning.
Både tingsrätten och hovrätten har nu slagit fast att Malmö stad utsatte Julia Svensson för diskriminering.
Det tog, menar domstolen, alldeles för lång tid att utreda Julias stödbehov och när skolan satte in extra resurser kom de alltför sent. För Julia Svensson handlade det om ett helt läsår som gick till spillo. De anpassningar

som sattes in under utredningstiden var inte tillräckliga för att eleven skulle ha möjlighet att uppnå kunskaps-målen, enligt hovrätten.
Malmö stad ansåg dock att utredningarna försvårades av Julia Svenssons höga frånvaro och överklagade domen till Högsta domstolen.
– Vi anser inte att det är fråga om diskriminering. Att utredningen drog ut på tiden berodde bland annat på att eleven hade en omfattande frånvaro. Men det tog inte domstolen hänsyn till, säger Laila Herner, enhetschef och förvaltningsjurist på grundskoleförvaltningen i Malmö.
Enligt Jenny Svensson handlade det dock om giltig frånvaro, bland annat på grund av sjukhusvistelser, vilket också framgår i Skolinspektionens beslut.
Nyligen meddelade Högsta domstolen att de inte ger prövningstillstånd. Därmed fastställs hovrättens dom. Malmö stad ska nu betala 20 000 kronor till Julia Svensson.
– Det här ärendet liknar tyvärr många andra som kommer in till

oss – för små åtgärder som sätts in alldeles för sent när barnet redan halkat efter. Vi valde att ta frågan till domstol och nu har vi en ny praxis där barn med funktionsnedsättning som inte får stöd i tid har rätt till diskrimineringsersättning, säger Disa Nordling, jurist på Malmö mot Diskriminering.
Hon tror att domen kommer att få stor betydelse för andra barn.
– Den här domen bekräftar att bristande stöd är diskriminering och att alla elever som drabbas har rätt till ersättning. Det är en tydlig signal att skolorna inte kan fortsätta bryta mot lagen, att de måste ta barnens rättigheter på allvar, säger Disa Nordling.
Diskrimineringsombudsmannen har ännu inte hunnit gå igenom domen. Men pressansvarige Clas Lundstedt säger att det är viktigt att frågan prövats.
– I och med att den form av diskriminering som det handlar om här, bristande tillgänglighet, fortfarande är relativt ny i lagen är det viktigt att få den här typen av klargöranden från domstolen.
Förra året fick Skolinspektionen in omkring 1 100 anmälningar om rätten till särskilt stöd. I 446

ärenden hittade myndigheten brister.

Elizabeth Malmstedt, enhetschef på Skolinspektionen i Lund, delar bilden av Julia Svenssons ärende som ett av många liknande.

– Det här ärendet sticker inte ut på något sätt egentligen. Jag har inte analyserat domen än, men det står klart att det finns många andra ärenden som säkert kan leda till ersättning efter det här, säger hon.

Laila Herner på grundskoleförvaltningen gör en annan bedömning. Hon tror inte att domen kommer att få några större konsekvenser för verksamheten.

– Skolorna är väl medvetna om skollagens krav. Möjligen att man behöver påminna om att oavsett komplexitet och en elevs frånvaro måste vi ändå vara snabba på att utreda och vidta åtgärder för elever med särskilt stöd.

Jenny Svensson är lättad att processen är över – fem år efter att den första anmälan lämnades in till Skolinspektionen.

– Det första min dotter sa när vi fick veta att domen vunnit laga kraft var: nu vet jag att det inte är mig det är fel på. Det känns

fantastiskt att Julia har fått en upprättelse och vi har fått ett avslut som innebär att vi inte har kämpat förgäves.
I åttonde klass, i början av 2019, fick Julia Svensson till slut en elevassistent där samarbetet fungerade bra. Hon tog igen stora delar av skolarbetet och lyckades komma in på barn- och fritidsprogrammet och hoppas på ett arbete inom förskolan.

Josefin Sköld
josefin.skold@dn.se

Fakta. Diskrimineringslagen

Diskrimineringslagen trädde i kraft den 1 januari 2009 och ska motverka diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter oavsett exempelvis kön, etnisk tillhörighet, religion, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.
Sedan 2015 är bristande tillgänglighet en del av diskrimineringslagen. Den som är ansvarig för en verksamhet måste genomföra så kallade ”skäliga tillgänglighetsåtgärder” för att personer med funktionsnedsättning ska kunna ta

del av verksamheten, annars kan det innebära diskriminering.
Källa: Diskrimineringsombudsmannen

700 000

TISDAG 10 NOVEMBER 2020

kronor kräver en man i Sandvikens kommun i ersättning för att i flera år ha lidit av en fruktansvärd avloppsstank på sin tomt, skriver Gefle Dagblad. Den dåliga lukten kommer från ett av kommunens pumphus som står på mannens tomt och som byggdes för att Kungsbergets skidanläggning skulle kunna expandera.
TT

Brå: Asylboenden bör inte vara för stora

TISDAG 10 NOVEMBER 2020

För att minska brottsligheten på asylboenden bör stora kollektiva boenden undvikas och det maxgränsen för antalet personer som delar rum omprövas, rapporterar Sveriges Radio Ekot.

Förslaget kommer från Brottsförebyggande rådet, som i en ny rapport har kartlagt brotten under 2018. Det vanligaste brottet på boendena är misshandel – drygt en femtedel av de 600 anmälda brotten 2018.

TT

Strid om Synsams flytt från Kina till Ockelbo

TISDAG 10 NOVEMBER 2020

Optikföretaget Synsam var på väg att flytta hela sin glasögonproduktion från Kina till lilla Ockelbo. Men nu hotas affären efter ett överklagande från en oppositionspolitiker i kommunen, som hävdar att han överklagar i egenskap av privatperson.

Det var i början av oktober som Ockelbo kommun och Synsam skrev på ett avtal om att Synsam skulle flytta hela sin produktion från Kina till lilla Ockelbo i Gästrikland, vilket DN tidigare rapporterat om.

Den nya Synsamfabriken skulle kunna producera en miljon glasögonbågar om året, och Synsam räknade med att behöva anställa 150 medarbetare redan nästa höst. Det är en hel del i en kommun med ungefär 6 000

invånare, i en region som generellt har hög arbetslöshet. Men flera detaljer i avtalet väckte frågor. Bland annat att Ockelbo kommun, och inte Synsam själva, skulle bygga den 6 000 kvadratmeter stora fabriken för över 100 miljoner kronor. Sedan skulle de hyra ut fabriken till Synsam, men med en hyressubvention.
Flera juridiska experter uttalade sig i lokala medier om att upplägget var problematiskt. Det här upplägget skulle enligt dem kunna strida såväl mot kommunallagen som mot EU-regler om konkurrens.
Det fick Ockelbobon Bo Stenbeck, som också är moderat politiker i kommunen, att bestämma sig för att författa en överklagan av kommunstyrelsens beslut. Ärendet ligger nu hos förvaltningsrätten, och så länge det ligger där kan ingen fabrik börja byggas, vilket enligt kommunalrådet Magnus Jonsson (S) kan leda till att hela affären går om intet. Till Arbetarbladet har han sagt att det gör honom ”in i helvete förbannad”.
– Usch då, har jag sagt så? frågar han när DN ber honom kommentera påståendet.

– Nej, men det är klart att jag blir frustrerad över att vi får det här läget när ett stort nationellt företag vill flytta hem produktionen till Sverige. Då måste man kunna stoppa partiboken i bakfickan och hjälpas åt, säger Magnus Jonsson.
Att Bo Stenbeck (M) säger att han överklagat kommunstyrelsens beslut i egenskap av privatperson ger inte kommunalrådet Magnus Jonsson (S) mycket för.
– Jag är själv förtroendevald och det är man 24 timmar om dygnet, säger han.
Bo Stenbeck säger att han i grunden är positiv till Synsams planer på etablering i kommunen och att han tycker att det vore sorgligt om det gick om intet, men att han efter rapporteringen i ärendet känt sig manad att få frågan prövad i domstol.
– Det verkade skumt att kommunen skulle bygga en fabrik åt ett företag och sedan subventionera hyran. Tänk om man själv skulle ha fått den chansen när man drev eget en gång i världen, säger han.
Han säger att han har informerat sina moderata partikollegor om

överklagan, men att han sedan inte pratat mer med dem i ärendet.
– De får tycka vad de vill om det. Men Moderaterna reserverade sig mot beslutet i kommunstyrelsen, så jag hoppas att de tycker som jag, säger han.
När DN pratar med kommunalrådet Magnus Jonsson är han på väg till ett möte med en affärsjurist för att skriva ett svar till förvaltningsrätten. Han är nervös över att de här turerna ska göra att hela affären till slut spricker. Allt de har är ett intentionsavtal, vilket inte är juridiskt bindande.
– Det begriper ju jag att det privata näringslivet vill tjäna pengar varje dag, för varje dag med produktionstapp går vinsten till någon annan, säger han.
Han är särskilt irriterad över att det är just en moderat politiker som reagerat här:
– Om det hade varit Vänsterpartiet som kommit med de här tankegångarna så hade jag förstått det på ett annat sätt, men att det är Moderaterna, som pratar så mycket om näringslivet, det gör mig oerhört beklämd.

Han säger att Synsam ”ligger rätt i tiden” som vill flytta hem produktionen, använda mer lokala och återvunna material, ”skapa långsiktighet gentemot sina medarbetare och bygga ihop stad och land”, och att han hoppas att också Förvaltningsrätten ska ”ligga rätt i tiden”.
– Det här är inget konstigt, säger Magnus Jonsson.
– Kommuner har lokaler som företag i det privata näringslivet hyr. Det är bara att googla det övriga Kommunsverige.
Stefan Westrin
riksnatverket@dn.se

Hot och könsord i rättssalen – vakter och åklagare larmar

TISDAG 10 NOVEMBER 2020

Uppgifter om raseriutbrott, -förnedringar och hot skakar en rättegång i Södertörns tingsrätts säkerhetssal. Åklagarmyndigheten och Kriminalvården anklagar nu domstolen för flathet.
– Rättens ordförande hindrar vår personal från att agera, -

hävdar Magnus Brusbäck, chef över ordningsvakterna i salen.

23 personer står åtalade för inblandning i omfattande narkotikaaffärer i Stockholmsförorten Vårberg. Som DN berättat rullades brottsligheten upp sedan polisen riggat dolda kameror i källarutrymmen, där stora mängder droger och pengar kunde filmas på nära håll.

Flera personer som närvarat under den långvariga rättegången i Södertörns tingsrätt vittnar om ständiga ordningsstörningar och en anmärkningsvärt aggressiv ton från några av de häktade. De drygt tjugo ordningsvakter som har i uppgift att föra de häktade in och ut ur salen har flera gånger slagit larm till överordnade inom Kriminalvården, bland annat efter att en av dem utsatts för hot.

– Vi reagerade redan från början på hur målet sköttes ur ett ordnings- och säkerhetsätt. Upplevelsen är tyvärr att rätten har tappat greppet från start och inte haft förmåga att sätta gränser, säger Magnus Brusbäck, chef för Kriminalvårdens nationella transportenhet.

Bilden bekräftas av en skrivelse som i förra veckan inkom till domstolen från åklagarna i målet, Paulina Brandberg och Lars Ågren.
”Ordningsstörningarna, som ju har pågått sedan förhandlingens början, påverkar möjligheterna att genomföra rättegången på ett rättssäkert sätt”, hävdar åklagarna, som för egen del betecknar arbetsmiljön som ”oacceptabel”.
Redan ett par veckor tidigare hade Paulina Brandberg och Lars Ågren anmält förhållandena till sin chef Lise Tamm, som leder Åklagarmyndighetens riksenhet mot internationell och organiserad brottslighet. Lise Tamm begav sig till rätten och blev, enligt egen uppgift, förfärad av det hon fick uppleva.
– Jag har själv haft stökiga förhandlingar, men något sådant här har jag aldrig upplevt. Tillmälen som ”horor”, ”fittor” och ”nazi” skreks rakt ut och det var stundtals så tumultartat att rätten saknade kontroll över situationen, säger Lise Tamm.
Sedan dess ska problemen ha accelererat. Bland annat ska åtalade, enligt DN:s källor, ha

gjort ”grisljud” och yttrat hånfullheter när narkotikapoliser kallats som vittnen. Och då spaningsledaren i ärendet förhördes i tisdags utsattes han för ett så hätskt utbrott att en anmälan om övergrepp i rättssak kom att upprättas.
– En av de huvudåtalade skrek att polismannens kvinnliga anhöriga skulle utsättas för olika brott, uppger en av DN:s källor.
Inom såväl Åklagarmyndigheten som Kriminalvården är uppfattningen att Södertörns tingsrätt har agerat alldeles för passivt och visat för stor tolerans med de åtalade.
– Under mitt besök tittade rättens ordförande mest lite strängt och rynkade ögonbrynen, men undvek i övrigt att agera, hävdar chefsåklagare Lise Tamm.
– Det är ordföranden som lägger ribban och här är den samlade uppfattningen att det har skötts osedvanligt dåligt. Våra vakter har ju möjlighet att se till att det blir lugnt och är det någon som gapar och skriker är vi vana och att agera. Men i stället upplever personalen att den blivit bakbunden av en ordförande som

inte vill att den ingriper, säger Magnus Brusbäck inom Kriminalvården.
Ordföranden i målet, rådman Sara Rosén, säger sig inte känna igen kritiken och betecknar det hela som ”väldigt bekymmersamt”.
– Rätten har en löpande dialog med kriminalvårdens samordnare på plats flera gånger per dag och vi har haft uppfattningen att det har varit ett bra samarbete. Visst har några av de åtalade tidvis haft svårt att sköta sig på ett acceptabelt sätt, men då har det också skett tillsägelser och utvisningar. Samtidigt måste man komma ihåg att det handlar om unga personer som suttit häktade under lång tid och då är det ganska självklart att man vill yttra sig och säga sin uppfattning.
En av dem som utvisats tillfälligt är den man som nu utreds för övergrepp i rättssak.
– Otillbörliga uttalanden är aldrig acceptabla och rätten överväger att bötfälla honom. Böter innebär en markering och kan få avskräckande verkan, säger Sara Rosén.
Åklagarmyndigheten tycker dock inte att det räcker, utan har krävt att mannen och en till permanent

placeras i avskilda medhörningsrum. Beslut väntas under veckan.
– Vi hoppas att rätten kommer att hörsamma vår begäran, säger Paulina Brandberg till DN.
Rättegången är tillfälligt pausad sedan en av advokaterna stängts av på grund av att ha smugglat in brev till sin klient på häktet. En ny försvarare ska nu utses.

Lasse Wierup
lasse.wierup@dn.se

Bakgrund. Unikt åtal om drog- och människohandel

Den aktuella narkotikaligan ska, enligt det åtal som nu prövas, ha kontrollerat handeln med cannabis, kokain och ecstasy i Vårberg centrum. Förutom olika narkotikabrott finns människohandel med bland åtalspunkterna.
Under spaningarna fann polisen bevis för att den misstänkta ligaledaren, en 27-årig syrisk medborgare, utnyttjade två tonårspojkar för sina narkotikaaffärer. Detta är första gången som denna rubricering används i ett narkotikamål.
Polisens tillslag skedde i februari i år och 27-åringen och ett flertal

unga män har sedan dess suttit häktade. Samtliga åtalade nekar till brott.

Dom mot Arlandarånare fastställs i hovrätten

TISDAG 10 NOVEMBER 2020

En penningkurir blev rånad på en väska med kontanter och guld till ett värde av drygt 10,2 miljoner kronor. Två män dömdes till fleråriga fängelsestraff av Attunda

tingsrätt och överklagade domen. Svea hovrätt fastställer nu domen. Attunda tingsrätt dömde de två männen och en tredje man, som inte överklagat, för att tillsammans och i samförstånd ha rånat kuriren när han kom fram med taxi till Arlanda vid 12.30-tiden den 4 december förra året. En av dem tog ett strupgrepp med sin arm runt halsen på kuriren samtidigt som två andra män stod intill och minst en av dem slet ifrån honom den väska där kontanter och guldtackor till ett värde av drygt 10,2 miljoner kronor förvarades.

Av de som överklagat dömdes den ena mannen till fängelse i 4,5 år för rån och den andra till fängelse i fyra år och åtta månader för rån och grov stöld.

Den ena mannen yrkade på att frikännas, medan den andra yrkade på ett lägre fängelsestraff. Men nu fastställer Svea hovrätten domen.

TT

Ny barnbibel vill lyfta det allmänmänskliga

TISDAG 10 NOVEMBER 2020

Marcus-Gunnar Pettersson står för illustrationerna i en ny barnbibel med bildfokus. Det är ett massivt bildarbete som vill ta barnen – och känslorna – på största allvar.

Med sina myllrande bilderboks-illustrationer har bildkonstnären och illustratören Marcus-Gunnar Pettersson visat att han har en särskild blick för att gestalta världen från minsta småkryp till rymden och existensen som sådan. Det finns gott om djur och insekter i hans detaljrika bildvärldar, men också av känsloyttringar, värme och dråplig humor.

När han nu tar sig an bibelberättelserna, i urval och bearbetning av biskopen och bibelforskaren Sören Dalevi – som tidigare skrivit en avhandling om just barnbiblar – är det känslorna som står i fokus. Rädsla. Trygghet. Tröst. Mod. Panik.

– På senare år har jag verkligen anammat det som jag tycker är roligast med att göra bilder. Det vill säga att få människor att känna saker, dras med. Bli upprymda. Tidigare var jag mer upptagen av hur saker skulle se ut, att bildkompositionen skulle vara snygg, vad de vuxna läsarna skulle tycka om mitt arbete. Vad kritikerna skulle tycka. Nu har jag bara tänkt på barnen, säger Marcus-Gunnar som gick ut Konstfack 2013 och sedan dess varit en flitigt anlitad illustratör i bilderboksgenren.

Det var tonen i Sören Dalevis text han fastnade för. Särskilt bibelforskarens chosefria sätt att berätta om skapelsen; ”I början, innan nånting fanns, var det mörkt och stökigt. Allt var huller om buller!”

– Det var just uttrycket ”huller om buller” som fick mig att tacka ja. Och barnperspektivet det rymde. Likaså humorn, som jag själv tyckte saknades i de allvarsamma barnbiblar som fanns när jag själv var liten. Så klart finns allvaret kvar, men vi har också gjort en humoristisk barnbibel, säger han.

Lekfullhet har fått prägla bildprocessen, snarare än historisk korrekthet.
– I stället för att skapa en distanserad historiebok har jag låtit dåtid, nutid och fantasi glida in i bilderna. Jag kände mig fri att leka med förväntningarna kring hur en barnbibel ska vara. Jag flörtar med kvantfysik och till viss del med en återhållen fantasy.
I ”Barnens bästa bibel” samsas 43 stycken bibelberättelser med ett urval psalmer och böner. I arbetet med texterna har biskopen Sören Dalevi gått tillbaka till originaltexterna på hebreiska och grekiska när han gjort sina tolkningar.
I boken finns så klart historien om Jesus födelse och Marias möte med ängeln Gabriel, och de tre vise männens förutseende diskretion. Liksom Josef och Marias flykt med en nyfödd Jesus till Egypten.
– När jag gestaltade flykten undan kung Herodes trupp valde jag medvetet att plocka in soldater från olika tider. Några har pistoler. Många har skor. Jag ville ge bilden en aktualitet och visa hur en liten familj flyr, som familjer fortfarande flyr i dag.

Låta känslorna som flykten rymmer vara i centrum, säger Pettersson.
Att bibelberättelserna bitvis är våldsamma har inte skrämt honom i hans bildarbete. Samtidigt har han tänkt sig noga för när han gestaltat exempelvis sammandrabbningen mellan David och Goliat, där den senare vanligtvis brukar sakna huvud.
– Jag tror inte på att man per automatik ska skydda barn från alla hemskheter. Världen i sig är ju ganska hemsk. Däremot så valde jag att göra en mer samtida bildtolkning av just Goliats nederlag, säger Pettersson.
Alexandra Sundqvist
alexandra.sundqvist@dn.se
Barnbibel.

”Barnens bästa bibel” är en barnbibel, skriven av bibelforskaren och biskopen Sören Dalevi, och med illustrationer av Marcus-Gunnar Pettersson. Den ges ut av Speja förlag och innehåller 43 berättelser ur Bibeln, jämte psalmer och böner.
Marcus-Gunnar Pettersson, född 1987 i Arvika, är en svensk

illustratör, bildkonstnär och författare som illustrerat flera bilderböcker för barn. Han innehar stol nummer tre i Svenska Barnboksakademin.

”Den svarta ängeln” fick tiden att stå stilla

TISDAG 10 NOVEMBER 2020

Sångerskan Ewa Demarczyk som gick bort i somras var ett av de främsta exemplen på hur häpnadsväckande dynamisk den polska kulturen var under 1960-talet. *Lars Kleberg* hyllar en konstnär som in i det sista

gjorde motstånd mot ett auktoritärt tankesätt.
När den polska sångerskan Ewa Demarczyk gick bort den 14 augusti i år syntes inga reaktioner i internationella medier. I Polen däremot hyllades minnet av henne som en av 1900-talets största artister.
En gång var Ewa Demarczyk världsberömd, inte bara i Polen. På 1960-talet inbjöds hon flera gånger till Olympia i Paris, där både Édith Piaf och Charles Aznavour och utländska rockstjärnor brukade uppträda, turnerade över hela världen och hade fullsatta konserter i Carnegie hall i New York. Olympias legendariske ägare Bruno Coquatrix lovade att göra henne till en ny Piaf, men hon vägrade envist att byta till en internationell repertoar och bli en världsstjärna bland många. Hon fortsatte att sjunga de noga utvalda polska sånger som hon slagit igenom med på en studentkabaré i Krakow.
Den polska kulturen vid mitten av 1960-talet var oerhört dynamisk. Andrzej Wajdas första filmer, följda av Roman Polanskis genombrott, Tadeusz Rozewicz

och Zbigniew Herberts poetiska kritik av poesin, Krzysztof Penderecks atonala clusterbyggen, filosofen Leszek Kolakowskis nedbrytning av marxismen inifrån, Krzystof Komedas jazzgrupp, Slawomir Mrozeks absurda dramatik och Jerzy Grotowskis asketiska teaterlaboratorium – allt detta drabbade nästan samtidigt publiken i väst.
På den unga svenska 60-talsgenerationen av poeter, skådespelare och kritiker gjorde detta Polen ett djupt intryck. Här fanns å ena sidan ett djärvt uppror mot Sovjetblockets gråhet och likriktning, å andra sidan något totalt annat än den hos oss förhärskande föreställningen om en konst i tecknet av ”ideologiernas död”. Den enda kvinnan som var del av den polska chockvågen var Ewa Demarczyk (Wislawa Szymborska var utomlands ännu känd bara av ett fåtal).
Demarczyks första lp-skiva från 1967 var ett mästerverk. Hon sjöng där ett dussin kompositioner av Zygmunt Konieczny till texter av kända polska 1900-talspoeter. Båda kom

från teatern och hennes sånger, framförda med en säregen textbehandling och våldsam attack, blev ibland ett slags miniatyrdramer. Vad hennes sånger handlade om? De utländska lyssnarna blev förhäxade av hur hon sjöng, inte av vad. Om andra polska sångare försökte dämpa sitt modersmåls ibland svårbemästrade konsonantanhopningar gjorde Demarczyk tvärtom: hon spelade ut dess svårigheter och utnyttjade den polska fonetiken ut i dess kapillärer. Texterna var ofta surrealistiska, som den om de svarta änglarna, som blev hennes signaturmelodi. Under de antisemitiska kampanjerna i Polen insisterade hon på att sjunga judiska polska poeter som Boleslaw Lesmian och Julian Tuwim i Koniecznys dramatiska tonsättningar.

Alla älskade inte Ewa Demarczyk. Den blivande Nobelpristagaren Czeslaw Milosz meddelade från sin kaliforniska emigration att vad hon åstadkom var inget annat än ”sentimental kitsch”. Onekligen har den polska kulturen från 1800-talsromantikerna och framåt haft en svaghet för

överdrivna gester, katastrofalt allvar och förförisk känslosamhet (se Wajdas filmer!). Men om Ewa Demarczyk gick på slak lina över kitschavgrunden så vacklade hon aldrig för en sekund.
Efter genombrottet 1967 turnerade Ewa Demarczyk bland annat i Sovjetunionen, där hon till mångas häpnad sjöng tonsättningar av de i sitt hemland knappt tolererade Osip Mandelstam och Marina Tsvetajeva, och gjorde en andra lp-skiva som kom att pressas i miljonupplagor. Men efter en mindre lyckad liveinspelning i Warszawa (utgiven 1982) blev det inte fler skivor.
Efter hand blev Ewa Demarczyks konserter färre och färre. Det hände att hon ställde in med kort varsel. Hennes projekt att skapa en egen scen i Krakow gick om intet i kaoset efter det socialistiska systemets sammanbrott. I november 1999 hade hon sin sista konsert och sedan dess uppträdde hon aldrig mer offentligt. Många spekulerade om hon skulle göra comeback, eller om hon rent av inte levde längre. En bok om hennes liv, gjord utan hennes medverkan och full av skvaller,

utkom 2015. Sedan var det tyst om sångerskan ända till hennes död. Som ett sista tecken på sitt behov av absolut integritet begärde hon att få en borgerlig begravning utan medverkan av präst – en nog så tydlig gest i landet med ett alltmer aggressivt katolskt kulturklimat.
Varför försvann den gåtfulla ”Svarta ängeln” så totalt från offentligheten? Kanske ville hon få tiden att stå stilla. Efter den första och kanske enda lyckade skivan tycks hon, med sin nästan oföränderliga repertoar och sin notoriska ovilja att ge intervjuer, alltid ha velat förbli den hon en gång var. När en ung generation i dag stöter på hennes inspelningar eller enstaka konserter på Youtube och tappar hakan av förvåning inser man att hon kanske lyckades. När hon sjöng fick hon tiden att stå stilla.

Lars Kleberg

Lars Kleberg är professor emeritus i ryska, tidigare kulturråd i Moskva, författare och översättare.

Experterna tipsar: Så får du nya vänner som vuxen

TISDAG 10 NOVEMBER 2020

Var nyfiken och skippa den perfekta fasaden. Det är några av råden till dig som vill få nya vänner – vare sig du känner dig ensam eller är sugen på att bygga ut kompiskretsen som du redan har.

DN har talat med experter som lotsar dig rätt.

Helgen väntar och det känns som om *alla* andra har sina sociala kalendrar fullbokade. Men – tro inte att du är ensam om att känna dig ensam. Det är precis tvärtom. Många känner så och antar att chansen att få nya vänner som vuxen är liten.

Släpp den tanken och se dig omkring.

Det vimlar av möjligheter att knyta nya vänskapsband. Det kan vara en granne, den som brukar gå samma träningspass som du, kollegan som du stöter på vid

kaffemaskinen eller någon hittills okänd som du kommer att möta nästa vecka. Vidgar vi kontaktytan finns dessutom otaliga ingångar på nätet – ett ställe som bör prioriteras när coronarestriktioner råder i många delar av landet.
Det är med andra ord inte brist på tillfällen. Frågan är hur du hanterar dem som dyker upp.
– Tänk inte att personen ska bli en nära och kär vän. Nära vänskap är ingenting man hittar på stubinen, den tar tid. Startar man en relation med fel förväntningar är det lätt att bli besviken, säger Mats Hilte, docent i socialt arbete vid Lunds universitet, som 2017 gav ut boken ”Den moderna vänskapen”.
Det första steget mot vänskap är en ytlig kontakt. Finns det ingen befintlig som ser lovande ut kan du inrikta dig på sammanhang med personer som har samma intresse som du. Börja en kurs i att meka med cykeln, gå med i en bokcirkel eller en ”gaming community”, anslut dig till en volontärverksamhet eller hitta en lämplig Facebook-grupp.
När man delar intressen brukar det vara lättare att knyta nya band

och det kan kännas mer naturligt att kanske föreslå en fika. Och väl där, under samtalet över kaffekopparna, har Mats Hilte några riktlinjer:
Var nyfiken på personen framför dig, ställ frågor och var uppmärksam på svaren.
Känn av vad den andra vill, träng dig inte på.
Dela med dig av dig själv, men på rätt sätt.
– Prata inte för mycket om dig själv, om allt det fantastiska du har gjort eller dina häftiga resor. Det kan misstolkas som skryt och att du bara vill spegla dig i den andra personen. Var hellre blygsam och prata om dina misslyckanden, säger Mats Hilte.
Är det inte en risk att man blir sedd som tråkig eller som en ”loser” om man följer det rådet?
– Det handlar inte om att prata om djupa problem från sin uppväxt. Det kan vara något trivialt som att man köpte ett gymkort för några månader sedan och att man knappt kommit i väg och tränat någon gång.
Anna Bennich, leg. psykolog som regelbundet svarar på läsarnas frågor i DN:s expertpanel, avråder från att i ett tidigt skede ”dumpa”

för mycket på den nya personen. Då riskerar du att att skrämma bort den. Samtidigt behöver samtalsämnena lämna det ytliga för att skapa en grogrund för vänskap. Den här situationen är en balansakt som långt ifrån alla behärskar.

– En del har lätt för att navigera här, de fångar upp subtila signaler och kan läsa mellan raderna. Klienter som kommer till mig för att de känner sig ensamma kan tycka att detta är trixigt och att de har svårt att ”dansa” med en ny person. Det krävs lite timing. Att ha sträckt ut handen och ändå inte ha lyckats att skapa en vänskap kan väcka en stark känsla av skam. Om du har hamnat där finns det nya vägar att prova. Det understryker Anna Bennich, som har hjälpt många att komma förbi den fasen.

– Personer som kan ha svårt med detta har ofta mycket prat i sitt eget huvud. De tänker exempelvis på hur de uppfattas och blir därför inte närvarande i mötet. I de här fallen jobbar vi med att minska skammen. Sen tränar vi konversationsteknik och övningar i fokusskifte. Det handlar om att

kunna flytta uppmärksamheten från sig själv till den eller de man har omkring sig.
Att känna sig ensam är stigmatiserande. Hur ofta hör du någon säga att den önskar sig vänner? Däremot är det socialt accepterat att tala om att man längtar efter en kärleksrelation. Skamkänslan ger lätt ett sämre självförtroende, vilket i sin tur gör det svårare att bygga nya relationer.
– Jag har många klienter som till exempel ljuger om vad de har gjort i helgen, eller som antyder att de ska göra något kommande helg om någon frågar, trots att ingenting är inbokat, säger Anna Bennich.
Den som tror sig vara ett hopplöst fall ska inte ge upp, manar Anna Bennich. Hon har sett hur glittret har dykt upp i ögonen hos klienter som, efter motgångar och lång tid, en dag har en ny vän.
Christian Altenius, grundare av sajten Citypolarna, suckar lite trött när ämnet ensamhet tas upp:
– Det är inget konstigt eller ovanligt att känna sig ensam, det är det många som gör, men ändå är det så laddat. Det finns en massa skäl till den känslan. Det

kan vara att du har flyttat till en ny stad, du har skiljt dig, barnen har vuxit upp och flyttat hemifrån eller att något annat i livet har ändrat sig.
Det var känslan av ensamhet som gjorde att Christian Altenius och en bekant startade Citypolarna 2006.
– Jag kom tillbaka till Skåne efter många år i Stockholm och insåg att mitt sociala nätverk här var pulvriserat.
Fjorton år senare har sajten lett till att personer har deltagit i olika aktiviteter mer än 250 000 gånger. Cirka 30 000 personer har varit anslutna och själva föreslagit aktiviteter eller nappat på andras. Majoriteten är i åldern 50+ och finns i storstadsregionerna.
– Viljan att lära känna nya människor är någonting positivt. Att vissa ändå drar sig för att visa detta handlar nog många gånger om mod, det gäller ju att våga säga hej, säger Christian Altenius.
Generellt sett anses det svårare att få nya vänner som vuxen, men det finns ingen fastslagen ålder om när det blir förbjudet att söka eller få nya vänner, menar han.
– Släpp den där sociala ängsligheten. Andra kommer inte

att tycka är du är kufig för att du säger hej. På aktiviteter som våra medlemmar ordnar är det självklart att välkomna en person som kommer för första gången, säger Christian Altenius.
Att ha några vänner är bra för hälsan och välbefinnandet. Det är dock viktigt att komma ihåg att vänskap finns i olika former. Anna Bennich varnar för vänskapsromantiken. Den får oss att tro att flertalet har stora kompisgäng, från urminnes tider, som hänger titt som tätt och är mycket nära varandra.
– Sociala relationer på ett ytligare plan ska inte underskattas. Det kan vara den man brukar stöta på i simhallen och småpratar med på söndagarna. Även om det inte är personer som man ringer mitt i natten när livet krisar fyller dessa relationer också en funktion. Det som kanske känns futtigt blir en av bitarna i ett pussel.
Mats Hilte vid Lunds universitet delar in vänskapen i tre huvudgrupper.
Nyttovänskap har du med kollegorna. Det är med dem du tar en öl efter jobbet och småpratar.

– Det är kontakter som kan hjälpa på arbetsplatsen och i karriären, men när man byter jobb brukar de flesta av de här relationerna falla ifrån.
Nöjesvänskap handlar mest om att ha roligt ihop, som att gå ut en lördagskväll eller ses en gång i veckan för att spela innebandy. De här personerna känner du inte på djupet.
Den personliga vänskapen är mer intim. Med den vännen delar du tankar och känslor. Även om både nytta och nöje ingår i den vänskapen är de inte drivkrafterna till den, moroten är relationen i sig själv.
Till den som har tagit de första stegen i en gryende vänskap vill Mats Hilte ge en liten pekpinne. Kom i håg att vänskap inte bara handlar om att ringa när du har problem och vill prata eller behöver hjälp.
– Vänskap handlar även om att ge själv, den ska vara oegennyttig.

Annika Carlsson
annika.carlsson@dn.se

Tips. Här kan du hitta nya vänner

På nätet finns många olika - kanaler för att hitta nya vänner. På Facebook kan du exempelvis skriva ”nya vänner” eller ”nya - kompisar” i sökraden för att få upp lämpliga grupper.
Det finns också appar som är inriktade på nya vänner:
• Gofrendly (bara för kvinnor)
• Panion
• Hittanyavänner
Vill du i stället ta vägen via sajter finns exempelvis:
• Citypolarna.se Här kan du själv föreslå en aktivitet eller hänga på någon annans. Finns främst i storstadsområdena.
• Cyakompisbyran.se Här förmedlas kontakter mellan nya och etablerade svenskar, antingen ses man digitalt eller på riktigt.
Tänk på att det går bra att “träffa” nya vänner coronavänligt, under rådande rekommendationer, genom att chatta, använda facetime, zoom, eller prata i telefon.

Övertorneå – landets bästa skolkommun

ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

Övertorneå är Sveriges bästa skolkommun, enligt Lärarförbundets rankning.

När Lärarförbundet vägt samman en rad olika kriterier – som lärartäthet, andel behöriga lärare, resurser till undervisningen och elevernas studieresultat – placerade sig alltså Övertorneå främst. Kommunen fick en bra placering även i fjol: 31.

Tvåan Vadstena har klättrat 12 placeringar och trean Vilhelmina 68 placeringar.

Varför blev just Övertorneå Sveriges bästa skolkommun?

– De har fattat vikten av att investera i skolan. De satsar mycket resurser och har också en hög lärartäthet, och det märks i att de håller lärarna friska och också får bra skolresultat, säger Lärarförbundets ordförande Johanna Jaara Åstrand.

Övertorneå är en landsbygdskommun och sådana

brukar generellt ha högre lärartäthet och högre kostnader. Få och små skolor blir helt enkelt dyrare. Men att verka i glesbygd behöver inte öka chansen till att bli bästa skolkommun, enligt Johanna Jaara Åstrand.

TT

Joel skulle ta bussen hem – fördes bort av knivbeväpnade rånare i stulen bil

ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

Göteborg. Joel skulle ta bussen hem. Anders promenerade. Båda vittnar om hur två okända män hotade dem med kniv och tvingade dem med sig. Antalet anmälda personrån har ökat under de senaste åren, men få klaras upp. I Joels och

Anders fall spelade en gps, en mobiltelefon och dna-spår en viktig roll.

De tre unga männen sitter på var sin sida av rättssalen, med ansiktena vända mot rummets mitt. Två av dem har försvarsadvokater intill sig. Den tredje en åklagare.

– Du riskerar ju ett hårt straff om du blir dömd för detta, påminner kammaråklagare Mats Ihlbom en av de åtalade.

– Ja. Men jag kommer också få stora problem om jag säger nåt om någon som kanske inte gjort nåt, svarar den åtalade.

Det har gått drygt tre månader sedan den där tidiga julimorgonen när 19-åriga Joel var på väg hem från en fest hos en kompis i Göteborg. Han lyssnade på musik i sina hörlurar, småsjöng lite för sig själv i väntan på bussen.

Så kom två unga män småjoggande mot honom, berättar Joel. I den enas hand skymtade han en kniv, i den andres ett vasst verktyg. De drog med honom genom en dunge, tvingade in honom i en bil och körde i väg.

– ”Du har ett sparkonto, eller hur?” frågade de. Jag sa ja, det har

jag. Så de tvingade mig att logga in och visa hur mycket pengar jag hade och sedan föra över dem till mitt kort, säger Joel.
De unga männen verkar rutinerade, tycker han.
– Det kändes inte som om det var första gången de gjorde detta, säger Joel.
När bilen stannar vid en bankomat vet han inte var han är. Enligt Joel tar en av männen ut 15 000 kronor från hans kort. Sedan släpper de av honom vid en hållplats.
Joel försöker memorera registreringsnumret. Senare kommer han att få veta att bilen tillhör Anders. En man i 50-årsåldern, som även han varit på fel plats vid fel tillfälle, en natt i maj.
Förra året anmäldes 7 741 rån mot privatpersoner, enligt statistik från Brottsförebyggande rådet, Brå. Det är 13 procent fler än året innan. Preliminär statistik för de första nio månaderna 2020 visar att det totala antalet rån – där även taxirån och butiksrån ingår – är något fler än under motsvarande period förra året.
Enligt den nationella trygghetsundersökningen, NTU,

är risken att utsättas för personrån högst bland unga män. Bland de tillfrågade männen i åldersgruppen 16–19 år svarar 5,9 procent att de utsattes för rån under 2019. Det kan jämföras med den värst drabbade åldersgruppen bland kvinnor, 20–24-åringar, där 1,4 procent av de tillfrågade säger att de utsatts. Oron för att bli rånad är däremot större bland kvinnor än män, enligt NTU. 22 procent av kvinnorna och 16 procent av männen oroar sig mycket eller ganska ofta för att utsättas.

Anders, mannen i 50-årsåldern som var på fel plats vid fel tillfälle, hörde länge till gruppen som kände sig trygg. Men allt förändrades en natt i maj.
”Det känns som att de här männen har tagit en del av min mänskliga värdighet”, säger Anders i polisförhör.
Enligt Anders vittnesmål var han på väg hem från några vänner den där vårnatten när två män kom fram till honom och satte en kniv mot hans hals. Männen ska sedan ha tvingat Anders att släppa in dem i sin lägenhet, där de plockat på sig värdesaker, för att sedan

dra in honom i hans egen bil och köra i väg.
”... i slutet när han som körde kom upp i 211 km/h ...”, ”... då tänkte jag, detta kommer att gå åt helvete”, säger Anders i förhöret.
Precis som Joel vittnar Anders om att han körs till en bankomat. När männen tagit ut 800 kronor från Anders kort lämnar de kvar honom i bilen och han kör därifrån. Nu kommer känslorna.
”Jag har inte kontroll på mig själv längre. Det har blivit ett trauma”, säger Anders senare till polisen.
Vid inbrottet försvinner reservnyckeln till hans bil. På morgonen den 4 juli, kort efter att Joel ringt polisen från en hållplats i Göteborg, upptäcker Anders att hans parkeringsplats är tom. Bilen som Joel körts runt i är hans.
Under förra året klarades endast ett av tio handlagda personrån upp. Sedan 2014 har andelen legat på mellan 8 och 10 procent. Enligt Erik Nord, polischef i Storgöteborg, beror det bland annat på att gärningspersonerna väljer ut tidpunkter och platser som är folktomma och som saknar videoövervakning.
– En del av rånen sker mot berusade människor som har

svårt att redogöra för signalement, säger han.
När polisen utreder brotten mot Anders och Joel upptäcks en mobiltelefon som vid flera tillfällen funnits på samma plats som gps:en i Anders bil, under morgonen när Joel rånas. Polisen kan koppla telefonen till en 18-årig man, som är en av de som senare åtalas för brottet. Till bevisningen hör även bilder på en man som tar ut pengar från den bankomat där Joels kort användes, samt dna-spår på kläder som gärningspersonerna misstänks ha använt. Verktyg som Anders har förvarat i sin bil, och märkt med sitt namn, har hittats i en av de misstänkta männens lägenhet.
Möjligheten att koppla ihop utredningar är viktig för att fler personrån ska kunna klaras upp, säger Erik Nord.
– Ofta undviker man ju att råna någon man känner, vilket gör att vi måste hitta andra metoder för att identifiera gärningsmännen. Ett sätt att göra det är att lägga de här rånen på varandra. Då kan man upptäcka att det vi kallar modus eller tillvägagångssätt stämmer väldigt väl överens.

De två unga män som misstänks ha utsatt Joel för rån och frihetsberövande, och Anders för rån och människorov, nekar till brott. I rättssalen förklarar den ena mannen, som är 21 år gammal, att vänner till honom kommer och går i lägenheten, och att han ofta lånar ut både kläder och skor. Ibland lämnar kompisarna grejer i bostaden, vilket, enligt honom, kan vara förklaringen till att verktyg som är märkta med Anders namn hittats där.
Den andra mannen, som är 18 år gammal, säger att han äger två telefoner och ofta lånar ut en av dem. Till vem vill han inte berätta. Natten som hans telefon kunnat lokaliseras på samma platser som Anders bil minns han inte vad han gjorde.
– Jag brukar inte vara ute på natten, jag brukar vara hemma och sova, säger 18-åringen.
I Göteborgs tingsrätt döms 21-åringen till tre år och tio månaders fängelse. Enligt rätten har han gjort sig skyldig till olaga frihetsberövande, rån, olovlig körning, narkotikabrott och ringa narkotikabrott. Han döms även för en misshandel av två kvinnor som ägt rum i januari.

Den 18-åriga mannen döms till fängelse i två år och sex månader, för rån, ringa narkotikabrott, olaga frihetsberövande och tillgrepp av fortskaffningsmedel. Männen ska även betala skadestånd till offren, samt till försäkringsbolaget som den stulna bilen varit registrerad hos. De båda advokaterna som försvarar männen uppger för DN att de planerar att överklaga domarna. Joel säger till DN att han är oerhört tacksam för att han inte skadades värre än han gjorde under den där sommarnatten.

– Som jag ser det fick jag betala 15 000 kronor för att inte bli knivhuggen, säger han.

Joel och Anders heter egentligen något annat.

Lovisa Herold
lovisa.herold@dn.se

SMHI uppdaterar klimatdata oftare

ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

SMHI kommer framöver att uppdatera klimatdata vart tionde år i stället för som nu vart trettionde år. Det är en anpassning till att klimatet förändras och ett internationellt beslut från Meteorologiska världsorganisationen, rapporterar Sveriges Radio Ekot.

– Att byta bara vart trettionde år, det är ju inte riktigt anpassat till att temperatur och klimat ändras snabbare än vad man trodde då, för 80–90 år sedan när det började, säger SMHI-klimatologen Sverker Hellström till radion.

TT

30-åring döms för sju barnvåldtäkter

ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

En 30-årig man i Landskrona döms för sexuella övergrepp mot fyra barn. Straffet blir fem och ett halvt års fängelse, rapporterar lokala medier. Han döms bland annat för sju fall av våldtäkt mot barn samt grovt barnpornografibrott och sexuellt ofredande.

– Jag hade förväntat mig ett högre straff, säger åklagare Karin Everitt till HD/Sydsvenskan.

Lunds tingsrätt dömer mannen att betala 646 000 kronor i -skadestånd till de fyra barnen.

Han nekar till brott.

TT

Dan Lucas: Bankerna tjänar mer på bolånen – så pressar du dina kostnader

ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

Bankernas marginaler på bolån ökar igen – och risken finns att den ökar än mer.

DN:s Dan Lucas förklarar varför och ger tips om hur en bankkund kan pressa sina räntor.

1. Varför stiger bankernas marginaler på bolån?

De genomsnittliga räntorna på bolånen har sjunkit under tredje kvartalet – men bankernas upplåningskostnader har sjunkit än mer. Därför har marginalen, bankernas bruttovinst på bolånen, stigit från 1,26 procent i slutet av juni till 1,44 procent i slutet av september.

Det här är ett trendbrott, även om det är tidigt att säga hur bestående det blir. Bankernas marginal på bolån toppade i december 2017 på 1,71 procent,

men har därefter sjunkit fram till halvårsskiftet i år.

2. Vad påverkar marginalerna?

En lång rad saker. När den genomsnittliga marginalen var som lägst, våren 2009 stod den på 0,22 procent. Det var under finanskrisen 2007–09 och bankerna var pressade. Bolånemarknaden var om inte iskall, så betydligt svalare efter att investmentbanken Lehman Brothers kraschade hösten 2008. Sedan dess har marginalen stigit igen. En förklaring är att konkurrensen inte är så tuff som bankchefer gärna vill påstå – även om den har ökat på senare år. Två banker, Handelsbanken och Swedbank har halva marknaden för bolån i Sverige.

En annan förklaring är att kunderna inte har märkt att bankerna har höjt marginalerna – parallellt med minskade upplåningskostnader för bankerna har ju också kundernas räntor sjunkit.

Men ytterligare en förklaring, som även Finansinspektionen (FI) håller med om, är att de regleringar som FI infört i omgångar sedan 2010 har ökat kapitalkostnaden för bankerna.

Det gäller till exempel det riskviktsgolv som införts – en lägsta nivå på det kapital som bankerna måste hålla för risken att det sker oväntat stora förluster i utlåningen till bostadsköpare. För att hålla fast vid ägarnas avkastningskrav pressas då marginalen upp. Med andra ord: FI bidrar till att ge kunderna dyrare lån för att inspektionen ska kunna ”värna finansiell stabilitet” som den skriver i sitt pressmeddelande.
Risken finns därför att marginalen ökar ytterligare när bankskatten kommer 2022 samtidigt som nya internationella regler införs.
3. Vad kan jag göra för att pressa mina lånekostnader?
Med ett ord: förhandla! Det går alltid att diskutera med banken och det är viktigt att göra ordentliga jämförelser mellan bankerna så att du har ett underlag när du pratar med banken. Men den som inte frågar lär inte heller få rabatt på räntorna, i synnerhet inte om man är en ny kund.
FI, som även har att värna konsumenternas intressen, uppmanar också kunderna att

byta bank om de är missnöjda med villkoren.

Dan Lucas

dan.lucas@dn.se

Hans företag hjälper amerikaner att hitta jobb under pandemin

ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

AI-rekryteringsbolaget Intro har under coronapandemin upplevt en förändring i branschen. Det ökade hemarbetet har gjort att rekryteringsprocesserna tagit nya former, där tendenserna framför allt syns på den amerikanska marknaden.

– Att fler kan arbeta på distans gör att urvalet potentiella

anställda blivit enormt, en som bor i San Diego kan nu få jobb i Seattle, säger Henrik Eksvärd, delägare i Intro.

Medan coronapandemin för många företag inneburit en ekonomisk katastrof, har andra bolag i stället haft ett uppsving sedan i mars. It-rekryteringsföretaget Intro har under året fått uppleva båda delarna.

Företaget har sedan mars 2019 arbetat med rekrytering inom tech och it i modern form. I stället för att använda en traditionell rekryterare i form av en person – använder Intro en AI-robot (artificiell intelligens) för att matcha ihop rätt person med rätt jobb. Roboten kan under en halvtimme hitta kandidater med exakt de kompetenser och erfarenheter som arbetsgivaren söker.

– Det är extremt svårt att hitta rätt personal inom tech och it, roboten vi använder gör det mycket bättre än vad människor kan göra. Ett jobb som skulle ta en människa tre veckor att göra, gör roboten på 25 minuter, säger Henrik Eksvärd, delägare i Intro

som jobbar mot svenska och amerikanska marknaden.
Under våren gick Intro igenom en skakig period. Eftersom ingen visste hur framtiden skulle se ut ekonomiskt, valde många företag att avvakta med att anställa ny personal.
– Vår primära kundbas är it-konsultbolag, och många av dem var osäkra och valde att avvakta med rekrytering under våren. Vi fick då bredda oss och börja arbeta mer med produktbolag och e-handelsbolag, som hade ökat sin försäljning som en följd av pandemin. Men trots det tappade vi en hel del under mars och april, säger Henrik Eksvärd.
Men under sommaren förändrades situationen för Intro, och sedan i juni har företaget i stället haft ett rejält uppsving. Den största skillnaden har synts hos Intros amerikanska kunder, där rekryteringsprocessen kommit att ta nya former sedan corona-krisen. Henrik Eksvärd menar att när ekonomin varit skakig, har företag börja titta på vad man kan förändra på sikt.
– Rekrytering kan vara en kostsam process, men ändå har man låtit det rulla på som det

alltid har gjort. Nu har företag haft tillfälle att hitta andra, mer effektiva lösningar för rekrytering säger han.
Han tror också att pandemin kommit att öppna ögonen för både arbetsgivares och anställdas syn på distansarbete.
– Många har under våren och sommaren upptäckt att det går väldigt bra att jobba på distans, man kanske till och med jobbar mer effektivt hemma. Det gör att företagen nu vågar anställa personer från hela landet, och eftersom USA är så stort innebär det att urvalet potentiella anställda helt plötsligt blir enormt, säger Henrik Eksvärd.
Eftersom jobb inom it och tech ändå sker digitalt, lämpar sig den typen av arbeten bra att utföra på distans. Henrik Eksvärd upplever att många arbetsgivare före pandemin var skeptiska till hur distansarbete skulle fungera i praktiken, men att coronapandemin kommit att förändra den inställningen. Det kan leda till att fler personer inom it-branschen väljer att byta jobb.
– Vi har haft kunder som bor 100 mil från kontoret, så länge man har ungefär samma tidszon är det

fullt möjligt i dag, säger Henrik Eksvärd och fortsätter.
– Det här är en positiv utveckling för både arbetsgivare och anställda, eftersom man nu har helt andra möjligheter när det kommer till att byta jobb eller rekrytera. Det är en fördel i allt det tråkiga som pandemin fört med sig, säger han.

Maja Andersson
maja.andersson@dn.se

Fakta.

Om företaget
Bolagets produkt är en teknisk plattform (Intro.io) som med hjälp av AI (artificiell intelligens) automatiskt söker upp och kontaktar kandidater inom teknisk rekrytering.
Kontor: Stockholm.
Anställda: 11.
Marknad: USA, Sverige, Norge och Finland.
Grundades: 2011 av Anton Bergström och Filip Johansson.
Nettoomsättning 2018/2019: 5 660 000. kronor.
Resultat efter finansiella poster 2018/2019: –727 000 kronor.
Det här är AI (artificiell intelligens)
En dator eller maskin som uppvisar intelligens eller

mänskliga förmågor. Ett intelligent system kan dra slutsatser, lösa problem, planera och vara självlärande.
Källa: Lunds universitet

Hushållen spenderar mer

ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

Hushållens konsumtion ökade med 0,6 procent i september jämfört med månaden före, enligt preliminära siffror från Statistiska centralbyrån (SCB). Jämfört med motsvarande månad 2019 sjönk konsumtionen med 3,8 procent i september.
I augusti minskade hushållens konsumtion med 3,7 procent

jämfört med motsvarande månad året före.
Statistiken är korrigerad för kalendereffekter och, när det gäller jämförelsen mellan september och augusti, säsongs-variationer.
TT

Hög tid att betala restskatten

ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

Omkring 200 000 personer har totalt 6,3 miljarder kronor kvar att betala in till Skatteverket i kvarskatt. Nu är hög tid att betala för att slippa en räntechock.
Av de 1,6 miljoner skattebetalare som efter årets deklaration hade ett underskott på skattekontot har 200 000 fortfarande inte gjort

någon inbetalning. Torsdagen den 12 november är sista dagen att betala in kvarskatten för de allra flesta. Att betala in för sent kan bli en dyr historia.
– Då tillkommer en kostnadsränta dag för dag, som på årsbasis är 16,25 procent, säger Eva Bodén, verksamhetsutvecklare på Skatteverket.
Skulder som inte betalats före januari nästa år lämnas vidare till Kronofogden.
TT

”Om man är emot invandring ska man rösta på S”

ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

Invandringspolitik. Om man är emot invandring bör man snarare rösta på Socialdemokraterna än Sverigedemokraterna. Det största regeringspartiet talar vackert om ”humanitet”, ”inga murar” och ”feminism”.
Men detta är bara munväder. I själva verket genomför S det som SD talar om.

Aziza Arman är en palestinsk kvinna som agerat mot hedersförtryck. Hon tvingades fly landet och sökte skydd i Sverige, men skulle utvisas. Är det detta som kallas feminism?
Tack vare att DN och Expressen tagit upp fallet ska Migrationsdomstolen ompröva sitt beslut. Men vi vet inte om det innebär att hon får stanna.
Socialdemokraterna har länge vägrat att ta hit svenska barn som har eller har haft IS-föräldrar i Syrien och vägrar också att ta emot flyktingar från lägret som brunnit på ön Lesbos i Grekland.
Andra länder har inte tvekat.
Sverigedemokraterna måste jubla.
Leif Bergström, Stockholm

Så hanterar du en livskris som en stoiker

ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

Vi väljer inte vilka olyckor som livet serverar oss. Men vi kan välja hur vi reagerar på dem. Det är en grundtanke i den filosofiska skola som kallas - stoicism, som på senare år har fått ett stort uppsving.

Den nya stoicismens omslagspojke Ryan Holiday menar att den antika filosofin kan användas som en guide i både frustrerande vardagssituationer och djupa livskriser.

Livet blir sällan som vi har tänkt oss. Förr eller senare upplever de flesta en motgång som verkar rasera allt man var på väg mot. Så var det även för stoicismens grundare Zenon från Kition. Han föddes på Cypern år 333 före Kristus och blev en framgångsrik köpman. Men under en handelsresa i Medelhavet led han skeppsbrott och förlorade allt han hade.

Zenon spolades i land i Aten, där han i stället upptäckte filosofin, och så småningom kom att grunda stoicismen.
– Den stoiska filosofin är rotad i olycka. Efter att Zenon överlevt skeppsbrottet skämtade han om att hans sista handelsresa, som slutade i katastrof, var hans mest framgångsrika. Poängen är att våra värsta stunder kan bli fröet till något fantastiskt, säger Ryan Holiday på telefon från sin bondgård utanför Austin, Texas. Den produktive 33-åringen är aktuell på svenska med sin genombrottsbok ”Hindret är vägen”, som kom ut på engelska 2014. Det är en lättillgänglig självhjälpsbok som tar avstamp i 2 000 år gamla originaltexter av stoiska tänkare, och även hämtar inspiration från framstående personer som exemplifierar livshållningen, som John D Rockefeller, Steve Jobs, Theodore Roosevelt och Mahatma Gandhi. Det är den romerska kejsaren Marcus Aurelius, en av de mest kända stoiska filosoferna, som har inspirerat till bokens titel: Hindret är vägen. På ett ställe skriver Aurelius om nyttan av att i svåra situationer betrakta hindren på

ens väg som hjälpmedel, ja rent av som vägvisare.
– Den insikten gör stoicismen verkligt fruktbar i livskriser. Oavsett om det är en pandemi, en skilsmässa, en konkurs eller ett nederlag på fotbollsplanen så handlar det om en icke önskvärd händelse som man får försöka integrera i sitt liv. Vad stoikerna ville få oss att inse är att allt som händer är en möjlighet att öva sig på att bli bättre, att vara den bästa versionen av sig själv.
I ”Hindret är vägen” presenterar Ryan Holiday ett trestegsprogram för att hantera motgångar, oavsett om de är små eller stora – en missad tågavgång eller en tragisk olycka. Steg nummer ett är att försöka se på krisen så objektivt som möjligt.
– Inte den där sorgliga historien vi berättar för oss själva, där vi förstärker problemet till en katastrof. Inte skylla på andra. Inte älta det som redan hänt, men inte heller oroa sig för framtiden. Vi ska se framåt. Och det börjar med en objektiv bedömning.
Men kan det inte vara svårt att se så nyktert på sina känslor i en kris, om man samtidigt är full av förtvivlan?

– Jag tror att vad en stoiker skulle säga är: först, låt oss inte göra saker värre. Vilket ofta är vad vi gör eftersom vi känner smärta. Vi reagerar emotionellt. Vi slår vilt omkring oss. Vi känner att vi måste göra något. Så vi gör vad som helst. En bra idé i det läget är att påminna sig: Du vet att du om 20 år kommer att se tillbaka på det här som en liten händelse i ditt liv. En av de saker en stoiker då gör är att fråga sig: varför kan jag inte få en liten bit av detta perspektiv redan nu? Vad skulle hända om jag bara lade denna kris åt sidan någon minut?

Stoicismens fokus på känslokontroll har fått många att uppfatta den som kallhjärtad. Att tänka klart, för att sedan agera rationellt, är kanske lättare sagt än gjort för någon som just förlorat ett barn, befinner sig i en separation eller har fått ett mörkt besked från läkaren. Men att sätta sin kris i perspektiv betyder inte att en stoiker saknar känslor, menar Ryan Holiday.

– Stoiker försöker bara försäkra sig om att de inte agerar impulsivt. De väntar med att agera tills de haft en möjlighet att titta på känslorna från olika

vinklar, för att känslorna inte ska regera över livet på ett destruktivt sätt. Om någon hoppar fram bakom ett hörn blir du rädd. Om du dyker ner i en kall pool kommer du att frysa till. Om någon slår dig i ansiktet blir du upprörd. Men stoikerna ville att du mellan dessa händelser och din respons skulle utforska ett slags paus.

Det som verkar destruktivt kan bli konstruktivt, argumenterar Ryan Holiday. En negativ situation blir sannolikt inte positiv bara för att vi intalar oss att den är det, men det går att få ut något positivt av den.

– En kris kan tvinga dig att gå utanför komfortzonen, om det så handlar om att kontrollera ditt humör, öva dig på att förlåta eller lära dig att uthärda motgång. Vad det än är så är hindren vi möter i livet möjligheter att växa som människor.

Vilket leder in på steg två i stoikerns krishantering: att agera.

– Och med det menas att vi går till osjälvisk handling. Ett av de bästa sätten att hantera sina egna problem är att tänka på andra människor. Det kan också vara att

kasta oss in i att göra saker bättre, eller att göra ett litet framsteg. Stoikerna säger inte att ditt problem magiskt kommer att lösas bara genom att tänka på det. Men hur du tänker på det kommer att avgöra vilken handling du kommer att kunna vidta.
Har du själv använt dig av den här metoden under någon svår period?
– Ja, stoicismen har alltid funnits där för mig och mina livsproblem, stora som små. Den har påmint mig om att även en svår situation är en möjlighet att ta ett steg framåt, och en möjlighet att leva upp till det jag säger att jag tror på.
Lyckas du alltid besinna dig då, så att du inte agerar på destruktiva känslor?
– Jag tror inte att någon som har levt på jorden alltid har lyckats med det. Och det är viktigt att inse att du kommer att misslyckas. Du kommer att falla. Men det som spelar roll är om du reser dig igen. För mig är det en färdighet som man ständigt övar sig i och förhoppningsvis blir bättre på vartefter. Det finns ett fantastiskt citat från Zenon som lyder: ”Välmående realiseras genom små

steg, men det är heller ingen småsak.”
När vi står inför ett hinder kan vi ”inte unna oss lyxen att fly eller gömma oss”, skriver Ryan Holiday, och fortsätter: Vi måste handla kraftfullt, beslutsamt, planenligt, uthålligt, pragmatiskt, sansat och med en blick som är öppen för möjligheter och vändpunkter.
Man kan invända att somliga människor sannolikt har bättre förutsättningar att agera än andra. ”Hindret är vägen” rymmer många beundransfulla porträtt av framstående entreprenörer, presidenter eller generaler – alla med större resurser än folk i gemen. Även bland antikens stoiska filosofer finns en överrepresentation av högt uppsatta män: kejsar Aurelius var sin tids mäktigaste man och Seneca var den rikaste köpmannen i Rom.
Men Ryan Holiday har ett svar på invändningen: för varje Marcus Aurelius finns en Epiktetos.
– Epiktetos var romersk slav i 30 år. Och det är faktiskt Epiktetos texter som introducerar Marcus Aurelius för filosofi. Kleanthes, en av de tidiga stoikerna, hade som

jobb att vattna de rika atenarnas trädgårdar. Så visst är stoicismen en filosofi för vanligt folk. Oavsett om du är kejsare eller portvakt, författare eller knegare, kan den användas som guide, säger han.
Den tredje och sista disciplinen för att ta sig själv genom en kris är viljan. För att odla viljans kraft, skriver Ryan Holiday, måste vi ”öva oss i konsten att gilla läget och vara glada även när allt ser mörkt ut”. Man kan säga att Epiktetos fick öva i 30 år. Inre motståndskraft, acceptans och tacksamhet är mentala färdigheter som hör hit.

– Viljedisciplinen handlar om vår förmåga att uthärda och acceptera saker som befinner sig bortom vår kontroll. Som den stoiska idén om ”amor fati”, att älska sitt öde. Att klaga över saker åstadkommer ingenting. Det gäller i stället att omfamna olyckan som om den vore den bästa av alla möjliga utfall, som Zenon efter att han led skeppsbrott.
En stoisk övning i viljekraft är negativ visualisering, eller vad som ibland kallas premortem. Där försöker man föreställa sig vad som kan gå fel i förväg, innan man sätter i gång något. Stoikern

Seneca planerade sina resor genom att i huvudet gå igenom allt som kunde förhindra att resan ens blev av, som en oväntad storm, att kaptenen blev sjuk eller att skeppet anfölls av pirater.
Det mest kända exemplet, och som kanske mer än något annat bidragit till uppfattningen om stoicismen som kallhjärtad, kommer från Epiktetos. Han menade att vi ska säga godnatt till våra barn med en inre tanke om att de kanske inte kommer att överleva till morgonen.
– Visst, det låter extremt mörkt när man bara hör sammanfattningen. Men när jag nattade min son i går kväll och det tog längre tid än jag hade tänkt, eftersom han hade så mycket energi, samtidigt som jag hade en massa e-post att ta itu med, så var det en bra påminnelse: hallå, du vet inte hur många fler sådana här stunder du kommer att få. Det lugnade ner mig och satte situationen i perspektiv. När stoiker föreställer sig det värsta tänkbara är det inte för att de inte bryr sig. Det är just för att du bryr dig som du kan ha nytta av det.

Sverker Lenas
sverker.lenas@dn.se

Fakta. Stoicism

Filosofisk skola grundad i Aten 300 f Kr. Grundad av Zenon från Kition. Stoicismen är en så kallad dygdetik och kan med sin praktiska inriktning beskrivas som en livsfilosofi. Kardinaldygderna är rättrådighet, mod, vishet och måttfullhet.
Jämförs ofta med epikurismen, som var mer inåtvänd och njutningsorienterad än den kosmopolitiskt inriktade stoicismen.
Ända sedan Romarriket har makthavare inspirerats av läran och därför beskrivs stoicismen ibland som en statsmannafilosofi.

Tre steg. Konsten att hantera motgångar

1 Blicken. Analysera det specifika problemet och de strategier och metoder som kan användas för att lösa det. Här gäller det att hålla huvudet kallt, få makt över känslorna, öva sig i objektivitet, leva i nuet, byta perspektiv och hitta möjligheterna. ”Håller du bara huvudet kallt har ingenting egentligen ’hänt’ – eftersom perspektivet gör att händelsen inte kan rubba dig.”

2 Handlingen. Fokusera din energi och kreativitet på att aktivt bryta ner hindret och förvandla det till en möjlighet. Steg två handlar om att göra något åt situationen, att rikta krafterna åt rätt håll, att göra något för andra, att vara envis, och att vara beredd på att misslyckas och börja om. ”Det är slöseri att gå runt och tycka synd om sig själv, att vara trött och besviken. Glöm inte bort att livet belönar de dristiga och djärva.”
3 Viljan. Odla en inre styrka som gör att du kan hantera nederlag och svårigheter, och låt bli frestelsen att följa minsta motståndets lag. Man bör förbereda sig för svårare tider, acceptera det man inte kan ändra på, tygla begäret efter mer, vara tacksam för det man har, öva sig på uthållighet och minnas att man är dödlig. ”Vi måste vara beredda på bakslag och kaos, vi måste öva oss i konsten att gilla läget och vara glada även när allt ser mörkt ut.”
Källa: ”Hindret är vägen” (Volante)
Fakta. Det här är Ryan Holiday

Amerikansk författare född 1987 i Kalifornien. Lever med fru och barn på en gård 30 minuter

utanför Austin, där familjen har getter, höns, kor och åsnor.
”Jag tyckte att stadslivet var fullt av distraktioner, frestelser och oväsen. Att hålla mig på avstånd från det gjorde att jag kunde fokusera på vad som är viktigt för mig, vilket är min familj, mitt arbete och min sinnesro.”
Aktuell med ”Hindret är vägen – den klassiska konsten att vända motgångar till segrar”. (Volante, översättning: Niklas Darke).
Boken kom ut på engelska 2014 och har sålt i över tre miljoner exemplar. Inom idrottsvärlden har boken blivit obligatorisk läsning i många lag.
Andra böcker han har skrivit är ”Trust me, I’m lying – confessions of a professional media manipulator” (2012), ”Ego is the enemy” (2016), ”The daily stoic” (2016) och ”Stillness is the key” (2019).
Är redaktör för nyhetsbrevet Daily Stoic, som varje dag går ut till 300 000 läsare. Enligt Ryan Holiday finns miljardärer, amerikanska senatorer, professionella idrottare och militära ledare bland prenumeranterna.

Har ett förflutet som pr-strateg, bland annat i rollen som marknadsföringschef på det skandalomsusade klädföretaget American Apparel, som gick i konkurs 2015.
Skriver på morgnarna och ägnar eftermiddagarna åt andra förpliktelser och träning. ”Jag springer, cyklar eller simmar varje dag”. När DN intervjuar honom via telefon klockan 11 amerikansk tid har han redan utfört allt skrivarbete för dagen.
”Den här morgonen tog jag först en långpromenad och skrev i min dagbok. Jag var uppe i två timmar innan jag rörde min telefon. Jag vill inte bli distraherad av kändisskvaller, vad min granne gör eller de senaste politiska - nyheterna, utan vill gå rakt in i dagens kreativa arbete.”

Skådespelaren Sven Wollter är död

ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

Skådespelaren Sven Wollter är död, det meddelade hans dotter Stina Wollter på Instagram. Sven Wollter blev 86 år och avled i sviterna av covid-19. ”Han var en enastående människa med värme och närvaro genomsyrade allt han gjorde”, skriver Stina Wollter.

”Det är med gränslös sorg Sven Wollters familj härmed meddelar att han i dag, den 10 november flög rakt rakt in ljuset i sviterna av covid och en väl använd kropp med lungor med kol och emfysem som inte orkade rida ut denna sista prövning. Han fick ett avslut utan smärta omgiven av alla sina nära”, skrev Stina Wollter på Instagram på tisdagskvällen.
Sven Wollter diagnosticerades för covid-19 i slutet av oktober. Han smittades under en resa till sin släkt i Stockholm.
Sven Justus Fredrik Wollter - föddes 11 januari 1934 i Göteborg

som son till redaktören Kjell Wollter och hans hustru Elsa. Han studerade vid Göteborgs stadsteaters elevskola 1953–1957 och engagerades därefter av bland annat Pionjärteater, Bygdeteatern jämte Riksteatern och tv-teatern 1966–1967.
Sven Wollter återvände till GöteborgssStadsteater 1967 där han verkade fram till 1983, följt av två år vid Folkteatern i Gävle och sedan Stockholms stadsteater från 1986. Hans medverkan i det turnerande Tältprojektet, en ny form av politisk teater, kallade han det ”det största jag varit med om, även om jag gjort oändligt många större roller.”
Wollter blev rikskänd och snart folkkär genom sin medverkan i SVT:s Vilhelm Moberg-serie ”Raskens” under 1970-talet. Stort genomslag fick många av hans insatser på film, bland annat som polisinspektör Lennart Kollberg i Bo Widerbergs film ”Mannen på taket”, som polisinspektör Bo Jarnebring i Widerbergs ”Mannen från Mallorca” och luffare i Jon Lindströms ”Sista leken” (1984). Den senare filmen resulterade i en Guldbagge för bästa skådespelare. Ytterligare en bagge fick Sven

Wollter också för titelrollen i Bille Augusts ”En sång för Martin” 2001.
Wollter publicerade vidare flera böcker, bland annat självbiografiska ”Pojke med pilbåge; eftertankar i ord och bild”. Han gav dessutom ut en soloskiva med svenskspråkiga tolkningar av Leonard Cohen och Tom Waits jämte albumet ”Sånger från tjugonde seklet” (2009) där han framförde politiska låtar av bland andra Dan Berglund, Bertolt Brecht och Joe Hill. Sven Wollter var politiskt engagerad och medlem i Kommunistiska partiet, tidigare i KPML(r).
Bland hans roller på senare år märktes titelrollen i Hjalmar Bergmans ”Swedenhielms” på Östgötateatern 2014 och ”Kung Lear” samma år. Wollter pensionerade sig från teatern 2016.
Skådespelaren Cecilia Frode har jobbat med Sven Wollter flera gånger. Så sent som för några veckor sedan spelade de mot varandra i en produktion
– Han var en av de varmaste gubbarna jag jobbat med. Han var så trygg att ha bredvid sig, hade

massor av erfarenhet utan att vara prestigefull.
Under de senare åren reste han bland annat runt i landet för att ta avsked av scener som betytt - mycket för honom i karriären. 2016 stod han åter på Göteborgs stadsteater – där han utbildade sig på 50-talet – för att spela vännen Henning Mankells monolog ”Driving Miles.”
– Jag tänker inte fortsätta tills de får bära ut mig. Det här blir i alla fall min sista premiär på den här scenen, sade han då till DN:s utsände.
Han kände sig färdig och belåten.
– Jag har gjort så gott jag kunnat och jag tycker att jag har gjort ett gott dagsverke, konstaterade han.
Sven Wollter var under den sista tiden bosatt i Luleå. Han avled på Sunderby sjukhus i Luleå och familjen tackar personalen på intensivvårdsavdelningen som vårdade honom.
”Han var en enastående människa med värme och närvaro som genomsyrade allt han gjorde och skapade. Det är obegripligt att han nu inte finns hos oss mer”, skriver Stina Wollter.
Sven Wollter var mellan 1956 och 1958 gift med Maja-Brita -

Mossberg. Han har fem barn från senare äktenskap och förhållanden: döttrarna Ylva och Stina Wollter från sitt andra äktenskap med Annie Jenhoff, dottern Lina Wollter med Evabritt Strandberg, sonen Karl Seldahl tillsammans med Viveka Seldahl och sonen Magnus med Maria Lindgren. Wollter gifte sig 2003 med journalisten Lisa Wede.

Mia Holmgren
mia.holmgren@dn.se
Georg Cederskog
georg.cederskog@dn.se

Han var en skådespelare som förkroppsligade själva människan

ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

Sven Wollter var en hes rabulist, snarare än en *method actor*. En sångare på klasskampens barrikader som inte drog sig för de rödaste bombasmer eller vildaste förhoppningar, skriver Ingegärd Waaranperä i sin minnestext.

Det finns skådespelare som förkroppsligar roller, gör dem till

sina. Sven Wollter förkroppsligade så mycket mer, han hör till dem som förkroppsligade själva människan. Enormt närvarande, fysiskt med stor värme och med sin röst, som blev allt hesare och enträgnare med åren. Lika mycket som han var trogen skådespelarkonsten och teatern var han trogen sina övertygelser: de politiska, djupt kända humanistiska och solidariska övertygelserna om alla människors lika värde och rättigheter.
Nu är han borta och för oss som har följt honom genom den långa skådespelarkarriären är det mycket mer än en gestalt som har försvunnit, det är debatter, drömmar, sånger och kärlekar. Och inte minst hans godlynta, vänsterpolitiska envishet.
Han har fyllt och förkroppsligat så många olika perioder av våra liv, från första gångerna han syntes i tv och fram till de sista åren som svensk teaters vithårige ålderman. Det som hade börjat i barndomens Robin Hood-lekar i Göteborg blev, minus pilbågen, ett helt livs tema: att vilja ta från de rika och ge till de fattiga.

När vi nu saknar honom, och vi är många som gör det, kan det vara för att han tar med sig det sista av det förkättrade gamla 1900-talet med dess ännu kvarvarande anda av solidaritet och sammanhållning. Med dess ännu kännbara minnen av Fattigsverige, folkhemsbygget, strejkrörelserna, revolutionärerna, konflikterna, drömmar och nederlag.
I det århundradet föddes pojken Sven den 11 januari 1934, som ett av fyra barn till redaktören Kjell Wollter och hans hustru Elsa, i ett rejält men inte välbärgat hem.

Som han själv såg det blev han skådespelare tidigt, redan som liten majblommeförsäljare. När den lille Sven knep ihop ögonen och låtsades ha svårt att räkna fram växeln förbarmade sig tanterna kvickt och jämnade av uppåt. Det blev bra inkomster och så småningom ett helt yrkesliv. Detta började på allvar kring 1953 med Göteborgs stadsteaters elevskola, fortsatte på Riksteatern, Norrköpings stadsteater, Vasateatern och tv-teatern.
Bekant för den stora allmänheten blev Sven Wollter i rollen som Gusten, Madam Flods svartsjukt

blängande son i tv-serien ”Hemsöborna” där han spelade mot Sif Ruud och Allan Edwall. Tio år senare kom det verkligt stora genombrottet i Per Sjöstrands ”Raskens” efter Vilhelm Mobergs roman. Tv-serien om den indelte soldaten Rask, hans arma slit och stora kärlekar – där Gurie Nordwall var hustrun och Viveca Seldahl pigan han förälskar sig i – sågs av fem miljoner människor. Det var en roll och ett sammanhang som präglade bilden av Sven Wollter, inte minst eftersom han så tydligt trivdes med den själv.

Samma år inleddes en lång kriminalkarriär med rollen som den livsnjutande polisinspektören Kollberg i Bo Widerbergs film ”Mannen på taket” i vackert samspel med Eva Remaeus. 1984 hette polisrollen Jarnebring, i Widerbergs ”Mannen från Mallorca”och Wollter guldbaggebelönades. Varefter han kom att levandegöra den depressive van Veeteren efter Håkan Nessers romaner i jag vet inte hur många serier och filmer. Det gick bra för filmskådespelaren Wollter som även under livligt politiskt debatterande med

regissören medverkade i Andrej Tarkovskijs sista film ”Offret”, 1986. En förnämlig biroll gjorde han som äktenskapsbrytaren Enekrona med de sorgsna ögonen i Lars Molins tv-serie ”Tre kärlekar” 1989, och en annan i den roliga kortserien ”Den tatuerade änkan” också av Molin. Men teatern var hans viktigaste arena, inte bara som skådespelare utan lika mycket för hans vilja att diskutera och påverka teaterns uppgift i samhället. Under åren på Göteborgs stadsteater 1967-83 gjorde han stora roller under regissörer som Ralf Långbacka och Lennart Hjulström men var också med och lade grunden för 1970-talets gruppteater, med Bengt Bratts och Kent Anderssons föreställningar ”Flotten”, ”Hemmet” och ”Sandlådan”. 100 000 människor såg därefter Wollter och hans 80 kompanjoner i Tältprojektet, när de 1977 turnerade Sverige runt med sin gigantiska musikteaterföreställning ”Vi äro tusenden”, om arbetarklassens historia. Äldst i truppen och med stadsteaterbakgrund tog han ett slags ordningsmannaroll, som nog

både passade honom och var nödvändig.
Lite senare var det dags för den stora Manifest-striden på Göteborgs Stadsteater, då en grupp på teatern ville få in frigruppsteaterns samhällsengagemang och starka folkbildningsidé i huset, skapa en konstnärlig repertoarteater för göteborgarna.
Det gick väl sådär men blev åtminstone en livaktig experimentscen i förorten Angered, där Wollter snart gjorde huvudrollen i Peter Oskarsons prisade Brecht-föreställning om Galileo Galileis liv.
När Oskarson drog vidare till Folkteatern i Gävleborg följde paret Wollter/Seldahl följde med, spelade Tjechov i Gävle och njöt av den konstnärliga friheten. Dock tycks det som om stugan blev dem trång, eller om Sven Wollter kanhända upptäckte att han var mer av en fritänkare än han själv trott. Det skar sig hursomhelst mellan konstnärstemperamenten. Det blev ny flytt, till Stockholms stadsteater, som tog emot med ”Cyrano de Bergerac” där Sven och Viveka spelade mot varandra

som kärleksparet. Vilket de två ju var, av och till, fram till Vivecas död 2001, i en konstnärsrelation där de sporrade varandra.
För som skådespelare var Sven Wollter aldrig så bra som när han spelade mot Viveka Seldahl, som han gjorde i ”Raskens” och kom att göra många gånger till, inte minst i svensk films stora kioskvältare ”Änglagård” och dess två uppföljare. Deras samspel fördjupades därefter i Bille Augusts film ”En sång för Martin” där det mörknade över paret. I boken ”Pojke med pilbåge” – Sven Wollters lika öppenhjärtiga som impulsivt strukturerade självbiografi från 2014 – skriver han att det var Viveca som stod för konstnärligheten, den direkta besattheten i skådespeleriet. Själv kände han sig ofta mer lättvindig. Onödigt blygsamt men med ett korn av sanning. För snarare än en slipad *method actor* var han en hjärtinnerligt kämpande rabulist, en sångare på klasskampens barrikader som inte drog sig för de rödaste bombasmer eller vildaste förhoppningar.
Eller som han själv uttryckte det:

”... Och så finns det andra som tycker att vi bara står i den allra första början av själva civilisationens begynnelse. Att vi ännu släpar oss fram i resterna av barbariets tidevarv och att vi trots allt har en ljusnande framtid om vi ger förnuftet och människokärleken en chans. Själv är jag optimist. Till sista andetaget”.

Ingrid Waaranperä

”I grunden är jag optimistisk”

ONSDAG 11 NOVEMBER 2020

Två år har gått sedan Martin Nihlgård valdes till generalsekreterare för Individuell människohjälp. Under tiden har världen blivit fattigare och allt mindre demokratisk.

– Jag hoppas att det är en tillfällig svacka som vi ska ta oss ur, säger han.

Martin Nihlgård, generalsekreterare för biståndsorganisationen Individuell människohjälp, IM, ser tydliga tecken på hur coronaviruset har förändrat situationen för många människor i världen, framför allt de fattigaste och mest utsatta.

– Pandemin har förstärkt de kriser som vi ser. Enligt en ny uppdatering är det nu 80 länder som under våren har tagit beslut i auktoritär eller icke demokratisk riktning. Vi ser också att fattigdomen, som vi under lång tid lyckades pressa tillbaka, ökar igen.

Vad är de viktigaste som behövs göras nu?

– Att vi inte bara tittar inåt vårt eget lilla land och blir för nationellt fokuserade, utan fortsätter att se att världen faktiskt hänger ihop. Där är biståndet såklart jätteviktigt.

– Det har blivit ännu viktigare nu under pandemin eftersom mycket av resurserna i de fattigaste länderna har prioriterats om. Där har man tappat arbetet kring till exempel barnadödlighet, skolgång och våld i nära relationer.

Han förklarar att IM:s arbete utgår från samma strategi oavsett land. Det övergripande målet är fattigdomsbekämpning. Tätt efter kommer arbetet mot ökad demokrati.
– Det handlar om att stärka civilsamhället och vårt bidrag är att inkludera människor i egen försörjning och inkludera dem socialt. Det kan vara olika strukturer som hindrar, som rasism, eller diskriminering på grund av kön eller sexuell läggning.
Konkret kan det handla om att ge ett lån till egen verksamhet, ett startkapital för att kunna driva en egen kiosk, en odling som ger försörjning och som i sin tur gör det möjligt för barnen att gå i skolan. IM jobbar också med att stärka de organisationer som redan finns, och påverka lagstiftningen.
Martin berättar att man i exempelvis Libanon och Jordanien har erbjudit våldtagna kvinnor skyddat boende och att man jobbar för att förändra normer och traditioner som är kvinnofientliga.
Martin Nihlgård växte upp i Vallkärra utanför Lund. Båda

föräldrarna var präster i Svenska kyrkan.
Själv var han under gymnasietiden mest inne på att bli litteraturvetare. Men ungefär samtidigt vaknade intresset för politik, religion och samhällskunskap, vilket ledde till att han läste statsvetenskap på universitetet.
Då, i början av 1990-talet, låg fokus på Sovjetunionen och muren. Men också på flyktingströmmar. Efter studierna bestämde Martin sig för att bli gymnasielärare. Därefter har han arbetat som rektor på olika studieförbund och en folkhögskola. År 2015 kom han till IM som chef för verksamheten i Sverige. I dag är han chef för hela organisationen.
– Jag tänker att jag har sökt mig till det som ger mig lust och energi. Jobb som det går att lägga mycket kraft på men som ger mycket tillbaka.
Hur har saker och ting utvecklats under de senaste 25 åren?
– När muren föll 1989 – då läste jag statsvetenskap – pratade man om demokratins seger. Kanske blev vi för trygga och invaggade i den utvecklingen, för återigen

släpper vi fram auktoritära och populistiska ledare och tror att de kan erbjuda en lösning.
– När det gäller demokratin behöver vi ta frågan på allvar. Min upplevelse när jag pratar med människor eller tittar runt på sociala medier är att många inte riktigt förstått att vi backar på det området, och har gjort det i 14 år i rad.
På vilket sätt har du förändrats under den här tiden?
– I grunden är jag fortfarande ganska optimistisk och ser det som vi är inne i nu som en tillfällig svacka som vi ska ta oss ur. Men en förändring är att jag kanske fått en mindre svartvit bild av världen ju äldre jag har blivit. Som ung var min uppfattning att det antingen var demokrati eller diktatur. Nu är bilden bredare, att det handlar om stegen däremellan.
Lena Wreede TT

Martin Nihlgård
Gratuleras till: Fyller 50 år den 13 november.
Bor: I Lund.
Familj: Fru och två söner, 19 och 18 år, och en dotter som är 13.

Gör: Generalsekreterare för Individuell människohjälp, IM.
Aktuell: Nyss invald som ledamot i Transammans, en organisation för transpersoner och närstående.
Om att fylla 50: ”Det har varit lite jobbigt att få in det, men nu har det landat.”
Så firar jag: ”Det får det bli något med familjen.”
Styrka: ”En är uthållighet. En annan är kanske min nyfikenhet.”
Svaghet: ”Jag är rastlös, det är egentligen samma drag som pendlar mellan uthållighet och rastlöshet. Att springa är ett bra sätt att hantera den.”

Inrikes DN artiklar DN 12 - 17 nov 2020

Artiklar i kapitel 1 ingår ej här

Att fucka facken är att stå på de dåliga arbetsgivarnas sida

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Fuck facken, gastade Centerns ungdomsförbund lite coolt på Twitter häromdagen. Och det fick de snabbt äta upp. Jag har faktiskt aldrig förstått varför de alls *håller på*. Det vore en sak om de ifrågasatte att en av de största fackliga organisationerna, LO, samarbetar med Socialdemokraterna, för det finns det ju inget skäl till, annat än att det är trevligt för partiets kassa. Men kidsen i CUF vill fucka alla fack. Det vill säga: De är emot att arbetstagare balanserar upp arbetsgivarnas maktövertag genom att organisera sig. Kanske tror de att det är rebelliskt? Men det är inte rebelliskt att ge facken fingret. Det är att oreserverat ställa sig på de dåliga arbetsgivarnas sida. För det brukar vara de som motsätter sig facklig organisering. De vill inte att de anställda ska vara en jämbördig part, de vill att deras enda tyngd ska vara hotet om att

säga upp sig – vilket alltid drabbar de enskilda hårdast, eftersom de ju då står utan försörjning.
Jag ska ge ett färskt exempel: situationen på Apotea. Apotea är nätapoteket som har allt man behöver, genast. Det går så sjukt fort! Av en helt oacceptabel anledning, vad det verkar. För på lagret där försändelserna packas kontrolleras de anställdas minsta rörelse av övervakningskameror, enligt källor (Dagens ETC 3/11). Och rätt vad det är kan vd:n ringa och skälla för att någon har sett sysslolös ut för länge, säger de.
I reportaget vittnar personal om kollektiv bestraffning av hela arbetslag ifall någon råkar plocka varor för långsamt, och om chefer som låser toaletterna så att ingen ska öda dyrbar tid på att gå och kissa.
I dagarna framkom även att de anställda åtta minuter före hemgång en lördag i våras fått sms om att de skulle jobba över i flera timmar (10/11). Att använda sin mobil på arbetstid är förbjudet, så i själva verket fick de reda på detta först när de i dörren möttes av chefer som sade att alla måste arbeta vidare. Nästan ingen

är fastanställd, och det finns ingen fackklubb, så folk vågade inte annat än att lyda.
Efter Dagens ETC:s granskning säger nu vd:n att ingen varit tvingad till något, att han har feltolkats. Men det är anmärkningsvärt många som missförstått hans goda vilja, tycker jag. Och konsumentmakt må vara lätt föraktat numera, förknippat med någon som heter kanske Jeanette och som med indignerat darr på rösten ber att få tala med chefen när hon inte har fått den service hon anser sig förtjäna.

Men allt handlar i grunden om detta: att man som utomstående gör vad man kan för att inte gynna företag man uppfattar som oetiska. Och i det ingår även att stå upp för de anställdas rätt att organisera sig. Att inte fucka facken.

Lisa Magnusson
lisa.magnusson@dn.se

Äldre kvinna svårt skadad i explosion

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

En explosion inträffade på onsdagsförmiddagen på en läkarmottagning på Första Långgatan i Göteborg. Två kvinnor har skadats, varav den ena allvarligt.

Enligt uppgifter till DN ska explosionen ha skett inne på en toalett. En förundersökning om misstänkt mordförsök är inledd.

– Fönsterrutor har krossats. Flera människor har hört en hög smäll och en person ska ha skadats.

Så löd rapporten från polisens presstalesperson Thomas Fuxborg omkring 11.30 på onsdagen.

Senare meddelade polisen att två personer som befunnit sig på mottagningen förts till sjukhus med ambulans. Det rör sig om två kvinnor varav den ena är i 85-årsåldern och allvarligt skadad. Den andra kvinnan, som är i 40-årsåldern, har fått lindriga skador, uppger Sahlgrenskas

pressavdelning för DN. Ingen av kvinnorna är anställda på mottagningen, enligt polisen.
En förundersökning om försök till mord, brott mot lagen om explosiva varor och allmänfarlig ödeläggelse är inledd.
– Det finns en person som varit inne på kliniken som vi är intresserade av att höra. En person som skulle kunna vara gärningsmannen, säger Thomas Fuxborg.
Polisens presstalesperson Thomas Fuxborg säger att det nationella bombskyddet och polisen undersökt föremålet som exploderat.
– Man kan konstatera att det är något kraftigare än en banger, säger han.
En banger är en form av kraftig smällare, förklarar presstalespersonen.
Framtidsgymnasiet, som ligger på Andra Långgatan, utrymde sina lokaler efter explosionen.
Explosionen är den andra på kort tid på Första Långgatan. Natten till den 20 oktober larmades polis till gatan efter att en entrédörr skadats av en explosion.
Händelsen rubricerades då som

skadegörelse. Thomas Fuxborg säger att det är för tidigt att säga om det finns något samband mellan de båda explosionerna.
– Vi håller på att titta på det.

Lovisa Herold
lovisa.herold@dn.se
Kristina Hedberg
kristina.hedberg@dn.se
Erik Ask
erik.ask@dn.se

Nytt projekt ska bilda opinion till höger

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

En rad profilerade opinionsbildare på högerkanten har värvats till ett nytt medieprojekt som lanseras inom kort. Chefredaktör blir Paulina Neuding, enligt vad DN erfar.

– Det blir en bred publicistisk satsning, säger hon.

Mycket är ännu okänt kring projektet men värvningen av medarbetare är redan i full gång, något tidningen Expressen tidigare rapporterat om. Enligt uppgifter till DN är ambitionen inte bara att bilda opinion, man ska även ägna sig åt nyhetsförmedling. Det blir en rent digital produkt.

Bland initiativtagarna finns Paulina Neuding som enligt DN:s källor blir chefredaktör. Hon är en välkänd borgerlig opinionsskribent som bland annat varit chefredaktör för magasinet Neo och nättidskriften Kvartal.

Paulina Neuding vill inte kommentera uppgifterna om att hon blir chefredaktör men bekräftar att hon är djupt involverad i projektet.

– Det handlar om en bred publicistisk satsning med tonvikt på ledartexter och fördjupad utrikesrapportering, säger Paulina Neuding.

Hon utlovar att när satsningen lanseras så kommer man att redovisa vilka finansiärer som står bakom det.

En annan drivande kraft i projektet är enligt DN:s källor Thomas Gür, även han involverad i Kvartal som styrelseordförande. Thomas Gür har också varit ledarskribent på Svenska Dagbladet.
De skribenter som har värvats hittills har hämtats från borgerlighetens högerflank. Enligt Expressen ska Carolin Dahlman vara en av dem. Hon är ledarskribent på Kristianstadbladet men är på väg att sluta där.

– Vad jag ska göra sedan kan jag inte säga något om i nuläget, säger hon till DN.
En annan värvning är Alice Teodorescu Måwe, något som magasinet Fokus först rapporterade och som bekräftas av DN:s källor. Hon har varit politisk redaktör på Göteborgs-Posten och gjorde sig där känd bland annat som en skarp kritiker av svensk migrations- och integrationspolitik. Senast har hon arbetat för Moderaterna och ingått i den grupp som tagit fram partiets nya idéprogram.

Per Gudmundsson bekräftar att han blir en av skribenterna på den nya sajten. Fram till helt nyligen var han Kristdemokraternas presschef. Dessförinnan tillhörde han Svenska Dagbladets ledarredaktion, där han bland annat skrev mycket om islamism.

Hans Rosén

hans.rosen@dn.se

”Är hummern väldigt billig ska varningsklockorna ringa”

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Vrångö. Havets svarta guld. Med ett snittpris på 450 kronor kilot är det kanske inte konstigt att hummern är en eftertraktad fångst – även för tjuvar.

– Oftast handlar det om pengar. I många fall är det organiserade stölder, där humrar säljs vidare till restauranger, säger Thomas

Andersson, samordnare vid polisens båtsamverkan i region Väst.

I drygt en månad har den årliga hummersäsongen varit i full gång på västkusten. Utanför Vrångö ligger vattnet spegelblankt och solens strålar värmer trots att det är en bit in i november. Anders Kristensson gör sig redo för att gå ut på sjön med båten Wilma, som är döpt efter hans yngsta dotter.

– Fisket har gått i arv i många generationer, min pappa, farfar och farfarsfar. Jag är uppväxt på havet, kan man säga, säger Anders Kristensson.

Och det märks att det är på havet han trivs som allra bäst. Med van hand styr han båten över vågorna som tilltar utanför ön. I 35 år har han livnärt sig på fisket men det är framför allt de senaste 15 åren han säger sig ha märkt att tjuvvittjningen av hummer har ökat.

– Det händer mig varje år. Det är klart det är tråkigt, jag märker att jag får färre humrar än förut om jag låter mina tinor ligga i över helgen. Det har blivit hårdare konkurrens och beståndet har blivit svagare, säger Anders Kristensson och fortsätter:

– Jag tycker att Kustbevakningen skulle få mer resurser för att kunna göra mer kontroller. Men också att det ska högre upp, det behövs bättre agerande från myndigheterna och politiken.
Under den senaste månaden har flera hummerstölder anmälts till polisen på västkusten. Men Thomas Andersson, samordnare vid polisens båtsamverkan i Region Väst, tror dessutom att mörkertalet kan vara större än vid annan typ av brottslighet.
– Det finns alltid ett mörkertal kring alla typer av brott. Men får du båtmotorn stulen så är det troligare att du anmäler eftersom det handlar om försäkringspengar. Det är svårare att veta om du blivit av med humrar i en tina som du inte ännu plockat upp, säger han.
Kustbevakningen genomför kontroller till havs och hade stärkt bevakning i samband med den årliga hummerpremiären.
– Det är svårt för oss att ensamma agera mot den här typen av brottslighet. Vi känner till att det stjäls hummer från tinor, vilket är ett fiskebrott. Vi vet också att hummer som fångas enligt fritidsfiskereglerna, det vill säga

för egen konsumtion, i vissa fall säljs kommersiellt. Vi har också exempel på att fritidsfiske sker med fler redskap, omärkta och felmärkta, än vad som är tillåtet, säger Mattias Lindholm, kommunikatör på Kustbevakningen.
Thomas Andersson vid båtsamverkan Väst kallar stölderna ”organiserade”.
– Det jag menar är att syftet bakom stölderna är att sälja vidare till en person som distribuerar det vidare till restauranger och privatpersoner, säger han.

Wilma kränger upp och ner på vågorna. I 12 år har båten och Anders Kristensson varit kompanjoner på havet.
– Förr hade jag en lite större båt. Men jag klarar att livnära mig med den här. Fisket är slitsamt, speciellt när det är dåligt väder. Men det som sliter mest är de dagarna man inte får någon fångst, säger han.
Anders Kristensson har själv inte anmält några hummerstölder, trots att han misstänker att han blivit utsatt för det flera gånger.
– Jag tycker det är bra att folk anmäler men det känns inte som

att det leder någon vart. Man orkar inte hålla på att anmäla, man har heller inte riktiga bevis på att det har hänt.
Thomas Andersson tycker ändå att det är viktigt att anmäla.
– Vi får inget underlag för att kunna se något mönster och spana på rätt ställen. Det krävs att fler anmäler, om man misstänker att man blivit besluten, säger han och påpekar att man även bör anmäla om man misstänker att någon säljer fisk eller skaldjur utan tillstånd.
– Oftast handlar det om pengar. Frågan man ska ställa sig om det är en person som säljer är: ”Hur ärliga humrar är detta?” Är det väldigt billigt ska varningsklockor ringa, säger Thomas Andersson.
Ellinor Svensson
Fakta. Hummerfiske

Hummerpremiären var den 21 september.
Den första hummern i år landade på 34 000 kronor kilot på fiskeauktionen i Göteborg. Rekordpriset är 102 000 kronor som en fiskehandlare betalade 2012.
Fritidsfiskare får ha sex hummertinor per person och får

fiska hummer till slutet av november.
Yrkesfiskare får ha 40 hummer-tinor.
Kontroller på land utförs av Havs- och vattenmyndigheten. Hittills har 71 kontroller gjorts på både yrkes- och fritidsfiskare men inga överträdelser har setts i år.
Havs- och vattenmyndigheten och Kustbevakningen lämnade i slutet av oktober in förslag på åtgärder till regeringen angående fiskerikontrollen. Där föreslogs bland annat ett förbättrat samarbete kring tjuvfiske.

Karantänen slut för Kristersson

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Moderatledaren Ulf Kristersson har testat negativt för covid-19 och kan därmed lämna den självvalda karantänen i hemmet, meddelar hans pressekreterare. Det var i söndags som Kristersson skrev på Facebook om att han skulle isolera sig och arbeta hemifrån på grund av att en av

hans medarbetare hade testat positivt för viruset.
TT

Gävlebocken invigs digitalt

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Även Gävlebocken får anpassa sig efter coronabegränsningar. Årets invigning av den riksbekanta halmbocken blir helt digital, meddelar Gävle kommun i ett pressmeddelande. Den livesända invigningen från Gävle stadsbibliotek leds av radioprofilen Titti Schultz.
– Det roliga med att hela bockinvigningen är digital är att

alla Gävlebor som är i exil också kan vara med på distans, säger hon till Gefle Dagblad.

TT

Oro bland minkbönder både för smittan och kraven på näringsstopp

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Sedan coronaviruset upptäckts på tio minkgårdar i Blekinge kommer allt mer högljudda krav

på att näringen ska avvecklas. I den drabbade bygden är oron stor, både bland invånare som räds smittan men även bland minkbönderna som riskerar bli av med sina livsverk.

Sölvesborg/Nogersund.

– Vi lyckades hålla viruset borta i flera månader, men nu gick det tyvärr inte längre.

Jörgen Martinsson, vd på branschorganisationen Svensk Mink, drar en djup suck där han sitter i en fåtölj på ett konditori i centrala Sölvesborg. Han har varit på tå ända sedan i våras då det första larmet om coronasmitta kom från de nederländska minkfarmerna.

Men trots ökade säkerhetsåtgärder och hårda smittskyddsrestriktioner har det nu alltså hänt. För drygt två veckor sedan konstaterades det första fallet av smitta i en svensk minkbesättning och häromdagen kom provsvar från Statens veterinärmedicinska anstalt, SVA, som visar att ytterligare nio gårdar har drabbats. Samtliga ligger på halvön Listerlandet utanför Sölvesborg i Blekinge. Här finns Sveriges största koncentration av

pälsdjursuppfödare med 18 gårdar av totalt 40.
– Jag är egentligen inte förvånad med tanke på hur minkgårdar i andra länder drabbades redan i början av pandemin. Men det uppkomna läget är naturligtvis bedrövligt och väldigt bekymmersamt för uppfödarna. Ingen vill ha in smitta på sin gård även om de flesta minkarna tillfrisknar relativt snabbt, säger Jörgen Martinsson.
I Danmark, som är världens största producent av minkskinn, har fem olika minkvarianter av coronaviruset hittats hos drygt 200 personer. Uppgifter om att åtminstone en muterad virusvariant skulle kunna vara motståndskraftig mot ett kommande vaccin har fått den danska regeringen att stänga ned sju drabbade kommuner på norra Jylland samtidigt som landets samtliga upp emot 17 miljoner minkar ska avlivas.
Beslutet stoppades tidigare i veckan eftersom det visade sig saknas lagstöd för avlivning utanför de drabbade områdena och i Danmark sprider sig nu begreppet ”minkgate”. Åtskilliga miljoner minkar har redan hunnit

avlivas, regeringen har tvingats be om ursäkt, och såväl uppfödare som den politiska oppositionen är vansinniga. Samtidigt växer debatten i Sverige där allt fler nu ställer krav på att minknäringen ska avvecklas.
I ett upprop på DN Debatt tidigare i höstas krävde 120 veterinärer och akademiker ett förbud med motiveringen att minkfarmerna riskerar bli permanenta smitthärdar för coronaviruset och häromdagen gick Björn Olsen och Magnus Gisslén, professorer i infektionsmedicin, ut på Svd Debatt med liknande krav.
Miljöpartiet och Vänsterpartiet har länge jobbat för att minkfarmerna ska läggas ned av djurskyddsskäl och nu kräver V-ledaren Nooshi Dadgostar att farmerna stängs omedelbart av oro för att coronavirus hos djuren ska mutera.
– Vi vill se en skyndsam avveckling av de svenska minkfarmarna, säger hon till TT.
Jordbruksverket och SVA har beslutat om hårdare smittskyddsrutiner sedan smittan konstaterats på de blekingska minkgårdarna, men det finns

hittills inga beslut om vare sig massavlivning eller avveckling.
– Vi har tät dialog både med myndigheter och politiker och det finns ingenting i dagsläget som tyder på ett sådant beslut. Men självklart finns det en oro för hur de ska agera framöver. Om alla minkar skulle avlivas är branschen slut, det råder ingen tvekan om det, säger Jörgen Martinsson på Svensk Mink som inte tror att det kommer bli något förbud.
Samtidigt som minkbönderna på Listerlandet kämpar mot coronasmittan har den årliga pälsningen precis inletts. Det är årets mest intensiva arbetsperiod då omkring 80 procent av alla minkar avlivas och pälsen avlägsnas – för att så småningom hamna på något av de stora auktionshusen i Köpenhamn eller Helsingfors.
I en tidigare intervju med DN säger statsepizootolog Karl Ståhl att timingen inte kunde ha varit bättre eftersom pälsningen innebär att det bara kommer finnas omkring 100 000 minkar kvar i landet.
– Det hade inte gått snabbare att minska antalet minkar om det

svenska Jordbruksverket hade fattat ett beslut om avlivning som i Danmark.
På Svensk Minks kansli i Mjällby, den lilla orten som kanske främst gjort sig känt för sitt allsvenska fotbollslag, träffar vi en av bygdens minkbönder. Han har under många år utsatts för hot och trakasserier från djurrättsaktivister och vill därför vara anonym.
– Läget är så pressat, jag måste skydda min familj och vill inte ha nya hot. Nu ser vi hur de danska minkböndernas livsverk bara försvinner. Alla är oroliga. För att få in smittan, för hur minkarna ska reagera och för vad som ska hända i framtiden. Ingen vet ju heller hur smittan spridits mellan gårdarna, det är rent obegripligt.
Nästan all minkpäls exporteras till Kina där efterfrågan är skyhög. När landet stängde ned i början av året upphörde även all handel med päls, vilket innebar en ekonomisk smäll för de svenska minkuppfödarna redan då.
– Jag vet två gårdar som tyvärr har gått i konkurs sedan dess, det blev ett jättetapp för oss alla. Samtidigt har vi skinnen kvar och i samband med

nedläggningsbesluten i Holland och Danmark nyligen steg grossistpriserna på skinn i Kina med 50 procent.
Att efterfrågan går upp medan produktionen går ned har skapat ett litet hopp i mörkret bland de kvarvarande minkbönderna på Listerlandet.
– Visst är det oroande med coronasmittan, men jag ser ändå positivt på framtiden och hoppas kunna jobba med minken i minst tio år till. Detta är det enda jag har gjort sedan jag slutade skolan, jag vet inget annat. Och om näringen försvann skulle lite av själen på Listerlandet dö, säger den anonyme minkbonden.
I dag föds omkring 650 000 minkar upp i Sverige varje år. Industrin har länge ifrågasatts av djurskyddsskäl och de senaste decennierna har motståndet växt. För många invånare på Listerlandets har pälsdjursuppfödningen alltid varit ett självklart inslag i bygdens försörjning. Men sedan coronaviruset börjat sprida sig på gårdarna har det uppstått en skiljelinje mellan de som ifrågasätter näringens framtid och de som vill ha den kvar.

I fiskeläget Nogersund på sydöstra Listerlandet ska båten till Hanö precis avgå. Sommartid är det en populär destination i Blekinge skärgård, men nu står matrosen Marlene Johansson i stort sett själv på kajen.

– För tio minuter sedan satt det faktiskt en vit mink här på kajkanten. Det händer ju ibland att de tar sig ut från gårdarna. De brukar inte klara sig länge, men den här har strukit runt i hamnen ett tag.

Marlene Johansson är uppvuxen på Listerlandet och tycker synd om de coronadrabbade minkbönderna.

– Jag kan förstå de som säger att minkpäls kan man vara utan, men samtidigt handlar det om hela familjer som riskerar att gå under. De har varit hårt utsatta länge, säger hon.

Nogersund har länge varit en av Sveriges största fiskehamnar. I början av 1900-talet blev pälsdjursuppfödning en populär sidoverksamhet bland många av ortens fiskare. Fiskrenset användes som foder till minkarna, som på så vis blev en viktig del av näringskedjan.

– Vi har alltid stöttat minkbönderna och haft ett kompakt motstånd mot djurrättsaktivisternas aktioner. Men nu när coronan sprids är vi i ett annat läge. Vi vet ju inte vad som händer om viruset muterar som det gjort i Danmark. Därför är det nog lika bra att man tar bort minkarna, säger Johny Mattisson som kommer cyklande från sin sjöbod.
Han berättar att den årliga pälsningen i november brukade engagera hela bygden när han var ung.
– Jag har själv haft ihjäl många hundra tusen minkar, det var ett dubbeljobb som många gjorde så här års vid sidan av det vanliga arbetet. Men sedan kom den importerade arbetskraften från Baltikum och det blev för lite pengar att tjäna, säger han.
Richard Ragnarsson, byggarbetare i hamnen, hade egen minkgård på 1970-talet. På den tiden låg det ett radband av farmer längs huvudvägen in till Nogersund.
– Som mest var där nog femton stycken. Jag höll på i tio år, men trivdes faktiskt aldrig med det.

– Läget nu är förtvivlat. Många är oroliga för smittspridningen, varenda människa man träffar pratar om coronan och vilka gårdar som drabbats. Därför är det är lika bra att den fasas ut, även om många aktörer i bygden drabbas, säger han.
För femtio år sedan fanns det omkring 1 500 minkuppfödare i Sverige. Sedan dess har antalet minskat dramatiskt. Trots det är näringen fortfarande viktig för Sölvesborgs ekonomi menar Stefan Olofsson, näringslivschef i kommunen.
– Mätt i pengar står näringen för 100–110 miljoner kronor i export varje år. Sedan spiller den över på andra näringar runtomkring, allt från bensinmackar till mathantering, så självklart betyder den något.
– Vi har haft minknäring i Sölvesborg sedan tidernas begynnelse, det är en del av vår identitet. Jag hoppas verkligen att farmarna lyckas ta sig ur den här krisen, säger han.

foto

Fakta. Virus på minkgårdar

Hittills har sex länder rapporterat coronasmitta kopplad till minkfarmar. Enigt Världshälsoorganisationen WHO handlar det om Danmark, Sverige, USA, Italien, Nederländerna och Spanien.
Minkarna har visat sig extra känsliga för coronaviruset. De har receptorer på sina celler i luftvägarna som liknar de som människor har och som viruset använder för att ta sig in i cellerna.
Det är fortfarande oklart hur smittan sprider sig mellan minkgårdar. En hypotes är att vilda djur, till exempel måsar, kan bära den med sig.
Det första konstaterade fallet i Sverige uppdagades på en gård på Listerlandet i Blekinge den 23 oktober. 5 november konstaterades smitta på ytterligare nio gårdar. Samtliga ligger i Blekinge.

Årets svenska julskinka spås bli rekorddyr

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

I år blir svensk julskinka dyrare än någonsin. Priset till bonden har ökat med cirka tio procent sedan förra året. Förklaringen är en ökad efterfrågan på svenskt kött, säger Emma Frödå, lantbruksexpert på Danske Bank:

– Många vill ha svensk skinka av bra kvalitet till högtiderna.

De som vill köpa svensk julskinka till årets julbord får räkna med att betala en rejäl slant. Priset per kilo till grisbönderna har sedan förra året under vecka 42 ökat från 18,80 kronor till 20 kronor, enligt Emma Frödå.

Enligt Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) är Sverige en relativt liten grisproducent jämfört med exempelvis grannländer som Tyskland och Danmark. Det gör att griskött som produceras i Sverige framför allt konsumeras här, och marknaden

styrs därför av nationell efterfrågan, enligt Emma Frödå.
– Svenskt kött har ett gott rykte och konsumenter vill gärna äta kött från svenska gårdar. Kanske ännu mer till jul och högtider då man vill unna sig något bättre, säger Emma Frödå.
Trots att köttkonsumtionen i Sverige generellt sett minskar, ökar andelen svenskt kött jämfört med kött som är importerat från andra länder. Och när efterfrågan ökar, stiger priset på råvaran. Effekten kommer bli att priset på julskinkan i butikerna i år kommer bli högre, spår Emma Frödå.
– Många som äter kött tycker det är viktigt med bra kvalitet, att köttet producerats med god djurhälsa och låg antibiotikanvändning. Sverige har en väldigt bra djurproduktion och högre djurskyddskrav än andra länder, det gör att produktionen blir dyrare, säger Emma Frödå.
Men samtidigt som priset på griskött stiger i Sverige, minskar priserna drastiskt i andra länder i Europa. När man tidigare i år upptäckte fall av grisar som drabbats av Afrikanska svinpesten

i Europa, minskade exporten till den annars stora importören Kina drastiskt.
– Trots att sjukdomen inte smittar människor, är Kina livrädda att få in sjukdomen till sina djur i landet. Att importen försvunnit har gjort att exempelvis priset på fläskkött i Danmark gått ner med runt 40 procent sedan toppnoteringen i mars, säger Emma Frödå.
Torbjörn Lithell, försäljningsdirektör på Scan, tror också att julskinkan blir dyrare än i fjol, men han kan inte säga exakt vilken prisökning det handlar om.
– Priset för julskinkan styrs av vad bonden får betalt, och priset till bonde är betydligt högre i år än förra året. Det kommer avspegla sig på priset av fläsk- och charkprodukter generellt, säger Torbjörn Lithell.
Trots att priset på fläskkött sjunker i övriga Europa, är svenska konsumenter beredda att betala ett högre pris för svenskt kött med god djuromsorg, menar han.
– Den stora faktorn som har lyft grispriset är att intresset för att köpa svenska produkter, producerade med världens bästa

djuromsorg ökar. Svenska konsumenter är beredda att betala för den djuromsorg vi har, det gör att vi kan hålla i priset till bonden, säger Torbjörn Lithell.

Maja Andersson
maja.andersson@dn.se

”De kallar mig överlevaren”

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

– Har vi med gråtpapper? En stram grå klänning, svarta solglasögon, sandaler, pärlhalsband. Inger Gabrielsson Brus väntar med sin syster Lisbeth på att taxin som ska ta dem till Skogskyrkogården ska anlända. Det är den 22 juni. I dag ska Inger ta farväl av sin make Roland.

tt grönt tygstycke är draperat på ett bord längst fram i det lilla kapellet. Blått dagsljus blandas med det varma skenet från levande ljus. Urnan med Rolands kvarlevor omges av röda rosor, ett fotografi och en frälsarkrans i miniatyr. Ted Gärdestads ”Sol, vind och vatten” hörs från diskreta högtalare. Inger gråter. Lisbeth lägger handen på sin systers rygg. Kärlekshistorien som började på Gröna Lund för mer än femtio år sedan är slut. Inger arbetade på ett presenthjul och lastbilschauffören Roland jobbade extra på radiobilarna.

– Jag älskade honom, han var vacker och hade en så underbar sångröst. Skulle det sjungas allsång skulle man ställa sig bredvid honom. Jag saknar hans närvaro. Närvaron hos mig.

En dag i mars kände sig Inger dålig. Febrig. Hon hade drabbats av covid-19 och lades in på sjukhus. Hennes make Roland, som på äldre dagar drabbats av demens, hade svårt att ta in vad som skedde och lämnades i oro och saknad. På sjukhuset var det besöksförbud. Inger led för sin makes skull men så småningom släppte viruset greppet och hon

kunde äntligen komma hem. Hon möttes av en mycket glad make som satt och väntade på terrassen.
– Det var på skärtorsdagen, vid tretiden. Vi satte oss i soffan, höll varandras händer, pratade länge. Jag var trött efter sjukhuset och gick tidigt till sängs men Roland ville titta på tv en stund till. Halv tio vaknade jag och undrade vart han tagit vägen. Jag såg att det lyste ute på toaletten. Där låg han död.
○ ○ ○

Inger Gabrielsson Brus föddes i Vindeln och bodde i Luleå tills hon fyllde fjorton. Pappa Sven-Ivan, mamma Anna-Märta, syster Lisbeth och så Sixten. Älskade lillebror Sixten, som en dag började se dubbelt. Orsaken visade sig vara en hjärntumör och när vården på lasarettet i Boden inte räckte till transporterades han till ett sjukhus i Stockholm. Det blev en utdragen process och under sjukdomstiden började Inger och Sixten spara pengar för att köpa en hund den dagen Sixten blev frisk.

Det blev ingen hund. Tumören låg illa till, kunde inte opereras och Sixten blev hemskickad till Boden igen. Det fanns ingenting läkarna kunde göra. Inger minns sista gången hon såg sin bror på lasarettet.
– Han var så mager, det var liksom inte min Sixten längre.
Begravningen var vacker och lokaltidningen skrev om min underbara bror. Hur omtänksam och omtyckt han var. Som åttaåring cyklade han ärenden för farmor och alla hennes grannar på äldreboendet och fick lite godis som tack. Han blev tio år gammal.
Sixtens bästa vän, Stig-Björn som kallades Fibbe, bodde ibland hos sin faster och farbror som var grannar till familjen Gabrielsson. Fibbe blev Ingers första kärlek. Deras sovrum låg vägg i vägg och snart utvecklade de ett hemligt språk med hjälp av knackningar. Långa sommarnätter, vinterbad ute vid udden dit de sprang barfota i snön. Det var fina dagar som varade ända tills pappa Sven-Ivan fick ett chefsarbete på en godsterminal i Stockholm. Inger minns det bitterljuva avskedet

med Fibbe på tågstationen. Pojken som skänkt henne kärlekens gåva, och livets första kyss.
– Hans vänner hade utmanat honom. Om han vågade ge mig en kyss skulle han få en jordgubbe av dem. Han vågade, och jordgubben delade vi på.
I Stockholm tog Inger examen, gick i yrkesskola och började sitt arbetsliv på ett varuhus. Hon träffade en man som blev far till dottern Lena. När Inger senare träffade Roland var de båda skilda och bodde till en början tillsammans i hennes enrummare ”om ens det” på Södermannagatan. Kök, sov och vardagsrum på några få kvadratmeter och med en toalett som var så liten att man fick backa in för att uträtta sina ärenden.
Livet med Roland var en bergochdalbana i tempo och humör. Två fartglada människor hade funnit varandra på gott och ont. Inger minns hur premiärturen med nya motorcykeln på uppfarten hemma i Tyresö slutade med en frontalkrock med grannens berghäll – och ett brutet båtben i vänster hand.

– Det var en väldigt härlig tid. Vi älskade båda att åka motorcykel. Farten. Roland körde, jag satt bakpå och skulle knacka på hans axel om jag tyckte att det gick för fort. Det var inte många gånger jag knackade.

○ ○ ○

Två glas vitt vin. Friterade räkor, pommes frites och bearnaisesås. Systrarna Inger och Lisbeth är på tur till Farsta centrum. Bankärenden, byta batterier i ett par armbandsur, ”kanske köpa ännu en Hammarbytröja?” och äta en bit på stamhaket. Humöret är på topp, det var länge sedan de var ute och rörde på sig tillsammans. De skålar fnittrande med klingande glas. En påfyllning hänger i luften. Lisbeth skrattar.

– Vitt vin? Nej, vi dricker fritt vin.

Inger och Lisbeth är nära varandra inte bara i själ och hjärta. Lägenheterna är på överkomligt gångavstånd även för Lisbeths åldriga ben. De talas vid varje dag och Lisbeth kommer ofta över till Inger och håller henne sällskap. Soffhäng framför tv:n. Coca-Cola och kanelbullar. Landa i tillvaron. Tillsammans.

Inger är snart 79 år gammal, Lisbeth är 71 men livet de levt har inte alltid varit lätt att leva. De lider båda av kol. Inger har även astma och sjukdomen som tog modern Anna-Märtas liv har drabbat dem båda. Inger har haft cancer i både livmoder och tjocktarm och är medveten om att varje dag är en gåva.
– De kallar mig överlevare. Det var väldigt jobbigt att kämpa sig igenom allt och att jag klarat mig har jag omgivningen att tacka för. Min sista operation var komplicerad och det var nästan att jag fick sluta livet tidigare.

Inger sätter sig till rätta i soffan. Fjärrkontroll och telefon inom räckhåll. Hemtjänsten har just varit här, ordnat och donat, gått i väg med en shoppinglista och kommer ”glöm inte citronerna” snart tillbaka med de beställda varorna. I går var arbetsterapeuten på besök. Inger vet hur viktigt det är att bli rörlig igen, komma upp ur sängen för egen maskin, slippa rullstolen. Hon kämpar.
– Chocken har ännu inte lämnat mig. Jag kan knappt gå in i badrummet där jag fann Roland död. Det gäller att orka komma

tillbaka, vinna över det jag har varit med om. Jag har inga andra planer framöver än att bli friskare och bättre. En dag skulle jag vilja åka tillbaka till Luleå.
Kanske träffa Fibbe igen.

Paul Hansen
paul.hansen@dn.se

Fakta. Nya coronaviruset

Läget i Sverige:
6 082 personer har dött efter att ha insjuknat i covid-19, 2 746 kvinnor och 3 336 män.
166 707 personer har testats positivt för det nya coronaviruset.
2 866 har behövt intensivvård.

Folkhälsomyndigheten uppmanar: Stanna hemma vid minsta symtom. Tvätta händer ofta i minst 20 sekunder. Nys och hosta i armvecket. Undvik att röra ögon, näsa och mun. Håll avstånd till andra. Du ska vara hemma i minst två dagar efter att symtomen försvunnit helt och minst sju dagar efter insjuknandet. Friska vuxna som bor med någon som är smittad ska stanna hemma i sju dagar och testas efter fem dagar.
Källor: Johns Hopkinsuniversitetets CSSE, Folkhälsomyndigheten

"När folk får tid lyssnar de på, läser och uppenbarligen skriver böcker."

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

I SVT kommenterar Bonnier Carlsens förlagschef Mattias Fyrenius det faktum att coronapandemin medfört en rejäl ökning av antalet inskickade manus till förlagen.

Katarina Frostenson lägger skammen hos kvinnorna

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Den som läser Katarina Frostensons ”F” måste kämpa med en bok som bortser från så mycket av verkligheten att man önskar att den haft undertiteln ”saga”. Omtumlande att ta del av alla dessa förvrängningar, skriver Malin Ullgren.

Katarina Frostenson
”F. En färd”
Polaris, 251 sidor

”Det är i början av juni, den första sommartiden. På ön Hisingen.
Färden hit gick från Göteborg via den väldiga bron över älven.”

Redan på första sidan i Katarina Frostensons bok ”F. En färd” mäts avståndet ut till den enkla verkligheten: ön Hisingen, den väldiga bron.

Så kan man också skriva att man är på väg till Hisingen, över Götaälvbron.
Världen anas, men den formuleras av en röst som får nuet att verka förflutet och förfrämligat.
Jag tror att Katarina Frostenson ställer sig utanför tiden vi har. Hon skriver för att upprättas av historien. Hon skriver det rakt ut:
”Med tiden vänds ljuset mot förföljarna, strålkastarna riktas mot dem och deras drivkrafter och metoder.
Det tar tid, men den tiden kommer.
Tiden kommer att ta sig an det här: den här historien, eller berättelsen.”
Kanske får hon rätt. Historien – i synnerhet litteraturhistorien – kan vara starkt benägen att inte minnas faktiska omständigheter, materiella villkor, smärtan som fanns.
Kanske är våldtagna kvinnor, kvinnor som utsatts för övergrepp, bara fotnoter i en framtida text om Katarina Frostensons båda böcker ”K” och ”F”, stolt betitlade efter författarens initialer.

Kanske kommer litteraturhistorien att bara minnas hur hon beskriver sin man som en ”fjäril”, som då och då råkar ”fladdra iväg” till andra kvinnor. Fjärilen, funderar historien, vad är det för metafor? Eller bild – kanske är bild bättre – Frostenson åkallar ju filosofen Gaston Bachelard och han avskydde metaforer! Å andra sidan åkallar hon även filosofen Henri Bergson, som Bachelard tyckte var idiot… Så är livsvillkoren för andra än författaren borta ur minnet. Återstår leken med texten.

Ja, Katarina Frostenson skriver för historien och den kan mycket väl tänka på hennes man som *fjäril*. Historien kan intressera sig för vokalljuden i en formulering om målsäganden i rättsprocessen som dömde Frostensons man till fängelse för våldtäkt: *akademikern i stringtrosa*.
Den som läser nu, däremot, måste kämpa med en bok som utesluter så stora stycken realitet ur skildringen att man önskar att den haft undertiteln ”saga”.
Men ”F” har i stället ett tydligt dokumentärt, självbiografiskt anslag. Poeten Katarina

Frostenson skriver, rekapitulerar sin upplevelse av att ha fallit från en höjd, att ha en man som sitter på Skogomeanstalten i Göteborg. Samtidigt är stora stycken verklighet bortslitna ur skildringen. Jag har sällan läst en så aggressiv jagberättelse på svenska, inte heller sett sanningen så illa tilltygad på 250 sidor. Det handlar inte bara om framhärdandet i att maken är oskyldig till det brott han dömts för. Den känslan kanske man inte kan begära förhandling med. I stället är det sådant som helt självklart kunde ha fått ha en verklighetsnära representation, men som författaren inte förmår. Som här, när hon beskriver situationen för häktade i Sverige: *”Jag visste inte heller något om de här tillstånden och platserna. Vad vet allmänheten och vad vet tidningarnas korsfarare om häktet och fängelsets verklighet, om frihetsberövande? Sannolikt inget. Den delen av världen omfattas inte av deras samvete.”* Det är en meningslös lögn. En snabb sökning i arkiven visar tvärtom att artiklar om svenska häkten och kritiken de får är mycket vanligt förekommande.

Naturligtvis. Det är en rapportering som pågått länge, eftersom häktestiderna är ett stort och upprörande problem.
För den som läser både förra boken ”K” och den nya är det tydligt att den som för ordet inte har deltagit i något som kan kallas ett vanligt liv på många årtionden. Här finns inga simpla materiella begränsningar, få människor utan prominenta sysselsättningar. Snickersbitar omtalas som ”den så kallade… chokladen”.
Att någon levt ett liv bland andra utvalda och aldrig frivilligt valt att ta ett steg ut ur den bubblan, viker sig dubbel i textuell kramp för att klara av att benämna en chokladbit, eller aldrig har läst nyhetsartiklar om kriminalvård utan går direkt på Michel Foucaults tankar om fängelset i moderniteten – det får vara hennes öde.
Det som gör främlingskapet inför världen anmärkningsvärt är när det inte finns något seende i texten, bara argumenterande bilder.
Här står berättaren och väntar på bussen som ska ta henne från anstalten efter ett besök:

”Jag ser på klövern som växer runt kuren. En matta av vitklöver är det. En fin och anspråkslös blomma. Jag tänker på kransen som författaren Herta Müller flätade till mig när vi en gång läste dikter för en kär kollega, Inger Christensen, till hennes minne, på en sommaräng i norra Tyskland, i Westfalen, det var i juni 2009.”

Klöverns uppgift blir att berätta om lagerkransade vänner och senare binda samman påföljden för våldtäkt i Sverige med Ceausescus Rumänien. Jag ska inte säga att Frostenson trampar ner ängen; ändå tycker jag på något sätt synd om blommorna som knappt hinner vara klöver innan det visar sig att de har en nästan bisarr retorisk uppgift. Liksom i boken ”K” är ”F” ett pågående samtal med kulturhistoriens stora namn. Att en fru till en internerad man söker tröst i berättelser om fångar och orättvist behandlade i det förflutna är inte så konstigt. Men stundtals är det svårsmält, som när Osip Mandelstam, död i sovjetiskt fångläger 1938, förmodligen ditskickad för en Stalinkritisk dikt, åkallas: ”Ingen

jämförelse, men med strimman av en likhet i livssituationen.”
Dessa likhetsstrimmor passerar sedan en efter en i boken. Det ser ut som om fördrivningen ur det lokala svenska kulturparadiset kräver en ny och upphöjd gemenskap. Frostenson finner den i historien och skriver in sig själv i traditionen av intellektuella lägerfångar.
Identifikationen med Mandelstams öde fanns också i ”K”, liksom ett samtal om frihet med J M G Le Clézio återges på ungefär samma sätt i båda böckerna. Om det förra kan ses som ett tema, verkar upprepningen av Le Clézio-samtalet mer omedvetet, som slarvig redigering. Och det är kanske så man får förstå ”F”, som är långtifrån ett genomkomponerat verk: infall, utfall, upprättelse, uttrycksbehov. Fram ska en berättelse träda, som förklarar hur skönheten, den främmande och konsten har fallit offer för ”massan” i ordningslandet Sverige.
I essäsamlingen ”Jag själv ett hus av ljus” (2002) noterar DN:s Åsa Beckman nyckelraden ”håll dina vaga världar vid liv i en/alldeles för tydlig tid” i dikten

”Vädrare” (1987). Beckman fortsätter: ”Det är här den mörke mannen kommer in. Han står för något diametralt annorlunda. Han är våldsam och driftsmässig. Han är låg, oren och oacceptabel.”
I ”F” finns också denna föreställning om att rättsfallet är offrens oförmåga att stå ut med sexualitetens självförglömmelse och kåthet, att det som talar i den mediala uppmärksamheten och i rättssalen är just rädslan för driftens annanhet.
Ändå skriver inte Frostenson som någon som själv står ut med några nyanser i driften. Hon lägger skam på de kvinnor som har talat om makens övergrepp, för att de inte förmått uppskatta honom. De är ”bittra”, ”avundsamma”, ”förgrämda”, ”kletiga”... Nu lever hon och maken med ”megärornas efterbörd”.
Det är omtumlande att ta del av hatet mot andra kvinnor och allt detta förmedvetna äckel som plöjts ner i orden.
En syn på sex som är allt annat än subversiv blottas. Kritiken av en alltför välordnad svensk erotik visar sig bara vara behovet av en *annan* ordning: en där våldtäktsoffer klär sig sedesamt

och där kvinnor finner sig i övergrepp.
Jag läser hela tiden i en kamp för att se det som är bra i ”F”; jag vill inte fastna i en argumentation mot författarens trasiga verklighetsuppfattning. Men det är svårt. Varje gång Frostenson är nära att skapa en bärkraftig skildring av det liv hon plötsligt lever – besök på anstalt, grå fängelsestrumpor, att ropa sitt namn i centralvakten – omintetgör hon dessa sköra bitar av något betydelsefullt, något verkligt, med vanföreställningar: som att det finns mycket pengar att tjäna på att anmäla en våldtäkt.
”F” gör en skiss av ett långt äktenskap, där de två är djupt fästa vid varandra. Det är ord som ”två världsomseglare”, att sakna att sova tillsammans. Men idén om kärlek i boken blir inte mer än en deklaration, inget i själva texten leder vidare från påståendet om ett förbund. Närmare en skildring av liv kommer hon när hon närmar sig ”fallet”. Fallet är makens ”lustfall” (hennes ord för det som ledde till våldtäktsdomen) och den egna erfarenheten av att falla

från en social höjd. I fallet rör hon också på ett par sidor vid begreppet skam, och frågar själv:
”Skammen som ovilja att beröra, röja sig själv och sina hemligheter. Eller är det integritet? Är det vilja till ett så kallat privatliv, en sfär där man som människa slutar vara en bild?
Eller svårigheten att se klart; se livet, kärlekens slingrande linjer i sicksack; meandrarna.”
Det finns mycket skam i ”F”, bara det att den är så skydd att texten krymper. Kanske kan historiens korta minne göra ”F” till en bättre bok än den är nu.

Malin Ullgren
malin.ullgren@dn.se

Hisnande parallellt universum

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Norrtälje konsthall visar nu konstnärsduon Lundahl & Seitls miniretrospektiv ”The monograph”. Det allra senaste vr-verket får det att lossna rejält, tycker Magnus Bons.

Lundahl & Seitl
”The monograph”
Norrtälje konsthall. Visas t o m 28/11. Vr-verket ”The memor” kräver förhandsbokning via konsthallens hemsida.

”No more reality. No more reality.” Redan i trappan upp till utställningen på Norrtälje konsthall hör jag uppspelta barnröster skandera ett illavarslande budskap. Vad menar de, har verkligheten upphört? Och vad har i så fall ersatt den? Barnkören – där ljudet lånats från ett verk av den franske konstnären Philippe Parreno – utgör en effektfull upptakt till konstnärsduon Christer Lundahls

och Martina Seitls milt omskakande bildvärld. För i utställningen råder verkligen en annan ordning än utanför.
Fast till en början ser den inte mycket ut för världen, utställningen på Norrtälje konsthall. Övergiven nästan, som om den är på väg att plockas ned. Det är bara enstaka målningar och spegelskivor kvar på väggarna, några metallplattor på golvet och en del textskyltar här och där. En atmosfär av grådaskigt mellanläge råder, där föremålen är rekvisita till de performativa verk som konstnärsparet fått stor uppmärksamhet för.
Det synliga, eller snarare det fysiskt påtagliga, är bara det yttre ramverket i Lundahl & Seitls konst, som skickligt utnyttjar den senaste tekniken. Kärnan tycks medvetet ogripbar och undflyende. Ofta höljd i mörker, associativ och öppen. Konsthallen gör ändå ett tappert försök till sammanfattning, och har på två våningsplan installerat en miniretrospektiv över Lundahl & Seitls verk från de senaste tio åren.

Ganska snart har jag fått på mig både trådlösa hörlurar och heltäckande ögonmask. Redo att ta mig an det tidiga verket ”Symphony of a missing room” (2009–20), en halvtimmes vandring tillsammans med en ledsagare och efter instruktioner från en berättarröst.
Jag har fullt sjå att orientera mig i omgivningen utan synintryck, men efter några inledande osäkra steg förlitar jag mig på medhjälparens vänliga vägledning. Försiktigt och sökande tar vi oss fram, och berättarrösten upplyser mig om att jag befinner mig i en stor och öde museisal. Men rummet stiger inte fram för mitt inre. Där fortsätter en grå ljusdager att dominera och jag har svårt att över huvud taget tänka en tanke. Att bara uppleva och ta in den minst sagt ovanliga situationen tar all koncentration.
Samtidigt händer det inte så mycket under vandringen. Ljus växlar till mörker, och jag uppmanas återigen att förnimma platser eller minnas konstverk. Ljudbilden är visserligen mycket illusorisk men gång på gång hörs grenar som bryts, vatten som

droppar och vindens sus. Jag rör mig framåt, men verket står och stampar en aning.
Lite av samma vacklande berättande finns i 3D-filmen ”An elegy to the medium of film” (2014–17), som innehåller långa sekvenser från Tarkovskijs film ”Solaris”. Jag ser en man som står i gräset vid ett hus, panoreringar över Brueghels målade vinterlandskap och hör Bachs musik från Tarkovskijs film. Tyvärr infogas lånen ganska osjälvständigt. Det blir som att röra sig runt i en suggestiv spegelsal, där referenserna reflekterar varandra. Men utan konkretion.
Lundahl & Seitls konst har annars fått ett stort genomslag på biennaler och museer internationellt och har i Sverige, bara under det senaste året, visats på Wanås konst, Göteborgs konsthall, Uppsala konstmuseum, reaktorhallen på KTH och under konstmässan Super local.
Fast med deras senaste verk, ”The memor” (2019) lossnar det äntligen i mitt tycke. Rejält. Det är både en installation och ett interaktivt vr-verk som visas på konsthallens övre plan. Med

förvridna vita skulpturfragment på utplacerade stålställningar. Urgamla fossil på golvet. En estetik som kan spåras ända tillbaka till Matthew Barneys Cremaster-miljöer på 90-talet och även känns igen från Lap-See Lams nyligen hyllade verk.
Jag ska inte avslöja vad som händer under vr -hjälmen, men ”The memor”, gjort i samarbete med Scan LAB Projects, är tveklöst det bästa jag sett i genren. Ett grovkornigt koordinatsystem av punkter och linjer bildar ett hisnande parallellt universum. Här flyter berättelse och bilder jämsides – omformas bokstavligen genom min inverkan – och saker händer som jag inte trodde var möjliga. Bara genom att röra mig i ett rum med ett par ultratekniska glasögon på.

Magnus Bons

3,4

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

miljarder kronor investerar en amerikansk fastighetsmagnat i bygget av en filminspelningsstudio i Dagenham, London, i ”Hollywoodstil”, rapporterar The Guardian. De första filmerna ska preliminärt börja spelas in sommaren 2022. Lokala politiker räknar med att studion kommer att skapa 1 200 nya arbetstillfällen.

Biblioteken får mer i stadens kulturbudget

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

På onsdagen presenterade den grönblå majoriteten i Stockholms stad sin budget för 2021. Kulturnämnden tilldelas drygt en miljard kronor som bland annat ska gå till pandemistöd, ökad trygghet på bibliotek och Kulturskolan.

Nästa års kulturbudget ökar med 62 miljoner kronor jämfört med föregående år. Stadens kulturstöd, som går till yrkesverksamma kulturaktörer, får ett tillskott på 10 miljoner kronor jämfört med föregående år. Ökade resurser till kulturen är en förutsättning under pandemin, anser kulturborgarrådet Jonas Naddebo (C).

– Pandemins effekter blir långvariga och därför behövs det under 2021 ytterligare resurser för att stärka kulturlivet, säger han.

Biblioteken får 21 miljoner mer än i fjol. Pengarna ska bland annat gå till ökat fokus på trygghet samt generösare öppettider.

– Vi har sett en nationell trend med ökade ordningsstörningar på biblioteken. Den utvecklingen har vi vänt i Stockholm genom ett långsiktigt arbete men det behöver göras mer. Det handlar bland annat om att utbilda personal i bemötande och konflikthantering. Vi samarbetar också med de lokala brottsförebyggande råden och skolorna, säger Jonas Naddebo.

Kulturskolan förstärks med 5 miljoner kronor mer än 2020. I samband med pandemin har

Kulturskolan gjort en ”digital revolution”, enligt Jonas Naddebo. De ökade resurserna ska gå till att ytterligare utveckla digitala verktyg och metoder.
– Kulturskolan är det viktigaste verktyget vi har för att nå barn och unga runt om i staden, och att satsa digitalt är ett sätt att möta Youtubegenerationen i deras verklighet.
Mohamed Yussuf

Musikvalet blir allt viktigare vid begravningar

TORSDAG 12 NOVEMBER 2020

Musiken är viktig för att kunna ta ett bra avsked vid begravningar. I dag blir musikvalet ofta ett sätt att beskriva den som avlidit. Musiken kan också ha stor betydelse för att hjälpa de

efterlevande med sorgeprocessen, enligt ny forskning.

– I musiken ligger djupa och starka minnen av en anhörig. Jag får väldigt olika önskemål från alla genrer, säger Marianne Viper, kyrkomusiker och en av forskarna.

Livet före döden

Del 3

Vissa uppfattar döden som skrämmande och mörk. Andra räds inte alls tanken på att allt en dag tar slut. Döden tar också plats i livet för dem som blir kvar. I Insidans serie undersöker vi olika aspekter av den.

Marianne Viper har arbetat som kyrkomusiker sedan slutet av 1980-talet och spelat regelbundet vid kyrkliga begravningar. Hon har kunnat följa hur musikvalet förändrats under dessa decennier. Synen på vilken musik som lämpar sig i kyrkan har luckrats upp.

– Det har skett en enorm utveckling som kyrkan följt med i. Tidigare var det nästan alltid prästen, och musikern, som valde musiken. Det blev ofta allvarliga musikstycken i moll som ansågs värdiga i sammanhanget.

I dag är de anhöriga delaktiga på ett helt annat sätt, menar hon. De har med sig egna musikönskemål från alla genrer.
– Få präster och kyrkomusiker säger nej till dansbandsmusik, jazz eller pop i dag. Kyrkan har en mer öppen attityd och en själavårdande syn på att människor kan uttrycka sin sorg på många olika sätt, säger Marianne Viper.
Hon har funderat mycket på musikens betydelse vid begravningar och skrev sin magisteruppsats om detta inom ämnet musikpedagogik inriktning musikterapi på Kungliga Musikhögskolan i Stockholm.
Med hjälp av forskarna Eva Bojner Horwitz och David Thyrén, professor i musik och hälsa respektive fil dr vid Kungliga musikhögskolan, har forskningen om musikens betydelse vid begravningar fått nytt liv. I en ny studie har frågeställningar om vad musik kan betyda vid sorgebearbetning och hur levande respektive inspelad musik påverkar känslouppfattningen lagts till.
Eva Bojner Horwitz har tidigare studerat musikens betydelse

bland annat inom vård i livets slutskede. Det senaste året har hon fått många frågor från vården om hur de kan använda musiken i samband med intensivvård.
Musiken har en stor betydelse för oss i olika sammanhang. Kanske särskilt stor i samband med avsked av någon som avlidit, visar studien.
– Vi människor har behov av ritualer och begravningar är en av de starkaste ritualer som finns. Man vill komma till ett avslut i en människas liv med en ceremoni. Där har inte minst musiken en mycket viktig roll, säger David Thyrén.
Eva Bojner Horwitz menar att orden ofta inte räcker till. Därför räcker det inte att prata för att till exempel bearbeta sorgen.
– Ritualerna blir ett sätt att skapa någonting större än orden. Genom musiken kan vi kanalisera många av de känslor som vi inte har ord för, säger hon.
För att begravningen ska bli ett fint avslut och en vändpunkt för de anhöriga är det också viktigt att det är rätt musik som framförs på begravningen, visar studien. Det ska gärna vara musik som den

avlidne tyckt om. Den kan hjälpa de efterlevande att minnas den avlidnes levnadshistoria.
– När de anhöriga känner en person och dess musiksmak väl kan man vid begravningen nästan uppleva personens närvaro i kyrkan. Det blir en väldigt stark känslomässig upplevelse, säger David Thyrén.
Rapporten visar att musikvalet vid begravningen även påverkade de efterlevandes sorgebearbetning. Den kan väcka bortglömda positiva minnen, kan hjälpa människor att få kontakt med sina egna känslor.
– Det visar hur viktigt det är att förbereda urvalet av musik ordentligt, att ta reda på vad för verk som den här personen tyckte om. Det är ju så personligt, säger Eva Bojner Horwitz.
Därför menar forskarna att det vore bra om fler resonerade med sin äldre anhöriga om vilken musik de skulle önska sig på sin begravning.
Allra bäst är om fler människor i god tid kunde tänka igenom själva vilken musik de skulle vilja ha på sin begravning och skriva ned det. Det skulle underlätta mycket för

de anhöriga, menar de tre forskarna.
– Den springande punkten är att hitta musik som är personligen kopplad till den person som gått bort. Då kan musiken fylla en terapeutisk funktion för efterlevande, säger Eva.
– Om det finns detaljerade anvisningar från den avlidne och de anhöriga upplever att de fullgjort sin plikt, då tror jag att man lättare kan komma till ro i sin sorg, säger David.
De säger att man på en begravningsbyrå ofta får väldigt allmänna musikförslag som hämtats från tidigare begravningar.
– Det är just minnet kopplat till musiken och den avlidne som blir den sorgelindrande medicinen. Det stycket kan också få ett nytt liv för de efterlevande om det blir en stark levande upplevelse under begravningen, säger Eva Bojner Horwitz.
Som ung nyutbildad organist och kyrkomusiker hade Marianne Viper en lista med de vanligaste musikstyckena vid begravningar. Där fanns bland annat ”Air” av Bach och ”Gammal fäbodpsalm” av Oskar Lindberg.

Det var nästan alltid från den listan som begravningsmusiken hämtades. I dag ser det väldigt annorlunda ut. Allt fler vill vara med och påverka vad som ska framföras.
– Det är viktigt för anhöriga att få vara delaktiga i musikvalet. I musiken ligger djupa och starka minnen av en anhörig – vad den tyckte om, kanske varifrån den kom. Jag får väldigt olika önskemål, säger hon.
Bachs ”Air” är fortfarande populär. Den spelar hon ofta. Men annars är det en rik flora av olika genrer. Laleh och Ted Gärdestad är vanliga önskemål. Detta är något som Marianne Viper välkomnar. Hon ser de anhörigas musikval som en möjlighet för kyrkan.
– För vissa kan det upplevas som ett hot mot kyrkan när anhöriga önskar populärmusik. Då måste man fråga sig: vad är viktigast: ritualerna eller de efterlevandes önskan? Vi är till för den som kommer till kyrkan och ska förutsättningslöst möta människan, säger hon.
Enligt Svenska kyrkans ordning ingår två eller tre psalmer i en begravningsakt, men psalmernas

betydelse minskar, enligt forskarna.
– Valet av psalmer lämnar de anhöriga ofta åt prästen att göra, menar Marianne Viper.
Under en period har det varit ganska vanligt att anhöriga har med sig inspelad musik till en begravning. Det kan vara så att man vill höra en speciell inspelning med en speciell artist, enligt Marianne Viper.
– Jag har full förståelse för det. De kanske är just Simon & Garfunkels originalversion av ”Bridge over troubled water” som är så laddad med positiva minnen att den får en terapeutisk effekt.
– Men jag är alltid redo att tolka de önskade låtarna. Levande framförd musik har en oslagbar förmåga att skapa en berörande närvaro i rummet, säger hon.
Marianne Viper upplever att användningen av inspelad musik minskat något den senaste tiden. Det gör att hon får lära sig fler och fler olika låtar på orgel – jazz, folkmusik och pop. Nästan till varje begravning är det någon ny låt hon måste lära sig. Det är inte alltid hon hittar noterna, utan får leta mycket på nätet.

Ibland kan det vara en utmaning att framföra ett stycke som inte alls associeras med kyrkorgel. Till exempel den lågmälda ”Cavatina” som är skriven för klassisk gitarr. Även om många vill höra en speciell version av ett musikstycke, så menar forskarna att levande musik ger en större och djupare upplevelse för dem som kommer till begravningen.
– Vi märker att levande musik har en annan exklusivitet än inspelad musik. Ett speciellt tillfälle just i stunden. Det unika är att det förekommer just där och då och inte går att reprisera, säger David Thyrén.
– Då händer det något i vår hjärna – då skapar vi starkare minnesnätverk. Hjärnans olika delar samarbetar mer effektivt när det är något som är unikt. Vi minns signifikanta händelser lättare än händelser som är repris av händelser, säger Eva Bojner Horwitz.
Men det är också viktigt att det inte finns något som stör den musikaliska upplevelsen. Forskarna berättar skräckexempel om strömmad musik som störts av reklam, till exempel.

– Även en lång oväntad paus kan upplevas som störande i ritualen. Därför är det viktigt att allting flyter på, säger David.
I studien ger deltagarna flera exempel på hur de använt sig av musiken för att hantera sorgen efter en avliden på olika sätt.
Ett par hade gemensamt före makens död bestämt att John Lennons “Imagine” skulle spelas på hans begravning. Den hade de vandrat in i kyrkan till när de gifte sig.
En annan kvinna valde att lägga in ett musikstycke som framfördes på begravningen som ringsignal, för att den gav henne styrka.
Vad skulle ni själva önska er för musik till era begravningar?
– Jag har två önskemål: Händels oratorium ”Saul” och ”L’Ascension” av Messiaen. säger David.
– Jag har lite olika ingångar, men är inte riktigt färdig med det. Jag behöver nog leva lite längre innan jag bestämmer mig, säger Eva Bojner Horwitz.
– Musik av Bach, levande framförd på orgel och cello, säger Marianne Viper.

Forskarna hoppas att deras forskning ska göra människor mer uppmärksamma på vikten av musikval i samband med begravningar, stanna upp och reflektera.
– I dag tar många sig sällan tiden att reflektera över saker och ting – i synnerhet när det gäller döden. Vi gör snarare allt för att undvika döden i dag, säger Eva Bojner Horwitz.

Hans Arbman
hans.arbman@dn.se

Populär musik vid begravningar.

”Där rosor aldrig dör” av Jack Osborn, James C Miller och Elsie Osborn, svensk text av Donald Bergagård
”Himlen är oskyldigt blå” av Ted Gärdestad
”Dagen är nära” av Georg Friedrich Händel
”Gabriellas sång” av Py Bäckman och Stefan Nilsson
”Bridge over troubled water” av Paul Simon
”Håll mitt hjärta” av Peter Hallström
”Tro” av Marie Fredriksson

Psalmer vid kyrkliga begravningar:

297 – Härlig är jorden
249 – Blott en dag
190 – Bred dina vida vingar
Källa: Fonus Foto: TT, Rex, HBO, Tobias Fischer, Magnus Hallgren

Studien om musik som tröst.

Studien ”Music as Consolation – The Importance of Music at Farewells and Mourning” publicerades nyligen i den vetenskapliga tidskriften Omega – Journal of Death and Dying. Bakom studien står Marianne Viper, organist, musikterapeut, filosofie magister, David Thyrén, filosofie doktor och lektor i musikvetenskap vid Kungliga Musikhögskolan i Stockholm samt Eva Bojner Horwitz, professor i musik och hälsa vid Kungliga Musikhögskolan i Stockholm. Studien bygger på en enkät med tolv personer mellan 35 och 90 år som förlorat en anhörig, haft en begravning och var med i Svenska kyrkans sorgegrupper. Av dem var tio kvinnor och två män. De svarade på frågor om hur de relaterade till musiken i samband med avskedet och under sorgearbetet.

Studien pekar mot att musiken har en betydelsefull roll på flera olika sätt i sorgearbetet efter en anhörigs död:
Musiken associeras med positiva minnen av den avlidne.
Genom att anhöriga väljer musik tillsammans så underlättas sorgeprocessen.
Allra bäst för sorgearbetet är om en avliden haft möjlighet att själv välja musiken i god tid.

Sju av tio begravs inom Svenska kyrkan

Varje år dör cirka 90 000 personer i Sverige. Det är i snitt 245 personer per dag.
År 2019 begravdes 69 procent inom Svenska kyrkan. Det är en minskning med 12 procentenheter på tio år.
Samma år begravdes drygt 12 procent av svenskarna borgerligt.
Källa: SCB, Svenska kyrkan, Sveriges auktoriserade begravningsbyråer

Hundratals datorer har stulits från Regeringskan sliet – anställd åtalas

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Regeringskansliet har drabbats av nya stölder. Hundratals datorer och tusentals it-produkter har under flera år stulits och sålts vidare på nätet. Efter att Säpo genomfört en bevisprovokation och riggat dolda kameror i lokalerna har en anställd medgett att han stulit kasserad datorutrustning.

”Det började med att jag tog några diskar från jobbet och la ut dem på en mindre försäljningssajt.” Så berättar den misstänkte mannen sedan säkerhetspolisen slagit till mot hans bostad och hittat stulen utrustning och stora mängder kontanter. Nu väcks åtal vid Stockholms tingsrätt för grov stöld.

Enligt åklagare Henrik Olin har datorer, hårddiskar, telefoner och ipads till ett värde av nästan 1,6 miljoner kronor stulits från Regeringskansliet. Enligt Olin har brottsligheten skett systematiskt och pågått mellan mellan februari 2017 och november 2019. Graverande är, enligt åtalet, att den anställde anses ha missbrukat sin förtroendeställning.

– Dessutom är Regeringskansliet klassat som ett skyddsobjekt och därmed ses det allvarligare att stjäla här än på ett mindre känsligt ställe, kommenterar åklagare Henrik Olin.

Härvan började rullas upp i september 2019. En person hade då upptäckt att en bärbar dator som låg ute till försäljning på sajten Tradera var märkt med Regeringskansliets id-nummer. Saken polisanmäldes och Säpo kopplades in, detta på grund av farhågor om att skyddsvärd information kunde ligga kvar på datorn.

Säpos första steg blev att identifiera säljaren, som visade sig vara en företagare i Stockholm. När ytterligare en datorannons dök upp på Tradera beslöt Säpo att försöka genomföra ett köp i

falskt namn, en så kallad bevisprovokation. Detta lyckades och en polisman, försedd med dold kamerautrustning, stämde träff med företagaren. Andra poliser följde mötet på håll och filmade när företagaren lämnade över datorn i en plastpåse.
Men i stället för att slå till mot den misstänkte hälaren godkände Henrik Olin att affärerna fick fortsätta i förhoppning om att spåra mannens leverantör. De datorer som företagaren skickade iväg till olika kunder togs ut för hemlig postkontroll och genomsöktes – allt för att känslig regeringsinformation inte skulle riskera att läcka ut.
– Någon skyddsvärd data har, såvitt vi vet, inte heller kommit i orätta händer, det är viktigt att betona, säger Henrik Olin.
En genomgång av företagarens swishbetalningar ledde så småningom fram till den misstänkte tjuven. Dolda kameror riggades inne på Regeringskansliet och ganska snart kunde mannen fångas på bild när han stoppade på sig stulen utrustning. Mannen greps och valde alltså omgående att berätta.

– Han erkänner brott, däremot har han inte riktigt velat ta ställning till hur många datorer det handlar om, kommenterar Henrik Olin.
I jobbet hade mannen rutinmässigt kommit i kontakt med datorer och diskar som blivit felanmälda eller skulle bytas ut. Och det var alltså i den rollen han hade sett sin chans att tjäna extra pengar.
”Avskrivningstiden är tyvärr tre år och jag har själv ifrågasatt varför vi skrotar fungerande datorer”, säger mannen i förhör. ”Planen var att jag skulle sälja dem”.
Även företagaren har nu åtalats för sin inblandning i affärerna. Mannen nekar till anklagelserna om grovt häleri och hävdar att han agerat i god tro.
Detta är inte första gången stölder avslöjas inom Regeringskansliet, som utgör den centrala statsförvaltningen och har cirka 4 600 anställda. För ett år sedan kunde DN och andra medier berätta att sju pistoler hade försvunnit från lokalerna, vapen som tillhörde ett bevakningsföretag. Dessa stölder är fortfarande ouppklarade, men enligt åklagaren ser Säpo ingen

koppling till den nu åtalade anställde.
– Nej, man kunde ganska snabbt konstatera att det inte hängde ihop.
DN har sökt Regeringskansliets säkerhetschef Fredrik Agemark för en kommentar.

Lasse Wierup
lasse.wierup@dn.se
FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Det här är ett insiderjobb och det är svårt, rent allmänt, att skydda sig mot. Men om säkerheten är bra eller dålig kan jag inte bedöma.

Åklagaren Henrik Olin om på säkerhetsarbetet inom Regeringskansliet.

”Inte aktuellt förbjuda minkfarmer”

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Enligt landsbygdsminister Jennie Nilsson är det inte aktuellt med ett förbud mot minknäringen.

– Utifrån ett coronaperspektiv skulle ett förbud inte underlätta situationen, säger hon.

V och MP har länge krävt att minknäringen i Sverige ska avvecklas, främst av djurskyddsskäl. Frågan har nu aktualiserats i och med de coronasmittade gårdarna i Blekinge – men landsbygdsminister Jennie Nilsson (S) anser att frågan handlar om två olika saker.

– Å ena sidan har vi en pandemi där djurs och människors hälsa måste säkerställas och här gör expertmyndigheterna bedömningen av vad som krävs.

– Sedan har vi en gammal diskussion om huruvida vi ska ha minknäring i Sverige över huvud taget och det har jag stor respekt

för. Men utifrån ett coronaperspektiv så skulle det här förslaget inte underlätta situationen.
Jennie Nilsson menar att ett förbud mot minknäringen inte är något som kan skyndas fram.
– Det skulle kräva en både lång och kostsam utredning om vad som är det bästa sättet att garantera god djurhälsa. Lagstiftningen skärptes dessutom så sent som 2019 och enligt min bedömning har vi prioriterat att vi ska ha tuffa djurskyddskrav.
Landsbygdsministern säger samtidigt att hon är bekymrad över situationen med de drabbade minkfarmerna på Listerlandet och att regeringen har fört en nära dialog med berörda myndigheter ända sedan det första fallet av coronasmitta upptäcktes på en gård i Holland.
– När det första svenska fallet kom var myndigheterna väl förberedda och kunde ingripa. Och i samband med utökad smitta på fler gårdar togs beslut om ytterligare restriktioner på samtliga farmer. Än så länge signalerar myndigheterna att allt har fungerat väl, och jag har stort

förtroende för att de klarar av att hantera utbrotten.
Kan de drabbade minkgårdarna få något särskilt stöd?
– Vi tittar löpande på frågor om stöd under pandemin och har fattat en rad beslut – bland annat har det generella stödet till drabbade företag förlängts, och det gäller också minknäringen. Sedan finns det stöd inom djurhälsoområdet där ersättning kan utgå till djurägare om en myndighet fattar beslut om avlivning.

Hanna Grosshög
riksnatverket@dn.se

Ekonomin ljusnar – men nya restriktioner oroar

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Stockholmsekonomin stärktes under det tredje kvartalet 2020 men är trots det inte åter på normala nivåer, det visar Handelskammarens Stockholmsbarometer.

– Men nu har stämningsläget förändrats väldigt mycket, kopplat till den ökande smittspridningen och de striktare restriktionerna, säger Handelskammarens chefekonom Stefan Westerberg.

Läget kommer att bli sämre under kvartal fyra, särskilt för vissa branscher, tror han, nu när Folkhälsomyndighetens rekommendation är att vi inte ska gå i butiker och köpcentrum och inte vistas ute bland andra människor. Rörelsemönstret runt restauranger, butiker och köpcentrum har gått ner kraftigt, enligt data från Google.

– Samtidigt kom ju informationen om att ett vaccin kanske kommer i början av nästa år. Det är ett verkligt ljus i tunneln och en förhoppning om en uppgång i konjunkturen framåt sommaren, företagen kan börja planera för framtiden, säger Stefan Westerberg.

Stämningsläget är svagt bland tjänsteföretagen, särskilt bland konsult och rådgivningsföretag. Ljuspunkter är tillverkningsindustrin och

handeln som under tredje kvartalet gick bra.
I princip alla näringsgrenar stärktes under kvartal tre. Undantaget var livsmedelshandeln men företagen i den näringen redovisar att läget är bättre än normalt. Stockholms tjänstesektor har drabbats extremt hårt av coronakrisen. Restriktionerna har satt djupa spår i besöksnäringen, en bransch som förra året sysselsatte 50 000 personer i Stockholmsområdet. Under kvartal tre så har Stockholmshotellens beläggningsgrad legat på 33 procent, vilket kan jämföras med 73 procent motsvarande period 2019.
– Besöksnäringen med hotell och restaurangbranschen är inte alls tillbaka på normala nivåer, bordsbokningarna har gått ner igen och även taxinäringen drabbas av de nya skärpta restriktionerna. Jag vill understryka att många har det kämpigt, säger Stefan Westerberg. Den lägre beläggningsgraden har bidragit till att intäkterna var 75 procent lägre i kvartal tre 2020 jämfört med kvartal tre 2019. Och i oktober försvann två tredjedelar

av hotellens intäkter jämfört med oktober ifjol.
– Restriktioner kommer att gå ut över julhandel, som är viktigt för branschen, och över restaurangerna när många inte vågar gå ut och äta julbord. Samtidigt ligger inrikes rese-restriktioner definitivt på bordet. Utländska passagerare på Arlanda har hämtat sig något sedan i maj, men är ändå 85,6 procent färre än för ett år sedan.
– Det bidrar till att besöksnäringen inte får de intäkter den behöver, säger Stefan Westerberg.

Coronakrisen medför stora negativa effekter på arbetsmarknaden. Under pandemin har Stockholms län stått för hälften av alla varsel och 40 procent av ökningen av alla nya arbetslösa.
Ökningstakten av nya arbetslösa är inte på samma nivåer som i början av pandemin men är fortsatt onormalt hög. Under kvartal tre 2020 var ökningen av nya arbetslösa i Stockholms län 50 procent högre än under samma period i fjol.
Det var också 30 procentenheter fler företag som minskade sin

personalstyrka än som ökade den. Och signalerna för framtiden är negativa. Det finns en överrepresentation på 15 procentenheter bland företagen som uppger att de kommer att minska antalet anställda i årets sista kvartal.

Företag inom hotell- och restaurangbranschen samt uppdragsverksamhet uppvisade särskilt negativa anställningstal, vilket understryker att tjänstesektorn drabbats extremt hårt.

– Det är en effekt av att företagen är försiktiga, det är ett osäkert läge och de bromsar hellre än gasar. Många har dragit ner på antalet anställda och planerar att fortsätta göra det. Men man ska komma ihåg att rapporten bygger på uppgifter från innan regeringen förlängde omställnings- och permitteringsstöden, säger Stefan Westerberg.

Hotell- och restaurangföretagen hade en överrepresentation på 68 procentenheter som redovisade att de dragit ned på antalet anställda.

Livsmedelshandeln var den bransch där störst andel företag

ökade antalet anställda och också räknar med att öka personalstyrkan.
Det finns trots allt kraft i Stockholms ekonomi, menar Stefan Westerberg.
– Så när läget blir normalt igen kan Stockholm återgå till att vara Sveriges tillväxtmotor.

Mia Tottmar
mia.tottmar@dn.se

Fakta. Detta är Stockholmsbarometern

Stockholmsbarometern läser av det ekonomiska läget hos företag och hushåll i Stockholms län.

Barometern tas fram av Stockholms Handelskammare fyra gånger per år i samarbete med Konjunkturinstitutet.
Den omfattar branscherna bygg, handel, privata tjänstenäringar och tillverkningsindustri.

17-åring sköts av 14-årig vän – svävar mellan liv och död

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

En 17-åring sköts i huvudet i en källarlokal i Farsta söder om Stockholm i onsdags eftermiddag. Av allt att döma var det ett vådaskott – skytten var en 14 år gammal pojke.

Nu svävar 17-åringen mellan liv och död. I Farsta är förstämningen kompakt.

– Det var här vi alltid hängde, alla kompisarna, tillsammans, säger en ung man som står vid en mur vid en gångtunnel i Farsta.

På marken ramar röda, rosa och vita rosor in ett hjärta som formats av värmeljus. Namnen på den svårt skottskadade 17-åringen står skrivet på marken.

– Jag vet inte vad jag ska säga, det är så obegripligt att det kunde hända. De var vänner, fortsätter en av av dem som kommit till platsen för att sända en tanke till

den mycket allvarligt skadade 17-åringen.
Vänner – så sent som fram till i går, klockan 14 på eftermiddagen. Vad som då hände är mycket oklart, men de båda pojkarna befann sig då i en källarlokal nära 17-åringens bostad. Ett skott brann av – och träffade 17-åringen i huvudet. I dag lyder de formella misstanken mot 14-åringen försök till mord och grovt vapenbrott. Det är en rubricering som med stor sannolikhet kommer att förändras:
– Det rör sig om en olyckshändelse. Av hänsyn till att de involverade är så unga vill jag inte lämna några ytterligare kommentarer, säger Olof Bexell, som utsetts till juridiskt ombud åt 14-åringen.
Det är en bild som de personer som samlas vid platsen där man ber för 17-åringens liv delar:
– Det finns inte på kartan att det var meningen att det skulle bli så här, säger en av dem.
En annan person, som säger sig vara nära vän till dem båda, blåser ut de tända ljusen, ett efter ett:
– Han lever fortfarande, vi måste hoppas att han klarar det här.

Larmet om skottet som brann av kom strax efter klockan 14 på onsdagen. Det stod omedelbart klart att 17-åringen var mycket svårt skadad. 14-åringen omhändertogs i närtid till händelsen.
Sara Stolper, åklagare vid Söderorts åklagarkammare, leder den förundersökning som inletts enligt lagen om unga lagöverträdare.
– Vi arbetar skyndsamt med att kartlägga händelseförloppet. Tills vidare kvarstår brottsrubriceringen. I övrigt kan jag inte kommentera utredningen, säger hon.
Sent i går eftermiddag kunde hon inte heller uttala sig om den svårt skadade 17-åringens tillstånd.
– Vi vet att han ligger i respirator, att han opererats. Vi vet att hans hjärta fortfarande bultar. Så länge det gör det, lever vårt hopp, säger en av hans vänner.
Rättsvårdade myndigheter har överlämnat 14-åringen till socialtjänsten.
Ulrika By
ulrika.by@dn.se

Man döms till 16 års fängelse för knivmord

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Kvällen den 6 juni larmades polisen till Kungsängen i Upplands-Bro kommun nordväst om Stockholm. Där påträffades en död man i en lägenhet. Det skulle visa sig att mannen knivhuggits i halsen under en hemmafest. Kort därpå greps en annan man, misstänkt för mord. Nu skriver polisen på sin hemsida att han efter fem månaders utredning har dömts till 16 års fängelse för mord.

Gärningsmannen har under utredningen konsekvent hävdat att han utdelat det dödande knivhugget i nödvärn. Tingsrätten har avfärdat argument och anser att gärningsmannen dödat målsägaren med uppsåt.

DN
dn@dn.se

Sveriges unga muslimer krävs på 1,3 miljoner

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Kammarkollegiet kräver Sveriges unga muslimer på drygt 1,3 miljoner kronor. Inkassokravet följer på en dom i kammarrätten i vilken organisationen ska betala tillbaka statsbidrag.

Sveriges unga muslimer (SUM) har varit i en lång bidragstvist med Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), som tidigare har nekat SUM statsbidrag och krävt tillbaka tidigare utbetalda medel. Orsaken var att SUM:s verksamhet inte bedömdes leva upp till rådande demokratikrav.

Enligt en dom i kammarrätten förra hösten måste Sveriges unga muslimer betala tillbaka 1,36 miljoner i statsbidrag. Kammarräten i Stockholm konstaterade att organisationen och dess medlemsföreningar

bjudit in flera olämpliga föreläsare. Enligt rätten har också företrädare för organisationen uttalat sig i strid med demokratins idéer. Man framhöll vidare att de åtgärder som SUM vidtagit för att hantera påtalade brister inte var tillräckliga. Nu ska Kammarkollegiets inkassogrupp driva in pengarna.

Andreas Nordström
andreas.nordstrom@dn.se

Det bor en undergångsprofet i Lars Norén

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

I dag ger Lars Norén ut sin fjärde del av jätteverket ”En dramatikers dagbok”. Vardagens skenbara banaliteter samsas med utbrott om tidens förfall och husgudarnas stora betydelse för konsten. Thomas Steinfeld läser en författare som inte döljer sina inre motsägelser.

Lars Norén

”En dramatikers dagbok. 20152019”
Albert Bonniers förlag, opaginerad
Till de tyska uttryck som saknar motsvarighet i svenskan hör ordet ”Zumutung”. Närmast kommer man förmodligen med ”orimlig anmodan”. Men då saknas känslan av ett övergrepp, så som det framkommer i de enbart tre stavelserna på tyska: genom ”Z”, den vildaste bokstaven i alfabetet, som följs av den dunklaste av vokalerna, tre gånger i rad.
”Zumutung” vore en passande beteckning för vad lektyren av Lars Noréns dagböcker är, och detta inte bara för att också den senaste av numera fyra dagböcker omfattar långt mer än tusen sidor: ”Mitt liv skulle vara tråkigt om det inte vore mitt”, antecknar Lars Norén i slutet av boken, och det har han säkerligen rätt i, i synnerhet om man tänker på att stora delar av denna dagbok liknar en almanacka: ”I morgon Margareta halv elva. På tisdag Jonas Bohlin. Någon på söndag, men vem minns jag inte.”
Vill man veta, vem det var?
I Lars Noréns värld finns ett fåtal filosofer, som läses om och om

igen, inte bara för att vidga eller fördjupa insikterna om tillvaron, utan också för att de tycks bjuda på tillflykt och ordning. Bland dessa husgudar tycks Martin Heidegger vara den mäktigaste. Och denne tyske tänkare visste, vad en ”Zumutung” är. I en liten skrift från år 1947 använder han till och med ordet i en mening, som kunde stå som motto över Lars Noréns dagböcker: ”Stammt der Mut des Denkens aus der Zumutung des Seyns, dann gedeiht die Sprache des Geschicks.” Mycket fritt översatt: Om tillvaron bara blir tillräckligt odräglig, så växer inte bara tankeförmågan utan också formuleringskraften.
Om det bara vore på det viset, ville man utropa.
Tiden i Lars Noréns senaste dagbok sträcker sig från augusti 2015 till juni 2019. Den berättar om en välkänd konstnärs liv i Stockholms innerstad, om större delen av Donald Trumps tid som Förenta staternas president, om arbetet med ett teaterstycke utan repliker och om besvär med inkomsterna i förhållande till utgifterna. Den följer den tredje dotterns uppväxt under de första

skolåren. Den förtecknar otaliga leveranser av paket, förmodligen mest innehållande böcker eller klädesplagg, samt minst lika många besök på kaféer eller restauranger, och det är en arbetsjournal. Och så talas det ödets språk i denna dagbok, även om metaforerna ibland snubblar över varandra:
”I dag tycks metafysikens groteska rotsystem bestå av en blandning av ideologiska kadaverrester och gigantiska tyska ekar som för länge sedan fallit ner i bortglömda skogar.”

Rötter som består av kadaverrester? Boken går en krokig och ibland knagglig väg genom dagarna liksom genom läsandet av husgudarnas skrifter. Dock får man säga om Lars Norén, vad man vill: Han menar allvar, just för att han oftast inte påstår sig äga någon sanning. Sannfärdigheten däremot, det som han i stället letar efter, kan enbart nås i form av en lång, ofta indiskret och ibland vilsen rörelse.
Strävan efter sannfärdighet är det ena skälet till dagbokens väldiga omfång. Hur skall man kunna

redogöra för sig själv samt för resten av världen, om man inte berättade (nästan) allt? Den andra ligger i den mest ”orimliga anmodan” av alla: i tiden eller förgängligheten.
Lars Norén är 71 år när han börjar med sina uppteckningar, och han har fyllt 75 år när han avslutar verket. Han är en gammal man, och han vet det, även om han ibland råkar ligga i samma säng med sin lilla dotter, ”sida vid sida som ett par kaniner”. Borde man då inte koncentrera sig på att anteckna de få insikter som man kanske har att förmedla innan livet tar slut?
Men Lars Norén skyndar inte. Tvärtom, också hans liv består till en stor del av skenbart banala förehavanden. Många timmar går åt till att träffa gamla vänner och bekanta, till att åka runt i bussar eller taxibilar, till att handla mat eller med att städa badrummet. Det finns dock ett högre syfte i dessa notiser om vardagens mödor: Om alla dessa gärningar verkligen vore banala, så hade tillvarons större del ingen mening. Dagbokens många upprepningar är ett försök att inte bara ta itu

med, utan att besegra den förmenta vardagen.
”Varats orimliga anmodan” består inte bara av tid och förgänglighet. Anmodan levereras också i mindre format. Det bor en undergångsprofet i Lars Norén. Ibland kan förkunnaren hålla tyst under några dagar, dock bara för att sedan klaga ännu högre om det stora ”politiska och intellektuella sönderfall som råder”, om den ”bottenlösa marknadsindustrin”, som till och med delar ut priser för lyrik, eller om ”moralträdgårdsmästarna” på Dagens Nyheters kulturredaktion. Man förstår syftet i dessa utbrott: Han odlar sin motvilja, för att ”tänkandets mod” skall resa sig över den.
Ibland lyckas det med modet, ibland inte. Men det finns ett stort antal fina iakttagelser i boken, till exempel om ”offertonen” i Ingrid Bergmans röst. Eller om att en text kan låta ”som en gammal Volvo med dålig fjädring”. Och så hittar läsaren många formuleringar som kunde stå sig vackert som aforismer: ”Den djupaste känslan av hem är att förlora det”, heter en av dem. ”Ibland är vi till och med

medberoende med oss själva” en annan.
Ibland verkar Lars Norén vilja bilda en liten motståndsrörelse för sig själv, mot kultursidorna, mot journalistiken, mot den intellektuella korruptionen, var än den må befinna sig: ”Jag vill inte bli bekräftad av en enda jävel. Jag vill inte bli sedd. Ännu mindre älskad, beundrad, uppmärksammad, förstådd, förklarad, förlåten, frälst.” Dock vet han själv, att han trots allt blir smickrad, bara en läsare känner igen honom på gatan, och han är mån om att nämna recensionerna som han påstår sig inte vilja läsa. Dessutom är motståndsrörelsen ofta ”trött”, ”utmattad” eller ”ledsen”, kanske för att den i slutänden vet, att Dramaten, Sveriges nationalscen, är en olämplig plats för folk som inte vill synas. Det talar för boken liksom för Lars Norén själv att han inte döljer de inre motsägelser som tycks ingå i själva det moderna konstnärskapet.
Denna ärlighet är inte bara en dygd, utan också en litterär kvalitet.

Jämmerdalen har en annan sida. Ibland består den av plötslig lycka, i närvaron av dottern, av glädjen över en formulering som ”en handfull stoft” eller i sommarhusets trädgård. För det mesta består lyckan dock i längtan efter lyckan. När Lars Norén är i Stockholm, så längtar han efter Gotland eller Paris. När hans dotter blir äldre, så längtar han efter henne som sexåring. När han lever, längtar han efter ”att lämna världen”. Alltid tycks det ”autentiska” livet vara någon annanstans.

Lars Norén har rätt när han skriver om sig själv: ”Jag söker ett hinterland, ett område som inte finns där livet börjar och slutar, ett ställe där födelsen och döden umgås.” Ofta bär detta ”hinterland” namnet Heidegger. Men det hjälper inte: Det stora ”varat” finns inte i något ”bortom”, utan enbart i tingen eller händelserna själva, och längtan bedrar nuet på sitt eget värde.

Lars Norén kämpar, och hur han kämpar: för sin integritet, för sitt verk, för alla diktare som han uppskattar och alla taxichaufförer

som läser Georges Simenon. Mot ”schakalerna” inom den svenska kulturen och ännu mer, mycket mer, mot sig själv, ofta med odugliga medel. Om han trots allt lyckas, så sker detta inte i form av en seger, utan för att han förmår att visa vad det betyder att vara Lars Norén, inklusive allehanda orimliga anmodanden: ”Jag fick en utmärkt idé för en stund sedan, som jag har glömt bort”, lyder den vackraste och förmodligen enbart ofrivilligt komiska meningen i denna stora dagbok.
Lars Norén förtjänar respekt för den. Dessutom är ett liv inget konstverk. Och detta betyder: Det kan inte recenseras.

Thomas Steinfeld

Överbeskyddande vuxna skapar problem för barnen

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

”Våra barns hemliga liv” är ett SVT-program som följer tre barngrupper: 4-åringar, 5-åringar, och 6-åringar. Barnen är tillsammans med två förskollärare och observeras av två barnpsykologer: oss två.

Inspelningen följer vardagligheter som samling, fri lek, lunch – men också arrangerade situationer som utmanar barnen: de blir glada, besvikna, ledsna och överraskade. Syftet är att skildra sådant som händer i alla barns liv, utan att idealisera. Precis som i vanliga livet så upplever barnen allihop fantastiska känslomässiga bergochdalbanor.
Programmet har kritiserats för att barnen utsätts för obehagliga situationer och att de vuxna inte omedelbart går in och tröstar eller löser orättvisor. Denna strävan att alltid skydda barn från

besvikelser, konflikter och starka känslor riskerar att gå för långt – den blir ett hinder för barn att utveckla färdigheter som är nödvändiga för livet. Syftet med programmet är att visa situationer som alla barn hamnar i, och hur barnen hanterar dem.

Barn växer upp, de blir tonåringar och de blir vuxna. De kommer möta besvikelser (man får underkänt på ett prov!), sorg (olycklig kärlek!) och konflikter (vuxna är orättvisa!). Känslor som alla barn måste lära sig att hantera. Skickliga pedagoger har här en viktig roll att fylla, och många gör också detta föredömligt väl – något som programmet exemplifierar.

Flera decenniers forskning visar att när vuxna är överbeskyddande och inte låter barn öva på att hantera sina egna känslor eller svårigheter, är risken stor att barnen blir undvikande och utvecklar psykisk ohälsa. Detta gäller särskilt för barn som redan från början har hög ångestbenägenhet. (För en färsk översikt, se LoBue, Pérez-Edgar & Buss, 2019). Modern psykoterapiforskning visar att ett hälsosamt liv inte består i att

undvika negativa känslor, utan att kunna acceptera och hantera dem. Vi vuxna tycker att det är smärtsamt att se barn ledsna, arga, eller rädda – men att därför ta bort barnets möjligheter att själv lära sig hantera dessa känslor – vore ett svek. Vi ramlar när vi lär oss gå, vi kraschar när vi lär oss cykla, och vi gråter när vi lär oss leva livet. Vi vuxna ska peppa, vi ska hålla i handen och vi ska trösta – och vi ska i lagom steg låta barnet ta över ansvaret. Vuxna ska vara närvarande, precis som de har varit i detta program, men vuxna ska också medvetet ta ett steg tillbaka och ge barnen möjlighet att öva på livsviktiga färdigheter. Kritiken visar dessvärre att många vuxna har svårt att acceptera att även barn måste få uppleva negativa känslor. Vi bör fundera på vad som faktiskt ligger i barnens långsiktiga intresse, och inte bara agera på vår egen vilja att slippa obehag. Barnen i ”Våra barns hemliga liv” trivdes under inspelningen och var tryggt omhändertagna av kompetenta och inkännande pedagoger. Vi är säkra på att barnen även i framtiden kommer

att vara stolta över sitt deltagande.
Vår förhoppning är att detta program ska vara en ögonöppnare: Att barns spring och skoj och bråk ses som det fascinerande underverk som det verkligen är. Att vuxna ska våga lita mer på barn. Att vi alla ska våga känna lite mer.
Lars Klintwall
Malin Bergström

Andrej Tarkovskij Jr. ”Pappa varnade för klimatkrisen redan på 70-talet”

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Sonen Andrej Tarkovskij Jr låter sin legendariska filmpappa tala ut ordentligt i sin nya dokumentär. Poetiska ”Andrej - Tarkovskij – en filmares bön” är en spirituell tripp rakt in i den ryska mästarens psyke.

Den cineastiska superstjärnan Andrej Tarkovskij brukar

visserligen associeras med långsamma, metafysiska, symbolmättade, existentiella och religiöst färgade filmer. Men själv hade han ett avspänt förhållande till sina verk.
I ”Andrej Tarkovskij – en filmares bön” finns en humoristisk passage där den ryska regissören roat berättar om en offentlig biovisning av ”Den yttersta domen” (1966). Efter visningen uppstod gräl i salongen kring hur filmen skulle tolkas. Det hade hunnit bli rätt sent när en kvinna plötsligt satte ner foten:
”Jag måste städa här. Och vad - gäller filmen – allt är glasklart! Gå härifrån!”
Man frågade henne: ”Bra så. Säg du, vad är klart?”
Hon svarade: ”Det är mycket enkelt. En man blev allvarligt sjuk, var rädd för att han kunde dö, mindes alla tarvligheter som han hade gjort mot andra människor. Han ville be om förlåtelse. Och det är hela saken.”
Tarkovskij konstaterar att kvinnan inte ens hade gått ur grundskolan, men menade att hennes tolkning var mer relevant

än salongens filmkritiker ”som inte förstår ett smack!”.
– Haha, det viktigaste för pappa var att hans filmer skulle ses med ett barns ögon och upplevas känslomässigt. Hans uppfattning var att man aldrig kan förstå hans filmer om man analyserar dem intellektuellt. Jag har också noterat hur yngre regissörer betraktar pappa som en kultfigur – men för honom handlade allting bara konstverket. Han hatade när konsten blev egoistisk, narcissistisk och självförhärligande, säger sonen Andrej Tarkovskij Jr som har regisserat ”Andrej Tarkovskij – en filmares bön”.
Dokumentären är ett slags ”I huvudet på Tarkovskij”, en bildsatt inre monolog som bygger på ljudupptagningar med den ikoniska regissören. Tarkovskij får ge sin syn på livet, konsten, religionen och samhället med en mängd odödliga filosofiska oneliners. Detta mixas med nyfilmat material från olika platser där hans filmer spelades in.
– Jag ville sätta honom i kontakt med publiken utan filter. Under åren är det som om han hamnat i

skymundan av alla böcker som skrivits om honom. Det kändes fint att ge honom chansen att prata för sig igen, säger Andrej Tarkovskij Jr på en Zoomlänk till samma hus i Florens där hans pappa bodde efter att ha lämnat Sovjetunionen i mitten av 80-talet.

Andrej Tarkovskij Jr var bara 16 år gammal när hans pappa dog i cancer 1986, bara ett halvår efter att sista filmen ”Offret” hade svensk premiär. Han beskriver sin pappa som en stark personlighet med en ”helt fri själ” som aldrig någonsin tappade fokus på sitt jobb och skedmatade sin son med filosofiska utläggningar vid middagsbordet.

– Han gjorde ingen som helst skillnad mellan livet och konsten. Jag känner igen biografiska detaljer i alla hans filmer, särskilt i ”Spegeln”. Vissa saker var jag lite för ung för att fatta. Så dokumentären var också en chans för mig att få träffa honom igen och ha en dialog vi aldrig riktigt hann ha, säger Andrej Tarkovskij Jr som var frukten av regissörens andra äktenskap med sin regiassistent Larissa.

I filmen berättar Tarkovskij att han var mest nöjd med sin profetiska, ekodystopi ”Stalker” (1978). En synsk postapokalyptisk film om tre män som vill förändra sitt liv genom att tränga in i en förbjuden zon med övernaturliga krafter. Delar av filmen var inspelad i Tjernobyl. I dokumentären lägger Tarkovskij ut texten om det som har blivit mänsklighetens stora ödesfråga: ”Det stora bekymret för vår framtid kommer troligtvis inte att vara krig, utan den gradvisa förstörelsen av den ekologiska miljön för människans tillvaro.”

– När man ser tillbaka på hans filmer så slås jag över hur mycket som handar om den akuta kris som vi lever under just nu, klimatkrisen som hotar hela vår existens. Vi lever nu med de insikter som han varnade för redan på 70-talet, säger han.
I filmen betonas Tarkovskijs filosofiska och religiösa arv som går via sin pappa, poeten Arsenie Tarkovskij, hela vägen tillbaka till Dostojevskij. Sonen Andrej Tarkovskij Jr försökte att bryta med sitt konstnärliga arv genom att läsa fysik, historia och arkeologi. Förgäves. Sedan mitten

av 1990-talet har Junior jobbat för Andrej Tarkovskij Institutet i Florens.
I filmen reflekterar Tarkovskij också över beslutet att gå i exil. För någon som såg sin yrkesidentitet som ”samhällets samvete” och levde efter mottot ”utan konstnärlig frihet, existerar ingen konst” blev det till slut nödvändigt att ta sig över till andra sidan av järnridån.
– Även han inte hade några som helst illusioner om Sovjetunionen och dess censurapparat, så var det fel att kalla honom för dissident. Han var i första hand en poet och filosof som försökte uttrycka sina idéer med ett eget filmiskt språk. Och för detta offrade han allt annat – till och med att lämna sitt hemland, säger Tarkovskij Jr.
Offertemat går som en röd tråd genom hela Tarkovskijs filmografi från succédebuten ”Ivans barndom” till sista filmen ”Offret” som spelades in på Gotland 1985 medan regissören var cancersjuk. Filmen är tillägnad Andrej Tarkovskij Jr och kretsar bland annat kring en mans kärlek till sin son. I slutscenen av den apokalyptiska visionen bränner Erland Josephsons pensionerade

skådespelare ner sitt eget hus för att rädda sin familj och resten av mänskligheten från undergången.
– Jag hade aldrig satt min fot på Gotland tidigare, men kände igen mig totalt via filmen. Det var en mycket känslomässig upplevelse. Min pappa försökte att få in hela sitt liv och sin konstnärliga vision i den där scenen. Men det är också att slags kärleksbrev, antar jag. Idén att offra sig själv, för att tjäna som konstnär för människorna och för Gud. Slutscenen sammanfattar hela hans liv.

Nicholas Wennö
nicholas.wenno@dn.se

Andrej Tarkovskij Jr.

Född 1970 i Ryssland. Son till - Andrej Tarkovskij och Larisa Tarkovskij. Har studerat fysik, arkeologi och historia vid - universitetet i Florens, men jobbat inom filmbranschen sedan mitten av 1990-talet.
Familjen flyttade från Sovjet-unionen 1985 till Italien.
Sonen Andrej Tarkovskij bor kvar i samma hus som Florens stad upplät hyresfritt åt hans världs-berömda pappa.
I samma fastighet inryms Andrej Tarkovskij Institutet som

grundades 1987. Här finns drygt 110 000 olika artiklar med rörliga bilder, ljudfiler, foton, inspelningar, manus och föremål.
Det finns planer på att öppna ett museum 2022 i samband med att Tarkovskij skulle ha fyllt 90.
Flera av Tarkovskijs mästerverk finns att strömma på bland annat SF Anytime och Triart.

Kamp på Nordpolen gullar till klimatfrågan

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

”Operation Nordpolen”
Regi: Aaron Woodley
Manus: Bob Barlen, Cal Brunker.
Svenska röster: Joachim Bergström, Lizette Pålsson, Christian Fex, m fl.
Längd: 1 tim, 32 min (från 7 år) Språk: svenska. Biopremiär.
Betyg: 2

Det var en gång en liten, liten fjällräv som bodde i en liten, liten by, omgiven av snö och is. Han var så vit och tunn att om han blundade så kunde man knappt få syn på honom i den svepande snön. Det dög inte för Swifty. Han ville synas, bli en superhjälte och idol, som de tuffa starka posthundarna.
Man har sett den förut: sagan om att vara född till en sak, vilja bli något annat men till sist förstå att man är bra som man är. Efter att ha räddat världen förstås. I det här fallet från en misslyckad vetenskapsman – en valross på hjul i republikanröd väst – som vill smälta Nordpolen och omger sig med Minionliknande lummefåglar.
Den amerikanska rollistan är imponerande (Jeremy Renner, James Franco, Angelica Huston) på gränsen till absurd, om det nu beror på covidtorkan i branschen eller på skådespelares engagemang i klimatfrågan. Man kan tro att man ska få se en ny ”Hitta Nemo”, ”Ice age” eller ”Toy story”: en unik värld, oväntade karaktärer, finurliga repliker och gripande drama.

Så blir det inte. ”Operation Nordpolen” är en smågullig film med vackra miljöer och man får faktiskt lite mindre ont i huvudet än vanligt av de svenska rösterna. Saknas tillgång till Hollywood-eliten – eller Beppe Wolgers – är det nog klokt att, som här, tona ner spelet och bara berätta historien. Men fantasi är det skralt med, och det allra tråkigaste är att man bara undantagsvis lyckas fånga djurens väsen i form, rörelse och drama. Swiftys osynlighet blir aldrig kännbar, så varför ska man bry sig om hans kamp för att synas?

Det är svårt att berätta om djur som vill spränga sina medfödda begränsningar om alla redan från början är något mitt emellan och varken eller.

Se mer. Tre gripande sagor om att vilja bli något annat än det man är född till: ”Djungelboken” (1967), ”Den lilla sjöjungfrun” (1989), ”Babe – den modiga lilla grisen” (1995).

Kerstin Gezelius
kultur@dn.se

Julkalendern reser mellan förr och nu

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

Årets julkalender utforskar den skrämmande men också lockande fantasin att kunna resa i tiden. ”Mirakel” är ett magiskt äventyr där två flickor från olika sekel byter kropp: Mira från 2020 och Rakel från 1920.

På ett litet laboratorium skålar vetenskapsparet Vilgot och Anna-Carin i julmust. De har nämligen konstruerat världens första konstgjorda svarta hål. Stor som en fotboll ska den revolutionera hela världens elindustri. ”Greta Thunberg kommer att älska oss” säger Vilgot som spelas av Johan Glans.

Men efter en liten julmustolycka smiter det svarta hålet i väg – in i ett HVB-hem där Mira och Galad bor tillsammans med föreståndaren Agneta, som spelas av Babben Larsson. Men ett svart hål böjer rumtid, så det slår även

ned hos Rakel år 1920. När lite för nyfikna Mira och Rakel båda går för nära det blålysande svarta hålet dras de in i en tidsresa där de byter kroppar med varandra.
– Idén kom helt plötsligt en dag på det banala sättet att jag insåg att Mira och Rakel ingår i ordet mirakel, det lät liksom som en julkalender. Sedan var det som Stephen King säger – att man får en idé som man måste fortsätta för att se var den hamnar, säger huvudförfattaren Peter Arrhenius.

Han har tidigare skrivit ungdomsböcker om att resa i tid och rum, exempelvis i ”I kungens spår”.
– Temat ”Var det bättre förr?” är spännande, inget annat sekel har haft så stora förändringar som de här. Att få gräva i vad som var bra förr och vad som är bättre nu är väldigt intressant. Jag älskar också historier som inte är svartvita, där det inte finns en enskild ond eller god.
Varje århundrade tycks ha sina fördelar och nackdelar, som att Sverige var klätt i snö under Rakels 1920 men Mira har möjligheten att bli vad som helst, inte bara ”en fin dam” som Rakels

mamma repetitivt präntar in i sin dotter.
– Jag hoppas att vi problematiserar båda tiderna utan att svara på något. I dag har våra barn teoretiskt sett fler möjligheter till att forma sina liv, även om det inte är ett privilegium för alla. 1920 blev man vad ens föräldrar var, men nu är möjligheterna att bli vad som helst nästan ett problem i stället, säger Arrhenius.
Mira och Rakel spelas av Sara Rhodin och Bibi Lenhoff. Skådespelarna går mellan de två karaktärerna, mellan att säga ord som ”nåväl” och ”najs”.
– Rakel är lite bitchig, men det var man nog om man var överklass under 1920-talet. Innerst inne har hon ändå ett gott hjärta, säger 18-åriga Bibi Lenhoff som spelar ”riktiga” Rakel.
Babben Larsson har fått frågan att vara med i julkalendern ett flertal gånger men aldrig tidigare tackat ja. Nu är hon med som den bittra, uppgivna föreståndaren Agneta vars liv ”har gått henne förbi”.
– Det är ganska mäktigt att få vara med i julkalendern. Det är ju en

klassiker, lite *bucket list*-känsla över det, säger Babben Larsson. Vad drogs du till med just den här berättelsen?
– Jag tycker att de har hittat en intressant tvist där man på ett enkelt sätt kan visa jul förr och nu. Hundra år är inte mycket tid men det har ju hänt så fruktansvärt mycket i samhället, framför allt vad gäller attityder kring hur vi uppfostrar barn. Det blir ju rätt roliga krockar, svarar den 64-åriga komikern.
I början av mars härjades teamet av coronaviruset där flera fick vara hemma i veckor. Det ledde till att flera inspelningsdagar fick skjutas upp till mitten av april.
– Det var lite skakigt där ett tag. Från en dag till en annan var vartenda kex på fikabordet inslaget i plast och det stod handsprit överallt. Vi höll avstånd och fick helt nya förhållningssätt till varandra. Men jag har klarat mig faktiskt, säger Babben Larsson.
Forskarparet bakom det blålysande svarta hålet har gett sina liv åt vetenskapen. När experimentet ”går åt helvete” drabbas de av en kris som gör att börjar tänka på det lilla livet.

– De är väldigt smarta å ena sidan, men kanske inte så mycket när det gäller vardagliga saker. Vilgot har känslorna utanpå kroppen och är alltid väldigt nära till panik. Han är ingen cool och samlad person direkt, säger Johan Glans om sin karaktär.
Men även om ”Mirakel” innehåller en hel del humoristiska inslag, med tre komiker som centrala rollfigurer, så tillhör den snarare genren spänning. Johan Glans berättar om en familjär stämning under inspelningarna.
– Babben och Annika är ju människor jag känner sedan länge. Jag har jobbat med regissören Calle Åstrand i ”Nisse Hults historiska snedsteg” förut och min fru har varit med och skrivit manuset. Jag tog med mina ungar som fick vara statister, det känns lite som ett familjeprojekt.
Som du nämnde är din fru Sara Young en av manusförfattarna till ”Mirakel”. Det måste ha varit en hel del snack om julkalendern över matbordet?
– Ja, det har det verkligen varit. Jag har ju hört den här berättelsen i tre år nu, liksom från idé till inspelning.

Tolvåriga Sarah Rhodin gör sin tv-debut i årets julkalender som ”riktiga” Mira. Hon är lite nervös inför premiären den 1 december.
– Jag har alltid velat vara med i grejer, så jag testade att söka till rollen men jag trodde aldrig att jag skulle få den. Allt har varit helt nytt för mig, studion var jättecool och det var julig stämning fast vi spelade in under våren, säger Sara Rhodin och fortsätter:
– Det känns faktiskt helt sjukt, jag har tittat på julkalendern så länge jag kan minnas och så helt plötslig är jag med i den. Jag älskar julkalendern, det är höjdpunkten på året.

Moa Malmqvist
moa.malmqvist@dn.se

Julkalendern 2020: ”Mirakel”

Årets julkalender i SVT heter ”Mirakel” och handlar om Mira som lever i 2020 och Rakel från 1920 som genom ett svart hål byter kropp med varandra. Mira spelas av Sarah Rhodin och Rakel spelas av Bibi Lenhoff. Rollerna som forskarparet spelas

av Johan Glans och Annika Andersson. Barbro ”Babben” Larsson och Emanuel Kielin spelar HVB-föreståndaren Agneta och vännen Galad. Joel Adolphson spelar forskarparets framgångsrika släkting som vill köpa upp HVB-hemmet. Peter Arrhenius står för manus och idé. ”Mirakel” regisseras av Carl Åstrand som tidigare regisserat ”Håkan Bråkan” och ”Kenny Starfighter”. Julkalender produceras av SVT i samarbete med Jarowskij.

Julkalenderns 60-årsjubileum firas med samlingsbok

FREDAG 13 NOVEMBER 2020

På 250 sidor har Caroline Cabot samlat alla 60 upplagorna av SVT:s julkalender. ”Julkalendern genom tiderna” är en bildrik bok med intervjuer med olika människor som på olika sätt medverkat i den

traditionsenliga tv-produktionen.
”Trolltider”, ”Mysteriet på Greveholm” och ”Julens hjältar” är några julkalendrar som kommit att bli del av den svenska tv-historien. Sedan 1960 och ”Titteliture” har december förgyllts med korta episoder av årliga julsagor. Lagom till julkalenderns 60-årsjubileum har journalisten Caroline Cabot samlat, som titeln avslöjar – ”Julkalendern genom tiderna”.
– Jag tycker väldigt mycket om konceptet, det här med förväntan och att liksom få följa en berättelse i 24 dagar. Jag lockades också av tanken att få svar på alla mina frågor jag hade som liten, liksom spökar det på Greveholm?, säger Caroline Cabot.
Boken innehåller bilder och intervjuer med personer som på något sätt arbetat med julkalendern, exempelvis Birgitta Andersson som spelar Teskedsgumman, Sandra Blom som var svansoperatör under inspelningen av Pelle Svanslös och Owe Gustafson som animerade papperskalendern tillhörande ”Fem myror är fler än fyra elefanter”.

– Julkalendern säger väldigt om tiden och samhället. På 60-talet var det mycket folkbildning i kalendern med geografi och en papperskalender med flaggor på. 70-talet var betydligt mer inspirerat av realism medan under 90-talet var det högre konkurrens mellan kanalerna vilket fick kalendrarna att bli mer sagoaktiga.

Det finns flera exempel på tidsmarkörer i julkalendern, som 1969 års julkalender där sjuårige Hercules fixar antennen så att hans familj kan få in TV2, som hade premiär den 5 december samma år. 1970 började de officiella färgsändningarna i tv och julkalendern hette passande nog ”Regnbågslandet” detta år.

– Julkalendern drog i gång samma år som ”Kalle Anka och hans vänner”, som är två av våra starkaste tv-traditioner. Tv var rätt nytt då och för barn på 60-talet var det väldigt lyxigt att få den här följetongen. Konceptet etablerades snabbt.

Moa Malmqvist
moa.malmqvist@dn.se

”100 år senare – gör om Stockholms-utställningen”

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

DN. DEBATT 201114

Stockholmsutställningen 1930 la grunden för funktionalismens genombrott i Sverige. Nu står vi inför nya utmaningar kring hur vi bygger våra städer för att möta klimatkrisen och samtidigt trygga välfärden. Vi föreslår en serie stadsexpon med en internationell utställning som final 2030, skriver nyckelaktörer i samhällsbyggnadsbranschen.

Stockholmsutställningen 1930 visade upp ny svensk arkitektur och presenterade en modell för framtidens bostadsbyggande och la grunden för funktionalismens genombrott i Sverige som kom att styra vårt samhällsbyggande i ett halvt århundrade. Fyra miljoner besökare kunde bevittna hur Sverige etablerade sig som ett modernt föregångsland.

Hundra år efter Stockholmsutställningen står samhället inför nya utmaningar och hur vi bygger våra städer de

kommande tio åren är avgörande för hur vi klarar av att möta klimatkrisen och samtidigt säkra välfärden. Sverige har återigen möjlighet att gå före och exportera fossilfri teknik och klimatsmarta lösningar som kan bidra till hållbara städer i hela världen. Nu vill vi att regeringen tar ledningen för en nationell kraftsamling på innovativ och hållbar stadsutveckling där vi än en gång går före. Vi föreslår därför en serie stadsexpon med finalen i en stor internationell utställning 2030 där vi visar upp fossilfria och attraktiva boendemiljöer.

Kunskapen om hur vi behöver utveckla städer och mycket av den teknik och de lösningar som krävs för att genomföra omställningen finns redan, men för att utsläppen ska minska måste de nya lösningarna snabbt kunna skalas upp och få spridning. Att tillämpa den nya tekniken i städerna har många fördelar. Effektivare och utsläppsfria transporter bidrar till bättre luftkvalitet, minskat buller och en tryggare och attraktivare stadsmiljö och därmed ökad livskvalitet för många människor. Konceptet vi föreslår kallas Plus-staden och har tagits fram av den

statliga utredningen Samordning för bostadsbyggande i samarbete med Fossilfritt Sverige. Idén är inte att bara bygga och utveckla stadsdelar som belastar klimat och stadsmiljö så lite som möjligt, utan i stället stadsdelar som ger en positiv påverkan och innebär plus för hela samhället. Stadsdelar som genererar mer förnybar energi än de använder, där grönområden bidrar till hälsa och där vi även odlar mat, där hyresvärden erbjuder nya sätt för de boende att förflytta sig i stället för bara parkeringsplatser och där livsmiljöerna upplevs som attraktiva och trygga. Det handlar inte bara om att bygga nytt utan också att bygga om, reparera och bättre utnyttja miljöer och lokaler som redan finns.

I innovationsprogrammet Viable cities deltar redan flera ambitiösa städer med målet att uppnå klimatneutralitet år 2030. Med utgångspunkt från deras framsteg vill vi samla och exponera spjutspetslösningar i fem nybyggda och utvecklade stadsdelar som bildar en stafett av plusstadsexpon. Därigenom kan vi sprida idéerna nationellt och internationellt och bidra till

exporten av klimatsmart teknologi och stadsbyggnad.
Förutsättningar för att nå en större exportmarknad är ett viktigt incitament för att företag ska investera i innovation och plusstadsdelarna blir ett sätt att tillämpa och nå ut med de färdplaner för fossilfri konkurrenskraft som flera branscher redan tagit fram.
Med plusstaden som ny modell för svenskt stadsbyggande kan vi samla en bredd av aktörer från statliga myndigheter, kommuner och näringsliv för att arbeta mot samma mål och säkerställa att de satsningar som redan görs på forskning och innovation når längre än till enstaka pilotförsök och leder till verkliga genombrott och teknikskiften.
Svenska företag på den globala marknaden är beredda att ta steget från att vara leverantör av tekniska lösningar till att ingå partnerskap med kommuner för att utveckla morgondagens systemlösningar och dela risk.
Med plusstadssatsningen blir det möjligt att visa upp allt från hur 5G-teknik ger förutsättningar för att styra fossilfria förarlösa varu- och persontransporter i täta

stadsmiljöer, optimera stadens tekniska system och förhindra olyckor till återbruk av lokaler och byggmaterial och attraktiva fossilfria boendemiljöer.
Erfarenheter från tidigare satsningar på den här typen av bo- och stadsbyggnadsmässor som H99 i Helsingborg, B001 i Malmö och Vallastaden 2017 i Linköping visar att expon bidrar till fokus och kraft i stadsutvecklingen, liksom till ökad exponering för svenska företags innovationer och lösningar.
Satsningen kan starta i samband med det globala hållbarhetsnätverket ICLEI:s världskongress i Malmö i april 2021 och Helsingborg kan genom stadsmässan H22 City Expo bli den första plusstaden år 2022.
Stafetten går i mål genom en stor internationell utställning 2030 där de bästa och viktigaste innovationerna presenteras i sitt verkliga sammanhang i expostadsdelarna.
Plusstadsdelarna blir byggstenar i visionen om Sverige som en permanent världsutställningen för det fossilfria välfärdssamhället.
För att nå målen krävs att staten stöttar och samordnar näringsliv

och städer för att skapa synergieffekter som ger utväxling. Ett 30-tal kommuner och nyckelaktörer i samhällsbyggnadsbranschen har redan ställt sig bakom förslaget. Nu återstår att riksdag och regering fattar de beslut som behövs för att denna långsiktiga satsning ska ges full kraft och uthållig styrning över tid. Fem av förslagen från de statliga utredningarna är:

Statligt investeringsstöd till konsortier av kommuner och näringsliv

Stöd till genomföranden av expon och mässaktiviteter

Etablera samlad kunskapsplattform som stöd till utveckling av plusstäder

Uppväxling med EU-medel och gröna obligationer

Uppdrag till expertmyndigheter att arbeta för att överbrygga glappet mellan vad som är värderingsmässigt och tekniskt möjligt och vad som är tillåtet

Plusstaden och en utställning 2030 där Sverige bjuder in världen kan bli lika epokgörande som Stockholmsutställningen 1930. Det är genom att inspirera

andra som Sverige kan göra störst global klimatnytta. Låt plusstaden bli vår nya samlande berättelse som visar vägen.

Anita Aspegren, vd IQ Samhällsbyggnad
Svante Axelsson, nationell samordnare Fossilfritt Sverige (M 2016:05)
Helena Bjarnegård, ordförande Rådet för hållbara städer och riksarkitekt
Pernilla Bonde, vd HSB Riksförbund
Håkan Danielsson, vd WSP Sverige
Peter Danielsson, kommunstyrelsens ordförande Helsingborg
Johan Edstav, särskild utredare Samordning för bostadsbyggande (Fi N 2017:08)
Catharina Elmsäter-Svärd, vd Byggföretagen
Johan Felix, Samverkansgruppen för de strategiska innovationsprogrammen inom samhällsbyggnad
Johanna Frelin, vd Riksbyggen
Gunnar Hagman, vd Skanska Sverige
Mats Hederos, vd AMF Fastigheter

Lena Herder, Sverigechef Ikea
Magnus Höij, förbundsdirektör Innovationsföretagen
Jenny Larsson, vd Hitachi ABB Power Grids
Christina Lindenius, vd Svensk Försäkring
Anders Nordstrand, vd Sveriges Allmännytta
Katrin Stjernfeldt Jammeh, kommunstyrelsens ordförande Malmö

Havsörnarna tog över i fågelkolonin när turisterna försvann

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Coronapandemin satte stopp för turisterna till Stora Karlsö. Då blev det fritt fram för havsörnarna. För öns sillgrisslor fick det oväntade följder – de blev så störda av

örnarna att antalet ungar minskade kraftigt. Turister kan vara bra skydd för fågel-kolonier, konstaterar forskare.

tora Karlsö utanför Gotlands västkust är normalt ett populärt turistmål med sin unika natur. Inte minst lockas besökare av öns sillgrisslor, den svartvita sjöfågeln som också kallas Östersjöns pingvin.

På grund av coronapandemin var det i år stopp för organiserade transporter av turister till ön. Antalet besök blev mindre än en tiondel, 8 procent, än under en normal sommar.

När de mänskliga besökarna uteblev upptäckte de forskare som är verksamma på ön en oväntad effekt.

– Det första vi såg var att det var väldigt mycket havsörnar härute. Ganska snabbt märkte vi att örnarna skrämde ut grisslorna från sina hyllor på klipporna, säger Jonas Hentati Sundberg, forskare vid SLU och aktiv inom projektet Baltic seabird som sedan flera år forskar på havsfåglarna på Stora Karlsö.

– Vår tolkning är att det hänger samman med att det inte är några turister här ute i år. Normalt är

det turistgrupper som går runt ön varje dag och örnarna är ganska känsliga för störningar. De tycker inte om att vara där folk är.
En flock med 21 havsörnar i luften samtidigt sågs en dag i slutet på juni.
– Det är exceptionellt, jag har aldrig sett mer än två tre örnar samtidigt här under samma period. Och jag har varit här i 19 år.
○ ○ ○
DN besöker Stora Karlsö i mitten på juli. Sommarvädret är strålande med sol och 25 grader varmt. Sillgrisslor och tordmular är mitt i häckningen, de flyger i tusental fram och tillbaka mellan havet och klipporna och ljudnivån är hög. Några sälar ligger och solar på stenar som sticker upp ur havet.
Så när som på forskare, tillsyningsman och DN:s team är det i princip folktomt. Restaurangen och kiosken i hamnen är stängda. Där det en normal sommar vimlar av folk som drar cykelkärror med packning för övernattning, eller försedda med kikare går på guidade turer runt ön är det tyst

och stilla. De enda som rör sig på vägen upp mot fyren är en skock får.
Öns spektakulära natur med dramatiska klippbranter som stupar ner i havet och platåer med låg växtlighet är bedövande vacker. Med minimal mänsklig aktivitet blir den än mer imponerande.
Bara ett par dagar tidigare hade en flock med 17 havsörnar setts. Örnarna på ön var då fler än människorna. Ungefär två veckor senare kommer en flock med 33 örnar att ses, men då är sjöfåglarnas häckning över.
Havsörnen är Sveriges största rovfågel. Vingspannet kan bli 2,4 meter, den kan vara uppemot 94 centimeter lång och väga upp till 7 kilo. En väldigt kraftig näbb har de också.
En så stor fågel väcker respekt och oro i sin omgivning. Och på Stora Karlsö har det fått stora konsekvenser för de häckande sillgrisslorna.
– Vi har sett att örnarna tog flera flygturer i närheten av fågelbergen varje dag. Då flyger alla grisslor ut och det gjorde att grisslorna inte la ägg när de brukade. De väntade väldigt länge. När de började

lägga ägg så var det väldigt många som förlorade äggen för de fortsatte att skrämmas av örnarna som återkom gång på gång, på gång, berättar Jonas Hentati Sundberg.
Örnarna jagar oftast inte sillgrisslorna. Men när örnarna flyger förbi blir det allmän kalabalik – måsar, trutar, kråkor och andra fåglar skriker och attackerar örnarna.
– En effekt blir att grisslorna hamnar i en stressituation och använder en massa energi för att flyga runt. En annan effekt är att de få som har lagt sina ägg lämnar sina ägg och då kommer andra bopredatorer som framför allt kråkor och gråtrutar och tar de ägg som ligger oskyddade på hyllorna.
Sillgrisslor lägger bara ett ägg per säsong så går det förlorat blir det ingen avkomma det året.
I en rapport som Jonas Hentati Sundberg och några kollegor har sammanställt konstaterar de att sillgrisslornas häckning i år blev kraftigt störd på grund av örnarnas närvaro.
– Jämfört med 2019 så sjufaldigades tiden då grisslorna stördes, från 72 minuter till 602

minuter per dag, säger Jonas Hentati Sundberg.
Stressen gjorde att de första äggen lades tio dagar senare än vanligt, många lät bli att lägga ägg och antalet ungar totalt blev betydligt färre än vanligt. Sillgrisslornas reproduktion minskade med en fjärdedel, 26 procent, jämfört med genomsnittet för perioden 2010–2019.

○ ○ ○

Stora Karlsö är i absoluta världstoppen när det gäller studier och dokumentering av sillgrisslor. Ringmärkningen här har pågått längst i världen och startade redan 1913. Den är också en av de mest omfattande. Forskarna har därför tillgång till långa tidsserier och robust statistik. Sedan ett par år har de dessutom övervakningskameror som spelar in vad som händer i delar av sillgrisslekolonin så de har i detalj kunnat kartlägga vad som har skett.
– Hade vi bara studerat grisslorna under två år hade vi inte kunnat se om det här var ett litet hack i kurvan eller om det går upp och ner hela tiden. På vissa data som vi samlar in har vi 20 års kunskap

och utvecklingen har legat väldigt stadigt, säger Olof Olsson, forskare vid Stockholm resilience center vid Stockholms universitet.
– Nu helt plötsligt händer det väldigt mycket och då kan vi med större vetenskaplig säkerhet säga vad som sker.
Olof Olsson leder projektet Baltic seabird och har varit med sedan det startade för tjugo år sedan. I år var det första gången som forskarna såg ett utbrett misslyckande av häckningar.
– Om det här fortsätter här kommer det definitivt att minska antalet sillgrisslor, det vet vi att det har gjort i andra delar av Sverige. Det finns sillgrisslor som häckar på olika ställen längs Östersjökusten och där har sannolikt örnar skrämt sillgrisslor som häckar öppet på skär och liknande på klipporna, de häckar inte där längre utan det är de som häckar mer undangömt som är kvar.
En liknande tendens går att se internationellt. Under 1950- och 60-talen var havsörnarna starkt hotade av miljögifter som DDT och PCB. Sedan miljögifterna har tagits bort ur naturen har

populationerna börjat växa både i Europa och Nordamerika.
– När örnarna har kommit tillbaka har det påverkat andra havsfåglar starkt negativt. Så det är en framgång som har lett till ett bakslag – det är aldrig enkelt i naturen.
I vårt grannland Norge har sillgrisslorna längs kusten minskat kraftigt.
– Fram till nu har vi de senaste åren haft mer sillgrisslor i Sverige än i Norge. Även i Norge har havsörnspopulationen ökat. Där har det varit en gradvis minskning av flera havsfågelarter, inklusive sillgrisslor, under kanske 10 till 20 år och då är det svårt att säga vad som faktiskt är orsaken, säger Olof Olsson.
– Tack vare att vi här på Stora Karlsö från att nästan inte ha haft några örnar plötsligt får en massa havsörnar kan vi se att det påverkar sillgrisslorna. Det var som ett naturligt experiment tack vare nedstängningen på grund av corona. Som forskare passade vi på att utnyttja det och försöka förstå mer hur naturen fungerar tack vare det här tillfället.
○ ○ ○

Örnarna äter inte sillgrisslorna, när de är hungriga är det skarvarna på ön som gäller. De håller till på östra sidan så långt ifrån fyren och forskarnas tillhåll man kan komma. Det är också där som örnarna trivs, långt ifrån människor och nära till maten, har vi fått veta.
Fotografen Beatrice Lundborg, jag och ett par medhjälpare går dit. Försiktigt kikar vi ner längs klippväggarna – de stupar 40–50 meter rätt ned mot en smal strandremsa. En del träd klamrar sig fast vid kalkbranterna. Vi ser en hel del skarvar men spanar förgäves efter havsörnarna. Plötsligt flyger ett gäng skräniga kråkor upp. Det blir som en startsignal. Två havsörnar lyfter. De brer ut sina jättelika vingar, glider ljudlöst ut från branten och svävar på låg höjd ut över havet med långsamma vingslag. Så kommer fyra till, och sedan fler och fler längre bort längs klintkanten. Totalt flyger tolv stycken i väg, såväl unga individer som äldre med sina karaktäristiska vita stjärtfjädrar.

Sju stycken blir kvar i närheten. Sakta cirklar de uppåt mot himlen i en stor spiral.
En mäktig syn.
Vi hade tvivlat på att vi skulle lyckas få syn på någon havsörn, det går inte att bestämma över naturen. Men redan på första försöket får vi se ett dussintal örnar samtidigt. Vi tar det som en lekmannamässig bekräftelse på forskarnas uppgifter om att örnarnas besök på ön har blivit fler när människornas har blivit färre.
○ ○ ○
Under coronapandemin har det rapporterats från olika håll i världen att djur och natur har gynnats av frånvaron av turister. I naturreservatet Camargue i södra Frankrike har det till exempel rapporterats om babyboom bland flamingor när de fick vara ifred. I år föddes 12 000 flamingoungar, andra år brukar antalet ligga runt 1 000. På Stora Karlsö ser coronaeffekten annorlunda ut.
– Ja, det har slagit åt två håll. För örnarna har det blivit bättre men tack vare det har det blivit sämre för sillgrisslor, säger Olof Olsson.

– Då kan man fundera över om vi vill ha örnar eller sillgrisslor här, och det finns inget färdigt svar på det. Men just den här ön är ju ett av världens första naturreservat. Den bildades för över 140 år sedan och syftet var just att rädda de sista sillgrisslorna som fanns kvar i Östersjön, då fanns endast ett tjugotal par kvar.
Från att ha varit nära utrotning i slutet av 1800-talet har sillgrisslorna efter insatser återhämtats sig och nu finns cirka 60 000 individer på Stora Karlsö.
– Det har varit en framgångssaga och samma framgångssaga har det varit hos havsörnarna både här och globalt.
I sin rapport föreslår forskarna att mänsklig närvaro kan användas som en strategisk metod för att skydda sjöfågelkolonier.
– Det bli spännande att se vad som händer nästa år. Om turisterna kommer tillbaka, blir det då färre örnar som håller till här eller har de fått smak på det här och vill fortsätta att vara här. Det blir en spännande fråga att fortsätta med, säger Olof Olsson.
Några veckor efter att DN lämnat Stora Karlsö ses 33 havsörnar i luften samtidigt – men då var

sjöfåglarnas häckning över för säsongen.

Jannike Kihlberg
jannike.kihlberg@dn.se

Fakta. Sillgrisslor

Sillgrisslans livslängd är cirka 30 år, rekordet är 46 år. På Stora Karlsö finns Östersjöns största koloni, tre fjärdedelar av hela beståndet, totalt cirka 60 000 individer. Både sillgrisslor och tordmular har ökat i antal på grund av gott om mat, minskade miljögifter och förbud mot drivgarn.

Sillgrisslorna lägger ett enda ägg direkt på klippan. Paret delar på ruvningen som pågår 32 dygn. Sillgrisslans ungar lämnar boet innan de kan flyga. Tre veckor gamla hoppar de rakt ut från klipporna om natten och landar på den steniga stranden. Ute på havet ligger papporna och ropar på ungarna. Pappan och ungen vistas sedan på havet där det är lättare att föda upp ungen med kortare väg till maten än det är på klipphyllan. Mamman stannar kvar en tid på hyllan.

Källa: WWF, Baltic seabird.

Dela

Anna-Lena Laurén: Vad min barndoms halshuggna mink lärde mig

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

En dag när jag var barn invaderades vårt sommarparadis av en massmördare. Sommarstugan ligger på en liten holme i Åbolands skärgård i sydvästra Finland. Vårtid är holmen full av häckande ejderhonor. På kort tid tog bärsärken livet av dem allihopa. Vi satte ut en fälla. Varje gång vi anlände till holmen rusade min syster och jag till buren för att titta om marodören hade åkt fast. Buren var tom. Minken är smart. Minkens domedag kom till sist när vår hund lyckades jaga in den under en sten. Min pappa ställde sig på stenen med spaden höjd. När minken stack fram huvudet blev den halshuggen. Problemet var förstås inte löst. Det simmar iland nya minkar. Minken har importerats från Nordamerika, eftersom människan har börjat föda upp pälsdjur. Den har rymt och spritt

sig. Och nu har den börjat sprida coronaviruset.
Det är inte minkens fel att den har placerats i en miljö där den saknar naturliga fiender och åstadkommer stora skador på andra arter. Det har människan ställt till med, precis som vi har importerat den nordamerikanska vitsvanshjorten, specialist på att brandskatta trädgårdar, till Finland. Därifrån har den spridit sig till norra Sverige.
En art som får vitsvanshjortens trädgårdsbesök att framstå som högst hänsynsfulla är vildsvinen. Den trivs fint med de varma vintrarna som klimatförändringen för med sig. För att inte tala om fästingen, som knappt fanns i skärgården när jag var barn.
Att coronaviruset muteras och sprids bland minkar kan inte förvåna någon, med tanke på hur viruset uppstod och spreds på djurmarknader i Kina.
Varför lär sig inte människan? Vårt sätt att behandla naturen kunde liknas vid att gång på gång medvetet trampa på en kratta och få skaftet i ansiktet. Det vore skrattretande, om det inte var så tragiskt.

Sovjetunionen var ett totalitärt system som drevs av samma slags dogmatiska progressivitetstro man nu för tiden ofta bevittnar hos vissa globaliseringsivrare. De tror att marknaden löser allt och driver tesen med religiös nit.
Under min tid som korrespondent i forna Sovjetländer har jag flera gånger vandrat i ruinerna av denna fanatiska framtidstro. Jag har gått omkring i Pripjat, den moderna sovjetstaden som övergavs efter Tjernobylolyckan och nu sakta håller på att bli skog. Jag har gått på Aralsjöns botten, i dag ofruktbar saltöken, och letat efter snäckor. Vackert skära ligger de fortfarande kvar i bottensaltet. Ett minne av hur Aralsjön såg ut innan bomullsodlingen i Centralasien skulle maximeras.
Mitt jobb har vaccinerat mig mot all slags glansögd framtidstro. Däremot inte mot framtidstro i sig. Jag tror på att människan kan bli bättre. Men jag kommer aldrig att tro på att man måste stå ut med förfärligheter för den ljusa framtidens skull.
I dag skrattar vi åt den sovjetiska politbyråns galenskaper. De torkade ut en av världens största insjöar och trodde att man kunde

vända sibiriska floder. Men den demokratiska världen fortsätter pumpa ut koldioxid i atmosfären i en accelererande takt.
Artrikedomen är allvarligt hotad, något som på sikt gör vår egen existens prekär.
I motsats till kommunisterna lever vi i öppna samhällen. Vi vet vad vi gör. Ändå fortsätter vi. Det är inte bara korkat, det är galenskap.
För ådorna på vår holme var det tur att vi lyckades halshugga minken. Men ska ejdern överleva som art är det mycket viktigare att vi stoppar övergödningen av Östersjön och bromsar den globala uppvärmningen. Corona-pandemin ledde till en tillfällig sänkning av koldioxidutsläppen. Det gav naturligtvis ingen som helst effekt, eftersom mängden koldioxid i atmosfären redan är så hög. Men pandemin bevisade något mycket viktigare, nämligen att vi kan minska utsläppen om vi vill. Det går i själva verket hur bra som helst. Bara att agera.
Under tiden måste jag säga att jag på något plan ibland inte kan undgå att dra på munnen när vildsvinen gör potatisåkrar av våra gräsmattor.

En liten, liten gest till en mänsklighet som beter sig värre än hundratusen grisar.
Anna-Lena Laurén

UD bekräftar: Svensk man gripen i Portugal

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

En svensk man misstänks för mord på sin svenska hustru i Portugal, skriver Expressen med hänvisning till lokala medier.
– Vi kan bekräfta att en svensk man i 40-årsåldern arresterades

den 9 november i Portugal. Sveriges ambassad i Lissabon följer ärendet, säger Erik Karlsson, presskommunikatör på UD.
UD vill i nuläget inte gå ut med detaljer om varken brottsmisstanke eller brottsoffer, men säger att den misstänkte mannen företräds av en advokat. Paret ska ha bott i södra Portugal under en tid. Brottet tros ha begåtts den 3 november.
TT

Johan Carlson får förlängt uppdrag

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Folkhälsomyndighetens generaldirektör Johan Carlson får förlängt förtroende på sin post. Hans förordnande som generaldirektör och chef för myndigheten skulle egentligen ha löpt ut den 31 mars 2021 – men regeringen har nu beslutat att förlänga hans anställning till och med den 31

oktober 2021. Johan Carlson tillträdde tjänsten som generaldirektör 2014, då Smittskyddsinstitutet, Statens folkhälsoinstitut och delar av Socialstyrelsen slogs samman till nuvarande Folkhälsomyndigheten.
TT

42 nya dödsfall med covid-19

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

42 nya dödsfall med bekräftad covid-19 har rapporterats i Sverige, enligt Folkhälsomyndigheten. Därmed har totalt 6 164 smittade avlidit i landet.
Sammanlagt har 177 355 personer bekräftats smittade av covid-19 i Sverige. **TT**

Katolska kyrkan i Göteborg vandaliserad

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Katolska kyrkan i Göteborg utsattes på fredagen för vandalisering. Det var strax efter lunch, som någon eller några tog sig in i kyrkan. Allt som stod på altaret revs ned, stolen där prästen brukar sitta vältes och psalmböcker kastades ut över golvet.

– Det kan ju vara någon som fått ett utbrott. Men det finns några saker som tyder på att det finns en ilska bakom riktad mot oss, framför allt att man slitit bort allt som fanns på altaret, säger kyrkoherde Tobias Unnerstål.

I den katolska traditionen är altaret en betydelsefull plats och föremålen som står på det vördas med respekt.

TT

Varg som dödade får hittad ihjälkörd

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Den varg som hittades död vid E4 utanför Vaggeryd i måndags ligger bakom minst tio fårangrepp i södra Sverige i år, rapporterar SVT Nyheter Jönköping.

– Prover från vargen har analyserats och de stämmer överens med de prover som tagits från saliv och avföring i samband med vissa av de tidigare angreppen, säger Linda Andersson, vilthandläggare på länsstyrelsen, till SVT.

Det senaste angreppet inträffade natten mot i måndags, då flera får dödades.

TT

Sniffade fram knark för 393 miljoner – prisas

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Hunden Harry har utsetts till årets narkotikasökhund 2020. Tillsammans med sin förare, tullinspektören Kim Holm, arbetar den femåriga labradoren med att leta knark i tuffa miljöer.

Kim Holm och Harry arbetar framför allt i fordonsströmmar vid Öresundsbron och i Helsingborg, men också med personsök på till exempel tåg och vid flygterminaler.

”Harry är snäll och följsam men samtidigt tuff och klarar att arbeta i svåra miljöer och trånga utrymmen”, säger Kim Holm om sin fyrfota kollega i ett pressmeddelande.

Teamet har under det senaste året medverkat till 56 narkotikabeslag – till en sammanlagd samhällsnytta av 393,2 miljoner kronor.

”Harry och Kim jobbar effektivt i alla flöden och Harrys kapacitet att söka på både människor, fordon och varor är slående. Ekipaget har bland annat gjort fantastiska beslag i det tunga lastbilsflödet. Det är ett svårarbetat flöde, dels för att man rör sig mitt i trafiken med mycket ljud och rörelse, dels för att doftmiljön är stökig med många starka dofter att tränga igenom”, skriver juryn i sin motivering.
TT

Razzia hos nytt mc-gäng – knark beslagtaget

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Stora mängder narkotika och ammunition – det blev resultatet då polisen slog till mot en av ledarna i ett nyetablerat mc-gäng i Blekinge. En man har anhållits misstänkt för grovt narkotikabrott

samt vapenbrott efter torsdagens razzia, rapporterar SVT Nyheter Blekinge.
Mc-gänget har funnits i en knapp månad och har kopplingar till Bandidos. Vid razzian passade även Kronofogden på att beslagta gods, bland annat en motorcykel. Mannen förnekar brott.
TT

procentenheter lägre i snitt var bokningsläget för svenska hotell i oktober jämfört med samma månad förra året. I Stockholms län är motsvarande siffra 40 procentenheter, enligt Stockholms Handelskammares genomgång baserad på Benchmarking Alliances siffror.
TT

Sämre försäljning i Clas Ohlsons butiker

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Pandemin tryckte ned butikskedjan Clas Ohlsons försäljning till 718 miljoner kronor i oktober, en nedgång med 3 procent jämfört med samma månad i fjol. En svagare norsk krona bidrar också till nedgången. Onlineförsäljningen i oktober lyfte dock med 51 procent till 58 miljoner kronor, i linje med kedjans långsiktiga tillväxtmål. Enligt vd Lotta Lyrå har antalet kunder minskat i fysiska butiker, men ”med en relativt god försäljning per kund”.

TT

Daimler miljardsatsar på Kinaproduktion

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Den tyska fordonstillverkaren Daimler satsar med sin kinesiska partner Beiqi Foton Motor motsvarande 3,6 miljarder kronor på produktion av lastbilsmärket Actros i Kina, rapporterar Reuters med hänvisning till dokument nyhetsbyrån tagit del av.

Daimler och Beiqi Foton vill med satsningen höja produktionskapaciteten på det samägda bolaget BFDA:s fabrik i Peking till 50 000 Actros-lastbilar per år.

TT-Reuters

ErikWedberg: Ett obegripligt nollsummespel för klimatet

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Volvo har ställt om snabbt från bensin och diesel till att ha elektrifierade alternativ i alla sina modellserier. De har, så att säga, städat rent på sin egen gård. Nu väljer de att låta Ford komma och smutsa ner.

Ibland är något svårt att förstå sig på, ibland alldeles ologiskt och ibland ren och skär galenskap. Tyvärr faller frågan om koldioxidutsläpp från nya bilar in under den senare kategorin.

EU:s utsläppskrav säger att nya bilar inte får släppa ut mer än 95 gram koldioxid per kilometer år 2021. Redan i år måste 95 procent av en tillverkares modeller klara gränsen. Om en biltillverkare inte uppfyller målet väntar dryga böter. Så långt glasklart, men sedan börjar det blir svårare att hänga med.

Det finns nämligen så kallade övergångsregler som gör att elbilar och laddhybrider får

räknas som mer än en såld bil, vilket dramatiskt sänker utsläppssnittet.
Det här har Volvo Cars anpassat sig till. Alla deras modeller går att köpa i laddhybridutförande och antalet sålda Volvo-laddhybrider har ökat kraftigt på bara några år. Det gör att Volvo Cars klarar utsläppsmålet. Inte 95-gramsmålet förstås. Varje tillverkare har ett individuellt utsläppsmål som viktas mot hur stora och tunga bilar de säljer. Hänger ni med? Bra, för nu blir det ännu svårare, på gränsen till galenskap.

En biltillverkare som klarar sitt utsläppsmål kan sälja utsläppsrätter till en annan som inte gör det. Tesla, som bara säljer elbilar och därför har väldigt många utsläppsrätter, tjänar stora pengar på att ”sälja koldioxidgram” till FCA-koncernen med Fiat, Alfa Romeo, Jeep och några till.
Volvo ska nu göra samma sak. De ska sälja de koldioxidgram de har till godo till Ford. Volvo bjuder in Ford att lägga osorterade grovsopor på sin gård som för första gången började se ren ut. Volvo har chansen att ta täten inte

bara i säkerhetsfrågan utan även i miljöarbetet, i stället låter de Ford utradera allt i ett nollsummespel som definitivt inte gynnar miljön.

Erik Wedberg
erik.wedberg@teknikensvarld.se

Rött ljus. Trafikverket gör det enkelt för sig och sänker hastigheten på fler vägar. Säkrare (men också dyrare förstås) vore att bygga säkrare vägar.

Dela

Koldioxidutslä ppen minskar – Volvo toppar listan

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Bilanalysföretaget Jato Dynamics har undersökt koldioxidvärden för 21 länders bilförsäljning under perioden januari till augusti i år. Billtillverkarna har ännu 6,5

gram kvar till målet. Allra bäst går det för Volvo.

De genomsnittliga koldioxid-utsläppen från nya bilar minskar. Det visar Jato Dynamics senaste undersökning. Koldioxidvärdet för 21 länders bilförsäljning under perioden januari till augusti är 102,2 gram per kilometer, vilket är en klar minskning mot samma period i fjol.

Utsläppsmålet för hela branschen är 95 gram koldioxid per kilometer, men sätts enskilt för varje tillverkare eftersom det avgörs av bilarnas storlek. Tillverkare av småbilar har hårdare krav att uppfylla. Upplevs utsläppssiffrorna låga så beror det på att utsläppsmålen fortfarande mäts enligt det gamla och mer förlåtande bränsleförbrukningstestet NEDC.

En orsak till de förhållandevis låga utsläppssiffrorna är att laddbara bilar har ökat kraftigt. Totalt såldes 1 540 000 elbilar i Europa under januari till september, en ökning med 67 procent. Med laddbara bilar avses både laddhybrider och renodlade elbilar.

Detta samtidigt som den totala bilförsäljningen i det närmaste

har kollapsat. Mellan januari och september har försäljningen minskat med 29 procent.
Tappet för bensin- och dieselbilar förklarar också ökningen för elbilar i termer av marknadsandelar. Under de tre första kvartalen i år ökade de laddbara bilarnas marknadsandel från 7,8 till 18,1 procent. Av det utgör renodlade elbilar en mindre del.
Jato Dynamics analys visar att kinesiska Geely Group, representerat av Volvo, Lotus och Polestar på den europeiska marknaden, redan har klarat av sitt utsläppsmål på 110,3 gram koldioxid per kilometer. Enligt Jato ligger Geely Group, till 99 procent bestående av Volvo-försäljning, på 103,1 gram per kilometer. Därmed är Geely den enda tillverkare som har klarat sitt utsläppsmål.
BMW ligger på andra plats med ett snitt på 103,5 gram per kilometer, bara 0,54 gram över målet på 102,9 gram per kilometer. Enligt Jato Dynamics kommer BMW troligen att klara kravet eftersom de har en allt större andel laddbara bilar i

utbudet och i övrigt säljer snåla dieselbilar.
Toyota-Lexus ligger också bra till, bara 2,2 gram över målet. Fler laddhybrider kommer att underlätta för Toyota som lider av att inte ha några renodlade elbilar i programmet. Först till vintern kommer koncernens första renodlade elbil till Europa, Lexus UX 300e.
Hyundai ligger bättre till, åttaprocent av försäljningen utgörs av laddbara bilar.
En följd av utsläppsreglerna är att biltillverkarna har börjat sälja utsläppsrätter till varandra och just nu är det högsäsong.
Regelverket säger att en biltillverkare som vill köpa utsläppsrätter av en annan ska redovisa det senast den 18 november. Fiat/Chrysler ser ut att klara EU-kraven efter att ha köpt utsläppsrätter av Tesla. Renault räknar samman sina utsläpp med koncernkollegorna Nissan och Mitsubishi och kommer troligen sälja utsläppsrätter till Mercedes i en form av utsläppspool.
Kinesiska SAIC väntas sälja utsläppsrätter till Volkswagen Group för att klara kraven för att slippa böter.

Volvo Cars, som alltså ligger bäst till i Europa, kommer att hjälpa sin tidigare ägare Ford genom att sälja utsläppsrätter.
– Det stämmer att Volvo Cars och Polestar kommer att reducera sitt sammanlagda CO2-utsläpp mer än EU-kommissionens mål för 2020. I linje med den struktur som satts upp av kommissionen kommer Volvo Cars och Polestar att erbjuda sitt överskott av CO2 till andra biltillverkare, säger Karin Wik, presschef på Volvo Cars.
Detta inkluderar Ford, men det finns potential för ytterligare biltillverkare om parterna kommer överens. Vinsten som Volvo Cars gör på bytet kommer att återinvesteras i utvecklingsprojekt för teknologier som stöttar Volvo Cars omställning mot att bli ett helt klimatneutralt företag.
Mikael Stjerna

Småbil med fina former – nu som mildhybrid

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

I småbilsklassen råder inte längre samma stenhårda kamp som en gång i tiden. Nykomlingen Hyundai i20 – nu i sin tredje generation och med mildhybridteknik – är dock en frisk fläkt för dig som vill lägga pengar på annat än bilar.

Småbilarna tappar mark runt om i världen. I Europa är de alltjämt populära, vilket är en av anledningarna till att nya Hyundai i20 tillverkas i Turkiet och inte hemma i Sydkorea.

Allt är nytt hos nya i20. Det första som retar, eller kittlar, betraktaren är den yttre stilen som blandar stilar från Lexus, Skoda, Mazda och Opel i en helt egen mix. Bilen ser definitivt ny ut i alla fall. Den breda fronten sträcker sig över bilens hela bredd, de veckade sidorna är en

mardröm för en bilplåtslagare och den tunna röda reflexljusrampen på bakluckan är i takt med tiden. Notera tanklocket som snitsigt ligger infällt strax under vänster bakljus.
Trots att avståndet mellan fram- och bakhjul endast vuxit med tio millimeter är interiören betydligt luftigare än i gamla i20. Tunna stolsryggar fram ger anständigt utrymme i baksätet men det är i framsätet de största förändringarna märks. Lägre sittposition gör att man sitter bättre i i20 än tidigare.
Instrumenteringen framför ratten består av en skärm som går att ändra i fyra olika skepnader och mitt på instrumentbrädan finns en rejäl pekskärm i liggande format.
Hyundai använder fortfarande tryckknappar till rattvärme, klimatreglage och andra väsentliga basfunktioner. Tyvärr har i20 endast 1-zons klimatanläggning vilket sänker komfortnivån något.
Provkörningsbilen är utrustad med en trecylindrig turbomotor med mildhybridteknik. Det kan förklaras med att startmotorn och generatorn är starkare. Därmed

kan bensinmotorn stängas av oftare och under längre perioder för att spara bränsle. Motorn finns med två effektuttag, 100 samt 120 hästkrafter, och med två växellådsalternativ, manuell eller automat.
Den sexväxlade manuella lådan har tre fotpedaler i vanlig ordning men kopplingspedalen är inte fysiskt sammanlänkad med växellådskopplingen. Fördelen med en så kallad ”intelligent koppling” är att motortekniker kan programmera mjukvaran för bästa effektivisering. Precis som hos gamla Saabar används frihjulsteknik.
I utförslöpor tänds en segelbåt-symbol samtidigt som motorn går ner på tomgång eller slås av helt. Eltekniken tar över driften för ett ögonblick. Hybridtekniken uppges sänka förbrukningen med cirka tre procent, vilket är i minsta laget. Motorn kan köras i tre lägen: Eco, Comfort och Sport. Frihjulstekniken är endast aktiverad i Eco-läget.
På motorväg gör säkerhetssystem som distansfarthållare och filhållningsassistans resan bekväm. På mindre landsvägar

håller filhållarsystemet i lite för länge för att det ska kännas helt säkert.
Priset för nya Hyundai i20 startar på 149 900 kronor men det gäller basversionen Pure med en fyrcylindrig motor med 84 hästkrafter och femväxlad manuell låda. Önskar man den provkörda motorn med manuell växellåda lyder prislappen 174 900 kronor. Påkostade Advanced med automatlåda och säkerhetspaket kostar 209 900 kronor, vilket får anses som mer än konkurrenskraftigt.
Storsäljaren i småbilsklassen heter Toyota Yaris med en årlig försäljning i Sverige på cirka 5 000 bilar. Hyundai räknar med att kunna sälja en femtedel av det. Det lär inte bli alltför svårt när Volkswagen har valt att plocka bort sin modell Polo och då i20 har bra prissättning. Vi hade dock hellre sett nya i20 som laddhybrid i stället för klen mildhybrid.

Hans Hedberg

Fakta. Hyundai i20 1,0 T-GDI 48V 7DCT

Miljö

Koldioxidutsläpp: 125 gram/km vid blandad körning.
Bensinförbrukning: 0,55 liter/mil vid blandad körning.

Ekonomi

Pris: 194 900 kronor.
Miljöförmåner: Nej.
Årlig fordonsskatt: 2 820 kronor kronor per år under de tre första åren, därefter 668 kronor per år.
Garantier: Nybil 5 år, vagnskada 3 år, rostskydd 12 år, lack 5 år, assistans 5 år.

Teknik

Motor: Bensin. 1,0 liter. 120 hk, 200 Nm.
Drivning: Framhjulsdrift.
Växellåda: 7-växlad automatlåda.
Acceleration 0–100 km/tim: 10,3 sekunder.
Toppfart: 190 km/tim.

Digitalt

Pekskärm: Ja. Storlek 10,25 tum.
App: Ja. BlueLink.
Apple CarPlay/Android Auto: Ja/Ja.
OTA (nätuppdatering): Nej.

Mått/vikt

Längd/bredd/höjd: 404/178/145 centimeter.
Bagagevolym: 352-1165 liter med bakre ryggstöd uppe/fällda.
Maximal släpvagnsvikt: 1 110 kg.
Betyg del för del

Köregenskaper: 4
Säkerhet: 4
Komfort: 4
Miljö: 3
Ekonomi: 4
Totalbetyg = 19 av 25

Plus

Lättkörd
Grundpris
Garantier

Minus

Saknar reservhjul
Enzons klimatanläggning
Endast mildhybridteknik

Brandrisk får Ford att byta batterier

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

I somras uppmanade Ford kunder som köpt modellen Kuga Plug-in Hybrid att inte ladda sin bil via eluttag eller köra den på enbart el eftersom det fanns risk för brand. Nu kommer man att byta ut samtliga batteripaket i alla exemplar av den berörda modellen. Orsaken till felet ska

vara problem med battericellerna från underleverantören. Batterierna kommer från Samsung och tillverkas i Ungern. I Sverige har Ford sålt 1 800 exemplar av Kuga Plug-in Hybrid.
DN

procent. Så många av 1 011 tillfrågade svenska bilägare menar att säkerhet är viktigast när deras hushåll köper bil. Lika många anser att livsstil och familjesituation styr bilvalet. Miljöpåverkan kommer först på plats sju med 28 procent. Undersökningen gjordes av Novus på uppdrag av Volvofinans Banks tjänst CarPay.
DN

Ekonomiskt stöd till tysk bilindustri

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

I Tyskland vill man påskynda forskning och utveckling inom landets bilindustri. Därför har regeringen tagit beslut om ett statsfinansierat stödpaket på två miljarder euro, närmare 21 miljarder kronor, som ska främja klimatvänliga bilar och robotiseringsprogram.

En anledning till stödpaketets omfattning är rådande ekonomiska situation under pågående coronakris.

DN

Tuffare tag mot bilmålvakter

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Totalt är 97 000 personer i Sverige skyldiga staten sammanlagt 1,6 miljarder kronor i fordonsrelaterade straffavgifter och obetalda skatter.
Problemet är särskilt stort i södra Sverige, sju av tio bilmålvakter agerar i Skåneregionen. En bilmålvakt låter sig registreras på fordon i stället för den verklige ägaren, ett sätt för den verklige ägaren att undgå bland annat parkeringsböter, trängselskatt, försäkringsavgifter och bilskatt.
En nyligen avslutad utredning ger vid hand att polisen ska få större befogenheter att beslagta en bil med fordons-relaterade skulder som överstiger 50 000 kronor.
Förslaget kan träda i kraft den 1 juli 2021.
Redan vid årsskiftet genomförs en lagskärpning rörande parkeringsböter. Har ett fordon obetalda skulder på minst 5 000 kronor efter sex månader får bilen

användningsförbud och registreringsskyltarna beslagtas.
DN

Arbetet med sista etappen av Hagastaden påbörjat

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Nu börjar arbetet med den sista etappen av Hagastaden, med totalt 6 000 bostäder på gränsen mellan Stockholm och Solna.

– Till skillnad från många andra bostadsutvecklingsområden så

omfattar det här väldigt många arbetsplatser, 50 000, som har motiverat tunnelbana. Det är ett fantastiskt tillägg till staden, säger stadsbyggnadsborgarrådet Joakim Larsson (M).

Det är den västra delen av Hagastaden som är aktuell, ett område mellan Norra stationsgatan och Karlbergsvägen i söder, Värtabanan i norr och väster och Norrbackagatan i öster. Här ska det byggas cirka 150 nya bostäder, kontor, hotell, en ny skola och en kultur- och idrottsanläggning.

– Vi är i ett område där det är ganska ont om idrottsanläggningar. I den östra delen, nära Wennergren center, blir det ett äldreboende, studentbostäder samt en bollplan och en idrottshall, säger Joakim Larsson.

När översiktsplanen för Hagastaden presenterades för första gången 2008 talades det om en stor överdäckning, både av Värtabanan och av norrgående körfält på E4/E20.

Varför ändrade ni er?

– Dels var det en överdäckning som skulle gå att bebygga, där

blev det förändrade krav för bebyggelse för att man skulle kunna köra tung trafik i tunneln, dels gjorde kostnaden att man fick begränsa sig. Nu är det ändå en väldigt stor överdäckning. Det förklarar också varför det blir en övervikt av bostadsrätter, man måste få ekonomin att gå ihop, säger Joakim Larsson.
Planområdet gränsar till Värta-banan och ligger inom 75 meter från E4/E20 som är primär transportled för farligt gods. Farligt gods bedöms också generellt som tillåtet på all järnväg. Dessutom möter samtliga kvarter i Västra Hagastaden en svår risk- och bullersituation från intilliggande trafikleder. Ljudnivån från den täta biltrafiken är hög på Norra stationsgatan. Vad kan ni göra åt det ständiga trafikbullret och övriga risker?
– Det vi pratar om är en front med skärmande bebyggelse mot Norra Länken. Det blir någon kontorsvariant antagligen, säger Joakim Larsson.
I den första etappen av Hagastaden blev förskolegårdarna mycket små, som minst 90 kvadratmeter i en nedsänkt del av

kvartersgården. Ett annat problem var bristen på solljus. Bostadsgårdarnas marknivå – där förskolegårdarna ligger – är belyst till större delen eller delvis mellan klockan 9 och 11. Under vår- och höstdagjämning skulle gårdarna troligen inte nås av något solljus ens mitt på dagen. Då startade en diskussion om att flytta upp förskolegårdarna på taken.
Hur gick det?
– Ingen gård har ännu hamnat på taket vad jag vet. Men utrymmet på förskolegårdarna kräver att verksamheterna är ute och rör på sig betydligt mera och använder sig av de parker som finns i närheten och här är det nära till Haga och Brunnsviken. Det kommer säkerligen att finnas attraktiva platser för barnen ändå. Joakim Larsson tror att det blir ett stort lyft för de som bor och arbetar i Hagastaden när parken – som kommer att gå igenom hela området – är på plats.
– Man ska kunna bo här som barnfamilj också, säger han.
Det är trångt mellan husen. Staden fick, enligt Joakim Larsson, tidigt bestämma sig för att ha en lite högre exploateringsgrad, för att täcka de

stora kostnader som det innebar att däcka över.
– Det gör ju att stenstaden tar ett kliv på höjden. Den dåvarande stadsplaneraren Alexander Wolodarskis tanke var att skapa en port vid Torsgatan, i form av de så kallade Tors torn. Av olika skäl blev det Norra tornen i stället, som står där nu, säger han.
Av de 6 000 bostäder som har byggts och planeras i Hagastaden så ligger hälften i Stockholm och hälften i Solna och tanken är, enligt honom, att man ska kunna flanera här utan att veta vilken del av gränsen man är på.
I den östra delen av Hagastaden, ner mot Brunnsviken, pågår arbetet. I den ursprungliga planen fanns en jättelik rondell vid Norrtull, hur blir det nu?
– Det blir inte det jättestora trafikområdet med en cirkulationsplats. Trafiken ska samlas i en stadsgata och runt Tullhusen blir det ett torg, mer stad i stället för en stor trafikplats.
En av Alexander Wolodarskis ursprungliga tankar var att Hagastaden skulle ha inspiration från Chicago. I området nedanför Nya Karolinska finns ett par höga hus som Joakim Larsson tycker ser ut

som om de är byggda i 1920-talets Chicago, i art deco.
– Cederhusen i östra delen, som byggs just nu, är ett jättespännande projekt. Ett helt kvarter i trä, några av de högsta trähusen i norra Europa. Det är en, för Stockholm, helt ny innovativ arkitektur, säger han.

Mia Tottmar
mia.tottmar@dn.se

Dna knyter man till flera våldtäkter

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

En man som sitter häktad för flera våldtäktsförsök på Södermalm knyts nu även till en överfallsvåldtäkt i Rågsved förra sommaren.

Polisen har bedrivit en stor utredning om de våldtäkter och våldtäktsförsök som inträffade i Rågsved i Stockholm 2019.

”Vi har verkligen velat hitta honom”, skriver Åsa Hansson, gruppchef på grova brott Syd, enligt ett pressmeddelande.
På kort tid inträffade två våldtäkter och två våldtäktsförsök i stadsdelen, och polisen topsade bland annat hundratals personer i jakten på gärningsmannen.
Polisen gick även ut med en fantombild och vädjade efter tips för att kunna gripa den misstänkte, utan framgång.
Men en 23-årig man som greps i slutet på oktober misstänkt för en rad andra sexualbrott på Södermalm i Stockholm, kan nu knytas till en av överfallsvåldtäkterna i Rågsved, som inträffade den 7 juli förra året.
– Den dna-träffen ramlade in efter att han blivit frihetsberövad för de andra brotten. Jag kommer även begära honom häktad för det ”nya” brottet i Rågsved, säger åklagare Daniel Strand som leder ärendet.
Mannen sitter sedan två veckor tillbaka häktad på sannolika skäl för bland annat tre våldtäktsförsök.
– Vid ett av dem påstår jag även människorov och rån. För de

andra två våldtäktsförsöken sitter han även häktad för försök till människorov, säger Daniel Strand.

Det var flera liknande brott som ägde rum i Rågsved under förra året, kan han bli misstänkt även för dem?

– Jag vet att Rågsved är ett spaningsärende, så det har varit polisutrett. Jag har naturligtvis sagt till polisen att kolla upp de andra ärendena, men det har inte hamnat hos mig än.

Mannen nekar till brott.

TT

Familjeläkarnas vd: Vi har fått ett enormt stöd från äldreboenden

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Familjeläkarna i Saltsjöbaden AB utpekades i en artikel i DN i går felaktigt för att ha varit mindre närvarande än det andra läkarbolaget som ansvarar för läkarinsatserna på

äldreboenden i Stockholm under pandemin.

– Våra läkare har varit mycket fysiskt närvarande, säger Familjeläkarnas vd Stefan Amér.

Artikeln handlade om ett pm som visar hur läkare varit frånvarande på flera äldreboenden i Stockholm under pandemin. DN hade fått oriktig information att läkarbolaget Familjeläkarna varit mer frånvarande än det andra bolaget Capio Legevisitten och beklagar det felaktiga utpekandet. Stefan Amér säger till DN:

– Våra läkare har varit mycket fysiskt närvarande på boendena och vi insåg när vi fick höra om den här rapporten att det var vår organisation som skulle få det högsta betyget i den här undersökningen. Därför blev vi ytterst förvånade när artikeln kom där resultaten blandats ihop och det var precis tvärtom.

DN har begärt ut men fått avslag på underlaget till pm:et av Stockholms stad. På onsdagen kom information bland annat från finansborgarrådet Anna König Jerlmyr (M) som uppgav att det

andra läkarbolaget, Capio, visat sig mer närvarande.
I ett mejl som DN tagit del av skriver chefen för äldreförvaltningen i Stockholms stad, Patric Rylander, till Stefan Amér att förväxlingen skett av oklar anledning och varit olycklig: ”Läkare från Familjeläkarna har varit mer fysiskt närvarande på de tillfrågade boendena än den andra läkarorganisationen”.
– Vi har fått ett enormt stöd sedan artikeln publicerades från medicinskt ansvariga sjuksköterskor och verksamhetschefer i stadsdelar och kommuner som bekräftar bilden i utvärderingen.
Stefan Amér tar upp att läkare i vissa fall varit frånvarande under perioder och att det är något som måste utvärderas i bolaget. Han framhåller att bolaget tidigt varnat för smittan innan den kom in på äldreboendena – varnat för brist på skyddsutrustning, testkapacitet, för att munskydd och visir inte rekommenderas, för asymtomatisk smitta. Och att man avvisat styrande dokument som skulle kunna förhindra att äldre inte får sjukhusvård.

Ändå har detta skett, enligt pm:et från Stockholms stad, på ett boende där Capio ansvarat och på ett där Familjeläkarna ansvarat.
– Det finns en problematik att det styrande dokumentet spaltar upp, enligt en skörhetsskala, vilka patienter som inte ska kunna skickas in. Vi har aldrig gjort några sådana här generella bestämmelser, utan detta måste ha varit en missuppfattning antingen av aktuell läkare eller av personal på boendet.
DN söker Capio Legevisitten.
Lisa Röstlund
lisa.rostlund@dn.se

Fler skid-tävlingar är i fara

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Norska regeringen satte stopp för världscuptävlingarna i Lillehammer och nu fruktar den svenska landslagledningen att fler skidtävlingar kommer att ställas in.
– Vi har redan börjat titta på en plan B och plan C, säger

landslagschefen Anders Byström.

Beslutet att ställa in tävlingarna i Lillehammer 4–6 december kom inte oväntat för den svenska skidledningen.

– Vi hade ett möte kvällen före med Fis (internationella skidförbundet) och Norge och då uttryckte de sin oro över att regeringen skulle säga nej, säger Byström.

Den 27–29 november inleds världscupen med tävlingar i finska Ruka. Frågan är om det blir fler tävlingar än så det här året på grund av coronapandemin.

Tävlingarna i Davos i Schweiz (12-13 december) och i tyska Dresden (19-20 december) riskerar båda att bli inställda.

– Läget är inte bra i Schweiz heller. Det kan bli inställt men vi hoppas att det blir tävlingar under säkra former, säger Byström.

På Skidförbundet arbetar man med att hitta lösningar om vc-programmet totalhavererar.

– Frågan är om man ska gripa efter halmstrån och hoppas att det blir tävlingar. Om vi får ett sent besked igen på att det inte blir tävlingar i Schweiz och Tyskland

har vi en plan B för att ha lokala tävlingar.
I plan B ingår tävlingar för eliten i Falun, Umeå och Östersund.
– Om det är möjligt utifrån de restriktioner som finns. Vi måste ju få tävla och hålla i gång, det blir ett VM i februari. För oss som gillar att planera i tid blir det så klart en utmaning men vi är samtidigt glada för de tävlingar vi kan ha, säger Byström.
VM i tyska Oberstdorf ligger också i farozonen.
– Jag hoppas att situationen är bättre i februari så att VM kan säkras. Där kan man lösa det med att man åker dit i tid och går i karantän. Man kan isolera ganska bra på plats. Jag var där för några veckor sedan och de har verkligen förberett allt på plats.
Byström fruktar att intresset för längdskidåkning kommer att minska om tävlingar och tv-sändningar ställs in.
– Vi kanske kan sända live för att hålla intresset uppe när det inte blir några internationella tävlingar. Vi har ett marknadsvärde som vi måste tänka på, vi vill ju synas och att intresset ska hållas uppe, det är viktigt i sig.

Lars Grimlund
lars.grimlund@dn.se

Amat Levin: Vilka människors lidande är vi bekväma med att visa upp?

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Att foton på mänskligt lidande kan ha en opinionsväckande roll och leda till handling är många gånger bevisat. Men det tenderar att vara övervägande icke-vita kroppar som exponeras.

Det hela var över på ett par timmar. Det var sista veckan i oktober som Fotografiska museet i Stockholm la upp två bilder på sitt Instagramkonto, ur den amerikanska fotografen Andres Serranos ”Infamous”-utställning. Den första föreställde ett amerikanskt vykort från 1910 och visade en lynchad svart man hängandes från ett träd. Den andra var ett foto daterat till 1945 och föreställde ett oklart antal fångar som mördats och slängts på hög i ett av Nazitysklands koncentrationsläger.

Föga förvånande väckte båda fotografier avsky. Men kommentarsfälten avslöjade även

ilska riktad mot Fotografiska för själva publiceringen av bilderna. Speciellt då bilden på den svarta mannen kombinerats med tämligen opportunistiska George Floyd- och Black lives matter-hashtags.
Få argumenterade för direkt censur. Den här typen av bilder har en viktig roll när det gäller att dokumentera vår historia och människans fallenhet för bestialiteter. Men det är trots allt en sak att göra ett medvetet val att besöka ett museums kontroversiella utställning, en annan att få dess grova bilder insprängda i ens vanliga Instagramflöde där de blandas med selfies, söta djur, och gymbesökare i färgkombinerade tajts. Huruvida att följa Fotografiska också innebär att man automatiskt går med på att exponeras för explicita bilder finns det säkerligen skilda åsikter om.
Diskussionen om det lämpliga i att visa upp mänskligt lidande förstås bäst i senaste årets Black lives matter-kontext. Det stora antalet videoklipp på svarta amerikaner som mördas av polisen har haft en betydande roll

i att få upp rasistisk polisbrutalitet på agendan. Samtidigt väcker faktumet att klippen så lättvindigt delas vidare på sociala medier obehag. Risken är inte längre bara att dödas av polisen, utan att få sina sista sekunder i livet förevigade och oändligt spridda på nöjesappar.

Att foton på mänskligt lidande kan ha en opinionsväckande roll är naturligtvis inget nytt. För fem år sedan spreds bilder på treåriga Alan Kurdi som drunknat, spolats upp på en strand och, i alla fall tillfälligt, fick Europa att uppvisa någon form av sympati för Syrienkrigets offer.

Längre bak i tiden har vi 2004 års avslöjande av USA:s tortyr av irakiska fångar i Abu Ghraib-fängelset. Ron Havivs bilder på de krigsbrott Zeljko Raznatovic-ledda Arkans tigrar stod för i Bosnien i början på nittiotalet. Kevin Carters porträttering av en svältande sudansk flicka och en lurpassande gam som 1993 fick amerikaner att slänga pengar på hjälporganisationer. Nioåriga Phan Thi Kim Phuc som 1972 fotades av Nick Ut när hon naken kom springandes på gatan med

svåra brännskador efter en sydvietnamesisk napalmattack. Charles Moores dokumentering av polishundarna i Birmingham, Alabama som 1963 bussades på stans svarta invånare och fick - omvärlden att inse det inhumana i USA:s segregation.
Eller H S Wongs svartvita foto på en kinesisk bebis i kölvattnet av - Japans sönderbombning av Shanghai som 1937 orsakade västvärldens protester.
Samtliga bilders förmåga att väcka känslor och mana till handling är odiskutabel. Precis som att Black lives matter-protesterna antagligen aldrig hade vuxit sig så starka om George Floyds död berättades om i en artikel i stället för att spelas upp i ett videoklipp. Å andra sidan skaver det i hur vi gör skillnad på vilket lidande vi är bekväma med att visa upp. För det tenderar att vara en överhängande andel icke-vita kroppar som exponeras. Som att de inte förtjänar samma respekt och att behandlas med samma vördnad.
I fel forum riskerar de att bli ett slags *snuff* – en mytomspunnen filmgenre där riktiga dödsfall fångats på bild – för en publik som på ett säkert avstånd kan

uppröras, säga något högtravande om världens orättvisor och sedan återgå till sin vardag.

Några timmar efter att Fotografiska lagt upp bilderna togs de bort och återuppstod sedan i ny tappning. Denna gång försedda med varningstexter och en ”känsligt innehåll”-ruta man måste klicka sig förbi. Av kommentarerna att döma verkar de flesta ha accepterat det som en godtagbar kompromiss.

Amat Levin

Postmästarfrun som skrev sig ut ur äktenskapets tristess

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Victoria Benedictssons romaner slog ner som en bomb i 1880-talets debatt om äktenskap, kvinnlig frigörelse och sedlighet.

Själv levde hon som postmästarfru i Skåne. 36 år gammal förälskade hon sig i en

av tidens största kulturpersonligheter och två år senare tog hennes liv slut på ett hotellrum i Köpenhamn. Boklördags Sandra Stiskalo berättar hennes historia.

Smärtan kommer våren 1881. Vad som utlöser den är oklart, varken hon eller läkarna kan säga säkert. Kanske beror den på att hon fått ett kistlock över benet en gång när hon var uppe och rotade på vinden. Kanske är den symptom på en svårartad benhinneinflammation. Kanske har den något med hennes bräckliga själstillstånd att göra. Oavsett orsak drabbas Victoria Benedictsson en majdag av en våldsam värk nära knäet. Hon, som funnit sin sällsynta frid på strövtåg i skogen och över slätten, tvingas inta sängläge.

Hon klipper silhuetter och skriver berättelser om folklivet i trakten för att få tiden att gå. Om sommaren ber hon om att få bli utburen till trädgården för att njuta av den friska grönskan och kunna titta på de blanka, trinda hästarna och drängen som jobbar med högaffeln i bara skjortärmarna. När kroppen tillåter tar hon sig på kryckor ut

till post- och bankkontoret som maken Christian förestår och som ligger i andra ändan av huset. Hon söker någon att tala med, en förtrogen som intresserar sig för hennes hugskott och tankar. Någon som för en kort stund kan befria henne från det svårmod hon bär på. Men ur makens mun kommer bara artigheter.
Livet sträcker tröstlöst ut sig framför henne. Att hon snart ska träffa någon som får det att spraka och gnistra vet hon naturligtvis inget om.
I åratal är hon mer eller mindre sängliggande. Flera gånger reser hon till Malmö och Köpenhamn för läkarvård och operationer, men riktigt bra blir benet aldrig. Ändå för sjukdomen något gott med sig. De stunder smärtan inte rider henne tycker hon sig se världen ljusare och gladare än någonsin förr. Och så fattar hon ett beslut: åren hon har kvar ska hon ställa i litteraturens tjänst. Hon börjar skriva ett detaljerat och utlämnande dagboksflöde som hon kallar ”Stora boken”. ”Fullkomligt privata anteckningar” står det på försättsbladet fast i texten finns både läsanvisningar och ett direkt

tilltal. Hon skriver även till förläggare och redaktörer. Som 33-årig landsortskvinna utan formell utbildning är hennes chanser allt annat än goda. Men efter ihärdig korrespondens och många långa vindlande brev får hon ändå napp. Tidningen Fyris vill ge ut henne i följetongsform och ett förlag trycka hennes noveller.
Under pseudonymen Ernst Ahlgren utkommer 1884 boken ”Från Skåne”, en novellsamling som i mycket speglar de erfarenheter hon själv hittills gjort: krossade konstnärsdrömmar, småstadsslummer, lantbruksliv, sjukdom och äktenskap. Novellsamlingen blir den officiella starten på ett av Sveriges mest anmärkningsvärda och intensiva författarskap. Ett författarskap som får ett abrupt slut bara fyra år senare med hjälp av en handspegel och en rakkniv på ett hotellrum i Köpenhamn.

○ ○ ○

Victoria Bruzelius växer upp under trettioåriga kriget. Det är åtminstone vad hennes far Thure

kallar äktenskapet med hennes mor Helena Sofia.
När Victoria föds 1850 råder sedan länge ett slags ömsesidig fiendskap mellan föräldrarna. Gården Charlottenberg, som ligger isolerad på en kulle nära byn Domme på Söderslätt i Skåne, är uppdelad i två territorier. Sex timmar om dagen tillbringar barnet Victoria på moderns flank, där undervisas hon i språk, litteratur och teckning – det sistnämnda har hon talang för. Resterande tid är hon med fadern. Hon älskar att lyssna på när han fabulerar hejdlösa historier, han lär henne skjuta med pistol och tar henne med ut på strövtåg och ridturer. Han behandlar henne på det hela taget som en pojke. Men så börjar hennes hals och armar smalna av, fadern ser att hon är i färd med att bli kvinna och då upphör äventyren och ritterna. Återstår tecknandet.
Hon tar lektioner, börjar svärma för motiv som myrtenlundar, solnedgångar och lätta gondoler. Så småningom har hon bara ett mål för ögonen: konsten. Teckningsläraren uppmanar henne att söka till Konstakademin

men föräldrarna säger nej, till det finns inte pengar.
Victoria grälar och gråter men repar sig snart, pengar kan man ju förtjäna och 17 år gammal tar hon ett jobb som guvernant. Hela dagarna arbetar hon och allt hon tjänar lägger hon undan. Efter tre arbetsamma år har hon tillräckligt för att bekosta sin egen utbildning. Hon ber på nytt sin familj om tillåtelse att söka till Konstakademin och får den.
Fjorton dagar före avresan till huvudstaden kommer oväntat ett meddelande från fadern. Familjen har ändrat sig. Du är för ung för att ensam ”kasta dig ut i vida världen” skriver han. Först om fem år, när hon blivit myndig, kan det bli tal om konstskola.
I ett brev till en redaktör några år senare minns hon familjens svek: ”Den ringa tillgifvenhet, jag hyst för de mina byttes i köld och bitterhet; det plågade mig att se dem. Jag var så ledsen att mitt hjärta kunnat brista, men ingen hade ett deltagande ord för mig, tvärtom: ’det var roligt, att vi få behålla dig’ sade man”.
Förgäves har hon alltså arbetat, förgäves sparat, förgäves hoppats.

Vad ska nu bli meningen med hennes liv?
Hon är rådvill och förtvivlad när en bekant till hennes svåger tar kontakt med henne. Till en början är hans brev fyllda av komplimanger och löften, senare även böner, tårar och hot. Hon känner sig likgiltig inför sig själv och godtar till slut hans frieri. På det svartvita förlovningsfotot har hon håret kammat i mittbena och stramt uppsatt i nacken. I det av barndom ännu fylliga ansiktet dras blicken till de mörka ögonbrynen och munnen rak som ett streck. Bakom henne står den 28 år äldre änklingen Christian Benedictsson.
Så blir den 21-åriga Victoria Bruzelius postmästarfrun Victoria Benedictsson och styvmor åt fem barn. Den första tiden efter bröllopet är svår, barnen är ständigt i hennes närhet, ändå känner hon sig ensam och uttråkad. Hon föder en dotter och ytterligare ett barn som dör efter förlossningen. Strax därefter skär hon sig i vänster handled. Knivseggen når inte pulsådern.
○ ○ ○

Axel Lundegårds första intryck är av en något avtärd, genomskinlig och nästan okroppslig gestalt.
Han är 19 när han, som son till den nye kyrkoherden, kommer till Hörby. Victoria Benedictsson är 31 och har levt och vantrivts i byn i ett decennium.
Hon driver en liten bokhandelsfilial intill makens postkontor. Det är ofta fullt av folk omkring henne men själv tycker Victoria Benedictsson inte om att gå bort, hon finner sällskapslivet på orten andefattigt. Särskilt damerna går henne på nerverna. Faktum är att hon alltid hållit männen högre än kvinnorna. I ”Stora boken” skriver hon:
”Jag vet icke hvarför jag skall känna detta förakt för mitt eget kön. Det är som om jag själf icke alls hörde dit. Jag vämjes vid kvinnor. Jag afskyr att se dem ömsa kläder, kamma sig och dylikt.”
Förmodligen träffas de i bokhandeln. Hon har svårt för att samtala, är blyg och pinas av att höra sin egen sträva röst men märker snabbt att Axel Lundegård är den hon väntat på.

”Och hvad var det som band dig vid honom, annat än hans brinnande hat emot dogmer och former, hans okufliga frihetsbegär! Fanns det väl något hos hans person, som var dig tilldragande? Han var dig icke öfverlägsen i kunskaper [...] icke vacker; det fanns ingenting hos honom att beundra. Det var det, att han var ensam, som lockade.”
Victoria Benedictsson och Axel Lundegård inleder en platonisk vänskap, båda två skriver och de blir varandras lektörer, relationen är innerlig men knappast okomplicerad. I början kommer han varje dag till postkontoret för att prata med henne om litteratur och skrivande. I byn varnar man honom, säger att han inte ska gå dit så ofta; Christian kan ju bli svartsjuk.
”Hvarför skulle han det? [Victoria] är mer själ än kropp. Kroppen bryr jag mig inte om, och själen förstår inte han”, svarar Axel på förmaningen.
I tre år utbyter de tankar i bokhandeln och läser varandras texter men 1884 lämnar Axel Lundegård Hörby för studier i Lund. Han tackar för gott kamratskap.

Victoria Benedictsson känner sig sviken och ensam igen, ändå är något annorlunda denna gång, för i hennes byrålåda ligger ett nästan färdigskrivet bokmanus.

○ ○ ○

På den offentliga scenen rasar ett ordkrig.

Dispyten rör sedlighet, äktenskap och kvinnlig frigörelse.

Utgångspunkten är Henrik Ibsens drama ”Ett dockhem” om Nora som lever tillsammans med bankdirektören Torvald. Utåt sett är deras äktenskap fulländat men det vilar på en livslögn som Nora bär på sina axlar. En dag orkar hon inte längre spela den hustruroll som tiden kräver av henne och hon lämnar både make och barn.

Pjäsen som har premiär 1878 inspirerar och förargar. Mot bakgrund av detta och de stora folkhälsoproblem som utbredningen av syfilis orsakar uppstår två läger i fråga om sex och moral. Det ena, med de danska bröderna Edvard och Georg Brandes i spetsen, förespråkar ”fri kärlek”. Det andra, med bland andra norske författaren Bjørnstjerne Bjørnson,

kräver avhållsamhet före giftermål och trohet av såväl män som kvinnor.
Det är i denna kontext som Victoria Benedictssons första roman ”Pengar” kommer ut 1885. Den handlar om Selma, 16 år, sprallig, drömmande och livsglad, som övertalas att gifta sig med den mycket äldre Pål eftersom han är ett gott parti. Äktenskapet blir allt annat än lyckligt. Selma förlorar sin livsglädje, hennes tillvaro är kringskuren och glädjelös men hon samlar krafter och gör vad hon kan för att skaffa sig pengar och frihet.

Romanen blir Victoria Benedictssons inträdesbiljett till den litterära världen. Hon inleder en korrespondens med Ellen Key, och friherrinnan och kvinnosakskvinnan Sophie Adlersparre erbjuder henne att komma och tillbringa några månader i Stockholm. I november 1885 anländer hon till huvudstaden. Med sina kryckor och sin resliga, slanka gestalt drar hon blickar till sig vart hon kommer. Hon går på teatern och möts med öppna armar och intresse av det litterära etablissemanget.

Känner hon sig fri och uppfylld? Nej. ”Men det kanske är vädrets skull”, som hon skriver i ”Stora boken”.
Men det är också något med Stockholm som stad. Den är en besvikelse eller en ”skvallerhåla” – som hon uttrycker det – där ”var och en låter sig präglas af sitt kotteris stämpel [och] ingen har mod att vara något för sig.”
Snart är hon tillbaka i Hörby igen. I brevväxlingen med Axel Lundegård diskuterar hon Strindberg, skrivande och estetik. Hon noterar att ”Pengar” ofta läses tendentiöst, som ett debattinlägg i äktenskapsfrågan. Det gör henne upprörd. Hennes litteratursyn går under parollen *l’art pour l’art* (konst för konstens egen skull); hade hon en massa åsikter skulle hon skriva tidningsartiklar, inte romaner. Maken Christian som ditintills huvudsakligen betraktat sin frus skrivande som ett meningslöst men oförargligt tidsfördriv läser romanen. Han tar den som en förolämpning, förstås. Det blir uppgörelser mellan dem som Victoria, med sin glöd och intelligens, går segrande ur. När bråken lagt sig griper tristessen

och missmodet på nytt tag i henne. Hon vankar av och an i rummen i postmästarlängan och skriver:
”Allt är mörker och tomhet, endast då och då blixtrar tanken på självmord fram som den sista utvägen. Jag grubblar endast på ett: skall jag ha mod att göra det? Jag menar egentligen stå risken att misslyckas och så endast åsamka sig nya lidanden.”
En natt i juli 1885 väcks hon av tutningar och rop.
Hon lyfter på gardinen och ser ett rött sken och ett fyrverkeri av gnistor. Hon slänger på sig kappa och yllesjal och springer ut i kökträdgården. Rök och gnistrande eldflingor kommer mot henne. ”Tänk så intressant!” skriver hon i ett brev till Axel Lundegård.
Hon tar sig upp till torget, blir stående och ser på Hörbyborna som bildar vattenkedja. Väktare skriker instruktioner och damer jämrar sig.
Elden lockar henne. Hon går så nära att hon kan känna värmen från lågorna, betrakta husen som står i brand och kvarnen som störtat in. Hon hänförs. En blek kvinna i oredigt hår och träskor

kommer mot henne. Flammorna reflekteras i hennes ögon. Fattiga människors bohag brinner men Victoria Benedictsson tänker på konsten. Hon får en plötslig lust att måla den bleka kvinnans porträtt.

”Och så fina läppar, hon hade! De skälfde helt lätt, då hon talade om de fattiga, som bott i huset, men hennes röst var så klanglös och lugn! Och så dessa stora, stora ögon, med sina blåa ringar omkring! Och annars endast gult, gult, gult!

○ ○ ○

Då och då åker Victoria Benedictsson till Köpenhamn, dels för läkarbesök, dels för att det är tal om att hon ska översättas till danska. Väl där går hon på några föreläsningar som hålls av en man med mörkt tjockt hår och yviga mustascher. Han heter Georg Brandes och är vid den här tiden namnet på allas läppar. Med sin förläsningsserie och sina texter banar Brandes väg för den realistiska och debattskapande litteratur som skrivs på 1880-talet och myntar även termen ”det moderna genombrottet”.

I Köpenhamn passar Victoria Benedictsson på att umgås med kamraten Axel Lundegård som även han numer är en utgiven författare och sedan en tid bor i Danmark.
En kväll efter ett restaurangbesök bestämmer sig Victoria och Axel för att ta desserten hemma på hotellet. Han ger sig ut på jakt efter druvor och stöter då ihop med Georg Brandes, som han är vagt bekant med. Axel berättar att författaren Victoria Benedictsson är i stan, han ljuger och säger att hon är krasslig, annars hade hon säkert redan sökt upp den kände litteraturkritikern. Brandes svarar att han ska svänga förbi hennes hotell för att presentera sig.
Morgonen den 10 oktober 1886 är Victoria Benedictsson tidigt uppe. Hon ger sig ut på stan, med sig tillbaka till hotellrummet har hon en mörkröd och en crèmegul rosenknopp. Hon arrangerar sittmöblerna så att den ena står i full belysning från fönstret och den andra i dunkel, tvättar sig och sätter sig i den beskuggade soffan med boken ”Om de lägre djurens själsliv” uppslagen i knäet.
Klockan elva knackar det på dörren.

Han stiger in. Hon pekar på en länstol, men han blir stående: ”Jag vill se litet på er först”, säger han.
Sedan slår han sig ned och de börjar prata.
”Jag kunde, tror jag, aldrig tröttna av att höra den rösten; den har ibland en tvärhet, den kan bli kärv men alltid avdämpad”, skriver hon i ”Stora Boken”.
Emellanåt lägger han sin hand på hennes handrygg.
Några dagar senare går hon till hans kontor för att tacka för några böcker han skickat henne. Han för henne in i sitt arbetsrum och säger: ”Jag tycker så mycket om er, fast jag inte träffat er mer än en gång.”
Fram till dess har Köpenhamn betytt teater, läkarbesök och shopping för Victoria Benedictsson. Från och med nu betyder det endast Georg Brandes.
○ ○ ○
Victoria Benedictsson är kär som en galning. I hemmet i Hörby arbetar hon på en ny roman men så ofta hon kan gör hon sig ärenden i Köpenhamn. Känslorna flyger högt och lågt. Om mötet med Brandes blir intetsägande

klandrar hon sig själv för sin onaturlighet och sin obotliga dumhet. När samtalet flyter jublar hon inombords. Och så älskar hon hans händer.
I ”Stora Boken” står:
”Han är just det jag längtat så oemotståndligt efter, det jag sökt: en man som var mig överlägsen i allt.”
När han ber henne stanna ytterligare några dagar i Köpenhamn gör hon det. Men han kan aldrig lämna besked om när han kommer till henne; han har så många åtaganden. Hon låter bli att gå till teatern, väntar i stället i hotellrummet iklädd sin fina stass, ibland kommer han, ibland inte. Han stannar aldrig över natten.
Förälskelsen gör henne sjuk, hon försöker att hålla hans fru och alla de andra älskarinnorna ifrån sig men det är svårt, om inte omöjligt. Hon inser så småningom att hon måste lämna honom för att inte gå under. Det går emot hennes instinkter men hon avslutar relationen av självbevarelsedrift.
Våren 1887 utkommer hennes andra roman ”Fru Marianne”, om Marianne Björk som är gift med

den välbärgade bondsonen Börje men inleder en affär med hans vän Pål. När Marianne blir gravid ställs tillvaron på sin spets. Efter en lång process av bikt och botgöring bestämmer sig både Marianne och Börje för att stanna i äktenskapet, trots allt.
På sommaren läser Victoria Benedictsson en recension i tidningen Politiken som är skriven av Edvard Brandes, bror till Georg. Han gör fullständigt ner hennes bok, hon förtvivlar.
Så gör hon det hon vet att hon inte borde, hon skriver till Georg Brandes att hon ska resa till Köpenhamn. Han kommer till hennes hotell, till en början är hans ton sarkastisk – hon har ju redan en gång lämnat honom – sedan försvinner den försmådda fasaden och hon får på nytt ta del av hans intelligens och hans händer. Han, förespråkaren av fri kärlek, ber henne ge sig åt honom helt och hållet. Hon håller emot.
En vacker lördagskväll är hon lugn och harmonisk, intuitivt vet hon att han ska komma till henne. När han stigit in i rummet föser han henne bort till skrivbordet och trycker sig intill henne.
”Du vill?” viskar han i hennes öra.

Hon smeker honom lugnt men svarar inget. Hon känner hur han blir kall och stel.
”Varför kysser du mig när du inte vill mig mer?” säger han i det han lösgör sig från henne och går mot dörren.
Ångesten stiger i henne. Är detta sista gången hon ser honom? När han öppnar dörren sträcker hon fram händerna och hör sin halvkvävda röst:
”Stanna! – Ett ögonblick bara!”
Han stänger dörren och går beslutsamt mot henne.
”Vill du?”
”Ja”, säger hon.

Inne i sovrummet är persiennen nedrullad, utanför fladdrar gaslyktorna. Hon kastar av sig kläderna, darrar men är besluten att hålla sitt ord. När hon vant sig vid mörkret ser hon hur han ler i dunklet. Han stryker med handen över hennes nakna skuldra.
”Jag skall ha min långa nattskjorta på”, säger hon förläget.
”Så – var lugn, jag skall vända mig bort”, svarar han.
Efteråt lider hon själskval och dödsångest. Georg Brandes skrattar, säger att hon bara ska ta det som en förnöjelse.

De följande veckorna kommer han inte till henne.
”Nu hade han ägt henne helt. Hon hade brutit alla gamla fjättrar och varit fullt naturlig – en halvtimma. Och så var han nöjd, så hade de intet mer att säga varandra, så kunde de skiljas”, skriver hon.
Deras första och enda fullbordade sexuella möte finns återgivet i ännu utförligare version i ”Stora boken”.
○ ○ ○
Hon bestämmer sig för att arbetet är hennes räddning. I flera månader skriver hon frenetiskt och hon reser till Paris för att glömma. Ofta har hon svårt att äta, det kan gå dagar utan att hon får i sig ett ordentligt mål, hon känner av hjärtklappning, blir allt svagare.
Den 12 januari 1888 skriver hon: ”Är det Georg Brandes som har knäckt mig? Nej. Det är allt det falska, som jag bäddat ned mig i för att behaga honom, som gjort det”.
På sommaren samma år åker hon till Köpenhamn för att skriva och umgås med Axel Lundegård. Hon bor som vanligt på hotell Leopold

i närheten av Kongens Nytorv. Lundegård är medveten om hennes bräcklighet men tycker att det verkar som att hennes krafter är på väg att återvända. Victoria går långa promenader, dricker sitt medicinalvin och skriver utkast till novellerna ”Ur mörkret” och ”Ett önskningsmål”. Lördagen den 21 juli kommer han för att prata med henne om litterära ting, halv elva samma kväll får hon kvällsmat på sitt rum.
Morgonen därpå bankar tjänsteflickan Ingeborg Larsen länge på hennes dörr. Inget svar. Hon öppnar med huvudnyckeln och ser fru Benedictsson i en mörkröd pöl på golvet nedanför sängen. Bredvid kroppen ligger en spegel och en rakkniv. Det röda kommer från halsen.
Läkare och polis tillkallas och dödsorsaken fastställs till självmord.
I den dödas rum finns, förutom flera manuskript, två avskedsbrev. Ett till kamraten Axel Lundegård och ett till Georg Brandes.
I brevet till Lundegård tackar hon för allt han har gjort för henne och uppmuntrar honom att fortsätta skriva.

Till Georg Brandes uttrycker hon sin kärlek men skriver också: ”Du kan icke vara så blind att du icke sett vilken tortyr jag lidit alltsen vår första bekantskap.” Den 27 juli 1888 begravs Victoria Benedictsson på Västra kyrkogården i Köpenhamn, enligt hennes uttryckliga önskan att få vila i dansk jord. Hennes litterära kvarlåtenskap tas om hand av Axel Lundegård, han skriver vidare på, redigerar och ger ut flera av hennes ofärdiga manuskript.
”Studier och brottstycken” 1920

Sandra Stiskalo

Föddes 1850 i närheten av byn Domme i Skåne. Som 21-åring gifte hon sig med postmästaren Christian Benedictsson i Hörby. 1876 publicerades hennes melodramatiska följetongsroman ”Sirenen”, under pseudonymen Tardif, i Sydsvenska dagbladet. 1884 utkom hennes första bok, novellsamlingen ”Från Skåne”. Därefter gav hon även ut romanen ”Pengar”, ”Folklif och småberättelser” och ”Fru Marianne” som blev centrala referenspunkter 1880-talets

debatt om äktenskap och sedlighet.
Under stora delar av sitt liv tampades hon med depressioner och 1886 inledde hon en relation med den danska litteraturkritikern Georg Brandes. Hon tog livet av sig 1888, hon var då 38 år gammal.
Sin litterära kvarlåtenskap testamenterade hon till kamraten och författaren Axel Lundegård, som färdigställde och gav ut flera av hennes verk postumt. Hans omarbetningar och redigeringar har på senare år uppmärksammats och även kritiserats för att vara alltför stora och missvisande.
På 1970-talet gav litteraturvetaren Christina Sjöblad ut Benedictssons dagböcker och ”Stora boken” som i dag läses som verk i sig.

Fem saker du kan se fram emot i framtiden (och fem saker du kan oroa dig för)

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Hon ledde arbetet med en app som fick självaste Steve Jobs att jubla. Och en gång i tiden förutsade hon att suv-arna skulle slå igenom. Sedan många år anses Sara Öhrvall vara en fena på att förutsäga framtiden.

Nu har hon skrivit boken ”Ditt framtida jag.”. DN:s Augustin Erba har pratat med henne och sorterat ut vad du behöver veta om din framtid.

Fem saker du kan se fram emot

1 Du kommer att veta precis vad som har hänt

I framtiden, när allt kan spelas in från alla vinklar, och sparas i något slags sanningsdatabas kommer vi alltid att veta exakt vad

som hände. Att googla är bara början för att ta reda på saker. I framtiden kommer vi kunna plocka upp det förflutna och spola fram och tillbaka för att ta reda på allt.
– Sådan teknik skulle hjälpa oss att påminna om löften som inte har infriats och att syna vita lögner, säger Sara Öhrvall. Det finns så klart en integritetsproblematik – en stor del av livet måste få ske utan att det sparas och analyseras i efterhand – men samtidigt är det teknik som gör att vi inte längre lever med förvanskade minnen eller subjektiva uppfattningar av vad som har hänt.

2 Adjö språkförbistring

En framtida artificiell intelligens kan stoppa dig från att uttrycka dig på ett sånt sätt som saboterar för dig. Kanske handlar det om att veta vilken titel du ska använda för att personen du vill göra affärer med ska bli på gott humör. Kanske handlar det om hur du flirtar bättre i framtidens dejting-appar. Och vem vet, kanske begriper din framtida telefon att du twittrar på fyllan och kan stoppa dig.

– När vi kommunicerar allt mer via digitala kanaler behöver vi extra känselspröt för att läsa av de kroppssignaler vi använder för att förstå varandra i fysiska möten, säger Sara Öhrvall. Vi behöver också stöd för att förstå våra egna känslor och vad de beror på. Vi kan ta hjälp av sensorer som mäter blodflöden, svettningar och andning för att kontrollera känsloutbrott och i stället tänka efter.

3 Du kommer att kunna hålla dig friskare

– Det är det viktigaste av allt, säger Sara Öhrvall. Smarta toaletter fångar vitaminer och mineraler i kroppen, lika smarta vågar räknar vätskebalans såväl som muskelstyrka och sensorer i tänderna som mäter kostintag. Vi vet då hur vår kropp mår i realtid. Vi kan i bästa fall undvika vårt biologiska öde genom att vi ser att vi är på väg att bli sjuka innan symptomen har utvecklats, och vi kan skapa digitala tjänster som bättre coachar folk till en mer hälsosam livsstil.
Men frågan är förstås om kunskap räcker till för att förändra vårt

beteende. De allra flesta som röker känner till hur dåligt det är, men fortsätter ändå.
– Jag har en grundtro att om det blir tillräckligt tydligt för individen vad konsekvenserna blir av olika handlingar, så kommer beteenden att ändras. Vi underskattar hur mycket vi äter med i snitt 30 procent och vi överskattar hur hårt vi tränar. Men det räcker inte med ett armband som visar olika siffror, det är inte tillräckligt motiverande.
Hon tar exemplet med att en person får besöka två virtuella världar – en där hon har tränat två gånger i veckan och en annan där hon inte har tränat och i stället ätit skräpmat.
Och om det inte räcker så finns det alternativ.
– Hälso- och sjukvården måste anpassas för att hantera preventiv rådgivning och stötta individer att leva friskare. Hittills har inte den ökade mängden data gett positiva resultat – i snitt blir vi ju bara tjockare, rör oss mindre och sover sämre.

4 Du kan bli äldre

Med en friskvård avpassad precis till din kropp och dess svagheter, och artificiell intelligens som gör bilfärder säkrare och diagnoser mer träffsäkra kommer du med största sannolikhet kunna bli ännu äldre än i dag.

– Jag är inte säker på att jag ser fram emot det. Det är inte givet att världen blir bättre av att vi blir äldre. Men som utvecklingen ser ut nu kommer vi att leva längre. Det är därför avgörande att tekniken kan hjälpa oss att öka hälsolängden, andelen friska år av vår fulla livslängd.

5 Du kommer nästan bli som en superhjälte

Sara Öhrvall låter förtjust när hon pratar om detta. Det handlar om att förstärka våra sinnen och våra kroppar. Dräkter som gör att vi orkar mer när vi blir äldre och att vi kan lyfta tyngre saker. Transplantat som gör att vi slipper höra trafikbullret eller tryckluftsborren, och i stället kan koncentrera oss på samtalet med den vi är med.

– Jag är lockad av superhjältetekniken. Att det finns linser som gör att jag kan zooma in på håll, se i mörker, se

infrarött. Att jag kan få välja de ljud som jag hör.

Fem saker du kan vara bekymrad över

1 Att du blir så glad över den - individuella nyttan att du inte tänker på konsekvenserna för hela samhället

Det som gjorde Facebook stort var egentligen inte att plattformen var tekniskt överlägsen, utan att det var roligt att vara där. Samtalet om vad teknik kan leda till saknades, och plötsligt hade desinformation och uppmaningar till våld fått enorma konsekvenser. Och ska man tro Sara Öhrvall är diskussionen på en för låg nivå:
– Vi pratar om det positiva med appar och tjänster som förenklar tillvaron, såsom möjligheter att enkelt beställa en taxi, skicka pengar eller streama video. Vi pratar om digitalt utanförskap som om det gällde människor som inte har bank-id. Men det här är ju en annan dimension. Nu

handlar det om teknik som förändrar människan i grunden och som inte längre bor i vår telefon, utan kliver betydligt närmare kroppen för att göra oss smartare, starkare och förbättra våra sinnen. Teknik som kan förflytta vad vi anser vara normala förmågor.
Och hon säger att det här var en av drivkrafterna för att skriva boken ”Ditt framtida jag.”
– Har vi inte dialogen kommer vägvalen inte vara informerade, de kommer bara ske. En eufori över den kortsiktiga nyttan, men den långsiktiga konsekvensen kan bli allt annat är härlig.

2 Det kan bli orättvist för dig

Sara Öhrvall tar exemplet med skolan. Redan i dag, säger hon, preppar folk sina barn med studybuddies och språkresor.
– Men om du kan köpa teknik som kan förstärka koncentrationen. Ska det vara tillåtet? Blir då betygssystemen rättvisa? Ska samhället bidra med systemen så att alla får lika förutsättningar?

Kommer alla att få tillgång till samma möjligheter när tekniken kan ge försprång?
– Hur ser vi till att det inte blir för stora klyftor?

3 Du kan bli diskriminerad av maskinerna

Det finns en illusion om att datorer och artificiell intelligens skulle vara objektiv. Men gång på gång visar det sig att datorn inte är bättre än de system och de data vi ger den. Ett färskt exempel var när Twitters algoritm till exempel ständigt sorterade bort ansikten på svarta människor, om det fanns ett vitt att visa.
– Om inte fler av oss blir tekniskt mer kunniga, fattar AI, machine learning, då är jag rädd att vi bygger system med goda intentioner, på företag, regeringar, myndigheter som blir automatiska beslutsstöd som på olika sätt diskriminerar oss.
Och om maskinerna är ständigt närvarande, i allt vi gör, då kan diskrimineringen vara mer subtil. Sara Öhrvall tar ett exempel.
– Maskinen kommer att förstå att jag är född i Norrbotten (som jag är). I min Facebook-krets har jag

en större andel barndomskompisar som inte har gått på universitet. Data säger att individer som har en bekantskapskrets med många välutbildade vänner har större sannolikhet att nå framgång och betala tillbaka sina lån. Ska jag då behandlas annorlunda av de här maskinerna som förutspår att jag inte är en lika spännande person, lika kreditvärdig? I det läget cementerar systemen samhällsklyftor i stället för att överbrygga dem.
Den medvetenheten måste öka, menar hon. Att vi som konsumenter förstår det och inte minst att de som bygger systemen tänker till.

4 Maskinen kommer inte hjälpa dig att bli en bättre människa, men att shoppa

Det finns naturligtvis många fördelar med att ha en personlig assistent som hjälper mig i min vardag. Som sätter duschstrålen på rätt styrka och rätt temperatur utan att jag behöver tänka. Som köper in precis den mat som jag vill ha. Det finns något oemotståndligt i att få precis som

man vill. Men det kommer att kosta – på mer än ett sätt.
– Om de här systemen inte blir möjliga att programmera utifrån värderingar, utan det finns hela tiden kommersiella krafter som styr dem, då kommer de bara leda till mer konsumtion.
Sara Öhrvall målar upp en bild av hur din framtida shopping-assistent kommer att ”hjälpa” dig.
– Den skulle ju kunna säga ”behöver du verkligen köpa en ny klänning från Outnet, du har ju redan 23 i din garderob, varav två ser ut precis som den du klickat på”. Den skulle också kunna upplysa dig om att din granne har en likadan som du skulle kunna låna. Men som systemen är designade i dag kommer den i stället att säga att den här klänningen passar dig utmärkt och dessutom är det fem kändisar som har den.
Och assistenterna riskerar att bli hänsynslösa.
– Jag skulle önska att de här systemen hjälpte oss till ett mer hållbart liv, där vi bättre förstod konsekvenserna av våra beslut men risken är att det blir ett konsumtionsspinn. Assistenten vet precis vår ömma punkt: ”Du

har gått upp två kilo nu, du behöver köpa nytt.” Den märker att du är lite deprimerad eller ledsen. Det behöver inte vara konsumtion, utan kan också vara åsikter.

5 Du kan behöva hänga med döda människor

Det finns ett antal projekt som handlar om att människor ska kunna leva för evigt. Några tror på nedfrysning för att sedan bli upptinade i en framtid när vetenskapen hunnit längre. Andra tror att det ska gå att ladda upp ens hjärna i en dator. (Än så länge finns inga som helst tecken på att detta skulle kunna fungera.)

– Det är obehagligt, tycker jag.

Det finns också flera lösningar på gång där varje individ kan bygga en digital klon, en avatar av sig själv. Som pratar, rör sig och beter sig precis som jag själv i verkliga livet. Med mer avancerad visualiseringsteknik kommer avatarer att kunna uppträda som i vårt ställe. I videomöten – och kanske till och med komma tillbaka efter vår egen död för att besöka efterlevande.

Att experimentera med vad som är liv och död förändrar ju hela

synen på vårt liv och vår mening med tillvaron, tycker Sara Öhrvall. Redan i dag har många svårt att hitta motivation med sina liv och kämpar med de existentiella frågorna. Men det finns praktiska också.

– Det är kanske en vacker upplevelse att få återuppliva sedan länge bortgångna morfar så att barnbarnen får ”träffa” honom under några timmar. Men på sjunde månaden om han bor kvar i ert hus ... säger Sara Öhrvall.

Ja, där är vi inte. Ännu.

Augustin Erba
augustin.erba@dn.se

Sara Öhrvall
Aktuell med boken ”Ditt framtida jag. Hur ny teknik revolutionerar människan och gör oss starkare, smartare och vänligare” (Volante förlag).
Har varit produktutvecklingschef med ansvar för nischbilar på Volvo Cars.
Grundare av konsultnätverket MindMill Network och vd på Differ Strategy Consulting.
Sitter i flera styrelser, bland annat SNS, Bonnier News och Vinnova.

Är det protesterna mot rasism som är problemet?

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Jag tror att vår tids mest brännande diskussioner handlar om att människor har olika uppfattningar om när ett problem uppstår.
Ta till exempel när en svart kvinna säger att det finns utbredd rasism i Sverige. Under 10-talet har vissa betraktat själva det påståendet som problemet. Den svarta kvinnan kanske säger att hon vet detta, eftersom hon själv blir utsatt. Kanske säger hon också att de som inte tror att rasism är så vanligt säger så därför att de själva inte har drabbats. För att de är vita.
Om någon bara hör en svart kvinna säga: ”du vet inte vad du pratar om för du är inte svart”,

kan det verka som om den svarta kvinnan säger att vita människors åsikter inte räknas. Men om man tycker att det är ett svar på påståendet att svarta inte utsätts för så mycket rasism, kanske man ser det på ett annat sätt.
Jag ser likheter i Black lives matter. Uppstår problemet under alla de år som svarta behandlats sämre än många andra? Eller uppstår problemet när svarta protesterar och demonstrerar? Uppstår problemet när svarta begär att åtminstone få spela svarta roller på film, eller börjar det när andra får alla roller (och målar sig svarta i ansiktet när de tycker att det behövs en svart).
Journalisten och utbildaren Bilan Osman, som intervjuas i DN Lördag, ser att något har förändrats i den här debatten den senaste tiden. Med fler vittnesmål i de stora medierna från svarta i Sverige om hur de regelbundet utsätts för rasism, blir det allt svårare att hävda att rasismen inte är utbredd.
Kanske leder det till att det tidigare problemet hanteras: rasismen och diskrimineringen. Något säger mig att det kommer

att påverka de efterföljande problemen.
Augustin Erba
augustin.erba@dn.se

Intressant just nu:
Och om man vill undvika överraskningar, vilket kan vara en skön omväxling i dessa intressanta tider, kan man ägna sig åt Ariana Grandes nya skiva ”Positions”. Lättsmält, stabil pop.

Bilan Osman: Sverige ligger efter i förståelsen av rasism

LÖRDAG 14 NOVEMBER 2020

Mitt under en viruspandemi samlades folk på gatorna för att demonstrera mot rasism mot svarta. Black lives matter spred sig också hit, men vad betyder

en rörelse som startat i USA för Sverige?
Skribenten Bilan Osman ser ett land
där det är svårt att ens erkänna att rasism finns. DN mötte antirasismutbildaren som vill börja tala om vithet.
För sju år sedan skaffade Bilan Osmans mamma Ayaan Mohammud ett Twitterkonto. Hennes 21-åriga dotter hade börjat skriva artiklar om rasism, och Ayaan var orolig för vad hon blev utsatt för.
För att inte tynga dottern med all sin oro tänkte hon att hon skulle finnas på Twitter för att se hur Bilan hade det utan att behöva fråga hela tiden.
– Jag minns det väldigt tydligt, jag tänkte: Vilken mardröm att min mamma har skaffat Twitter, säger Bilan Osman och skrattar.
Mamma Ayaan blev inte lugnare, berättar hon på telefon. För det fanns en hel del hot och hat att upptäcka. Men hon kunde göra någonting.
– Hon brukade söka upp mitt namn, och varendaste konto som skrev någonting negativt om mig gick hon in och började bråka med. Varenda dag var det något

nytt tjafs som hon satte i gång. Hon är fortfarande min främsta livvakt, min mamma. Det var senast häromdagen som hon gick in på någon Facebookstatus och tjafsade.
Vi sitter på ett kafé i en Stockholmsförort och Bilan Osman försöker förklara hur George Floyds död i Minneapolis för drygt fem månader sedan påverkade just henne. Hon skrev om sina känslor på Facebook, en liten text som orsakade så många reaktioner att den försvann efter ett tag.
”För var dag som går så pallar jag inte med vita människor”, skrev hon.
”Varför är mitt liv, mina syskons liv, min mammas liv, mitt barns liv; så beroende av er vithet?”
– Jag är inte en särskilt polemisk person, säger hon i förbifarten. Hon har varit kolumnist i Svenska Dagbladet och Expressen, och verkar som skribent i ett hårt klimat, där hon ofta ordnas in just vid någon av polerna i debatten. Mest jobbar hon sedan sju år tillbaka som utbildare på den antirasistiska stiftelsen Expo. Hon reser runt i Sverige och föreläser

på skolor, ägnar sina dagar åt pedagogiska samtal. Men när George Floyd dog tänkte hon inte på att utbilda någon i första hand, hon var bara ”skitless” och ville skriva av sig. Hon skrev om vithet.

– Jag vill att folk ska förstå att jag inte är svart om det inte finns ett motsatsförhållande. Jag är inte svart om det inte finns någon som är vit. Och det är viktigt att förstå. Att mitt liv och människors liv påverkas av det här, säger hon.

46-årige George Floyd dödades den 25 maj under ett polisingripande. Vittnena som var på platsen dokumenterade med sina mobilkameror 16 gånger då han sade ”jag kan inte andas”, medan en polisman satt med knäet mot hans nacke, tills han inte andades mer. Dagen efter spreds filmerna över världen, och antände en global rörelse.

Inlägget som Bilan Osman skrev efteråt har haft en viss livskraft, trots att det inte finns kvar. I augusti skrev Jan Guillou om det i Aftonbladet, och menade att hon sysslade med ”vulgorasism”. Ledarskribenter har menat att det hon uttryckte var ”rasism mot vita”.

Bilan Osman såg tecken på att någon slags massanmälning av inlägget satte i gång, och det togs bort med en standardmotivering om att det stred mot det sociala nätverkets riktlinjer, eftersom det skulle ha ett ”hatiskt innehåll”. Även Facebooks algoritmer tycktes identifiera texten som rasistisk.

– Det är väl också det som är så svårt i samtalet om rasism – att definiera det, säger Bilan Osman när hon drar sig till minnes vad som egentligen hände med inlägget.

Hon tror att människor ofta krockar i diskussionen om rasism, eftersom det inte finns en gemensam förståelse för vad det är.

– Jag upplever att vi som samhälle har bilden att rasism är att man på olika sätt framför någonting generaliserande om människor baserat på hudfärg. Mitt inlägg skulle kunna tolkas som att det faller under den kategoriseringen av rasism. Medan min bild är att rasism måste hänga ihop med någonting annat, någonting större, någonting systematiskt. Det måste

hänga ihop med historien, säger Bilan Osman.
George Floyds död blev gnistan som startade protester i Minneapolis mot polisvåld mot svarta, som under parollen Black lives matter sedan spred sig över USA och världen. Under en pandemi som hållit människor världen över instängda hemma, var det behovet av att tala om att ”våra liv spelar roll”, som fick många att gå ut på gatorna för att demonstrera.
I Sverige samlades tusentals i början av juni för Black lives matter-demonstrationer.
– Det här är verkligen på många sätt antirasismens version av metoo, säger Bilan Osman om BLM, och fortsätter:
– Problemet är inte nytt, men äntligen kan människor dela med sig. Den kanske största likheten med metoo är att när BLM tog upp det här som en fråga i Sverige så var det jättemånga som delade med sig av vittnesmål: så här är det att vara svart i Sverige. Behovet av att lyfta vittnesmål visar på att det funnits en svårighet att göra det tidigare.
Finns det skillnader?

– Den största skillnaden här är kanske att vi inte har någon förkunskap alls. Vi vet inte hur afrofobi tar sig uttryck på ett samhälleligt plan.
Bilan Osman tycker att det är mycket med BLM i USA, en löst sammansatt rörelse, som är specifikt för det landet, hur dess rättssystem och polismyndighet fungerar till exempel. Det gör att det inte är enkelt alltid att överföra resonemangen till svenska förhållanden.
– Här tror jag att vi har andra utmaningar, och en är att försöka uppmärksamma att det här ens är ett problem. Vi är lite efter i förståelsen av rasism på många sätt i Sverige, som samhälle, säger hon.
Vi fotograferar inte Bilan Osman där hon bor. Hon har skyddad adress, och är van vid att vara utsatt.
– Jag upplever att de som spred den där Facebookstatusen (om George Floyd) är samma människor som sprider allt möjligt om mig. Att jag tycker om att stena kvinnor är en ganska vanlig föreställning som sprids på nätet av någon konstig anledning.

Eller att jag är islamist, eller allt möjligt, säger hon.
Det fanns också de som hörde av sig utan illvilliga agendor, men som blev illa berörda.
– Jag tror att det i slutändan kan föra någonting gott med sig. Jag tror att det är ett rimligt sätt att prata om rasism på, om vi ska komma någonstans på vägen, säger Bilan Osman om samtalen hon hade efter det nedsläckta inlägget.
Hon skrev:
”Varför har jag börjat känna ett förakt för vitheten, vita och er oförmåga att skydda mig? Jag menar att Floyd hade kunnat leva i vilken stad som helst men han hade ändå mördats under er likgiltighet.”
– Jag förstår att folk reagerade på den Facebookstatusen, och jag tror att jag förstod det även innan jag tryckte på ”send”. Men min upplevelse är att jag sätter det i en kontext, för att visa på vilka känslor som väcks i spåren av George Floyd, hos människor som upplever att inget av det här hade varit möjligt om fler tog sitt ansvar. Om vi på ett bättre sätt stod upp för varandra, säger hon.

Hon berättar att det var en del som kontaktade henne och frågade ungefär: ”Vad menar du, tycker du illa om mig på grund av min hudfärg, och är det inte rasistiskt i ordets rätta bemärkelse?”

– Jag kan ha förståelse för den typen av resonemang, och där kan vi ha ett samtal, säger Bilan Osman.

För att förklara vad hon är ute efter när hon talar om vithet jämför hon begreppet med hur man inom feminismen pekar ut destruktiva manliga normer, och pratar om hur män som grupp bättre kan ta ansvar för dem.

– På samma sätt så måste vi prata om rasism som att vi måste ta ansvar, säger hon.

– Jag upplevde för första gången att jag hade ett ganska bra samtal om vithet. Vad innebär vithet? Vad innebär det att leva ett helt liv utan att behöva fundera på sin hudfärg? Vad gör det med ens förståelse för världen, och vad innebär det att andra inte har det så? På många sätt ledde det till ett ganska reflekterande samtal om upplevelsen av att inte utsättas för rasism.

När hon såg videon på George Floyd tänkte Bilan Osman på sin son, som nu är ett år gammal. Hans pappa är jude, hon själv är svensksomalier och muslim. Det första hon skrev i sin Facebookstatus om Floyd var: ”Han ropade på sin mamma. Som min son gjorde för inte så länge sedan.”

– Jag satt där och var nybliven mamma själv. Och jag hade fått en son, som också kommer att utsättas för rasism, då han är svart, muslim och jude dessutom. Så han lever med alla stereotyper samtidigt. Och så såg jag den här videon, och tänkte att det här kan ju vara min son i framtiden, det här är någons barn.

På morgonen innan vi ses har hon tampats med sonen, som bestämde sig för att vägra stanna kvar på förskolan.

– Han pratar ju inte än. Det går inte att resonera med en person som inte kan prata, säger Bilan Osman medan hon köper en kopp kaffe.

Men orden kommer att komma, han kommer att förstå. Hur hanterar man att ens barn kommer att bli offer för rasism?

När hon själv var liten pratade hennes föräldrar hela tiden om ämnet.
– Jag tror inte att de var pedagogiska alls, de bara tjatade hål i huvudet på oss. Min pappa var politisk flykting och han var ganska van vid att ha det här politiska samtalet i hemmet. Så det pratades väldigt, väldigt mycket om rasism och fascism och allt vad det innebar långt innan vi ens fattade vad det handlade om. Och det finns fördelar med det som betydde mycket för oss syskon, och det finns självklart nackdelar med det, säger Bilan Osman.
Hon tror att kunskapen om rasism kan ha hjälpt henne att redan som barn se det som någonting som inte hade orsakats av henne.
– Inte alltid såklart, men jag tror ändå i högre utsträckning. Jag kan komma ihåg när jag var liten och stötte på någon nasse, att jag ändå kunde ha i mitt huvud att det är den här andra personen som är problemet, och inte jag. Jag tror att det bygger ganska mycket på att mina föräldrar pratade mycket om rasism och fascism och att det är den världsbilden som är

problemet, det är inte fel på oss och vår hudfärg.
– Det blev bra för oss, för att vi skulle kunna överleva det som är konsekvenserna av rasism.
En del av rasismen som man sällan pratar om är vad den gör med människors psyke, menar Bilan Osman.
– Våra föräldrar gav oss verktygen för att inte alltid internalisera det. Ett vanligt problem i den afrosvenska gruppen och bland svarta överlag är att när man hela tiden får höra att ens hudfärg är ful eller smutsig, så börjar man tänka så om sig själv. Det leder ju till en massa problem med ens kropp och utseende och så.
Men hon gick omkring på högstadiet i ”jättestor afro” och var stolt över sitt naturliga hår.
– Jag tror att många av de samtalen som vi hade med våra föräldrar ledde till att vi fick förståelsen för att det inte är något fel på min hudfärg. Det är viktigt, men det är också svårt att göra det i praktiken för många föräldrar, för det är svårt att berätta sådant för barn. I allmänhet, det behöver inte bara vara rasism. Hur pratar man med barn om svåra ämnen? Hur pratar

man om saker som påverkar en själv också?
Hon har inte riktigt landat i hur hon ska göra.
– Med mitt barn kommer det att bli ett ständigt dilemma. Han har ju ett arv som är väldigt påverkat av rasismen. Han kommer från ett arv som är påverkat av Förintelsen, det är jätteviktigt att prata med honom om det och om vad som hände med hans släkt, men samtidigt vill man inte heller sätta barn i en sådan situation: här, välkommen till allt mörker.
När hon själv växte upp var det helt främmande för henne att kalla sig för svensk, säger Bilan Osman.
– Ingen annan såg ju mig som svensk, kände jag, så då vore det jättetöntigt om jag skulle göra det.
Det var inte heller så att identiteten som somalier ersatte den som svensk, säger hon.
– När jag växte upp identifierade jag mig nog mest med någonting som inte var svenskt, och jag hade många vänner som var alltifrån syrianer till assyrier till kurder, och vi kände att vi var vår egen bubbla utanför det här svenska.

Hon kämpade med det där, men med åren har identitetskrisen känts allt mer onödig.
– Det finns ingen större konflikt egentligen mellan att se ut som mig och ha föräldrar från Somalia och vara svensk. Jag märker det hemma också, vi har ett barn som kommer växa upp med massor av olika språk och traditioner och högtider, och inget av det ena utesluter det andra.
På telefon från en bil på väg till Norrköping berättar hennes mamma Ayaan Mohammud hur hon gjort.
– Ett barn med en förälder från ett afrikanskt land har alltid utseendemässigt med sig den afrikanska delen, och den måste barnet också känna sig bekväm med. Jag pratar om det goda med Somalia och hur landet ser ut. Mina barn vet att min familj där betyder mycket för mig, till exempel, säger hon.
Hon har också alltid sagt till dem att ingen annan kan välja vilken nationalitet de har. Det viktiga är att barn känner sig hemma, säger Ayaan Mohammud.
Bilan Osman kommer inte undan att andra och hon själv förhåller

sig till hennes hudfärg. När hon skriver om ”vita människor” säger hon att också de, som grupp, ofrånkomligen definierar henne.
– När jag pratar om grupper i en antirasistisk kontext så gör jag det väldigt ofta utifrån någon slags maktkritik. Jag upplever det vara ganska ofarligt att generalisera om heterosexuella som grupp, eller om män som grupp, likväl som vita, säger hon.
Så hur ska man definiera rasism, om det är någonting djupare än bara generaliseringar om en grupp med en viss hudfärg?
– Jag tror att genom BLM så kunde man sätta fingret på en samtida form av antisvart rasism, som inte behöver vara typ ”du är svart och har vissa gener som gör dig okunnig”, utan som kan vara att på grund av att du är svart så får du lite sämre förutsättningar i livet. Det handlar om den afrosvenska befolkningens möjligheter till jobb eller bostad eller vård, till och med till ett likvärdigt bemötande i rättssystemet.
Bilan Osman skrattar.

– Fan vad svårt det var att summera detta märkte jag nu när jag fick frågan, säger hon.
Den intressantaste gruppen att titta på för att förklara begreppet ras tycker hon är muslimerna.
– Muslimer är ungefär var fjärde person i världen, de har inte en gemensam kultur, inget gemensamt språk, förutom att alla dessa människor identifierar sig som muslimer. Däremot så utsätts de för rasism. För att man har tilldelat gruppen muslimer egenskaper.

Ras existerar inte inom vetenskapen, men rasidéer existerar, säger Bilan Osman.
– Den vanligaste grejen jag får höra när jag pratar om rasism är: ”Hur kan islamofobi vara rasism, muslimer är ju inte en ras?” Och det visar ju hur präglade vi är av rasbegreppet. För ras existerar ju inte. Och gruppen svarta har lika lite gemensamt med varandra som gruppen muslimer. Alltså kan det här med ras alltid fyllas med en massa eget innehåll.
Hon benar ut rasism till någonting som kan vara tre olika saker: en strukturell form av

rasism som påverkar på samhällsnivå, rasism i form av att individer bär på olika föreställningar kopplade till ras, och den organiserade formen av rasism.
– Om någon kliver in i samtalet och pratar om rasism som system, någon annan kliver in och pratar om enskilda personer som säger någonting rasistiskt och en tredje pratar om extremhögern, då är det inte konstigt att vi också krockar i samtalet.
Med sitt inlägg om vithet ville hon också vända sig till de som inte utsätts för rasism, och säga att det är viktigt att de agerar.
– Såklart kan ingen göra någonting åt att man råkar födas svart eller vit. Men utifrån de hittepåkonstruktionerna, för de är ju inte vad vi är egentligen, så kan vi också försöka ta större ansvar för varandra.

Malena Johansson
malena.johansson@dn.se

Bilan Osman
Född 1992 i Göteborg.
Uppväxt i Göteborg och Linköping.

Bor i Stockholm.
Jobbar som utbildare och skribent på stiftelsen Expo och som frilansjournalist och föreläsare.
Har skrivit i Svenska Dagbladet, Expressen, webbtidningen Feministiskt perspektiv och medverkat i flera antologier.

Ledare: Vart tog vänsterns klassperspektiv vägen?

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Sveriges höga smitto- och dödstal kan bero på att vi har fler invandrare än våra nordiska grannländer. Det hävdar några profiler i coronadebatten, såsom Agnes Wold i SVT-programmet ”Sverige möts: Direkt” (12/11). Skälet skulle vara trångboddhet,

fler utlandskontakter och mer umgänge mellan generationerna. Och att de på grund av språkförbistring inte nåddes av budskapet om pandemins faror i våras.
Invandrare skulle alltså vara en viktig orsak till att farsoten drar fram värre här än i till exempel Finland och Norge. Men frågan är vad som tyder på det? Vad vi vet är att Sverige tillåtit större spridning än andra länder – och att det drabbat människor som inte haft möjligheten att jobba hemifrån och undvika kollektivtrafik.

När många somalier insjuknade i våras talades det just om att invandrare av olika skäl drabbats hårdare av viruset. Ebba Busch (KD) ansåg att det var dags att våga tala klarspråk om förorterna: ”Det är sant att vårt land präglas av hög tillit. Men regeringen har missat att det inte gäller alla delar av Sverige.” Men när DN frågade människorna som drabbats framkom en annan bild (2/5): det var bland annat taxichaufförer som skjutsat hem sportlovsresenärer från virusfästen i Alperna.

I stället för att konstatera att den svenska avvikande idén om hur man möter viruset också får konsekvenser, söker man hela tiden upp andra som kan få ta ansvaret för misslyckandet. Är det inte äldreboenden så är det invandrare.
Nu när den andra vågen är här är det desto viktigare att skydda sårbara grupper. Och om det är så att man bedömer att informationen inte nådde ut i invandrartäta områden så borde frågan vara: så vad har gjorts för att lyckas bättre nu?
Vilka har störst risk att råka illa ut av sjukdomen? Självfallet äldre som inte klarar sig själva och behöver träffa många som ger dem omsorg. Men också alla de som måste vara på sin arbetsplats för att utföra sitt jobb och de som inte har några bra alternativ till att resa kollektivt kan infekteras av coronaviruset. Lägg därtill att personers grundhälsa påverkar hur de klarar att drabbas av viruset, vilket adderar ännu en klassaspekt på riskerna.
Har vänstern helt slutat resonera i sådana termer? Hur kan det vara så att Sverige – med en regering

som leds av Socialdemokraterna – inte har dragit lärdomen att vi inte kan tillåta en högre samhällssmitta än de flesta andra länder gör? Samma utsatta grupper kommer återigen att drabbas extra hårt när smittkurvorna skjuter i höjden.
Financial Times (12/11) uppmärksammar att sjukhusinläggningarna av covidpatienter ökar snabbare i Sverige än i något annat land i Europa.
Sverige har nu lika många nya fall per capita som det mycket hårt - drabbade USA. Om inte smittkurvan viker av mycket kraftigt och snabbt kommer snart fler sängar att vara fulla på - svenska sjukhus än i våras. Då hävdade statsepidemiolog Anders Tegnell att Sverige tvärtom skulle komma lindrigare undan än grannländerna i höst, tack vare en högre immunitet i befolkningen.
Så verkar det inte se ut nu.
Det räcker inte att bromsa smittan för att undvika att sjukvården blir överbelastad. För med en omfattande allmän samhällssmitta drabbas många fler människor av lidande och död – särskilt i utsatta grupper.

Just nu råder stor trängsel på bussarna till och från Angered och Biskopsgården i Göteborg (Ekot 13/11). Västtrafik sätter in fler bussar först i december. Och - Sverige är ett av mycket få länder som – i strid med WHO:s rekommendationer – inte ens ger rådet att använda munskydd när det är trångt i slutna utrymmen. Det håller inte.
Det viktigaste måste dock vara att se till att det finns så få smittspridare som möjligt på platser där människor möts. Även Sverige behöver slå ner samhällssmittan till ett minimum för att värna de sämst rustade.
DN 15/11 2020

När viljan brister blir inget testat

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Sverige har stuckit ut i flera avseenden under pandemin. Det första är dödstalet, skyhögt över de nordiska grannländerna. Den svenska strategin, med en mildare stängning av samhället, har också väckt internationell förvåning.
P1 Dokumentär och “Uppdrag granskning” har dessutom satt ljuset på haveriet kring coronatester. Vad Norden i övrigt lyckades med i våras tog det flera månader för Sverige att få i gång. Än i dag är kapaciteten alldeles för låg.
Tävlingen fortsätter om vem som kan skylla ifrån sig mest, regeringen eller regionerna. Men glöm inte Folkhälsomyndigheten, som tilldelats den ledande rollen i svensk virusbekämpning.
Där var man helt enkelt aldrig särskilt intresserad. I slutet av mars, när testningen redan inskränkts till inlagda patienter och sjukvårdspersonal, sa

statsepidemiolog Anders Tegnell att ”i Sverige testar vi de som verkligen behöver testas”. Masstestning skulle ta ”ohyggligt mycket resurser” och inte leda till något.

I desperation tillsatte regeringen i maj en nationell testkoordinator, Harriet Wallberg, som avgick efter tre veckor. ”Bredare testning ingick inte i den svenska strategin och därför jobbade man inte med att stötta regionerna för att bygga upp kapaciteten”, sammanfattade hon för TT redan i juni.

Motståndet berodde på postulatet att proverna bara ger en ögonblicksbild. Visst. Men bred testning hade gett möjlighet att ta många fler smittade ur trafik, och dessutom en bättre bild än gissningarna om coronaspridningen.

Hade Tegnell sagt “testa!” lika bestämt som “tvätta händerna” skulle regering och regioner fått svårt att förklara sin passivitet. Norrmän och tyskar mobiliserade. Nog borde Sverige ha klarat detsamma.

Folkhälsomyndigheten försöker slingra sig ur allt ansvar för Sveriges misslyckande med

coronatestningen. Det är inte trovärdigt.

Gunnar Jonsson
gunnar.jonsson@dn.se

Andreas insjuknade två gånger – 150 liknande fall utreds

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

För två veckor sedan testade narkosläkaren Andreas Longueville positivt för covid-19 – för andra gången. Just nu undersöker

Folkhälsomyndigheten omkring 150 fall av återinsjuknade i corona. Enligt myndigheten tyder dock mycket på att den som insjuknar en andra gång har ett visst skydd.

– Man är med all sannolikhet inte så smittsam och får inte en allvarligare infektion, säger avdelningschef Karin Tegmark Wisell.

I mitten av oktober gick forskare ut med att det första svenska fallet av återinsjuknande i covid-19 upptäckts. Det gällde en 53-årig kvinna som smittats både i maj och sedan i augusti – och varit smittfri däremellan.

För att säkerställa att en person verkligen infekterats två gånger kan man behöva undersöka virusets arvsmassa – för att utesluta att det rör sig om samma infektion som legat kvar.

Just nu undersöker Folkhälsomyndigheten omkring 150 fall av återinsjuknade i corona.

– Vi tycker fortfarande att det finns för lite kunskap om åter-infektioner, mycket bygger på tidigare coronavirus som inte varit i en pandemisituation, säger Karin

Tegmark Wisell, överläkare och avdelningschef på Folkhälsomyndigheten.
En av dem som återinsjuknat är Andreas Longueville, 46. Han är narkosläkare på S:t Görans sjukhus i Stockholm, på anestesi-kliniken. En dag i mars, när covid-19 var förhållandevis nytt, började han känna sig krasslig.
– En vanlig vår hade jag inte stannat hemma, men jag tänkte att nu ska jag göra som man borde och samma kväll fick jag feber. Det var som en influensa, jag fick ordentlig feber. Jag flyttade hemifrån och lånade en kompis tomma hus, så att jag inte skulle smitta någon.
Genom sitt arbete fick han testa sig och det stod klart att han hade covid-19.
– Jag fick tillbaka orken ganska snabbt, efter 10–12 dagar. Jag tror att jag sprang till jobbet första dagen jag var tillbaka.
Efter insjuknandet har han testat sig för antikroppar ett par gånger, men inga har kunnat påvisas. Han kände sig dock säker på att han hade något slags skydd mot viruset.
Under våren arbetade Andreas Longueville framför allt på

intensivvårdsavdelningen, med coronasjuka. Mot hösten började covid-patienter komma in igen, om än inte i samma utsträckning. En dag i oktober vaknade Andreas Longueville med ont i halsen.
– Jag tänkte: Jag är inte så sjuk och jag har haft covid, men valde ändå att följa rekommendationerna. Jag hade en diskussion med min chef eftersom vi hade lite bemanningsproblem. Vi bestämde att jag skulle ta ett covidprov för att inte behöva vänta i onödan.
Medan han väntade på svaret tappade han luktsinnet, började hosta och fick feber.
– Jag började fundera på hur jag skulle göra om det var negativt. Vi har sett flera patienter där vi är övertygade kliniskt att det är covid, men att vi får ta flera prover innan vi får ett positivt svar.
Andreas Longueville slapp det dilemmat – provet visade en pågående infektion av covid-19. Han funderar över om hans covidresultat i våras kan ha visat fel, men landar i att det sannolikt

var så att han verkligen hade covid-19 även då.
– Den stora reflektionen är att detta är en gamechanger för hela pandemin. Ska den bara hoppa runt så här nu? Jag tänker på mina föräldrar, 70 plus, som varit isolerade, vädrat morgonluft några veckor, men sedan kom den ökade smittspridningen och sedan detta.
Karin Tegmark Wisell säger att det inte är oväntat med individer som blir sjuka två gånger.
– Det är förväntat att man får återinfektion, men man vet inte när de flesta får det. Det finns individuella faktorer bakom det, bland annat hur på tå immunförsvaret är vid den andra infektionen. Det verkar också bero på hur kraftfull infektionen var vid det första tillfället.
Något som också verkar påverka risken för att bli smittad en andra gång är hur stor exponeringen är – mitt i en omfattande smittspridning är risken hög att utsättas för viruset, säger Karin Tegmark Wisell.
– Det vi vet är att det finns åter-infektioner. Och att vi inte kan räkna med att personer som inte har ett normalt immunförsvar har

skydd. Vi vet också att de allra flesta utvecklar mätbara antikroppar. Och enligt en tysk studie så kunde man, i merparten bland de 10 procenten som inte utvecklade mätbara antikroppar, mäta t-celler med aktivitet mot viruset som orsakar covid-19.
Alla fall av möjliga återinsjuknande går att få fram i den databas där diagnosticerade fall av anmälningspliktiga sjukdomar registreras. I nuläget görs sådana sökningar några gånger i månaden, men Karin Tegmark Wisell berättar att man funderar på att lägga till ett larm för varje gång ett sådant fall dyker upp. Ungefär 150 fall av möjliga återinsjuknande undersöks just nu.
– Vi har märkt att i många av fallen har personerna jättelåga virusnivåer och då går det inte att undersöka virusets arvsmassa i proven. Det kan antingen vara en ny infektion eller resterna av en gammal, men det blir mindre intressant att utreda eftersom låga virusnivåer innebär att personen med all sannolikhet är mindre smittsam. I andra fall är det inte möjligt att utreda fallen då proven

inte alltid finns sparade på laboratorierna.
Andreas Longueville berättar att en vecka efter att han insjuknat andra gången så fick hans fru symtom, som sedan visade sig vara covid-19. Han kan inte säkert veta att just han smittat henne, men tycker att även de som bekräftats smittade med viruset borde vara aktsamma.
– Jag är inte purung, men frisk och ganska vältränad, men jag blev ganska sjuk. Jag upplever inte att jag blev lindrigare sjuk andra gången. Man måste fortsätta att vara försiktig.
Utöver analyserna av prover från folk som återinsjuknat görs det regelbundna stickprov från alla regioner i ett övervakningsprogram, för att leta efter större förändringar hos virusets arvsmassa. Några sådana har dock inte hittats, säger Karin Tegmark Wisell.
– Viruset förändras ständigt, men det vi letar efter är större förändringar, exempelvis minkvarianten i Danmark.
Förra veckan kom det ett fall med en patient som återinsjuknat till infektionskliniken på Skånes universitetssjukhus i Malmö, där

överläkaren och docenten Johan Tham arbetar.
– Det är en 39-årig kvinna i Malmö som, när man ringer ut covidsvaret, säger – ”åh nej, inte igen”, berättar han.
Hennes provsvar, som var starkt positivt – vilket indikerar höga virusnivåer – undersöks nu för att ta reda på om viruset har ändrat utseende.
Den 53-åriga kvinnan som DN rapporterade om i augusti uppges ha haft lindriga symtom andra gången hon blev sjuk, varför forskarna tror att hon hade en viss immunitet kvar. Kvinnan i Malmö fick dock en märkbar klinisk infektion även andra gången hon smittades.
– Den här gången har hon blivit tydligt sjuk igen, med feber, svårt att andas, myrkrypningar i kroppen och tappat luktsinnet, säger Johan Tham.
Patienten hade redan innan återinsjuknandet testat sig för antikroppar, men inga sådana gick att se.
Johan Tham säger att han själv varit sjuk och har antikroppar och beskriver det som att man då sänker garden och tänker att man är skyddad. Han tror fortfarande

att antikropparna har en påverkan på viruset och gör det lindrigare, men tror inte att bristen på antikroppar är den enda förklaringen till att personer kan smittas på nytt.
– Det skulle också kunna ha att göra med att viruset har ändrat utseende.
Han hoppas att sjukvården ska utveckla en strategi för att kartlägga fallen med återinsjuknade personer.
– Det är jätteviktigt att vi får veta om viruset muterat och kan göra att folk blir sjuka igen.
Karin Tegmark Wisell säger att de allra flesta med all sannolikhet har ett skydd mot att få en allvarlig andrainfektion, men att det inte finns några garantier.
– All tidigare kunskap talar för att det andra tillfället kommer vara lindrigare än det första, men det kommer alltid finnas de som avviker från det vanliga.
Hon berättar också att Folkhälsomyndigheten snart kommer att gå ut med tydligare råd kring vilka som bör testa sig mot viruset. Eftersom testkapaciteten är ansträngd kommer fokus ligga på att ge rätt

vård till de som behöver det och att minska smittspridningen.
– Det kommer inte att vara prioriterat att testa sig igen om man insjuknar med milda symtom och redan har varit sjuk en gång, säger Karin Tegmark Wisell.

Amanda Lindholm
amanda.lindholm@dn.se

Fakta.

Läget i Sverige
6 164 personer har dött efter att ha insjuknat i covid-19. 2 788 kvinnor, 3 376 män.
177 355 personer har testats positivt. 2 900 har behövt intensivvård.
Källa: Folkhälsomyndigheten
Läget i världen
52 918 582 personer har bekräftats smittade av det nya coronaviruset. Av dessa har 1 295 976 rapporterats avlidna.
Källa: Johns Hopkinsuniversitetets CSSE
Folkhälsomyndigheten uppmanar:
Stanna hemma vid symtom.
Tvätta händer i minst 20 sekunder.
Nys och hosta i armvecket.
Undvik att röra ögon, näsa och mun.

Falukorvens framtid kan vara hotad

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

EU-kommissionen vill rensa bland sina olika beteckningar för livsmedel och helt slopa det som kallas ”garanterad traditionell specialitet”. För Sveriges del skulle det innebära att falukorv och hushållsost förlorar sina namnskydd.

Europeiska kommissionen har dokumenterat villkoren för falukorvens tillverkning och egenskaper på fem sidor, hushållsostens på två. Just nu förbereder dock den verkställande institutionen att slopa just det skydd som dessa livsmedel har, så kallad ”garanterad traditionell specialitet”.

– Så länge listan som skyddar vissa varumärken eller recept finns så ger den en särskild ställning till falukorv och hushållsost i det här fallet, säger EU-parlamentarikern Fredrick

Federley (C), som vill bevara de svenska specialiteternas status.
EU-kommissionen vill också förenkla ansökningsprocessen och orsaken är bland annat att öka intresset för ursprungsbeteckningar för länder som Sverige, där skyddade livsmedel är få, enligt ATL Lantbrukets Affärstidning. Om garanterad traditionell specialitet försvinner finns bara skyddad geografisk beteckning och skyddad ursprungsbeteckning kvar.
Än så länge har EU-kommissionen inte bestämt vad beteckningen ”garanterad traditionell specialitet” ska ersättas av, eller vad som händer med de livsmedel som ingår där i dag, vilket har lett till oro i branschen.
– Jag menar att det är fritt fram för vem som helst att göra korv och du kan åka till Rom för att tillverka falukorv där, men poängen är att den måste tillverkas på ett speciellt sätt med ett visst recept för att få kallas det, säger Fredrick Federley.
Svenska livsmedel med skyddad geografisk beteckning är bruna bönor från Öland, sveciaost,

skånsk spettkaka, svensk akvavit, svensk punsch och svensk vodka. De som har skyddad ursprungsbeteckning är Kalix löjrom, Upplandskubb och hånnlamb.
Det finns också ansökningar om att polkagrisar från Gränna, färsksaltad vit gurka och Kullings kalvdans ska få skyddade geografiska beteckningar. Vad gäller skyddad ursprungsbeteckning finns ansökningar för allåkerbär från Norrland, värmländskt skrädmjöl, Wrångebäcksost och Vänerlöjrom.

Ossi Carp
ossi.carp@dn.se

Karin Bojs: Måste vi offra spriten, dansen eller katten?

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Cykelreparatören som jag besökte i veckan log generat och medgav: ”jo, det går bra nu”. Människor som vill undvika smitta köper nya cyklar och behöver hjälp med reparationer.

Bekanta i ljudboksbranschen rapporterar också om strålande affärer. För att inte tala om företag som levererar filmer och tv-serier till alla sysslolösa hemmasittare.

Annars är det mycket mörker. Företag går under, människor blir permitterade och arbetslösa.

Dansbanden till exempel. I normala fall uppträder dansband i Sverige inför mer än tre miljoner människor om året. En verksamhet större än fotbollen. Nu är det tvärstopp.

Social pardans – eller styrdans som det också kallas – där man dansar tätt intill ständigt nya människor, är ur smittskyddssynpunkt bland det mest olämpliga man kan ägna sig åt.

Sorgligt för mig och andra som gillar att dansa. Och värre för alla professionella dansbandsmusiker, dansarrangörer och danslärare.

De betalar ett högt pris för att skydda oss alla från smitta. Liksom krögarna, som nu ska förbjudas att skänka ut alkohol efter klockan 22.
I ena vågskålen smittskydd, belastning på vården och människors liv. Men i andra vågskålen ekonomi, arbetstillfällen och alla andra hälsoaspekter förutom covid. Därför är det så viktigt att åtgärder mot pandemin är väl avvägda, har mesta möjliga effektivitet och innebär minsta möjliga påfrestning.

Man kan av djurskyddsskäl ogilla minkfarmar, eller av moraliska skäl vara emot att människor super på krogen sent på kvällen, eller tycka att det ”känns rätt” med munskydd. Men en pandemi är inte någon lämplig lekstuga för killgissningar och hobbyepidemiologer. Det som behövs är vetenskapliga studier som underlag för väl avvägda beslut. Teoretiska modeller och laboratoriestudier räcker inte, det behövs iakttagelser från verkligheten att stoppa in i modellerna.

Därför är Naturestudien i veckan av bland andra datavetaren Jure Leskovec, refererad av DN:s Maria Gunther här intill, så viktig.
Leskovec och hans medförfattare har använt data från 98 miljoner människors mobiltelefoner för att utreda hur coronavirus faktiskt sprids.
Resultaten från deras och andras studier visar att majoriteten av de smittade inte för vidare någon smitta alls. En mindre del så kallade ”superspridare” står för en majoritet av all virusöverföring. Detta faktum har de flesta teoretiska modeller tidigare missat, och därför har modellerna ofta hamnat mycket fel.
Precis som det finns mänskliga superspridare, finns särskilt kritiska platser där smittan grasserar. Studien pekar i nämnd ordning ut: restauranger med alkohol- och bordsservering, gym, hotell, kaféer, religiösa inrättningar och enklare restauranger. (Bostäder och arbetsplatser, sedan tidigare kända för att vara de värsta smitthärdarna, är inte med i undersökningen, och inte heller kollektivtrafik eftersom mobildata inte kan skilja på om folk cyklar, promenerar, åker bil eller buss.)

Avgörande är hur länge besökarna vistas på platsen och hur tätt människor står eller sitter. Områden med lägre inkomster har mer smittspridning än rikare områden, troligen eftersom invånarna där inte kan stanna hemma i samma utsträckning. Ett effektivt smittskydd måste utgå från fakta, inte från vilka branschintressen som ropar högst eller vilka beslut som har störst förutsättning att bli populära. Ska till exempel minkfarmar med en halv miljon minkar förbjudas, vilket djurrättsaktivister länge har ivrat för?

Hur ska vi då göra med 1,4 miljoner katter i svenska hem? Det har varit känt sedan i maj att katter i likhet med minkdjur är särskilt känsliga för covid-19. Förvisso finns en teoretisk risk att viruset muterar när det hoppar mellan djur och människor, så att vaccin förlorar effekten. Men än så länge verkar det inte ha inträffat. Det gäller att ha is i magen, väga fördelar mot nackdelar och fatta beslut som gör mesta möjliga nytta och minsta möjliga skada.

Karin Bojs
vetenskap@dn.se

Viking Line ställer in kryssningar

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Rederiet Viking Line ställer in alla kryssningar med fartyget Cinderella mellan Stockholm och Åland, från den 19 november och fram till den 3 februari. Orsaken är den ökande smittspridningen i Sverige och regionernas råd om att undvika icke nödvändiga resor och fysiska kontakter utanför det egna hushållet.

”Såsom situationen i samhället hastigt har utvecklats de senaste veckorna, är det viktigt att vi tar vårt ansvar och ställer in kryssningarna tills det förhoppningsvis lättar igen”, säger Kenneth Gustavsson, marknadsdirektör Viking Line Skandinavien, i ett pressmeddelande.

Viking Line kommer att kontakta inbokade resenärer för om- och avbokning.

Marit Sundberg

522 000

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

kronor blev slutpriset för en flaska skotsk whisky som såldes på Systembolagets dryckesauktion tidigare i veckan. Det är därmed den dyraste whiskyn som sålts i Sverige via auktionerna. Whiskyn destillerades 1946 och efter 72 års lagring såldes den först 2018. Flaskan på 70 centiliter är av märket Macallan. **TT**

Sex olika läkare missade cancer

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Närhälsan i Västra Götalandsregionen har anmälts till Inspektionen för vård och omsorg (Ivo) enligt Lex Maria, efter det att en kvinna avlidit då sex olika läkare missat att hon

hade cancer, skriver Borås Tidning.
Kvinnan sökte sig till en vårdcentral första gången i april 2019. Då drog man slutsatsen att det var muskulära besvär. Efter det sökte hon vård ytterligare flera gånger och fick träffa sammanlagt fem olika sjuksköterskor och sex olika läkare. Förutom muskulära besvär fick hon diagnoser om hudbesvär, förkylning och graviditetsillamående.
TT

Abdulla och Nour bor hos Lars – och de drar nytta av varandra

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Kriget i Syrien slet isär det numera gifta paret Nour Hasan och Abdulla Miri. När de äntligen återförenades i Sverige efter fem år uppstod ett nytt

problem – var skulle de bo? Samtidigt konstaterade Lars Öhman att villan var för stor för honom. Nu bor de på varsin våning – och har ett stort utbyte av varandra.

Abdulla Miri öppnar dörren och kliver ut på en grusgång full av nedfallna äpplen.

– Jag ska kratta upp dem i helgen. Vi har redan skänkt några till ett ishockeylag och gjort marmelad som jag gett till grannarna här, säger han.

Det är inte svårt att förstå att han gjort sig känd i hela området. Men när ”Abbe”, som han kallas nu, först flyttade till villaidyllen norr om Stockholm väckte hans utseende viss uppmärksamhet.

– Jag märkte att folk tittade efter mig, så jag gick fram och hälsade och berättade i vilket hus jag bodde, säger han och skrattar.

Abdulla Miri och Nour Hasan träffades för tio år sedan. Till en början var de vänner, men efter ett år blev de ett par. När kriget kröp närmare Damaskus, där de bodde, beslutade sig Abbe för att lämna landet. I ett helt år befann han sig på flykt. Nour levde på sporadiska uppdateringar som bekräftade att Abbe fortfarande

levde. När han nått fram till Sverige blev rollerna ombytta.
– Bomberna föll och vi hade svårt att nå varandra. Jag grät mycket, minns Nour.
Efter fem år återsåg de varandra igen. När Nour kom till Sverige hade Abdulla inte bara blivit Abbe. Han hade också gått ett snabbår för nyanlända akademiker, fått jobb som ekonom, tagit plats i olika styrelser och fått vad han kallar en ny lillasyster i den familj han var inneboende hos i några år. Nour skrattar åt sin mans energi och konstaterar att de är olika.
– Till alla andra nyanlända vill jag säga att inte ge upp för lätt. Jag vill inte prata så mycket om problemen, jag vill visa att det går, säger Abbe.
Han är ett bevis på att ett framsteg ofta leder till ett annat. Vägen till villaområdet började med att en person som satt i samma styrelse som Abbe såg ett facebokinlägg om att han sökte bostad. En dag ringde en kvinna upp honom och frågade om han ville bo i deras hus. Det var så Abbe först flyttade till villaidyllen, och det var också på det viset han fick sin nya”lillasyster”. Men när

han fick det efterlängtade beskedet om att Nour skulle komma till Sverige insåg Abbe att han behövde flytta. Kvinnan som Abbe hade bott hos i flera år använde sitt kontaktnät – och ringde sina grannar.
Vid det laget hade en del av Lars Öhmans villa hade stått tom i drygt ett år, sedan de släktingar som bott där tidigare hade flyttat.
– Jag hade ju tillräckligt mycket utrymme själv, jag behövde inte mer. Samtidigt är jag väldigt aktiv, jobbar, spelar golf och badminton i närheten, så jag kände att jag både kan och vill bo kvar, säger Lars när han tar plats i soffan framför bordet där Nour och Abbe dukat upp med kaffe, kanelgifflar, äpplen, vindruvor och nötter.
Lars minns att han tittade på Blocket, där han tyckte att det fanns för många att välja mellan. Hur skulle han veta vem som var vettig och vem som gick att lita på? Ungefär samtidigt ringde grannen och frågade om han hade någonting att hyra ut till Abbe och hans fru som skulle komma från Syrien. Visst mindes Lars den där killen som brukade springa förbi på väg till bussen, som ofta hälsade. Men de hade aldrig

pratat, så Lars bad honom komma över.
– Då kändes allt hur lätt som helst. Jag fick ett stort förtroende för honom, säger Lars om mötet som ändrade tillvaron för dem båda.
Kort därpå flyttade Nour och Abbe in. Även om de bor på olika våningar och har två separata ingångar tycker alla att det är stor skillnad mot att vara ”vanliga” grannar. De träffas nästan dagligen, hjälps åt med stort och smått och ser efter varandra. Lars berättar om ett tillfälle när han åkte på en resa utan att berätta för Nour och Abbe, som blev så oroliga och undrade om han blivit sjuk.
– Och när jag klipper gräset kommer Abbe ut och säger nej, nej, jag gör det! säger Lars.
För Nour, som bara vägde 45 kilo, tampades med svåra minnen från kriget och saknade sina föräldrar när hon först kom till Sverige, har Lars betytt extra mycket. Han påminner om hennes pappa, säger hon. Han är lika gammal och och har samma blå ögon.
– Det känns tryggt att vi har Lars. Jag lär mig svenska genom honom, han hjälper mig med

mina läxor. Och vi kan fråga honom om saker, hur fungerar det här? säger Nour, som nu fått jobb som lärarassistent.

Nour och Abbe har uppskattat att kunna bo i ett villaområde, ha tillgång till egen trädgård och inte minst omge sig av andra som pratar flytande svenska. Det har hjälpt dem mycket. Samtidigt vet de att många av husen i kvarteret står tomma under stora delar av året. Vissa hela tiden. Paret tror att många är rädda för att ta in främlingar, men de vill uppmuntra fler att våga.

– Det är det första mötet som är svårt, men bara man öppnar dörren blir det lättare. Det finns så många som behöver en bostad. Tänk att du hjälper till att bygga ett liv för någon annan. Ge dem bara en chans, säger Abbe.

Lars verkar inte ångra sitt beslut för en sekund.

– Ni är de bästa hyresgästerna man kan tänka sig. Ni är så generösa, snälla och hjälper till. Så länge jag bor kvar får ni också bo här. Om ni vill, förstås.

Lovisa Ternby
lovisa.ternby@dn.se

Att tänka på vid uthyrning av del av villa

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Att hyra ut en del av sin villa har flera fördelar. Förutom att hjälpa till att avlasta en pressad bostadsmarknad kan det vara ett välkommet tillskott till hushållskassan eller bidra till ett extra sparande.

En förklaring till landets pressade bostadssituation sägs delvis vara så kallade inlåsningseffekter. Det innebär att personer bor kvar i hus som är betydligt större än deras egentliga behov. Att hyra ut en del av sin villa kan vara ett alternativ för de som trivs i sitt närområde och inte vill flytta, men samtidigt vill hjälpa bostadssökande.

Innan huset är redo att hyra ut finns några punkter som kan vara bra att reda ut. För att undersöka hur kostnaderna påverkas är det bra att se över sin försäkring, tycker Emma Persson, privatekonom på Länsförsäkringar.

– Det är också bra att dokumentera och besiktiga hur det ser ut innan man hyr ut så att man kan få ersättning om saker försvinner eller skadas, säger hon. Nästa steg är att räkna på hyran. Den ska vara skälig och inte ligga alltför högt över de faktiska drifts- och kapitalkostnaderna. Utöver det kan man ta ut en extra avgift för möblering, om den ingår. För villor kan det finnas andra förmåner som motiverar en högre hyra.
– Det kan till exempel handla om tillgång till en parkeringsplats, bastu, tvättstuga eller liknande, säger Emma Persson men tillägger att hyresgästen kan få rätt om hyran anses oskälig.
– Hör med andra i området vad de tycker är rimligt, föreslår hon. När Lars Öhman funderade på att hyra ut en del av sin villa tyckte han att det svåraste var att veta vem han kunde lita på. Ett alternativ är att använda en förmedling som kan säkerställa personens identitet och göra en bakgrundskoll. Utöver det bör det finnas avtal som anger vad som gäller vid olika situationer som kan dyka upp.

– Var noggrann och skriv vad som gäller i och utanför bostaden, till exempel vid snöskottning, säger Emma Persson.
Nästa steg är att räkna på vad man, ekonomiskt räknat, kan tjäna på att hyra ut. Den som hyr ut för mer än 40 000 kronor på ett år kan behöva skatta. Med en hyra på 10 000 kronor i månaden för en villa som man äger till hundra procent blir skatten 16 800 kronor på ett år, enligt Perssons beräkningar.
– Det är ett bra sätt att få in lite mer pengar. Med en extra inkomst bör man fundera på vad pengarna ska gå till och kanske sätta av till ett sparande så att pengarna inte bara går in i den allmänna hushållskassan, säger hon.
– Sedan kan det förstås vara roligt. Dessutom gör man en insats för en väldigt ansträngd bostadsmarknad.

Lovisa Ternby
lovisa.ternby@dn.se

Så mycket skattar du på intäkterna ...

... vid hyra på 10 000 kronor i månaden, med andra ord 120 000 kronor per år.

Schablonavdrag: 40 000 kronor
Avdrag med 20 procent av hyresintäkten: 24 000 kronor
Överskott efter avdrag: 56 000 kronor
Skatt (30 procent): 16 800 kronor
... vid hyra på 5 000 kronor i månaden, med andra ord
60 000 kronor per år.
Schablonavdrag: 40 000 kronor
Avdrag med 20 procent av hyresintäkten: 12 000 kronor
Överskott efter avdrag: 8 000 kronor
Skatt: 2 400 kronor

Deras väskor ska hjälpa kvinnor utan skyddsnät

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Omsorgsväskor med allt från badhusbiljetter till nya trosor. Det är föreningen #utanskyddsnäts initiativ för att hjälpa kvinnor som lever i utsatthet och som har det extra tufft under coronapandemin.

– Det finns en grupp kvinnor som ingen vill veta av och det är vi som har varit där ute, säger styrelseledamoten Birgitta.

”Har du ingen egen dörr att stänga om dig så har du heller inte möjlighet att duscha eller tvätta händerna.”

Så beskriver organisationen #utanskyddsnät sitt nya initiativ – omsorgsväskor för kvinnor som lever i otrygghet.

Organisationen började som ett upprop under metoo, den globala kampanjen hösten 2017 där sexuella trakasserier uppmärksammades över hela världen. I samband med uppropet var Birgitta en av dem som tyckte att en grupp kvinnors röster saknades: röster som hennes egen.

– Jag skrev på Facebook ”Det finns en grupp kvinnor som ingen vill veta av och det vi som har varit där ute.”

Kort därpå startade Birgitta tillsammans med flera andra kvinnor #utanskyddsnät för att uppmärksamma kvinnor som lever i missbruk, kriminalitet eller prostitution. 2018 bildade de en förening i uppropets namn.

Utöver arbetet med stödjande verksamhet för kvinnor jobbar de även med att bilda opinion för att få politiker och myndigheter att lyssna. Men styrelseledamöterna Erica och Lotten känner att de ibland blir stämplade när de representerar #utanskyddsnät.
– Det finns en attityd som är ganska nedlåtande, man blir nästan klappad på huvudet, säger Lotten.
Erica som har varit med sedan uppropets andra vecka instämmer.
– Vi får ju också stå ut med saker som ”ja, men du är ju okej, du har ju skärpt till dig.” Men den där jävla knarkaren där ute duger inte då?
Innan uppropet drog i gång hade Birgitta och Lotten träffats några gånger på ett tolvstegsprogram som de båda deltog i.
– Vi har en delad erfarenhet av just de här sakerna. Alla bär med sig någon form av trauma som påverkade då och som fortsätter att påverka i dag. Det finns något läkande i att dela med sig utan att bli dömd och ifrågasatt, säger Lotten.
I föreningslokalen i södra Stockholm står kartonger längs

med väggarna med det som ska packas ned i väskorna. Målet är att fylla sextio väskor under ett pass. Den här kvällen är det Nora, Erica, Birgitta och Lotten som gör jobbet.

Produkterna är en blandning av donationer från företag och egna inköp. Schampo, trosor, handdesinfektion och munskydd är något av det som läggs i ryggsäckar där föreningens namn står tryckt på utsidan.

Utan tillgång till avskildhet och ett badrum kan det vara svårt att följa myndigheternas rekommendationer. Packningen består av sånt som personer som lever i hemlöshet kan behöva under pandemin.

– Fem, sex, sju, åtta. Nej, nu tappade jag räkningen igen, säger Nora.

Tio par plasthandskar ska ner i väskan och det är hennes uppgift att hålla räkningen. Hon har varit med sedan uppropets start och delat med sig av sina egna erfarenheter på gruppens sida på Facebook.

– Det fanns ett forum som var tryggt, sen var det också skönt att inte behöva se personen i ögonen när man berättade, säger hon.

Allt arbete sker ideellt och de flesta medlemmar har i dag jobb och familjer och lever annorlunda liv än de tidigare gjort. Trots det var det så många som anmälde sig frivilligt för att hjälpa till att packa väskor att fler tillfällen fick ordnas så att alla skulle kunna vara delaktiga.
För Nora är det viktigast att kunna ge tillbaka till de som lever i en verklighet som hon tidigare själv befunnit sig i.
– Frågan borde inte vara hur jag pallar, utan hur pallar dom? Det minsta jag kan göra är att sätta mig och packa de här väskorna.
Under Birgittas liv har missbruk varit närvarande under lång tid. Det hon såg hända sin mamma som barn skulle senare komma att hända även henne.
– Jag har varit drogfri i 20 år nu och har alltid brunnit för kvinnor. Jag såg hur min mamma blev misshandlad under min barndom och så gifte jag mig med en man som misshandlade mig, så det har följt med mig hela livet.
Hon säger att om hon hade fått en av de väskor som hon nu packar när hon själv befann sig i missbruk, så är det den omtanke

den signalerar som hade betytt mest.
– Någon hade uppmärksammat mig som går där ute i livet och trycker i mig massa grejer för att slippa känna. Jag hade gråtit och blivit så berörd, jag känner att jag gråter nästan nu.
Idén till omsorgsväskorna väcktes efter att föreningen sökt ett bidrag för covidprojekt med förhoppningen att kunna få 100 000 kronor för att genomföra något som kan hjälpa kvinnor som lever i utsatthet i dag. I stället fick de 600 000 kronor.
Efter att föreningen fått bidraget drog arbetet i gång. Att ta fram en lista på det allra nödvändigaste som man behöver när man lever i utsatthet var inte det lättaste.
– Det stod mellan strumpor och trosor, men alla som har levt i hemlöshet kände, ett par fräscha trosor!, säger Lotten.
– Ja, man tackar ju inte nej till trosor, säger Nora.
Trifeh Amini
trifeh.amini@dn.se
#utanskyddsnät.

Föreningen började som ett av upproren under metoo hösten 2017. Det bestod av kvinnor som hade erfarenheter av missbruk, prostitution och kriminalitet. Sedan 2018 är de en förening för kvinnor och icke-binära personer som har de erfarenheterna. Föreningen är politiskt obunden och driver sakfrågor för utsatta kvinnor och transpersoners förbättrade villkor och grundläggande mänskliga rättigheter.
Omsorgsväskorna ska delas ut till olika verksamheter runt om i landet som exempelvis kvinnojourer och härbärgen.

NK:s julskyltning – en ren miljöhistoria

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Ingenting är sig likt i Stockholm i dessa dagar, men traditionen bjuder att NK presenterar sin julskyltning just denna söndag så det är åtminstone som vanligt – och ändå inte av förklarliga skäl.

Årets jul startade i februari, i alla fall för projektledare Cilla Winbladh och hennes medarbetare på JoAnn Tan Studio, som har haft bråda dagar på sistone.

De har inte arbetat i det tysta, men väl under stort hemlighetsmakeri bakom de sex stora skyltfönstren på Hamngatan.

Den senaste tiden har drygt 20 personer jobbat med julskyltningen på varuhuset, en tradition som startade i början av 1900-talet.

Många stockholmare vet att när den lilla visaren på NK-klockan står på 11 och den stora på 10 första söndagen efter Fars dag – då händer det saker. Då rullas gardinerna för fönstren upp och de normalt tusentals nyfikna barnen i alla åldrar får sitt lystmäte. Och som grädde på moset kommer tomten traditionellt med häst och vagn och tas emot av varuhuschefen lagom till dess att varuhuset öppnar.
Men julen 2020 är inte normal så det kommer att bli en annorlunda skyltsöndag. Visst kommer tomten att vara på plats, men på behörigt avstånd. Han kommer att stå på en av balkongerna och vinka till folket. Och de barn som har bespetsat sig på att få hoppa upp i tomtens knä och lämna sin önskelista till honom blir härmed grymt besvikna. Sådan närhet är det inte tal om. Däremot kan de boka tid med tomten och träffa honom på en särskild avdelning i varuhuset. Allt på behörigt avstånd och önskelistorna levereras med rullband till tomten.
Vissa traditioner ruckas det dock inte på, som att det finns ett

särskilt tema bakom skyltningen. Förra året var temat rymden och det av en alldeles speciell anledning: 50-årsminnet av människans första steg på månens yta.
Årets tema är betydligt mer jordnära – på alla sätt.
Temat är ”En mer hållbar vintersaga” och det är en ljus historia med norrsken, månsken och många vita inslag eftersom det handlar om ett svenskt vinterlandskap med både fjällrävar, renar, fåglar, björnar och lämlar och allt är inte enbart tillverkat för hand utan dessutom av återanvänt material.
– Vi har samlat in material sedan i somras, säger Karin Wickberg, marknadschef på NK och berättar om de gigantiska mängder av emballage som kommer till det stora varuhuset i samband med leveranser.
Därför har man tagit hand om plast, wellpapp, frigolit, kartonger med mera för att skapa detta vinterlandskap i hållbarhetens tecken. Lägg därtill en gammal plastgran, som har slaktats för att förvandlas till luciakrona jämte

sugrören av papper som fått nytt liv i form av ljus i kronan
Tittar man nära på de söta djuren, träden och allt det andra är det lätt att förstå att arbetet har varit tålamodsprövande, ja nästan terapeutiskt något det faktiskt också har varit.
– Många av figurerna tillverkades i Milano, säger Karin Winbladh och berättar om produktionsbolagets personal som satt hemma och arbetade, förbjudna att gå ut på grund av nedstängningen i våras.
– Det är helt otroligt hur man kan göra om wellpapp och få de att se ut som bark, säger Cilla Windbladh när vi får en exklusiv rundtur i det landskap som komma skall.
I ett hörn står en väl emballerad wellpappbjörn som ska flytta in i huset av frigolit lagom till den högtidliga invigningen, som äger rum natten till skyltsöndagen.
Då kommer björnen av face-tima med sina släktingar, förutsatt att han har täckning, något den lilla lämmeln på husets tak saknar.
Så när faller täckelset?
– Vi kan inte berätta exakt när vi drar upp rullgardinen på grund av restriktionerna, men det blir

under natten, i skydd av mörkret, säger Karin Winbladh och betonar att man på varuhusets hemsida ska kunna se en digital invigning från klockan 09 på söndagen.
Karin vet hur mycket skyltsöndagens stora händelse betyder för många – inte enbart stockholmare.
– Jag växte upp i Dalarna och vi åkte alltid ner till Stockholm till skyltsöndagen när jag var barn och för mig var det väldigt stort, säger hon.
Det har arbetats in i det sista och om så där tre månader är dags för Cilla Winbladh att fundera på nästa års tema.
Kanske är tiden mogen för en kvinnlig tomte 2021, året då det är 100 år sedan Sveriges kvinnor fick rösta för första gången.

Eva-Karin Gyllenberg
eva-karin.gyllenberg@dn.se

Språkkrönikan: Nämen, det är smörjmedel, asså

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Nämen asså vaddå kännas?” motfrågade Henrik Larsson när han 2009 intervjuades av Helsingborgs Dagblad efter sin sista match i karriären. Just sådana formuleringar är det många DN-läsare som både undrar över och stör sig på. Många förknippar inledande *nämen* och *jamen* med idrottare i allmänhet – och fotbollsspelaren Henrik Larsson i synnerhet. Irritationen går ut på att småorden skulle vara onödiga. Vissa ser dem som tecken på osäkerhet. Andra tror att *nämen* och *jamen* är ett sätt att underkänna frågan och ta kontroll över intervjun.

Småord som *nämen, jamen* och *asså* kallas *diskurspartiklar*. De behöver inte förmedla så mycket information. Däremot fungerar de som smörjmedel i samtal. De får konversationer att flyta och är vanligast när talaren är nervös eller pratar improviserat.

Inledande *nämen* och *jamen* uppfanns inte av Henrik Larsson. Men det finns en förklaring till att den här typen av svar gärna kopplas till idrottare.
Under många år var Henrik Larsson en av Sveriges bästa fotbollsspelare. Han intervjuades på löpande band – ofta direkt efter slutsignalen när han hade sprungit i 90 minuter. Och han fick oförberedda och öppna frågor: ”Hur känns det?”
Nämen och *jamen* kan vara ett sätt att köpa sig tid för att samla tankarna. När de inleder en mening visar de att personen är på väg att formulera ett svar. De kan också signalera att den intervjuade inte håller med om premisserna för frågan och hellre vill prata om något annat. Dessa småord är vanliga när någon får öppna frågor och svarar spontant. Ofta var det i sådana situationer som Henrik Larsson blev intervjuad.
Politiker brukar sällan beskyllas för att använda *nämen* och *jamen* på samma sätt. Det betyder inte att deras språk är fritt från diskurspartiklar. Politiker har i många fall inövade svar, får i regel betydligt snävare frågor och

intervjuas under helt andra omständigheter. Men be Stefan Löfven eller Magdalena Andersson göra några ruscher i straffområdet, tryck därefter en mikrofon i deras flåsiga ansikten och ställ sedan en vidöppen fråga: ”Hur skulle det kännas om januariavtalet sprack i morgon?” Bli inte överraskad om de i en sådan situation skulle försöka vinna tid genom att omedvetet citera Henrik Larsson: ”Nämen asså vaddå kännas?”

Anders Svensson
anders@spraktidningen.se

Fyra modeller om utsattheten framför kameran

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Osäkra arbetsvillkor, vikthets och även rena övergrepp. När olika yrkesgrupper vittnade under metoovågen var modevärlden tyst. Nu kommer

berättelserna. Kultursöndag har pratat med fyra modeller som talar klarspråk om sin bransch.

et är den yttre bilden som Emily Ratajkowski hittills varit känd för. Hon är supermodellen och skådespelaren som slog igenom stort när hon medverkade i Robin Thickes kontroversiella musikvideo ”Blurred lines” 2013. På Instagram har man kunnat följa hennes glamorösa kändisliv där hon poserar med kompisar som Kim Kardashian och visar upp avklädda bilder på sig själv och gravidmagen för sina 27 miljoner följare.

På senare tid är det dock hennes ord som har fått genomslag. Tidigare i höstas publicerade New York Magazines systersajt The Cut en lång essä av Ratajkowski där hon berättade om sina erfarenheter av modellyrket. I texten, döpt till ”Buying myself back: When does a model own her own image?”, skrev hon om upphovsrättsliga gråzooner och om hur det är att förlora kontrollen över sina bilder – och i förlängningen sig själv.

Bland annat berättar hon hur en paparazzifotograf valt att stämma henne för upphovsrättsintrång

efter att hon postat en bild på sig själv på Instagram, som han tagit. Hon skriver också om hur det känns att se en bild på sig själv bli utställd på ett galleri, och att tvingas köpa det dyra verket för att behålla kontrollen över det. Texten tar även upp allvarligare ämnen. Ratajkowski åker hem till en fotograf för ett obetalt jobb, som senare visar sig vara en underklädesplåtning. Enligt henne ska hon därefter ha blivit sexuellt utnyttjad av fotografen. Ett par år senare dyker bilderna upp i en fotobok, döpt till ”Emily Ratajkowski”, utan hennes medgivande. Hon får rådet att inte inleda en rättsprocess – troligen skulle den vara lönlös, men också mycket kostsam, även om hon skulle vinna.

I frustration tar hon till Twitter för att uppmärksamma hur bilder av henne missbrukas och profiteras på, och får som svar från sina följare:

”Du kan alltid välja att behålla kläderna på, så slipper du att bry dig om sådant här.”

När Ratajkowskis essä publiceras väckte den debatt. Många blev chockade av hennes erfarenheter och i sociala medier hyllades hon

för att rikta ljuset mot en bransch som sällan granskas. Men hon fick också mothugg av kritiker som menade att hon bara försökte att marknadsföra sig själv.
Texten fick fler modeller att börja prata om sina erfarenheter, däribland Leanne Maskell och Magdalena Kossewska. En kvinna träder fram och anklagar samma fotograf för att ha förgripit sig på henne.
Fotografen har nekat till alla anklagelser och sagt att de är ”för torftiga och barnsliga för att ens svara på”.

Ratajkowskis essä är bara ett exempel på hur det inom modevärlden håller på att ske ett skifte. Från att ha varit ett objekt utan röst har modellen, med hjälp av sociala mediers kraft, intagit rollen som subjekt.
Under hashtaggen #myjobshouldnotincludeabuse, som startades under metoo, har modeller delat sina erfarenheter av sexuella övergrepp. Förra året kom dessutom Leanne Maskells bok ”Model manifesto”, ett slags handbok till unga, aspirerande modeller, där hon redogör för alla smutsiga sidor av branschen. Och

Instagramkonton som @dietprada har blivit en inflytelserik kritisk röst som kämpar för att göra branschen mer transparent.
Går det rent av att tala om en våg av aktivism inom modevärlden? Kultursöndag har intervjuat fyra svenskar som arbetar, eller har arbetat, som modell på internationell nivå för att tala om hur de ser på sin arbetssituation. Samtliga känner igen sig på något sätt i de beskrivningar som Ratajkowski målar upp i sin essä. Deras berättelser handlar om maktfullkomliga fotografer, om plåtningar som i efterhand har känts fel och om stora gager som plötsligt bara försvunnit.
Frida Gustavsson: ”Varför var det ingen i rummet som reagerade?”
Frida Gustavsson, 27 år, skådespelare och före detta modell som blev en av Sveriges mest framgångsrika. Har gått visningar för alla de stora modehusen som Christian Dior, Yves Saint Laurent och Prada och synts på omslaget till amerikanska, italienska och franska Vogue.
Det var inte förrän Frida Gustavsson läste Emily Ratajkowskis essä som hon på

allvar började reflektera över vissa händelser i hennes egen karriär.
– Du är 15 år och en fotograf, oftast en medelålders man, pressar dig till att ta av dig kläderna för en plåtning. Tolv år senare dyker bilderna upp på internet och ger en klump i magen.
– När jag i dag ser de här bilderna så väcks frågor som: Är det rimligt att fotograferas på det här sättet som femtonåring? Varför var det ingen i rummet som reagerade?
Frida Gustavsson var 12 år gammal när hon blev upptäckt. Redan som 15-åring hade hon jobb över hela världen. Ofta delade hon lägenhet med andra modeller som hon inte kände. Engelskan var ett hinder, både för henne själv och för andra. Hon jämför situationen med att vara en praktikant – i ständig beroendeställning till andra och utan koll på sina rättigheter.
– Det är ett yrke som domineras av väldigt unga kvinnor, där varan som säljs är du och ditt utseende. Hierarkin är tydlig. Är du en erkänd fotograf kan du självklart få en ny, ung modell att ställa upp på saker som hon inte hade gjort annars.

Hon beskriver en arbetsmiljö som präglas av nedsättande kommentarer och hård jargong, där ständiga krav på att hålla vikten sätter djupa spår i många unga människors självbild. Om castingtillfällen där modeller radas upp på led i bara stringtrosor.

– Om tjejer med ätstörningar kunde de högt säga: ”Så bra att hon är bulimisk igen, hon såg rent ut sagt för jävlig ut förra säsongen, hon var så tjock”.

– För att överleva mentalt måste du separera kroppen från dig själv. Förhållandet till min egen kropp har skadats mycket. Att vara avklädd inför någon annan är något som de flesta förknippar med något väldigt intimt. Jag kan inte ens räkna alla de tiotusentals timmar jag har stått i ett par hudfärgade stringtrosor framför främmande människor och blivit bedömd.

Det var under plåtningarna vanligt att, som också Ratajkowski berättar om i sin text, fotografen tog chansen att ta bilder vid sidan av de som kunden har beställt, berättar hon.

– Fotografen kunde ta mig åt sidan och säga att han bad sina

favoritmodeller ställa upp på några extra bilder till ett, som han beskrev det, personligt projekt. Ett par år senare kunde de bilderna dyka upp i utställningar eller fotoböcker utan att man har någon som helst kontroll.
Ett av tillfällena handlade om ett obetalt välgörenhetsprojekt. Frida Gustavsson lät sig fotograferas avklädd och blev lovad att bilderna endast skulle användas för ändamålet. Ett par år senare dök de ändå upp på onlineauktioner för konst. Hon hörde av sig till fotografen men fick inte gehör. Än i dag säljs bilderna, mot hennes önskan. Som modell har man ingen del av upphovsrätten till en bild, vilket gör att modellen ofta bara betraktas som en kropp eller ett objekt, säger hon. Även om det skrivs kontrakt mellan agentur och kund, når de sällan modellen före en plåtning.
– De enda gångerna jag fick se ett kontrakt var när jag skulle bli plåtad i päls, med cigaretter, droger eller sexuellt utmanande kläder. Alla gånger man förväntades ta av sig kläderna fanns det inget kontrakt alls.

Förändringen kom när hon för första gången inledde ett exklusivt samarbete med ett större sminkmärke.
– Plötsligt var det advokater som var där för *min* skull, för att på detaljnivå skydda delar av mitt ansikte, mina händer och min hals. Jag blev helt chockad, det var helt nytt för mig, säger hon.
I motsats till modellyrket är man som skådespelare betydligt mer skyddad, med agenter som bevakar ens intressen. Alla scener som innehåller sex eller nakenhet förhandlas i avtal före inspelning och man erbjuds hudfärgade skyddskläder eller en *body double*. Vanligt är också att en intimitetskoordinator finns på plats för att se till så att allt går rätt till.
Varför finns inte samma skyddsnät för modeller?
– Det saknas ekonomiska incitament för att agenter och agenturer ska bry sig. Har du modeller som inte vet sina rättigheter blir det också mer praktiskt. Men med tanke på att man arbetar med väldigt unga människor borde det vara ett krav även här.

Hon är förvånad över hur tyst det var i modellvärlden under metoo – även internationellt.
Maktmissbruk och sexuella trakasserier är ett utbrett problem i branschen, menar hon.
– Det är en liten värld där alla känner alla, och några enstaka har makten över vilka som fotograferas och av vem. Men fler borde ställa sig frågan om vad de har bidragit till för arbetsklimat.
Varför slutade du som modell?
– Jag kände mig klar. Jag längtade efter att bli tagen på större allvar, och bli mer involverad i den konstnärliga biten.
Varför väljer du att gå ut och berätta nu?
– Det gör jätteont att börja reflektera över allt som man har varit med om, att i efterhand inse hur mycket som inte var okej. Var jag dum och naiv? Eller var det systemets fel? Jag har lämnat den världen bakom mig, men om jag kan bidra till att ett nytt samtal påbörjas i branschen så gör jag gärna det.
Charlie Westerberg: ”Efteråt har jag undrat varför jag lät honom övertala mig”

Charlie Westerberg, 29 år, modell och utbildad i marinbiologi. Scoutades som modell när han var 15 år. Har haft uppdrag för märken som Prada, Louis Vuitton, Marc Jacobs. Tog en paus från modelljobbet för att studera, men har nu återupptagit karriären.
Charlie Westerberg blev illa berörd när han läste om Emily Ratajkowskis upplevelser. Han säger att han känner att man som modell riskerar att hamna i situationer där man tappar kontrollen.
– Man börjar lätt inbilla sig att ”det är så här det ska vara”. Att om någon säger åt mig att ta av mig kläderna så måste jag som modell göra det. För att man vill vara till lags och vill bli framgångsrik. Det blir en konstig maktobalans.
Han beskriver sig själv som en självsäker person som har pondus och oftast vågar säga ifrån när något är obekvämt. Och att de flesta då också lyssnar och visar respekt. Men det har dykt upp situationer när saker och ting gått över gränsen, säger Charlie Westerberg.
Han berättar om en händelse där han skickades ensam en till

lägenhet. På plats var enbart han och fotografen.
– Han tog bilder av mig och sade: ”Kan du inte ta av dig lite? Ta av dig lite mer …” Jag sade emot men han svarade: ”Men kom igen! Gör det bara. Det blir skitfint.” Det slutade med att det hela gick längre än jag ville, säger Charlie Westerberg och fortsätter:
– Jag har inga djupa men av händelsen. Men efteråt har jag undrat varför jag lät honom övertala mig till den där skiten. Vad var vinningen? Det kändes bara som han blev kåt av att plåta mig. Och varför skulle mitt jobb gå ut på att fylla hans sexuella lust? Den här typen av situationer har många, framför allt tjejer men även killar, hamnat i. Att de träffat fotografer som bara vill träffa dig för att ligga med dig. Eller som typ bara vill skapa eget runkmaterial.
Efter en annan fotografering där Charlie Westerberg menar att han pushats till att gå över sin gräns hörde han av sig till fotografen i efterhand och bad honom ta bort några av bilderna.
– Han sade visserligen att han kunde gå med på det men även att det var jävligt oprofessionellt gjort

av mig. Att det i princip var en förolämpning mot honom. Han såg sig som en konstnär och bilderna som tagits av mig var verk.
Charlie Westerberg tror generellt att kvinnliga modeller drabbas mer av arbetsmiljöproblem, men att det bland männen lever kvar en tystnadskultur.
– Bland killar finns en ganska stark stolthet, att man hela tiden ska stå upp för vad man gör. Män berättar inte alltid när de varit med om något jobbigt. Antingen försöker man trycka bort det, eller håller det inom sig själv. Det finns en skam.
Trots problemen som existerar så gillar Charlie Westerberg på många sätt arbetet som modell. Han säger att 99 procent av alla människor han arbetat med har varit bra personer. Kreativa, roliga och intressanta. Och han har aldrig fått så många jobb som nu. Det har blivit lättare att förhålla sig till branschen då han har något annat att falla tillbaka på, en examen i marinbiologi, och eftersom han har större erfarenhet.

– Nu är modellandet inte det enda i mitt liv. Och branschen har förändrats lite. Folk är i dag en aning mer måna om hur modellen mår jämfört med tidigare. Jag tror att det har mycket att göra med metoorörelsen. Det är inte helt bra än men mycket går i rätt riktning.
Leona Axelsen: ”Än i dag har jag ingen aning om vart mina pengar tog vägen”
Leona Axelsen, 31 år, skådespelare och före detta modell. Har gått visningar för bland annat Diesel och Comme des Garçons och gjort samarbeten för Vogue, Elle, Victoria’s secret och Hugo Boss. Gjorde sin skådespelardebut i filmen ”Cirkeln”.
Leona Axelsen minns en tidig casting i London när fotografen bad henne att klä av sig naken och ställa sig på alla fyra på ett bord. Då var hon 16 år och lämnade rummet i protest.
– Min räddning var nog att jag var rätt trubbig som person. När något inte kändes rätt blev jag snarare arg. Jag krävde till exempel att jag inte skulle behöva jobba med vissa fotografer, vilket ledde till att det, rent

karriärmässigt, aldrig gick så bra för mig som det kanske hade kunnat göra.
Hon blev upptäckt som 13-åring och började arbeta internationellt när hon var 15. Att välja bort skolböckerna framför ett liv med resande, festande och möten med nya människor var ett enkelt val som tonåring. Men bilden som ofta målas upp av modellyrket är långt ifrån lika glamorös i verkligheten.
Utöver att arbeta väldigt många timmar per dag står modellerna för alla resor och boenden själv. Många hamnar i skuld till agenturerna, när de inte får in tillräckligt många jobb. Själv har hon varit med om att stora summor pengar försvunnit.
– När jag åkte från agenturen i New York en gång hade jag arbetat ihop 500 000 kronor. När jag kom tillbaka några veckor senare låg jag på minus 50 000. De sade att det hade dragits olika skatter och kostnader för böcker, utskrifter och *set cards*. Jag var sjutton år och kunde ingenting om ekonomi och de hade sina jurister, så jag släppte det. Än i dag har jag ingen aning om vart de där pengarna tog vägen.

Enligt henne tjänar agenturerna stora extrasummor på sina modeller. Det förstod hon när hon råkade se en hyresavi och insåg att hyran för den lägenhet som hon och sex andra tjejer hyrde var 10 000 kronor i månaden. Själv betalade de vardera 10 000 kronor per vecka till agenturen.
– Som modell tjänar du i bästa fall pengar men i jämförelse med vad andra människor tjänar på dig och din kropp är det en bråkdel. Det är en manipulativ värld. Vuxna människor handlar med väldigt unga människors kroppar.

Som artonåring var hon med om en allvarlig incident. På en fest utomlands träffade hon fotografen som hon dagarna efter skulle jobba med. Han bjöd henne på en drink. Därefter minns hon inget mer.
– Han drogade mig. Dagen efter vaknade jag upp hos honom. Jag drog därifrån och han började att stalka mig. Allt blev jobbigt. Efter flera turer med min agentur ställde jag in jobbet så att jag kunde köpa en flygbiljett och åka hem.
Misstänker du att han gjorde något under tiden du var drogad?

– Jag vet ärligt talat inte. Men jag bestämde mig snabbt för att tro att det inte hade hänt något. Det kändes skönare.
I efterhand kan hon se att hon ofta byggde upp ett försvar genom att bestämma sig för att fotografernas påtryckningar i själva verket var hennes egna beslut, för att slippa känna sig överkörd.
– Jag gjorde mina första avklädda bilder när jag var fjorton. Då hade jag bestämt mig för att det var min kamp – om män kan visa bröstvårtorna kan jag också göra det. När man är fjorton år gammal har man inte utvecklat alla mentala sidor, man behöver hjälp och vägledning. Jag kunde inte se vad som var vad.
Numera tackar hon nej till alla modellförfrågningar som kommer.
Ångrar du något?
– Jag har fått den frågan många gånger och jag brukar svara att jag är tacksam för alla de erfarenheter som har gjort mig till den jag är i dag. Men skulle jag någon gång få en dotter så skulle jag dö inombords om hon ville göra samma resa.

Roger Dupé: ”Jag har känt av vithetsnormen under min karriär” Roger Dupé, 29 år, modell. Har gjort uppdrag för märken som Kenzo, Acne, Vogue, H&M och Jean-Paul Gaultier. Blev för fyra år sedan den första svarta modellen att fronta Rolls-Royce. I fjol gavs hans bok ”Den motvilliga modellen” ut på Norstedts förlag. När man är tidigt i karriären som modell och inte har skapat sig ett namn så saknar man också makt, säger Roger Dupé.

– Agenturen är din förmedlare och kunden är den som bokar dig. Du kan inte styra så mycket över din karriär. Antigen gillar de dig eller inte. Men det har inte bara med ditt utseende att göra, utan även om hur du är som person och om du är lätt att jobba med. Han säger att han tänkt mycket på vad Emily Ratajkowski berättat om om sin artikel på The Cut. Han håller med henne om att man lätt förlorar kontroll över sina bilder.

– Därför är det viktigt som modell att vara väldigt noggrann med vad man ställer upp på. Men också att man frågar vad bilderna ska användas till, säger Roger Dupé och tillägger:

– Jag tycker även agenturen – om man nu har en – har ett ansvar att se till att modellen hamnar i goda händer och att allt man ställer upp på är ömsesidigt.
Roger Dupé är inne på sitt elfte år som modell. Han beskriver en bransch som har flera utmaningar. Däribland att förbättra och lyfta frågor kring mångfald, inkludering och skönhetsideal.
– Jag har känt av vithetsnormen i branschen under min karriär. Det påverkade mig självklart på ett negativt sätt men samtidigt har det gett mig en brinnande vilja att förända. Jag vill verkligen bevisa att det visst finns plats för ett mörkare ideal i branschen och att vi gör det minst lika bra, säger Roger Dupé.
Han har trots det generellt en positiv syn på branschen. De goda sidorna har alltid övervägt de dåliga. Det är därför han fortsätter jobbet, trots långa dagar och ryckiga scheman. Som modell måste man konstant vara tillgänglig eftersom jobben kan komma med kort varsel, säger han.
– Du vet heller inte om du kommer bli bokad igen. Det finns liksom inga garantier. Man är i

princip arbetslös efter ett jobb när man inte har något nytt bokat.
Enligt Roger Dupé beror arbetsförhållanden också mycket på vilket typ av jobb man som modell ska göra. Han beskriver en typsituation för en modell som ska medverka vid någon av de stora modeveckorna i Milano, Paris, London eller New York:
– Du får stå för din egen biljett utan att veta om du faktiskt kommer bli bokad till något. Det är en investering du gör tillsammans med agenturen för att synas, vilket kan leda till stora jobb om du gör många visningar, säger han och fortsätter:
– Men bara för att du åker dit betyder det inte att du kommer jobba. Blir du bokad för en *editorial* får du oftast inte heller betalt – men med de bilderna bygger du din portfolio som förhoppningsvis kommer leda till andra jobb.
Det har de senaste åren förekommit diskussioner om att skapa ett fackförbund specifikt för modeller. Det är en idé som Roger Dupé tycker kan vara värd att överväga.

– Jag tycker att det borde finnas en större tydlighet i vad som gäller och vilka rättigheter man har som modell. Även till vem man ska vända sig till när saker inte går rätt till.

Kajsa Haidl
kajsa.haidl@dn.se
Hugo Lindkvist
hugo.lindkvist@dn.se

En dam som kan hålla patriarkatet i schack

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

När tiden är ur led är det inte konstigt att vi söker oss till en regelbunden värld av 64 svartvita rutor. Per Svensson skriver om klassiska öppningar och damens slagstyrka i

succéserien ”The queen’s gambit”.
ågon gång på 1400-talet fullbordades damens förvandling från den svagaste pjäsen på schackbrädet, den kunde bara röra sig diagonalt en ruta i taget, till den mäktigaste men på sätt och vis också mest sårbara. Motståndaren är villig att offra nästan vad som helst för att detronisera henne.
En av de första sakerna den föräldralösa Beth Harmon får lära sig av sin till en början motvillige mentor, den buttre vaktmästaren mister Shaibel, är att när man förlorar damen på det sätt hon just förlorat den så ger man upp. Här i barnhemmets dystra källare skrivs första kapitlet i en feministisk bildningsroman.
”The queen’s gambit”, Netflixserien om hur ett ensamt och udda barn förvandlar sig till en firad och fruktad schackvirtuos, har blivit en tittar- och kritikersuccé. Det är inte svårt att förstå. Strålande skådespeleri. Rätt epok: amerikanskt 50- och 60-tal. Läcker scenografi, underbara kläder. Ett manus som är som ett kinderägg, flera genrer i en och samma berättelse: inte

bara den feministiska bildningsromanen utan också typisk Dickens, ”Mad men”, serietidningen Buster (från lingonserien till allsvenskan), klassisk folksaga (den fattiga gossen eller flickan som ger sig ut i världen för att besegra trollen). Just denna höst framstår en dramaserie byggd kring schack som ett genidrag. Pandemin har ställt många andra aktiviteter och branscher schack matt men samtidigt påtagligt ökat intresset för bondestrukturer och damoffer. När man inte kan gå ut som förr kan man i stället gå in i en vidsträckt och labyrintisk värld av klassiska öppningar, listiga fällor och brutala mattsättningar. Viruset har gjort den traditionella klubb- och tävlingsverksamheten problematisk, men i gengäld fått fler hemmaspelare och nybörjare att plocka fram pjäser eller logga in på en schacksajt. Framför allt det senare. Nätschack verkar vara den nya folksporten. Enligt Sveriges schackförbunds för tillfället mycket belåtna hemsida, är en halv miljon svenskar i dag registrerade på världens största schacksajt, chess.com.

En halv miljon? Kan det verkligen stämma? Ja, kanske. Lockelsen i nätschack ligger ju inte bara i själva spelet. Den populära sajten bygger också på mekanismer man känner igen från Facebook, Instagram och Twitter, stimulus-respons, ratings som går upp och ner när man spelar partier eller löser problem. Det är svårt att hålla fingrarna borta.
Jag vet. Jag är en av de beroende. Jag loggar in flera gånger varje dag. Inte bara när jag har ett parti i gång mot min gamla skolkamrat Calle (som så gott som alltid vinner, schack är för min del en olycklig och enkelriktad kärlek) utan också i fåfänga försök att äntligen få upp min problemrating eller till sist lyckas få fason på den elementära slutspelstekniken.
Att som Beth Harmon vända blicken mot taket för att där få se pjäserna själva skapa och visa en genial vinnande kombination fungerar inte alls. Men enligt någon av de många schackauktoriteter som i olika intervjuer lovordat tv-serien förekommer det faktiskt att elitspelare gör som Beth, söker svar ovanifrån.

Överlag får ”The queen’s gambit” beröm för att ha fått det mesta rätt. Serien bygger på en roman med samma namn från tidigt 80-tal. Författaren Walter Tevis hade liksom Beth ett destruktivt förhållande till alkohol, men han hade också ägnat många kvällar och nätter åt schack.
Två odiskutabla experter, den tidigare världsmästaren Garri Kasparov och schacktränaren Bruce Pandolfini, har varit anlitade som konsulter när tv-serien spelats in och har sett till att dragen, termerna, diskussionerna och atmosfären i ”The queen’s gambit” är autentiska och schackmässiga. Flera partier som spelas i serien är klassiker hämtade från schackhistorien.
En av de auktoriteter som givit serien mer än väl godkänt är Judit Polgár, av många ansedd som världens främsta kvinnliga schackspelare genom tiderna. I en intervju i New York Times (10/11) nyligen sade hon att serien gav henne en känsla av déjà vu. Det var egentligen bara på en punkt hon ifrågasatte trovärdigheten. Det gällde Beths manliga

motståndare och hur de bemöter henne.
”De var för trevliga mot henne”, förklarade Judit Polgár. Inte realistiskt. Inte så som det var när hon själv var på väg uppåt i schackhierarkin på 80-talet. Hon möttes i stället av nedsättande kommentarer och missriktade skämt. Män kunde demonstrativt vägra skaka hennes hand när de besegrats. ”En dunkade huvudet i brädet när han förlorat.”
Under medeltiden och flera sekel framåt var schack en aktivitet en bildad kvinna kunde förväntas behärska och utöva. Det förändrades när schack blev en tävlingssport med turneringar och ett utvecklat system för rangordning och hierarkisering. Som New York Times noterar i artikeln där Polgár intervjuas är hon en av bara 37 kvinnor (en annan är svenskan Pia Cramling) bland 1 700 ”stormästare”, tävlingsschackets gräddigaste grädda.
Det finns en märklig paradox i schackvärlden. Det är den tv-serien aktualiserar på ett sätt som är relevant också i världen bortom brädet. Schack skulle kunna vara sinnebilden för det ideala

meritokratiska samhället, där alla har samma chanser från start, där det bara är prestationen som räknas. Vit och svart har lika många och lika starka pjäser när partiet inleds. Och ändå denna kvardröjande manliga maktdominans. Bara en enda kvinna, kinesiskan Hou Yifan, finns med bland de hundra högst rankande spelarna i världen just nu (på plats 88).

Hur förstå det? Kanske genom att reflektera över rollerna på schackbrädet. Damen är den starkaste pjäsen. Men till sist handlar allt ändå om kungen. Det är, skulle man kunna säga, lite som i, för att bara ta ett exempel, svensk politik. Generation efter generation av allt starkare kvinnor, långtgående formell jämställdhet, men ännu ingen kvinnlig statsminister.

När damen fick sin nya slagstyrka under renässansen kallades den nya variant av schack som blev resultatet *scacchi alla rabios*a, det galna schacket. Ska man misstänka att det var ett uttryck för misogyni, ”galna” fruntimmer? Eller handlade det bara om att spelet blev snabbare och tuffare?

Schack har hur som helst ofta förknippats med galenskap. Det går hand i hand med en romantisk genikult av det slag som också florerar i musik- och litteraturhistorien. På nätet kan man hitta listor över de galnaste och mest urspårade schackgenierna: Paul Morphy, Capablanca, Alechin och förstås Bobby Fischer, det alltmer bisarra underbarnet som av allt att döma var en av förebilderna för Beth Harmon när Walter Tevis skrev sin roman.
Men i tv-serien är det snarast Judit Polgár som stått modell, i alla fall för Beths yttre. Judit Polgár, föddes 1976 i Ungern, yngst av tre systrar. Hennes föräldrar hade bestämt sig för att göra döttrarna till schackmästare och lyckades med alla tre men mest med Judit. Hon ska som 5-åring ha besegrat en vän till familjen utan att själv titta på brädet, som 12-åring rankades hon som nummer 55 i världen, som 15-åring blev hon världens då genom tiderna yngsta stormästare. Hon hade brunrött hår och en av motståndare fruktad blick. En brittisk stormästare hon besegrade under sin tid som

underbarn beskrev henne som ”det där gulliga lilla monstret med kastanjefärgat hår som krossade dig”. Lite av ett signalement också på Beth Harmon.
Någonstans i serien säger Beth att hon bara är rädd för en spelare: ”ryssen”. Det var kongenialt med klimatet under det 80-tal då romanen gavs ut. Det var det kalla krigets slutfas. Tio år tidigare hade den skandalomsusade VM-matchen i Reykjavik mellan Bobby Fischer och Boris Spasskij tolkats som en kamp mellan system och mentaliteter. Man kände igen det från hockey-VM, den sovjetiska ”maskinen” mot ”kanadickerna”. Stereotypen applicerades också på topptennisen: den hetlevrade individualisten McEnroe mot Ice-Borg från Sverige (som ju på den tiden var nästan ”socialistiskt”).
I dag är den politiska referensramen en annan. ”Jag känner mig trygg i en värld av 64 rutor”, säger Beth. Och det är kanske ytterligare en anledning till det nyvaknade intresset för schack. I en oregerlig värld av virusattacker, terrorism, populism, finanskriser och presidenter som vägrar erkänna

sig besegrade trots att de är schack matt känns det lugnande att ha tillgång till en värld med tydliga och enkla regler, en värld av 64 svartvita rutor.

Per Svensson
per.svensson@dn.se

Hösthelg i Göteborg

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Göteborg bjuder på holländsk kanalplanering, dramatiska höjdskillnader och öppet hav inom räckhåll. Här kan du även pröva på hummerfiske, utforska lokal hantverksöl och njuta av ljuvliga chokladbakverk.

Somligt känns obligatoriskt under en hösthelg i Göteborg. Att vandra längs kanalerna, blicka ut från det höga Masthugget och promenera

genom Trädgårdsföreningens park i höstskrud. Och givetvis att flanera genom Haga, småstaden mitt i staden, förbi ett närmast oräkneligt antal kaféer och butiker i låga trähus.
Upptäck sedan den senaste versionen av Göteborg. I vidsträckta Majorna härskar numera en skön balans mellan hippa trender och lugna traditioner.
I fascinerande Lindholmen växer ny vass arkitektur upp och lockar brunchgäster till Lindholmen Street Food Market med sin roliga ostronbar.
Vid Älvsborgsbron finns konsthallen Röde Sten och den gemytliga Ångbåtsbryggan. På Magasinsgatan har en trist parkeringsplats förvandlats till populär träffpunkt med designbutik, kafferosteri, food trucks och fiskrestaurang.
Så här års finns dessutom projektet Höststaden med bland annat hösttorghandel med workshop utanför Saluhallen och spökvandringar. Du hittar mer information på *goteborg.com/hoststaden*
Ett av Sveriges äldsta hotell Hotell Eggers

Grundat 1857 som Jernvägshotellet är Eggers ett av Sveriges mest anrika hotell i kontinuerlig drift. Hotellet som ligger mittemot centralstationen har tagit emot gäster som Jussi Björling, Evert Taube och Patti Smith.
Det är svårt att förstå att Eggers under en period på 1970-talet var ”moderniserat” till oigenkännlighet på insidan. I dag respekteras hotellets förflutna in i minsta detalj, från rummens vackra motivtapeter till de snirkligt slipade kristallglasen i Eggers berömda bar. En tidsresa med klass.
Drottningtorget 2–4
hoteleggers.se
Göteborgs nya träffpunkt
Tavolo
Att komma in i nya Tavolo i Artilleristallarna från 1835 känns som en annan värld. Den gigantiska hästhuvud-skulpturen i mitten bidrar till stämningen, liksom de väldiga takfläktarna och statyerna från Florens. Bakom den utsökta italienska maten står en av stadens mest kända kockar Stefan Karlsson. Snart kommer Tavolo också bistås av Tavolo

Salumeria, en inbyggd delikatessbutik där mycket av det som görs till restaurangen ska gå att köpa över disk.
Magasinsgatan 19
www.tavolo.se
Guidning till ölhuvudstaden
Njutningsfrämjandet
Göteborg är Sveriges odiskutabla ölhuvudstad. De många självständiga bryggerierna i stan bygger vidare på en historia som Pripps och Carnegie lagt grunden till. ”Stan har starka traditioner för att träffas och komma samman”, säger Simon Svensson, grundare av Njutningsfrämjandet som anordnar vandringar kring öl, vin, och ost. På de populära ölvandringarna brukar Simon göra 15 stopp på platser med betydelse för ölnäringen i Göteborg. Till hans egna favoritbryggerier, av de som tar emot besök, hör Vega, Spike brewery och Oceanbryggeriet.
www.njutningsframjandet.se
www.vegabryggeri.se
www.spikebrewery.com
www.oceanbryggeriet.se
Kaffe i toppklass
Alkemisten
Priserna har haglat över denna lilla kaffebar på Hisingen och

baristan Anthony Nguyen har utnämnts till Sveriges bäste. Genom egen inköpskedja och egna rosteriet Ritu har de kontroll över hela processen. ”Vårt kaffe är lättrostat, vilket gör att du känner mer av kaffets nyanser”, berättar grundaren Kristian Hedborg. Kaffet är en del av ett större koncept. Tanken är att skapa ett kulturellt levande utrymme med plats för personlig utveckling, yoga och musik såväl som kurser i kaffemakeri. Nyss har man öppnat en ny Alkemisten på heta Lindholmen.

Gustaf Dalénsgatan 14 samt Lindholmspiren 2
www.alkemistenkaffebar.se

Den perfekta värmekällan

Berzelii choklad

När det blåser in från Nordsjön och regnar horisontalt en kulen höstdag hittar man det fulländade motmedlet på Berzelii choklad. Här serveras aldrig färre än femton olika sorters varm choklad med spännande smakbrytningar. Till och med vildkakao från Bolivia kan avnjutas i koppen. Berzelii frestar även med livsfarliga bakverk, som exempelvis den med hallongelé, vaniljmousse

och rostad vit choklad. Man håller dessutom regelbundet smakprovningar med sin prisbelönta choklad tillsammans med rom, whisky och vin. Provningarna kan bokas via hemsidan.
Magasinsgatan 12
www.berzelii.com
Häng med på fisketur
Hummersafari
Skaldjursfisket utanför Göteborg är vida känt. Den 20 september varje år är det premiär för hummerfisket vilket pågår till sista november. Hönö båtturer och Kastor boat trips är två aktörer som erbjuder hummersafari för mindre sällskap. Utfärderna görs från Hönö och man fiskar vanligen kring skären runt Vinga. För ett längre äventyr erbjuder Kastor ”Hummerpaketet” där det också ingår fyrarättersmiddag på Tullhuset och övernattning på hotell Trubaduren i skärgården.
Hönö Båtturer: www.tourist-fishing.se
Kastor Boattrips: www.boattrips.se
Prova det nordisk-japanska köket
Vrå

Med en fot på västkusten och en i Japan. Så beskriver Vrå sin mat och kallar sitt kök Nordic Japanese. ”Slappna av nu och andas ut”, manar kocken Sofia B Olsson när vi kommer innanför dörrarna och erbjuds innetofflor i stället för skor. Det blir en annorlunda och rogivande måltid med välbalanserade smaker från enbart ekologiska råvaror. En typisk rätt är chirashi sushi med hörökt röding, följt av yuzu-glass med bipollen från Partille. Vrå ligger i stilfulla Clarion Hotel Post och sällar sig på ett självklart sätt till Göteborgs toppkrogar.

Drottningtorget 10
www.restaurangvra.se

Stadsdel med kultstatus

Majorna

Stadsdelen Majorna har oomtvistad kultstatus. Från Mariaplan strålar gatorna ut och särskilt Mariagatan är intressant. Efter kaféet Matería hittar man ”den ekologiska bakverkstaden” Cum pane vars omskrivna bröd bevarar äldre sädesslag som emmer och svedjeråg. På en tvärgata ligger Kafé Gapet som andas den avslappnade trivsamhet Majorna är känt för. Missa inte deras grymma

avokado-smörgås med chiliflingor.
www.facebook.com/kafegapet/
www.cumpane.coop
www.materia.nu
Text och
Anders Pihl

”Hemarbete under pandemin har gjort vår relation ojämlik”

SÖNDAG 15 NOVEMBER 2020

Han bytte stad och började ett nytt liv för att bli sambo. Men sedan coronan kom har deras relation blivit ojämlik. Han jobbar hemifrån och har inga nya vänner. Hon har ett stressigt jobb och möter många människor.

Fråga:
Jag är en 34-årig man som flyttade till Jönköping för cirka ett år sedan för att bli sambo med min flickvän. Efter flytten hade jag svårt att träffa nya människor. Till en början gjorde jag allt det vanliga, som att gå med i föreningar, försökte lära känna folk på jobbet och så vidare. Och det gav sakta men säkert lite resultat.
Men sen kom corona och allt sådant försvann – jag blev ombedd att jobba hemifrån, föreningarna lade ner sin verksamhet. Så sedan dess har jag inte träffat några nya människor, alls.
Min sambo jobbar i sjukvården och har varit väldigt nervös över corona. Men sedan slutet på sommaren har hon gått med på att jag får åka till min gamla hemstad på helgerna och ibland träffar vi hennes vänner här. Hon saknar för övrigt inte social stimulans då hon träffar folk på jobbet hela dagarna och även umgås med dem på fritiden.
Denna obalans av att hon behöver egentid på kvällar och helger medan jag känner mig ensam tär på relationen.

Jag har aldrig i mitt liv varit så ensam. Det är ensamt från morgon till kväll och jag mår kass av denna isolering. Vad ska/får jag göra?
”Ensam”
Svar:
Ja, det låter som att du befinner dig i ett tungt läge just nu. Oönskad ensamhet är väldigt tärande för människor, och den här minst sagt omtumlande tiden vi befinner oss i nu har gjort många fler uppmärksamma på det. Det går ganska fort också, det krävs ingen längre tid i ökad isolering innan vi påverkas negativt. Ganska snabbt känner vi oss rastlösa, nedstämda, orkeslösa och uppgivna. Många får försämrad sömn och rutinerna, som faktiskt är viktigare än vi kanske tror för vårt välbefinnande, riskerar att slås ut. I det här försämrade tillståndet blir det förstås ännu svårare att finna lösningar på problemet. Det tycks generellt svårt i vårt land att finna sig till rätta i nya sociala sammanhang. Organisationen Internations gör varje år en stor studie, ”Expat insider survey”, där flera tusen personer som flyttat från ett land

till ett annat för att arbeta, studera eller flytta ihop med en partner, får besvara frågor om hur det är att etablera sig i det nya landet. Runt 65 länder jämförs i undersökningen. Sverige ligger ganska bra till på flera parametrar, nöjdast är de inflyttade personerna med till exempel den barnomsorg och sjukvård som vi erbjuder här. Men när det kommer till området ”the ease of settling in” finns mer att önska i vårt land. På skalan ”finding friends” ligger vi i botten-skrapet, år ut och år in. Vi upplevs inte ovänliga, men reserverade och inte så inbjudande.

Det här fenomenet gäller inte bara utlandsfödda personer. Många svenskar som flyttar inom landet beskriver detsamma som du. Det krävs ofta ett gediget arbete för att få i gång ett nytt socialt sammanhang. Vad det beror på finns inga helt tydliga svar på. Andra studier visar att vi är ganska nöjda med våra vänskapsrelationer. Vi kan i hög grad välja våra umgängen och känner oss sedan tillfreds med dem. Kanske kan det vara en anledning till att det blir svårt för

nyinflyttade personer att snabbt komma in i nya sammanhang. Vårt behov av att släppa in nya människor är möjligen inte en särskilt stark drivkraft. Samtidigt finns studier som visar att 13 procent av vår befolkning inte har någon nära vän, och mellan en halv och en miljon svenskar beskriver att de känner sig alltför ensamma. Du är alltså inte ensam om att känna dig ensam, men det är förstås en väldigt klen tröst. Det låter som att du verkligen jobbade aktivt på att få i gång lite umgänge, och att det också började ge resultat. Men så kom pandemin som har lamslagit många sociala arenor och gjort det svårare för människor att mötas. I ditt fall blir det så klart extra kännbart. En styrka hos dig är att du haft kapacitet att faktiskt jobba för att få i gång sociala möten och aktiviteter. Det är inte alla förunnat och något som du så klart kommer att ha glädje av när den här märkliga tiden ligger bakom oss.

Men under tiden det är som det är, vad kan du ändå göra för att minska ensamhetskänslorna, trots de restriktioner vi har att förhålla oss till nu? Många känner sig

ganska trötta på de digitala plattformar som finns att tillgå, och virtuella möten kan naturligtvis inte helt ersätta fysiska möten. Men kanske är det bättre än inget? Åtminstone ger det lite samvaro och kan få tiden att gå en smula fortare.
Finns det någon kurs eller något diskussionsforum du kan engagera dig i? I studier kan man se att personer som deltar passivt i exempelvis sociala medier riskerar att uppleva ökade ensamhetskänslor efteråt. Men om man aktivt deltar i något forum, alltså involverar sig i (konstruktiva) samtal och diskussioner, eller om man lär sig saker under tiden, så kan det tvärtom minska ensamhetskänslorna. Finns det något du är intresserad av som du kan anmäla dig till? Engagemang i något som känns meningsfullt, till exempel volontärarbete, brukar också göra gott för många i din situation.
Finns möjligheter till mer social samvaro på ditt arbete? Kan du initiera gemensamma lunchpromenader ibland? Kan du be om lite digital samvaro? Om det känns svårt kan du prata med

din chef och be om lite hjälp med problemlösning. Det är just nu en angelägen ledarskapsfråga, många känner av ensamheten i hemarbetandet och det gagnar ingen att ha hängiga medarbetare. Många chefer beskriver att det är svårare nu att hålla koll på hur medarbetarna mår runt sina köksbord, och de flesta vill ju veta hur det står till för att underlätta och motverka ohälsa hos arbetstagarna. En del företag har gjort det möjligt att träffas bara några få i taget på arbetsplatsen för att jobba tillsammans. Andra har startat upp lite social samvaro digitalt för att öka arbetsglädje och motivation. Det som vi så ofta får av att mötas.

Du beskriver också en rejäl behovskrock mellan dig och din sambo. Du, som klättrat på väggarna under en alltför ensam och tyst dag, och hon som kommer hem med huvudet fullt av intryck, alldeles socialt trött efter sitt engagemang i både patienter och kollegor. Det blir förstås en obalans och kan resultera i att den ena uppfattas klängig och den andre alltmer avvisande. Jag tror det vore bra om ni pratar om den otakt ni går i.

Den är sannolikt situations-beroende, så försök hitta lösningar utifrån det. Lösningarna behöver baseras på såväl kompromisser som acceptans. Jag tror också att du ska fortsätta åka till dina vänner. Kanske behövs det ännu mer nu än tidigare. Det ger dig påfyllnad av den samvaro du just nu lider sådan brist på, och det kan även avlasta relationen.
Den grundläggande förmåga du har att ta tag i problem är en styrka. Jag förstår att det inte känns så i dina mest uppgivna stunder, men den finns där.
Påminn dig också om att det inte alltid kommer att vara så här svårt. Under tiden, planera in något roligt längre fram som du kan fantisera om och längta till. Det där ”leva här och nu” i all ära, men att få befinna sig också i framtiden – tänka på, planera för, se fram emot – är faktiskt nog så viktigt. Det har väl aldrig varit så tydligt som nu, när framtiden på ett sätt är pixlad, att vi mår väldigt bra av att också befinna oss i ett sen.
Anna Bennich

Stackars turist tycka corona trist

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Nu bara måste folk sluta gråta ut i kvällspressen om att deras semestrar blivit förstörda. Fenomenet var irriterande nog redan före pandemin. Där satt någon bister brunbränd familj – ”Foto: Privat” – och ömkade sig över att poolen inte varit tillräckligt varm, att det legat en kackerlacka i frukostflingorna eller att det drällde en massa fattiga tiggarbarn överallt.

Men sedan coronan svept in över världen har det bara blivit för mycket.

Det började redan i våras, då diverse resenärer upprördes över att Sverige inte fixade fram plan och flög hem dem, efter att de själva ignorerat de aviserade nedstängningarna av en rad länder.

Och medan de sjuka blev allt fler, dödstalen steg och ekonomier krackelerade ljöd den svenske turistens klagan från ett hotell i Rhodos: Buffén var för mager, det fanns jättelite mat att välja på (Aftonbladet 3/7).

Ja, varför dukade inte Grekland upp ett dignande bord åt just svenskarna? Varför vägrade världen att vara vårt ostron, vårt smorgasbord? Det var hemskt. Och så snart den andra vågen smitta vällde in skedde återigen det som inte får ske: svenskarnas charterresor tog skada. Inte nog med att man var tvungen att bära munskydd på Gran Canaria, dessutom låg nöjeskvarteren helt öde! I Aftonbladet poserade tre missnöjda unga män och deklarerade att de aldrig varit med om ett så dött nattliv (31/10). När ett visst flygbolag nu börjat vackla under krisen, ringer folk till samma tidning och vill veta: Vem ska ta hand om dem?! (10/11) De har alltså på eget bevåg trotsat allt förnuft och samtliga rekommendationer, och begett sig ut i världen medan en dödlig pandemi härjar – och sedan kräver de att någon gör något åt eländet de har hamnat i.

Ja, käre coronaturist, visst vore det en bra idé? Nog är det dags att ”någon” börjar ta lite ansvar?

Lisa Magnusson
lisa.magnusson@dn.se

”Coronamobbning hotar det nordiska samarbetet”

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Mobbningen av svenskar i Norge är oacceptabel och de nationalistiska strömningarna riskerar att långsiktigt skada det nordiska samarbetet. Det säger utrikeshandelsminister Anna Hallberg (S) och konstaterar att Norges vilja att samarbeta under pandemin varit sämre jämfört med Danmarks och Finlands.

Kollapsad gränshandel har slagit hårt mot ekonomin och arbeten i flera svenska kommuner, men när utrikeshandelsminister Anna Hallberg, som har ansvar för nordiska frågor, i veckan mötte företrädare för Strömstads kommun för att diskutera situationen slogs hon också av berättelserna om en fientlighet som pandemin skapat.

Svenskar som arbetar i Norge vittnar om hur de fått sina bilar

attackerade, fått okvädningsord ropade efter sig och att de känner sig utfrysta.
– Det finns ju även företagare och politiker som uttryckt sig nedvärderande om det andra landets invånare och gjort det till en tävlan mellan länderna vem som har lyckats bäst (i pandemin). Det är helt oacceptabelt, säger Hallberg, som välkomnar det uttalande som Norges statsminister Erna Solberg i veckan gjorde för Sveriges Radio där hon sade sig vara bekymrad över hur människor uppför sig och varnade för att ”coronaskam” riskerar att ödelägga det nordiska samarbetet.
Anna Hallberg menar att de nationalistiska strömningarna hotar nordismen, som strävar efter samarbete mellan de nordiska staterna, och att fientligheten riskerar att på långtgående konsekvenser.
– Vi har en särställning i Norden och behandlar varandra på ett speciellt sätt. Jag är orolig för att om det här fortsätter för länge kan det sätta lite djupare spår, säger hon och konstaterar samtidigt att oro är bra, för då blir det anledning att agera.

Gränsproblemen blev tidigt identifierade och Hallberg har fört intensiva diskussioner med sina nordiska ministerkollegor och framfört egna förslag. Hon är nöjd med de lösningar som uppnåtts med Danmark och Finland och konstaterar att sociala spänningar minskade och ekonomiska förutsättningar förbättrades i och med att Finlands regering valde att göra en speciell lösning för gränskommunerna i Tornedalen. Samma respons har inte kommit från Norge. Hallberg poängterar att länderna i grunden vill samma sak, men att Norge valt att inte göra undantag för gränskommunerna, trots att smittan där inte spridit sig på samma sätt som i andra delar av länderna.

– Det är deras beslut och vi i Sverige vill inte att någon ska lägga sig i våra nationella beslut, men jag tror att det är viktigt att lyssna på våra medborgare som bor på gränsen och jag kommer att fortsätta att påpeka att det vi föreslagit är rätt väg att gå, säger hon och tillägger att mötet med politiker, näringsliv och fack i Strömstad stärkte denna tro.

Regeringen presenterade nyligen ett nytt stödpaket på 15 miljarder, som bland annat innehåller ett förlängt permitteringsstöd, vilket varit ett starkt önskemål, inte minst från gränskommunerna. Enligt Anna Hallberg är det inte aktuellt med några särskilda regionala eller lokala stödåtgärder som kompensation för de stora skatteintäkter som gränshandeln ger staten, något som förts på tal av lokala politiker.
– Vårt samhälle fungerar inte så. Det finns många företag och näringsidkare som bidrar fantastiskt till vår välfärd och det gäller hela vårt land. Det handlar inte om ”payback”, utan man måste se det här som en helhet. De skatteintäkter som vi fått in i statskassan och som gjort att vi kunnat ”spara i ladorna” gör att vi nu kan erbjuda de här stora stödåtgärderna, säger Anna Hallberg och betonar samarbetet i svåra tider mellan stat, region och kommun.
En gemensam åtgärd som beslutats om är det omställningskontor som skapas i Strömstad och som ska hjälpa arbetslösa till nya jobb eller utbildning. Hallberg pekar på att

denna åtgärd var framgångsrik i samband med biltillverkaren Saabs nedläggning i Trollhättan. Politiker i Strömstad har vid flera tillfällen medgett att kommunen vilat för mycket på gränshandel och turism. Anna Hallberg säger att pandemin kommer att skapa nya förutsättningar på flera områden och att det inte är säkert att gränshandeln återvänder till vad den tidigare var.

Enligt ministern är det viktigt att inte bara prata problem, utan också komma med konstruktiva idéer för att bromsa de nationalistiska strömningarna och främja det nordiska samarbetet.

– Vilka samarbeten, projekt och investeringar kan vi göra gemensamt? Kan vi kanske skynda på dem för att visa varandra och våra medborgare den goda viljan. Jag har redan en del idéer som jag pratat om med mina medarbetare, säger Hallberg utan att avslöja vilka projekt det skulle kunna handla om.

Jens Littorin
jens.littorin@dn.se

Omslag kan ge solglimtar och snö

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Kommande vecka kan bjuda på en ljusning i gråmulna november när molntäcket spricker upp och ger solglimtar. I slutet av veckan drar kallare luft in, vilket kan ge snö, inte bara i norr utan även i sydligaste Norrland och Svealand.

Om du upplevt att vädret har varit som en varm, men grå filt den senaste tiden har du rätt.

– Jag tror att många har upplevt att det har varit grått, disigt, dimmigt med regn eller duggregn. Våra molnutbredningsanalyser visar att det stämmer. Den senaste veckan har det varit mest mulet, men lite uppsprucket i går i Götaland, säger Sofia Söderberg, vakthavande meteorolog vid SMHI.

Hittills har det också varit ovanligt varmt för årstiden. På vissa håll i landet har medeltemperaturen legat två till fem

grader högre än normalt. I Gladhammar i Småland var det dessutom rekordvarmt den 6 november, då värmerekordet för november,18,4 grader, tangerades från den 2 november 1968 i Ugerup i Skåne.
– Det kan vara tillfälligheter som gör att det blir värmerekord, men för våra klimatologer kan det vara intressant att följa upp, säger Sofia Söderberg.
I veckan som kommer ser det mulna och varma vädret ut att få ge vika för mer varierat väder i början av veckan.
– Det kan göra att det spricker upp och blir solglimtar, säger Sofia Söderberg.
Under torsdagsdygnet finns det mycket som tyder på att det börjar strömma in kallare luft.
– I södra delen av landet kan det leda till lägre temperaturer, även om det innebär mer normala temperaturer för årstiden. Om det blir nederbörd kan det bli inslag av snö inte bara i norr utan även i sydligaste Norrland och Svealand. I Götaland finns det inga sådana indikationer i nuläget, säger Sofia Söderberg.

Omslaget till kallare väder kan alltså vara en påminnelse om att det är dags att boka tid för byte till vinterdäck om man inte redan har gjort det.

– Det kan vara bra att följa prognoserna för att se förutsättningarna för vinterväglag.

TT

Svårt få pengar tillbaka för julresan

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

På väg till fjällen i jul, och Folkhälsomyndigheten avråder resor? Då är pengarna för boendet förmodligen borta om du inte tecknat ett särskilt skydd med stuguthyraren. Men blir du exempelvis - coronasjuk kan

hemförsäkringen rädda dina pengar.

Julen är bara en dryg månad bort, hundratusentals svenskar har bokat fjällboende – en resa som Folkhälsomyndigheten kan komma att sätta käppar i hjulet för. Härom dagen flaggade statsepidemiologen Anders Tegnell för att det kan bli reserestriktioner i jul likt i våras för att stoppa den eskalerande smittan.

Då går det inte att få igen pengarna för boendet. Det är grundregeln.

– Om man redan har bokat blir det svårt att få tillbaka några pengar, säger Maja Lindstrand, jurist på Konsumentverket.

Men, vissa researrangörer, som Skistar, säljer ett särskilt avreseskydd, som ger pengarna tillbaka om resan avbokas senast 21 dagar innan, men bara i samband med bokningen. Saknas ett sådant skydd spelar det ingen roll om myndigheterna kommer med en allmän reseavrådan, då gäller bokningsavtalet – något Allmänna reklamationsnämnden nyligen slog fast, gällande ett ärende från i våras.

En annan stugförmedlare TT varit i kontakt har samma inställning, men betalar dock tillbaka det mesta av pengarna om skidanläggningarna stänger igen. Om man däremot kan visa att det handlar om en paketresa, som ger ett starkare rättsligt skydd för konsumenten, till exempel om boendet bakas i ihop med exempelvis liftkort, kan det juridiska läget stärkas för resenären.
– Om det marknadsfördes till ett gemensamt pris kan det handla om en paketresa, säger Maja Lindstrand.

Hemförsäkringen räcker inte heller särskilt långt, inte ens om man har tecknat en utökad reseförsäkring.
– Många konsumenter har svårt att förstå den skillnaden, säger Maja Lindstrand och syftar på skillnaden mellan vad eventuellt arrangören kan tänkas erbjuda och vad hemförsäkringens avbeställningsskydd innebär. Den senare gäller som regel bara vid akut sjukdom eller olycksfall. Då kan man få pengarna tillbaka. Liknande kan gälla om man bokat resan med ett kreditkortsföretag

som ofta erbjuder reseförsäkringar av den typen.
– Bara för att Tegnell säger att du inte bör resa räcker inte för att kicka i gång skyddet, säger försäkringsbolaget IF:s skadechef Jenny Rydslätt.
TT

Tips. Håll koll på detta när du bokar

Allmänna Reklamationsnämnden (ARN) ger inga förhandsbesked på en eventuell framtida tvist. Här är några faktorer som kan få betydelse beroende på vad bokningen avser. Bland dessa kan nämnas följande:
Vilka myndighetsbeslut har fattats, är det ett förbud eller är det ett råd?
Är det en paketresa eller är det endast bokning av ett boende? Paketreselagen har ofta ett starkare skydd för konsumenten än vad enskilda avtalsvillkor har.
Är det företaget eller konsumenten som har avbokat resan/boendet?
När bokade konsumenten resan/boendet, var det vid den tidpunkten känt att det fanns risk för smittspridning?
Källa: ARN

Två anhållna för handgranatsdåd

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Två personer har anhållits misstänkta för lördagsmorgonens handgranatsdåd i Uppsala som tros ha varit riktat mot en polisanställd som bor i flerfamiljshuset där explosionen inträffade.
De två personerna är skäligen misstänkta för allmänfarlig ödeläggelse, försök till mord och grovt brott mot lagen om brandfarliga och explosiva varor.

Enligt Pär Halldén, kommenderingschef och polisområdeschef i Uppsala län, har tekniska undersökningar gjorts liksom närmare 150 förhör.
TT

Försvunnen äldre man hittad död

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Den äldre man som sedan i fredags har varit försvunnen i Kalmar har hittats död, uppger polisen på sin hemsida.
En rad instanser – som polisen, Försvarsmakten, Kustbevakningen, Missing people, Sjöräddningssällskapet och medlemmar i en orienteringsklubb – har deltagit i sökandet.
Mannen, i 70-årsåldern, försvann från utkanten av Kalmar och påträffades på söndagseftermiddagen.
– Han hittades i vattnet relativt nära sin bostad, säger Evelina Olsson, polisens presstalesperson.
TT

Sju till sjukhus efter brand

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Sju personer fick föras till sjukhus efter en lägenhetsbrand i Landskrona. Bland de skadade finns en tvåårig flicka.
Branden startade i en lägenhet och spred sig snabbt i huset och upp på vinden. Skadeläget för de sju personerna var på söndagskvällen inte helt klart. Enligt Region Skåne har tre personer kommit in med lindriga skador, däribland den tvååriga flickan. Det ska huvudsakligen handla om att de andats in rök. Orsaken till branden är oklar, men en förundersökning om grov mordbrand har inletts.
TT

Gängmedlem uteblev från rätten – sa sig ha fått jobb

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Rättegången mot en tongivande medlem i Märstanätverket har skjutits på framtiden. Attunda tingsrätt accepterade ett muntligt påstående om att mannen hade skaffat jobb och inte kunde ta ledigt.

Efter en omfattande spanings- och avlyssningsoperation skulle en 24-årig medlem av den kriminella grupperingen Märstanätverket i veckan ha ställts inför rätta. Anklagelserna gällde bland annat organiserad spritförsäljning till unga i stor skala.

Men Attunda tingsrätt beslöt att ställa in. Åtta ungdomar som kallats som vittnen fick därmed stanna hemma.

Några minuter innan rättegången skulle starta i torsdags morse hade den 24-årige gängmedlemmen ringt till domstolen och meddelat att han

fått förhinder. Detta berodde i sin tur, enligt mannen själv, på att han nu fått jobb som lastbilschaufför.
Rätten valde att godta förklaringen – trots att mannen inte presenterat något arbetsgivarintyg. Dessförinnan hade en 17-årig medåtalad lämnat besked om att han visat symtom på covid-19, vilket inte heller detta styrkts av något intyg.
Ett nytt försök att inleda förhandling gjordes i fredags, sedan 24-åringen lovat att infinna sig. Men då dök ett annat problem upp – de poliser som kallats att vittna kunde inte medverka.
– Det är jättetråkigt att det blev på det här viset, särskilt med tanke på de många unga vittnena, säger rådman Elin Awerstedt.
Domstolen har lagliga möjligheter att begära att polisen hämtar en utebliven tilltalad. Men Elin Awerstedt säger att praxis är att vänta tills ett eventuellt andra tillfälle.
– Det här tycker jag skickar en tveksam signal. Hade rätten önskat en hämtning hade vi löst det på väldigt kort tid, kommenterar Martin Wallin,

operativ samordnare mot organiserad brottslighet inom Sollentunapolisen.
När en ny rättegång kan hållas är i nuläget oklart.
– Jag hoppas att det blir så fort som möjligt, för jag vill förstås komma framåt i ärendet, säger åklagare Martin Westling, som är kritisk till att rätten inte lät ungdomarna vittna redan första dagen som planerat.
– Det har förstås varit en stor anspänning för dem att gå och vänta på det här och då tror jag det hade varit skönt för dem att få det avklarat som planerat.

Inom kort riskerar 24-åringen ett nytt åtal, nu för blåljussabotage. I söndags greps han, misstänkt för att ha skurit sönder däcken på en polisbil som stod parkerad i Märsta. Efter beslut av åklagare släpptes 24-åringen fri i väntan på fortsatt utredning.

Lasse Wierup
lasse.wierup@dn.se

Sprängdådsutredning läggs ner

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Åklagaren lägger ner utredningen om explosionen i ett lägenhetshus på Östermalm i januari i år. Bevisen räcker inte.

– Vi kommer inte längre i utredningen och jag har därför beslutat att lägga ner förundersökningen, säger kammaråklagare Frida Rylander.

Stora resurser har lagts på att försöka få klarhet i vem eller vilka som låg bakom sprängningen. Men nu står det enligt åklagaren klart att man inte kommer vidare med arbetet.

Det vid 01-tiden på natten mot måndagen den 13 januari som området runt Gyllenstiernsgatan skadades av en kraftig explosion som bedöms ha varit en av de kraftigaste som någonsin har inträffat i Stockholmsområdet.

En man i 35-årsåldern greps kort efter dådet misstänkt för grov allmänfarlig ödeläggelse.

Efter att ha suttit fängslad i tre månader släpptes han senare i maj efter att åklagaren Frida Rylander bedömde att bevisningen inte skulle räcka i domstol.

Adam Svensson
adam.svensson@dn.se

Tio krogar och kaféer fick anmärkning i helgen

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Tio kaféer och krogar fick under helgen anmärkningar för att de inte följer smittskyddsreglerna och på lördagen stängde polisen en svartklubb.

Under fredagen och lördagen gjorde Stockholms stads

miljöförvaltning totalt 36 kontroller i Stockholm, för att se om tillräckliga åtgärder har vidtagits för att minska smittspridning.
Kontrollerna resulterade i att tio krogar och kaféer fick anmärkningar, varav fyra dessutom fått vitesföreläggande. Vite ges till de som fått information om problemen vid tidigare kontroll men inte åtgärdat dem.
Den gångna helgen var den sista innan nya nationella regler för utskänkningsställen träder i kraft. Enligt reglerna, som börjar gälla på fredag, får alkohol inte serveras efter 22 och verksamheten måste stänga 22.30.
På onsdagen sade statsminister Stefan Löfven (S) att inget går åt rätt håll vad det gäller smittspridningen i Sverige. Han varnade då för att för många svenskar har börjat slappna av. Men utelivet under helgen var trots myndigheternas varningar inte annorlunda från tidigare veckor, enligt Monika Gerdhem, avdelningschef på Miljöförvaltningen.
– Utifrån den information jag fått har det varken varit ovanligt

stökigt eller lugnt i helgen, säger hon.
Miljöförvaltningen har inte observerat någon akut trängsel. Ett antal gånger tidigare har kontroller lett till att verksamheter stängts med omedelbar verkan, på grund av trängsel.
Stockholmspolisen stängde på lördagskvällen ned en svartklubb i Västberga och ett hundratal personer avvisades.
– Det rörde sig om något vi betraktade som offentlig tillställning, så när det var fler än 50 personer samlade beslutade befälet på plats att stänga ned, säger Eva Nilsson på polisregion Stockholm.

Amanda Dahl
amanda.dahl@dn.se

Fakta. De fick anmärkning

Kedjan Espresso houses caféer på Kungsholmsgatan och Birger Jarlsgatan
Spago på Götgatan
Le Bistro på St Eriksgatan
Pichers på Regeringsgatan
Systrarna Andersson på - Karlbergsvägen
Linguini på Frejgatan

Marco’s på Thorbjörn klockares gata
Lilla Ego på Västmannagatan
Tabboulli på Tavastgatan.
Källa: Miljöförvaltningen, Stockholms stad

Maria Schottenius: Susan Faludi förutspådde den vite mannens kränkta vrede

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Män som i generationer haft hela sitt livsinnehåll knutet till ett arbetsliv som försvinner är en potentiell fara. Att utse dem till globaliseringens offer hjälper inte. Många män som ställs över lever och vill ge igen.

Telefonen ringde. Jag satt vid skrivbordet på Expressen och hörde stämman av en rosslig och misstänksam Leif GW Persson i andra änden. Han ville förhöra sig om menyn, så det inte skulle bli fisk och vitt vin eller någon annan ”kärringmat”. I så fall tänkte han inte komma.

Det är nu 25 år sedan. Tidningen hade sommaren 1995 engagerat en celeber sommarvikarie, det prisbelönta amerikanska journalisten Susan Faludi, och ett av hennes projekt var att intervjua svenska män. Hon hade 1991 slagit igenom internationellt med ”Backlash – kriget mot kvinnorna” och påhittet att bjuda in henne uppstod på redaktionen en snögloppig februaridag när det inte hände så mycket annat roligt. Vi hade kanske hoppats på ett ymnigare flöde av artiklar än vad som blev den sommaren, men Susan Faludi var upptagen med förberedelserna till den bok som skulle komma 1999, och som på svenska heter ”Ställd – förräderiet mot mannen”.

Hon var intresserad av att jämföra de svenska männen med de amerikanska. Hur klarade männen sig i detta ovanligt

jämställda land, där Ingvar Carlsson med ”Stödstrumporna” som aktivistisk draghjälp hade sett till att hälften av ministrarna i hans regering var kvinnor. Vad tänkte och kände männen i Sverige? De vita, arga, kränkta män som hon stötte på i sina intervjuer i USA, fanns de här också, eller var de svenska männen vaccinerade på något vis?

När ”Ställd” kom ut i USA – för övrigt samma år som filmen ”Fight club” – blev även den en skräll. Hon hade intervjuat män i olika positioner; ingenjörer som blivit friställda, varvsarbetare, pastorer, författare, skådespelare, porrskådespelare, gängledare, Vietnamveteraner, fotbollssupportrar. Och bilden som ingen tidigare riktigt uppfattat blev synlig. Männen kände sig överblivna, ratade, förfördelade.

Med boken ”Ställd” förutspådde Susan Faludi president Donald Trump. Inte så att hon definierade just honom, men att dessa kränkta män sannolikt skulle agera, låg i linje med det hon berättade.

Män som i generationer haft hela sitt livsinnehåll knutet till ett arbetsliv som försvinner är en potentiell fara. De kan skylla på kvinnor, invandrare, klimatet, tekniken, vad som helst. Att utse dem till globaliseringens offer hjälper inte dem. Och ingen annan heller. De här offren är inte slaktade och döda. De lever och vill ge igen.

De hämndlystna amerikanska männen fick en härförare i Donald Trump, som ville återuppväcka de gamla döende industrierna, stänga gränser för handel och människor, förneka teknik och vetenskap, ge bränsle åt drömmar om fornstora dar. Och som Susan Faludi skriver i en text exklusivt för Dagens Nyheters Boklördag (14/11): ”Trump själv var ett totem för en föregiven maskulinitetskult”.

Hade Faludi väntat några år med att intervjua de svenska männen hade hon sannolikt fått syn på något annat. På dem som känner sig övergivna på landsbygden, rasande över att det som förr räknades, inte räknas längre. Vilket är kvinnornas, invandrarnas, hbtq-personernas och etablissemangets fel.

Jag har funderat på vad mitt och svenskarnas perversa intresse för USA-valet handlar om. Är det en dödsscen vi bevittnar?
Demokratin på väg mot botten. Vi stirrar storögt på hur den stora nationen ruttnar och faller sönder framför våra ögon.
Under tiden svischar Kina ljudlöst förbi ekonomiskt, utan att vara besvärad av någon som helst demokrati. Utan att bry sig om skrikande, kränkta vita män. Eller om kränkta islamister, terrorister med självmordsbälte under jackan.

Jag vill, som Susan Faludi, gärna tro på en tålmodig demokrati. Om jag bara kan.

Maria Schottenius
maria.schottenius@dn.se

Nyhetsbyrån Järva ser mer än bara gäng och skjutningar

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

I förorterna är många kritiska till hur deras ort bevakas i etablerade medier. I norra Stockholm har invånarna därför börjat rapportera om de egna kvarteren i webbtidningen Nyhetsbyrån Järva. DN var med en kväll när blivande reportrar gick på kurs.

Kerstin Gustafsson Figueroa tar emot i ett klassrum på Kista folkhögskola. Under skarpa lysrör står fika uppdukat. Utanför fönstret, på Kista torg, har det redan börjat skymma.

Om en stund kommer de deltagare som går kvällskursen Kerstin Gustafsson Figueroa håller för att utbilda fler kvartersreportrar. I kväll får de besök av SVT Nyheter Stockholm.

– SVT hörde av sig och sa att de var intresserade av att samarbeta. Men ärligt talat bryr de sig nog inte om vår verksamhet. De vill förmodligen mest knyta kontakter och rekrytera folk, säger Gustafsson Figueroa.
Våren 2018 startade hon Nyhetsbyrån Järva, en partipolitiskt obunden webbtidning som bevakar ”Blåa linjen”, det vill säga Rinkeby, Tensta, Hjulsta, Akalla, Husby och Kista. Då hade hon sedan en tid varit anställd på lokaltidningen - Direktpress som reporter i Rinkeby och Tensta. När Direktpress började skära ner i verksamheten kom Gustafsson Figueroa på idén att starta en egen tidning med hyperlokal bevakning.
– Det är så mycket spännande saker som händer här, som folk inte vet om. Föreningslivet är mycket aktivt, och många engagerar sig i lokalpolitiska frågor. Det är både kul och roligt att arbeta här, säger hon.
När tidningen annonserade på Facebook att man sökte reportrar och andra som ville bidra med material nappade Järvabon Anna Nygård direkt. Samma dag skrev

hon sin första artikel. I dag är hon en av sammanlagt fyra fasta redaktionsmedlemmar.
– Eftersom vi inte har en egen lokal så sköter vi allt arbete på telefon eller sms. Om jag till exempel är ute med barnen och hör en helikopter, eller ser polisbilar, så tar jag kanske en bild och skickar i vår chatt medan Kerstin skriver en notis. Så brukar det se ut, säger Nygård.
Från början var tanken att man inte skulle arbeta med nyhetsjournalistik, säger Kerstin Gustafsson Figueroa.
– Vi tänkte, vi är väl inte snabbare än någon annan. Men sen insåg vi att folk verkligen läser det här. I dag får vi många tips och har flera informatörer…
– Och vi *är* snabba, avbryter Anna Nygård.
– Jo, den senaste skjutningen i Husby var vi faktiskt före Aftonbladet med, säger Gustafsson Figueroa.
Nyhetsbyrån Järva skriver om ”högt och lågt” inom politik, kultur och sport, berättar hon, och har förutom nyhetsbevakning även åsiktsmaterial i form av krönikor och insändare.

– Ingenting är oviktigt för oss. Man kan skriva om världspolitiken eller att man som hyresgäst har fått ett trasigt kylskåp som inte byts ut.
Flera gånger har deras artiklar lett till förändringar. Deras artikelserie om HSB-ägda Rinkebysvängen, där tvättmaskinerna inte fungerade och hyresgästerna fick gå med skitiga kläder, ledde till att tvättsystemet byttes ut. När de skrev om problemen på Hjulsta grundskola, och kritiken från personal och föräldrar, fick ledningen till slut avgå.

En av kursens deltagare, 25-åriga Maryan Bouraleh kommer in i klassrummet. Hon har redan skrivit flera artiklar för Nyhetsbyrån Järva. En av dem handlade om fastighetsförvaltningen Hembla i Järvaområdet.
– Den har kritiserats för fuskrenoveringar och dåligt underhåll av lägenheter. Så jag intervjuade hyresgästerna och hörde om deras problem. Det var spännande att lyfta deras upplevelser i tidningen, säger hon.
Hon är 25 år, född och uppvuxen i Husby, och som många andra

kritisk till mediers ensidiga bild av området.
– Den bilden jag har av Husby är inte den som berättas om i andra tidningar. Det kändes viktigt att vara med och påverka mediebevakningen av mitt eget område, säger Maryan Bouraleh.
Hennes kompis Asmaa, som bara vill medverka med förnamn, tillägger:
– Det handlar inte bara om att berätta om de positiva sakerna. Det går inte att blunda för att det finns problem här ute. Men media fokuserar bara på två saker, våld och gängkriminalitet. Det finns så många fler problem, som hur skolorna sköts eller bostadsproblem som måste förändras. Det behövs en mer nyanserad bild.
Maryan Bouraleh är utbildad civilekonom. Jämnåriga Asmaa pluggar till läkare. Ingen av dem har några journalistiska ambitioner – att skriva handlar mer om att engagera sig lokalt, förklarar de.
– Om jag tänker på förra valet så var jag inte alls engagerad, jag visste inte vem jag skulle rösta på i kommunalvalet. Nu är jag mer påläst. Det som är bra med

Nyhetsbyrån Järva är att de rapporterar om lokalpolitiken vilket gör att man får en helt annan förståelse, säger Asmaa.
Anna Nygård säger att förtroendet för Nyhetsbyrån Järva är högt bland lokalbor.
– Jag springer på folk hela tiden som vill tipsa oss om saker vi borde skriva om eller granska. Jag är nästan förvånad över responsen.
Varför då?
– Generellt tycker folk inte om medier här – det gör inte jag heller. Ofta kommer journalister hit med en färdig artikel i huvudet. De ska bara ha en bild och ett citat från någon person som de vill ska representera en hel grupp, och sen är det klart. När corona kom var det till exempel flera journalister som ville ha hjälp med att hitta folk som bor trångt. Men varför skulle man vilja visa upp sitt trångbodda hem för någon som bara vill exploatera det?
– Vi gör inte den typen av journalistik. Folk har förstått att om de skriver eller intervjuas av Nyhetsbyrån Järva så kommer deras åsikt att ges det utrymme

och den respekt som den förtjänar, säger Anna Nygård. Under hösten har frågan om etnisk representation på svenska mediehus åter kommit upp på agendan, sedan medarbetare på Sveriges Radio vittnat om arbetsrelaterad rasism och diskriminering i protestuppropet ”Vems SR?”. Uppropet har tagits upp på kursen, berättar Kerstin Gustafsson Figueroa.

– Vi har diskuterat om det spelar någon roll vem som skriver ett -reportage eller vem som äger en tidning. Framför allt har jag använt det som ett argument för varför det är extra viktigt att studenterna är här, deltar och tar tillfället i akt, säger hon.

– Jag skulle säga att alla branscher har problem med representation, men inom medievärlden är det extra viktigt, för demokratins skull. Det behövs fler perspektiv, säger Maryan Bouraleh.

Nyhetsbyrån Järvas arbete har gett ringar på vattnet. Redaktionsmedlemmarna har blivit lokalkändisar i området och nyligen fick de Stockholms stads Katarina Taikon-pris för sitt

arbete med ”att stärka och skydda de mänskliga rättigheterna”.
I år beviljades de också presstöd för första gången. I motiveringen stod att Järva är ”ett underbevakat område. Den övervägande delen av nyhetsrapporteringen består av ‘blåljusjournalistik’. Järvabornas perspektiv saknas i bevakningen av området. Nyhetsbyrån Järva har en stark förankring i området”.
Summan motsvarar en heltidstjänst, som delas på tre personer. Resten av arbetet sköts ideellt.
– I och med presstödet kommer också krav på egenfinansiering, vilket betyder att vi måste bli bättre på att sälja annonser. Visst skulle jag önska att vi kunde ersätta alla som medverkar, men det är omöjligt. Det är precis som i arbetarrörelsens begynnelse, de som skriver gör det för att det är viktigt. För att de på så sätt kan påverka, säger Gustafsson Figueroa.
Klockan har slagit 18 och klassrummet har fyllts på av studenter, utspridda i bänkarna på coronasäkert avstånd. Majoriteten är unga kvinnor,

precis som det brukar vara på Kerstin Gustafsson Figueroas kurser.
Geronimo Åkerlund, redaktionschef för SVT Nyheter Stockholm, tar till orda och berättar om den satsning på lokaljournalistik som man gjort på senare år i orter som Rinkeby och Husby. Han ställer frågan ut i rummet om hur många som tittar på SVT Nyheter Stockholm.
Ett mummel till svar.
Det dröjer inte länge förrän SVT:s presentation utvecklas till en livlig diskussion.
– Ni vinklar och bildsätter era nyheter fel, säger Said Ali och fortsätter:
– Om jag skriver något på min egen Facebook, så litar folk mer på vad jag säger än på vad ni rapporterar.
– Är ni ens härute? Man ser aldrig er, frågar Kerstin Gustafsson Figueroa.
Geronimo Åkerlund säger att det är bra med diskussion.
– Vi var förberedda på att bli grillade.
Efter ett tag ändras diskussionen från hur SVT:s arbete bedrivs till att mer handla om polisens

förstärkta närvaro i området, med det nya polishuset i Rinkeby. Några berättar om hur de stoppats av polisen och blivit ifrågasatta. Den unga kvinnan Oumaima, som bara vill medverka med förnamn, tycker att mediebevakningen i för hög grad går på polisens linje och alltför sällan på vad folket har sett eller tycker. Hon riktar sig till redaktionschefen Geronimo Åkerlund:

– Eller också kan ni bara anställa mig som journalist, säger hon.

Kajsa Haidl

kajsa.haidl@dn.se

Nyhetsbyrån Järva.

En partipolitiskt obunden - webbtidning som bevakar Hjulsta, Tensta, Rinkeby, Kista, Husby och Akalla.

I den fasta redaktionen ingår Kerstin Gustafsson Figueroa, Yasemin Öztenar, Eleni Terzitane och Anna Nygård. Utöver detta bidrar cirka 50 personer, - majoriteten kvinnor, med material till tidningen.

Har enligt uppgift 25 000–35 000 unika besökare i månaden. 80 procent av läsarna är 16–45 år. Skriver på svenska även om det har gjorts försök med digitala

nyhetssammanfattningar på somaliska och arabiska. Kvällskursen i praktisk lokaljournalistik hålls varje höst. Första gången kursen hölls 2018, då på ABF, var 17 stycken anmälda. Den yngsta var 14 år och den äldsta 84. Av de 17 har 11 blivit publicerade i Nyhetsbyrån Järva.

Svar direkt: Många källor bakom min artikel

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

Även research består ibland av att klippa och klistra. Mina huvudkällor är NBC News, Facebooks och Youtubes officiella talesmän, New York Times, vidare Tubular, ett institut för

medieanalys, särskilt videor, samt Quincy Institute for Responsible Statecraft, en tankesmedja för en fredligare amerikansk utrikespolitik.
Självfallet har jag även använt Epoch Times amerikanska edition som en huvudkälla och följt den en månad under arbetet med artikeln fram till publiceringen. Jag använde även tidningens eget digitala artikelarkiv.
Vasilios Zoupounidis förnekar att Falungong eller Epoch Times haft annonskampanjer på sociala medier till stöd för Donald Trump. Men officiella talesmän för både Facebook och Youtube härleder hundratals Trumpvänliga annonser och inlägg till Falungong. Det är också denna offensiv som gör att internetanalytiker konstaterar att gruppen periodvis placerat fler videor och inlägg på sociala medier än någon annan organisation utanför Trumps egen valkampanj – något som Epoch Times svenska utgivare alltså påstår är ren och skär lögn.
Vasilios Zoupounidis skriver också att mitt påstående att tidningen lierar sig med konspirationsteorin QAnon är

falskt. Men jag skrev om helhetsbilden i Falungongs många tidningar, tidskrifter och etermedier.
Epoch Times var ändå tidigt ute den 2 juli 2019 med artikeln ”The ’Q’ Phenomenon” som mycket välvilligt tolkar QAnons teorier. Senare har Epoch Times flera gånger upprepat Donald Trumps ord om QAnons följare. Trump säger att han inte vet så mycket om dem. ”Men jag vet att de gillar mig och jag har hört att de älskar vårt land”.
QAnon bakar samman teser om barnätande pedofiler bland demokratiska politiker med påstått ihållande spionage mot Trump från Barack Obama och Hillary Clinton. Epoch Times och Falungongs medier refererar ofta dessa teorier. Sedan går uppgifterna runt runt till programvärdar på Fox News, nyhetsbyrån Breitbart, Steve Bannon och andra högerpopulister – och ytterligare ett varv tillbaka till Epochgruppen.
Visst, Falungong är en ”andlig qigong-metod” vars troskyldiga utövare i Kina är orimligt förföljda av kommunistpartiet. Men det är

också en domedagssekt som lyckats spela en stor roll i den amerikanska valrörelsen.
Göran Leijonhufvud

750

MÅNDAG 16 NOVEMBER 2020

miljoner kronor har biografbranschen förlorat i omsättning under årets första nio månader. Det uppger Peter Fornstam, biografägareförbundets ordförande och vd för Svenska bio i en intervju med Sveriges radios Kulturnytt. Totalt har biografägarna fått 80 miljoner i krisstöd i år för att kompensera för de ekonomiska förluster som pandemin medfört.

Få svenskar ser boendet som ekonomisk börda

TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Det finns stora skillnader i hur hushåll i olika EU-länder upplever sina boendekostnader. I Sverige ser knappt 8 procent av befolkningen boendekostnaderna som en börda för privatekonomin, vilket är lågt i ett europeiskt perspektiv. Det skriver SCB i en analys som redovisas i Eurostats databas.

Även 2010 var andelen omkring 8 procent i Sverige. Därmed har många andra EU-länder knappat in då ”andelen som upplever boendekostnaden som en börda för privatekonomin sjunkit i nästan alla EU-länder”.

Den totala boendekostnaden definieras som hyra eller månadsavgift, eventuell amortering eller ränta på lån,

sophantering, underhåll, reparationer och övriga bostadskostnader, skriver SCB med tillägg att statistiken bygger på subjektiva bedömningar från hushåll.

Direkt

Grönt ljus för miljardaffär i spelbranschen

TISDAG 17 NOVEMBER 2020

Evolution Gaming, som framför allt tillverkar kasinospel till spelbolag, har erhållit alla erforderliga godkännanden från konkurrensmyndigheter för att genomföra köpet av Netent, som gör spel- och systemlösningar för spelbolag, enligt ett pressmeddelande.

Tidigare har maltesiska konkurrensmyndigheter godkänt affären och nu har även konkurrensmyndigheten i Storbritannien gett grönt ljus. Den 24 juni meddelade Evolution Gaming att man lagt ett bud på Netent som innebar 0,1306 aktier i det egna bolaget för varje Netent-aktie. Det innebar en värdering på 79,90 kronor för varje Netent-aktie och en värdering på hela bolaget till 19,6 milja